V. ILLUSTRIS BILIBALDI PIRCKHEIMERI, CONSILIARII QUONDAM DD...

Konrad Celtis, Willibald Pirckheimer, ...

Digitized by Google

8
7-f
19

9
16 E
19

Digitized by Google

IX 4 2.

Digitized by Google

Digitized by Google

V. ILLVSTRIS

BILIBALDI PIRCKHEIMERI,

CONSILIARII
QVONDAM
DD. MAXIMILIANI I. ET
CAROLI V. IMPP. AVGG.
Equitis Aurati, Senatoris & Patricii
Norimbergenſis

OPERA

POLITICA, HISTORICA, PHILOLOGICA
ET EPISTOLICA,

CVM

ALBERTI DVRERI, CIVIS NORIMBERGENSIS, VVLGO
Apellis Germanici dicti, figuris Æneis.

ADIECTIS OPVSCVLIS PIRCKHEIMERI
auſpicio concinnatis:
CLARÆ PIRCKHEIMERÆ ABBATISSÆ,
CONRADI CELTIS,
JOHANNIS STABII,
CHRISTOPHORI SCHEVRLI,
EOBANI HESSI,
EPISTOLÆ VARIÆ VARIORVM EJVS ÆVI
doctiſſimorum quorumque virorum ad
Pirckheimerum.

VNA CVM CVNRADI RITTERSHVSII IC. ET ANTECESSORIS
Altorphini Commentario de Vita & Scriptis Pirckheimeri.

OMNIA NVNC PRIMVM EDITA EX BIBLIOTHECA
PIRCKHEIMERANA V.N. JOHANNIS IMHOFII, Patricii
Norimbergenſis; collecta, recenſita ac digeſta
à
MELCHIORE GOLDASTO,
HAIMINSFELDIO.

FRANCOFORTI AD MOENVM,
Apud HERMANNVM à SANDE.
M. DC. LXV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRIBVS, MAGNIFICIS, NOBILISSIMIS, PRVDENTISSIMIS, AC SPECTABILIBVS

DN. CHRISTOPHORO FVERERO AB HAMMENDORFF, EQVITI, &c. }
DN. PAVLO HARSDORFERO; } Duumviris:

DN. CHRISTOPHORO TVCHERO,
DN. IODOCO FRIDERICO TETZELIO,
DN. MARTINO HALLERO AB HALLERSTEIN,
DN. IOANNI NVTZELIO;
DN. IACOBO STARCKIO. } Septemviris:

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Necnon

D. D. N. N. CONSVLIBVS, TOTIQ. SENATVI, POPVLOQ. IMPERIALIS REIPVBLICÆ NORIMBERGÆ,

Dominis & Amicis ſuis obſeruandiſſimis

S. P. D.

MELCHIOR GOLDASTVS HAIMINSFELDIVS.

SÆPENVMERO queruntur de conditione ſua Ciuitates quædam Imperiales, quod Equeſtri Ordini contemptæ, & inſolentiis potentium atque iniuriis expoſitæ ſint. Nimis, quomodo harum rerum arbitratoribus nequaquam imperitis videtur, inconſiderate: quem contra reputando nec maiores alios nec præſtabiliores amicos, quam Principes ac Equites vicinos inueniant: magisque nonnullis Ciuitatibus moderationem Ciuium, quam vici-

Digitized by Google

nis Proceribus voluntatem & amicitiam deeſſe. Etenim dux & gubernatrix vitæ Ciuilitas ipſa eſt, quæ vbi ad fauorem & amicitiam virtutis via graſſatur, ſatis pollens potensque eſt ad demerendos ſibi ac deuinciendos Principum animos, nec auræ fortunatioris eget, quippe quæ vana, ventoſa, ſubleſta & inanis opera ſit; virtutem, amoris conſtantiam, ceterosque Principum fauores nec dare cuiquam Ciuitati nec eripere poſſit. Sin Ciuitatis populus, captus prauis incitationibus & cupidinibus, ad faſtum & imperandi voluptatem peſſumdari ſeſe paſſus eſt, & perperniciosa libidine pauliſper ad inferendas iniurias abuſus: per imprudentiam & prauitatem, Principũ in ſeſe animos concitauit, & ex amicis fecit inimici vt eſſent, Equeſtris Ordinis inuidia accuſatur. Suam quippe culpam autores more humani ingenii ad alienos transferunt. Quum meminiſſe debeant, quod iure conſtitutum eſt, vt quis damnum, quod ſua voluntate coactus ſuffert, ſentire non videatur. Quod ſi Ciuibus obſeruantiæ erga Principes, officii ad Ordinem Equeſtrẽ, hoſpitalitatis in exteros, & aduerſum peregrinos incolas humanitatis tanta cura eſſet, quanto ſtudio contrarias artes ac nihil profuturas, multumque etiam periculoſas, petunt, eò magnitudinis procederent, vt & Ciuitates priuilegiis, ſe ipſi honoribus adaugerent, & in Procerum Curiis grati acceptique haberentur. Nunc Ciues nonnunquam de vicinis Principibus haut multo honeſtius, quam de Turco aliquo tyranno aut Tartaro, impune & ſentiunt & loquuntur. Audiui ego ſæpe Magnates Rerumpublicarum, & qui prudenti exemplo atque cauto ceteris præire debebant, ne in ipſa quidem turba à contumeliis abſtinere. Iam vnus aliquis ex circulo, leuis ciuis & inopia laborans, gratiam & præmiolum forte aucupaturus, eos ſermones ad Domeſticos Procerum & familiareis defert. Inde ſimulates, odia, rixæ, cœdes ſæpius & ipſa bella orta ſunt: Iam quid de inciuilitate erga hoſpites commemorem? De priſcis illis Germaniæ Ciuitatibus ſcribit Paulus Oroſius, auctor certiſſimus & D. Auguſtino æſtimatus: *Hoſpitem violare fas non putant: quique qua de cauſſa ad eos venerint, ab iniuria prohibent, ſanctoſque eos habent, hiſque omnium domus patent, victusque communicatur.* Et ante eum Corn. Tacitus, qui anno poſt natum Chriſtum centeſimo præter propter Germaniam, quum etiamnum barbaris & paganis moribus obſita iaceret, perluſtrauit, de maiorum noſtrorum moribus: *Quemcumque mortalium,* inquit, *arcere tecto nefas habetur. pro fortuna quiſque apparatis epulis excipit. Cum defecerit, qui modo hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitii & comes, proximam domum non inuitati adeunt, nec intereſt: pari humanitate accipiuntur. Notum ignotumque, quantum ad ius hoſpiti, nemo diſcernit. &c.* Hæc moribus illis antiquis, quibus res Germana probius ſtetit: at noſtris noſtrarum quarundam Ciuitatum, quæ quia Chriſto nomina dederunt, & in eius præcepta adactæ ſunt, ad eorum normam cultiores humanioresque eſſe debebant, ſtatutis & conſuetudinibus hoſpitem recipere, vt nefas, interdicitur; tractare, vt ambitioſum improbatur; affari, vt abiectum, neglegitur. Id

fors

Digitized by Google

fors eſt,vt alius quiſpiam barbariei & inhumanitati attribuat: ego vero imprudentiæ & peregrinorum morum haut ſcio experitiæ dicam an inſolentiæ: quippe vbi Ciuium Nobilitas

Non mores hominum multorum vidit & vrbes;

Et in ſua Ciuitate, quę eſt quorundã faſtuoſitas, ceu gallinaceus in fimo, præ ſeſe cunctos mortaleis contemnunt, atque in ipſum adeo Iouem ſeſe imperium tenere autumant. Cuius rei ego maxima documenta hæc habeo, quod fere magnarum diuitiarum & fortunæ bonorum modo æſtimantes ſunt, quarum tamen vti initium, ſic finis eſt, animi incorruptas dotes atque æternas, quibus Reſpublicæ ſuſtinentur, flocci faciunt, iiſque deditos ſpernunt ac auerſantur. Commemorare poſſem nuperis & recentiſſimis exemplis Ciuitates, quas iniuriarum hoſpitibus per contemptum illatarum vehementer pœnituerit, ni ea res nimis odioſa foret. Quippe illi poſtea Imperatorum, Principum atque aliorum Procerum gratiam ſortiti ſæpe contumeliarum pœnas in Ciuitates expetierunt, earumque precibus & ſupplicationibus, in Comitatu Cæſaris aut Principum Curiis, impedimenta obiectauerunt. Adeo verum eſt verbum illud vetus:

Conſilio pollet, cui vim fortuna negauit.

Quin & fax ab iis inter ipſos perſæpe Ciueis inflammata eſt, vt in partes diſtracta Ciuitas intus ac in ipſis viſceribus incommodaretur, viciniſque Principibus tentandi ac audendi occaſio in manus præberetur, nimirum ſciebant, periculoſiores eſſe inimicitias ac ſeditiones iuxta libertatem, vt de hiſdem illis Germanis noſtris prudens ſcriptor Tacitus obſeruauit.

Queis mihi Ciuitatibus veſtra Reſpublica, Patres Conſcripti, veluti inſtar quoddam, à fabricatore illo mundani operis & rerum vniuerſitatis, data ac propoſita videtur, vt eius imitarentur exemplum. Namq; ea nõ in Germaniæ tantum meditullio, ſed in ipſo orbis centro ac vmbilico ſita, ceu lumen quoddam Solare inter Rerumpublicarum ſidera elucet atq; eminet. Nonne veſtra hæc perpetua laus, veſtra virtus fuit, q; vt ſitis aliis exẽplo, faciatis? Siue n. publicã adminiſtrationẽ conſideremus, ſeu in priuatorum vitam oculos coniiciamus, perfectiſſimarum aſtra virtutum relucere vndique ac radiare cernuntur. Quid? ipſa Reſpublica numnam non ad eam formæ præſtantiam ac eximietatem conſtituta eſt, vt ſuper eius luculentitate vel cum Athenis, Lacedæmone, atque ipſis adeo Venetiis, à quibus tamen, exemplo veterum Romanorum, præcepta eius conformandæ petere non erubuiſtis, in certamen minime ambiguũ deſcendere audeatis? Sed de hac, quia omniũ ſermonib. prędicatur, omniũ ſcriptis cõcelebratur, dicere apud vos, ſit mero meridie facẽ in foro veſtro velle allucere. Propriora quędã vobis, & in alias Ciuitates minus nota, vt habeant, vnde ſibi æmulandi ſpecimina ſumant, pace veſtra liceat, quã breuiſſime potero, paucis exſequi.

Digitized by Google

Maiores veſtri, à quibus laudatiſſimam hanc Rempubl. accepiſtis, à Principe Principum quæſiti, ecquanam ratione tantam multitudinem ad pacis otium & quietis rectam habere poſſent? ſapienter ac prudenter optimi ſenatores reſponderunt; **Mit guten worten vnd harterſtraff** / *verborum manſuetudine & rigore pœnarum.* Quo dicto haut dubie innuere bonorum præmia & pœnas malorum voluerunt; quæ duo in omni Republica bene præclareque inſtituta primas obtinere non Philoſophi, ſed ipſi etiam quoque Imperatores ac Reges ſanciuere. Iam veſtra autem in Principes, Comites & Barones obſeruantia, veſtrum in Ordinem Equeſtrem officium, veſtra erga hoſpites humanitas, tanta ſunt, quanta verbis poſſunt ne illi quidem, in quos ea facilis, condigne ſatis extollere. nempe neminem ſplendore natalium & dignitate paulo præſtantiorem ſine honorario aliquo ciuili à vobis dimitti temere patimini. Cuius ego rei non modo teſtis oculatus & arbiter cottidianus, ſed nonnunquam etiam particeps fui. Quid de ipſorum Ciuium, eorum quum maxime, qui ſunt in numero Patriciorum, officioſitate erga aduenas commemorem? quos illi tanto ſtudio, tanta alacritate, tanto officiorum cumulo certatim demereri nituntur, vt ſatis declarent, ſe in Mercurii ſchola ciuilitati operam dediſſe, hoc eſt, procul à patria hominum mores ac vitam induiſſe. Quis enim angulus in toto terrarum orbe eſt, quo nobiliſſima veſtra iuuentus non penitrauerit? quæ religio, in cuius cauſſas atque rationes non cum ſumma accuratione inquiſiuerit, ſummoque iudicio diſcreuerit? quæ Reſpublica, cuius leges, mores & viuendi inſtituta, pace belloque, non ſollicite ac induſtrioſe inueſtigauerit? quæ Regio, quæ Ciuitas paullò amplior & frequentior ad quam non acceſſerit, viuerit, & ſubſtiterit: In hac apodemia, in qua non dicis aut voluptatis cauſſa iuuenes veſtri huc atque illuc vectantur, ſed in illuſtriſſimo tamquam gymnaſio, hoc proficiunt, vt quum domum reuenerint, oſtentent, ſe inter homines eſſe, id eſt, naturæ ſeſe variantis ingeniis, moribus atque linguis accommodare: ſe cum maioribus decenter, pudenter; cum inferioribus vrbane gratioſeq; conuerſari: ſe Principum conſilia prudenter, patriæ negotia perite, rem domeſticam caute amminiſtrare: ſe denique non ea modo, quæ ante pedes ſunt, videre, ſed etiam quæ futura ſunt proſpicere, multis rerum exemplis atque argumentis edoctos didiciſſe. Hinc eſt, quod Norimberga veſtra hanc præ ceteris Imperii Rebuſpublicis laudem ſibi propriam quodammodò fecerit, quod Imperatoribus Comites, Regibus Adſeſſores, Principibus Conſiliarios, Aulis Equites, Palatiis Milites, & antiquitus produxerit, & nunc producat, & productura cum Deo in poſterum ſit. Præterea quis adeo hoſpes in litteris eſt, cui Baumgartnerorum, Hallerorum, Furerorum, Pfintzingorum, Nuzeliorum, Imhofiorum, Geuderorum, Tucherorum, Kreſſiorum, & qui omnium inſtar eſſe poſſunt, Pirckheimerorum nomina ſint incognita, omnibus omnium

Digitized by Google

nium paginis ſic celebrata? Quis rerum omnium in tantum imperitus, vt neſcire debeat, Patritios veſtros Dei beneficio & virtute ſua ab Imperatoribus & S. Romani Imperii Ordinibus impetraſſe, vt in Equeſtrem Franconiæ Ordinem cooptati, iiſdem priuilegiis eademq; libertate, quibus ceteri Aurati in Germania Equites, vterentur fruerentur, & Equeſtria Ordinis Torneamenta, quibus, niſi cingulo militari & torque maiorum claris, intereſſe nemini contingebat, liberrime frequentarent, & tyrocinia ſua inter primæ Nobilitatis viros exercerent ac oſtenderent? Hiſce viris, horum moribus, horum virtutibus Ciuitas veſtra tantum debet, quantum Reſpublica ſalutis auctoribus, patria liberatoribus, ciues conſeruatoribus ſeſe debere ingenue fatentur. Quotiens namque Ciuitas veſtra per eos in Comitatu Cæſaris ab oppreſſoribus, in Aulis Principum à calumniatoribus, apud Ordinem Equeſtrē ab inuidis propugnata atque defenſa fuit? Quos inter minime poſtremum locum obtinet BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS, Sacræ Cæſareæ Maieſtatis Conſiliarius, & Reipublicæ veſtræ Senator. De cuius ampliſſimis laudibus & omni prædicatione noſtra maioribus quo minus in præſentiarum exſequar, Cunradus Rittershuſius, veſter Conſiliarius & Anteceſſor, Doctor meus ſempiterna memoria colendus, in luculentiſſimo ſuo, de vita eius commentario, cui addi à me nihil poſſe video, inſuper habere iubet.

Eius autem Opera, ab eodem Rittershuſio collecta, & fidei meæ à Nobiliſſimo viro Iohanne Imhofio, eiuſdem Pirckheimeri ex filia pronepote, Reipublicæ veſtræ Patritio, & vtilitatis publicæ promouendæ ſtudioſiſſimo, commiſſa, in ſummis licet & incredibilibus meis occupationibus, quibus diſtrictus teneor, recenſere tamen, emendare, diſponere, in eum, quem videtis, ordinem redigere labrioſa nimis & ærumnabili opera niſus ſum, vt omnibus conteſtatum facerem, quāto amore & obſeruantia Rempublicam veſtram proſequar, cuius gratificandæ & iuuandæ cauſſa nullus mihi labor tam grauis vel etiam cum periculo coniunctus offerri poſſit, quem non modo non detrectare, verum lubens merito ſuſcipere geſtiam. Eſt etiam cauſſa, qua de cauſſa officii huius neceſſitatem mihi impoſitam exiſtimare debeam; eaque omninò duplex, publica & priuata. Quotiens enim maiorum veſtrorum merita, & veſtra ipſorum officia, ſuauiſſimæ patriæ meæ in extremis ac periculoſiſſimis tēporibus præſto fuerunt? Quotiens amicitia, ſocietas, confœderatio ac fides veſtra Heluetiis meis affulſit & ſaluti fuit: Quotiens opes veſtras cum aliarum Imperii Ciuitatum viribus, aduerſus communis libertatis hoſtes, coniunxiſtis? Omnia veſtra beneficia, quæ à vobis priuatim in patriæ meæ vtilitatem ac ſalutē profecta ſunt, enarrare nihil neceſſum eſt: ea, quæ ipſi populares mei longa explicant ſerie, ſatis erit ſtrictim recenſere. Namque vt inde oc-

Digitized by Google

cipiam, iam annô Chriſti nati M. CCC. LXXXV. Ciuitas veſtra, in Tiguri, Bernę, Soldori, Tugii, &c. liberarum Imperii apud Heluetios Rerumpublicarum ſubſidium, cum Argentina, Moguntia, Wormatia, Spira, Baſilea, Ratiſpona, Francofordia, Hagenovva, Wiſſenburgo, Wetzflaria, Fridbergo, Seleſtadio, Oberneheimo, Pfeersheimo, Sæltzio, Auguſta, Vlma, Conſtantia, Eſſelniga, Rutlinga, Rotvvila, Wila, Buchorna, Vberlinga, Memminga, Biberaco, Rauenſpurgo, Lindovva, Sanctigallo, Campoduna, Kaufbura, Luthkircho, Isna Wanga, Gmunda, Halla, Heilprunna Wimpfa, Nordlinga, Dinckelſpuhelo, Rotenburgo, Wintzheimo, Winſperga, Aulena, Bopfinga, & Gienga, contra publicum libertatis omnium ac ſingulorum hoſtem, Leopoldum Auſtriæ Ducem, coniunctis animis atque viribus fœdera pepigiſtis? Anno poſtea M. CCCC. XLIII. Ciuitatis veſtræ cum primis & Epiſcopi Conſtantienſis opera concinnatum fuit, vt Tigurini cum ceteris Heluetiorum Confœderatis, inter quos accerrimum bellum incruduerat, componerentur. In Conuentu denique Conſtantienſi (vt nunc de inuidia, quam bello poſtremo apud Cæſarem patriæ meæ cauſſa ſuſtinuiſtis, nihil memorem, quod eam ſatis ipſe Pirckheimerus amoliatur) quem pro tranſigendis Heluetiorum controuerſiis anno M. CCCC. XLVI. Electores Rhenani, Palatinus, Moguntinus & Treuirenſis indixerant, ex Ciuitatibus præſentibus inter primas prima veſtræ Reipublicæ diligentia atque cura excelluit. Quorum beneficiorum non immemores nec ingrati populares mei, quadriennio poſt, quum Ciuitati veſtræ bellum à Marchione Brandenburgio & Ottone Baioatiorum Duce indictum eſſet, auxiliareis vobis copias octingentorum militum transmiſerunt; inter quos cognatorum meorum Gæchuſiorum virtus cum primis enituit, ſi qua fides eſt Annalium veſtrorum teſtimoniis.

Etenim, vt ad priuatam meam cauſſam tandem aliquando perueniam, Gæchuſius in bello Brãdenburgico eam vobis operam præſtitit, vt dignam iudicaretis ac idoneam, quæ annuis muneribus etiam in poſteros eius compenſaretur, & ipſa munera in caſtro eorum Kesvvila ad lacum Potamicum ſito à vobis præſentarentur. Quæ ipſi me melius meminiſſe poteſtis, quippe qui non ſemel ad patrem meum Henricum, pię memoriæ, & poſt eius obitum, quum me anno M. D. LXXIX. defunctis necdum trimulum reliquiſſet, ad auunculum itidem meum Iohannem Scheigenvvilerum ab Hicob, cuius filius Iacobus nunc Kesvvilam poſſidet, miſſitare aut Norimbergæ numerare ſoliti eſtis, quemadmodum dicti patris mei acceptilationes in acta publica relatæ apud vos loquuntur. Ea omnino de re Iohannes à Gæchuf in Kesvvil, conſobrinus meus, quum ante ſeptennium ad Sereniſſimum Sueciæ Regem Carolum, cui cum patre operam militarem condixerat, profe-

Digitized by Google

profecturus mihi vt valediceret, in ditionem Hohenſaxiam ad radices ſummarum Alpium poſitam, veniret, quod me Pontificiorum machinationibus apud Confœderatos ac calumniis circumſcribi intellexerat, plurimis verbis beneuolentiã veſtram extollens me cohortatus eſt, ad vos vti commigrarem, & communem ſimul ſanguinem atteſtatus obſecrauit, vt parentum memoriam, quam Danicis bellis ac Suedicis implicati ipſe & pater perſeuerare nequirent, apud vos renouarem, amicitiamque veſtram, quantum mea tenuitas ferret, quam diligentiſſime ac ſtudioſiſſime colerem, ſua fide eſſe iubens, eam mihi & rebus hiſce meis afflictis nonnulli ſolatio futuram.

Videtis ergo, Patres Conſcripti, veſtrum mihi patrocinium quaſi teſtamento quodam (nam num adhuc Gæhuſius viuat, & an auris veſcatur æthereis, ambigimus) legatum ac commendatum eſſe. Quod vos ſpero ſuſcepturos eſſe ea animi lubentia ac voluntate, qua meorum fidem, conſtantiam, officia ac benemerita in veſtram Rempublicam & publicitus prædicare, & priuatis inſuper donis ac honorariis, quam vos ea non ingrata neque irrita habueritis, teſtari voluiſtis. Quum autem nulla vſque occaſio expromendæ ac declarandæ meæ erga vos latentis obſeruantiæ ſeſe offerret, eam vltro mihi in manus dedit ille, quem paulo ante memoraui, amicus ac beniuolens meus, Iohannes Imhofius, qui, quo eſt in patriam animo, litteraria hæc Pirckheimeri monumenta in ius ac poteſtatem meam hac conditione emancipauit, vt ea amplitudini ac honori Reipublicæ veſtræ conſecrarem, & ceu æternam patriæ dignitati aram ſtatuerem. Quod ego vel eo nomine libentius recepi, quia mihi faciundum putaui, vt aliquam grati etiam animi ſignificationem vobis exhiberem. Vos enim eſtis, qui me partim in vrbe, partim Academia veſtra ſuburbana ſupra ipſum quadriennium ſtudio tutelari fouiſtis, vos me omnibus egregiis diſciplinis atque artibus, quibus nunc præcipue ad Rempublicam iuuandam vtor, imbui per veſtros liberalium artium & ſcientiarum Profeſſores feciſtis.

Quod beneficium tametſi mihi cum quam plurimis atque adeo magna Europææ iuuentutis parte, qui inclutum veſtrum Gymnaſium frequentarunt, ſit commune, tamen priuum eſſe ac proprium mihi duco, vtpote in quem tanto largius benigniusque ipſi Doctores, ſempiterna nobis memoria colendi, redundare docuerunt, quam me vobis nexum magis vadatumque fore probe intellexerunt.

Cuius rei cauſſa vobis, Patres Conſcripti, Reipublicæ, Senatui Populoque Norimbergio ſacrum hoc monumentum in honorem ac memoriam immortalem (præfiſcini id dixerim) lubens merito dico, conſecro, offerro, & ex ſolemni formula pono atque ſtatuo:

Deum

Digitized by Google

Deum Trinum veneratus, vt ſalutaria veſtra conſilia regat atque fortunet ad Religionis Catholicæ Orthodoxæ propagationem, ſalutem ſacri Imperii, vtilitatem patriæ, & emolumenta ciuium ſimul ac vicinorum. Valete, & feliciter perennate. Dat, Francofordiæ ad Mœnum, à. d. VI. Kalen. Iulii, Anno C. N. M. D. X.

Digitized by Google

CAPITA, QVÆ IN HOC TOTO VOlumine continentur.

CVnradi Ritterſhuſij I C. & Profeſſoris Altorphini Commentarius, de vita Pirckheimeri. fol. 1.

Elogia de Pirckheimero & Durero, & Imperatorum Diplomata. 40

PIRCKHEIMERI OPERA HISTORICA.

De Ratione ſcribendæ hiſtoriæ Commentarius Lat. ex Græco Luciani verſus, cum MAXIMILIANI Imp. ad Bilibaldum Epiſtola comprobatoria & euchariſtica. 51

Hiſtoriæ Belli Suitenſis ſiue Heluetici, libri II. 63

Maximiliani Imp. Epiſt. de Hiſtoria Ioannis Monachi, ad Pirckheimerum. 93

Fragmentum Hiſtoricum de origine, antiquitate & euerſione atque inſtauratione vrbis Treuerenſis, cum figura ænea. 93

Germaniæ ex variis auctoribus perbreuis explicatio ad Hermannum Comitem de Nuwenar. 94

Franciſci Irenici locus de nobilitate, præſtantia ac politia Norimbergenſium. 113

Conradi Celtis Protucij de origine, ſitu, moribus & inſtitutis Norimbergæ libellus. 116

Helij Eobani Heſſi vrbs Norimberga illuſtrata carmine heroico. 141

POLITICA.

Currus Triumphalis, honori & memoriæ immortali D. Maximiliani I. Imper. dicatus, cum figuris æneis Alberti Dureri. 172

Iohannis Stabij Conſiliarij & Hiſtoriographi Cæſarei Porta Honoris, eidem Imperatori dicata, cum figuris æneis eiuſdem Dureri. 176

Mauſæolum D. Maximiliani I. Imp. Oeniponte in Aula noua conſpiciendum. 191

Portæ Triumphales aliæ Carolo V. & Maximiliano II. Impp. erectæ à S.P.Q. Norico. 193

Ducis & Senatus Venetorum Epiſtola ad S.P.Q. Norimbergenſem. 197

Oratio ad Carolum V. Imp. in Legatione pro Rep. Norimbergenſi. 197

Oratio ad S.C. Maieſtatis Locumtenentem Generalem in Legatione pro Repub. Norimbergenſi aduerſus eam infeſtantes. 198

Senatus Norimbergenſis Scriptum ad Generalem Ordinis Fratrum Heremitarum ſancti Auguſtini. 199

Bil. Pirckheimeri & Laz. Spengleri Scheda Appellationis ad Leonem X. P.M. 199

Cenſura de Germaniæ Rebuſpublicis ad Egnatium Venetum. 201

Interpretatio quarundam litterarum AEgyptiacarum ex Oro Niliaco. 202

Apologia ſeu laus Podragæ. 204

Theophraſti Characteres à Pirckheimero illuſtrati. 212

PHILOLOGICA.

Diſſertatio ſiue ἀνασκευὴ de Maria Magdalena, quod falſò à quibuſdam habeatur pro illa peccatrice ſeu πόρνη. 220

Tractatus de re nummaria veterum, quo pacto cum valore aureorum & argenteorum Norimbergenſium conuenias. 223

EPISTOLICA.

Epiſtolarum Dedicatoriarum liber vnus. 230

Epiſtolarum Familiarium liber miſcellus, continens varias variorum epiſtolas, theologicas, politicas, hiſtoricas & philologicas, maxime vero Eraſmi, Cuſpiniani, Reuchlini, Venatorij, Spiegelij, Melanchthonis, Oecolampadij, Iulij Pflugij, Vlrici Hutteni, Alex. Schweizij. Bapt. Egnatij, Hen. Glareani, Vdal. Zaſij, Petr. Moſellani, Io. Cochlei, Vinc. Obſopæi, & aliorum, cum CAROLI V. Imper. reſcripto ad Eraſmum de negotio Lutheri. 251

ADDITIO I.

CHARITATIS PIRCKHEIMERÆ, Abbatiſſæ Norimbergenſis Epiſtolarum liber vnus. 339

ADDITIO II.

CHRISTOPHORI SCHEVRLI, I C. & patricij Norimbergenſis Commentarius de vita & obitu Antonij Kreſſen, Præpoſiti Norimbergenſis ad S. Laurentium. 349

Eiuſ-

Digitized by Google

Eiuſdem Defenſorium Sacerdotum variis ac iucundis hiſtoriis refertum. 356

ADDITIO III.

De Orandi modo. 371

Epiſtola de motibus in Germania per Dominicanos & horum complices excitatis, & de occaſione Lutheraniſmi. 372

Epiſtola ad Melanchtonem, continens querelas de Monialium vexatione. 374

Epiſtola ad Abbatiſſam S. Claræ. 375

Oratio Apologetica, Monialium nomine ſcripta, qua vitæ ac fidei ipſarum ratio redditur, & æmulorum obtrectationibus reſpondetur, petiturque, ne per vim è Monaſterio extrahantur. 375

De Perſecutoribus Euangelicæ veritatis, eorum conſiliis & machinationibus Commentatiuncula. 385

Dialogus contra ineptam & inanem amici pro amico ſolicitudinem; & nimiam credulitatem rumuſculorum, & ſuſpicionum vanitatem. 386

Conſilium Iuridicum de vi & effectu Quietantiæ ſeu Apochæ generalis, quam Nobilis Franconiæ dedit Epiſcopo Wirceburgenſi, &c. 388

Appendix Epiſtolarum familiarium. 393

Digitized by Google

LITTERÆ CÆSAREO-PROMOTORIALES AC DEFENSIONALES, DOMINO BILIbaldo Pirckheimero, ipſiuſque hæredibus Clmentiſſime traditæ.

NOs Carolus, Dei gratia, Electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, Germaniæ, Hiſpaniæ, vtriuſque Siciliæ, Hieroſolymæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Comes Habſpurgenſis, Flandriæ ac Tyrolis, &c. omnibus & ſingulis, litteris hiſce notum facimus, quod Bilibaldum Pirckheimerum, Noſtrum & Imperij fidelem dilectum, propter Eruditionem, quam ipſi attribuimus, in numerum Conſiliariorum noſtrorum adoptauerimus, indubie etiam eundem, virtute & efficacia harum litterarum, ad munus hoc, ſuſcipimus, ita nimirum, vt ſit impoſterum Conſiliarius noſter, commodum ac vtilitatem noſtram promoueat, Secreta noſtra ad ſe perlata, ad mortem vſque ſileat, faciatque inſuper omnia, quæ fido Conſiliario, domino ſuo præſtari conueniunt, & ad quæ ſingula iureiurando ſe nobis obligauit. Et cum prænominatus Pirckeimerus, Sereniſſimo Principi, Imperatori Maximiliano, Domino & proauo noſtro dilectiſſimo, laudatiſſimæ memoriæ, hactenus etiam Nobis & ſacro Imperio ſeſe debita obedientia ac ſeruitio ſemper ſubiecerit: impoſterum etiam idipſum, prout poteſt, Nobis & Imperio præſtet. Commoti ſumus, collatione iſtorum, & ex aliis cauſis, iſtum ſpeciali hocce priuilegio inſigniuimus: Eundem etiam vna cum hæredibus ſuis in caſibus & cauſis accidentalibus iurique & æquitati conſentaneis, omnium illorum corpora, bona mobilia & immobilia in noſtram & ſacri Imperij ſingularem gratiam, fidem, protectionem ac tutelam recepimus & ſuſcepimus, eaque omnia ex Romana Cæſarea poteſtate, plenitudine, præſcientia & efficacia harum litterarum: Mandamus etiam & volumus dictum Pirckheimerum Conſiliarium noſtrum: Eiuſdemve hæredes omnium libertatum, priuilegiorum, honorum, dignitatum, prærogatiuorum, conſtitutionum ac conſuetudinum impoſterum eſſe participes, quodque iiſdem gaudeant, vtantur ac fruantur, vt & alij noſtri Conſiliarij, & qui ſub noſtra & Imperij ſingulari gratia, fide, protectione ac tutela ſunt, viuunt iiſdemve vtuntur & fruuntur, de iure & conſuetudine, abſque vllius interdicto. Mandamus igitur omnibus & ſingulis Electoribus, Principibus, Eccleſiaſticis & Secularibus, Prælatis, Comitibus, Baronibus, Equitibus, Nobilibus, Capitaneis, Eparchis, Vicedominis, Toparchis, Curatoribus, Officialibus, Præfectis, Prætoribus, Iudicibus, Conſiliariis, Ciuibus & Communitatibus, ceteriſque omnibus Noſtris, & Imperij ſubditis & dilectis, cuiuſcunque ſortis ac conditionis iſti ſint, propter allegatam Cæſaream Poteſtatem hiſce litteris, ſeuere iniungentes, vt prænominatum Bilibaldum Pirckheimerum vnum ex Conſiliariis noſtris agnoſcant, honorent & reuereantur; illum etiam eiuſque hæredes, præfatis Noſtris & Imperij protectionibus, fide ac tutelis, omnibus fidem prædictis immunitatibus, libertatibus, honoribus & dignitatibus, prærogatiuis, conſtitutionibus & conſuetudinibus ſecure vti, frui, & in totum poſſideri permittant, hiſce contrarium quiddam non attentent, moleſtia aut grauamine alio non afficiant, nec aliis idem facere molientibus nulla ratione concedant, ſub cautela Noſtra, & Imperij grauiſſima indignatione, & addita pœna, nempe viginti marcarum auri puri, quas quilibet, quotiens pertinaciter contrarium facere deprehenſus fuerit, ſemipartem Noſtræ

& Im-

Digitized by Google

& Imperij Cameræ, partem autem reliquam citato Pirckheimero, ipſiuſque hæredibus irremiſſibiliter ſoluere tenebitur. Idipſum hiſce litteris, manu Noſtra ſubſcriptis & Cæſareo ſigillo munitis ſeuere volumus & iniungimus. Dabantur in ciuitate noſtra Granata, 25. menſis Nouembris, anno Chriſti Saluatoris noſtri milleſimo quingenteſimo viceſimo ſexto, Imperiorum noſtrorum vtpote Romani octauo, & reliquorum omnium vndecimo.

CAROLVS

Ad mandatum Cæſareæ & Catholicæ Maieſtatis proprium.

Alexander Schweiz.

Digitized by Google

AD IOAN. HIERONYMVM NOB. ET AMPL. VIRI, DOMINI IOHANNIS IMHOVII FILIVM.

INgenium claras Hieronyme culte per artes,
*Magni & nomen * aui referens, quem Norica dudum* * Materni, D. Hieronymi Baumgartneri.
Terra, velut clarum iubar aſpiciebat olympi,
Baumgartneriaden; paucis te verſibus horter
Edita ad illa virûm doctrinâ templa ſerena.
Nec mihi præceptis multis ſcio, nec mihi dictis
Eſſe opus aureolis, quibus eſt conſperſa ſupellex
Cecropiæ pariter Sophiæ, pariterque Latinæ.
Sola tibi ante oculos per me ſtatuetur imago
Nobilis, & nullo morituri tempore clara
Pirckameri, vnde genus longo de ſtemmate ducis,
Quem te imitari aueo, quem te refferre decorum,
Quaque potes, totum felici exſcribere mente.
Ille tibi morum exemplar, tibi regula recti,
Normaque ſit vitæ cunctis in rebus agendis.
Aſpice, quanta oris probitas, & lumine quanto,
Tempora Palladiâ iuuenilia cinctus oliuâ,
Virtutum ex oculis claros oſtentet honores!
Arcanoque ſui ſpectantes ducat amore!
Multa illi, fateor, naturæ munere largo
Affluxêre bona, & diuûm arriſêre fauore:
Inprimis verò patriæ in cunabula tantæ
Qua nihil in toto lampas Hyperionis orbe
Pulcrius illuſtrat, nihil omni laude, opibúſque
Conſilioque magis ſapientûm, atque ordine florens.
Sed quocunque loco olim natus Pirckamer eſſet,
Ipſe ſibi ingenio præſtanti, atque indole celsâ
Fortunam facturus erat: licet inuia fama
Inſula, deſertâ puerum tenuiſſet arenâ.
Non latuere diu tam fauſti pectoris ignes:
Ante omnes Phœbi ſe candidius extulit ardor,
Et iuueni ſummam primo circumdedit æuo
Doctrina famam omnigena, variaſque per oras
Diſtulit. hinc magno multum dilectus Eraſmo,
Huttenoq; acri vixit: quem Francica tollit
Nobilitas, Getico muſas qui iungere diuo
Aggreſſus, geminam princeps tulit inde coronam.
Nec minor illo autem, ſed ſi fas dicere, (ſed fas)
Maior auus tuus ille fuit. Sic muſica namque
Otia dilexit, ſimul vt ferre munera, & ingens
Militiæ toleraret onus, lituosq; ſonantes
Adderet imbelli citharæ. clariſſima teſtis
Heluetia eſt, durique palus Acronia belli.
* Maxim. I. Cæſaris. *Inclyta magnanimi cum * Principis arma ſecuto*
Paruit ardenti legio Germana Tribuno.
Nec ſua defuerunt numeroſæ præmia laudi.
Cætera prætereo, atque aliis memoranda relinquo;
Præcipue Rittershuſio, quem Phœbus Apollo
Omnes per ripas, atque antra virentia ducit,
Præſtanteſq; animas æterno carmine iuſſit
Eripere inuiſæ Lethes liuentibus vndis.
At non Cæſarei ſileam ſanctiq; ſenatus
Ornatum titulis, ſummarum pondera rerum
Æquali cepiſſe animo, patriæq; ſalutem,
Imperiique decus, lingua aſſeruiſſe potenti:
Immortalibus & ſcriptis, cedroq; linendis
Acceptam genti potuiſſe refundere lucem

Digitized by Google

Clarifica. qualem alterno Nereïa fluctu
Unda vicem reddit, gratumque reciprocat æſtum.
At non illa etiam poſſum ſine crimine magno
Excelſi ſtudia ingenij, atque opera alta ſilere.
Namque his vidi oculis (cum ſplendida in atria patris
Illa tui nuper, patre inuitante, venirem,
Muſarumque & Mnemoſynes penetralia ſancta
Luſtrarem, dulciſque animum perfunderet horror)
Inſignes minio pluteos, libroſque decoris
Diſpoſitos forulis, librorum & dædala texta;
Quos ille impenſo pretio, curaque calenti
Uſque colorata Nili de gente parauit.
Illic & veterum pulcherrima ſigna virorum
Apparent, quos ære cata, vel marmore viuo
Expreſſere manus Phidiæ, reor, aut Ageſandri.
Ante alios animumque & hiantem ad ſingula viſum
In ſe conuertit, ſæuorum præda draconum,
Laocoon. veras lacrimas te cernere credas,
Audire & veras, ſaxo moriente, querelas.
Illic & Macetum, Graiæque nomiſmata gentis
Argento è puro quiuis miretur, & auro:
Sed magis Æneadûm facies, ſplendente metallo
Incuſas. Ut me nuper commouit acuti
Vulticulus Bruti, atque auerſa in parte refulgens
Pileus, & geminus demiſsâ cuſpide mucro!
Quo malè libertas repetita eſt, ſanguine magni
Cæſaris effuſo, Parthos meditantis & Indos,
Maſſagetaſque feros Latiæ inclinare ſecuri.
Quid pictas memorem tabulas, aliaſque figuras,
Artificum ſummorum opera, & diuina reperta,
Antiqui noſtrique æui? quos eminet inter
Durerius, natura opifex prope doctior ipſa.
Cuius amicitia, & iucundo Pirkamer uſu
Floruit, & doctis urbs Norica certat Athenis.
Talia cottidie cum ſpectes, pectora, Imhoni,
Non tibi virtutis pulchro accenduntur amore?
Non fratrem, ingenij ſtudio florentis, ut annis,
Vincere conaris? chari promiſſa parentis
Jlla memor retines? Doctrinæ hæc præmia ſunto
Omnia. Uter veſtrum luce effloreſcet honoris
Lætius, hæc ſibi præcipiat ditiſſima dona,
Pirkameri laudumque heres, gazæque ſuperbæ.
Ergo age, & afflantem curſu ne reſpice anhelo
Germanum, interiorque volans ad candida calcis,
Aufer honorato dignam certamine palmam.

Scipio Gentilis IC.

IN EFFIGIEM SVMMI SENATORIS, AB EXCELLENT. PICTORE ALB. DURERO elaboratum, ἰσόψηφ.

Germanus Xenophon PIRCKEIMERUS *Bilibaldus*
Ut fuit: Albertus ſic & DÜRERUS *Apelles*
Germanus dici meruit cognomine vero.
Non aliâ pingi dextrâ quàm debuit iſtâ
Ille, cui nec erat vitâ coniunctior alter.
Magnus Alexander Lyſippo fingi ita ab uno
Sculptore, ab ſolo & pingi ſe edixit Apelle.

Conr. Rittershuſius IC.

ALIUD.

Mirandam faciem BILIBALDI *& pectus honeſtum*
Patricio PIRCKEIMERÛM *de ſanguine creti*

Digitized by Google

Noricus en pinxit Zeuſis ſuper æthera notus
DüRERUS. *Verùm dotes genij ingenuique,*
Facundámque viri linguam, meditatáque dicta,
Mentem admirandam, & quæ cætera ſumma fuêre,
Hiſtorico melius quis dicere chromate, dic, quis
IMHOFIO *pronepote queat? cui credere fas eſt,*
Namque bonâ comperta fide producit in auras.
Quod pietatis amor te iuſſit ſoluere, IANE
Rite exoluiſti: meritò hæc tibi Sparta relicta eſt.

G.Remus IC.

IDEM REMVS.

IN EMBLEMA BILIBALDI PIRCKHEIMERI, CÆSAREI QVONDAM CONſiliarij, & Senatoris Reipubl. Norimb.

MIRÆ *quid hoc rei? Ecquid*
Acheronte nata proles,
Plutíque neptis ATE,
Cor forpice hac tenaci
Vorſans terit per igneis,
Triplicique malleo inſtans
THLIPSIS *laborioſè*
Tundit, retundit, ictus
Geminans, nihilque ceſſans,
Adeò vt fatiſcat incus;
Sperántne rumpere hoc cor?
Cuius rei hæc figura eſt?
SPECVLO *videmus iſtoc,*
Quid ſufferant malorum,
Quantum ferant laborum,
(Hic occupante & illic
Tyrannidem maligno
Liuore) quotquot vſquam
Agunt Boni, & per orbem
Rari quidem ſuperſtant.
Tundi, premique & vri,
Mediáſque ſæpè flammas
Tranſire nos neceſſum, &
Cædi calumniarum
Turpi pios flagello.
BENE *aſt habet. quieſcens*
Obdurat, atque vincit
TOLERANTIA *omne durum.*
Nam SPES *adeſt ab æthrâ,*
Spes alma, nata cœlo,
Subnixa magno IESU,
Qui Gratiæ benignos
Irrorat vnus imbreis.
Hæc SPES *(viden'?) triumphat,*
Suos locans Olympo.

I.

ALIVD IN EIVSDEM EFFIGIEM.

HÆc *anguſta (viden'?)* WILIBALDI *illius imago eſt,*
Qui PIRCKHIMERÆ *gloria gentis erat.*
ALBERTUS *toto notiſſimus orbe* DURERUS:
Cui nec Parrhaſius par, nec in arte
Heróam potuit ſculpendo effingere frontem:
Mentis at heroæ quis potuiſſet opes?
Cæſaribus, magniſq; viris, regniq; dynaſtis
Teutonicis; patriæq; hic patuei e foro.

Qua

Quæ quanta fuerint; teſtantur opuſcula: per quæ
Sicut adhuc viui ſpirat imago viri.
At quamuis tantæ fuerint: quin maior & alter
Parrhaſio, & nulla parte Myrone minor:
Abſtulit infelix nihilo mors ſecius ambos:
Quæ tamen infamans nil modo iuris habet.
Virtuti horum igitur qui inſiſtet, & ipſe perennans
Auferet à ſerâ poſteritate decus.

II.

ANAGRAMMATISMVS.

WILIBALDVS PIRCHÆIMERVS S.

HIC VIR SEMPER LAUDABILIS USU.

SEu fera fulminei tractaret pila Gradiui:
Iura laborifero ſeu daret æqua foro:
Siue peregrinas Orator viſeret aulas,
Et ſua mellifluis ſolueret ora ſonis:
Emicuit quouis HIC VIR LAUDABILIS USU
SEMPER, *& excelſum nomen vbique tulit.*
Dum Pegneſe fines igitur; LAUDABILIS HIC VIR
SEMPER, *& illuſtri nomine clarus erit.*

III.

ALIVS, CVM EXPLICATIONE EMBLEMATIS.

WILIBALDVS PIRCHEIMER.

I, I! PULCHERRIME LAUDIBUS.

QVæcunque occiperet numen WILIBALDUS *amicum*
Senſit, & arcanis inſinuare modis:
PIRCKHEYMERE *bonis* PULCHERRIME LAUDIBUS, I, I!
Quò tua te virtus, quò pia fata vocant.
Nil furor inuidiæ te terreat: illa decorum
Inſequitur pleno, corpus vt vmbra, gradu.
Exere cœlitibus cognata ſemina mentis;
Atque inde auxilium ſi tonat aura, pete.
Nil metuat curétve, ſibi mens conſcia recti;
Sed locet in Domino ſpem, toleretque ſuam.
His Genij tacitis animatus ritè ſuſurris,
Pectore firmato quæque ſiniſtra tulit.
Liuor *et triplicem quamuis induceret hoſtem,*
Verſaretque feris forcipe *corda rogis:*
Malleo *& inſtaret vehemens* afflictio *trino,*
Ingeminans ictus ictibus vſque nouos.
Suſtinuit tamen, & diuinæ fultus opis ſpe
Porrexit medium fortiter his digitum.
In Domino pariter qui fidit; deſpicit hoſtes,
Gaudétque in tacito, ſorte tonante, ſinu.

Bern Prætorius, Reip. Synd.

IN NORIMBERGAM.

ALcibiadas, Pericleas, Demoſthenes,
Suosq; Miltiadas, Ariſtidas ſuos
Cimonas & Cononas, & quos non viros,
Platonas atque Socratas iactant ſuos
Cecropiæ Athenæ. At vrbs Quiritium ſuos
Fabros, Catonas, Cæſares & Tullios,
Horténſiosq;: tum Metellos, Regulos
Scipiadas; hem Fama perennis cymbala,
Heroas oſtentat. Recentius ſuos
Veneti Sadoletos, ſuosq; Barbaros
Bembosq; venditant. SIT *illis laus ſua,*
LVMINIBVS *(abſit) mœnia vrbis* NORIDOS
Careant ſuis. Sed vnus inſtar omnium
BILIBALDE PIRCKHAIMERE *nobis ſis,* DECVS
Et ſidus orbis Teutonum, Nil amplius
Addam. Inuidete, quotquot eſtis ô viri
Magni virum iſtum maximum vrbi maximæ
Cultiſſimæq;; Ocellus hic fuit virûm
Illuſtrium: vrbium hæc at eſt illuſtrium.

G. Remus F.

COM-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

COMMENTARIVS DE VITA BILIBALDI PIRCKHEIMERI, VIRI INLVSTRIS: AVCTORE CVNRADO Ritterſhuſio, Iuriſconſulto, & Anteceſſore.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

REM non nouam, neque inſolitam aggredimur, cum vitam deſcribere conamur Bilibaldi Pirckeimeri. Ab antiquo receptum, vti magnorum atque inluſtrium virorum, qui de Republ. deque communi patriâ tàm belli, quàm pacis tempore, præclarè ſunt meriti, & à Deo egregiis donis animi præ aliis decorati fuerunt, res geſtæ, quibus ſe commendabiles fecerunt, literarum monumentis commendentur, & ad poſteritatem, quæ exemplum ad imitandum inde capiat, tranſmittantur. Nam & veteres ſæpenumerò non ſolum aliorum vitam: ſed etiam proprium curriculum deſcriptum reliquerunt: idque eo conſilio ac fine, vt ipſorum egregia facinora, tanquam in ſpeculo aliis propoſita, imitandi ſtudium prouocarent, quatenus quidem ex virtute & officio vixiſſent egiſſentque: Si quid autem ſequiùs patraſſent, &, ſi quibus dediti fuiſſent vitiis aut flagitiis, vt ea ab aliis vitarentur. Magna eſt enim exemplorum in vtramque partem vis, plurimumque refert vt quiſque in aliis ſpectet, ſibi quod vſui ſit, laudabilia quidem & decôra ſequens, atque ad vſus ſuos accommodans: his contraria fugiat ac declinet. Sic enim eſt ingenium omnium ferè mortalium, vt multò citiùs & acutiùs in altero quiſque cernat, quid ipſi deſit; aut quid ipſum dedeceat, quàm in ſemetipſo ſuos defectus ac næuos animaduertat. Officit enim vnicuique amor ſui, quam Græci φιλαυτίαν appellant, & animi oculos obſcurat atq; impedit, quò minùs quid in ſe deſideretur deprehendat: Longè interim procliuior ad aliorum ſcrutinium & examen. Hoc igitur fine etiam hæc à nobis ſuſcepta eſt ſcriptio, quam ſperato fructu neutiquam carituram eſſe confidimus. Eius enim viri memoriam celebramus, cuius vitam iure appellauerim omnium palæſtram virtutum, & ſpeculum Senatorium. Ceterùm ne quis fortè miretur, vnde nobis, qui à vitâ Pirckeimeri centum propè annis remoti ſumus, tanta rerum ipſius noticia comparata ſit, vt de illis etiam librum ſcribere auſi ſimus: ante omnia illud conſtare lectori volumus, nihil eorum, quæ hîc afferentur, à nobis confictum, ſed omnium eorum plenam fidem nobis factam certiſſimis documentis, quæ vel ex ipſiuſmet commentariis, vel ex aliorum fide digniſſimorum hominum, adde ſummorum principum & doctorum virorum literis, nec non archiuis publicis & libris iam auorum noſtrorum memoriâ editis depromſimus. De quibus ſi quis dubitare velit, is in rem præſentem à nobis deductus refelli poterit, vt dubitare pòſt illa deſinat, ipſis rerum argumentis abundè conuictus. Neque poſt, quòd quiſquam de hac βιογραφία tam ſiniſtrè ſuſpicetur, quaſi vel in odium cuiuſquam, vel in aliorum fauorem, & in fomentum ambitionis, aut ad inanis gloriæ titillationem ea ſuſcepta ſit: Sed verè teſtari poſſumus, illum quem paulò antè dixi ſcopum hîc nobis propoſitum fuiſſe. Qui ſecus rem interpretabitur, is maligno animo ſuo morem geret, inclementer nobis dicens aut faciens: Nec diſſimilis erit viroſo araneo, qui ex floſculis fragrantibus & ſalubribus, vnde apiculæ fauos ſuos ſtipant ſuauiſſimo melle, merum virus & venenum delibat & attrahit. Nouimus quidem eam eſſe multorum peruerſitatem & prauitatem animi, vt nihil tàm dextrè dici, ſcribi aut fieri poſſit, quin ſiniſtrè acceptum detorqueri poſſit. Veruntamen vir honeſtus & intelligens non ob id deterreri debet à bono propoſito, vt, quę honeſta eſſe nouit, abiiciat aut intermittat. Quin potius ſtrenuè in eo pergere debet, quod Deo & bonis viris ſe probaturum confidit. Omninò oraculi inſtar habent verſus, quos ſubiiciemus acceptos ab amico noſtro beatæ memoriæ Ioachimo Camerario Medico Reipubl. Nurembergenſis præſtantiſſimo & optimo viro, qui crebris eos vſurpare ſermonibus ſolebat:

Sit malus interpres, nunquam bona verba iuuabunt:
Sit bonus interpres, nunquam mala verba nocebunt.

Quamquam quid eſt quod metuamus inuidiam, quæ vel Pirckeimerum vel alios ex eâdem familiâ comitetur & afflet, etiamſi de ipſis maxima quæque, veriſſima tamen prædicentur? Iam enim ferè ſeculum eſt ipſum ex quo illi vixerunt, tametſi per gloriam perpetuò viuere intelligantur. *Mortuorum verò laudi nemo inuidet*, vt ait Thucydideus Pericles: *Sed defunctis beneuolentia ſine obtrectatione*

Digitized by Google

præſtatur: &, *Inuidia viuentes tantùm exercet.* In quam ſententiam Ouidij quoque notiſsimus eſt verſus:

Paſcitur in viuis liuor; poſt fata quieſcit.

Sed ne nimium immoremur prooemio, ad rem ipſam adcedemus, & præcipua eorum, quæ de perſonâ & rebus geſtis Bilibaldi Pirckeimeri comperta habemus, & ex ſupra dictis documentis colligere potuimus, ſimplici ſtylo, neglectis Rhetorum coloribus & pigmentis deſcribemus. Poſtulabat quidem is de quo agimus, pro ſummâ ſuâ quâ pollebat eloquentiâ, etiam talem vitę ſuę ſcriptorem, qui hanc narrationẽ omnibus orationis luminibus illuſtrare poſſet. Verumtamen dum alius nemo ſe tàm longo tempore obtulit, qui hoc officio fungeretùr, noſtram quoq;, vt ſperamus, operam non aſpernabitur, quam ipſius excellentis virtutis admiratione impulſi ſuſcepimus, ſimul etiã ſtudio gratũ faciendi eius pronepoti ex filiâ Ioanni Imhofio, Patricio Noribergenſi, Bibliothecę Pirckeimerianæ conſeruatori & poſſeſſori, qui, vt aliis ſæpè ſtudiorũ amatoribus, ita & nobis aditum ad illum theſaurũ ſuum perbenìgnè patefecit: permiſitq;, imo & rogauit, vt diſperſas haſce relliquias ſcriptorum proaui ſui materni, quas hoc opere comprehenſas in lucem damus, colligeremus, & in aſpectum hominum vtilitatemq; publicã proferremus. Quis igitur quantusq; vir fuerit Pirckeimerus, etſi ex ipſius iam olim editis operibus, & aliorum quoq; mentione clariſſimorum virorum obſcurum non ſit, ex noſtro tamen hoc libello manifeſtius cognoſcetur.

Gens Pirckeimera à multis retrò ſeculis clara & nobilis fuit, ac Nurembergæ illis familiis patriciis iam olim adnumerata ex quib. Senatores leguntur, per quos ea Reſp. quam Ariſtocraticam eſſe conſtat, gubernatur. Inter omnes enim Germanię ciuitates cũ paucis propè hęc ſola optimatum paret imperio, quum reliquæ ferè populari ſiue Democratico regantur atq; adminiſtrentur conſilio. Ex hâc igitur clarâ & antiquâ familiâ noſter Bilibaldus Pirckeimerus natus eſt; quam tametſi liberis maſculis conſeruare ac propagare non potuit (ipſe enim inſcrutabili conſilio ac voluntate Dei vltimus fuit in quo illa defecit extinctaq; eſt: quod quidem & aliis ſæpe magnis viris & familiis inluſtribus contigit, vt inſignia maiorũ idem tumulus, qui ipſorum corpora obrueret) tamen à Deo Opt. Max. quaſi ſarcire volente illum defectũ aliis præſtantiſſimis donis ingenii & eruditionis multiplicis inſigniter muneratus & decoratus fuit: quibus hoc conſequi potuit, vt præclara facinora partim ipſe perficeret, partim ab aliis perfecta deſcriberet: ac vel alterutrâ viâ, nedùm vtrâq; ad immortalitatem nominis honeſtiſſimi perueniret, quo etiam ſuperſtes eſt, eritq; ſemper, dum hæc mundi machina ſtabit. Atq; haud ſcio an genus & nomen ſuũ magis propagare potuerit, numeroſiſſimâ licet ſobole maſculâ procreatâ; & relictâ, quàm nunc fecit, cum ſine omnibus maſculis deceſſit. Nimirum in ipſo quoq; probari debuit veritas illius ſententiæ, quam ex ipſâ ſumptam experientiâ, cum alii ſapientes tum Homerus vatum maximus ſempiternis carminibus celebrauit: *Deum vni homini non dare omnia, ſed aliis alia partim concedere, partim denegare.* Filios per quos familiæ conſeruantur, Bilibaldo noſtro Deus nullos ſuperſtites eſſe voluit: ſed interim pauci omnibus temporibus reperti ſunt, quibus tanta chariſmata indulſerit, quanta in Bilibaldum noſtrum contulit, quod ex ſequenti narratione, quantumuis non penitùs comptâ ac ſimplici, manifeſtum euadet. Quid enim? An, non hoc ipſum primò magnum ſatis eſt beneficium ex tali familiâ oriundum eſſe, quæ à multis floruerit ſeculis opibus, honoribus, dignitatibus, quæq; longâ ſerie protulerit viros præſtantes, multis principibus gratos & patriæ commodis procurandis maximè idoneos? Habuit hoc præcipuum ſemper hæc ipſa familia Pirckeimerorum, vt quamplurimis ornata fuerit non ſolum viris, ſed, quod mirêre meritò, mulieribus etiam doctiſſimis. Nam quemadmodum Bilibaldi atauus Ioannes Pirckeimerus, qui ante ducentos annos primarius ſenator floruit, omnes illius temporis Nurembergenſes diuitiis ſuperaſſe creditũ fuit: ita proauus Cunradus præ cunctis ciuibus ſuis doctrinâ enituit. Huius veſtigia filius Ioannes Bilibaldi noſtri auus inſecutus eruditione nequaquam parte inferior fuit. Sed inter omnes maximè Bilibaldi pater Ioannes excelluit. Nam præterquam quòd Iuris vtriuſq; peritiſſimus, omnimodaq; eruditione inſignis, præcipuè apud multos Germaniæ principes inclaruit, magnam adeptus auctoritatem. Ac primum quidem cum Doctoratum vtriuſq; Iuris ſolidâ cũ laude conſecutus eſſet, atq; ad lucem Reip. aularumq; ſplendorẽ natus eſſe videretur, ab Epiſcopo Areatino (vulgò Eyſtatenſem vocãt) qui inter Germaniæ Principes nequaq̃ poſtremum obtinet locum, in numerũ conſiliariorum cooptatus, & ad maximarum deliberationẽ rerum expeditionemq; adhibitus fuit. Quo in munere aliq̃ multis annis ita ſe geſſit, vt Albertus Bauariæ Dux, Princeps illo æuo non minus prudẽtiâ, quàm potentiâ inclutus Bilibaldum ſingulari clementiæ ſuæ fauore complecti ac proſequi cœperit, ſummiſq; virib. in id incubuerit, vt ab Epiſcopo clementer dimiſſum in ſuam traduceret aulam. Quod cũ vix ab Epiſcopo multis impetraſſet precibus: ſuis deinde conſiliis ipſum admonuit, aucto etiam vltra duplũ ſtipendio, ꝗ ab Epiſcopo percipere ſolebat, omninòq; magno in honore & cariſſimũ hunc nouum conſiliarium habuit. Hoc igitur patre Doctore Ioanne Pirckeimero (cuius mentionẽ oportuniore loco, ex Cũradi Celtis teſtimonio in mediũ prolato, faciemus) Bilibaldus noſter natus eſt Eyſtadii anno ſalutis noſtrę milleſimo quadringẽteſimo ſeptuageſimo hunc. n. natiuitatis eius annũ ex ipſiuſmet cõſignatione didicimus, & pro certo habemus. Ex quo

obiter

Digitized by Google

obiter corrigẽdus eſt craſſiſſimus ἀναχρονίας error in Iconib. clarorum virorum Baſileæ & Francofurti impreſſis, à nonnullis commiſſus. Adſcribunt enim ipſius natalem Anno milleſimo quingenteſimo primo, & tamen anno trigeſimo primo mortuum eſſe volunt: quod de morte nos quoque fatemur, (initio quippe eius anni obijt) ſed de natali pernegamus tàm conſtanter quàm verè. Ex ipſorum quidem εἰκονογράφων annotatione ſequeretur, Bilibaldum tantum triginta annos compleuiſſe viuendo, quod manifeſtò falſum ſapit: nam & temporis ratio, & omnes rerum ab ipſo geſtarum circumſtantiæ euincunt ac demonſtrant clariſſimè, alterum tantum vitæ tempus, atque ita ſexaginta annos ipſum exegiſſe, vt nunc illam priuatam ſcripturam omittamus, quæ tamen & ipſa, vt fide digniſſima, rem totam conficit. Comperimus enim Bilibaldum duas habuiſſe ſorores Caritatem & Claram: quarum vtraque literis probè exculta fuit, & non tantum Latinam linguam, ſed etiam ſacram Scripturam egregiè calluit, vt non tantum cum fratre ſuo Bilibaldo, verum etiam aliis illius æui doctiſſimis viris, non ſine omnium admiratione & literas Latinas cõmutarint, & ſermones de rebus arduis contulerint. Quâ quidem eruditione ſuâ hoc ſunt conſecutæ, vt aliquot libri & tractatus, qui adhuc extant, ipſis nuncuparentur atq; inſcriberentur. Nam & Cunradus ille Celtes paulò antè nominatus, (qui primus in Germaniâ Poeta Friderici III. Imperatoris Aug. manib. coronatus eſt) carmina ipſis dedicauit: & frater ipſarum Bilibaldus alteri opera Beati Fulgentij & Maximi, Plutarchi quoque librum de ſerâ Numinis vindictâ, aliaque huiuſmodi pulcherrima ſcripta, alteri verò ſententioſa capita ſanctiſſimi Epiſcopi & Martyris Nili, quæ ex Græcis Latina fecerat, inſcripſit. Quin etiam extant epiſtolę Doctoris Sixti Olhafij, & Doctoris Chriſtophori Scheurlij Iuriſconſultorum quaſi ante hos centum annos Nurembergæ impreſſæ & ſororibus Pirckeimeri noſtri dedicatæ: ex quibus illa quam D. Chriſtophorus Scheurelius de claritate familiæ Pirckeimerianæ ſcripſit, huic vitæ deſcriptioni proximè ſubiicietur. Fuit autem non ſolum illis temporibus, ſed etiam aliis ferè omnibus perrarum atque admirandum, aliquas ex illo ſequiore ſexu ad tantam perueniſſe eruditionem: cuius raritatis cauſam hanc eſſe exiſtimamus præcipuam, quod ingenia fœminarũ literis non excoluntur. Arcentur autem à ſtudiis ideò ferè, quia perſuaſum eſt vulgo, fœminas ſtudiis literarum & multarum rerum peritiâ ad curioſitatem atque luxuriam incitari & in pudicitiæ diſcrimen adduci. Cui tamen peruulgatæ opinioni vir Clariſſimus & optimus Iohannes Ludouicus Viues in libris de diſciplinâ Chriſtianæ fœminæ fortiter contradicit, eamque firmiſſimis argumentis confutat. Quâ de re quid quiſque ſentiat, per nos integrum eſto. Illud certè negari non poteſt, vixiſſe multas honeſtiſſimas matronas, quibus literarum peritia nullum pudoris periculum aut detrimentum attulit; cuius rei exempla præbent Cornelia Gracchorum mater, quæ Romæ ſuos liberos ipſa domi erudiuit, nec parum inſtitutione domeſticâ, ad illam eloquentiæ laudem, quã poſtea Gracchi in Rep. ſunt conſecuti, contuliſſe exiſtimatur. Filiæ item Lælij & Hortenſij, Eudoxia quoq; Imperatrix & Sulpicia, cuius de temporibus Domitiani Satyram hodieque admiramur: & Proba Falconia Poëtria (vt nunc priſcas illas Poëtria Sapphò, Erynniam, Sibyllas, & alias omittamus) Paulam item & Euſtochiam, quas D. Hieronymi amicitia epiſtolis illius celebrata & pietas ſingularis nobilitauit: denique Olympia Fuluia Morata, quæ noſtrâ ferè memoriâ vixit, & in quâ eruditio cum pietate certauit. Nihil nunc dicam de potentiſſimâ & celeberrimâ Angliæ Reginâ Eliſabethâ ſingularis exempli fœminâ, quæ ante paucos annos obitu ſuo viduatum regnum ſucceſſioni Iacobi regis Scotiæ patefecit, & occaſionem præbuit vniendo Britanniæ regno, prius per multa ſecula in Scotiam & Angliam diſtracto. Nihil de aliis eruditis fœminis dicam, quarum prolixum catalogum, ſi id ageretur inſtituere poſſemus. Ad Bilibaldi noſtri ſorores reuertimur, quibus ſua literarum eruditio & bonarum artium cognitio, tantum abeſt, vt vllo pacto illibatum florem virginitatis ac pudicitiæ ipſarum imminuere aut deterrere potuerit, vt potius ad illius conſeruandam integritatem plurimum quoque momenti habuerit. Nam vt Nurembergæ nunc quoque notiſſima fama eſt, ambæ in Cœnobio S. Claræ inſtitutum ſequente vixerunt: in quo maior natu Caritas principem conuentus ſui locum obtinuit (Abbatiſſam vulgò nuncupamus) altera eiuſdem cœnobij virgines alias in literis ac moribus informauit. In illo vitæ genere, ad extremum vitæ terminum permanſerunt, Deoq; pro modo talenti ſibi conceſſi, fideliter atq; ſeriò inſeruierunt.

Verùm vt ab hâc digreſſione ſiue exorbitatione, non iniucundâ, vt puto, neque infrugiferâ, quaſi in viam & ad Bilibaldum noſtrum reuertamur. Quamprimùm ille per ætatem doctrinæ capax fuit, & literis ad humanitatem informari potuit, à patre ſtudiis bonarum artium admotus fuit: vbi confeſtim non vulgaris ingenij ſpecimen, ſed excellentis indolis indicia præbuit. Deinde poſteaquam primùm ad eam peruenit ætatem, vt equitando patrem ſequi poſſet, in diuerſis legationibus ad magnos principes obeundis illi adhæſit, nec vnquam à latere eius diſceſſit. Erat enim pater non ſolum Bauariæ Duci à Conſiliis, vt ſupra diximus: verùm etiam Archduci Sigiſmundo Auſtrio principi optimo, qui ſuo tempore vnus ex potentiſſimis principibus habebatur: cumque eſſet inter illos principes ſumma neceſſitudo & amicitia ſæpiùs conuenerunt: eaque occaſione Bilibaldi pater Ioannes in Archiducis Sigiſmundi notitiam peruenit: qui quidem adeò eius prudentiam atq; eloquentiam admirari cœpit, vt modis omnibus inſtantiſſimeque laboraret in eo ad ſe traducendo. Verùm

cum Albertus vehementer reluctaretur, & hunc ſuum cõſiliarium dimittere recuſaret, eò tandẽ res deuenit, & hoc inuentum eſt remedium, quo vtriq; principũ nonnihil ſatisfieret, vt ambob. pariter à conſiliis eſſet D. Ioan. Pirckeimer, ſemeſtri in aulâ Monacenſi, altero Oenipontanâ verſaretur, rebusq; gerendis cõſilio, ope adeſſet: quâ in re ambo Principes clementiſſimè acquieuerũt. Ab his igitur duob. potentiſſimis principib. ad varios Reges ac Principes legatus miſſus ſemper filium ſecũ duxit, ita vt non ſolũ varios hominũ mores & vrbes multas ac regiones perluſtraret, ſed patris ẽt quotidiano exemplo atq; domeſtico maturè ad decus laudemq; virtutis incitaretur & cõtenderet. Nam vt optimus ait auctor: A teneris adſueſcere multũ eſt: imò non dubitat princeps Philoſophorũ affirmare, in hoc eſſe omnia, quo pacto quiſq; à primis annis informetur & adſuefiat. Interim tamẽ nunq̃ pater ab eo inſtituendo ac bonis artib. imbuendo ceſſauit, aut quicq̃ deeſſe paſſus eſt. Præcipuè verò in arte Muſicâ & inſtrumentis Muſicis tractandis edoctus fuit diligentiſſimè, cũ in eo ſingularis quędã propenſio naturæ, ad modos muſicos, & capacitas ingenii ad eos addiſcendos deprehenderetur. Quod quidem bonæ indolis inter cetera non minimum fuit argumentum. Cui ignotum quanta vis ſit artis muſicæ & cum animis humanis cognatio? Vnde & Pythagoras aliiq; ſapientiſſimi Philoſophi plurimum ei tribuerunt, eáq; ad animorum contemperationem & tranquillitatem libenter ſunt vſi. Cum verò adoleuiſſet Bilibaldus à patre aulæ Eyſtadienſis Epiſcopi mancipatus fuit, non ſolum vt aulicorum cognoſceret mores, ſed etiam in militiâ & artibus bellicis ſe exerceret, eò enim naturâ quodammodo ferebatur. Accidit eo tempore, vt Epiſcopus ille à quamplurimis vrgeretur hoſtibus, qui latrocinando & prædas agendo improuiſas potius, quàm iuſtum ac indictũ bellum inferendo prouinciam ipſius quotidianis incurſionibus infeſtarent & deuaſtarent. Ibi ſe Bilibaldus equeſtri militia per bienium ita exercuit, vt nõ minus apud hoſtes cognitus, quam Epiſcopo domino ſuo charus atq; acceptus eſſet. Nullo enim ſe defatigari labore permittebat, non vigiliis, non mediâ, nullum declinabat onus, nullum periculum: ſed quicquid iniungeretur alacriter ſuſcipiebat & ſtrenuè obibat, ea quoq:, à quibus alii difficultate deterriti, refugiebant. Quâ tamen in re ita ſe gerebat, vt nihil temerè, nihil inconſideratè, ſed omnia circumſpectè & maturo conſilio ageret atq; perficeret. Vnde fiebat, vt tàm præfectis, quàm gregariis militib. acceptus eſſet. Illis namq; omnibus in rebus obſequentem ſe præbebat: hos verò multis ac variis demerebatur officiis, itaq; omnium, minimorum, maximorum fauorem prouocabat & conſequebatur. Neminem præterea offendebat nulli ſe præferebat, ab omni detractione aliorum abſtinebat, atq; in id ſolum incumbebat, quomodo traditas ſibi partes rectè impleret. Ita virtute in obſequendo, verecundiâ in prædicando & extra inuidiam nec extra gloriam erat. Eo tempore omnia armorum genera peritiſſimè tractare didicit, vt nõ minus pedeſtri quàm equeſtri militiæ aptus & idoneus fieret. Ac tametſi ſtaturâ altior eſſet, equitando tamen perquam agilis erat ac viribus corporis ita robuſtus, vt luctâ, iactu, curſu omnes ſuperaret æquales: Saltu verò ita leuis, vt altiſſimos etiam equos perquàm facilè tranſiliret. Cum verò iam vigeſimo appropinquaret ætatis anno, pater illum in Italiam mittere decreuit, vt ibi ſtudia aliquandiu intermiſſa recoleret atq; continuaret. Quæ res magnoperè tunc quidem animum ipſius offendebat, & permoleſta ei accidebat Inualuerat enim ea tempeſtate hæc praua atq; peruerſa opinio, literas hominibus militaribus & aulicis dedecori atq; ignominiæ eſſe. Multò igitur maluiſſet in militiâ & equeſtribus exercitiis perſeuerare, atq; in inferiorem Germaniam eo nomine proficiſci. Ibi enim eo tempore inter Maximilianum I. Cæſarem ac Gallorum Regem maximum erat bellum. Tanta Bilibaldi animum gloriæ militaris cupiditas intrauerat. Verũ cum pater illi oſtenderet, quantum literæ præſtarent armis & togatâ vitâ militari, commodaq; & incommoda ambarum ob oculos poſuiſſet: incenſum ac flagrantẽ animum iuuenis facilè ſuâ prudẽtiâ coërcuit, patriq;, vt qui plus intelligeret, parêre pius filius æquũ eſſe duxit. Itaq; primò Patauium ſedem ac magiſtram ſtudiorum profectus, per triennium ibi legibus operam dedit. Quod tametſi princeps ipſi ſtudium eſſet: tamen interim humanitatis quoq; ſtudia, ad quæ naturâ ferè procliuior erat, haud quaquã omiſit. Cum.n. eo tempore Patauii Gręcus quidã Crericus nomine vir doctiſſimus literas Gręcas ſtipendio publico magno auditorũ concurſu doceret: Bilibaldus ſingulari illarũ amore accẽſus eſt. Cũ igitur animum ad Gręcitatis ſtudiũ applicuiſſet, breui tantũ profecit, vt & Gręcus ipſe eius doctor admiratione duceretur. Verum cũ pater Bilibaldi hũc filij conatũ intellexiſſet, ſeriò ipſum abſtraxit, atq; inhibuit, nõ alio colore quã hoc, literas Græcas tametſi fortaſsis ornamento eſſent homini, parũ tamen ei ꝓdeſſe poſſe, cũ è diuerſo iura, ſiue Cęſarea, ſiue Pontificia vltra commodum perq̃ etiam neceſſaria ſint reb. in vitâ cõmuni expediendis, atq; ad conſeruationẽ ſocietatis ciuilis magnoperè pertineant. Deſiſtere igitur aliquãtulũ in Gręcis à ꝓpoſito coactus, nõ ſine animi indignatione, Patauio derelicto, Ticinũ profectus eſt: vbi eâ tẽpeſtate præſtantiſſimi I C. florebant, & cum ingenti concurſu atq; applauſu leges profitebãtur Iaſon Maynus, Ioh. Paulus Lancelotus, & Philip. Decius, quorũ egregia opera hodie extant, & in quotidianâ praxi forenſi merito ſuo fiunt maximi. Ibi per 4. ann. ferè, omnib. aliis ſtudiis interim dimiſsis ac ſepoſitis, legib. & harũ Interpretib. ſolũ incubuit. Præcipuũ verò illi hoc tẽpore, ꝙ Patauij atq; Ticini trãſegit, cũ Italici generis hominib. cõmercium fuit: ex quo factũ, vt à Germanis qui ibidẽ viuebant, in inuidiam vocaretur, & aliquando malè audiret: quã tñ maleuolorũ & imperi-

torum

Digitized by Google

torum hominum obtrectationem parum curare ſolebat.Sed Italici generis hominum cõſuetudine, moribus &ingeniis idcirco potiſſimum delectabatur,quòd ipſi eorum ciuilitas,temperantia & eruditio maxime probaretur:cum è contrario à luſibus aleæ,comeſſationibus, potationib. & heluationibus atq; immodicis & inanibus ſumptibus luxuriâq;, quib.rebus alios deditos videbat,toto pectore abhorreret.Nec minus & ipſe Italis carus & iucundus erat,nõ ideo ſolum,quod eorum ſermonibus & ingeniis probe ſe accommodare poſſet, ſed etiam quia ipſum tanta præditũ humanitate comitateque & facilitate morum cernebant,quantam haud facile in aliis deprehenderant. Maxime vero Muſicæ in eo peritiam ac præcipue organorũ ac lutenarum (vt nunc appellant vulgo) tangendarum dexteritatem admirabantur.Qua re illud quoque conſecutus eſt,vt quotidianâ cum Italis vitę conſuetudine linguã Italicam exacte diſceret:cuius quidem vſu poſtea ſemper delectatus eſt iuxta vernaculam Latinam & Græcam linguas. Ac tametſi, vt paulo ante dictũ eſt, à ſtudio Græcæ linguæ per patrem(ex neſcio quo opinionis errore,quo etiam nunc multi ſunt faſcinati,exiſtimantes cognitionem eius parum prodeſſe, imo plane inutilem eſſe Iuriſconſulto & politico futuro) propemodum deterritus planeque abſtractus fuiſſet: id tamen non penitus neglexit, aut à ſe abdicauit totum: ſed poſteaquam ſui iuris factus eſt, &, vt Iuriſconſultorum verbo vtar,in ſuam tutelam peruenit, tanto vehementius in id exarſit, multaque Græcè ſcripta & lectitauit creberrime, & in alias linguas,puta latinam & Germanicam tranſtulit. Veriſſime enim dictum eſt à poeta : *Naturæ ſequuntur ſemina quiſque ſuæ.* Nec minus interim præter Iuriſprudentiam aliis quoque diſciplinis, ſublimi & erecto ingenio dignis,vt Theologiæ & Mathematis, vt inprimis Geographiæ & Aſtronomiæ,vt Hiſtoriis, &,quod mireris, etiam medicinæ operam dare ſolebat. In quibus vniuerſis ac ſingulis adeo verſatus ac peritus fuit, vt cum quouis, qui in aliqua iam enumeratarum artium ſola totum fere æuum contriuiſſet, & artifex haberetur,eximius certare ac paria facere,multos etiam longe ſuperare poſſe videretur. Nec ſupra modum hæc à nobis extolli, aut falſa de ipſo prædicari facile apparebit ex libris & commentariis ipſius partim impreſſis ac editis,partim adhuc ineditis. Vnde non ſine ſumma admiratione colligimus & æſtimamus, quam præclarum & capax ingenium, quamque heroicus animus atque intellectus in hunc virum à Deo Optimo Max. collatus fuerit: cum non ſolum Reipubl. & officij ſui politici, ſed etiam aliis plurimis negociis occupatus tam multa in tam variis ac multiplicibus ſtudiis,nec minus belli quam pacis temporibus præſtare &perficere potuerit.Sed his de rebus infra plenius tractabitur, vbi ad virilem ipſius vigorem ætatis, & perſonam,quam in Republ. ſuſtinuit, nos huius ſeries narrationis deduxerit. Adhuc enim de Bilibaldi adoleſcentia agimus,& vita ſcholaſtica,in qua non ſecus atque in florente & fœcunda arbore maturè apparuit,quam pręſtantes atque egregij fructus inde cum ad maturitatem perueniſſet expectandi forent. Cum igitur Bilibaldus per omnem honeſtarum artium cultum pueritiam adoleſcentiamque tranſegiſſet, inque Italia non ſolum quinquennium (quod tempus Imperator Iuſtinianus ſtudioſis Iuris legitimum præſtituit) in hoc quod dixi præcipuo ſuo ſtudio, magna cum diligentia, aſſiduitate, vtilitateque exegiſſet, ſed fere ſeptennium in ea florentiſſima regione commoratus fuiſſet, ac tam multos præſtantes Iuriſconſultos ſedulo docentes audiuiſſet, & quiddam non pœnitendum ſub tantis Doctoribus ipſe tanta indolis & ſtudij eminentia præditus profeciſſet, tandem à patre D.Ioanne reuocatus in patriam rediit.Nec abſurde fecerit,qui Bilibaldum cum mercatore aliquo locuplete comparauerit, qui poſt complurium annorum peregrinationem, qua terras & maria obiuit, variaſq; regiones peragrauit,atque ex vnoquoque loco precioſiſſima κειμήλια & gemmas aliaſque ſelectiſſimas merces ſibi comparauit & collegit, tandem domum valde ditatus reuertitur, magnam neceſſariis ſuis gaudij ſegetem ac materiam apportans,quibus cum fructum longinqui ac diuturni itineris ſui per omnem vitam volens ac lubens partitur.Circa id tempus pater eius,vtpote iam pertæſus vitæ aulicæ & ſatur indeſinentium ac multiplicium curarum & molis negotiorum,quibus illa referta eſt, à principibus ac dominis ſuis cum bona gratia dimiſſus ac velut rude donatus Norembergam redierat,vt ad vitam quietiorem tranquillioremq; velut in portum quendam ex illa iactatione ſe reciperet. Accedebat, quod pater ipſius eiuſdem cum filio Ioanne nominis(Bilibaldi noſtri auus)qui tum etiam ſuperſtes erat,ſed tanto confectus ſenio, vt per vires rei familiari ſuæ amplius præeſſe,vt par erat, non poſſet, huic oneri velut alium quendam Atlantem,qui ſibi ſuccederet,depoſcere videretur:itaque Ioannes ob patris ſui ſenectutem res familiares paternas tractare cogebatur. Quæ occupatio etſi per ſe minime leuis erat,tamen pro publicis illis curis ac negociis, quib. antea diſtinebatur, quietis &ocij inſtar fuit.Hic facile cuiuis conicere,quantum fuerit beneficium,& quantum gaudij argumentum,quod Bilibaldus noſter, cum iam viginti ſeptem annos natus eſſet,non modo patrem, ſed & auum ſuum ſuperſtites habuit: quæ felicitas pauciſſimis contingit noſtro præſertim ſeculo, quo ferè homines non tam propter deficientes atque exhauſtas naturæ vires, quam ob crapulam & cibi ac potus & libidinum intemperantiam non amplius ad tantam ætatem perueniunt, quanta maioribus noſtris obtigit,qui quod fere magis ſobriè temperanterque viuerent,hoc quoque(niſi fallimur) adiumento ad longè maiorem ſenectutem Dei conceſſu ac munere peruenerunt. Qua de re nunc non eſt quod pluribus diſputemus. Reuerſus igitur domum Bilibaldus poſt aui ſui mortem cum patre de-

Digitized by Google

liberabat, quodnam deinceps vitæ genus inſtitueret. Quæ quidem conſultatio iam olim à ſapientiſſimis Philoſophis & Oratoribus difficilima & maximi momenti habita fuit: neque id ſanè immeritò. Notum eſt omnibus exemplum Herculis Prodicij in biuio conſtituti, de quo eſt apud Xenophontem, Ciceronem, & alios auctores. Extant quoque eiuſdem argumenti verſus pulcherrimi ex Græcis Epigrammatibus Latinè translati, quos ex ipſius Bilibaldi autographo deſcriptos neutiquam indignos putauimus, quos huic libello per occaſionem iſtam inſereremus velut pulchrum quoddam Emblema. Prius autem epigramma, quod Poſidippo, & ab aliis Crateti Thebano adſcribitur, vituperàtionem continet variorum in vita humana ordinum: poſterius eorundem commoda & laudes perſequitur. Græca qui volet ex libro primo anthologiæ, tit. x I I. petere poteſt: nos hîc latina, vt in aduerſariis Bilibaldi noſtri inuenimus, ſubiiciemus:

I.

Quem vitæ curſum teneat quiſquam? omnia tandem
Aut labor, aut metus, aut cura perennis habet.
Diffundit turpes temeraria concio voces
Clamoſoq́; ſtrepunt iurgia ſæua foro.
Vltrices penetrant ſecreta cubilia curæ:
Aſſiduus vincit vix tamen arua labor.
Turgida diſperdunt audaces æquora nautas
Alternat geminum vita quieta malum.
Diuitias, metus eſt, caſus ne perdat acerbus:
Si nihil eſt, dolet hoc iam nihil eſſe domi,
Nupſeris? ærumnæ comites ſine fine ſequuntur:
At ſine coniugio eſt dimidiata domus.

II.

Qualemcunque viam carpas, tibi conſulo vitæ,
Magnum duorum eſt ſpernere dona nefas.
Concio nobilitat linguas facunda diſertas,
Clamoſum teritur non ſine laude forum.
Suſcipiunt dominos, per gratam tecta quietem,
Annuus à cultis eſt tibi fructus agris.
Turgida ſi terrent audaces æquora nautas,
Spes lucri extinguit multiplicata metum,
Diuitiæ rebus ſunt ornamenta ſecundis:
Paupertas tacito tutior ipſa viro eſt.
Nupſeris? æternos germen tibi durat in annos:
Expers coniugij eſt vita oneroſa minus.
Fœcundos ornat natorum turba parentes:
Non rodit ſteriles anxia cura domos.
Arma vigens tractant multa cum laude iuuenta
Conſiliis gaudet ſexa ſenecta ſuis.
Non ergo optanda eſt de binis altera rebus,
Nam naſci, & natum morte perire licet.

Horum verſuum ex Græcis liberius tranſlatorum auctorem ſuſpicari licet ipſum Bilibaldum, qui in aduerſaria ſua eos retulerat ſicut diximus. Nam præter aliarum omnium homine ingenuo dignarum artium peritiam quam probè etiam Poeticam percalluerit, quamq́; facili & eleganti venâ ſcribendi carminis præditus fuerit, cum ex aliis multis documentis facilè intelligitur, tum ex pulcherrimo carmine, quo Alberti Dureri abitum proſecutus eſt, ſuumq́; ipſius ſummum deſiderium pulcherrime expreſſit. Sed vt ad narrationis ſeriem reuertamur. Conſtituerat Bilibaldus Doctoratus gradum in vtroq; Iure ſuſcipere, & Cæſaris Maximiliani I. aulam ſequi. Ceterum ab hoc propoſito per patrem Ioannem ſe dimoueri paſſus eſt, cum vir ſapiens, & plurimarum in vitâ rerum experiens ad memoriam filio reduceret varia aulæ incommoda, pericula, & immenſos labores, quos & ipſe aliquandiu exantlaſſet. Fidem enim ſeni conciliabat propria experientia, & erga filium paterna affectio, quæ vel Papiniano noſtro teſte, ſemper melius conſilium pro liberis capere præſumitur. His igitur rationibus motus Bilibaldus conſilium mutauit, & cogitationes de Doctura & Aula depoſuit, præſertim cum & diuitiis abundaret pater, à quo ampliſſimā poterat expectare hereditatem. Porro cum pater ei ſuaderet coniugium, vxorem ſibi elegit puellam è patriciâ gente nobiliſs. Rieterorum, nomine Creſcentiam, non minus honeſtam & probam, quàm locupletem virginem. Hanc autem præſtantiſſimam matronam, & ſingularis exempli feminam, quam ardēter amauerit, quot ex eâ liberos ſuſceperit, quàm grauiter moleſteq́; tulerit ac deplorârit prématurum ipſius obitum, vt deniq; in ipſius memoriam & honorem ipſos xxvi. annos viduus permanſerit, in-

feriius

Digitized by Google

ſerius commemorabitur pluribus. Vix maritus iam factus erat Bilibaldus, cum mox in Senatum lectus eſt, ad quem Nurembergæ cœlibem vitam agentibus non patet aditus. Ibi ille campum ſcilicet nactus, in quo egregia ſua virtus decurreret, ac theatrum ampliſſimum, vbi ſe qualis quãtuſq; eſſet, oſtenderet. Ciuilia negotia eâ diligentiâ ac dexteritate tractare cœpit, & cordi ſibi habuit, vt primo ſtatim anno Senatoriæ ſuæ dignitatis in cauſis grauiſſimis legatus ad varios Principes à Nurembergenſibus Reip. nomine mitteretur: Qui honor non facilè cuiquam alii tam cito contingit: Cum aliàs ad eiuſmodi cauſas maioris momenti ac legationes illi maximè deligi conſueuernit Senatores, qui aliquandiu illâ digintate præditi fuerunt, multarumq; rerum longiore vſu experientiam ſibi comparârunt & prudentiam collegerunt. In illo itaq; vitæ genere etſi minimè otio abundabat, ſed, vt facile eſt colligere, plurimis ſubinde negotiis prægrauabatur: nequaquam tamen vel ſic Muſis valedixit, aut ſtudia litterarum intermiſit: Sed quantum omninò ei per occupationes publicas licebat, aut quantum ab his dabatur vacui temporis (quod ipſe ſibi potius ſuffurabatur) id totum ſtudiis impendere ſolebat. Alias autem oblectationes, quibus ferè indulgetur, ipſe in totum negligebat, vſq; adeo, vt ab amicis nonnunquam hoc nomine reprehenderetur, nonnunquam etiam derideretur & ſannis exciperetur, vt qui ſtudia ſua comeſſationibus, conuiuiis, nugis, ſpectaculis, aliiſq; id genus vulgaribus & corporeis voluptatibus tam pertinaciter anteponeret. Cum iam triennium eodem vitæ tenore perſeueraſſet, accidit vt cruentum ac difficile bellum inter Cæſarem Maximilianum & Heluetios (quos Bilibaldus cum aliis Suitenſes quoq, appellabat) exardeſceret. Ibi tam Norimbergenſes quàm alii ordines Imperii à Cæſare moniti, ac per edictum euocati, auxilia Imperialia ex veteri conſuetudine mittere ſunt coacti. In eâ expeditione adornandâ, cum vndiq; circumſpicerent, quemnam præfectum ac ducem ſuarum copiarum R. P. Norimberg, ad Cæſarem mitteret: Tandem ſumma ea dignitas Bilibaldo Pirckeimero, nec ambienti, ac ne cogitanti quidem, vltrò etiam delata eſt. Quod officium ſicut minimè ipſe exambiuerat, ita nec recuſandum ſibi aut reſpuendum exiſtimauit, quantumuis etiam amici pleriq; omnes id ei propoſitâ magnitudine periculi ſummoperè diſſuaderent, eumq; deterritum à grauiſſimâ expeditione illâ domi retinere cuperent, conſulentem potius ſuæ tranquillitati ac ſecuritati & ſuorum paruulorũm atq; vxoris, quâ cum non diu vixiſſet, curam ac tutelam gerentem. Sed huiuſmodi amicorum voces parum in ipſius animo flectendo valebant, ac nihil apud eum perficiebant: quin potuis

Vicit amor patriæ laudumq; immenſa cupido.

Vt diuinus Poeta fecit de generoſis eiuſmodi & heroicis ingeniis, quale etiam in Bilibaldo noſtro, ipſis rerum argumentis edocti agnoſcimus. Sic enim ſecum ratiocinabatur, veniſſe iam illud tempus, quo ſpecimen atq; experimentum præberet eorum, quæ in ſuâ adoleſcentiâ partim in aulâ Epiſcopi Eyſtadienſis (quam primis annis cum laude ſectatum fuiſſe ſuprà diximus) partim in itineribus variis cum patre ſuo confectis, partim deniq; in Academiis & vrbibus Italiæ celeberrimis, inq; libris & aliunde didiciſſet, vidiſſet, cognouiſſet. Quare cum intelligeret ſibi iam aperiri portam ad theatrum honoris & gloriæ, in quo ſuam oſtenderet virtutem ac peritiam ad Reip. ſuæ amplificandam dignitatem: Magno ac forti animo diuinâ fretus ope, præfecturam illam ſubiit. Ita commiſſas ſub fidei copias, (quæ cum primum conſtarent quadringentis peditibus & Sexaginta equitibus, poſterius ad eum auctæ ſunt numerum, vt ad alterum tantum adſcenderent) ad Cæſarem produxit, vnâ cum ſex colubrinis cannis, & maiori tormento puluerario, octo præterea curribus militaribus, quibus veherentur arma, puluis tormentarius, tentoria, commeatus, aliaq; ad expeditionem neceſſaria. Adiungebantur autem Bilibaldo præter alios complures Nobiles quidam Eques Auratus Ioannes à Bayerſdorff, qui vir famâ celebrabatur ſtrenuus & multarum palmarum bellator. Nec minus & ceteri magiſtri equitum, centuriones, aliiq; officiales probè exercitati & experientiſſimi erant milites. Pedites, qui omnes erant veterani, eâdem formâ veſtium induti erant, rubris videlicet tunicis: Cuius coloris panno currus quoq; omnes tecti erant, quæ res ad ornatum ſelectiſſimarum copiarum non parum conferebat. Cum ergo iam Bilibaldus cum ſuis copiis ad eum ferè perueniſſet locum, vbi Cæſar caſtra metatus fuerat, Maximilianus, cognito eius aduentu, miſit ipſi obuiam cum mandatis, vt ad ſe veniret Tettenaugiam, quod oppidum ad lacum Acronium ſitum Comitatu Montfortenſi. Quo ſtatim Bilibaldus perrexit. Vt autem Cæſar recentes copias aduentantes eò melius oculis vſurpare poſſet, in campum proceſſit eques, nec parum lætitiæ ex conſpectu pulcherrimarum copiarum percepit, quantum ex ſerenitate vultus Imperialis colligi potuit. Non ſolum enim ex milite veterano ſelectiſſimo & omnibus modis ornatiſſimo illæ conſtabant: Sed etiam multò maxima pars ipſi Cæſari, vt cuius ſub ſignis iam complures annos in variis bellis militaſſent, & præclara ſuæ ſtrenuitatis experimenta ſæpè dediſſent, nota erat & recognoſcebatur: Præcipuè verò capitanei & centuriones aliiq; officiales: Quos quidem Cæſar ipſe clementiſſimo ſalutabat alloquio. Ac tametſi non ignorabat Cæſar, ſed multoties audierat criminationes & obtrectationes quorundam maleuolorum, qui antequam Norimbergenſium copiæ aduentarent, ex hoc bello ingentia acceperant damna, iamq; illarum copiarum, in quibus aliud nihil carpere aut deſiderare poſſet, ſolam exiguitatem traducebant, eaſq; hoc nomine extenuabant; tamen

nihil motus illorum ſermonibus ac dicteriis, neq; Norimbergenſibus vel minimum indignatus (quod illi tamen maximè quærebant) miſſum ſibi auxilium clementiſſimè benigniſſimeq; acceptauit. Aiebat enim, *malle ſe tot veteranos & exercitatos milites, quam alterum tantum numerum tyronum.* Erant in hoc laudatiſſimo Imperatore cùm aliæ excellentiſſimæ virtutes, quas decantant hiſtoriæ, tum illa quoq; non minima neq; poſtrema, quod calumniatoribus ac ſuſurronibus non facile aures patefaciebat, aut locum dabat, aut fidem adhibebat: Sed innocentiam eorum, qui nulliusdum criminis aut culpæ conuicti eſſent, omnibus modis tutabatur. Meminerat quippe, *legitimum principem propugnatorem bonorum & defenſorem eſſe oportere, qui ſalutem quærat aliis: Vt nobilis ait hiſtoricus.* Meminerat item ſententiæ Iuliani Imp: *Ecquis innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Ita enim ille ex tempore ſaneq; prudenter reſpondit acerrimo oratori Delphidio vehementer impugnanti Numerium Narbonenſis prouinciæ paulo ante præſidem: Quem negantem, cum conuincere non poſſet, deſtitutus probationibus exclamauerat: Florentiſſime Cæſar ecquis nocens eſſe poterit vſquam, ſi negare ſuffecerit. Quod niſi Cæſar ea virtute ſic vt diximus præditus fuiſſet, minimè profecto mirum erat, ſi Norimbergenſes tunc temporis omni gratiâ ipſius excidiſſent, tot calumniatorum & maleuolorum artificio, à quibus in ea expeditione tam vehementer appetebantur, & tam indignis modis traducebantur. Quicquid enim aduerſi acciderat, ſiue minimum, ſiue maximum, aut vbicumq; res malegeſta erat, id totum Norimbergenſibus imputabatur. Imo quicquid ad prægrauandos ac deprimendos innocentes excogitari, aut confingi poterat, id omne in ipſos immeritiſſimos conferebatur: Deinq; quicquid alii ſua culpâ, temeritate atq; imperitiâ neglexerant aut corruperant, id ipſis impingere atq; adſcribere conabantur: ſed falsò & ex mera inuidia atq; odio, cum dolentes cernerent Norinbergenſes tanta apud Cæſarem gratia florere. Sed neq; Bilibaldo ipſorum ſtratego parcebatur, quem ſimiliter ſuis calumniis licet innocentiſſimum flagellabant vexabantq;. At is apud Cæſarem bis coram multis Principibus & Conſiliariis eiuſdem imperterrito animo tam egregie ſe ſuosq; purgauit atque defendit, vt in ipſius apologia Cæſar clementiſſime ſe acquieſcere diceret, ipſumq; bono ac ſecuro animo eſſe iuberet, quo ad cauſam cognouiſſet. Se enim cuiq; ius redditurum pollicebatur. Cumq; ſimul iſta dicens ſubrideret, facile animaduerti ex hoc ipſo poterat, quo animo eſſet, quamq; parum moueretur eiuſmodi obtrectatorum voculis & ſermonibus, quamq; illis nihil tribueret. Quo loco etiam Bilibaldus aliàs apud hunc max. Imperatorem & quanta in gratia eſſet, multis indiciis ipſe declarauit, non ſolum durantis illius belli difficillimi tempore, verum etiam illo per tranſactionem ſopito atq; compoſito, dum in conſiliariorum ſuorum numerum eum cooptauit, eiq; grauibus de rebus ſæpe clementiſſimè ſcriberet, nunc latine nunc Germanice ſub propriæ manus annotatione ac ſigno: Ex quibus paucas pro ſpecimine edidimus. Binæ autem maximè ſunt memoratu dignæ, quarum vnis latinè perſcriptis, Cæſar Bilibaldo gratias agit pro dedicatione tractatus De hiſtoria recte conſcribenda, collaudata ipſius opera: In alteris id ei dat negotii, vt Græcum quendam hiſtoricum, qui de Rebus geſtis Impp. ſcripſerat, nec dum erat editus, vertendum latinè ſuſcipiat. Erat enim Cęſar Maximilianus cum aliarum liberalium artium omnium amator maximus: tum magno hiſtoricos in pretio habebat, & libenter lectitabat, neq; hoc ſolum: ſed etiam exemplo C. Iulii Cæſaris ipſemet rerum ab ſe geſtarum commentarios conſcribere inſtituerat, & quidem Latinâ linguâ, quam præter vernaculam & alias exoticas diſertiſſimè callebat. Facit horum Commentariorum Imperatoris Maximiliani mentionem Continuator Chronici Abbatis Vrſpergenſis Conradi à Lichtenau in paralipomenis rerum memorabilium (pagina 436.) his omnino verbis, quæ idcirco etiam tanto libentius hic ſubiiciemus, quia ad vitam Bilibaldi noſtri illuſtrandam plurimum pertinere videntur. Ita igitur ille, quiſquis eſt Continuator, quem ſane bonum & eruditum fuiſſe virum apparet: MAXIMILIANVS Imper. Cæſar ait, multa egregia bella geſſit. Primum in Flandria & Brabantia, vbi præclarè multa egit. Aliquorum meminit Albertus Krantz in Saxonia. Optandum vero eſſet vt eruditus aliquis magnifica facta & conſilia prudentia incluti herois colligeret & conſcriberet. Bilibaldus Pirckeimer Norimbergenſis Philippo Melanchthoni aliquando dixit: Maximilianum ipſum ſuas res geſtas aliquot annorum deſcripſiſſe. Nam ſe nauigio vectum cum Maximiliano à Lindau ad Conſtantiam, & cum in naui otium haberet Imperator, vocaſſe ad ſe ſcribam, dictaſſeque illi res geſtas vnius anni, idque variis conſiliis & circumſtantiis. Et cum Pirckeimerus putaret agi ſecreta quædam, ſecedere voluit, ibi Imperator eum manere iuſſit, & auſcultare. Ad veſperam curauit vt dictata legerentur Pirckeimero, rogans vt ei placeret equeſtre latinum? Dicebat vero optimus Princeps, ſe percupere paucis complecti res geſtas, vt eruditi qui vellent deſcribere & hiſtoriam parare, ex autographis certa haberent. Teſtatus autem eſt Pirckeimerus de perſpicuitate huius ſcripti, & quod à morte Maximiliani adniſus ſit, ſed non potuerit aſſequi. Ex quibus verbis non hoc ſolum datur intelligi, quanti fecerit Cæſar Maximilianus, & quo loco habuerit Bilibaldum noſtrum, vt cum quo tam familiariter nonnunquam colloqui dignatus fuerit; ſed etiam in promptu eſt inde coniicere, ipſum Bilibaldum res geſtas illius Imperatoris poſt eius mortem hiſtorico ſtylo perſequi voluiſſe, ſi illorum, quos dixi Commentariorum, quos apud Cæſarē ipſum deguſtârat, compos fieri potuiſſet.

Credi-

Digitized by Google

Credibile namque eſt, ad hunc vſum tam diligenter eum indagaſſe exemplar illorum, vt in ſuo quod mente agitabat opere hiſtorico filum ac ductum ipſius Cæſaris ſequeretur. Quod ſi factum eſſet procul dubio pulcherrimum quoddam opus nobis reliquiſſet. Porro huius nauigationis in lacu Bodamico, quæ Bilibaldum noſtrum eâdem cum Imperatore Maximiliano I. naui ſociauit, ipſemet quoq; facit mentionem libro ſecundo de bello Heluetico: quo loco memorabile ſimul exemplum ſingularis magnitudinis animi refert, quod in illo Imperatore coràm arbitratus ſit & obſeruârit. Cum enim magnus Magiſter aulæ Cæſareæ temeritate ſuâ tanquam alter Terentius Varro prælium commiſiſſet cum hoſtibus, in quo quadringenti deſiderari ſunt, eamq́ue cladem Cæſar Lindauii cognouiſſet: eo quidem die toto clauſis aulæ foribus neminem mortalium in conſpectum ſuum admiſit, ſeque domi continuit ſolus: Veſperi verò iterum apertis portis in propatulo cœnauit ſeſeque conſpiciendum præbuit. Ibi tanta in ipſo eluxit animi moderatio ex ipſo vultu ac omnibus geſtibus, dictis factiſq;, vt ne minimum quidem vllius mœroris aut perturbationis indicium deprehenderetur à quoquam. Cœnâ peractâ & ſublatis menſis cum nox ingrueret, conſurgens de menſâ Cæſar ad feneſtrã conceſſit, vt proſpectans ſidera contemplari poſſet: de quorum naturâ, viribus ac ꝓprietatib. totoq́; cœli motu ac reuolutione, vt erat illarum rerũ ſtudioſiſsimꝰ ac peritiſſimus multa cũ circumſtantibus, inter quos Bilibaldus quoq; erat, contulit. Ita eiuſdẽ etiam diei veſperâ, quo die tantæ cladis nuntiũ acceperat, facile in ipſo animaduerti potuit, q̃ minimè aduerſæ fortunæ generoſus animus ſuccũberet aut deiiceretur, frangeretúrve vllis calamitatibus, ſed nõ ſecus ac pelagi rupes immota reſiſtit fluctibus, ipſe quoq; malis non cederet. *Sed cõtrà audentior iret.* Omninò.n. talem ſe omnib. rebus exhibuit, quaſi acceptam cladẽ iam pridem obliuione obruiſſet. Quæ quidem *non minima eſt pars felicitatis infelicib. euentib. nõ perturbari, nec facile aduerſis caſib. ſuperari, rerumq́; irrecuperabilium optimã ducere obliuionem.* Pridie poſtquam Conſtantiam nauigantem Cęſarẽ comitatus eſt Bilibaldus, nec plus triſtitiæ aut perturbationis vllius in ipſo quã pridie deprehendit: Sed omnia potius alia. Totum.n. illũ diem hilarẽ in naui ſumpſit Cęſar, colloquiis familiaribus, ſæpè & iocis indulgens. Neq; tunc ſolum, ſed aliàs quoq; non rarò circa Imperatorem fuit Bilibaldus, ſæpè ab illo clementiſſimè acceſſitus, quæ omnia minuatim perſequi nihil attinet. Vnicũ hîc referam congreſſum, qui prope Friburgũ Briſgoiæ contigit. Cum.n. Bilibaldus omnes ſuas copias, quę nouis ſubmiſſis auxiliis ac ſupplementis ad octingentos ſupra equitatũ peditès iam auxerant, vnâ cũ decem tormentis bellicis ſub Cæſaris conſpectũ eduxiſſet, nõ parũ Cęſar illo apparatu delectari viſus eſt, adeò quidem vt nõ recuſaret inuitatus à Bilibaldo, quin velut in certamen deſcenderet explodendorũ tormentorũ, quæ peritiſſimè tractare nouerat, & libenter eiaculari ſolebat. Tum quoq; de equo deſcendens, poſtquã omnia debito ordine ac modo diſpoſita erant, id quod omnium erat maximũ, ad ſcopũ deſtinatũ direxit atq; exploſit, omneſq́; artifices tormẽtarios iaculandi peritiâ lõgiſſimè ſuperauit, non ſine lætitiæ ſignis inde conceptæ. Eam occaſionẽ nacti Norimbergenſes, qui cum Bilibaldo aderant Cæſari, minimè negligendã ſibi exiſtimârunt ad ſe ei purgandos. Quare ſubmiſsè orarunt Cæſarẽ, ne maleuolorũ & inuidorum ſuorum criminationib. fidem haberet, ſed rem omnem cognoſceret propius, ac prout comperiſſet, in vnumquenq; ex merito ſuo ſtatueret atq; decerneret: quorum defenſionem Cæſar benigniſſimè præbita ipſis audientiâ admiſit. Inprimis verò vnus ex capitaneis prodiit in medium, qui ratione ſatis vehementi inſtructus, ad Cęſarem eloquentiſſimè pro homine militari tum verba fecit, præſentib. quoq; multis ex obtrectatorum quos perſtringebat numero: qui licet ab illo oratore vel ad verba vel ad manus etiam conſerendũ prouocati tamen muſſabant metu, neq; ſe ei opponere, aut quid deſiderarent palàm proferre audebant. Quam Apologiam lector qui volet, ex ipſo Bilibaldo petat. Is.n. diſertè ac luculenter deſcripſit libro altero de bello Heluetico. Cæſar hanc orationẽ ita accepit, vt diceret: ſe nihil in ipſis deſiderare, tantũ pergerent quomodo cœpiſſent, atq; ad finem perſeuerarent: Sibi ipſorum fidem & obſequia paratiſſima probè conſtare, & in illis clementiſſimè acquieſcere. Præterea tàm Pirckeimerum, quàm auratum illum Equitem Iohannem Beiersdorffium, cuius ſupra quoque meminimus, donationib. militaribus honeſtatos à ſe dimiſit, & Lauffenbergũ pergere iuſſit, vt ſi id oppidum fortè ab Heluetiis cingeretur aut infeſtaretur, pacis tractatione non ſuccedente, ſtrenuè fortiterq́; præſidio ſuo defenderent, àc propugnarent. Sed de belli illius & origine & progreſſu & exitu hîc plenius tractare alienum & intempeſtiuum. Bilibaldi enim deſcribere vitam & res geſtas præcipuas commemorare inſtituimus: quod tamen ipſum quoque plenè facere non potuimus, quin ſimul etiam hoc bellum attingeremus, cuius aliqua pars etiam ipſe fuit, vt ſciremus non ſolum quâ occaſione Bilibaldus & implicatus fuerit, ſed etiam qualem in eâ expeditione ſeſe præbuerit, quæ tamen omnia plenius ipſe in eius belli deſcriptione, quam huic operi inſerendam curabimus principe loco, perſecutus eſt: quæ inde peti poterunt à lectoribus. Ad ſummam ita ſe inibi geſſit Bilibaldus, vt factâ iam pace & dimiſſis copiis ſuis, quibus apud Friburgum ſtipendia perſoluit, magnâ cum gloriâ in patriam ad ſuos reuerteretur: vbi Senatui ampliſſimo rationes rerum à ſe geſtarum & relationem pleniſſimam redderet, ab eodem Ampliſſimo Ordine ſolenniter ob rem benè geſtam laudaretur, & munere ſatis ſplendido donaretur. Secutæ ſunt non multò poſt etiam literæ Cæſaris, qui

ris quibus & ſenatui Norimbergenſi pro miſſis auxiliis Imperialibus gratiæ clementer agebantur, & Bilibaldi fidelis opera magnoperè collaudabatur & prædicabatur. Priuſquam in deſcriptione vitæ Bilibaldi pergamus, non poſſumus facere, quin hoc loco nonnulla commemoremus, ex ſupra dicto ſecundo commentario belli Heluetici. Eò namq; iſta pertinebunt, vt intelligamus quàm ſæpè in ſummo vitæ diſcrimine per eam expeditionem verſatus ſit, & quanta ipſi conſtiterit ſua, quâ apud Cæſaream Maieſtatem & apud Ampliſſimum ordinem pollebat gratia & honeſtum nomen apud ceteros homines. Recte enim hoc à Terentio dictum eſt: *Profectò non fit ſine periculo facinus magnum & memorabile*: Et ab Ouidio:

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Et ante hos à Pindaro.

Μέγας δὲ κίνδυνος ἄναλκιν οὐ λαμβάνει φῶτα.

Quid quod Ariſtotelis etiam hoc eſt ſcitum: *Virtutem circa difficilia verſari.* Erat in exercitu Cæſaris magna commeatus inopia, vſq; adeò, vt famis eſſet diſcrimen metuendum. Multi enim ex militibus per aliquot dies ſæpè non viderant panem, nedum comederant. Vt igitur huic malo occurreretur, faciendum viſum eſt, vt in ditionem Mediolanenſem, quæ vallis Telinæ nomen habet, aliquot milites mitterentur, petendi cauſa commeatus, quem Dux Mediolanenſis Ludouicus Sfortia, is qui paulò poſt à Rege Galliarum captus, omniq; ditione exutus eſt, Cæſareanis ſe præbiturum promiſerat. Erat in medio obiectus mons excelſus & aſper, quem regionis eius incolæ Braium vocabant, qui omninò tranſeundus erat, quod non ſine ſummo labore & periculo fieri poterat, tum quia nimis arduus ac præceps erat, adde etiam lubricus, tum quia præaltis niuibus coopertus, quæ tum propter anni tempus (erat enim iam menſis Iunius) diffugientes viatorum veſtigia non amplius ferre poterant. Hanc igitur difficilimam & periculoſiſſimam profectionem, quam ceteri omnes recuſabant, Bilibaldus cum parte copiarum pedeſtrium, quibus ipſe præiuit pedes, ſuſcepit, atq; ad Imperatorem Maximilianum cum ducentis contendit. Ab hoc cum ad radices montis vt veniret, vocatus erat, quo et Cæſar ſe aduenturum dixerat, nihil tamen præſignificans eorum quæ amino agitaret, aut quid à Bilibaldo fieri vellet. Inter vias triſte ac miſerabile ſpectaculum Bilibaldo noſtro obiectum eſt, quod & ipſe refert in ſecundo ſupra laudati operis de Bello Heluetico, & nos quoq; hic replicandum duximus, vel ideò, vt miſerias bellorum ſæpius & pluribus etiam locis ob oculos poneremus, & ab eorum cupiditate, quâ multi etiam inter Chriſtianos nimium ardent, aliquos ex his, qui iſta forte legent, deterreremus. Tranſeundum erat Bilibaldo cum ſuis militibus per vicum quendam ingentem incendio conſumptum, cuius ad portam duas anus conſpexit, cum permixto grege puerorum ac puellarum quaſi quadraginta, quem illæ ante ſe, non ſecus ac paſtor aliquis pecudes, minabant. Erant autem omnes fame ita exhauſti ac propemodum confecti, vt nihil niſi oſſa atq; pelles viderentur præ macritudine: quin inter ipſos & cadauera, nihil præter motum ac tenuem anhelitum, quo hæc deſtituuntur, diſtabat: Omninoq; erat ipſorum horribilis & teter aſpectus. Sciſcitanti itaq; Bilibaldo, qui in hunc cœtum hominum non hominum & viuorum ac ſpirantium cadauerum forte inciderat, quo tenderent: reſponderunt aniculæ tremulâ atq; exili voce (vix enim ora præ mœrore, fame & laſſitudine aperire valebant) breui ipſum quo tenderent viſurum. Vix hæc protulerant, cum ecce in pratum portæ proximum ſe conferunt, & ibi in genua agminatim pro ſe quiſq; procumbunt, herbaſq; & gramina pecudum brutarũ more & ritu depaſci & decerpere incipiunt. Hoc ſolum intererat, quod quæ ore prono carpunt beſtiæ, illi manuum miniſterio euulſa humo ori admouerent. Diſcernere quoq; iam infelici ſcientia & vſu grex ille puerilis didicerat, inter ſalubres & noxias, dulces & gratas guſtui atq; amaras & ingratas herbas: inq; primis acetoſa delectabantur, quam illicò præ ceteris agnitam inuolabant & arripiebant. Ibi aniculæ: Videri iam inquiunt quo puerile & miſerum iſtud agmen egerimus? quidue quæſitum huc venerimus? Vides, inquiunt, vitam morte quauis duriorem. Vides turbam infelicium puerorum, quibus erat melius nunquam naſci, aut ſtatim denaſci ab vtero materno, quàm ad has tantas miſerias reſeruari. Vides orphanos quorum patres hoſtilis hauſit gladius: Matres fames ac penuria abegit: Bona in prædam conuerſa & abrepta: domos & caſas flammis abſumptas & in cineres redactas. Nos miſeras hîc commorari coëgit grauis & mala ętas atq; imbecillitas: Remanſimus igitur, vt infelicem hanc terq; quaterq; iuuentutem inſtar pecoris paſtum agamus, & graminiuoros atq; herbiuoros, quamdiu dabitur à morte defendamus. Sed dabit Deus his quoq; finem tantis ærumnis, quibus ſola mortis celeritas remedium ac ſolatium afferre poterit. Ea & nos vti ſperamus, & iſtos his malis breui liberabit. Erat enim paulò antè horum numerus duplo maior. Sed ita ſubitò decreuit, vt ad iſtam paucitatem ſit peruentum, in dies ſingulos aliquibus fame extinctis & conſumptis, qui quidem celeri morte, quàm iſti & nos longiore vitâ, multò ſunt beatiores cenſendi. Obſtupefactus primò atq; attonitus hoc tam diro partim ſpectaculo partim ſermone Bilibaldus, vt penè ſui oblitus atq; extra ſe raptus videretur, tandem in lacrymas ſolutus eſt largiter. Adeò quippe tangebatur, commiſeratione famelicæ atq; infelicis turbæ: ſimul etiam indignatione commouebatur aduerſus bellicum furorem, ex quo tales tantæq; miſeriæ pullulant, atq; proueniunt.

Reuocabat

Digitized by Google

Reuocabat ergo ſibi ad animum, quàm verè à ſcriptore egregio dicta eſſet Belli fœda facies. Meminerat quoque verſuum Homericorum, quibus ille ſapientiſſimus & maximus vatum deſcripſit bellorum ſobolem miſeriam omnimodam: qui quidem verſus omnibus ſeculis in admiratione fuerunt, & hîc quoque legi merentur:

Ἄνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει.
Τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγουσι βαθυζώνους τε γυναῖκας.

hoc eſt: *Caduntur iuuenes: vrbem depaſcitur ignis:*
Abducunt alij natos matresq; decoras.

Quæ cum ita ſint, idem ſummus vatum non immerito deteſtari furorem bellicum nos docet, hiſce ſempiternis carminibus:

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος.
Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου, ὀκρυόεντος.

hoc eſt: *Extorris patriâ ſine amicis peſſimus eſto*
Qui ferit atque ſitit dirum & lacrymabile bellum.

Et alibi votum pulcherrimum nobis præit hoc verſu:

ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο.

hoc eſt: *Rixa vtinam à cœtu Diuumq; hominumq; procul ſit.*

Qui affectus in Oppiano quoque viguit, hoc eius illuſtri verſu expreſſus, quem primo Cynegetico inſeruit:

Οὐκ ἔραμαι πολέμους. οὐκ Ἄρεως ἔργα κάκιστα.

Non mihi bella placent, non crudi opera horrida Martis.

Quod quidem votum tanto pluris facere & nobis commendatius habere debemus, quia & à Dauide rege & vate ſanctiſſimo vſurpatum legimus, Pſal. LXVIII. vbi magno cum affectu ſic exclamat: *Domine diſſipa gentes, quæ volunt bella?* Vnde & nobis ſic facere licet:

Ah, pereant quos arma iuuant, queis prœlia cordi.

Huiuſmodi cogitationum etiam Bilibaldo materiam præbuit ſpectaculum illud, quod modo commemorauimus. Nunc ad propoſitum reuertamur. Cum igitur Cæſar paulò poſt ſuperueniens Pirckeimero ad radices montis cum ſuis copiis præſtolanti imperaſſet, vt in territorium Mediolanenſe cõmeatus petendi cauſâ ſeſe conferret: miles ipſius initiò hoc iter inire recuſabat pertinaciter, quòd dicerent non ſolùm per ſe difficile ac periculoſum id eſſe, ſed etiam ſuam paucitatem cauſarentur, & hoſtiũ multitudinem, quib. vndiquaq; cincti eſſent, nihil ſe iam dicere de viæ iniquitate maximâ, nihil de mõtis altitudine aſperitateq;. Præterea alios omnes, adeoq; Cæſareanos ipſos hoc oneris recuſare ac detrectare. Sed neq; ſigna ſua adeſſe, ſine quibus ſe pergere velle pernegabant. Tandẽ poſt longam diſceptationem & controuerſiam eò res deducta eſt, vt ſe proficiſci velle aſſentirentur, non aliâ tamẽ lege, quàm ſi ſuus Præfectus Bilibaldus ipſe ſecũ iret. Ibi ille ne qua in ſe mora eſſet, his auditis de equo deſiliens arma equeſtria è veſtigio deponit, & peditis aſſumto habitu milites ſuos hortatur, vt ſua ſequantur veſtigia. Quod illi quidẽ fecerunt, cum iam vix quatuor diei horæ ſupereſſent ante noctem. Sed via adeò lubrica, lutoſa laboſaq; erat, vt vix inde eluctari atq; emergere poſſe viderentur. Ita ergo vſq; ad mediam noctẽ, non ſine maximo labore & moleſtiâ iter fecerunt, vel potiùs cũ luto & niuib. colluctati ſunt. Non enim vlla ipſis apparebat interim domuncula aut diuerſorium, vbi pauliſper, lecto ſuccedentes & ſe receptantes, interquieſcerent, & corpora exhauſta reficerent. Tandẽ ad tuguriolum quoddã peruenerunt: in quod, tametſi non omnium capax eſſet, ſeſe abdiderunt ad capiendã exigui temporis quietem, verùm adeò miſeram, vt fame, frigore & laſſitudine penè deficerent. Tum ante lucẽ ſurgentes primùm montem ſub ortum ſolis ſuperârunt, & aquas calidas, quæ ex radicibus montis ſcaturiebant, repererunt, quibus nonnihil ſe refecerunt. Circa meridiem demùm famelici & laſſi Burmium peruenerunt, vbi commeatus copiam aliquam ſe inuenturos ſperabant. Quæ ſpes tamen ipſos fefellit. Neque enim Dux Mediolanenſis promiſſis ſuis Cæſari factis ſteterat. Itaque vix quinquaginta equos commeatu ibi recepto onerare potuerunt: inaudiuerant quoque magnam eo loci multitudinem confluxiſſe; itaq; eo die inter maximos metus ibidem ſubſtiterunt, omnium rerum dubij atq; incerti. Poſtridiè feſtinantes abierunt, & ad Cæſareanos, qui in vallem Engadinenſem ſeſe contulerãt, pertexerunt. Erat autẽ in medio alius mons altiſſimus, quam omninò ſuperare cogebantur. Hunc cũ aſcendiſſent in arcẽ munitiſſimam, quę in cacumine montis erat ſita, inciderunt, quã Dux Mediolanenſis præſidio munitã obtinebat. Per eam arcem neceſſariò tranſeundum erat ipſis, quòd nullum aliud iter pateret, nulluſq; exitus. Scala arci nomen erat, quia per ſcalam ſiue gradus in eam aſcẽdendùm erat, tàm equis quàm viris, propter ſummã eius altitudinem, & abruptum præcipitium loci: cuius ingenium pluribus luculenter deſcribit Bilibaldus dicto libro 2. belli Heluetici, vt & rationem ſtupendam, quâ vtendum fuerit in equis eò perducendis, quaſi in aëre pendulis, non ſine incredibili diſcrimine ac ſudore, adde etiam terrore. Sed vt *Inuia virtuti nulla eſt via*, ſic & hanc Bilibaldus cum ſuis ſuperauit, & quò deſtinauerat, peruenit, cum commeatu etſi longè minore, quàm pro expectatione. Itaque fames & penuria in exercitu planè ſedari aut expleri nondum potuit, tametſi à ruſticis Italis, qui in confinio erant, non conte-

mnenda

Digitized by Google

mnenda vini copia in caſtra perueheretur: in quam milites vtpotè multorum dierum inediâ emaciati & languidi irruentes admodum ſe inebriarunt, vnde ad rixas, vt fit, & arma cædesque mutuas proceſſerunt. In viâ paſſim Bilibaldus vicos ac pagos ab hoſtibus incenſos & conflagrantes eminus vidit: nonnunquam etiam collabentium fragorem ædificiorum audiuit. Parùm quoq; abſuit, quin hoſtis tranſitum ipſi cum ſuis intercluſiſſet, deiecto incenſoq; ponte, per quem flumen trāſeundum erat. Quo facto (vt iam fieri cœptum erat) omnibus non tàm ferro quàm fame pereundum fuiſſet. Nec dum finis erat ſcandendi excelſos montes. Reſtabat enim & alius quē incolæ Bufalauram nuncupant, quem vix ante ſolis occaſum ſuperare potuerunt. Ita tandem ex hoſtico euaſerūt, & ad ſuos commilitones ſe receperunt: multis tamen ex ſuo numero deſideratis, qui in viâ defecerant fame & laſſitudine confecti. Vſque adeò enim fames inualuerat, vt inter eundum milites Bilibaldi herbas è terrâ euulſas vorarent inſtar pecorum. Cernere quoque erat, nonnullos diuturnâ fame in rabiem actos. Nec tàm diu durare potuiſſent à morte remori, niſi paſſim aquas dulces, quæ ex radicib. montium ſcaturiebāt reperiſſent, quarum vſu nonnihil vires reparabant. Referam hoc loco & aliud memorabile exemplum, ex quo appareat quanta ſit famis violentia. Nam cum Bilibaldus Pfuntium tenderet, quo loci tunc Cæſar commorabatur, obuiam habuit ruſticum quendam cum ingēti dolio vini. In hoc certatim milites irruebant, pro ſe quiſque inde ad ſatietatem hauriendi gratia. Subſtitit ibi Bilibaldus, vt videret, quomodo ſe in vini partitione milites gererent, tum alius bipenni, alius haſtâ, alius aliis inſtrumentis, quæ ad manum erant, perforato vaſe galeâ ſuppoſitâ vinum excipere, alii quibus mora hæc moleſta erat, etiam globulis & bombarda emiſſis dolium petere: Vt iam vſq; quaq; aperto foraminibus vaſe vinum efflueret, atq; in terram effunderetur. Hinc tantâ iracundiâ inuicem exardeſcere & tumultuari milites, vt in illo tumultu et rixâ vinaria ad quinquaginta trucidati, & plusquàm centum vulnerati fuerint. Ita enim promiſcuè ab omnibus in omnes ſæuiebatur, tantaq; erat confuſio, vt inter amicum & aduerſarium nemo vllum faceret diſcrimen, cæcoſq; ictus inter ſe & inferrent & exciperent, Andabatarum in tenebris pugnantium more. Quin etiam nonnulli, quibus vini hauſtus aliquis obtigerat, ſupra occiſorum cadauera potare (horrendum dictu!) conſpiciebantur. Cumq; tàm horribilem tumultum Bilibaldus intuens, compeſcere nullo modo poſſet (venter enim auribus carens imperium omne aſpernabatur, & furor iraq; mentem præcipitans ad omnia cæcos ac ſurdos reddiderat) liberas illis permiſit habenas (quid enim aliud faceret?) quoad rabies illa tandem ſatiata vltrò conquieſceret. Ita poſtquam & ipſe ferè inediâ & laſſitudine confectus erat, tandem Cæſaris caſtra attigit: quæ & ipſe valdè perturbata inuenit. Nam milites inopiâ rerum neceſſariarum laborantes, imperium omne aſpernabantur, dilabentes eò, vbi quiſq; quod comederet ſe inuenturum ſperabat. Quâ re Cæſar, à ſuis ferè omnibus deſertus, Landeckum primò, deinde Lindauium proficiſci coactus eſt, magnâ acceleratione. Ne tamen ipſius diſceſſus fugæ ſpeciem haberet, non ſolùm ignominioſè, verùm etiam periculoſè, néve Heluetij ad ipſum perſequendum & vrgendum inuitarentur: Conſiliarij eius Pirckeimerum rogarunt, ne rectà ceteros ſequeretur, ſed cum ſuis copiis alia via per montem Arlenium proficiſceretur, eo conſilio, vt hoſtis hoc cognito plures quoque milites in ea regione relictos ſuſpicaretur, atq; à cupiditate perſequendi Cæſarem reuocaretur. Quorum deſiderio & poſtulatis Bilibaldus locum dedit, quantumuis magno diſcrimine difficultateque ſeptum ſe intelligeret. Ita cum reſiduis copiis ſuis aliâ viâ, eaque non ſolum longinquiore, ſed & aſperiore ac duriore Lindauium ad Cæſarem contendit, currus & tormenta bellica per montem altiſſimum nō ſine periculo ſecum vehens. Ex quâ commemoratione facilè intelligi à quouis poteſt, quantis & quàm multiplicibus periculis Bilibaldus in hac expeditione obiectus fuerit, & quàm ſæpe nō ſolùm in diſcrimen vitæ, ſed & honoris à maleuolis & calumniatoribus vocatus fuerit: Ex quibus tamen omnibus Deus ipſum clementiſſimè conſeruauit, illæſum atq; incolumem tàm à morbis, quàm à virulētis calumniatorum morſibus, patefactâ vbiq; & ipſi Cæſareæ Maieſtati probatâ conteſtataque ipſius innocentiâ & fidelitate: Tandemq; reduxit domum, & ſuis liberis, coniugi, & ſenatorio loco reſtituit: Quæ omnia latius deſcribuntur in Commentariis de bello Heluetio, vnde hæc ſaltuatim excerpſimus, cum ad vitam Pirckeimeri illuſtrandam non parùm facere viderentur. Nec mihi tempero, quin hîc etiam referam recreandi causâ lectoris feſtiuam hiſtoriolam, de puellæ cuiuſdam Helueticæ animoſitate & reſponſationibus, quas ipſe coràm in illo bello audiuit Bilibaldus. Cum tanta eſſet vtrimque animorum tamque vehemens exacerbatio, vt ne quidem amplius vterentur fecialibus aut internunciis, ſed vel per aniculas vel immaturas iuuenculas mitterent, quæ literas vltrò citroq; ferrent ac referrent: Factum eſt vt aliquando Heluetij ad Cæſarem literas (quarum tenorem ex ſecundo libro belli Heluetici cognoſcere licebit) per puellam quandam mitterent. Hæc dum in aulâ reſponſum & dimiſſionem præſtolabatur, à ſatellitibus cincta Cæſareanis interrogabatur, Quid Heluetij in caſtris ſuis agerent. Reſpondit illa: Nónne palàm videtis, quod veſtram impreſſionem expectent? Cum pergerent illi ſciſcitando de ipſorum numero: Reſpondit puella: Tot ſunt quot ſatis eſſe poſſunt, ad vos repellendos atque ad reſiſtendum vobis. Cum vrgerent illi, diceret abſq; morâ & tergiuerſatione, Quot tandem eſſent numero: atqui inquit illa, credo vos nuper eos numerare potuiſſe, cum nō procùl Conſtantia vobiſcum velitatione

factâ

Digitized by Google

factâ vos in fugam conuerſos terga dare cogerent, niſi fortè oculos veſtros fuga occæcauit. Alio porro ſciſcitante, numquid haberent quod ederent: Quo pacto, inquit illa, vitam producere poſſent, ſi non haberent quod ederent ac biberent? Quæ omnia cum à circumſtantibus cum riſu pariter & admiratione audirentur: Vnus ſatellitum è numero necem ipſi minabatur, iamque capulum gladii quaſi eam obtruncaturus apprehendebat, magnam ipsâ toruitate vultus præ ſe ferens ſæuitiam ſeueritatemq;. Puella verò ne ſic quidem territa vel minimum, magnus enimuerò, inquit, tu heros es, & vir fortis, qui mihi imbelli puellæ mortem minitaris. Quod ſi tanta in te bellandi & dimicandi cupiditas eſt, quid ceſſas hoſtilia caſtra aut hoſtium manum inuadere, tuique ſimiles appetere? Inuenis profectò ibi quem quæris, quique, vt par eſt, ferociam tuam excipere ac retundere poſſit. Verùm facilius eſt puellam inermem atque innocentem infeſtare, quàm cum viro forti & armato inter hoſtiles turmas manum conſerere, vbi non verbis ſed fortibus factis res geritur. Sic puella Heluetica ad miraculum vsque animoſa tum militibus Cæſareanis reſponſabat: Quæ paulò poſt ſine reſponſo ad ſuos remiſſa fuit.

Ad huc cum Bilibaldo noſtro in ludo militari (vt ſic loquar) commorati ſumus, ipſiusque præclara facinora quædam conſpeximus. Cetera ex fontibus ſuprà indicatis petere licebit: Nunc tempus poſtulat, vt cum eodem ex tam periculoſo itinere Domum reuertamur, & quatenus fas erit, cum ipſo in ſcholam (vt ſic appellem) ciuilem ſiue in curiam ingrediamur, & inibi qualem ſe porrò præſtiterit, quid egerit, quidve perpeſſus ſit, cognoſcamus atque arbitremur. Dictum eſt ſuprà, vt Bilibaldus à Cæſare Maximiliano in Conſiliariorum numerum cooptatus fuerit: Quam dignitatem poſtea etiam Nepos Maximiliani Carolus Quintus beatiſſimę & laudatiſſimę iuxtà cum auo ſuo memoriæ Imperator, motu proprio clementiſſimè confirmauit ipſi, imò & pluribus priuilegiis, immunitatibus, præeminentiis atque prærogatiuis accumulauit. Sed hæc omnia non tàm Bilibaldo ipſi, quàm ipſius patriæ, Reipublicæ inquam Norinbergenſi, bono fuerunt, eiusque & gloriam & commoda auxerunt. Quotieſcunque enim poſtea Bilibaldus à Senatu ampliſſimo Legatus ad Cæſarem miſſus fuit, non tantum apud vtrumque Cæſarem clementiſſimè admiſſus eſt ad audientiam: Sed etiam maturè dimiſſus cum conceſſione & impetratione eorum ad quæ miſſus erat. Ex quo facile eſt intellectu, quantum ſæpè ſit momenti in vno aliquo prudenti ac præſtanti viro, & quantoperè vnus ſæpè toti ciuitati, populo, aut regioni commodare ſuâ operâ poſſit, & quantum boni Deus opt. Max. ſæpè toti populo ſiue communi, aut ciuitati aut regioni conferre ſoleat: Sicut è contrario ſæpè vnius improbi hominis cauſa tota aliqua multitudo aut conſociatio hominum affligitur atque ipſius culpas luere cogitur: Quod iam olim Heſiodus quoque agnouit, & hoc verſu nobiliſſimo teſtatum fecit:

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.

hoc eſt: *Sæpè mali malefacta viri populus luit omnis.*

Quid autem nominatim vnoquoque tempore apud Cæſaream Maieſtatem vel propoſuerit ac petierit ſingulari cum gratiâ ornatu & eloquentiâ, quid item impetrauerit, quóve pacto vel clementiſſimè auditus vel dimiſſus ſit votorum compos, nihil attinet (ſed neque fas ſit) hoc loco pluribus & in ſpecie referre. Accedit quod lectoris beneuolentiâ non videatur nimis diu abutendum, ſed faſtidium, quod ex nimis longâ narratione oboriri poſſet, cauendum ſit. Dictum quoque eſt ſuprà, quo pacto reuerſus domum Bilibaldus rerum à ſe geſtarum rationibus liquidò redditis, Ampliſſimo ordini plenè ſatisfecerit, ſolenniter ab eodem collaudatus (vt & per literas à Cæſare ad Senatum miſſas) & præmio ſeu donatiuo muneratus. Verùm vt ſolet *virtutis indiuiduus comes eſſe inuidia*, quæ gloriam ſicut vmbra corpus ſequitur: Ita Bilibaldum quoque hæc beſtia infeſtare cepit. Ipſius enim felicitas & gloria rerum geſtarum multis oculos perſtringebat, eorumque animos, qui paria cum ipſo facere non poterant, ad inuidiam concitabat, vsque adeò, vt nunquam non ipſum pungerent, & quibuscunque poterant modis premere, imò etiam è medio tollere conarentur. Quæ qualia fuerint, hîc diſertius exprimere intempeſtiuum foret, tametſi non eſſet nobis defutura copioſius de his referendi materia ex ipſiusmet Bilibaldi autographis commentariis. Quanquam autem hac ratione Bilibaldus à viâ virtutis & rectis ſaniſque conſiliis, quorum probabilem rationem ſe cuilibet intelligenti & præiudiciis vacuo reddere poſſe confidebat, minimè ſeſe dimoueri patiebatur: Tandem tamen tot moleſtiarum, quas ipſi creabant maleuoli ſui, pertæſus (quis enim non frangeretur tandem?) cogitare cœpit de vitâ priuatâ & tranquillâ inſtituendâ: quantumuis hæc conſilia ipſi maximoperè diſuaderent amici, vt qui probè noſſent, quantum Bilibaldus in commune prodeſſe poſſet, quantumque in eo ſitum eſſet. Verùm eos tandem, allegatis ſufficientibus rationibus, ita in ſuas partes traduxit & flexit, vt quod contradicerent, non haberent. Incidit in illud tempus mors patris eius, D. Iohannis Pirckheimeri, qui pridem abdicatis à ſe omnibus negotiis mundanis, ordinem clericalem quo magis Deo absque impedimentis ſeruire poſſet, amplexus fuerat. Inde ſumptâ occaſione Bilibaldus commodè onus ſenatorium ſe excutere poſſe exiſtimauit. Cum enim iam tota reifamiliaris adminiſtratio, ampliſſimo ſibi delato patrimonio, ipſi vni incumbere cepiſſet, iamque non immeritò dicere poſſet:

 Tota

Digitized by Google

mnenda vini copia in caſtra perueheretur: in quam milites vtpotè multorum dierum inediâ emaciati & languidi irruentes admodum ſe inebriarunt, vnde ad rixas, vt fit, & arma cædesque mutuas proceſſerunt. In viâ paſſim Bilibaldus vicos ac pagos ab hoſtibus incenſos & conflagrantes eminus vidit: nonnunquam etiam collabentium fragorem ædificiorum audiuit. Parùm quoq; abfuit, quin hoſtis tranſitum ipſi cum ſuis interclusiſſet, deiecto incenſoq; ponte, per quem flumen trãſeundum erat. Quo facto (vt iam fieri cœptum erat) omnibus non tàm ferro quàm fame pereundum fuiſſet. Nec dum finis erat ſcandendi excelſos montes. Reſtabat enim & alius quẽ incolæ Bufalauram nuncupant, quem vix ante ſolis occaſum ſuperare potuerunt. Ita tandem ex hoſtico euaſerũt, & ad ſuos commilitones ſe receperunt: multis tamen ex ſuo numero deſideratis, qui in viâ defecerant fame & laſſitudine confecti. Vſque adeò enim fames inualuerat, vt inter eundum milites Bilibaldi herbas è terrâ euulſas vorarent inſtar pecorum. Cernere quoque erat, nonnullos diuturnâ fame in rabiem actos. Nec tàm diu durare potuiſſent à morte remoti, niſi paſſim aquas dulces, quæ ex radicib. montium ſcaturiebãt reperiſſent, quarum vſu nonnihil vires reparabant. Referam hoc loco & aliud memorabile exemplum, ex quo appareat quanta ſit famis violentia. Nam cum Bilibaldus Pfuntium tenderet, quo loci tunc Cæſar commorabatur, obuiam habuit ruſticum quendam cum ingẽti dolio vini. In hoc certatim milites irruebant, pro ſe quiſque inde ad ſatietatem hauriendi gratia. Subſtitit ibi Bilibaldus, vt videret, quomodo ſe in vini partitione milites gererent, tum alius bipenni, alius haſtâ, alius aliis inſtrumentis, quæ ad manum erant, perforato vaſe galeâ ſuppoſitâ vinum excipere, alii quibus mora hæc moleſta erat, etiam globulis & bombarda emiſſis dolium perere: Vt iam vſq; quaq; aperto foraminibus vaſe vinum efflueret, atq; in terram effunderetur. Hinc tantâ iracundiâ inuicem exardeſcere & tumultuari milites, vt in illo tumultu et rixâ vinaria ad quinquaginta trucidati, & plusquàm centum vulnerati fuerint. Ita enim promiſcuè ab omnibus in omnes ſæuiebatur, tantaq; erat confuſio, vt inter amicum & aduerſarium nemo vllum faceret diſcrimen, cæcoſq; ictus inter ſe & inferrent & exciperent, Andabatarum in tenebris pugnantium more. Quin etiam nonnulli, quibus vini hauſtus aliquis obtigerat, ſupra occiſorum cadauera potare (horrendum dictu!) conſpiciebantur. Cumq; tàm horribilem tumultum Bilibaldus intuens, compeſcere nullo modo poſſet (venter enim auribus carens imperium omne aſpernabatur, & furor iraq; mentem præcipitans ad omnia cæcos ac ſurdos reddiderat) liberas illis permiſit habenas (quid enim aliud faceret?) quoad rabies illa tandem ſatiata vltrò conquieſceret. Ita poſtquam & ipſe ferè inediâ & laſſitudine confectus erat, tandem Cæſaris caſtra attigit: quæ & ipſe valdè perturbata inuenit. Nam milites inopiâ rerum neceſſariarum laborantes, imperium omne aſpernabantur, dilabentes eò, vbi quiſq; quod comederet ſe inuenturum ſperabat. Quâ re Cæſar, à ſuis ferè omnibus deſertus, Landeckum primò, deinde Lindauium proficiſci coactus eſt, magnâ acceleratione. Ne tamen ipſius diſceſſus fugæ ſpeciem haberet, non ſolùm ignominioſè, verùm etiam periculoſè, néve Heluetij ad ipſum perſequendum & vrgendum inuitarentur: Conſiliarij eius Pirckeimerum rogarunt, ne rectâ ceteros ſequeretur, ſed cum ſuis copiis alia via per montem Arlenium proficiſceretur, eo conſilio, vt hoſtis hoc cognito plures quoque milites in ea regione relictos ſuſpicaretur, atq; à cupiditate perſequendi Cæſarem reuocaretur. Quorum deſiderio & poſtulatis Bilibaldus locum dedit, quantumuis magno diſcrimine difficultateque ſeptum ſe intelligeret. Ita cum reſiduis copiis ſuis aliâ viâ, eaque non ſolum longinquiore, ſed & aſperiore ac duriore Lindauium ad Cæſarem contendit, currus & tormenta bellica per montem altiſſimum nõ ſine periculo ſecum vehens. Ex quâ commemoratione facilè intelligi à quouis poteſt, quantis & quàm multiplicibus periculis Bilibaldus in hac expeditione obiectus fuerit, & quàm ſæpè nõ ſolùm in diſcrimen vitæ, ſed & honoris à maleuolis & calumniatoribus vocatus fuerit: Ex quibus tamen omnibus Deus ipſum clementiſſimè conſeruauit, illæſum atq; incolumem tàm à morbis, quàm à virulẽtis calumniatorum morſibus, patefactâ vbiq; & ipſi Cæſareæ Maieſtati probatâ conteſtataque ipſius innocentiâ & fidelitate: Tandemq; reduxit domum, & ſuis liberis, coniugi, & ſenatorio loco reſtituit: Quæ omnia latius deſcribuntur in Commentariis de bello Heluetio, vnde hæc ſaltuatim excerpſimus, cum ad vitam Pirckeimeri illuſtrandam non parùm facere viderentur. Nec mihi tempero, quin hîc etiam referam recreandi causâ lectoris feſtiuam hiſtoriolam, de puellæ cuiuſdam Heluticæ animoſitate & reſponſationibus, quas ipſe coràm in illo bello audiuit Bilibaldus. Cum tanta eſſet vtrimque animorum tamque vehemens exacerbatio, vt ne quidem amplius vterentur fecialibus aut internunciis, ſed vel per aniculas vel immaturas iuuenculas mitterent, quæ literas vltrò citroq; ferrent ac referrent: Factum eſt vt aliquando Heluetij ad Cæſarem literas (quarum tenorem ex ſecundo libro belli Heluetici cognoſcere licebit) per puellam quandam mitterent. Hæc dum in aulâ reſponſum & dimiſſionem præſtolabatur, à ſatellitibus cincta Cæſareanis interrogabatur, Quid Heluetij in caſtris ſuis agerent. Reſpondit illa: Nónne palàm videtis, quod veſtram impreſſionem expectent? Cum pergerent illi ſciſcitando de ipſorum numero: Reſpondit puella: Tot ſunt quot ſatis eſſe poſſint, ad vos repellendos atque ad reſiſtendum vobis. Cum vrgerent illi, diceret abſq; morâ & tergiuerſatione, Quot tandem eſſent numero: atqui inquit illa, credo vos nuper eos numerare potuiſſe, cum nõ procùl Conſtantia vobiſcum velitatione

factâ

Digitized by Google

factâ vos in fugam conuerſos terga date cogerent, niſi fortè oculos veſtros fuga occœcauit. Alio porro ſciſcitante, numquid haberent quod ederent: Quo pacto,inquit illa,vitam producere poſſent, ſi non haberent quod ederent ac biberent? Quæ omnia cum à circumſtantibus cum riſu pariter & admiratione audirentur: Vnus ſatellitum è numero necem ipſi minabatur, iamque capulum gladii quaſi eam obtruncaturus apprehendebat, magnam ipsâ toruitate vultus præ ſe ferens ſæuitiam ſeueritatemq;. Puella verò ne ſic quidem territa vel minimum,magnus enimuerò,inquit, tu heros es, & vir fortis, qui mihi imbelli puellæ mortem minitaris. Quod ſi tanta in te bellandi & dimicandi cupiditas eſt, quid ceſſas hoſtilia caſtra aut hoſtium manum inuadere, tuique ſimiles appetere? Inuenis profectò ibi quem quæris, quique,vt par eſt, ferociam tuam excipere ac retundere poſſit. Verùm facilius eſt puellam inermem atque innocentem infeſtare, quàm cum viro forti & armato inter hoſtiles turmas manum conſerere, vbi non verbis ſed fortibus factis res geritur. Sic puella Heluetica ad miraculum vsque animoſa tum militibus Cæſareanis reſponſabat: Quæ paulò poſt ſine reſponſo ad ſuos remiſſa fuit.

Ad huc cum Bilibaldo noſtro in ludo militari (vt ſic loquar) commorati ſumus, ipſiusque præclara facinora quædam conſpeximus. Cetera ex fontibus ſuprà indicatis petere licebit: Nunc tempus poſtulat, vt cum eodem ex tam periculoſo itinere Domum reuertamur, & quatenus fas erit, cum ipſo in ſcholam (vt ſic appellem) ciuilem ſiue in curiam ingrediamur, & inibi qualem ſe porrò præſtiterit, quid egerit, quidve perpeſſus ſit, cognoſcamus atque arbitremur. Dictum eſt ſuprà, vt Bilibaldus à Cæſare Maximiliano in Conſiliariorum numerum cooptatus fuerit: Quam dignitatem poſtea etiam Nepos Maximiliani Carolus Quintus beatiſſimę & laudatiſſimę iuxtà cum auo ſuo memoriæ Imperator, motu proprio clementiſſimè confirmauit ipſi,imò & pluribus priuilegiis, immunitatibus,præeminentiis atque prærogatiuis accumulauit.Sed hæc omnia non tàm Bilibaldo ipſi, quàm ipſius patriæ, Reipublicæ inquam Norinbergenſi, bono fuerunt, eiusque & gloriam & commoda auxerunt. Quotieſcunque enim poſtea Bilibaldus à Senatu ampliſſimo Legatus ad Cæſarem miſſus fuit,non tantum apud vtrumque Cæſarem clementiſſimè admiſſus eſt ad audientiam: Sed etiam maturè dimiſſus cum conceſſione & impetratione eorum ad quæ miſſus erat. Ex quo facile eſt intellectu,quantum ſæpè ſit momenti in vno aliquo prudenti ac præſtanti viro, & quantoperè vnus ſæpè toti ciuitati, populo, aut regioni commodare ſuâ operâ poſſit, & quantum boni Deus opt. Max. ſæpè toti populo ſiue communi, aut ciuitati aut regioni conferre ſoleat: Sicut è contrario ſæpè vnius improbi hominis cauſâ tota aliqua multitudo aut conſociatio hominum affligitur atque ipſius culpas luere cogitur: Quod iam olim Heſiodus quoque agnouit, & hoc verſu nobiliſſimo teſtatum fecit:

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.

hoc eſt: *Sæpè mali malefacta viri populus luit omnis.*

Quid autem nominatim vnoquoque tempore apud Cæſaream Maieſtatem vel propoſuerit ac petierit ſingulari cum gratiâ ornatu & eloquentiâ, quid item impetrauerit, quóve pacto vel clementiſſimè auditus vel dimiſſus ſit votorum compos, nihil attinet (ſed neque fas ſit) hoc loco pluribus & in ſpecie referre. Accedit quod lectoris beneuolentiâ non videatur nimis diu abutendum, ſed faſtidium, quod ex nimis longâ narratione oboriri poſſet, cauendum ſit. Dictum quoque eſt ſuprà, quo pacto reuerſus domum Bilibaldus rerum à ſe geſtarum rationibus liquidò redditis, Ampliſſimo ordini plenè ſatisfecerit, ſolenniter ab eodem collaudatus (vt & per literas à Cæſare ad Senatum miſſas) & præmio ſeu donatiuo muneratus. Verùm vt ſolet *virtutis indiuiduus comes eſſe inuidia*, quæ gloriam ſicut vmbra corpus ſequitur: Ita Bilibaldum quoque hæc beſtia infeſtare cepit. Ipſius enim felicitas & gloria rerum geſtarum multis oculos perſtringebat, eorumque animos, qui paria cum ipſo facere non poterant, ad inuidiam concitabat, vsque adeò, vt nunquam non ipſum pungerent, & quibuscunque poterant modis premere,imò etiam è medio tollere conarentur. Quæ qualia fuerint, hîc diſertius exprimere intempeſtiuum foret, tametſi non eſſet nobis defutura copioſius de his referendi materia ex ipſiusmet Bilibaldi autographis commentariis. Quanquam autem hac ratione Bilibaldus à viâ virtutis & rectis ſanisque conſiliis, quorum probabilem rationem ſe cuilibet intelligenti & præiudiciis vacuo reddere poſſe confidebat, minimè ſeſe dimoueri patiebatur: Tandem tamen tot moleſtiarum, quas ipſi creabant maleuoli ſui, pertæſus (quis enim non frangeretur tandem?) cogitare cœpit de vitâ priuatâ & tranquillâ inſtituendâ: quantumuis hæc conſilia ipſi maximoperè diſſuaderent amici, vt qui probè noſſent, quantum Bilibaldus in commune prodeſſe poſſet, quantumque in eo ſitum eſſet. Verùm eos tandem, allegatis ſufficientibus rationibus,ita in ſuas partes traduxit & flexit, vt quod contradicerent, non haberent. Incidit in illud tempus mors patris eius, D. Iohannis Pirckheimeri, qui pridem abdicatis à ſe omnibus negotiis mundanis,ordinem clericalem quo magis Deo abſque impedimentis ſeruire poſſet, amplexus fuerat. Inde ſumptâ occaſione Bilibaldus commodè onus ſenatorium ſe excutere poſſe exiſtimauit. Cum enim iam tota reifamiliaris adminiſtratio, ampliſſimo ſibi delato patrimonio, ipſi vni incumbere cepiſſet, iamque non immeritò dicere poſſet:

Digitized by Google

Tota domus cepit nunc onus eſſe meum.

(Vnicus enim erat filius, & vnicam habebat ſororem, Iulianam, quæ Martino Geudero primario ſenatori, & Reipublicæ Nurinbergenſis Triumuiro, nupta erat: Ceteræ enim, quarum nomina ſuperiùs retulimus, in ſanctimonialium numerum aſcriptæ, & mundo velut mortuæ fuerant) dimiſſionem ex Senatu petiit, & tandem inſtantiſſimè hanc vrgens egrè imperrauit, plerique enim ipſius operâ Senatoriâ, quam & Reipublicæ neceſſitas exigere videbatur, diutiùs vti maluiſſent. Igitur ciuilibus negotiis & occupationibus Senatoriis liberatus; & otium cum dignitate nactus, quod & Cicero, & alij ſapientes ſæpenumerò ſibi contingere optârunt: In Bibliothecam ſuam denuò ſe recipiens, ac velut in gratiam cum Muſis ac ſtudiis rediens, libris ſedulò incubuit, & præter Iuriſprudentiam in Græcâ linguâ plurimum ſtudij atque operæ poſuit. Optimos enim eius linguæ autores & editiones pulcherrimorum librorum, qui in omnis generis diſciplinis & artibus in lucem emittebantur, ſibi comparabat, neque hic vlli vel ſumptui, vel labori parcebat, quin quamprimùm in Italiâ, ſiue Romæ ſeu Venetiis, ſiue Mantuæ, ſiue Florentiæ, ſiue Mediolani aut Veronæ, ſiue aliis in locis pulchrum aliquid opus prodiiſſet, operam dabat, vt eo potiretur, quouis etiam vel maximo pretio. Erant enim tunc temporis talia opera admodum cara: ſicut hodieque ſi haberi poſſint, pro theſauris meritò aſſeruantur, & inprimis ea, quæ impreſſit Aldus Manutius Romanus, quem iure decus & ornamentum totius artis impreſſoriæ appellare poſſumus. Eiuſmodi igitur pulcherrimos libros magno numero ac pretio Bilibaldus ſibi coëmebat, non oſtentationis cauſa, aut vt vir doctus videretur potiùs quàm eſſet (qualis ille olim fuit indoctus multos libros coëmens, quem feſtiuè admodum deſcribit atque exagitat Lucianus, & qualis fuit alter, cuius Bibliothecam ingreſſus vir doctus, falsè irridens; non ipſum, ſed eius libros ſine Doctore ſaluere iuſſit, ſignificans malle ſe Doctorem ſine libris, quàm librorum ingentem apparatum ſine Doctore, qui illis vti ſciat) ſed ad vſum, & vt in illis perdius & pernox habitaret. Eſt enim adhuc ante oculos ipſius incredibilis diligentia, quam in illis lectitandis collocauit, tàm annotandis paſſim illis, quæ occurrebant memorabilia, ſiue vt græco vtamur verbo, ἀξιομνημόνευτα, quam excerpendo ex illis, quæ ad vſum ſuum conuerteret. Sed neque impreſſis libris ſatiari potuit Bilibaldus: Quin & manuſcriptos pari diligentiâ venaretur & inquireret. Quæ manuſcripta exemplaria maximè græca, tunc temporis in priuatorum hominum Bibliothecis perquàm rara erant. Ita ſibi comparauit ex græcis (neque enim de latinis auctoribus, qui multò plures ſunt, nunc dicemus) Epiſtolas ſanctorum Patrum atque Epiſcoporum, Baſilij Magni, & Gregorij Nazianzeni, quibuscum etiam Nili capita gnoſtica: Item Iohannis Damaſceni quædam, & Maximi Confeſſoris: Quæ omnia ante aliquot centenos annos in ipsâ Græciâ ſcripta ſunt, nec vnquàm antè viderant lucem, quàm ab ipſo fuiſſent edita. Sic manuſcriptas nactus eſt vitas Philoſophorum à Diogene Laërtio decem libris græcè conſcriptas: Nec non totum Euclidem græcum, qui Conradi Celti Protucij amici ac familiaris Pirckeimerani dum vixit, fuerat: Præterea Claudij Ptolomæi de Geographia libros octo: De quo auctore Bilibaldus præclarè, ſi quis alius, meritus eſt, partemque eius ipſemet latinam fecit, & annotationibus illuſtratam, in lucem emiſit, plura etiam in eodem præſtare paratus, ſi vitam ipſi Deus longiorem conceſſiſſet. Adhæc pleraque operum excellentiſſimi Eccleſiæ Chriſtianæ Doctoris Gregorij Nazianzeni, exceptis Poëmatibus, ex græcâ in latinam linguam tranſtulit, quod ante ipſum nemo ne conatus quidem fuerat, quod & Eraſmus in præfatione Nazianzeni fatetur. Quæ opera partim ipſo viuente & procurante editionem, partim verò mox poſt obitum eiuſdem, & proximo quidem anno per generum ipſius Iohannem Straubium adminiculante deſiderio Eraſmo Roterodamo (qui complures annos optimus & fideliſſimus Bilibaldi amicus fuerat ex omnibus exteris viris doctis) in lucem ſunt edita: Quod quidem volumen idem Eraſmus præfatione luculentâ exornauit, & dedicatione præfixâ Illuſtriſſimo Saxoniæ Duci Georgio conſecrauit, in quâ & beatum Bilibaldi ex hac vitâ exceſſum, & virtutes ac dotes præſtantiſſimas commemorauit, ac pro eo, vt merebantur, orationis luminibus illuſtrauit: Quamobrem etiam eandem præfationem huic noſtræ deſcriptioni proximè ſubiiciemus, vt ſit inſtar luculenti atque idonei illarum quas dixi rerum teſtimonij.

Similiter etiam Xenophontis ſeptem libros, de rebus geſtis græcorum primus omnium latinè interpretatus eſt. Quod opus pulcherrimum Reuerendus & Doctiſſimus vir Thomas Venatorius, qui & ipſe perueteri ac fideli amicitiâ Bilibaldo iunctus fuerat, altero poſt obitum interpretis anno in lucem emiſit, inſcriptum duobus Martini Geuderi Senatoris ſuprà quoque laudati filiis ex ſorore ſuâ Iulianâ ſuſceptis, Sebaldo & Gregorio, quos pulcherrimâ præfatione allocutus eſt. Nec verò mihi temperare poſſum, quin ex eâdem aliquot memorabiles ſententias, quas ex ipſius ore Bilibaldi excepit Venatorius, deſcriptas hîc inſeram, tùm quod ad laudem Bilibaldi noſtri plurimùm pertineant, tùm quod iſta ἀπομνημονεύματα non mediocrem beneuolo Lectori voluptatem vtilitatemque allatura eſſe videantur: Simul etiam vt hinc æſtimetur, qualia cum amicis colloquia vir ſummus miſcere ſolitus fuerit. Sic igitur ibi Venatorius: *Credite mihi: Tantus eſt quisq; in Republicâ, quantum ſeſe virtutibus oſtendit. Et quiquis præficitur aliis, tanquā commune aliorum*

ciuium

Digitized by Google

ciuium ſpectaculum conſtituitur: Quem nemo facile præcipientem audiet, niſi illud, ad quod euectus eſt, faſtigium ſuis quodammodò virtutibus reddat ornatius. Animi ornamentis opus eſt, quæ quidem à virtute proficiſcuntur, vbi magiſtratus dicto audientes velint habere ciues. Cuius vos rei præſens atque adeò domeſticum habetis exemplum, parentem veſtrum, virum ſenatorem: qui Dei primò benignitate, deinde ſuâ ipſius induſtriâ per omnes gerendæ Reipublicæ gradus aſcendens, nullam tamen virulentę & optima ſemper carpentis linguæ rabiem pertimuit vnquam. Quid dicā de auunculo veſtro, Bilibaldo illo Pirckeimero, viro ex æquo & Græcè & latinè doctiſſimo? Quid vnquā enim fecit ille Reipublicæ gratia, in quo non omnia generoſi animi indicia perſpecta ſint? Quando vnquam non fuit ſollicitus ille, vt benè eſſet patriæ? vt tranquillè inter ſe agerent ciues? Nemo illum vidit vel gratiam, vel beneficium vendere vnquam. Et quemcunque ad gratiam dicere aut ſcribere ſententiam intellexiſſet, indignum eſſe cenſebat, cui puniendi flagitioſos delegaretur prouincia. *Nam pauci ſunt, inquit, qui non ſe, ne puniantur, redimere queant, ſi manus ad munera expoſitas inuenire liceat ipſis. Hinc ſummam peccandi licentiam arripere vulgus, & ſacroſanctas patriæ leges ab improbis rideri haberíque ludibrio, ac tandem etiam apud poſteros contemptui futuras. Vnde eos præficiendos aliis dicebat, qui nihil per gratiam, nihil per vim aut odium agerent, ſed ſemper iuxta inculpatæ iuſticiæ oculum omnia iuſte & ſanctè vel damnarent vel abſoluerent.* Quo circa Chryſippi ingenium ſæpè commendabat nobis, qui iuſticiæ imaginem expreſſuris, luminibus oculorum vt acrioribus, ita etiam rectis & immotis pingere ſtuduerit: Quo nimirum ſignificaret *magiſtratum nullius gratiam præferre debere iuſtis legibus, ſed in improbos ſeuerum & inexorabilem; in probos mitem & manſuetum eſſe oportere:* Hac enim via, inquit, dum ingrederentur, maiores olim noſtri aduerſus multas ſimulac motas aut ſuſpectas immutationes rerum, & ſe & ciuitatem hanc ſuam muniêrunt, ſeruâruntque. Ceterum ne ad formandos optimos cuique mores recta deſint ſtudia, vtque non tàm priuatam quàm publicam patriæ quoque ſalutem tueri contendant ciues, ac ſubinde nouam ſemper patriæ gloriam comparare ſtudeant: *ad ea duntaxat aducendus eſt animus ſtudia, quæ bonorum omnium conſenſu ad virtutem ſunt accommodatiſſima.* Quo in ordine vel primas obtinet hiſtoria, ex qua tanquam Oraculo ciuilia petenda cenſemus inſtituta. Et paulò pòſt: Nemo bonus fidem & ſedulitatem auunculi veſtri Bilibaldi Pirckheimeri viri incomparabilis & rectiſſimi iudicii, iure improbare poterit: Quando in hoc vnum reſpexit, vt labore ſuo prodeſſet multis, vt ad virtutes, animi ornamenta, inuitaret quamplurimos. Hæc delectatio illus, hoc gaudium, hoc deſiderium fuit.

Hæc totidem verbis Venatorius loco ſupradicto retulit, quæ nobis hîc quoque viſa ſunt ſilentio non prætereunda. Quid præterea librorum ſcripſerit, quæ Platonis, Plutarchi, Luciani aliorumque veterum Græcorum vtiliſſima ſcripta latinè tranſtulerit atque ediderit Bilibaldus noſter, hoc loco ſingulatim enumerare nimis longum foret: Cum præſertim id ex Conradi Geſneri, Ioſiæ Simleri, aliorumque bibliothecis ſiue librorum catalogis, nec non ex Nicolai Reuſneri, & Iohannis Iacobi Boiſſardi Iconibus virorum litteris illuſtrium, publicè extantibus, cognoſci poſſit, vt etiam ex hoc ipſo, quod nunc ex ipſius bibliotheca Pirckeimeri vtcunque inter alias occupationes congeſtum rogatu bonorum virorum emittimus, apparebit. Inter propriæ quidem inuentionis opuſcula Bilibaldi inprimis iucundum lectu ac feſtiuum eſt illud, quo Podagræ apologiam quandam attribuit, quia ſe à iudicio capitis liberaret; quod ſcriptum Iacobo de Banniſſis Decano Tridentino, S. Cæs. Mai. Secretario dedicauit. Nam cum inter cæteras vitæ moleſtias hanc quoque Bilibaldus experiri cogeretur vt delicatæ iſtius Reginæ aulicus fieret, cui ſeruitia ſua diu præſtaret, deſcriptionem ipſius laudum aggredi voluit, ſi fortè hanc dominam eâ ratione placatam erga ſe clementiorem reddere poſſet: Aut certè, vt ſibi ipſi leuamentum inde peteret, ac tempus eruditis eiuſmodi nugis falleret. Erat enim vir ille non ſolum, vbi opus erat, grauis & ſeuerus, verum etiam in loco & opportunè iucundus, comis, hilaris & iocoſus, duasque res quæ haud facile concurrere aut miſceri ſolent, etiam Nazianzeno teſte, ſic aptè temperauit, vt ſimul & perquam amabilis & grauiſſimus eſſet: ſiue vt Nazianzenus loquitur, ὥστε ὁ αὐτὸς ἐχεμυθίας τε ἅμα γελοῖος, καὶ ἠρεμιώτερος. ἃ χαλεπὸν ἀμφότερα συνδραμεῖν. Quod is de ſocero ſuo Iulio Agricola ſcribit Tacitus: Tempora curarum remiſſionumque diuiſa habuiſſe; vbi conuentus ac iudicia poſcerent, grauem, intentum, ſeuerum, & ſæpius miſericordem; vbi officio ſatisfactum, nullâ vltra ſenatoris perſona, triſtitiam & arrogantiam & auaritiam exuiſſe: nec illi (quod eſt rariſſimum) aut facilitatem deminuiſſe auctoritatem, aut ſeueritatem amorem: idem de Bilibaldo quoque veriſſimè dici ex aliquot documentis cognouimus. Nec minus feſtiuus, facetus ac vtilis eſt libellus, qui inſcribitur Theophraſti Characteres Ethici, quem libellum à Comite Mirandulano, Iohanne Franciſco Pico, ex Italiâ nactus græcum, latinâ interpretatione ſua illuſtratum primus edidit, inſcriptum familiari ſuo Alberto Durero. Neque hîc induſtria atque indefeſſa diligentia Bilibaldi ſubſtitit aut conquieuit, ſatisve habuit, multos pulcherrimos & vtiliſſimos libros atque tractatus de græcis latinos feciſſe: Verùm etiam cum animaduerteret, apud multos falſam quandam & erroneam opinionem inualuiſſe, quæ etiamnum in quorundam animis viget, quaſi nullo modo fieri poſſit, vt vel ex latina vel ex Græca linguis in vernaculam noſtram

aliquid ita transferatut interpretatione, vt à Lectioribus intelligi queat: Vt hominibus hunc errorem ipſo facto adimeret, aliquot ſcripta ſaluberrimis referta doctrinis ac ſententiis in germanicam linguam conuertenda ſuſcepit: Quorum nonnulla etiam nunc ſuperſunt, ex Nilo Damaſceno, Iſocrate, Cicerone, Salluſtio & Plutarcho tranſlata: Quæ nuper libello comprehenſa in vſum Iuuentutis edidimus, Cui titulum præſcripſimus, *Theatrum Virtutis & Honoris*. Nec dubium eſt quin plura huiuſmodi documenta daturus fuiſſet, ſi tempus & otium ipſi non defuiſſet. Quàm rotundè verò, eleganter ac perſpicuè talia tranſtulerit, aliorum quibus talium rerum cura intelligentiaque eſt, iudicium eſto. Iam ſicut pro Excellentiâ ingenij ac prudentiæ ſuæ Bilibaldus bonorum librorum optimus arbiter fuit; ita etiam aliarum antiquitatum eruditarum, vt Græcorum & Romanorum numiſmatum, item ſtatuarum atque imaginum non minùs peritus & intelligens fuit æſtimator. Pulcherrimam quoque & liberalibus artibus proximam pingendi artem magno in pretio habuit. Ex quo factum eſt, vt cum Apelle Germanico, omniumque pictorum velut parente ac magiſtro ſupremo, Alberto, inquam, Dürero, intimam coluerit amicitiam, & penè quotidianam vitæ conſuetudinem habuerit: quem etiam omnibus modis adiuuit ac promouit, quo meliùs atque commodiùs artem ſuam excolere, & ad tantum faſtigium perducere poſſet.

Ad numiſmata antiqua quod attinet, non contemnendus illorum theſaurus penes ipſum repertus fuit (tametſi ab ipſius nepote Bilib. Imhofio non parum locupletatus, vt infra dicetur): Quorum etiam valorem ac pretium ſummâ diligentiâ & curâ inquiſiuit, deditque operam, vt ſcire poſſet, quo pacto ea congruerent cum Norimbergenſi eius temporis vſitata moneta, aut certè ad hanc quàm proximè accederent. Extat hâc de re peculiaris ipſius libellus, quem ipſius domeſticus quidam Andreas Ruttelius poſt mortem patroni ſui & hoſpitis in lucem edidit ſub hoc titulo: De priſcorum numiſmatum ad Norimbergenſis monetæ valorem æſtimatione libellus: Quem etiam huic operi inſerendum curauimus. Sed nec in Theologiâ pauca ſcripſit, quibus pro eâ ſententiâ, quam ipſe veram agnoſcebat, acerrimè propugnauit: Quæ ſcripta cum adhuc in medio ſint, quiſque quo volet loco habeat. Liberum enim vnicuique de his rebus iudicium relinquimus, neque nobis id ſumimus. Iam triennium Bilibaldus in hâc vitæ priuatæ dulcedine & quiete diu exoptatâ exegerat, cum interea coniuge ſuâ cariſſimâ Creſcentia orbatus eſt, quod fuit anno Chriſti milleſimo quingenteſimo & quarto. Is annus graui vulnere animum domumque eius afflixit, poſteaquam per ſeptennium in matrimonio ſatis fœcundo cum eâ vixiſſet, & quinque filias ex ea procreaſſet. Sed puerperium ſextum, quo filiolum enixa erat, piæ, honeſtæ, ac probæ matronæ, tanquam alteri Racheli finem vitæ, quam fœtui ſuo ipſa dederat, attulit. Ita vir optimus ſimul & filio in ſubſidium ac ſolatium breue auctus eſt, & priuatus vxore. Qui acerbiſſimus caſus cùm aliis ipſius propinquis flebilis fuit, tùm maximè ipſius marito amantiſſimo acerbus & luctuoſus extitit. Nec mirum quod viro ſuo maximum reliquerit ſui deſiderium. Erat enim huius fœminæ virtus, vt non immeritò decus & ornamentum ſui ſexus appellari poſſet. Ob quas inſignes dotes maritus eam vnicè diligebat, miraque concordiâ cum ipsâ vixerat, perque mutuam caritatem ſe inuicem hi coniuges anteponere ſoliti fuerant. Imprimis cara viro fuerat Creſcentia ob probitatem & animi ac morum minimè fucatam honeſtatem, meritoque de illâ vſurpare poterat Homericam hanc, quæ & Salomonia dici poteſt, ſententiam: οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζεται ἐσθλῆς κρεῖσσον: quam ipſe in oratione Nazianzeni de obitu patris latino hexametro iſto expreſſit.

Nihil homini melius contingit coniuge caſtâ.

Et iſtud Taciti: *In bonâ vxore, tantò maior laus, quantò in malâ plus culpa eſt.* Vidimus priuatum quoddam monumentum, apud Iohannem Imhofium, Bilibaldi pronepotem ex filiâ, in cuius Epigrapho maritus ipſe hoc defunctæ coniugi ſuæ teſtimonium perhibet, quod ab ipſa nunquam vel minimâ in re offenſus fuerit aut turbatus, præterquàm cum moreretur. Eſt autem priuatum illud monumentum ab Alberto Dürero in tabellâ artificioſiſſimè depictum, tale: Iacet in lecto moribunda puerpera, beatam expectans animi à corpore reſolutionem: Maritus ad ſummitatem lecti aſtans, faciem lacrymis oppletam abſtergit, & ex parte velat, à conſpectu amantiſſimæ coniugis animam agentis interſtitio intermediorum aſſerum ſubmotus: Circumſtant & alii vtriusque ſexus, & in his clerici atque ſanctimoniales, preces pias ipſi præeuntes ac dictantes, & extremo viatico cœleſti eam inſtruentes. Huic picturæ aureis literis ſubſcriptum eſt Elogium funebre, quod Pirckheimerus ipſe, vt ex ipſius autographis, quibus id primùm delineauit, compertum habemus, conſcripſit ad hunc modum: MVLIERI. INCOMPARABILI. CONIVGIQVE. CARISSIMÆ. CRESCENTIÆ. MEST. BILIBALDVS. PIRCKHEIMER, MARITVS. QVEM. NVNQVAM. NISI. MORTE. SVA. TVRBAVIT. MONVM. POSVIT. MIGRAVIT. EX ÆRVMNIS. IN. DOMINO. XVI. KL. IVNII. ANNO. SALVTIS. NOSTRÆ. M. D. IIII.

Neque

Digitized by Google

Neque hoc ſolùm elogio demonſtrauit Bilibaldus, quanti ſuam Creſcentiam fecerit, quamque in ipſius animo ardens fuerit ſtorge & amor coniugalis: Verumetiam eo ipſo facto, quod in ipſius honorem inuiolatum ac memoriam ſempiternam (quanquam & aliæ ſubeſſe cauſæ potuerunt, quibus moueretur) nunquam ad ſecundas tranſire nuptias voluit, ſed perpetuam coluit viduitatem: Nec ipſum à propoſito dimouere potuerunt, vel amicorum crebræ cohortationes ad iterandas nuptias, vel ipſius ætas (nondum enim pluſquàm triginta quatuor annos natus erat) vel denique quòd vltimus ipſe eſſet familiæ ſuæ futurus, niſi aliâ vxore ductâ, & maſculâ ſuſceptâ prole illam inſtauraret ac propagaret. Veriſimile quoque eſt aliquid apud ipſum valuiſſe iudicia ſapientiſſimorum virorum de ſecundis nuptiis, quæ apud Nazianzenum ſuum, & Chryſoſtomum, nec non apud Tertullianum legerat: Ex quibus Chryſoſtomus homilia ſecunda ad Titum: *Omnes enim*, inquit, *ſecundas nuptias, quamuis contrahi legibus non prohibeantur, tamen multis vituperiis ac reprehenſionibus eſſe obnoxias.* Et idem Chryſoſtomus homilia ſeptima, in poſteriorem Pauli ad Timoth. huius effati ſui rationem reddit: *Nam ſi non nubere omninò, melius eſt quam nubere, melius quoq; erit ſemel tantum, quàm ſæpius nupſiſſe.* Ibidemque ait, *mulieres non contentas priore matrimonio, iterumq; nubentes, torum mariti prioris maculare, & memoriam eius violare.* Nec aliter de viris quoque ad ſecunda vota tranſeuntib. iudicat Baſilius Seleuciæ Epiſcopus, qui Chryſoſtomo coëtaneus & familiaris fuit. Sic enim ſcribit homiliâ antepenultimâ: οἱ μετὰ τὴν τελευτὴν τῶν γυναικῶν ἑτέραις συμμιγνύμενοι, παρὰ πολλῶν κατηγοροῦνται, εἰ καὶ μὴ κόλασιν ἔχει τὸ πρᾶγμα. hoc eſt, *Qui poſt mortem vxorum cum aliis commiſcentur, à multis vituperantur, tametſi ea res pœnam nullam habeat propoſitam.* Nec mirum ſic cenſuiſſe ſanctos patres in Eccleſia (quorum magnam fuiſſe morum ſeueritatem, vitęq; auſteritatem conſtat) cum ipſorum etiam Ethnicorum extra Eccleſiam Dei grauiſſima fuerint de ſecundis nuptiis iudicia. Sic enim de Romanis veteribus teſtatur Valerius Maximus lib. 2. c. 1. *quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur.* Exiſtimabant enim, eum præcipuè matronæ ſincerâ fide incorruptum eſſe animum, qui depoſitæ virginitatis cubile pudicum egredi neſciret: Multorum matrimoniorum experientiam, quaſi legitimæ cuiuſdam intemperantiæ ſignum eſſe credentes. Poſſent hoc loco multa commemorari exempla hominum vtriuſq; ſexus, qui à ſecundis nuptiis abhorruerint. Sed de his qui volet D. Hieronymum legat lib. 1. aduerſus Iouianum poſterioribus aliquot capitibus. Illud memorabile eſt, quod benedictio ſacerdotalis, quæ in Eccleſiâ primò nubentib. adhibetur vetuſtiſſimo ritu, de quo & Ignatius meminit Epiſtolâ ad Polycarpum, & Tertullianus in lib. de pudicitiâ, & lib. 2. ad vxorem, & alii, ſecundis nuptiis denegatur. Sic enim & Ambroſius, commentario in 1. ad Corinth. *A Deo*, inquit, *primæ nuptiæ ſunt: Secundæ verò permiſſæ ſunt: Deniq; primæ nuptiæ ſub benedictione Dei celebrantur ſublimiter: Secundæ autem & tertiæ præſenti carent gloriâ.* Idemque in priorem ad Timotheum cap. 3. *Homini*, inquit, *vnam vxorem decreuit Deus. Nemo enim cum ſecunda benedicatur.* Epiphanius paulo clementius aliis iudicat, cum aduerſus hæreſin Catharorum ita ſcribit: *Licitum eſt populo, vt propter imbecillitatem feratur, & vt qui non poſſunt primâ vxore contenti eſſe, ſecundæ poſt mortem primæ coniungantur. Et qui quidem vnam habuit, in maiore laude, & honore apud omnem concionem habetur: Qui verò non potuit vnâ mortuâ contentus eſſe, ob aliquam cauſam, ſcortationem aut adulterium, aut ſeparatione ob aliquam malam cauſam factâ, eum diuina ſcripturâ non accuſat, ſi aut vir ſecundæ coniungatur vxori, aut vxor ſecundo viro: Neque ab Eccleſiâ & vitâ abdicat, ſed ſuffert propter debilitatem: non vt duas vxores ſimul habeat, alterâ adhuc ſuperſtite, ſed vt ab vnâ ſeparatus, ſecundæ (ſi ita contingat) lege copuletur, diuina ſcriptura & ſancta Dei Eccleſia eius miſeretur: maximè ſi aliàs talis ſit pius, & ſecundum legem Dei viuat. Etenim alioqui non dixiſſet Apoſtolus viduis: Nubant, liberos pariant, familiam gubernent.*

Hæc & huiuſmodi grauiſſimorum virorum iudicia de ſecundis nuptiis, credibile eſt Bilibaldum quoque in ſuâ viduitate cogitantem ab illis abſtinuiſſe, noluiſſeque poſt primum, vt ſic loquar, naufragium denuò iſtud mare tentare & vela ventis permittere. Sic enim cenſet antiquus Epigrammatarius Anthologia prima, eum qui priore amiſſa coniuge ducat alteram, idem facere quod is, qui ſemel facto naufragio non dubitet iterum fragilem committere pelago ratem:

ὅστις ἅπαξ γήμας πάλι δεύτερα λέκτρα διώκει,
ναυηγὸς πλώει δὶς βυθὸν ἀργαλέον.

Coniugium repetens defunctâ coniuge primâ,
Naufragus ſe iterum conicit in pelagus.

Noluit hoc facere Bilibaldus noſter, quanquam, vt faceret, crebris apud ipſum hortatibus inſtarent amici.

Iamque ille triennium priuatus vixerat, eamque vitæ litteratæ dulcedinem deguſtare cœperat, (etſi eam ipſam ſubamaram fecerat cariſſimæ comparis obitus) cum denuò in Senatum cooptatus eſt, nihil ipſe quidem tale cogitans, aut appetens, imò etiam inuitus ac repugnans, ſuiſque ingratiis; ſed non ſine omnium bonorum gratulatione atque lætitiâ. At tametſi Bilibaldus planè decreuerat ab adminiſtratione Reipubl. abſtinere atque refugere, ideoque omnes vias ac rationes meditabatur, quæ ad ſe illo onere liberandum conducere viderentur: Propinqui tamen & amici eius

Digitized by Google

multis apud ipſum argumentis inſtantes, omneſque ei precum & cohortationum machinas adhibentes, tandem hoc effecerunt, vt mutato pertinaci propoſito, iterum ad Reip. munera ſeſe pertrahi, ſibique grauiſſimum iſtud onus imponi pateretur.

Venit mihi hoc loco in mentem celeberrimæ ſententiæ, cuius Platonem fuiſſe perhibent auctorem, à quo & alij ſapientiſſimi viri eam hauſerunt: *Multò melius agi cum Republ. ſi munera & honores potiùs fugientibus ac repellentibus, quàm illis qui ambiunt atque appetunt, ſeq; inferunt & intrudunt, deferantur.* Sic Alexandrum Seuerum ſcribit Lampridius feciſſe quendam præfectum Prætorio, (quam ſummam fuiſſe dignitatem conſtat) qui ne fieret, etiam fugerat: cum diceret Imper. opt. & ſapientiſſ. *Inuitos, non ambientes, in Rempublicam collocandos.* Nec aliter cenſuerunt Valentinianus & Martianus Impp. quorum hæc ſunt aurea verba in Nouella ſiue Edicto quodam: *Felicem fore Rempublicam ſi à nolentibus, & actus publicos repulſantibus regatur.* Ideoque ſe multa remediorum genera crebrâ cogitatione inuenientes, & ipſo rerum vſu monſtrante, dum prouincialibus ſiue ſubditis ſuis proſpicere geſtiant, venalem iudicum ambitum radicitùs amputaſſe, & ad res priuatas vel publicas ſinceriſſimè gubernandas, homines ſpectandos atque conſultos traxiſſe inuitos. Neque verò hoc in muneribus ciuilibus ita obtinet, & non obtinet etiam in Eccleſiaſticis officiis, vt Epiſcopi & aliorum, imò verò in his etiam æque & multò etiam fortaſſe magis valet: vt ex ſancti Ambroſij, Baſilij, Nazianzeni, Chryſoſtomi aliorumque teſtimoniis S S. Patrum didicimus: qui potiùs inuiti ad eos, quos cum ſumma dignitate & vtilitate Eccleſię geſſerunt, honores pertracti ſunt, quàm per ambitum obrepſerint.

Poſteaquàm igitur Bilibaldus loco ſuo ſenatorio volentibus ac applaudentibus omnibus bonis redditus erat, è veſtigio nomine ſuæ Reipublicæ cum alio quodam ex Ampliſs. Ordine Coloniam legatus ad Cæſarem, anno M. C. XII. miſſus eſt, qui bellis maximis & difficilimis confectis, ea in vrbe Comitia celeberrima indixerat. In illis Comitiis cauſam Reipublicæ Norimbergenſis ita præclarè atque vtiliter egit, vt eius operæ vberrimum fructum toto iam ſeculo illa Ciuitas ſenſerit, atque vt porrò ſentiat, Deum veneramur. Per aliquot deinde annos ſummâ cum laude, nec minore diligentia, ad varias Diætas (quas vocant) & conuentus plurimos, nunc Imperij Germanici totius, nunc Confœderationis, nunc Circulorum, qui vel à Cæſare, vel à confœderatis ac ſociis, vel à ceteris Principibus indicebantur profectus Orator ſiue Legatus, negotium egit Reipublicæ ſuæ, facundiſſimeque ſemper ac diſertiſſimè perorauit, non ſine maxima audientium admiratione. Non ſolùm enim robuſta ei ac virilis vox erat, & benè firma latera, ſed etiam bonæ fidei memoriâ ac penè ſtupendâ præditus erat, qua hoc aſſequebatur, vt nunquam hallucinaretur aut deficeret, quamuis ſæpè numerò ſexaginta aut pluribus etiam aduerſariorum querelis è veſtigio reſpondendum haberet; nec pauciora interim ipſe aliis capitâ obiiceret, quæ à Republica ſua in mandatis accepiſſet. In his ergo publicorum munerum functionibus talem ille ſe geſſit, vt merito ſuo carus & honoratus eſſet omnibus, quicunque de excellenti virtute iudicare ſincerè ac verè poterant. Sed non deerant alij, qui quoniam ſe paria cum ipſo facere non poſſe animaduertebant, vt fit, degeneres animos inuidiæ tradiderunt. Hos igitur ita tranſuerſos egit liuor atque in odium ipſius impulit, vt quacunque ratione poſſent, eius pulcherrimis virtutibus derraherent, & factis obſtare, eique incommodare niterentur. Secretis eum criminationibus infamabant ignarum, & quo incautior deciperetur, palàm laudabant. Neque enim nouum eſt, vt ſumma petat liuor, & habenti obrepat. Nec vlla tàm modeſta felicitas eſt, quæ malignitatis dentes vitare poſſit; vt Valerius Maximus ait: Inſitaque mortalibus natura recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumque fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo vidêre: vt ſapientiſſ. & grauiſſ. ait hiſtoriæ Aug. ſcriptor. Præterea obtrectatio & liuor pronis auribus accipiuntur, quia vitium paruis magniſque ciuitatibus eſt commune, Ignorantia recti & Inuidia: vt eiuſdem vtar verbis. Ea res noua Bilibaldo occaſionem præbuit petendi dimiſſionem, & ab officio publico liberationem: quam tamen eo tempore, vt maximè graues allegaret petitionis ſuæ cauſas, impetrare neutiquam potuit: ſed inprimis à Senatu, deinde & ab amicis ſuis perſuaſus eſt tandem, variis adhibitis tractatibus ac remediis, vt operam diuturniorem patriæ nauaret. Facta eſt tum ad ipſius ſalarium non pœnitenda acceſſio extraordinaria, Senatuſconſulto ei decreta: gratia quoque facta eſt ipſi neceſſitatis obeundarum longinquarum Legationum, quas & ingraueſcens iam ætas, & valetudinis ratio commodè ferre ampliùs non poterat. Ita per aliquot etiam annos Senatorio munere laudatiſſimè perfunctus eſt, à Legationum oneribus exemptus, præterquam quòd vnam etiam ſibi imponi paſſus eſt, quæ ipſius potiſſimùm operam requirere videbatur. Nam cum Reſpublica Norimbergenſis à quibuſdam inquietis hominibus infeſtaretur, vt horum factionibus occurreretur, in Heluetiam profectus, eò rem adduxit, vt illi quieſcerent. Ex eo difficili itinere domum reuerſum, podagrà inualeſcens, durius quàm antea affligere & vexare cœpit, ipſique neceſſitatem attulit deinceps ſæpius equo quàm pedibus Curiam adeundi. Neque verò hic morbus, qui alioquin delicioſorum & voluptuariorum hominum familiaris eſſe vt plurimùm conſueuit, ipſi ex intemperantia & crapula extiterat. Nam & domi ſuæ temperanter viuebat,

Digitized by Google

uebat,& à conuiuiis ferè abſtinebat) quod olim & Zenonem Philoſophum feciſſe ſolitum memorát hiſtoriæ) & toto ſeptennio, de conſilio Medicorum, à vini vſu penitùs abſtinuerat, quanquam hoc ipſi factu fuit perdifficile, vt qui Cæſarem, cui à conſiliis erat, ſæpè ſequi cogeretur, per talia loca proficiſcenti, in quibus neque cereuiſia haberetur, & aqua non rarò inſalubris ac noxia bibentibus eſſet. Non igitur, vt dicebam, crapula ei hunc morbum concilauerat; ſed potiùs curæ aſſiduæ pro Rep ubl. exantlatæ, & vehementiores animi generoſi commotiones. Etſi enim in ipſo tanta erat animi magnitudo, per quam caſus humanos deſpicere poſſet, nec facilè frangeretur aduerſis: tamen quia hominem non planè exuerat, fieri aliter non poterat, quàm vt nonnunquam indignitates & aduerſationes tàm crebræ ipſum angerent atque percellerent, & animum morderent. Neque enim ἀπάθειαν quandam Stoicam profitebatur; ſed tantam ſapientiam, quæ ſupra hominem videretur, aliis relinquebat. Ipſe tamen ſeſe aduerſus eiuſmodi inſultus pulcherrimis ſacrarum literarum ſententiis, præcipuè verò Pſalmorum Dauidicorum dictis, conſolari efficaciter & erigere fortiter didicerat: quod eum facere ſolitum fuiſſe compertum habemus ex ipſiuſmet conſignatione, quâ plurima huiuſmodi loca, quæ ad confirmandos & conſolandos animos in causâ iuſtâ iniquè oppreſſos adhiberi, plurimumque valere ſolent, in ſuum ſibi vſum ſelegit. Nec parum ei roboris addidit rectè conſultorum factorumque conſcientia; deinde & patientia atque ἀνεξικακία, & ſpes diuini auxilij ac liberationis. Vt autem eiuſmodi ſalutares cogitationes tantò familiariores ſibi faceret, probeque infigeret animo, pulcherrimum & artificioſiſſimum Emblema excogitauit, & artificibus in æs incidendum atque exprimendum dedit, anno vel biennio ante obitum, idque in chartâ impreſſum, plurimis libris ſuis vel in frontiſpicio, vel in calce inſeruit. Argumentum eius ſanè digniſſimum iudicauimus, quod huic narrationi pro inſigni ornamento quodam inſereremus. Eſt autem id, omiſſis pictorum parergis, tale ſtat in mediâ tabellâ incus, cuius anticâ pars inſculptum profert inſigne gentilitium Pirckeimerorum, quæ eſt Betula. Incudi ſubiacet femina, caput brachio ſuffulciens dextro, omneſque incudi intentatos atque impactos ictus, ſine vllâ impatientiæ ſignificatione ſufferens: cui à re ipsâ nomen TOLERATIA adſcriptum eſt. Ad vnum incudis latus alia adſtat mulier, rixanti non diſſimilis, & indignabundæ, cui à tergo adſcripta eſt vox INVIDIA, hæc forcipe comprehenſum cor flammæ ſupra incudem excitatæ imponit. Ei ex aduersò ab alterâ incudis parte tertia conſiſtit femina, ambabus manibus comprehenſum tenens triplicem malleum, quem altè ſublatis magnâ vi brachiis intentat cordi, quod incudi impoſitum ab INVIDIA teneri diximus. TRIBVLATIO ei nomen eſt, quo ſupra caput adſcriptum habet. Inter has duas, non tàm feminas quam feras beſtias, media adſtat quarta, vultu anxietatem ſimul & tranquillitatem animi præ ſe ferens, ſublatis in cœlum oculis, eodemque exſertum erectæ manus dextræ indicem intendens. SPES ei nomen eſt, ſupra caput annotatum. Ante huius vultum decidit ex alto, eque ſerenâ ac lucidâ nube longa quædam floccorum ſeries ſiue niuium, ſiue guttarum imbris, ad ipſum vſque cor pertingens, tanquam id in ſummo æſtu atque ardore, afflictionum refrigerandi recreandique cauſa cœlitùs demiſſa. Quâ ingenioſâ picturâ inuentor eius Bilibaldus procul dubio ſignificare voluit, quanam potiſſimùm conſolatione ſuas ſibi ærumnas leuare. & animum contra eas erigere ſoleret, vnde item expectaret & expeteret auxilium & liberationem: Proinde quaſi diceret cum Dauide: Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram. Quæ quidem ſpes minimè ipſum fefellit, aut perfecit. Nam, vt de futura beatorum gloria nunc nihil dicamus, cuius participem eum fore non dubitamus, in hac quoque vita expertus eſt, quantum bona ſpes valeret, qua boni viri, ſi nulla alia re, improbis potiores ſunt. Quicquid enim ſupra nominatæ beſtiæ Inuidia & Tribulatio, in eius perniciem incumbentes, contra ipſum molirentur, nihil tamen proficere eive nocere potuerunt: quin potiùs integritatis illius fulgor, ac ſol, vt ita loquar, protinùs calumniantium, qui nomini illius neſcio quid nebularum conati ſunt offundere, fumos diſpulit, resq; prorſus in diuerſum ceſſit. Nam ipſi fumo ſuo ſunt tincti, qui fumos offundebant, & Bilibaldi virtus effulſit clarior: vt D. Eraſmus eleganter atque emphaticè de eo ſcribit.

Sed priuſquàm in vita Bilibaldi deſcribenda & ad extremum quaſi actum illius pergamus, nō erit alienum, aut Lectori ingratum, ſi ἔκφρασιν metricam, qua præſtantes duo viri, in vrbe Norimbergenſi litterarum & virtutum variarum laude clari, Georgius Remus & Bernardus Prætorius, amici noſtri, ſupra dictum Emblema Pirckeimeranum, hæc dum conſcribo, illuſtrarunt, hîc ſubiecerimus. Igitur Remus hoc fecit anacreonticum:

Mira quid hoc rei? Ecquid
Acheronte nata proles,
Plutiq; neptis ATE,
Ate calumniatrix,
Cor forcipe hac tenace
Verſans terit per ignes;
Tripliciq; malleo inſtans
THLIPSIS, *laborioſè*

Digitized by Google

Fundit, retundit, ictus
Geminans, nihilq́; ceſſans,
Adeò vt fatiſcat incus;
Sperant ne rumpere hoc cor?
Cuius rei hæc figura eſt?
SPECVLO *videmus iſtoc,*
Quid ſufferant malorum,
Quantum ferant laborum,
(Hic occupante & illic
Tyrannidem maligno
Liuore.) quotquot vſquam
Agunt boni, & per orbem
Clari quidem ſuperſtant.
Tundi, premiq́; & vri,
Mediaſq́; ſæpe flammas
Tranſire nos neceſſum, &
Cædi calumniarum
Turpi pios flagello.
BENE *aſt habet. quieſcens*
Obdurat, atq; vincit
TOLERANTIA *omne durum.*
Nam ſpes adeſt ab æthrâ,
Spes alma, nata cœlo,
Subnixa magno Ieſu,
Qui gratiæ benignos
Irrorat vnus imbreis.
Hæc SPES *(viden?) triumphat,*
Suos locans Olympo.

Prætorius autem hanc Elegiam Pirckeimerano nomini condonauit, inſerto ſimul eidem venuſtiſſimo hoc anagrammate:

I, I: PVLCHERRIME LAVDIBVS.

Quæcunq; occiperet, numen WILIBALDVS *amicum*
Senſit, & arcanis inſinuare modis:
PIRCKHEYMERE *bonis* PVLCHERRIME LAVDIBVS, I, I!
Quò tua te virtus, quò pia fata vocant.
Nil furor inuidiæ te terreat: illa decorum
Inſequitur pleno, corpus vt vmbra, gradu.
Exere, cœlitibus cognata ſemina mentis;
Atq; inde auxilium, ſi tonat aura, pete.
Nil metuat, curétve ſibi mens conſcia recti;
Sed locet in Domino ſpem toleretq́; ſuam,
His Genii tacitis animatus ritè ſuſurris,
Pectore firmato quæq; ſiniſtra tulit.
Liuor ei triplicem quamuis induceret hoſtem,
Verſaretq; feris forcipe corda rogis:
Malleo & inſtaret vehemens afflictio trino,
Ingeminans ictus ictibus vſq; nouos.
Suſtinuit tamen, & diuinæ fultus opis ſpe
Porrexit medium fortiter his digitum.
In Domino pariter qui fidis, deſpicit hoſtes,
Gaudetq́; in tacito, ſorte tonante, ſinu.

Cum autem bilibaldus longo iam tempore Reipub. fideliſſimè inſeruiendo corporis pariter & animi vires impendiſſet, ac ei tempeſtiuum videretur, vt ſuæ ſenectutis & inualetudinis ratione habitâ, rude tandem & quiete donaretur, podagræ præſertim doloribus ſubinde magis ac magis recrudeſcentibus, & officia publica negotiaq; impedientibus: ſeriò atq; inſtar denuò miſſionem à Senatu petiit. Quam etſi ægerrimè, tandem tamen hâc lege Seniores, quorum ea cura eſſe ſolet, ipſi conceſſerunt, dummodo domi ſuæ, quandoquidem in Curia non poſſet, Reipub. Conſiliis ſuis adeſſet, conſtituto ſibi pro illâ conſiliarii operâ certo ſalario annuo. At Bilibaldus, ne cui videretur pecuniam

Digitized by Google

pecuniam captauiſſe, nequaquam in hanc conditionem conſentire voluit. Dicebat enim, ſatis ſe per Dei gratiam eſſe locupletem, & gratuitam operam dare pro virili paratum eſſe conſulendo amicis, maximeque pauperibus & miſerabilius perſonis: quod ſicut hactenus feciſſet quâ publicè, quà priuatim, ita in poſterum quoque ex ſummis opibus, vbicunque vſus ferret, præſtiturum pollicebatur, Deo benè fortunante, & vires conſeruante. Quod ſi quid etiam in Reipublicæ negotiis fortè eiuſmodi incideret, vbi ſuæ aliquæ partes requirerentur, nunquam ſe patriæ neceſſario eius tempore re, operâ, conſilio, auxilioque (quatenus ſua quidem ferret tenuitas) defuturum, neque impoſitum ſibi onus detrectaturum. Ceterum quod ſibi hoc nomine offeratur ſtipendium, id ſe conſtanter recuſare. *Hoc enim viri boni aiebat præcipuum eſſe officium* (ipſius vtimur Bilibaldi verbis, ex ipſius autographo fideliter exceptis) *vt patriæ commodum propriæ etiam præferat vtilitati: & nequaquam decere, vt pecuniæ gratiâ amicorum deſerat patrocinium; longè minus pauperum & perſonarum miſerabilium.* Id enim non ſolùm coram mundo inhoneſtum, ſed apud Deum etiam impium eſſe. Malle igitur Senatui operam ſuam gratuitam exhibere, quàm acceptâ pecuniâ amicis & iniuſtè oppreſſis in tàm pio officio deeſſe. O memorabilem magni viri vocem! ô factum non modò commendatione prædicationeque, verùm etiam imitatione poſteritatis digniſſimum! Ad hunc igitur modum impetratâ non ſolùm cauſariâ, ſed & honeſtiſſimâ miſſione, quieti & ſibi ac ſuis Muſis redditus Bilibaldus, domi ſe quotidiè ſtudiis oblectabat, animumque publicis curis defeſſum recreabat. Eumq; vitæ tenorem vſque ad illius extremum finem conſeruabat. Interea verò ea, qua diximus, ratione conſulendo ſcribendoque inſeruiebat & commodabat amicis, maximeque iniquè oppreſſis, pauperibus, qui ad ipſum velut ad portum, ad aram & ad ancoram ſacram neceſſario ſuo tempore confugientes, opem eius implorabant. Nonnunquam etiam factum cognouimus, vt ipſius domus quaſi in curiam conuerteretur, dum videlicet ſæpè interioris Conſilij Senatores Reipubl. nomine ſe ad ipſum conferebant, & in grauiſſimis negotiis ac deliberationibus ipſius conſilium exquirebant, vt viri experientiſſimi, & multorum arcanorum conſcij. Hoc nimirum erat habere domum, qui dici poſſet totius oraculum ciuitatis. Eaque res non minùs Senatui & Reipublicæ ſalutaris, quàm Bilibaldo glorioſa fuit. Sed nec Senatus quicquam, quod ad referendã ciui tàm vtili ac ſalutari gratiam pertineret, in ſe paſſus eſt deſiderari. Nam (vt hoc loco vnicum referamus exemplum grati animi erga ipſum ſolenniter declarati) cum aliquando Bilibaldus in causâ quâdam grauiſſimâ & maximi momenti conſilium ſuum Senatui prudenter ac fideliter impertiuiſſet, quod ipſo comprobante euentu inprimis vtile Reipubl. ac ſalutare fuerat: Senatus collaudatâ ipſius operâ luculento munere eum affecit, rogauitque, vt pari fide in poſterùm etiam bonum publicum ſibi curę haberet ac procuraret: quod quidem ille ſe vltrò facturum & gratis recepit; munera verò non eſt aſpernatus, ne cui vel nimis rigidus Cato, vel ſuperbus & arrogans videretur.

Dictum eſt hucuſque ferè tantùm de eâ parte vitæ Bilibaldi, quæ ad Rempublicam eiuſque munia & officia pertinuit: & vidimus, qualem ſe præſtiterit, quatenus publicam ſuſtinuit perſonam: quid vel foris, vel domi, belli paciſve geſſerit temporibus: quantoperè tàm armis, quàm litteris & politicâ ſcientiâ excelluerit præ ceteris, adeò, vt paucos habuerit pares. Profectò rarum quiddam & admiratione dignum eſt, res & facultates tàm varias, multiplices ac diuerſas, quaſdam etiam in ſpeciem contrarias atque pugnantes, in vno eodemque ſubiecto concurrere, ſimulque conſiſtere, & in eâdem, vt ſic loquar, ſede montis morari. Nam ab omni ſeculorum memoriâ perpauci ſunt reperti, qui tot tantiſque virtutibus atque dotibus coniunctim eſſent præditi. Extant quidem in hiſtoriis exempla quorundam, qui in certo quodam genere artium aut diſciplinarum præſtantes fuerint: alius in re militari, alius in pacis artibus, & ſcientiâ Reipublicæ in pace gubernandæ; alius in hac, alius in illa arte excellens atque eximus fuit. Sed vnum hominem omnia ferè, quæ ab homine ſciri poſſunt, & hominem ornant, vel etiam neceſſaria ſunt, vt ſibi aliiſq; commodet, animo ſcientiaq; complexum fuiſſe, id verò rariſſimum ab omni æuo fuit. De Catone Maiore ſiue Cenſorio memorant hiſtorici, ſimul & Imperatorem bonum fuiſſe, & Senatorem & Oratorem, & Patremfamilias. Perhibetur quoque idem Cato, cum iam grandis natu, adeoque octogenarius eſſet, Grecas litteras didiciſſe: à quibus tamen filium ſuum dehortatus eſt, ne eas diſceret. Iam quid harum rerum Bilibaldo noſtro defuerit, equidem neſcio: quem non modò fortem, atq; egregium militem agnouit aula Eyſtadina, ſed & bonum Imperatorem ſeu ducem militum probauit Cęſar ipſe in bello cum Heluetiorum fortiſſimâ gente geſto: & Senatorẽ ſapientem ac grauem fuiſſe patriæq; amantem, teſtatur Curia Norinbergenſis & Ordo Ampliſſimus, qui eum quàm libenter in ſuum numerum aliquoties cooptauit, tàm ægrè atq; inuitùs dimiſit eiuſque operâ caruit: & I C. bonum, ac velut alterum quendam Seruium Sulpitium aut Papinianum, arguunt tot patrocinia & clientelæ, amicis, pauperibus, & aliis miſerabilibus perſonis præſtitæ: & Oratorem bonum, dicendi peritiſſimum, quique in animis auditorum tanquam alter Pericles aculeos efficaciſſimos relinqueret, eoſq; quoquò voluiſſet flectere, nihilq; non, quod inſtituiſſet, flexanimâ illâ Suadâ eloquentiæ ſuæ impetrare poſſet, loquuntur adhuc tot legationes ab ipſo obitæ. Hiſtoricum & Philologum bonum atq; indefeſſæ diligentiæ, omnis eruditæ antiquitatis ſtudioſum gnarum ac peri-

ſum,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

tum, probant ſcripta ipſius: quæ quidem etiam perfectiora & plura nobis dediſſet, ſi aut in ſeculum cultius atq; felicius incidiſſet, aut ad elaborandum, quæ ſuſceperat, plus otii vel à Reipub. curatione, vel à morbis, vel à morte deniq; ei datum eſſet: Veruntamē ſic quoq; tantæ illa opera perfectionis eſſe potuiſſe, cum primùm in Germania renaſcerentur literæ, & ipſe tot aliis curis obrueretur, non immeritò miramur: & Patremfamilias diligentem ac peritum fuiſſe, ex ipſius diariis, atq; annotationibus cognouimus. Theologus autem quantus fuerit, quamq; peritus rerum diuinarum, cùm alia ſunt argumento, tùm quod eum ſibi Latinum ex Greco faciendum ſumpſit auctorem, qui cognomentum Theologi ob excellentiam ſuum ac proprium fecit: dico Gregorium Nazianzenum, à cuius tranſlatione Eraſmus ipſe, quem Phœnicem litterarum appellârunt, deterritum ſe ſemper fuiſſe ſummâ rei difficultate, ingenuè profitetur; vt nihil nunc de ipſius aliis ſcriptis ſacris, quæ edidit, dicamus.

Ex quibus omnibus apparet, ſi quis Bilibaldi noſtri cum Catone Cenſorio comparationem inſtituere velit, tantum abeſſe, vt vllâ in re ille hoc inferior fuerit, vt in nonnullis ipſum etiam ſuperârit. In eo etiam diſpares fuiſſe non negauerim, quod Cato quidem extrema demum ſenectute Græcis litteris, raro quodam exemplo, dare operam cœperit: Bilibaldus autem eas in ipſo adoleſcentiæ flore adamârit vehementiſſimè, & in illis, cum eſſet Patauii, tantum profecerit, vt etiam Græco nato doctori ſuo admirationi eſſet. Nec non in eo diſparitatem inter ambos adnoſcere licebit, quod Bilibaldus amorem ſuum, quo flagrabat erga linguam eius gentis, à quâ omnis fluxit humanitas, in alios quoq; quamplurimos quaqua ratione poſſet, transfundere ſtudebat (meminerat quippe, quod & florentiſſimus Adagiorum ſcriptor iam olim cenſuit, *Græcarum litterarum imperitiam, omnium bonarum diſciplinarum fuiſſe πανωλεθρίαν*: nôrat idem, *Linguarum, & cum primis Græcæ cognitionem, vel maximam eſſe partem ſolidæ eruditionis*: & ſi quis citra linguarum cognitionem conetur ſibi veram eruditionem comparare, hunc ἀδιώκτα θηρᾷ: quæ ab amicorum Pirckeimeranorum coryphæo & alpha, proauorum noſtrorum memoria veriſſimè pronunciata, nuper ſuo quoq; calculo comprobauit maximus ætatis noſtræ Philologus Iſaacus Caſaubonus, cum ſic ſcripſit in Notis ad hiſtoriæ Auguſtæ auctores (pag. 192) ſine Græcarum literarum ſtudio nulla poteſt eſſe eruditio ſolida:) Bilibaldus ergo, vt qui hæc, quæ de græcarum litterarum vtilitate ac neceſſitate obiter attuli, probè ſciret, earundem amorem ac ſtudium in aliis quoq; ſedulò excitabat, & exemplo & voce ſuâ. Perplacet enim quod ſuperioribus conuenienter ſcripſit ad Hieron. Emſerum in præfatione Rhetoris Lucianici, quem latinum à ſe factum eius nomini inſcripſit: Tametſi Grç. litterarum ſtudium à non parum multis reprehendi & contemni ſoleat: nemo tamen ſanæ mentis inficias ire poterit, magnas ac nequaquam vulgares vtilitates ex illarum cognitione ortum habere. Cato autem ſuo quodam conſilio vſus, & odio laborans gentis Græcanicæ, & hanc & linguam eius filio ſuo aliisq; exoſam atq; inuiſam reddere conabatur: quâ in re & pater Bilibaldi Catonianum quiddam ſapiebat ac patiebatur, vt iam ſupra attigimus. Etſi autem ſuis quibusdam rationibus ductus Iohannes Pirckheimerus filium ab eo helleniſmi ſtudio abſtrahere conatus fuerat: tamen Bilibaldus poſtea tantò ardentius id reſumpſit atq; excoluit, eidemq; ad finem vſq; vitæ perpetuò conſtanterq; addictus manſit, ſemper vlterius proficere contendens: vt cum Solone poſſet verè hoc profiteri.

γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Quotidie addiſcens multa, ſeneſco lubens.

Aut cum I C. Iuliano, iam octo & ſeptuaginta annos nato: *Ego diſcendi cupiditate, quam ſolam viuendi rationem optimam duxi, memor ſum eius ſententiæ, qui dixiſſe fertur: κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην, h. e. Quamuis alterum pedem in ſepulcro haberem, addiſcere aliquid vellem.* Nôrat enim illud Ambroſianum, quod eſt initio librorum eius de officiis: Quantumlibet quisq; profecerit, nemo eſt qui doceri non egeat dum viuit. Ordo poſtularet, vt hoc loco etiam de priuata Bilibaldi vita diſciplinaq; domeſtica, & de pulcherrimis quæ in ea eluxerunt virtutibus ſeparatim quædam diceremus, niſi metuendum eſſet, ne hæc βιογραφία præter decorum & voluntatem nimis in longum extenderetur, ſi omnes ac ſingulæ huius viri virtutes pro dignitate deſcribendæ ac pertractandæ eſſent, ſuisq; vt ſic dicam coloribus illuſtrandæ. Reliquum enim eſſet, vt ageremus de inſigni ipſius erga Deum pietate, de beneficentiâ erga pauperes & commemorabili liberalitate (cuius duos eſſe accepimus maximè probabiles fontes, verum iudicium & honeſtam beneuolentiam) de ſingulari fide, prudentiâ, dexteritate, diligentiaq; qua in omnibus rebus vti ſolitus fuerit (quo vno diligentiæ vocabulo plures alias virtutes contineri ſcripſit Cicero) nec non de temperantiâ ipſius, & caſtitate (quâ remotâ nullam aliam virtutem in ſe quicquam ornamenti habere olim dixit Bacchylides, non magis, quàm ſi de ſtatua cæteroquin pulchra caput auulſum, reliquo corporis trunco quicquam decoris relinquit) de amore deniq; maritali, paterno & fraterno, quo ſincerè & conſtanter dilexerit vxorem, filias & generos, ſororesq;, & alias charitates, atq; neceſſitudines, amicos item quos ei, ſi non ſanguinis propinquitas, at communium ſtudiorum ſocietas & morum ſimilitudo bonorum conciliauerat. Tot certè ac tantis amicitiis ille floruit non ſolum in ſuâ patriâ & Germaniâ omni, verùm etiam in Italia, Hiſpania, & aliis exteris regionibus, quas litterarum beneficio

diligenter

Digitized by Google

diligenter & aſſiduè conſeruare ſolebat, vt non facilè quisquam eâ tempeſtate inueniri poſſet, qui ex quouis hominum genere, ſummorum inferiorum & medioximorum tot ſibi ſtudia voluntatesque & amicitias adiunxiſset. Cumque ſciret, Amicos magnum eſſe viri politici & ornamentum & præſidium in rebus vel ſecundis vel aduerſis, multos ſibi paſſim locorum honeſtis rationibus comparauerat & deuinxerat, adeò vt quicquid incidiſſet, tàm ipſe fidem eis præſtaret, & auxilium non ſubtraheret ſuum, quàm ab ipſis quoque mutuas operas & fidem ſibi polliceri poſſet. Quibus enim officiorum & honoris vinculis eorum animos obligârat, iisdem quoque eos retinebat, non ignarus ſcilicet, quòd non modò imperium facilè iisdem artibus conſeruetur, quibus & paratur atque acquiritur, verùm etiam amicitia. Alcibiadi olim probro datum fuiſſe accepimus, quod in comparandis amicitiis quàm in retinendis vir melior fuerit. Sed ab hoc crimine longiſſimè Bilibaldus aberat: quippe qui meminiſſet Iſocratici huius præcepti, ab aliis etiam ſapientibus inculcati: *Amicos non facile neque temerè ſibi quemque adiungere debere; ſed quos ſemel ſibi adiunxerit, non facilè deſerendos eſſe, quin potiùs conſtanter amandos.* Potuit igitur Bilibaldi domus illo æuo non immeritò vocari Hospitivm ſeu Diversorivm Ervditorvm. quo ſanè elogio. Conradus Celtes in præfatione quadam ad Cæſarem Maximilianum I. illam ornauit. Hæc enim ei verba ſubſcripſit, non parùm facientia ad laudem & domus & domini: *Ex Norembergâ diuerſorio noſtrò literario ædibus Vilibaldi Pirckamer, Patricij & ſenatorij ordinis, viri humaniſſimi, & vtriusque linguæ, Latinæ & Græcæ, non mediocriter docti.* Sic idem Celtes in Deſcriptione vrbis Norimbergæ, (quæ ibi ante ipſos centum & quatuor annos primùm in lucem edita eſt) ſub finem capitis XII. Bilibaldum hoſpitem ſuum honoris causâ vocat; quo loco Celtes D. Iohannem Pirckheimerum eo nomine prædicat, quod Ampliſſimo Senatui Norico auctor extiterit conſtituendi publici profeſſoris, qui Oratoriâ & Poëticâ facultate pollens ſalario publicitùs præbito ad morem Italicarum vrbium quarundam doceret. Concludit autem his verbis: *Eius erectionis & ſtipendii auctor apud Senatum genitor hoſpitis mei, Iohannes Pirckhamer, vtriusque Iuris profeſſor fuit.* Vbi hoc obiter Lectorem volumus monitum de vocabulo Profeſſoris, cum id patri Bilibaldi noſtri adſcribit Celtes, non hoc eum velle, quaſi in Academiâ aliquâ Iuris profeſſionem gubernârit (quod de eo ne per minima quidem veſtigia indagare potuimus. quanquam ſi publicè alicubi Iura docuiſſet, Profeſſor Academicus, vsque adeò nihil ea res de familiæ ipſius dignitate claritateque detraxiſſet, vt potiùs eam magnoperè adauxiſſet atque illuſtriorem reddidiſſet, cum nemo paulò humanior ſit qui neſciat, multos & in Italiâ & in aliis regionibus Comites ac Principes nobilesque genere & proſapiâ viros, vel Iura vel etiã Philoſophiam & bonas litteras publicè docuiſſe, idq; ſine vllâ diminutione ordinis ac dignitatis familiæ ſuæ) ſed hoc ſolum vult Celtes profeſſoris titulo, Doctoré legum fuiſſe: id quod veriſ. eſſe iam ſuprà indicauimus, trium Principum conſiliarium fuiſſe hunc Ioannem, tandemque ingraueſcente ætate vltrò ſe à negociorum turbis fluctibusque ciuilibus ſubduxiſſe ac remouiſſe, & religionis cultusq; diuini amore & pio ſtudio (vt tunc erant tempora) habitum induiſſe clericalem.

Sed vt de amicitiis Bilibaldi, quod cœperã, pertexam, ſuâ ille humanitate, comitate & affabilitate ſibi tàm multos comparauit ac deuinxit amiciſſimos ex quorumlibet ordinum hominibus, vt ſi omnium ac ſingulorũ nomina recenſenda eſſent, prolixus nobis catalogus naſceretur. Nã cum in variis artibus, nec minus in re militari, ſiue armis pariter ac litteris in vtrumq; paratus, excelleret: factum eſt, vt cum vtriusque & togatæ inquam & armatæ militiæ hominibus notitia ipſi atque amicitia intercederet. Similitudo enim, cuius rapax eſt natura, mater eſſe conſueuit & conciliatrix & nutrix amicitiæ: veterique verbo, Pares cum paribus facilimè congregantur. αἰεὶ γὰρ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. Ac tametſi inter amicos Bilibaldi nõ pauci reperirentur, longè ipſo inferiores genere, dignitate atq; experientia: ipſe tamen omnes bonos ac honeſtos viros, amicos præſertim, pro paribus atq; ęqualib. habebat, meminerat quippe, *Amicitiam pares aut accipere aut facere.* Quia verò, vt diximus, omnium nomina amicorum Pirckeimeranorũ hîc perſequi, nimis longũ ac tædioſum foret. ne tamen nullos nominemus, præcipuorum quorundã hîc nomenclaturam, eamq; Lectorib. fortaſſe nõ iniucundã, ſubiicere viſum eſt. Inprimis igitur quatuor hoſce comites numerare licebit, Ioh. Franciſcum Picum, Mirandulæ Comitẽ & Concordiæ Dominum, nepoté ex fratre magni illius Ioh. Pici, qui pro naturæ miraculo habit⁹ fuit ob ingenij quandã diuinitatem & eruditionis profunditatem: deinde Hermannum comité Nuënarium, ſiue Nouæ Aquilæ, qui præpoſit⁹ fuit Colonienſis: præterea Ioh. Baronem Schwartzenbergium magiſtrũ Aulę, (ſi rectè memini) Bauaricę: cui Germanica quędã ex Plutarcho ab ſe conuerſa, de vtilitate ab inimicis capiendâ, inſcripſit: & Vlricum deniq; Comitem Helffenſteinium, cui Plutarchi libellum de Curioſitate latinè redditum dedicauit. Atq; hi quatuor omnes doctrinâ litterarum exculti fuerunt; ſed maximè hâc laude excelluerunt primi duo: quorum eximiam eruditionem libri olim ab ipſis editi hodieque atteſtantur. Et Picus quidem Bilibaldo primùm ex Italiâ miſit Theophraſti Caracteres Ethicos; qui libellus anteà nunquam Alpes tranſierat; à Bilib. autem latinus & iuris publici factus eſt, Alberto Durero ab ipſo nuncupatus. Deinde idem Picus grauiſſimam orationem ſuam, quam de reformandis moribus ſcriptam, Leoni X. & Concilio Lateranenſi deſtinauit, nomini Bilibaldi noſtri inſcripſit, & in lucem proferri paſſus eſt, Haganoæ [illegible] cum aliquot

Digitized by Google

cum aliquot Hymnis ſacris edita. Ex quo facilè apparet, quantum Picus Bilibaldo tribuerit, cui nec aliter quàm ſuo ſcribere literas ſolebat. Accedebat his Galeatius vicecomes Mediolanenſis: cuius mentionem, vt veteris amici, facit ipſe Bilibaldus lib. 2. de bello Heluetico, memorans ſimul, quid petenti denegârit, cum id alienum ab officio ſibi viſum fuiſſet, quod petierat Galeatius. Didicerat quippe Bilibaldus, ad aras vſque amicus eſſe, & qui perſonam Reipubl. induerit, quam ille tunc ſuſtinebat in eo bello, eum deponere debere priuatam, nec amicitias aut neceſſitudines illas tanti putare, vt illi poſthabeat publici officij rationes. Verùm hoc cuiuſmodi ſit, cum ex lectione nominatiam libri 2. facilè ab vnoquoque intelligi poſſit, hîc non perſequar pluribus, præſertim ne videar ab inſtituto catalogo amicorum Pirckeimeranorum longius diuagari. Hunc igitur vt pertexam, cum præcipuis aulicis Cæſareanis Bilibaldus amicitiam coluit, & literas ſubinde commutauit, amicitiarum pararias, interpretes atque altrices: ex quibus nunc ſuccurrit nominandi, Huldricus Varenbuler, Regiminis Cæſareani Cancellarius: Alexander Schweiſs, & Iacobus de Banniſſis, Tridentinæ Eccleſiæ Decanus, ambo Secretarij Cæſ. Maieſt. quorum alteri, Banniſſio, libros quoque inſcripſit. His meritò proximè adiungentur, Iohannes Cuſpinianus præſtantiſſimus ille Hiſtoriographus Cæſareus, & Iohan. Stabius, excellens Mathematicus, qui PORTAM HONORIS pulcherrimam excogitauit atque edidit, perpetuæ Maximiliani I. Cæſ. gloriæ conſecratam. Sed intimam ferè cum illo ſeculi ſui Phœnice, Deſ. Eraſmo Rotherodamo, amicitiam per annos plurimos integram illibatamq; coluit: adeoque mihi interdum legenti Eraſmianas ad Bilibaldum literas ita viſum eſt, quod olim Ciceroni fuit Atticus, hoc Pirckeimero noſtro Eraſmum fuiſſe. Quod quidem clariùs multò apparebit, ſi, quàm multæ cõſeruatæ ſunt Eraſmi ad Bilibaldum litteræ, tàm multæ etiam huius ad illum haberi poſſent. Verùm hunc fuiſſe morem Bilibaldo noſtro didici, vt vix vnquam ſuas epiſtolas iterum deſcriberet, aut deſcribendas daret, retento ſibi (quod ſæpè optandum erat, ab ipſo factum eſſe) aliquo earum exemplo: ac potiùs plerasque omnes, quales ſcripſerat, tales mittere ad amicos ſolebat: quod vel occupationum multitudo ipſum facere coëgit, vel ὀλιγωρία quædam ſuarum epiſtolarum: quas etſi erant prudenter ac grauiter ſcriptæ, nec parùm prodeſſe poterant παραδείγματος θέσιν atque adſeruatæ, tamen ipſe tanti non faciebat, vt de illis in volumen redigendis vnquam cogitaret, id quod nunc factitare videmus, qui ſuis ſubinde in lucem prolatis ſuperbiunt, & nouam inter adoleſcentes, (quibus ſordet, nihilque niſi rus merum & nauſeam olet præ nouis hiſce magiſtris, non dicam Eraſmus, aut Budæus, ſed ipſe Cicero) ſectam conſtituunt, ſeu volentes, ſiue etiam inuiti. Nec tacendus inter amicos Bilibaldi eſt Iohannes Trithemius, ſtupendæ vir ſcientiæ, qui vt Bilibaldus noſter, Maximiliano Cæſari familiaris fuit. Non item prætereundus Iohannes Capnio, Hercules ille Germanicus ἀλεξιβάρβαρος. & monſtrorum domitor innumerabilium, quæ ipſi Ignorantia Malitiaque barbarorum quorundam & obſcurorum virorum obiiciebat. Erat enim tunc genus hominum, quod ſicut veſpertiliones, noctuæ & bubones, aliæque infauſtæ aues, lumen ſolis ac lucida tela diei (vt cum Lucretio loquar) ferre non poſſunt, ita & ipſi, quoniam tenebris barbariei aſſueuerant diutiſſimè, lucem renaſcentium litterarum, linguarum, & artium bonarum, quam rectis intueri oculis non poterant, auerſabantur: ideoque in illarum ſtudioſos & inſtauratores, infeſtis animis, minis & armis inſurgebant, & clauſis (quod dicitur) oculis incurſabant, atque aduerſum hos depugnantibus magnis illis viris, Capnioni & Eraſmo, fidelem παραστάτην ac ſocium præbebat Bilibaldus: Capnionis etiam honori aſſerendo inſignem illam Præfationem, quam Luciani Piſcatoribus præpoſuit, Latinè à ſe conuerſis, deſtinauit: eidemque in exilio ſuo reifamiliaris inopiâ nonnunquam laboranti, & opem amici implorанti promptè liberaliterq; ſuccurrit, quo tempore Capnio ex Wirtenbergicâ ditione Ingolſtadium Bauariæ conceſſerat, velut Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ τὰ γράμματα διδάσκων, (vt ipſe de ſe iocari opt. ſenex ſolebat) ex aulico honoratiſſimo & politico viro ſcholaſticus effectus, ludumque fortunæ expertus. Atque vt tantò magis appareat, quàm fuerit Bilibaldus de Capnionis ſalute ſolicitus, quo tempore ille cum Gigantibus quibuſdam & terræ filiis controuerſiam habuit grauiſs. placet inſerere hoc loco Epiſtolam ipſius hac de re Bononiam ſcriptam ad Vlrichum Huttenum Eq. Franc. qui tunc ibi degebat. Ea ex autographo Bilibaldi à nobis deſcripta ſic habet:

NOBILI AC CLARISSIMO VIRO VLRICHO HVTteno, viro præſtantiſſimo Bononiæ.

Salue Reuchliniſta optime. Cur enim non optimus, cum Reuchliniſta? arguis me timiditatis, & rectè quidem. Timeo ſiquidem optimo illi viro, non quod non ſim tam timidus, qui martis fuerim ſatelles, ſed quia longâ experientiâ didicerim, auro loquente cuncta ſilere. Atqui & te quoque nonnihil timere intelligo, quamuis ſis fortiſſimus. Sic enim de venali illo ſcribis Decimo, vt maxime dubitare videaris, quamuis antea benè ſperare iuſſeris. Nunquam enim ad innocentiam confugiſſes, niſi illam minus tutam fore ſubdubitaſſes. Verùm nõ ideò virum optimum derelinquemus, ſed cunctis viribus illi opem feremus, etſi non ignoramus, multos ſub innocentiæ ſcuto periiſſe. Hogoſtratus cum ex capitulo per Nurenbergam iter feciſſet, retulit quibuſdam, ſilentium ambabus partibus indictum eſſe. Id ſi ita eſſet, victoria quoque noſtra exiſteret.

Oſten-

Digitized by Google

Oſtendit obiter breue vt appellant, Apoſtolicum, non tamen in forma autentica, quo excommunicantur ementes, vendentes & legentes obſcurorum virorum Epiſtolas. Mutandus itaque titulus, & pro obſcuris clari viri erunt inſcribendi, vt rurſus Nebulones pecunias dilapidare cogantur. Planè enim confeſſi ſunt, ob breue illud bellè auro ſe emunctos eſſe. Hogoſtratus enim quibuſdam aliis cum ſerò applicuiſſet ſummo abiit manè, à quodam vt inſidias caueret, præmonitus. Verùm nec ſic quidem Reuchliniſtarum euaſiſſet manus, niſi Marchionis ſaluo conducto à perſequentibus tutus fuiſſet. Sed Deus, qui procul dubio in partibus fuit, vtrumq́ue innocentem ex ore Leonum & Draconum eripuit, ille ſibi vindictam reſeruauit, quam ſuo tempore grauius fulminaret. Ideo etiam ſine Reuchliniſtarum vindicta impij peribunt. Benè igitur ſperemus. Eraſmus Antuerpiæ eſt. Edidit iam Commentaria ſuper Pauli Epiſtolas, quæ nunc Baſileæ imprimuntur. Donatus eſt à Carolo rege pingui (vt vocant) beneficio. Magno animo ſuſurrones illos, qui quotidie ei minantur, contemnit imò deridet. Haud credo Nebulones aliquid contra illum auſoros. Iam enim temeritatis ſuæ pœnam dedère, & ille aculeum habet. Salutabo hominem, vt iuſſiſti, verbis tuis. Tyrannus ille non ſolùm pacta non ſeruat, verùm contra Imperatorem quoque pertinaciter agit. Nec iniuria. Ita enim gratias referre ſolent improbi cum contra iuſtitiam tutati fuerint. Non quod Cæſari talia obiiciam, (nam optimus eſt princeps: verùm natura ſua ab improbis frui non permittitur) eripuit Tyrannus ille, vt noſti, arcem quandam Ericho Comiti de Leyningen, Hartenberg (ſi benè memini) appellatur. Illam iam Franciſcho de Sickingen tradidit, vt illac refugium habeat. Audiuiſti præterea, quo pacto arcem & prædia Comitis de Helffenſtein igne vaſtauerit. Nunc verò (vt aiunt) multos Bauaris incendiarios ſubmiſit. Quin Zeyſolfum de Roſenberg, Ludouici de Hutten cognatum, quem proculdubio nôſti, ſubmiſſis quibuſdam improbis, magno damno affecit, ac prædia fermè omnia ipſius incendio euertit. Scribis, te non extra periculum eſſe: & rectè quidem. Nouit enim ille, te orationes acerbiſſimas in eum conſcripſiſſe. Nec dubites, fratres illos, qui te auctorem obſcurorum eſſe clamitant, illum contra te inſtigare. Nouit enim quid ſcribant. Nam ipſi ſcelera ſua occultare nequeunt. Caue igitur ne eorum conſilio tibi quoque percuſſorem ſubmittat, quod Deus auertat. Piſcatorem impreſſoribus tradidi. Cum impreſſus fuerit, ad vos ibit. Ridebis, in præfatione Sophiſtas haud penitùs eſſe neglectos. Capnionem, quo animo in eum ſis, certiorem reddam. Prudenter agis, quod ad eum non ſcribis, ne eum innocentem ac nolens in periculum trahas. Nôſti enim Tyrannorum animos. Hæc fuère quæ ſcribenda erant, ſi quid aliud, præcipuè in cauſa Gentilium tuorum emerſerit, quamprimùm te certiorem reddam. Cupio enim tibi, vbicunque potero, rem gratam facere. Vale felix. Ex Nurenberga XXVI. *Iunij, anno* M.D.XVII.

Tuus

Bilibaldus Birckeimerus.

Capnioni meritò proximum adiungimus Philippum Melanchtonem, Capnionis cognatum, cui non exigua aut vulgaris cum Bilibaldo fuit amicitia: Et huic Martinum Lutherum, cuius fidus ac perpetuus Achates Melanchton fuit: & Ioachimum Camerarum Pabebergenſem, Varronem illum Germanicum, & eximium litterarum græcarum & latinarum parentem: & Beatum Rhenanum Seletſtadienſem, cui hiſtoria rerum Germanicarum, & boni auctores, inque ſacris ſcriptoribus Tertullianus, plurimum debent: & Contadum Peutingerum I C. Auguſtanum, ipſum quoque Cæſaris Conſiliarium & inſignem antiquarium, qui & Alciato, & aliis quà exteris, quà ciuibus viris Clariſſimis magno in pretio habitus fuit; Et Vdalricum Zaſium, Iuriſconſult. Archigymnaſij Friburgenſis profeſſorem, qui hoc Germanis fuit, quod Iaſon Italis, aut quod Alciatus Gallis pariter & Italis: (quem quanti Bilibaldus faceret, cùm aliis declarauit argumentis, tùm hoc potiſſimùm, quod ei Nazianzeni Apologeticum ſiue Orationem de Epiſcopi officio nuncupauit, grauiſſima ei libro planeque cenſoria præfatione addita, qua iam fini vitæ propinquus (vix enim ſuperuixit annum editioni huic) ſummam fidei ſuæ & ſpei ſalutisque, quæ in ſe eſſet, ſimùl complecti voluit: Et Henricum Glaceanum, P. C. Hiſtoricum ac Mathematicum excellentem. His accedant Iuriſconſulti & Conſiliarij duo Norimbergenſes, de Republica optimè meriti Chriſtophorus Scheurle (cuius de familiæ Pirckeimeranæ laudibus Epiſtolam infrà dabimus) & Chriſtophorus Gugel, qui per quinquaginta, & quod excurrit, annos Reipublicæ conſulendo fidelem nauauit operam, tandem honoratiſſima ſenectute ætatis anno duo de octogeſimo exacto, Chriſti verò ſeptuageſimo ſeptimo ſupra mille quingentos, vita exceſſit. Alberto Durero, non ſolùm pingendi ſummo artifice, ſed aliarum quoque vitæ vtiliſſimarum artium apprimè gnaro, quàm libenter ac familiariter vſus fuerit Bilibaldus, ſuprà iam attigimus. Quanti verò ipſum fecerit viuum, & quanto luctu deſiderioq; proſecutus fuerit mortuum, ex hac eius Elegia, quam per occaſionem hîc ſubiiciam, liquidò apparebit.

ELEGIA

BILIBALDI PIRCKHEIMERI, IN OBITVM ALBERTI DVRERI, EX AVctoris litturis deſcripta.

QVi mihi tam multis fueras iunctiſſimus annis,
Alberte, atque meæ maxima pars animæ:
Quo cum ſermones poteram conferre ſuaues,
Tutus & in fidum ſpargere verba ſinum:
Quur ſubitò infelix mœrentem linquis amicum,
Et celeri properas non redeunte pede?
Non caput optatum licuit, non tangere dextram,
Vltima nec triſti dicere verba vale?
Sed vix tradideras languentia membra grabato,
Quum mors accelerans te ſubitò eripuit.
Eheu, ſpes vanas! heu mens ignara malorum!
Quàm lapſu celeri cuncta repentè cadunt!
Omnia pro merito dederat fortuna ſecunda,
Ingenium, formam, cum probitate fidem.
Omnia ſed rurſus celeri Mors abſtulit auſu:
Tollere ſed laudes improba non valuit.
Virtus namq; manet DVRERI, *atque inclita fama,*
Splendebunt donec ſidera clara polo.
I decus, i noſtræ non vltima gloria gentis,
Ductore & Chriſto cœlica regna pete.
Illic non vano gaudebis ſemper honore,
Pro meritis felix præmia digna ferens:
Dum nos hic fragiles erramus mortis in vmbrâ,
Et cymbâ inſtabili labimur in pelago.
Tandem quum annuerit clementis gratia Chriſti,
Nos quoque idem te poſt ingredimur iter.
Interea mœſti lachrymas fundemus amico,
Nil quibus afflictis dulcius eſſe poteſt:
Accedentq; preces, ſummum placare Tonantem
Quæ poſſint, quicquam ſi pia vota valent.
Et ne quid tumulo deſit, ſpargemus odores,
Narciſſum, violas, lilia, ſerta, roſas.
Felix interea ſomno requieſce beato,
Dormit enim in Chriſto vir bonus, haut moritur.

Epitaphium Nobilis Viri Bernhardi Adelman.

Frangere, ſi poſſent artes crudelia fata
Virtus, nobilitas, ingenium, probitas,
Non iſſes pede tam celeri, Bernharde ſub vmbras.
Nec tot fudiſſent lumina iam lachrymas.
Sed quod non noſtrûm eſt naturæ inuertere leges,
Labitur & cunctis non reditura dies.
Quod datur, hoc ſolùm mœſta nunc mente precantur:
Cum Chriſto exultes: adnumerêre piis.

Aliud.

Terra mihi exilium eſt. fratrem ne plangite amici,
Non morior, firmam ſed propero ad patriam.

Aliud.

Non tua, ſed potiùs ſors eſt lugenda malorum,
Funera nihil cenſent talia non lachrymas.

Allusio ad nomen Adelmannorum.

Et generis & nomen quamuis mihi nobile quondam:
Nobilior multum ſed mea vita fuit.

Bilibaldus Pirckeimer amico benemerenti.

Epita-

Digitized by Google

Epitaphium Aldi,autore Bilib.Pirckh.

Poſſet vbi tandem concepta Academia condi,
Nullus in hoc Aldo cum locus orbe foret,
Seclum,ait,inſipiens,tellusq́, indigna valete,
Atque opus ad campos tranſtulit Elyſios.

Epitaphium Alb.Dureri,autore Bilib.Pirckh.

Albertus poſtquam pingendo ornauerat orbem,
Arteq́, tam lepidá cuncta repleta forent.
Nunc reſtat,cœlum,dixit,pingatur vt altum:
Mox terram linquens,ſidera clara petit.

Aliud.

Ingenium,probitas,candor,prudentia,virtus,
Ars,pietasq́,,fidesq́,,hic tumulata iacent.

Aliud ab eodem.

Per lachrymas poſſet ſi vita,Alberte,reduci,
Non tuum in hac corpus contegeretur humo.
Sed quia non lachrymis nec flendo fata mouentur,
Mœrendo ſaltem ſoluere iuſta licet.

Amicitiam quoque porrò cum Bilibaldo coluerunt,Henricus Stromerus Aurbacenſis, Medicus Lipſicus,& Archidiater Moguntinus, Conradus Cordatus, Theologus verè cordatus, (quod ex ipſius Epiſtolis nouimus) Eccleſiaſtes Budenſis primùm,deinde cum in Turcæ poteſtatem Buda veniſſet,etiam Germanicus: Wenceſlaus Linckius,& Auguſtinus Lupſius,Auguſtinianum profeſſus ordinem,qui tres Theologiæ Doctores fuêre, Ioachimus item Vadianus, Sancti Galli in patriâ ſuâ Conſul eximius & Theologus & Coſmographus:nec non Simon Lazius, & Paulus Rizius hiſtorici, & Laurentius Behaim,Iuris Doctor,&Canonicus Bambergenſis,cui nuncupata eſt à Bilibaldo pulcherrima illa pro Capnione Apologia Piſcatorib.Luciani præfixa,&Norimbergæ iam olim typis diuulgata,cuius ſuprà quoque meminimus: & Iohannes Heſſus,I C.Epiſcopi Vratiſlauienſis Cancellarius,& Iohan.Alexander Braſſicanus, I C.Hiſtoricus & Poëta.His accedat Clariſs.ille Germ.Poëta Hel.Eobanus Heſſus,qui dum Norinbergæ ſcholam haberet,iuxtaq; cum Ioach.Camerario bonas litteras ſtipendio Senatus doceret,Bilibaldo inprimis gratus ac familiaris fuit: cumq; Eobanus ei ſuperuixiſſet,mortem ac laudes Bilibaldi pulcherrimo Epicedio celebrauit: quod inter Illuſtrium virorum Epicedia Eobanica in farragine operum eius hodieque legitur cum vtriuſque laude & gloriâ. Nihil autem nocuerit fortaſſis, idem hîc quoque inſertum, in nouâ luce apparere ſimul cum altero Epicedio,quo fidum Pirckeimeri Achatem Durerum,eximius Poëta ornauit.

EX EOBANI HESSI POETÆ GERMANI EPICEDIIS VIRORVM ILLVSTRIVM,

pag.164.Farraginis prioris operum eius.

CLARISSIMI VIRI BILIBALDI PIRCKHEIMERI PATRICII NVrenbergenſis ac Auguſtalis Conſiliarij, qui mortuus eſt anno M.D.XXXI. menſe Ianuario,Epicedion.

Bilibaldus Patriam alloquitur.

QVid iuuat aſſiduis inceſſere fata querelis,
Sæpius & nimio dura fuiſſe queri.
Viribus æternis manet immutabile robur,
Quod ſibi fatales conſtituêre Deæ.
Quare agè ne noſtro lachrymas in funere funde
Patria,nec longi ſigna doloris habe.
Non ego lugentes abij velut exul ad vmbras,
Altera te potior patria nacta mihi eſt.
Quàm benè conditio vitæ eſt mutata prioris,
Quæ,mihi ſi quis ad hanc conferat,vmbra fuit.
Crederis interiſſe tibi,nunc viuere primùm
Incipio,& verè muneris eſſe mei.
Nec tu cine tuo te orbatam credere debes,
Qui nunc non minus eſt,quàm fuit ante,tuus.

Cuius ab exequiis tibi maior imago reſurgat,
Fama quidem viuis eſſe maligna ſolet.
Omnia mors aperit deterſo nomina fuco,
Nube ſub inuidiæ quæ latuère priùs.
Quanquàm ego non latui, quanquàm mea clara fuerunt
Nomina, ſplendeſcent nunc tamen illa magis.
Nam tibi multa & magna ſatis monumenta reliqui,
Illa meo quiddam corpore maius habent.
Corpus iniqua quidem morbis attriuerat ætas,
Ingenij ſemper gloria firma ſtetit.
Non hoc peſtis atrox, non hoc declinior ætas,
Excuſſo potuit diſſoluiſſe ſtatu.
Manſit, & extremos firmum peruenit ad annos,
Hoc mors non potuit cogere ſæua mori.
Nec tibi profuerat corpus quod inutile fecit,
Mille modis ætas, crux data mille modis.
Profuit hic animus tibi patria, proderit idem,
Dum decus ingenij corpore maius erit.
Quanquàm dum ſolidas vires animoſa ſenectus
Sufficeret, miles non tibi turpis eram.
Nec te credo mei poſt tot benefacta pudebit,
Vtilis eſt virtus nunc quoque noſtra tibi.
Etſi permittis de me mihi dicere, poſtquam
Inuidiæ ſtimulis gloria vera caret:
Plus tibi præſtiterant ſolidæ mea nomina laudis,
Quàm foris aut vires diuitiæq́ domi.
Ipſe tuam foui per regna externa ſalutem,
Ipſe tui vindex ſemper honoris eram.
Pro te ſæpè tuli diſcrimina maxima. pro te
Sæpè ſteti ſupplex Cæſaris ante thronum.
Maximus eximiis me laudibus Æmilianus
Cæſar honoratum iuſſit habere locum,
Nec me Cæſareâ potior fuit alter in aulâ
Conſiliis, rerum fructibus, ore, fide.
Nec mihi defuerant virtutes militiæ.
Bellica ſunt ductu ſigna relata meo.
Sed poterant de me ſpecioſius iſta referri,
Pluraq́ quæ prohibet dicere facta pudor.
Hæc tibi ſi qua poteſt exiſtere cauſſa querendi,
Abſtulit hæc duræ mortis auara manus.
Nec mihi profuit ingenuas cumulata per arteis.
Gloria, quo caderet corpus inane minùs.
Non ſacra magnorum myſteria cognita vatum,
Quicquid & arcanum littera ſancta docet,
Omnia non ſacri luſtrata volumina Iuris,
Non quicquid medicæ cura ſalutis habet.
Omnia non facili tenuiſſe mathemata ſenſu,
Quodq́ aliquis magnos Rhetoras inter eram.
Non operata diu duplicis facundia linguæ
Denique non quicquid Pallas amare poteſt.
Hæc mors cuncta tulit, nihil horum ingrata reliquit,
Si ſpectes miſeri corporis officium.
Si verò æterna, quod debes, nomina fama,
Talia cum vellet tollere dona, dedit.
Sicut enim corpus conſumit auara receptum,
Sic dona ingenij ſplendidiora facit.
Parte igitur meliore mihi tibi chara ſuperſtes
Sum patria, hac nunquam mortuus eſſe ferar.
Tu monumenta ſtude noſtri retinere fauoris
Si ſapis. vt maneant quàm diuturna tibi.

Inde

Digitized by Google

Inde mei ſimiles multos vt habere labores
Admonitum & memorem te ſatis eſſe velim.
Ne placidi tantum ſpectes commercia lucri
Rei non indigna ſi tueare modum.
Quod ſi diuitias ſtudiis ſapientibus ornes,
Æquari nullâ laus tua ſorte queat.
Sicut enim flores rerum moderamine læto
Sic arteis debes læta fouere bonas.
Atque animum ſtudiis tantò magis addere, quantò
Sordeſcunt iſto tempore ſpreta magis.
Quòd ſi non facies, neque credes iſta monenti,
Quo te pœniteat iam tibi tempus erit.
Nec procul illud erit tempus, niſi cautè futuri,
Præuenias cladis triſtia damna tuæ.
Qua facere id poſſis, nec tu neſcire videris,
Nec decet hic manes conſuluiſſe tibi.
Quanquam conſiliis mens libera corporis æſtu
Plus valet, & propiùs cunctaq́; ſeq; videt.
Tu mihi ſi qua voles impendere præmia honorum
Fac cineri ſoluas omnia iuſta meo.
Hic vbi Pegneſius pulchram vagus alluit vrbem,
Quæ de Teutonica Noride nomen habet.
Hic mihi conſtitues clari monumenta ſepulchri
In quibus abiecti corporis oſſa cubent,
Et poſitum in viridi ſignabis ceſpite marmor
Siue hoc, ſiue alio carmine ferre voles.
Nuper in hâc reliquum Bilibaldi condidit vrnâ
Quam ciui poſuit patria grata ſuo.
Hunc mihi tu ſtatues tumulum: monumenta per orbem
Ipſe mihi feci non peritura. Vale.

Ex eodem libro, pag. 150. & ſeqq.

IN MORTEM CONSVMMATISSIMI PICTORIS ALBERTI DVRERI Nurenbergenſis Epicedion ad Ioachimum Camerarium.

Pone coronatæ luſus Ioachime Camœnæ,
Sume dolorificæ triſtia plectra lyræ.
Per breue lugendum tempus tibi donec amico
Sic merito triſtes ſoluimus inferias.
Occidit & ſuperas rediit Durerus in oras
Non niſi de cœlo tam bona vita fuit.
Nunc tibi plorantes lugubria carmina muſæ
Nunc triſtis querulum dictet Apollo melos.
Nam iacet humanæ pertæſus lumina vitæ,
Quo nemo ingenio, nec prior arte fuit.
Occidit heu noſtri pictorum gloria ſecli,
Cui par ſperari nulla futura poteſt.
Occidit heu, quis enim impia fata queratur?
Artifice Albertus maior Apelle manu.
Sicut enim Cous ſua tempora vicit Apelles,
Æmula poſteritas nec tulit vlla parem.
Sic ab eo ſerie ſeclorum Alberte ſecundus,
Diuinæ fueras artis honore prior.
Nam rudis illa prior fuit & ſine cultibus ætas
Queis ſuperant noſtri tempora priſca dies.
Artibus & lucem ſuffecit Græcia mendax,
Quâ ſine laus rebus parua futura fuit.
Hic tot pingendi præſtantibus arte per orbem,
Innumeri ſolus quod meruere tulit.

Digitized by Google

Cumq́; videretur iam plena, nec altius iret,
Nobilis ars, capta ſolus in arce ſtetit.
Non quia non habeant quibus hæc quoq; tempora poſſint
Priſcorum ingeniis eripuiſſe decus:
Sed quia primus erat, quia primum hunc eſſe ferebat,
Quiſquis eâ clarum nomen ab arte tulit.
Dij quam felici pingebat hic omnia dextrâ,
Linea quàm pulchrum nulla fefellit opus.
Dij quales vultus, dij qualia lumina fecit,
Spirabat viuo factus in ore color!
Quaſcunq; effigies hominum diuumq́; peregit,
In tabulis credas, currere, ſtare, loqui.
Picta coloratis frondere toreumata ramis,
Ferri undas, flammas vrere, ſaxa iaci.
Gratia nobilibus ſuberat tam viua parergis,
Quodcunq; effinxit penè creabat opus.
Nunc iacet informi manus illa infecta colore,
Subdita cui ratio tota coloris erat.
Nunc digiti pallent, qui cum libuiſſet habebant
Quas ebori poſſent impoſuiſſe roſas.
Quis nunc ô Alberte tuas tetigiſſe tabellas?
Succeſſor quis erit qui queat eſſe tibi?
Interitum natura tuum lugere videtur,
Quam poteras doctâ penè referre manu!
Ipſas tuos caſus operâ intermiſſa queruntur,
Quæ nunc morte tuâ mortua tota iacent.
Dicerit nunc tabulæ triſtes ſpirantia ſigna
Dicite, quo, qui vos tam benè fecit, abit?
Nunc etiam lugent picta tua vota tabella,
Atque ars artificem plorat abiſſe ſuum:
Et quæ te viuo viuentis ridebat imago,
E ſicco quaſdam lumine fundit aquas.
Et merito, quis enim tales vel euntibus annis,
Vel caſu ablatas reſtituiſſe queat?
Sicut enim nemo Venerem perfecit Apellis,
Sic Alberte tibi nemo ſecundus erit.
Ite Cupidinibus triſtes narrate Camœnæ,
Non ſi iterum tali viuere poſſe manu.
Dicite Cypriadi cecidit Germanus Apelles,
Cum quo penè etiam mortua forma tua eſt.
Vos quoque conſciſſis charites lugete capillis,
Interiit veſtri verus Apollo chori.
Siue ſuis dictas iuſſit conſidere in hortis,
Sanguinis in vobis quàm propè ſenſus erat.
Siue choros iunctis iuueniles ducere Nymphas,
Noſtra morabatur lumina forma falax.
In primis tamen Aonides lugete puellæ,
Ad vos præcipuè pertinet iſte dolor.
Nam quæ vos celebri facitis pulcherrima cantu,
Ille manu tantum non meliora dedit.
Aſtra, polos, terras, ventos, mare, nubila, flammas,
Carmine vos cantis, pinxerat ille manu.
Et quæ difficile eſt veſtro quoque dicere cantu,
Affectus animi pingere doctus erat.
Quid loquor affectus? animos quoq; pinxit, & illis
Vultus & formam quamlibet ipſe dedit.
O quoties aliquem pictæ bona forma tabellæ
Cœpit, & è tabulâ pellice venit amor.
Sic vt iam Venerem Gnidiæ puduiſſe figuræ
Poſſit, & hac pictam ſe volet eſſe manu.

Nec

Nec tantum eximiæ ſummum decus attigit artis;
Ingenij mirâ dexteritate fuit.
Omnia præſcriptâ ratione mathemata nouit,
Cognita nec Siculo plura fuêre ſeni.
Fortia ductilibus circumdare mœnia vallis
Aptatis docuit ponere caſtra locis.
Ille operâ aptauit varias inſtructâ per artes,
Queis procul à muris pelleret hoſtis opes.
Inſtruxit peditum cuneos, equitumq́ phalangas,
Pila, acies, turmas, cornua, ſigna, globos.
Nec minùs hæc pinxit, fieri quàm poſſe docebat,
Præſentem faciunt publica ſigna fidem.
Heu quia quæ ſuperi bona congeſtis in vnum,
Vna ſimul fato perdidit hora nocens.
Heic quia non redeunt quæ tàm bona grata fuerunt;
Nec tàm difficiles ſpes leuat vlla moras.
Intereunt herbæ, flores moriuntur adulti,
Sed redeunt vitam reſtituente Deo.
Nos rerum Dominos, naturæ opera optima matris
Cum ſemel occidimus fata redire negant.
Præterea floret breue ver mutabilis æui,
Quod ſumus hoc vitam dicere penè pudet.
Tot vetulæ durat cornicis vita per annos,
Secula tot ceruos viuere poſſe ferunt.
Igne ſuo Phœnix onerantes exuit annos,
Exuuias reparens corporis inde noui.
Inuida cur non hoc homini natura dediſti,
Viuere nempe feris dignior ille fuit:
Poſtquàm dura ſemel Dureri fata ſubiſti,
Tu quoq́ perpetuâ nocte ſepultus eris.
Nec ſpes vlla tui ſimilem, aut te poſſe reuerti,
Heu vbi Pytagoræ vana palingeneſis?
Ergo tuos lugent obitus quicunq́ per artem,
Millia tot noſtro tempore nomen habent.
Lugebunt quicunq́ tua ſunt arte futuri
Illuſtres, honor eſt debitus ille tibi.
Nunc etiam luget te patria clara, tuoq́
Sparſa caput nitidum funere mœſta ſedet.
Te nemus Hercinium, te Norica mœnia lugent,
Te liquidi flêrunt marmoreiq́ lacus.
Te iuuenes, te turba ſenum, te fleuit & omnis
Artibus vrbs nuper nobilitata tuis.
In lachrymas abeunt Latices Pegneſidos vndæ,
Ipſe ſua mœret triſtior omnis aqua.
Stant circùm, mœſtæq́ ſtupent tua funera Nimphæ,
Nunc primùm miſeras nil niſi flere iuuat.
Sic Phaëtontiades fratrem luxêre iacentem,
Dum patrios audax non bene iungit equos.
Memnona ſic flêrunt volucres ad buſta volantes,
Præpes in herboſis vallibus Eure tuis.
Sic ſua cum Nymphis extinctum mater Achillem,
Fleuit ab Iliaco diua profecta mari.
Deniq́ vt exemplis verum propioribus edam,
Fleuit vt artificem patria quæq́ ſuum.
Aequorea vt magnum Cos olim fleuit Apellem,
Protogenem variâ nobilis Rhodos.
Parrhaſium præclara Epheſus quam luxit ademptum,
Sicut Ariſtidem regia Cadme tua.
Triſtibus vt lacrymis pereuntem Zeuſidâ flêrunt,
Quæ vetus Alcidæ mœnia nomen habet.

Taliter extinctum deflete Norica pubes,
Huius enim nuper tu decus vrbis eras.
Seruatura tuâ tamen eſt in imagine vultus,
Grata tuis meritis officioſa manus.
Quos olim ſpectans aliquis, tua gloria dicet,
Viuit, & æternos eſt habitura dies.
Illa quidem viuit non vlli obnoxia morti,
In matrem rediit patre cadauer humum.
Parte igitur meliore tui clariſſime pictor,
Viuis, at hâc longè deteriore iaces.
Quàm benè apud ſuperos morimur virtute relictâ,
Pars melior vitæ talis habenda fuit.
Non moritur quicunq; ſui monumenta reliquit,
Ingenij, & laudem poſteritatis habet.
Quæ quoniam de te iam millia multa ſuperſunt,
Corporis & tantùm vita peracta tui.
Sed quia vita etiam nos corporis illa trahebat,
Longiùs hanc quærimur non potuiſſe trahi.
Atque ideò ante tui vix dum noua buſta ſepulchri,
Has vbi funebres ſoluimus exequias.
Viue vale noſtri pictorum gloria ſecli,
Et tua Cœleſtes inuolet vmbra plagas.
Nos meliore tuas laudes depingere cultu,
Heu quantus dolor eſt non potuiſſe, vale.

SOMNIVM DE EODEM.

Inuida Durerum quo tempore fata tulerunt,
Et tantum terris eripuere decus.
Iam ter quinque ierant à nato ſecula Chriſto,
Et quater in curſu ſeptimus annus erat.
Vellera Phryxææ pecudis iam Phœbus obibat,
Florida natiui tempora veris erant.
Obtulit haud dubio mihi talia ſomnia monſtro,
Quæ mox fatalem eſt prima ſecuta diem.
Vera loquor, nihil affingam, ſi mentiar autem,
Summa ſit hæc in qua mentiar hora mei.
Feſſa ſoporifero proſtratus membra cubili
Totus in extremâ parte quietus eram.
Noſtra videbatur Durerus lumina vultu,
Hoc illo ingreſſus, quomodo viuus erat.
Extimui, non ignarus paulo antè ſepultum,
Et tamen officij nomine fortis eram.
Aſſedit, vultuq; parùm linguaq; moratus
Murmure de hinc tremulo dicere viſus erat.
Heſſe meos nuper non vltimus inter amicos,
Nunc decet officij te meminiſſe tui.
Nam ſi verus eras, vt eras, viuentis amicus,
Idem defuncti manibus eſſe velis.
Et mea perpetua deſcribere Nomina fama,
Addere & in tumulo verba legenda meo.
Finierat, paucis mihi reſpondere paranti,
Attonita exanguis venit in oſſa tremor.
Nam quia præterita pallentem morte videbam,
Vix potui timidâ talia voce loqui.
O decus ætatis Durere & gloria noſtra,
Quod petis è noſtro carmine iuris habes.
Sponte daturus eram, ſi non etiam ipſe petiſſes,
Tam tibi perpetuò hæc conſtat amice fides.
Multò plura etiam tibi nos debere fatemur,
Paupere poſſimus quàm dare dona manu.

Verba,

Digitized by Google

Verba, videbatur capite annuere iſta loquuto,
Toto ipſe vt fugerem corpore nixus eram.
Iamq́, idem conantem motis ad inania membris
Somnia, deſeruit plena labore quies.
Frigidus in toto manabat corpore ſudor,
Qui iam gratus erat terruit ante labor.
Protinus auroræ cœlum petiere iugales,
Et nitidum claro lumine mane fuit.
Quaſſabam calamos, digitosq́, in verba coëgi,
Quæq́, vides ſubitò ſcripta labore dedi.
Sed licet ipſe neges oraculum hæc viſa fuiſſe,
Hoc tamen Alberti nomine carmen ama.

AD PICTORES NE DVRERI laudibus offendantur.

NOmen Apelleas quibus eſt & fama per artes,
O bona pictorum turba, ſacerq́, chorus:
Ne rogo ſuccenſete meis vtcumq́, camœnis,
Dum nimis Alberto laudis honore fauent.
Non hac laude decus veſtrum minuiſſe volebant,
Sed quem laudatis vos quoq́, laude vehi.
Nunc quoq́, de vobis non ignoramus haberi,
Qui poſſint ſummis laudibus eſſe pares.
Sed quia ſumma dies virtutem liberat omni
Inuidiâ, nihil hic ſuſpicionis erat.
Et quæ de viuis pudor eſt dixiſſe, licebat
Poſt cineres lingua liberiore loqui.
Quamuis hos velent mendacia nulla colores,
Offendiſſe tamen pectora praua queant.
Ergo bonos omnes volui hac in parte rogatos,
Iſtud iniquo animo ne paterentur opus.
Si ſit ab hac aliquis veſtrum ratione canendus,
Quod nolim meritis laudibus ipſe feram.
Nam ſi eſt, vt perhibent, ſimilis pictura poeſi,
Illius hæc meritò debuit eſſe comes.

Epitaphium in Albertum Durerum.

Quo ſitus Albertus tumulo Durerus, eodem
Picturæ ratio tota ſepulta iacet.

Aliud.

Artis & ingenii laudem ſi fata morentur,
Certum eſt Durerum non potuiſſe mori.
Ergo ſub hoc nondum totus iacet ille ſepulchro,
Ingenii famam viuus ad aſtra tulit.

Aliud.

Quid properas? ſubſiſte parùm lecture viator,
Hic ſita Dureri molliter oſſa cubent.
Eſt operæ pretium talem ſpectare ruinam,
Cum quâ pictura concidit omnis honor.

Aliud.

Quid vitam coluiſſe iuuat quaſcunq́, per artes?
Quando ea momento pars rapit atra breui?
Par fuit Alberto pictorum nemo, ſed illum,
Fata diu ſummum non potuère pati.
Præſcidit ergo viri vitam mors falce malignâ,
Et dixit moriens, ſic quoq́, non moreris.

Verùm ad alios Pirckeimerianos amicos pergamus, ab hoc velut diuerticulo in viã reuerſi. Nec mihi prętereundi hic erunt duo non minùs eruditione quàm natalibus ſplendidi Equites Germani, Vlrichus Huttenus, & Bernhardus Adelmãnus ab Adelmãsfelden; alter Francus, Sueuus alter: quorum ille pro mirifica magnitudine ingenii acerrimè ſe corruptelis, quas in præcipuis vitæ ordinibus notaue-

Digitized by Google

notauerat, oppoſuit; verùm ad ætatem non magnam peruenit: alter Aureatenenſis, & Auguſtanæ Eccleſ. cathedralis canonicus, & ſummus litteratum cultor fautorque fuit. Quem proinde ſuperſtes ei Pirckeimerus epitaphio iſto honeſtiorem eſſe voluit. Sed & in hunc catalogum referri merentur Petrus Moſellanus, Benedictus Chelidonius, & Thomas Venatorius atque Franciſcus Irenicus, docti & præclari ſuo ſeculo viri: quorum primus in Academia Lipſica poſt renatas in Germania Eraſmi auſpiciis bonas litteras, princeps Eloquentiam & Græcam linguam docuit: alter pulcherrimis odis & ſpiritu plenis carminibus picturas hiſtoricas, quas ex Nouo Teſtamento deſumptas edidit Alb. Durerus, illuſtrauit: tertius præter alia renouauit ac in lucem protulit etiam Archimedis opera, Ampliſſimo ſenatui Norimbergenſi dedicata: quod etſi aliquot poſt Bilibaldi obitum annis factum eſt, tamen dum is vixit, pro Theſeo ipſi fuit, ſuiſque eum conſiliis inſtruxit, quò magis tantum onus ſuſtinere poſſet. Erat enim minimè inuidum Bilibaldi ingenium, ſed κοινωνικώτατον & liberale cum primis, & ſi quid penes ſe haberet, quod ad publicam vtilitatem rectè proferri poſſe iudicaret, cui tamen ipſe vacare non poſſet, id aliis libenter concedebat, & prolixè deferebat, memor ſcilicet illius Platonici, ὅτι ὁ φθόνος ἔξω τοῦ θείου χοροῦ ἵσταται: quodque ſint ἄφθονοι αἱ μουσῶν θύραι. Sic enim & Vincentio Opſopæo, viro de Græca litteratura non malè merito, amico ſuo, ex bibliotheca ſua cùm alios auctores perbenignè conceſſit, tùm Epiſtolas Græcas S S. Baſilij Magni, & Gregorij Nazianzeni, quas & in lucem protulit Vincentius, & amico illi magno atque εὐεργέτῃ ſuo grati animi ergò inſcripſit. Sic & Franc. Irenicum (quem quartum ſuprà nominabam) in conficiendis XII. libris Exegeseos Germaniæ (περιήγησιν vocaſſent veteres Coſmographi) non parùm adiuuit & direxit Bilibaldus, quod & ipſe alicubi ingenuè profitetur Irenicus, non ſine inſignibus Elogiis in benefactorem collatis, quæ inferiùs proferentur. Omitto hîc Fridericum Nauſeam IC. Hieronimum Emſerum, Iohannem Cochleum, & Michaëlem Humelburgium, Theologos: omitto complures alios, quibus cum à multis annis Bilibaldus amicitiam coluit. Tandem enim concludendus eſt hic catalogus amicorum Pirckeimeranorum, ne lectorem nimis diu remoretur.

Quia verò Imhofiorum Bilibaldi affinium comitate beneficioque factum eſt potiſſimùm, vt Bibliotheca ipſius & ſcriptorum reliquiæ aſſeruatæ ſint in hunc vſque diem, & patricij viri Iohannis Imhofij hodierni eius Bibliothecæ domini impenſis hoc opus inde ad vtilitatem publicam profertur, qui & nuper in libellos Germanicos, ſub titulo Theatri Virtutis Et Honoris editos, pulcherrimiſque Emblematis picturarum exornatos, non exiguos fecit ſumptus: non valdè alienum eſſe duxi ab inſtituto, ſi Imhofiorum etiam quorundam hoc loco meminiſſem, quibus cum non modò amicitiæ, ſed etiam affinitatis neceſſitudo fuit Bilibaldo conſtituta. Tres autem tunc in viuis erant fratres coniunctiſſimi, nec meritis in Rempub. quoquam inferiores aut poſtremi, Andreas Senior, Gabriel & Iohannes Imhofij: De quorum primo & vltimo pauca mihi dicenda ſunt, cum ille intimus Bilibaldi amicus, hic etiam gener fuerit. Igitur Andreas Imhofius (cui ſenioris poſtea datum eſt cognomentum) Iohannis Imhofij & Catharinæ Muffelinæ ab Eſchenaw filius fuit, Anno Chriſtiano M. CCCCXCI. in vigiliâ ſiue profeſto Die S. Andreæ Apoſtoli natus. Hic anno ſtatim ætatis XIII. in Italiam à patre miſſus eſt. Commodum tunc Patauij erat, cum eam vrbem, quæ in poteſtate Cæſaris Max. I. aliquamdiu fuerat, Veneti ſtratagemate quodam, (quod Pet. Bembus Cardinalis, & Franc. Guicciardinus commemorant) recuperârunt. Confugerat autem Andreas cum aliis Germanicæ nationis adoleſcentibus in cœnobium quoddam, qui velut in aſylo quopiam tutiores ſe futuros ab hoſtium impetu confidebant. Capti tamen ſunt à militi Veneto, quamuis tandem ſine lytro dimiſſi. Tandem verò hic Andreas Imhofius poſt XX. annorum varias, longinquas & ſæpè periculoſas peregrinationes (è quibus tamen præſentiſſ. & clementiſſimâ Dei ope ſemper incolumis euaſit:) domum reuerſus matrimonium contraxit, primum quidem cum puellâ gentis Schlaudersbachicæ, deinde verò cum Reichiâ, ex quâ octo ſuſcepit liberos, in quibus & Andream Iuniorem, & Iacobum: (quorum vterque ſecretioris conſilij Senator ſiue Septemuir, ille verò etiam Duumuir poſtea fuit, tametſi breuiori tempore quàm eius pater) Ita nouus maritus D. Andreas Imhofius Senior in Senatum allectus eſt, Anno M.D.XXII. in quo poſteaquàm per annos nouem ipſius induſtria, fides ac prudentia ſingularis in grauiſſimis ſæpè deliberationibus atque negotiis ſpectata fuiſſet, anno M.D.XXXII. interiori Seniorum ordini adſcriptus, tandemque duodecimo anno pòſt, videlicet M.D.XLIIII. ſupremus vrbis Capitaneus, & Duumuir creatus eſt, qui quidem apex eſt dignitatum in Republica Norimbergenſi. His ille duobus ſummis muneribus totos triginta quinque, Senatorio autem officio etiam quinquaginta ſex annos perfunctus eſt (quod nemini vnquam ab vrbe Norimbergâ conditâ contigiſſe nouimus) inſigni cum auctoritate & dexteritate, vtilitateque patriæ, cui difficilimis eius temporibus magnum in hoc viro præſidium fuit. Quantam enim molem negotiorum ille in Repub. princeps Senatus cum aliàs in tàm longo tempore ſuſtinuerit, tùm verò inprimis anno M.D.LII. quando & vrbs durâ & iniquâ obſidione preſſa, & regio tota miſerè vaſtata afflictaque fuit: faciliùs Lector prudens ac peritus cogitatione, quàm ego verbis, aſſequi poterit. Et tamen hic tantis negotiorum cumulis prægrauatus vir, tàm clementer à Deo protectus, & animi corporiſque viribus confirmatus fuit, vt

Digitized by Google

fuit, vt cum octogeſimum octauum ætatis annum ferè complêſſet (quinq; enim hebdomadæ dierum tantùm ad eius complementum deerant cum moreretur) placidiſſimo obitu vitam honoratiſſimam concluſerit. Fuit hoc die XXIV. Octobris anni MDLXXIX. cum ad meliorem pacatioremq; vitam ex his turbinibus emigraret. Quanquàm autem ad tantam ætatem raro exemplò ac propè ſingulari peruenerat, plurimumq; in Remp. meritorum & commodorum contulerat in tàm longo æuo: tamen magnum ſui deſiderium reliquit tàm Ordini Ampliſſimo, (qui caput iam ſuum & præcipuum apicem ornamentorum ſuorum in hoc viro amiſerat.) quàm vniuerſis ciuibus, apud quos gratioſiſſ. fuerat, maximeq; pauperibus ac tennioribus, quos & Eleemoſynis largiſſimè erogandis & aliis beneficiis conferendis arctiſſimè ſibi deuinxerat. Ita, dum plurimos mortales benemerendo ſui memores fecit, non minùs immortalitati nomen ſuum commendauit Andreas Imhofius, quàm Bilibaldus Pirckemerus, tametſi diuerſis quodammodo itineribus vterq; ad gloriam famamq; nominis ſempiternam graſſatus ſit. Vt autem tantò magis de ſumma quæ inter ambos fuit, animorum coniunctione Lectori conſtare poſſit: inſeram hoc loco epiſtolam quandam memorabilem, quam ad hunc Andream Imhofium Bilibaldus ſcripſit Germanica lingua, & nos latinam fecimus in hunc modum.

Dilecte Affinis, Andrea Imhofi. Lectis litteris, quas ad te dominus & amicus meus Ioannes Baumgartnerus dedit, tibi iudicium meum requirenti reſpondeo, Me iſtiusmodi rerum non magnam habere peritiam atq; intelligentiam, neq; libenter de talibus vſurpare ſermones conſueuiſſe. In vulgus enim ferè contemptui ludibrioq; habentur. Verumtamen vt tibi & ipſi videas me gratificari cupere, ſic habeto. Cometæ neq; ſubitò ac velut in momento exiſtere, neq; illicò euaneſcere ſolent, tametſi alius alio diutiùs vel breuiùs appareat. Vnde fit, vt etiam beneficio inſtrumentorum aſtronomicorum inueſtigari poſſit, ſub quo ſigno cœleſti conſiſtant: ac pro illius qualitate & conditione ſigni deinde iudicium de eo fieri poteſt, quid vnusquisq; Cometa portendat. Sed & magna eſt inter Cometas differentia, coloris, figuræ, ſplendoris & magnitudinis. Ex quo etiam non vnum omnes effectum, neq; vires easdem habent. Illud certum eſt, Nihil boni eos præſignificare, ſed ſemper aut bella, aut famem, aut peſtilentiam, aut magnorum ac principum virorum mortes. Ad illud autem, de quo quæritur, phaſma ſeu meteoron, quod attinet, quoniam adeò celeriter diſparuit atq; euanuit, Cometa fuiſſe non potuit. Sed huiusmodi ſpecies in aëre non raro apparent: quæ quid ſibi velint, ſoli Deo cognitum eſſe arbitror: Homines quidem certè nihil ferè aliud inde colligere atq; coniectare poſſunt, quàm graue aliquod & maximi momenti negotium certo conſecuturum: idq; euentus ſæpenumerò comprobauit, quod exempla docent, quæ hiſtorias legenti crebra occurrunt. Quid? quod & ipſe vnà cum aliquot meis amicis talem quandam ſpeciem in cœlo ſeptentrionem verſus oſtenſam conſpexi, ea ipſa nocte, quæ proximè excepit diem illum, quo Rex Scotorum ab Anglis occiſus occubuit. Multi quoq; ſuperſunt, qui meminerint, quæ ignita phaſmata hic conſpecta fuerint paulò ante prælium Norimbergenſe. Nec eſt quod quisquam dubitet, hanc ipſam ſpeciem (ſi modò quod perhibent verum eſt, Pabeberge etiam & Rotenburgi ad Tubarim conſpectam eſſe:) memorabile & ingens quiddam portendere: quod tamen quale aut quid in ſpecie futurum ſit, Deus nouerit: mortalem equidem arbitror ſcire poſſe neminem, priusquàm euentus fuerit ſecutus. Nam, vt dixi, propter celeritatem diſparitionis breuitatemq; durationis obſeruari ſatis non potuit. Ac tametſi mala, quibus vndiq; vrgemur, ſatis multa & magna ſint: tamen orandus eſt nobis Deus, ne plura quoq; & maiora ingruant. Gloriamur quidem omnes, valdè nos Euangelicos eſſe, & probam agere vitam; ſed fructus non alij conſequuntur profeſſionem noſtram, præter quos in ore & lingua ferimus. Metuo autem ne Deus, qui cor, non os cuiusq; intuetur, tandem noſtram verborum iactantiam & garrulitatem nihil curet ſed tantò grauiores de nobis ſumat pœnas, quantò minùs reſponderit vita ſcientiæ & profeſſioni noſtræ, & ſi, quæ recta eſſe nouimus, opere non compleuerimus. Decem iam ſunt anni, cùm ingentes illos motus, quibus iam Italia concutitur atq; affligitur, quibusdam indicaui: qui tametſi tunc eam prædictionem riſu exceperint, iam tamen vident & agnoſcunt, quantas res Deus Opt. Max. per ſidera efficiat. Iam pridem quoq; Papæ ruinam, legum mutationem, Regis Galliarum captiuitatem, Vngariæ calamitatem, & Ruſticorum ſeditionem (quæ nunc omnia oculis noſtris obuerſantur) prædixi, ſemperq; his vſus ſum verbis, Hoc fore diluuium quoddam, quo omnia paſſim inundentur. Id multi ex me audiuerunt, qui iam ipſis rerum argumentis, & à magiſtro ſtultorum euentu edocti vident, verum errauerim nec ne. Sed ſua vſitata, quæ prædixi, nondum omnia euenerunt: quæ tamen, quin tandem etiam ipſos apprehenſura ſint, cum Iupiter diphtheram inſpexerit, minimè dubito. Det Deus, vt qui ciuitates incolimus Imperiales, ita abſq; grauiore pœna euadamus, & vt hæc malorum meta ſit.

Quanquam autem non ignoro, reperiri homines, qui dicant ſe quoq; fortuitò quid prædicere ac hariolari velle aut poſſe (qui ſuo ſanè ſenſu, per me licet, abundent) tamen ſcio, me non fuiſſe hariolatum ſed meas prædictiones ex certis Aſtrologiæ principiis deſumpſiſſe. Atq; vtinam non tàm certus meis prognoſticis reſpondiſſet euentus. Deus omnia ad ſui nominis gloriam dirigat. Baumgartenero meis verbis ſalutem, quæſo, dicas, & officia mea offeras, quæ tibi quoq; ſemper paratiſſima conſtabunt. Vale.

Nomen meum noſti iam ante, tametſi nullus dixero.

Hactenus

Digitized by Google

HActenus Bilibaldi epiſtola ex autographo Germanico fideliter deſcripta atq; expreſſa, cùm alias ob cauſas huc relata, tùm vt argumentum præberet ſummæ atq; arctiſſimæ inter Bilibaldum & Andream Imhofium coniunctionis. Alter Andreæ frater Iohannes Imhofius fuit, cui filiam ſuam natu maximam, Felicitatem, Bilibaldus in matrimonium collocauit. Hic etſi per temporum infelicitatem, & quod occaſionibus deſtitueretur commodis, non diu ſtudiis operam dedit, ſed præmaturè à litteris abſtractus, aliiſq; rebus adhibitus fuit: tamen ſic quoq; hiſtorias, aliaſq; bonas artes non vulgari amore ſemper complexus eſt, atq; vt hunc expleret, multis libris vernacula lingua libenter & magna diligentia conſcriptis incubuit lectitandis. Sed & ſua manu omnes ſui ſoceri Germanicas translationes, quarum iam quædam in luce publica verſantur alio in libro editæ, ipſe diligenter in membranis deſcripſit, proq; theſauro habuit pretioſiſſimo: Eaſdemq; ad filium ſuum Bilibaldum, & per hunc ad nepotem Iohannem Imhofium (quem hoc tempore illius bibliothecæ Pirckeymeranæ dominum eſſe diximus) hereditario iure tranſmiſit.

Nec plura nunc de Iohanne Imhofio: cuius de filio quoq; Bilibaldo Hieronymi fratre vnico pauca dicenda ſunt, in gratiam & honorem hoſpitis noſtri amantiſſimi & benigniſſimi Iohannis Imhofii, quem is vnà cum Philippo & Carolo ex Anna Harſdorfferina ſuſcepit. Bilibaldus igitur, aui ſui materni Bil. Pirckeymeri nomine inſignitus, quanquàm in litterarum ſtudiis veſtigia ſui aui non eſt perſecutus, ac neq; Senatoriis muneribus adhibitus fuit (quod iam ante duo ex gente Imhofiorum eſſent in Senato, nec plures eodem tempore admitti mos ferat patrius, (vt nunc de longinquis ipſius peregrinationibus, in quibus ſæpè diu à patria abſuit, taceamus) tamen ceteroqui vir honoratus, probus, prudens atque integer fuit; quæ ipſius dotes etiam nunc in multorum ciuium Norimbergenſium aliorumq; notitia conſcientiaq; verſantur, illi vera me prædicari teſtabuntur. Multis igitur grauiſſimis controuerſiis, ob inſignem peritiam, prudentiam, fidem atq; integritatem, adhiberi ſolebat arbiter, quas tanta cum dexteritate componebat, vt ipſius amicabili operâ, & illi, qui paulò antè vehementer diſſidebant animis, & inter ſe contendebant, amici & beneuolentes diſcederent, & ipſe magnam prudentiæ & integritatis opinionem laudemq; inde reportaret, multoſq; ſibi ſuis benemeritis deuinceret. Hanc ei prudentiam dexteritatemq; tractandorum negotiorum, præter inſitam naturæ ingeniiq; bonitatem ac vim, (quam εὐφυΐαν vocant Philoſophi) attulerant variæ, quas diximus, peregrinationes, quas per XX. annos obiit grauiſſimas atq; difficilimas, in Galliis pariter & Hiſpaniis. Ex quibus hoc inſuper eſt aſſecutus, vt Gallica & Hiſpanica lingua, quas adoleſcens in illis regionibus didicerat, non minus ei familiares eſſent, quàm vernaculâ ſuâ ac maternâ vtebatur. Sed & liberalium atq; ingenuarum artium inſignis fautor & amator fuit: inprimis autem Hiſtoriarum ſtudioſiſſimus & auidiſſ. erat lector. Præterea magnam habuit peritiam antiquorum & numiſmatum & aliorum huiuſmodi operum: quorum acceſſione haud pœnitenda Pirckeymeranam bibliothecam & cetera armaria eius adauxit. Quicquid enim huius generis ex peregrino orbe conquiri poterat, non ſine magnis impendiis comparabat: adeò, vt longè lateq; paucos reperires, qui paria cum ipſo facerent. Hinc fiebat, vt etiam principibus viris gratus & in pretio haberetur: Ex quibus Albertus Bauariæ Dux, poſteaquàm eius hoſpitio cum vxore & liberis Illuſtriſſimis altera vice vſus fuerat, tanti eum fecit, vt Monacum clementiſſimè accerſeret, rogaretq;, vti κειμήλια illius celebratiſſimi armarii ſiue Theſauri Ducalis in ordinem meliorem redigere vellet: quod cum Bilibaldus Imhofius magna cum dexteritate perfeciſſet, ab illuſtriſſimo potentiſſimoq; illo Principe liberaliter atq; per benignè habitus, domum dimiſſus ac muneratus eſt. Nec minùs etiam pictoriæ artis amans & peritus æſtimator fuit idem Bilib. Imhofius. Erat tunc temporis egregius Norimbergæ pictor, Iohannes Hofmannus, qui artificioſiſſima veſtigia Alberti Dureri tàm accuratè inſiſtebat & obſeruabat, tamq; ad ipſius excellentiam accedebat propè, vt quoties opus aliquod Durerianum imitando expreſſiſſet, difficillimè id ab archetypo diſcerni poſſet. Hunc Hofmannum & aliis rebus plurimùm promouit, & Cæſari Maximiliano II. laudatiſſimo principi, Bilibaldus Imhofius commendauit: qua in aula vitam quoq; finiuit eximius artifex, cuius opera, tanquam perfectioni proxima, magno in pretio hodieq; habentur.

Sed iam ſatis de nonnullis Imhofianæ gentis præſtantibus viris, qui cum vel affinitate vel vt etiam cognatione Pirckeymero noſtro iuncti fuerint, non debuerunt inter amicos eiuſdem tacitè præteriri. Nunc ad inſtitutum reuertamur. Sicut autem Imhofiorum proſapia affinitate iuncta fuit Bilibaldo per Iohannem Imhofium: ita & Geuderorum ab Heroltſperga nobiliſſ. familia eadem neceſſitudine ipſum attigit, per Martinum Geuderum Reip. N. duumuirum, cui ſoror Bilibaldi Iuliana fuit nupta. In huius prædio, quod Neopaganum vocat, ſeceſſum & hoſpitium quæſiuit Bilibaldus atrociſſimæ peſtis graſſantis tempore, & Dialogos aliquot Platonicos ex græcis latinos fecit, emiſitq; in lucem, inſcriptos Bernh. Adelmanno, luculenta præfatione & Topographia addita, qua ſitum & commoditates eius loci pulcerrimè deſcribit, omnibuſq; orationis luminibus depingit. Etſi autem ſumma gratia etiam apud magnos principes floruit Pirckeymerus, quos etiam ipſe ſubiectiſſima veneratione colebat: tamen ipſorum conditionis atq; ordinis excelſitas, & fortunæ ſplendor non patitur, vt illi quoq; catalogo huic adſcribantur amicorum, quibus Bilibaldus noſter

Digitized by Google

noſter carus fuit, alioquin niſi illa quæ dixi obſtarent, etiam legerentur hîc duo maximi & potentiſſimi Imperatores, Maximilianus I. auus, & Carolus V. nepos, quorum acceptiſſimus conſiliarius & miniſter Bilibaldus fuit, quo vnà cum aliis pro inſtrumento boni ſeculi vtebantur: legeretur hîc Illuſtriſſimus Saxoniæ Dux & Septemuir creandis Impp. Rom. Fridericus, qui Sapientis cognomentum meruit: legerentur & alter Saxoniæ Dux Georgius, & Cunradus Herbipolenſis Epiſcopus, Franciæque Orientalis Dux: legerentur & alii plures Dynaſtæ, qui Bilibaldo noſtro optimè factum voluerunt, & eum inter primos habuerunt, ob inſignes eius dotes, quibus omnes in ſui amorem admirationemque rapiebat. Quoſcunque autem ſibi virtute, doctrinâ prudentiaque ſuâ propè diuinâ conciliâſſet amicos, eos perpetuò conſtanterque retinebat. Eſt enim veriſſima ſapientum illa ſententia, quam vno ore celebrant Plato, Iſocrates & Ariſtoteles, aliiq; ue inde repetiuerunt: Amicitias eas, quæ ex virtute ortum habent, ac probitate conſtantes ac perennes durare; Quas verò aut lucri vtilitatiſque cupiditas, aut voluptates copulauerint, eas vtpote firmo ſolidoque deſtitutas fundamento, fluxas atque euanidas eſſe, non aliter quàm nix radiis expoſita ſolaribus, reſoluta ocyùs diffluit; aut ædificium ſuper arenoſo extructum ſolo, corruit. Nam & vtilitatum rationes ſæpè commutantur, & voluptates fugaces ſunt: Virtus autem conſtans, clara, æternaq; habetur: quod etiam in monumento Pirckheimerano, in cœmiterio ad S. Iohannis prope mœnia vrbis Norimbergæ viſitur tabellæ æneæ inſculptũ, his omninò verbis: VIRTVS INTERIRE NESCIT. Eandemq; ſententiam inſinuat etiam verſus Iconi eiusdem, quam in ære expreſſam dedit Alb. Durerus, ſexto ante Bilibaldi mortem anno: VIVITVR. INGENIO. CETERA. MORTIS. ERVNT. Quid? quod etiam ſacræ Hebræorum litteræ idem habent, pſalmo CXII. In memoriâ æternâ erit Iuſtus: quo loco Iuſti appellatione, ex idiomate linguæ ſanctæ, is denotatur, qui omnibus virtutibus dat operam, maximeq; timore Domini præditus eſt: quomodo etiam S. Simeon Iuſtus in Euangelicâ hiſtoriâ dicitur, vt nunc alia exempla omittam. Sed priusquàm de beatâ morte Bilibaldi aliquid dicam, facere non poſſum, quin vnam quandam præcipuam eius virtutem paucis attingam hoc in loco, quam ille toto vitæ tempore vt quammaximè adamauit & coluit. Ea erat ſummus & ardentiſſimus veritatis amor ac ſinceritatis, à quo abeſſe non poterat vehemens odium omnis mẽdacii, fraudum, calumniarum atq; obtrectationum. Prætereuàm enim quòd eximia erat in ipſo naturæ & indolis bonitas, quæ ipſius animum rectum candidiſſimumq; & fuci atq; fallaciæ prorſus expertem finxerat, non parùm etiam huc contulit bona inſtitutio & à teneris animis aſſuefactio, quâ apud patrem in eius comitatu & quotidianâ vitæ conſuetudine imbutus erat. Eſt enim pro oraculo illud Virgilianum: *Adeò a teneris aſſueſcere multum eſt:* Et hoc Horatianum *Doctrina ſed vim promouet inſitam:* quod idem Horatius etiam allegoria pulcerrima expreſſit, cum canit.

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.

Quomodo & S. Irenæus apud Euſebium lib. 5. hiſt. Eccleſ. c. 20. ait, αἱ ἐκ παίδων μαθήσεις συναύξουσαι τῇ ψυχῇ ἑνοῦνται αὐτῇ. Quid quod & Philoſophorum princeps ſcriptum reliquit: *Bonam inſtitutionem, & ad virtutem à teneris aſſuefactionem, non ſolùm magnam vim habere, ſed etiam vtramq; paginam conficere.* Ad hanc quidem, de quâ nunc agimus, virtutem φιλαλήθειαν quòd attinet, legerat Bilibaldus apud Platonem, *Quòd veritas & Dijs immortalibus & hominum generi ductrix & auctrix ſit omnium bonorum.* *Didicerat idem ex Diſſertationibus Epicteti Philoſophorum probiſſimi ſanctiſſimiq;*, *Quòd homo natus ſit ad fidem colendam, quam qui euertat ac tollat, id quod maximè proprium ſit hominis, tollat, efficiens, vt ei nullus deinceps in genere humano relinquatur locus, vtpote ad nullam poſthac vitæ partem ampliùs vtili; proindeq; haud ſecus extrudendo ex hominum ſocietate, ac vas, quod nulli vſui eſſe poteſt, in ſterquilinium proiicimus:* Vt ex illius Diſſertationibus refert Arrianus Nicomedienſis lib. 2. c. 4. Sed & ex Simplicii commentariis doctiſſimis in Epicteti Enchiridion didicerat idem, *Quòd abſurdum atq; impium videatur, ſi quis pacta & conuentiones violet: cum hâc ratione, quantùm quidem in ipſo eſt, funditùs peruertat ac tollat duas res, quibus omnia continentur, conſiſtunt atq; permanent, VERITATEM ſcilicet & FIDEM.* Deniq; ex Herodoto & Baſilio Magno cognouerat, *Nullum eſſe turpius ac fœdius vitium, quam calumnia eſt atq; obtrectatio, quâ, tres ſimul læduntur: primùm is, qui calumniis immerenter proſcinditur: tùm is, cuius animus falſis criminationibus innocentium hominum occupatur & corrumpitur: deniq; ipſemet calumniator, qui abſentem falſis onerat probris.* Nam ſi verum amamus, quisquis alteri malum creare nititur obtrectando & traducendo, is ipſe prior ſemetipſum lædit, ſuoq; ſibi ligone pedem vulnerat, vt eſt in prouerbio. Eſt enim hoc longè veriſſimum, quod & S. Chryſoſtomus tùm alibi ſæpè in ſcriptis ſuis inculcauit, tùm proprio pertractauit commentario, & ante ipſum Imp. Antoninus quoq; in libris de vitâ ſuâ ſcripſit: *Quod nemo lædatur niſi à ſe ipſo.* Veritatis autem ſtudium Deo, qui veritas eſt: at mendacium Diabolo, qui pater eſt mendacii, vnumquemq; hominem aſſimilat. Quæ cum ita ſint, quicunque pro Dei filiis haberi volent, hunc characterem filiorum Dei, quod eſt veritatis ſtudium, in omnibus & per omnia commendatiſſimum ſibi habere debent.

Digitized by Google

Ad extremum vitæ Pirckeimeranæ actum & ex hac vita migrationem quod attinet, ea verò alia quàm pia, Chriſtiana & laudabilis eſſe qui potuit? *Viue pius; moriere pius?* inquit Ianus Pannonius. Plerumq; enim fit, quod hic verſibus dicitur:

Conueniens obitus vitæ ſolet eſſe cuiq;;
Pauſam malam ſequitur ſic mala; læta bonam.

Ita ergo Bilibaldus quoq;, cum iam ſexageſimum ætatis annum compleuiſſet, rerum humanarum, vitæq; ſatur, ſed & honorum plenus, (quid enim erat quod viro plurimis ornamentis, vitæ togatæ armatæq; prædito fortuna vlterius adſtruere poſſet?) accerſitioni Dominicæ morem gerens, pium placidumq; exitum fecit, quaſi qui obdormiſceret. Vt autem ipſi beatus atque opportunus finis vitæ eius, ſic Reipub. & liberis luctuoſus, amicis triſtis, extraneis etiam ignotiſque non ſine curâ fuit. Qui nouiſſimi ſermones eius fuerint, quamque memorabile extremum votum, velut cygneam quandam cantionem moribundus emiſerit, ex D. Eraſmi epiſtolâ ad Ducem Saxoniæ ſcriptâ, & Nazianzeni operibus latinè à Bilibaldo conuerſis præfixâ, didicimus: ex quibus illa vox hîc quoq; legi eſt digniſſima: VTINAM POST DECESSVM MEVM BENE SIT PATRIÆ! VTINAM TRANQVILLA SIT ECCLESIA! O magnum & diuinum virum! qui quas per totam vitam curas agitauerat animo, eas nec moriens dimiſit. Planè ad hanc faciem D. Ambroſius Imp. Theodoſium Maiorem nobis depingit, cum de eo ſic ſcribit in Oratione, quæ lib. 5. Epiſtolæ XXXIV. ſubiecta eſt: *Dilexi virum, qui cum iam corpore ſolueretur, magis de ſtatu Eccleſiarum, quàm de ſuis periculis angebatur.* Cetera quæ huc pertinent ex Eraſmo peti poſſunt.

Quod ad ſtirpem ac nomen familiæ Pirckeimeri noſtri attinet, iam ſupra diximus, illam in ipſo omnem defeciſſe, vt more maiorum eodem tumulo, quo corporis exuuiæ, etiam inſignia & arma gentilitia ipſius obruenda fuerint. Nam etſi ex Creſcentia ſua, (cuius genus & dotes ſuprà memorauimus) filium procreauerat Bilibaldus: tamen matre in partu extinctâ, filius quoque in annis puerilibus viuere deſiit, patrique ſpem generis ſecum abſtulit moriens. Ita hunc quoque velut Marcellum quondam, oſtenderunt tantùm fata terris, nec vltra eſſe ſiuêre. Filias autem quinque reliquit ſuperſtites: quarum natu maxima Felicitas fuit, (ſuperius quoque in Iohannis Imhofii mentione nominata) altera Catharina; tertia Creſcentia: quarta Barbara: poſtrema Charitas. Ex his Barbara honeſto ac locupleti ciui Norimbergenſi Iohanni Straubio, viuo etiam patre nupſit: Felicitas, ſicut dictum, Iohanni Imhofio: Ceteræ tres renuncianres ſeculo religioſum profeſſæ ſunt ordinem. Harum porrò vnicuique pater ipſemet ſuam geneſin ſiue rhema natalitium, quod vocant, diligenter accurateque confecit, ſicut & aliis nonnullis amicis: quæ genethliacæ etiãs ipſiuſmet conſignatæ manu, hodieque in eius bibliotheca adſeruantur. Talium namque rerum (de quibus ſanè non ignoramus diuerſa admodum inter eruditos quoque homines iudicia eſſe, & per nos licebit ſentire quod volet: Suum enim cuique pulchrum eſſe conſueuit, & ſuo quiſque ſtudio delectatus ferè contemnit diuerſa ſequentes) non parùm ſtudioſus fuit Bilibaldus, magnamque ſibi comparârat peritiam atque dexteritatem futura ex aſtris prædicendi, vel etiam facta iam ac præterita fata inde deducendi: Neque id ſolùm in illis, quæ ſingulis hominibus fatali quadam ſorte euenerunt, ſed etiam in caſibus & ſymptomatis memorabilibus vniuerſarum prouinciarum, regionum & ciuitatum demonſtrauit: Cuius rei documenta, ſi opus foret, aut res periculo careret atque inuidiâ, proferri poſſent, ex quibus conſpiceretur, quàm grauibus ſæpe de rebus, quantâ cum dexteritate & fide, euentu ipſo comprobante, iudicia ſua aſtrologica fecerit: Quod etiam quadamtenus ex epiſtolâ ipſius, quam de Cometis aliisque id genus meteoris ad Andream Imhofium Sen. ſcripſit, & ſuperiùs latinam retulimus.

Poſt beatiſſimum igitur Bilibaldi ex rebus humanis exceſſum, multi paſſim locorum reperti ſunt viri docti, qui certatim ipſi parentârunt, ſuaque in ipſum, & meritò quidem, vt qui ſingulare ornamentum patriæ, totiuſque adeo Germaniæ decus fuiſſet, contulêre elogia, quibus & grati animi ſignificationem præberent, & ipſius eximias virtutes prædicarent, nimirum vti poſteritas trita iam veſtigia ſequeretur, multique ad honeſtiſſimam æmulationem accenderentur; tùm ne virtus debito ſibi præmio, famâ perenni, defraudaretur; obtrectatoribus verò, ſi qui fortè ſupereſſent, in quibus nec poſt fata liuor quieſceret, ora obturarentur. Etſi autem huiuſmodi Elogiorum illuſtrium maior colligi poteſt numerus, tamen ne nimis in longùm hic noſter commentarius excreſcat, duobus, quæ Lectori plurimorum inſtar eſſe & ſatisfacere poterunt, contenti erimus, præſertim cum nonnulla huius generis ſupra quoq; prolata ſint ex Cunrado Celte & Thoma Venatorio; Eobani verò verſus honori ac memoriæ Bilibaldi conſecratos, alibi daturi ſimus.

Igitur, vt à Franciſci Irenici Elogio exordiamur, is lib. 3. Exegeſeos Germaniæ, c. vlt. quo loco formam Reipub. Norimbergenſis breuiter deſcribendam ſuſcepit, ſic omninò exiſtimat, ſe de nobilitate ac præſtantia Politiæ illius pro dignitate ſcribere nullo modo poſſe, quin cum eius laudibus etiam Bilibaldi noſtri mentionem laudeſque coniungat. Ad hunc autem modum ſcribit:

Poſtquam

Poſtquàm hec in animum recepi, nobis egregij ciuis memoriam, non potui ſubtrahere, Bil. videlicet Pirckeimeri, qui tot artibus inſtructus, præter ſummam morum eius ac famæ innocentiam, præter amplam rerum familiarium facultatem, omnia ſtudiorũ genera tractauit, & maximus felicitati Norimbergenſium calculus acceſſit. Putauimus extra naturæ conditionem eſſe, tantum litterarum vni viri ſupereſſe inter tot alioqui curas diſtracto, & qui plurimam ſui temporis partem inter iuris pugillares transmiſit. Pœnitet nos cotidianæ illius moleſtiæ, quod in concilium ciuitatis rogatus, non litteratio magis quam publico ocio delegatus. Vnde vberiora ex eo litterariæ palæſtræ emolumenta fluerent. Hic potiſſimum cæteris Germanis in exemplum adſumatur, vt & ipſi curſori ſtudio litteras adiuuent. Et, quemadmodum ille, tantum lumen linguarum diuerſitati afferant, quod in futuræ ætatis ſeceſſus excurrat. Non poſſum tamen ceteros Germanos damnare, quibus æq; bonæ litteræ ſufficiunt. Huic tamen pauci adcedunt, & nulli, niſi quos æquus amauit Iupiter. Ne lector ægrè ferat nos intermiſſo noſtri operis inſtituto, ad vnius viri memoriam deſcendiſſe: Vicit me vtraq; ratio, tùm patriæ noſtræ, cui ex animo ob viri illius præſtantiam faueo: tùm priuata pietas, quæ huic viro propria debetur, ob immenſam eius in me voluntatem, nam is opem ſuam & bonam partem Germaniæ noſtræ attulit, ductu huius ſtudia noſtra reddidimus clariora, multa emendauimus. plura detulimus: plurima addidimus.

Dij ipſi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vsquam iuſtitiæ eſt, ſi mens ſibi conſcia recti
Præmiá digna ferant ——————

Idem Irenicus alibi eodem in opere ſic de Pirckei. cum Beato Rhenano coniuncto ſcribit: *Duos deſeratorum ingeniorum viros conferre volui, ac parem illis facundiam linguarumq; peritiam adferre, Bilibaldo ſcil. Pirckeimero, ac Beato Rhenano, qui ingenij felicitate ſunt poſteriores. Primus Cæſareæ Maieſtati à conſilijs, Patricius, Senatorio ordine Norimbergenſi inſignitus, plenus honoribus, copiâ plenior, in facultatibus animæ pleniſſimus, ac dignus, vt nobiliſſimæ ciuitatis & Germaniæ primo loco inter primos fungatur. Tot tamen curis indignius. Satis ille erga patriam munus ſuum expleuit. Multa Plutarchi opuſcula & Xenophontis & Luciani aliorumq; Græcorum latinitate donauit. Tantum etiam laboris in Hieroglyphico illo de litteris Ægyptiacis conſumpſit, vt bonis litteris incrementa plus ceteris impartitus fuerit.* Hæc Franciſcus Irenicus: quem excipiat Paulus Iouius Nouocomenſis, Epiſcopus Nocerenſis, qui in Elogiis doctorum virorum pag. 292. editionis Baſilienſis in hæc verba ſcribit de Bilibaldo noſtro. *Contigit honeſtiſſima laus ex ſtudio nobilium litterarũ BILIBALDO PIRCKHEIMERO NVRIMBERGENSI cuius extant nonnulla opera ex Gregorio Nazianzeno, piè tractata, & Coſmographiæ liber, ex Ptolomæo accuratiùs quàm antea tractatus, & totius Germaniæ vrbium deſcriptiones, eruditam lucem obſcuris regionibus afferentes.* Quod Iouii teſtimonium & iudicium de Bilibaldo eſt tantò pluris faciendum, quantò aliàs Italia in Germanis laudandis ſunt parciores.

Atq; hæc habui de Bilibaldo Pirckeimero, eius ortu, vitâ, dotibus, rebusq; geſtis, quæ dicerem: quanquàm in hoc commentario, (qui vt memoriæ & honori viri de Repub. & ſtudiis optimè meriti deſtinatus, vt confido, ſi non laudem, certè excuſationem merebitur) de ipſius Legationibus, aliisq; negotiis, quæ nomine vel Cæſareæ Maieſtatis, tanquàm eius conſiliarius multorum ſtipendiorum & annorum, vel ſuæ Reipub. tanquam Senator & Orator laudabiliter expediuit, nihil dum ferè in ſpecie & cum circumſtantiarum commemoratione expoſui. Sed vt tandem aliquando finem accipiat hæc Narratio (quæ alioquin inter manus præter inſtitutum & voluntatem noſtram, creuit, & opinione noſtrâ prolixior euaſit:) non abſurdè, vt opinor, eum imponent trochaici verſus, facti per παρῳδίαν iſtorum veterum:

Conſules fiunt quotannis, & noui Proconſules:
Solus aut Rex, aut Poeta non quotannis naſcitur:

(Poëta inquam verus & excellens; non vulgaris verſificator, aut vagabundus aliquis erro: quod genus tàm eſt frequens, quàm ſunt denſæ muſcæ, cum caletur maximè:) Quorum imitatione verſuum ſic in laudem Bilibaldi, ad nullius tamen contemptum aut vilipendium, faciebamus:

Conſules quidem quotannis eliguntur plurimi:
Bilibaldus Pirckamerus non quotannis naſcitur.

Explicit vita Bilibaldi Pirckeimeri, V. C.

ELOGIA

DD. BILIBALDI PIRCKHEIMERI, ET ALBERTI DVRERI.

Priuilegium

DOCTORATVS DOMINI IOHANNIS PIRCKHEIMERI, PATRIS BILIBALDI.

IN Nomine Domini amen. Vniuerſis & ſingulis hoc præſens doctoratus priuilegium inſpecturis & legi audituris. Coſmas contareno iuris vtriusq; Doctor R.mi. in Chriſto patris & Domini Dñi. Iacobi ceno dei & apoſt. ſedis gratia Epiſcopi paduani & comitis ſaccenſis priuilegiatiq; ac antiquiſſimi & celeberrimi ſtudii ſtudii paduani apoſtolici cancellarii in ſpiritualibus vicarius generalis. Salutem in eo qui eſt omnium vera ſalus. Glorioſa ſcientiarum mater padua cuius in tota Italia veneranda clariſſimorum doctorum autoritas quaſi ſidereis ſplendoribus obtinet principatum illos dumtaxat extollit ad gratum doctoratus & Magiſterii dignitatem quos certamen rigoroſi examinis digne ad id promouet per concurrentem virtutum copiam & excellentiam meritorum. Ita & taliter promouendi merito apud vniuerſos illuſtres principes ſeculi per eorum aſſiſtentia ad dirrigendas & gubernandas res publicas certis hominum generibus veniant ſingularibus priuilegiis honoribus & laudibus preferendi. Significamus itaque vobis & harum ſerie fidem facimus Nos Coſmas Vicarius antedictus quod die date pñtuum auctẽ prefato. R.mo. Domino Chriſto paduano ex ſua pontificiali dignitate competente tam ex antiqua & approbata huius ſtudii padauni conſuetudine quam vigore priuilegiorum felicis recordationis dominorum vrbani quarti clementis ſexti & eugenii quarti ſummorum pontificum qua fungimur in hac parte in aſſiſtentia. Spectabilis viri & in iure peritiſſimi domini petri cathelani inclite vniuerſitatis iuriſtarum vltramontanorum & citraniotanorum florentiſſimi ſtudii paduani rectoris inclitiſſimi per venerandum collegium iuris vtriusque Doctorum dicti ſtudii. Egregium & peritiſſimum virum dominum Iohannem Birckemeer, filium domini Iohannis de dioc. bamberga per infra ſcriptos promotores ſuos nobis preſentatum punctis ſibi vt moris eſt in vtroque iure ciuili & canonico preaſſignatis, fecimus coram nobis diligenter & rigoroſe examinari & quia in examine huiusmodi puncta ſua recitando & queſtiones argumentationesque varias atque arduas ſibi propoſitas repetendo & ſoluendo ita egregiè & elegantiſſime ſe geſſit atque habuit quod ab omnibus iuris vtriusque doctoribus dicti venerandi collegii ſufficiens & idoneus canoniſta & legiſta extitit iudicatus nemine penitus diſcrepante ſicuti ex eorum vobis in ſcruptinio in ſcriptis porrectus conſtitit euidenter. Nos igitur ſequentes conſuetudinem & formam priuillegiorum ſtudii ſepedicti conſideratus ſcientia facundia modo legendi moribus & virtutibus quibus eum altiſſimus illuſtrauit prout in dicto eius priuato & rigoroſo examine infato viſibiliter demonſtrauit de conſcilio omnium doctorum dicti collegii ibidem exiſtentium & inſtantinm pro tribunali ſedentes eundem Dominum Iohannem Birckemeer in dei nomine approbauimus & licentiauimus pronuntiantes & declarantes eum eſſe bene ſufficientiſsimum habilem & idoneum ad hñdum tractandum & exercendum officium & honorem doctoratus in vtroque iure canonico & ciuili eumque continuo vtriusque iuris Doctorem fecimus ſollenniter & creauimus ac facimus & creamus per pñtes: Tribuentes ei itaque idoneo ſufficientiſsimo & hac promotione digniſsimo cathedram aſcendendi magiſtralem & inſignia doctoratus in vtroque iure canonico & ciuili à ſuis promotoribus petendi & recipiendi ac iisdem ea ſibi impendendi licentiam liberam & facultatem insuper ei plenam concedimus auctẽm & poteſtatem vt de cetero libere poſsit in vtroque iure legere repetere docere diſputare interpretari gloſare practicare queſtiones terminare ſcholas regere bachalarios conſtituere omnibusque aliis & ſingulis gaudere & vti priuilegiis prerogatiuis exemptionibus immunitatibus libertatibus conceſsionibus fauoribus honoribus ac indultis aliis quibuslibet quocunque nomine cenſeantur quibus curie Pariſienſis Oxonicenſis bononicenſis & ſalamantinenſis ſtudiorum doctores & magiſtri ex quibusuis apoſtolicis aut imperialibus ſeu aliis Eccleſiaſticis vel temporalibus conceſsionibus aut indultis aliis gaudent & vtuntur: vti & gaudere poſſunt & poterunt in futurum maxime continentiam vim formam & tenorem priuillegiorum

a memo-

a memoratis olim ſummis pontificibus dicto ſtudio paduano conceſſorum. Et illico ſpectabilis & excellentiſſimus iuris vtriusque doctor dominus antonius roſellus promotor ſuus in iure canonico ſuo proprio nomine ac vice & nomine famoſiſſimi iuris vtriusque doctoris dñi angelli de caſtro conpromotoris ſui. Et eximius iuris vtriusque Doctor Dñs Iohannes de prato promotor ſuus in iure ciuili ſuo proprio nomine ac vice, & nomine clariſſimi iuris vtriusque Doctoris Domini Iohannis baptiſte de roſellis compromotoris ſui memoratum Dominum Iohannem Birckemeer filium Domini Iohannis de dioc. bamberga petentem & acceptantem conſuetis ornamentis doctoralibus in vtroque iure canonico & ciuili ibidem inſigniferunt ſolenniter & decorauerunt. Tribuerunt namque ei libros ſacrarum legum in vtroque iure, primo clauſos, deinde apertos diademaque magiſtrale quod biretum doctorale dicitur capiti ſuo inpoſuerunt & ipſum anulo aureo ſubararunt: paucisque ſibi oſculum exhibuerunt cum magiſtrali benedictione. Sic itaque cum magnâ laude & honore plurimo dictus dominus Iohannes Burckemeer ad apicem doctoratus iuris vtriusque aſcendit. In quorum fidem & teſtimonium has literas noſtras fieri fecimus & pontificialis ſigilli prefati R. m. Domini Iacobi Epi paduani appenſione muniri. Datum & actum Padue in ſacriſtia maiori eccleſie cathedralis pad. præſentibus Egregiis Domino antonio de mutuo vltramontaneis. Domino vdalrico de alben iuris vtriusque ſcholare. Domino Andrea Lichtemberger iuris vtriusque ſcholare. Domino Georgio pfintznig iuris canonici ſcholare. Domino Georgio Tetzel de nurmberga iuris canonici ſcholare & quam pluribus aliis ſcholaribus. Currente Anno Domini Milleſſimo quadringenteſimo ſexageſimo quinto die veneris ſecundo menſis auguſti indictione tertia decima. Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto patris & Domini noſtri Domini Pauli diuina prouidentia papæ Secundi. Anno. primo.

Digitized by Google

ALBERTI BAVARIÆ DVCIS LITTERÆ COMMENDATITIÆ, DATÆ PATRI BILIBALDI, IOANNI PIRCKEIMERO I. C. CONSILIARIO ſuo & Imperatoris.

VNiuerſis & ſingulis principibus & comitibus, Baronibus, Bannariis, poteſtatibus, communitatibus, Caſtellanis, officialibus, Telonariis, Muttariis, Bolcariis, & eorum loca tenentibus, cæteriſque ad quos præſentes litteræ noſtræ peruenerint, Nos Albertus, Dei gratia Comes Palatinus, Rheni ſuperioris ac inferioris Bauariæ Dux, &c. Salutē cū bonorum omnium incremento: Illuſtres, Magnifici, Nobiles, Honorabiles & circumſpecti Amici ac nobis ſincerè dilecti; Mittimus in præſentiarum egregium virum, Ioannem Birckeimer, vtriusque iuris Doctorem, conſiliarium noſtrum & fidelem dilectum, ad partes Italiæ, pro quibusdam cauſis nobis expediendis. Qua propter vobis omnibus & ſingulis præfatum doctorem omni commendamus affectu ſupplicantes, quatenus cum ad vos, ſiue loca & dominia veſtra declinauerit, ipſum cum equis, rebus & famulis ſuis noſtri contemplatione & precum noſtrarum intuitu per omnes ciuitates, terras, caſtra, paſſus, pontes & loca quæcunque abſque omni grauamine & ſolutione datij, pedagi, telonij, paſſagij, aut allius alterius oneris exactione, eundo, ſtando & redeundo, liberè & ſecurè pertranſire permittatis, & id veſtris officialibus demandare velitis, nobis ad beneplacitū ſummè gratum, apud vos omnes & ſingulos ac vobis ſubiectos grata, vt decet, viciſſitudine recompenſandum. datum in ciuitate noſtra Monacenſi ANNO DOMINI Milleſimo Quadringenteſimo Octuageſimo primo, vigeſimâ Octauâ die Menſis decembris.

LECTO-

LECTORI BENEVOLO RITTERSHVSIVS.

BIlibaldus Pirckeimerus commentariolum per breuem reliquerat in aduerſariis ſuis, quem de ſe ipſo & vita ſua ſcripſerat. Eius filum in multis ſecutus, quæ nimis conciſè abrupteque, ab eo ſcripta videbantur, dilataui ſuperiore libro ſingulari, quæ verò deerant, aliunde accerſitis documentis bona fide ſuppleui. Quia verò ſuperiùs facta eſt mentio epiſtolæ cuiuſdam Deſ. Eraſmi Roterodami, ex qua appareat, quam ter beato ſine curriculum ſuum abſoluerit & concluſerit, quodque morientis extremū fuerit votum; promiſſa adimplentes, illam hîc adiiciendam cenſuimus, deſcriptam ex Gregorij Nazianzeni latina verſione Pirckeimeriana, editâ Baſileæ in officina Frobeniana, anno M. D. X X X I. proximo ſcilicet poſt Bilibaldi obitum, curante Ioanne Straub, ipſius genero. In eâdem epiſtola, quæ de ingenio & dotibus Pirckeimeri præſtantiſſimis, deq; rebus arduis per eundem in Republica ciuili pariter & litteraria geſtis ac prę ſtitis obiter attinguntur, plenius ex ipſius vita iam cognouiſti, Lector beneuole. Vale & quanta fuerit inter Eraſmum & Pirckeimerum coniunctio animorum ex aliis quoque Eraſmianis epiſtolis, quas aliâs dabimus, æſtima.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. GEORGIO SAXONIÆ DVCI, TYRINpiæ præſidi Myſiæque marchioni, Deſ. Eraſmus Rot. S.

SI quis recta via ſecum reputet conditionem mortalium, ac ſortem humanæ vitæ, Georgi principum Chriſtianorum decus, nō exiſtimabit magnopere deplorandam mortem Bilibaldi Pirckeimeri, vt cui tantum fœlicitatis obtigerit in terris, quantum pauciſſimis hominum obuenire ſolet. Nam ſi externa iſta vocemus ad calculum, genere patricius erat partus & alumnus Norembergæ, ciuitatis inter Germanicas cum primis, tum claræ, tum opulentæ, re non modo lauta, verum etiam opima: apud ſummos orbis monarchas, præcipue Maximilianum Cæſarem, tantum gratia ſimul & autoritate valuit, vt vix cuiquam eſſet ſecundus: idem honoris obtinuit, & apud Carolum Imperatorem, ipſo etiam Maximiliano maiorem, quorum vtrique non minus prudentem, quam fidum conſiliarium præſtitit. Quin & patriæ ſuæ belli domique magna multaq; pietatis documenta præbuit, pro ciuium incolumitate nullum vnquam refugiens diſcrimen, vir & rectiſſimi iudicij, ita liberi conſtantiſq; animi vel in pronunciando quod ſentiebat, vel in exequendo quod inſtituerat. Nec infelix illi, nec ſterile coniugium obtigit, reliquit enim, vt audio, filiam hæredem, vixit iſtum ætatis modum ſexagenarius, ni fallor, aut eo maior. Nec deerant corporis dotes egregiæ, donec ſenectus, quæ nihil non vitiat, podagram & calculum adduceret. Hoc igni viſum eſt Deo purgare famulum ſuum, vt eſſet aurum vndiquaque purum ac probatum. Nec tamen vnquam corporis cruciatus tantum in eo valuerunt, vt animum vel à conſulendo Reipublicæ commodis vel à prouehendis liberalibus ſtudiis reuocarent. Calamo penſabat, quod corpuſculi viribus erat diminutum. Raro quidem commeabat in Senatum, ſed domus illius ab optimis quibuſdam viris frequentata, Senatus quidem erat, & ſcriptis latius pleniuſque præſtabat vel ſenatoris vel conſiliarij munus, quam alij lingua pedibuſque. Quid enim ille ſcripſit, quod non vel ad Reipublicæ diſciplinam, vel ad ſtudiorum profectum, vel ad pietatis cauſam pertinet? Quin & illud raræ cuiuſdam felicitatis arbitror, quod nec fortunæ ſplendor, nec eruditionis gloria, nec animi libertas, multum illi conflauit inuidiæ. Extiterunt quidam qui nomini illius neſcio quid nebularum conati ſunt offundere, ſed integritatis illius fulgor ac ſol, vt ita loquar, protinus calumniantium fumos diſpulit, reſque prorſus in diuerſum ceſſit. Nam ipſi fumo ſuo ſunt tincti, qui fumos offundebant, & Bilibaldi virtus effulſit clarior. Denique mors obtigit, qua vix optari poſſit commodior. Nihil enim erat neque contagij, neque magni cruciatus. Corpus modo languebat, animi vigor ad extremum vſque halitum erat integer. Defecerat humor ille quem medici vocant radicalem, itaque non tam emori, quam placide obdomiſcere viſus eſt. Extremi ſermones quos habuit cum doctis amicis, nihil aliud ſpirabant, quam miram erga patriam pietatem flagrantiſſimum Chriſtianæ religionis amorem, deque publicis litterarum ſtudiis piam ſollicitudinem. Cum inuiſeret illum decumbentem N. obnixè rogabat, vt quam poſſet ocyſſime pararet aliquem bonæ fidei nuntium, qui Friburgum tranſcurreret, ad Zaſium & Eraſmum quædam perlaturus. Sed dum ille ſedulo quærit, qui peteret terreſtre Friburgum, ipſe poſtridie ſubuolauit in cœleſtem Hieroſolymam, ſuprema vox morientis, quæ quidem audiri poterat, hæc erat: *Vtinam poſt deceſſum meum bene ſit patriæ: vtinam tranquilla ſit Eccleſia.* Nec dubitandum quin reliqua verba fuerint eiuſdem pietatis, quæ mors linguam occupans obſcurabat, noſtris quidem auribus, at non item diuinis. Qui talis viri mortem putant deplorandam, quid aliud quam lamentantur eum fuiſſe natum hominem? Iuſtius fortaſſe defleret aliquis publicam ſtudiorum iacturam, quod feſtina mors obſtitit, quo minus ad plenum abſoluerit duo præclara facinora,

Digitized by Google

quæ iam dudum moliebatur, videlicet vt Ptolemæi Coſmographiam apud Græcos pariter ac Latinos deprauatam reſtitueret, & eximium illum Chriſtianæ Philoſophiæ præconem, Gregorium Nazianzenum ſic Latine loquentem nobis doceret, vt Græci ſermonis fontes nemo deſideraturus fuerit. Sed quis fuit vnquam vir eruditus aut pius, & publicis natus comodis, qui non iſtiusmodi de ſe queremonias poſteritati reliquerit? Quum enim tales nunquam non moliantur aliquid præclari facinoris, atque id impenſius quo magis accedunt ad extremum æui diem, fieri non poteſt, quin mors quandocunque acciderit, egregium aliquod inſtitutum interrumpat, quumq; nunquam ipſi finem faciant benemerendi de genere humano, profecto neceſſe eſt, vt prius vitam finiant, quam inſtituta. Non hæc eo mihi dicuntur, clariſſime Princeps, quaſi parum expolita ſint, quæ nobis reliquit, ſed quod lector forte tanti artificis ſupremam manum alicubi ſit deſideraturus. In Gregorio Nazianzeno pietas propemodum ex æquo certat cum facundia, ſed amat ſignificãtes argutias, quas eo difficilius eſt Latine reddere, quod pleræque ſunt in verbis ſitæ. Tota vero Phraſis nonnihil accedit ad ſtructuram Iſocraticam. Adde quod de rebus diuinis, quæ vix vllis verbis humanis explicari poſſunt, libenter ac frequenter philoſophatur. Frater huius Baſilius ſuaui quodam & inaffectato dictionis fluxu & pietatem, & eruditionem, & acumen, ſicubi res poſtulat, & perſpicuitatem, & iucunditatem, & ſi quam aliam virtutem in oratore Chriſtiano quiſquam deſiderare poſſit, complectitur. Ioannes Chryſoſtomus Baſilij, quemadmodum in litteris, ſic etiam in profeſſione ſyncerioris vitæ ſocius atque, vt ita loquar, Achates, quicquid fere ſcripſit, ad popularem captum accommodauit, eoque fuſior eſt ac ſimplicior, & in locis communibus ſpatiari maluit, quam in difficillimis verſari quæſtionibus. Hos Triumuiros vna tulit ætas apud Græcos, pietate pares nec diſpares eruditione, ſed dictionis charactere diſſimiles. Quos ſi cum noſtris conferre velis, Chryſoſtomus non diſſimilis eſt Auguſtino, Gregorius Ambroſio, qui ſi Græce ſcripſiſſet, plurimum negotij fuiſſet exhibiturus interpreti. Quem Baſilio conferam nondum inuenio, niſi ſi quis ſcripturarum cognitionem, quam habuit Hieronymus, cum Lactantij felici facilitate copulet. Me certe à vertendo Gregorio ſemper deterruit dictionis argutia, & rerum ſublimitas, & adluſiones ſubobſcuræ. Eam prouinciam eximio quodam pietatis ardore ſibi ſumpſit Bilibaldus noſter, cui & immortuus eſt. Hoc opus tibi Princeps illuſtriſſime quo vix alius pietatis amantior, viuus deſtinarat, quod tua ſingularis humanitas propenſiore etiam fauore ſuſcipiet, quod moriens extremum hoc μνημόσυνον ſui reliquit. Solent enim ſeri partus vel ob id eſſe gratiores, quod præterea nihil ſperatur. Proinde quum hunc veluti poſthumum fœtum, tua ſingulari fretus humanitate tibi moriens in gremium dari voluit, non dubitamus quin hic quoque ſis tui ſimilis futurus. Eadem autem opera quum amici memoriam illuſtrabis, tum omnib. ad pietatem non mediocre calcar addideris, ſi Bilibaldi reliquias tuo fauore ſtudioſis omnibus commendabis. Porro quibus pietas cordi eſt, non offendentur, quod priſcos Eccleſiæ doctores ſequutus, non abhorret interdum à verbis quibuſdam noſtræ religionis peculiaribus, quodque mauult interdum Chriſtiane loqui quam Romane, quanquam non video quamobtem illa non debeant haberi pro Romanis, quæ ante annos mille quingentos à Romanis ſcriptoribus neceſſario ſunt vſurpata, nec id ſine Græcorum exemplo. Vale. Ex inclyta academia Friburgenſi, Id. Maij, M. D. XXXI.

EPITAPHIVM BILIBALDI PIRCKHEIMERI, IN TABVLA ÆNEA lapidi ſepulchrali affixa, inciſum.

BILIBALDO PIRCKEIMERO PATRITIO AC SENATORI NVRIMBERG. DIVORVM MAXIMIL. ET CAROLI V. AVGG. CONSILIARIO, VIRO VTIQVE IN PRÆCLARIS REBVS OBEVNDIS PRVDENTISS. GRÆCE IVXTA AC LATINE DOCTISS. COGNATI TANQVAM STIRPIS PIRCKEIMERÆ VLTIMO DOLENTER HOC S. P. VIXIT ANN. LX. D. XVI. OBIIT DIE XXII. MEN. DECEMB. AN. CHRISTIANÆ SALVTIS M D XXX.

VIRTVS INTERIRE NESCIT.

Exſtat in Cœmiterio Norimberg. ad S. Ioannem.

EPITAPHIVM ALBERTI DVRERI TALE EST:

ME. ALB. DV.

QVICQVID ALBERTI DVRERI MORTALE FVIT, SVB HOC CONDITVR TVMVLO. EMIGRAVIT VIII. IDVS APRILIS M D XXVIII.

Exſtat in Cœmiterio Norimberg. ad S. Ioannem æri inciſum ſepulchrali.

SEQVEN-

Digitized by Google

SEQVENTIA DESCRIPSIMVS EX LITTVRIS BILIBALDI PIRCKHEIMERI, ET CHARTA in eius Bibliotheca reperta.

MEMORIÆ A. D. VIRI OPTIMI, Omnium ætatis ſuæ pictoris abſolutiſſimi, qui non minus virtute quam arte clarus, primus inter Germanos rem pictoriam illuſtrauit, auxit, & ad ſeueritatem reſtrinxit [*ad certam legem refrenauit*] ſed & litteris commendauit. Quamobrem, nec non ſummam animi modeſtiam ac prudentiam, non ſolum patriæ ac germanorum gloriam auxit; ſed & C C. (fort. Cæſaribus) adeo carus fuit, vt eum annuo ſtipendio C. aureorum donarent. Obiit autem ſuo faro, in re opulenta, anno ætatis.....

AD CLARISS. VIRVM, D. BILIBALDVM PIRCKHEIMErum, patricium ac conſularem Norimbergenſem, &c. Eobani Heſſi Idylliorum XVII. Dedicatio.

CVm tua non vno virtus Bilibalde feratur
Nomine, Pieria viuere digne Cheli:
Cum tua certatim populi præconia linguæ
Laudibus externis hic vt vbique vehant:
Cum (ſi vera fides populari adhibenda fauori eſt)
Multorum laudes vnus habere queas:
Et merito cum ſis tam multa dote beatus,
Non eſt de meritis fama maligna tuis.
Docte, quis hoc neſcit? quantum vel ſcire neceſſe eſt,
Vel quenquam credi perdidiciſſe queat.
Dignus honorata mihi viſus es eſſe camœna,
Quæ victura tuum nomen in aſtra leuet.
Quam mihi difficilis quoniam natura negabat,
Nec ſatis ingenij vena benigna fuit:
Officio volui præſtare quod arte nequibam,
Illius hæc inſtar, huius & illud habet.
Ergo mihi Andino cantata Idyllia verſu,
Munus amicitiæ fer precor eſſe meæ.
Fer precor iſta ſuis digniſſima carmina Syluis
Tuta patrocinio nominis eſſe tui.
Illa tuæ ſiquidem famæ monumenta dicamus,
In quæ parca nihil iuris habere queat.
Accipe florentis luſum Bilibalde iuuentæ,
Accipe & ætatis iam grauioris opus.
Luſimus illa quidem partim iuuenilibus annis,
Quæ nunc biſſeno carmine ſecta manent.
Bis duo Luſtra, duas meſſes, mea vita pergit
Quo toga Syluestris tempore ſumpta mihi eſt.
Nunc eadem octaui tangit confinia luſtri,
Iſtis adiecimus, quæ noua ſcripta vides.
Hæc tamen hoc illis diſtant, quod grandius audent,
Nec modo Bucolicum concinuiſſe melos,
Egreſſæque ſuis vrbes inuiſere Syluis
Tangere & agreſti regia tecta pede:
Non tamen oblitæ caulas liquiſſe, nec vltra
Quam deceat populo ruſtica verba loqui.
His plura adiiciam, faueant modo tempora, Parcæ,
Et ſi nil aliud, certo ego paſtor ero,
Sic tamen vt Syluas, vt nunc quoque, ſæpe peroſus
Inueniam reges inter & arma locum.
Forſan erunt qui nos legem ſeruaſſe negabunt
Carminis, exemplo nec potuiſſe trahi.
Nulla meas poterit terrere calumnia Muſas
Quo minus efficiant, quod meditantur opus.
Attamen exemplis ſi res iſta fuit tuenda,
Aſpice quam inuidia culpa ſit iſta minor.

Digitized by Google

Duxit inſuetas Romana palatia Syluas,
Itala qui Phrygium vexit in arua ducem.
Ipſe Syracuſia pralatus arundine paſtor
Reges lanigeras concinit inter oues,
Alterius linquens Arethuſia flumina ſummum
Sicelis Auſonidum pingit arundo Ducem.
Me quoque cantantem paulo maiora, Poetis
Æmula poſteritas, qua tulit iſta, feret.
Sicut enim illorum, quondam noua, ſera ſequuta eſt,
Sic mea poſteritas me quoque ſera manet.
Ergo age digna mea multo meliore Camœna
Accipe Bucolico carmina facta pede.
Qua ſi quando leges, & qua prior addidit atas,
Et qua poſterior, cautus vbique leges.
Ne prior offendat nimios quod cantat amores,
Et ne poſterior quod nimis alta ſapit:
Sed quoniam ratio tibi reddita ſufficit huius,
Nunc etiam alterius cauſſa tuenda venit:
Multa meo, fateor, Venus eſt in carmine, verum
Quam ferat aut atas, aut rude carmen amet.
Quis non atati iuuenili indulgeat iſtis
Luſibus, & caſto forſan amore frui?
Quis non Bucoloco ferat has in carmine nugas
Quo nullum vena ſimpliciore fluit?
Non tamen hic aliquem fruſtra cantamus Alexin
Igni puellari carmina noſtra calent.
Adde quod inculti non ſunt niſi ludicra verſus,
In quibus eſt prater ſepta boueſque nihil.
In quibus & ludis iuuenilibus omnia conſtant,
Sic venus eſt iuuenum mollibus apta iocis.
Dixeris at quandam iam nunc quoque ludis Iolen,
Mollis & in quadam parte puella tibi eſt.
Da veniam, non hic noſtri cantantur amores,
Sunt ea Sicanij carmina vatis opus.
Plura etiam his dici poterant, quibus iſta fuiſſet
Iudicibus Muſis cauſſa peracta ſatis.
Sed mihi non libuit, plus quam licet eſſe diſerto,
Cauſſa quod hæc agitur non aliena mihi.
Quam ſi forſan iners vrgebit, vt omnia, Liuor
Rem non cum pueris ſentiet eſſe ſibi.
Quod ſupereſt tibi paſtores Bilibalde dicatos,
Quaque fide debes adſere, quaque potes.

BILIBALDO PIRCKHEIMER, HEBRÆÆ, GRÆCÆ AC Latinæ linguæ viro eruditiſſimo, ac Diui Maximiliani Cæſaris Conſiliario, Inclytæque Noricorum vrbis Senatori, Thomas Venatorius S. D.

SI mihi Phœbi pietas faueret,
Et darent culta charites leporem,
Muſa migraret, Bilibalde docte,
Latior ad te.
Sunt quibus Muſa celebris caterua,
Sape diuinum tribuunt furorem,
Spiritus quorum rapitur futura
Gaudia guſtans,
Sunt quibus rurſus Latios lepores
Interim & Gratia tribuunt decorem
Copiam lingua, vt valeant ſoluta
Verba ſonare.

Quis

Digitized by Google

Quis potens Rhetor ſimul & poetes?
Scilicet clarus numeris, proſaque?
Conuenit paucis modo gloriari
Nomine vtroque.
Sed tibi rex faber & creator
(Sic enim dignum facinus placebat.)
Contulit venam facilem & ſacratos
Indidit ignes.
Vnde ſi quaras tetigiſſe Phœbi
Siue Cygneæ citharam cateruæ
Dulce Parnaſſi virides per vmbras
Carmen adorans,
Seu velis millis modulis ligata
Verba (ceu quondam Cicero) ſonare,
Verba quæ abſtruſam reſerare poſſunt
Theoſophiam,
Hinc Senatores ſtudio perenni
Reddis inſignes, patriæque pulchræ
(Per decus fandi triplicis loquelæ)
Reddis honorem:
Sed repentinis venient figuris,
Qui mihi dicent pharyſea monſtrā,
Cur vi ex paſſim variis per orbem
Laudibus ornas.
Cui dedit primis Galeam ſub annis
Mars pater, Bellona dedit thoracem
Totaque in bello fuit & ſub armis
Vita peractā.
Litteris an quid didiciſſe poſſet
Qui Getas haſta? gladio petiſſet
Sarmatas, Gallos, & acres Quirinos
Pectore anhelo?
Ceſarem Zonis ſequitur potentem
Aureis, qui non niſi blandientes
Colligit, Doctos penitius repellit
Maximilianus.
Eya vobiſcum loquar ô Magiſtri
Barbari, cæci, tenebrarum amici,
Quos iuuat Phœbi temeraſſe, ſacri
Agmen honoris.
Hic puer primis ſtuduit ſub annis
Iura naturæ, ingenio rapaci
Atque viuendi varios recluſit
Pectore mores.
Grandior tandem genitus, Nineruæ, &
Sæpius ſecreta Deum reuoluit
Et modos luſit, Citharam ſonantem
Pollice tangens.
Deinde Muſarum, faciles per artes,
Vidit accedens adytus recluſos,
Doctus & prudens Helicona tota
Rite pererrat.
Hinc & armorum ſtudium ſequutus
Martis, & longas equitum cateruas
Sæpe luſtratus virides per herbas
Funera caſa.
Sed quid extentos canimus Triumphos?
Cuius & vires timuiſſet Hector
Troicus cuius timuiſſet haſtam
Fortis Achilles.

Digitized by Google

Ipſe (dum belli ſtudium quieſſet)
Arma ſuſpendit, clypeum & pharetram,
Et canit Græcis ſimul & Latinè
Carminis oden.
Ergo moroſi fatui quieſcant
Ore laſciuo temerare Doctos
Et quibus glaucæ placuere dulces
Pallados artes.
Et ſimul diſcant vigili labore
Artibus cur inuideant venuſtis
Et modo cantent, hic hic eſt peritus
Philoſophia.
Viue iam fœlix Bilibalde docte
Et tuum Thornam Tripodas canentem
Fluctibus ſæuis precor & malignis
Eripe fatis.
Si meis finem dederis periclis,
Sique, quod ſpero, liceat potiri:
Semper illuſtris tua fama viuet.
Vatis in ore.

BILIBALDO PIRCKHEIMER PRIMARIO VIRO ET Senatori Norimbergenſi: Hermannus Bruſchius Paſiphilus: Euchariſticon extemporale.

QVod me tam dubia, Bilibalde vir optime, cœna
Accepere tui, regia tecta, Lares.
Inter tot doctos, artem quamcunque profeſſos,
Diuitiisque graues & probitate viros,
Qui tuus aſſedi Conuiua, recumbere iuſſus,
Deque tua ſumpſi pocula mixta manu.
Et mihi ſum noſtra hac donec manſurus in vrbe
Obtulit hoſpitium atque tua cura ſuum.
Et quod tam facili vultu, tam fronte ſerena
Exhibuit virtus ſe tua tota mihi:
Quodque etiam nobis tua Bibliotheca patebat
Vix minor impenſis, rex Ptolomæe, tuis,
In qua Cecropij Scriptores atque Latini
Feruent, librorum conſtat & omne genus:
Non tibi pro meritis iſtis ego dona precabor,
Quæ ſors diſpenſat cæca rapitque manu.
Nam tibi non deſunt ob quæ fortuna rogatur,
Et colitur tanquam grandis in orbe Dea.
Limite compenſo: ſed vt aurea ſtamina ducent
Tres tibi lanificæ lętaque fila deæ
Vtque tui ciues: te inferi tempora fati,
Atque etiam tua poſt funera ſemper ament.
Et ſis Mopſopia quondam quod in vrbe Pericles,
In rerum domina quodque Metellus erat.
Hoc tibi pro merita mea mens virtute precatur,
Hoc optent cura, Pierideſque meæ.
Quas ſi (nam potes hoc) tua per ſuffragia ſeruas,
Et das optata his poſſe quiete frui:
In tua laxabunt totas præconia vires:
Voceque tunc primum te meliore canent.

MONΩ-

Digitized by Google

ΜΟΝΩΔΙΑ ALBERTI DVRERI PICTORIS OMNIVM, QVI ubique ſunt, excellentiſſimi. Præfica mortales alloquitur.

PRimum decus Pictoribus mors abſtulit,
Sors dura, Fatum præpotens.
O per grauem mortalium dementiam!
O corda veri neſcia!
En ludus impellens inani gaudio
Dementat orbem maximum,
Longiſſimos vitæ dies inertibus
Spondens: ſed interim vndique
(Fidei immemor) florem virentem ſpiculis
Acuminatis impetit.
Non ſceptra ſuſcipit, nec auri pondera,
Non purpuram, non lauream:
Non ſacrum & antiquum Poetarum ocium,
Non mille faſces arcium.
Proh dira vis, intercidit dies, obit
Annus, volat menſis, perit
Tempus: profundis vita quaſſatur malis,
Tutum nihil: Sed omnia
Hanc ſanciunt legem. Pales, quæ paſcua
Gregibus miniſtrat, & Ceres,
Quæ gentibus graues ariſtas ſufficit,
Materque amorque Cypria
Haud raro legi ſubiacent mortalium
Fatoque cedunt ocyus.
Nec eſt Apollo tutus: vt mors imperat:
Nec horridus Tridentifer.
Crœſos & Iros hactenus non ſegniter
Rapuit, Homerique æmulos.
Maronianaque omnium argutiſſimam
Muſæ Chelyn, cum Zeuſide.
Pictore candido, atque Apelle principe
Artis negotium quoque
Faceſſit Alberto meo Durerio,
Qui gloriam omnibus eripit,
Seu glorioſos Cæſares, ſiue infimos,
Seu præferoces belluas,
Seu mentis arcana intima, ſeu corpora
Velit quis apte pingere.
Salue vmbra fœlix, inclytumque nominis
Decus, quod ipſos gloria
Mundi patentis cardines, & vltimos
Sinus pererrat æquoris.
Iure igitur omnibus licet Pictoribus
Tam ſæuientis impetum
Deflere turbinis. nam in vno maxime
Alberto & artis abdita
Documenta perdidere, & artis principes
Parrhaſian & Phidiam, viros
Ioue optimo dignos. Satis, Quæ cætera
Cantanda, mitto poſteris.

Epitaphium Alberti Dureri.

Ingenium, Chriſtique fidem, Regumque fauorem,
Artis Apelleæ munera rara ſimul,
Quæ natura parens, paſſim dedit omnibus, vni
Alberto hæc eadem contulit aucta ſuo.

Aliud.

Quicquid apud veteres Phidias vel Cous Apelles
Arte, manu poterant, contigit hic tumulus.

Thomas Venatorius poſuit XI. Aprilis, Anno à nato Saluatore M.D.XXVIII.

VIRI ILLVSTRIS

BILIBALDI BIRCK-HEIMERI, CONSI-LIARII CÆSAREÆ MAIESTATIS

HISTORICA.

Digitized by Google

COMMENTARIVS
DE RATIONE SCRIBENDÆ HISTORIÆ.

INVICTISSIMO, GLORIOSISSIMO, DIVO MAXIMILIANO, Romanorum Imperatori Auguſtiſſimo, orbisque Chriſtiani Principi omnium potentiſſimo fœliciſſimoque Bilibaldus Pirckheimer Norimbergenſis perquam humiliter ſe commendat, &c.

QVi ludicro ſeu vero decertaturi ſunt prœlio, Imperator exuperantiſſime, antequam Martis ſubeant diſcrimen, arma expedire, animi vigorem confirmare, corporis robur exercere conſueuerunt, vt cum per vſum diuturnum ac pugnæ ſimulachrum, iam vires feliciter, experti fuerint, rem aleæ ita domum recte committere valeant. Pariter & me opereprecium facturum exiſtimaui, ſi priuſquam officium à ſeruitute tua mihi demandatum, aggrederer, ingenij periculū facerem, ac plane experirer, num iuſſionibus ſacratiſſimæ Maieſtatis tuæ ſatisfacere, hiſtoriamque ad me tranſmiſſam, fauſtis eiuſdem auſpiciis è ſermone græco in latinum commode vertere poſſem. Ex omnibus itaque auctoribus, Lucianum potiſſime delegi, ſcriptorem ſane quam acerrimum, ſuauem & iucundum, deriſorē non minus ſalſum quam lepidum & vrbanum, ſententiarum grauitate inſignem, figuris vero ac ſtructura modulatum & cōcinnum, quemadmodum rerum copia felicem, ac verborum elegantia venuſtum, preſſum pariter & redundantem, omni denique dicendi venere abſolutum & rotundum, cuius commentarium de ratione conſcribendæ hiſtoriæ, ideo tranſtuli, vt Clementia tua ex illo, tanquam præludio quodam, recte de futuris coniecturam ſumere poſſet. Quamuis enim, ſi ad magnitudinem reſpiciatur, opuſculum perquam minutulum eſſe videatur, longe tamen plus in receſſu continet, quam aperta fronte polliceatur, gemmarum inſtar minutiſſimarum, in quos naturæ maieſtas rerum pretia arctiſſime incluſit. Accipe igitur, Cæſar fortunatiſſime, ſolita tua bonitate tenuis ingenij monumentum. Nam & Deo Optimo ac Maximo plus voluntatis ſimplicitas quam diuitiarum opulentia accepta eſſe ſolet: cuius te præcipuum æmulatorem eſſe decet, cum eius imaginem in terris præſentes hominibus, ſed & animi dotibus, virtute ſcilicet, ac doctrina cunctis præſtes mortalibus. Siquidem veriſſime affirmare auſim, non ſolum inter bellicoſos Imperatores te eſſe doctiſſimum, verum & inter doctos bellicoſiſſimum: nec aliquem æque poſt magnum illum Alexandrum ac Cæſarem Iulium militarem diſciplinam tam egregie litterarum ſtudiis, ac te, copulaſſe. Rara hæc fœlicitas, ac omni æuo vix vni aut alteri conceſſa. Quapropter meo iure facturus mihi videor, ſi tibi principi fortiſſimo pariter & eruditiſſimo, chartacea hæc offeram munera, cum & iam pridem ſub te, non ſolum in litteratum monumentis ſudauerim, ſed & bellis funeſtiſſimis militauerim, exercitus duxerim, præcipue vero bello Heluetico, auxiliaribus copiis, in ſubſidium potentiæ tuæ à Republica Norimbergenſi miſſis, tam equeſtribus, quam equeſtribus vniuerſus præfuerim, ac imperauerim. Nemo igitur prudens mihi vitio vertet, ſi innumeras bonitatis tuæ virtutes ac gloriam, quemadmodum militando, ita & ſcribendo imitari, ac reuerenter, ſed à longe, ſectari concupiſco, quandoquidem ita à natura comparatum eſſe videmus, vt principum moribus frequenter ſe ſubditi adaptare conſueſcant. Audaciam præterea florentiſſima tua pietas mihi ſubminiſtrat, quotienſcunque enim te, Norimbergenſis Reipublicæ legatus, reuerenter adeo, tantumque numen ſupplex adoro, non ſolum me, vt optimum decet principem, benigniſſime audis, ſed & gratioſiſſime, ac muneribus quandoque donatum, abſoluis, ac dimittis. Quid quod à ſacratiſſima Maieſtate tua, honore tam digno ſum honeſtatus, vt mera indulgentia, motuque ſpontaneo, in conſiliarium domeſticum tuum ſim aſcitus, ac reliquorum virorum tantorum numero aſcriptus, pro quibus omnibus, ſi grates dignas referre cuperem, penitus non valerem: etſi poſſem, fortuna tua ampliſſima id minime pateretur. Verumtamen, donec viuentium cenſebor nomine, ſerenitatis tuæ præceptis, mandatis & iuſſionibus, non ſolum humiliter obſecundabo, ſed & perquam obſequenter parebo, inclyte & pie Cæſar, Victor fauſte, ac Triumphator ſemper Auguſte.

HONORABILI NOSTRO ET IMPERII SACRI fideli dilecto Bilibaldo Pirckheimero Conſiliario noſtro.

MAXIMILIANVS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA & Romanorum Imper. ſemper Auguſtus.

HOnorabilis fidelis dilecte. Luciani Commentarium de ratione conſcribendæ hiſtoriæ, perquam accurate à te latinitate donatum, vna cum litteris tuis accepimus, opus ſane luculentum, propter quod latini non parum lucubrationibus tuis debeant, & præcipue hi, qui fortium virorum Res; (rem profecto arduam) monumentis ſcriptorum ſuorum poſteritati mandant, quandoquidem tam celebrati Auctoris veſtigiis innitentes, in lubrico ſolo pedem firmius ponere poſſunt. Iamque nos, ſi quid perpetuitate dignum gerimus, ſub Luciani tui lege, à ſummi ingenij viris deſcriptum, fidem apud poſteros conſecuturum non deſperamus. Idq; totum vigiliis tuis adſcribimus, & merito pro tanto beneficio, te ſumma beneuolentia complectimur. Dat. in ciuitate noſtra Imperiali Auguſta, die 12. Maij, anno Domini M. D. X V. Regni noſtri Romani triceſimo.

Ad mandatum Cæſar. Mayeſt. ppria
Iac. de Banniſſis, &c.

QVO PACTO HISTORIA CONSCRIBI OPORTEAT.

FErunt Abderitas, formoſe Philon, Lyſimacho regnante, talem inuaſiſſe morbum, febri acuta ac vehementi confeſtim ſub initium, populariter cuncti corripiebantur, ſeptimum inde circiter diem nonnullis ſanguis multus è naribus profluens, aliis vero ſudor copioſus ſuperueniens, febrem diſſoluit. vnde in riſum ægritudo illa demum conuerſa eſt, omnes enim ad tragœdias recitandas impellebantur, ac iambica ad modum vociferantes decantabant. Potiſſimum vero Euripidis Andromedam lugubri reſonabant carmine, Perſeique verba accurate enarrabant. refertaque erat ciuitas vniuerſa pallidis & extenuatis illis ſeptenariiſque tragœdis:

Tu vero duorum tyranne hominumque amor.

Et reliqua, ſonora quadam voce cantantium. Idque longo durauit tempore, donec hyemis ac frigoris ſuperueniens aſperitas, eos à nugis illis tandem abſoluit. Huic vero rei Archelaus tragœdus, tunc temporis illuſtris occaſionem præſtitiſſe mihi videtur, qui media æſtate ac vehementi calore, ipſis Andromedam recitauerat. Vnde complures in theatro febris inuaſit, qui inde ſurgentes poſtea in tragœdiam delapſi ſunt, cum admodum tenaciter eorum memoriæ Andromeda adhereret, Perſeuſque cum Meduſa, vniuſcuiuſque mentem adhuc circumuolaret. Vt igitur vnum alteri (vt aiunt) comparem Abderiticus morbus nunc quoque multos corripiunt eruditos, non quod tragœdias recitent, tolerabilius enim delirarent, alienis haud malis detinerentur iambis, ſed poſtquam quæ pedibus verſantur commota ſunt, bellum videlicet aduerſus Barbaros, cladeſque in Armenia acceptæ ac victoriæ crebræ, nemo non hiſtoriam ſcribere aggreditur. quin potius Thucydides, ac Herodoti, Xenophontes quoque nobis paſſim emergunt, adeo vt verum eſſe videatur adagium illud: *Bellum rerum omnium pater*, quandoquidem tot hiſtorici vno impetu producti ſunt. Hæc igitur, O Amice, cum cernerem & audirem, Sinopenſis illud in mentem venit. Cum enim Philippus iam ingruere diceretur, Corinthij vniuerſi perturbantur, ac negotiis occupati erant. Aliqui enim arma præparabant, quidam lapides transferebant, illi mœnia reficiebant, nonnulli vero propugnacula firmabant, alij autem aliud quid vtile ſubminiſtrabant, quæ cum Diogenes contemplaretur, ac nil haberet quod ageret, nemo illius enim vtebatur opera, ſuccinxit veſtem, ingentique ſtudio dolium, quo domus vice vtebatur, ſurſque deque in granio vertere cœpit. Cumque à familiari quodam, quidnam faceret, interrogatus eſſet, reſpondit, *dolium voluo, ne ſolus inter tot operantes ociari videar*. Proinde ego quoq;, ô Amice, ne ſolus in tam garrula tempeſtate mutus eſſem, neve tanquam comicum ſatellitium, oſcitabundus ac ſilens pertranſirem, recte me facturum exiſtimaui, ſi pro virili pariter quoque dolium reuoluerem, non tamen vt hiſtoriam ſcriberem, ſiue res geſtas enarrarem, quandoquidem non tam inſignis audaciæ ſum ego, nec tu quid tale de me verearis. Noui etenim quam ingens ſit periculum, ſi quis per ſaxa voluat, præſertim tam fragile doliolum, quale illud meum eſt, non admodum firmiter opere ſigulari decoctum, mox etenim vt minuto illideretur lapillo, colligere teſtas cogerer. Quidnam igitur decreuerim, requiris? ſcilicet, vt ipſe tutus, ac extra teli iactum conſtiturus, belli particeps ſiam, & tibi ſingula enarrem, conſultoque à fumo & vnda, nec non à curis quæ huic ſcribendi inſunt muneri, abſtineam, admonitionem vero perbreuem quandam præcepraq; pauca ſcribentibus ſuggeram,

Digitized by Google

getam, vt ſi minus inſcriptionis ſaltem ipſius particeps fiam ædificij, digito ſummo lutum attingens. Verum enimuero quam plurimi admonitione aliqua, ad negotium illud, minime ſibi opus eſſe arbitrantur, non magis ac arte aliqua ad eundum, videndumve, aut comedendum, ſed admodum rem facilem, paruique momenti ac vniuſcuiuſque hominis eſſe hiſtoriam conſcribere exiſtimant, dummodo mentis conceptum exprimere quis valeat. Atqui tu, Amice, optime noſti, quam arduum negotium ſit illud, minimeque ex iſtis, quæ per ſegnitiem componi ſolent, ſed quod inter cunctam rem litterariam, maxima indigeat cura. Si quis (vt Thucydidis vtar verbis) ad æternitatem aſpirare nititur. Proinde oppido quam paucos à ſententia me dimoturum, nonnullis vero moleſtum valde futurum, certiſſime noui, maxime qui hiſtoriam iam abſoluerunt ac in publicum emiſerunt. Summæ enim dementiæ eſt ſperare eos, qui iam ab auditoribus collaudati ſunt, quid emendaturos, ſeu transſcripturos, ex iis, quæ ſemel approbata, ac velut in regias aulas repoſita ſunt. Ceterum non ab re forſitan erit, illos eoſdem quoque alloqui, vt ſi bellum quando aliud, vel Celtis contra Getas, aut Indis aduerſus Bactros conflatur (nemo enim contra nos, qui iam vniuerſa ſubiugauimus, tale quid audebit) exactius hiſtoriam componere valeant, regulam hanc, ſi ſaltem recta eſſe videatur, ante oculos conſtituentes, ſin minus, ipſi cum eodem illo cubito, quemadmodum & nunc opus commenſuranto. Nec medicus admodum dolebit, ſi Abderitæ cuncti ſponte recitent Andromedam.

Igitur cum duplex ſit conſilij officium, vnum quidem quæ eligenda, alterum quæ declinanda ſint edocet, Age de iis, quæ hiſtoriam conſcribenti fugienda, & à quibus potiſſimum ſit abſtinendum, primo verba faciamus. Dein quibus, vt à vero tramite & recta via non aberretur, ſint obſeruanda, à quali nam principio ſit auſpiciendum, quis ordo rebus geſtis adaptandus, qui modus ſingulis accommodandus, quæ ſubdicenda, quibus immorandum, quæ carptim tantummodo perſtringenda, quo pacto cuncta ſint explicanda. hæc & ſimilia poſtea enarrabimus: nunc autem vicia, quæ imperitos ſequi conſueuere hiſtoricos, enumerare pergamus. Porro, quænam in omni ſermone vulgata ſint errata, ſeu in voce ac compoſitione, ſeu in ſententiis & reliqua inſcitia, longum eſſet referre, & ad propoſitum præſens minime ſpectans, communia etenim (vt dixi) omnium ſermonum vitia, aut in voce, aut ſtructura verſantur. In quibus vero hiſtorici aberrent, facile ſi obſeruaueris talia deprehendes, qualia & mihi ſæpius auſcultanti viſa ſunt, maxime, ſi omnibus aures patefeceris. Interim vero non intempeſtiuum erit, exempli gratia, nonnulla commemorare, quæ perperam conſcripta ſunt. Et primo quantum in illo errent, conſideremus, quam plurimi enim ex eis, quæ geſta ſunt, memoriæ prodere negligunt. Laudibus vero ducum & imperatorum longius immorantur, ſuos quoque in ſublime tollunt, ac hoſtes plus æquo deprimunt, ignorantes, haud anguſto Iſthmo hiſtoriam à laudibus diſcretam, & admodum remotam, ac muro ingēti ſeiunctam eſſe. Denique iuxta muſicorum prouerbium, δὶς διὰ πασῶν mutuo ſeſe reſpicere interuallo. Siquidem laudanti hoc vnum curæ eſt, quo pacto laudare ac oblectare laudatum valeat, parumque curat, ſi mendacio quoque ſuboleſcenti finem conſequatur. Atqui hiſtoria, ne tantillum quidem, momentaneumve mendacium tolerare poteſt, perinde ac medicorum filij, arteriæ meatum intercipi ferunt, cum quicquam vel minimum illud delapſum fuerit. Præterea ignorare tales mihi videntur, quod poetices & poematum alia ſit profeſſio, regulæque peculiares; aliæ vero hiſtoriæ. Ibi enim libertas & lex vna præſcripta eſt, videlicet, quicquid poetis placitum fuerit. Numine enim afflati, ac Muſis perciti, etſi aligerorum equorum currum coniungere, eoſque ſuper vndas aut ariſtarum ſummitates currere voluerint, minime illis vitio vertetur. Neque cum eorum Iupiter, terram pariter & mare vna reſti extracta ſuſpendit, verentur, ne illa abrupta, cuncta in terram deiecta conterantur. Sed ſi Agamemnonem laudare voluerint, nemo illis impedimento erit, ſi ipſum oculis ac capite Ioui ſimilem effingant, pectore autē fratri eius Neptuno, cingulo Marti, oportet enim Atrei & Æropæ filium, ex omnibus diis quiddam fieri compoſitum, haud enim Iupiter ipſe ſolus, Neptunusve, aut Mars, illius pulchritudinem explere ſufficit. Hiſtoria vero, ſi adulationem aliquam admiſerit talem, quid aliud quam pediſſequa quædam poetices efficitur? Siquidem cum magniloquentia illa priuata fuerit, nec non reliqua monſtra numeris denudata indicauerit, longe poeticen ſe inſigniorem oſtendit. Magnum igitur, imo maximum hoc vitium, ſi quis ea, quæ ad hiſtoriam ſpectant, ab illis quæ ad poeticen pertinent, haud nouerit ſegregare, ſed hiſtoriæ poetices inculcat illecebras, fabulas videlicet & laudes, nec non exceſſus, qui ex illis redundare ſolent; perinde ac ſi quis Athletam quempiam, ex robuſtis illis & ferme iligneis, nudum palla amiciat, ac reliquo ornatu meretricio exornet, fuco perfricet, ceruſaque faciem expoliat. Dij immortales, quam ridiculum ipſum efficiet, ſi tali ornatu eum dedecoret. Atqui hoc non dico, quod laudibus in hiſtoria non ſit aliquando indulgendum, quandoquidem tempore conuenienti laudare decet, modus tamen rei adhibendus eſt, ne talia poſtea legentibus moleſta eſſe deprehendantur, & vt vno verbo eloquar, penitus ad ſequentia regulanda ſunt, quemadmodum paulo poſt oſtendam. Porro quicunque hiſtoriam in duas partes ſe recte diuidere arbitrantur, in oblectationem ſcilicet & vtilitatem: Ideoque laudem, quaſi legentibus iucundam & delectabilem, hiſtoriæ incul-

cant, videsne quantum à veritate aberrent? Primo, quoniam adulterina vtuntur diuiſione. Vnum eſt enim officium, ac ſolus hiſtoriæ finis, vtilitas, quæ non niſi ex veritate conquiretur: gratior tamen erit, ſi illam iucunditas ſubſequatur, quemadmodum Athletam forma. ſin minus, nihil prohibet ab Hercule generari Nicoſtratum Iſidori, generoſum quidem, & vtroque aduerſario fortiorem, quamuis aſpectu ſit deformis, certet vero cum eo Alceus pulcher ille Mileſius, & in delitus (vt aiunt) Nicoſtrati habitus. Tametſi hiſtoria cum obiter iucundum quid interſerit, multos ad ſe amantes attrahat. Ceterum ſi ſolum id quod ſibi proprium eſt, (veritatis demonſtrationem inquam) abſolute poſſideat, parum illam pulchritudo ſollicitabit. Sane illud quoque relatu dignum eſt, quæ neque ea quidem hiſtoria, in qua ferme cuncta fabuloſa ac laudibus ciuoſa exiſtunt, iucunda eſſe poteſt, præcipue penes eos, qui auricula vtraque audiunt, ac vbi non hominum colluuies, & plebecula indocta auſcultat, ſed iudicialiter, & per Iouem Sycophantice quoque ſingula expenduntur, per eos, quos nihil, ne momentaneum quidem fallere poteſt, quique omni ex parte corporis, vel Argo ipſo perſpicacius vident, ac nummum laciorum inſtar dicta ſingula expendunt. Ita vt adulterina confeſtim abiiciant, probataque ac legitima admittant, & ſolum quæ exactæ ſunt formæ inſpiciant, ad illos te reſpicere cum hiſtoriam ſcribere aggrederis, oportet, reliquos vero flocci pendere, etiam ſi laudando dirumpantur. ſi vero eoſdem neglexeris, hiſtoriamque præter modum fabulis, laudibus, ac reliqua adulatione condieris, forſitan eam Herculi in Lydia ſimilem efficies. Etenim conſentaneum eſt, cum te aliquando depictum vidiſſe, ſeruientem Omphale, & habitu admodum enormi inſtructum: illam quidem Leonis pelle circumamictam manuque clauam geſtantem, ac ſi Hercules eſſet; illum vero crocoto ac purpura indutum, lanam diuidentem, ac Omphale plagas ſandalio ſuſcipientem, & quod eo in ſpectaculo turpiſſimum erat, dei virilitas, lacinioſa, fluida & incincta veſte, indecore effeminabatur. Quinimo, ſi multi forſitan hæc tua laudabunt, ac pauci illi (quorum tu iudicium aſpernaris) admodum ſuauiter, & ad ſatietatem vſque ridebunt cum rem tam vecordem, inelegantem, ac male conglutinatam aſpexerint. Quod enim vniuicuiuſque proprium, id quoq; pulchrum eſt, ſi vero illud immutaueris, id ipſum præter vſum indecorum fiet. Omitto quod aliquando laudes delectabiles exiſtunt, maxime laudatis, at aliis moleſtæ, potiſſimum ſi modum exceſſerint, quemadmodum à multis fieri ſolet, qui vt beneuolentiam à laudatis venentur, tam diu eorum laudibus immorantur, donec adulationem penitus manifeſtam reddant, haud enim iuxta artem id facere norunt, neque aſſentationem adumbrare callent. Sed vehementer inſtantes, cuncta perturbate, indecore, ac nude effutiunt, adeo, vt nec illud (cuius deſiderio maxime tenentur) conſequi valeant. Siquidem ij, qui ab illis laude afficiuntur, ingenti eos proſequuntur odio, ac tanquam adulatores auerſantur, ſapienter quidem rebus ſuis conſulentes, præcipue ſi animo præditi ſint virili. Quemadmodum Ariſtobolo contigit. Is enim Alexandri ac Pori certamen conſcripſiſſet ſingulare, regi potiſſimum hunc commentarionis locum recitabat. Etenim exiſtimabat, rem admodum gratam ei ſe facturum, ſi res quaſdam ſtrenue ab eo geſtas ementitus fuiſſet, factaque finxiſſet veritate maiora. At ille librum accepit, præcipitemque in vndam deiecit, (Nam forte fortuna Hydaſpen nauigabant fluuium) verbaque talia ſuperaddidit: *Sic te quoque Ariſtobole ſubmergi oporteret, tali duello pro me depugnantem, elephantoſque iaculo vnico conficientem.* Maxime vero indignatio illa Alexandrum decebat, qui nec antea Architecti audaciam tulerat, pollicentis ſe Athon in ipſius imaginem formaturum, montemque ad regis ſimilitudinem transfiguraturum. Confeſtim enim adulatorium hominis ingenium deprehendens, opera illius nec in aliis dehinc rebus vſus eſt. Vbi nunc in his delectabile remanet? præterquam ſi quis adeo ſtultus exiſtat, vt his laudibus delectetur, quorum redargutiones præſto & ante pedes ſunt. Veluti cum homines deformes, præcipue vero mulierculæ pictores admonent, vt ſeſe quam pulcherrime depigant. Etenim longe ſe elegantiores fore exiſtimant, ſi fuco copioſo facies incruſtetur, multoque pharmaco cerußa commiſceatur. Tales hodie quoque ſcriptores quam plurimi reperiuntur, qui commodo proprio ac vtilitati, quam ex hiſtoria ſe adepturos ſperant, inſeruiunt, quos tamen odio habere optimum eſſet, cum præſenti tempore adulatores manifeſti & inepti exiſtant, in poſterum vero vniuerſum negotium exceſſibus ſuſpectum demonſtrent.

Quod ſi quis omnino delectabile quid hiſtoriæ vniuerſæ commiſcendum eſſe arbitratur, alia orationis ornamenta, quæ cum veritate iucunda ſint, inſerere ſtudeat, quæ tamen plurimi negligentes, ea quæ minime ad rem ſpectant, introducere conſueuerunt. Proinde narrare pergam, quæ nuper in Ionia ac per Iouem, in Achaia quoque paulo antea ſcriptoribus quibuſdam, qui bellum illud deſcripſerant, me audiuiſſe memini. Ceterum per gratias, nemo dictis meis fidem deneget. Vera etenim ſunt, nam & iurare quoque paratus eſſem, ſi iuramentum vrbanum mihi delatum foret. Etenim eorum quiſpiam protinus à Muſis exorſus eſt, deaſque inuocauit, vt ſcriptis ſuis aſpirarent. Vide quam concinnum principium hiſtoriæque pedibus aptum, ac tali dicendi genere congruum. Deinde paulum progreſſus, Achilli principem noſtrum, Therſiti vero Perſarum æquiparabat regem, ignorans, longe ſibi præſtantiorem fore Achillem, ſi Hectorem potius obtruncaſſet quã Therſitem, atque ſi prius fugiſſet excellens quiſpiam perſecutus, quæ fuiſſet ipſum longe præſtantior.

Deinde

Deinde laudes quaſdam de ſemetipſo inſeruit, addiditq; dignum ſe eſſe, qui res tam egregie geſtas deſcriberet. Poſthæc deflectens, patriam ſuam laudauit, aſſerens, longe ſe rectius Homero agere, qui nullam patriæ ſuæ feciſſet mentionem. Tandem in prooemii calce, palam ac manifeſte pollicebatur, in maius noſtra ſe ſublaturum, Barbaros verò pro virili debellaturum, ſicq; hiſtoriam incœpit, pariterq; cauſas, cur bellum exortum eſſet explicuit. *Ille* (etenim) *inquinatiſſimus ac peſſime periturus, Vologeſus, propter cauſam talem bellare capit.* Et hic quidem talia.

Alius vero Thucydidis æmulator & ſummus quidem Autoriq; admodum egregie comparandus, principium (quemadmodum ille) ſuo ipſius nomine auſpicatus eſt, exordium ſane omnium gratioſiſſimum, Thymumq; redolens Atticum. Ageſis cerne. *Creperius Calpurnianus Pompeiopolitanus, bellum Parthorum Romanorumq; quod inter ſe geſſerunt, conſcripſit, exorſus confeſtim poſtquam conflatum eſt.* Proinde poſt principium tale, quo pacto tibi reliqua quoq; explicem? quemadmodũ in Armenia, Corcyrenſem illum Rhetorẽ in medium adducens perorauit. Qualiterue Niſibenis, quoniã Romanis obtemperare aſpernarentur, peſtem induxit, Vniuerſa penitus à Thucydide cõmodo ſumens, excepto duntaxat pelaſgico, ac longis muris, in quibus tunc morbo infecti habitabant, in reliquis vero, vt ille ab Aethiopia luem deduxit, & quo pacto in Aegyptum, ac magna ex parte in regis terras deſcendiſſet, recteq; agens ibi manſiſſet, oſtendit. Ceterum ego illum, miſeros adhuc Athenienſes Niſibi ſepelientem, relinquens diſceſſi, egregie callens, quænam etiam me digreſſo dicturus eſſet. Proinde & illud quoq; per quam belle ſe habet, arbitrari, ſcriptis Thucydidis maxime ſimile eſſe, ſi quis immutatis nonnullis quæ illius propria ſunt, referat. Parua ſunt hæc, vt & tu forſitan inquies, At (per Iouem) parum abfuit, quin & illa pertranſirem. Etenim idem ille ſcriptor, variã armorum & machinarum genera, eo quo Romani appellant nomine, hiſtoriæ inſcripſit, pariter & foſſam pontemque, ac talia multa immiſcuit. Ceterum mihi conſidera, quænam hiſtoriæ ſit dignitas, maximeq; Thucydidi conueniens, ſi inter vocabula Attica, Italica hæc inſerantur, tanquam purpuram ornantia decentia & penitus conuenientia.

Quidam vero alius ex illis, rerum geſtarum commentaria colligens nuda, ſcriptis mandauit. Verum admodum pedeſtria, humiq; repentia, qualia miles gregarius quiſpiam quæ in diem accidunt deſcribens, cõponere potuiſſet ſeu faber lignarius, caupove aliquis, cum exercitu circumerrans præterquam quod Idiota ille modeſtius egiſſet. Etenim ipſe qualisnam eſſet, confeſtim ſub initiũ oſtendit. Sed quoniã vt cuipiam elegantiori magisq; idoneo, hiſtoriam pertractandã relinqueret, elaborauit, ſolum hac in re ipſum accuſauerim, ꝙ nimis tumide ac tragice, pręterq; rerũ geſtarum fortunã, libros inſcripſerit, *Callimorphi Medici ex haſtatorum ordine, hiſtoriarum Parthicarum*, numerusq; cuilibet libro ſuperadditus erat. Et (per Iouem) prooemium quodcunq; perquã frigide compoſuit, ita enim colligebat. Hiſtorię ſcribendę officium maxime ad medicũ ſpectare, quoniã Aeſculapius Apollinis eſſet filius. Apollo vero Muſarũ ductor, ac vniuerſæ eruditionis princeps. Illud quoque reprehenſione dignum, ꝙ cum lingua Ionica ſcripta ſua inchoaſſet, neſcio qua cauſa motus confeſtim penitus in commune mutauit, nam vocabula vere cõtubernalia, ac vili plebeculæ cõmunia, vſurpauit, veluti *medicinale experimentum, inſanitas*, & reliqua id genus vt plurimum triuialia.

Quod ſi me viri ſapientiſſimi quoq; mentionem facere oportet, nomen tamẽ illius latenter diſſimulabo, ſolumq; ſententias referam, ac commentaria nuper Corinthi recitata, omni ſpe præſtantiora explicabo, Etenim confeſtim ſub initiũ, ac in prima prooemii periodo, legentibus propoſuit, ſermonem perquam mirificũ oſtendere intendens, qui ſolũ ſapientẽ conſcribere hiſtoriam deceret. Inde paulo poſt, alios ſuper alios induxit ſyllogiſmos, penitusq; figuris omnimodis prooemium abſoluit, etiam vſq; ad adulationis ſatietatẽ, adeo, vt laudes quoq; moleſtæ ac valde ſcurriles, ſylogiſmo non carerent, ſed ex propoſitionibus & concluſionibus illæ quoq; conſtaret. Proinde & illud perquam odioſum mihi viſum fuit, ac minime viro philoſopho, tanꝗ denſę ac promiſſæ barbæ conueniens, quod in prooemio protulit, principem noſtrum, præcipuum hoc conſequutum eſſe, vt eius res geſtas, philoſophi quoque iam conſcribere dignarentur, Tale enim, ſi ſaltem quid erat, non ſe ipſum dicere, ſed nobis conſiderandum relinquere oportebat. Atqui neque illius fas eſt obliuiſci, qui tali principio exorſus eſt. *Venio dicturus de Romanis & Perſis.* Et paulo poſt: *oportebat enim Perſis male euenire.* Et iterũ, *Erat Oſroes, quẽ graci Oxyroen nominant.* Aliaq; multa talia, videsne hũc alteri ſimilẽ eſſe: pręterquã quod ille Thucydidi, hic vero recte admodũ Herodoto ęquiparari põt.

Quidam alius in dicendi facultate oppido quam celebris, Thucydidi & ipſe ſimilis, vel paulo præſtantior illo, ciuitates cunctas, confinia, cãpos, ac flumina, planiſſime (vt ipſe exiſtimabat) expreſſit. At hæc in capita inimicorũ, Hercules malorũ depulſor auertat, ſiquidẽ frigiditate Caſpiacã niuẽ Celticamq; glaciem exuperabant. Porro imperatoris Clypeus, integro vix abſolutus eſt libro, Etenim in vmbilico Gorgon exiſtebat, cuius oculi ex cæruleo albo ac nigro mixti erant, Zona vero iri color, Draconesq; dependuli cęſaries ac cincinni erant, Fæminale vero Vologeſi, & equi frenũ (proh Hercules) ex quot verborũ myriadib. vnũquodq; illorum cõnſtabat, qualisq; coma Oſroi Tigridem transnatanti inerat, ac in quale antrum perfugit hedera, mirto ac lauro tectum. Quæ ideo ſimul coaluerant, vt ſua opacitate vbertim illud inumbrarent. Age conſidera, quam hiſtoriæ hæc

ſint neceſſaria, quemadmodumq; ſine illis, quæ illic geſta ſunt, noſcere minime potuiſſemus, Ceterum tales, ob imbecillitatem vtilium, vel ignorantiam dicendorum ad huiuſmodi regionum & antrorum deſcriptiones ſe conferunt, ac quotiescunq; in res fuſas & arduas incidunt, ſimiles eſſe videntur ſeruo, recens ex hereditate domini locupletato, qui, neq; quo pacto veſtem herilē induere, neq; qua lege cœnare oporteat, nouerit, ſed appoſitis gallinaceis, aprugnis & leporinis carnibus, ſæpius fabis ac ſordidiſſimis quibusq; cibariis ita ſe ingurgitat, vt vorando tantum non diſrumpatur. Ille igitur ſcriptor, de quo dixi, vulnera admodum incredenda, mortisque genera noua deſcripſit. Quemadmodum quidam in digito pedis magno vulnere accepto, confeſtim occubuerit, & quod Priſco exercitus ductore tantum inclamante, decem & octo ex hoſtibus animam efflauerint. Quid quod cæſorum quoq; numero, idq; præter ſcripta in principum epiſtolis contenta, mentitus eſt? Ait enim, in pugna iuxta Europum commiſſa hoſtium Myriades ſeptem & triginta ſexque ſupra ducentos cecidiſſe, Romanorum vero duos tantum deſideratos, ac nouem vulneratos eſſe. Hæc haud ſcio, an quis mentis compos tolerare valeat. Atqui nec illud, tanquam parui momenti prætereundum eſt, Nam vt plane Atticus voceq; defæcata ad amuſſim vſus eſſe videretur, Ita Romanorum nomina fingere ac in Græcam conuertere linguam dignum duxit, vt Saturninum, *Kronum*; Phrontonem vero *phrontim*; Ticianum quoque *Titanium* appellare auſus ſit, nec non alia quoq; his longe magis ridicula, inſuper ille idem, cum de Seueriani obitu ſcriberet, cunctos reliquos deceptos fuiſſe affirmauit, exiſtimantes, ferro illum ſibi necem conſciuiſſe, quandoquidem media potius è vita migraſſet, mors etenim illa leuiſſima ſibi viſa eſt, ſed ignorans cladem illam infra triduum (vt arbitror) acceptam fuiſſe, eos vero qui cibo abſtinent, vt plurimum in ſeptimum durare diem, niſi quispiam Oſroem expectantem permaniſſe ſuſpicetur, quoad Seuerianus fame periret, ideoq; per ſeptem dierum ſpatium exercitum non admonuiſſe.

Porro, eos qui poeticis in hiſtoria vtuntur verbis, quonam loco, formoſe Philon, quis conſtituet dicentes *conquaſſata eſt machina, murusq; boando delapſus eſt.* Ac iterum in alia parte hiſtoriæ venuſtè *Edeſſa equidem vndiq; armis circumſtrepebant, & fragor erat, clangoreque cuncta reboabant, ac dux quanam parte potiſſimum exercitum admoueret, deliberabundus mente verſabat.* Interim tamen vilia vocabula plebeia, & ieiuna multa vndique inculcata inuenies, veluti, *ſcripſit capitaneus domino* &; *ſoldati comparabant indigentia*, &, *iam balneati fiebant ad eos*, taliaque id genus, ita vt res Tragœdo vno pede ſocco excelſo ingredienti, altero vero Sandalio induto, admodum ſimilis eſſe videatur.

Atqui & alios cernere eſt, procemia ſplendida tragicaque ac mirum in modum prolixa conſcribentes, ita vt in ſpem euadas, penitus admiranda de hinc te auditurum, ceterum corpus ipſum, quantum ad hiſtoriam pertinet, puſillum ac ingeneroſum introducentes, adeo, vt admodum ſimile ſit Puſioni (ſicubi amorem ludentem vidiſti) larua per quam maxima ſeu Herculis, ſeu Titani perſonato. Confeſtim igitur audientes ipſis acclamant, *parturiunt montes*, Verum haud ita, ſed vt concoloria ac ſimilia cuncta ſint, conuenit, capitique reliquum congruat corpus, ne ex auro ſit caſſis, thorax vero ridiculus admodum ex centone quopiam ſeu pelle marcida conſutus, ac ſcutum ſalignum, circaque tibias porcinum. Cernis ſiquidem lepidos illos ſcriptores, Nam corpori caput Rhodiorum Coloſſi imponere, Alios vero contra, capite carentia introducere corpora, confeſtimque absque procemio à rebus ipſis ordiri, Xenophontem ſcilicet imitantes, ita incipientem: *Dario ex Paryſatide filij nati ſunt duo*, Nec non priſcos illos hiſtoricos ignorantes, proœmium vim quandam continere multos latentem, quemadmodum in aliis oſtendemus commentariis.

Ceterum hæc omnium toleranda eſſent, vtpote, quæ eloquutionis, ſeu reliquæ diſputationis ſunt vicia. Verum de locis ipſis mentiri, nec ſolum in paraſangis, ſed & integris dierum curſibus decipi, cui nam honeſto ſimile exiſtit? Siquidem illorum quidam, adeo ſocorde res geſtas colligit, vt ne Syrum aliquem ſciſcitatus fuerit, neque (vt dici ſolet) eos qui in tonſtrino de talibus fabulantur audiuerit, ſed de Europo Syriæ vrbe referens, ita dixerit; *ſita vero eſt Europus in Meſopotamia, ab Euphrate duorum dierum itinere diſtans, eaque Edeſſeorum eſt colonia*, Neq; eo contentus, ſed & patriam meam Samoſatam, in eodem libro, generoſus ille attollens, cum arce pariter & muris, in Meſopotamiam vſq; tranſportauit, ita vt ambobus illam intercluderet fluminibus, vtrinque defluendo præterlabentibus, ac tantum non muros alluentibus. Proinde nonne hoc riſu dignum foret, ſi me nunc, ò Philon, coram te excuſarem, qui neque ex Parthia neque ex Meſopotamia oriundus eſſem, quo me admirandus ille ſcriptor relegauit. Atqui & hoc (per Iouem) admodum veri ſimile, quod ille idem de Seueriano iureiurando affirmat, idque ſe à quodam, qui ex ea pugna effugerat, audiuiſſe refert, neque enſe illum, nec veneni hauſtu, aut laquei nexu decedere voluiſſe, ſed mortem quandam tragicam, inauditæque non nouæ audaciæ excogitaſſe. Forte enim fortuna, prægrandia illum ex vitro limpidiſſimo habuiſſe pocula, poſtquam vero omnino mori decreuiſſet, Scyphum fregiſſe maximum, illiusque fragmento ad cædem vſum, eoque vitro guttur ſibi inciſiſſe. Ita neque gladiolum nec lanceolam repperit, vt virilis & heroicus ſibi obitus contingeret. Inde poſtquam Thucydides primos illos, in bello cæſos, funebri quadam laudat oratione. Ipſe quoque

Seueria-

Digitized by Google

Seuerianum ſimili exornandum eſſe exiſtimauit. Siquidem ipſis omnibus cum Thucydide certamē eſt, quamuis exceptæ in Armenia cladis penitus culpa illo careat. Igitur Seuerianū magnifice ſepeliens Aphranium quendam Silonem centurionem contra tumulum ſtatuit, Periclis ſcilicet æmulum, qui concionando tot ac talia de ipſo perorauit, vt (ſic me gratiæ adiuuent,) præ nimio riſu, vehemēter lacrymari coactus fuerim, maxime cum rhetor Aphranius, in orationis fine lacrymans cum eiulatione, ac tam acerbe affectus, ſumptuoſas illas ac lautas cōmemorat cœnas, ac pollicationes. Inde vero Aiaceum quendā auexit exitū, Etenim enſem admodū generoſe, & vt maxime Aphranium decebat, diſtringens, in omniū oculis ſe ipſum ſupra tumulū iugulauit, haud indignus (per ora diuū) longe maturiore perire morte, quoniam talia rhetoriſaret. Addit & præſentes cunctos hæc vidiſse, ſummisq; laudib. Aphraniū extuliſſe. Ego ſiquidē, etſi in aliis ipſum damno, tantū non iuris & ollarū mentionē facientem, placentarumq; recordatione illacrymantem, potiſſimum tamen in hoc reprehendo, quod ſcriptorē & fabulæ autorē, non prius iugulauerit, ſicque ipſe deinde occubuerit.

Multos alios, Amice, his ſimiles tibi enumerare poſſem, veruntamen paucorū facta mētione, ad alterū promiſſum iam tranſibo, conſiliū ſcilicet, quo pacto quis venuſtius hiſtoriā cōſcribere valeat. Etenim cernere eſt aliquos, qui facta aliqua ardua & memoratu digna ꝑtermittunt, ſeu tranſcurrūt, ob ruditatē vero ac imperitiā, nec non ignorantiā eorū quæ dicenda, ſeu tacenda ſunt, minutiſſima admodū diffuſe & anxie memorādo exponunt, perinde ac ſi quis vniuerſā Iouis olympiaci pulchritudinē, talē ac tantā, non reſpiciat, neq; laudet, nec ignorantib. enarret: at ſcabelli affabrū & politum artificiū, calceiq; cōpoſitionē concinnā admiretur, hæcq; perquā maxima enarret diligentia. Audiui ſiquidē quendā, pugnā iuxta Europū cōmiſſam, ne ſeptē quidē verbis integris percurriſſe, viginti vero aquæ menſuras, ſeu paulo plus, in frigidā & nihil ad nos attinentē conſumpſiſſe narrationē. Quēadmodū Maurꝰ quidā eques, nomine Mauſakas, præ ſiti vagabūdus, per mōtes repperit Syros quoſdā ruſticos, prādium apponentes, & qui ſub initiū illi hominē timuerint, inde certiores facti, ex amicis eſſe, eum hoſpitaliter ſuſceperint, ac ad prādium inuitauerint. Forte fortuna n. ex illis quendā ad Maurorum regionem quādoq; profectum eſſe, fratre eadem in terra militante. Dehinc fabulæ ac narrationes longæ, quo pacto in Mauruſia venatus fuiſſet, & ꝙ elephantes multos ſimul paſcentes vidiſſet, quo pacto ab leone propemodū deuoratus fuiſſet, & quā magnos piſces in Cæſaria emiſſet: Admirabiliſq; ſcriptor, tātas in Europo cędes perpetratas relinquens, incurſiones quoq; ad inducias coactis, nec nō excubias, mutuaſq; excubias ad veſperū vſq; profundū abſiſtit, cernēs Malchionatū Syrū, in Cæſaria Scaros prægrandes vili pretio emptitantē. Qui ſi nocte præuentus non fuiſſet, forſitā iā Scaris coctis, cū illo cœnaſſet, ſi Mauſacas Maurus Sitione, potū haud inueniſſet, ſed incœnatus ad exercitū reuertiſſet, tametſi alia longe magis neceſſaria nunc prętermitto. Quēadmodū tibicina ex proximo pago ad illos venerit, & quo pacto munera inuicē dederint. Maurus quidē Malchioni lanceā, ille vero Mauſacæ fabulam, necnon alia eiuſmodi multa, quæ in prælio iuxta Europū acciderunt. Atqui hæc præcipua ſunt capita. Idcirco merito quiſpiā dixerit. Tales quidem roſas cernere minime, ſpinas vero radici contiguas, diligenter contemplari.

Alius quidam, chare Philon, admodum quoq; & ille ridiculus, cum nunquā ex Corintho alterum pedem extuliſſet, neq; Cenchreas vſq; profectꝰ fuiſſet, Syriam ſeu Armeniā minime vidiſſet ita exorſus eſt (memini etenim:) *Oculis aures incertiores, nunc itaq; ſcribere aggredior, quæ vidi, non quæ audiui.* Adeoq; diligenter omnia inſpexit, vt dracones Parthorū (eſt vero hoc multitudinis apud eos ſignū. Draco etenim mille, vt arbitror, cōplectitur) Dracones viuos prægrādes eſſe dixerit in Perſia, parumper ſuper Hiberiam genitos, Parthos vero illos in contis magnis ligatos, alte ſuſpendere, vt à longe ingruentibus timorem incutiant. At in ipſo opere, cum iam in pugnam deſcenderent, Dracones ſolutos, in hoſtes immittere, quinetiam multos ex noſtris ita deuoratos, alios vero ſpiris conſtrictos, ſuffocatos, & extinctos eſſe, Et hic ipſe præſens conſpexit, ſecurus tamen, nam ab arbore eminenti cuncta ſpeculabatur, & ſapienter quidem egit, qui cominus cum beluis congreſſus non eſt. Siquidem ſcriptorem illum admirandum nunc haberemus minime, qui in bello iſto, opera tam magna & inſignia manu propria peregit. Etenim periclitatus eſt vehementer, ac inſuper circa ſurā vulneratus, ſcilicet cū à Cranio Lernā verſus ire pergeret. Et hæc Corinthiis audientib. legebat certiſſime ſcientibus, illum neq; in pariete depictū vidiſſe bellū. Quid ꝙ nec armorum genera, nec machinas quales eſsēt cognoſcebat, neq; acierum vel agminū nōia recte tenebat. Maxima igitur adhibita cura obliquā appellat aciē, q̃ erat recta, pariterq; ꝑ cornu dixit exercitū ducere, id ꝙ eſt in frontē diripere.

Alius quidam optimus, ab initio vſq; ad finem, vix quingentis integris complectēs verbis, quæ in Armenia, Syria, Meſopotamia, iuxta Tigrim, in Media geſta ſūt, cōſcripſit, & quāuis ita fecerit, hiſtoriam tamen ſe texere inquit, inſcriptionemq; ipſo ferme libro prolixiorem fecit, *Antiochiani in ſacro Apollonis certamine victoris* (forſitan enim vt arbitror pueros in Armenia & Meſopotamia curarendo non ſcribendo ſuperauerat) *eorum quæ à Romanis in Media iam geſta ſunt explicatio.*

Quid quod futura quendam conſcribere audiui, Vologeſi ſcilicet captiuitatem, ac Oſroi interitū, quemadmodum leoni obiiceretur, & ſuper omnia deſideratiſſimum nobis triumphum, ita ſpiritu perquam fatidico inſtinctus, ad hiſtoriæ feſtinauit exitū, Quin etiam vrbem in Meſopotamia iam condidit, magnitudine maximam pulchritudineque pulcherrimam, Præterea deliberat ac conſulit,

nun

Digitized by Google

nunquid a victoria Nicæa ſit appellanda, an Concordia ſiue Pacifica, idq; adhuc ſub iudice pendet, nomine vero pulchra illa ciuitas nobis caret, nugis variis, hiſtoricoque mucore plena ac referta. Porro quæ apud Indos de hinc gerentur, Oceaniq; nauigationem ſe iam ſcripturum pollicetur, nec promiſſiones hæc ſolum, ſed iam proœmium Indiæ compoſitum eſt hiſtoriæ, legioq; tertia, ac Celte, Maurorumque manus haud contemnenda, hi omnes Indum fluuium vna cum Caſſio traiecere, Quid vero acturi ſint, quoue pacto Elephantorum excipient impetum paulo poſt mirabilis ſcriptor, â Mucuride ſeu Oxidracis nos certiores reddet. Talia multa ob eruditionis inopiam nugantur, & quæ aſpectu digna ſunt minime cernunt, neque ſi viderent, pro dignitate eloqui poſſunt. Ceterum comminiſcentes & fingentes, quidquid ad importunam (vt aiunt) linguam venerit, effutiunt.

Quid quod librorum gloriantur numero, præcipue vero inſcriptionum ſuperbiunt titulis, Nam & illi admodum ſunt ridiculi, videlicet, *Parthicarum hiſtoriarum liber venuſtiſſimus talis*; & iterum, *Parthidos primus, ſecundus*, perinde ac ſi Atthidos diceret. Alius quidam longe vrbanius, legi etenim *Demetrij Sagaleſcenſis Parthonicica*, non ridendi gratia, ſeu vt tam lepidam reprehenderem Hiſtoriam, ſed potius vtilitatis cauſa, ſcilicet, vt quicunque hæc & ſimilia declinaret, is magnam partem recte ſcribendi ſibi vendicaſſe cognoſceret, imò ſe paucis adhuc indigere ſciret. ſi ſaltim verum eſt Dialecticorum illud, immediatorum vnius ſublatio, alterius penitus eſt introductio.

Sed dixerit quiſpiam, exacte area expurgata eſt, ac ſpinæ quotquot erant euulſæ, vepresque extirpatæ ſunt, nec non aliorum rudera iam eiecta, etſi quid aſſerum fuit hoc plane leuigatum eſt, ita vt iam ſuperædificare, ac non ſolum in alienis euertendis generoſum teipſum oſtendere oporteat, ſed & quippiam excogitare idoneũ, quod nemo, quod Momus ipſe carpere poſſit. Aſſero igitur neceſſe eſſe, vt quicunque hiſtoriam quamoptime conſcribere aggreditur, hæc duo potiſſimum ſecum tanquam peculiaria afferat, prudentiam ſcilicet ciuilem dicendique facultatem, Atqui peritia nullo pacto addiſci poteſt, vtpote, quæ naturæ tantum munus exiſtat. Eloquendi vero virtus, exercitatione multa, labore aſſiduo, veterumque imitatione acquiri ſolet. Ceterum ſunt hæc citra artificium, neque me conſultore indigent. Etenim reddere ingenioſos, ac præter naturam induſtrios, hic noſter libellus promittit minime, Siquidem multo pretio, imo potius vniuerſo dignus eſſet ſi transformare, tanquum decora tribuere poſſet, etenim eſſet hoc plumbum in aurum, ſeu ſtannum mutare in argentum, ex Cononeue Titormon, ſiue ex Leotrophide reddere Milonem. Quandoquidem artificii ac conſilii vtilitas, minime ad fabricam eorum quæ componuntur, ſed potius ad commodum illorum vſum ſpectare deprehenditur, Perinde ac ſi Iccus, vel Herodizes, ſeu Theon, ſiue alius quiſpiam exercendi magiſter, tibi polliceatur, ſi Perdicas ei in cuſtodiam traditus fuerit. Etſi nouercæ ſuæ ſit amator, ideoque macie confectus, (non Antiochum Seleuci filium Sartonicenque illam dico) in olympicis victorem, Theagenique Thaſio, ſeu Polydamanti Scotuſæo, certamine parem ipſum redditurum. Ceterum ſi materia tradita, ad gymnaſtices pereptionem habilis erit, longe præſtantior, cum arte comparebit. Abſit igitur à nobis tam odioſa promiſſio, vt artem, rem adeo difficilem & arduam, præſtare poſſe affirmemus, Non enim quemlibet ſuſpicientes, hunc illico hiſtoricum nos reddituros aſſerrimus, ſed induſtria naturali prædito, & egregie in dicendi facultate exercitato, vias quasdam rectas oſtenſuros nos pollicemur. Quibus ſi vſus fuerit (dummodo talis extiterit) citius & facilius ad metam vſque pertingere valeat, Atqui ne cenſeas, ingenioſum arte & diſciplina in iis quæ ignorat, haud indigere, Alioquin & ſi quis Cithara pulſare, ſentibus modulari non didiciſſet, cuncta tamen recte noſcitaret, ſed quoniam haud didicit, nil horum callet, cum vero illi quiſpiam præmonſtrauerit, facile percipiet, & à ſe ipſo recte dein pertractabit. Nunc itaque talis nobis tradatur diſcipulus quispiam, intelligendo ac dicendo non ingeneroſus, ſed perſpicax, & qui rebus ſibi demandatis recte vti noſcat, cui magnanimitas militaris, ſed ciuilitati coniuncta, nec non imperandi peritia, contigerit, Et (per Iouem) qui aliquando in caſtris quoque fuerit, militesque ſe exercitantes, ac in ordines explicatos viderit, arma & machinas nouerit, ac quid in cornibus, quidve in fronte prouidendum ſit, calleat, quo pacto agmina, quemadmodum vnde equites educendi, circumducendique ſint, Et penitus haud ex illis exiſtat, qui nunquam è domo pedem protulerit, & qui non temere nunciantibus fidem adhibeat, maxime vero præ cunctis animi ſit liberi, neminẽ timeat, nihil ſperet: alioquin prauis ſimilis erit iudicibus, qui ſeu in gratiam, ſiue in odium ſub mercede iudicant, Atqui nec curæ ſit illi, neque Philippus ab Aſtero Amphipolitano ſagittario in Olinthi obſidione exoculatus, ſed talis qualis erat oſtendatur; neque Alexander triſtabitur, ſi Cliti cædes in conuiuio crudeliter perpetrata manifeſte deſcribatur: Nec Cleonem ipſum timebit, quãuis magnopere in concionib. ſit potẽs, ſuggeſtũq; obtineat, quo minus dicat, pernicioſum ac furioſum hominem illum fuiſſe: Neque vniuerſa Athenienſium reſpubl. ægre feret, ſi clades in Sicilia accepta, Demoſthenis captiuitas, ac Niciæ obitus narretur, quemadmodumque ſiti affecti extiterint, qualem aquam biberint, quo pactoque multi in potu deprædenſi, cæſi fuerint. Ipſe etenim (quod & iuſtiſſimum eſt) à nemine, qui mentis eſt compos, eſſe in culpa exiſtimabitur, ſi infœliciter aut ſtulte acta, vt geſta ſunt, explicabit. Non enim factor, ſed rerum illarum erit commemorator,

Digitized by Google

moratur. Ideo nec ille cum nauali decertabunt prælio, eos ſubmerget, nec ſi in fugam vertentur, perſequetur, niſi vt indecorum ſubſequatur optare velit, Quandoquidem ſi tacendo aduerſa, vel contrarium ſcribendo, res male geſtas corrigere liceret, facile Thucydides quoque, vno prætenui calamo, murum apud Epipolas euertere, Hermocractis triemem ſubmergere, deteſtandumque illum Gilippum vias intermunientem ac circumuallantem, transfigere valuiſſet, & tandem Syracuſanos in Lythotomias conijcere, Athenienſes vero, cum priſtina Alciabiadis ſpe victoriæ, Siciliam & Italiam circumnauigantes fingere potuiſſet. Ceterum, vt arbitror, neq; Clotho res geſtas oblitterabit, neque Atropos inuertet, Idcirco vnum ac præcipuum ſcriptoris eſt opus, vt quemadmodum cuncta acta ſint, ita fideliter ea enarret, iſtud vero præſtare minime poterit, quamdiu Xerxis ſit medicus, illumque reuereatur, vel ſperet veſtem purpuream, ſeu torquem auream, aut equum Niſæum, laudis in hiſtoria deſcriptæ mercedem ſe accepturum, Atqui non ita faciet Xenophon, ſcriptor iuſtus, neq; Thucydides, qui etſi nonnullos priuatim oderat, longe tamen honeſtius duxit, veritatem vtilitatemq; publicam, inimicitiis anteferre priuatis, Itidem ſi quempiam amat, non tamen erranti parci, Nam (vt dicebam) vnum hoc hiſtoriæ conuenit, vt qui illum ſcribere aggreditur, ſoli ſacrificet veritati, reliqua vero cuncta negligat. Et inſuper penitus cubitus vnus, ac menſura diligens, vt quis non ſolum ad illos qui nunc audiunt, ſed ad eos quoque, qui ſcripta in poſterum manibus verſaturi ſunt, reſpiciat. Quod ſi quis tempori præſenti tandummodo obſequi conatur, adulatoriæ eſſe factionis merito reputabitur, quos hiſtoria pridem confeſtimque ſub initium aduerſata eſt, haud ſecus, ac comandi artem gymnaſtica. Proinde Alexandri dictum illud celebrant, *Quam cuperem Oneſicrates*, inquit, *cum defunctus eſſem ad modicum tempus reuiuiſcere, vt cognoſcerem, quo animo ſcripta hæc poſteri lecturi eſſent, minime enim mireris, ſi nunc illa laudant & amplectuntur. Etenim haud minuta quadam ineſcatione iſta vnuſquiſque beneuolentiam noſtram expiſcaturum ſe ſperat.* Idcirco Homero nonnulli, etſi fabuloſe multa de Achille retulerit, fidem tamen adhibere ſolent, hoc vno ad veritatis demonſtrationem vtentes argumento, qui non de viuo, ſed iam vita functo ſcripſerit, haud enim cuius rei gratia mentiri debuiſſet inueniunt. Talis igitur mihi ſcriptor exiſtat, intrepidus, incorruptus, ingenuus, liberæ linguæ ac veritatis amicus, quique (vt Comicus inquit) ficus, ficus; ſcapham vero ſcapham nominet, non liuori, non amicitiæ indulgeat, nemini parcat, nullius ducatur miſericordia, nullo corripiatur pudore, non animo flectatur, iuſtus ſit iudex, omnibus beneuolus, vsq; adeo, vt ne quid alteri plus iuſto tribuat, peregrinus in libris, ſine ciuitate, ſuis viuens legibus, rege carens, haud conſiderans, an illud ſeu aliud conueniat, ſed quid factum ſit enarret. Admodum igitur recte Thucydides ſanciuit, virtutemq; hiſtoricam ac vitium ſecreuit, cum vidiſſet ingenti eſſe admirationi Herodotum adeo, vt libri eius Muſarum nominibus appellari meruerint, quos ſuppellectilem potius eſſe dicit ad perpetuam ſcribendi normam, quam in præſens certamen, nec fabuloſitatem amplecti, ſed veritatem rerum geſtarum poſteris relinquere decere aſſerit, vtilitatisq; rationem aſſignat, quam prudens quiſque finem eſſe hiſtoriæ cenſere debet, ſcilicet, ſi quando iterum ſimilia accidant, *vt homines* (inquit) *ad præſcripta reſpicere, ſicq; rebus publicis bene vti valeant:* Igitur qui mentem talem ſortitus ſit, mihi ſcriptor obtingat.

Quantum vero ad ſtilum, vimq; pertinet elocutionis, haud vehementi illa & aſpera, nec non periodis frequenti, argumentationibusq; cõtorta, reliquaue Rhetoricæ acrimonia, nimis argute ſcripta, ſua inchoet, ſed ſedatius incedat. Sententiæ vero ſint ordinatæ, denſæ, & ſibi inſtantes. At dictio ſit aperta & ciuilis, & quæ inſigniter materiam propoſitam oſtendere valeat. Quemadmodum enim loquendi libertatem ac veritatem ſcriptoris menti ſcopum conſtituimus, ita & eloquutioni ipſius, vnus ac potiſſimus eſt ſcopus, aperte demonſtrare, ac dilucide res geſtas enarrare, non verbis abſtruſis, exorbitantibusve, neque plebeis illis ac cauponariis, ſed vt multi intelligant, eruditi vero laudent. Oratio præterea figuris ornetur non moleſtis, maxime vero in affectatis ac minime ambitioſis. Alioqui iuri opipare nimis condito ſimilis reddetur ſermo: Sententiæ vero ad magnificam illam poeticam & elatam accedant grauitatem, de qua obiter participent, præcipue cum ordinib. ſtructis, infeſto marte, naualiue confligitur certamine. Opus enim tũc erit poetico aliquo vento, qui claſſem ſecundo impellat flatu, quiq; in altũ. ſummasq; per vndas naues peruehat. At ſtylus interim per terrã incedat, veruntamen ſublimitati ac venuſtati rerũ enarrandarũ adaptando ſe extollat, & quod fieri poterit, aſſimilet, non peregrinabundus, neq; intempeſtiue debacchabundus. Prælicenter etenim euagari, & in poeticum furorem præcipitari, periculum eſt maximum. Idcirco præcipue ſunt tum habenæ moderandæ, ac cohibendæ, cum haud obſcurum ſit, ex inſolentia nimia, morbum non exiguum generari. Longe igitur ſatius erit, vt cum mens æquo vehatur, eloquutio pedeſtris, apprehenſa ſella, ne ab impetus derelinquatur vehementia, curſu ſubſequatur. Atqui verborum ſtructura vtendum eſt media & temperata, non nimis remota & circumducta, Aſperum etenim, neque numeris ferme (vt à multis fit) copulatas: hoc namque culpabile eſt, illud vero audientibus inſuaue. Ceterum res ipſæ non ſunt, vt ſors tulit, componendæ, ſed laborioſe & anxie eadem ſæpius recenſere oportet, & maxime quidem præſentem & introſpicientem: ſin minus, ſaltim eos imitari, qui fideliter res geſtas enarrant, quosve ſuſpicare quis valeat, quam minime vel ad gratiam, vel ad odium addere, vel demere. Inde etenim coniectura initium ſumet,

veri-

Digitized by Google

veriſimiliora ſcriptorem illum compoſuiſſe. Poſtquam vero cuncta ſeu plurima collecta fuerint, primo ex eis commentaria quædam contexat, ac in corpus rude & informe redigat, Deinde ordinem adhibeat, cultum inſerat, ſtilum ornet, aptet & concinnet, penitusque tum Homerico ſimilis ſit Ioui, iam Tracum equeſtrium terram ſpectanti, iam vero Myſorum pariter & ipſe quæ ſunt Romanorum ſeperatim inſpiciat, nobisque ſignificet, qualia videantur ſibi ab excelſo contemplanti. Dehinc Perſarum quoq; inde vtramque conſideret partem, num manus ſint conſecturi, cumque acies iam inſtruuntur non ad partem vnam reſpiciat, neque equitem vnum ſeu peditem, niſi Braſidas quis proſiliat ſeu Demoſthenes munitiones incidat. Primum duces intueatur, & ſi quid præceperint, num milites audierint, quomodo, qua ratione quoue conſilio illos collocarit, ex ordine referat, poſtquam vero congreſſi fuerint, commune ſit ſpectaculum, & quæ geruntur tanquam in liberatum expendat, vnaque perſequatur, & vna fugiat, hisq; omnibus menſura adhibeatur, haud ad ſatietatem tamen, nec inſolenter, neque iuueniliter, ſed facile cuncta abſoluat, ſiſtens illic vbi hæc, ad illa (ſi res vrget) tranſeat, inde reuertatur, ſolutus, cum illa vocauerint, ad omniaque feſtinet, & quantum poſſibile erit vno ac eodem tempore ſingula pertractet, ab Armeniaq; in Mediam transuolet, inde eodem impetu in Hiberiam pergat, poſtea in Italiam, ita vt nullum tempus intermittat. Maxime vero ſpeculo illini, lucido, & exacto centro, ſilenem repræſentet mentem. Siquidem quales rerum imagines ſuſceperit, tales quoque illas reddet; diſtortum verò ſeu decoloratum, alteriusue formæ nihil, non enim Rhetorum more ſcribitur, ſed vt exponenda ſunt, ita enarrentur, iam ſunt enim geſta. Sic autem ordinare & dicere ea oportet, vt non quærendum ſit illis, quid dicant, ſed qualiter dicant. Proinde penitus arbitrandum eſt, hiſtoriæ ſcriptorem Phidiæ ſeu Praxiteli, aut Alcameni, vel alii illorum cuipiam ſimilem eſſe oportere. Etenim neque illi aurum, ſeu argentum, vel ebur, aliamue materiam faciebant, ſed eam iam exiſtentem, Elæi aut Athenienſes, aut Argiui, erogantes, antea diſpoſuerant, illi vero dumtaxat formabant, & ſecabant ebur, inde poliebant, glutinabant, coacinnabant & floſculorum inſtar auro inſpargebant, ſiquidem illud ars eorum erat, vt affabre materiam adaptarent. Tale igitur hiſtorici opus erit, vt res ornate diſponat, ac pro virili eas quam euidentiſſime repræſentet. Cum vero auſcultatur, quæ dicuntur, ſubinde ſecernere arbitratur, interimq; laudibus proſequitur, iam tum exacte laboratum eſt, debitamq; laudem in opere hiſtorico conſequutus eſt Phidias.

Cumque parata ſunt omnia, abſque proœmio quãdoq; ordiatur, vtpote cum res, vt quid præmittant non admodum vrget, Eandem tamen vim habente principio vtatur, quo manifeſte indicetur, quibus de rebus ſit dicturus, Cum vero proœmium facit à rebus duabus tantum, non à tribus (vt rhetores facere ſolent) inchoet. Nam quidquid ad beneuolentiam attinet, prætermittat, audientesque tantummodo attentos ſeu dociles reddat. Id fiet, ſi oſtendit, quod de rebus magnis, vel neceſſariis ſeu domeſticis aut vtilibus verba ſit facturus. Intellectu vero facilia, luculentaque ſequentia efficiet, ſi cauſas ex ordine expoſuerit, rerumq; geſtarum capita commode diſtinxerit. Talibus vſi ſunt proœmiis ſcriptorum, excellentiſſimi Herodotus quidem, ne facta temporis lapſu deleantur, cum magna ſint & admiranda, victoriasque Græcorum calamitatesque oſtendant Barbarorum, Thucydides vero, & ipſe ſpetans bellum illud fore memorabilius, ac ſuperioribus maius, quandoquidem calamitates maximæ in illud inciderint. Proœmii vero magnitudo proportione ſua rebus recte conueniat, ſeu prolongatione, ſiue abbreuiatione, ab illoque ad narrationem contextilis ac ductilis ſit tranſitio. Reliquum enim hiſtoriæ corpus, reuera nil aliud, quam perpetua eſt narratio. Quapropter virtutibus illuſtretur, propriis, leuiter ac plane procedendo, æqualiter tamen, ne promineat, neue deprimatur, De hinc manifeſte dicendi exornetur elegantia, parata (vt dixi) ac rerum geſtarum connexione decorata, Sic enim cuncta abſoluta ac perfecta reddet.

Cumque in principio ſatis elaboratum fuerit, introducatur ſecundum, priori coherens, & cathenæ inſtar complicatum, ne hiſtoriæ corpus truncum remaneat, neue narrationes ſint quam plurimæ ac invicem confuſæ, ſed ſemper primum ſecundo, non ſolum ſit, vicinum verum & coniunctum ac magnopere permixtum.

Celeritas vero olim maxime eſt vtilis, præcipue vero vbi inopia narrandorum impedimento non fuerit, Hanc autem non tam à vocabulis ſeu verbis quam à rebus ipſis ſumere oportet, Dico autem ſi exigua ac minus neceſſaria transcurras, magnaque ſufficienter enarres, immò vero plurima omittas, Haud enim cum amicos conuiuio acceperis, omnia quę parata fuerint, propterea in mediis bellarijs, & altilibus, totq; ollis & apris. nec nõ leporib. & ſuminib. Saperdã appones vel fabas etiãſi coctum fuerit, Siquidem tale quid viliora illa negliges, Maxime vero in montium, mœnium & fluminũ deſcriptione, temperandum eſt, ne inſolenter vim verborũ oſtentare, hiſtoriamq; prętermittendo, rem tuã agere videaris, ſed vtilitatis & claritatis gratia parumper delibando tranſibis, viſcum in hac re, omnemque eſcam talem euitans, Quemadmodum & Homerum magnanimiter facere cernis, quãuis enim poeta exiſtat, Tantalum tamen Ixionẽ Ticyumque ac reliquos curſim præterit, Quod ſi Parthenius vel Euphorion, ſeu Callimachus dixiſſet, quotnam putas carminibus, aquam ad Tantali labia vſq; perduxiſſet? Dein quot Ixionem circumrotaſſet? Quinimo Thucydides ipſe,

paucis

Digitized by Google

paucis in tali dicendi genere vſus eſt, Conſidera etenim, quam ſubito abſiſtat, cum machinam ſeu obſidionis figuram neceſſariam & vtilem deſcribit, vel etiam vbi ciuitatum ſitum, aut Syracuſanorum portum oſtendit, Atqui cum peſtem enarrat, quamuis prolixus eſſe videatur, ſi tamen res exactius conſideraueris, ſic ipſius celeritatem cognoſces. Nam à rerum geſtarum copia, quamuis fugiens tantum non obruitur. Cum vero aliquando orantem quempiam introducere oportebit, præcipue perſonæ congruentia, reique peculiaria dicantur, ac ea quam manifeſtiſſime. Permiſſum eſt tamen aliquãdo rhetoriſare, eloquentiæque vim palam oſtendere, at laudes ac vituperationes admodum ſint parcæ ac conſideratæ, omniq; careant calumnia. Et quoniam extra forum verſantur, demonſtratiuæ, acceleratæ ac minime intempeſtiuæ exiſtant, Quod ſi ſecus fiet, cum Theopompo merito quis culpabitur, odioſe plurimos accuſanti, & hac in re adeo immoranti, vt potius accuſare, quam res geſtas enarrare videatur.

Porro, ſi fabula quæpiam inciderit, exponenda quidem erit, non tamen omnino confirmanda, ſed in medium ponenda, quatenus vnuſquiſq; de illa ſuopte arbitrio coniicere valeat, fides vero tua minus periclitabitur, ſed ad neutrum inclinatior eris.

In ſumma huius mihi memor eſto, ſæpius illud idem refero, vt non ſolum ad præſens reſpiciendo ſcribas, quo nunc exiſtentes te laudibus proſequantur & honorent, ſed ad vniuerſa æuum coniectando, ad poſt futuros potius elabores, ac ab illis mercedem ſcripturarum tuarum expoſtules, vt de te dici queat, vir ille ingenuus, loquendiq; libertate plenus erat, nil adulatorium neque ſeruile protulit, ſed cunctis in rebus ſolam veritatem amplexus eſt, id ſi quis ſapit, præſenti ac tam momentaneæ ſpei vniuerſæ anteponet, Cernisne quid Cnidius ille Architectus fecerit, cum turrim pulcherrimam, & omnium maximam in Pharo Aegypti fabricaret, vnde per immenſum Pelagi ſpacium, nocturna nauigatibus oſtenderentur lumina, ne in Paretoniam inciderent periculoſiſſimam (vt aiunt) ac vnde nullum pateret effugium. Conſtruens igitur molem, clam in muri ipſius lapide, ſuum incidit nomen, cumq; id calce obliuiſſet ac abſcondiſſet, nomen tum regnantis ſuper inſcripſit, conſyderans (id quod accidit) vt haud multo poſt literæ cum tectorio ſimul opere deciderent, atque appareret: *Soſtrates Dexiphanis Cnidius diis ſalutaribus pronauigantibus.* Ita ille non ad ſeculum ſuum, nec vitam proſpiciebat breuiſſimam, ſed ad æternitatem, ac tempus præſens.. Quamdiu enim turris illa ſtabit, tamdiu & ars ipſius permanebit. Taliter itaque hiſtoriam quoque cum veritate potius ad ſpem futuram, quam cum adulatione ad oblectationem eorum, qui nunc laudantur, conſcribere oportet. Hæc tibi regula & amuſſis hiſtoriæ iuſtæ, quaſi qui metiri voluerint, bene erit, ac in vſum decentem à nobis ſcriptum eſt, ſin minus, dolium circumuolutum eſt in cranio.

Digitized by Google

EPISTOLA BILIBALDI, SVBIECTA LVCIANI de conſcrib. hiſt. Commentario.

REVERENDO AC LONGE PRÆSTANTI VIRO DOMINO IACOBO DE BANNISSIS, CÆSAREÆ MAIESTATIS A CONSILIIS ET SECRETIS: DECANO TRIdentino digniſſimo Bilibaldus Birckheimer

S. P. D.

AB Imperiali Aula, quæ tum in Oeni celebrabatur Ponte, te inſalutato, vir clariſſime, abire coactus ſum, quoniam illuſtrium Bauariæ Ducum controuerſia, ob quam à Repub. noſtra illuc legatus eram, iam finem ſortita eſſet, tuque Maieſtatem Cæſaream confeſtim ad Capreatum venationem in ſaltus auios, prærupta que montium cacumina pergentem, inſecutus fuiſſes, Domum interim regreſſus, Luciani Samoſatenſis illius ſalſi ac omnium faceti ſſimi commentarium de ſtruenda hiſtoria, è græco in latinum (etſi tot negotiis onuſtus) verti, in quo non ſolum ſcriptorum ineptias, vt aſſolet, vafre perſtringit, ac mordendo irridet, ſed & graphice, quo pacto hiſtoria ſit texenda, præter conſuetudinem inſtruit, Illum igitur Cæſaream Maieſtatem, tanquam maioris, vt noſti, moliminis præcurſorem, adire iuſſi, addito mandato, vt te imprimis conueniret, pariterque neglectum officium meum ſuppleret, ac Critolai lance ſe expendendum, ſeu magis Ariſtarchi obelis transfigendum exhiberet, haud ignarus, me fuſam illam ac vrbanam græcæ linguæ elegantiam, orationisque agmen rotundum ac modulo numerorum venuſtum, nequaquam repreſentaſſe, quis enim præſtare id valeret? Vtrum vero tumultuaria & nocturna interpretatione iſta, à rebusque forenſibus legum ſtudiis ſuffuratis lucubratiunculis, præciumoperæ fecerim, ſeu doctis ſatisfecerim auribus, ex tuo ac aliorum eruditorum pendebit iudicio. Quapropter, ne mei laboris amore, cenſuræ perquam emunctæ, Celeberrimum Diui Sebaldi Præpoſitum Melchiorem Pfinznig, conterraneum meum, Sebaſtianum Sperantium Præpoſitum Brixenſem, digniſſimum, Ioannem Stabium Mathematicum & Hiſtoriographum inſignem, adhibebis: quos omnes honoris ac eruditionis gratia appello, vt cum tecum hæc muſarum caterua, ſcriptis meis album adiecerit calculum, tum demum, Imperatoriam Maieſtatem religioſe adorandi veſtra commendatione, Luciano meo licentia concedatur, Proinde qui tibi homini in rebus tam arduis occupatiſſimo, ſubciſiua hæc nugalia, ſubciſiuis horis examinanda offero, haud (ſat ſcio) moleſte feres, quandoquidem, cum ſis eiuſdem Muſæ vir, ſtudia hæc leuiora, tanquam oblectamenta quædam, haud penitus aſpernari, Sed animi laxandi gratia (vt & mihi euenire ſoler,) ad ſuauia & blanda hæc ocia, potius quam negotia ſæpiſſime diuertis, boni igitur conſules, & vt tua eſt humanitas benigne excipies, quæ tibi iam ſincero & candido affero animo, incertus plus te ſuſpiciam, amemue. Non ſolum quoniam inter primores polleas aulicos, ſeu quod auctoritate & gratia plurimum apud Maieſtatem præſtes Cæſaream, Verumtamen quoniam rerum prudentia, animi probitate, eruditione ſingulari, vſu, & experientia, opidoquam inter cunctos excellas homines, adeo vt mater natura, non nouerca, tot virtutibus te non ſolum ornaſſe, ſed potius cumulaſſe videatur, Veruntamen ne nil modeſtiæ tuæ tribuiſſe videar, ſatius fortaſſis erit ſtilo temperare, quam parum digna de te in medium proferre, Vela igitur contraham, obſeruantiſſime ac iucundiſſime mi Banniſſi, laudesque tuas innumeras, longe melioribus olim celebrandas, iam reſeruo. Interim mei memor vale, ac Xenophontis de rebus Græcis libros ſeptem, in latinum à me verſos, ſi ſaltim præ nimiis occupationibus breui recognoſcere licebit, tantum non in manibus habere exiſtima. Nurenbergæ Kal. Decembris, Anno ab humanæ ſalutis inſtauratione

M D XIIII.

HISTO-

HISTORIA BELLI SVITENSIS SIVE HELVETICI

DVOBVS LIBRIS DESCRIPTA,

AVTHORE

BILIBALDO PIRCKEIMERO.

Lectori Conradus Rittershuſius S. D.

ETſi hoc memorabile & geminum bellum, quod cum Heluetiorum fortiſſima gente duo geſſerunt maximi Duces ac bellatores Carolus Burgundus & Maximilianus I. eius gener, ab aliis quoq; deſcriptum extat, à nemine tamen fortaſſe melius & copioſius, magisq; ex fide, quam à Bilibaldo, qui ipſemet poſteriori interfuit, præf. Copiarum Norimbergenſ. Reip. tam equeſtrium quam pedeſtrium, vt tam hic, quam in Vita ſua Commentariolo profitetur. Operæ pretium igitur facturi videbamur, ſi hanc hiſtoriam Xenophontis noſtri Germanici (appelletur ita ſane ex merito noſter Pirckheimerus, vir cum quo illius æui, fortaſſis & aliorum temporum, pauciſſimos Germanos conferre poſſis:) ex tenebris in lucem proferemus. Latuerunt hactenus duo iſti libri, partim in archiuo Reip. Noricæ, partim in literarijs bibliotheca Pirckeimerianæ, quorum folia ſic erant diſperſa, vt folia Sibyllina iure dici poſſent. Alterum vero exemplar ſatis vitioſe mutilateq; deſcriptum erat, cui nec mures alicubi pepercerant, particulam eius abrodentes, quam non facile quisquam ex coniectura reſtituiſſet. Verum collatione eius inſtituta cum autoris autographo, quod in ordinem beneficio illius redegimus, egregie id redintegrauimus, omninoq; tale tibi opus totum exhibemus, amice Lector, quale ab ipſo (ne dubita) conceptum eſt Pirckeimerano. Quod ſi quis quærat ex nobis, cur non multo ante vel ipſe autor vel eius heredes hæc ediderint: cauſam hanc eſſe putamus, quod autorem quidem mors præueniſſe videatur antequam ederet ipſe, quæ idcirco, vt ederentur, tam diligenter deſcripſerat: heredes vero filias tantum reliquit (fuit enim cum ipſo ſtirps Pirckeimeriana, olim inter patricias gentes Noricas clariſſima, plane exſtincta) quæ talia parum curarunt. Sed, vt dicitur, ſat cito vel nunc, dummod[illegible]t bene. Vale & fruere feliciter, cum his duobus libris, tum ceteris, quæ alias dabimus, opuſculis.

Digitized by Google

BELLI HELVETICI A BILIBALDO PIRCKHEIMERO DESCRIPTI

LIBER PRIMVS.

QVi Regum gentium aut populorum res geſtas conſcribere aggrediuntur, identidem ſub initium in hiſtoriæ laude verſari conſueuerunt, eam temporum teſtem, veritatis lumen, memoriæ conſeruationem, magiſtram vitæ, vetuſtatis nuntiam eſſe contendentes, cuius ope egregia hominum facta à temporis vindicentur iniuria, planeque immortalitati commendentur. Mihi vero haud quaquam ita præfari licet, ſed cogor potius de Germanicæ gentis infortunio, aut etiam calamitate conqueri, quod tam paucos, ſeu vt rectius dicam, nullos ſortita ſit ſcriptores, qui ingentia illius & celeberrima facta, memoriæ, vt decuiſſet, mandaſſent, *cum omnes res geſtæ tantæ habeantur, quantum ea verbis* (vt ille ait:) *præclara potuere extollere ingenia.* Quapropter vetuſtiſſimorum illorum Germanorum, Francorum, Sueuorum, Gottorum, Alanorum, Vandalorum, Herulorum, Longobardorum, ac reliquarum gentium infinitarum facta clariſſima & admiranda, aut minus digne & fideliter, ſed & maligne ab exteris tradita ſunt ſcriptoribus, aut magna ex parte ſempiterna obliuione ſepulta iacent, tametſi ruptis vndique limitibus Romanos rerum dominos deuicerint, caput mundi Romam ipſam ac totam fere Europam ditioni ſuæ ſubiecerint, vt interim ſileatur, quid in Aſia, quid in Aphrica à Germanicæ ſtirpis hominibus geſtum ſit. Ceterum vt priſca illa & obſoleta fere omittantur, ætatique donentur rudiori, iuſta tamen repræhenſione non caret, quod nemo Germanus præter vnum aut alterum huc uſque repertus ſit, qui vel ſui temporis geſta conſcribere ſit aggreſſus, cum interim tamen non parum multi fuerint, qui omnium gentium, & à mundi quidem exordio, facta connectere, & ab aliis accepta pro ſuis edere ſunt auſi; non quod illis materia defuerit, cum vix vnquam Germania ſine bellis aut quieta extiterit, ſed quia non erat, vnde decerpere, & alienis perfrui laboribus poſſent. Hinc euenit, vt ſcriptores exteri, quoties Gentilibus ſuis, cum Germanis, res aut diſſidium interceſſit, vbique illos ſuperiores confinxerint, aut noſtræ gentis odio partos triumphos, factaque ſplendidiſſima ita extenuarint, vt multoties ex fortiſſimis ſegnes, ex inſequentibus fugientes, ex victoribus vero plane deuictos, fingere ſint auſi. Nam ita comparatum eſſe videmus, vt quiſque magis ad ſuæ gentis laudem quam alienæ procliuis exiſtat, licet nihil magis hiſtoriam deceat, aut illam exornet, quam veritas, qua neglecta, confeſtim in fabulas & anilia exit deliria.

Qua proter operæ precium me facturum putaui, ſi bellum quod Helueticum vocant, litteris mandarem, ne illud quoque quemadmodum & reliqua ex hominum laberetur memoria, cum maximum extiterit, & funeſtiſſimum ex omnibus, quæ in noſtram aut patrum inciderint memoriam, non ſolum bellico apparatu ac copiarum numero, ſed & præliorum atrocitate, cladiumque multitudine: ſiquidem non toto exacto anno ſæpius collatis pugnatum eſt ſignis: vt interim tumultuaria ac leuia obmittantur prælia, quibus non pauciores, quam iuſta cecidere acie. Etenim ambæ partes egregie viribus pollebant, & opibus magniſque vtrinque nitebantur auxiliis. Accedebat his animorum obſtinatio ac militaris ferocia, quæ non tam bellicæ laudis gloria, quam mutuo decertabat odio: Heluetiis ſummopere annitentibus, ne proprium ac maiorum decus, tam multis partum bellis amitterent. Cæſarianis vero, ne illis animo & manu deteriores eſſe viderentur. Conſcribam autem non ſolum ea, quę aliorum relatu aut fama tantum percepi, ſed etiam quæ coram vidi & aſpexi, cum in hoc bello non paruis copiis, tam equeſtribus quam pedeſtribus præfuerim ac imperauerim, proinde non tam verborum elegantiæ, quam veritati ſtudere conabor, quo non plus neceſſitudini partium quam hoſtium virtuti tribuiſſe videar, quantumque potero veriſſime cuncta omni affectu animi depulſo enarrare conabor.

Verum enim vero priuſquam huius belli ſeries explicetur, Heluetiorum originem & res geſtas altius repetendas eſſe cenſui, vetuſtioribus ac quæ fabulis ſimiliora ſunt neglectis, quo percipi poſſit, quibus initiis ad tantam euaſerint potentiam, vt cunctis vicinis ſuis formidabiles fuerint, ac Cæſari ipſi repugnare ſint auſi, his deinde belli huius cauſas, ſemina, ac originem adnectam, ſicque demum ad reliquam hiſtoriæ procedam explicationem.

Suitenſes igitur (quo nomine omnes fere cenſentur confœderati) ſe à Suetia Balthici maris peninſula oriundos autumant. Illinc enim maiores ſuos populariter olim egreſſos, ac in eam quã nunc habitãt regionem cõmigraſſe perhibent. Ceterum quantũ opinio hæc veritati aſtipuletur, ipſi videant. Conſtat enim, eos claſſe ad terrã hanc aduehi nequaquã potuiſſe, cũ longe ſit à mari remota, pedibus vero quis tm̃ periculi ac itineris ſubiret, ac per tot horridas & bellicoſas nationes incederet, vt demũ in terra tam ſterili, ac cœlo aſpero conſideret, nemo n. ideo natale ſolũ relinquere aſſueuit, vt deteriorẽ occupet terrã, ſed vt ab informi & cultu triſti ad pinguiorẽ fœlicioremq; cõmigret. Atqui

Digitized by Google

Sueticus ager, quamuis admodum ſeptem appropinquet trionibus, vbertate tamen glebæ, longe ſterilia Suitenſium rura exuperat, præcipuæ ea quæ Alpibus adiacent, ac perpetuo ferme rigent frigore: Reliqui verò confœderati partim ſe ab Hunnis & Attilæ exercitu, partim à Gottis, qui Galliam olim occuparunt, deſcendiſſe contendunt. Verum vndecumque originem traxerint, ſatis conſtat, magnam regionis illius partem Zeringiæ quondam Ducibus paruiſſe: ac poſt illorum interitum diu inter comites & eius loci nobiles hinc inde diſtractam, tandem in Habſpurgenſium Comitum (qui poſtea Auſtriæ Ducatum conſequuti ſunt) poteſtatem conceſſiſſe. Ceterum cum ſubditi grauiſſimis tributorum premerentur oneribus, intolerandiſque præfectorum grauarentur iniuriis, Suitenſes primum, deinde Vrienſes & Vnderwaldenſes, excuſſo iugo in libertatem ſe vindicare cœperunt, præfectos ac nobiles, qui in manus eorum inciderunt, trucidarunt: reliquos omnes deſtructis munitionibus & arcibus expulerunt. Hunc motum ipſi longa explicant ſerie. Nobis autem ſatis erit oſtendere, quibusnam initiis ad hanc, qua nunc pollent, creuerint potentiam. Eiectis præfectis ac nobilibus omnes quorum vxoribus aut liberis vis illata fuerat, quiue inſigni aliqua affecti erant contumelia, Suitenſibus ſe iunxere, arbitrantes tempus aduenisse, quo & ipſi acceptas vlciſci poſſent iniurias, breuique ita eorum creuit numerus, ac in immenſum auctus eſt, vt principibus quoque formidabilis eſſe inciperet.

Leupoldus igitur Habſpurgenſis Comes, & qui tum Auſtriæ Dux erat, motum tam formidandum, priusquam latius ſerperet, compeſcendum cenſens, ingenti collecto exercitu Suitenſium fines inuaſit. Straſpergenſis quoq; comes ex alia parte non minoribus copiis Vnderwaldenſes aggreſſus eſt, vt diſtractis hoſtium viribus, facilius victoriæ compotes euadere poſſent. Sed ambo eodem die victi, ac multis ex ſuis amiſſis in fugam coniecti ſunt. Ferunt, cum Dux de inuadendo hoſte conſuluiſſet, fatuum quendam tum præſentem, qui ob animi ſimplicitatem principi in delitiis erat, effuſo cachinno riſiſſe, cumque riſus cauſa ab eo perquireretur, reſpondiſſe: Et cur non riderem, cum vos omnes de intrando tantum deliberare audio; neminem vero cogitare, vbinam ingruente neceſſitate ſit exeundum. Quæ vox, vt fieri ſolet, cum riſu tum excepta eſt: clade vero accepta in omen conuerſa. Suitenſes enim hoſtibus ingreſſis nihil prius habuere, quam montiū occupare anguſtias, quas illi ob contemptum incuſtoditas reliquerant. Itaque in reditu potiſſimum clades eſt accepta. Incidit pugna illa in Annum Saluris M. CCC. XV.

Poſt eam victoriam Suitenſes, Vrienſes, & Vnderwaldenſes fœdus nouum pepigere, iiſque paulo poſt iuncti ſunt Lucernenſes, Turegenſes, & Zugenſes; demum vero & Bernenſes, qui & eam ob cauſam Principes & Nobiles habuere infenſiſſimos, quorum receptarores eſſent Friburgenſes. Sane etſi illi maximis experti erant incommodis, nihil violentum durare poſſe: ne tamen à priſtinis ſuis degenerarent moribus, Bernenſibus indixere bellum. Illi vero, cum nec pretio nec precibus pacem impetrare poſſent, nullumq; nec iuris nec æquitatis locum eſſe cernerent; Suitenſium, Vrienſium & Vnderwaldenſium implorarunt auxilium, qui nihil cunctantes impigre illis ſuppetias ferunt. Obſederant interim principes ac nobiles ingenti exercitu oppidum Laupheim ditionis Bernenſium, quod & acriter vrgebant: ſed non minori virtute à Bernenſi præſidio defenſum eſt. Bernenſes igitur iunctis Suitenſium copiis & nobilium quorundam, paucorum tamen equitibus, recta ad hoſtes tendunt, quamuis longe viribus inferiores eſſent. Nam in caſtris hoſtilibus præter equitatum ingentem vltra triginta millia peditum militabant, quorum Duces erant, Comites de Kyburg, de Fallendis, de Neuburg, Barones de Furſtemberg, Nidau, & plures alii, cum ingenti Nobilium multitudine: Venerat etiam in partes coactus potius, quam ſua ſponte Ludouicus, Sabaudiæ comes. Bernenſium copiis nobilis quidam de ERLACH præerat, homo in re militari admodum expertus, qui ſuos egregie inſtructos identidem hortabatur, vt ſeruatis ordinibus ſtrenue pergerent, nec multitudinem formidarent hoſtium, id ſi facerent, victoriam in manibus eſſe. Se enim probe aduerſariorum noſſe arrogantiam, qui contempta paucitate, ſine ordinibus in illos ruituri forent. Starent igitur, ac præſenti pugnarent animo, non tam ſeipſos quam vxores, filios ac libertatem defenſuri: Deum præterea tam iuſtæ cauſæ haud quaquam defuturum. His & aliis verbis ita ſuorum excitauit animos, vt auidiſſime ad hoſtes tenderent. Suitenſes cum hoſtem in conſpectu haberent, à Bernenſibus petiere, (quod & illis facile conceſſum eſt,) vt cum equitibus congredi liceret. Nam cum illos ſibi inimiciſſimos eſſe ſcirent, pari eos perſequebantur odio. Voti igitur compotes facti, confeſtim equites, qui & ipſi iam laxatis habenis in eos ruebant, adoriuntur, adeo ob paucitatem contempti, vt nobilibus riſum mouerent, ac ſi ſolum equorum vngulis atteri poſſent. Bernenſes interim non minori vi cum peditatu confligunt; fit acre prælium, totiſque certatur viribus, tandem Bernenſes & Ducis ſui hortatu, & propria inſtructi virtute, acrius, impreſſione facta, prorumpunt, interfectiſque primis, ac ſignis deiectis, reliquos in fugam vertunt, victoſque inſequuntur. At Suitenſibus longe maius negotium cum equitatu tam inſtructo eſt iniectum, nam præter ſtragem ingentem, tam hominum quam equorum, diu anceps prælium fuit, donec Bernenſes peditum iam victores, opem illis ferrent. Nec ſuſtinuere impetum equites, ſed cum magna eorum pars ceci-

Digitized by Google

diſſet, omnes tandem in fugam abiere. Deſiderati ſunt ex hoſtibus Iohannes Sabaudiæ Comes, non ſine Bernenſium quoque dolore, cum illum virum probum fuiſſe, & nullo eorum odio in partes veniſſe cognoſcerent. Cecidit & vna filius eius Ludouicus, Comes de Nidau, Comes de Fallendis, magnus belli huius concitator, cum innumeris aliis nobilibus, & militibus gregariis, ita vt inter ſpoliandum plusquam quatuor millia cæſorum reperta ſint corpora: ſigna militaria viginti ſeptem capta, caſtraque direpta. Non tamen Bernenſibus ac ſociis incruenta ceſſit victoria. Ex Suitenſibus enim ſtrenuiſſimus quisque aut cecidit aut vulneratus diſceſſit. Ea victoria ingens Suitenſibus acceſſit exiſtimatio, non ſolum quod tam parua manu adeo ingentes hoſtium fudiſſent copias, quam quod in campis patentibus, equites excipere auſi fuiſſent, acceptosque tam ſtrenue profligaſſent; Fuit annus hic à Natiuitate Chriſti M. C C C. X X X. At Nobiles, quique eo prælio euaſerant, licet poſt tantam acceptam cladem Bernenſes aperto bello amplius aggredi non auderent, clanculum tamen, vt facere ſolent, latrociniis infeſtare non deſtinebant, nec Bernenſium ſatiari iniuria, Turegenſes quoque eiſdem vexabant artibus, ita vt & illi Suitenſium operam implorare cogerentur. Ambæ igitur ciuitates in ſocietatem receptæ ſunt, ac paulo poſt Zugenſes ac Glareani illorum ſequuti ſunt veſtigia, breuique nobilium iniuriis adeo aucta eſt fœderatorum potentia, vt ferme videretur inuicta.

Principes igitur ac Nobilitas, quum iam Suitenſibus reſiſti poſſe diffiderent, Anglos qui tum per Franciam graſſabantur, magnis pollicitationibus, in auxilium vocant, qui non tam precibus adducti, quam ſpe prædæ, magnis aduentantes copiis, Bernenſem agrum fœda populatione tempeſtatis inſtar vaſtarunt. Caſtella vero, & vicos minores diripiebant, ſubiectoque concremabant igne. Ne tamen vſque quaque impune perſultarent, multi à Bernenſibus per excurſiones ac leuia cæſi ſunt prælia. Nam ob ingentem multitudinem, cum hoſte aperto marte haud congredi audebant. Tandem Angli commeatus inopia retro abire ſunt coacti, non minus ſociis quam hoſtibus graues & intolerandi. Poſt quorum diſceſſum Habſpurgenſis ac Nobiles confœderatos infeſtare nunquam deſiere, adeo vt per multos annos nunquam ab armis ceſſatum ſit, ac magnæ & infinitæ clades hinc inde illatæ & acceptæ fuerint, quas longum foret commemorare.

Anno demum incarnationis Dominicæ M. C C C. LXXXVI. Leupoldus ſecundus Dux Auſtriæ magnis contractis copiis, ac nobilibus innumeris in auxilium vocatis, oppidum Sempach obſidione cingere molitus eſt. Fœderati vero quam primum hoſtium ſenſere conatum, vrbem præſidio munire decreuerunt: Mille igitur & quadringentos milites electos, ad vrbis miſere tutelam: Contigitque eadem die Ducem Sempach obſidere & Suitenſium aduentare præſidium. At Dux cum hoſtium cognouiſſet acceſſum, eorum paucitatem adeo contempſit, vt omni peditatu in caſtris relicto, cum equitatu tantum congredi ſtatuerit, exiſtimans, equorum tantum numero aduerſarios obrui poſſe. Ererat equitatus non tam armis ac animis præſtans, quam multitudine conſpicuus, adeo vt in duplum hoſtium excederet peditatum. Interim fœderatorum præſidium minime hoſtili multitudine perterritum, vrbi appropinquare cœpit, & ſi quis prohiberet, armis viam parare, vel ſi minus poſſet, honeſta morte occumbere paratum erat. Non tamen vage & incompoſite, ſed ſtructa incedebat acie: ſiquidem longo iam belli vſu, vnus quisque legitime militare, imperium pati, & in primis ordines obſeruare didicerat. Equites igitur vt primum fœderatorum conſpexere agmen, laxatis prouolant habenis, atque infeſtis cuſpidibus in medium ruunt. Suitenſes vero obiectis haſtis longioribus, ferociter hoſtes excipiunt. Fit atrox prælium, cũ illi perrumpere anniterentur, alii vero in veſtigiis mori potius quam cedere mallent. Interim Dux pugnantes hortari nunc precando, nunc caſtigando accendere: non nunquam omiſſam pugnam aliquot in locis reſtituere, & egregii Ducis ac ſtrenui militis fungebatur officio: nec quoad ſuperſtes fuit, equites ceſſere tandem: tãdem vero impigre pugnans interficitur, cecidereq; cum eo quadringenti circiter, Comites, Barones & Nobiles, cum turba alia innumera. Poſt tantam nobilium cædem, equites, qui ſupererant, ſe fugæ mandarunt, quos & pedites qui in caſtris remanſerant, ſequuti ſunt, tormenta vero bellica & ſigna militaria quam plurima capta. Direptis inde caſtris, præda opulenta parta eſt. Occubuere ex victoribus ducenti circiter, multi ſunt vulnerati. Verum quia equitatu carebant, hoſtes longius perſequi nequibant. Dux cum plerisque aliis Principibus in monaſterio Rünigsfeldt ſepultus eſt. Suitenſes tanto defuncti prælio, ad propria ſunt reuerſi; ac noua inter eos inita ſunt fœdera; in quibus multa prioribus addita, pleraque innouata, ac diſerte cautum eſt, vt quam primum hoſtis ſociorum fines incurſaret, omnes populariter ſuppetias ferrent, ſiquidem Leupoldus defuncti Ducis filius, reparatis viribus bellum apparabat, ac ob cæſum patrem vindictam exigere nitebatur. Tandem intercedentibus amicis inter Ducem & confœderatos induciæ ſunt factæ, nec tamen quies fuit. Nam Heluetii à nobilibus vndiq; impugnabantur, & cum negociandi cauſa, ad vicinas proficiſcebantur vrbes, capiebantur, & bonis exuebantur, quibus iniuriis ipſi quoq; moti, paulatim Nobilium oppida & arces obſidebant, diripiebant, latronesque pellebant. Vaſtabantur cuncta ferro ac igni, multaque leuia aſſidue committebant prælia.

Interea

Digitized by Google

Interea Comes de Toggenberg, & Comes de Werdenberg ingenti collecto exercitu, Glareanorum aggreſſi ſunt fines: Quibus mox Glareani obuiam facti, parua manu impigre conflixerunt, ac hoſtem, cui equitatus inter montes nulli erat vſui, fuſum & fugatum finibus pellunt, in qua pugna iterum magnus nobilium periit numerus, ac ingens præda ac gloria parta eſt.

Bernenſes interim & Friburgenſes mutua clade omnia peruaſtabant, magis tamen populabundi, quam iuſti more belli. Friburgenſes equitibus præcellabant, Nam fœderatorum odio Nobiles illis auxilio erant. Bernenſes vero plus pedite poterant. Tandem induciæ pactæ ſunt in annos ſeptem, quibus nondum lapſis, in viginti prorogati ſunt. Sed vix in ea parte ab armis diſceſſum erat, cum repente aliud exortum eſt bellum.

Erat Sancti Galli Abbas opulentiſſimus, ac multorum oppidorum & caſtrorum diues verum & ipſe ſubditos per præfectos quotidianis degrauabat exactionibus, innumeriſque afficiebat iniuriis. At illi cum fœderatis defectionem non omnino ceſſiſſe viderent, nec onera tam moleſta amplius ferre poſſent, ſeu vellent: fœderatorum exemplo Appencellenſes ſe in libertatem vindicant. Abbas vero à Conſtantienſibus, quorum ciuis erat, auxilium implorat. Nec ij cunctati, fœderatas aduocant ciuitates, collectoque exercitu, quinque millium armatorum, Abbati opem ferre pergunt. Communi igitur conſilio Appencellenſium inuaduntur fines: Quibus plerique Suitenſium, & quia vicini erant, & cauſam libertatis probabant, iam ſe coniunxerant. Igitur Appencellenſes, quam primum hoſtem in conſpectu habuere, ferociter illum adorti ſunt, ac primo impetu fundunt ac fugant, multiſque cœſis, militaria ſigna quamplurima cum ingenti cœpere præda. Tantam igitur adepti victoriam, minime deſtitere, ſed egregie illa ſunt vſi. Conſtantienſem enim ingreſſi agrum, omnia ferro ac igni fœde depopulati ſunt. Interim S. Galli ciuitas Appencellenſibus adhæſit & à Suitenſibus Appencellenſes in tutelam recepti ſunt. Vnde viribus aucti, multas hoſtibus intulere clades. Qui tandem Federici Auſtriæ Ducis implorato auxilio, & collectis copiis, iterum belli fortunam experiri ſtatuunt. Sancti Galli igitur ciuitatem obſidere pergunt, relictoq; ibi Duce, cum equitatu vniuerſo, pedeſtres copias per ſaltus ac loca ſalebroſa, ad hoſtem agunt. Appencellenſes vero nihil cunctati, confeſtim in pugnam ruunt, vbi atrox oritur dimicatio, tandemque victoria, quamuis non incruenta, ab Appencellenſibus ſtetit. Deſiderati ſunt ex aduerſa parte, pluſquam mille homines, inter quos multi fuere Nobiles & magnæ exiſtimationis viri. Dux vero cum à fugientibus, de aduerſa pugna certior factus eſſet, collectis vaſis, in tutum ſe recepit. Ac eo pacto Sancti Galli ciuitas ab obſidione liberata eſt. Victores vero, omiſſis in præſenti vicinis, Ducis ingreſſi ſunt fines, ac prædabundi diſcurrentes, Rheni vallem, Siluam Bregentinam, ac Veldtkirchenſium fines late euaſtarunt. Inde montem Arlenſem tranſgreſſi, Caſtrum Landeck ad Oeni fluenta ſitum capiunt, & ad Oppidum Ymbſt vſque, ferro & igni graſſantur. Tandem vero multis interfectis hominibus, ac ingenti parta præda, ad propria ſunt regreſſi. Ea expeditione caſtra quinquaginta & vltra capta ſunt: Ex quibus triginta circiter diruta & exuſta ſunt. Ineunte hyeme Appencellenſes Bregentum obſident oppidum. Verum cum victoria elati, excubias negligerent, à Montforrenſibus ac Werdenbergenſibus Comitibus magna ex parte oppreſſi ſunt: reliqui pedibus ſibi conſuluere. Interim Rupertius, & ipſe Dux Auſtriæ, ac Romanorum rex, timens, ne latius hæc contagia ſerperent, Conſtantiam peruenit, ambabuſque auditis partibus, rem ita compoſuit, vt damnum damno compenſaretur, ac Appencellenſes de hinc liberi conſueta tantummodo perſoluerent tributa.

Heluetij interim ab externo hoſte quieti, in ſemetipſos arma conuerterunt: ſiquidem Zugenſium ſubditi, cum Suitenſium ſubſidio contra Valem inſurrexere, ac illi bellum intulerunt; quo facto, confeſtim Lucernenſes, Vrienſes, Vnderwaldenſes, ac Glareani, in Zugenſium aduolarunt auxilium: Quibus paulo poſt Turegenſes totis ſe iunxere viribus, ac parum abfuit, quin inter ſe manus consererent. Intercedentibus tamen Bernenſibus, ac aliis quibuſdam amicis, ſeditio hæc citra ſanguinis effuſionem ſedata eſt.

Vix in hac pace arma quieuerant, cum longe maior tumultus eſt ortus. Etenim Federici Auſtriæ quondam Ducis vxor, tum vidua, à Comitibus & Nobilibus perſuaſa, Baſilienſibus bellum intulit, ac Ducis Burgundiæ propriiſque viribus vſa, in Baſilienſi agro populationem adeo effuſe fecit, vt nihil bello intactum relinqueret. Baſilienſes tam repentino oppreſſi malo, ac longe hoſtibus impares, aperto Marte reſiſtere minime poterant: verum ſe muris continebant. Fœderatorum tamen ſuorum, Bernenſium, Solodorenſium, & Argentinenſium implorant auxilium: qui nihil tardati, confeſtim aduolant, ac poſt hoſtis digreſſum, Duciſſæ inuadentes fines, late vaſtant, ac caſtra quædam capiunt, captaque ſubiecto concremant igne. Tandem poſt multas hinc inde illatas clades, ſequuta pax eſt, non tamen diuturna, quoniam Baſilienſibus pacta haudquaquam obſeruabantur. Quapropter populariter egreſſi, & ad oppidum Seckingen vſque omnia euaſtarunt: Cumque Duciſſa iterum copias cogeret, amicorum interuentu, vix tandem inter partes ſtabilita pax eſt. Incidere hæc in annum Domini 1412. ac paulo antequam Conſtantienſe inchoaretur Concilium, ex quo dum Papa Ioannes, auxilio Federici Auſtriæ Ducis elapſus eſſet, omnia Ducis bona publicata ſunt: Sigiſmunduſque Imperator, finitimas vndique ciuitates in Ducis concitat excidium. Fœderati

itaque cunctis egreſſi viribus, multa caſtra & oppida, quæ Ducis fuerant, capiunt, ac totam prouinciam, quæ ob honoratam & copioſam Nobilitatem Ergau (hoc eſt, honoratus pagus) appellatur, in ſuam redigunt poteſtatem, quam & in præſentem poſſident diem.

Hic itaque bellorum funeſtiſſimorum exitus fuit, qui Auſtriæ Duces, & Nobilitatem, nec non Heluetios per tot exercuerunt annos, quibus tantum ſanguinis effuſum, tot vrbes euerſæ, tot caſtra, & latronum euerſa ſunt receptacula, magnis, vt cernere licet, ſepulta ruinis: Nobilitas vero expulſa, & funditus extincta eſt. Siquidem præter Auſtriæ Duces & Comites Habſpurgenſes, eiecti & ſpoliati ſunt, Comites de Kyburg, de Toggenburg, Vechtlandt, Neuenburg, Froburg, Arberg, Raperſwil, Balyn, Rotenburg, Saraganza, Straſberg, Gryes, Falendis, Nydau, Montenach. Barones quoq; de Groſberg, Wolhauſen, de Turre, Rinckenberg, Falckenſtein, Keckburg, Spintzi, Granſon, Illigen, Raron, Semren, Munſium, Waſſerſteltz, Logern, Degersfeldt, Buſenag, Burglen, Schwanden, Fridberg, Wediſchweil, Eſchenbach, Schwartzenburg, Freyenſtein, Haſenburg, Strotlingen, Signau, Egram, Gœlliben, Chlingen, Honberg, Waren, Regenſperg, Saldenburen, Chrenckingen, Bickelſe, Chempten, Sarnen, Arburg, Sedorf, Weiſſenburg, Torberg, Grunenberg, Haſenberg. Multa quoque adempta ſunt Sabaudiæ comitibus, de Werdenberg, de Furſtenberg, de Hochberg, de Dietſtein, pariter & Baronibus de Ochſenſtein, Blanckenberg, Falckenſtein; Nobilium vero familiæ hæ fuere pulſæ, &c.

Sedunenſes interea à Natiuitate Domini, anno 1416. cum & ipſi contra Epiſcopum Sedunenſem Dominum ſuum inſurrexiſſent, fœdus iniere, cum Lucernenſibus, Vrienſibus & Vnderwaldenſibus; ſed cum caſtra quædam, quæ in Bernenſium fide erant, obſediſſent, ac diripuiſſent, in ſe Bernenſium concitarunt arma, qui vrbem Sedunenſem aggredi cœpere, ac illam cum pleriſque aliis vicis incendere: Verum intercedentibus amicis, res ita tranſacta eſt, vt Sedunenſes pro damno Bernenſibus illato, centum millia aureorum nummorum perſoluerent; Id cum Sedunenſes ſe facturos negarent, iterum arma contra eos mouerunt: vique Sedunenſium fines ingreſſi, late omnia vaſtarunt, ac vicos quamplurimos concremarunt; Sedunenſes vero pleroſque palantes circumueniunt: Sed cum Bernenſes illis opem tuliſſent, hoſtes multis ex ſuis amiſſis, in fugam coniecti ſunt. Verum cum Bernenſes cunctis vaſtatis abire cœpiſſent, ad montiumq; anguſtias perueniſſent, Sedunenſes nouiſſimos aggreſſi, turbabant: Sed cum ſigna in eos cõuerſa eſſent, non tulere impetum, ſed nonnullis ex ſuis amiſſis, ad montium confugerunt cacumina, & Bernenſes in pacatum abiere: Iterumque communibus intercedentibus amicis, res ſedata eſt, coactique ſunt Sedunenſes, poſt ingens acceptum damnum, multo auro pacem redimere.

Interim fœderati à Nobilium & vicinorum liberati moleſtia, Bellintzonam recipere ſtatuerunt. Emerant illam Vrienſes, Suitenſes & Vnderwaldenſes, à Saxei montis Comitibus: verum Mediolani Dux periculoſum ratus, gentem tam efferam habere vicinam, per proditionem Bellintzonam illis abſtulerat. At Suitenſes ob bella, quibus vndique præmebantur, eam iniuriam diſſimulare ſunt coacti: hoſtium vero victores, eductis copiis Alpibuſque ſuperatis Bellintzonenſium inuadunt fines: quibus præfecti Philippi Mediolanenſis Ducis obuiam facti, confeſtim manus conſeruere. Cumque Itali, tam Equeſtres quam pedeſtres, temere in hoſtes inuehunt, Suitenſes vero Italos vt imbelles, nimium contemnunt, vtrinque cladem ingentem intulere pariter & accepere. Blondus Forliuienſis, eumque & reliqui ſequuti Itali (vt eſt gens in laudes ſuas effuſiſſima) victoriam Mediolanenſibus aſcribunt: Suitenſes vero, illam ſibi vendicant, ac in huius rei fidem ſigna militaria quamplurima hoſti adempta oſtendunt. Itali duo millia ex Suitenſibus deſiderata affirmant; numerum vero ſuorum callide tegunt: Fatentur tamen, multos, & fortiſſimum quemque cecidiſſe aut vulneratum fuiſſe, quadringenteſque equos ſuffoſſos eſſe. Suitenſes quingentos ex ſuis; mille ex hoſtibus periiſſe affirmant. Vtcunque res geſta ſit, cruentiſſima hæc pugna fuit, quamuis Suitenſes pugnandi ardore, vix dimidia parte copiarum conflixerint. Dum enim timent, ne victoriam è manibus emittant, totius exercitus partem præſtolari indignum ducunt, ac cum quatuor millibus ſolum, tam magnas peditum ac equitum turmas inuadunt, ideo non paruam accepere cladem.

Poſt eam pugnam Suitenſes domum regreſſi, paulum quieuere: ſiquidem cum eos nobiles armis inuictos eſſe cernerent, diſcordiarum ſemina inter eos iacere tentarunt, nec vanum conſilium fuit. Comes enim de Toggenburg, Turegenſes & Suitenſes adeo inter ſe commiſit, & funeſtiſſimum conflatum ſit bellum. Fœderati vero cum rem inter partes ſedare nequirent, omnes Suitenſibus adhæſere. Id Turegenſes videntes, Nobiles in auxilium vocant, qui perlibenter illis opem tulere, ſperantes tanto diſſidio fœdera diſſolui, ac Suitenſium potentiam deprimi poſſe. Ingens itaque bellum inter partes exarſit, quod per integrum durauit ſeptennium: ſuntque interim magnæ clades vtrinque illatæ & acceptæ, quin & Turegium ipſum à fœderatis obſeſſum eſt, agerque viribus ac frugiferis conſitus arboribus fœde eſt vaſtatus. Eodem quoque tempore Fœderati arcem Varſpurgenſem obſident. Verum cum Gallorum regis filius Delphinus, Baſilienſem conuentum diſiicere quæreret, ac ingentibus copiis Baſilienſium fines ingreſſus eſſet: Fœderati ſoluta obſidione Varſpurgenſi, in Baſilienſium aduolant auxilium. Baſilienſes vero, cum Gallicas copias, quibus ſe Germana

quoque

quoque iunxerat Nobilitas, omnino maiores eſſe reſciuiſſent, quam quibus tam parua manus reſiſtere poſſet, fœderatis obuiam mittunt, illoſq; certiores reddunt, triginta millia ſub Gallicis aduentare ſignis: Orant pariter atque obteſtantur, ne cum vltra quatuor millia eſſent hominum, tam manifeſto ſe obiicerent periculo. At illi ferociter ac Baſilienſium ſuorumque contemptis conſiliis ſtructis ordinibus hoſti obuiam eunt, qui & ipſe infeſtis aduentabat ſignis. Atrox itaque oritur dimicatio, quæ à prima luce ad ſolis durauit occaſum, ſuntque confœderati occiſione vna occiſi, potituſque eſt Delphinus victoria, cruenta tamen & admodum luctuoſa. Nam præter ingentem ſuorum, & vltra quam credere par eſt, cæſorum numerum, multi magnique nominis deſiderati ſunt viri, reſque admiranda viſa fuit, tantillas copias, & pedeſtres quidem, tam ingenti exercitui & maiori ex parte equeſtri, tam diu & fortiter reſiſtere potuiſſe, maxime cum non in ſaltibus, ſed aperto pugnatum eſſet campo. Fœderati interim, qui circa Turegum erant, audita ſuorum clade, cunctis quæ ſupererant, ferro & igne vaſtatis, obſidionem ſoluerunt: quibus abeuntibus, Turegenſes populariter egreſſi, non paruo incommodo hoſtilem affecere agrum, biſq; interim collatis pugnatum eſt ſignis, ac incerta diſceſſum victoria. Baſilienſes interea poſt Delphini abitum, non ignari, à quibus inductus fuiſſet, vt illatam vindicarent iniuriam, collecto exercitu Briſgoienſem ingreſſi ſunt agrum, quem late & ad Friburgum vſque vaſtarunt, & circiter triginta villas concremarunt. Igitur tam ingenti agri clade Albertus Auſtriæ Dux irritatus, bellum apparare cœpit, ac magnis copiis Baſileam obſedit: à quo depulſus, cum Baſilienſes, qui inſequebantur, in inſidias traxiſſet, non parum multos ex eis interfecit. Cum itaque vtraque pars alteram multis affeciſſet incommodis, ſeptimo tandem anno, tam funeſtum ſolutum eſt bellum, Palatino Rheni, Straſpurgenſibus, Norimbergenſibus, Auguſtenſibus, ac Conſtantienſibus intercedentibus. Proinde nec hoc prætereundum videtur, quod Suitenſes aliquando victoria potiti, Turegenſium cadauera dentibus laceraſſe, ac cruorem potaſſe, feruntur. Durauit itaque pax per annos aliquot, non ſolum inter fœderatos; ſed nec Auſtriæ Duces aut Nobiles aliquid noui moliri audebant.

Accidit interea, vt Conſtantienſes, vicinos ſuos ad iaculandi certamen inuitarent, inter quos & multi aduenere Suitenſes. Verum cum Conſtantienſes, (vt inter epulas fieri ſolet) conuitia quædam in Suitenſes ſparſiſſent, irritati illi, haud diſſimulanter eam tulere iniuriam, à verbiſq; ad verbera peruentum. Suitenſes vero male accepti, quamprimum domum ſunt regreſſi, ſuis de acceptis conqueſti ſunt iniuriis. Confeſtim igitur ad arma conclamatum eſt, primiq; Lucernenſes & Vnderwaldenſes contra Conſtantienſes exercitum eduxere, quos confeſtim & reliqui ex fœderis forma ſequuti ſunt. Verum priuſquam Conſtantienſem ingreſſi ſunt agrum, res ſedata eſt, Conſtantienſeſq; quinque millibus aureis pacem redimere ſunt coacti.

Nec longe inde, cum Sigiſmundus Auſtriæ Dux Brixinenſem cœpiſſet Epiſcopum, qui & Romanæ Eccleſiæ Cardinalis erat, Suitenſes Pontificis moti precibus, pleraque Duci abſtulere: inter quæ fuere Diſſenhofen, & Frauenfeldt. Cum vero Dux maius, quam cui reſiſtere poſſet, periculum ſibi imminere cerneret, pacis accepit conditiones: Suitenſes vero retinere permiſit quicquid in eorum deuenerat poteſtatem.

Nobiles interea, etſi non ignorarent, quidnam ipſi & eorum maiores, ob illatam pertuliſſent violentiam, quamuis Suitenſium arma irritare non auderent; ne tamen ab antiquis maioribus deſciſcerent, vicinas ciuitates aſſidue inueſtabant, multiſque afficiebant incommodis. Quapropter nonnullæ compulſæ ſe fœderatis iunxere: inter quas fuit Mülhuſium & Schafhuſen: ita vt quotidie fœderatorum excreſcerent vires, ac termini dilatarentur, iamque intolerandi viderentur. Id Sigiſmundus Auſtriæ Dux conſiderans, ac de retentione prouinciarum reliquarum & ciuitatum ſuarum deſperans, quicquid in Alſatia, Sungaw, Briſgaw, & circa ſiluam nigram poſſidebat, Carolo Burgūdo, Duci tum potentiſſimo ac bellicoſiſſimo Principi, pro hypotheca tradidit. At ille cum vrbes, caſtra & oppida cuncta in ſuam redegiſſet poteſtatem, vndiq; præſidiis muniit, Præfectumque generalem, nomine Hagenpach conſtituit; qui cum haudquaquam præfectum, ſed Tyrannū egiſſet, nec vlla abſtinuiſſet iniuria, prouinciales tandem in ſuam concitauit perniciem, ſiquidem Briſacenſes illum in vincula coniecere, ibique multis accuſantibus & crimina horrenda obiicientibus publice finiuit vitam enſe, eoque pacto cuncta oppignorata ad priſtinum rediere dominum. Verum cum Sigiſmundus Dux Burgundiæ timeret potentiam, ac vereretur, ne miſſo exercitu, per vim ablata, iterum in ſuam redigeret poteſtatem, compulſus eſt ad Suitenſes hoſtes confugere hæreditarios, cum quibus fœdus pepigit, vt eundem hoſtem & amicum cenſerent, & ſi vis maior aliqua ingrueret illum totis propulſarent viribus. Incidere hæc in annum Dominicæ incarnationis 1473. Burgundus vero non tam ea irritatus iniuria, quam quod debellata Germania, Italiam ingredi parabat, ac cunctis deuictis gentibus ſe orbis Dominum fore ſperabat, vrbem Nüſs ſuper Rheni conditam ripas, ac Romano ſubiectam Imperio, hoſtiliter ac maximis circumſedit viribus. Circumtulerat iam antea per Galliam victricia ſigna, nec quempiam tam potentem eſſe putabant, qui viribus ſuis reſiſtere poſſet. Nam præterquam quod diuitiis & opibus inter cunctos excelleret Principes, maximum & inſtructiſſimum ducebat exercitum. Accedebat his animus ingens, & bellicæ laudibus

gloria,

Digitized by Google

gloria,cuius erat appetentiſſimus. At Cæſar tanto motus periculo, Imperij opes conuocat ac eas contra Burgundum ducit, qui iam per integrum fere annum vrbem Nüß obſidebat. Verum cum tanti exercitus conueniſſent, ac vtrinq; timor interceſſiſſet, quo minus res aleæ committeretur, primum induciæ factæ ſunt: quas non ita multum poſtea his conditionibus pax ſequuta eſt, vt Cæſaris filio Maximiliano, Burgundi filia, quæ vnica erat, nuberet, ad quam quoque demortuo patre totius ditionis imperium deueniret: Burgundus in Italiam Romano Imperio reluctantem, & haudquaquam obedientem tenderet; quam ſi ſubiugaret, à Cæſare Italiæ Rex appellaretur: Additum quoque, vt per Fœderatorum terram duceret, non tam ſuas, quam Cæſaris vlturus iniurias. Prudenter quidem. Nam ſiue Burgundus vinceret, ſiue vinceretur, nihil Cæſari deperire poterat. Aut enim vindictam à Fœderatis erat exacturus, aut ſuperato & cadente Duce, tota vis Imperij eius ad Maximilianum & vxorem erat peruentura. Ceterum priuſquam inter Cæſarem & Burgundum conueniſſet, Sigiſmundus Auſtriæ Dux vna cum Fœderatis, Cæſaris iuſſu, Burgundi fines inuaſerat; ciuitatemque Elicurt obſidebat, quam & vehementer vrgebat, ad quam liberandam Burgundus non paruum miſit exercitum, qui cum fœderatis congreſſus, ad internecionem fere cæſus eſt: qua noua iniuria Burgundus irritatus, ingentem ac talem contra Fœderatos contraxit exercitum, qualem vnquam Germania vidit. Nam præter peditatum copioſum, equitatum ducebat ſplendidiſſimum, equis & armis egregie inſtructum & ornatum. Hunc machinæ ſequebantur innumeræ, variorumque hominum genus non tam pugnandi, quam lucrandi gratia, ſiquidem vniuerſi ad certam ſe pergere putabant victoriam, vnde exercitus tam magnus, non ſolum cunctis abundabat neceſſariis, ſed & auro, argento, veſte pretioſa, ac omnibus inſtructa erat delitiis. Recta igitur ad vrbem Granſon itum eſt: quam & tumultu fœderati Sabaudiæ Duciſſæ ademerant, ac præſidium ſexingentorum impoſuerant militum. Obſeſſa igitur eſt vrbs, tormentiſque vndique concuſſa, ac ſępius oppugnanta. Fœderati igitur quam primum obſidionem percepere, totis viribus ad oppidum Neuemburgenſe conuenerunt. Aderat & Sigiſmundi Auſtriæ Ducis, nec non Straſpurgenſium equitatus. Verum non prius colligi & ad hoſtes pergere potuerunt, quam vrbs ſit dedita, ſiquidem præſidium, cum quotidie vehementer vrgeretur, nec vltra vim hoſtium ingentem ſuſtinere poſſet, ac de ſucceſſu deſperaſſet, deditionem (vt nunc loquuntur) fecerat, quam ita intelligebat, vt ſaluis corporibus dimitteretur. Verum longe aliter Burgundus gratiam interpretabatur. Nam liberum ſibi eſſe dicebat, eam vel exhibere, vel in omnes deditos animaduertere: quod & tandem executioni mandauit, ac omnes in arboribus iuſſit ſuſpendi, exiſtimans eo pacto fœderatis timorem incuti poſſe, quod longe aliter euenit. Nam hoc ſuorum calamitate, ita irritati ſunt, vt nulli poſtea hoſtium parcerent, quum ante deuictos conceſſa vita non inhumaniter haberent. Interim Fœderati totis viribus ad hoſtes tendebant. Burgunduſque iam recepta vrbe vltro pergebat: acciditque vt nec fœderati de aduentu illius certiores eſſent, nec Dux magnopere Fœderatorum curam gereret, quos potius contemnere, quam timere videri volebat: vnde neutra pars de alterius aduentu reſciuit, priuſquam hoſtem in conſpectu iam haberet. Erant primi agminis vexilla tria, Suitenſium nempe, Bernenſium & Solodurnenſium. Ij ſiquidem ceteros antecedebant: Confeſtimque viſo hoſte retro ad ſuos miſerunt, qui nondum è caſtris (nam mane erat) mouerant, & vt in auxilium eorum accelerarent, hortabantur; Ipſi vero nihilominus hoſtem excipere parati erant In genua itaque procumbunt, ac Deum in auxilium aduocant. Quo viſo Burgundus exclamat, nullum illis ſupereſſe gratiam, ſed omnes ſuſpendio eſſe perdendos. Nam veniam eos petere exiſtimabat. Sed quidam, qui tum fœderatorum conſuetudinis non ignarus: Non, ô Princeps magnanime, hi gratiam petituri, ſed fortiter pugnaturi adueniunt. Quotieſcunque enim cum hoſte congredi parant, diuinum hoc pacto implorant auxilium. Burgundus vero admiratione plenus, Num, inquit, tam paruæ copiæ nobiſcum ſunt pugnaturæ? nam ij qui pone ſequebantur, nondum in conſpectum venerant. Vix hoc dicto, fœderatos in pedibus conſiſtere, ac ſtructis ordinibus aduentare cernit, ſuis congrediendi dat ſignum, ſimul & tormentorum Magiſtros ignem pulueri adhibere iubet: qui non ſegniter officio functi, quam plurimos ex fœderatis perimunt. At ceteri nil ſuorum clade perterriti, hoſtem fortiter inuadunt, qui & ipſi ingenti vi conflixere. Fit igitur prœlium memorandum, quum fœderati tam parua manu hoſtium copias ſuſtinent innumeras, priuſquam oppetere, quam pedem referre contendunt. Interea dum tam acriter dimicatur, vniuerſus fœderatorum aduentat exercitus, auidus certaminis, ac perquam compoſite in ordinem redactus, confeſtimque vi magna ſigna infert. Verum impetum tantum hoſtes nequaquam ſuſtinuere, ſed ſub initio pedem retulere: tandem vero fœderatis acriter inſtantibus apertæ ſe fugæ mandarunt. Dux vero ſuos pugnantes hortando manifeſta etiam ſubibat pericula, fugienteſque nunc caſtigando, nunc precando ad pugnam reuocare nitebatur, quam etiam aliquot in locis reſtituit. Quin & fugientes quoſdam, enſe, quem nudum gerebat, percuſſit. Sed fruſtra. *Maior enim timor minorem vincebat*. Quapropter & ipſe tandem ſuos nouiſſimus fere ſequi coactus eſt, clamans & indignans, quod tam fœde ſe fugæ mandarent. Fœderati vero ſtrenue quoad licuit victoriam proſequuti ſunt. Verum, cum haud magnum haberent equitatum, nec hoſtem pedibus aſſequi poſſent, à perſecutione tandem deſtiterunt, ad caſtraque hoſtium conuerſi (quæ omni opulentia,

Digitized by Google

lentia, diuitiis ac deliciis pluſquam dici poteſt referta) illa diripiunt, ac vltra bellica tormenta innumera, tantum auri, argenti, gemmarum ac pretioſæ veſtis ſuppellectiliſque ſunt adepti, vt ex pauperibus redditi ditiſſimi. Quicquid enim Burgundus pretioſi poſſidebat, non ſolum ſplendoris, ſed & oſtentationis gratia, ſecum circumferebat: quem morem & purpurati ſui obſeruarunt. Sane, cum ego aliquot poſtea annis Lucernam, puer adhuc, cum patre veniſſem (is enim à Bauariæ Duce Alberto, cui à cõſiliis erat, Orator tum ad Confœderatos mittebatur) inter cetera quę honoris gratia illi oſtendebantur, inſignẽ illum vidi Adamantem, quẽ Burgundus tanti faciebat, vt omnibus rebus ſuis pretioſis anteferret, admirandum profectò ac rariſſimum naturæ ſpectaculum. Nam præter ſplendoris puritatem omni carẽtem vitio, magnitudine ſua mediocrem quoq; excedebat iuglandem, cui etiam non erat diſſimilis, angulis decem & octo conſpicuus. Fœderati igitur tanta victoria lęti, ad vrbem Granſon properabant, vbi breui omnis lætitia in acerbum verſa eſt luctum. Suos enim, quos adhuc viuere credebant, arboribus cernebant ſuſpenſos, & ille patrem, alius filium, fratrem, agnatum vel amicum non ſine lacrymis agnoſcebat. Depoſitos igitur ſepulturæ mandant, calamitatemq; tam acerbam cum nuper parta conferentes victoria, ac conſiderantes, *Raro in rebus humanis, tam abſolutam accidere lætitiam, vt omni careat triſtitia*, ſatis ſuperque ſuis hoſtium ſanguine parentatum eſſe cenſuerunt. Incidit pugna tam memorabilis in annum Domini M. CCCC. LXXVI. At Burgundus tam inſigni clade præter opinionem ſuam accepta quieſcere haud poterat: ſed animo æſtuans, ac ſubinde cogitans, quo pacto hoſtes vlciſci poſſet, iterum ingentes copias, tam ex ſuis quam Gallis & Italis, contrahere cepit: Machinarum præterea vim ingentem, & innumera, quæ ad victoriam conſequendam ſpectare cenſerentur, comparauit: quod quidem illi facilimum erat factu, cum diuitiis & opibus omnes ſui temporis ſuperaret Reges & Principes. Fertur cum à purpurato quodam ſuo reprehenderetur, quod contra ruſticos, tam inſignem belli apparatum inſtrueret, ex quibus tamen deuictis nullam gloriam relaturus eſſet, reſpondiſſe: *At tu quamuis ſuperatus ſim, dormire potes; Ego vero haudquaquam.* Omnibus igitur contractis copiis, ad obſidionem oppidi Murton properauit, anno fere poſt acceptã cladem exacto, confeſtimq; illud tormẽtis infeſtare, & aſſidua oppugnatione die nocteq; vrgere non deſtitit. Verum egregie à Confœderatorum defenſum eſt pręſidio, qui audito Ducis acceſſu, confeſtim populariter egreſſi ſunt, Bernæque omnes conuenerunt. Diſtat vrbs ea ab oppido Murton, miliaria duo, quæ tamen à pedito vix horis ſex peragi poſſunt. Aderat & Reinhardus Lotharingiæ Dux cum equitatu, paruo tamen, à Burgundo expulſus, & omni ditione ſpoliatus, nec non Sigiſmundi Auſtriæ Ducis aduenerant equites. Cunctis igitur copiis ad hoſtem pergere ſtatuunt, præmiſſis ſpeculatoribus, qui eos de omnibus certiores reddere poſſent. Egreſſi igitur Berna, ſummo mane, quum vehemẽter plueret, rectà Murton verſus tendunt. Interim ſpeculatores progreſſi non paruum concitarunt tumultum. In hoſtes enim, diligenter ſtationes obſeruantes inciderunt, qui non amplius Fœderatos contemnebant, præcipue cum eos propediem aduenturos audirent: Cõfeſtim igitur Burgundus magnas peditum & equitum copias, nec non tormentorum vim ingentem, in eam partem mittit, in qua exploratores viſi fuerãt: Ipſe vero ex ædicula, quam in loco excelſo conſtitui iuſſerat, cuncta arbitrabatur: Speculatores igitur ad ſuos regreſſi, quæ viderant, exponunt. A Ducibus igitur quid agendum ſit, deliberatur, ac variæ dicuntur ſententiæ. Qui enim rei militaris peritiores habebantur, haudquaquam à via dimicandum eſſe cenſebant, obtendentes, quod miles pluuia maderet ac feſſus eſſet, magnaque illius pars, cum adhuc ieiuna eſſet, inedia flacceſceret, ſed & terra, dicebant, ob pluuiæ vim tam lubrica eſt reddita, vt miles non firmiter, ſed ægre in luto conſiſtere valeat. Super omnia vero, ſi Deus etiam victoriam conceſſerit, non tantum diei ſupererit, vt hoſtem fugientem perſequi poſſimus. Tutius igitur eſſe, vt eo loco caſtris locatis militem reficerent, ac craſtina die ad pugnam procederent. Non enim periculo carere, ſi cum tam magnis copiis temere congrederentur. Nam ſexaginta millia hominum in Burgundi caſtris militare ferebantur, cum Fœderatorum exercitus nec tertiam attingeret partem; equitatu quoque omnino impar eſſet. Alia vero pars certaminis auida, hunc ſe morem à maioribus accepiſſe, referebat, vt quamprimum in conſpectum hoſtis veniſſet, & pugnandi copiam feciſſet, cum eo congrederentur. Nil enim aduerſariis terribilius eſſe poſſe, quam aduentum ſubitum, aggreſſionemque repentinam. *Nec illud quærendum eſt, quantus hoſtium ſit numerus, ſed vbi conſiſtat.* Militem præterea non adeo laſſum eſſe, vt ex inani hoſte, & qui ſuos tam impia perdidiſſet nece, vindictam ſumere nequirent, ſed potius optare, vt confeſtim ad hoſtem duceretur, quo diu exoptata vltione ſatiari poſſet: quæ animi cupido corpora quoq; viribus exhauſta, facile recreare ſoleret. *Dei inſuper auxilium tam iuſta cauſa non defuturum, qui ſuperbos euertere, humiles vero exaltare amaret.* Irent igitur, & confeſtim manus conſererent, dum miles animo flagraret, ac tantopere vindictam ex hoſte capere deſideraret. Hæc dum inter ſe Duces conferrent, vexillifer quidam magna voce exclamauit, quicunque Fœderatorum rem ſaluam eſſe cupit, me ſequatur, confeſtimque elato vexillo pergere cœpit: quem ſtatim omnes relictis Ducibus ſunt ſequuti: quod illi videntes vix impetrarunt, vt inſtruendorum ordinum ratio haberetur. Ex ſilua igitur, per quam eundum erat, egreſſi, tria conſtituunt agmina, quod amiſſum vocari ſolet: ſecundum

quod

Digitized by Google

quod tormenta inuaderet: tertium & magnum, quod poſt amiſſum cum hoſte confligeret. Sagittarios ex more à læua, equites à dextra conſtituunt. Vix in ordines redierant, quum depulſis nubibus, ſol adeo ſplendere cepit, ac ſi nunquam eo die pluiſſet, iamque hoſtis in conſpectu erat, egregie inſtructus, ac confligere paratus. Fœderati igitur in genua procumbunt, ac poſt diuinum imploratum auxilium, magno animo ac compoſitis ordinibus ad hoſtes tendunt. At illi data opera eodem in loco remanebant, donec fœderati ſub pyxidum venirent iactum, quibus exoneratis ingentem illis intulere ſtragem, præcipue equitibus, contra quos magnam tormentorum partem direxerant. Mox igitur agmen ſecundum, veloci, vt iuſſum erat, curſu ad pyxides fertur, interfectiſq; Magiſtris, tormenta in ſuam redigunt poteſtatem. Interim hoſtium equites laxatis frenis ferociter magnum agmen fœderatorum inuadunt: Amiſſum vero cum pedite congreditur. Fit atrox pugna, cædeſque editur ingens. Verum cum equites denſum fœderatorum agmen, & obiectis munitum haſtis perrumpere nequirent, licet totis adniterentur viribus, interimque ingens tam hominum quam equorum ſtrages ederetur; primo fluctuare, ac pedem paulatim referre ceperunt: mox abiecto pudore, in apertam declinarunt fugam. Nam & pedites ſuos fœderatis terga dediſſe cernebant. Hæc Dux ex alto conſpiciens, totum exercitum in fugientium properare iuſſit auxilium. Nondum enim ſciebat, fœderatos vniuerſis adeſſe copiis, ſed tarde nimium. Nam præterquam quod ſui nullibi pedem ſiſtebant, venientium etiam agmina perrumpebant, ac illa quoque ſecum trahebant in fugam, quorum tergo adeo vehementer tam equites, quam pedites fœderatorum inſtabãt, vt illos ne momento quidem ſinerent quieſcere. Vndique igitur in fugam coniecti ſunt: & pars quidem caſtra repetit, nonnulli vero abiectis armis, quocunque timor impellebat, diſperguntur. Maxima multitudo in lacum, qui ingens oppidum alluit, cæca ruit; quidam arbores aſcendunt, vt eo pacto hoſtem fallere poſſent. Dux vero hæc cernens, & ſpem nullam amplius ſupereſſe conſiderans, & ipſe demum ſe fugæ mandauit, ſubinde equos mutans, quoad tandem in tutum abiit. Fœderati pertinaciter fuſos inſequuti ſunt, & quos equites ſternebant, pedites obtruncabant, ita vt non iam pugna, ſed cruenta fieret trucidatio. Nemini enim, ob ante acceptam parcebatur calamitatem, ſed omnes nobiles pariter & ignobiles, pecorum inſtar, ſine diſcrimine, mactabantur. Quidam aſcenſis nauibus, eos qui ſe aquis crediderant, obtruncare, fruſtra manus in cœlum tollentes, & lacrymis miſericordiam implorantes: Nonnulli arboribus inſidentes, auium inſtar, pyxidibus deiecere: Alij domus integras, in quas ſe hoſtes receperant, incendere, ita vt vndiq; clamor, vlulatus, preces, ac morientium audirentur gemitus, ac longe plures fuga abſumeret, quam prœlium. Tandem vero labore feſſi, ab hoſtium ſatiati cæde, à perſequutione deſiſtunt, & ad caſtrorum properant direptionem, quum ſubito rumor oritur, Remondi Comitem, magnis ac integris aduentare copiis. Is enim ex alia oppidi parte caſtra locauerat, vbi vehementer illud tormentis quatiebat, vni huic rei adeo intentus, vt ne ſenſus quidem pugnæ tam magnæ ad illum peruenerit. Nam poſt apertam etiam Domini ſui fugam, multis ictibus muros quaſſabat. Impoſſibile enim nec credendum videbatur, Fœderatos cum tam immenſo hoſtium numero, & tam repentine congreſſuros. *Et profecto, ſi quis coniecturare velit, & hac & alia Burgundi clades, ob arrogantiam & hoſtium contemptum potiſſimum ſunt accepta.* Tandem vero Comes de omni bus certior factus, collectis copiis, non ad hoſtes, ſed in pacatum abire feſtinabat, omnibus tormentis & bellicis inſtrumentis relictis. Fœderati igitur rurſus in ordines redacti, hoſtis expectabant aduentum: ſed cum illum audirent abire, nec ob laſſitudinem inſequi poſſent, iamque nox ingrueret, ad diripienda, vt ceperant conuerſi ſunt caſtra, quæ omni referta erant opulentia: Ibique tribus manſere diebus, ſpolia diuidentes, & labore exhauſta recreantes corpora. Signa & bellica tormenta, ciuitatibus in prædam ceſſere: reliqua à vulgo promiſcuo direpta ſunt. Cecidere in ea pugna (vt fœderati referunt) hominum millia triginta. Ego quidem, cum aliquando ad pugnę locum acceſſiſſem, tam ingentes oſſium vidi aceruos, vt maior quoque mihi cæſorum numerus videretur. Ex fœderatis vero vltra ducentos deſiderati non ſunt: plures vulnerati. Depugnatum eſt in die qua decem millium martyrum celebratur memoria, Anno Salutis M.CCCC.LXXVI. Fœderati antequam ad propria redirent, Sabaudiæ Ducis ingreſſi ſunt prouinciam. Vbi multis captis & exuſtis caſtellis, oppidum etiam Loſannum cepere: ſicque direptis & omnibus vaſtatis locis, per quæ tranſierant, læti cum ſpoliis domum ſunt reuerſi, non ſolum ab hoſtis tam potentis metu liberi, ſed pecunia etiam & multis rebus precioſis admodum ditati. Poſt hanc cladem multa, quæ Lotharingiæ Duci adempta erant, à Burgundo defecere, & ad prioris Domini imperium ſunt regreſſa: Inter quos & Nanſeium fuit, prouinciæ illius caput: Verum cum Lotharingus non ignarus eſſet ingenij Burgundi, timere cœpit, ne in illum omnem belli verteret impetum. A fœderatis igitur petiit, vt ſi quandoq; ab hoſte vrgeretur, ei auxilium ſuis tamen ferrent ſtipendiis: quod haud grauate conceſſum eſt. Ob egregie enim operam in bello nauatam, non parum amabatur, & fœderati tutius eſſe putabant, vicino, & illius quidem expenſis, ſuccurrere, quam in propriis finibus hoſtem excipere & debellare. Burgundus interea ſuis è fuga collectis, haudquaquam Veris expectato tempore, ſed media hyeme Nanſeium obſedit, illudque acerrime expugnare eſt adortus: Nec Lotharingus cunctatus eſt, quin ſubito fœderatorum imploraret auxilium, quod & ſuo ſtipendio haud difficulter impetrauit,

Digitized by Google

trauit. A Ludouico enim Francorum rege, quum rei pecuniariæ premeretur inopia, vim auri ingentem mutui nomine acceperat. Nam cum is Burgundi potentiam quam pridem expertus fuerat, timeret, clanculum Lotharingo fauebat & ſuccurrebat, quod & Argentinenſes & reliqui faciebant ſocij. Perſoluto igitur Fœderatis ſtipendio, confeſtim illos Lotharingiam verſus ducere cepit, per loca iam antea à Burgundo deuaſtata, ac poſt quadriduum ſub horrendo frigore ac ingenti militum fame & defatigatione, non longe ab oppido Sancti-Nicolai caſtra poſuit: quo etiam ingens equitatus aduenit, non ſolum à ſocijs, ſed etiam à Francorum rege miſſus. Nil igitur morati, ſequenti die ſtructis ordinibus ad oppidum Sancti-Nicolai tendunt. Id enim magnis Burgundi tenebatur copiis. Verum cum muris careret, alioqui miris excultum ædificiis: confeſtim, & prius fere quam hoſtis aduentum Lotharingi præſentiret, captum eſt: vbi iterum in Burgundos eſt ſæuitum, ita vt non ſolum pecorum ritu mactarentur, ſed in præterfluentem præcipitarentur. Pernoctatum eſt in eo oppido non ſine magna fame militum: ex quibus nonnulli vim mellis ingentem ibi inuentam deuorantes, ita inflati ſunt, vt non ſolum vehementer ægrotare cœperint, ſed multi etiam vitam amiſerint. Burgundus interea cum Lotharingi & Fœderatorum acceſſum percepiſſet, omnibus viribus Nanſejum oppugnare cœpit, ſperans id priuſquam hoſtis auxilium ferret, expugnari poſſe. Tota igitur nocte nunquam ab oppugnatione & tormentorum ictibus, qui manifeſte à Fœderatis percipiebantur, ceſſatum eſt. Mane igitur & eo die, qui tribus regibus ſacer eſt, Fœderati ſtructis ordinibus ad hoſtes properarunt, qui caſtra ſua egregie foſſis & tormentis munierant, ita vt non ſine aperto periculo laceſſiti poſſent: quod Confœderati intelligentes, per regionis gnaros ſe ad diuerſum caſtrorum ſitum duci iuſſerunt. Per ſaltus igitur, vepres & torrentes circumducti magno labore, loci ſuperarunt iniquitatem, rurſuſque in ordines redacti, feſſi & vdi (nam vehementer ningebat) ad hoſtes properabant. Burgundus interea cum hoſtes à tergo inſtare ſentiret, machinas eo iubet dirigi: Sed iam & priuſquam id fieri poſſet, certamen cōtractum erat, & iterum diſpulſis nubibus Sol ſplendeſcere cœpit. Magnis itaque viribus vtrinque pugnatum eſt: ſed tandem & poſt ingentem cædem victoria à Fœderatis ſtetit: Dux ipſe aut quod fugere nollet, aut quod non poſſet, confoſſus periit. Ceteri, quocunque eos timor aut ſpes ſalutis impellebat, diuerſi abiere. Eſtque iterum præda ingens parta, atque ita demum Burgundica bella Duce deſtituta ceſſarunt. Fuit Carolus Dux ſtaturæ mediocris, animi excelſi, magnanimus, ac vltra modum liberalis: Iuſtitiæ, veritatis ac pietatis cultor, bonorumque & virtute præditorum non tam amator quam admirator, quibus omnib. pro viribus ſubuenire quærebat. Diuitiis vero ita præcellebat, vt in omnibus bellis nunquam inopia laboraret: Cuius rei cauſa fuit modeſtum in ſuos imperium, & ordo mirandus. Ob tales igitur virtutes à ſuis non ſolum vt bonus princeps, ſed tanquam pius parens colebatur: nec ſub initium creditum eſt illum oppetiiſſe, ac multo tempore reditus eius tanquam viuentis expectatus eſt à pleriſque, quamuis conſtaret, illum à Lotharingiæ Duce honorifice Nanſeij eſſe tumulatum. Sola illum laudis gloria, & iuſto maior cupido tranſuerſum egit, vnde aduerſa ſua fortuna tandem in Confœderatos & ruſticos (quos ipſe mendicos appellare ſolebat) impegit, cum antea Francorum Regi leges dixiſſet, Imperio arma intuliſſet; Geldriæ Ducatum acquiſiuiſſet, Friſios domaſſet, Lotharingum expuliſſet, ac omnes vicinos iuſſa ſua exequi compuliſſet. Poſt Burgundi Imperium Ludouicus Francorum rex Burgundiæ Ducatum à Domino de Alebert illius præfecto accepit, cui poſtea Nauarræ regnum ceſſit. Defecit & Hannonia, magnaque Picardiæ pars, & ni Maximilianus Friderici Cæſaris natus, cui vnica Burgundi filia nupta erat, tantis periculis obuiam ire maturaſſet, Flandria & Brabantia, cum Holandia & Zelandia, & omnibus prouinciis, in Galli ditionem deuoluti, feudi nomine (vt ipſe prætendebat) perueniſſet.

Hinc diſcordiarum, motuum, ac bellorum initia emerſere, qui in præſentem vſq; diem tam Burgundi quam Galli ſucceſſores, quaſi hæreditario iure, diuerſimode exagitarunt. Heluetij interim à bellico quieuere tumultu. Nulla enim potentia tanta erat, quæ illos poſt oppreſſum Burgundum laceſſere auderet. Submittebant tamen identidem, nunc Maximiliano, nunc Gallo petenti auxilia; non ideo tantum, quod iuuentutem in militari diſciplina ſuam exerceri cuperent, ſed quia vtrumq; timerent, ſeu potius odio haberent, ac vtriuſque partis ſucceſſus illis foret ſuſpectus. Et profecto omnes Germani, arma & eam militandi diſciplinam, qua nunc vtuntur, ab Heluetiis accepere, abiectis ſcutis, quibus antea omnium nationum more vtebantur. Experientia enim diſcebant, illa haudquaquam Phalangi & haſtarum violentiæ reſiſtere poſſe. Ac ideo ad meam vſque ætatem, ſariſſas, bipennes, & gladios ferentes, Heluetij dicti ſunt, etiamſi in media Germania eſſent nati; quoad tandem ob Heluetiorum odium, prouincialium militum nomen, hoc eſt, Landtsknecht/emergere & celebre eſſe cœpit.

FINIS LIBRI PRIMI.

BELLI HELVETICI LIBER SECVNDVS FELICITER INCIPIT, AVCTORE BILIBALDO PIRCKHEIMERO.

SVperiori libro Suitenſium originem & incrementum perquam breuiter expoſui. Nunc vero cauſam & ſemina huius belli explicare conabor. Sed priuſquam id fiat, non abs re forſitan erit, ſtatum eum in quo tum Germania fuerit, altius recenſere, quo facilius percipi poſſit, vnde tantus motus ortum ſumſerit.

Poſtquam Maximilianus Friderici filius, Burgundi filiam in vxorem duxit, totamque illius ditionem in ſuam redegit poteſtatem, maximis agitatus eſt procellis. Cum enim Gallus potentiam externi timeret principis, nunquam deſtitit, illum & clam & aperto Marte laceſſere, populos ſubiectos ſolicitare, ac omnia moliri, quo tantum hoſtem ex nuper acquiſitis ſedibus pellere poſſet. Nec id difficile factu eſt viſum, cum ob populi odium, & leuitatem innatam, qui alienigenum dominum haud æquis aſpiciebat oculis, tum ob iniurias & exactiones quorundam, qui Maximiliano chari erant, & non tam illi imponebant, quam vndique eum ſubditis reddebant infenſum. Quotidie itaque prouinciæ & ciuitates deficiebant, ſubditique à Gallo ſtimulati & inducti principi ſuo rebellabant, quo ad Gallus tandem poſt multas acceptas & illatas clades, à manifeſto deſtitit bello, populique ſubiecti iterum ad officium rediere priſtinum: Quos motus, ſi quis deſcribere vellet, vel luculentiſſimam condere poſſet hiſtoriam. Per multos enim annos vtramque exagitarunt partem, ita vt nec præſenti æuo finem ſint adepti. Interea & dum Maximilianus externis detinetur bellis, Matthias Vngariæ rex ob cauſas relatu nimium longas Fridericum Cæſarem vehementer vrgere cœpit, illique præter alia innumera vniuerſam fere Auſtriam, cum metropoli ipſa Vienna ademit. Erant tum Bauariæ Duces admodum potentes, ac Auſtriæ domus æmuli, qui oblata occaſione freti, & Cæſarem ipſum contemnebant, & multa quotidie per vim non deſinebant perpetrare. Albertus igitur Dux Ratiſbonam ciuibus dedentibus occupauit. Georgius vero, qui ditiſſimus & potentiſſimus habebatur, vicinas Sueuorum ciuitates & populos aſſiduis iniuriis infeſtabat: eoque inſolentiæ deuenerat, vt nec Legatos eorum audire vellet. Ciuitates igitur omni ope deſtitutæ, ex Federici conſilio fœdera inter ſe ineunt, quibus mox Prælati, vt vocantur, cum nobilitate ſe iunxerunt, ac bellum Georgio ni ceptis deſiſteret inferre cogitarunt, qui cum inopinato vim tantam contra ſe inſurrexiſſe cerneret, non ſolum innatum depoſuit faſtum, ſed ex ſuperbiſſimo redditus eſt humilimus. Omnia igitur, quæ per vim ademerat, vi quoque reddere eſt coactus, ac ingentem inſuper pecuniarum ſummam perſoluere adactus: ſed & Albertus Dux Ratiſbonam reſtituere beneficij loco duxit. nam Friderici gener erat. Mox igitur Fœderatio Sueuica eam induit arrogantiam, quam Bauari nuper exuerant, nihilque imperuium virtuti ac potentiæ ſuæ eſſe duxit. Interim Matthias rex moritur: nec longe poſt Fridericus ſuperſtes fuit. Ita Maximilianus non ſolum paternum recuperauit imperium, ſed Vngariam ingreſſus Albam etiam Regalem vi cepit: de hinc in Germaniam reuerſus inferiorem, Philippo filio, qui poſtea Hiſpaniarum imperium ſortitus eſt, regni tradidit habenas. Is enim adoleuerat. Inde ad patruum Sigiſmundum Auſtriæ Ducem conuerſus, vniuerſam ditionem illo reſignante, ſuſcepit. Fuit Sigiſmundus inter omnes ætatis noſtræ Duces optimus, humaniſſimus & liberaliſſimus princeps, & potentia excellens, adeo vt inter cetera bella Venetis quoque arma inferre ſit auſus, quos multis etiam cladibus affecit, & ni ſuorum proditione fuiſſet impeditus, egregiam procul dubio retuliſſet victoriam. *Verum quemadmodum in reb. euenire ſolet humanis, nec probitas eius tam inſignis, nec liberalitas, ac munificentia immenſa, nõ ſenectus demum extrema, illum à violentia & proditorum iniuria vendicare potuit.* Coactus enim eſt inuitus etiam Imperij ſui habenas deponere, ac Maximiliano tradere regi: quam tantam impietatem, breui dignæ ſequutæ ſunt pœnæ.

Tantis itaque ſucceſſibus, non tam Maximilianus rex, quam potentes eius elati, animo voluere cœperunt, ſub qua honeſta occaſione Heluetiis bellum inferre, ac olim acceptas iniurias vendicare poſſent: & hæc potiſſima cauſa diſcordiarum fuit. Cœperunt igitur vicinos Churienſes, Engadinenſes, & Griſenſes multis vexare iniuriis, nec non arces quaſdam Churienſis Epiſcopi occupare & alia machinari, quæ animum eorum irritare poſſent. At illi, quamuis illatas iniurias modeſte ferrent, conſilio tamen prius, quam armis experiri ſtatuerunt. Miſſis igitur Legatis, Regis animum demulſerunt, ac Conſtantienſis Epiſcopi interceſſione impetrarunt, vt omnes diſcordiæ, ac illarum fomites, iuris deciderentur ordine. Interea Gallus contempta Philippi ætate, Geldriæ Ducem contra illum concitauit. Vnde Maximilianus rex in eius auxilium, antequam clades aliqua acciperetur, properare fuit compulſus. Sed priuſquam abiret, ſuis mandauit, vt iure potius quam armis contendere vellent. At illi mandatorum immemores, aut quia

Regis

Digitized by Google

Regis ſui animum clam percepiſſent, aut quod ſua ſponte violenter graſſari cuperent, non ſolum iuris reſpuerunt æquitatem, ſed etiam nouas iniurias veteribus addere, & aduerſarios ſtimulare ceperunt. Illi vero cernentes, nec iuri nec æquitati ſupereſſe locum, clanculum cum Eluetiis, qui & ipſi quotidianis afficiebantur iniuriis, fœdera ineunt, (nam antea inter eos non penitus conueniebat) ſicque ad repellendas iniurias ſe accingebant. Pariter & Cæſareani arma expedire, milites inſtruere, ac ſedulo omnia ad futurum bellum præparare cœperunt. Sed & Sueuiæ confœderatos ex fœderis forma admonebant, vt inſtructi & parati ad imminens eſſent certamen, ſubmiſſis interim qui igni, cæde, & rapinis aduerſarios laceſſere non deſinerent: quibus repulſis, & animis vtrinque irritatis, bellum paulatim gliſcere & initium ſumere cæpit.

Eius rei culpam Heluetij potiſſimum in Paulum de Liechtenſtein & Goſſenbrat Auguſtenſem olim mercatorem, reiiciunt. Hi enim ex humili loco in altum elati diuitiis & potentia inter cunctos præcellebant regios, &, vt fertur, obſcuritatem ſuam inſigni aliquo facinore illuſtrare cupiebant. Interea Churienſis moritur Epiſcopus, confeſtimque Cæſareani Epiſcopatus quibuſdam arcibus occupatis, ſubditos quoque facere compellunt: quibus renitentibus, ac vim vi repellere conantibus, iterum res ad arbitrium Conſtantienſis deducta eſt Epiſcopi: ac eo mox defuncto ad Auguſtenſem deuoluta Epiſcopum. Sed interim ab iniuriis ceſſatum non eſt. Churienſes igitur ac ſocij, cum viderent, ſe nihil æqui impetrare poſſe, ne tamen ſubito rem tantam aleæ committerent, iterum per legatos cum Cæſareanis egerunt: quibus non ſine ignominia reiectis, cœpere illi ſe ad bellum accingere. Regij interim Monaſterij vallem occupare contendunt. Quod intelligentes confœderati, collectis copiis obuiam pergunt: ſed priuſquam ad manus ventum eſt, iterum induciæ factæ ſunt, exercituſq; dimiſſi. At Cæſareani in diſceſſu domus quaſdam ruſticas incendunt, pecoraq; abigunt, quibus irritati Confœderati par pari referunt. Rurſus igitur copiæ reuocantur, & ad pugnam inſtituuntur. Verum Cæſareani, & viribus & militum robore longe præſtabant, quibus tamen Confœderati, licet ruſtica & collectitia manu conſtarent, nequaquam ceſſere. Præcedebat Confœderatorum exercitum vir quidam ſtaturæ ingentis, longiori lorica indutus, ac galea tectus lata. Hic hoſtium ductores ad ſingulare prouocabat certamen. Confeſtim igitur quidā emicuit, ac cum illo congreſſus, lancea hominem tranſuerberauit: Cumque illum ſpoliare contenderet, ob coronæ raſuram ſacerdotem fuiſſe deprehendit. Interim totis concurritur viribus: ſed non diu certamen perdurauit. Confœderati enim longe inferiores, vincuntur, & multis ex ſuis amiſſis in fugā vertuntur. Cæſareani autem victoria illa egregie vſi ſunt. Engadinenſem enim vallem ingreſſi, eam totam vſque ad vicum Sametz ferro & igne vaſtarunt. Inde & Monaſterij vallem combuſſerunt, ac diripuerunt capta & abducta Abbatiſſa. nec his contenti, ab alia parte oppidum Meyenfeldt occupant, nec nō Fürſtenbergum in ſuam redegerunt poteſtatem. Confœderati vero cernentes, ſe hoſti tam potentiæ haudquaquam pares eſſe, confeſtim Heluetios in auxilium aduocant: qui nihil cunctantes è veſtigio copias eduxerunt, & in Fœderatorum aduolant ſubſidium, ſatius eſſe ducentes, ſociis ferre ſuppetias, quam ſine illis bellum, quod ſibi quoque imminere cernebant, ſuſtinere.

Verum antequam vltra pergerent, ex Veteri inſtituto leges ſanciunt, quas vltra capitis pœnam, iuramento quoque firmarunt, quarum hæc fere forma fuit: Duces ex fide cuncta peragunto: Milites diligenter Imperio parento: iniuſſi ordines haud derelinquunto: à tumultu & ſeditionibus cauento: pugnaturi ſilentium, quantum fieri poteſt, ſeruanto: fugam nequaquam ineunto: ſocios fugientes cædunto: deuictis hoſtibus ad ſpolia iniuſſi & priuſquam victoria plane ſit parta, haud conuertuntor: ignem ædificiis iniuſſi ne iniiciunto: arma in hoſtico nec die nec noctu exuunto: à molendinorum exuſtione, Eccleſiarum ſpoliatione, mulierum, virginum, & ſacerdotum violatione penitus abſtinento: captiuum inter prœliandum non ducunto, ſed interficiunto. Quod ſi quis contra ierit, mors pœna eſto. Proinde inter cetera etiam imperatum fuit, vt vnuſquiſq; ex veteri inſtituto, farinam ex auena confectam, quantum ei in quatuordecim dierum cibum ſufficeret, nec nō calceorum par nouum ſecum deferret, quo omni alio comeatu deficiente, ſaltem per mēſis dimidium hoc alimento in hoſtico perdurare valerent.

Verum priuſquam vltra pergamus, precium fortaſſis operæ haud deerit, ſi palam fecerimus, quibus prouinciis tum Fœderati & Heluetij imperitauerint. Ita enim facilius intelligi poterit, quantis viribus tanti belli molem ſuſtinuerint. Churienſes igitur, Priſenſes, & Engadinenſes, eos Rhœtiæ occupabant montes, qui ab Adula monte & Rheni fontibus ad Italiam vſque pertenduntur. Eluetij vero longe etiam maiorem occupabant terram, ſiquidem à ſolis ortu, Adula monte ac Rheno fluuio à reliqua ſegregabantur Germania: ab occaſu ad Lingones vſque, quos nunc Burgundos vocamus, pertingebant: ac meridiem verſus non ſolum Iuraſſum montē adhærentes tenebant Alpes, ſed tranſgreſſi etiam multa ex Tricaſinis & Allobrogibus (quos nunc Sabaudienſes vocant) occupauerant. Baſilienſium vero fines occiduam terminabant oram, ita, vt quicquid ab ortu Rheni Baſileam vſq; continebatur, plane Heluetiis pareret, præter ſolam vrbem Conſtantiam, & quatuor oppida minora, quæ Rhenenſia vocantur, Waltzhut nempe, Lauffenberg, Seckingen & Rheinfelden. Nam ea iuris erant Auſtriaci. His igitur viribus Heluetij confiſi, ad bellum ſe accingebant. Nec

G 2 ſecus

Digitized by Google

ſecus agebant Cæſareani, ſiquidem ſociis aduocatis Sueuis ipſi quoq; vndique vires ſuas contrahebant. Heluetij igitur collectis copiis contra Cæſareanos pergunt, qui caſtra poſuerant in loco montano & anguſto iuxta Meyenfeldt nomine Lützelſtein: vnde excurrentes, ac Rhenum tranſgredientes, cuncta ferro & igni vaſtabant. Ceterum aduenientibus Heluetiis, cum ſe tantis copiis impares viderent, retroceſſere. Heluetij vero progredientes, oppidum Meyenfeldt iterum in ſuam redigerunt poteſtatem, capto Barone de Brandis, in cuius ditione ea erat regio. Inde procedentes totam prouinciam Balgen ad Arlenſem vſque montem ſuo ſubiiciunt imperio, colonoſque imperata facere cogunt, non parua ab iis extorta pecunia: quo facto, rurſus contra Cæſareanos pergunt, qui copias cunctas in oppido Bregitz contraxerant, quo Heluetios ab vlteriore progreſſione arcere poſſent. Quamprimum igitur auditum eſt Heluetios appropinquare, Cæſareani ad arma conclamant, Duceſque vt contra hoſtes educant, hortantur. At illi nihil temere agendum cenſent; ſed priuſquam obuiam eant, ſpeculatores emitti iubent, qui hoſtiles inſpiciant copias, & Duces certiores reddant, quam magna Heluetij aduentarent manu. Verum accidit, vt ingens forte nebula exorta, ita cuncta obfuſcaret, vt ſpeculatores nil certi renunciare poſſent. Milites igitur moræ impatientes, magno clamore pugnæ ſignum poſcunt, & ni mox in hoſtes ducantur, vltra ſe minantur exituros. Ea militum importunitate Duces coacti, licet inuiti, milites eductos in ordinem redigunt, ſicque inſtructi ad hoſtes pergunt, qui & ipſi magno ſilentio vniuerſis aduentabant copiis. Interea equites quidam Cæſareani progreſſi in hoſtium incidunt equites, qui admodum pauci ſuorum antecedebant agmen: quibus mox in fugam verſis, & à peditibus excepti à propinquo cernunt hoſtibus copias pluſquam ex viginti millib. conſtare hominibus. Verſis igitur equis ad Duces aduolant, ingentem hoſtium numerum aduentare nunciantes, quibus ipſi omnino eſſent impares. Nam licet equitatu inſigni præſtarent, peditũ tamen numero longe erant inferiores. Igitur viſum eſt Ducibus, vt priuſquã confligeretur, retro ducerentur copiæ. Iubent igitur, vt milites, nihil mutatis ordinibus, præterq̃. quod nouiſſimi priores pergerẽt, paulatim militari more regrederentur. Sed longe aliter vox illa eſt excepta. Milites enim paulo ante feroces, adeo ea exterriti ſunt, vt illam fugæ ſignũ eſſe putarent. Aduentabant interim Heluetij, & iam nouiſſimos, niſi quantum prohibebant equites, adoriebantur. Fuit igitur fuga aperta, ignauiq; fortes etiam vna fugere cogebant, omneſque Bregentium verſus tendunt. Erat lacuna ingens, in quam lacus æſtiuo tempore & liquefacta alpium niue, reſtagnabat: tum vero aqua carebat, ſed cœno altiſſimo erat oppleta. Ad hanc fuga delati, quoniam iter illac recta Bregentium vergebat, tranſire conabantur. Sed tanta erat foſſæ latitudo, ac cœni profunditas, vt nemo illam exuperare poſſet. Ingreſſi igitur primi à ſequentibus conculcabantur, interimque fœda colluctatione ab illuuie abſorbebantur, donec lacuna tandem penitus cadaueribus repleta, ſequentibus quoque tranſitum præberet. Et licet fugientes manifeſtam præ ſe cernerent perniciem, vt tamen imminentem effugerent mortem, in manifeſtum ruebant interitum. Qui vero regionis gnari erant, paruo circuitu lacunæ euitarunt periculum. Inſtabant interim Heluetij, ac nouiſſimos cædebant: Sed ab equitatu, quem oppido formidabant, cohercebantur, quo minus ſolutis ordinibus, temere inſequerentur. Præter eos igitur, quos lacuna abſorbſit, pauci in perſecutione cæcidere: reliqui ſalui peruenerunt Bregentium. Mox ibi ab hoſtium liberati timore, contra Duces tumultuari cœperunt, ac illis calamitatem hanc ferebant acceptam, quo propriam culpam, in aliorum reiicerent caput. Coacti igitur ſunt Duces militum cedere impudentiæ, donec motus ille aliquantiſper deferbuiſſet. Et profecto, ſi quis recte conſiderare velit, non ſolum ea clades, ſed omnes aliæ ob militum præcipue temeritatem, nimiumque hoſtium acceptæ ſunt contemptum, quum Heluetij nil niſi ex præſcripto agerent, ac diligentiſſime diſciplinam ſeruarent militarem: Cæſareani vero ac Sueui nimium propriæ cõfiderent virtuti, ex quibus potiſſimum male audiebant, tanquã clamore eſſent ferociſſimi, manibus vero ignauiſſimi. Hoc plane conſtat, vnica ea calamitate Sueuorum concidiſſe audaciam, vt deinde haud facile hoſtilẽ perferrent aſpectum, tametſi ad manus nondum peruentum fuerat. Nec adeo ingens erat ſubmerſorum numerus. Nam non vltra quingentos ſunt deſiderati, licet quidam numerum extenuent, alij vero adaugeant. Ceterum timor ille cum ſemel militum occupaſſet animos, non adeo facile potuit extirpari. Heluetij, cum hoſti obuiam ire non auderent, conuerſi retro abibant, igne interim ac ferro cuncta deuaſtantes, aut paganos ære mulctantes. Inde rurſus tranſgreſſi Rhenum, vndique in locis oportunis conſtituunt præſidia, quo hoſtes facile à tranſitu arcere poſſent. Cæſareani vero ac ſocij Sueui, quo acceptam ignominiam vindicare poſſent, poſt Heluetij exercitus diſſolutionẽ Rhenum tranſgreſſi, oppreſſiſque præſidiis late igni ac ferro ſunt graſſati, ac præcipue Baronem de Saxo, magno affecerunt detrimento. Ceterum cum per fumi ſignum, quo Heluetij ſubſidium à ſuis implorare ſolent, hoſtes appropinquare intellexiſſent, ingenti capta præda in tutum ſe recepere, ac ita nunc hi, mox illi ſuperato Rheno aduerſarios infeſtabant: Euenitque aliquando, vt Heluetij ſtructis ordinibus per Rheni tranſirent fluenta, qui hyemis illic tempore & ante alpinæ niuis diſſolutionem, priuſquam lacum Bregentium ingrediantur, aliquando vadoſus eſſe conſueuit: cumque anteriores iam terram attigiſſent, ſubito rumor exortus eſt, adeſſe hoſtes. Nam equites, qui ſtationes

ſeruare

Digitized by Google

ſeruare ſolebant,cum Heluetiorum tranſitum percepiſſent,ſpeculantes adequitabāt,ac Duces ſuorum agmen conſiſtere iubent,donec explorari poſſit,quid hoſtis moliretur. Vnuſquiſq; igitur in eo quem ſortitus erat loco ſtetit,ordinibus plane ſeruatis,ita vt ij qui terram contigerent, illic quoque conſiſterent: qui vero adhuc in flumine comprehenſi erant,in eo quoq; perſeuerarent,tametſi quidam ad humeros vſque & mentum vnda rigarentur, cum interim Rhenus vndique glacie oppletus deflueret, cuius ingentia fruſta milites per ordinum interualla, lanceis deriuantes protrudebant, ſicque fere per duas perdurarunt horas, donec renunciatum eſt, nullas ſubeſſe inſidias: ſiquidem turpe putabant,hoſte non viſo retro abire; temerarium vero,inexplorato progredi vltra. Adeo ſeuere tam hic quam alibi militarem ſeruabant diſciplinam: Quæ res præcipuam illis peperit laudem & vtilitatem. Etenim reperti,quorum pedes vi frigoris ambuſti,quorundam manus,dum intentius nocturnas ſeruant excubias.Quin & animas quidam efflarunt,dum ignominioſum ac turpe putant ordinibus excedere.

Sed vt ad inſtitutum reuertamur, dum hæc circa Alpes ac Rhenum aguntur, Briſgeuenſes & Sungeuenſes iunctis vicinis copias colligunt, vt Heluetiorum fines inuadentes, eos inſigni aliqua afficerent clade, de qua re Heluetij certiores facti, ſubito eam quam poſſunt contrahunt manum, ac non longe à Baſilea hoſtium expectant aduentum, qui feroces, magno appropinquabant agmine. Heluetij igitur, longe inferiores ſe eſſe videntes, (nam vix duorum millium explebant numerum) recipere ſe conabantur, diligenter tamen ordinibus ſeruatis. Quod videntes Cæſareani, qui vltra millia ſex erant,acrius inſtabant. Id Heluetiorum Dux cernens,ſuos collem verſus,qui non longe aberat,fugere iuſſit,ita tamen vt connexis brachiis ordines nequaquam diſſoluerent.Parent è veſtigio Heluetij, ac ſubito curſu collem verſus feruntur. Id videntes Cæſareani magno eos clamore,ac ſolutis perſequuntur ordinibus:ac Dux Helueticus Cæſareanos temere inſequi,ſuoſque iam collis partem aſcendiſſe videret,magna voce illos inclamat,vt conuerſi hoſtes confuſos inuaderent,nil mutatis ordinibus,præterquam quod nouiſſimi primi deſcenderent. Heluetij vero, qui ſolita conſuetudine alto ſilentio Ducis capeſſebant iuſſa, imperio obediunt, confeſtimq; ſtructis cœperunt deſcendere ordinibus,Cæſareanoſq; fortiter exceperunt.Id illi aſpicientes, ſub initium conſiſtere,ac rurſus in ordinem redire tentarunt, ſed fruſtra. Aderant enim Heluetij,collectique diſperſos inuadebant,nec eos ſinebant adunari,ſed integris ordinibus vagos perurgebant,quoad tandem omnes in fugam verſi ſunt,accidit q; vt rurſus militum temeritate inſignis acciperetur clades. Nam cædes haud adeo ingens fuit , Heluetij enim ordines ſoluere haud audebant , timentes ne rurſus victoria è manibus eorum extorqueretur,ac ideo à perſequutione longiori ſe cohibuere.

Interea Gallus cum Cæſarem Geldrenſi implicuiſſet bello, fœdus cum Heluetiis percutit, illiſque vt fortiter perdurarent,auxilia eſt pollicitus,ac pecuniam: confeſtimque vim non paruam pyxidum (Bombardas Itali à ſono vocant) cum Magiſtris ac puluere mittit ſulphureo. Tum enim animo voluere cœpit,quæ poſtea reipſa ſunt detecta.

At Philippus Rheni Palatinus, nec non Straſpurgenſes ac Baſilienſes, bellum ſedare ac pacem facere tentarunt; ſed ab vtraque parte repulſam tulere.Heluetij enim,qui ſe ſuperiores putarent,nihil æqui admittebant, Cæſareani vero maioribus confiſi viribus, ignominioſam reiiciebant pacem, ac ſe plus quàm vnquam ad bellum accingebāt.Ingentes igitur tam pedeſtres quā equeſtres contrahunt copias,quas omnes Conſtantiæ iubent conuenire.Inde enim Durgeuenſem regionē inuadere ac deuaſtare intendebant. E Conſtantia igitur numeroſo egreſſi exercitu,ſub initium vicū Ermetingen nomine occupāt. In eo enim Heluetiorum excubabat præſidium,quo interfecto aut eiecto,vicum diripuerunt ac incenderunt.Inde ad vlteriora progreſſi,longe lateq; cuncta populantur & euaſtant.At Heluetij qui euaſerant,ad aliud confugere præſidium,ꝙ iuxta ſiluā Schwaderloch nomine, adhuc in ſua manebant ſtatione,illiuſq; implorarant auxilium:ac præcipue Lucernenſes.Is.n.præter ſuorū cędem duas etiā pyxides,quas colubrinas vocant,perdiderant.Hortantur igitur ſocios,vt ſecū hoſtē adoriantur,quo acceptā ignominiam delere,&amiſſas pyxides recuperare poſſent.At illi,cum ſe longe inferiores cernerent,quā vt cum tam copioſo exercitu congredi poſſent,ab inuaſione abſtinuerunt,ſed fumi ſigno vlteriora aduocāt auxilia, ex altoq; quid hoſtis moliretur, cōſiderabant,qui Heluetiorū contempta paucitate,omnib. ſolutis ordinibus,adeo ſecure cuncta agebat & ferebat,ac ſi nemo hoſtis adeſſet.Interim vero dū tam temere graſſantur, Heluetiorū proximiores fumi ſigno excitati,impigre ferūt ſuis ſuppetias:& breui ita copiæ ſunt adauctæ,vt circiter mille quingenti conuenirent homines. Verum nec ſic fortunā tentare audebant, cū cernerent hoſtes præter florentem equitatum,tam ingēti quoq; pollere peditatu,vt etiam decē millium numerum excedebat. Verum cū illos adeo diſperſos,ac cuncta abſq; imperio ac temere agere cernerēt, ita vt nec equites ſtationes ſeruarēt militares,ad eam deuenerunt ſpem,vt aliquid audendū eſſe cenſerent.Diuiſis igitur copiis, quingētos fere præmittunt,qui locorū anguſtias,per quas Cæſareanis redeundū erat, occuparent: at cetera manus illos per ſiluarum tramites magno ſequebatur ſilentio,loci opportunitatē quęrens,quo facile hoſtē aggredi,&ſi res minus proſpere ſuccederet,in tutū ſe recipere poſſet. Cęſareani etſi videbāt paulatim hoſtiū creſcere numerū,adeo tamen illorū deſpexerant paucitatem, vt nec ſuos à præ-

Digitized by Google

dando reuocarent,aut compoſitis incederent agminibus:Equites vero peditū ſequuti temeritatem,
vndiq; ad rapinam diſcurrebant,cuncta agentes & ferentes,incendioq; miſcentes;quamuis non de-
eſſent,quib.admodum diſpliceret tanta militaris diſciplinæ negligentia,ac fruſtra admonerent,præ-
ſentib.hoſtibus nō tam contemptim eſſe agendum.Heluetij interim,qui taciti ſequebantur,loci na-
cti opportunitatē,magno clamore nouiſſimos adoriuntur,cædunt ac proſternunt. Tumultus igitur
oritur ingens,ac pedites aduocabāt equites:Illi vero pedites,vt in ordines redirent,hortabātur, obi-
terq; pyxidū Magiſtri ignē machinis admouere iubentur.Sed & illi tormenta adeo præda texerāt &
onerarant,vt illarū vſus penitus inutilis eſſet.Eduxerunt Cæſareani ingentē curruum numerum,vt-
pote,qui potius ad prædā quam prælium ſe exituros putarant.Quorū aurigæ audito clamore,initiū
fecere fugæ,& cū Heluetij vehementius inſtarent hoſtibus,nec paterentur ordines reſtitui : illi auri-
garum ſequuti exemplum,pedib.ſibi quoq; conſulere cœperunt.Id cernentes equites,& ipſi palam
ad fugā inclinarunt,omneſq; pariter Conſtantiam verſus contendebāt. Sed cum ad ſaltus venirent
anguſtias,illoſq; occupatas inueniunt,penitus animum deſponderūt. Cum igitur ante & retro Hel-
uetij vrgerēt,ingens clades eſt accepta,præcipue cum currus viarum impedirent exitus.Cæſareaniq;
exiſtimarent hoſtē totis adeſſe virib. Nemo igitur retroſpexit,priuſquā Conſtantiam veniſſet. Tam-
etſi nec ibi fuga ſtetit. Quidā enim ob timorem vehemētem in lacum,qui vrbē alluit,ſe immerſere.
Quod ſi Heluetij longius perſequuti fuiſſent, maiorem etiam cædem edidiſſent. Adeo cunctorum
animos metus occuparat.Verum paucitate ſua diffiſi,ac timentes,ne & ipſi ob temeritatem,cladem
aliquam acciperent,ac partam victoriam è manib.emitterent, ab inſequutione deſtiterunt, equita-
tus potiſſimum correpti timore,quo ipſi penitus carebant.Ad ſpolia igitur conuerſi,non ſolum præ-
dam recuperauerunt amiſſam,ſed & pyxidum vim cepere ingentem, multiſq; aucti diuitiis, ad ſoli-
das rediere ſtationes. Ea in fuga circiter duo millia deſiderati ſunt Cæſareanorum, cum Heluetij vix
vnum aut alterum perdidiſſent militem magnam gloriam ob res tam egregie actas referentes.

Cæſareani ac Sueui hac clade accepta,Cęſarem aſſiduis aduocabant litteris,oſtendentes,nil niſi
ipſo præſente agi poſſe. Accelerare igitur,ac cunctas Imperij conuocare vires,quo Heluetiorū reſiſti
poſſet violentiæ.Cęſar etſi Geldrenſi implicitus eſſet bello,illud tamen,quib.potuit,cōpoſuit cōdi-
tionib.confeſtimq; exercitū in Germaniam præmiſit ſuperiorē,cunctiſq; principib.ac ciuitatib.im-
perialib.imperauit,vt auxilia,quo Heluetiorū domari poſſet peruicatia,ſubmitterēt. At illi licet pa-
rere cogerentur,ſegnius tñ & inuiti,minores quoq; quā imperare fuerant copias emittebant.Noue-
rant.n.bellum hoc nulla neceſſitate,ſed ſolū ob animorū impotentiam & arrogantiam contractum
eſſe.At Sueui admodū moleſte cunctationē hanc ferebant, & cum ſe factis vindicare non auderent
aut nequirent,tamen(vt ſolent)propriam culpam in reliquos Imperij reiiciebant ſubditos,quaſi per
eos ſtetiſſet,quo minus Heluetij debitas luiſſent pœnas.Fiebant interim excurſiones variæ,cum iam
Heluetij Rheni tranſcenderent fluenta, mox Cæſareani nauibus lacum Bergantinum traiicerent,
ita vt quotidie non parua damna, incendia & deprædationes acciperentur,& inferrentur,quibus v-
trinque infiniti abſumpti ſunt milites. Nemo enim capiebatur, ſed indifferenter cuncti, qui in ho-
ſtium veniebant poteſtatem, cædebantur.

Erant comites de Sultz Turegenſium ciues,poſſidebantq; oppidum nomine Thungen,opportu-
no in loco ad irruptionē ſitum.Eo potiti ſunt Cæſareani,ſiue comitibus dedentibus (vt Heluetij ſu-
ſpicabantur) ſeu, vt occuparetur,conniuentibus,moxque illud ingenti cum equitum tum peditum
muniunt prēſidio,cui prēfecere nobilē quendā nomine Theodericum de Blumeneck,qui antiquus
& peculiaris Heluetiorū hoſtis erat,ac illos plurimis affecerat incōmodis.At Heluetij rem tanti mo-
menti nequaquam contemnendam eſſe cenſentes,confeſtim eductis copiis oppidum obſident,op-
pugnant,& tormentis quatiunt.Verum Theodoricus ille,qui paulo ante magnam præ ſe tulerat ar-
rogantiam,viſo hoſte adeo animo concidit,vt clam cum eo prodito paciſceretur præſidio,moxq; di-
miſſus nocte,cum iis quos ſaluos eſſe cupiebat,clam euaſit. At reliqui,cum amiſſo Duce ſe proditos
eſſe intelligerent,& ipſi quoque cum hoſte pepigere,vt impetrata ſalute, emitterentur. Introducti
igitur Heluetij,vniuerſos equites armis ac veſtimentis ſpoliant, ſicq; dimittunt, reſeruatis primori-
bus,quos ſecum(vt Cæſareani aiunt) contra pacta abduxerunt: oppidum vero incenderunt, ac di-
ruerunt.Ita inſigne mille equitum præſidium, cum vexillis duobus peditum, ignominioſam dedi-
tionem fecit,& cum ſe viriliter defendere potuiſſet, (Nam Heluetij haud facile oppida oppugnare
ſolent) maluit tamen turpiter hoſti cedere, quam vllum virtutis oſtendere ſpecimen. Hoc oppido
capto,oppreſſoq; præſidio,haudquaquā quieuere Heluetij, ſed temporis vſi occaſione, populariter
egreſſi ſunt,vt Walgeuenſes,qui defecerant,rurſus imperata facere cogerent.Id Walgeuenſes præ-
uidentes,vallem,per quam ingreſſus patebat,foſſa ac vallo egregie muniunt,& non tam ſuos,quam
vicinos cunctos in ſubſidium aduocant. Conuenerat & equitatus inſignis, equorum quadringen-
torum , in oppido proximo Veldtkirchio. Hi omnes auide Heluetiorum expectabant aduentum.
At illi nihil cunctantes, recta contra Walgeuenſes pergunt. Verum cum ingreſſum munitum ac
præſidio cuſtoditum inuenirent, copias diuiſerunt, & vna parte munitiones aggreſſi ſunt, alte-
ra per occultas ſemitas loci ſuperarunt aſperitatem. At qui in munitione excubebant viriliter
hoſtium

Digitized by Google

hoſtium impetum,fortiterq; locum defenderũt, ita vt Heluetii perrumpere nequirent,qui vero ab alia parte per anguſtias irrepſerant,in colle & loco ſuperato ordines inſtruere cœperunt. Adueniunt interim equites,cõuenereq; copiæ pedeſtres circiter millia ſex egregie armis inſtructi,animo quoq; nimis magno & elato præditi:qui vt primũ hoſtilem inſpexere aciem, illam inuadere parabant, ſed impetum fluuius latus ac profundus, à montib. per vallem torrentis inſtar ruens, (Ylam incolæ vocant)retardabat.Equitib.quoq; ob vehemẽtiam vix permeabilis.Illum igitur pedites nimio pugnę ardore trãsgredi cœperunt,reclamantib. Ducibus,ac ſummopere orantibus, ne adeo temere in hoſtes ruerent,quorũ vires nondũ norant:ſed citra flumen ſecuti ęxpectarẽt, donec omnia certius explorari ac renunciari poſſent. At illi ſuis,qui munitiones defendebant, ſuccurrendũ eſſe clamarunt, quos ex frequentib.pyxidũ tonitruis,vehementer vrgeri intelligerent: moxq; nõ ſine ingenti periculo,amnis ſuperarunt violentiam,in ordinesq; regreſſi, hoſtiũ ex colle in quo conſtiterant,pręſtolabantur deſcenſum.Præerat equitib. nobilis quidam nomine Burckhardus deKnöring,eques auratus,ſenex ac rei militaris peritiſſimus, qui eum militũ impetum refrenare nequiret,manifeſtũ tamen cerneret periculum,centum circiter equites flumen transgredi iubet; ne tamen cum hoſtibus confligerent,admonuit,ſed ſolum illos cohiberent,ne latius excurrere auderent. Iam enim palam videbat,quid eſſet futurum.Reliquũ vero equitatum per turmas ſuper fluminis conſtituit ripã. Ceterum Heluetii immobiles ac quieti,in ordines tamen redacti,ab alto ſtolidam hoſtiũ proſpectabãt audaciam,& vt magis illorũ augerent temeritatem,timorem ſimulabant:copiarumq; ſuarũ quantũ poterant,celabant multitudinẽ,ac ita contrahebant,vt vix decem milliũ eſſe videretur, quum numerũ illum etiã duplo ſuperarent. Cæſariani igitur, quũ aliquantiſper expectaſſent,vt hoſtis in planum deſcẽderet campum;poſtquã illum videre immobilẽ,ac tuto ſe continentẽ loco,moræ pertæſi,vltra pergere,& collẽ aſcendere ceperunt,ingentiq; audacia,nec vi minori hoſtium inuadunt aciem: qui & ipſi militũ numero & loci adiuti oportunitate,viriliter illos excipiunt.Fit igitur prælium ingens,obſtinateque ab vtraque parte pugnatur, ac ingens editur cædes, omniaque interim pyxidum ſonitu,clamore & tympanorũ reſonant ſtrepitu. Erat inter Heluetios vir quidã audaciſſimus, ac rei militaris peritiſſimus,nomine Henricus Wolleben. Hic nihil dubitauit caput ſuum pro patria deuouere;accepta n.longiori bipeni(halapardã vocant)quã transuerſe hoſtiũ ſubmiſit haſtis, illisq; eleuatis.tamdiu perſtitit,ac vſum hoſticarũ impediuit haſtarum, donec multis confoſſus vulnerib. deſtitueretur viribus,ac moriens procumberet in terrã. Ea igitur parte potiſſimũ Cæſarianorũ labefactata eſt acies. Interea equites quieti,pugnã aſpiciebant,non ideo ſolum quod Ducis obſeruarent imperiũ,ſed quia periculi plenũ videbatur,collem aſcendere,& tam iniquo confligere loco. Verum vnus ex eis Illing nomine magnæ exiſtimationis vir &audax,cũ turpe duceret,equites quietos peditum inſpicere certamen,ſubditis calcarib. equũ contra hoſtes concitat,& alios vt ſequerentur, hortabatur:ſed fruſtra. Nemo n.eum ſequutus eſt,præter famulum vnũ: qui eum videret,quanto ſe herus diſcrimini cõmitteret,illũ inclamauit,vt à cœpto deſiſteret: quod audiens ille,ſe conuertit,& cũ ſe ab aliis deſtitutũ videret,reditum maturabat:ſed lapis pyxide excuſſus,equũ illius proſtrauit, qui caſu ſuo ita Dominum oppreſſit,vt ſurgere haud quiret. Id cernens famulus,ex equo deſiliit,ac Dominũ multa vi extractum tanto eripuit periculo. Fuit & illi ſaluti,quod hoſtib. acie excedere prohibitũ fuerat,qui longe honeſtius putabant,ſi imperii memores eſſent, quam ſi multos etiam oppreſſiſſent equites. Euenit tamen,vt famulus ille,licet amiſſo equo,euaderet. Nam eum alium equitem haud procul inde inclamaret,vt illum expectaret, licet armatus,poſt tergum illius in equum vnico aſcendit ſaltu,ſicque ſaluus non ſine laude ad ſuos eſt reuerſus. Perdurabat interim prælium,ſummiſque certabatur viribus: nec retulere pedem Cæſariani,priusquam cuncti cecidere,qui in prima conſtiterant acie,quod cum reliqui vidiſſent,ac iã non ſolum à fronte vrgerentur,ſed paulatim à laterib. quoq; circũuenirentur,pedẽ aliquantulũ referre ſunt coacti. Quod vt ſenſere Heluetii,acrius ſigna intulerunt. Quẽ impetum quum Cæſariani diutius perferre nequirent,in fugam ſunt cõuerſi, tametſi illa non à primis,ſed vltimis initium ſumpſerit. Recta igitur ad amnem fugerunt, in quem cum improuide ſe immergerent, gurgibus abripiebantur ac ſuffocabantur, ita vt non pauciores aquæ abſumpti ſint impetu, quam in ipſa cecidere acie. Id Heluetii videntes, à colle deſcenderant, laxataque fronte primores perſequi iubent fugientes: Ipſi vero ſtructis ſequebantur ordinibus. Quod equites cernentes, & ipſi ſe fugæ mandare ſunt coacti. Transgreſſi igitur flumen, reliquo ſe coniungunt agmini. At perſequutores illi non contenti, hoſtes vltra amnem fugaſſe, connexis brachiis,ne aquæ abriperentur impetu, ipſi quoque flumen transgredi cœperunt. Et iam quidam vlteriorem contigerant ripam, quum Ducum iuſſu præconis reuocantur voce. Timebant enim ne ab equitatu circumuenirentur. Confeſtim igitur Imperio parentes,rurſus ſe vorticibus committunt ad ſuosque reuertuntur ſalui. Id videntes equites, & ipſi taciti Velthirchum verſus abiere. Et hic fuit exitus cepti tam temerarii. Ceterum deſideratorum numerus iniri haud potuit,quum non pauciores vi fluminis perierint,quam pugnando cecidere in acie. Hoc conſtat,optimum quemq; & animoſiſſimum ferro conſumptum eſſe. Et erant illi non ſolum milites,ſed & præſtantiores regionis illius,digni profecto ob virtutes,qui conſilia ſequuti fuiſſent ſaniora. At Heluetii,cũ iam de Cæſaris

Digitized by Google

aduentu certiores redditi eſſent,haud vltra ſunt progreſſi : ſed imperata incolis prouinciæ pecunia ingenti acceptisque obſidibus,confeſtim retro abiere.

Erat ſummum odium inter Hegeuenſes & Heluetios, quemadmodum inter omnes ferme ſolet accolas. Augebatur id iniuriis quotidianis,conuiciisque aſſiduis : quod Heluetii vltra non tolerantes, collectis viribus, eam prouinciam ſunt aggreſſi, ac cuncta ferro ac igni vaſtare cœperunt. Verum tantum abfuit vt Hegeuenſes,qui paulo ante verbis fuerant ferociores,obuiam irent,vt etiam deſertis pręformidine caſtris munitiſſimis,omnes fortunas ſuas hoſti diripiendas relinquerent. Heluetii igitur per totam regionem diſcurrentes, omnia ferebant ac agebant, & quæcunque capiebant,mox incendio conſumebant. Venere igitur in eorum poteſtatem arces quædam inexpugnabiles,& quæ, ſi defenſæ fuiſſent, nulla vi capi potuiſſent. Verum Nobiles illi non tam audaces erant,ad reſiſtendum hoſti armato,quam apti ad exercenda latrocinia,& deprædationes viatorum. Nam quæſtum illum à maioribus acceptum ſtrenue exercebant,exiſtimantes non paruum fortitudinis ac nobilitatis eſſe indicium,ſi furum inſtar raptu,& ex aliorum viuerent miſeriis. Multa igitur male parta male quoque periere: ac decem millia aureorum in vnico caſtro Hoburg ſunt reperta,quæ Dominus illius ex multorum hominum congregarat ſpoliis. Quicquid enim vndique rapiebatur,ad Hegeuenſes tanquam aſylum latronum ac furum deferebatur. Progreſſi igitur Heluetii,oppidum Stokach,quod deditionem facere renuebat, obſederunt, illudque pyxidibus oppugnare & vehementer quatere cœperunt: ſed non minori vi à præſidio, quod immiſſum fuerat, eſt defenſum. Offendebantur & hoſtes pyxidum iactu aſſiduo ex arce Nelleniburg, quæ in colle vrbi imminente ſita eſt. Cum igitur ſe fruſtra niti cernerent,(nam Heluetii haud facile vrbes oppugnare ſolent) ſuis parcentes collectis vaſis abire maturabant. Audiebant enim Cæſarianos magno aduentare exercitu,quem vndique ad vrbem propinquam Vberlingen nomine accerſierant, ſperantes ſe hoſtem,vt ſemper optauerant,in apertis deprehendere poſſe campis: quod & ille, cum omni careret equitatu,admodum formidabat. Verum antequam ad propria regredi poſſet, Cæſariani mille & quingentis ſuperuenere equitibus,armis & equis egregie inſtructis.Heluetii igitur, imminens cernentes periculum,mille ex ſuis delegerunt,qui tam diu equites ſuſtinerent,donec reliquus exercitus cum impedimentis & inutili turba planitiem ſuperaret, & oppido Steyn appropinquaret. Erat igitur profectio illorum non admodum fugæ diſſimilis, vnusquisque enim accelerabat; ac ob equitum timorem,prior eſſe cupiebat, & profecto ſi equites ob miſſis mille illis impetum in reliquos feciſſent, non paruam cladem inferre potuiſſent. Nunc vero, dum nouiſſimos tantum perſequuntur, occaſionem rei benegerendæ è manibus emiſere : quamuis nec illos aggredi auderent,ſed ſemper nouiſſimos premendo inſequerentur: qui diligenter ſeruatis ordinibus pergebant,non ignari in quanto periculo eſſent conſtituti. Vt tamen ſuis euadendi præſtarent poteſtatem,dignam pro patria mortem nequaquam recuſabant. Tandem ad vicum magnum peruentum eſt,qui paulo ante conflagrarat,in quo equites hoſtem permanſurum ac ſe defenſurum putabant, nec longius credebant proceſſurum. Commode igitur peditum auxilio,qui nondum aduentarant, ſine ſuo periculo illum opprimi poſſe ſperabant. Sed longe opinione ſua decepti ſunt: Heluetii enim recta per vicum tranſgreſſi,ſuorum ſequebantur veſtigia. Vndique igitur ab equitibus conclamatur,rem eſſe indignam,ſi hoſtis tam imbecillis in patentibus etiam campis ex eorum laberetur manibus. Audendum igitur eſſe,ne tanta occaſio rei bene gerendæ amitteretur. Quibus vocibus equitum Duces coacti ſunt equitatum in ordinem redigere, & totis viribus concurrere. Erat illo die Francorum acies prima, Sueuorum vero ſubſidiaria. Alternis enim diebus vices commutare ſolent. Verum ne Sueui ſe contemptos putarent,prima ſagittariorum illis commiſſa eſt acies. At Heluetii equites in ordinem redactos, & iam congredi paratos eſſe cernentes, & ipſi conuerſi demiſſis haſtis equites excipere parabant. Sagittarii igitur Duce Sueuo nobili quodam de Rechberg, viriliter eos aggreſſi,ſcorpionum ictibus proſternebant.Francones vero haſtati,quum hoſtilem aciem adoriri deberent,plane declinarunt,ac circumactis equis, rurſus ad priſtinum regreſſi ſunt locum: quos & Sueui haſtati ſunt ſequuti,nequaquam hoſtes aggredi audentes.Equites vero ſagittarii,cum haſtatos tam ignauiter agere cernerent, & ipſi ab vlteriori abſtinerunt congreſſu. Aſſiduo enim pyxidum iactu vulnerabantur.Accurrens igitur Dux Sueuus,Francones multis proſcidit contumeliis,timidos illos & indignos qui equites militarent,appellans. Nam communem ignominiam priuatum etiam augebat periculum. In brachio enim pyxidis iactu magnum acceperat vulnus. Verum nec pudor,nec conuicia Francorum reſtringere poterant timorem, ſed immoti quasuis potius ſufferebant contumelias,quam hoſtium lanceas obuerſas. Potiſſimum vero Dux eorum male audiuit,cuius nomen etſi ſciam,non tamen manifeſtabo.Heluetii vero cum hoſtes non amplius inſtare viderent,conuerſi & ipſi magnis paſſibus accelerarunt ad ſuos,qui iam exuperata planicie pręmiſſisque impedimentis, ſuos ſequentes magno exceperunt gaudio, vtpote quos iam morti deſtinarant,& nunquam putarant reuerſuros. Equites quoque & ipſi conuerſi retro abiere, alius in alios,vt fieri ſolet,culpam reiicientes. Nam Sueui Franconibus ignominiam tantam acceptam ferebant: Francones vero Sueuos incuſabant, quod nec ſine illis hoſtes aggredi fuiſſent auſi, cum tot

numero

numero fuiſſent,vt etiam abſque Franconibus victoria potiti valuiſſent, potiſſimum, cum quotidie de primo congreſſu contendere ſolerent.Sicque turpiſſimis inuicem contendebant maledictis, cum tamen neutra pars timorem tam turpem & ignominiam acceptam iuſte excuſare poſſet.

Interea Cæſar aduenit,rurſusq; Imperii Principes ac Ciuitates in ſubſidium properare ſunt iuſſi. Qui nihil cunctari,partim ipſi aduenere,partim copias ſuas ad bellum miſere inſtructas. Cæſar vero de omnib.certior fieri cupiens,ac ſingula diſcutiens,reperit,non tam militũ temeritate & inobedientia,quam Ducũ imperitia & ignauia tot calamitates acceptas eſſe. Vt igitur dehinc circumſpectius ageretur,cuncta loca Heluetiis obnoxia,pręſidiis munit,cõmeatum mittit,& vbiq; diligenter excubias ac ſtationes fieri iubet: Ipſe interim aduenientes copias per loca diſtribuit oportuna,quoad totis collectis viribus ſumma vi hoſtes inuadere poſſet. Ego igitur à Republica Nurenbergenſi.Dux electus,ad Cæſarẽ ſum miſſus,cum peditib.quadringentis,ac ala vna equitũ ſexaginta,pyxidibus ſex, quas colubrinas vocant,& vna maiori,nec non currib.octo,qui cõmeatum, puluerem ſulphureum, tentoria,& reliqua ferrent neceſſaria. Iunctus eſt mihi inter reliquos nobiles, eques quidã Auratus, nomine Iohannes de Beyrſtorff,vir rei militaris peritiſſimus,& tribuni ac cẽturiones,egregie omnes in armis exercitati. E Nurenberga igitur egreſſus,recta ad Cæſarem,qui tum iuxta Bregentiæ lacum agebat,perrexi,per Sueuiãq; non ſine periculo & incolarũ indignatione copias duxi. Nurenbergenſes n.neutiquam Sueuorũ,ſed Bauariæ Ducũ vtebantur ſocietate: quod quidem Sueui ægerrime ferebant. Dolebãt inſuper,quod ipſi multis ex ſuis amiſſis,ingentiq; pecunia abſumpta. Nurẽbergenſium copias,adhuc integras viderent,& tũ demum ad belli munia exeuntes. Non æquis igitur oculis Nordlingenſes,& Vlmenſes,ac reliqui,per quorũ fines eundum erat,noſtrũ aſpiciebant tranſitum. At Cęſar cum me appropinquare audiret, obuiã miſit ac iuſſit vt ad oppidũ Tetenang (ibi n.agebat) accederẽ. Eſt illud ad lacum Bregentinum,in ditione Comitum de Montfort. Parui igitur,ac confeſtim illuc perrexi. At Cæſar, vt copias quas adducebã,intueretur,in campum equo inſidens proceſſit,ac diligenter illas inſpexit,nõ ſine animi oblectatione,vt ex vultus hilaritate potuit deprehendi. Etenim tam pedites quã equites cuncti rubris induti erant veſtimentis, quo colore & currus tecti erant. Armis præterea egregie muniti ac inſtructi,veterani omnes,& è multo electi numero,magna ex parte cæſari noti, ſub quo multis annis ſtrenue dimicarãt, præcipue tribuni ac centuriones,quos Cæſar humaniſſime cõpellauit ſolummodo, copiarum paucitas ab æmulis reprehẽdebatur,quum Vlmenſes duplo etiã maiora ſubmiſiſſent auxilia,nequaquã conſiderantibus,Sueuorum ac Nurenbergẽſium cauſam longe eſſe diuerſã,quum illi nulla coacti neceſſitate bellum Heluetiis intuliſſent; Nurenbergenſes vero nihil præter Cæſaris obedientiã in Heluetios armaret. At Cæſar ipſe nil talib. mouebatur cauillis,ſed palã reſpondit, *Tot malle veteranos, quã bis totidẽ Tyrones.* Et erat Cæſar inter alias animi dotes hac præcipue virtute præditus,vt haud facile calumniatoribus aures præberet,ſed obnixe eorum foueret innocentiã,quorũ nondum culpa erat cõperta. Et profecto ni Cæſar morib. tã fuiſſet laudãdis,nil mirũ,ſi Nurenbergenſes tũ à Cæſarea etiã penitus excidiſſent gratia,quũ vndiq; improborũ oppugnarentur machinis. Quicquid n.ſiniſtri accidebat,aut comminiſci poterat,ꝙ innocentib.notam aliquã inurere valeret,id omne in Nurenbergenſiũ referebatur caput: Ita vt etiã occulti fœderis cum Heluetiis,ſubmiſſiq; inſimularentur ſubſidii:ꝙ quidẽ ob nullã aliã fiebat cauſã, quã odium ſingulare,ac peruerſi animi prauitatẽ,& ꝙ nonnulli libenter culpã propriam aliorũ texiſſent innocẽtia. At Cæſar me ad oppidũ Lindau,moxq; Veltkirchen ducere iuſſit,quo paulo poſt ipſe quoq; venit. Acceperat n.Griſenſes,Curienſes ac Engadinẽſes deliberaſſe,ingenti ſuorum manu in prouinciã irrũpere. Id ne fieret,totis virib.occurrẽdum eſſe cenſuit. Vndiq; igitur copias Veltkirchẽ conuenire iubet,vt ſuperatis montib.hoſtes ab inuaſione cohercerct,& vt illorum vires diſtraheret. Sungeuẽſes ac Briſgeuẽſes hoſtilẽ terrã inuadere iuſſit. Qui nihil morati, magnis collectis copiis per Tornacenſẽ agrum irrumpere parabãt. Id quum Heluetii reſciuiſſent, cõfeſtim occurrunt ſuoſq; in aciẽ conſtituunt,confligere parati,ſi quis obuiã iret. Id videntes Cæſariani,magis de fuga quã pugna cogitare cœperunt. Turpiter igitur dilapſi,ad propria cum ingenti redire ignominia. Nec Heluetii lõgius illos ꝓſequuti ſunt,equitatꝰ potiſſimũ timore,ſed exuſtis villis quibuſdã, & ipſi abiere retro.

Interea dum Cæſar in contrahendis diſtinetur copiis,Engadinenſes cum ſociis opinione celerius egreſſi per Monaſterii vallem,in campũ,vt vocant,Malſẽnſem,erũpere conabantur. Ea eſt planities inter alios montes latiſſima,fertilis & amœna, oppidis & multis exculta villis & ædificiis, in cuius ſummitate Atheſis oritur fluuius,qui inde Italiam verſus magno labitur impetu. Cæſariani igitur, vt hoſtes ab ingreſſu arcerent,Monaſterii vallem,per quam introitus patebat,foſſa ac vallo egregie munierant,præſidioq; impoſito diligenter obſeruabant. Verũ cum hoſtium percepiſſent aduentũ, vndiq; populariter ad defenſionẽ aduolãt. Aderant interim hoſtes maximis copiis ac magna vi munitiones ſunt aggreſſi,verũ lõge maiori ſunt reiecti, ita vt ſemel ac iterũ reuerſi,fugæ ſe mandare cogitarent. Sed inſtabant Duces à tergo,nõ ſolũ verbis ac hortationib.ſed verberib. etiã minis & conuiciis ſuos in aciẽ redire cogentes. Diu igitur certatũ eſt,multiq; hoſtiũ è vallo pyxidũ maxime cadebant ictib. Videntes igitur,ꝙ perrumpere non valerent; Diuiſis copiis per ſemitas in vias & occulta montiũ ꝑcipitia potius ruebãt,quã deſcendebant,Cæſarianoſq; à tergo aggreſſi, nouiſſimos cœdere inceperũt. At eqtes hęc cernẽtes,nullas ſuis ferebãt ſuppetias,ſed immoti ac quieti ſuorũ inſpiciebãt

dneti-

diſcrimen,licet magno præſtarent numero. Quum igitur Cæſariani à fronte & à tergo vrgerentur, primum munitiones derelinquere ſunt coacti,deinde etiam acie profligati, ad fugam inclinarunt manifeſtam. Quod ſi illis equites in tempore auxilium tuliſſent, aut plane viciſſent,aut hoſtes ſaltem ab ingreſſu arcuiſſent.Nunc vero ſuorum deſtituti ope,vltra reſiſtere non valebant. Iniecit & illis timorem,bouinum cornu inflatum ab hoſtibus. Nam eo decepti ſono, Vrienſes ac reliquos Heluetios aduenisſe putabant. Illi enim inter pugnandum eo ſonitu ſuos ad prælium animare ſolent. At equites,cum ſuorum cernerent fugam,non ſolum hoſtes in planicie aggredi aut cohercere auſi non ſunt,ſed ſubditis calcaribus effuſiſſime ac turpiſſime aufugerunt. At hoſtes in planiciem progreſſi,oppidum Glurens,Mals,& villas cunctas ad Letzium vſque combuſſerunt,omnia diripientes ac agentes,ita vt etiam Atheſis accolis non paruum iniicerent timorem. Verum cum de Cæſaris aduentu certiores eſſent redditi,vlterius progreſſi non ſunt, ſed celeriter ſe recepere ad propria,duabus prius foſſis ingentibus ſuorum corpora tumulantes. Cæſarianos vero circiter mille cæſos in campis ſub dio inſepultos reliquere,quum tamen longe plures amiſiſſent ex ſuis.Cęſar quum cladem hanc accepiſſet,maxima indignatione permotus eſt,præcipue vero Ducis ac equitum ignauiam moleſte tulit. Verum cum Dux paulo poſt affuiſſet, multis verbis culpam ſuam diluit, aſſerens,haud tutum fuiſſe,equitatum inter montium anguſtias hoſti obiicere tam potenti,ac ita amicorum auxilio, qui tum in aula Cæſaris potentes erant, iram leniiſſe videbatur. Verum ob hanc ignauiam nunquam poſtea ad propria redire eſt auſus,iuſte eorum iram timens, quorum neceſſarios non ſolum ad mortem perduxerat, ſed turpiter etiam dereliquerat, quum obiter proditionis quoque inſimularetur. Exiſtimabant enim prouinciales, ſi etiam ob loci iniquitatem peditibus ſuccurrere haud potuiſſet,facile tamen illum in campis patentibus hoſtium perſecutionem reprimere,& à tam effreni prædandi ac vaſtandi licentia,cohercere valuiſſe.

Aduenit interim magnis copiis Cæſar,caſtriſque in campis patentibus locatis,deliberabat, quo pacto acceptam vlciſceretur cladem. Ibi variæ dictæ ſunt ſententiæ,quum quibuſdam impoſſibile videretur,per montes tam altos & præſidiis munitos,in hoſticum irrumpere: aliis autem, viam etſi longiorem,oſtendentibus,per quam ingreſſus pateret. Eam ſententiam Cæſar approbauit.Etenim non ſolum Engadienſibus ob iniurias nuper acceptas indignabatur, ſed etiam,quia bello huic initium & cauſam dediſſe videbantur,& quod ſemper Auſtriæ Ducibus fuerant inobedientes, pœna dignos iudicabat. Quindecim igitur millia peditum, ex omni militum elegit numero. Nam equitum vſus inter montes tam altos nullius erat vtilitatis. Has copias per tramites occultos ac longas ambages in Engadinenſem vallem perduci iubet,additis ductoribus viarum gnaris. Ceterum quia ob tanti exercitus multitudinem commeatus in locis defecerat montanis, ac plerique multos dies ſine pane exegerant, vltra montem, quem Braium appellant, in vallem Tellinam Mediolanenſi Duci ſubiectam,mittere conſtituunt,vt illinc copiis prætereuntibus alimenta adferri poſſent.Nam illi per aliam immittebantur viam. Me igitur Cæſar vocauit, ac iuſſit vt ducentos pedites ad Brai montis radices mitterem,ibique donec ipſe adueniret,præſtolarer: haud tamen aperuit, ad quem vſum illorum opera vti vellet. Parui igitur, & tribunum vnum pedites ad locum deſignatum ducere iuſſi,ac mox cum equitum meorum ala ſum ſubſequutus.

Accidit,vt forte inter eundum per villam magnam,ſed exuſtam, tranſirem, in cuius exitu duas deprehendi vetulas,quæ agmen quadringenta fere puerorum paruorum,nec non puellarum,haud ſecus ac pecorum gregem præ ſe agebant. Erant omnes extrema macie ob inediam confecti,vt effigie ſua prætereuntibus horrorem quendam iniicerent. Interrogaui vetulas,quo nam turbam tam miſerandam ducerent. At illæ tanquam attonitæ,ac vix præ dolore ac fame ora aperire valentes, reſponderunt, confeſtim me viſurum,quo nam tam infelix ageretur iuuentus. Vix hoc dixerant, cum ad pratum quoddam deuentum eſt,in quod ingreſſi,ac in genua prolapſi,beſtiarum inſtar herbas depaſcere cœperunt,hoc vno diſtantes,quod illæ morſu veſcuntur; hi vero manibus cibum decerpebant: & iã vſu herbas diſcernere didicerãt,ac nouerãt,quæ amaræ ſeu inſipidæ,quæ ſuaues aut guſtu eſſent præſtantiores.Præcipue vero, herbã eligebant acetoſam, quam & præ ceteris dignoſcebant.Ad tam dirum igitur ſpectaculum obſtupui, ac tanquam amens diu conſtiti. Rurſus igitur vetula inquit,En cernis,cur nam calamitoſa hæc turba huc ſit deducta, cui longe magis profuiſſet, ſi nata foret nunquam,quam tot ærumnis ſubiici,ac tam miſeram exigere vitam.Ferro cecidere patres,fame vero matres abactæ ſunt: bona in prædam ceſſere,ac habitacula flammis ſunt abſumpta. Nos miſeræ ob vltimam ſenectutem hic ſumus relictę,quo infeliciſſimam hanc iuuentutem brutorum inſtar ad paſcua agamus,& quantum valemus,herbarũ eſu ſuſtentemus.Speramus tamen breui tam illos quam nos à tantis abſolutum iri miſeriis. Etenim quamuis duplo plures fuiſſent, breui tamen ad hunc redacti ſunt numerum,cum quotidie aliqui fame & inedia deficiant,longe profecto celeri morte, quam prolixiori vita feliciores.Hæc cum vidiſſem ac audiſſem,lacrymas continere nequiui, tam miſerandam hominum ſortem miſeratus,ac bellicum furorem merito deteſtatus.

Inde ad locum proceſſi condictum,quo paulo poſt & Cæſar cum paucis venit equitibus, imperans, vt pedites montem tranſcendere iuberem, quo eos conducerent, quos commeatus gratia Burmi-

Digitized by Google

Burmium in vallem Tellinum miſiſſet. Mediolanenſis enim Dux pollicitus fuerat, ſe exercitui de omni cõmeatus genere prouiſurum. His imperatis Cæſar diſceſſit. Verũ pedites mei iuſſa facere negarunt non n. tanto periculo capita ſubiicere volebant, quũ tã pauci numero eſſent, hoſtesq; vndiq; imminerent, & pleriq; antea Cæſaris quoq; milites tantum diſcrimen ſubire recuſauerant. Prætendebant & ſignorum abſentiam, ſine quibus ſe nuſquam ituros affirmabant. Tandẽ poſt multa vltro citroq; dicta, eo res deuenit, vt ituros ſe pollicerentur, ſi ego præire & illos ducere vellem. Ne igitur calumniatoribus anſam aliquam præberẽ, Cæſarisue indignationẽ incurrerẽ, confeſtim ab equo cataphracto deſcendi, depoſitisq; armis equeſtribus, ſumptisq; pedeſtribus, præire cœpi, ac milites, vt ſequerentur ſum hortatus. Supererãt adhuc quatuor fere diei horæ, quib. nos viarum Duces montis verticem ſuperare poſſe affirmabant. Sed longe ſpe illa decepti ſumus. Quum enim in altũ veniſſemus, ob niuis reſolutionem difficilime pergebamus, ita vt milites nõnunquam fere abſorberentur, ac ob niuis denſitatem, ac lubricitatẽ terræ vehementiſſime defatigarentur. Tandem vero circa noctis medium in ſummum deuenimus verticẽ. Ibi in paruo tuguriolo (quod tamen non omnium capax erat) aliquantiſper interquieuimus, inedia pariter & nimia defatigatione tantũ non enecti. Deinde montem deſcendere cœpimus, & ſub diluculum ad aquas calidas, quæ ex montis ſcaturiũt radice, deuenimus. Inde circiter meridiem Burnium laſſi & famelici ſumus ingreſſi. Verum nihil ex iis, quæ Mediolanenſis Dux promiſerat, inuentũ, ſed hoſtium vim ingentem illuc confugiſſe deprehenſum eſt, ita vt nõ ſine dubio & timore diem illum exegerimus. Poſtridie vero ſumma feſtinatione inde diſceſſimus, vix quinquaginta iumenta commeatu onuſta nobiſcũ ducentes, & iter ad exercitum, qui in Engadinam irrupturus erat, nec longe diſtabat, dereximus, aſcenſoq; monte altiſſimo, ad arcem deuenimus munitiſſimam, per quam, & nuſquam alibi, iter patebat. Ea Mediolanenſi tenebatur pręſidio, quo quum peruenimus, ob nimium loci præcipitiũ equi non paruum ſpatium per ſcalas (mirum viſu) aſcendere cogebantur. Bini enim homines ab vtraq; parte, frena, ne retro caderent, tenebant: Bini quoq; latera ſeruabant. Sequebantur inde, qui ſtimulis, clamore & adhortatione iumenta progredi adigebant, ita vt in aere ſuſpenſa per ſcalas latiores in ſummũ tandẽ multo ſudore ac labore peruenirent. Hanc ob cauſam & arci quoq; Scalæ nomen inditum eſt. Superata igitur arce, paulo poſt ad aliũ exercitũ, qui iam caſtra locauerat, peruenimus, nequaquã illum, vt ſperauerat cõmeatu reficientes. Ab accolis tamen Italis vini copia ingens in caſtra eſt perlata, quod milites longa inedia macerati (quippe qui plurimos dies ſine pane exegerant) auidius ingurgitantes admodum inebriabantur, tumultuantesq; mutuis ſe conficiebant vulnerib. Poſtridie omnibus copiis ad vallem perquam amœnum, quã incolæ ad vineas appellabant, deuentũ, ac ibi pernoctatũ eſt. Nam quamuis deliberatum eſſet, vt eo die irruptio fieret, cum tamẽ multitudo tanta tardius ob viarum anguſtias progrederetur, diesque in occaſum vergeret, caſtra in valle ſunt locata.

Poſtero die duabus ferme ante ortum Solis horis, tria Cæſaris vexilla, vt vocant, ordinaria (quibus & meum ob veteranorum exiſtimationem eſt additum) cum duobus millibus militum ad occultas montis ſemitas ſunt tranſmiſſi, additi quoq; viarum Duces, pollicentes, ſe breui manum hãc ſuper hoſtium capita, qui montis, per quẽ irrumpendum erat, cacumina obſeruabant, perducturos. Ad montis igitur progreſſi radices, per aſperos, confragoſos, ac feris pene inuios calles, non ſine præcipitii periculo & labore ingenti, donec tandem ad loca, vndiq; niue oppleta deuenimus. Ibi non minori difficultate quam in aſpretis eſt laboratum. Nix enim ob anni reſoluebatur temperiem. Nam Menſis erat Iunius. Acideo milites ægre pergebant, ob nimiã lubricitatem niuis ac luti, haud facile veſtigia ſiſtebant. Reliquus interra exercitus vniuerſus, præter mille milites, qui à ſiniſtro latere ſe hoſtibus oſtendebant, recta montem, per quem irruptio patebat, aſcendere cœpit, pedetentim tamen, vt hoſtium oculos à circumuenientium abſtraherent aſpectu.

Erat mons altiſſimus, ac in ſummitate perpetua niue repletus. Illic Engadinenſes in ordines redacti, hoſtium præſtolabantur aduentum, minutiſſimarum auicularum gregẽ ob nimiã celſitudinẽ repræſentantes. Emittebant tamẽ plures ex ſuis, qui è ſummo deſcendẽtes ſaxa ingẽtia deuoluebant ac agmẽ quoq; quantũ poterat vltra progredi inhibebant. Suffoderãt quoq; vndiq; ſcopulos ingẽtes, ac magni ponderis cautes, arboreisq; ſuſpenderant truncis, quib. faciliter diſpulſis, cõfeſtim ſaxa magno ruebant ſtrepitu, ac ingentẽ montis partem ſecum in præcipitiũ trahebant. Sed hoc noſtris ſaluti fuit, quod cuncta quæ impellebantur, aut deiiciebantur, ab niue mox abſorbebantur altiſſima. Id ni accidiſſet, impoſſibile profecto fuiſſet, loci à natura tam muniti & pſidio firmati iniquitatẽ ſuperare. Interim dum ſic vtrinq; ab anteſignanis pyxidum ac lapidum iactu, ſagittis quoque & baliſtis certatur, ac magnum agmen immobile hæret, milites præmiſſi, paulatim in montis ſurrepſerũt verticẽ, ibiq; ſe colligẽtes, in ordines redibant: quo facto, ſigniferi rotatis circũ capita ſignis, magno agmini (nã iam in illius conſpectũ venerãt) in montis ſummitatẽ ſe perueniſſe ſignificant. Id milites videntes nihil morati, & ipſi vi magna perrũpere conantur. Et iã qui à ſiniſtra incedebant ala, hoſtes circũuenire cœperũt: qui tũ primũ percipiebãt, quatuor illa vexilla cũ militib. ſuis in mõtis emerſiſſe ſummitatẽ. Dimiſſis igitur copiis, illos ab vlteriore ꝓgreſſione ꝓhibere nitebãtur, ſed fruſtra, vix n. primo tẽtato certamine, in fugã vertũtur. Interim agmẽ magnũ ꝓgreditur, & q̃ in ſiniſtra conſtiterant ala,

ala,ab illa quoq; parte hoſtes adoriuntur,ita vt Engadinenſes & à fronte & à lateribus vehementer vrgerentur. Impares igitur ſe cernentes, ac tam copioſo exercitui reſiſti poſſe diffidentes, vndique fuga ſibi conſulere cœperunt. Per montium igitur abrupta,ac ſemitas notas, multis ex ſuis amiſſis dilabuntur. Cæſariani igitur rurſus coniunctis copiis,montem deſcendere cœperunt.

Accidit hic,vt niuis pars quædam ingens vel nimio oppreſſa pondere,vel ſolis liquefacta calore, à reliqua niuis diuulſa ſit congerie, ac per montis deuexum,quantum iactus eſt arcus, acta, plusquã quadringentos ſecum arripuerit milites,quos omnes altiſſima inuoluit vertigine: eratque ſpectaculum illud ſub initium horrendum,cum tot homines eodem raperentur impetu, & tanquam fluctu quodam abſorberentur: Sed paulo poſt in riſum eſt verſum, cum milites vndique tanquam terra editi emergerent: Omnes tamen haſtas,aut arma,ſiue capitis aut pedum amiſerant tegumenta,tam etſi nemo,quantum ſciri potuit,fuit deſideratus: multi tamen vehementer ſunt colliſi.

Per immenſum igitur iter ac multo ſudore tandem circa ſolis occaſum in Engadinenſem peruentum eſt vallem,amœnam & multis excultam oppidis ac villis. Verum hoſtes Oeni fluuii (nam is torrentis inſtar per Engadinenſem vallem labitur) pontem,per quem tranſeundum erat,incenderant. Reſtincto igitur non paruo labore igne,ponteque refecto,copiæ ſunt traductæ, caſtraque in vico quodam,Scaneu nomine,ſunt poſita. At Engadinenſes quam primum Cæſarianos pontem tranſgredi viderunt,propriis manibus oppidum magnum & propinquum, quod Sutzium vocabatur,incenderunt. Eam igitur noctem milites defeſſi & inedia macerati,in vico tranſegere. Nam hoſtes,quo Cæſarianos fame vrgerent,cuncta ad victum pertinentia vel corruperant, vel penitus abſtulerant. Orto die tribus agminibus ad vlteriora eſt progreſſum,præibat enim turma,quam amiſſam vocant,cum pyxidibus quatuor,quæ ingenti labore illac erant perductæ. Nam vt plurimum in montium ſaltibus vna tantum vehebantur rota,quem altera funibus colligata,ac ſuſpenſa,à militibus qui in altiori incedebant loco,ſuſtentaretur. Sequebatur agmen magnum, ſemper ordines ſuos conſeruans. Impedimenta vero ac turbam inutilem vltimi tuebantur. At Engadinenſes, & ipſi ſuis præcedebant agminibus, cuncta vaſtantes, ac diripientes, & ſi quandoque loci offerebatur oportunitas,gradum ſiſtebant,ac tanquam pugnaturi ſe oſtendebant, ſed cum noſtri propius acceſſiſſent,rurſus citato greſſu abibant. Haud pares enim erant,qui tantis copiis reſiſtere poſſent. Cuncta interim flammis relucebant, ac magno fragore vndique ruebant ædificia. Conflagrarunt igitur præter Scaneuium & Sutzium, Somada, Comouaſcum, Pons roſinus, Vadellum & Scancellum, cum reliquis cunctis Tirauum vſque. Quin & illud quoque Engadinenſes ipſi comburebant, licet Cæſariani illac haud peruenirent. Tandem ſub ſolis occaſum caſtra iuxta vicum quendam ſunt locata,ibique à Ducibus eſt deliberatum quonam poſtridie eſſet proficiſcendum, ſiquidem maior pars per vallem Tellinam,quæ non longe aberat, redeundum eſſe cenſebat. Ibi enim militem fame & labore feſſum refici poſſe arbitrabantur,quoniam Mediolanenſi Duce amico vterentur: alia vero pars nequaquam Italis fidendum eſſe cenſebat,potiſſimum cum hoſtes vndique ab illis receptatos eſſe conſtaret,& Dux ipſe pactum obſeruaſſet, quæ de commeatu mittendo promiſiſſet: Inſuper per montem altiſſimum in Vallem Tellinam ingrediendum, rurſus per montem Braium reuertendum eſſe dicebant, quod quidam vltra laborem immenſum, periculo non careret,etiamſi Itali fidem plane inuiolatam ſeruarent. Conuenit igitur,vt per antre emenſam rediretur viam,cum eo vnico tantum die,ſi accelerareur,exigi poſſet: deinde vero facile in tutum iter patere ferebatur: militibus interim perdurandum,& famis moleſtia quocunque modo toleranda eſſe dicebatur. Hæc igitur ſententia vicit,ac ſummo mane exercitus compoſitis rurſus ordinibus celeriter per priſtinum iter redire cepit,nec illum hoſtis à tergo vrgebat. Præceſſerat enim & montis cacumina, per quem in vallem Tellinam iter patebat,occuparat,vt ſic Cæſarianos arcere,aut etiam ſi poſſet penitus opprimere liceret: & profecto ſi illac iter fuiſſet directum, vix incommodum aliquod magnum euitari valuiſſet. Cum igitur toto die aſſidue eſſet progreſſum,tandem ſub noctem Sarnetium eſt deuentum, quod oppidum ſub huius belli initium dum inferior pars Engadinenſis vallis exuritur, conflagrarat. Quod ſi paulisper eſſet ceſſatum, in magnum diſcrimen vniuerſus incidiſſet exercitus. Nam ſub eius aduentum incolæ pontem deiicere incœperant, & ni fuiſſet acceleratum, plane tranſitus inhibitus fuiſſet,militesque fame potius quam gladio periiſſent. Parumper igitur quieti datum eſt,& ſole nondum orto,rurſus iter continuatum. Per altiſſimum enim montem, (quem incolæ Bufalauram ob ventorum flatum vehementiorem appellant) erat redeundum. Mutati igitur ordines,& agmen illud amiſſum,quod vniuerſum ex veterano conſtabat milite, omnibus aliis præmiſſis,à tergo ſequebatur,hoſtem ab incurſu,ſi inuadere auderet,repulſurum.

Magna igitur fame ac ſudore ſub ſolis tandem occaſum,montis huius altiſſimum ſuperatum eſt iugum,ac in pacatum deuentum,non ſine multorum amiſſione militum, qui partim inedia,partim vero laboris abſumpti fuerant magnitudine,ſiquidem ita famis inualuerat malum, vt milites inter eundum herbas euellerent & pecorum more deuorarent. Cernere quoque erat quoſdam ingenti vi famis mentem perdidiſſe,ac tanquam rabie percitos plane inſanire. Non parum tamen ſaluti fuit aquæ dulcis copia,quæ per totum iter è montium ſcaturiens latebris, non parum exhauſta militum reficie-

Digitized by Google

reficiebat corpora. Ceterum nec in pacato fames exſatiatã eſt. Quamuis enim Cæſar vndiq; ſub exercitus reditum commeatũ adferri iuſſiſſet, incuria tamen præfectorũ omnia ſunt neglecta. Diſperſi igitur vndiq; milites ſine ordine & imperio dilabebantur diſcurrentes, ac cibum, vtcunq; poterant, quærentes. Sequenti die & ego quoq; cum equitibus quatuor, qui me ſequebatur, ad Cæſaris caſtra, quæ tum iuxta Vicum Pfuntz nomine poſita erant, perrexi, acciditq; vt inter eundũ ruſticus quidã mihi obuius fieret, qui vini vas ingens in curru vehebat Subſtiti igitur, vt viderem, quo nã pacto milites palantes vinũ illud partituri eſſent. Mox igitur magnus illorũ accurrit numerus, ac quidã lanceis vas perforabant, vinumq; galeis exceptũ hauriebant: alii vero moræ impatientes pyxidũ exonerationibus vas pertundebant, ita vt vndiq; merũ effunderetur. Hinc itarũ & tumultus initium, qui adeo increuit, vt in eo circiter quinquaginta cæderentur homines, ac plus centum vulnerarentur. Etenim non ſecus ac ſi rabie agerentur, inuicem ſæuiebant: Et quãuis diſcerni nequiret, quis amicus ſeu inimicus eſſet: indifferenter tamen mutuis ſe conficiebant vulneribus, ignari quem quiſq; peteret. At ego cum tam crudele vidiſſem ſpectaculum, dimiſſo ſodalitio, quod ſuper mortuorum adhuc potabat cadaueribus, ad Cæſaris tandem caſtra inedia & labore tantum non enectus perueni. Ceterum nec ibi res erant quietæ, ſed milites ob victus penuriam omni deſpecto imperio à ſignis dilabebantur. Id Cæſar videns, ad Caſtrum Landeck perrexit, vbi plane ab exercitu eſt derelictus, quem & feſtinans coactus eſt ſequi. Ita vis famis cunctos vrgebat.

Ceterum ne profectio illa fugæ ſimilis videretur, rogatus ſum à Cæſaris conſiliariis, qui tum ibi ſubſtiterant, vt non recta via ſequerer abitũ, ſed retro conuerſus, rurſus per Arlenſem redire montẽ. Ita n. hoſtium incurſum prohiberi poſſe exiſtimabant, ſi illi audirent, prouinciam illã haud quaquã omni deſtitutam eſſe milite. Parui igitur, licet multis circũuentus periculis & difficultatibus: & ne æmulis aliquã calumniandi pręſtarem occaſionem, ſummo labore ac periculo & machinas & currus vltra montem traducere curaui altiſſimum, ac cunctis demũ copiis ad oppidũ Lindau perueni, quo paucis antea dieb. & Cæſar quoq; applicuerat. Ceterum etſi exiſtimarem me pretium feciſſe operæ, ꝙ Cęſaris paruiſſem conſiliariis, ac tantum exãtlaſſem laborem, longe tñ res aliter ceſſit. Siquidem Nurenbergenſium æmuli, me apud Cęſarem criminati fuerant, tanquã milites mei initium feciſſent abeundi, licet plane conſtaret, me ſolũ cum copiis cunctis, aliis recedentibus, ſubſtitiſſe, ac per Arlẽſem montẽ illuc rediiſſe Coactus igitur fui palã me coram Cæſare & multorũ conſpectu principum excuſare, tametſi magis de inimicorum cõqũererer calumnia, quam falſas diluerẽ obiectiones, quũ & conſiliarii quidam præſentes eſſent, qui precib. etiam reditum meũ per Arlenſem impetrauerãt montẽ, ac manifeſte ſcirent, cuncta quæ mihi obiicerentur, vana eſſe, & à calumniatoribus conficta. Acrius igitur in æmulos ſum inuectus, Cæſaremq; rogaui, ne de hinc facile talib. hominib. aures pręberet, quoniam nullam nec veri nec honeſti rationẽ haberent, petiiq; vt ſi quis me accuſare vellet, corã ꝓdiret, quo illũ palã mendacii atq; calũniæ arguere poſſem. Verũ nemo cõtra hiſcere eſt auſus, ſed altũ fuit ſilentiũ. Cæſar itaq; me bono animo eſſe iuſſit, aſſerẽs, ſe pro cõperto habere, nullã mihi hucuſq; culpã obiici poſſe. Pergerẽ itaq; queãdmodũ cœperã, & ad belli exitũ fortiter perſeuerarem.

Deinde paucos poſt dies ad oppidum tranſiui Vberlingen: quo & principes & confœderatorum acceſſerant Duces, ibiq; deliberabant, quid porro eſſet agendum. Qui igitur rei bellicæ erant periti, ſuadebant, vt Ciuitas aliqua Heluetiorum in plano ſita cunctis obſideretur viribus. Cõfeſtim enim hoſtes in ſuorum aduolaturus auxilium, ſicq; Cæſarianis, qui pyxidum & equitum præſtarent multitudine, occaſionem bene gerendæ rei oblatum iri. At qui timidiores erant, nequaquam aleæ rem tantam cõmittendam eſſe cenſebant; Sed ſuadebant, vti multis pariter in locis hoſtium laceſſeretur regio, quo paſſim eorũ virib. diſtractis, aſſiduis ipſi delaſſarentur incurſionib. Sic n. fore, vt facilius ad pacis ſe inclinarent conditiones, & imperata facere haud recuſarent. Ceterum ad hoc peragendum longe maiorib. opus eſſe copiis aſſerebant. Neceſſe igitur eſſe, vt Cæſareo edicto ſubſidiũ tam ab Imperii principibus, quam ciuitatibus, accerſeretur. Quæ ſententia quoque vicit, & ego à Cæſare iuſſus ſum, vt vltra litteras ac mandatum eius ad Senatum ſcriberem Nurembergenſem, oſtenderemq; & negotii magnitudinem ac neceſſitatem exigere, ne vllo modo iuſſa negligeret, ſed quanto citius poſſet, mitteret ſupplementum.

Deinde Cæſar cunctis copiis locum transgreſſus, Conſtantiam peruenit. Id cum Heluetii intellexiſſent (nam ab alto & ſtationibus ſuis hoſtilem aduentum cernere poterant) fumi ſigno ſuos in auxilium aduocant, qui nihil morati, vndiq; confluebant. Leuia igitur quotidie cõmittebantur pręlia, quum iam Cæſariani Heluetiorum inuaſiſſent ſtationes: mox illi reiectis hoſtibus acrius à tergo inſtarent, licet ob equitatus timorem nequaquam in plana deſcenderent, iuſſit Cæſar præconis voce centum promitti aureos, ſi quis hoſtem captiuum adducere poſſet, quo certior fieret, quid in animo voluerent Heluetii. Sed fruſtra hoc fuit præconium. Nullus enim hoſtiũ in Cæſarianorũ deuenit poteſtatẽ, tametſi aſſidue ex ſtationib. procurrere ac manus conſerere numquam intermitterent, Interfici ergo potuere, capi nequaquam. Non tñ cadebant multi. Et queãdmodum ipſi honeſtam mortẽ captiuitati præferebant turpi, ita nemini quoq; parcebant, ſed indifferẽter omnes qui in manus eorũ deueniebãt obtrũcabãt. Tandẽ Cæſar cũctis collectis copiis, ex Conſtantia mouit, & in plano ante vrbem tam equeſtres quã pedeſtres inſtruxit ordines, adiunctis pyxidibus, ac ſi cõfeſtim

Digitized by Google

cõfligere vellet. Et erat profecto res viſu digniſſima, tam florentẽ & copioſum inſpicere peditatum, nec non equitatum ingentẽ, armis & equis egregie ornatũ. Stetere igitur acies, confligere paratæ, ſi hoſtis in æquum deſcenderet. Sed is ſe in alto ſuis continuit ordinibus, Cæſarem excipere paratus, ſi in colles aſcendere, & ipſum iniquo loco inuadere auderet. Quum igitur diu ita perſeueratum eſſet, à neutra tamen parte longius moueretur, Cæſar copias iterum Conſtantiam ducere iuſſit, ibiq; aliquot cõmoratus diebus, aſſidue inuadendi præbebat ſpeciẽ, quo hoſtes, quorũ copiæ aſſidue augebãtur, detineret, & ne reliquis cõfœderatis, quos interea adoriri ſtatuerat, auxilio eſſẽt, auerteret.

Heluetii interea Cæſari ſcribunt, ac rogant, ne inimicis ſuis nimiam adhiberet fidem. Illos enim nihil aliud agere, quam vt omnem belli culpam in Heluetios reiicerent, cum tamen ipſi cunctorum malorum cauſa & origo fuiſſent. Inuitos ſe arma cœpiſſe, quæ & deponere eſſent parati, ſi ipſe annueret, vt vtrinsq; partis diſſidia & contentiones iuris ordine terminarentur, aut amicabili componerentur tranſactione. Certos ſe eſſe, ſi Cæſar ſub initium adfuiſſet, rem nequaquam ad tantam perueniſſe cõtẽtionem, nec tantum humani ſanguinis fuiſſe effuſum. Daret igitur operã, vt innata ſua bonitate ac manſuetudine diſcordiæ tollerentur, ac tam ingentibus malis finis aliquis imponeretur. Quod ſi petitiones eorum tam iuſtas contemnere pergeret, ſe tam coram Deo quam hominib. obteſtari, nequaquam ſua ſteriſſe culpa, quo minus tanti belli ſedaretur tumultus. Certos ſe tñ eſſe, ſi humana contemneretur æquitas, diuinum tñ eis haudquaquam defuturum auxilium, cuius quidem rei iam pridem euidentiſſimum oſtenſum fuiſſet indicium. Inuitus ſe libertatem à maiorib. acceptam armis defendere coactos. Nequaquam tamen ſibi ipſis, ſi vltra vrgerentur, defuturos, ſed vt viros deceret, honeſtam ſemper mortẽ ignominioſæ paci aut turpi prælaturos ſeruituti. Ad hæc Cæſar nihil reſpondit, aut quia litteræ iſtæ apertum hoſtium timorem arguere, nimiamq; pacis cupiditatem ei oſtendere viderentur, aut ꝙ arrogantius, quam deceret, ſcriptæ cenſerentur. Exiſtimaretur quoq; hoſtes aſſiduis vexatos ac debilitatos incurſionibus, imperiũ tandẽ vltro ſuſcepturos, ac iuſſa inuitos quoq; facturos. Stabat puella, quæ litteras attulerat, in aula (neutra enim pars eo in bello caduciatoribus vtebatur, ſed tantũ vetulæ quædam, aut puellę immaturæ internunciorum fungebantur officio) reſponſionem expectans. Hanc Regii quidã ſatellites compellantes interrogabant, quidnam Heluetii in ſtatione agerent. At illa, Nonne palam cernitis, ait, veſtrã eos expectare inuaſionẽ: quumq; ſciſcitarentur, quot numero eſſent: Quot ſatis ſunt, reſpondit, pro incurſionibus veſtris repellendis. Sed cum illi acrius inſtarent, vt numerum eorum recenſeret, ni fallor, inquit, in conflictu ante huius vrbis portas nuper cõmiſſo eos numerare potuiſtis, ni fuga oculos veſtros excæcauit. Sed numquid (intulere) quod comedant habent? at illa rurſus, quo pacto niſi manducarent & biberent, viuere poſſent? Talia cum nõ ſine riſu à circumſtantibus excepta eſſent, quidã, vt puellã perterreret, minatus eſt, ſe illi caput detruncaturũ, iamq; manum gladio adhibebat: at illa haudquaquã perterrita, plane inquit te virum fortem eſſe oſtendis, dũ puellæ tã iuuenculæ mortẽ inferre minitaris, atqui ſi tanto digladiandi teneris deſiderio, cur non in hoſtiles tuis ſtationes? inuenies profecto illic virũ aliquem, qui confeſtim tuæ reſpondeat ferocitati, ſed facilius eſt inermem ac innocentem inuadere puellam, quam hoſti occurrere armato, & qui non verbis, ſed factis rem agere nouit. Hæc quum nõ ſine iucunditate audirem, puellæ indolem ac liberam reſpondendi audaciam ſum admiratus.

Cæſar autem paulo poſt cum exercitus parte Lindauium nauigat, iubetq; Duces, quos Conſtantiæ relinquebat, vt aſſiduis incurſionibus Heluetiorum ſtationes laceſſerent, ac irruptionem in Turgeuenſem prouinciam ſimularent, ipſe expeditis nauibus eas quas ſecum adduxerat copias lacum ſuperare ac hoſtilem terram aggredi mandat. Hanc ob cauſam & me cum veteranis meis aduocauit. Hæc autem ideo agebat, vt hoſtium vires vbique diſtraheret, illosque teneret ſuſpenſos, & à mutuo prohiberet auxilio, dum vnusquisque prouinciæ ſuæ timere cogeretur, ac incertus eſſet, quonam prima euaderet irruptio. Iuſſerat autem magnum obiter Curiæ Magiſtrum Comitem de Fürſtenberg, cum equitatu ac veterano milite à Geldrenſi reuocato bello, copiis tamen illis in immenſum auctis, iuxta Baſileam hoſtilem inuadere terram: Ipſe milites Lindauium nauibus impoſitos confeſtim vento flante ſecundo, vela facere imperat. Inde igitur ſoluentes, magna parte diei per lacus ferebamur vndas, & iam hac in parte, mox alia nos deſcenſuros ſimulabamus, quo hoſtem redderemus ancipitem, & ab incurſus prohibitione abſtraheremus. Tandem vero iuxta oppidum Roſach, terram attigimus, è nauibusque egredientes, ordines ſtruere cepimus: quod hoſtes qui illis in præſidio erant videntes, in nos impetum facere, & vi magna rurſus ad naues repellere nitebantur. Verum, quia longe numero erant inferiores (vix enim ducenti erant) non diu viribus noſtris reſiſtere poterant. Veruntamen haud fuga ſibi conſuluerant, ſed pertinaciter dimicantes ac eiſdem ſtantes veſtigiis, nequaquam inulti cadebant. Proſtratis igitur illis ad oppidum Roſchach progreſſi ſumus, illoque direpto ac incenſo, rurſus nos ad naues recepimus. Verum dum milites illas aſcendere incipiunt, & vnusquisque primus ingredi cupit, ſub initium tumultuatum eſt: mox fuga ſequuta eſt aperta, licet hoſtis nusquam appareret, aut à tergo vrgeret. Stabant Duces ac tribuni, magna voce milites à fuga reuocantes, ſed fruſtra. Tanto enim impetu in naues ruebant, vt aliquæ nimio pondere preſſæ, ſubmergerentur. Id nautæ videntes, quo imminens euitarent periculum, à terra naues ſubducebant, at milites nihilo ſecius vndæ ſe committentes, adnatabant, & vt à ſuis

recepe-

reciperentur,precabantur,qui vero natandi erant imperiti, aut mergebantur, aut alios corripientes vna ſubmergebant. Veterani tamen milites cum ſignis ſuis Duces haud derelinquebant, ſed quieti,in conſideratam illam & turpem inſpiciebant fugam. Tandē cum timor ac furor aliquātiſper deferbuiſſet,& ipſi quoq; Duces ſequuti compoſite ac quiete naues aſcendere parabāt. Verum nautæ adeo timore percuſſi erant, vt naues haud quaquam terræ admouere auderent, ſed in vndis fluctuantes milites aquam ingredi & adnatare hortabantur. Coacti igitur ſunt & veterani cum Ducibus ſe fluctibus committere,acciditque vt qui ſtatura eſſent breuiori, ac terram pedibus attingere nequirent,natare cogerentur: Ceteri vero eminentiores (inter quos & ego eram) ad humeros & mentum vſq; immergerentur vndis. Quod ſi hoſtis vel pauciſſimo adfuiſſet numero,& à tergo inſtitiſſet,ingens profecto clades eſſet accepta. Verū quia cuncti fere,qui in ſtatione fuerant,ceciderant, & ſubſidia quæ ſub initiū fumi aduocata fuerant ſigno,tardius adueniebat,abſq; hoſtiū impedimēto,ſed non ſine fugæ nota diſceſſum,ac rurſus Lindauium eſt peruentum. Ibi enim Cæſar imminentem certaminis expectabat euentum, præcipue tamen de Curiæ Magiſtri inuaſione erat ſolicitus. Poſtridie orto ſole ad Cæſaris acceſſi aulam: Verum ſecretiorem ædium partem, vbi Cæſar ipſe degebat, clauſam inueni,magnates autem cuncti foribus oberrabant, muſſitantes ac capita ſermonis gratia propius conferentes. Id ego cernens,haud felicis nuncii indicium eſſe deprehendi.

Collegerat Comes de Fürſtenberg Cæſaris iuſſu exercitum quatuordecim millium peditum, equitum vero millium duorum, ac iuxta caſtrum Dorneck haud longe à Baſilea, hoſtilem terram inuadere parabat. Id Heluetii,qui propinquiores erant, Bernenſis nempe ac Solodorenſes,intelligentes,ſuas & ipſi è veſtigio copias cogunt,& magna feſtinatione obuiā ire pergunt,quo Cęſarianos à finium inuaſione arcere poſſent. At Senatus Baſilienſis, cum Heluetiorum nouiſſet apparatum, miſſis legatis certiorem Comitem reddit,(nondum enim Baſilea ab Imperio defecerat)& vt rebus ſuis diligenter prouideat,admonet. Verum tantum abfuit,vt Comes admonitionē tam amicabilē boni conſuleret, vt legatos etiam cauillis laceſſeret,& illis nequaquam tempeſtiue Heluetiorū obiiceret amicitiam. Inſigniter hoſtibus contēptis arcem Dorneck oppugnabat, & pyxidibus conquaſſabat, omnib. neglectis ſtationibus & cuſtodiis. Id equitum præfecti videntes & ipſi ob tantā negligentiam Comitem,& nimiam reprehendebant confidentiam. Ceperant n. eo forte die hominem quendam,qui ex hoſtili terra Baſileam tendebat. Illum igitur ad Comitem deducunt,ac hoſtiū conſilia & aduentum aperire iubent. Sed cum is quoq; veritatem retuliſſet,hoſteſq; ea nocte in oppido Liechſtal pernoctaſſe aſſereret,à comite tāquam mendax & ſpeculator ſuſpendio perimi eſt iuſſus; Equites vero abire,& ad caſtra ſua redire compulſi ſunt: quæ ipſi maiores cōmoditatis gratia in villis circumiectis,licet remotioribus collocarant. Abeuntibus equitibus, veteranorum Duces ac tribuni Comitem adiere,manifeſto oſtendentes,tantā militaris diſciplinæ negligentiā non tam indecentē, quam periculi plenam eſſe,præcipue cum hoſtilem arcem oppugnarent, & Heluetii magnis copiis aduentare dicerentur. Suadere igitur,vt cum equites ablegaſſet, pedites ſaltē in ſtationib. eſſe iuberet. Singulos n. paratos eſſe,vt cuſtdiarum curam ſuſciperent, & diligenter obſeruarent. Verum & hos quoq; Comes non ſine verborū contumelia abire iuſſit,aſſerens,ſe,non illos,imperare,& recte quid agendum,quidue eſſet omittendū,noſſe,quin & cuidā ex illis perfidiam obiecit ac exprobauit, qui aliquando Geldriæ Duci contra Cæſarem militare fuerit auſus, addens illum nondum euaſiſſe, quo minus dignas aliquando ob noxā illam lueret pœnas. Mœſti igitur Duces abeūt,Comitis temeritatem execrantes,ac plane imminentem præuidentes cladē. Quod ſi Comes rectis ac prudentib. ſuorum paruiſſet monitis,& melius ſibi ipſi & vniuerſo conſuluiſſet exercitui. Sed ita in fatis erat, vt eius negligentia & contemptu tm̄ acciperetur incōmodum. Quapropter & mens illius adeo fuerat excœcata,vt ne ipſe rectum diſcernere,minus vero ſapienter monentib. obſecundare poſſet: quod quidem toties euenire ſolet,quoties Deus, nimiā hominum ſuperbiam & temeritatem punire ſtatuit. Diſperſi igitur milites,ac omni reiecta cura,aut cœnam parabant,aut depoſitis armis otioſi obambulabant. Et cum nihil minus expectaretur,tum repēte hoſtium agmen duorum fere milliū per collem imminentem in caſtra impetum facit,trucidatiſq; iis,qui primum occurrerant, reliquos perturbat,ac ingenti conatu inuadit,& vt melius res ſuccederet,fraudem Heluetii ſubtexerant. Etenim pectora rubeis ſignarant crucibus,tergū vero albis diſtinxerant ſignis. Sub initiū igitur tumultus is militaris & ſocialis eſt exiſtimatus. Verū cum omnes ſine diſcrimine cæderentur,ſero tandē hoſtes adeſſe eſt intellectū. Confeſtim igitur Comes,quo motum illū ſedare poſſet,accurrit: quem & illuſtres quidam ſequuti ſunt viri: ſed antequam quid ageretur percipere quiret, ab hoſtili manu cōfoſſus occubuit. At veterani quidam perpauci,& inermes fere,conglobati,hoſtem repellere & fortiter ſe tueri cœperunt, ſed fruſtra, iam enim agmen aderat magnum,cuius impetu omnis ſublata eſt defenſio. Magna igitur veteranorum pars in veſtigiis hærens,potius honeſte mori,quam turpiter terga vertere voluit. Cetera manus,quocunq; euadendi ſpes pateret,aut minus vrgeret periculum,diſpalata in præcipitem abiit fugam. Heluetii vero pertinaciter inhærentes, aſſidue fugientes vulnerare, & occidere haud deſinebāt,donec clamor ad equitum peruenit caſtra. Primum Regiꝰ corporis cuſtodes,(inter quos & Burgundi quidam erant)in fugientium aduolarunt auxilium, ac imperterriti

magno impetu perſequentes inuadunt, ſternunt & perimunt. Id reliqui videntes Heluetii, & ipſi fuga ad ſuos ſe recipere cœperũt. Verum pauci equitum euaſerunt impetum. Interea & reliquus aduenit equitatus, & pedites quidam in ordinem ſe recepere, ſemiermes tamen, qui omnes magnum agmen hoſtium inuadere parabant. Verum cum iam nox inſtabat, Heluetiiq; ob equitum timorem & acceptum detrimentum in colles ſe reciperent, Cæſariani paucitati ſuæ diffiſi, & damnum damno reſarcire timentes, indignantes, & præfractam Comitis temeritatem deteſtantes, retro abierunt, & nemine perſequente in pacatum tandem deuenerunt. Deſiderata ſunt in tumultuaria hac pugna Cæſarianorum fere millia quatuor, cecidereque præter Comitem de Fürſtenberg, multi illuſtres ac inſignes viri, in quorum numero fuit Comes de Pitſch, & Baro de Caſtelwardt, familiæ illius nouiſſimus. Heluetii licet interfectorum ſuorum numerum, vt ſolent, extenuent; conſtat tamen illos non minorem, quam Cæſarianos, calamitatem perpeſſos eſſe, tametſi pugna ſuperiores euaſerint. Quod ſi Comes prudentis imperatoris officio functus fuiſſet, magna ſpes bene gerendæ rei ſuperfuiſſet. Verum ita diuinæ viſum fuit voluntati. Heluetii cæſorum ſpoliis ac pyxidibus cunctis potiti, tertia tandem die (quemadmodum nacta victoria conſueuere) ad propria ſunt reuerſi.

Hæc clades cum Cæſari in oppido Lindauiò degenti fuiſſet nunciata, clauſa, vt dictum eſt, regia, Comitis accuſabat imprudentiam ac temeritatem. Veſperi tamen rurſus patuere fores, Cæſarque in propatulo cœnauit, nullum triſtitiæ ſignum oſtendens, quin facta cœna, & quum iam nox ingrueret, ad feneſtram quandam concedens, ſtellasque inſpiciens, multa de illarum natura & ratione diſſeruit, adeo vt acceptæ calamitatis plane immemor videretur. Hæc ego cernens & audiens non paruam felicitatem eſſe iudicaui, ſi quis tantorum irreparabilium malorũ tam cito obliuiſci poſſet. Poſtridie Cæſar rurſus Conſtantiam nauigauit, & quamuis ego quoq; eadem veheret naui, nullum tamen vnquam perturbationis indicium in Cæſare percipere potui, ſed ludo, confabulationibusq; & iocis diem illum lætus conſumpſit.

Interea Gallorũ Rex Carolus cum temporis opportunitatẽ aduenisse putaret, qua iniurias à Mediolani Duce Ludouico acceptas vẽdicare poſſet (inſtigante etiam Ludouico Aurelienſe Duce, qui poſtea illi in regno ſucceſſit, nam is Mediolani Ducatũ hęreditario iure ad ſe pertinere pręrendebat) animo voluere cœpit, quo pacto Mediolanẽſem è principatu eiicere, & vniuerſo ſpoliare poſſet dominio. Miſſis igitur Legatis cum Heluetiis pepigit, illosq; confeſtim pecuniis, cõmeatu, & machinis adiuuit bellicis, exiſtimans, Cæſarem Heluetico bello implicatũ, Mediolanenſi ſuppetias ferre haud poſſe. Id Mediolanẽſis intelligens, è veſtigio & ipſe legatos ſuos miſit, qui cũ Heluetiis de ſocietate agerent & cõcordia. Sed Heluetiorum animis Gallico fœdere & beneficiis præoccupatis, res fruſtra eſt tentata. Obiiciebaturq; Mediolanenſi, quod Cæſarem pecuniis & commeatu iuuiſſet, quum nihilominus Cęſar indignaretur, quod Mediolanenſis nequaquam promiſſa obſeruaſſet. Legati igitur re infecta abire ſunt coacti. Verum cum Mediolanenſis Gallum copias colligere, & apertum bellũ machinari videret, rurſus Heluetiorũ animos per Legatos tentare cœpit, promittens, ſi eum à Galli defenderent iniuriis, & ſtipendium largiſſimum, & cõtracti cum Cæſare belli diſſolutionẽ honeſtã. Id Heluetii audientes, paulatim aures legatis præbere cœperunt. Iam n. pacis tenebantur deſiderio, ac eos tam longi ac periculoſi belli mora tædere inceperat. Quod cum Gallus percepiſſet, rurſus Legatos ad Heluetios mittit, ſpondens ſe priora fœdera rata habiturum, ac inſuper ſi permitterent, cũ Cæſare de pace acturum. Nam plane ſe ſperare rem ad optatum deduci poſſe exitum, decere enim Regem Chriſtianiſſ. omnem opem adhibere, vt maiorem ſanguinis effuſionem prohibere poſſet. Orare igitur, vt ſibi potius quam Mediolanenſi pacis permitteretur conciliatio: ad quã ſtabiliendã nulla alia cauſa, quam vera impelleretur beneuolentia, qua perpetuo Heluetiorum gentem fuiſſet proſequutus. Cum Mediolanenſis ſemper perfidus fuiſſet, in nullaq; vnquam ſocietate ſtabilis permanſiſſet amicus. Quin ne nunc quidem Heluetiorum curam gerere, ſed potius ſolito more ſimulare, & proprii cõmodi gratia reconciliationem hanc tentare. Hæc & multa alia cum Heluetii audiuiſſent, nec ignari eſſent, quid vtramq; partem ad tam amicabilem oblationem impelleret, gratias tamen vtriſq; egerunt, oſtendentes, ſe inuitos & citra vllam præſtitam cauſam ad tanti belli molem pertractos eſſe: & licet multis hucusq; affecti eſſent incõmodis, pacẽ tamen longe ſe bello præferre, quam ne nunc quidem reſpuerent, dummodo illata eis damna, vt iuſtum eſſet, reſarcirentur, diſcordiarumq; fomites honeſtis, ac Heluetiorum gente dignis tollerentur conditionibus. Sin minus, haud longis opus eſſe ambagibus. Nondum eos ſuſcepti adeo pœnitere belli, vt ignominioſam pacem iuſtiſſimo præferre poſſent aut vellent certamini, donec arma manibus tenere, & libertatem à maioribus eorum partam, ſanguinis ſui effuſione defendere valerent.

Hæc cum Legati audiuiſſent, bene eos ſperare iuſſerunt, moxque eorum conſenſu ad Cæſarem de pace acturi perrexere. At ille auditis legatis, Gallo ob multiplices cauſas concordiæ tractationem denegauit: Mediolanenſi vero quibuſdam conditionibus morem geſſit, qui confeſtim diem & locum Schaphuſii conſtituit, quo ambæ partes cõuenire, ac eius interceſſione de ſoluendo bello agere ſunt rogatæ. Verum interuenientibus quibuſdam cauſis, locus poſtea Baſileam eſt transmutatus. Ceterum nihilominus Heluetii, aut quia aduerſarus timorem incutere quærebant, aut quia ita ne-

ceſſitas

ceſſitas exigebat, Gallorum Regem ex fœderis forma admonent, vt eis pyxides & tormenta, cum Magiſtris, globis, puluere ſulphureo, ac reliquis quam primum mitteret neceſſariis. Qui nihil moratus, confeſtim cuncta expedire, ac magnis expenſis Solotuttim deferre iuſſit. At Cæſar, ne & ipſe interim deſideret, exercitus partem in Hegauenſem miſit prouinciam: mox & ipſe eſt ſequutus. Aſſiduis enim precibus Hegauenſium moleſtabatur, vt acceptam eorum iniuriam vindicaret. Diuiſis igitur copiis quid fieri vellet oſtendit. Ipſe vero vltra progreſſus eſt, quo & Baſileæ appropinquaret, & quotidie de ſingulis, quæ ibi agerentur, fieri poſſet certior, nec non Reginæ, quæ ex Germania inferiore aduentabat, occurreret, quam mox in oppido Villingen perquam honorifice excepit, familiariterque per dies aliquot cum illa eſt conuerſatus. Et quia Danubius fluuius non procul inde in villa haud magna Dona Eſching nomine, è colle quodam medio iuxta limpidiſſimæ aquæ ſcaturiginem ingenti oritur fonte, Cæſar cum Regina ſub tentoriis iuxta ſcaturiginem poſitis magnificum celebrauit conuiuium, vbi & choreis & multiplicibus indultum eſt voluptatibus, perinde ac tam celebris amnis origo iucundo illo & celebri honoraretur conuentu. Deinde ſuperata ſilua nigra, vna cum Regina Friburgum eſt progreſſus, meque vt illum relictis copiis meis ſequerer, iuſſit, deliberaturus, quo in loco me cum ſubſidio, quod iam è Nurenberga veniebat, conſtitueret, donec Baſileæ tranſactum eſſet.

Interea copiæ in Hegauenſi prouincia relictæ hoſtiũ ingreſſæ ſunt agrum, equiteſq; diſcurrentes, vndiq; ferro & igne ſunt graſſati: Pedites vero in ſtationibus oportunis ſunt relicti, vt cum eorum opus eſſet auxilio, faciliter acceſſiri poſſent. Interim ad villam quandam eſt deuentum, in qua Eccleſia magna cum turri fortiſſima erat ædificata: ad hanc ruſticana manus confugerat, ac pyxidum, iactu egregie ſe tuebatur. Equites vero turpe exiſtimantes, ob turris huius expugnationem pedites aduocare, deſcenſis equis illam ſunt adorti. Verum multis acceptis vulnerib. repulſi ſunt: & licet fores trabiũ impulſu fregiſſent, turris tamen ſuperne vi eſt defenſa ingenti, donec vas ſulphureo puluere repletum, turriq; ſubiectum & incenſum, ita propugnantes dirupta turri in altum expuliſſent, vt auium inſtar per aerem volare viderentur, ac tandem ingenti ruina in terram deciderent. Interea dum fugientium clamor ad oppidum Schafhuſen perueniſſet, famuſq; & incenſarum villarũ ignis hoſtes adeſſe ſignificaret, cum octingentis fere peditibus Schafhuſenſes ſunt egreſſi, vt & ſuis opem ferre, hoſteſq; ab effuſiore populatione arcere poſſent. At equites cum illorum percepiſſent aduentum, collocatis inſidiis eos excipere, & multitudinem ſuam, qua longe præſtabant, celare ſatagebant. At illi haud temere inſequendum cenſentes, in loco tuto & vndiq; lacunis munito ſe continebant. Equites igitur, cum diu laboraſſent, vt hoſtes in æquũ elicerent, fruſtra tamen ſe niti cernentes, miſſo nuncio, pedites, qui tota fere die in acie ſteterant, redire iuſſerunt. Ipſi vero villas, quæ ſupererant, incendio vaſtarunt. At Schafhuſenſes cum à longe per eminentes colles peditum viderent diſceſſum, contemptis equitibus, in planum ſunt progreſſi: & licet numero eſſent inferiores, illis tamen pugnandi copiam fecere, & equites cum illis congredi non auſi, vndique vociferantes diſcurrebant, & hic hoſtes aggrediendos eſſe clamabat, alius vero pedites reuocandos vociferabat, erantque omnia tumultus & clamoris plena, cum interim tamen nemo gradũ promouere aut confligere auderet. Stetere igitur Schafhuſenſes non ſine magna equitum ignominia ad pugnam parati: illi vero timore perculſi, peditum expectabant aduentum, quo illorum auxilio hoſtes aggredi & profligare poſſent. Tandem vero cum nox adueniret, nec pedites diu deſiderati adeſſent, cũ magna indignatione diſceſſere, omnem culpam in pedites reiicientes; & vt facilius propriã tegere poſſent ignauiam, confeſtim ad Cæſarem, & eos qui in aula pollebant, ex ſuis quendam mittunt, qui infenſiſſimis verbis pedites accuſaret, quod reuocati parere noluiſſent, quod rei bene gerendæ occaſionẽ tam turpiter è manibus dimiſiſſent: Et vniuerſos incuſaret pedites, præcipue tamen in Nurenbergenſes inuehebatur, aſſerens, illos clam cum hoſtibus ſentire, & nihil magis quam Cæſaris damnum & ignominiam exoptare. Magnus igitur rumor in aula eſt ortus, pediteſq; omni conuitiorum genere ſunt conſciſſi. Hoc cum audiuiſſem, Cæſarem adiui & rogaui, ne temere rumoribus iſtis fidem adhiberet; ſed quemadmodum hucuſq; feciſſet, rem diligenter exploraret, ſicq; deinde inter pedites & equites recte diſcerneret. Haud enim decere, vt inauditi condemnarentur. Quantum vero ad Nurembergenſes pertineret, relictos apud eos oſtendi contubernalem illum meum Iohannem de Beirsdorff, ac tribunos, multis ei cognitos annis, homines rei bellicæ peritiſſimos, & qui nihil magis quam honorẽ & commodum eius defenderent, ac ideo me haud dubitare, quin optimã rerũ geſtarum rationẽ reddere poſſent. At Cæſar me quieſcere iuſſit, donec plane res eſſet comperta, ac tum ſe æquum iudicium fore promiſit, ſubridens obiter, vt facile animus eius cognoſci poſſet. Non n. ignarus erat, quid ſibi de equitatu illo, præcipue Frãconico, polliceri quiret. Ipſe paulo poſt Neoburgum eſt profectus, oppidum à præter fluentis Rheni impetu fere abſorptũ, quo haud longe à Baſilea abeſſet, & facile quid ibi ageretur, poſſet percipere, fiebant interea nihilominus excurſiones quotidianæ, multaq; prælia tumultuaria committebantur, in quibus iam illi, mox alii aut vincebant, aut ſuperabantur, ſæpiuſq; Heluetii inſulam Bregentini lacus, quam Reichenau appellant, occupare ſunt adniſi: Verum ſemper à præſidio, quod eo loci excubabat, viriliter ſunt reiecti.

Digitized by Google

Ceterum de pace facienda res in longum procedebat, cum vtraq; pars conditiones alteri intolerabiles proponeret, ac vtrinq; damna accepta reſarcire peterentur. Et licet Mediolanenſis Legatus omnem adhiberet operam, vt tam immane ſedaretur bellum, incaſſum tamen omnis labor conſumebatur. Vtraq; enim pars haud quaquam ſe ſuſcepti belli pœnitere aſſerebat, ſed in peruicacia ſua quaſi obſtinata perdurabat.

Interea Cæſar Friburgum eſt regreſſus, cui ego cum Nurenbergenſium copiis (iam enim ſupplementum aduenerat) occurri, inſtructamque aciem quadratam octingentorum peditum, iunctis equitibus ac tormentis, oculis eius ſubieci. At ipſe obequitans & cuncta contemplans, non parum ornatis oblectatus eſt copiis. Etenim cum omnes eodem ac rubeo amicti erant colore, ac ſplendidis muniti armis, telisque inſtructi aptiſſimis, longe quoque maiorem præ ſe ferebant numerum: Maxime vero pyxides maiores, quæ decem numero erant, Cæſari placuere, & quod eum exoneratione tormentorum delectari ſciebam, ad iaculandi certamen inuitaui. At ille nihil moratus, confeſtim ex equo deſcendit, & maiori inter reliquas pyxide ad ſcopum directa, iactus certitudine omnes tormentorum ſuperauit magiſtros: quam ob rem non paruo gaudio perfundi eſt viſus. Hanc opportunitatem peditum tribunus ac centuriones nacti, illum aggreſſi ſunt, & obiecta diluerunt crimina, oſtendentes, hæc omnia ab inimicis, vt propriam excuſare poſſent ignauiam eſſe conficta: Orare igitur, ne temere fidem calumnii- adh beret, ſed diligenter rem, vt geſta erat, perſcrutaretur. At tribunus ipſe longe acerbioribus ve bis c uſam ſuorum egit. Maxime (inquit) Cæſar, quinquaginta iam ſunt anni cum primum militare cœpi ex quibus vltra triginta (vt tu optime noſti) ſub ſacris tuis cõſumpti ſunt auſpiciis. Hoc toto tempo e nulla vnquam exiſtimationi meæ nota fuit inuſta, ſed ſemper, & cum priuatus eſſem miles, & cum honeſtiſſimos ducerem ordines, ita me geſſi, vt & laudem & gloriam non vanam ſæpiſſime t.m co ſecutus. Cuius rei te optimum habeo teſtem, à quo toties tam in Gallicis & Vngaricis, quam bellis Germanicis à tua pietate ſum laudatus, ac militatibus donis largiſſime honeſtatus. Sed nunc æmuli non tam mei, quam Reipub. Nurenbergenſis famam meam ac commilitonum denigrare quærunt, nulla mea aut Nurenbergenſium culpa, ſed vt propriam ignauiam aliena innocentia contegere poſſint. Accuſant nos, quod cum hoſte congredi noluerimus, cum tamen is pugnandi poteſtatem haud fecerit. Tam diu etiam in acie ſtetimus, donec ipſi nos ad caſtra redire iuſſere. Sed reuocati, vt aiunt, parere noluimus. Verum oſtendant, qui nos vnquam reuocarint, aut reuerti iuſſerint: & ſi illud fuerit comprobatum, nullam recuſamus ignominiam, aut pœnæ notam: quamuis ſi etiam reuerſi fuiſſemus: hoſtes tamen aduentum noſtrum per colles altiſſimos, per quos tranſcundum, facile percipere potuiſſent, ac prius ſe in tutum recepiſſent, quam nos illac peruenire valuiſſemus. Verum cur non potius, poſtquam noſtrum accuſant timorẽ, propriam vero extollunt audaciam, ipſi ſine nobis cum hoſte ſunt congreſſi, equites cum peditibus, plures cum paucioribus, nobiles cum ruſticis, vt illos appellant? præcipue cum ille in planum prodiret, ac pugnandi faceret copiam. Verum illi iidem ſunt, qui & antea hoſtes ab Storacenſi obſidione digreſſos, in campis etiam latiſſimis adeptos aggredi non ſunt auſi: Illi ſunt, qui nullum vnquam virtutis exhibuere ſpecimen, & tamen (ſi Diis placet) aliorum famã denigrare contendunt, quoniã propriam ignauiam haud aliter, quã innocentũ calumnia palliare queunt. Ceterum ne longius rem producã, breuiter aſſero, cunctos qui nobis tã turpẽ timoris notã inurere ſunt auſi, peruerſiſſime eſſe mentitos, ſat ſcio, quosdã hic præſentes eſſe, qui technæ aut fraudis huius fuere participes. Prodeant in apertum, & ni eos tam verbis quã manib. de mendacio conuicero impudentiſſimo, vltimũ ſubire non recuſo diſcrimen. Verũ non ſolent palam rem agere, ſed quemadmodũ aperto Marte cũ hoſtib. congredi non audent, ita nõ niſi clam, & tanquã cuniculis quibusdã occultis, innocentum famã expugnare nunquam deſinunt, ſolum vana nobilitate & equeſtri militia glorioſi, cum tñ vix gregariis, ne dum veteranis militibus, virtute æquari poſſint. Ceterũ quam paratã nos omnes operã debitãq; Maieſtati tuæ obedientiã, præcipue in hoc bello, præſtiterimus, tu ipſe nobis teſtis es optimus. Quẽadmodum igitur ad finẽ vſq; ſtrenue perdurare, & nec vitæ nec ſanguini noſtro ob tuum honorẽ & gloriã parcere ſumus parati, ita pietatẽ tuam obnixe rogamus, ne æmulis noſtris fidem prius adhibere velis, quã manifeſtam veritatẽ plane didiceris. Hæc vt nobis erunt gratiſſima, ita maxime tuã decent Maieſtatem. Hęc cum ille magna voce, in magnaq; Principũ ac optimatũ equis inſidentiũ corona peroraſſet, ac pleriq; inſidiarum etiã adeſſent artifices, nemo tñ vocẽ emiſit, ſed altũ fuit ſilẽtiũ. At Cęſar nõ ſolum benigne noſtram excepit excuſationẽ, ſed etiam honorificis admonuit verbis, vt quẽadmodũ cœperamus, ita etiam ad finẽ vſq; ſtrenue perduraremus, meq; ac contubernalẽ meũ equitem auratũ de Beyerſtorff/ inſignibus equorum donauit tegumentis, & vt ad oppidum Lauffenberg pergeremus, iuſſit, ac illud, ſi neceſſitas ingrueret, fortiter tueremur eſt hortatus. Certior enim factus fuerat, Heluetios, ſi pax minus procederet, cõfeſtim illud Gallicis tormentis inuaſuros: ac ideo valido illud præſidio munire conſtituit. A Cæſare igitur digreſſi, ac ſub tentoriis pernoctantes, ad oſtenſum nos expediebamus iter, non tam læti, quod ille adeo benigne noſtram accepiſſet excuſationem, quam quod a timidiſſimis ac perfidiſſimis illis diuelleremur equitib. qui nihil aliud agebant, quam vt aſſiduas nobis ſtruerent inſidias, talesq; contra nos concitabant ſeditiones, vt longe minus hoſtilis, metuenda eſſet inuaſio, quam cõmilitonum noſtrorum perturbatio.

Per

Digitized by Google

Per Neuburgum igitur ducentes, Baſileam compoſitis prætergreſſi ſumus ordinibus. Hinc ad Rheinfeldũ applicuimus, ac tandem oppidum ingreſſi ſumus Lauffenberg, vbi cõmeatus magnam copiam, ac iuſto nacti ſumus precio. Milites igitur multis laborib. defeſſos longiſq; ac difficilimis debilitatos & attritos itineribus, abunde refeci & inſtauraui, ibiq; ad exitum belli vſq; perduraui, quotidie hoſtilem obſidionem & Gallicorum tormentorũ expectans inuaſionem. Quam tot inſtructus machinis ac militibus, præcipue pyxidiferis munitus, ſummopere exoptaui, vt liqueret, quid Gallorum poſſet iactantia, qui Heluetiis trium horarum ſpatio murorum promiſerant deiectionem.

Interea Gallorum rex Heluetiorum militum, qui quotidie ad illum confluebant, auxilio Ludouicũ Ducem ex vniuerſo Mediolanenſi eiecit ſtatu. Id cum Legatus percepiſſet, rurſus magno conatu de pacis conditionibus agere cœpit, ac vtriuſque partis legatos ingentibus ſibi obnoxios reddit muneribus, quo promptius illorum opera ad pacem conciliandam vti poſſet: Ac nihilominus tam Cæſari quam Heluetiis immenſas promiſit pecunias, quo damna vtrinq; illata Mediolanenſi reſarcirentur pecunia. Compoſitis enim reb. futurum Ludouicus ſperabat, vt cum Cæſaris tum Heluetiorum armis in priſtinum reſtitueretur ſtatum, ac ideo nullis parcebat largitionibus, quo voti compos euadere poſſet. Verum quam fuerit ſpe illa deceptus, poſteriora manifeſte oſtenderunt tempora.

Interim dum tam ſolicite de pace agitur, Præſes, vt vocant, Siluæ Nigræ precibus me aggreſſus eſt, ac rogauit, vt ei auxilium contra ruſticos quoſdam, qui à Comitibus de Sultz defecerant, præſtarem. Habere enim in animo, Cæſaris nomine vindictam ab illis exigere. Id illi haud grauate permiſi. Iunctis igitur copiis quatuor millium peditum, Equitum vero ducentorum in prouinciam Kleckau nomine irrupimus; ac repentino aduentu multos oppreſſimus mortales. At reliqui ad Ecclefias confugerant munitas, ibique de vindicandis precio villis ab ignis iniuria agere cœperunt. Iamque fere tranſactum, & de pecuniæ conuentum erat ſumma, cum Præſes omnes eas pecunias in proprium vſum conuertere ſtudebat. Qua iniuria milites irritati, paſſim diſcurrentes omnia ferebant & agebant, villaſq; iniecto igne concremabant: Eſtque temporis fere momento tota illa prouincia culta admodum & amœna, euaſtata. Id præſes cernens, magna commotus eſt indignatione, ſiquidem arbitrabatur, non minus ſe detrimentum, quam hoſtes damnum ſuſtinere: ac ideo milites acrius corripere cœpit. At illi impetu facto illum inuadere parabent, & ni ego equitum interceſſione tumultum hunc compreſſiſſem, proculdubio homini ob auaritiam tam intempeſtiuam manus intuliſſent. Cedere tamen coactus eſt, & vitam celeri ſeruari fuga, egoque rurſus cum copiis Lauffenbergam ſum regreſſus.

Inde cum paucis equitibus Baſileam ſum profectus, vt quidnam de pace ageretur, coram percipere, & de copiis meis aut dimittendis, aut retinendis deliberare poſſem. Poſt biduum igitur, quam illuc perueniſſem, pax talibus firmata eſt conditionibus, vt illam vtraque pars, non ſolum ſibi vtilem, ſed etiam admodum honeſtã cenſeret. Nec mirum: quum Mediolanenſis Legatus non tam duriſſima hominum corda fuluo ac molliſſimo declinauerat auro, quam diſcordias cunctas magnis vtrinq; ſopierat largitionibus. Eam enim vnicam viam eſſe cenſebat, per quam Dux ad ſtatum ſuum redire poſſet. Verum quia Heluetiis promiſſum aurum totum nequaquam parata pecunia exſolui poterat, ipſi vero nec verbis nec litteris confidere vellent, ſed ſponſores exigerent, cum Cõſtantienſibus actum eſt, vt illi iuriſdictionem, quam vocant, prouincialem Turgeuenſium, quam tum vſurpabant, Heluetiis pro viginti aureorum millibus, pignoris loco aſſignarent, donec ſumma illa eſſet ſoluta. Conſtantienſes igitur, vt Cæſari gratificarentur, & quia Mediolanenſis legatus confeſtim, poſtquam domum reuerſus eſſet, pignus ſe ſoluturum ſpondebat; præbuere aſſenſum, non ſolum Cæſaris beneuolentiam, ſed Ducis liberalitatem, ac dona ingentia inde ſperantes & expectantes. Verum quia paulo poſt Dux Ludouicus captus, & in Galliam abductus eſt, pecunia illa inſoluta remanſit. Quapropter Conſtantienſes iuriſdictione illa omnino ſunt priuati, eamq; Heluetij in præſentem vſq; vſurpant diem, non ſine magno Conſtantienſium iactura ac detrimento. Sequenti die, vtriuſque partis legati, ad maiorem conuenere Eccleſiam, vbi publice ob confectam pacem, Deo gratiæ ſunt actæ. Verum dum ſacris opera impenditur, ſubito in multis locis circumiectis fumus obſcurus emergere cœpit, quem mox & flamma ſecuta eſt clara, ita vt eodem momento cuncta igne relucerent. Ad tam fœdum igitur ſpectaculum, tota fere ciuitas cõcurrit, ac ex edito loco, in quo templum ſitum erat incendium proſpectauit, ſiquidem equites qui apud Rheinfeldium in præſidio erant, Rhenum tranſgreſſi, omnia ferro ac igne vaſtabant, Heluetiis ob pacis tractationem negligentius agentib. nec vllam expectantibus inuaſionem. Populus igitur Baſilienſis indignatione permotus, ad arma conclamat, quibus acceptis ad munitoria vrbis loca, præcipue vero Rheni pontem veloci curſu deuolat, omnia ſtrepitu ac clamore implens, ignorans obiter quid ageret, quove iret, donec magiſtratus, tumultum hunc tam temere ortum compeſceret: qui profecto tam Cæſaris legatis, quam mihi ipſi non paruum timorem incuſſit, cum multæ palam voces exaudirentur, cohortãtes, vt cũcti Cęſareani obtruncarẽtur. Et hic clamor manifeſtũ ꝑ ſe tulit indiciũ, defectiõis ab Imperio, quæ mox eſt ſequuta. Poſtridie ad Lauffenbergũ ſum regreſſus, mecũq; perrexit legatus Mediol. Galeatius Vicecomes, cũ quo mihi prius amicitia interceſſerat. Cũq; Lauffenb. veniſſem, copias militares

Digitized by Google

eduxi, & in conſpectum eius ſubieci; quibus viſis lætatus eſt, & rogare cœpit, vt cum illis in ſubſidium Ducis ſui properarem. Cui ego reſpondi, haud decere me, vt inconſulta Norimbergenſi Republ. alienis me implicarem negotiis. Hoc tamen illi tum dedi conſilium, cuius & poſtea ſæpe memor fuit, ne nimium fideret Heluetiis, quorum fides illi nondum eſſet comperta.

Hoc igitur modo tam funeſtum bellum eſt finitum, cum vtriuſque partis calamitatibus haud paruis, nec non amiſſione multorum ac optimorum militum, cum interim nihil alterutris accederet, quam quod ante diſcordiarum poſſederant initium. Verum vt poſtea compertum eſt, ſi bellum longius fuiſſet protractum, Heluetij nequaquam perdurare valuiſſent. Antea enim alienis ſoliti erant militare ſtipendiis: In hoc vero certamine vnuſquiſque propriis expenſis in militiam exire cogebatur: quod illis videbatur duriſſimum, & hanc ob cauſam milites quotidie à ſignis dilabebantur, & ad Gallorum confugiebant regem. Accedebat prætetea frumenti inopia magna, ſed præcipue ſalis penuria intoleranda. Nam Heluetiorum iumenta, ob nimis pinguia ac læta paſcua, multis obnoxia ſunt morbis, niſi quotidie illis large ſalis ſubueniatur remedio. Ex Gallia igitur, cum ex Germania negaretur, ſalem aduehere tentarunt. Sed illud armenta penitus reſpuebant; vtpote ex aqua confectum marina, licet iterum vnda dilutum, & igne eſſet concretum. Tandem vero fortuna, vel Mediolanenſis Ducis infortunium talem illis obtulit belli exitum, qualem illi ne ſperare quidem fuiſſent auſi. Magnam tamen veræ virtutis & rei militaris obtinuere exiſtimationem, cum nihil temere aut inconſulte agere, ſed in omnib. virtuti plurimum, fortunæ autem minimum tribuerent: præcipue vero imperio & iuſſis Ducum obtemperarent, ita vt nec conſilia factis, nec facta indigerent conſiliis. Id ſi Cæſareani feciſſent, procul dubio egregiam reportaſſent victoriam, cum non ſolum peditum numero eſſent ſuperiores, ſed & equitatu florentiſſimo inſtructi, ac in cunctis aliis, quæ ad bellicum pertinerent apparatum, longe præſtarent: animi autem virtute cederent minime. Verum dum nimiam audaciam maturis præferunt conſiliis, talem ſenſere euentum, qualem contemptus & nimia parere ſolet temeritas. Ceterum videntur Heluetij in hoc bello quaſi nouiſſimum virtutis ſuę præbuiſſe ſpecimen. Nam quæ deinde ad hæc vſque egere tempora, nequaquam cum ipſum conueniunt initiis. *Sed ita in rebus euenire ſolet humanis, vt humilia incrementa, faſtus tandem & ſuperbia etiam ſequantur: quibus mox auaritia, & omne genus vitiorum aſſociatur, ita vt nihil demum turpe cenſeatur, aut inhoneſtum, quam quod lucro caret, aut propria libidini minus ſatisfacere videtur.* Heluetij etenim nequaquam tot Mediolanenſis Ducis permoti beneficiis, paulo poſt non ſolum illum turpiſſime deſeruere, ſed etiam Gallis prodidere, ſeu potius auri fame illecti, non tantum in ignominiam propriam, ſed in perpetuam vniuerſæ Germanicæ nationis contumeliam, quæ ob tam nefandum Germanorum hominum commercium peſſime apud exteras nationes audire cogitur: Cuius profecto ſceleris, ſæpius poſtea manifeſtas dedere pœnas. Nam ſemel atque iterum in regno Neapolitano cæſi & profligati ſunt: mox & in regno Nauarræ, cum Gallis militarent: deinde orto inter eos & Gallos diſſidio de Mediolanenſi Ducatu, magna clade Germanorum auxiliis ſuperati, & in fugam ſunt coniecti, quaſi Duci in eiſdem campis ob commiſſa parentarent facinora. Deinde cum rurſus cum Gallis in gratiam rediiſſent, ac Gallorum rege in Papienſi obſidione capto, iterum turpiter victi & cæſi ſunt.

Verum ego hæc aliis ſcribenda relinquo, poſtquam ad exitum perduxi, quæ ſub initium conſtitueram. Finito bello, ego copias meas Freiburgum perduxi, ibique ſoluto ſtipendio Norimbergam eas remiſi: Quo & ego paulo poſt cum equitibus perueni: vbi rerum omnium ratione reddita, ob operam diligenter nauatam, publice ſum laudatus, ac honoris ergo inſigni aurea patera à Senatu Norimbergenſi donatus. Quem etiam honorem poſtea Cæſaris auxere litteræ, quibus Norimbergenſes ob tam prompte miſſum commendauit auxilium; ſiquidem in eis mei tanquam præfecti, perquam honorificam fecit mentionem, ac me poſtea ſemper ſumma proſequutus eſt benignitate ac clementia, ita vt etiam nec ambientem, nec petentem, in Conſiliatiorum ſuorum legerit numerum: quod quidem non tam in meam redundauit vtilitatem aut honorem, quam in publicum Norimbergenſium commodum & ſalutem. Quotieſcunque enim deinde publico nomine ad illum fui legatus, ſemper & benigne ſum auditus, & perquam clementer dimiſſus, aliquoties etiam honorificis muneribus donatus. Quem etiam honorem nepos eius piiſſimus ac maximus, Cæſar Carolus, qui nunc imperat, non ſolum continuauit, ſed & vltro ac propria ſponte auxit & amplificauit, multiſque aliis immunitatibus & præeminentiis me decorauit.

DE HELVETICO BELLO LIBRI SECVNDI FINIS.

HISTO-

Digitized by Google

HISTORIA IOAN. MONACHI.

HONORABILI, FIDELI, NOBIS DILECTO BILIBALDO PIRCKHEIMER, Cõſillario noſtro.

MAXIMILIANVS, DIVINA FAVENTE CLEMENTIA Electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, &c.

HOnorabilis, fidelis, dilecte. Dum his ſuperioribus temporibus honorabilis Ioannes Cuſpinianus, Conſiliarius noſter, ageret Oratorem noſtrum apud Sereniſſimum regem Hungariæ, conſanguineum & fratrem noſtrum Chariſſimum, monuit nos in Bibliotheca regia comperiſſe Ioannem Monachum auctorem Græcum, quem dicunt egregie ſcripſiſſe de imperio & geſtis Græcorum Imperatorum vſque ad tempora Iuſtini Iunioris: quo tempore aſſerunt eundem Ioannem Monachum floruiſſe: Quorum nedum res geſtæ, ſed nomina & ſeries ipſorum, apud noſtros Latinos ſunt pene oblitteratæ: adeo quod infelix Græcia non ſolum ruinam imperij & gloriæ his temporibus, ſed etiam nominis & famæ patiatur: & tot maximæ res geſtæ per tam clariſſimos Imperatores, vna cum Imperio eorum concidiſſe videantur. Et cum nos ab ineunte ætate noſtra nihil magis deſiderauerimus & ſemper omni ſtudio procurauerimus, quam recuperationem illius Imperij: pro qua re vires & perſonam noſtram obtulimus, adſiſtentibus nobis ceteris principibus Chriſtianis: ſed nunquam nobis hactenus id exequi licuit, ob impedimenta hoſtium noſtrorum. Interim tamen, dum id perfici licuerit, volumus ſaltem memoriæ & æternitati tam fortiſſimorum Imperatorum, de Republica Chriſtiana bene meritorum ſuppetias ferre, & ipſos à totali omnium obliuione vindicare. Statuimus eundem Ioannem Monachum facere in Latinum traduci: vt noſtratibus & aliis Chriſtianis, apud quos vigent ſtudia bonarum artium, facinora Auguſtorum Imperatorum innoteſcant. Et ſi nos nequiuerimus, forte aliquis à nobis exortus vel oriturus, quem tanta hæc gloria manet, pellectus tantarum rerum magnitudine, reſtituet rem Chriſtianæ Reipublicæ. Te igitur potiſſimum ad huius Auctoris traductionem elegimus: quem & in vtraque lingua clarum, & huiuſmodi votorum noſtrorum conſcium nouimus, & ſtudioſum mandatorum noſtrorum, vt Ioannem Monachum, in obſcuro latitantem, Latinis Latinum reddas. Aggredere igitur omine felici, auſpiciis noſtris, opus hoc præclarum: in quo, præter quod apud ſtudioſos omnes maxime promereberis, nobis plurimum ſatisfacies, & æternitati nominis tui conſules, & maximam apud omnes laudem conſequeris. Datum in oppido noſtro Gmünden die 20. Auguſti, anno Domini M. D. XIV. Regni noſtri Romani XXIX.

Ad mandatum Cæſar. Maieſt. propium, &c.

Iac. de Banniſſis.

FRAGMENTVM HISTORICVM,

DE ORIGINE, ANTIQVITATE ET EVERSIONE atque inſtauratione vrbis Treuerenſis: deſcriptum ex autographo Bilib. Pirckheimeri.

VRbem Treuerim à Trebera quodam Nini ac Semiramis filio conditam volunt, qui cum ab matre de ſtupro appellatus fuiſſet, illam fugiens, per Rhenum ac inde Obrincum fluuium ingreſſus, loci amœnitate allectus, hic conſtitiſſe, vrbemque ex nomine ſuo erexiſſe fertur. Cæſar vero ac veteres hiſtoriographi omnes, nullam ciuitatem illo appellant nomine, ſed gentem vniuerſam Treuirorum vocant. Attamen eam vrbem vetuſtiſſimam eſſe conſtat indiciis variis, præcipue vero ædificiis antiquiſſimis, in quarum ruinis Romana adhuc cernuntur ac leguntur monumenta quam plurima. Sita eſt ad fluuium Obrincum, plano ac aprico loco, collibuſque vitiferis ac amœnis vtrinque cingitur, qui ex valle ſenſim adſurgentes, mirum in modum virore arrident. Sed quæ nunc extat ex ruinis illis antiquis erecta eſt, vixque centeſima habitatur portio. Volunt enim eam ab oppido palatij, vbi Epiſcopi habitare conſueuerunt, per milliaria tria quondam habitatam eſſe. Nec id abſonum, ſed veritati admodum congruere videtur. Nam monaſterium Martyrum, nec non beati Matthiæ Apoſtoli, quondam celeberrimo vrbis loco ſita fuere, quæ nunc admodum diſtare cernuntur. Præterea pons lapideus, ac per miliare nunc à Treueri diſtans, opus antiquum ac laborioſum conſpicitur, iuxtaque variæ antiquitates: inter quas præcipua eſt, quæ in villa Egle adhuc integra permanet, niſi quantum tempeſtatis iniuria exceſa eſt. Moles enim in altum faſtigiata, vndique ſimulacris ac ſignis exornata eſt. In fronte tres conſpiciuntur

Digitized by Google

ciuntur Imagines iunctis aſtare manibus. Ex qua re accolæ fabulam finxere, Conſtantinum & Helenam illic deſponſatos fuiſſe. Sed ex litteris, quæ adhuc ex parte extare videntur, clare deprehendi poteſt, illud monumentum eſſe. Ita enim ex litteris colligitur, &c.

LI. SECVNDINI. SECVRI. ET. PVBLIÆ. PA. GAIÆ. CONIVGI. SECVNDINI. AVENTINI. ET. ISACIO. MODESTO. ET. MODESTO. MACEDONI. FILIO. ET. IVSV... SECVNDINVS. AVENTINVS. ET. SECVNDINI. SECVRVS. PARENTIBVS. F. F. CVNCTIS. ET..

in medio: Principium vero penitus abolitum eſt: A tergo vero Phaëthontis currus ac triumphi inſculpti ſunt: In apice vero Aquila expanſis conſtitit alis, circulari inſiſtens globo: ſed caput longi temporis decidit æuo. Villam vero ex illa aquila nomen ſortitam eſſe, coniecturare licet. Galli enim Aquilam Eglam nominare conſueuerunt. nec longum eſt, ex quo cuncta ab Gallis habitara fuerunt. Sed quamuis ciuitas tam immenſa ac vaſta fuerit, multis tamen calamitatibus ob Barbarorum incurſus expoſita ſemper extitit. Nam poſt defectionem à Romano Imperio & Græcis, primo Hunorum ſenſit incurſum, à quibus direpta ac vaſtata eſt. Inde ab illis quoque habitata. Secuti ſunt Franci: qui, cum Gallias peterent, eamque in itinere obuiam haberent, tam opulenta allecti præda illam funditus euerterunt. Parem iniuriam vrbs miſera ab Alanis, Gottis, Hiſpanias petentibus, ac à Burgundinibus paſſa eſt. Tandem vero à Nor....

Hic inſeratur figura III.

Germaniæ ex variis ſcriptoribus perbreuis explicatio.

AD ILLVSTR. COMITEM HERMANNVM DE Noua Aquila, Autore Bilibaldo Pirckheimero Conſiliario Cæſareo.

Illuſtri ac Generoſo Domino Hermanno Neuenacio Comiti, ac præpoſito Colenienſi, &c. Bilibaldus Pirckheimerus S. D.

EN tibi, Comes Illuſtris, Germaniam noſtram [illegible], in qua nil certius affirmo, quam quod nil fere affirmo, attamẽ anſam fortaſſis tam tibi, quam eruditis reliquis præbuero, vt exactius: quam nos fecimus, Germaniam noſtram illuſtrent. Quid enim abſurdius, quam Germanos orbem deſcribere vniuerſum, patriam tamen interim propriam nequaquam ex obliuionis vindicare barathro? Proinde quod Germaniam vltra Viſtulam & ad Tanaidem vſq; extenderim ex priſcorum ſcriptorum authoritate feci, ac ideo calumniam paruipendo: nec Germanis vitio dare poterit, quod tam latos amiſerint ſeu potius reliquerint prouincias, quum pro cœli inclementia aruiſq; ſterilibus tam fœlices ſunt adepti regiones, veluti Gallias, Hiſpanias, imo Italiam ipſam, vt interim de Africa ac quicquid in Aſia à populo illo auctum eſt, ſileatur. Hoc plane conſtat, ſi Germanis ob res magnifice geſtas eueniſſent ſcriptores, quod nullis gentibus factis clariſſimis, poſteriores fuiſſe legerentur. Ceterum quid tua parturiat generoſitas, auide expectamus, quum illam nil niſi delitias parere ſciamus. Nos Ptolomæi librum primum, tam græcè quam latine breui dabimus: inde & reliquos adiunctis tabulis, ſi diuina conceſſerit bonitas, cum pleriſque aliis ad Geographiæ cognitionem non minus neceſſariis, quam iucundis. Tua interim bene valeat claritudo, & nos, (vt facit) amare non deſinat. Norimbergæ Calendas Iulij, anno ſalutis M.D.XXX.

Admodum difficile eſt, veteris Germaniæ ſtatum ac conditionem explicare, non ſolum ob priſcorum ſcriptorum incuriam, ſed quia ſero tandem tota peragrata ac cognita eſt. Etenim cum veteres Germani bellis potius, quam litteris operam impenderint, nil mirum, ſi res ab eis præclare geſtæ interciderint, aut minus fideliter ab exteris relatæ ſint ſcriptoribus. Quid enim Græci præter fabulas de Germania ſcripſerunt? Romani vero, quoniam vbique fere propriæ ſtuduerunt gloriæ, non tam geſta ſua maximis extulerunt laudibus, quoniam incommoda à Germanis accepta callide texerunt. Quis enim eorum clades a Carbone ſeu L. Caſſio, aut Scauro Aurelio, vel Seruilio Cæpione, ſeu M. Manlio acceptas exacte recenſet? quos tamen breuiſſime Tacitus refert, & Cæſar Caſſium conſulem occiſum, exercitum eius vero pulſum eſſe nequaquam diſſimulat. Quin & multa præterquam Paterculi nuper inuenta extat hiſtoria, quæ Quintilij Vari cum Legionibus internicionem explicat. Vnde non ab re ſuſpicare licet, tam Plinij de bellis Germanicis libros, quam Cornelium ac aliorum ſcriptorum ab inuidis eſſe ſuppreſſa, ne Germanorum gloria plus æquo excelleret. Accedit quod Romani & Græci ſcriptores, vt plurimum ob ignorantiam locorum aberrarunt, non ſolum ij, qui nunquam ad Germaniam acceſſerunt, ſed & qui res in illa geſſerunt. Cuius rei vel præcipuum documentum eſſe poteſt, quod Cæſar flumen Scalden in Moſam fluere ſcribit, ac Strabo Lupiam in Viſurgim ad Amaſium in vnum deferri refert. Accedit quod & nomina gentium, locorum ac ciuitatum, vbique fere, ob pronunciationis difficultatem, deprauata ſunt & inuerſa. Demum vero

vniuer-

vniuerſalis Germanorum tranſmigratio omnia confudit, ac ita perturbauit, vt in quibuſdam potius coniecturam ſequi neceſſe ſit, quam quod aliquid certe aſſeri poſſit: nihilominus tamen operam dabimus, vt breuiſſime, etſi non omnia, at quædam ſaltem loca tanquam è cœcis eruamus tenebris, nil in hac re doctioribus præiudicantes, ſed libenter, vbi melius quam nos ſenſerint, herbam porrigentes. Proinde licet ſcriptores plerunque Germaniam à Gallia per Rhenum fluuium diuidi aſſerant, conſtat tamen Romanos eam quoque prouinciam, quæ vltra Rhenum eſt, primam & ſecundam appellaſſe Germaniam: quod profecto minime feciſſent, ſi Germanis quidquid vltra Rhenum eſt, auferre voluiſſent, qui pridem ac ante Romanorum aduentum in Galliam tranſierant, illamque incolebant. Vnde & lingua & legibus à Gallis, vt Cæſar refert, differebant. Ab ea igitur Germaniæ parte initium faciemus, quæ vltra Danubium ſita, & à Romanis olim ſubacta eſt; indeque ad Rhenum ac inferiorem accedemus Germaniam; demumque ad Germaniam transgrediemus magnam. Verum ſub initium hoc ſcire refert, Romanos Rhetiam, Vindeliciam & Noricum ab Auguſti tempore vſque ad Odoacris irruptionem, hoc eſt, per annos circiter quingentos poſſediſſe: qui cum Italiam occupaſſet, omnes fere Romani nominis incolas in Italiam reduxit, ne irruentibus Germanis cederet in prædam.

RHETIA.

Rhetiæ igitur nomine continebatur olim, quidquid terrarum inter Rheni fontes, nec non montem Adulam & Oenum fluuium iuxta alpes continetur. Propterea inter Danubium & Italiam, Veronam vſque ad Comum, ita vt & Alpes, qui nunc Churienſes & Atheſini vocantur, Tridentini, Tyrolenſes quoque & Oeni vallis incolæ, omnes ſub Rhetorum nomine comprehenderentur, excepta Vindelicia, quæ proprium ſortita nomen. hanc Rhetiam licet iam multi ac varij inhabitent populi, maxime vero Alpeſtres ac Sueui, illaque pluribus & variis ornata ſit ciuitatibus, pauciſſimaque tamen Romanæ antiquitatis reſtant veſtigia, licet aliqua ſuperſint, & primum iuxta Rhenum & non longe ab illius fontibus.

Churia	Chur/certum.
Bregetium	Brengenʒ/certum.
Sublauio	Brixen.
Abuſiacum	Fueſſen/certum.
Matreio	Matran/certum.
Campodunum	Kempten/certum.

Iuxta Danubium vero.

Tragetium	Stulingen.
Bracodurum	Pfulendorff.
Dracunia	Ehingen.
Viana	Weiſſenhorn.
Pheniana	Laubing.

In mediterraneis.

Druſomagus	Memmingen.
Roſtronemaniæ	Mundelheimb.
Taradunum	Riedling.
Aræ Flauiæ	Nördling/vel potius Heygenheimb.
Rihiana	Giengen.
Alcimænis	Werd/con. vel Eyſtauia aut Albus Burgus.

Vindelicia.

Vindelicia adhæret Rhetiæ, vel potius illi incluſa eſt. terminatur autem ab ortu flumine Oeno à meridie Alpibus, ab occaſu Lico fluuio, à Septentrionibus Danubio. hanc iam potiſſimum incolunt Bauari, tum inferiores. Iuxta Licum vero Sueuorum pars. Strabo Licabolicatios ſeu Claudenatios & Vennones inter Vindelicos fortiſſimos eſſe dicit. Ciuitates autem antiquæ in illa ſunt:

Auguſta Vindelicorum	Augſpurg/certum.
Damaſia	Dieſſen/certum iuxta lacum Ambræ.
Ambra	Ampen / apud lacum & fluuium eiuſdem nominis, certum.
Parthanum	Portenkirch/certum.
Inutrium	Mittenwald/certum.
Cambodunum.	Kemmat/certum.
Pontes Scaphoni.	Schefflerrn/nũc monaſteriũ ſuper fluuio Iſara, certum.
Carodunum	Kreinberg/iuxta Waſſerburg/certum.
Vallatum	Falenbach/certum.
Fruxinum	Freyſing/certum.

Iſniſca

Digitized by Google

Iſniſca	Iſen/iuxta Friſingam.
Mocenia	Mozing/certum.
Piſononium	Wiſchelburg/certum, inter Straubing vnnd Deckendorff.
Medullum	Melding apud Müldorff/certum.
Atilia	Altenburg/certum, non longe à Neuburgo iuxta Danubium.
Cæſarea	Reſchnig/certum, non longe ab Ingolſtadio.
Sumuntorio	Hohenwerth/monaſterium,certum.
Abudiacum Danubianum	Abach/certum.
Auriſium	Rot/certum.
Abuſina	Abenſperg/certum.
Epona	Epenburg/ſupra: Nouam ciuitatem.

Artobria iam Veltenburg, monaſterium ſupra Ratiſbonam, certiſſimum ex magnis ædificiorum ruinis.

Abudiacum	Happig/iuxta Roſenheym.

Tiburina metropolis Norici, vel Auguſta Tyberij ſeu Regino Regenſpurg.

Regium	Ricking/non longe à Ratiſbona.
Vetera caſtra.	Pfettern.
Auguſta Acilia	Straubing/nempe ciuitas antiqua, quæ & hodie Azelburg vocatur, certum.

Quintianus vel Quintianorum.

Colonea	Küntzing/iuxta Fußhofen/certiſs.
Boedorum vel Bocodurum, vel Bolodurum vel Batabis. Ptolomæi Boedicum.	Paſſaw/certiſs. propter confluentiam Oeni in Danubium.

NORICVM.

Noricum incipit ab Oeno fluuio, protenditurque ad ortum Pannoniam vſq; ſuperiorem; à meridie autem terminatur monte Caruama, & Alpibus Noricis, ad Italiam vſque: à Septentrionibus autem Danubio. Nunc vero inhabitant occaſum verſus Bauari: ad ortum autem eſt prouincia, quæ Ens ex fluuij Anaſi nomine vocatur, & Auſtriæ pars: ad meridiem autem Styria, in Alpibus vero habitant Careni, partimque Croati, gens Sclauonica: comprehenduntur que Norici nomine Comitatus Goricenſis & Zilienſis, regioneſque adiacentes.

Ciuitates in Norico.

Pontes Oeni	Oeding/certum.
Bidaio	Lauffen/coniectura.
Bedacum	Birckhauſen/coniectura.
Iuuauium	Saltzburg/certum.
Teurnum vel Berunum	Bernaw/certum apud lacum Renchze.
Aredata	Lintz/coniectura.
Gamanodurum	Gramaw/coniect.
Ouilabis	Lambach/monaſterium iuxta ciuitatem Ens, certum.
Lauriacum	Lorch, monaſterium iuxta ciuitatem Ens, certum.
Geſſodunum	Ipß.
Claudionum	Melck/certum.
Cetio	Zeyſſelmawr.
Auguntum	Newſtatt/vel prope: quia nomen repugnat.
Vacorium, vel vt aliqui putant Sacarbantia.	Gretz/coniectura.
Pedicum	Brück/ſuper flumen Mura, coniect.
Virunum	Judenburg/coniectura.
Zelia	Cili/certum.
Iulium Carnicum	Villach/certum.

PANNONIA ſuperior.

Pannonia terminatur ab occaſu Norico: ab ortu vero Pannonia inferiori: à meridie, parte Iſtriæ ac Illyridis: à Septentrionibus autem Danubio. Nunc vero illam inhabitant Auſtriæ populi ac Styri, nec non Sclauorum gentes Croati & Carni.

In ea

In ea ſunt ciuitates.

Iuliobona vel Vindobona, ſeu Vindomana aut Fauianis.	Vienna, certum.
Salaria, Colonia diui Claudij	Stein am Anger/certum.
Carnus	Preſpurg/coniectura.
Muriola	Mureck/coniectura.
Bregetium	Raab/certum, propter confluentiam Rabonis vel Arabonis in Danubium.
Carnunto	Peternell/coniect.
Petouium ſiue Patauium	Potaw/certiſſimum.
Nouidurum	Laybach/coniect.
Et ſub Norico Pannoniæ Emo	Clemona, certum.

PANNONIA inferior.

Habitatur iam ab Hungaris, Sclauis, Syculis, Larigibus, Hunis, Cunis, Septemcaſtrenſibus Germanis, & pleriſque aliis nationibus. Hungari tamen prædominantur.

Ciuitates eius.

Vimundria	Agran/coniect.
Salinum	Ofen/coniect.
Teutoburgium	Senna Erdet/ certum, propter confluentiam Dari in Danubium.
Militatis	Vilack/certum.
Sirmium	Simach/certum.
Taururum	Alba Græca, certum, propter confluentiam Danubij & Saui.
Hermonactus,	Kilia/coniectura.
Zeugma	Clauſenburg/coniectura.

Zarmis Gethuſa, domus venationis Zarmidis regis: nunc Corona apud ſeptem caſtra.

Reliqua propter variarum gentium incurſiones cõiectore indigent. Nunc vero tranſcenſo Rheno ad Heluetios perueniamus: licet Heluetiorum deſerta in Cirhenana ponantur regione.

Heluetij.

Heluetiorum nomine continebatur, quidquid nunc Suitenſes & Confœderati poſſident, Rauracos vſque & Baſileam.

Ciuitates horum.

Lacus Brigantinus, in quem Rhenus influit: nunc lacus Conſtantiæ eſt. hunc Ceteros & Vindelicos Strabo attingere refert.

Arbor fœlix	Arben/certum.
Gannodurum	Conſtantia, coniectura.
Vitodurum	Winterdurn/certum.
Turegum vel pagus Tigurinus	Zirych/certum.
Auanticum	Wifelſpurg/certum.
Solaturum	Soloturn/certum
Vindoniſſa vel Lindonis	Windiſch / apud monaſterium Konigsfeld / in quo eſt ſepultura Comitum de Habſpurg, certum.

Et verſus Sequanos & Heduos, nunc Burgundiam & Lotharingiam:

Viſontium	Biſantz/certum.
Tollium	Doll/certum.
Naſium	Nanſe/certum.

Poſt Heluetios habitant Raurici, quorum caput Auguſta Rauricorum, Augſt / pagus nunc ſupra Baſileam miliare vnum, certum.

Baſilea, creuit hæc ex ruinis Auguſtæ.	Baſel/certum.

Strabo deinde Mediomatrices ponit: poſt quos Fribochi eam tenebant terram, quæ nunc Alſatia dicitur ad Sequanos vſque, & Hunnorum tergum. Siquidem dum Huni rerum potirentur, quidquid ad ortum poſſidebant, Oeſterreich nominabant. quidquid autem ad occidentem Weſterreich. His Strabo Triusgros adiacere refert, apud quos tum temporis Romani Imperatores pontem ſupra Rhenum ædificabant.

Monte Briſiaco, vel Breucomagus	Breyſach/certum.
Argentoratum	Straßburg/certum.
Tabernæ	Zabern.

Digitized by Google

Non deſunt qui Argentoatiam Colmar / Elcebum vero Schletſtatt eſſe putant, ſed falluntur. nam ſupra Rheni ripam Argentoaria & Elcebus erant.

Sequuntur Vangiones, nunc Spirenſes, quamuis vſus obtinuit, vt Vangiones Wormatienſes, Nemeti vero Spirenſes dicantur, ſed præpoſtere. Ptolomæus vero Argentoratum Vangionibus attribuit.

Hærebant his Nemeti, quorum fines ad Treueros vſque extendebantur:

Ciuitates eius.

Rufiniana	Wormbß.
Neomagus	Oppenheim/vel Spira potius.

Quamuis non deſint, qui Rufinianam Speyer/ Neomagum vero Wormbß eſſe putant, Baucomiam autem Oppenheimb.

His iuncti erant Treuiri occidentem verſus, quorum olim fines latiſſimi erant: nam à Rheno ad Mediomatrices extendebantur, pariter ad Menapios & Moſam, ita vt quidquid hodie à Moguntiaco per Treuirenſis epiſcopi ditionem & Moſellæ montes ſeu Obrinci fractum, ad Arduennam & vltra, nec non quidquid per prouinciam nunc Weſterreich & Lucelburgium continetur, id omne Treuirenſis erat ditionis.

Ciuitates vero iuxta Rhenum ſunt.

Mocontiacum	Mentz/certum.
Bingium vel Vingio.	Bingen/certum.
Legio Traiana	Druchſhuſen/quaſi Traiana domus.
Voſauia, alias Ficelia	Ober Weſel/ibi cæſa & ſepulta eſt Mammæa, mater Alexandri Imperatoris.
Bodobriga	Boparten/certum.
Confluentes	Coblentz / ibi Rigodolum eſt oppidum Ammiano: quamuis etiam non longe à Treuirorum Auguſta pagus ſit, qui hodie quoque Rigol appellatur.

Et hic erat limes Germaniæ ſuperioris, quem Obrincus fluuius dirimebat: inde ſequebatur Germania inferior.

In mediterraneis autem ciuitates.

Auguſta Treuirorum	Trier/certum.
Nouomagum ſuperius	Niemag/pagus circa Bernſſel.
Pontes Sarni	Sarbrück/certum.

Et verſus Mediomatrices.

Durocortorum	Arencort iuxta portum S.Nicolai.
Matricorum ſiue Diuodurum	Dietenhoſen/in ripa Moſellæ à Francis Teodonis villa vocata, regia Caroli Magni, certum.

Ceterum non parua eſt diſceptatio quis ſit fluuius Obrincus, quem Ptolomæus ſupra Moguntiacum ſtatuit. Quidam illum enim Naum, qui iuxta Bingium in Rhenum defluit, eſſe putant. Alij etiam Rhenum tranſgreſſi Mœnum eſſe cenſent. Sed procul dubio Moſella eſt, licet Ptolomæus in eius ſitu (forſitan ex aliorum relatione) deceptus videri poteſt. Equidem ſi Naus eſſet, ſequeretur quod Moſella penitus à Ptolomæo fuiſſet obmiſſa, quod plane incredibile eſt, quod fluuius adeo inſignis fuiſſet neglectus, & longe minor, Naus nempe, recenſitus, qui & ipſe non ſupra, ſed infra Moguntiacum labitur, Mœnum vero per Obrincum deſignari, plane ineptum videri poteſt, quod in deſcriptione ſuperioris & inferioris Germaniæ, tranſcenſo Rheno, Mœnus deſcribi & quaſi humeris vltra Rhenum tranſportari deberet.

Ripuarij dicti in Treueris ad Moſellæ habitarunt ripam, nec non inter Moſellam Rhenum ac Moſam, à Francis Ripuaria vocata eſt, Neuſtria & Auſtraſia.

A Confluentibus vero Vbiorum incipiebat ditio, quorum fines ob fidem egregiam, mirum in modum à Romanis fuere auctæ. traduxit hos Agrippa ad ripam vlteriorem, ſed non inuitos, vt Strabo ait. Horum vrbes erant.

Autunaco vel Autiniacum. (ſed forſitan potius in Treuiris, quam Vbiis eſt ponendum.)	Andernach /certum. ibi conditum eſt corpus Valentiani Imperatoris.
Rigomagus hic Arar Rhenum influit.	Reinmegen/certum.
Bonna	Bonn/certum. ex cuius oppoſito Genoſia eſt. Vbi Druſus, teſte Floro, Rhenum ponte coniunxit.

Agrip-

Digitized by Google

Agrippinenſis Colonia, Vbiorum caput.	Cölln/certum.
Noueſium Tacitus in Legnis quemadmodum & Geldubam eſſe ſcribit.	Neuß/certum.

Et in mediterraneis.

Marcodurum	Düringen/certum.
Iuliacum	Jülich/c. rtum.
Corionallum ad Menapios pertinebat potius quam Vbios.	Ach/vel prope, certum.
Lugodunum	Seuenburg.

Geldua nunc diruta, pagus adhuc vocatur Gelb, iuxta arcem Linem Epiſcopi Colonienſis.

Vbiis verſus occidentem hærebant Menapij, quorum fines olim latiſſimi erant. ad Caſtellum enim protendebatur oppidum, erantque ſub ditione eorum tractus illi, qui iuxta montes ſunt, quos nunc Eyfliam appellamus, ac quicque inde eſt vſque ad Morinorum terminos, nec non comitatus Namurciæ, Ducatus Lümburgenſis & Falckenburgenſis, ac trans flumen Moſam pars Hannoniæ ad Picardiam vſque & Eburones. habitarunt enim vtramque Moſæ ripam, authore Cæſare & Tacito. Paludes vero Menapiorum, quorum & Strabo meminit, inter Eyfliam & Lümburgenſem ſunt ducatum, regio hodie Alta palus vocata, hominibus fere inacceſſa, & vix ſtructis quibuſdam ſemitis permeabilis. ſunt & circa Geldriæ confinia Menapiorum paludes, in ea regione, quæ hodie vocatur die Vogtey von Geldern/, iuxta Venlo & Kempen. Strabo hos nouiſſimos ad vtramque fluminis ripam eſſe dicit.

Menapiis adhærebant Morini, quorum portus Geſſoriacum, nunc Cales:

Caſtellum	Keſſel/iuxta Moſam oppidum dirutum.
Vaganum oppidum non procul à Caſtello.	Wagenheimb.
Tongeren ciuitas	
Namurcum	Namur.
Leodium	Lüttig.
Atuacum vel Atuacutum	Maſtricht/certum.
Samobrina	Cameracum vel potius S.Quintin.
Taruana	Terwan/certum.
Tornacum	Torneck/certum.
Geſſoriacum nauale	Gent/certum
Lugodunum	Worcken/vel mons S.Gertrudis.
Icius portus vel Geſſoriacum	Cales/certum.

Deinde Batauorum ſequebatur regio. Obtinebant autem Bataui, quidquid à ſectione Rheni in Moſam & Rheni comprehendebantur oſtia. Ceterum hoc prætereundum non eſt, quod licet Ptolomæus tria Rheni ponat hoſtia. Tacitus tamen niſi duorum mentionem facit: vnum vbi Moſæ commiſcetur, & Vahalis vocatur, alterum vero quà Germaniam præuehitur, donec Oceano miſceatur. Strabo quoque duo hoſtia Rheni ab Aſinio tradi refert, eoſque accuſandos, qui plura dicunt, idemque Pomponius Mela ſentire videtur. Noſtro autem æuo tria Rheni oſtia ſcimus, quorum tertium Inſula vocatur. Vtrum igitur tertium illud Taciti tempore hoc fuerit, ſed poſteriore eruperit tempore, indagatione nequaquam indignum videtur. Duæ namque iam Inſulæ inter Rheni ſunt oſtia, Batauorum & Canenefatum, quorum altera Velania dicta eſt. retinet & tertium hoſtium Inſulæ nomen, eſtque regio, eaque pars Geldriæ, & diœceſis Traiectenſis, nuncque Inſula ſuperior appellatur. Comprehenditur & magna pars Holandiæ ſub Batauia, nec non ea terræ portio, quæ patrum noſtrorum ætate ab Oceano eſt ſubmerſa. Tacitus Batauos virtute inter Germanos fuiſſe præcipuos refert, & Chatorum olim populum ob ſeditionem in eas ſedes tranſgreſſos. Proinde licet Batauia hoc tempore multis ornata ſit ciuitatibus, paucis tamen antiqua remanent nomina, ex quibus ſunt:

Traiectum, quod inferius appellatur nunc	Vtricht.
Portus Manarmanis vel Naualia	Campen/certum.
Vetera	Santen/certum.
Tiberiacum non longe à Santen	Berick/quamuis aliqui putent Tiberiacum inter Coloniam & Iuliacum eſſe ſitum, & forſitan eſſe Berckheimb.

Baganum quod retinet nomen antiquum.	Bagenheimb/ubi habitabant Ar[illegible].
Neomagus	Neumägen.
Colonia Traiana	Keyſerswerdt.
Calkiaci	Calcar Tacitus.

Tametſi ciuitates iſtæ ſupra inſulam Batauorum ſunt ſitæ & ad Belgas pertinebant.

Inde per milliaria duo diſtabat Batauodurum, nunc penitus exciſum. extat tamen Arx nomine Battemberg.

Dorderacum prǽterea & Briel hodie portus admodum famoſi ſunt.

Poſt Batauos & vltra Rhenum Buſacteri parui, quos quidem Bructeros eſſe volunt a Ptolomæo ponuntur. Tenebant ij eam Germaniæ terram, quæ iuxta Rhenum eſt, & verſus Boream tendit, hodie Phriſiæ pars eſt. Horum iam vrbes ſunt:

Dauantria	Deuenter.
Suollis	Suol.

Inter Buſacteres & Phriſios Vidrus fluit fluuius, ac in mare exit Phriſium, hodie nigra appellatur vnda, eſtque nauigabilis.

Supra hos iuxta Rhenum habitabant Sycambri, à quibus Franci ortum ſumpſere, quod quidem multis argumentis oſtendi poteſt. Nugentur Gallici ſcriptores quidquid velint, de Troiana gentis origine, & ciuitate illa magna Sycambria appellata, meris mendacijs conſtructa. Omnia enim illa fabuloſa exiſtunt. Horum pars ſub Octauiano Cæſare in citeriorem Rheni tranſlata eſt ripam, qui vero remanſerunt poſteriori tempore Franci ſunt dicti, & eam occuparunt terram, quæ hodie appellatur Franconia ſeu Francia orientalis, vnde & per Franckofordiam, hoc eſt, Francorum traiectum Galliam inuaſerunt, quam & hodie tenent. Horum ciuitas erat Aſciburgium, nunc Aſpuch, locus tectus ruinis, terra vero illa Montenſis nunc ditionis eſt.

Poſt hos Sueui habitabant Longobardi, hodie pars Marchiæ comitatus, & Montenſis ducatus terra illa fuiſſe videtur. per horum & Sycambrorum terram tria labuntur flumina, quæ omnia in Rhenum exonerant, Luppia die Lipp/quæ apud Weſaliam cum Rheno commiſcetur, extatque hodie Caſtellum ſuper illius ripam à Romanis fundatum Lupia nomine, ac Terlipp vocatur. Secundus amnis Ruta, hoc eſt, die Roer appellatur, in Cattorum montibus ortum ſumens, ac in Rhenum iuxta Roerhort influens, Adranus vt coniecturare licet à Tacito vocatus. Tertius fluuius Angra, hoc eſt, die Hanger/& apud Hangerhoert Rheno commiſcetur.

Poſtea Tengeri degebant & Tigriones, inter Rhenum & montes, vbi hodie pars Haſſiæ cum Rheno coniungitur, dicta der Hochrug / ditionis Comitum de Naſſau, Konigſtein, &c. Wederauia & Sylua occidentalis, hoc eſt, der Weſterwaldt / Franckfordiam vſque per horum fines inſignis labitur fluuius, qui magnam partem Haſſiæ interluit, Lona nomine, ac iuxta oppidum Lonſtein in Rhenum exit: quidam Luppiam eſſe voluerunt, ſed falluntur, nam Luppia hodie nomen ſuum retinet, ac lógiſſimo ſpacio infra Lonam in Rhenum labitur, & ideo dubium eſt, num Lona Romanis ſcriptoribus cognita fuerit. Tacitus Tengeris equeſtris diſciplinæ laudem tribuit, quemadmodum Cattis pedeſtris. Poſtea erant Intuergi, vbi hodie eſt ditio Palatini, Heydelberg vnd Bergſtraß. His iuncti erant Vargiones, vbi nunc Franconia, quæ orientalis vocatur, eſſe putatur, cum dioceſi Würtzburg. Sequebantur Charitini, nunc Ducatus Wirtenbergenſis, cum adiacente ſibi Sueuiæ parte.

Sub his erant Veſpi, hodie Marchionatus eſt Padenſis cum prouincia, quam Priſgaudiam vocant.

Inde Heluetiorum erant deſerta, nunc Sylua nigra, cum regionibus ſibi annexis.

Iuxta Oceanum vero ſupra Buſacteres Phriſij colebant, tam occidentales quam orientales, gens hodie longiſſime protenſa, non ſolum enim vſque ad Amaſium protenditur fluuium, vt Ptolomæus refert, ſed ad Albin vſque pertingit: In horum finibus Amaſius vel Hamaſia, qui die Emß / in Oceanum exit. Horum hodie vrbes ſunt:

Leberden.
Gröningen/ciuitas inſignis.
Embden.

Phabiranum	Premmen/coniectura, vel Tecelia.

Super hos colebant Cauchi, qui appellabantur parui, vſque ad flumen Viſurgim. Deinde ad Albim vſque Chauchi habitabant maiores, nunc Saxoniæ pars, ac Ducatus Lünenburgenſis eſſe cenſetur, nec non Epiſcopatus Bremenſis & Hildesheymenſis. Tacitus hos ad Chatos vſque deducit, & inter Germanos nobiliſſimos vocat, & ſingulari iuſtitia excellere ſcribit. Deinde ad Colum Cimbricæ Cherſoneſi Saxones, quemadmodum & nunc, habitant.

Ciuitates eorum hodie ſunt.

Treua	Hemburg/conjectura.
Lirimeris	Lübeck/ciuitas inſignis, vel Mülheym, coniect. quia Lubec nouiter eſt condita.
Leuphonia	Wollen vel Hannouer/coniectura.

Sequitur Cherſonenſus Cymbrica, quæ hodie eſt ducatus Holſatiæ & Schleſuicenſis. habet nunc Epiſcopatum Schleſuicenſem vel Ripenſem, Viborgenſem & Archuſienſem. Ciuitates vero quam plures, veluti Haderßleben/Flenſpurg/Schleßwigk/&c. Plinius Cymbris mediterraneos quoque adiungit Cymbros.

Poſt Saxones à Chaluſo amne, qui hodie Drauenna eſſe cenſetur, ad flumen Sueuum, nunc die Spree/habitabant Pharodini, horum ciuitates erant.

Lacibungium	Sundt/coniectura, ſunt qui Roſtock putent.
Aliſus	New Brandenburg/coniectura.
Wiſmar	
Molten	

Roſtock, ciuitates nouæ à Sorabis Sclauis conditæ, nunc terra illa Saxoniæ, & Ducatus Megaloburgenſis pars eſt.

Hunc totum tractum maritimum, ad Viſtulam vſq; cum magna parte prouinciarum mediterranearum, olim Sclaues Sorabes, ac Vilci occuparunt. Cum quibus & Carolus Magnus ac Daniæ poſtea reges multa geſſerunt bella, ab iis maior pars ciuitatum, quæ nunc florent, eſt condita, ſuperſunt adhuc reliquiæ illorum, magna gens, & plane miſera, ac contempta, ab omnibuſque oppreſſa.

Sueuus vero fluuius iuxta ciuitatem Sundenſem in mare exonerat Germanicum, quæ Marionis altera cenſetur.

Deinde erant Sideni ad Viadrum ſeu Gutadum vſque fluuium, qui hodie eſt Odera, amnis inſignis, & qui non minorem ſuſcipit fluuium Neuſſam nomine, ac iuxta Caminum ciuitatem Epiſcopalem in mare exit Germanicum, hodie pars eſt Ducatus Megaloburgenſis ac Stetinenſis. Ciuitates vero ibi ſunt.

Limoſalium	Lebus/
Louincium	Bernaw.
Virunum	Angermundt/coniectura.
Stetin	Stetin/ciuitas.

Gripßwald/nunc ciuitates inſignes.

Sub his Rutichij incolebant ad Viſtulam vſque hodie die Weyxel.

Ciuitates horum ſunt.

Rugium	Camin/certum, propter exonerationem Viadri.
Sturgun	Graudentz/coniectura.
Kolperg	
Stolpe	
Louenburg	

Vltra vero Viadrum, hodie Ducatus eſt Pomeraniæ, & ditio antiquorum Ducum Saxoniæ, qui appellantur de Louenburg, & iuxta onerationem Viſtulæ in mare Dantiſcum, hodie emporium celebratum. Internarum autem gentium maximam eſſe Sueuorum Angillorum Ptolomæus ſcribit. hi fuere qui poſterioribus temporibus inſulam Britanniam, nunc ab illis Angliam dictam occuparunt, erant hi magis orientales Sueuis Longobardis, qui poſtea in Italia conſederunt, hos Tacitus paucos ſed nobiles & bellicoſos eſſe ſcribit.

Iuxta erant Sueui Seranones, vbi nunc eſt Marchia Brandenburgenſis dicta, & ad Albim vſq; protendebantur, ac vltra illum etiam habitabant, vſque ad Sueuum fluuium. hi poſtea omnes populariter demigrarunt, ita vt nec veſtigium vllum Sueuorum ibi remanſerit.

Poſt hos gens erat Burgundorum: Plinius Burgundiones vocat: qui & ipſi emigrantes in Gallia conſederunt. Vnde & ab eorum nomine Burgundia appellatur.

Ceterum inter Cauchos paruos atque Sueuos incolebant Buſacteres maiores, & ſub his Chemæ, & deinde Angriuarij, quorum reliquiæ hodie quoque ſuperſunt, Epiſcopuſque Colonienſis ſe ducem Angriuariorum appellat. nunc Oſtphali & Beſtphali ibi degunt & Monaſterienſes, nec non Badenbornenſis & Bremenſis eſt Epiſcopatus. Vltra Viſurgim vero Epiſcopatus Hildesheymenſis, & Comitatus Raueſpurgenſis, vbi poſteriori tempore habitarunt Nortmanni, qui Galliam vehementer afflixerunt, vt id ex vetuſto Germanico autore diſci poteſt, qui ſe ex ea gente originem habere gloriatur, quidquid de his ſomnient ſcriptores Gallici, & eos à Dania veniſſe autument. Angriuarios & Chamannos à tergo Dulgibinis & Caſuariis claudi Tacitus ſcribit: à fronte autem Phriſiis excipi. Per Weſtphaliam Amiſus fluit amnis inſignis, ac in mare Phriſium iuxta Embden labitur. in hoc Druſus Bructeros nauali vicit prœlio, Strabo Hamaſiam appellat.

Digitized by Google

Ciuitates vero eorum ſunt:

Mediolanum — Münſter/coniect.
Teuderium — Paderborn/coniect.
Siatuanda — Oſenbrück/coniect.
Et vltra Viſurgim ducatus Brunſuicenſis.
Hildesheymenſis ciuitas.
Tuliſurgium — Braunſuick/coniect.

Poſtea erant Lacobardi, ſub quibus Dulingi, vbi nunc eſt Marchia antiqua & Epiſcopatus Meydeburgenſis.

Ciuitates vero ſunt.

Meſonium — Meydenburg/vel Melden.
Halberſtadienſis Epiſcopatus.

Inter Saxones & Sueuos Teutonari & Virumij erant.

Horum ciuitates.

Treua — Hauelburg/coniectura; ciuitas & Epiſcopatus.
Welſenach.

Poſtea Teutones & Anarpi. Quorum ciuitates nunc ſunt
Berlin & Brandenburgenſis ciuitas.

Inter Rutichios autem & Burgundos habitabant Elueones.

Horum ciuitates nunc ſunt.

Scurgum — Grandenz coniect.
Aſcaricadis — Toren/coniect.

Sub Sennonibus habitabant Ilingi: nunc pars eſt Lauſiciæ: ſub Burgundis autem Luti Diduni, vbi nunc eſt Stargardia in Pomerania. Sub Ilingis ex vtraque parte Albis degebant Calucones, vbi nunc eſt Hertzberg/& pars Miſniæ circa Certbſt.

Cheruſci inter Albim fluuium habitabant & Viſurgim, dirimebanturque ab Angriuariis, vt Tacitus ſcribit, lato aggere, quem illi extulerant, quo à Cheruſcis dirimerentur, & quum Druſus Germanicus Cheruſcos adgreſſus fuiſſet, Arminius cum illis trans Viſurgim inſtructa acie ſtetit. is enim Romanos & Cheruſcos interfluebat. Vnde plane conſtat, Cheruſcos eam inhabitaſſe terram, quæ hodie Saxoniæ pars eſt, cum Duringia vniuerſa. Saltum vero Teutoburgenſem, in quo Varus cum Romanis legionibus cæſus eſt, haud procul ab Amiſia, teſte Tacito, abfuiſſe conſtat. Druſi vero Trophea Ptolomæus quaſi ad ortum Viſurgis ponere videtur. id ſi verum eſt, circa Fuldenſe Monaſterium fuerunt. Nam & Strabo refert Druſum, quum inter Salam fluuium & Rhenum belligeraret, oppetiiſſe.

Camanni autem tenebant eam terram, quæ nunc eſt Miſnia, vſque ad Melibochum montem.

Verſus ortum autem Albis habitabant Benochemæ, circa Cotowitz vnd Dreſen.

Supra hos erant Batini, vbi nunc eſt Ducatus Sagenſis.

Et adhuc ſuper hos habitabant Corconti ſub monte Aſciburgio, ibi hodie Gerlitz eſt, & Pautzen, cum reliquis ciuitatibus vſque ad Poloniam. Luti Buri vſque vero ad Viſtulam protendebantur: hodie Schleſia eſt, vbi & Vratiſlauienſis ciuitas, quæ Butorgio cenſetur, & Poloniæ pars vſque ad fluuium Viſtulam.

Inde Sidones erãt, vbi nunc Ducatus Oppulenſis: poſtea Cogni, vbi hodie ducatus eſt Teſchenſis.

Demum vero Visburgij ſupra Syluam Hercyniam, nunc pars eſt Moraniæ circa ciuitatem Ohmcenſem.

Rurſus ſupra Sueuos, Ptolomæus Caſuarios Nertereanos, & Danduros ponit: ibi forſitan, vbi hodie ditió Comitum de Hennenberg eſt, & regiones, quæ vocantur Puchen & Ron, cum ciuitatibus Schmalcaldia, Koburga, Egra, & reliquis.

Sub his autem Turones & Martunges colebant: forſitan, vbi hodie ea regio eſt, quæ vocatur Palatinatus ſuperior, circa Ambergam vſque ad ſyluam Bohemorum. Verum nil certi affirmamus.

Iterum ſub Camanis Cathæ, ſiue vt Tacitus appellat, Cati, Cheruſcis ad occaſionem contigui fuere ac propinqui, nam, vt Tacitus ſcribit, quum Druſus ex improuiſo Chattos inuaſiſſet, Cheruſcis in animo fuiſſe vt Chattos iuuarent, ſed à Cecinna prohibitos eſſe. quapropter abſque dubio patet Chattos vicinos fuiſſe Cheruſcis, & eam habitaſſe prouinciam, quæ hodie eſt Haſſia: nam, vt Cornelius inquit, apud illos colles rareſcere incipiunt, nec adeo terra paluſtris eſt, quemadmodum in Germania inferiori: hi ſuccedente tempore Cheruſcos ſubegerunt, indequé cum Hermunduris ob Salis flumen contendentes, penitus cæſi fuerunt, quum victores diuerſam aciem Marti & Mercurio ſacraſſent, & forſitan ob illas Salis fontes pugnatum eſt, qui hodie apud Hallenſes in Miſnia cernuntur.

Horum ciuitas erat Stereontium — Caſſel/coniecturaliter.

Peuga-

Peugarum

Marpurch con. Tacitus refert Matium caput genti fuiſſe, quam & ſummis laudibus attollit.

Supra Catthos habitabant Tubanti, hodie ea regio Effeld cenſetur & Sylua Hartz.

Inde ad Sudetos montes Theurochemæ, iam Foidtlandia eſſe putatur. At ſub montibus erant Variſci, vbi nunc eſt ciuitas Babenbergenſis, & montana quæ Babenbergenſia vocantur, cum oppidis Holfeld, Kulmbach, Peyreut, Hof.

Ceterum nec hoc prætereundum, in hac regione montem eſſe Piniferum dictum, ex quo quatuor inſignia & nauigabilia oriuntur flumina, quæ ad quatuor mundi tendunt plagas. Ægra enim ad ortum fluit, & in Bohemia cum Albi miſcetur. At Nabus verſus Auſtrum fluens in Danubium tandem exit. Sala autem ad Septentriones labens, & ipſa ab Albi excipitur. Mœnus verſus occaſum in Rhenum exonerat.

Sub Martungis erant Cutiones, inde Chetuari & Parmecampi, vbi hodie Auſtriæ pars eſt cisdanubiana, iuxta Crembs, Znam & Niclaſpurg.

Inde habitabant Marcomanni hodie regio illa Morauia eſt, quæ ſe ad Sudinos extendebat, & Danubium vſque, vbi ciuitas eſt hodie Breſpurgium, geſſit hæc gens maxima bella cum Romanis, præcipue Antoninorum tempore.

Ciuitates nunc habet inſignes, Olmicenſem, Eburium fortaſſis & Brunenſem. Sub Sylua antem Hergina Quadi erant, vbi nunc ſunt oppida Kam, Kalmintz, Grafenau, vſq; ad Lunam ſyluam, apud quos, vt olim, hodie quoque ferri perdurat minera.

Sub ſylua vero Luna ſeu potius inter ſyluam Lunam gens magna erat Boemorum, qui & Boiochæmi vocabantur, ac vndique claudebantur ſyluis. Eam Regionem Morabudus obtinebat, Romanis autem bellis clarus: ſub quo tum, vt Tacitus refert, Suecunæ etiam gentes, Semnones & Longabardi, nec non Marcomanni erant, ad quos ab Arminio pugna deuictus conceſſit. Verum Sclauinorum poſtea gens, cum multitudine ſua totam fere inundaret Europam, eam inuaſit terram ac ex pulſis veteribus colonis vniuerſam occupauit, & licet illi hodie quoque Bohemi vocentur, nequaquam tamen Germanica ſed Sclauonica vtūtur lingua, quæ & veterem illorum redarguit originem. Nunc in regni formam eſt redacta, ac multis vrbibus inſignita, diues frumenti, pecoris, piſcium ac minerarum, admodum populoſa, nec non potentiſſimis Baronibus magnaque nobilitate decorata. huius regionis ciuitates eſſe cenſentur. Goridorgis & Mediolatrium, forſitan nunc Praga & Pilſa. Hi hodie ad Danubium fere extenduntur, ac ideo Teracatris & Racatas quoque occuparunt. Proinde plures alias Germanicas gentes Tacitus ponit, inter quas & Marſos recenſet. Scribit enim quum Druſus Germanicus Marſos adoriretur, quas & magna clade affecit, quod exciuerit Bruoteros, Tilbantes & Viſipetes, vt ſaltus, per quos exercitui regreſſus patebat, inſiderent. Vnde liquet has gentes omnes vicinas & haud longe à Rheno abfuiſſe, licet Ptolomæus Tubantes etiam ſupra Catthos ſtatuat.

Porro Marſorum reliquiæ adhuc in Germania permanent, nam Saxonum inſulæ, vbi Albis in mare exonerat, hodie à Diet Marſis, hoc eſt, populoſis Marſis habitantur, & à Marſorum nomine appellantur.

Bructeri a Ptolomæo haud nominantur, niſi quis Buſacteres paruos pro Bructeris accipere velit, hos Druſus pugna nauali in fluuio Amiſio deuicit: in horum terram imigrarunt Chamani & Angriuari, pulſis Bructeris.

Præterea & Mattiacos Tacitus recenſet, qui & ipſi à tributis, quemadmodum & Bataui exempti erant, ac ſolum ad vſum reſeruati bellorum.

Viſipios & Tencheros, Catthis proximos eſſe ſcribit Tacitus: Albim quoq; in Hermunduris oriri ſcribit, id ſi verum eſt, pars erunt Bohemiæ.

Iuxta Hermunduros Naciſci à Tacito ponuntur: à tergo vero Marcomannorum & Quadorum Marſigni, Gotthini, ſiue Gutones, qui & Gotthi.

Arionum, Helueconarum, ac reliqua priſca Germanorum nomina nunc penitus exoleuerunt. Peucinos autem & Baſtarnos Plinius Dacis conterminos eſſe dicit. Superſunt & hodie in Tranſyluania, qui Sibenburgenſes appellantur, Germanorum reliquiæ, vtrum vero poſtea illac migrarint, aut ſemper ibi habitarunt, nil certi quod affirmem habeo.

Sane Rugorum terra & hodie nomen retinet, pluresque principes de titulo Rugorum contendunt, veluti Marchiones Brandenburgenſes, Mechelburgenſes & Pomeraniæ duces. Supereſt & Inſula Rugorum, ex oppoſito Sueui fluuii, vbi in mare exit, hi poſterioribus temporibus magnum nomen ſortiti.

Suionum deinde ciuitates Tacitus ponit, quos claſſe etiam valere ſcribit, forſitan hodie Sueti ſunt & Dani, poſt quos mare eſt glaciale, id Tacitus pigrum vocat. Siquidem & Plinius

Digitized by Google

refert immenſas Inſulas non pridem à Germania compertas, quæ procul dubio Suetia, Dania & Noruegia ſunt, quæ longiſſimo terrarum tractu ab ortu in occaſum excurrunt, ita vt ab Islandia, quæ gradus ſeptem in longitudine habere creditur, vsque ad gradus ſexaginta tres protendatur: In latitudine vero à gradibus quinquaginta quinque vſq; ad gradus ſeptuaginta duos ſint cognitæ, cum Inſulis adiacentibus, veluti Islandia, Gronlandia vſque ad homines ſylueſtres, qui ob mores feroces Wildlappmani vocantur. Vltimus vero limes Chriſti cruce ſignatus eſt, quem nemo abſque regis licentia tranſcendere poteſt, & etiam cum comitatu magno, & is limes continet in latitudine gradus ſeptuaginta circiter, Inde non longe eſt erecta arx, quæ vocatur Warthaus, vel domus præſidii. Veniunt tamen quotidie à Septentrionibus, terraque incognita, ac à mari glaciali homines quidam barbari, Caroli vocati, mercimoniorum gratia in Gronlandiam cum magno exercitu, & vt pro comperto habetur, ex altera parte poli ſeptentionalis. Hoc plane cõſtat, Suetiam cõtinentem, & non vndique mari circumfluam eſſe. Noruegiæ ciuitas principalis & emporium hodie eſt Bergen, quæ habet in longitudine gradus 24. 16. in latitudine vero gradus 61. 15. Suetiæ autem Ciuitas præcipua eſt Stockholma, quæ continet in longitudine gradus 42. 38. in latitudine gradus 60. 30. At Daniæ caput regni eſt Copenhagia, longitudine gradus 35. 24. latitudine 56. 30. obtinens.

Inter inſulas vero Daniæ Gotlandia, hodie quoque nomen retinet, ſuntque in illa ciuitates, eccleſia Pharenſis, & ciuitas Veſpu.

Supereſt & Inſula Schanoia vel Scania, quæ hodie quoque Schonlandia vocatur, cum a*liis* inſulis quam plurimis ad regnum Daniæ pertinentibus.

Deinde Eſſluorum gentes, in dextro Sueuici maris littore habitare Tacitus ſcribit, hos Prutenos eſſe liquet: quia apud illos nunc, vt olim, Succinum colligitur.

Inde Sitonum ſequuntur gentes, & hunc finem Sueuiæ eſſe Tacitus refert, forſitan hodie Eyſlandiam eſſe. Pomponius Mela Hermiones vltimos Germaniæ eſſe dicit.

Ceterum Ptolomæus vltra Viſtulam Sarmatiam auſpicatur Europeam, quam eo quoque tempore, quemadmodum & nunc, multæ Germanorum habitabant gentes, veluti Gythones, Alani, Ragi, Scyri, Vandali, & cunctæ aliæ Gothorum nationes, poſt quorum transmigerationem, Schleuini, vt dictum eſt, ingreſſi ſunt, & terras illas occuparunt, aut etiam alios expulerunt, gens multitudine ſua numeroſiſſima, & quæ hodie præter Poloniam, totam Ruſſiam cum Moſcouia vſque ad mare glaciale & Tanaim, ac vltra illum etiam multa poſſidet. Ceterum ſinus Veneticus cum magna parte mediterraneæ regionis, quæ hodie Pruſſia eſt, nec non Liuonia vniuerſa, quę olim fuit Gotia orientalis, vſque ad Naruam fluuium, qui in ſinum exit Veneticum, hodie militiæ Teutonicæ ſanctiſſimæ virginis Mariæ paret. Suntque ibi eccleſiæ cathedrales quam plurimæ, veluti Sambienſis, Rigenſis, Hapſelenſis, & vltima Reualienſis. Ciuitates vero Elbing, Armel caſtrum, Mariæ Borgus, Mons Regalis, Riga ciuitas. Pornau, Hapſel ciuitas, & Demum ciuitas Renalia, quæ habet in poli altitudine gradus 62. in mare autem exeunt poſt Viſtulam Chronus hodie Paſſaria, deinde Pregorá vel Cherchia, poſtea Armele fluuius magnus die Memel: Vocatur & Niemen Sclauonice, per Moſcauiam fluens ac in mare Prutenicum tribus hoſtiis exonerans: quidam hanc Chronum eſſe putant. Inde Hillige fluuius Rubonis, fortaſſis Poler: deinde Turnutus, forſan poſtea fluuius ingens, qui Duna, & Zuma ac Binda vocatur, ex Moſcouia exoriens apud Rigam in mare erumpit, forſitan Cherſinus eſt. Inde iuxta Reualiã Anna fluuius exit, demum autẽ Narua fluuius magnus, & ipſe ex Moſcouia fluens ac in Oceanũ Sarmaticum iuxta Flautenam exonerat, Liuoniamque a Moſcouia diſterminat, hoſtia fluuii huius in eleuatione polari gradus habent 64. vel circiter. In mediterraneis autem & haud longe inde ciuitas magna eſt, Nouogradia dicta, quæ graduum eſſe fertur 66. non multum à mari glaciali. Eſt hoc tempore Moſcouia, cum terra illa vniuerſa, Magno Duci Moſcouiæ ſubiecta, eius ditio quum verſus occidentem à Mari Baltheo incipiat, per quingenta miliaria Alemanica & magna quidem orientem verſus ſe extendit, quemadmodum Moſcouitæ pro certo affirmant, ita vt longe Tanaim, nec non Volgam, hoc eſt Rha fluuium ſuperet & per Aſiaticam Scytream excurrat. Ioannes enim præſentis Ducis Baſilii pater multa ſuo adiecit imperio, veluti terram quæ Permeska nominatur, nec non Correlam, ac vltimam Iuhram, ex qua olim egreſſi ſunt Hungari, qui in Pannonia ſedes fixerunt, quod non ſolum ex communi patriæ liquet nomine, ſed quod & lingua eadem vtuntur, qua Hungari, licet incomptiori. Sunt vero prædictæ gentes, non ſolum Barbaræ, ſed & ferinæ ac beluinæ, pane carent, & ſolum ex ferarum venatione & piſcium viuunt, & quia nil aliud poſſident, tributi nomine nil niſi animalium pelles & piſcium dentes magnos Moſcouiæ Duci ſoluũt, ex quibus cultellorum fiunt manubria, præcipueque apud Turcas in prælio habentur. Sed & Tartari Koſanenſes, qui iuxta caſtrum Koſam, quod ſuper flumine Volha ſitum eſt, vnde & nomen ſortiti ſunt, Moſcouitæ ſubſunt imperio, ac illius iuſſu bella capeſſunt. Moſcouiæ vero ad ortum Tartari adiacent Sauolhenſes, nec non Tartari Nohaienſes, Sabolenſes, qui ſe ceteris præſtare putant, ad mare ſe extendunt Caſpium: at Nohaienſes admodum ſunt Septentrionales, & quotidie Moſcouiam ſuis infeſtant incurſionibus, à Septentrionibus vero Moſcouia Oceano terminatur glaciali: à meridie autem vaſtiſſimis campis, nec non Lituania & Ruſcia, à qua noſtris

tempore-

temporibus Ioannes dux Nouogradienſem ducatum cum ciuitate eiuſdem nominis maxima, nec non Mozaiſenſem ducatum abſtulit. Præſens vero dux Ploskouicēſem & Smolenſem ducatus, cum pluribus aliis, Lithuanis & Rutenis ademit. Vtuntur Moſcobitæ ac Rüteni lingua Sclauonica, ritumq; obſeruant Græcum, reliquis vero gentibus quibus Moſcouitæ & Lithuani imperant, ſingulis proprius eſt ſermo. Ciuitas, in qua dux ipſe plurimum degit, Moſcouia, quemadmodum & Regio ipſa, appellatur: fluitq; per eam nominis eiuſdem fluuius vaſtus. Vrbs eſt ingens, ſed tota fere lignea, præter caſtrum & Palatiū Ducis, quæ ex lapidibus ſunt conſtructa, diſtatq; à ciuitate Smolenſi, quæ in Ruſia eſt poſita, centum miliaria Germanica. Smolenſis vero ciuitas à Vilna ciuitate ingenti Rutenarum abeſt miliaria centum viginti. At Vilna à Cracouia Regia ciuitate Poloniæ per miliaria centum, ita vt à Gracouia vſq; ad Moſcauium trecentum & viginti ſint miliaria Germanica magna, à Nurembergaautem Cracouiam, miliaria ſunt centum, & aliquid plus. Sunt autem gentes illæ incomptæ, & admodum barbaræ, extremæ præterea ſeruituti ſubiectæ, ita vt omnia, quemadmodum inter Turcas, dominorum propria eſſe cenſeantur. Princepsque Moſcouiæ cunctarum rerum proprietatem habeat: vſum fructum vero ſubditis vtendum relinquat, non diutius tamen, quam ſibi placet. Moſcouitarum terra pars eſt Sarmatiæ Europæ, vbi Ptolomæus Hyperboreos & Baſilicos ponit Sarmatas, nec non Modocas, à quibus forſitan Moſci ſunt deriuati, præterea Hyppophagi Sarmatæ ibi degebant, nec non Zagatæ, Suardæni & Aſei, & iuxta Borealem Tanaidis inflectionem Zericrbidi, gens magna. Iuxta Auſtralem vero Taxamatæ, vltra Tanaim vero, quo ſe longiſſime Moſcouia extendit, Sarmatia incipit Aſiatica, & deinde Scithia eſt iuxta Rha fluuium, vbi à Ptolomæo Phthirophagi & Materi cum aliis quam plurimis ponuntur gentibus, deinde erat terra incognita, vbi hodie Permeska Corrella, & Iuhra vel Vngaria priſca fuit, quæ cuncta Moſcouitæ ſunt ſubiecta. In Moſcouia oritus fluuius, Edel, id eſt, Rha, vel Volga, nec non Tanais, ex terra plana ac paluſtri, cum multis aliis veluti Zuina, Moska, Ocha, Mimula &c.

Lithuania Moſcouiæ verſus Boream eſt coniuncta, ad occaſum vero, vbi regio & Samagithia, Liuoniæ & Pruſſiæ adnectitur: ab ortu autem fluuiis terminatur Oskol, Iuga, & Donyetz, qui omnes in Tanaim exonerant: at meridiem verſus Poloniæ & Ruſſiæ adiacet, hæc gens ſuperionibus annis admodum obſcura & Rutenis ſubdita fuit. Verum quum ſuccedenti tempore Duces nacta eſſet bellicoſos, ita præualuit, vt totam Ruſſiam ſuo ſubiiceret imperio, quin & Liuoniam, Pruſſiam, & Poloniam aſſiduis infeſtauit incurſionibus, adeo vt niſi milites cruciferi, cum aliorum Chriſtianorum principum ſubſidio, illis obuiam iuiſſent, tam de Polonia quam de Pruſſia actum fuiſſet. Nec tamen ita reprimi potuit, vt non maximos clades Chriſtianis inferret, pariter & acciperet, durauitque bellum infeſtiſſimum multis annis, donec tandem deficiente regia ſtirpe Polonica, Iagellus magnus Lithuaniæ princeps, fidem Chriſti vna cum Regno Poloniæ, & relicta Ludouici regis filia Hegulde accepit, ac poſt ſuſceptum Baptiſmum Vladislaus eſt vocatus. Contigere hæc ſub annum ſalutis 1386. Ab eo tempore Lituania Samagitia, & Polonia in ſtirpe illa permanſit. Subſunt autem magni ducis Lituaniæ imperio gentes multæ, & principes quam plurimi tam Lithuani quam Rutteni. Ciuitas principalis Vilna eſt admodum magna ad fluuium eiuſdem nominis condita. Oritur in Lithuania fluuius Boriſthenes, qui deinde per Ruſſiam fluens, in mare exit Ponticum, lingua gentes quadripartita eſt, paulatim lingua ſubintrauit Polonica, nec non Germanica. Sequuntur Lithuania & Samegithia ritum eccleſiæ Romanæ. Ptolomæus, Galindos, Bodinos, Sudinos, Seuinos, Amaxobias & Cariones ibi poſuiſſe videtur.

Ruſſia ſiue Roxolania & ipſa in Sarmatia poſita eſt Europa. Ea duplex eſt, Alba & Rubea ſeu inferior: à ſolis ortu flumine terminatur Tanaide & paludibus Meotidis: à ſeptentrionibus autem Moſcouiæ & Lithuaniæ adiacet: à meridio vero Valachia, Moldauia & Carpato monte diſterminabitur: ad occaſum autem Poloniam & Moſouiam contingit. Eam regionem olim habitarunt Maſſagetæ, qui & Alani & Hamoxobii, ac per totum latus Meotidis Iaziges & Roxalani nec non Chuni. ad occaſum verſus Peucini & Baſtarnæ, Amatoci & Nauari, Tyrangitæ, Sauromatæ, & Gythones, cum aliis nationibus Gotthicis, ſiquidem ex his regionibus emigrarunt Gotthi, Alani, Scyti, Gepidæ, Heruli, Thaiphali, Corpi, & reliquæ cunctæ gentes Gotthicæ, quemadmodum ex certiſſimis hiſtoriis oſtendi poteſt. Nam Alani & Roxolani in vaſtiſſimis campis ad Tanaim vſque habitarunt, qui hoc tempore ob Tartarorum incurſiones, penitus ſunt deſolati & inculti. Ad fluuium vero Deneper, qui eſt Boriſthenes, & Deneſter, qui & Tiras, Gotthi reſidebant: vnde digreſſi, in duos diuiſi ſunt populos. Nam qui ad ſolis ortum ſunt progreſſi, ac Thauricam Cherſoneſum cum multis aliis occuparunt locis, Oſtrogothi hoc eſt, orientales Gotthi ſunt dicti: Qui vero occidentem verſus perexerunt, Viſogothi, id eſt, occidentales Gotthi ſunt appellati. In horum locum Sclauini ſucceſſerunt, quemadmodum patet ex lingua. Ceterum hoc tempore Ruſſiæ, magno duci Lithuaniæ, & principibus qui ſub ipſo ſunt, eſt ſubdita, præter ea, quæ Moſcouitæ abraſerunt. Sane etſi regio illa pecoris, frumenti & mellis fertiliſſima ſit, præcipue ea, quæ Podolia nuncupatur, per Tartaros tamen ac Turcas admodum eſt

vaſtata

vaſtata. Tartari enim Præcopenſes, qui & Vlani, ex Thaurica Cherſonenſo quotidie illa inuadunt & ſpoliant. Turcæ vero poſtquam noſtra ætate Bialogrod ſiue Nigrum caſtrum, vbi Tunas, hoc eſt, Deneſter in Pontum influit, nec non Kiliam, hoc eſt Album caſtrum, non longe à danubii hoſtiis occuparunt, nunquam ab infeſtatione Ruſſiæ ceſſarunt. Sed & Tartari Precopenſes munitionem citra Boriſthenem extruxerunt, nomine Ozarkau, ex qua Ruſſiam inuadunt & ſpoliant. Rutheni enim licet olim ſupra flumine præſidia quædam conſtituiſſent, per quæ Tartari tranſgredi, prohibebantur, ea tamen propter auaritiam reliquerunt. Vnde iam Tartaris liber patet aditus. Habet & Ruſſia ciuitates quam plures inſignes, quæ magna ex parte vaſtatæ ſunt, inter quas fuit Chioria vrbs ampliſſima ad Boriſtenem fluuium ſita, forſitan Olbia ſeu Boriſthenes à Ptolomæo, & Strabone vocata, iam pridem à Tartaris euerſa. In illa reſidebat Ruthenorum Metropolitanus, cui ſubditi fuere omnes Ruſſiæ, Lithuaniæ, Moldauiæ & Walachiæ Epiſcopi, hodie Leopolis eſt ciuitas principalis, deinde Halitz ambæ iuxta fluuium Tiram ſitæ cum pleriſque aliis. Nam Smolenſis nec non Pleſcouienſis & Nouigradenſis ducatus cum ciuitatibus ſuis Ruthenis, vt dictum eſt, per Moſcouitas ſunt adempti, Rutheni Sclauonico loquuntur ſermone, & vt plurimum Græcorum fidem ſequuntur. Inhabitant & Ruſſiam Armeni, qui magnas exercent mercaturas. Nam ad Ægyptum, Perſiam & Indiam vſque penetrant. Inter Turcas enim & Mahometanos libere, & vbique ſint vectigalibus negotiantur, ita enim lege ſua Mahometes conſtituit, quoniam ab Armeniis educatus & multis beneficiis affectus fuit. Ceterum quia Thauricæ Cherſoneſi facta eſt mentio, ſciendum eſt, quod Oſtrogotthi illam poſt primam occupationem vſque in hodiernum diem inhabitant. Nam licet Imperatores Græci penniſulam illam aliquando poſſiderunt, Iauenſesque Caſtam quæ eſt Theodoſia, occupauerint, Tamerlanusque decantatus Tartarus illam cæperit, à quo tempore eam Tartari Vlani, qui & Præcopenſes ſeu Grimuenſes ex oppidi nomine ita vocati poſſiderunt ac inhabitarunt, qui & ipſi poſtea à Turcis fuerunt ſubacti, & ad tributum ſoluendum coacti: Oſtrogotthi tamen ſemper montana, licet ſub tributo, poſſederunt. Loquuntur autem Germanice, qua lingua omnes Germani ſunt vſi. Superfuere & ad ætatem vſque noſtram duces Gotthorum nobiliſſimi de Mankup dicti, qui caſtrum Mankup ſemper à Tartarorum vi defenderunt, donec Mahumet Turcarum Imperator Caffam expugnauit, Tartaroſque ac Penninſulam ſuo ſubiecit imperio, tum & caſtrum Mankup cœpit, ac duos duces fratres de Mankup gladio percuſſit, in quibus & tota Gotthorum illorum nobilitas ceſſauit. Gotthi qui adhuc in montibus ſuperſunt, vt plurimum vineas colunt & inde vitam ſuſtentant. Proinde & hoc ſciendum, quod ex omnibus nationibus Gotthicis nulla amplius in Germania ſupereſt, exceptis Scyris, qui & nunc quoque Stirii vel Stirenſes appellantur, & Turcilingis qui & Turingi. Sed hoc nec ignorandum eſt, eam gentem, quæ hodie Turcarum nomine appellantur, à Tartaris ortum ſumpſiſſe, quod non ſolum vna & eadem lingua, ritus, victus & veſtitus, ſed & equitandi ac bellandi vſus, nec non fraudes, perfidia & innata barbaries oſtendit & feritas. Falluntur igitur qui Turcarum gentem antiquiſſimam aut Turcimanos eſſe putant, cum parum plus ſit, quam trecentum anni, ex quo primum Tartarorum nomen, antea penitus incognitum ſit auditum, poſt quorum aduentum Ottomannus ſe à Tartaris ſeiunxit, ac cum ſuis Turcarum nomen aſſumpſit, Tartarique hodierna die Turcas ſuos clientes eſſe dicunt, ac Deum ob peccatum eorum Turcas ſic extuliſſe conqueruntur, quum antea non ſolum eorum fuerint ſubditi, ſed miſtici etiam, idque Turcarum nomine ſignificare aſſerunt. Proinde gentes Sclauonicæ non ſolum magnam Europæ, ſed & Aſiæ partem occupauere, ſuperſuntq; hodie in manibus Iberiæ ac Albaniæ. Et verſus mare Hircanum Giraſſi, gens bellicoſiſſima, quæ longo tempore Ægypto cum Syria ſub ſeruorum nomine imperauit. Habitant & ibi Gazærorum gentes, quæ hodie Abgazari & Abgazelli à Græcis vocantur: nec non Mengrelli, apud hos gentes Tartari Sauolenſes tela & alia comparant neceſſaria, & hi omnes ex Sclauorum gente originem ſumpſere, linguaque loquuntur: quin per totam Turchiam, præcipue apud milites, Sclauonica lingua eſt in vſu, ita vt Conſtantinopolis ipſa iam non amplius priſco nomine, ſed Cæſaris domus Sclauonica vocetur lingua. Sed & paulo ante in aula Soldani Ægypti, milites, vtpote magna ex parte Ciraſſi, Sclauonice loquebantur. Supra mare Hyrcanum & meridiem verſus Zagathar habitant Tartari, non amplius iam in campis, ſed ciuitatibus lapidibus conſtructis, ex quibus præcipua eſt Samancanda, quam Laxartes maximus Sagdianæ fluuius inde fluit, qui & in mare Caſpium exonerat: huius conditor Tamerlanus fuiſſe dicitur, cum quibus dum Sophi rex Perſarum bellum noſtra gereret ætate, a Selymo Turcarum Imperatore inuaſus & victus eſt, qui & illi quicquid in Armenia poſſidebat, vna cum Tauriſio regni capite ademit. Ceterum qui Venulos ſeu Vendos, reliquamue Sclauorum gentem Vandalorum nomine honeſtare contendunt, plane falluntur. Conſtat enim claſſicorum ſcriptorum autoritate, Vandalos ex Gotthorum ortos eſſe gente, quemadmodum & Sciros Gepidas, Alanos ac reliquos Gotthiæ nationis populos, inter quos nil præter ſolam interfuit nomenclaturam. Eiſdem enim reſtitutis, eademque vtebantur lingua, Germanica nempe, quemadmodum vt dictum ex reliquiis quoque Gotthorum, qui montana Tauricæ Cherſoneſi præſenti adhuc ætate obtinent, diſcere licet, quum Sclauorum, Vendorum & Vilzorum loquela penitus à Germanica ſit di-

uerſa,

uerſa, quin & diu antequam Sclauorum nomem eſt auditum, Vandali populatiter cum liberis & vxoribus è patria emigrarant, iamq; Luſitaniæ partem tenebant, ac in Affricam traiicientes, Chartaginem cum vniuerſa illa prouincia ſuo ſubiecerant Imperio, ſed tam Oſtrogotthi quam Viſigotthi Chriſtianam tum ſuſceperant fidem, quam Sclaui ſubinitium omnis religionis fuerint expertes, quorum tanquam nouorum hoſtium nomen, ſub Mauritio primum auditum eſt, excurſionesque eorum à Iuſtiniano non parum ſunt repreſſæ, donec immenſa multitudine ſuperantes, magnam Europæ & Germaniæ quoq; occuparunt partem, quod quidem Procopii aliorumq; plurium authorum conſtat teſtimonio. Egreſſi autem ſunt ex Scythia, quemadmodū multæ aliæ barbarę nationes, & vt Solinus Græcus ſcriptor refert, ex profundo Berſiliæ, dominatique ſunt omni peruiæ terræ, vſq; ad mare Ponticum, Gozari ſubinitium à Græcis appellati, quemadmodum & hodie à Saracenis vocantur. Nihil igitur Vandalis ac Vendis, præter nominis tantum conſonantiam quandam vnquam commune fuit: Licet Sorabi, Viltzi, Vendi, ac reliquæ Sclauorum gentes à Vandalis derelictam occupauerint terram, quemadmodū & multas alias regiones ſuo ſubiecerunt imperio prioribus expulſis habitatoribus. Siquidem nulla vnquam gens è Scythia egreſſa, tam copioſo numero, vt Sclaui, habitabilis terræ partem inundauit. Nam quidquid eſt à mari Sarmatico & Baltheo, ad Pontum vſq; & Adriaticum mare, nec non à Tanaide fluuio, vſque ad vmbilicum Germaniæ, cum tota Sarmatia Europea ac magna parte Aſiaticæ, nec non Boemia, Damatia & Illyria, ſua repleuerunt multitudine. Quod ſi eiſdem artibus, quibus regna parantūr, etiam conſeruarentur, proculdubio omnium gentium eſſent potentiſſimi. Verum quemadmodum homines, ciuitates, regna & nationes, ſua habent initia ac incrementa, ita etiam, cum ad fatalem deueniunt periodum, rurſus decreſcere & peſſum ire incipiunt quoad tandem penitus deficiant ac euaneſcant. Nihil enim in hac mundana machina firmum, aut perpetuò ſtabile eſſe poteſt.

MONTES ET SYLVÆ IN GERMANIA vltra Rhenana.

EX montib. Ptolomæus primum ponit Sarmaticos, qui nunc Hungariam, Poloniam, ac Germaniam diſterminant, vocanturque Gremnitz & Semnitz: Montes vero, qui ſupra caput Danubii ſunt, hodie pars exiſtunt ſyluæ nigræ, iuxta oppidum Villingen.

Eluetiorum heremus hodie ſuperior pars eſt ſyluæ nigræ, cum ſylua Bregentina, quæ ad Alpes vſque pertingit.

Abnobi montes varia ſortiuntur nomina, multoſque extendunt ramos, à ſylua enim nigra per ditionem Marchionis Badenſis, & Ducis Württembergenſis Nicerique fluminis ripas excurrentes, per Sueuiam vſque ad fluuium Cocerum, ac inde ad Tubarim progrediuntur, hinc Franconiam verſus ac Bambergam tendentes, ſyluam Saltuoſam, hoc eſt Steygerwaldt conſtituunt, à Nicero vero ad amnem Mœnum Ottenwaldt/ ac vltra illum Weſterwaldt nominantur. Dehinc ad Catthos, hoc eſt Haſſiam pertingunt, à quo etiam Franconiam diuidunt, ibique Speſſhart appellantur, & vſque ad Weſtphaliam nec non Rheni ripos Coloniam vſque ſe extendunt.

Melibocus vero mons inde initium ſumit, & ad ortum tendit, nunc Hartzwaldt/ & montana ſunt Miſſnientium, cum argenti fodinis, planeque appendix eſt Abnoborum montium.

Deinde eſt Sylua Semana, hodie ſylua Turingorum.

Sub montibus autem ſubdetis Gabreta eſt ſylua, nunc Bohemorum dicta: quoniam Bohemiam vndiq; per gyrum circumdat & claudit.

Aſciburgii vero montis nomine montana illa continentur, quia per Sileſiam ad Poloniam & Cracouiam vſq; ſe extendunt.

Sudeti montes eſſe cenſentur, quæ nunc montana Babenbergenſia vocantur, & ditio Marchionum Brandenburgenſium, vbi ciuitates ſunt Holſeldt / Culmbach / Beyreit / Hoff / cum Foytlandia.

Sub his montibus prædicta Gabreta eſt ſylua, quæ & ipſa pars eſt ſyluæ Bohemicæ.

Sed & ſylua Hercynia initium inter hos & Sarmaticos ſumit montes, quæ immenſo protenditur tractu. Nam Cæſar ſcribit, neminem huius Germaniæ eſſe, qui ſe audiſſe aut adiiſſe ad initium huius ſyluæ dicat, etiam quum itinere quadraginta dierum proceſſerit, aut quo ex loco oriatur acceperit, latitudine vero nouem dierum itinere expedito patere, multarumque gentium fines propter magnitudinem attingere. Hanc olim, vt ex variis patet ſcriptoribus, Germani inhabitarunt, fuitque ibi Germania magna, ſed illam poſtea occuparunt Poloni gens Sclauonica, eamque cum Moſcouitis & Lithuanis tenent.

Luna ſylua, & ipſa pars eſt ſyluæ Bohemicæ verſus meridiem vſque ad Danubium pertingens.

In

Digitized by Google

In Rhetia & Vindelicia.

Adula monte, latus occidentale Rhetiæ terminatur, hodie alpes ſunt iuxta Curiam & loca circumiecta.

Graiæ vero ſunt alpes, Atheſini & Oeni vallis dicti, quæ Italiam verſus extenduntur. Pœnæ autem ſunt iuxta principium Lyci amnis, Ocra mons hodie alpes ſunt circa Iuuanum, hoc eſt Salisburgium.

In Norico.

Cecius mons in Norico eſt, hodie Scyrorum ſiue Styrenſium montana. Caruancæ montis nomine, hodie Carnorum, Croatenſium ac Gorcenſium alpes continentur.

Ceterum hoc ſcire refert, Germaniæ montes ac ſyluas, licet diuerſis appellentur nominibus, ab Alpibus tamen omnes incipere, ac poſtea ſemper continuo quaſi tractu hinc inde diſcurrere, rurſusque in ſe ipſos reflecti, ac magna ex parte ad montana Bohemiæ & ſyluam illam concurrere. Cæſar Bacenim ſyluam infinita magnitudine eſſe ſcribit, & inter Sueuos ac Cheruſcos diſcurrere: ex quo patet, Bacenim eſſe, quam Ptolomæus ſyluam Semanam, hoc eſt, Duringorum ſyluam vocat, is enim eo tempore Sueuos Albis fluuii accolas à Cheruſcis dirimebat.

Vltra Rhenum vero ſunt.

Iura vel Iuraſſus mons, cuius nomine Suitenſium hodie continentur alpes, vſque ad Allobroges.

Vogeſi montana ſunt, quæ hodie per Hunorum tergum, ac Lotharigiam extenduntur.

Arduena olim latiſſime patebat, hodie Eyflia pars illius exiſtit. Strabo ait, Arduenam, Morinos, Arebates, Ebutones, & Menapios attingere.

Riphei autem & Hyperborei montes, de quibus priſci tam multa ſcripſere, nuſquam hodie comparent, licet tota Europea & Aſiatica Sarmatia vndique à Germanis, Polonis, & Moſcouitis ſit peragrata ac cognita: ſed omnia ſunt plana, niſi iuxta mare glaciale, vbi colles quidam eminent admodum mediocres. Amnes vero maximi, veluti Rha, qui & Volga, Tanais & Duna, quæ & Zuina, ex ſyluis, terras plana ac paluſtri & nequaquam ex montibus aliquibus oriuntur.

De Fluminibus Germaniæ.

Flumina vero Germaniæ ſunt quam plurima, quæ partim in Rhenum, Danubium, Albim et Viſtulam exeunt; quædam & ſine aliorum incremento in Oceanum exonerant Germanicum. Atheſis vero, licet in alpibus & Germania oriatur, in ſinum tamen influit Adriaticum.

In Rhenum igitur influunt amnes inſigniores. Ila non longe à Feldtkirchio: poſtea Ara, Lymacia, & Ruſia flumina rapidiſſima, ex Heluetiorum montibus ortum ſumentes.

Deinde Nicernus ſiue Necarus fluuius celebris, in quem decurrunt Cocerus & Iageſta, nec non alia quædam flumina ignobiliora. Poſtea Mœnus, vel, vt quidam appellant, Moganus in Rhenum ex oppoſito Moguntiæ exit, fluuius magnus & nauigabilis. Verum priusquam exonerat, multos alios recipit amnes: & primum Regneſem, qui & Radiantia & Tramaricus vocatur, is poſtquam Pegneſum per Norimbergam fluentem ſuſcepit, per Babenbergenſem labitur vrbem, à qua haud longe miſcetur Mœno. Ab hoc flumine Carolus Imperator, qui Magni nomen eſt ſortitus, foſſam in Almonem, qui in Danubium influit, ducere eſt aggreſſus, ac integram æſtatem exercitum in opere detinuit, vt hoc pacto à Rheno in Mœnum, ac ex illo in Regneſum, inde per foſſam in Almonem & ex eo in Danubium, & ita à Mare in mare nauigari poſſit. Verum ob ingruentes vt fertur tempeſtates, ab opere ceſſare eſt coactus: manent tamen ad huc manifeſta tanti conatus veſtigia, inchoataque foſſa pluribus in locis cernitur, præcipue tamen iuxta Burgum album, nunc Weiſſenburg.

Deinde Tubera in Rhenum cadit, non parui nominis amnis.

Poſtea Naus, multis aliis auctus fluminibus, iuxta Bingium in Rhenum incidit.

Exinde Moſella quæ, vt ſuperius eſt oſtenſum, Obrincus eſt, apud Confluentes in Rhenum exit. Verum prius Sarum fluuium magnum ſupra Treuirenſem ſuſcipit vrbem, qui Sarus antea Blyſa & Nida quoque augetur.

Atar quoque ex iugis Treuiricis, hodie Eyflia, exortus, multis & ipſe auctus torrentibus & fluuiis ſupra Rigomagnum in Rhenum euoluitur.

At ex alia Rheni parte Lona amnis inſignis per Haſſiam fluit, & multis auctus fluuiis iuxta oppidum Lonſteni in Rhenum excurrit. Sequitur deinde fluuius Angra, deinde Rura vel Adranus: & demum Lupia, apud Weſaliam Rheno admiſcetur.

Nouiſſimo vero Moſa Rheno coniungitur, Rhenus vero diuiditur in Wachalim, hoc eſt, den Wal/& Inſulam, nunc Dyſel vocatur; nec non in Lecuni id eſt den Leck/& per hæc tria hoſtia maxima exonerat in Oceanum Germanicum, totamq; inundat Selandiam, Holandiam & Friſiam.

Amnes vero, qui in Danubium influunt, inſigniores hi ſunt

Ilera	die Jler.
Bernicus	die Wernitz.

Lycus fluuius ingens & rapidus, ac multis auctus amnibus, iuxta Lechſgmund haud longe ab Auguſta Vindelicorum, Danubium irrumpit.

Almonus

Digitized by Google

Almonus fluuius, quo in tota germania nullus piſculentior eſt iuxta Kelheim exit.

Nabus vero ex Pinifero oriens, ac Vilſum aſſumens, iuxta Ratisbonam exonerat, pariter & Regnus, in quo reperiuntur conchæ margaritas producentes.

At Iſera fluuius rapidus & ingens, ab alpibus per totam labens Bauariam, cum multos alios accepit amnes, iuxta Filshouen Danubium influit. Oenus vero fluuius maximus ac rapidiſſimus, quum per Oeni vallem & Bauariam fluit, ac per Luuanum ac Saltzam, & multos alios auctus amnes, tandem iuxta Boedurum, nunc Patauum, cum tali impetu in Danubium ruit, vt per longiſſimum ſpacium curſum ſuum ſeruet, nec Danubiacis admiſceatur aquis, quemadmodum perſpicue ex vndarum colore apparet.

Iltza		Jlß.
Trauna		Traun.
Eneſus		Enß.
Igta	Die	Jgel.
Leyta		Leyte.
Marchia vel Moraua		Marckt.
Arabon		Raab.
Darus vel Drauus		Die Trab/ qui Muram vel Murum die Mur

ſucipit, fluuius ingens. Inter hanc & Danubium Turcarum imperator Ladislaum Hugariæ regem deuicit.

Tybiſcus	Die Teyß / vaſtum flumen.
Saus	Die Saw/ amnis maximus, is iuxta Taurum, hoc eſt Albani Græcam in Danubium fluit, ſequitur inde.
Moſchus.	
Rhaboſus.	
Ciabrius.	
Alutus.	Forſitan Baralat & Seretius amnis,
Hieraſſus	nunc Pruth fluuius.

Oceanum exeunt poſt Rhenum.

Videus hodie Vnda nigra in Catthorum montibus oriens.

Amaſus ſeu Amaſia, nunc die Emß. in hunc fluuium Strabo Viſurgim & Lupiam deferri ſcribit, errore manifeſto, cum Lupias in Rhenum, Viſurgis vero longe ſupra Amaſum in Oceanum exeat.

Viſurgis, Weſera fluuius inſignis, hic Fuldam, Ederam, Weram & Nidam amnes ſuſcipit per Saxoniam, & iuxta Mindenſem, Werdenſem, Sotingenſem ac Bremenſem labens ciuitates, tandem in Oceanum exonerat.

Albis die Elb/ magnus Germaniæ fluuius, in montibus Bohemiæ oriens, ſuſcipit autem Multam flumen magnum, quod Pragenſem præterlabitur ciuitatem, deinde Ægrum ex monte Pinifero, vt dictum eſt, fluentem, poſtea Salam, ac Ortellam, demum ciuitatem Hamburgum præterlabens, in Oceanum Germanicum vaſto euoluitur ore. Ad huius exitum Saxonum inſulæ ſunt poſitæ, quas, vt dictum eſt, hodie Dietmarſi inhabitant, gens indomita, & multis victoriis contra Daniæ reges, Schleſuicenſes Duces & Nobilitatem clara.

Chaluſus fluuius Eidorus eſſe cenſetur.

Sueuus die Spre/ oritur & hic amnis ex Bohemiæ montibus, ac iuxta Sundenſem ciuitatem, hoc eſt Lauburgium in Oceanum exit.

Ziadus, hodie Odera, fluuius magnus, in hunc Neuſa, quæ per Schleſiam & Vratislauienſem labitur ciuitatem, fluit; Tandem apud Caminum in Mare erumpit.

Viſtula, quæ eſt Iſtula, ſeu Iuſtula, aut Vandalus appellatur, fluuius ingens, & vltra quem Ptolomæus Sarmatiam Europeam auſpicetur, oritur in montibus Sarmatiæ & Cracouiam alluit, inde per Poloniam fluens Drauauitz fluuium, quem quidam Drauenam eſſe volunt, ſuſcipit. Deinde duobus hoſtiis & apud Dantiſcum & Elbingen in ſinum Codanum exit.

Poſt hunc Chronus, qui Paſſaria eſſe cenſetur, in mare fluit.

Inde Pregora fluuius, poſt quem Memula amnis magnus, qui & Miemen vocatur, in Lithuania oriens, in mare erumpit Prutenicum.

Poſtea Hulge fluuius, deinde Poler fluuius ſequitur, hunc Duna quæ & Zuina ac Binda, ingens fluuius, qui & ipſe in Lithuania oritur, ac iuxta Rigam ciuitatem in mare erumpit, forte apud Ptolomæum eſt Cherſinus. Inde Anne fluuius, tandem Narua ſupra ciuitatem Reualienſem iuxta Flautennam in mare exonerat. Limes hic eſt inter Liuoniam, quæ Crucigeris paret, & Moſcouiam. hoſtia fluuii huius in eleuatione polari graduum 62. eſſe feruntur.

Digitized by Google

IN PONTVM AVTEM EVXI-
num fluunt

Tiras der Neſter/qui iuxta Caſtrum nigrum in mare exit.

Boriſthenes der Neper/in Lithuania ortum ſumens & per medium fere Ruſſiæ labens.

Tanaïs, Dōn, oritur in Moſcouia, ex terra plana & nequaquam ex montibus. Rha fluuius maximus oritur in Moſcouia, ſub initium, quumque verſus ſeptentriones fluat mox ad orientem flectit, longeque Tanaim ambit, tandem ad meridiem conuerſus, per Sarmatiam Aſiaticam, & campos planiſſimos Tartarorum vagatur, ac per viginti quinque hoſtia maxima in mare Caſpium, quod nunc mare de Bacchan vocatur, exonerat, iuxta ciuitatem Derbet, oriuntur autem in Moſcouia, præ ceteris tria maxima flumina, nempe Zwina, Tanaïs & Rha. Proinde mercatores Germani, tria Maxima flumina eodem vocant nomine, nempe Danubium, vel Iſtrum, Dunam, quæ & Zuina, ac Tanaim, & cum ſe de longinqua peregrinatione iactitant; tres ſe Danubios vidiſſe aſſerunt. Proinde in his omnibus nihil certi affirmamus, niſi vbi veritas ſe ipſam manifeſte prodit; quis enim in re tam dubia, & vbi propter variarum gentium tranſmigrationem omnia ſunt immutata, non aliquando aberraret? plane enim conſtat numeris haud confidendum eſſe, quod Ptolomeus in his oris nequaquam ex obſeruatione certa, ſed ex aliorum ſcriptis aut dictis, vel inſtrumentum quoddam Mathematicum ſeu iuxta coniecturam aſſignauit, quod & ipſemet ingenue fatetur. Porro in Germania inferiori nullus ab ſcriptoribus recenſetur fluuius (præter Danubium, Mœnum & Oenum, licet & multi alii ſint, & inſignes) cuius adminiculo vel parūmper ad veritatem accedi poſſet, vbique igitur coniectura potius quam vlla nitimur certitudine, ita tamē, vt nemini legem præſcribamus ne à noſtra diſcedat opinione; nam quicunque oſtendere poterit, ſe nobis rectius ſentire, huic non ſolum non repugnabimus, ſed etiam gratias habebimus gratiſſimas, ſi nos melius informare valebit. Ego enim in pleriſque me dubium eſſe fateor, vt ignorem etiam, cuinam genti patriam meam Norimbergam, quæ Segodunum eſſe cenſetur, aſcribere debeam. Hoc tamē pro comperto habeo, Noricos quum à Romanis expellerentur, vltra Danubium & in hanc regionem conceſſiſſe, quæ & hodie ab his nomen retinet, & Norica vocatur, qua retinetur quidquid ab exitu fluuii Almonis in Danubium Nurembergam vſque protenditur, ita, vt Albus Burgus nūc Weiſſenburg in Noricis eſſe dicatur, ſed & proculdubio Norimberga quaſi mons Noricus, à Norica regione nomen accepit, Traiectusque amnis Regnici per miliare vnum à Norimberga diſtans, Germanice Fürdt in Norico agro reputatur, à quo deinde occaſum verſus ac Septentriones Francia Orientalis ſeu Franconia ortum auſpicatur. Sita eſt autem Norimberga, non ſolum in Germaniæ ſed & totius Europæ vmbilico, tantum enim diſtat à flumine Tanaide, quantum à Gadibus: ab Oceano quoque Germanico, quantum & à mari Mediterraneo, altitudo eius polaris grāduū eſſe cenſetur 47½. vera autem longitudo graduum 27. minut. 22. quæ quidem longe diſcrepat à deſcriptione Ptolomæi.

REGIONVM ET CIVITATVM
quarundam nomina.

Olim	Nunc.
Rhetia	Süeuia transdanubana iunctis alpibus.
Vindelicia	Bauaria.
Noricum	Landt an der Enß.
Pannonia	Auſtria.
Pannonia Inferior.	Vngaria.
Marcomanni	Mehren.
Cimbrica Cherſoneſus	Ducatus Holſatiæ & Schleſuicenſis.
Sicambria	Montenſes hodie ibi degunt.
Badaui	Geldrenſes iuxta Rhenum & Wahalim; ac etiam Holandi.
Arduenna	hodie dicitur Ardenna apud Naumurcum, ac magna pars eſt dioceſeos Leodicenſis, & pars ducatus Lucemburgenſis ac Iuliacenſis vſque Coloniam. Vide Cæſarem.
Gallia Narbonenſis	Prouincia.
Gallia Comata	Francia.
Lutecia	Pariſium.
Remi.	Renis.
Sequani	Burgendiones comitatus.

Hedui

Hedui.	Burgudiones ducatus.
Allobroges.	Sabaudienſes, cis & vltra Lemanum Lacum.
Aulertii.	Aurelianenſes.
Ambiani.	Amiens.
Atrebates	Arres ciuitas Epiſcopalis nomen hodie tenet.
Bibractæ	Beurai.
Alexia	Alſetum.
Gergoma	Claramont.
Genebum	Orliens.
Genebum	Genf. certum ex Cæſare.
Arai	Sagona.
Turones & Veneti	Britannia.
Lacus Lemanus	Lacus Loſanenſis, certum.
Britannia inſula	Anglia.
	Scottia.
Hibernia	Hodie dicitur Hibernia inſula verſus occidentem Britanniæ.
Dania	Dennenmarckt.
Noruegia	Noruegen.
Suetia	Schueden.
Gotia	Gotlandia inſula.
Scandia	Schonlandt
Luſitania complectitur.	Portugalliam, regnum Murſiæ, ac partem Granatæ.
Gallatia	Gallitia.
Tarraconenſes	Cathelania & Arragonia
Betica	Caſtiliæ pars magna ac pars etiam Granatæ
Hiſpalis	Sybilia.
Triballi	Bulgari.
Miſia ſuperior	Boſna.
Dalmatia, hodie dicitur Dalmatia & Sclauonica, pars eſt liburniæ & Hiſtriæ.	
Illyrii	Boſſinenſes & Dalmatæ.
Myſia inferior.	Seruia & Kaſcia.
Getæ	Tranſyluani.
Dacia	Valachia.
Traciæ pars maxima	Romania.
Macedonia	Albania.
Boetia cum Phocide	Ducatus.
Attica & Megarenſis ora	Setina.
Hellas cum Locride	Vlachia.
Etholia	Deſpotatus.
Ambratia	Larta.
Peloponeſus	Morea.
Iſthmus	Heximilium.
Sparte	Miſiſtratum.
Licia	Briqua
Ionia	Quiſcum.
Aeolia	Folia.
Pontus	Trapezus.
Barithum	Barut.
Epiphania	Alepum.
Memphis	Caprum.
Babylon	Baltach.
Aphrica	Barbaria.
Tunera	Tuniſi prope Carthaginem.
Cumania	Tartaria inter Rha fluuium & Tanaim.
Gedroſia	Tarſe, Guzerat, & Cambeia.

Digitized by Google

Caramania & Aria	Turqueſte & Duſlcindæ regnum
Iberia & Albania	Colchis & Comaniæ pars.

India intra Gangen, nunc Melibar, vel Zulmando continet regnum de Decam, Calegunt, Cochin, Coulam, nec non Narſingæ & Ottiſſæ regnum

India extra Gangen.	Nazin Regnum Bangulæ, Era Cangui Ternaſuri vſq; ad Cherſoneſum Auream.
Inſulæ fortunatæ	Canariæ.
Inſulæ Heſperidum	Caput Viride.

Indiæ Coniecturaliter.

Ptolomæus	Nunc
Praſſum promontorium	Monſambie.
Rapta	Quiloa.
Tonica	Mombaza.
Apocopa	Melinda.
Zingis	Caput de Guarda fa:
Aromata	Zeila.
Moſylum	Cauaquin.
Dire	Babel Mendap. ibi ſunt anguſtiæ rubri maris, nunc ſtrictum de Mecha:

Ab alia vero parte maris rubris.

Arabia fœlix	Leaman vsque ad Adem.
Badeo	Gyda.
Muza	Matra.
Ozelis	Adem
Syagros	Caput fartaque.
Armuza	Ormus.
Alambater	Diu.
Mongloſſum	Goa.
Simyla	Calecut vel Cloſſin.
Comariapromontorium	Comaria.
Colchi	Cael.
Aurea Cherſoneſus	Malaqua.
Sinæ	Schin.

Poſtea eſt Regnum de Cuſch, & Zampa, deinde Catharo.

Ceterum quia multi contendunt inſulas nuper ab Hiſpanis inuentas, omni ætate fuiſſe incognitas: libuit hic adiicere, quid Ariſtoteles in libro *de admirandis, in natura auditis*, de illis ſcripſerit, quæ talia fere ſunt. *Aiunt etiam Phœnices illos qui vltimum Gadium incolunt, quum trans Herculis Columnas per dies quatuor enauigaſſent, vento maximo Apeliote tracti, adplicuiſſe tandem ad loca quædam inculta prorſus ac deſerta, verum plena multa illuuie, & continuo pene conquaſſata motu, ea vbi ceſſauerit æſtus, facile conſpici poſſe: ſed redeunte immergi, in quibus inueniſſe eos affirmant incredibilem quandam thumorum multitudinem, magnitudine quidem & amplitudine admirabili. Tum vero ab his paratis laqueos cepiſſe: quibus cum caperentur, captos autem membratim concidere atq; eorum carnes deſiccare paulatim conſueuiſſe, ac demum in vaſis reconditos, deferre Carthaginem. Verum à Carthaginenſibus nõ amoueri amplius è ciuitate, ſed potius inter ſe conſumere, ob eam quam ferunt huiuſmodi piſces in conuiuijs dignitatem & excellentiam de ſe præſtare.* Hanc thumorum multitudinem palam iam cernere eſt in Inſula Madera, & Inſulis quæ Faial ſeu noua Flandria appelletur. Proinde in eodem libello Ariſtoteles, ita quoque ſcriptum reliquit.

Trans Herculis Columnas in eo mari quod Athlanticum dicitur, inuentam quandam Inſulam à Carthaginenſium mercatoribus olim fuiſſe inquiunt, à nullis ante id temporis habitatam, præterquam à feris, & propterea ſylueſtrem admodum & multis refertam arboribus: alioquin fluminibus plurimis ad nauigandũ aptiſſimis plenam, ac incredibili quadam omnium rerum naſcentium vbertate profluentem, ſed remotam à continenti plurium dierum nauigatione; ad quam nonnulli Carthaginenſium mercatores forte acceſſiſſent, captiq; eius loci fertilitate ac aëris clementia, ibi ſedem fixiſſent: Commotos ob id Carthaginenſes ferunt ſtatim conſilio publico decreuiſſe, morte indicta, ne quis poſt hac illuc nauigare auderet, & qui iam ierant iuſiſſe ſtatim interfici, ne ipſius inſulæ fama perueniret ad alias nationes, ſubmitterenturq; alicui fortiori imperio, ac fieret quaſi oppugnaculum quoddam aduerſus eorum libertatem.

Proinde compertũ eſt ex obſeruatione eclipſis, quę fuit in menſe ſeptẽbri anno Sal. 1494. Hiſpanã

Inſulam,

Inſulam, quatuor ferme horrarum interſtitio à Hyſpali, quæ Sibilia eſt, diſtare, hoc eſt gradibus 60. qualium eſt circulus maximus 360. medium vero inſulæ continet gradus 20. circiter in altitudine polari. Nauigatur autem ſpacium illud communiter in diebus 35. altitudo vero continentis appoſiti, cui Hiſpani Sanctæ Marthæ nomen indidere, circiter graduum eſt 12. Darieni vero terra & ſinus de Vraca gradus quaſi tenent. 7½. in altitudine polari vnde longiſſimo tractu occidentem verſus terra eſt quæ vocatur Mexico & Temiſtitan, à qua etiam non longe remota eſt inſula Lucatan cum aliis nuper repertis.

BILIBALDVS PIRCKHEIMER FRANCISCO IRENICO S. D.

SAlue Irenice. Quod Germaniam tuam, & quidem auctam, in lucem prodire ſcribis, laudo. Quis enim non laudaret? cum priſcorum germanorum facta illa præclara, & quæ huc vsq; tanquam ſub obliuionis quadam caligine obruta delituere, celebrari videret. Quamuis enim Germania tot tamq; fortiſſimas procreauerit gentes, ac paſſim per terrarum orbem tanquã colonias emiſerit, quæ non ſolum gloria militari ac rerum magnitudine reliquas ſuperauerit nationes, ſed & Romã ipſam quamuis rerum dominam ſubiugauerint ac cœperint; Romanum deniq; imperium, virtute ac viribus, ſibi vendicauerint, vt obiter alia magnifica prætercam geſta: Neminem tamen huc vſque ſortita eſt, qui eam (vt par erat) dignis extuliſſet præconiis. Et quod non ſine ſtomacho vel riſu potius recenſendum eſt, non fuere temporibus noſtris ſcriptores, & Germani quidem, qui etiam à Nili ortu ſuam deriuauere hiſtoriam. Verum, cum ad Germanorum res geſtas & noſtra peruentum eſſet tempora, vel diſſimulanter præteriere, vel quę maxime enarrare oporttebat, penitus intacta reliquere, quamuis non ſine infelicis & ſterilis ingenii nota. Quid enim facerent? cum, vnde ſuffurari poſſent, minime haberent. Proinde & ſi tua reprehenſione non carebunt (nam ille te mendacii, alter erroris arguet, ille rerum ſeriem aliam cupiet, hic ſtyli humilitatem contemnet) nemo tamen bonus laborem tantam ob patriæ amorem ſuſceptum, non laudabit. Nec tu alicui impedimento eris, quo minus meliora, veriora & elegantiora depromere poſſit, ſed potius alios inſtigabis, vt & maiora aggredi audeant. Interim tibi ſat erit, ea præſtitiſſe, quæ multi voluere, pauci potuere. Vale.

FRANCISCI IRENICI

GERMANIÆ EXEGESEOS

lib. 3. cap. 105.

DE NOBILITATE, PRÆSTANTIA AC POLITIA NORENBERGENSIVM, CVI INSERTVM ET BILIBALDI PIRCKHAIMERI Senatoris magnificum elogium.

EXacta regum, ducum ac primatum nobilitate, & cuilibet ſua data portione, ad priuatarum vrbium earundem amplitudinem accedens, non mihi temperare potui, quin aliquid Norinbergenſium Reipub. ac præſtantiæ aſtruerem. Viſa enim eſt vrbs illa mihi ſummæ nobilitati accedere, non quæ imaginibus veterum conſtet, quæue maiorum opinione tantum nitatur, aut ſanguine propagetur, cui nihil vel parum cum virtute commune eſt: verum quæ propria virtute paratur, & in propriis egregiis facinoribus conſiſtat.

Quę enim genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra voco.

Ego qui ſolam virtutem nobilitatis verum ſimulacrum præ ſe ferre agnoſco, ac reliquam generis notam, qualemcunque nihil niſi vana quadam vulgi opinione foueri, ac blandiri ſibi deuinctis: In hoc Norinbergenſium egregiam Rempublicam honeſtati non deſinam, etſi quorundam anagyrim moueam, qui oſtenſa illorum nobilitate offenduntur. Qui prætcrea nec egregie ferunt, quod ſoli manifeſtum eſt, de veræ virtutis coloribus quidquam honeſtius dici. Ego ob ſummum eorum in me officium, tum quia veritati patrocinaturus ſum, quæ mihi ſeſe obtulerunt, ad paruum ſaltem tempus moram illic detinenti, adiiciam, nec nobiliſſimos illos ciues eorum claritate defraudari patiar. Viget illic Reſpub. nulli Germaniæ vniuerſæ conferenda, cuius laudi accedit, quod hæc non ſutoribus, quibus vltra crepidam non licet, conſita ſit, verum viris partim quibus rerum cognitionem experientia ac longa peregrinatio peperit, partim qui ſeſe nobilioribus doctrinis totos deſtinauerunt, & qui à primis cunabulis aut tenerioribus annis multorum hominum mores viderunt & vrbes. Illic itaque ſenatores adminiſtrandæ, conſeruandæ, propagandæ Reipub. cauſa nati, hoc vnum agunt negotium, hoc vnum curant, vt egregie Reipub. conſulant, nullis aliis addicti negotiis. Quibus pene omnibus ingenua pulchritudo ac ſenatorius decor ineſt. Hi ſanctitate morum, aut virtutum præſtantia eliguntur, nec nobilitate aut ordinę ad ſenatorios honores accurrunt. Poſtquam hæc in animum recepi, nobis egregii ciuis memoriam non potui ſubtrahere, Bilibaldi videlicet

Digitized by Google

çet Pirckeimeri, qui tot artibus inſtructus, prçter ſummam morum eius ac famæ innocentiam, præter amplam rerum familiarium facultatem, omnia ſtudiorum genera tractauit: Et maximus fœlicitati Norenbergenſium calculus acceſſit. Purauimus extra naturæ conditionem eſſe, tantum literarum vni viro ſupereſſe, inter tot alioqui curas diſtracto, & qui plurimam temporis ſui partem inter iuris ciuilis pugillares tranſmiſit. Pœnitet nos quotidianæ illius moleſtiæ, quod in conſilium ciuitatis rogatus, non litterario magis quam publico otio delegatur, vnde vberiora ex eo litterariæ palæſtræ emolumenta fluxerunt. Hic potiſſimum ceteris Germanis in exemplum aſſumatur, vt & ipſi acriori ſtudio litteras, adiuuent, & quemadmodum ille, tantum lumen linguarum diuerſitati afferant, quod in futuræ ætatis receſſus excurrat. Non poſſum tamen ceteros Germanos damnare, quibus æque bonæ litteræ ſufficiunt: huic tamen pauci accedunt, & nulli, niſi quos æquus amauit Iuppiter. Ne Lector ægre ferat, nos intermiſſo noſtri operis inſtituto, ad vnius viri memoriam deſcendiſſe, ac pedem alieno negotio intuliſſe: Vicit me vtraque ratio, tum patriæ noſtræ, cui ex animo ob illius viri præſtantiam faueo, tum priuata pietas, quæ huic viro propria debetur, ob immenſam eius in me voluntatem. Nam is opem ſuam & bonam partem Germaniæ noſtræ attulit: ductu huius ſtudia noſtra reddidimus alacriora, multa emendauimus, plura detulimus, plurima addidimus. Dii ſibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid iuſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti, præmia digna ferant. Verum ne fallente tranſitu longior æquo noſtra oratio prorogetur, in tranſuerſum agor, non voluntate, non animo, qui ſemper viro huic par reſeruatur, verum operis neceſſitate, cui & ſua portio debetur. Hæc de Norenbergenſibus collegimus, vt honeſta nobis ſaltem occaſio præſtetur, officii viri illius meminiſſe, ac munus gratitudinis in hoc ſaltem expleuiſſe. Illis Heroibus inueſtitur Norenbergenſium ſenatus, dignus etiam tali vrbe ampliſſima. Ambiguum eſſe arbitror, an vrbs ſenatui, an ſenatus vrbi proponatur: Vna illic omnium mens, vnus amicus, vna denique Μοναρχία. Videmus ante multos annos nullas partes, ſimultates, inter ciues ac ſenatores obortas: Senatus plebi congruit, plebs primatibus conuenit: & demum res illa non aliam habet rationem, niſi quod vno alteri auſcultante, beatiſſimam & locupletiſſimam ex ciuitate ignobili erexerunt vrbem, tantis opificibus præditam, vt quod multis aliis priuatis vrbibus proprium, quilibet vni ſoli conceſſum eſt, tantum huic vrbi diuinitus relatum, ac veluti in vnum faſcem complicatum eſſe videmus, ſaltem fama indicante.

Orabunt alij cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribunt radijs.
Excudebant alij ſpirantia mollius æra.
Crede etiam viuos de marmore ducere vultus.

Si vero quicquid hominum manibus elaboratum, & quod natura homini conceſſit, inueſtigare in animo tibi eſt, huc concede: patebunt tibi ædificia non tantum in foro, verum in modeſtiſſimis vicis ac triuiis vrbis, omnium vrbium Germaniæ honeſtiſſima, plus tamen in receſſu, quam fronte pollicentia. Nec diuinus illic cultus deliteſcit, tot delubra, tanta ſacerdotum corona, tantas etiam delitias, pratum Hallerenſe dictum, præ ſe fert, tot conſitum tiliis, tot coruſcans fontibus, cœleſtis loci ſpeciem de ſe præbet: Illic latam ac diffuſam planiciem natura effinxit, graminibus & fluminibus ſpecioſiſſimis irriguam. Riuunculi hortent plures, à quibus clara aquarum multitudo ſcatet, quæ à cauato lapide rurſus, grato murmure reſonante, ſuſcipitur. Eſt præterea tanta mercatorum ſtipatio, tantus negociatorum numerus, quibus India ac vltima Thule cognita eſt: tanta etiam opinio rerum familiarium de eis obtinuit, vt ſi ſapientem virum, ſiue diuitiis præditum diffinire voluerimus, de Norinbergenſium ordine profectum eſſe indicamus. Horum amplitudinis argumentũ natura loci expreſſit, quæ vrbi huic ſedem perfectionis, hoc eſt, medium ac vmbilicum totius Germaniæ tribuit. Non eſt in tota vrbe quod contemnas. Ne tamen ab huius vrbis origine recedamus, cetera, quæ requiruntur, annectemus. Vrbs illa, dum Hungari Germaniam inuaſerunt, à vicinis condita dicitur, vt Germani eo loco tuto ad tranſuehendas res vterentur. Alii, dum milleſimus ſupra centeſimum quadrageſimus annus agebatur, Eccleſiam ab Henrico Bauariæ duce conſtructam Norenbergæ in honorem ſancti Ægidii cum ciuitatis erectione tradunt, ac opus ciuitatis anno ab illo decimo fuiſſe completum. Tunc autem vnica tantum arx muris circundata ſuperfuit. Cunradus Cæſar ſui nominis ſecundus, anno Salutis 911. ad Imperium hanc ciuitatem detuliſſe fertur. Henricus autem tertius, ipſam graui obſidione anguſtauit, ac çepit, ab incarnationis ſçculo milleſimo ac vigeſimo ſexto: Filius huius Cunradi, dum contra patrem mouerat, Norenbergam pene deleuit. Henricus etiam filius Friderici ſecundi, nuptias illic celebrauit, qua tempeſtate ſex ac quinquaginta viri, tres ac viginti mulieres aqua abſorpti ſunt. Seditio tantum vna inter ciues oborta legitur. Caroli quarti Imperatoris æuo, & tunc in manus patriciorum ciuitatis iura omnia peruenerunt. Hæc quam breuiſſime potui, de Norenberga ingreſſus ſum: haberem in promptu plura de illa, aperiente ſe latius materia, colligere, niſi me omnia dixiſſe viderim, dum tantum Norenbergam nominauerim.

Digitized by Google

DE REVERENDISS. CARDINALI GVRCENSI Matthæo Lango, Bilibaldo Pirckheimero Norico, ac Beato Rhenano Germanis.

SVpet ſunt ætate hoſtra illuſtriſſimi præterea ac mirabiles rerum ſcientia viri, & quibus tota Germania paſſim longe lateque referta eſt, adeo, vt ſi quis vatem quendam iuſtum ac abſolutum ſibi inquirendum cogitaret, nullum alium à Germania orbem peragraret. Nec lumine Diogeni illo opus eſſet apud Laertium, ad inueſtiganda ingenia, cui in ſola Germania ad vota ſibi terrarum vndique docti viri affluerent. Non igitur Herculi quærenti quid velit? Bachus reſponderet, δέομαι ποιητοῦ δεξιοῦ. οἱ μὲν γὰρ οὐκ εἰσὶν, οἱ δ᾽ ὄντες, κακοί, id eſt, *Opus eſt mihi bono Poeta: nulli enim ſunt; & ſi ſunt, mali exiſtunt*, apud Ariſtophan. Batrachis. Pluralitate igitur eorum inductus, omnem ſeriem ordinis in adducendis nominibus remittere deſiderans, eorum præſtantiam ordine metiri negligam, verum ſine diſcrimine, præ mediocritate noſtra, quæ viderim, in illis memoriæ digna, vt ſeſe res obtulerit, ac loci neceſſitas, ſummo ſtudio proſecuturus ſum. Nec vllum iudicium tam inter primos, quam poſtremos ferre in animo eſt, nullamque differentiæ rationem inducere, omnium præſtantias religioſe veneror, eruditionem exoſculor: Nulli etiam detrahere conſueui vnquam, tot vni, quod reliquo tribuam: omnibus Germania debet nonnihil & me nunc Germaniæ negotium agentem debere illis æſtimo. Pace tamen omnium, tria Germanorum lumina, & hæc ſola ceteris præſtare mihi perſuaſum eſt, quorum excellentiæ omnis qui libero ac ſolido animo quantumcunque meſſem in litteris fecerit, vltro cederet, ac illis palmam tribuere minus erubeſceret. Primus illorum amplitudinis ſummæ gratiæ, nobis Reuerendiſs. Gurcenſis Cardinalis appellandus eſt, qui ſola virtute, principis nomen ingenij ſublimitati adiiciens, omnes felicitatis calculos coniungens, & ex trium bonorum generum coniunctione nulli hominum alteri conceſſorum, in vnum plenæ ac abſolutæ perfectionis virum abiuit, membrorum firmitate, dotibus animi, tum & ampliſſimo Sacerdotio præditus, ſummum ius apud Maximilianum, quem vt proprium ſibi diuinxit, aſſecutus eſt. Et quod longe honeſtiſſimum eſt, præ ceteris politiora ingeniorum ſtudia alit, colit, ſuſtentat, atque conſeruat: Huic quicquid feliciori ingenio productum eſt, politiori facundia profectum eſt, plus alij Germano arrider: Quare adducti ſumus & Germanias noſtras ipſo vt Germanorum abſolutiſſimo, ſiue eius nomini conſecrauimus, in cuius teſtimonium aliquos verſiculos ad eum in fronte operis noſtri depinximus. Huic duos defœcatorum ingeniorum viros conferre volui, ac parem illis facundiam, linguarumque peritiam aſſerere. Bilibaldo ſcilicet & Beato Rhenano: & licet priori viro titulo ac rerum terrenarum facultate inferiores ſint, ingenij tamen felicitate nulli poſteriores. Primus Cæſareæ Maieſtatis à conſiliis patricius Senatorio ordine Norimbergenſi inſignitus, plenus honoribus, rerum copia plenior, in facultatibus animæ pleniſſimus, ac dignus, vt nobiliſſimæ ciuitatis & Germaniæ primo loco inter primos fungatur, totius vrbis neceſſitatibus adhibeatur. Tot tamen curis indignus, ſatis ille erga patriam munus ſuum expleuit, duo Plutarchi opuſcula, totidem Luciani dialogos & non minimos, ſex Xenophontis libros de Græciæ primatibus, Ariſtophanis quoque Plutum latinitate donauit; tantum etiam laboris in Hieroglyphico illo de litteris Ægyptiacis conſumpſit, vt bonis litteris incrementa plus ceteris imparritus fuerit. In altero vero beato Rhenano omnibus calculis beatiſſimo, nil vel Momus reprehenderet, niſi quod habet exiguam rationem poſteritatis pro tanta rerum copia: nil enim hactenus præter commentaria quædam, multo ſale condita teſtimonium auctori ſummum referentia, diuulgauit, fama vero non exilis ac nulla de viro illo obtinuit, eum aiunt maximum quiddam moliri, cuius conatibus Deus aliquis propicius ac præſens adſit oro. Ceterum non dubito quin alterum nobis Eraſmum volentibus Diis referat.

CONRADI CELTIS PROTVCII GERMANI, PRIMI POETÆ IMPERATORIIS MANIBVS CORONATI, hoſpitis & amici Pirckheimeriani

DE ORIGINE, SITV, MORIBVS ET INSTITVtis Norimbergæ libellus:

Ad Ampliſſimum eius vrbis Senatum.

HÆC IN CAPITIBVS LIBELLI CONTINENTVR.

Cap. I. Præfationem ad Senatum continet.

Cap. II. De origine & ſitu & regione vrbis in genere.

Cap. III. De Hercinia ſylua magnitudine, & de eius in Europa definitione.

Cap. IIII. De imagine & deſcriptione Norinbergæ, inſulisque eius, & Thermis, & prato Allerio.

Cap. V. De arce Imperiali, fontibus & ædificiis vrbis, hortis, & foris, & officinis metallariis.

Cap. VI. De verticalibus vrbis ſideribus, & qualitate aeris, valetudine & habitu populi.

Cap. VII. De ingeniis virorum & mulierum.

Cap. VIII. De duobus auguſtioribus templis, & hoſpitali, & eorum diuitiis & reliquiis.

Cap. IX. De nouem vrbis monaſteriis, & eorum probatis & ſanctis moribus.

Cap. X. De domibus publicis, frumentariis, & de fame, & de generibus panum inſolitis.

Cap. XI. De domibus cereuiſiariis, & armamentariis, & expoſititiorum.

Cap. XII. De pietatibus, & eleemoſinis vrbis, & leproſis.

Cap. XIII. De Magiſtratibus vrbis.

Cap. XIIII. De pœnis ſontium & damnatorum.

Cap. XV. De vniuerſali vrbis Iuſtitia, legibus conuiuiorum, nuptiarum: Iudæis & vini corruptoribus.

Cap. vlt. De Annona & victualibus vrbis.

AD DIVVM MAXIMILIANVM, INVICTISSIMVM ET SERENISſimum Rom. Regem & Cæſarem Auguſtum, Conradi Celtis in libros Amorum ſuorum Præfatio, & Panegyrici pars prima.

Libros Amorum noſtrorum, decennali peregrinatione à me conſcriptos, cui merito, tanquam primitias agreſtis & rudis mei ingenij, dedicare & offerre debeo, Rex Sereniſſime, quam Sacratiſſimæ tuæ Maieſtati, & Inluſtriſſimæ domui tuæ Auſtriæ, quæ me ante aliquot annos per genitorem tuum Fridericum Tertium diuinæ memoriæ ad Poetices diſciplinæ coronam & imperialem laurium euexit? Cogitabam ego interea apud me frequentiſſime; vt ſuſceptæ meæ à Cæſare dignitati aliquid dignum excuderem, & non tantum inanem quendam huius dignitatis titulum & vmbram, vt multi noſtri ſeculi homines ſolent, geſtarem: perque hoc genitori tuo, & Celſitudini tuæ apud poſteritatem dignas gratiarum actiones perſoluerem: qui errantes Muſas, & quaſi iam aliquorum imperitorum hominũ calumniis in Germania infames & extorres, hoc anno conlegio & perpetuo ſtipendio cum duobus Mathematicis liberaliſſime donaſti: data etiam mihi & ſucceſſoribus meis vice tua, vt in eodem conlegio, vt noſtro ſeculo Romæ fuerat, creandi & inſigniendi Poetas autoritatem habeamus. Sed nec in meis hactenus facultatibus & ingenij viribus erat, vt aliquo à me abſoluto in poetica opere tuæ Celſitudini dedicando reſponderem: neque per hoc vllo pacto pro magnitudine tuorum in me beneficiorum ſatisfieri tibi poſſe intelligebam: qui in tanta fortuna & felicitate, & in humani generis faſtigio poſitus es, & ita emines, vt ab homine priuato & tenui, doctrinaque & eloquentia triuiali, aliquid tale tuæ Maieſtati offerri poſſit, quod dignum tãto principi & Chriſtiani orbis Imperatori foret. Commaculaui tamen frontem, & eraſa omni, vt in prouerbio eſt, verecundia, cogitare cœpi, ſi non aliquid tale, quod par tuæ Celſitudinis laudibus eſſet, offerrem, ſaltem noſtris nugis. ineptiis, incomptis & inlepidis iocis, quibus aula ſe oblectare ſolet, animum meum iugemque & perpetuam in te, tuamque Inluſtriſ. Auſtriæ domum obſeruantiam intelligeres, meq;, vt ſæpe ſolitus es, ad maiora animares: Maximyleiden inquam, & per te ſcriptos à cunabulis Annales nocturnas & diurnas commentationes. Nunc autem Rex glorioſiſſime, ſerena oramus fronte (vt omnia etiam magis exigua

Digitized by Google

guã in noſtris ſtudiis ſoles)libros Amorum noſtrorum quatuor ſuſcipe:In quibus Germaniæ noſtrę, imo tuæ,quatuor latera,& quibus illa cum collimitiis gentibus & nationibus,& regnis clauſa & circumſepta eſt: eiuſque interiora ad inclytum Albin fluuium, cuius vtraſque ripas regiis palatiis, & in alueum eius ingentibus iactis molibus Fridericus Saxoniæ Dux,Imperij Rom. Elector, Muſarumq; noſtrarum & ſtudiorũ maximus amicus,longe lateq; poſſidet,& qui olim Romanis incognitus erat fluuius,iam felici conuerſione ſiderum in medio quaſi corpore Imperij pari fama cum tuo Danubio & Rheno ac Rhodano tuo, Tago & Dorio, Tiberique floret & pollet.Inuenies autẽ in his noſtris de amore libris vtriuſq;,hoc eſt,terræ & cœli noſtri ſitũ & poſitum,quas artes tu,velut alter Cai. Iulius Cæſar,Adrianus,& Alfonſus calles, mirificeq; te his oblectas. Inuenies item Anni deſcripta à nobis tempora, & ex cardinalibus cœli ſignis mutationes eius, & temperamenta; & vt natura comparatum eſt,ingenia ſuum cœlum & terram ſequi: ita his depicta & figurata ſecundum quatuor ætatum circulos &hebdomadas,vt Pythagorici tradunt,hominũ animos & eorum corpora contemplabere, Appoſite autem,quæ in Germania noſtra memoratu digna ſunt, vt flumina, montes,lacus,nemora, paludes,& ſolitudines,vrbes etiam inſigniores & ſeptem metropolitanas, patriaſq; doctorum virorum,etſi nõ omnium,mortuorum &adhuc viuentium:&,vbi occaſio ſe obtulerat,Regum &Imperatorũ prædeceſſorum tuorũ facta & geſta: recentiora etiam noſtri ſeculi & centenarij confecta aut profligata per te alioſq; clariſſimos Duces noſtros in Germania bella:Quale ad Septentrionem Brutenicum,& nuper Dacicũ & Suedicum: Ad meridiem autẽ per Sigiſmundum patruelem tuum cum ſumma victoria geſtũ Venetum:per te autẽ Burgundum, & Heluetium: Ruruſq; ad Ortũ per te recepta Auſtria,Pannonicum:& ad Occaſum Sycambricum: &, ꝙ iam firmata pace conquieſcit, Gallicum. Hæc ego ita præfari tecum, Rex glorioſiſſime,coactus ſum, vt illis hominibus, qui indelebili quodã ſtudiorum noſtrorum odio,ob poetices diſciplinæ ignorantiam,tenentur,obloquendi occaſionẽ præriperem:qui omnia poetarum ſcripta inania quædã commẽta,animiq; labem & corruptelam,& omnium inquinamentorum quoddam coagulum dicunt,publiceq; in ſacris ędibus vulgo in odium noſtri prædicant, eiuſq; altiſſimæ & diuinæ diſciplinæ cultores & ſcriptores, flagitiorum doctores,& omnium vitiorum magiſtros inſimulant, itaq; perſequuntur & inſectantur, vt nihil apud illos impudentius,& à religione noſtra Chriſtiana profanius ſit, quã Poetas legiſſe aut audiſſe. Adeo vſq; apud illos ignauos crabrones & fucos,veteres Romanarum & Græcarum artium hoſtes,honorata illa à ſapientiſſimis Imperatorib.inuiſa,deſpecta & proculcata ſunt priſcarum litterarum ſtudia: quorum ego vlceroſa inteſtina & purulenta terga ad viuum vſque(vt Cicero ait)ſecarem, ſaniemque & conceptum virus elicerem, niſi à ſanctiſs. & doctiſs. noſtri ſeculi viris totiens iam defenſa eſſet poetica:Et quod iam deſpectæ ab illis imperitis Muſæ Te reſtauratorem,defenſorem,communemque parentem nactæ fuiſſent.O dignum Regem,qui nobis cum Romano Imperio,vt alter Cæſar Auguſtus,priſcas artes Romanas & Græcas litteras cum Imperio reſtitui! Sed me contineo contra hos balatrones plura ſcribere: cum ſciam,in omnibus rebus,præſertim in humanis ſtudiis, ſubitam naturæ & hominibus mutationem eſſe moleſtam:Proinde aliquid tempori eſſe dandum,quod multum in natura & commutatione ſtudiorum poteſt:cum quo,hoc eſt tempore,illis fremetibus, egregia adoleſcentum noſtrorum ſurgent ingenia,& quos illi hactenus(expertus loquor)inanibus verbis & futilibus rebus à ſolida philoſophia & eloquentia abduxerant, iam te Rege inclyto iubente & inſtituente,ad priſca ſtudia animabuntur & reducentur. Quos ego adoleſcentes & ingenuos minime à lectione Amorum abſterrendos,vt illi ſuadent,cenſeo.Nam cum inter humanos affectus blandiſſimus,naturaliſſimus & potentiſſimus amoris ſit, adoleſcentibuſq; multa & varia inuentionis,exercitij, & ingenij experimenta ſuggerat: quis illos honeſto illo amore, ad quem nos natura vocat & ſollicitat, ludere & iocari non permittat? ad erigendaſque animi vires & arcanas in amore cogitationes prope diuinas de amore legere & audire non conſentiet? De honeſto illo amore dictum velim,quo cœlum,terra,omniaq; natura cõſtantia quodã fauore & tacito conſenſu ſe miſceri, iungi,maritariq; cupiunt.De infami illo & ſpurco,qui & in brutis cũctiſq; animalibus,in homine autẽ male affecto ferocior,cõmunis eſt,alia cum adoleſcentib.habenda eſt ratio. Vtrumq; tamen quis experiundum ambigit? cum in illo quid ſequendum,in alio quid fugiendum, intelligere facile quis poſſit.Quocirca de vtriuſq; amoris vi & impotentia nihil vnquam inluſtrius ſcriptum à poetis inuenio,quam illam Lucij Apuleij ſpecioſam fabulam,& eos quos de Transformatis,quindecim Ouidij libros legimus: In quibus poeta egregius de diuino creatoris in creaturam amore orſus,ex eoq; cœlum,terrã,&omnia vniuerſitatis membra in Chao confuſa,diſcreta & concordi fœdere & nexu vinculoq; amoris ſociata &ligata cecinit.Is Amor,quem ignem,aquam,vaporem vel aerem Philoſophi principium naturæ nominant; nos autem Deum Opt. Maximum dicimus, qui hominem ex terræ gleba & limo finxit,hominiq; & cunctis in natura viuentibus animalibus, plantis etiam, & ſeminibus, inanimatiſq; rebus aliquibus,hoc eſt,gemmis,lapidibus,coloribus etiam vim & virtutem amoris indidit,vt quadam inter ſe cognatione naturæ,& tacito fauore & conſenſu coniungi geſtiant, & gaudeant.In homine autem, qui maxima pars tanti opificij erat, maiorem Deus amoris partem eſſe voluit: tãtumq; in hos amoris imperiũ eſſe iuſſit,vt aliquos ob illius affectus impatientiã in ſaxi mo-

dum

Digitized by Google

dum glaciemque indurauerit:aliquos in liquidas vndas reſoluerit. Quid referam, in arborum robora, truncos, radices, & herbas concretos, ſoloque affixos? quid in brutorum, ferarum, pecudum, piſcium formas abiiſſe, volucrumque pennas induiſſe? vt illi proni terram, alij præpetibus & pernicibus alis, aut natatilibus conligatis cute vnguium digitis aëra & aquas tranarent? Quid autem animorum & mẽtium nexu mirabilius? quos amor inenarrabili quadam commixtione in vnam quandam ſubſtantiam rapit & vnit, quod Græci μετεμψυχὴν, id eſt, tranſmutationem vocant, vt duo corpora vna ſe viuere anima, alteraque ſe cum altera viuere & ſpirare putat & credit? vnaque morte ſublata tanquam partem animæ altera comitetur: vt nuper Ratiſponæ accidit. Quas omnes ex Lucio & Ouidio fabulas, ſi ad affectum amoris & mentium noſtrarum naturas interpretari vellem, non mihi Lunæ menſtruæ aut Solis annuá conuerſio ſufficeret. Amore totus orbis, in eo quo & pulcerrimo ornatu fabrefactum conſpicimus, ortus & abſolutus eſt, in præſcriptumque ab auctore ſuo tempus manebit. Amore vrbes & regna & imperia incepere, conſtant & durabunt. Tanta cœli & terræ in mutuo amore ſocietas eſt, vt Deorum Dearumque connubia, quas actiuas & paſſiuas Ariſtoteles virtutes vocat, poetæ confinxerint. Non enim ſemper οὐκ ἐν αἰεὶ πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, plura mentiuntur cantores. Sic quendam inter has virtutes Ariſtoteles eſſe occultum appetitum ſcripſit, quem ille nomine priuationis tertium naturæ principium poſuit. Hinc illi crebri de Amore in hominum conuiuiis & conloquiis & contuberniis ſermones: hinc illi ſales & dicteria, facetiæ & ſcommata variorumque caſuum in amore mirabiles fabulæ & fortunæ: hinc illa Epithalamia & nuptialia carmina: hinc ille vocum concentus, & muſicalium inſtrumentorum modulamina. Quid militiæ ludos, ſaltationes, choros, tacitoſque nutus & oculorum connixiones commemorem? Quæ omnia eo ſpectant, vt allectamenta quædam & ſemina amoris ſint, quo quædam ſpirituum & animorum communio fit. Nec mirum, ſi in hoc potentiſſimo affectu naturæ quidam deſipiſcant & delirent. Peſſima enim ſemper (vt aiunt) coniuncta ſunt optimis, ex eodemque flore fauum apis & aranea venenum ſugit & colligit. Hæc ego in noſtras Ægyptiacas ranas dicta eſſe velim: quibus ego libros ſacros & totum * πεντάτευχον, id eſt, quinque libros Moſi legendos propono: in quibus impletam diuiſamque vniuerſam gentibus terram per amoris propagationem legimus. Quid * * * * * id eſt, viginti quatuor libri ſacri, Cantica Canticorum, Heſter, Ruth, Regum, Iudith admirandæ hiſtoriæ aliud ſcribunt & canunt? quam male ſani amoris impotentiam & dementiam, & cœci pectoris ignes, qui Dauidem & Salomonem prorſus ſui & ſuæ dignitatis immemores fecerunt. Longum eſſet, ſi Aſiæ, Africæ & Europæ reges & ſapientiſſimos viros ex grauiſſimis & inluſtribus hiſtoriographis recenſere vellem, quo pacto amore illos inretiuit & inlaqueauit. Faceſſant igitur illi noſtri rabulæ, ſinantque nos de amore ſcribere, audire & legere, laudentque illi cum Diuo Ἱερωνύμῳ contra Iouinianum cœlibatum, dummodo nobis ſchiraſchiri legere permittant, ſciantque nos ſecundum naturam ſcripſiſſe, qua ſe omnia animantia propagare & æternare, (quod diuiniſſimum eſt) cupiunt & appetunt. Viuant interea illi ſuo more, qui ſe caſtitati, paupertati & ſacerdotio addixere, & ſe propter Chriſtum caſtrauere: dummodo nos de illorum numero ſimus, quibus Græco prouerbio dicitur: φιλήσει ὁ σοφὸς, καὶ βασανισθήσεται ὁ ἄφρων: id eſt, Amabit ſapiens; cruciabitur autem ſtultus. Et rurſus in ſacris litteris: Propterea relinquet homo patrem & matrem & adhærebit, &c. Non igitur, Rex Sereniſſime, aliquis ex his blateronibus arguet & cauſabit nos de amore ſcripſiſſe: qui ſi non eſſet, illi inter mortales non viuerent, libroſque quatuor ſub tui nominis ſacratiſſ. tutela & patrocinio edidiſſe, in quibus adoleſcentes, alioqui in hunc affectum (natura monſtrante viam) procliuiſſimos à prauarum mulierum fraudibus & ſæuis blanditiis auocamus, cauereque meretricum congreſſus (vt Sapiens ſæpe monet) & conſuetudines docemus, illorum exemplo eos deterrentes, qui ob fœdum amorem in ſummas calamitates, miſerias, mentiſque & rationis euerſionem, ſummaſque ærumnas, & cædes, & id genus plura & ferme infinita, quæ hunc affectum potentiſſimum comitantur, adducti ſunt. Qui, dum illa de amore poemata noſtra legerint aut audierint, diſcant hallucinabundi inter modeſtiæ & temperantiæ fines viuere & ſe continere. Nam res illa, ſi quis huic alimenta dederit, aut in conſuetudinem adduxerit, nec modum, nec rationem habet. Sed fortaſſe à plagiariis illis iterum ad iudicem vocabimur, dum nos ſubaccuſabunt, ſpurca quædam, minuſque pudica & verecunda, ſed prurientia & titillantia quædam inſeruiſſe carmina, & quæ caſtas innocentum adoleſcentium aures lædant & inebrient. Fatebimur equidem ingenue, & illis non aliud, quam quod in præfatione ſua in Comœdias Horſuita noſtra poeta Saxonica obtrectatoribus ſuis dederat, reſpondebimus: De amore ſcriptorem non tantum debere verba effingere, ſed eorum, qui ita affecti eſſent, omnia etiam facta, & cogitationes: Idque poeticæ eſſe conſentaneum, & ab amoris gradibus non alienum. Quocirca dum illi ſanctum Iob & Salomonis * * qui de Sapientia liber inſcribitur, legerint, ſciant (vt ὁ λόγιος in eius libri enarrationem ſcribit) illos non ſemper ex ſuo, ſed ex ſtultorum aliquando hominum ore locutos: idque de induſtria & propoſito factum, vt ſapientis & ſtulti verba & cogitationes vir prudens cognoſceret: Quod & nos, illos ſequuti, ſæpius in Elegiis fecimus. Quod ſi noſtrarum rerum omnino adhuc ſinceri iudices eſſe recuſauerint: accipiant, quæſo, in penſiunculæ modum circa laſciua quædam noſtra carmina, quæ admodum pauca ſunt, ita cogente materia ſcribendi, ex Phi-

ex Philoſophia ſummiſq; viris, Platonicis, Pythagoricis, & Peripateticis, Epicuroque, quem Seneca moraliſſimus, in ſuis vndique libris laudat & allegat, adducta loca: ob eamq; rem à nobis id factum eſſe, ne lubrica tota, inanis, ſuperuacanea, ſterilis deniq;, arida, ieiuna, ſiccaq; foret amoris tractatio, &, vt in fabulis eſt, Dulcius arriderent ſeria mixta iocis, vtq; in conuiuiis fit, grata foret Lectori rerum varietas. Accipe igitur, Rex & Cæſar Auguſte Maximyliane, hanc noſtram decennalem lucubrationem: in qua Germaniam noſtrā in paruæ tabulæ modum, & ſua quatuor latera depictam intueberes Inclytorum etiam fluminum noſtrorum in Germania ortus & exitus, quorque illa milliaribus alueis ſuis ad maria deferantur: quantumque Germania noſtra ſe in Italiæ, Galliæ, Pannoniæ, Daciæ, & Sarmatiæ fines, tua, Rex Inclyte, & priſcorum Germanorum virtute & bellorum gloria extenderit. Suſcipe dehinc nouam & generalem Germaniæ, vt hodie habitatur, carmine heroico deſcriptionem: Norimbergæ inſuper nominatiſſimæ vrbis, & quæ nunc in Imperio Auguſta Prætoria eſt, originem, ſitum, inſtituta, mores & ornamenta: quem ego librum cum vita Diui Sebaldi, eius vrbis patroni, nuper Senatui Norimbergenſi dedicatum, oportuno his noſtris de Amore libris adimprimendum curaui, vt Hercinia ſilua, quæ per Germaniam longe lateque diuagatur, & eius gentes & vrbes, abſtruſaque gentium & locorum in ea vocabula apud inluſtres ſcriptores memorata, ab hominibus earum rerum ſtudioſis intelligerentur; haberentque eius ſiluæ in toto orbe memorabilis propter ſuam magnitudinem ante oculos deſcriptam imaginem: Dianæ inſuper ludum & Panegyricos pro erecto Poetarum & Mathematicorum conlegio. Sunt qui ſe Gallias, Hiſpanias, & vtramq; Sarmatiam & Pannoniam, tranſmarinas etiam terras luſtraſſe & vidiſſe gloriantur. Ego non minori gloria hominem Germanum Philoſophiæ ſtudioſum dignum exiſtimo, qui patriæ ſuæ linguæ, fines & terminos, gentiumq; in ea diuerſos ritus, leges, linguas, religiones, habitum deniq;, & affectiones corporumque varia lineamenta & figuras viderit & obſeruauerit: Illaque omnia in illuſtrata Germania noſtra, quæ in manibus eſt, fauentibus Germanis noſtris numinibus, & tuæ inclytæ Maieſtatis præſidio & auxilio, quatuor libris particularibus gentium tabulis explicabimus.

Vale, Rex & Cæſar Auguſte, Romani Imperij digniſſimus rector & arbiter, noſtrumque perpetuum ornamentum & præſidium: Ex Norimberga, Diuerſorio noſtro litterario, ædibus Bilibaldi Pirckhamer, Patricij & Senatorij ordinis viri humaniſſimi, & vtriuſque linguæ, Latiæ & Graiæ, non mediocriter docti: Reliquas Panegyrici noſtri partes in præfationibus librorum Odarum noſtrarum & Centepigrammaton breui accepturus.

Τέλος.

CAPITVLVM I.

Præfatio ad Senatum.

CVm nuper relaxandi animi gratia in vrbem veſtram, ornatiſſimi & feliciſſimi Senatores, conceſſiſſem, veſtramq; florentiſſimam Rempublicam, ordinem prudentiſſimi Senatus, modeſtiſſimos ciues, religionis ſuperumque curam, ſacras ædes, ceteraq; vrbis veſtræ ornamenta diligentius contemplatus fuiſſem: cœpi multa apud me tacito animo cogitare, quonam pacto & ego veſtris virtutibus monimentum aliquod relinquerem, & in ærarium veſtrum vectigal aliquod nō vulgare inferrem. Perſuaſus igitur, quantum anguſtia temporis paſſa eſt, vt aliquid de vrbis veſtræ origine, ſitu, inſtitutis & moribus ſcriberem, litteriſque commendarem, vt quemadmodum nomen veſtrum, quod iam fere totum orbem ſua fama impleuit, per cunctaſque terras, maria & emporia circumfertur, ita quoque in libris & bibliothecis à Latinis & eruditis hominibus legi admiratique poſſit, maximeque Germaniæ noſtræ, & eius inclitis vrbibus, earumque principibus & rectoribus exemplar & ſpeculum quoddam imitabile fore, quo imperium Romani nominis, cuius vos ſpecimen, decus & ornamentum eſtis, reuireſceret, reſurgeretque Diui Maximiliani auſpiciis: de quo vt ille iam pridem animos noſtros multorum felicitate bellorum & gloria ſuſtulerat: Ita nunc piiſſimo patre Cæſare Friderico ex humanis ſublato, ipſoque ad Imperij habenas ſubfecto, pias & iuſtas ſpes noſtras, quas concepimus, haud dubio dij patrij noſtraq; Germana numina fruſtrari nō permittent. Quocirca ad veſtræ felicitatis cumulum nihil ego egregius laudabiliuſq; accedere poſſe exiſtimaui, quam quod veſtrę vrbis laudes & annales illuſtrem hodie aliquem ſcriptorē ſortirentur, qui nomen veſtram & famam eloquentia Romana extolleret poſteritatiq; cōſecraret, muro diuturniore & perenniore, quique à morte tueri vos poſſit, cingens. Qua in re maxime vos meminiſſe docet Græciæ & Italiæ vrbium, quæ etſi hodie magna ruina ſepultæ & collapſæ conſpiciuntur, tam celebri tamen nomine & recenti quadā fama apud nos non ſupereſſent, niſi vt illorum ciues æternitatis fuerāt appetentiſſimi: ſua facta, dicta, & geſta litteris commendaſſent. Liberos ſuos non in quęſtuoſis tantū & ſeruilibus artibus inſtituentes: ſed longe ſpecioſius rati, ſi in philoſophia & ingenuis diſciplinis eruditi: patriam ſuam ingenio, doctrina, litterarumque claritate illuſtrarent. Scientes, ſe ſuaſque vrbes, opes & familias eluuionibus, incendiis, bellis, terræmotibus, aliiſque mundi accidentibus,

aliquando

Digitized by Google

aliquando euerti interireque poſſe. Ideoque Solis litteris (quibus ſub cœlo nihil æternius & per vniuerſum orbem volantibus) gloriam ſuam & famam in longum læuum prorogare debere. Quorum hodie nomina non trabibus, aut ſaxis (quandoquidem & in illa tempus vires ſuas habet) ſed monumentis æternæ laudis inciſa videmus. In quibus, id eſt, in illorum libris & hiſtoriis, dum eorum facta & ſapienter dicta legimus & audimus: & quantum illi humano generi profuerunt, non ſatis venerari & admirari poſſumus, dum in hodiernum vſque diem proficit per illos vniuerſus orbis, & nedum reges & principes in illorum libris & ſapientia ſe oblectant & conſolantur, verum omnem Rempublicam, & totius vitæ ſeriem & imaginem ad illorum æmulationem; & tanquam ad ſpeculum quoddam imitabile componere enituntur. O magna litterarum beneficia! O diuina mortalibus conceſſa munera! per quæ ab ignorantia & obliuione interituque vendicare nos poſſumus, memoriam noſtram in longum æuum & ſecula tranſmiſſuri. Sed neque ego idcirco hæc dixerim: quo vos ab homine Germano, & in medio Herciniæ ſaltu nato, aliquid tale, id eſt, eloquentiam, quæ vrbem veſtram digne prædicaret, expectare debebitis. Quæ etſi tanta in me foret, quæ vel nulli vnquam mortalium contigiſſet, tamen magnitudo & amplitudo laudum veſtrarum, publicæ aut priuatæ virtutes, facile orationem & omnem dicendi ornatum extenuarent & vincerent, ſatis ego mihi feciſſe arbitrabor, dum amicorum precibus paruerim. Quo ego obſeruantiam & amorem meum in illos erga Rempubl. veſtram quodam teſtimonio non vulgati comprobarem. Apud quos oto iudicium dictionis noſtræ ſit, vt quod illi me iuſſerint, examinent, & dein laudent, aut contemnant. Neque illorum iudicium qualecunque futurum eſt ab inſtituto me reuocare debet: dum contra officium minime facturum aut feciſſe me arbitror, ſi Germaniæ meæ per has noſtras lucubratiunculas (tanquam aliquo munere) congratulatum ire cupio: quod talem hodie & noſtra ætate vrbem fortunatiſſimam, & deinde pulcherrimum imperij noſtri domicilium, in qua & nos quondam Imperator inſigniuiſſet, nacta ſit, quæ ſua pulchitudine Rempubl. ſcientia nedum noſtris, ſed exteris gentibus admirationem, viſendique deſiderium & amorem iniecit. Ideoque famam eius & nomen laudeſq; aliquas, etſi non omnes, quoad tamen fieri potuerit ab homine Germano tentatas, nemo fortaſſe inconſultum, temere aut friuole factum exiſtimet. Accedebat etiam, vt libentius huius rei aſſumeremus prouinciam: tanquam præludium quoddam & ingenij experimentum ante editionem illuſtratæ Germaniæ, quæ in manibus eſt, beniuolis lectoribus præmitteremus. Sed ne diutius hic immoremur ita vrbis ſitum exordior.

CAPITVLVM II.

De origine, & ſitu, & regione vrbis in genere.

EST locus in Hercinia quadraginta millibus paſſuum patens, cuius tota terræ ſuperficies (quod nuſquam alias in interiori Germania comperi) puluerulenta arena ſqualet, malignos & infœcundos vndique colles à radicibus alpium & molli deuexitate, in modum ſellæ Germanicæ in Hercinium iugum vſque percurrentes erigens. Paſſim caſtellis, vicis, arcibus, pagis, prout ſolum, fons, campus aut paſcua inuitauerit, refertus: Siluæ tamen inexciduæ ſuus honos & perpetua frondis & intacti roboris gloria manet. Quæ variarum ferarum & volucrum altrix in diuerſas cœli partes longos ramos, ingentes & æternos lucos, veluti quoſdam maris ſinus expandit. Sed haud fœlici limo, vel vbere gleba, lætave vligine, benigna vt obſequente tellure, verum ieiuna & infœcunda glarea, quam reluctante natura incolæ (vt ingenium & hominum induſtria eſt) ad partum fœcunditatemque ſuſcepti ſeminis cogunt, vbi fimo mergoque & ſarmentis arborum interſtratis arena impinguata, ſuccum alimentumque vegetalis animæ attraxerit, parciſſime tamen & admodum tenui fœnore votis reſpondent, neque quotannis, ſed duobus tribusve annis ocioſis. Amnes duo non ignobiles: Pegneſus & Regneſus in eius regionis tractu ſurgunt. Qui vbi ſe per bibulas arenas & ſterile caretum euoluerint, haud procul ab vrbe cuius ſitum dicemus, miſcentur. Sed alter vrbi influens per medium illam abluit diuiditque. Ratium tamen & nauigij vtcunque ſolutis niuibus aut effuſis imbribus ſociæ vndæ & confluus humor intumuerit prorſus impatiens eſt. Quem illi arte facile ratiferum facerent, niſi curruum magis quam nauium commoda animaduerterent. Piſcoſus alias & fertilis amnis ſapidoque & vario genere piſcium vbertim ſcatens, quorum nomina non facile dixerim; temulas, drutas, quas & varias à coloris varietate dicunt, aſchias, fundulas. Priſcis vocabulis affirmare fortaſſis non auſim. In eius regionis arenoſæ ferme centro collis natiuus & arduus, qui vrbi nunc imminet, erigitur, Saxoſus & vt naturæ eſt in vnam petram ex arenarum mole concretus: clementi tamen cliuo ſenſim & leniter aſſurgens, & placido aſcenſu ſe faſtigians. In cuius ſummitatem & cacumen, cum peruentum eſt, ceſpitem amplum multa arbore vmbroſum in ſimilitudinem theatri circumducit, æſtuante ſytio gratum perfugium. In quo dum circumlatis luminibus perſtreteris, vrbis ſitum ipſamque Herciniam ad primum ab vrbe lapidem, & quaſi portis eius vndique imminentem, & inſtar coronæ circumduci intueberis. Sed vbi ſilua ſterilitate arenæ exaruerit, illam, (quod mireris) lucis ſatiuis reparant: quandoquidem ſerendarum ſiluarum ſcientia noſtrorum hominum ſoler-

tia nuper inuenta eſt, tantus amor nemorum Germanis eſt. Siluæ ἐξέμισ᾽ ſedecim millium eſt. Norici quondam, à quibus nomen colli (qui Principis venationi cubiculũ erat) & vrbi eſt, dum ab Hunis præmerentur, vt grauiſſimi authores produnt, ea natura loci perſpecta, & quod eſſet ab incurſionibus tutiſſimus, & ob amnis vicinitatẽ ad inhabitandum accommodus, in eo caſtellum rudi opere communiere. Ad amniſq; ripas, liquatorias & ferrarias elaborandi molliendique ferri officinas (qua arte gens illa ab antiquo claruiſſe memoratur) extruxerunt, rotaſque impetu & rapiditate amnis, circumactas machinaſque ad varias vſus & artes inuentas fabricauere. Aucta dehinc ſobole (vt hominum ſocietate fit) influentibuſque aſſidue Herciniæ paſtoribus, eiuſq; loci Aboriginibus: hi congeſtis temere ſaxis & roboribus, foſſaque oppidum cinxere. In quod diuerſarum artium & morum homines colluuiæ quadã ſine duce & legibus collecti coiuere, latrociniis & rapinis ferarũ more dediti, infeſtam aliquã diu reddebant Germaniam. Quamobrem per Imperatores Conrados & Heinricos caſtellũ cum arce ſua direptum & expugnatũ legimus. Neq; à latrociniis, ab indomitis & ſiluestrib. hominib. temperatum eſt, donec Imperator exercitũ colli admouerit, muros erexerit, & coloniam deduxerit, domiciliũ ſibi in arce firmiſſima conſtruens, veteraniſq; & emeritis ibi relictis, quib. regendæ vrbis gubernacula commiſerat, præcipiens, vt vaſtitas nemoris ob rerum commercia à latrociniis purgarent, tutumque redderent: cuius rei in hodiernum vſq; diem vrbis ſtudioſiſſima eſt, & ad hanc rem emiſſarios ſemper equites & pedites plures habet, qui omnia nemoris latibula & luſtra à latronibus infeſſa, diligenti indagine perquirunt, tutamque & ſecuram negotiatoribus viam faciunt, hi publicis ſumptibus & ſtipendiis aluntur. In eum igitur modum vrbs cœpta eſt, quæ dein Imperatorum noſtrorum frequentia, & crebris conuentibus Germaniæ Principum, quibus illa ſitu & loco (vt dicemus) peropportuna eſt, incredibili memoratu in quas diuitias & opes ordinemque ſenatus (quem hodie videmus) breui coaluerit. Sed priuſquam de vrbis ſitu dicamus, non incommode putaui aliquid, de Hercinia ſilua inſerere, quandoquidem per obſcuritatem rerum Germaniæ partimque itinerum, & peregrinationum difficultate, partim etiam ignauia & noſtrorum hominum inertia, quibus illas res (hoc eſt, naturæ maieſtatem) inquirere ludibrio eſt, à nullo hactenus ſcriptore hunc locum plene abſolutum reperio. Id ego non iniucundum litterarum ſtudioſis futurum ſpero, ſi ita vt illam labore & cura noſtra aliquot annis permenſi ſumus hic breuiter abſoluemus. Non ſine maleuolorum hominum obtrectationibus, eorum etiam qui ſe ſummas ſapientię partes attigiſſe arbitrantur, vano nos quodam & ventoſo ſpiritu, parumque ſtabili animo Vlixis errore teneri cauillantes. Ego autem inter difficiles illos peregrinationum mearum labores & ærumnas (quæ peculium meum bonamque corporis valetudinem non mediocriter attriuerant) eo omnem animi cogitatum conuerti, in eam ſane ſpem adductus, vt ſi non patrianis & Germanis meis qui (vt Cornelij verbum eſt) hoſpitibus tantum fauent, placerem, externis tamen & doctis hominibus ad maius aliquid excudendum laborioſa illa mea doctrina occaſio & inuitamentum eſſet. Imperitorum illorum & barbarorum hominum iudicia de noſtris rebus, perinde ac febricitantium guſtum exiſtimans, neque dignos, de quibus aliquis ſermo habendus ſit. Eos igitur congerones & verberones ab honeſtis litteris, & eorum cultoribus (vt eorum verbo vtar) excommunicamus, & cum ſua ignorantia relinquamus.

CAPITVLVM III.

De Herciniæ ſiluæ magnitudine, & de eius in Europa definitione.

EST ſilua in Europa, quæ in Boream ſpectat, quæ ſe Rheni, Danubij, Albis, Viſurgi, & Oderæ, (quem Sueuum & Guttulam à priſcis vocatum reperio) Viſtulæque, & aliorum inclitũ amnium parentẽ iactat, Græcis & Latinis memorata ſcriptoribus. Hanc Germani (per quorum fines ſe maxime extendit) Herciniam à pice (quam patria lingua Hartz vocamus) dixere. Hæc igitur vt Thaurus ſe per Aſiam, & Atlas per Africam, ita illa ſe per vniuerſam Europam ſpargens in Galliæ finibus ab Ardenna ſilua, quæ & hoc nomine hodie gaudet, initium originemque ſumens: dein per Germaniam & Sarmatiam in vltimum Europæ angulum, & in ipſos cœli vertices ſempiternis iugis concreatiſque mundo roboribus ſe propagat: vbi transrhenanas vrbes, Friburgum, Paduam, Heidelbergam, Franconofordiamque Mœni attigerit, diuerſa nomina ſibi conſciſcit, à Rhenique ripis ingentes ſaltus, immanes truceſque veteri religione lucos per innumeros Germaniæ & Sarmatiæ populos efficit. Quos nos hic ſummatim perſtringemus. A Friburgo igitur, in ortum & ſeptentrionem vaſto & perpetuo tractu occurſantes inter ſe colles excipiens & implicans, hinc ad Rheni latus, & in ipſis radicibus Alpium poſitos Rhetos, Vindelicoſq; attingit, citra Oenum, Licum & Ilarum longiſſimo dorſo ad Danubij vſq; ripas porrecta, rariore tamen & humiliore virgulto, vt à frequenti habitatore exciſa eſt, Friſingum, Ratiſponam, Patauium Noricas vrbes, ipſumq; Cæcium (qui & mons Caluus) Norici terminum, & Viennam Pannoniæ attingens. Illic ad fontem Danubij & Necari per totam Sueuiam ſe late vaſteque diffundens, Nigram ſiluam (quæ & Bacenis à maioribus dicta eſt) efficit, vt quæ illa centum olim pagis, ita hodie centum haud contemnendis Sueuię vrbibus referta eſt, donec

ad Eychiſtadium vſq; vrbem (à quercero ſiluæ nominata) & Almani amnis ripas attingat, quas aliquamdiu ſequens, donec circa fauces Danubianas ab his per Norimbergenſium arenas & transdanubianum Noricũ Hercinio iugo, quæ pars Germaniæ editior eſt, ingenti & æterno dorſo committatur. A quo, h.e. à Pinifero monte, vt ille quatuor inclitos & dites amnes intra ſpacium duum ferme millia paſſuum, non ſine admiratione & naturæ maieſtate effundit, ita ab eo monte, amniũ & ſiluarum parente quatuor ramos veluti immania cornua in diuerſas orbis partes porrigit, verſus Arctum per Curiones cũ Sala fluuio, qui in Albim defertur, in Turogos ad Zephyrum, cũ Mœno Bacchifero in Francos. Quo tractu ſilua cũ amne progrediens, mox nomen à collibus, qua ſe in læuam faſtigiat, accipit. Deinde vbi propior Rheno Mœnus factus eſt, vetuſtiſſima vrbe Ἐρβιπόλει Francorum metropoli irrigata, vnde & nobis origo eſt: ad Mildenburgum oppidum ſuis ripis ſilueſtribus, ſiluę duo nomina imponit, vt dicemus. Ab Euro autem cum Egra fluuio, Nabo per Noricum transdanubianum fluenti in Boemos ſe erigit. Quos cum vndiq; tãquam natiuo muro cinxerit ad ſeptentrionalia eius Albin & Oderam emittit: ad meridionale & orientale eius latus Marcomannos & Quados attingens, & ab his in Carpatum Germaniæ caput (qui & Sueuus eſt) conſurgens, Laſigibus, Baſtarnis, Dacis Gotiſque contermina gentibus: Sed ad Carpathi montis (qui frons Germaniæ) radices reducto in Septentrionem impetu ſupra Iſtulæ & Oderæ, Memuli, Tibiſci, Neſtri, Boriſthenis & Tanuti & Tanais (qui Europæ & Aſiæ limes) fontes per Sarmatiam Europæ: per Agathirſos & Sauromatas, id eſt, Poloniam, Lyuaniam, Maſouiam, Bruſſiam, Liuoniam immenſo ſpacio & infinito tractu ad Europæ vſque fines diuagatur, cum ipſo terrarum orbe definiens. Et is quidem Orientalis eius tractus à Rheno eſt, nunc Septentrionalem perſequamur. Ab Heidelberga igitur Palatini Rheni regia (vbi Cattos à Cheruſcis, & Francos à Sorabis diuidit) Oddonis ſilua ab incolis dicitur, ſiue ex Oddonis Imperatoris donatione Amberbacenſis cœnobij: ſiue ex loco non ignobili Odonahaim, vbi Oddo in venationibus pernox agebat. Ex altera autem Mœni ripa, vbi Franconofordiam & Aſtiburgium vrbes, monteſque è regione Moguntinæ vrbis (*Quæ prima ſculpſit ſolidos ære caracteres & verſis docuit ſcribere litteris.*) attingit: ab abundantia picis Germanicæ Speſſhart/hoc eſt, picearia ſilua dicitur. Ibiq; vaſtiſſime ſe iterum dilatans, donec flexo in Septentrionem tergo in Obnobios (qui Alpium particula ſunt) & Cattorum ſeu Haſſiæ montes & ab his vſq; ad Sicambros, hoc eſt, Gelrenſes, longis lateribus obtenditur. Quo etiam loco Tribochos, à tribus quercubus antiqua religione Nymphis conſecratis includit: Qui cum Germani in Galliam erumperent, in altera Rheni ripa expulſis Gallis cõſedere, Triboteſq; corrupto vocabulo, qui & Argentinenſes, dicti ſunt. Verum vbi ſe ſilua, vt diximus, per Cattos & Obnobios, & Buſſacteres (quorum vetus & in hunc vſq; diem nomẽ & familia extat) extẽderit, mox Buchoniam regionẽ à proceritate fagorum dictam, apud inſigne Druidum cœnobium Fuldã attingit. Ab his ad Viſurgi & Vidri, Amaſi & Salæ fontes in Saxones ad Goſlariam, Alberſtadium & Brunſuigum clariſſimas vrbes ſe reflectit verſus Septentrionem & Oceanum noſtrum (quamuis gentes ibi etiam ſine arbore viuant) longe lateque vaſtis ſolitudinibus diffuſa, vbi etiam veterem ſui vocabuli ſignificationem adhuc ſeruat. Ab hiſque iterũ in Turogos & Sorabos ſe recuruans, inclitamq; vrbem à nomine ſuo Hercinofordiam dictam præteriens, donec in Hercinium iugum, à quo tantam peregrinationem fecerat, ingenti fronte & cornu ſe attollat. Opulentas vndique vrbes quindecim publicis Gymnaſiis ornatas, diteſque populos, arces aëreas & inexpugnabiles, argenti & auri, vniuerſique generis metalli diuites & inexhauſtas venas montibus Iaſpide, Alabaſtro & diuerſo marmorum genere, Criſtalloque nobiles, vulcaneas, picearias, vitriarias & carbonarias, cyclopum officinas, quarum vt in plurimum Norimbergenſes ciues domini ſunt: Salis etiam fontibus, & ſubterraneis montibus ſale lapideo veluti Saxo concretis: Fluuiis etiam margaritarum & auri feracibus. Hoc efficit, vt ſiluæ ſicut & terræ non eadem apud omnes populos facies ſit: vt enim illa glebam ſabulumque arenamve ſolo ſtrauerit: ita verſus ſeptentrionem maxime taxum & pinum producit, obſcuris vallibus, ſonoris torrentibus, & per ſaxa ſe præcipitantibus, parum lucida inferni ſpeciem præbens, verſus meridiem autem quercum magis, & fago viburniſque fida, vt terra ſaxea & lapidoſa eſt maxime ad Rhenum, Necarum, Mœnum & Danubium. Pecorum autem & nobilium ferarum in ea ingens & innumerabilis copia. Armenta etiam equorum multa, qui publice aluntur nullo mortali opere contacti. Thermarum etiam ſaluberrimarum aquarum fontes: Maxime vbi Rhenum attingit, lacus etiam vaſtos inexcluſos & perpetuos piſcoſoſque & diuerſo genere piſcium ſcatentes, vt ſigillatim in Germania dicemus. De volucribus autem & de Syluro in Mœno fluuio, vt apud grauiſſimos authores eſt, nihil compertum habeo. *Multa enim deſiiſſe, quæ hodie non ſint, & multa renaſci in rerum natura, quæ olim non fuerint, noua cæleſtium corporum.* Si quid in mundo nouum aliquid emergere poteſt, configuratione crediderim. Sed nihil in hac ſilua Druidum cœnobiis illuſtrius eſt. Genus illud Philoſophorum apud Gallos Græcanice viuentium erat: quos ἀπὸ τῆς δρυὸς, id eſt, à quercubus nominauere, inter quas ab illis antiquitus, vt Abrahæ & Gedeonis quercus teſtis eſt, oracula offundi credebantur, ita illi veluti oraculorum & ſorcium fulminumque, quorum illa arbor obnoxia, interpretes: tales conſedebant quales nudius vidimus, dum Iohannes Theo-

philus

philus vir ſumma eruditione & ingenio nos in patriam ſuam ad radices Piniferi ſecum adduceret. Hic cum forte in cœnobium diuertiſſemus, imagines lapideas ſex vetuſtiſſimo ſaxo ad fores templi parieti inſertas conſpeximus, ſeptem pedum ſingulæ, nudis pedibus, capita intecti, Græcanico pallio & cucullato, perulaque & barba ad inguina vſque promiſſa & circa naris fiſtulas bifurcata, in manibus liber & baculus Diogenicus, ſæuera fronte & triſti ſupercilio, obſtipo capite, figentes lumina terris. Hi quondam apud Gallos (ſiue interpretandæ religionis, ſiue ſolitudinis gratia, quo expeditiores in inquirendis rerum cauſis eſſent) in nemoribus & ſaltibus conſedere, multitudinemque vulgi ad ſe pellexere. Poſtea autem quam Tyberius Cæſar ipſos propter factiones, quarum duces erant, Galliis excedere iuſſiſſet, illi in Germaniam commigrauere, & ſub Carolis, Arnolphis & Oddonibus Chriſtianam religionem interpretantes, totam Herciniam inamœnis & irriguis vallibus, & aprorum & ceruorum ſaltibus, ſub annoſis & nigris quercubus, à quibus cœnobiorum ſuorum nomina ſunt, occupauere. Qui nunc diuitiis & opibus ita creuere, vt regibus & principibus noſtris non inferiores ſunt, ſeu luxum, ſeu arma conſideres. Multi ex his vt diuitiis & vrbibus aucti fuiſſent, & vt illis dinaſtiam coniungerent, excuſſo religionis ſeuerioris iugo, abiectoque cucullo, quem adhuc ſtatis anni temporibus ferunt, licentioris vitæ habitu populariter viuere cœperunt. Cuditur adhuc apud Francos hummi genus, apud quos Burgardus & Kilianus Britanni, à qua Religio ortum habuit, docuerant, quod à Druidum nomine Druidenſis dicitur. Magna profecto Græcis nunc & ſempiterna à nobis gratia habenda eſt, qui populum olim efferum, & quem nulla arma domare vnquam potuerint, nunc illi religione & vitæ ſanctitate ad mitiora ſtudia & ingenia conuerterunt, & qui prius in nemoribus & ſiluis vagi, iam per illos in cœtum & ſocietatem congregati, clariſſimo imperio, ſanctis legibus & optimis moribus probe degunt. Ceterum ſilua ipſa trans Viſtulam Viſontes, quorum venatio Sarmatis glorioſa & Vros habet. Sed in Moſcouia tantum finibus, á qua Imperator Fridericus Tertius maternum genus duxit. Montes etiam in Friderici Saxoniæ Principis terra, quæ Veſuuium & Ethnam ſempiternis ignibus imitantur. Illud autem in eis nemoris montibus, qui ab Alpibus, vt diximus, per Germaniam & Sarmatiam perpetuo dorſo in Carpathum vſque excurrunt, mira naturæ prouidentia accidit, vt flumina à medio illorum ſpina decidentia hinc in Oceanum & ſinum Codonum à Gothis accolis dictum præcipitentur: hinc per Danubium in Pontum ſe euoluant, tantæ terræ ſæpius anguſtia, vt quædam artes & ruſticorum caſulæ dum imbres ſuſcipiunt, in diuerſa maria (ſicut in Apennino fit) ab vno tecto tranſmittantur. Carolus Magnus, dum apud Francos ageret, pulcherrimum facinus, Herculem & Xerxem æmulaturus, animo agitauerat, dum perſuaſum ſibi fuerat, poſſe percommode de Rheno in Danubium nauigare, & perinde ab Euxino in extremum Oceanum copias traiicere, ſi in Regnoſum & Almonum fluuios, qui decem millibus paſſuum tantum diſtant, eiuſmodi foſſa duceretur, quæ eſſet nauium capax. Confeſtim Rex cum omni militum multitudine in eo labore totum autumni tempus conſumpſit: Ductaque eſt foſſa, cuius veſtigia adhuc cernimus, quam & hodie accolæ Traiectum dicunt, duorum millium paſſuum longitudine & trecentorum pedum latitudine, ſed in vanum labor omnis ceſſit. Nam propter iuges pluuias & terram, quæ ſabuloſa erat, opus fieri non potuit. Quantum enim terræ à militibus interdiu egeſtum erat, tantum noctibus humo iterum relabente ſubſidebat. Acceſſit ad tam pulcherrimi operis retardationem omnimoda & vltima Saxonum defectio. Hac igitur ſilua digeſtione definita, eius quidem longitudo in Europæ finibus à Moſa Galliæ fluuio in Tanais vſque fontes accipienda eſt, latitudine ab Alpibus in Oceanum ferme Germanicum porrecta. Militaria, ſi quis rem curioſius inquirere velit, ex ſupputatione cœleſtium circulorum & graduum colligat, in quo tractu, hoc eſt, ſeptentrionali tres nobiliſſimas gentes Sueuos, Francos & Boemos, ſilua ſuis ſaltibus claudit, moribus tamen & lingua religioneque differentes, regiones ipſæ admodum lætæ & opimæ, perennibuſque fontibus & fluminibus impeditæ. Gentes ipſæ pugnaces Regum & Imperatorum noſtrorum parentes & nutrices, facileque geſtarum rerum gloria hodie inter ceteros Germaniæ populos principes, ipſe per Herciniam & eius colles in morem Teſſalicorum tempe vndique circumſeptæ, intus glebulentæ vini & frugum feraces. De quibus in Germania, quæ ad χωρογραφίαν attinere viſa ſunt, diffuſius ſcripſimus.

CAPITVLVM IV.

De imagine & deſcriptione Norimbergæ, Inſuliſque eius & Thermis, & prato Allerio.

VRbs igitur Norimberga negociatrix tota & quæſtuaria operoſam quandam congeriem & negociationem continens, & quam ex coniectura longitudinum & latitudinum Segedo-

num à Claudio Ptolomæo nominatam inuenio. In mediis eius regionis & nemoris arenis ædificata ſpacio murorum octo millibus patet, triplici muro & foſſa vna ſuperbiſſime cincta. Veterem etiam foſſam & antiquæ vrbis veſtigia intus habens. Verſus meridiem, vt ab amne recedit latior, in ſeptentrionem adductior, nec omnino rotunda, ſed de induſtria aliquando reducto ſinu, vt obpugnatu difficilior foret anguloſa, lapide murorum vndique ſecto & arenulento, quem paſſim in eius regionis collibus & compeſtribus locis terra effodiunt, cui peculiaris quædam mollitudo eſt, & vt coagulatæ arenæ natura facile ferro cedens. Qui vbi ad auras expoſitus eſt ſole & ventorum flabris velut igne concoctus, indureſcit: proinde ſtruendis ædibus aliiſque ædificiis peridoneus.

Foſſa vrbis latitudine viginti cubitorum patet, altitudine ferme totidem eminens, inter duos muros perpendiculariter erectos interlabente riuulo, & ceſpide herbido, quem feratum greges, cerui, hinnulique depaſcunt. Turres in interiore muro, qui æditior eſt quadrangulæ & ſecti lapidis per circuitum eminentes pari ſpacio diſpoſitæ. Ducentæ turres muri, quibus vigiles ad excubias vrbis impoſiti, qui vlulantibus cornibus, & clangentibus conciſo, & continuo cantu tubis ingredientes hoſpites ipſumque ſydus exoriens ſalutant & excipiunt. Vtque lux occiderit, cantu illam ex antiqua religione & veteri inſtituto perſequuntur. Præcone etiam noctis horario & excubitore, qui per ſtationes vrbis, excubias noctis, vt ille in turribus ſingulas voce denunciat: horis diei & noctis ad annuam ſyderis declinationem, & eius ſupra Orizontem moram, id eſt, vmbræ & lucis quantitatem, non ſine Solis accedentis & recedentis obſeruatione inæqualiter diſcretis: Singuliſque horis in quartas per pulſum mallei diuiſis, & in quatuor vrbis regionibus à quatuor excelſis turribus ordine denunciatis. Tanta apud fœliciſſimos ciues temporis vſura eſt, cuius nulla honeſtior auaritia, & grauior iactura. In antemurali autem, quod foſſæ vrbis imminet, fere turres totidem, humiliores tamen & vbi muri flexus poſcit teretes & rotundæ: ſingulæ machinis & tormentis, baliſtis muralibus & armis, varioque & multo genere telorum oppletæ, & tanquam ad præſentaneam impugnationem inſtructæ. Mœnia pinnata coctili latere tecta. Muri autem interioris craſſitudo tanta eſt, vt bini armati per circuitum inſertis mutuo brachiis ſine periculo commeare poſſint. In antemurali identidem. Portas ingentes in diuerſas Germaniæ partes ducentes ſex habet, & duas anguſtas, ſingulæ arduis turribus & fortiſſimis propugnaculis præmunitæ: in quarum frontiſpiciis cernere eſt aquilas bicipites multo auro veſtitas: Opima noſtrorum Imperatorum de Romanis quondam ſpolia, & iam portis noſtris, vt quondam Romano foro locata roſtra. Per portas autem conſulto non recta, ſed in obliquum flexa ducit in vrbem via, locum amplum, & multorum hominum capacem, mœniaque ambitioſa habentes, quæ vel præſidio portæ, dum impetus exigit eſſe poſſint, aut irrumpentes hoſtes deſuper ſaxis teliſque obruere. Portæ autem catenis, vectibus ferreis concellatis & penſilibus clatris ſeu cataractis obfirmatæ, ab imo præacuta cuſpide & ferreis lanceis obductæ & aculeatæ, quæ dimiſſæ ingreſſum hoſtium arcent, aut ſubito decidentes impreſſores proſternunt, & confodiunt. Aquæductum vrbs à meridie habet abluendis deuehendiſque ſordibus in diuerſas plateas coactus: qui cœcis tandem cuniculis in amnis alueum defertur. Amnis autem vbi ab ortu per patentes arcus clatris & fortaliciis munitos vrbi infuſus eſt duas Inſulas efficit. Prima aut arte facta eſt, à congeſta terra & arena nomen habet. Secunda anguſtior: ſed illa prior latiſſima amœniſſimum ambulacrum per circuitum circumducens denſum & plenum in ſpeciem nemoris comata arbore, æſtiuis vmbris peramœnum arboribus ad vtramque amnis ripam veluti columnis porticum efficientibus. Loco intus patentiſſimo & ad ſolem aperto, in quo lineam veſtem, qua Germanæ mulieres frequentius vtuntur, ad Solem vndarum aſpergine albore candoreque inficiunt. Hunc illi locum à pollore nos Colybium aut conditorium, ſi ita liceret loqui, diceremus. Quem circum vt æſtiuis lauationibus amnis perſalubris eſt ad lucis occaſum & nocte intempeſta multitudo hominum calorem releuantium confluit ſubmiſſis cantibus & dulci murmure per opacas & tacitas vmbras gradientium. Audires tunc varios adoleſcentum & iuuenum puellarumque concentus, blandeq; ſe ſalutantium & excipientium mirumq; dictu, nullam vnquam hic factam cædem aut ortam controuerſiam aut rixam, tanta animorum & naturæ conſenſu ad amorem & amicitiam properantium.

Adiacent Thermæ medendis releuandiſque corporum ægritudinibus ſaluberrimæ, ſalutaris vnda, vbi verno tempore ab acceſſu ſyderis teporem, ſpiramentumque viuificum acceperit, venamque ſuam largius aperuerit multitudinem languentium in commune diuerſorium recipit: vires & vigorem ſenſificum membris & artubus in prauum delapſis reſtituens: maxime ſole per taurum & geminos vernalia ſydera tranſeunte, medicus & ad ſanandum efficax liquor. Amnis autem vbi per duodecim pontes ſiblicios, & ſecti lapidis, quibus vrbis partes coniunguntur, & per innumeras rotas, per quas arcus duos regios ferreo ſepto clatratos ſeſe euoluerit, extra vrbis muros ad ripam ſuam locum publicum & peramœnum habet: quem pratum Allerium ij ſi dicunt.

In hoc die feſto iuuentus & omnis ætas effuſa verno & æſtiuo tempore velut in commune theatrum confluit. Iuuenes in palæſtra, lucta, ſaltu, ſaxorum, ſtipitum, phalangæ & haſtarum iaculatione, aliiſque exercitiis & ludis contendunt, vireſque & membrorum robur experiuntur, varioque applauſu & cachinno vocanti populo præbent ſpectaculum. Locus is quingentis paſſibus longitudine patet, latitudine anguſtior. Intus quaterna ſerie arborum iuſto interuallo diſtantium conſitus, ſub quibus quatuor fontes irrigui oriuntur. Tres in altum ſinguli quatuor fiſtulis & cannis æneis garrulum liquorem effundunt, in moremque imbrium ſpargunt, amplis lauacris colimbis & natatoriis, teretis & cauati lapidis ſuppoſitis. Quartus peripheria ſecti lapidis ad imum perſpicuus in ipſo prato erumpit vena, vberrima, largiſſima, & ſaluberrima hauſtu. Pegaſum & Libetriden putares, ſi Muſarum imagines, aut Phœbi ſimulactum expreſſum haberet, tam læta facie, viridi & perdigo herbarum ceſpite & odoratum florent arborum opacitate: at ſtrepentibus proximi amnis ripis, varioque & dulci concentu volucrum ex colle qui adiacet frugiferis arboribus & vitibus amictus, qui in arcem vſque Cæſaream porrigitur, vbi ab occaſu arx prærupta petra. Foſſæ vrbis altitudine centum cubitorum ambicioſiſſime imminet.

CAPITVLVM V.

De arce imperiali, fontibus ædificiiſque, & foris vrbis, hortis & officinis metallariis.

VRbs igitur in eum modum ſita ad vtramque amnis ripam prona eſt, tectaque & ædificia ſua humiliat, molas machinarias, & papirianas, frangendæ frugis, formandi æris ſecturas & ſtridentis ſerræ rotas, variaſque metallarias officinas amplectens, quæ incredibili arte & mire ingenio, arma, enſes, cuſpides, loricas, frameas, tela, cultros, nouaculas, caldaria, pelues, patellas, acus, forpices, ſartagines, gyros, filaque ferrea, & ænea, & honeſtæ ſupellectilis varia vaſa: ſeſſaria, lotaria, & potoria cudunt & expoliunt, rotis ipſis malleiſque & machinis velut in officina Brontis & Steropis inter ſe conſonantibus, ipſiſque aquarum nymphis de tanta ſeruitute & laboribus ſuis conquerentibus. Ferunt ibi primum artem extenuandi ducendiq; radij per rotarum labores inuentum, à quodam Rudolpho, qui dum artē velut arcanum obcultaret, magnaſq; ex ea diuitias conquireret, ob hoc ceteris ciuibus (quemadmodū vſu venit in lucroſis prouentib. maxime apud auxionarios) inquirendæ eius actis cupidinē inieciſſe, qui filium eius induxerant & corruperant, vt interiorum rotularū labores & tenellas quæ ferream bracteolam per anguſtum foramē prendunt, ſicq; pertinaciter trahendo extenuant archetypo aliquo exprimeret: quod factum dum pater comperit, velut in inſaniam & furorem actus filium trucidare ſtatuiſſe ferūt: niſi ſe ille aſpectui ſuo ſubtraxiſſet, manibuſq; elapſus effugiſſet. Ab amne autem vrbs ſenſim & leniter aſſurgens, verſus Boream, Eurum & Occaſum pomeria ſuburbana, viridaria hoſpitiua voluptuarioſq; hortos innumeros extendēs, vario genere, fructuum, florum & herbarum, peregriniſq; arboribus, conſitos oleribus, caulibus, rapis, ceteriſq; fructib. præcocibus. In hortis interſtructis ædiculis captandis vmbris ęſtiuis, deliciis, aucupiis, & declinandis imbrib. accommodis. Viuariis piſcium & auiariis intus capaciſſimis viniq; feracibus. Oppidulum etiam orientali portę adiacet, quod Verdam à ſaliceto amnis dicunt, ad ſagittæ ferme iactum, id quod tanquam coloniam multos ciues operarios, fullones, & diuerſarum artium magiſtros vrbs ipſa deduxit. Et extra quidem vrbis imago cum arte ſua ſacriſq; ædib. pulcherrima ſpecie ingredientium ſe oculis infert, & contemplationi præbet ingreſſos maiori admiratione rapiens. Plateæ amplæ & mundæ, & ad ſolem apertæ, Saxo duriſſimo vndiq; propter oneratios currus ſtratæ: Cateniſq; ingentib. maximo ſumptu obſeratis: vt ſi quando ſeditio principum orta eſſet, aut exercitus per vrbē iturus, ciuitas tuta & occluſa foret. Puteis publicis centum & viginti. Canalib. autem & fiſtulariis tribus ſupra viginti opportunis locis per vrbē ob incendia & neceſſarios vſus extructis, duobus etiam fontibus ſubterraneis venulis erumpētibus, aqua & per arenas collata eſt dilutiſſima & ſuauiſſima potu. Fora multa habet, raparium, porcorium, lactarium, vinarium, frumentarium, caballarium, oporionum vel obſonium à fructibus ſic dictum, ex illis quod ſpacioſius eſt, negotiatorum fontem habet ſecto lapide multo auro varioq; genere ſculpturæ ornatum: virorum fortium imaginibus circumpoſitis. Materia eius inſtar piramidis erigitur, opere mirabili ferreo & cancellato ſepto. Intus lauacro ampliſſimo ſubpoſito, in quod ſedecim cannis auratis profluens liquor ſe colligit. Adiacet diuæ virginis phanū per Carolum IV. magnifico opere conſtructum, opibuſq; Regiis dotatum, expulſis ab eo loco Iudæis, qui omnes fontes vrbis veneno infeciſſe cauſabantur, excindenda profecto gens aut ad Caucaſum & vltra Sauromatas perpetuo exilio relegenda, quæ per vniuerſum orbem in ſe totiens iram numinum concitat, humani generis ſocietatem violans & conturbans. Ædificia autē publica vrbis & ædes eius priuatæ & publicę ingenti ſumptu, & longo labore exornatæ: tectaq; largis infuſa diuitiis, duplici latere rubentia, à baſe cubica & tetragona in trigonum, procliuatis tectis (vt dum imbres niueſq; ſolutæ fuerint deducantur) in arctum liberaliſſime conſurgunt. Parietes omnium ferme ædium ſecto lapide, olim ruderib. & virgultis pro ſimplicitate illius ſæculi argilla obliti, cretaq; aut gypſo cæmentario opere obducti, à fundamento largiſſimis impenſis in ſummitatem erecti, eluceſcunt: vt plane

non ad ciuium, ſed ad Regis & Principum humani generis & Imperij domicilium conſtructa exiſti-metur. Feneſtræ patentes & columnulis poſtibuſque fulcitæ, multo ferro circumſeptæ, rotuliſque vitreis pro aeris intemperie obcluſæ, ante quas multorum genera florum & peregrinæ herbæ teſtaceis vaſis vernant & redolent, quæ vbi aura ſpiritui agitata fuerit, cubicula & ædes, vt parulæ & perflabiles ſunt odore ſuo implent. In ædibus penetralia & meditullia multa. In hiſque munda variaque ſupellex auro, argento, ceteriſque theſauris & metallis referta. Manifeſtior tamen nulla ſupellex, quam framea, camiſea ferrea, claua, equus, ea quæ ad priſcæ nobilitatis & antiquæ ſuæ ſtirpis & generis claritudinem in oſtentatione habent: ad quem armorum apparatum tenues etiam operarij coguntur, tanquam ad neceſſariam ſuppellectilem, vt ad quemcunq; motum & trepidationem (externam aut domeſticam) manus prompta & expedita ſit. Collis autem, cuius meminimus, latera ſua in ortum & occaſum circumducit, vrbemq; ipſam extendit multo vndiq; & frequente habitatore circum radices ſuas domus regias, & diuerſoria ſpacioſa amplexus, quæ Cæſaris familiam & eius amicos magnificẽtiſſime recipere poſſunt. In collis vertice duæ arces egregiæ. Maior in occaſum reſpiciens ex vrbe anguſtum aditum per petram exciſam admittit, quæ regias aulas & Cenat omnes laqueatas magnitudine patentes & ornatu locupletes habet. Illaq; Cæſaris & Romanorum regum domicilium eſt. Cæſar Fridericus, vt hortis plurimũ ſe oblectare ſolebat, in ea arce penſiles ſibi hortos fieri fecit, pilis onus ſuſtinetur, altitudinem muri æquans, ſolumq; ſuper ſtratum herbarum & arbuſtulorum patiens eſt. Altera autem arx, quæ huic ab ortu adiacet (à qua Comitib. illius loci quondam titulus erat) nunc pene exciſa & demolita eſt proximo bello, & in eius locũ publica domus frumentaria conſtructa, propugnaculum ad vrbis excubias habens, per quod porta in pomeria verſus ἄρκτον ducit: quam vtriuſq; arcis parietes per exciſam rupem & propendiculũ quadraginta cubitis ſurgunt, foſſà velut immenſa dehiſcente & ſe laxante valle profundiſſima & latiſſima, ambitioſum ſane opus & violatæ naturæ pulcrum ſpectaculum. Collis delubra tria & ornata habet, duo loco publico ciuibus ſemper patentia, diuę Margarethæ & Valpurgi dicata. Tertium in Imperiali arce anguſtius, quo Cæſar rei diuinæ & ſacrificiis ceremoniiſq; adſiſtit. Ferunt vulgo illud quondã Dianæ fuiſſe phanum, eiuſq; rei argumentum adducũt εἴδωλα, vetereſq; quaſdã & incogniti ſimulacri imagines: quod ego, vt multa in Germania incomperta habeo, ſic an hoc ita ſit nec ne, nõ quidem affirmauerim. Puteos duos collis habet, vnum mõtis radici & turri veteri adiacentem, alterum in vertice exciſum, cuius profunditas viſum fruſtratur, aqua machina miro ingenio & facilitate hauritur. Turres autẽ quatuor in circuitu collis, vaſta & ardua mole circumpoſitæ eminẽt: duæ ad Cæſaris arcem vrbem ipſam deſpiciũt. Reliquæ ad ortum ſolis adiacent in auſtrum & boream proſpectantes, vna ex illis altior, & quæ in magnum cœli terræq; tractum viſum admittat longo latoq; proſpectu patens: regionum ſpecula ab illis vocatur. Fama eſt, hanc Diui Sigiſmũdi Imperiali tempore, tumultuario opere conſtructam, dum ciues aliquorum Germaniæ Principum felicitati Vrbis, auctui & opulentiæ inuidentium, potentiam, dominationemq; ſuſpectã haberent, veriti ne aliquem ſubitum motum aut ſeditionem (vt nouarum rerum cupidi ſunt) in vrbe excitarent. Ideoq; patres Cæſarem adiiſſe, togaſſeq;, vt vrbi & arci ſuæ præſidium tutamenq; aliquod ponere permitteret. At Cæſar quidquid, inquit, in Lunæ conuerſione extruere poteritis, vobis permiſſum ſit. Illi, priuſquam ſydus ſe impleret, & ad ſecundum coitum rediret, tantam molem in auras erexerant, multorum ſane hominum & properantium opus. Altera turris veneranda antiquitate conſpicua eſt, religioſeque à ciuibus vetus Norimberga nominatur, ſcabro lapide, & fœda ſitu, vt ab imbribus tempeſtatibuſque exoſa eſt, longi æui & mutati ſæculi euidentis ſignum. Figura eius non rotunda neque tetragona: ſed (præter conſuetudinem ædificiorum noſtrorum) longa abſide deformata.

CAPITVLVM VI.

De verticalibus vrbis ſyderibus & qualitate aeris, valetudine & habitu populi.

SYdera verticalia, duæ de prima magnitudine ſtellæ, vrbem ferme intuentur: & vna, quã in libra, & alterã quam in auriga conſpicimus: quæque in latitudine eius inclinationis mundi intra circulum arcticum & æſtiuum conuerſorem in cœli imaginibus declarantur, vt genua Herculis, humeri Bootis, ala ſiniſtra Oloris, Andromedæ pedes, poplitesque Caſſiopeæ, Perſei vmbilicus, flexuraque poſteriorum pedum maioris Vrſæ. Ex ſignifero vero maxime Virginis ſydus imitatur: quod & ingenia & ſigna vrbis aquila virgineo capite deformata teſtantur, ex quorum naturis, quod cuique ingenio, arte, ſeu coniectura licet, & quod velit & poteſt eliciat. Vrbis paralellus, qui & per Boriſtenis fluuij hoſtia ducitur, & latitudo ſeptimi climatis, quæ ex terræ deuexitate accipitur, quadraginta nouem partibus & aliquot minutis ab æquatore abeſt, diem habens minorem paulo horarum ſedecim: longitudine Europæ ferme media. Quo fit vt vrbs non modo vniuerſæ Germaniæ: ſed totius Europæ medio centro condita ſit. Quippe quæ tantum à Codono & Adriatico ſinu diſtat, & ab Oceano externo & Tanais ripis pari ferè ſpacio. Quamobrẽ Io. de Monte regio, conterraneus noſter, aſtronomorũ & mathematicorũ noſtræ ætatis facile princeps, propter vniuerſalem conuerſationem hanc ſibi vrbem in perpetuum domicilium elegit, vt cum viris mathematicæ ſtudioſis commercia & obſer-

Digitized by Google

obſeruationes ſuas cœleſtes opportune habere poſſet. Sed cœleſtia forſan odia hunc virum (dum plura poſteritati pararet) ſuſtulerunt. Regio vrbis neque caloribus neque frigoribus nimis infeſtatur, aerisque & cœli illius clementia, & qua non benignior in Germania eſt, ſumma temperies & benignitas eſt, quippe quæ in arena ſita eſt, amnesque duo quos diximus neque paluſtribus vtiginoſis, aut ſtagnantibus locis perfluant: illud maxime efficit, vt terra ipſa halitum puriorem ſpiret, & vaporem ſicciorem exhalet. Hinc aer purgatior, & à vento tranquillior: Ipſaque corpora validiora, animique vigor cœleſtior, ingeniaque eleuatiora & perſpicaciora. Et quemadmodum alia ibi terræ ſuperficies, ita illi à ceteris Germaniæ populis moribus, ingenio, lingua, & habitu diſcrepant, propter terræ exhalationem ſiccam: Et qualis Mercurii eſt, quē ego in eo tractu primum è terra progreſſum crediderim, ſi vt Heſiodo & doctiſſimis placet terra deorum parens extitit. Nec fidē quis detrectet, cum (vt apud Cornelium eſt) Germani antiquitus Mercurio & Iſidi ſacrificarint, vt in Germania illuſtrata dicemus. Qualitas igitur aeris & telluris huiusmodi eſt, quæ longe ſecus ad Danubii ripas propter humidiorem cœli diſpoſitionem & Alpium propinquitatem, ob alimenti etiam naturam accidere videmus, vt ex illorum hominum lineamentis, ſermone & ingenii deprenditur. Idque mirum, vt ad quatuor vrbis portas & plateas diuerſa & varia ciues inter ſe lingua loquantur: Sueuice, Francice, Bauarice, & montane, pro vt cum diuerſis hoſpitibus vrbē frequentantibus lingua corrumpuntur & aſſueſcunt: Frequentes tamen nebulas vrbs propter ſyluæ vicinitatem circa æquinoctia habet, vt in omnibus regionibus ſeptentrionalibus accidit. Peſtes luesq; corporum rariſſime (niſi dum vniuerſales ſunt) patitur. Quas magis corporum contagione in tanta hominum multitudine, quam aliqua cœli iniuria accidere affirmare auſim. Sed vbi peſtis illa & humani generis grauiſſimus hoſtis euolutis decem aut duodecim annis (vt fit per Germaniam) ſæuire incipit, ſeu occulta quadam cœli terræue repugnantia, ſeu alimenti corruptione, ſeu regionum iniquitate ſyderumue paſſione, ſeu infauſta cœleſtium virtutum commixtione: deorumque ira, ſeu quæ natura ad certū numerum mortaliū per hanc luē reducatur, dum ſe ipſam purgat, & ſuperuacaneum tollit & reſecat, ſeu vt in aliis animalibus peculiares quædam plagæ & morbi ſunt: ita quoq; in hominum genere accidit. Sed quis omnium eorum, quæ natura fiunt cauſas, certas reddiderit? coniectura noſtra tenuis eſt & inuentio timida & incerta vtcumque ſit: dum plaga illa inualuerit, membraque corporea incendio ſuo depaſcit, & ne contagio ad alios ſerpat ſingulari cura & prouidentia olim hoſpitis noſtri Sebaldi Clamoſi ad amnis ripam extra vrbem conſtructa publica domus eſt, (Lazaretum Itali vocant) ſpacioſa & aeroſa inque varias cellas digeſta, in quam aurigæ & baiuli cum ſellis geſtatoriis illos, quos lues corripuit, euehunt & abducunt. Seruis, proſelitis, operariis, & cuiusque conditionis hominibus hæc pietas fit, domus ea diuo Sebaſtiano conſecrata eſt, ab eoque nomen habet. Populus igitur Norinbergenſis, vt cœli terræque tractus eſt, & pro Germanorum natura corpore validus, laborum, frigorum & æſtus patiens, neruis & oſſibus ſolidis, ſtatura eleganti: vultu liberali & proſpera valetudine, niſi quam intemperantia & non merentis ſtomachi accuſatio (vt noſtrorum ſæculorum luxuria eſt) induxerit in libidinem, ventrisq; gaudia effuſi, animo læto & hilari, & quod multum decoris apud illos eſt, in variarum linguarum loquelis gnari & prompti, nouitatum & rumorum auidi, ingenio vafro & ſolerti, lucrioſo, elato & iactabundo, quique ad effectiones facile commoueantur, & cito reſiliant, natura arenæ crederes, quæ facile commoueantur & cito reſiliant, quia facile à vento tollitur & diſſipatur, elegantia morum & ciuilibus virtutibus alias conſpicui. Habitu corporis plerunque nigro, & veſtium forma, ſæpe mutabili, vt ab externis gentibus, quibus cum negotiantur, corrupti fuerint: vtque diuerſæ nationes influunt, præbentibus maxime Principibus noſtris occaſionem, qui vt iam in multis aliis à priſca Germanorum virtute deſciuerunt, ita quoque nedum à patrum ſuorum, verum etiam à patriæ moribus degenerauerunt, linguamque nouam veſtemque ſequuntur, & patriæ meminiſſe piget, vitæque prioris, dum pax atque fides fuit & conſtantia rebus: nunc Sarmatarum more laxa & ſinuoſa veſte vitta caput redimiunt, pendentque à corpore pelles. Nunc Pannoniæ haſucum, & Italiæ cuculum patria veſte commutantes: nunc Gallorum more limbatas chlamides & manicatas tunicellas induunt, nunc corpus caliga & tunicella interula ſtrictiſſime ſingulaque membra exprimente ſtringunt: caputio poſteriore parte phalerato & caudiculato ſupraiecto palliolo ad dexteram aperto, vixq; ſuper inguina producto: calceis quondam roſtratis, nunc vero obtuſis, & circa talos Zonatis, crepidis & ſoleis ſubſtratis in Gallicanum morem fuerunt. Senatoribus tamen & honeſtis aliis ciuibus patricius hactenus amictus manſit, incincti tunica ad talos vſque demiſſa & ampliter manicata circa collum latum limbum circumducens, & à pectore ad pedes vſque notis fibulata. Pileoque ſuæ libertatis indice capita tecti, annulus aureus in læua, ſignaculo aut gemma incluſo. Dextera autem Zona oraria cum ampulla oliaria tereti ambitu formata.

Digitized by Google

CAPITVLVM II.

De ingeniis & moratione virorum & mulierum.

VIri in armis expediti & exercitati (quippe qui vt plurimum iuuenes bella ſequantur externa) quod vt in habitum conſuetudinemque adducant exercitia bellorum ſemper habent: Die feſto non ingurgitationibus aut ingluuie vacant, vino, ſomno, epulisque ſepulti: ſed vbi mane ſacris interfuere, cibisque refecti, confeſtim bombardarii & ſagittarii ante vrbis portas aut foſſas coeunt, muneribus præmiisque iuuentutem ad certamen inuitantes, quique peritior & ad ſignum certior fuerit primum, ille munus conſequitur. Ceteri ex ordine (vt ſinguli virtute præſtiterint) inter ſe alia munuſcula diſtribuunt. Hæc ſunt annullus aureus, aut aliquid argento fabrefactum, arma etiam & framea, cantarus, ſcatellaque ſtannea, patera, phyala, lagena, & alia quæ ſuppellectilem ditare, & ornare poſſunt. At parte in alia centuriones (qui longo vſu bellorum in re militari excellunt) peditatus cohortiumque præfecti collectam ingenuam & plebeiam (prout ſors quemque armauerit) iuuentutem, ſub ſignis in foſſas vrbis longe lateque patentes tympanis tubisque ſonantibus deducunt, quam illi in cohortes, phalangas, alas, præſidia, & primipilares ſub ſignis in duasque hoſtiles acies ſub imagine veri futuri, & præſentanei prælii diſtribuunt, & ſigno dato armis ſe & ſagittis primo laceſſere, dein confligere, hactisque cedere: nunc inſtare & nutare: nunc fugam ſimulare & miſſilibus, ſeruato ordine & ſtatione, nunc rettocedere, mutuoque tandem congreſſu concurrere, vititimq; martem conſerere cum aduerſa acie docent, acclamationibusque nominatim quemque hortantes animant & inſtruunt: Gladiatorum etiam gymnaſio ob eam rem militarem ſemper in diebus feſtis aperto & frequentato. Ingenia vtriusque ſexus delicata & vafra, & quæ (vt à ſapientibus quoque traditum) locorum quoque ſitus ita firmat: vt φιλότιμοι, honoris & gloriæ laudisque cupiditate maxime flagrent, parata ingenii ſimulatione, & lucri cauſa nihil intentatum relinquentes, vtque apes diuerſos flores peruagantur, vt fauum conſtruant, & aluearia ditent: Ita illi à diuerſis regionibus diuitias & opes conquirunt, vbique ſuæ inuehunt, inde plurimum ſibi tribuunt, & ad vulgi oſtentationem ſe accommodant: Popularis auræ venatores & aucupes. Vrbs profecto omnium quæ in Europa aguntur gnara, & nil reticente, & ſermonum auida, quæque ſui generis, diuitiarum, facultatum, magiſtratuum, & honorum reſpectum maxime inter ſe & peregrinos haberi velint & cupiant, Quod vitium, vt in Principibus noſtris dum conueniunt, conſpicuum eſt, ita nunc in ciues contagione ſua ſe latiſſime diffudit, concomitante ſemper inuidia & animi indolentia, ſi quem prælatum ſibi ambicioſa mens viderit, quæ non parum tunc in illos poteſt, dum aut rebus diuinis interſunt, aut publicis perfunguntur honoribus, tunc turbato ordine aut à congreſſu ſe ſubtrahunt, aut alter alterum adhortatur, prenſum manibus aſſequentem, attrahere pro viribus adnitens, quod ſi honorem illi præriperet, indelebilem adhortantis indignationem incurreret. Tantum nunc ora hominum ab animis diſſident. Quandoquidem ex humanis mentibus amicitia priſcum illud mortalium bonum nunc exoleuit, in cuius locum aſſentiones, blandiciæ, & quod optima nunc via proceſſus amoris inſimulatio ſubmigrauit. Fœminarum autem hilaritas & eximia manſuetudo (plusquam credi par eſt) decora & venuſta adeſt illis (quæ maxime animos conciliant,) comitas, affabilitas, mitisque humanitas, vt plane ad emollienda ſilueſtrium virorum feritatem natę videantur, mundæ, politæ, iucundæ, & maritis imperioſæ, & Andromedæ. Quapropter vrbano & lepido ioco in illos luditur, ob eam rem Imperatorem aquilam virigineo deformatam capite Vrbi in ſignum dediſſe: placide tamen & ad obſequia virorum lætæ, contubernales, & conuiuariæ, non ſegreges, aut conclauariæ, & non tantum in curanda educandaque prole (quam præter morem Germanorum in hac vrbe perfuſa indulgentia & blandiſſima appellatione educant) ſolicite: Verum in gubernanda dirigendaque familia prudentes, merciumque & arithmeticæ & muſicæ, Romanorumque caracterum & linguæ Romanæ intellectum, & vſum litterarum callentes. Ideoque quæſtibus ſellulariis deditę. Inceſſus autem & habitus matronalis, & qui pudorem vultu geſtuque præ ſe ferat, peplo parum in fronte rugato ſeptuplo aut decuplato ob frigoris aſperitatem capita inuolutæ. Plærunque etiam velo (quod inſigne matronale eſt) lato & ſinuoſo plicisque retorto, & circa tempora bicorniculato, quod non omnibus geſtare conceſſum eſt, & quæ geſtant ſi infamia aliqua notantur velum illis interdicitur. Pallis nigris ſinuoſis & ſyrmata trahentibus, pudicitia, fide & obſequio erga maritos inſignes, adeo fœcūdæ, vt nulla pene Europæ ciuitas à ſobole ſua vacet: ad quatuor ferme millia ciuium naſci quotannis perhibent. Cæſar Fridericus vt nouiſſimæ Norimbergæ egerat, vt de multitudine puerorum vrbis ſibi relatum erat, omnes pueros infra decimatum in foſſam vrbis, cui arx imminet, vocari iubet. Iam tota vrbs in publicum gaudium & communem lætitiam effuſa, & genetrices exultim in ſpem erectæ: quæ aliqua egregia munera ab Imperatore in eo delectu accepturi eſſent. Matresfamilias puerorum facies lætiſſimas luſtrare, frontes ornare, comas pectere & diffundere, prætexta bulla candidaque toga & purpura, auro & margaritis onerare, & nihil eorum, quæ hanc ætatem gratiorem & fauorabilem reddere poſſint, negligere. At Cæſar vbi collectam multitudinem & Germani ſanguinis florem, oculosque hoc tenerrimo examine humani generis

Digitized by Google

netis ſatiaſſet, pueris placentulas tortulasque mellitas (vt ætas puerorum illarum rerum auida eſt) diſtribuit, ſicque piſtillis donatos parentibus remiſit. Conſtituens ad futurum eorum conuentum nummum argenteum ſignatoria ſua gemma notatum in ſingulos donare : quem illi in longa ſecula & in generationes & familias ſuas tanquam theſaurum aliquem aſſeruarent. Pueri tunc ingenui ſuper quatuor millia numerati fuere. Compara nunc priſcorum Imperatorum ciues Romanos donatiua & congiaria publica & ſumptioſa conuiuia ad noſtra tempora. Ornatus mulierum & corporis cultus, quod equidem in hoc ſexu probauerim parciſſimus eſt, aurum & gemmas, niſi in digito ferre conceſſum non eſt; Sarmaticas Scythicasq; pelles nulla, margaritas nulla, coccineasq; Coas aut oſtrinas veſtes nulla: ſed has tantum limbis veſtium aſſuunt: conſiderantes hac mulierum luxuria multas Germaniæ & Sarmatiæ vrbes in paupertatē adductas, dum viri mulierarii corrupto fœminarum appetitui nimis indulgent, earumque ornatui, cuius ille ſexus auidiſſimus eſt, & ab illis difficulter erigi poteſt, inconſulto fauent, quoad ære alieno & egeſtate oppreſſi, imprudentiæ & illius luxuriæ damna experiuntur.

CAPITVLVM VIII.

De duobus auguſtioribus templis & hoſpitalibus, eorumque opibus & reliquiis.

SAcras ædes & auguſtiores duas habent, παροχίας Græco vocabulo vocant, has Romani quondam per prouinciarum ſuarum diſpenſationes, quas διοικήσεις vocant, inſtituerunt : Latine ædes præbitorias dicere poſſumus : vt quemadmodum illæ quondam prouinciarum ſuarum diſpenſationes præſidibus publicitus viaticum præbuere : Ita nunc mutata religione ex illis diuina Sacramenta erogentur. Primo & honoratior Petro Apoſtolo dicata, & diui Sebaldi corpore & ſepultura eius celebris. Is dum paulo poſt Caroli Magni tempora, vt Britanni, Galli & Hibernici Chriſtianam regionem in Germaniam inuexerant, cum aliis influens, primus eius collis & nemoris incolas ad religionem Chriſtianam vitæ & morum ſanctitate inuitauit, eiectis veteribus diis, quos priſcorum hominum ſimplicitas ſuorum agrorum & locorum præſides & tutores putabat. Alia diuo Laurentio conſecrata eſt, Regia ſane Baſilica & ampliſſima. Singulæ magnis opibus & multa ſupellectile ſacra (vt liberalitas & pius in religionem ciuium affectus eſt) dicatæ, ſumptuoſo opere parietum, rectorum, columnarum, & feneſtrarum patentiſſimarum conſpicuæ: binis arduis turribus ſingulæ decoratæ, ingentibusque vaſis æneis (quas campanas vocant) oneratæ : quorum ſonitu & impulſu populum ad rem diuinam vocant, aut clara funera proſequuntur, & ingruentibus tempeſtatibus nubes (vt naturæ quoque interpretes tradidere) diſſipant, rumpunt, & propellunt. Ædes autem intus cum abſidibus ſuis fornicatis pilis & arcuatis teſtitudinibus duarum columnarum ordine in ſublime eriguntur, vario genere cælaturæ parietum & feneſtrarum & ſculptura imaginum, auro, argento, gemmisque dotatæ, armaque & ingenuarum & veterum familiarum inſignia nedum in his ædibus ſed & in aliis omnibus monaſterii, & ſacellis affixa, quod primoribus tantum, vt dicemus, permiſſum eſt. Veſtibus & ornamentis ad rem diuinam perficiendam vario opere & labore exotico : arteque & materia peregrina precioſis. Organis (quæ Pipino à Conſtantino Græcorum Imperatore miſſa erant, primumque tunc in Germania & Gallia viſa ſunt) & fiſtulis, longitudine & magnitudine diſparibus, maximo ſumptu conſtructis, quæ vbi attracto per falles vento, manuum & pedum impulſu conceptum ſpiritum per vocales cannas euomuerint ingentes ſonos & mugitus, reſultante teſtudine & fornice, concordi cum harmonia reddunt, concentu tubarum, & cymbalorum interſtrepente: Orgia crederes aut Choribantum chorum incedere. ξενοδοχεῖα id eſt, diuerſoria ægrorum, educandis fouendisque pauperibus (quæ vulgo ipſi hoſpitalia) quatuor habent. Inſignius (quod nouum vocant) ſuper amnis ripas immenſis opibus & ſtructuris ad pauperum curam dotatum perenni ſtipendio φυσικὸν χειρουργικὸν, aromatariumque fouens, qui affatim & abunde, quæ ægris ſalutaria ſunt, adminiſtrent, opemque ferant. In eius diuerſorii templo ſacro ſanctæ Imperatorum noſtrorum reliquiæ ſeruantur, maxime de Saluatoris cruce & lancea, & Caroli Magni inſignibus, & vetera regum & imperii noſtri diademata, quibus Imperatores noſtri hodie ad Aquas Graneas, id eſt Appollineas, Mediolani & Romæ Cæſares declarantur. Has Sigimundus Cæſar in eo motu, quo Boemia à Religione Romana defecerat, à Praga Boemorum metropoli in Norinbergam (quam ſolam inter tot claras Germaniæ vrbes hoc munere dignam cenſebat) traduxit, quæ nunc quotannis exactis duobus & decem poſt paſcha diebus in publico foro maxima veneratione & cultu oſtendunt, tabernaculo miro apparatu in foro conſtructo, in qua Sacerdos vocaliſſimus aſtantibus Druidibus Sabino more præcinctis, & diuinis exuuiis onuſtis, vulgo proclamat magna circumiacentium regionum frequentia, & ex omni Germania ad hunc diem populo vrbem velut diluuio quodam inundante : ob id armatis [illegible] & ca-

Digitized by Google

& cathafractis in ſpeciem prælii pedem tabernaculi forumque ipſum & portas vrbis cingentibus, ne per inſidias vrbi ſacro ſpectaculo vacanti trepidatio aliqua ſuboriatur. Referam in hoc loco ſubitum eius diei tumultum ludicra & vana re coortum. Coruus in foro aſtante multitudine culmini domus inſidebat, vtque aduecta præda ſe ſatiauerat: conſpecta inter lateres enata herbula mox vnguibus verrere, & roſtro laterem concutere & collidere: quo ad ſolutus calce ingenti ſonitu per tecta præceps euolutus ſecum alios ſua ruina trahebat, qui fruſtratim decedentes nonnullorum aſtantium capitibus impacti ſunt, & iam ad ſonitum & fragorem in profundo ſilentio (cum omnium animi & aures in concionatorem arrecti eſſent) turba veluti repentino malo correpta, ſilentium ruperat, ſtationesque ſoluerat: tum à laterculis vulnerati, veluti haſtis deſuper confoſſi eſſent ſublato ingenti clamore perſonabant: ſecuta mox mulierum & puerorum non minor (vt in trepidatione fit) vociferatio. Iamque ſalutis ſuæ quisque memor, tanquam vrbs capta eſſet, plateatim, vicatimque diſcurrere cœperant. Sed iam in ordines ſuos ſingulæ cohortes proceſſerant, & ſigno dato, tumultu autem populum, qui nullo alio remedio arceri & ſedari potuit, voce & verbere caſtigarunt, & confirmarunt. In eo tumultu aliquorum corpora protrita, aliquorum vulnerata reperta ſunt. Exin ſpectaculi die Senatus catenis ferreis forum claudit, armatos in modum coronæ circumſtare (vt nemo ad ſimilem vanum terrorem elabi extra ſeptum fori poſſit) iubet.

CAPITVLVM IX.

De nouem vrbis monaſteriis, & eorum ſanctis & probatis moribus.

MOnaſteria virorum & ſacra κοινόβια, id eſt, contubernia vrbs intra murum ſeptem habet, locis opportunis conſtructa, & per vrbem diuiſa: ædificiisque & ædibus idoneis donata: & illis quæ ad rem diuinam, religionemque ornandam, pertinent abunde locupletata: Illa non ſuo, ſed ſenatus decreto & arbitrio reguntur. Interdiu noctuque Deo & ſuperis pſallunt, non vt in multis Germaniæ locis per vrbem vagi, conuiuiorum, & cauponarum importuni volucres, aut auaritiæ ſtudio animarum negociatores, & à pauperum menſis velut rapaciſſimæ Harpyæ cibos auferentes. Memores his moribus, religionem magis fœdari, labefactari, contamnarique poſſe, quam incrementa ſuſcipere. Sed vt Senatus iuſſit, & voluit, quotidianas ſupplicationes & ſacrificia pro ſalute reipub. ſancta & pia conuerſatione faciunt, ab alienis abſtinentes, & illis quæ poſſident, aut quæ vltro erogantur caſte & modeſte vtentes, crebris concionib. populũ ad religionẽ Deiq; cultũ & metũ adhortantur, & à vitiis deterrentes, laudes præmiaq; virtutũ, quæ bono præpoſita ſunt, & pœnas ſontium proclamantes. Sacerdotibus etiam popularibus, honeſtis legibus à ſenatu coercitis: ne licentioſe viuant, vt in aliquibus vrbibus fit, in quibus ſibi omnia licere per religionem & dominationem putant. Duo etiam Sacrarum virginum **: quæ vt ſe perpetua caſtitate Deo deuouerunt, ita ab hominum aſpectu ſublatæ & occluſæ, nec amicorum aut parentum congreſſu aut viſu perfruuntur. ſed vt velut mortuæ vitam agunt. Quapropter dum aliqua conſecratur, plurima circum eam mortis imago, ante aras proſtrata candida veſte induitur, & velut ſepulchro iam compoſito, ſacri laticis aſperſione profunditur: ſuffitione & aliis mortuorum ceremoniis & orationibus luſtrata. Quæ vbi ſpectante populo peracta ſunt, ſacerdos candela ſibi in manus præſtita, ad hoſtium (per quod tantum virginibus ex religione ingredi licet) ſiſtit. Ibique ceteræ virgines cantu, orationibus, & oſculo ingredientem excipiunt, eam collaudantes & extollentes: quæ contemptis vrbicæ luxuriæ & ſuperbiæ deliciis, perenni & iugi ſe caſtitati & ſeruituti Dei, ſanctorum (qua nulla verior libertas eſt) deuotauerit.

CAPITVLVM X.

De Domibus publicis frumentariis, & de fame, & generibus panum inſolitis.

DOmus publicas in vrbe multas, & quotidie nouas extruentes, habent: maximasque & patentiores frumentarias. Quæ vrbem (dum annonæ charitas ex ſterilitate cœli aut calamitate bellorum acciderit) ſuſtentare poſſunt. Frumenta annorum centum & quinquaginta habent aceruis iam ſiue folliculis, & nuda adipe fatiſcente. Ex eo frumento Maximiliano nuper è Gallico bello in Pannoniam tendenti, panis, vt deſiderabat, piſtus eſt: quem & nos apud amicum & hoſpitem noſtrum Sebaldum Clamoſum antiquitatis & litterarum amatorem feruentiſſimum, deguſtauimus. Aliquasque ſpecies panis (de quibus dicemus) vidimus. Sed ille colore & ſapore ſubſtantiaque inter ceteros facile noſcibilis. Sed quoniam in hunc locum incidimus, quo panis mentionem faceremus, referenda etiam à nobis eſt noſtrorum temporum grauiſſima fames, quam ego inprimis memoratu dignam duxi, ne hoc, vt alia multa apud nos ſcriptorum penuria ab hominum memoria elaberetur, aut tempore intercideret. Hæc ad annum nonageſimum primum ſupra mille & quadringentos orbis Chriſtiani: Regni vero Maximiliani anno ſexto, ad biennium Germaniam afflixit:

Digitized by Google

furientibus etiam tunc, ne vlla calamitas ſola eſſet, Galliæ, Pannoniæ & domeſticis Germaniæ bellis. Quibusdam hominibus pro panis vſu erat pirum agreſte, & corni fructus: ſorbumq; contuitum modico furfure fermentoque congeſto, ne partes maſſæ diffluerent. Alii ex fœno herbarum florumque ſemina & cum folliculis ſuis grana excutiebant, iunipero addito & farre modico, ſicque in cibum & vitæ alimoniam accipiebant. Erant qui fame premente ad priſcorum hominum cibum redibant, glandem, fagumque mola frangentes, & ex illis tortulas, quaſi oleacei panis pinſebant. Fuerunt qui pirum ſole aut furno ſiccatum farre & furfure tantum miſcebant, fermentique & furfuris partem addebant, quo coagulato materiæ cohæreret. Quidam dum longa fame confecti fuiſſent, motis tandem dentibus conſumptis gingiuis priuati ſunt corrugatisque & intortis viſceribus, dum panem cibumque accepiſſent, hærentem ſiccis faucibus alimento ſuffocati & extincti ſunt. Compertum eſt, multos, ne fame contabeſcerent, in remedium vitæ caules, rapum & nucum putamina: concerptis arborum foliis & corticibus contudiſſe, & cum lacte, leniendæ famis gratia, abſumpſiſſe. Alii amicorum & vicinorum conuiuia (vt Germani gentiliter epulones & manducones ſunt) petentes, non prius domibus recepti ſunt, quam tantum panis ante hoſtium ſecum attuliſſe demonſtrarent, quantum ad cœnam illis ſufficere poſſit. Vidiſſes tunc omnis ætatis & ſexus homines, à rure ad vrbes commigrare: intonſum, hirtumque agricolam Herciniique nemoris incolam: Fœda & fruticante barba ſqualidam, pendentibus genis, macieque confectam: per plateas, vrbis hoſtiatim, velut iumentum famelicum ad vacua præſepia boans: ante ſacras ædes cum coniuge & liberis ſtare, ingredientes acclamare, prehenſare, elatisque ad ſydera manibus & obortis lacrimis genu nixus rogare: priusquam ſuperos placarent, pietatem aliquam, qua nihil gratius acceptiusque diis immortalibus foret, in ſe ſuosque iam prope fame & media defecturos facerent. Memoriæ proditum eſt, quendam tunc in furto deprenſum, laqueo, vt in iudicium tractus erat, addictum, vbi ſecum ante portam ad Gemonias ventum fuerat, ſcalæ per lictorem admouendus, ille vltro & exultabundus ter facto ſaltu aſcendit, interrogatus cur ad paratum ſuplicium præſentemque mortem tam læto vultu, alacrique animo procederet? Mox ille ad multitudinem conuerſus: Teſtor, inquit, ſuperos, & ſemper mihi culta Chriſtianorum numina, me non alia cauſa, quam cogente fame ad furtum coactum, cumque chariſſimam coniugem, & ex ea ſuſceptos liberos mortuos fame iam terra condidiſſem, meque ſuperſtitem, nullo ingenio aut labore vitam redimere potuiſſem: ideo furti reus hac hora, fatis vrgentibus & ſe hac miſera clade mea ſatiantibus, libens coniugem liberosque meos ſequor: gaudeoque nunc me ab his vitæ liberari miſeriis: coruis aliisq; ſæuis alitibus nobis fœlicius natis hanc meam carnem, ſiqua adhuc oſſibus heret, expoſiturus, & his dictis, iam laqueo implicitus ſe à ſcala, dum liberare illum ſupplicio populi pietas vellet, præcipitem dedit. Immotus prorſus & neque palpitans, obliſis faucibus, quaſi cum ſenſus humani ſolacio eſuriebundam exhalabat animam. Ferunt multos tædio vitæ affectos necem ſibi laqueo conſciuiſſe. Dum hoc malum Sueuiam & Bauariam maxime graſſaretur, iam vrbem populumque Norinbergenſem veluti ſæua quædam tempeſtas afflabat, omniumque animos perculerat, dum percrebuerat, ſine Bauariæ frumentis, quæ iam defecerant, vrbem ægre ſuſtentari poſſe. Cumque in dies piſtorum auaritia gliſceret, panem miſeris ciuibus & operariis pretio augeſcentes, eisque ſubtrahentes, vt vix diurno queſtu vulgus famē propulſare poſſet. Mox hac re comperta, Senatus, vt in aliis etiam prudens, frumentarias, butyri, ſalis, ſalitarum carnium, ſiccorumque piſcium & leguminum ædes, cellasque vinarias, aperuit, piſtoremque ſe publicum conſtituit & geſſit, laborantibus ciuibus & animo conſternatis panem, omnia quæ victui neceſſaria recto & iuſto precio vendens, donec piſtorum auaritia lapidata, totaque vrbs à fame releuata fuerat. Magnum profecto & memorabile & ſalutare Reipub. factum. Eſt præterea domus ſenatoria & prætoria aula patentiſſima, qua dum Germaniæ, aut Cæſaris aut Principum conuentus eſt, cauſæ diſcutiuntur, & publica nuptiarum & chorearum ſpectacula celebrantur, hiſtoriis & imaginibus vetuſtiſſimis Imperatorum noſtrorum & Regum depicta. Sed hæc vt bibliotheca publica & ornatiſſima eius domus publicæ pari incuria fulginæ & puluere obſita eſt & neglecta.

CAPITVLVM XI.

De domibus cereuiſiariis, & armamentarii, & expoſitorum.

SImiliter dum populus cereuiſiarios (ita vocant eos qui cereuiſiam coquunt & vendunt) eodem ſcelere criminaretur, Senatus, vt lucri cupidinem ex illorum animis eraderet, mox tabernas cereuiſiarias & braſſiatorias ædificauit, publicumq; potum ex illis exhibuit. Potus is aqua eſt, decoctione fumati ordei (quod nunc vulgo Braſium vocant) aut alterius frugis adipe corrupta, cui (vt omnes in vitia ingenioſi ſumus) ſemina herbæ, cui humulo (ab ebriorum voce ſic dicunt) nomen eſt, miſcent & incoquunt, & vt herba plurimi fumi eſt, ita ſemen eius in aqua cum fruge decoctū immodeſteq; hauſtum potantes in hebetudinem ſenſuum & temulentiam agit: Vidimus dum in Saxonia & littorali Germania eſſemus, poſt decoctionē eius potus ſiliquas ad plateas vrbium expoſitas, iumētaq; ex illis nidorem fumumq;, vt adhuc tepebant, naribus attrahere, pauloq; poſt in furiam actos boues

vibratis

vibratis cornibus ad mutua prælia ſe laceſſentes, herba profecto taxo & veneno Colchico noceri tioꝛ,& quæ plerisque Germaniæ populis cœdium,& multorum malorum cauſa eſt,dum certa lege & artibus,poculorum viciſſitudine inter ſe contendunt,& tanquam de hoſte parta victoria ſit virtute & gloria de eo, quem inſenſatum,& velut mortuum reddiderint gloriantibus. Potus alias,ſi modeſtiam & naturam ſequeris,ſaluber ſane: & nutriendis vegetandisque corporibus, leuandi æſtus ſedandæque ſitis gratiſſimus humor. Armamentarias domus habent,ferramentis,machinis, bellicisque inſtrumentis locupletes. Nec facile quis in Europa vrbem nominauerit, quæ harum rerum ſtudio & comparatione huic vrbi pars eſſe poterit. Nam ſi quid vnquam Germania ingenia pro armis,machinis,tormentiſque rei bellicæ excogitare potuerunt: Illic affatim inuenies acutus & hamatas culpides,mucronatas lanceas,trinodes & quadrinodes clauas,geſas,frameas,acinaces, falcatos currus,torraces,loricas trilices,papiliones,ſariſſas,macheras,catapultas. Cerneres inſtrumenta ad muros quatiendos diſſiciendósque exquiſita,& ad omnem apparatum bellorum, expugnationumque neceſſaria,ſeu caſtra ponere,ſeu martem eminus,cominusque conferere oportuerit. Bombardarum,baliſtarum. mortariorum, tormentorum,fundarum omnique generis telorum infinita pene multitudo diuerſis variisque formis admirabili ingenio & arte & diuerſis vſibus aptæ: ingentes orbes,glandes & volantia ſaxa ſternacem vagumque ignem, flammas tetasque; aliamque materiam pernicioſam & exitialem iaculantes,& quæcunque hoſtem in conditiones pacis & deditionem cogere,profligare exterminareque poſſunt emittentes:quorum omnium vſum & formam deſcribere magis belli quam pacis ſcriptorem poſceret. Expoſititiorum domus, ſeu vt Græci omnia quam nos melius,βριφοτροφεῖαι vt ſexus maris & fœminæ eſt,duas publicas habent,quibus infantes à genetricibus paupertate,imbecillitate,infamia,timore aut pudore (vt affectiones illius ſexus ſunt) expoſiti educantur: his ſumma cura & ſtudio nutricum maxima pietate incerta ſoboles adoleſcit. Collatis etiam nuper pio affectu pecuniis,vt vir & fœmina his domibus præceptionis munus obirent,qui pueros prius ſine lege & inſtitutione,barbaroque inter ſe fremitu & ritu viuentes; iam in ingenuis moribus & characterum Romanorum cognitione & formatione imbuunt. Eius pietatis & multarum aliarum aliquando hoſpes noſter Sebaldus autor & ſollicitator apud ciues extitit. Cum autem pueritiam in his domibus exegerint,iamque rationis compotes facti fuerint, ciuitate mas & fœmina donatur,& vt de ingenio indole aut induſtria ſpes eſt: ita mas negociatori aut operario (quos ἐργατῶαι Græci,id eſt, opere manuum victum quærentes vocant) commendatur: fœmella ex pietate dote aſſignata viro copulatur. A ciuibus orbatis plerique aut infœcundis adoptantur: ſed quoniam in eum locum à nobis peruentum eſt,nunc etiam ceteras vrbis pietates commemorabimus,quas illi,vt multa vocabula à Gręcis etiam germana lingua accepimus,ἐλεημοσύνας,id eſt miſericordias vocant.

CAPITVLVM XII.

De pietatibus & eleemoſynis vrbis & leproſis.

NOn facile quis vrbem per religionem Chriſtianam offendet,quam huic noſtræ cõparare queat, tam propenſa & expoſita in pietatis opera eſt. Sunt plus quam quadringenti nummi aurei perenni redditu, qui quotannis in illorum ciuium ſubſidium & vitæ ſuſtentationem eroganrur, quos aut fatum aut iniqua ſors externis & longus carcer, vel æs alienum (dummodo ex ſua culpa obæratus non ſit) fregerit, aut quas incendia latrociniaue oppreſſerint, & in egeſtatem compulerint,qui aliquando cum ignominia & contumelia vrbem cogerentur deſerere,hoc annuo & occulto ſtipendio,cum quibus ratio generis,dignitatis aut familiæ habetur, ſuſtentantur, donec deſæuiente fortuna,redeuntibusque placidioribus aſtris tempeſtatem naufragiumque enatarint: Illud ego maximum pietatis opus dico, quo ingenui etiam & in tacita calamitate conſtituti conſolantur. Sunt poſt hanc certi & publici redditus honeſtarum puellarum dotibus reſeruati, quas parentes pr inopia matrimonio locare non poſſunt,aut pupillæ orphanæque fuerint,dummodo ſpectata pudicitia & probitate morum ſanctitateque inſignes fuerint. Sunt duodecim virorum decrepitorum (quos illi duodecim frates vocant) duo contubernia,in quæ ciues, operarii colliguntur, qui ſenio aut longo labore effœtis iam viribus feſſi,victum & corporis cura egentes. Hi à tredecimo fratre illorum curatore,omnibus vitæ neceſſariis prouidentur. Pro fœminis etiam multis domibus eadem pietate conſtructis & fundatis. Sunt hebdomadales,& vt ipſi dicunt,dites ſportulæ (ita eam pietatem apud Romanos quondam extitiſſe & vocatum fuiſſe inuenio) hæ centum & ſexaginta quatuor ciuibus egentibus ſingulis hebdomadibus die ſolis,vbi ſacerdos ſacras vndas in populum ſparſerit, perpetuis redditibus panem, carnem, laridum, aut dum ex religione à carnibus abſtinetur, piſces ſardani,quam illi allec,piſum,aliaque legumina elargiuntur. Decem ſportulæ nummo aureo comparantur: conſtitutis diſpenſatoribus, qui de honeſtate,probitate, neceſſitateque accipientium cognoſcant & examen faciant. Sunt inſuper minores & perennes etiam,ſed pecuniariæ ſportulæ,

Digitized by Google

quæ die veneris quinquaginta quinque ciuibus, ſed aliis à ſuperioribus, in ſingulas hebdomadas ſolidum(ita numiſma vocant, quod vicies ſumptum aureum Renenſem reddit) erogantes. Eſt aliud pium opus quod ſex ciuium filiis annuos ſumptus quinque annis ad Gymnaſia generalia mittit: Primi ſacris litteris & theologiæ ſtudent. Secundi ordinis humanis & diuinis legibus operam dant: reliqui medicinæ. Hi dum ſuorum ſtudiorum præmia honeſtioresque titulos doctorum, quod in eorum arbitrio poſitum eſt, merentur, in vrbem reuocantur, quorum operâ ſi vrbs indiget digno à Senatu ſtipendio prouidentur; quotiesque in commune conſulto opus his fuerit, conſiliis adhibent: Quod ſi extra vrbem apud principes aut alias vrbes illos agere contingat, ſacramento adacti ſunt, dum ſuis conſiliis opus eſt, reipubl. & ciuibus adeſſe. Eſt & aliud pietatis opus, & quod nuſquam apud alias vrbes aut gentes inueneris aut audieris. In ea hebdomada, quam de Saluatoris noſtri paſſione obſeruamus, leproſi vtriusque ſexus ex omni regione in vrbem confluunt. Sexcenti, octingenti aliquando conueniunt, domo publica in vrbe ad conuentum illorum conſtructa, qua per eos dies reficiuntur. Qui vbi conuenerunt, ſacerdos & phyſicus eos, de quibus certitudo morbi non conſtat, luſtrant & intuentur, ſignis eius plagæ diligenter aſpectis: ſi aut lues cuti inolita, aut alterius ægritudinis cauſa caro polluta ſit. Moxque iudicium mundi & immundi corporis præferentes, veluti in delectu militum fit, illos excludunt, alios ad collectam multitudinem conſcribunt: datis litteris à Senatu his qui mundi reperti ſunt, ſuam ſanitatem teſtantibus. Quo delectu habito ſacerdos dato ad concionem ſigno, omnes die quem de cœna domini appellant, in vnum locum cogit. Is eſt quem ad ædes diui Sebaldi, κοιμητήριον Græca voce dicunt, nos dormitorium mortuorum dicere poſſumus: ſcenſoque ſuggeſtu, hortantur illos ad patientiam & tollerantiam: quodque commembrorum luem corporumque fœditatem, & qui ab hominum ſocietate extra vrbes & pagos eiecti viuant, æquo & placato patientique animo tollerent: ſanctorum Martyrum & eremitarum meminiſſe velint, maximeque acerbiſſimam Saluatoris noſtri paſſionem præ oculis habere & mente reuoluere, quantas ille pro humani generis ſalute & redemptione contumelias, ſuique ſanctiſſimi corporis plagas ſuſtulerit: cuius corpus mox peracta concione in memoriam paſſionis eius ſumpturi ſint. Quibus ita conſolatis & confirmatis, poſt ſacrificium in ſacello, quod cimiterio adiacet, à peccatis purgati dominico corpore cibantur. Deinde inſtructa cœna lautiſſima, in commune cœnaculum omnes conueniunt. Videres tunc nobiles & inſignes matronas, ingenuos & magnificos ciues velut miniſtris præcinctos, ad illorum menſes ſtare inciſiorio propinatorioque munere, velut ad regum epulas gaudere, miniſterioque inter ſe certare, conuiuantesque adhortari, conſolarique, vt corpus cibo animique gaudio expleant. Tanta pientiſſimarum matronarum, & optimorum ciuium pietas & ſtudium circa miſeros eſt. Aſt vbi iam epulæ menſæque remotæ, & hymno dicto ſingulis veſtis pro tunica & linea commiſſa datur: cum viaticoque ad propria(ſalutatione & futuri anni inuitatione facta) remittuntur. Adde nunc ad has vrbis pietates quatuor ante portas domus leprarias, & duo publica in vrbe, & circa vrbem peregrinorum diuerſoria, quæ ab omnibus regionibus & terris itinere fatigatos colligunt, cibo potuque per diem & noctem reficiunt. Secundo die recuperatis viribus cum viatico ad inſtitutum iter dimittunt. Adde nunc huic pietati pauperes adoleſcentes à rure & ceteris vrbibus diſciplinarum & litterarum cauſa influentes, quos vrbs quatuor publicis gymnaſiis larga manu fouet. Accedit ad Italicarum vrbium morem & imitationem pro ingenuis pueris & adoleſcentibus erectum ſtipendium centum aureorum, quo vir in Romanis litteris eruditus, in poetica & oratiora, in publica domo legit, ad id ſtipendium primus à Monacho Henricus Grenigerus vocatus, vir in Romanis litteris, exquiſita doctrina olim in Italia inſtitutus, vita & morum honeſtate conſpicuus, & ſingulari humanitate & modeſtia præditus. Eius erectionis & ſtipendii auctor apud Senatum genitor hoſpitis mei Ioannes Pirckeimer, vtriusque Iuris profeſſor fuit. Sed iam alia proſequamur.

M CAPI-

CAPITVLVM XIII.

De magiſtratibus vrbis.

VRBS trifariam, in plebem, mercatores, & Patres, qui antiqua generis claritudine inſignes, diuiſa eſt: Inter quos octo & viginti fere honeſtiores & veteres familiæ ſunt, apud quos ſumma rerum & imperii eſt, quod Græci ἀριστοκρατίαν vocant, publicosque honores illi ſoli & magiſtratus, à plebe & mercatoribus ſeparati, obeunt: in quorum manibus ratæ leges, & ſummum ius (quod nuſquam in aliis Germaniæ vrbibus inuenies) repoſitum eſt. Hi ex agris & prædiis viuunt, negotiis tamen & mercibus, vt huius vrbis mores ſunt, plerique dediti. Patrum & plebis ratum connubium. Corpus ſenatus ſex & viginti viris conſtat: Tredecim ex his poteſtatem in ciues exercent, quos illi Scabinos (Romani Prætores vrbanos) vocant. Ceteri de Repub. conſultant, duobus ſemper ex vtroque ordine per menſem Conſulum nomine gaudentibus, quos ipſi Magiſtros ciuium vocant: quo inſtituto lunationes tredecim annua Solis conuerſione illorum numero explentur. Quæſtores autem, qui ceteros ſenio, fide, modeſtia & probitate antecedunt, ex his duos habent: Iſque ſummus apud eos magiſtratus eſt: qui omnium vectigalium, quæ Reipublicæ nerui ſunt, ſacrarum ædium, & monaſteriorum, & eorum redditunm, totiuſque vrbis ærarii curam habent. Sunt præter hos ferme ducenti, ex tribus, quos diximus, ordinibus, ſenatorii viri, qui ſemel in anno, & vbi res arduæ poſtulauerint, coeunt, & in commune conſultant. Hos ipſi Nominatos vocant. Eſt quinqueuiratus apud quem criminales cauſæ diſcutiuntur: hique tribus per hebdomadam diebus cauſas audiunt: Quibus etiam diebus Prætores vrbani in ciuilibus quæſtionibus ius dicunt, aſſidentibus ſemper tribus Doctoribus Iuris peritis. Eſt præterea Prætor annalis, qui ruſticis ius dicit, vrbi ac ciuibus ſubiectis. Ex quibus, cum neceſſitas ingruit, ſupra decem millia armantur: Inter quos ſex millia egregie bombardis periti. Currus autem falcatos ac præliares vltra tria millia ex his inſtruunt. Nullum in vrbe operariorum aut plebis publicum aut occultum conuentũ patiuntur, nec conuiuii, religionis, aut exequiarum cauſa, perniciosum illud & exitiale reipub. arbitrantes, quod ex talibus congreſſibus ſeditiones & factiones diſcriminaq; popularia ſeminentur & pullulent. Quæ res multis Germaniæ vrbibus libertatem noſtra memoria ademit. Quod ſi aliqua inter operarios ſimultas aut diſſenſio orta fuerit, non ad capita operariorum, & ad primores artium, ſed ad Senatum omnia referuntur: qui, vt Patres conſederint, ſtatim duos ad illos priuato colloquio mittunt, qui concordiam tentent: Et dum illi pertinaces perſtiterint, confeſtim ad Senatum cauſa refertur, graui mulcta concordiam empturi. Hac caſtigatione repreſſis, plures inter ciues controuerſiæ tolluntur, & ab iniuriis abſtinetur. Cæſar Fridericus dum Romæ conſecrationem coronæ à Pontifice (vt Imperatores noſtri ex religione ſolent) accepiſſet, vtque Norinbergam rediit, populi multitudinem effuſam ante portas vndiq; videns, & vt vrbem intraſſet ciuitatem in populum effuſam, obſeſſas vndiq; plateas & tecta laborantia vt velut diluuia quædam vidiſſet, ſeniorem vrbis, qui tunc læuæ eius adequitabat, interrogauit: Quo nam ingenio & arte tantam multitudinem ſine ſeditione & tumultu regerent & continerent? At ille, vt vir veneranda canitie & ſumma animi prudentia erat, verbis, inquit, Imperator inuictiſſime, & grauibus pecuniariis corporisque pœnis id efficimus: ſignificans, ingenuos ciues verbis & piis adhortationibus monendos eſſe, hisque ſe emendare: Plebem vero, vt ſeruile & indomitum vulgus, non niſi corporis pœna aut pecuniæ mulcta à delictis arceri debere, ad cohibendaque peccata plus timorem quam pudorem apud vulgum valere. Vox digna & ſalutaris reipubl. cunctisque ciuitatum rectoribus & principibus memoriæ tradenda. Nullus in vrbe publicus aut priuatus locus patet aleæ, taxillis, potationibus, aut aliis, quæ corrumpere aut deprauare mores vrbis poſſunt, præter eum, quem Senatus pro ingenuis ſolum conſtituit relaxandorum animorum gratia, ne decoctoribus & abligurritoribus bonorum ſuorum, occaſio aut irritamentum præberi poſſit: quod in illorum hodie vrbibus, qui ex religione ſibi cuncta licere putant, tanquam in decus & incrementum reipub. Chriſtianæ, fieri videmus: qui nedum publicas luſorias tabernas viliſſimis ſcurris Deorumque contemptoribus locant, verum etiam ipſi quæſtum de his tanquam honeſtum lucrum quærunt & recipiunt: In quibus cerneres ſacris initiatos, & quos nec habitu, verbis & moribus à plebe diſcernere poſſis, in corona ſedere, aleam, pocula, taxillos pari furore & inſania tractare, execrare, furere, & indignari, & quod magis ſtomacheris, in ruborem palloremque efferueſcere, brachia iactare, ingemiſcere, ſeque ſuamque fortunam & vitam accuſare, diuiſque deuouere; iramque & trementia labra in Deos & homines exaſperare. Hi ſeculi noſtri mores, & Chriſtianæ religionis principes ſunt, in quorum vſum redditus à maioribus noſtris relicti pio in religionem affectu: quorum hodie tanta luxuria & auaritia eſt, vt ſi totus orbis, ipſumque cœlum cum ſole ab eis prendi poſſet, vectigale facerent. Honeſtatis curam vrbs talem & circa fœminas habet, vt ne dum de illarum veſtibus, verum etiam de pedum vinculis leges tulerint, eiuſque rei ſecretos delatores habent, qui eas, quæ legi non paruerint, denuntient. Feiunt,

multam

multam pecuniam publico ærario quot annis inferri quarundam fœminarum ad voluptatem inſtructarum licentia & immodeſta laſciuia. Coguntur autem ſingulæ apud Sanatum comparere & mulctam offerre, vt illarum contumaciam verbis etiam & monitione benigna ad verecundiam & modeſtiam inducat. Quod ſi qua inter mulieres controuerſia coorta fuerit, alteraque alteram iniuria, verbo, factoue indecoro (vt ille ſexus maledicentior eſt) læſerit, aut quæ pellicatui aut lenociniis fauerit, vel caſtitati puellarum poſuerit inſidias, aut adulterorum congreſſibus conſuluerit, certo aut vago autore delata publico foro ante curiam Patrum magnum ſaxum in globi formam exciſum humeris geſtare cogitur, præcone cum tympano & fiſtula præcedente, ad cuius pulſum in foro à toto vulgo concurritur, inſequentibus & adclamantibus pueris & ætate prouectioribus, fœdaque ſugillatione, cauillis & probris ſaxo onuſtam (vt lentiori greſſu ſpectaculum præbeat, confuſionique & calumniis ſubiaceat) inſectantibus & per circum agitantibus. Ridiculum profecto & plenum cachinno ſpectaculum, & coercendis mulierum delictis ſatis efficax documentum. Has enim virtuperationes aliquando magis metuunt quam leges ad bene beateque viuendum conſtitutas. Sed nos iam reliqua vrbis ornamenta conlectemur.

CAPITVLVM XIV.

De pœnis ſontium.

SVmmam libertatis vrbis curam habent. Quod ſi qua contentio aut rixa in vulgo concitata fuerit, aſtanſque ciuis illis, priuſquam mutuis verberibus aut cædibus ſe affecerint, pacem venerari, & ab iurgiis abſtinere Senatus auctoritate præceperit, & illi in furore pertinaces perſtiterint: mox apparitores, qui libertati vrbis inuigilant, accurrunt, carceribus illos confeſtim mancipantes. Proſcribunt vltra Germaniæ (vt longiſſime ab vrbe, qui in patriam deliquerint, abſint) quatuor nemora & flumina, Bacenin, Sueuiæ, Piceariam, & Herciniam Franciæ & Turingiæ & Bohemiæ, Danubium, Album, Rhenum & Mœnum: quibus fluminibus & ſiluis vrbs ad quatuor mundi latera in medio ſita circumſepta eſt. Eos autem qui delicta committunt, leui etiam aliquando cauſa diuerſis pœnis & generibus tormentorum exquiſitis afficiunt, aut quæſtionibus ſubiectos damnant, vt ſint reliquis documento, & magnitudo pœnæ alios perterreat. Alios ad palum in foro vinctos ferreo lupato circum collum adacto coram multitudine ſtare cogunt, publico foro, vulgique ludibriis & ignominiis exponentes. Alios per vrbem virgis ad cruorem cæſos ante portas deducunt, & extorres ab vrbe, & trans nemora & quatuor flumina proſcribunt, Aliis oculorum orbes effodiunt aut præſectis auribus, & amputata manu vrbe expellunt. Linguas Dei ſanctorumque blaſphematoribus præſcindunt, digna Tragœdiis materia, & de Oedipo Tereoque decantata. Periurii reis digitos, quibus illi tactis ſacris cœleſtia numina in teſtes vocauerant, amputant. Falſariis monetæ (vt iam metallariæ artes adulterinæ prauorum hominum ingenio inuentæ ſunt) aut alterius rei, cauterio, velut Pannoniis equis, frontibus aut genis indelebilem characterem inurunt, talique nota pœnas nefarii pendunt.

Neminem occulto veneno aut toxico, placidiſſimo genere mortis (quod equidem germanæ ſimplicitati tribuo) tollunt: In nullos ſæuius grauiuſque, quam in latrones, parricidas, fures, & patriæ hoſtes animaduertentes. Cerneres ante portas in Gemoniis damnatorum cadauera ſuſpenſa, mutuis inter ſe, dum aër mouetur, conflictari ictibus, & velut Diomedeis præſepiis à coruorum ſcæuarumque volucrum roſtris lacerari.

Falſarios mercium aut monetarum, ſacrarumque ædium ſpoliatores & ſacrilegos, viuos rogo impoſitos, aut ad ſtipitem vinctos cremant, inſerto ſub aſcellis capiti, inguinibusque nitri puluere, vt flamma fomentum corripiat. Latrones & parricidas non crucibus agunt, aut culleis inſuunt; ſed aculeatis rotis tibias, & lacertorum moras confringunt: contritisque ſingulis oſſibus carnifex ceruicem & præcordia humeroſque ingentis rotæ citato impetu pulſat, à ſedibus & amico domicilio latibuliſque ſuis miſeram explodens animam: dein lacerum & deforme cadauer ſpirantibus calentibuſque adhuc venis, rota ſupra palum ſuffixa, in aura reſupinatos volucribus exponunt. At quibus cum mitius agitur, viuos prius enſe percutiunt, dein truncum ipſum ſupplicio rotæ afficiunt, in mortuos etiam & exanime corpus ſæui.

M 2 Nec

Digitized by Google

Nec ad has pœnas miſeris proficiſci datur; ſed equo alligatos ſupinos ad hæc tormenta trahunt per ſaxa, lacunas, voragines, imbriceſque platearum miſerorum corpora (vt de Hippolyto tragœdia gemit) lacerantes obiter vncis, flammatiſque forcipibus ſuras, & muſculos, aliaque carnulentiora corporis loca vellicantes, fœdum illud in germanicæ ſeueritatis triſte ſpectaculum, nec ad coercenda latrocinia, cædes & rapinas perditiſſimorum hominum ſufficiens & efficax exemplum, dum lacera corpora & truncos artus, & infecta tabo canibus & ſæuis alitibus cadauera exponunt.

Hoſtibus patriæ, & in eam coniurantibus exta rimatur, vt veluti aruſpicina aut ἀνατομὴ fieret, carnifex primum cor ſcrutatur: exectis deinde ceteris inteſtinis, corpus exenteratum in quatuor partes lancinat, vt manus & crura exeruntur. Has tanquam ex religione ante vrbis portas palis & crucibus affixas, ad quatuor mundi regiones & cœli cardines exponunt. Tanta Germanorum latrocinii & ſacrilegii vindicta eſt. Nec mulieribus (tantus ſeueritatis & iuſtitiæ rigor eſt) parcitur: quæ cum (vt raro ſe à ſceleribus abſtinent) toxico aut amatorio poculo lymphaticos fecerint, aut faſcinatione aut ſuperſtitione infamatæ fuerint, vel quæ partum necauerint, aut immaturum excuſſerint, diuerſis ſuppliciis afficiunt: aut culleo inſutas ſubmergunt, aut igne vitam adimunt, aut viuas humo defodiunt. Nec his tormentis & cruciatibus humana temeritas à flagitiis & ſceleribus arceri & abſterreri poteſt, quin ſemper ſcelus ſceleri accumulent, nouis etiam ingeniis crimina perpetrantes, vt non ſatis illis digna ſupplicia & tormenta reſpondeant. Omnibus damnatis, cum ad ſupplicia ducuntur, cucullus capiti iniicitur, ne ex amicis, cognatis, notis aut ignotis, animi turbatio aut deſperatio miſero ſuboriatur; ſed fixis humi & obductis obtutibus & facie, ad mortem quaſi incognitus trahatur.

CAPITVLVM XV.

De vniuerſali vrbis Iuſtitia, legibus conuiuiorum, nuptiarum: Iudæis, & vini corruptoribus.

VNiuerſalis iuſtitiæ, quæ alienæ vtilitatis ſpeculatrix eſt, & eorum, quæ ad ciuilem cultum pertinent, vigilantiſſimam curam agunt: Ponderum, regulæ, menſuræ, vtriuſque ex auro & argento monetæ, & in cunctarum rerum adminiſtratione æquabilitatem ſeruare præcipientes.

Mercium adulteros grauiſſima animaduerſione corporum & pecuniæ punientes. Nuptiarum & conuiuiorum, & quicquid eorum eſt, quæ in fauorem matrimonii contrahendæ amicitiæ cauſa fiunt, de cibo & potu, numeroque conuiuarum ſumptuarias leges tulere: neque carnes & piſces ſimul ſepelire ventribus conceſſum eſt. Satis viſum, vnum elementum ingluuie noſtra ſpoliaſſe, & non cunctis naturæ membris, vt luxuriæ popinali modum ponant, propter gulam noſtram inſidias poſuiſſe: eaſque comeſſationes velut iacturas & inanes ſumptus, & quibus ſe ciues exhauriunt, damnauit. Lege etiam de canibus lata, vt ſinguli patres familias vnum tantum canem nutriant, venatione canum nocturna ob eam rem per veſpillonem demandata, vt extorres nocte moloſſis ſuis prendat & mactet; venatore tamen cane ab hac lege immuni. In natiuitatibus prolis, & funeribus (vt per totam fere Germaniam fit) epulationes non concedunt, ne mulierum adgregationi occaſiones ebrietatem dari contingat. In conuiuiis autem dum publicas voluptates inſtruunt, epularis ſermo concinnus, & præter conſuetudinem Germanorum ſedatus, nec murmurabundus, nec in licentioſos cachinnos effuſus; ſed verecundo ſilentio preſſus, prudens & accuratus.

Vinorum etiam corruptores vtinam grauiore ſupplicio afficerent! cuius corruptelam, vt multa alia noſtra ſecula excogitauere; ita illa quoque adulteratio & execrandum malum inuentum eſt; nec iam ſolum per Germaniam, ſed & per Galliam, Pannoniam, Sarmatiam, aliaſque terras ſcelus illud ſe plantauit, dum colorem, ſaporem, odorem, virtutem, ſubſtantiam, patriam etiam, in illis mutant. Inuentum illud Druidæ eſſe ferunt. Martino Bauaro nomen illi erat, in Franciæ opido; quod à nigra quercu dicunt. Dignus profecto æternis ſuppliciis, qui liquorem, quo & res ſacræ fiunt, corpori humano gratiſſimum, peſtiferum & letalem fecit, naturæ munus, & quo non aliud præſtantius ſidera ipſa, ornamentumque mundi Phœbus excoquit, contaminans & inficiens, & quod in gaudium & alacritatem & curarum noſtrarum remedium natura nobis elargita eſt, ille in toxicum &

varia-

Digitized by Google

variarum ægritudinum cauſas mutauit humani generis extinctor, ſanguinarius & crudus carnifex. Quod ſi mercium & monetæ adulteratores capitali pœna apud vos, prudentiſſimi Senatores, plectuntur: quali illum ſupplicio afficiendū cenſetis, qui tot homines occidit, aut in ægritudines conijcit, quot hodie vinum bibunt? Illi paucioribus corruptelas ſuas vendunt; Ille ætatem omnem & vtriuſque ſexus homines in varia pericula adducit: Mulieribus ſterilitatē inducit, abortus facit, conceptumq; fœtum abigit, nutricibus lac inficit aut ſubtrahit: arthriticos dolores corpori immittit: In viris autem inteſtinorum renumque tormina (quo non maior dolor corporis eſt) & corroſiones viſcerum inducit: &, vt plura paucis dicam, venenum inflammat, mordicat, adurit, extenuat, exiccat, nec ſitim aufert, ſed auget, vt natura ſulphuris eſt: cuius magnam vim priuſquam deferbuerint vina, commixtis alijs noxijs & venenoſis rebus, quæ hic docere pudet, addunt, naturam tranſmutantes. Hoc nos ſub dulci melle venenum amicis noſtris, vxoribus & liberis, & nobis ipſis, (vt magna pluribus annis vini charitas fuit) tam magnis pecunijs emimus, natura tanti ſceleris vltrice, quæ hunc liquorem per tot annos propter hos ſuos hoſtes & vniuerſi generis humani exterminatores ſubtraxit. Quocirca, Patres prudentiſſimi, non ſolum eorum vaſis concuſſis in fluuium veſtrum tale venenum effundere debetis; verum etiam huius vini propinatores in rogū & ignem viuos præcipitare debetis, non minus huius toxici, quam latrocinij curam agentes. Hebræos in ea parte, quæ in ſeptentrionem ſpectat, vrbs habuit, & fouit: ſed ob iuſtas & neceſſarias reipublicæ vtilitates nuper expulit & exploſit: gentem transmarinam inſigni contumelia & ira numinum à patriis ſedibus exulantem, quæ & ſuis ſacris & ſuperſtitionibus adhuc dedita cunctis regionibus aduerſa edurat. Nec ſatis erat tantum auri & argenti in Italiam mercium & conſeruandæ religionis Chriſtianæ gratia à nobis quot annis inuehere: Illos etiam pecuniarum noſtrarum corroſores & fœneratores intra ſinum noſtrum per Germaniam fouemus: Et quod quorundam Principum noſtrorum auaritia à ſuis extorquere non poteſt, hoc ſuorum ſubditorum & pauperum locationem & redemptionem efficiunt, vt tandem à Iudæis vſuras & vectigalia & tributum colligant. Felices profecto vrbes & terræ, quæ hac hominum lue carent, ne multis furti occaſionem & bonorum ſuorum diſtractionem præbeant. Videres, ab illis Chriſtianorum ſuppellectilem, veſtes, aurum, argentum, ſacra etiam vaſa, calices: veluti proſcriptam prædam ſub haſta vendi: Chriſtianorum pecunias non tantum, ſed & ſanguinem noſtrum ſitire, dum veteris ſuperſtitionis extiſpicia cum infantibus noſtris, quos cruenter & atrociter mactant, celebrant, & hoc diuinationis genere futura perquirunt. Nullam Germaniæ vrbem immunem reliquere, quā hoc ſcelere non polluiſſent. Sacris etiam hoſtiis & Sacramentis noſtris ſæpe ablatis, contumeliaque & ignominia affectis. Quapropter flammis aliiſque ſupplicis ſæpe excruciati magnam ſuorum ſcelerum, fœditatis & perfidiæ reliquere infamiam.

CAPITVLVM XVI.

De annona & victualibus vrbis.

ARmenta & pecora, oues, & capræ, in vrbe non ſunt, propter munditiam, quamuis ad primum ab ea lapidem ingens copia ſit. Gregalium & cicurum ipſa prorſus expers: quippe, quæ in tam ſterili ſolo ſita eſt, vt vix locuſtis & formicis cicudisque (quod omnium inſectorum maxime ieiunum genus eſt) alimentum cibumque procreet. Ipſa tamen annonæ & commeatus abundantia nullis Germaniæ vrbibus ad flumina & ad inclitos portus Codani & Oceani noſtri conſtructis inferior eſt: quippe quæ ſæpe triginta aut quadraginta Principibus, Imperatori & Regibus victum & omnia ad eorum familiam neceſſaria adminiſtrauerit: Nullius rei, quam vel luxuria Regum, aut ebrii ſeculi, aut naturæ neceſſitas requirit egens: vini, frumenti, olei, ſalis, carnis, piſcium ſalitarum, volucrum, omniumque rerum victualiumque copia & affluentia abundans & exuberans, iuſtoque & legitimo pretio (tanquam apud ſe natiuis opibus genitum ſit) quod inter licentem vendentemque conueniat, omnia affatim exhibens: A Mœno, Tubero, Cocero, Aeſto, Franciæ amnibus, & Necaro Sueuiæ, & Reno patre fluminum, vina. Ex Pannonia & Boemia carnem, in ſingulas hebdomadas boues centum mactans, præterea vitulorum & pecorum multitudinem magnam: Ex Norico ſaltem ferrum & frumenta, cuius mille modios ſingulis ſeptimanis abſumut, quorum vnus hominem per annum paſcit: ex qua re colligitur, ciuium numerum quinquaginta duo millia excedere: Ex Italia omnis generis fructus, & peregrina vina, ſuccos, odores, aromata, tranſmarinasque opes, magis ad inſtrumenta gulæ & deliciarum patrocinia, quam ad vitæ neceſſaria inuectas. Hæ omnes res pecuniis, quæ à negotiatoribus importantur, commutatione mercium facta à ciuibus & operariis comparantur: Indidem victitantes, &, vt eorum verbum eſt, non terra cœlo, aut aere, vt ceteri mortales, ſed ſolo nummo viuentes.

Digitized by Google

Quo circa magna mihi intuenti Rempubl. veſtram, grauiſſimi Senatores, admiratio ſubiit. Cum enim alias vrbes, quæ hodie adhuc florent, vel quæ iam longis ruinis excidere, celebritatẽ tamen famæ atq; litterarum beneficio adhuc apud nos memoratæ, has aut inclitis portubus & fluminibus, marium commercio, vbertate terræ, aut pecore, mineris, bellorum gloria, aut imperio in vicinos auctas locupletatasque legimus & videmus: At vos in vicinos ſtudio, obſequio, amicitia & fide inſignes, eiuſque rei gratia non fragili & facile peritura papyro, ſed firmo pergameno omnes veſtras Epiſtolas & Senatusconſulta emittitis. Et ſicut parandæ pacis, conſeruandæque fidei & fœderum authores, ita latrocinii, dominationis, & rapinarum ſemper impatientes, & infeſtiſſimi hoſtes fuiſtis. Quorum agrum dum luſtro, ſiluam, ſabulum & arenam inuenio: dum fluuium ſpecto, cerũum tranſilire coniicio: Et is veſter Oceanus, Rodanus, Rhenus & Danbius: Quibus rebus in eam opinionem adducor, vt crediderim, veſtram vrbem (ſicut Græcia de quibuſdam ſuis vrbibus canit) à Diis immortalibus conditam, & in hunc vſque diem in ornatiſſima ſua Republica, & in tanta populi multitudine, ſine ciuium ſeditione & tumultu, numinum fauore conſeruatam: in quam velut in communem patriam totius Germaniæ gentes & colimitiæ noſtræ nationes confluunt: quos à latrociniis tutantes vos recipitis, & variis mercibus onuſtos per vniuerſam Europam emittitis, ſocietatis humanæ & commerciorum conſeruatores (vt doctiſſimi de loci natura diſſerunt) in vrbem veſtram deſuper diuinitus infuſa. Quam precor fauſtam, felicem, ſtabilemque Dii immortales, vrbium & locorum antiſtites, & fatales genii indigetes & hoſpitales, diu in felicitate ſua, ſi quid ex voti noſtri nuncupatione illi accedere poteſt, conſeruent & tueantur,

dum rotat aſtra polus, feriunt dum littora venti.

F I N I S

Libelli de ſitu, inſtituto & moribus Norinbergæ: Cenſoribus Ioanne Dalburgio, Vurmacienſi Epiſcopo, & Villibaldo Pirckheimero, Patricio & Senatorii ordinis viro integerrimo, Philoſophiæque & in vtraque lingua Græca & Romana eruditiſſimo; & Ioanne Coclite Ducali Senatore.

CONRA-

Digitized by Google

CONRADI CELTIS HYMNVS SAPPHICVS IN VITAM S. SEBALDI.

Regiæ ſtirpis ſoboles Sebalde,
Norica multum veneratus vrbe,
Da tuam nobis memorare ſanctam
Carmine vitam.
Te ſacris votis generant parentes,
Cum diu lecto ſterili vacaſſent,
Teque ſuſcepto ** ſtuere caſtam
Ducere vitam.
Natus his ſanctis puer ergo votis
Galliæ claram properas in vrbem,
Artibus ſacris animumque cultis
Moribus ornans.
Hauſeras ſanctas vbi mente leges
Patriam doctor rediens in aulam
Regiam, quærunt tibi mox venuſtam
Iungere ſponſam.
Vt dies lætis fuerat peracta
Nuptiis, virgo pudibunda vultu
Ducitur ceſſo tibi copulanda
Candida lecto.
Cumque iam clauſum fuerat cubile,
Et quies cunctis foret alta rebus,
Tu tuæ ſponſæ loqueris pudicæ
Talia verba:
Nata de magno mea ſponſa rege,
Non tuum caſtum violabo corpus,
Si placet mecum pia vota caſtæ
Iungere vitæ.
Adnuit virgo tenero pudore,
Et Deo magnas dedit ore grates,
Integram ſeruans generoſa caſto
Corpore vitam.
Ipſe mox celſam genitoris aulam
Spiritus ſancti monitu relinquens
Horridas ſiluas heremumque vaſtis
Saltibus intras;
Et per excſæ caua ſaxa rupis
Stratus orabas manibus ſupinis
Feruidum Solem, boream, niueſque
Paſſus & imbres.
Et feras inter medius quieſcens
Sæpe montanis ſatiatus herbis
Hauſeras puram liquidis fluentem
Fontibus vndam.
His vbi corpus dapibus foueres
Mentis in puram tenuatus auram
Sæpe diuinos nitido videbas
Pectore vultus.
Sic tribus luſtris tacito peractis
Inde Romanam properas ad vrbem,
Qua Dei verbum monuit per orbem
Spargere paſtor.
Ipſe mandatum recipis paternum
Et vagus terras varias pererras,
Donec immenſam peregre venires
Lætus ad Hiſtrum.

Digitized by Google

Quo circa magna mihi intuenti Rempubl. veſtram, grauiſſimi Senatores, admiratio ſubiit. Cum enim alias vrbes, quæ hodie adhuc florent, vel quæ iam longis ruinis excidere, celebritatē tamen famæ atq; litterarum beneficio adhuc apud nos memoratæ, has aut inclitis portubus & fluminibus, marium commercio, vbertate terræ, aut pecore, mineris, bellorum gloria, aut imperio in vicinos auctas locupletatasque legimus & videmus: At vos in vicinos ſtudio, obſequio, amicitia & fide inſignes, eiuſque rei gratia non fragili & facile peritura papyro, ſed firmo pergameno omnes veſtras Epiſtolas & Senatusconſulta emittitis. Et ſicut parandæ pacis, conſeruandæque fidei & fœderum authores, ita latrocinii, dominationis, & rapinarum ſemper impatientes, & infeſtiſſimi hoſtes fuiſtis. Quorum agrum dum luſtro, ſiluam, ſabulum & arenam inuenio: dum fluuium ſpecto, certuum tranſilire coniicio: Et is veſter Oceanus, Rodanus, Rhenus & Danbius: Quibus rebus in eam opinionem adducor, vt crediderim, veſtram vrbem (ſicut Græcia de quibuſdam ſuis vrbibus canit) à Diis immortalibus conditam, & in hunc vſque diem in ornatiſſima ſua Republica, & in tanta populi multitudine, ſine ciuium ſeditione & tumultu, numinum fauore conſeruatam: in quam velut in communem patriam totius Germaniæ gentes & colimitiæ noſtræ nationes confluunt: quos à latrociniis tutantes vos recipitis, & variis mercibus onuſtos per vniuerſam Europam emittitis, ſocietatis humanæ & commerciorum conſeruatores (vt doctiſſimi de loci natura diſſerunt) in vrbem veſtram deſuper diuinitus infuſa. Quam precor fauſtam, felicem, ſtabilemque Dii immortales, vrbium & locorum antiſtites, & fatales genii indigetes & hoſpitales, diu in felicitate ſua, ſi quid ex voti noſtri nuncupatione illi accedere poteſt, conſeruent & tueantur,

dum rotat aſtra polus, feriunt dum littora venti.

FINIS

Libelli de ſitu, inſtituto & moribus Norinbergæ: Cenſoribus Ioanne Dalburgio, Vurmacienſi Epiſcopo, & Villibaldo Pirckheimero, Patricio & Senatorii ordinis viro integerrimo, Philoſophiæque & in vtraque lingua Græca & Romana eruditiſſimo; & Ioanne Coclite Ducali Senatore.

CONRA-

Digitized by Google

CONRADI CELTIS HYMNVS SAPPHICVS IN VITAM S. SEBALDI.

Regiæ ſtirpis ſoboles Sebalde,
Norica multum veneratus vrbe,
Da tuam nobis memorare ſanctam
Carmine vitam.
Te ſacris votis generant parentes,
Cum diu lecto ſterili vacaſſent,
Teque ſuſcepto ** ſtuere caſtam
Ducere vitam.
Natus his ſanctis puer ergo votis
Galliæ claram properas in vrbem,
Artibus ſacris animumque cultis
Moribus ornans.
Hauſeras ſanctas vbi mente leges
Patriam doctor rediens in aulam
Regiam, quærunt tibi mox venuſtam
Iungere ſponſam.
Vt dies lætis fuerat peracta
Nuptiis, virgo pudibunda vultu
Ducitur ceſſo tibi copulanda
Candida lecto.
Cumque iam clauſum fuerat cubile,
Et quies cunctis foret alta rebus,
Tu tuæ ſponſæ loqueris pudicæ
Talia verba:
Nata de magno mea ſponſa rege,
Non tuum caſtum violabo corpus,
Si placet mecum pia vota caſtæ
Iungere vitæ.
Adnuit virgo tenero pudore,
Et Deo magnas dedit ore grates,
Integram ſeruans generoſa caſto
Corpore vitam.
Ipſe mox celſam genitoris aulam
Spiritus ſancti monitu relinquens
Horridas ſiluas heremumque vaſtis
Saltibus intras;
Et per exeſæ caua ſaxa rupis
Stratus orabas manibus ſupinis
Feruidum Solem, boream, niueſque
Paſſus & imbres.
Et feras inter medius quieſcens
Sæpe montanis ſatiatus herbis
Hauſeras puram liquidis fluentem
Fontibus vndam.
His vbi corpus dapibus foueres
Mentis in puram tenuatus auram
Sæpe diuinos nitido videbas
Pectore vultus.
Sic tribus luſtris tacito peractis
Inde Romanam properas ad vrbem,
Qua Dei verbum monuit per orbem
Spargere paſtor.
Ipſe mandatum recipis paternum
Et vagus terras varias peterras,
Donec immenſam peregre venires
Lætus ad Hiſtrum.

Hic vbi cymbis tumidus careret,
Præbuit tutam pater alme nauem
Pallium: quo tunc fueras pudico
Corpore tectus.
Moxque per vaſtas nemoris latebras
Noricam lætus veniens in vrbem,
Hanc docens ſacro monitu prophanos
Linquere cultus;
Et Deum celſo reſidere cœlo
Prædicas: pœnas vitiis daturum,
Quique virtuti tribuat beatæ
Præmia vitæ.
Ille de caſta genitrie natus
Corporis mortem tulerat cruentam
Tertio Phœbo rediens ſepultis
Victor ab oris.
Approbas multis tua verba ſignis
Scriptaque libro reperi fideli,
Nec minus claris hodie coruſcas
Inclyte inſignis.
Cumque iam longo fueras labore
Feſſus, & ſedes meritus beatas
Te ſenem noſtras Deus imperabat
Linquere terras.
Spiritus ſanctos vbi liquit artus,
Mox boues corpus tulerant agreſtes
Qua tuas ſanctas modo perſonamus
Carmine laudes.
Ergo iam cœlo merito locatus
Hanc velis vrbem mediis arenis
Conditam, ſanctis precibus iuuare
Sedulus orans.
Terra fœcundo madeat liquore
Et ſalutares habeat calores
Spiceam geſtans Cereris coronam
Fœnore multo.
Spumet & plenis rubicundus vuis
Bacchus & frontes tetricas relaxet
Et pecus lætis numeroſa carpat
Paſcua pratis.
Proſperos ferüent radioſa curſus
Aſtra: nec morbos ſubitos minentur
Paxque per noſtras maneat perenni
Tempore terras.
Fata Germanis faueant triumphis,
Dum petet Thurcos gladiis cruentis,
Principis noſtri iuuenile robur
Maximiliani.
Hinc vbi noſtras animas ſolutis
Corporum vinclis Deus euocabit,
Confer vt tecum capiamus alti
Gaudia cœli.
Hæc vbi nobis, pater, impetrabis,
Ante ſupremi faciem tonantis
Hic tuas ſemper cumulemus aras
Thure benigno.

VRBS

Digitized by Google

VRBS NORIMBERGA, ILLVSTRATA CARMINE HEROICO,

per

HELIVM EOBANVM HESSVM, CLIENTEM PIRCKHEIMERIANVM.

Ad vrbem ipſam.

QVi tibi tot dedimus per tempora pauca libellos
Per noua nunc ipſam te tibi ſcripta damus.
In te nunc agnoſce tuas, vrbs Norica, laudes,
Et, num de veteri ſis noua facta, vide.
Tu qua fronte meum ſis acceptura laborem,
Neſcio; ſed tamen hoc ſecla futura ſcient.

MAGNIFICIS AC SAPIENTISSIMIS VIRIS, Dominis Conſulibus, Prætoribus, Præfectis ærario etiam, totique Senatui inclitæ ciuitatis Norimbergæ, Dominis ſuis colendiſſimis

HELIVS EOBANVS HESSVS

S. D.

VRBIS NORIMBERGÆ deſcriptionem, ſapientiſſimi Patres, non illam quidem ordine, ſed per partes, vt quæq; ſe offerebat (intelligebam enim poema me nõ hiſtoriam contexere) compoſitam, cui potius quam veſtro ornatiſſimo Ordini, in cuius maxime gratiam ſcribebatur, nũcuparem, dedicaremque non video, nec tum occurrebat vlla alia ratio, qua & felicius ederetur liber, & editus maiorem inueniret omnium hominum fauorem, quam ſi veſtri clariſſimi nominis patrocinio, velut Palladis Hægide armatus ac decoratus, exiſſet in lucem. Nec enim dubitabam, quin ſi meo nomine periclitaturum eſſet poema intra veſtros, vt dicitur, parietes enatum, veſtræ tamen Amplitudinis & gloriæ reſpectu aliquo certe populari applauſu acciperetur, & quidquid meatum virium imbecillitati decederet, id veſtræ authoritatis magnitudine libello ipſi adſtrueretur. His de cauſis, bona ſpe animatus, libellum ipſum Typographis dedi, vt excuderetur, excuſuſque non hic tantum legeretur. Et quanquam in tempora iniquiſſima incidiſſe me videbam, in quibus nec ſtudiis litterarum ſatis dignus vllus habeatur honor, nec ſcribendorum librorum honorum iuxta ac malorum aliquis, vt ille inquit, inueniatur finis, tamen cum & antea cõplures in hac ciuitate libros nõ omnino maligna, vt opinor, fama emiſiſſem, non ſum veritus & in hoc facto, vtinam tam felici, quam audaci, tam meæ exiſt mationis, quam vulgarium iudiciorum ſubire periculum, ſatius ducens, paucis bonis quam infinitæ malorum multitudini placuiſſe, cum hoc nulli fere ſit difficile conſequi; illud quam pauciſſimis, & per ſummos demum labores vix contingat. Quis enim nõ videat, hodie paſſim nullo iudicio ſumma impudentia libros edi: nec edi ſolum, ſed etiam probari, & quo quiſq; ſit ineptior, eo citius inuenire lectorem? Ea eſt enim imperitæ multitudinis conſuetudo, vt de bonis nunquam bene, de malis ſemper male iudicet, hoc eſt, contemnat optima: non probet, niſi quæ ſint peſſima, adeo vt quæ in ſtudiis litterarũ vulgo fauorẽ inueniant, ea demum vere mala liceat intelligere. Atq; etiam quæ multitudini placeant, bonis viris non poſſe non eſſe ſuſpecta. Ita fit, vt hoc tempore tam modis omnib. corrupto tot libri prodeant in lucem, boni iuxta ac mali. Bonorũ quidem & vtilium nihil fuit vnquã nimium: malorum vtinam tandem ſit aliquã ſatietas. Et fuerat fortaſſis non omnino inutile, mala quoque in vulgus ſcripta ſpargere, ſi eorum comparatione bona cognoſcerentur, & non etiam optimis fere neglectis peſſima quæq; obuiis manib. excipientes toto etiam pectore amplexaremur. Hæc eo nõ ſcribo, quo meis libellis, quorũ non paucos & in hac vrbe euulgari, ipſemet patrocinatus, (ꝙ turpiſſimum ſit) exiſtimationẽ parem, quam tamen ſi ipſi nõ pepererunt hactenus, quid eſt quod hic anxie laborem, vt nunc tandẽ adſtruatur mihi, quod tot annorum vigiliis ac ſudorib. comparare non potui: Sed eo, ꝙ indignor, indoctiſſimis etiam idiotis idem licere, ꝙ æquum fuerat doctis tãtum permittere. Quo in genere cũ odioſum valde ſit vti exemplis, tum quia ꝙ qui id faciat nõ poſſit non haberi ſuſpectus inuidiæ, tum qui ea ipſa quæ huiuſcemodi ſunt, prorſus indigna cenſeri debent, de quib. anxia ſit inſtituenda diſputatio: Abſtinebo nominibus, quæ recẽſere pene infinitum ſit, & ipſo quaſi genere contentus, ſpeciem non attingã, præſertim cũ hunc locum copioſe doctorum quorundã virorum ſtilo exagitatum eſſe videam, nec tamẽ vllum hactenus afferri aut excogitari eius morbi remedium. Ego vero cũ in hac ornatiſſima veſtra ciuitate, id quoq; vt par eſt, legib. eſſe cautũ videam,

Vt ne

Vt ne quis liber, niſi prius ab eo negotio præfectis approbatus, in lucem prodeat, non poſſum non admirari veſtram cum in adminiſtranda Republ. prudentiam eximiam, tum ſingularem in prohibendis malis & ineptis libris probitatem. Cum enim hæc ciuitas velut exemplar quoddam ac regula viuendi gubernandique Reſpublicas, aliis multis ſit propoſita, periculum erat, ne, ſi reliquæ gentes mala & inepta ſcripta hic ſpargi viderent, exiſtimare poſſent, hic recta quoq; ſtudia contemni, cum contra nuſquam foueantur maiori diligentia, vtinamque reſpondeat & ſucceſſus. Quanquam hoc quidem in veſtra manu non erat, qui collabentibus paſſim litterarum ſtudiis, inſtituta hic magnis ſumptibus Schola publica bene conſultum voluiſtis. Culpa temporum hactenus fuit in cauſa, quo minus florerent per Germaniam, vel vetera vel noua gymnaſia. Quę tamen culpa vereor ne adeo in ſe ipſam ſit recaſura, vt certis admodum ſignis diuinare liceat, breui tempore fore, vt doctorum hominum penuria, ciuitates ac Reſpubl. omnes vel maximæ periclitentur ac laborent, [illegible]. Itaque reuertar ad rem. Ego quamuis (vt paulo ante dicebam) ſtomachatus eram, valde ridiculoſa quædam ſcripta circumferri, non tamen adeo ſum ea indignitate commotus, vt ab hoc ipſe me adſcribendum conferrem, qui probe intelligerem, tales libros, nec ſi legantur, adferre quicquam gloriæ, nec ſi contemnantur exiſtimationis aliquid detrahere poſſe; ſed magis animatus exemplo honeſto doctiſſimi quondam viri ac elegantiſſimi Poetæ, Cunradi Celtis, vrbis veſtræ dignitatem gloriamque verſibus illuſtrandum mihi deſumpſi. Quanquam vero Celtis longe fuiſſet aliud à meo propoſitum, ſicut item aliud genus ſcripti, tamen cum intelligerem huiuſcemodi ingeniorum monumenta mille caſibus expoſita eſſe, & Celtum ipſum nec ſcripſiſſe omnia & pleraque nondum nata ſcribere non potuiſſe, exiſtimabam & ego me facturum operæprecium, ſi tam ea, quæ ſcripſiſſet ille, quam quæ non ſcripſiſſet, heroico carmine facerem non paulo illuſtriora. Nam hoc vt exiſtimo, meo mihi iure gloriari licet, multum lucis huius vrbis gloriæ ex meis verſibus acceſſiſſe, non quia non aliunde quoque acceſſerit iam ante, vel accedere quotidie poſſit, *Sed quia doctiſſimorum virorum iudicium ſemper fuit, nullo alio genere ſcripti, æque ſtabilem, & certam gloriæ poſſeſſionem ac carmine acquiri, vel quod liberior ſit in hoc genere ſtylus, & euagetur latius, eaque illuſtret & erigat, quæ ſi oratione proſa attingas, iaceant, & quaſi ſua ſe obſcuritate ſubtrahant ac premant, vel quod æterniora putantur eſſe, quæcunque bono poemate ſunt deſcripta.* Quanquam vero nequaquam gloriari poſſim, bona eſſe quæ ſcribam poemata, polliceri tamen mihi certo videor: poſſe nō ita ſtatim, ac alia pleraque interire, quæ ego quidem neſcio, an natura vlla bona, cura certe multa ſtudioque diligenti in veſtram gratiam & honorem vrbis, cui gratum me oſtendere volebam, elaboraui. Hoc ſimul indignum iudicans, cum per multos alios eruditos viros, lucubrationes ſuas vobis inſcribere, gloriamque veſtram variis monumentis illuſtrare videam, me qui ſextum iam annum in vrbe veſtra, veſtro etiam ſumptu ac ſtipendio viuam, nihil adhuc nominatim vobis inſcripſiſſe. Quanquam enim multos hoc quinquennio libros emiſerim, qui apud exteras quoque gentes, ſi non magno, aliquo certe in pretio habentur, tamen ſubpudet me, nihil extare hactenus, quod peculiari aliquo officio me vobis obnoxium eſſe doceat. Eo igitur conſilio libellum hunc ſcripſi, vt &, quod ipſa res erat, de vrbe pulcherrima, deq; me ipſo meiſque ſtudiis optime merita, non tacerem, & vobis animi mei gratitudinem ac beneuolentiam hoc non iniucundo, vt opinor, argumento declararem. Vos ſi viciſſim hanc meam voluntatem probabitis, totum hoc, quicquid eſt laboris ac operæ hic inſumptum, nuſquam alio collocatum velim. Probaturus vero cum veſtra eximia virtus & ſapientia, tum in ſtudia litterarum ac eorum ſtudioſos ſingularis benignitas ac munificentia iam dudum mihi tanquam certiſſima argumenta perſuaſerunt. Valete. Norimbergæ menſe Martio, anno Chriſti M. D. XXXII.

IN VRBEM NORIMBERGAM ILLVSTRAtam, per Eobanum Heſſum, Præfatio.

CAP. I.

VOs mihi prima noui date carminis orſa Camœnæ,
Quæ colitis placidum Pegneſi diuitis amnem.
Norida luſtrantes circum genialibus vrbem
Deliciis, cultamque noua ſtatione tenentes.
Herciniam, ſterili iam dudum aſſueſcitis oræ
Oblitæ patrios colles Heliconia regna,
Et nemus Aonium, & ſacræ Permeſſidos vndas.
Dicam opus æternum veſtro memorabile cantu,
Vrbis, Teutonici qua non eſt altera regni
Nobilis aut opulenta magis, vel fortior armis,
Legibus aut ſanctis inſtructior, inclita cuius
Res ita ciuili floreſcit publica cultu,

Vt non

Vt non vlla magis concordia debeat vlli
Nixa bonis populo radicibus illa bonorum
Aucta magiſtratum meritis, virtute fideque
Tantum alias inter clarum caput extulit vrbes,
Quantum ſydereos vaga Cynthia deprimit ignes,
Quantum alias inter volucres Iouis eminet ales.
Huius ego veras ſcripturum dicere laudes
Non auſim, nec enim capit hæc anguſtia tantum
Tam breuis illud opus, ſed ſicut in aere verno
Prata nouo florum lucentia gramine, parcæ
Libantes rimantur apes, ita nos quoque ſummis
Omnia ceu digitis tanti carpemus honoris
Maxima perpetuo ducturi carmina verſu,
Æternos quod poſſit opus durare ſub annos,
Et placuiſſe diu, numeris quia conſtet, & iſthæc
Non ita vulgatum ratio commendet honorem.
Quanquam quæ ratio, quis honor, quæ temporis huius
Forma placere queat quam Pieris vlla coloret?
Non ſi Mæonidæ, non ſi diuina Maronis
Muſa ſuum præſens decus offerat, explicet, ornet.
Tam ſunt ingeniis hæc tempora dura, ſuiſque
Moribus indurata malis, vt vera bonorum
Nec poſſint, neque ſi poſſint, agnoſcere curent,
Ipſa ſibi exitio propria feritate futura,
Ni ſua forte bona incipiant agnoſcere, & iſthæc
Longa renaſcentum ſtudiorum tædia ponant.
Non tamen huius erat locus, aut hic, vlla querelæ
Maioris ratio, quia nos & dicere laudes
Vrbis honoratæ conantes nulla moretur
Temporis improbitas, & ſancti cura Senatus
Prouida confortare animo, noſtrique leuare
Debuit ingenij vires, maiora volentis
Quam forſan præſtare queat, ſed vt omne ſub iſto
Pondere deficiat, non eſt culpanda voluntas,
Quæ ſua propoſiti non æquet vota laboris.
Si tamen eſt auſus ſtilo nouiſſe pedeſtri,
Qui prior huic vrbi potuit, nec numine læuo
Laudibus inſignem meritis contexere pallam:
Denique ſi quædam vulgaribus edita chartis
Sordida, & in triuiis præconia nata feruntur,
A populoque legi laudata digna videntur.
Cur mea manſuras memorantia carmina laudes
Credere laudatis metuam? Cur ſi qua placere
Tempore ſcripta queant iſto redolentia Muſas,
Ne mea non placeant verear? quis denique tantus
Sit pudor ingenij ſibi confidentis, vt iſtum
Credere laudandum non audeat eſſe laborem?
Eximiam meritis celebrari laudibus vrbem,
Præcipue cum ſint, qui nulla laude ferendas
Res celebrent, & magna graui præconia verſu
Vilibus adiiciant nullo diſcrimine, dum ſe
Venditat ignauum genus hoc, & nomine ſpirans
Magna, ſuum titulis alienis captat honorem.
Ipſe nihil famæ ludibria vana moratus
Commoda vera ſequar, quæ verba laude canentes
Digna ſequi ſolet, & nunquam ſpes fallere honeſtas?
Nunc mihi dexter ades ſancti ſacer ordo Senatus,
Qui regis æquatis populoſam legibus vrbem.
Noridos Herciniæ multa quam flauus arena,
Et placido mediam Pegneſus flumine ſcindit,

Hac

Huc ades & placidas aures mentemque benignam,
Verſibus his adhibe,ne noſtri ſumma laboris
Vana ſit,& nullum ſine te mereatur honorem.

VRBIS NORIMBERGÆ SITVS.

CAP. II.

EST locus Hercinio qua ſe Germania ſaltu
Contrahit,& velut in centrum coit,vndique clauſus,
Perpetuis nemorum denſa compagine ſyluis,
In ſeſe toto tractu redeuntibus ipſas
Incluſumque vago curſu facientibus orbem.
Milia pauca quidem circum ſe quaque patentem,
Sed ſterili totum ſabulo infœlicis arenæ
Squalentem,neque diuitiis cerealibus aptam.
Ille locus nunquam grauidas produxit ariſtas,
Aut inopes multa ditauit meſſe colonos,
Nec placidas Bacchi pulcherrima munere vites
Protulit,aut vllo vineta obnoxia cultu
Ni cogas,etenim cogunt,tam eſt acre colonis
Ingenium,tam mens docilis,tam viuida virtus,
Vt quod naturæ eſt ipſis ratione negatum,
Arte parent. Sed & hæc alias,nunc cœpta ſequemur.
Præterea locus ille aliis eſt dotibus omni
Parte ſatis fœlix,quo nec ſit amœnior vllus
Et media tellure ſitis,nam proxima Ponto
Excipimus,ſeu flumina ames,ſunt flumina,ſeu te
Fœtibus oblectant pleni vernantibus horti,
Non hic defuerit natiui gratia veris.
Sunt fontes,ſunt egelidi prope flumina riui,
Sunt nemorum dulces vmbræ,lætiſſima totis
Paſcua ſunt pratis,pecori eſt ager vber alendo
Atque homini,nec tam populo natura maligna eſt,
Vt ſi pauca negat,neget omnia protinus vni.
Quid memorem celſis poſitas in collibus arces,
Oppidaque & pagos,totque ardua culmina villas,
Quæ magis opportuna loco mihi cuncta canentur.
Huius in orbe loci extremo,qua vergit in Eurum
Vrbs iacet egregiis operum circundata muris,
Ædificata ſolo ſterili,verum ipſa per artes
Facta opulenta ſuas,& florens rebus honeſtis,
Quæ,quia contigerit quondam hæc loca Norica pubes,
Norica nomen habet,iuncto cognomine montis,
Cuius inæquali cliuo & radicibus imis
Adiacet,Arctoi qua ſpectat ad ardua mundi
Sydera,viſendus procul arcis mole ſuperbæ
Ipſa cauam lato vallem complexa receſſu,
More ratis medio depreſſior vltima ſurgens,
Hinc atque hinc tollit ceu cornua,proſpicit horum
Celſius in Boream,madidum ſubiectius Auſtrum.
Ipſe vago mediam Pegneſus flumine ſcindens
Perfluit,& varios rerum ſe præbet ad vſus
Perfaciles,ſolis nec ſordibus abluit vrbem.
Qui vicini habitent populi,quæ proxima circum
Rura colant gentes forte hoc quoque ſcire neceſſe eſt.
Norica Teutonidas media vrbs regionis in ora,
Qua videt auroræ venientem à partibus Eurum
Regna tenent fortes ſyluis incluſa Bohemi.
Proxima quæ pluuiis afflatibus irrigat auſter,
Gens vetus & nullis belli virtute ſecunda,

Rura

Rura colunt niue Rhœtæa durata Sueui,
A prope quæ ſole occiduo vineta repeſcunt,
Magnanimi fœcunda colunt atque optima Franci.
Æquoris immunes partem, quæ vergit ad Arctos,
Duringi pingues habitant, quos inter & vrbem
Pars bona de Francis interuenit, ille profecto
Omnibus hanc populis propius ſibi vendicat vrbem,
Hæc natura loci, ſitus hic regionis & vrbis.

VRBIS PVLCRITVDO ET ELEGANTIA.
CAP. III.

ORnarunt alij præſtantes laudibus vrbes,
Ex quibus vt taceam veteres, & nomina tantum
Proxima commemorem laudauit carmine priſcam
Treuirin Auſonius, patriæ non immemor idem
Burdegalam clara cantatam voce reliquit.
Tempore & ingenio minor hoc Sidonius vrbem
Laudibus æternis cecinit, quam diceris olim
Poſſediſſe tuo miles Decumane colono.
Nec tibi vulgari cantata eſt Lypſia verſu
Buſchi Pieridum Comes inclyte. Quid loquar autem
Hanc quoque (quam nobis nunc eſt noua nata voluntas
Commendare nouo venturis carmine ſeclis)
Inueniſſe ſuas qui poſſet dicere laudes.
Non tamen has aliquo cantatas carmine, Celtim
Quod magis illuſtrem poterat decuiſſe poetam,
Quod quia forte ſuis ſic poſſe placere putauit
Temporibus magis, hoc nobis opus ille reliquit.
Nunc ego, quando alias alij cecinere poetæ,
Noricaberga tuas laudes, tua nomina dicam
Inclita, & æternæ tradam per carmina famæ.
Dum tamen hic dubito, quæ prima exordia ſumam,
(Tantarum confundit enim me copia laudum)
Dumque oculos animo ſequor, & contemplor in omnes
Mundiciem partes vrbis, cultumque domorum
Arte laboratum, non de vulgaribus vlla,
Sed quæ rara ſolent & non niſi magna parari.
Dij quales arces, dij qualia mœnia cerno,
Qualibus vrbanas extructas molibus ædes,
Qualia perpetuo ſurgentia culmina ſaxo:
Saxo quale genus producit Norica tellus,
Arcibus æternis haudquaquam vile locandis,
Naturæ ingenio quodam quo namque receſum eſt,
Tempore molle fuit, facile & tractabile ferro:
Poſtquam auras tetigit ſuperas (mirabile dictu)
Dureſcit magis atque magis, roburque manendo,
Concipit, & ſenio ſuperat durante iuuentam,
Pluraque non patrios in ſecula prorogat annos.
Hoc lapide aſſurgunt opera omnia, publica nedum
Verum etiam priuata, domus, fora, templa, per omnes
Æquatis certo regionibus ordine partes,
Supra priuatos quam poſſis credere ſumptus
Sufficere, & tantas potuiſſe attollere moles,
Magnorum dicas æquare palatia regum.
Huc licet antiquas fama æmula conferat vrbes,
Vel nos vincemus, vel non cedemus honori
Temporis antiqui quantacunque arte ſuperbo.
Non hic clara Rhodos certauerit, haud Mitylene,
Non Epheſus, duplici non æquore clauſa Corinthus,

N Si ſint

Digitized by Google

Si ſint nunc etiam quales quandoque fuerunt,
Atque vt præteream longis opera ædita ab annis
Si noua nunc etiam ſpectes ſurgentia, dicas
Poſt paulo eximiis, talem fore cultibus vrbem,
Qualem non aliam præſens conſpexerit ætas
Quomodocunque patet latis Germania campis.

AMBITVS MVRORVM VRBIS.

CAP. IIII.

HIc quoque præfati veniam, ſi carminis huius
Paupertas breuibus non clauſerit omnia chartis
Quæ vel erant dicenda, vel olim dicta ſuperſunt
Aut non hiſtoriæ quo debent ordine leges
Cuncta velut radio contexant fila ſequaci.
Hoc opus eſt muſis omni ratione pudendum,
Nunc quoque quod faciunt vix excuſabile factum.
Hanc præfati igitur veniam quia pinximus vrbis
Noridos expreſſi ceu prima inſignia vultus,
Par erat hoc etiam dictæ adieciſſe figuræ
Quanta ſit, vt poſitos includat dicta colores
Linea, ne dubiis forſan fallore parergis.
Vrbs mihi ſollicita nunc deſcribenda Camœna
Omnis circuiti murorum milibus octo
Ambitur ſtadiis, ratione videlicet illa
Quatuor & bis tricenis duo millia, noſtro
More, ſed inde aufer duo millia cum quingentis
Paſſibus, hoc ſpatium eſt muris, hic ambitus vrbi
Haudquaquam exiguæ, nec quæ ſit maxima, rerum
Proxima præcipuis, quanquam quid ad vrbis honorem
Quidve valent ad opes & honeſta negotia rerum
Murorum ingentes gyri, ſi cultibus intus
Magna vacent ſpacia, & deformia tecta ruinis
Ciue egeant, quales heu multas vidimus vrbes?
Nam dolor eſt meminiſſe, ſed hic non vlla locorum
Deſolata iacent, nullus vacat angulus, omnis
Plena, nec ipſa ſuis ſatis eſt vrbs ampla colonis.
Atque hic multa meam ſubit admiratio mentem
Parte aliqua Solymas hac poſſe fuiſſe minores
Quæ tantum caperent populum, quo tempore pœnas
Perſoluere ſuo crucifixo ſanguine Chriſto,
Romanoſque ſuis vinclis auxere triumphos,
Quandoquidem ſuperet Solymas hæc millibus ipſas
Plus tribus antiquas, ſi littera vera loquuta eſt.
Quid tamen hoc refert, nec enim ſi plura velimus
Talia commemorare, modum ſtatuiſſe queamus.

MVRI, FOSSA, TVRRES IN MVTIONE VRBIS.

CAP. V.

QVi primus tormenta ſonos imitantia tetri
Fulminis inuenit, quiſquis fuit ille, bonorum
Hoſtis & humanæ vitæ certiſſima clades
Ille fuit, ſtygiis hunc miſit Erynnis in orbem

Sedibus

Sedibus, vt placidæ turbaret commoda pacis,
Hic ſcelere & Titanas, hic & Salmonea vicit
Impietate ſua, quo nec crudelius vllum
Immiſere malum Superi mortalibus ægris.
Quis neget iratos hoc inuentore fuiſſe
Humano generi, per quem ſimul aurea pacis
Ocia ſunt turbata, ſimul pulcherrima virtus,
Militiæ vis, fama, vigor, laus, gloria, robur
Turpiter interiere, nec vnde reſurgere poſſint
Inueniunt, hoc inuento victore quietis.
Hunc propter muniri vrbes, & cœpta profundis
Oppida concludi foſſis, atque aggere cingi,
Turribus & muris defendi, hic fecit vt eſſet
Tuta loco virtus, nec ſe iam crederet æquis
Armorum ſpatiis. Eadem tibi Noricaberga
Cauſa fuit validis circumdare mœnibus vrbem,
Et foſſas turreſque & propugnacula muris
Addere. nam triplici muro es circumdata, quorum
Turribus interior ſtat firma mole ducentis
Terribilis, ſpatio ſe inter diſtantibus æquo;
Hunc inter mediumque interſitus agger arenæ
Perpetuo tractu circum ſubit alta patenſque
Foſſa ter vndenis pedibus, quam [illegible] ingens
Tertius æterno claudit munimine murus.
Conferat huc aliquis veteres mihi mœnia Thebes,
Portarum numero falſis infamia ſcriptis,
Et liceat falſo portarum nomine turres,
Sicut Meonidæ nobis quoque dicere, duplo
Vincimus, & nullo tegimus mendacia fuco.
Quid noua nunc dicam ſurgentia mœnia? quantæ
Accreſcant veteri moles, quæ robora muro?
Magnorum videas dicas opera eſſe Gigantum
Cyclopum fabricata manu, vetereſque putabis
Hic iterum muris circumdare velle Mycenas.
Quid loquar æquatas valles, monteſque reciſos?
Tranſlatoſque alio tumulos? ne mœnibus vrbis
Obſtarent, damnoque forent, ſi perfidus hoſtis
Occupet, ac tumulis protectior incubet vrbi.
Quod fieri diuina vetat clementia, & ipſos
Hac hoſtes potius condemnet clade malorum.

ARX IMPERIALIS.

CAP. VI.

DIximus occiduum, qua parte vrbs vergit ad axem
Arcem cliuoſi ſuper alto vertice montis
Eſſe ſitam, poſitæ quæ deſuper imminet vrbi:
Vnde patet totos late proſpectus in agros,
Qui iuxta circumque patent, ſyluaſque patentes
Claudenteſque plagam turritæ more coronæ.
Illa igitur celſi ſurgens à vertice montis,
Sydera celſa petit, tectis cœloque minatur.
Alta domus Regum, domus inclita Cæſaris olim
Cum placet & quoties inuiſere Norica magnis
Mœnia Cæſaribus, namque & regaliter omni
Ædificata modo eſt intus, foris haud ita cultu
Conſpicienda pari, ſed in atri robore ſaxi
Impoſitum conſiſtit opus firmumque vetuſque
Non ſecus ac medio, quæ prominet æquore rupes,
Deſpicit & ventos, & rauca tonitrua cœli

Digitized by Google

Vi nulla concuſſa, nec vlla mobilis arte,
Sic firmata ſuo ſtat robore Norica moles,
De foris aſpicias, Cyclopia ſaxa putaris,
Intus vbi ingreſſus fueris, ſimul omnia magno
Magnificaque opera admirabere condita ſumptu,
Ornataque pari diuorum ſedibus. Illic
Claudit inauratum conclauia picta lacunar
Plurima, ſunt illic trabibus fulgentibus aulæ,
Illic incruſtata nitent variante colores
Arte pauimenta, & radiantes ære columnæ,
Plenaque nobilibus cælata toreumata ſignis.
Et quæ cuncta piget breuibus numerare Camœnis
Ornamenta loci, quæ multo plura ſuperſunt,
Quam canere heroi deceat modulamine verſus.
Hoc ſtetit antiqua, ſi vera eſt fama, Dianæ
Ara loco, noſtrique etiam Latonia ſyluis
Culta, Genethliaci liquit iuga frondea Cynthi,
Scilicet aut ſyluas, aut horrida bella colebant
Noſtri maiores, nam ſeu pax læta vigebat,
Venatu, vitiis nondum corrupta iuuentus,
Ocia fallebat, doctiſſima viuere raptu.
Cum niſi parta graui res nulla labore iuuaret,
Seu fera ſanguineum reſonabant claſſica Martem
Bella ſequebantur, bello gens nata gerendo,
Illecebrarum hoſtis, duræ virtutis amatrix.
Credibile ergo magis fuerit coluiſſe Dianam
Quam non legitimam Venerem, vel mollia Bacchi
Orgia veſani, nec gaudia honeſta ferentes,
Vel quicquid luxu corrumpere deſide vitam,
Et patriæ queat indignos inducere mores.
Adiacet vmbroſa tililetum fronde vireſcens,
Dum ſinit & melior cum ſole reuertitur annus
Frigore grata quies ſoliſque leuamen ab æſtu
Igne ſuo ſteriles dum findit Sirius agros.
Nec deſunt variis vernantes floribus horti,
Quales blanda Venus tibi pulcher Adoni parauit,
Penſile ſuffultum ſtat opus nixumque columnis,
Quale apud Aſſyriam memorant Babylona fuiſſe,
Si tamen exiguis componere maxima fas eſt.

PEGNESVS FLVVIVS. CAP. VII.

Qualis in Æmoniis Peneus nobilis oris
Inter amœna fluens curſu laureta ſecundo
Labitur, & viridis leniferit agmine ripas,
Talis ab æſtiuo Phœbei ſyderis ortu
Piniferos placido Pegneſus flumine montes
Inter & arua ſecans pratis ſpaciatur amœnis,
Norica leniſluo donec ſe in mœnia lapſu
Inſinuans, mediam placido fluit amne per vrbem
Magnificaſque vadis hinc atque hinc alluit ædes,
Lenibus ipſe ſuis magis ac magis edita ripis,
Culmina miratus, ſemperque recentia cultu
Tecta nouo ſpectans, pontes ſubterfluit altos
Bis ſenos quorum quidam de marmore ſtructi,
Quidam ſublicij diuerſis partibus vrbem
Coniungunt, ſubit ille rotaſque & ſaxa molarum
Corripiens rotat, ac victricibus atterit vndis.
Non tenet innumeras non tantum farra molentes

Litto-

Digitized by Google

Littus vtrumque molas,ſed & atra fragmina ferri
Cudentes,duraque trahentes forcipe lamnas,
In minimas donec ceu fila ſequacia partes
Diducant longi ſtridentia pondera ferri.
Vno igitur primos illapſus flumine muros,
Sciniditur in geminas vbi naſcitur inſula partes
Inſula congeſto, quæ ſumit ab aggere nomen,
Lata ſatis,ſpacioque latis planiſſima longo
Efficit hippodromum,videas certamine multo
Cornipedum curſuque teri,cui margine vtroque
Prætexunt virides vmbracula frigida ſyluæ,
Cum furit & nimios igniti ſyderis æſtus
Sirius ardor agit,tilia ſubter amœnum.
Ille locus gratas præbet ſpaciantibus vmbras
Ad ripas vtriuſque vadi,tum plena lauantum
Et releuantum æſtus gelidæ ſub tempora noctis
Flumina conſpicias,ibi velamenta puellæ
Linea vicini madefactant fluminis vnda,
Et multo madidis immiſſo ſole colorant,
Donec inoptatum cernent niue verſa nitorem.
Sunt quoque naſcentes illic medicantia thermæ
Balnea corporibus morborum tabe grauatis,
Artificumque domus tenuiſſima fila trahentum
Texentumque nouos pannos,maioribus olim
Inſuetum genus,noſtra vix vrbe receptum
Nuper,& augendis opibus ſucceſſio facta eſt.
Inde in ſe rediens vnum coit amnis in alueum
Vnus & ipſe fluens, donec diſcrimine rurſus
Diſſectus duplici,partem circumfluit vrbis
Exiguam,clauditque forum,quo quicquid abuſu
Diſplicuit,vel iam vetus eſt,vel inutile,venum
Adſolet exponi,poſt hoc ſibi rurſus ad imum
Redditus elapſum ſubit extra mœnia curſu
Linifluo,multis paribus piſcoſior amnis.
Piſcibus innumeris,ſiquidem Pegneſus abundat,
Non ſtupidis non inſipidis,non qualibus agunt
Eſſe lacus plenos atque exundare paluſtres,
Qui limum turpiſque trahunt cœnoſa fimeti
Pabula,ſed viui gaudentes fluminis vnda,
Fercula ieiuno præbent iucunda palato.
Nomina quis referat? quorum vel barbara quædam,
Vel ſunt nota parum, nec idonea carmine dici
Salue amnis victure diu,ſi forte Camœnas
Vlla manet noſtras venturæ gloria famæ.

PRATVM ALLERIVM.
CAP. VIII.

ERgo vbi fluuius tulit extra mœnia,pratum
Alluit,& leni complectitur agmine,quantum
In longum poſſunt quingenti extendere paſſus,
Allerium dixere patres: nec prouida mutat
Nomen poſteritas rationem nominis huius
Nec moror ipſe,eadem nec dicitur eſſe per omnes.
Quis queat illius prati vernantis honorem
Æſtiuumque decus verbis æquare canendo?
Non mihi tota ſatis fuerint Peneia tempe,
Si quis ad hæc diuum loca transferat,aut Siculatum
Regna voluptatum,quas aut in vallibus Æthnæ
Herbiferis,aut ad gelidum miremur Helorum.

Non ego delitias tales vidiſſe putarim
Thraca ſub Hemigenis labentem rupibus Hebrum,
Quales hic Pegneſe vides cum floriger annus
Regnat,& effudit plenum noua copia cornu.
Huc ex Orchomeno Charitas migraſſe putaris,
Atque adeo nudas ſeſe exhibuiſſe videndas
Atque amplexandas,ita dotibus omnia fulgent
Hæc loca natiuis,alias hic frigida leues
Aura mouet, ſerie quas area longa quaterna
Continet impoſitas,quam totam ingentibus vmbris
Pene tegunt,grauidoſque leuant ſubeuntibus æſtu
Aera largifluum ſuffundit fiſtula rorem
Tam gelidum quam ſi brumali frigore manet,
Tam liquidum quam Blanduſiæ ſit vitreus humor,
Caſtalium dicas fontem,aut Aganippidos vndæ,
Huc aliquam tacito delatam flumine venam.
Si modo ſint Muſæ,quæ Norica flumina potent,
Quanquam ſunt etiam,ſed nos decora inclita prati,
Conuenit Allerij nugis deducere omiſſis,
Parte quod à læua tranquillo cingitur amni
Dextera colle viret modico,leniterque remiſſum
In cliuum ſurgente,ſed hortis arboribuſque
In ſpeciem nemoris cultum,quibus inuolitantes
Vernant argutæ volucres,& vocibus auras
Dulciſonis mulcent,ſeu Phœbus mane renaſcens
Infudit rebus quem nox tulit atra colorem,
Seu cum ſumma tenet,ſeu cum petit vltima cœli
Limina,Atlantico tincturus in æquore currum.
Ille locus nunquam vacat,aut conſortia neſcit,
Non tamen vſque adeo capit immoderata voluptas
Iſta loci neque ſic mores euertit honeſtos,
Vt quicquam vel turpe gerant,vel inertia tractent
Ocia,ciuiles nec reſpicientia leges.
Quicunque iſta colunt læti viridaria prati
Nec quiſquam de tot ſubeuntum milibus vnquam
Iurgia funeſtæ mouit diſcordia pugnæ:
Tantus amor populo,tam cura eſt ſedula pacis,
Tam fundata bonis concordia legibus hæret
Omnibus inconcuſſa,nec eſt qui ſoluere tentet;
Nam ſcelus auſurum vera vltrix pœna feroci
Addita præſcripto,quoniam ſunt multa malorum
Milia,nec tanto in populo ſine legibus vnquam
Tranſierint iſtæ ſine cœde & ſanguine turbæ
Extra præcipue cohibentia mœnia ſontes.
 Quid memorem, quoties leuibus certare ſagittis
Collibuit,quam pulchra locum notet area,circum
Clauſa nouis trabibus, quam nullæ deſuper vmbræ
Impediant, quam colliculo ſtet condita turris
Æditiore ſcopum retinens,tum ſi qua frequenti
Sint ſtata,ſicut ſæpe ſolent,certamina ludo,
Ficta toreumaticis ſtatuunt tentoria ſignis
In medium,aduerſæ contra ſignacula metæ,
Vnde queant poſitum iaculis contingere circum,
Non oræ tantum Pegneſidos accola ciuis,
Verum etiam veniens aliis ex vrbibus hoſpes.
 Vidimus hoc etiam magnos certamine Reges,
Vidimus Heroas claros,famaque ſuperbos
Decertare Duces in amœni puluere prati,
Prati carminibus noſtris nunc nobilioris,
Quam vel præſtiterint variis tot ſecula ludis,

Vel

Vel præſtare queat venturis vlla diebus.
Æquatura licet regales pompa triumphos.

LAVS VRBIS A CLEMENTIA COELI.
CAP. IX.

QVid quod non aliam clementior aeris vrbem
Spiritus afflauit, nec enim, pulcherrima ſano
Ædificata loco, vitiantes accipit Auſtros.
Corpora lætiferi pereuntia tabe veneni
Sæpius vt fama eſt vinoſæ Mœnia Lesbi,
Artifici ſtructura operum, ſed peſtilis auræ
Illapſu fundata, ſed hanc neq; peſtifer vllus
Ventorum contingit odor, quia dura ſalubris
Poſſidet arua ſoli, quod nec fregere paluſtres
Illuuie fœda, & vitiato humore lacunæ,
Frigida nec tetras exhalant rura Mephites.
Cum neq; ſulphureæ ſubeant per concaua venæ,
Antra ſalebroſas ſubtet ſqualentia rupes.
Sed ſterili regio tota obducatur arena,
Et ſubtus niſi ſaxa iugo concreta perhenni
Dulcibus adfoueantur aquis, ac tota rigetur
Ora probabilibus potuq; ſalubribus vndis.
Nominum ſi nullus ab his vapor ater ad auras
Exhalet, latebris qui triſtibus aere fumis
Inficiat, viruſq; nocens in corpora ſpargat.
Adde quod hyberno plaga Norica frigore nunquam
Torpuit voti nimis, nec iniquis ſolibus arſit
Temporis æſtiui nimium ſed vtraq; viciſſim
Temperie gaudens, raro mala tempora ſenſit,
Corpora tabe ſua graſſantis in omnia peſtis.
Hinc etiam vigor ille animorum, hinc viuida gentis
Ingenia exultant, quando ſolet aeris idem
Qui fuit eſſe animis habitus, quando inde trahuntur
Virtutes, vicia & peſtes, rerumque figuræ:
Qui quia Germani latiſſima regna per orbis
Purior eſt nulli, nullique benignior vrbi,
Non alibi meliora vigent in rebus agendis
Ingenia, aut animi magis ardua facta ſequentes,
Corpora quin etiam multo robuſta labori
Sufficiunt, & militiæ ſati apta iuuentus.

SILVA VRBI CIRCVMFVSA.
CAP. X.

CIrcuit incluſam pulchris amplexibus vrbem
Sylua patens paſſum per millia quinq; receſſu
Interiore ſui, vel paulo plura, nec vlli
Herciniæ nemorum cedens, ſi commoda ſpectes,
Aut etiam quæ ſyluarum ſolet eſſe voluptas
Te iuuet, atq; animi tantum oblectamina quæras,
Namq; nec immenſis horrendos cornibus Vros,
Nec ſtupidas gignit prælongis cruribus Alces,
Qualia Sarmaticæ paſcunt animalia ſyluæ,
Olim etiam noſtras non ignorata per oras
Dum magis incultis Germania ſaltibus eſſet,
Horrida, quæ proprio nunc eſt ita ſplendida cultu,
Vt nulli poſſit terrarum cedere, verum
Cuilibet æquari, quæcunque ſit vrbibus amplis
Prædita & vberibus cultiſſima floreat agris.

Digitized by Google

Sunt tamen & nemora,& ſaltus,& plurima ſyluæ
Copia, venantum ſtudiis accommoda, necdum
Arboribus nudi montes ingentibus omnes
Vnde ſit innumeris vis prodiga materiei
Vſibus,& noſtræ ne ea deſit gloria genti.
Quam vacui nunquam præſtarent iugera campi
Talis & hæc,cuius nobis nunc maxima ſylua
Vtilitas memoranda fuit,quæ Norica circum
Mœnia proſpiciens,ſimul amplis fructibus vrbem
Afficit,& multa,ſi qua eſt gloria,ditat
Dote voluptatum,quæ cum ſit honeſta voluptas,
Non ſpernenda fuit,ratio ſed maxima honeſtæ
Vtilitatis erat,cuius ſi carmine dici
Haud quaquam ſimplex facies potuiſſet in vllo.
Hoc etiam mihi dicta foret,nunc commoda præſtat
Plura,breui quam quis poſſit comprendere verſu.
Materia quodcunque ad opus,quacunque redundas.
Semper inexhauſto frondeſcerit germine,quamuis
Innumeras laſſes,tot ſecula cæſa,ſecures.
Quod genus hoc Muſæ? ratio quæ? quaſue per arteis
Sylua nec immunis,nec maxima durat,& omnes
Viribus ipſa ſuis velut æmula creſcit in annos.
Gens nemorum ſtudioſa,ſuas Germania ſyluas
Ipſa erit cogitque nouo pubeſcere fœtu.
Cum vel arena ſiti ſterilis confecit iniqua,
Vel labor excidit diuturnus & arida facta eſt
Planities,tum ne iaceant loca vaſta reciſis
Arboribus,noua conficiunt,& ſemina mittunt
Sparſa ſolo vacuo,campiſque iniecta relinquunt.
Tum videas prodire nouas ſine ſtipide frontes,
Mox quoque colliculos tenues,tum cortice robur
Adcreſci,paruoſque vmbram defendere ramos,
Exiguam,tenebramque nouo de germine ſyluam
Surgere,& in patrias paulatim adoleſcere formas,
Donec in antiquum redeat decus,altaque cœlo
Attollat capita, & concuſſo vertice nutet
Laſſatura iterum patrias iam ſylua ſecures.
Has aliæ innumeræ per tot iam ſecula, terræ
Neſciuere artes reparandarum ſyluarum
Inuentrix docuit Germania,tanta cupido eſt,
Tantus amor nemorum,quorum vel blanda voluptas
Vel grauis vtilitas ſit reſponſura labori.
Cetera namque ferunt ſpacioſis iugera campis.
Sicut & hæc intra late proſpectat & extra
Vicinos plænis flaueſcere meſſibus agros.
Hæc eſt Herciniæ multum pars inclyta ſyluæ,
Norica quæ longo circumdat mœnia fluxu,
Extirpata diu,niſi ſic recidiua maneret,
Magna parte ſui,poſtquam defecit,& ipſam
Se reparans,ſemperque noua ſibi prole renaſcens.

LAPIDICINÆ, EX QVIBVS VRBIS ÆDIFICIA FIVNT.

CAP. XI.

HÆc eſt Hercinii longo pars inclyta ſaltus,
Circumfuſa vagis incluſæ amplexibus vrbi,
Quæ non tecta modo ciuilia,materiei
Fœlici vbertate omnes conſeruat in annos,
Nec tantum bona delitiis,aut denique blandæ

Natæ

Digitized by Google

Nata voluptati, ac pinguis fœcunda ferinæ,
Verum etiam generoſa ſuo ſe marmore iactat.
Quod fundis lapidum creſcentem ſemper ad vrbem
Mittit inexhauſtis, qua proxima ſpectat ad ortus
Hybernos aurora tuos, decliuis in Auſtrum
Diſſita, vix paſſum tria milia, tam prope tantas
Naturæ produxit opes clementia, tanta eſt
Illius vbertas, tam diues copia ſyluæ.
Nam iuga paulatim qua ſurgit in ardua, totis
Saxea viſceribus ſubſunt ſola, dixeris vnum
Eſſe omnes lapidum colles, nam pluribus antris
Eruitur, paſſimque ſpecus natiua theatra
Saxifragi ducunt, vnoque è marmore muros
Ingentes, nuſquam rimæ, non vulnera ſaxum,
Vlla per integrum, niſi quæ fecere tuendo
Cædentes latomi lapidoſi viſcera montis.
Nam cuneis ſcindunt, multa vi fiſſile ſaxum,
In parteſque ſecant varias, quadraſque recidunt
Informes grauibus poliendas inde dolabris,
Artificique manu ſtructuræ in nomen ituras.
Aſſiduo videas ſtudio feruere laborem.
Fruſta recidentum camerati è fornice ſaxi
Atque ipſos pendere velut de rupibus altis
Molirique ſuis è ſedibus ardua montis
Viſcera, ſaxifrago valles plangore reſultant.
Illi operi incumbunt, atque ictibus aera rumpunt
Perpetuis, iam ſaxa caua de ſede reciſa
Prona ruunt, vaſtoque trementem pondere terram
Concutiunt, longo ſonitu nemus omne remugit.
Nec minor his labor eſt, qui forribus ordine longo
Curribus expediunt, & in vrbem ſaxa reportant.

FONS AD LAPIDICINAS.

CAP. XII.

PRæterea arboribus locus eſt & amœnus & vmbris
Frigidus, & iuxta fons in conualle propinqua,
Abiete ſub nigra manat gelidiſſimus vnda,
Incluſus ſecto lapidi, ſitientibus olim
Dulce refugerium, non illum Solis iniqui
Contingunt radii, non denſum frigus adurit,
Tam rami nemoris ſemper frondentis inumbrant,
Et munit natura loci, nam preſſas in ima
Valle coarctatur lapidum munimine pulchro.
Vt ſi forte ſitim ſis extincturus, ad ipſum
Deſcendiſſe tibi ſit per bis terna neceſſe
Limina iunctorum graduum, nec prodiga tantum
Præbet adhærenti latomorum pocula turbæ:
Verum etiam vrbanæ ſæpe oblectamina plebi,
Matronis, ſenibus, pueris, nuribuſque puellis
Exhibet, ſiue etenim dum formoſiſſimus annus
Permittit, veniunt, & vina liquentia ſecum
Vina ciboſque ferunt, & grati fontis ad vndam
Syluestri celebrant conuiuia læta ſub vmbra
Ipſe ego (nam memini) luſtro iam rite peracto
Ad fontem ſalientis aquæ cum ſæpe venirem,
Tam ſum conueniente loci dulcedine captus
Illius, vt cuperem tentoria figere, & illis
Exigere hoc reliquum (Muſis præſentibus) æui,

Digitized by Google

Et locus eſt Muſis certe ſic commodus ipſis,
Vt ſi forte velint noſtras habitare per oras,
Non alium legiſſe locum, nec quærere vellent,
Non alios fontes. Sed enim quia fonte ſub iſto
Sæpe Venus latuit, leuis & ſua tela Cupido
Torſit ab his latebris per inertia pectora amantum
Diffugere Deæ, non tam loca pulchra peroſæ
Quam non eſſe loco ſua commoda, qualia vellent
Qualia vel deceant Heliconia templa colentes.

ARMAMENTARIVM VRBIS PVBLICVM.
CAP. XIII.

AD luſus natæ, non ad dicenda Camœnæ
Arma mihi, nunc arma mihi memorare neceſſe eſt,
Sed tantum memorare, nec in fera prælia ducta
Nec bello commiſſa, ſed in fera bella parata:
Qualia nulla prior vidit nec protulit ætas,
Talia, in euentum quemuis ſpectantia belli,
Continet vna domus, domus vna ſed ampla receſſu
Multiplici, rerumque capax, quis talia Regum
Arma habuiſſe queat? quamuis nunc omnia multis
Artibus armorum loca ſint plæniſſima, nulli
Contigit, illa tamen tantarum gloria rerum;
Quantas hic populus cumulatis poſſidet armis.
Quid moror in minimis, & nomina parua canendo
Defraudem maiora loco? Quis dixerit autem,
Quis facile expediat, quot milia chiriboardæ?
Quot baliſtarum pendentum? quantus aceruum
Congerat haſtarum numerus? vis quanta bipennum?
Quis modus harpagonum? quis ferrea tela, ſecures
Herculeasque ferat clauas? quis in ordine glandes,
Multiplici poſitas, globulosque ex ære rotundos?
Quid clypeos frameasque loquar grauidasq; pharetras?
Aclidas, Anconasque Macedoniasque ſariſſas?
Quid tormenta vagas iaculantia in aere flammas,
Saxaque deciduo ſterrientia pondere quicquid
Contigerint? quid mille aliis data nomina telis?
Omnia quis numero capiendis vrbibus apta
Inſtrumenta queat comprehendere? longior æquo
Efficiar, ſi cuncta velim deſcribere, quorum
Nomina vix capiunt faciles hortentia Muſæ.
Verum age terrifici veriſſima fulmina Martis
Expediam, ſonitus dictas de nomine rauci
Bombardas, hominum clades, rerumque ruinas,
Murorum tormenta, Deorum ſigna furoris.
Tales mille tamen, videas hic ære ſonoro
Artifici factas opera ſtant curribus altis
Innixæ validisque rotis, ſtant ordine longo,
Et vario tormenta Iouem motura tonantem,
Terribiles viſu formæ, licet arte magiſtra
Nulla laborati maior ſit gratia facti.
Illas ſæpe videns aliquis dubitauit, an eſſet
Plus operæ precii, quam quod foret artis in illis,
Cum tamen ex æquo ſpacio conſtaret vtrumque,
Nam quia non vſquam fundendi operoſior æris
Gens alia eſt, Europæ inter latiſſima regna,
Quam quæ de veteri, ſi vera eſt fama, profecta
Noride nomen habet, quæ nunc impoſta ſubacto
Mœnia Pegneſo colit, haud res mira videri

Debuit

Digitized by Google

Debuit his alias, ſi vincit rebus & vrbes,
Et populos, quando hæc etiam maioribus ætas
Præualet armorum ſtudio, decore artis & vſu.
Nam quid ad hæc collata queant vetera arma videri?
Queis neque nunc ratio vlla, nec eſt locus vllus, vt olim
Ariete cum duro quaterentur mœnia, nec dum
Tanta Cyclopæos afflarent fulmina muros,
Diruerentque etiam validas vno impetu turres,
Fœlices quos illa tulit prior omnibus ætas
Aurea, & inſani ſtudiis innoxia belli,
Et nihil armorum, nec talibus indiga rebus,
Quæ pia pacificæ tollunt commercia vitæ.

HORREA PVBLICA.

CAP. XIV.

VRbis in Herciniæ medio ſterilique locatæ
In regione ſitum quis neſciat? vnde nec vſus
Diuitis vber agri, nec earum copia rerum
Vlla ſit vnde famem propellere poſſit egentum
Turba hominum? tamen ex aliquo ceu diuite cornu
Affluere huic populo, quibus & ſe poſſit abunde
Atque alios plures, quis non miretur? in annos
Paſcere ſi qua ferat rerum fortuna nouarum
(Quod procul auertant ſuperi, tranquillaque pacis
Dona ſalutiferæ noſtris ſupereſſe diebus
Annuat, atq; omnis tribuat Deus arbiter æui.)
Copia qua ratione tamen tam fertilis vrbi
Affluat huic, vt pauca loquar, nec ſingula dicam,
Vt taceam prudens quibus artibus iſta Senatus
Proſpiciat, qua ſunt reliqui moderamine ciues.
Publica fruge grauem ſunt horrea multa per vrbem
Horrea Trinacrii nunquam ceſſura coloni
Meſſibus, & flauo quæ Gargara ditia cultu,
Et quæ mirentur Lybiæ Cerealia rura,
Horrea frumentis pleniſſima, finxeris autem
Eſſe humiles fortaſſe caſas, ne talia fingas,
Horrea ſunt magnorum operum, atque ingentia tecta,
Magnificæque domus, quarum par quælibet altis
Arcibus eſſe queat, ſed non quam ſtructa decenter
Exterius, ſed quam ſint intus ditia, refert
Quam iaceant frumentorum genera omniá magnis
Accumulata tot annorum per ſecula aceruis.
Et licet accumulent nunquam non horna vetuſtis
Plus veterum tamen eſſe ferunt, eademque manere
Poſſe decem decies, decies quoque quinque per annos,
Quorum multa tibi præbebunt horrea noſtra,
Siue igitur dura ſæuus, quod abominor, hoſtis
Obſidione premat, non vrbi copia deerit
Quarumcunque opus eſt per talia tempora rerum.
Non tantum frumenta etenim cumulata reponunt,
Verum aliis etiam penuaria plurima rebus
Plæna tenent, quibus excidium propellere poſſint
Incumbens, hoſtisque minas contemnere inanes,
Tempora ſeu diræ famis inclementia cœli
Duxerit aut duri, ſternens furor omnia Martis
Nulla erit hic metuenda fames, quæ corpora letho
Hauriat, aut miſeros cogat ſua pignora ciues
Deſerere, atque cibos aliena quærere terra.

Poſſumus

Digitized by Google

Poſſumus hoc teſtari etiam quod vidimus ipſi
Cum paucis annona fuiſſet carior annis
His aliquot, quali ciues pietate Senatus
Fouerit afflictos rerum & pietatis egentes.
Namq; vbi coacta Ceres magno veniret, & eſſent
Omnia difficili ſtipe per fora cuncta paranda,
Horrea clauſa diu reſerari iuſſit, & inde
Sumptibus expoſitas magnis compinſere fruges,
Et populo Cereris iuſtiſſima pondera vendi
Dimidio precio illius, quo publica paſſim
Per fora vendebant alii, penuria donec
Deſiit & rediit Chriſto duce frugifer annus.

CVRIA.
CAP. XV.

SEd quo te memorem domus inclyta carmine? cum ſis
Non minima aſſumpti pars nec ſpernenda laboris,
Curarum domus, & ſancti veneranda Senatus
Regia, Scotigenæ quæ proſpicis alta Sebaldi
Culmina, viciniq; vides fora maxima circi.
Quanquam nemo ſatis te carmine pinxerit vllo
Pro meritis, pro laude tua, cui cedere iure
Debeat antiqua notiſſima curia Tulli:
Aggrediar tamen, & tantæ non omnia paruo
Ornamenta domus referam, ſed pauca libello,
Quæ ſi non alio memorabilis eſſet honore
Hoc laudata ſatis fuerat, quod talibus eſſet,
Ingeniis habitata patrum, qui maxima rerum
Pondera cum ſubeant, poſſunt & maxima ferre.
Nunc eſt & reliquis ornatibus aucta, ſuperbo
Structurarum opere & luxu loca ſancta decenti,
Non nimio tamen, aut muliebriter informato,
Sed caſta dignoque viris nam plurima Regum
Continet exterior ſimulachra, heroica geſta,
Picta per effigies auro minioque ſuperbas.
Intus fornicibus ſurgunt de marmore ſecto
Atria, non vllo non tempore peruia, quorum
Clauſa pauimento, ſubter loca carceris vmbræ,
In quibus aut meritos pœnam aut quos vltima fato
Supplicia expectant, cuſtodia dura coercet.
Inde gradus ſurgunt duplices quibus itur in aulam,
Aulam tam iuſto ſpacio quam diuite cultu
Conſpicuam, totamque ſua ſibi mole patentem,
Nulla columnarum ſeries interſecat, aut quæ
Libera præpediat ſpacia, aut teſtudinis altæ
Pondere ſuſtineat, fulget laquearibus aureis
Nuda ſuperficies, faſtigia ſumma relucent
Auratis trabibus, connexique vltima tecti
Limina, ſubiectis multum eſt in partibus aurum.
Plurima parietibus fulgent decora inclyta pictis,
Siue ducum, quos iuſticiæ pulcherrima vexit
Gloria, ſiue hominum, per honeſta exempla beatis
Æquiparandorum ſuperis, hic illa ſeueræ
Iuſticiæ ſedes, & dignum laude tribunal,
A quo nemo inſons vnquam, niſi victor, abiuit,
Nemo nocens vnquam potuit, niſi victus abire,
Parte alia (nec enim ſimplex domus illa nec vna eſt)
Maxima porticibus ſurgunt conclauia latis,
Digna Deum dapibus, Regum digniſſima menſis,

Tam

Tam ſunt magnifico parte omni ſplendida ſumptu,
Tam iucunda grauem commendat gratia luxum
Pulchra ſuis videas fulgere toreumata ſignis,
Nec tam facta manu, quam ſponte enata putaris:
Nec deſunt tabulæ præclara opera excellentum
Artificum, poſitæque alios leones in annos
Clarorum Heroum, quos maieſtate verendos,
Maieſtas plus ipſa loci commendat. Vt autem
Plurima prætercam non his dicenda Camœnis:
Quid grauis eximium loquar Auguſtale Senatus?
Quo ſacer ille patrum chorus, & clariſſimus ordo
Confluit, & ſummis vrbana negocia curis
Verſet, & æquata metitur cuncta bilance
Pondera. Cœliferos delaſſatura Gigantes.
Sed tamen hic nolim diſertior eſſe videri,
Ne malus obtrectet, ſicut ſolet omnia liuor
Forſitan & cauſam dicat quæſiſſe ferendi
Auribus incautis, fucum facientia verba.
Hoc metuens nihil adiiciam, nihil amplius addam;
Vix etiam hæc auſus paucis attingere verbis.
Inde canam potius quæ plus habuiſſe fauoris,
Et minus inuidiæ poſſint, nunc cœpta ſequemur.

FORVM MAXIMVM.
CAP. XVI.

IAm foro ciuili ſi proſequar omnia verſu,
In quibus hic populus diuerſa negocia tractar,
Offendam placidas nimiis ambagibus aures:
Non quia non meritæ ſint eæ quoque nomina partes;
Sed quia de multis ego ſcribere pauca volebam,
Quæ cum ter tria ſint, de ter tribus attinet vnum
Dicere, quod reliquis cum ſit ſpatioſius omni
Præualet hoc etiam quod & eſt pretioſius ipſo
Cultus luxuria, rerumque frequentius vſu,
Cuius ad æquales quadrangula linea partes
Ducitur, æquali ſpacio ſibi diſſita ab omni
Limite, ſic quadrata fori ſit forma, patentis
Terque quaterque decem paſſus vel plus minus, omni
Parte ſui, ſpaciis tam ingentibus area quadrat.
Tam celebris non pauca fori commercia poſſem
Si numerare velim, quæ vulgi poſtulat vſus,
Omnia quæ populo venduntur, emuntur, aguntur,
In medio conuenta foro, quod tempore nullo
Ceſſat, & inſano ſtrepitat prope murmure turbæ
Aſſidue eo euntis, & inter ſeſe agitantis,
Magnaque, paruaque, facta infecta negotia rerum,
Milia tot capitum, nullo non pene dierum
Conueniunt, ſtrepitu tanto feruore forenſi,
Vt ſi cui vel apum libeat componere denſis
Agminibus, cum tota ſuis ex anima lucis
Conglomerantur, & arboreis in frondibus hærent
Vel formicarum verno ſub Sole ferenda
Mole laborantum turbis, non friuola peccet,
Non etiam ſimili non poſſit imagine duci
Vſus & appoſita rem demonſtraſſe figura,
Quando per ingentem Germani nominis oram,
Non aliam populus numeroſior incolit vrbem,
Nec minus eſt facies ſpecioſa & ſplendida pulchri
Quam ſpatioſa fori, namque vndique pulchra coronant,

Atque opera atque domus pulchrę ſumptuque ſuperbæ,
Vtque aliquid (quoniam locus iſthoc poſtulat.) horum
Libemus, paucis quædam libet ædere verbis.

FONTIS PVLCHERRIMI DESCRIPTIO.

CAP. XVII.

A Dextra regione fori qua cliuus ab arce
Deſinit extremus ſtat pyramis acta ſub auras
Perſpicua, & variis operum cælata figuris,
Marmore tota nitens, atque auro tota coruſcans,
Creber apylis, & multiplici, tanquam ordine ſtructis
Turribus aſſurgens, topiaria dicere poſſis
Eſſe opera, at mollem non fallunt marmora tactum.
Circumſtant ſimulachra virum de marmore ſculpta,
Atque auro cælata, quibus florere per orbem
Cura fuit rebus per fortia facta gerendis.
Totum opus exterius circumdat ferrea ſepes,
Cancellis contexta ſuis, de marmore Crater
Intus, & vndanti refluens aſpergine labrum,
In quod defluit vnda, bis octo canalibus æreis,
Quas capita humano rictu deformia ſæuis
Dentibus apprenſas retinent, teretesque tenaci
Ore ſpuunt vndas, quarum non larga ſcaturit
Illo vena loco, ſed quam de fonte ſequaci
Terreſtris longo deducit fiſtula tractu.
Non vt aquas olim plures Romana ſolebat
Ducere, & obiectos terebrare potentia montes,
Atque æquare cauas ſtructa teſtudine, valles.
Noſtrum opus eſt operæ leuioris, & approbat ætas
Ipſius hæc vſum. Quare ſeu nomine fontem
Seu quis caſtellum (quod nunc deſcribimus) olim
Hoc opus appellet, nihilum peccarit opinor,
Dummodo non merita fraudata hæc laude feratur
Pyramis, æternumque ex noſtro carmine nomen
Inueniat, quem nos fontem dixiſſe iuuabat.

TEMPLVM VIRGINIS MATRIS IN FORO.

CAP. XVIII.

AT parte ex alia templum adiacet, hoc opus ipſi
Non vulgare foro decus, ædificauit honori
Matris Chriſtiparæ, quæ quartus nominis huius
Carolaus Auguſtus Romani inſignia geſſit
Imperii, donisque volens Regalibus auxit
Templum à ſe poſitum foribusque inſigne ſuperbis,
Quæ fora proſpiciunt, auroque & imagine multa
Veſtibulum adiecit, cuius ſuprema theatri
Pars ſpeciem præfert, & ſi res poſtulet vſum,
Namq; ex hac (velut arce) hominum conuentib. amplis,
Relliquiæ monſtrabantur, cum nuper adhuc dum
Vana ſuperſtitio floreret, & impia in iſthæc
Relligio vitio humanas terrentia mentes,
Ficta licet ſtolidæ, miracula credita, plebi
Relliquiæ fuerant, quæ nunc quoque nata ſuperſunt,
Carole Magne tua, & noſtrorum inſignia Regum,
De cruce ſaluifica, & quæ Chriſti exangue perempti
Tranſit haſta latus, non aſpernanda profecto

Munera,ſed veneranda etiam,ſi ſola vetuſtas
Commendat meritorum haud immemor,aut male grata
Non etiam cultis nimio obſeruentur honore,
Sicut adorantum. Sed nos ad cœpta feramur,
Hoc ſeu veſtibulum,ſeu verius æmula priſcis
Porticus iſta foro,lucem & decus adiicit ingens,
Quæ cum magnifice cælata ſit intus & extra,
Eximio pede adusque alti faſtigia tecti,
Diuerſorum operum formis,variisque deorum
Atque hominum ſtatuis,etiam,cum poſtulat vſus,
Præbet adorantum populo ſpectacula Regum,
Infantique Deo ſua myſtica dona ferentum?
Quæ ſuper æquales,auratus circulus, horas
Indicat,& ſonitu notat æris nola canori.
Tam ſpecioſa igitur,tantoque extructa labore
Porticus,impenſis templum ſuperauerit ipſum,
Cui coniuncta patens,in partes quatuor hæret.

XENODOCHION MAXIMVM INTRA VRBEM.

CAP. XIX.

SI quis honorificam qui laudibus euehat vrbem,
Noridos Herciniæ,ſummum pietatis honorem,
In miſeros,& in afflictos,& rebus egentes
Prætereat, non ille ſatis feciſſe labori
Aſſumpto queat,aut vere laudaſſe videri.
Non alium ſiquidem populum per Teutonis oram
Munificum magis,aut vera pietate priorem,
In miſeros facile inuenias,tot præſtat egenis
Officia,& totam tot Xenodochia per vrbem
Inſtituit,quorum quod præualet omnibus,atque eſt
Eximium, nunc carmen erit,ſed vt omnia paucis
Cetera quæ canimus. Medio iacet vrbis ad amnem
Illa domus,cui ſiue voles dare nomen ab ægris,
Siue dare hoſpitibus ius & fas cuilibet eſto,
Dummodo res conſtet nobis, nunc Xenodocheium
Arriſit,ſiquidem verſu rideret inepto,
Si Noſocomion dixiſſem aut Noſocomion,
Et ferme his deſunt Romana vocabula rebus.
Illa igitur domus in ripa Pegneſidos vndæ
Vrbe ſita eſt media,ſpecie pulcherrima, ſumptu
Splendida,ſtructura inſignis,quo nomine magnorum
Arcibus æquiparanda Ducum, nam magna vetuſtæ
Acceſſit domui pars nuper,vt amplior eſſet,
Atque capax hominum magis vt creſcentibus annis
Creſcit,& vrbanæ maior ſit copia turbæ:
Atque ideo plures etiam quos triſtis egeſtas
Opprimit,aut morbo populati corporis artus
Deſtituunt,nec cura domi potis vlla leuare eſt:
Quin pereant dulcesque relinquant luminis auras.
Rebus id anguſtis & dura ſorte coacti:
Ni cito magnifici pietas animoſa Senatus
Suſcipiat,curamque aliis quoque mandat haberi,
Qui domui præſunt,quorum domus omnibus apta eſt
Iſta miniſterio miſeris,& agentibus ægris,
Quorum ingens numerus,quę ſemper maxima turba eſt:
Sumptibus immenſis alitur,ſed & arte medendi
Præditus ingenti conducitur ære Machaon:
Qui læuet auxilio,quibus eſt opus,atque ita ſeruet,

Digitized by Google

Quos patitur ſeruare datam natura per artem,
Vſibus iis præſens vt ſit medicina, ſub ipſis
Ædibus adiectum eſt non pharmacopolion vlli
Deterius, totam quæ ſunt non pauca per orbem.

TEMPLVM XENODOCHEO IVNCTVM.

CAP. XX.

His etiam adiunctum templum vetus ædibus hæret:
Non tam mole ſua, aut vlla memorabile cauſa,
Quamque relliquias (quas diximus ante) receptas
Continet & Romanorum diademata Regum
Queis ſine nec fieri, Cæſar nec verus haberi
Auguſtus poterit, ſi non inſignia ſumat
Hinc ſua, Cæſareæ namque eſt hic illa coronæ
Gloria, qua regni conſtat ius atq; poteſtas
Maxima Romani (namque hoc nunc more loquuntur).
Hæc quoties alicui defertur tanta poteſtas,
Hinc petitur, delata huc conditione refertur.
O decus, o vrbis pulcherrima gloria noſtræ,
Quæ ſola hanc meruit, quæ nulli contigit vrbi
Gloria perpetuis non interitura diebus.

XENODOCHIVM AD DIVVM SEBASTIANVM.

CAP. XXI.

Atque vt præteream duo Xenodochia, nec omnem
Materiam quæcunque offert ſe ſponte, loquaci
Carmine conſecter, certe quod carmine dignum
Xenodochion erat longe hoc meliore, canemus.
Planitie diſtante ſitum, ſub mœnibus vrbis
Mille fere paſſus præterlabentis ad amnem
Pegneſi ſactum diuo quem tela Tyranni
Confeciſſe ferunt magnum ſpernentis Ieſum
Templum hic exiguum, ſed cultum & denique multa
Relligione ſacrum, iuxta domus ædibus amplis
Quatuor in partes diuiſa, nec ordinis vllum
Commodioris opus quenquam vidiſſe putarim
Tam ſunt porticibus adſtructa cubilia longis
Ordine perpetuo ſibi reſpondentia, quantum
Quattuor in ſpacium patet area lata domorum.
Totum opus æquali ſpecie parte extat, ab omni
Quadrato extructum ſaxo, locus arte ſituque
Pulcher & eximius, nec quo ſit amœnior alter,
Huc cum ſæuit atrox inimico ſydere peſtis,
Crebraque vulgati popularunt corpora morbi,
Infecti lue peſtifera triſtique veneno
Portantur, ne dira lues collectior vrbem
Polluat, & regnet totum intra mœnia virus.
Ergo extra ægra ferunt lethali corpora morbo
Seu ruitura neci, ſeu reſtituenda ſaluti.
Et curas adhibent, dum ſpes ſuper vlla trahatur.
Præterea quos Mentagræ ſerpentis adurens
Corrupuit ſcabies, illo curantur, & illo
Accipiunt alimenta loco, dum corpora morbus
Deſerat & membris decedat noxius humor.
I nunc eſſe nega veræ pietatis amantes,
Quos tam certa trahunt alienæ vota ſalutis.
I confer quoscunque potes per Christicolos orbem
Subiectum regno fidei, quando iſta per omnes
Nota plagas, alios durant memoranda ſub annos.

Digitized by Google

QVATVOR LEPROSORVM XENODOCHIA EXTRA VRBEM.

CAP. XXII.

SVnt etiam ſua leproſis,regionis ad oras
Quatuor ante vrbem,partem ſub quamlibet vnum
Hoſpitia ædificata foris,qua ſtrata viarum
Publica,diuerſis ducunt regionibus vrbem,
Sumptibus omnia munificis dotata,nec vlla
Vel decorata minus,vel egentia parte relicta
Singula templa adſunt illis quoque cuilibet horum
Addidet & ſtudii & morum ratione probatus
Sacrarum interpres rerum,verbique miniſter.
Vſque adeo nullis (quanquam vel inutilis) ordo
Negligitur,quin corporibus quodcunque mederi
Atque animis poſſit,larga pietate miniſtrent,
Qui Pegneſiacam populus ſacer incolit vrbem.

TEMPLVM DIVI PETRI, QVOD SEBALDINVM VOCANT.

CAP. XXIII.

NOn quia templa Deo placeant,quæ marmore & ære
Humanæ fecere manus,qui corda piorum
Incolit,& mentes habitat ſummo æthere dignas;
Sed quia magnificum nihil omiſiſſe per vrbem
Illuſtrem,mihi cura fuit,quod carmine nullo
Attigerim,breuibus licet omnia exequar dictis
Hanc etiam memorare animo calor incidit ædem
Sacram Patre tibi cœleſtis clauiger aulæ.
Tum quia magnifico ſtructa eſt opere,atq; labore
Artifici perfecta nitet, tum ſacra vetuſta
Religione patrum,& multos celebrata per annos
Templum auguſtum,ingens,celſis ſublime columnis
Ædificatum intus,latum teſtudinis altæ
Fornicibus crebris,& totum marmore ſecto
Præterea donis opulentum,diues & auri
Diues & argenti,quæque eſt memorare moleſtum
Nobilibus gemmis pictai veſtis & oſtro.

SEPVLCHRVM DIVI SEBALDI.

CAP. XXIV.

EXtat in hoc templo monumentum inſigne Sebaldi
Quem diuum pars magna vocant,hic primus ab orbe
Externo veniens,fertur loca noſtra colentes
Chriſticolam docuiſſe fidem,pro cuius honore
Officii meritisque piis his cultibus illum
Affecit pia cura patrum, teſtata ſalutem
Hoc primum doctore ſibique ſuiſque paratam,
Atque ideo hoc illi poſuere inſigne ſepulchrum
Officii memores,quo non præſtantius vllum
Siue manu ſiue ingenio, ſiue arte magiſtra
Contendiſſe libet,totum eſt ex ære intenti
Artificis cælata manu,pulcherrima moles,
Naturæ variis operum,forma omnis ab imo
Surgit epiſtiliis fracta excreſcentibus inter
Serpentum ſpecies operoſa toreumata florum,
In ſumma coit & pulchri faſtigia tecti
Contrahit,ipſa etiam variis cælata figuris.

Digitized by Google

Non auguſta tamen, ne vertex ſummis acutum
Pyramidem faciat, quanquam tres pyramidales
Adſimilet conos, circum capitella columnis
Addita ſunt, ſpiræque breues, toruliqúe rotundi
Atque abaci teretes quibus, aut ſimulachra Deorum
Aut hominum inſiſtunt, videas colludere ſictas
Arte puellarum effigies ſemperque nouatos
Formarum vultus, colubros adrepere, nudas
Stare puellarum ſpecies tenus ilia, donec
In caudas abeant media plus parte Draconum.
Quid ſtatuas alias memorem matrumque virorumque
Has nudas, illas armis & veſtibus aptas?
Quid tot quadrupedum formas? tot ſculpta leonum
Corpora? nudorum infantum quid mille figuras?
Muſa nec vlla queat tanto ſatis eſſe labori,
Nec verbis æquare opus immortale futurum,
Quod neque praxiteles, nec Myron, nec Polycletus,
Nemo Chares, nemo Scopas reprehendere poſſit.
Quanquam fama illos ſculpendi nobilis æris
Commendat, noſtros melior peruenit in annos
Gloria. Sicut enim fuit ignorantior ætas
Et rudis illa prior, ſic nos creſcentibus annis
Creſcere, & inuentis meliores addere rebus
Par fuit, & veterum vinci feliciter artes.

TEMPLVM DIVI LAVRENTII.
CAP. XXV.

Diximus auguſtam legati principis ædem
Qua magis eximio ſtructuræ excellet honore,
Cratifero ſacrum iuueni, quod in æditiori
Arce ſitum, ſe mole ſua, ſpectabile templum,
Exhibet, apparetque procul, ſublime duabus
Turribus aſſurgens, paribusque ſub æthera tendens
Pyramidum tectis fulgentibus, ære coruſco,
Quæ ſuper aurati, & vicini nubibus orbes
Stant gemini, cum tecta auro diſtincta refulgent.
At pars inferior quadrati è marmore ſaxi
Stat ſolida ipſa ſuo velut in ſe pondere nitens:
Parte hac veſtibulum vergens in ſyderis oram
Occidui, ſtat magno aditu, ſtat limine celſo,
Stat foribus fultum egregiis, magnoque labore.
Arte laboratis magna tam pulchra rotundis
Signa Periſtylus ſuperaſtant, qualia circum
Parte ab vtraque fores ornant, & limina templi
Ipſa intus templi facies, tam plæna decoris
Omnigeni apparet, tam maieſtate verenda
Ingreſſis patet, vt tacita perfundere poſſit
Relligione animos, fornix altiſſimus ipſos
Pene etiam viſus refugit, populoque minatur,
Cuius magna tamen grauibus teſtudo columnis
Suffulcita ſedet, quarum longiſſimus ordo
Agmine dimenſus duplici, diſcrimina præbet
Fornicibus tria, quos inter celſiſſimus omnes
Eſt medius, minor extremos menſura coercet.
Huius diuitias templi nec dicere promptum eſt,
Nec liber, & nec erat nunc his locus, ergo relictis
Templorum ſacris aditis, ciuilia rurſus
Aggreſſurus eram miracula, ni mea vota
Iam directa alio res vna morata fuiſſet

ÆDICV-

Digitized by Google

ÆDICVLA CORPORIS CHRISTI IBIDEM.

CAP. XXVI.

Ædicula hæc illa eſt, in qua ſecrata reponi
Hoſtia conſueuit, crucifixi corpus Ieſu.
Hoſtia non iterum ſacras mactanda per aras,
Pro nobis mactata ſemel, quæ nullius vnquam
Siue domus eguit, ſeu captu ignobilis arcæ
Includi potuit, tamen hic humana voluntas
Anxia plus æquo diuini ſemper honoris,
Per cultus operum, fidei pietate ſepulta,
Talia conſtruxit ſacras monumenta per ædes.
Sed quia nunc fidei non eſt ſuſcepta tuendæ
Vlla mihi ratio, ſed tantum opera inclita rerum
Dicere, quæ noſtram ſunt plurima nota per vrbem,
Sed celebrata minus, viſum eſt & carmine dignum
Hoc opus æduculæ nulli fortaſſe ſecundum.
De genere hoc operum, niueo ſtat marmore fultum
Vegrandi pede, quam ſubtus nituntur Atlantes
Tres, velut incumbat moles ruitura, niſi ipſi
Suſtineant, mox cœpta baſi conſurgit ab ima
Celſæ Pyramidos turris ſimulata figuram.
Quanquam ſtricta magis longæque ſimillima virgæ
Ardua conuexa teſtudinis vltima tangat:
Marmore tota nitens, tota exactiſſima miro
Ingenio artificis, variuſque & lumina fallens
Ordo columnarum, quas circum perque ſupraque
Textile ſurgit opus, tanquam ſi marmora flexu
Curuentur, flexuſque ſequacia fila morentur.
Non ſecus ac ramis ſeſe textura recuruis
Implicet ac mutata loco noua fiat, ita omni
Arte columellæ variant, ſemperque renata
Conſurgunt aliæ, quas inter mille relucent
Signa velut viuum ſpirantia, dixeris ipſi
Infudiſſe animas lapidi qui fecit, vbi autem
In ſummum iam creuit opus, iam contigit arcum
Fornicis excelſi, nec iam ſuper vlla relicta eſt
Creſcendi ratio, tum ſe de vertice ſummo
Tanquam obſtante ſibi teſtudine fracta recuruat,
Quæ ſi cuncta aliquis miranda putarit in ære,
Quod fundi fingique poteſt, flecti atque reflecti,
Cur non hoc potius miretur marmora frangi
Dura modo vt manibus videantur poſſe reflecti?
Cetera quæ dicenda ſuper mihi plura fuerunt
Admirata operis ſplendorem, Muſa negauit.

OFFICINÆ FERRARIÆ.

CAP. XXVII.

SI gens præcipuo laudata eſt Norica ferro
Semper, & hoc veterum teſtantur ſcripta virorum,
Quid mirum ſi qui populus ſit origine auita
Noricus, vt fama eſt, patriæ memor antiquai,
Ferrum amat, vt ferri laudem ſibi vendicet vni,
Tractandi per mille modos, ac mille per arteis
In ferrum gens nata, piæ ſeu commoda pacis,
Seu gerat inſani furioſa negotia Martis.
Nam modo quis populus Vulcania doctius arma,
Quaque ſupra petit illabens, per ſumma domando

Digitized by Google

Complures poſuere domos miracula ferro
Namque quis aſpiciens quanta ſe mole rotarum
Voluat opus, quanta ferrum vi diſtrahat, vt ſit .
Perfectum ingenio, iam poſſit vt vnus & alter
Quod non mille viri poterant nondum arte reperta.
Iſta videns, quis non miretur? & omnia retro
Secula deſidiæ damnet, qui talia nunquam
Cognorint noſtrorum hominum præclara reperta.
Magna rota ingentem vi fluminis acta cylindrum
Fert ſecum voluitque rotans, pars vltima cuius
Dentibus armata eſt crebris, qui fortiter acti
Obſtantes ſibi machinulas rapiuntque feruntque,
Ni rapiant remotaturos ipſoſque rotamque
Vndaſque grauidumque ingenti mole cylindrum.
Ergo vbi vi tanta correpta eſt machina pendens
Inferius, molem ſupra mouet ocyus omnem,
Inſtrumenta regens, quibus atri lamina ferri
Scinditur, & varios rerum tenuatur in vſus.
Nunc has nunc alias aptiſſimas ſumere formas,
Vi nempe indomita iuſſu parere coacta.
Ferrea nam videas capita aſſimulata Dracones
Alterum ab alterius morſu diuellere ferrum
Dentibus, hic retinet, maſſam trahit ille Draconum.
At hoc dum faciunt, ita ſe perniciter vrgent,
Certantes crebris inter ſe aſſultibus, ac ſi
Pro vita non pro ferro certatur vtrinque,
Atque ita dum rapidis ferrum rude morſibus arcent,
In filum teres expoliunt, quod ab ore receptum
Vipereo, adſiſtens in mille volumina curuat,
Quis Deus hanc Muſæ, quis tam memorabilis artem
Oſtendit caſus? non ille aut Thracius, aut Cres,
Aut Italus fuit, ingenio qui claruit illo,
Vnde hanc humanis conceſſerit vſibus artem,
Sed Germanus erat, ſed Noricus ille diu rem
Inuentam occuluit, quia ſicut ſemper auarum eſt
Humanum ingenium, ſolus percepit & artis
Commoda multiplici ſibi reſpondentia fructu,
Inuiditque aliis, quod per ſe ſolus habebat
Inuentum, ac prope ſe natum, haud aliunde repertum.
Donec (vt æternum non res potis vlla latere eſt)
Ars noua clauſa diu erupit, venitque ſub auras
Sponte ſua, vinctam ſeſe indignata teneri.
Parua gradu primo, mox euulgata frequenti
Ambitione hominum creuit, nec ſe amplius intra
Antiquos tenuit fines, iam libera, iam ſe
Ipſam non capiens in ſummum euaſit, ab illo
Non habituro locum: quod deinde aſcendere poſſit
Hoc opus in tenues ferrum deducere chordos.
Nec minor ille labor, quo cetera ferrea cudunt
Inſtrumenta vel armorum vel pacis amicæ,
Loricas, ocreas, galeas, thoraces & enſes:
Quæque alia armorum norunt genera arma periti.
Sponte ea prætereo, quæ ſunt vulgaria, quæque
Non ſolum rigidi fiunt de robore ferri,
Verum etiam varias ex ære parantur in vſus,
Seu tu ſigna voles, ſeu vaſa Corinthia nuſquam
Vel plura inuenies vel nobiliora parari.
Seu te flexibilis liuentia pondera ſtanni:
Siue ſonora iuuant de flauo facta orichalco,
Grandibus hic liquefacta fluunt tibi cuncta caminis,

In maſ-

Digitized by Google

In maſſaſque abeunt ingentes, inde rebelles
Informant variis impoſtea incudibus ictus
Ter centum in ſpecies, circum fragor intonat ingens,
Non ſecus ac vaſtis Siculæ ſub molibus Ætnæ
Fulminei Cyclopes in æra ſonantia crebros
Ingeminant ictus, repetitaque verbera miſcent.
Lata ſonant maria & vicinæ Doridos vndæ.

VERDA SVBVRBIVM.

CAP. XXVIII.

POſtquam laudatæ ſcribendo exceſſimus vrbis
Mœnibus & fluuium iuxta ſpatiamur amœnum,
Admonet ipſe locus, ne cum tot carmine in iſto
Dixerimus partes vrbis, decora inclita, laudes,
Delicias vernæ fugiamus dicere Verdæ.
Paſſibus hæc domina quingentis diſtat ab vrbe
Qua videt exorti venientia lumina Solis.
Dulce ſub vrbani ruris decus atque voluptas,
Præcipue cum floret ager, cum germinat arbos
Cum leuat vmbra graues æſtus, cum gratus ad amnem.
Eſt locus in molli nobis ſpatiantibus herba,
Tunc locus ille ſuis pene ipſa gratior vrbe
Dotibus eſſe ſolet, ſiquidem ſitus vndique aperta
Planicie, quoquo verſus tibi præbet amœnum
Proſpectum, ſeu te libeat viridantia prata
Viſere, prata iacent liquidum iucunda ſub amnem,
Seu te ſyluarum facies frondoſa virentum
Oblectat, prope ſunt ſyluæ circumque renident.
Ipſe inter ſaliceta virentia labitur amnis
Tam placidus quam purus aquæ, leniſque ſuſurro
Formoſam tenui redimitus arundine frontem,
Quem circum tenera ſaltans laſciuit in herba
Naiadum chorus, & nuper quoque noſtra ſequutæ
Pierides veſtigia colludunt ludentibus vltro.
Heu quia tam pulchrum decus, & quia gaudia tanta
Deformat glacialis hyems, pro floribus almis
Spargens Sithoniaſque niues gelidaſque pruinas.

HORTI EXTRA VRBEM.

CAP. XXIX.

NEc minor hortorum memorandis laudibus vrbem,
Gloria commendat, quorum tam copia diues,
Quam fuit Alcinoi nemorum, quæ mala ferebant
Punica, & ingentes malos, vuaſque virentes.
Et dulces ficus, & florens germen oliuæ:
In quibus æterno florebant omnia vere,
Et fructus fructu ſuper exoriente recenti
Conſenuit, nulloque peribant tempore flores:
Et ſi qua his alia affinxit diuinus Homerus.
Nos neque fabellas, nos nec mendacia picta
Fingentes, canimus quæ nos conſpeximus ipſi:
Delitiæ tantæ hic hortorum, tanta voluptas,
Quantas vix animo, qui non conſpexerit ipſe,
Concipiat, tanto pomaria ditia cultu
Floreſcunt, tanto ſuperant pira muſtea fœtu,
Quanto non aliis hortorum ſepibus vſquam
Incluſi potuere piri, nec dulcia deſunt
Poma breuis ceraſi, nec mora rubentia ſucco
Sanguineo, eſt nucibus ſua gratia, ſiue colurnas,
Siue ea iuglandes tibi conciliare ſueuit.

Digitized by Google

Noſter vt autumnus fert omnia, ſic quoque noſtros
Pruna Damaſcenis, nunquam ceſſura per hortos
Producit, nec quiſquam hic Perſica poma requirat.
Sunt & amigdalinæ glandes, ſunt mollia ſorba
Meſpilaque & lento ſtipata Cydonia ſucco,
Quid memorem totas contectos vitibus hortos?
Quarum palmitibus crebro topiaria flexu
Contexunt opera vmbrantes teſtudine denſa
Diſſectas per culta vias, arcentique moleſti
Sideris ardorem, pendent à vitibus vuæ
Deſuper, & poſitis præbent ſpectacula menſis
Grata toros viridi ſpargentes fronde comantes.
Maxima pars habet adiectas non deſide factas
Arte domos, ſed delitiis & luſibus aptas
Permiſſis, non luxuriæ aut ignobilis oci,
In quas vrbanis plerumque laboribus ægri
Exhauſtique ſuis quærentes ſumere curis,
Grata refrigeria, atque animos laxare volentes
Secedunt, gaudentque auræ tum denique flatu
Liberiore frui, dum clauſis mœnibus aer
Æſtuat, & nulli perflant loca preſſa Fauoni.
Adſunt rorantes geniali aſpergine fontes,
Diſperguntque leues circum loca conſita lymphas,
Vitalique rigant pluuia, nam ſæpe ſub auras
Laxa relapſurum iaculatur fiſtula rorem.
Hæc eſt naturæ facies lætiſſima, ſeu ver
Intepuit, ſiue æſtatis tenet omnia feruor,
Siue ſeneſcentem concludit fructifer annum
Autumnus, nam triſtis hyems læta omnia turbat.
Has ego delitias hortorum, hæc gaudia tanta
Prætulere cunctis opibus, vitæque forenſi,
Et regum celſis domibus menſiſque Deorum.
Quod ſi ſic fortuna aliquando errarit, vt horum
Egerit huc aliquid, tum me vel diuite Crœſo,
Aurificoque Midæ credam magis eſſe beatum.

SCHOLA NVPER INSTITVTA. CAP. XXX.

Siue eſt hæc rabies plus quam ſcelerata malorum,
Siue eſt hoc fatale malum, quo tempore noſtro
Cuncta repentino ſunt præcipitata tumultu,
Artes, & ſtudia, & mores, & præmia recti
Quicquid id eſt, ſiue ira Deum, ſeu pœna malorum.
Præcipitata iacent vtique & vix poſſe videntur
A tam peſtiferæ ſe attollere clade ruinæ
Rurſus & amiſſas per ſe ipſa reſumere vires:
Ni caueant vrbes, quarum eſt magis omnibus inter
Amiſſum reuocare decus, niſi denique Reges
Fractarum pergant opera inſtaurare ſcholarum,
Quod ſi non facient, quod ſi contemnere pergent
Hæc monita, has fido promptas de pectore voces,
Ne mihi ne libeat fœdam Germania cladem
Diuinare tibi, nec enim nunc vera monenti
Tu credes, donec veniant tibi plena querelis
Tempora cum ſeruo cupies ſapuiſſe, nec vlla
Cladibus ipſa tuis poteris ratione mederi.
Cum neque qui mores, neque qui ciuilia iura
Conſtituant, puerisque tuis oſtendere poſſint
Cognita maiorum veſtigia, cum nec habetis,
Qui tibi vel magni poſſint oracula Chriſti,

Digitized by Google

Vel ſacra ventoſæ myſteria tradere plebi.
Huius id aſpiciens vrbis pia cura Senatus,
Hæc metuens ne damna ſuis in ciuibus olim
Contingant, cupiens miſeram ſarcire ruinam
Præmia propoſuit ſtudiis, eademque profeſſis
Inuitans, qui forte velint cum laude futuros
Munere gratuito ſtudiorum carpere fructus.
Interea & dandæ in paruis præludere palmæ
Muneribus, dum cuncta retro ſublapſa feruntur,
In peiuſque ruunt, nec erat ſatis æra magiſtris
Conſtituiſſe, ipſos etiam iuſſere foueri
Diſcipulos, gratæque dederunt commoda menſæ
Pluribus O Sancti nunquam laudata Senatus
Cura ſatis, quæ digna ſatis præconia tantæ
Vlla feram laudi, non ſi mihi ferrea pectus
Roboreum vox æquet, & vt mea carmina lucis
Vel minimum attulerint, at nos ventura loquentur
Secula, quæ ſacris venient meliora Camœnis.
Atque vtinam plures imitantur, ſicut ad omnes
Pertinet exemplum, quod vos imitabile cunctis
Propoſuiſtis opus. Sed enim nunc denique ſentit
Quantum veſanis Germania Bardocucullis
Debeat, in vulgum qui primi ſpargere voces
Ambiguas auſi, turbarunt iura ſcholarum,
Et morem diſcendi arteis, cœleſtia dona:
Quæ quia ſunt alio mihi deplorata libello:
Hic pretium non eſt operæ reuocare querelas
Ingratas, & nil vltra vtilitatis habentes.
Veſter honos ô Noricidæ delecte Senatus.
Vrbis, & inclita fama & gloria vera manebit,
Dum trahet inſtabiles veſter Pegneſus arenas.

AD VRBEM NORIMBERGAM OPERIS CONCLVSIO.

CAP. XXXI.

Accipe nunc mihi dicta tuas Vrbs inclita laudes,
Quas tibi nos quanquam plures debere fatemur,
Non tamen idcirco paucas ſpreuiſſe decorum
Has tibi erit. Quamuis mereantur maxima Diui
Munera, fronte ſolent hilari tamen omnia ferre
Qualicunque damus, ſic te quoque munera vatis
Accipere iſta tui, meritam meliora, decebit.
Qui maiora tamen potuit dare nulla, niſi ipſam
Vt tibi te daret, & tibi te laudaret, vt eſſes
Non aliis modo, verum etiam laudata tibi ipſi.
Nam niſi tu noſtras auerſa mente Camœnas,
(Quod de te prohibet probitas tua ſumma vereri)
Accipias, iam parta meo tibi carmine fama eſt.
Iamque ea ſuccreuit noſtro tibi gloria verſu,
Quam nonnulla dies, non vlla extinguere poſſit
Mors, adeo cunctis veniens iniuria rebus.
Quod dare non potuit tantarum opulentia rerum,
Hoc tibi perpetuos abiturum nomen in annos,
Nos damus, hoc noſtris nunc Noricaberga Camœnis
Si te ſponte tua debere fatebere, maius
Nil mihi præſtiteris, noſtri hæc ſatis ampla laboris.
Summa erit, & merces mihi tu numeroſa futura es.

FINIS.

EOBANI

Digitized by Google

EOBANI HESSI IDYLLION IN LAVDEM VRBIS NORICÆ,

ad Doctiſſimum virum D. Hieronymum Baumgartnerum, ſcriptum & primo editum Norimbergæ, anno M. D. XXVII.

HIc quoque ſylueſtres paulum ſecedite Muſæ,
Aſſuetæ ſalices mecum canere inter opacas
Naiadum chorus omnis, Hamadriadeſque puellæ,
Syluarum Dominæ Dryades, florumque Napeæ,
Quæque vagæ ſummas habitatis Oreades arces,
Hæc agedum nemora, & veſtri colite auia regni
Interea, & Satyris leuibuſque aſſueſcite Faunis.
Nos maiora vocant reduces in carmina Muſæ,
Muſæ non tantum caulas cantare ſuetæ,
Verum etiam claraſque domos, & culta potentum
Quantumuis timido pede, limina tangere regum,
Oblitæ ſyluarum, in opeſque per auia vitæ.
Huc ades ergo mei pars non iniuſta laboris,
Qui patrium cultis ducis cognomen ab hortis,
Pieridum ſacris, Hieronyme docte, ſub vmbris
Ocia ciuiles non deſtruentia curas;
Quem fautrix gremio fotum fortuna benigno
Extulit, & merito virtus in honore locauit,
Huc ades, & mecum ruralia verba peroſus,
Ad deſueta redi ciuilis carmina famæ.
Dum canimus claris præſtantem dotibus vrbem,
Vrbibus ingenti quaſcunque in Teutonis ora
Sol videt, Europæ media in regione locatam.
Hic vbi flauentes pulcher Pegneſus arenas
Voluit, & eximiam piſcoſis flexibus vrbem
Per medium ſecat, & fluuio perfundit amœno:
Salue amnis victure diu, ſi forte camœnas
Vlla manet noſtras venturæ gloria famæ.
Qui rapidus primo Phœbi naſcentis ab ortu
Norica leniſluo percurris mœnia lapſu,
Vltima cum magno venturus in æquora Rheno.
Fœlix ante alias vrbes vrbs Noricabergi,
Digna tuæ qua voce feram præconia laudis?
Nulla reponendæ ſat erunt Idyllia famæ,
Et referenda olim memores tua facta ſub annos,
Fortunam Domina ſiquidem virtute gubernans,
Diues opum, fœcunda viri, pulcherrima cultu,
Legitimæ ſtudiis aſperrima militiei,
Nobilibus clara ingeniis quaſcunque per artes
Ire libet. Seu naturæ ſecreta latenis,
Seu te multiplicis Zonas & Climata mundi,
Aſtrorumve iuuat caſus cognoſcere & ortus:
Nuſquam culta magis floret diuina Matheſis.
Seu numeris opus eſt, ſeu menſi partibus orbis,
Seu ratione operum, videas certantia mille
Ingenia artificum, parat hic ductura ſub altum
Æthera præruptas ærata volumina moles.
Ille mathematico certas in puluere metas
Deſtinat, & radio nunquam fallente gubernat.
Quid rupti tormenta ſonos imitantia cœli?
Quid ſtatuas Polycletæa non arte minores?
Cetera quid memorem non his accommoda Muſis?
Arduiora quidem ſyluis, non iſta profeſſis
Grandia, & heroo tollenda ad ſidera cantu,
Nunc velut è gelida tecum ſpatiatus in vmbra,
Rure ſub vrbano patrias Hieronyme laudes
Ipſe tibi calamo pingam non ſemper agreſti.

Macte

Digitized by Google

Macte animo noſtris iuuenum gratiſſime Muſis
Digne tuis annis, patria digniſſime tali.
Quam tibi ſi patriam contingere fata negaſſent,
Eſſe velis patriam, poſtquam nunc dotibus iſtis
Innumeris, quibus ante alias ſic eminet vrbes,
Vt Sol ante alios aſtrorum prominet ignes:
Adiicit ingenuas, cumulat, fouet, erigit artes.
Nam velut exilio pulſis hoc tempore Muſis
Hoſpitium dedit, & profugis patefecit aſylum.
Solaque tot gentes inter per Teutona regna
Luminibus captas mentis, ſua commoda vidit,
Et bona cognouit ſua, quæ nec paſſa perire eſt,
Sed tenuit, ſtabilique locauit in arce retenta,
Fœlicem populum, qui tam florere beatis,
Ingeniis voluit, quam multa pollet opum vi.
Hoc erat Attidibus præceptum nomen Athenis,
Inuexiſſe ſuis per honeſtas mœnibus artes.
Sic æquanda fuit florendis gloria Romæ.
Parte aliqua, quis enim totam petet improbus? ergo
Nate bonis auibus patriæ gratare potenti,
Quæ te nunc alacris vernantem in flore iuuentæ
Florens ipſa ſuis dignatur honoribus, auctum
Præter opes etiam fortunatis Hymenæis.
Sed quis in eximiis præſtanti laudibus vrbe,
Non etiam priuatus amet latuiſſe? focoſque
Exiguas colat, & tacitis agat ocia curis,
Iuſtitiamque patrum miretur, & omnibus æquos
Quis credat? populi per tot diſcrimina leges.
Fortunata tuis meritis Reſpublica, cuius
Iura regit ſapiens tranquilla in pace Senatus.
Sic paci fidens, ne munera militiei
Negligat, & poſitis ignauiter incumbet annis.
Nec luxu vacuam corrumpi deſide plebem
Permittat, non illecebris ignaua iuuenta
Ocia in vtilibus foueat, non vlla voluptas
Præualeat, non hic turpi locus ebrietati.
Nulla hic infames vulgata libido popinas
Inficit, aut vires melioribus eripit annis.
Oppreſſas multa vitiorum aſpergine, verum
Si qua dies requiem curis ciuilibus afferr,
Paſſim exerceri videas iuueneſque ſeneſque
Artibus armorum, & veri præludia belli,
Martiaque vrbanis meditari caſtra togatos.
Hinc aliis ſtudium celeres torquere ſagittas
Præfixamque leui contingere arundine metam.
Agmina componunt alij properata, docentque
Signa ſequi, denſant cuneos, hi cornua ducunt,
Extenduntque aciem, firmantque ſequacibus alis.
Hæc ita ſi qua tulit ratio, ne ſemper aguntur.
Nec tantum his ſtudiis adoleſcit Norica pubes,
Verum etiam quibus & mores animique vigorem
Erudiant, nec enim naturæ ſponte diſertis
Aucto deeſt ſtudio facundæ copia linguæ.
Aſpice quemque ſuo conſcriptos ordine patres,
Nemo erit ex illis quem linguæ dona latinæ
Deſtituant, quoſdam Graia mirere loquentes.
Doctus honorata tam regnat in vrbe Senatus,
Legibus hinc firmata ſuis Reſpublica, nullos
Fortunæ inſultus metuit, ſic viribus omnes
In caſus armata ſuis, ſibi ſola ſuperque
Eſt ſatis, hinc quoque priuatis acceſſio rebus.

Digitized by Google

Hinc fouet vnanimes ſtabilis concordia ciues,
Prætereo ſanctos in publica commoda mores
Impoſitos, vitæque datas communis habenas,
Præſcriptoque pudicitiam ſe fine tenentem,
Legitimi vetitam temerare cubilia lecti.
Chriſticolas animos & Relligionis amorem,
Cultaque præcipue diuini oracula verbi.
Ipſa tacere volet, nec enim ſibi laudibus iſtis
Vrbs placet, aut vllos iſtis ex rebus honores
Arrogat, ipſa ſui teſtis ſibi proxima ſenſus,
Ipſe ego Hiericola nuper digreſſus ab vrbe,
Per nemora Hercinij iam non incognita ſaltus,
Nomina Pegneſi ſtabam miratus & vndas,
Theſſala ceu pulchrum peragrarem Peneia tempe.
Dij quales arces, dij qualia mœnia vidi,
Qualibus vrbanæ extructas motibus ædes,
Qualia marmoreis ſurgentia tecta columnis,
Marmore quale ſolet producere Norica tellus,
Arcibus æternis haudquaquam vile locandis.
Naturæ ingenio quodam, quo namque reciſum eſt
Tempore molle fuit, facile & tractabile ferro,
Poſtquam auras tetigit ſuperas, mirabile dictu,
Dureſcit magis atque magis, roburque manendo
Concipit, & ſenio ſuperat durante iuuentam,
Pluraque non patrios in ſecula prorogat annos.
Hoc lapide aſſurgunt ciuilia tecta, per omnes
Æquatis certo regionibus ordine partes,
Supra priuatos quam poſſis credere ſumptus
Sufficere, & tantas potuiſſe attollere moles,
Magnorum dicas æquare palatia regum.
Publica quid memorem longis opera ædita ab annis?
Quid noua quotidie ſurgentia? qualibus autem,
Et quibus aëreas templorum culmina turres,
Murorum impoſitas foſſis ingentibus arces,
Horrea, phana, lacus, fontes, xenodochia, thermas,
Marmoreis medium coniunctum pontibus amnem
Proſequar exemplis? quibus exequar omnia verbis?
Quo ruis imprudens ſyluarum oblita, tuique
Muſa? quid vrbanas affectas ruſtica laudes
Ducere, vix humilem bene ſufflatura monaulon?
Hæc tibi ſunt alia præconia voce canenda,
Tunc vbi grandiſono dignum pede nacta cothurnum,
Liberiore manu ſublimia plectra mouebis.
Nunc pede te decuit proprio conſiſtere menſam
Limite præſcripto, nec parui ſepta peculi
Tranſiluiſſe licet, veniam præfata, relictis
Me duce vicinam ſyluis intraueris vrbem.
Non tamen vſque adeo verbis ciuilibus vſam
Efferi decuit, quin tu quoque laudibus iſtis
Iamdudum vacuas Hieronyme ſubtrahis aures,
Et meliora vacaturas in carmine ſeruas.
Vt tamen hæc, ſi non intempeſtiua fuerunt,
Conſuluiſſe velis æquique bonique rogamus.
Carmina deinde tibi meliora canemus & vrbi,
Poſtquam hæc, quæ dedimus, non diſplicuiſſe ſciemus, &c.

IN LAVDEM SENATVS NORIMBERGENSIS
Epigramma Ioan. Alexandri Braſſicani I C.

Regum erat hoc olim, ſtudiis prodeſſe beatis,
Tollere & ingenua pectora docta fide.
Nunc laudem hanc ſolidam ſibi vendicat ille Senatus
Noricus, ingeniis pulchra trophæa parans.

VIRI ILLVSTRIS

BILIBALDI PIRCKHEIMERI, CONSILIARII CÆSAREÆ MAIESTATIS

POLITICA.

Digitized by Google

CVRRVS TRIVMPHALIS, HONORI ET MEMORIÆ IMMORTALI DIVI MAXIMILIANI PRIMI ROMANORVM IMPERATORIS.

Inuentus

À CL. V. BILIBALDO PIRCKHEIMERO,

Eiuſdem, vt & nepotis eius

DIVI CAROLI V. CONSILIARIO ET SENATORE Reipublicæ Norimbergenſis.

EDITVS NORIMBERGÆ AB ALBERTO Durero, Apelle Germanico.

MAXIMILIANVS, DEI GRATIA ROMANORVM IMPERATOR Electus.

Honorabili noſtro & Imperij fideli, dilecto, Bilibaldo Pirckheimer, Conſiliario noſtro.

HOnorabilis, fidelis, dilecte, currum triumphalem, quem ad triumphum noſtrum ornandum excogitaſti, ac per Albertum Durer deſignare curaſti, vna cum expoſitione per harum latorem accepimus, ac diligenter inſpeximus, ſummeque nobis placuit, & inuentio tua & animi promptitudo, meritoque te pro tanto beneficio ſumma complectimur beneuolentia & omni officio proſequemur. Datum in ciuitate noſtra Inſpruck, die xxix. Martij, anno Salutis M.D.XVIII. Regni vero noſtri XXXII.

Ad mandatum Cæſareæ Maieſtatis proprium,

Weſtner.

DESCRIPTIO CVRRVS TRIVMPHALIS, BIL. PIRCKHEIMERO AVTORE.

CVrrus hic triumphalis ad honorem Inuictiſſimi & Glorioſiſſimi Principis, Diui Maximiliani Cæſaris, ſemper Auguſti, concinnatus ac per Albertum Durer delineatus eſt.

Currus hic quatuor vehitur rotis: GLORIÆ nempe, MAGNIFICENTIÆ, DIGNITATIS & HONORIS: quoniam iis ſua Maieſtas inter cunctos alios excellebat Reges & Principes.

Deinde in quatuor angulis currus quatuor conſtitutæ ſunt columnæ: IVSTITIA nempe, FORTITVDO, PRVDENTIA, TEMPERANTIA: Ex quibus reliquæ virtutes cunctæ exordium ſumunt, citra quas nemo vel Rex, vel Princeps, recte gubernare & regere poteſt.

Et ex quo virtutes hæ cardinales ita inter ſe connexæ ſunt, vt vna ſine aliis perfecta eſſe nequeat, pariter & reliquæ virtutes ex ipſis ortum ſumunt: ideo inter ſe colligantur. Siquidem cum ex Iuſtitia Veritas oriatur, illa ſiniſtra coronam Veritatis retinet, quam & Temperantia dextera ſua tangit: quia ſine Veritate Iuſtitia conſiſtere nequit: nec ſine illa Temperantia eſſe poteſt.

Iuſtitia,

Iuſtitia, dextera ſua coronam tangit Clementiæ, quoniam Iuſtitia non nimis rigida, ſed Clementia permixta eſſe debet: cui Clemẽtiæ inſerta eſt corona media, Æquitas nempe: quia quemadmodum Iuſtitia nimio rigore carere, ita non ſemper remiſſa & leuis eſſe debet.

Fortitudo ſiniſtra manu coronam Bonitatis retinet, quia vera Fortitudo ſine Bonitate conſiſtere non poteſt. Eadem ratione Bonitatis corona Æquitatis connexa eſt coronæ, à qua Bonitas ſperari nequit.

Dextera Fortitudo coronam tenet Conſtantię, ſine qua Fortitudo nulla eſt: quæ ideo in anteriori & dextera parte currus conſtituta eſt, quoniam Cæſarea ſua Maieſtas, & animi & corporis fortitudine, tam in bellicis rebus quam reliquis aduerſitatibus omnes Reges & Principes ſuperauit.

Temperantia ſiniſtra coronam Libertatis retinet, qua virtute præ ceteris Maieſtas ſua prædita fuit, quemadmodum plane liquet. Quæ corona conſerta eſt coronæ mediæ Manſuetudinis nempe, qua ſua Maieſtas ita prædita fuit, vt in cunctis negotiis Manſuetudo recte ſuas obtinuerit partes.

E regione Temperantiæ conſtituta eſt Prudentia, quæ ſiniſtra retinet coronam Conſtantiæ, quæ non minus Prudentiæ quam Fortitudini conuenit: Dextera vero coronam Intelligentiæ tenet, quæ cum corona Manſuetudinis colligata eſt.

Sub vmbra & harum virtutum protectione merito conſtituitur Cæſarea ſedes, vtpote quæ in terris nullo alio ornatu magis quam virtutibus decorari poteſt.

Victoria vero, ex priſca, tam Græcorum, quam Romanorum manſuetudine à tergo Cæſareæ Maieſtatis conſiſtit, ac illam corona victoriæ coronat, in cuius alis nonnullorum Regum & deuictorum populorum nomina ſunt inſcripta.

Currum vero ne ille vacillet quatuor concomitantur virtutes: Securitas nempe, Fidentia, Grauitas & Perſeuerantia, quia concurrentibus illis, currus non niſi ſecure procedere poteſt.

Ceterum vt rite currus incedat, Ratio tanquã auriga illum moderatur, quoniam ſine ea nil recte peragi poteſt: retinetque manibus ambabus habenas, Nobilitatis nempe & Potentiæ: Quibus Cæſarea Maieſtas omnes Reges & Principes ſuperauit.

Ne vero equi tanquam animalia rationis expertia è via Intelligentiæ exorbitent, ſed rationabiliter incedant vnuſquiſque ſuo agitur ductore, vt iuxta proprietatem virtutis eiuſdem incedere valeat.

Et quamuis omnes homines ſub manu Dei ſunt, præcipue tamen, ſententia Sapientum, cor Regis in manu Dei eſt, qui illud diuino ſuo dirigit nutu. Ideo ante Cæſaream ſuam Maieſtatem tabula eadem inſcriptione dependet, & pro verbo Cor, depictum eſt (Cor) laurea coronatum, ſignificans Cor Cæſareæ Maieſtatis cunctis virtutibus & honoribus ornatum & coronatum eſſe.

Et quia veriſſime conſtat, Maieſtatem quondam Cęſaream claritate ſua & ornatu illud idem fuiſſe in terris, quod ſplendor Solis in cœlis: ideo ſupra illam ſcriptum eſt: Quod in cœlis Sol, hoc in terra Cæſar. Pro verbo vero Solis depictus eſt (Sol) & pro verbo Cæſar, Aquila.

Et quoniam Moderatio & Prouidentia, Rationi ſunt coniunctæ, ideo equi duo, Rationi propinqui, duabus illis diriguntur virtutibus, vt currus moderate & omni gubernetur prouidentia.

Sequentes duo equi per Alacritatem & Opportunitatem diriguntur: quia quemadmodum opportune currum incedere decet, ita id alacriter fieri oportet.

Firmitudo & Velocitas duos ſequentes equos ducunt, vt cum currus velocitate agatur, firme tamen & inconcuſſe procedat.

Acrimonia & Virilitas ſubſequentes duos moderantur equos, vt viriliter & cum acrimonia currus incedere poſſit.

Ante illos equos duo alij incedunt, qui ſemper progredi conantur, & per Magnanimitatem & Audaciam gubernantur. Verum ne Magnanimitas & Audacia currum per auia rapiant, ante illos duos equos alij duo incedunt, qui per Experientiam & Solertiam reguntur: quoniam niſi Experientia & Solertia inhibeant, faciliter Magnanimitas & Audacia currum inuertere poſſent.

DESCRIPTIO CVRRVS TRIVMPHALIS, quem Bilibaldus Birckheimerus in honorem Imperatoris Maximiliani Primi inuenit.

SEreniſſime, Potentiſſime ac Inuictiſſime Imperator, Domine Clementiſſime, ad Cæſareæ veſtræ Maieſtatis mandatum, iſti currum huncce triumphalem tramitto, qui quidem non auro, lapidibus pretioſis vel aliis diuitiis, quæ tam malis, quam bonis communes, exornatus eſt, ſed ſolummodo virtutibus, quarum nemo (niſi viri boni ac honeſti) fit particeps, quæque non dumtaxat in præſenti hac ac caduca vita, ſed etiam poſt cuiuſuis hominis diſceſſum mortalem, rectiſſima ac veriſſima ſunt ornamenta, &, cum reliquæ res omnes euaneſcunt, ſolæ firmæ manent ac conſtantes.

Cum igitur Cæſarea veſtra Maieſtas, præ omnibus ceteris Regibus ac Dominis, penes inenarra-

P 3 bilem

bilem dignitatem, honorem ac poteſtatem, etiam Virtutibus quibuſdam ſingularibus, à Deo omnipotente, non exiguè, dotata & exornata ſit, en currum hunc triumphalem ad humillimum beneplacitum & in ſignum debiti obſequij, iſti, quippe cui ſoli & non immerito debetur, finxi & in vnum corpus redegi, quemadmodum iſtum Cæſarea veſtra Maieſtas hiſce videre licet. Et vt Cæſarea veſtra Maieſtas hancce meam inuentionem recte, attamen breuiſſime, queat percipere, currũ iſtum ad quatuor rotas eſſe poſitum aſſeuero, Gloriam videlicet, Magnificentiam, Dignitatem & Honorem, idq; potiſſimum hac de cauſa, quoniam Maieſtas veſtra omnes Reges ac Principes Gloria, Honore, Magnificentia & Dignitate longe antecellit, idcirco etiam iudico quod Maieſtas veſtra non aliter, quam hiſce rotis honoris in altum tolli debeat.

Poſtea in quatuor currus angulis, quatuor virtutes Angelicæ, loco quatuor columnarum conſtitutæ ſunt, vtpote Iuſtitia, Fortitudo, Prudentia & Temperantia: Ex quibus omnes reliquæ virtutes ſumunt exordium, ſine quibus nec Rex nec Princeps perfectus eſſe poterit. Nam vbi Iuſtitia, Fortitudo animi, Prudentia & Temperantia deſunt, ibi etiam nullum regnum ſtabile ac firmum eſſe poteſt, vt Cęſarea veſtra Maieſtas, tanquam ſapientiſſima, aliquanto altius perpendit, idcirco ego cauſam iſtam, quæ quidem cum veritate & copioſioribus indicare poſſit, intermiſi.

Quoniam etiam quatuor hæ virtutes à ſe inuicem ſeparari nequeunt, ſed ita copulatæ ſunt, vt ſi vna earum deſit, altera perfecta eſſe non queat, ideo hæ quatuor cum annexis ſuis virtutibus, & quæ ex illis dimanant, coniunctæ & inter ſe connexæ ſunt, videlicet quoniam Iuſtitia parit & requirit Veritatem, ideo manu ſiniſtra coronam Veritatis tenet, quam etiam Temperantia dextera ſua apprehendit, quoniam vbi Veritas exulat, Iuſtitia ibidem conſiſtere & locum habere nequit, nec Temperantia, quatenus ex Veritate exorta eſt, non amplius Temperantia appellari poteſt.

Dextera manu Iuſtitia coronam tenet Clementiæ, quoniam Iuſtitia non nimis auſtera & rigida, ſed Clementia permixta eſſe debet. Huic coronæ inſerta & implicata eſt corona media, Æquitas ſcilicet, quia quemadmodum Iuſtitia non in exceſſu, ita nec in defectu peccare & in omnibus nimis remiſſa, ſed æqua & conformis eſſe debet: ſine qua Æquitate, nec Iuſtitia eſſe nequit.

Similiter & Fortitudo læua coronam Bonitatis retinet, quia abſq; vera ac pia Bonitate nulla Fortitudo, Fortitudo nuncupari poteſt, & eadem de cauſa corona Bonitatis, coronæ Æquitatis, à qua Bonitas nunquam ſeparatur, eſt connexa.

Fortitudo dextera Conſtantiam tangit, ſiquidem vbi Conſtantia non regnauerit, ibidem & Fortitudo mox exulare cogetur. Et hæc, Fortitudo videlicet, in anteriori & dextero latere ideo collocata eſt, quia toti terrarum orbi innotuit Cæſaream veſtram Maieſtatem, cum animi tum corporis Fortitudine, tam in bellicis, quam alijs aduerſis caſib. omnes Reges adhuc viuentes, quam ante hac demortuos, ſuperare.

Temperantia læua ſua coronam Liberalitatis arripit, qua virtute Maieſtas veſtra, præ ceteris, imprimis exornata conſpicitur. Hæc corona, mediæ coronæ, Manſuetudinis nimirum, copulata eſt, ideo quia nulli nõ notum Maieſtatem veſtram, Manſuetudinem adeo amplecti, vt nemo (niſi mendacium veritati præponere velit) audeat proloqui, eandem quippiam cum rigore & aſperitate peragere, ſed in omnibus negotiis Manſuetudo, tanquam nobiliſſima Temperantiæ filia, ſemper & vbique ſeſe immiſcet.

E regione Temperantiæ ſita eſt Prudentia, læua coronam Conſtantiæ apprehendens, ſiquidem Coſtantia Temperantiæ, æque ac Fortitudo conuenit. Dextera coronam Intelligentiæ ſeruat, quæ cum corona Manſuetudinis implicatur ideo, quia Prudentia Intelligentia neutiquam carere poteſt. Sub vmbra & operimento huius Virtutis commodiſſime Maieſtatis veſtræ thronus collocatur, vtpote quæ exceptis virtutibus, nullo ornatu ſplendidiore condecorari poteſt.

Secundum priſcam autem, tum Græcorum & Romanorum, cõſuetudinem Victoria, à tergo Maieſtatis veſtræ, conſiſtit, Maieſtatem veſtram, in curru triumphali, corona victoriæ coronans: In huius alis victoriæ quædam ſunt deſcriptæ, quæ pro lubitu Maieſtatis veſtræ augeri vel minui poterunt.

Currui huic vt erectus incedat, quatuor virtutues, fulcri loco, ſunt adiunctæ, nempe Securitas, Fidentia, Grauitas, Perſeuerantia. Nam ſi Securitas cum Fidentia coniungitur, & Grauitas cum Perſeuerantia concurrit, non niſi bene proceditur.

Et vt currus hic à recto tramite non declinet, Ratio, aurigæ loco, primas tenet. Ratione enim res omnes & ſingulæ peragantur. Illa Ratio duabus munita eſt habenis, Nobilitate ſcilicet & Potentia: Siquidem Cæſarea veſtra Maieſtas Nobilitate & Potentia, omnibus Regibus & Principibus antecellit.

Ne vero equi currui alligati, tanquam animalia irrationalia viam Intelligentię declinent, ſed à ratione melius regnantur, ideo cuilibet peculiaris ductor adiunctus eſt, ne aliter, quam iſtius virtutis proprietas requirit, incedere valeat.

Et quoniam Moderatio & Prouidentia, Rationem proxime inſequuntur, duæ iſtæ virtutes, duos equos, Rationi propinquos dirigunt, vt currus eo decentius & omni Prouidentia gubernetur.

Duo

Digitized by Google

Duo equi proxime ſubſequentes, Alacritate & Opportunitate ducuntur, ideo cum deceat, vt curtus, tempore opportuno, procedat, ita viciſſim neceſſum eſt, vt id fiat alacritate & hilaritate.

Firmitudo & Velocitas duos equos ſequentes dirigunt, vt cum currus pernicitate ducatur, attamen inconcuſſe & cum firmitudine trahatur.

Equis autem ſequentibus Acrimonia & Virilitas adiunguntur ideo, ne currus abſque virilitate & acrimonia procedat.

Hiſce, duo alii equi præcedunt, qui ſemper progredi conantur, reguntur autem iſti Magnanimitate & Audacia.

Ne autem Magnanimitas & Audacia currum ſeducant, duo alii equi illos antecedunt, quos Experientia & Solertia moderatur. Niſi enim experientia & ſolertia adſint, Audacia & Magnanimitas currui facilime damnum inferre poſſent.

Licet autem omnes homines diuina prouidentia regantur, nihilominus tamen, teſtimonio Sapientum Cor Regis in manu Dei eſt, qui illud diuino nutu dirigit, ideo in conſpectu Cæſareæ veſtræ Maieſtatis, hæc conſpicitur in ſcriptio: In manu Dei Cor Regis eſt: Maioris autem ornatus gratia pro verbo Cor, (Cor) depictum eſt laurea inſignitum, innuens Cor Maieſtatis veſtræ omni laudum & Virtutum cumulo eſſe referrum & ornatum

Cumque abſque omni dubio & vere dici poſſit Cæſaream veſtram Maieſtatem decore & Magnificentia ſua in terris idem eſſe quod Solis ſplendor in firmamento Cœli, ideo ſupra Cæſaream veſtram Maieſtatem hæc ſcripta leguntur: Quod in cœlis Sol, hoc in terra Cæſar: pro verbo autem Sol pictus eſt (Sol) & loco verbi, Cæſar, Aquila.

Currus autem hicce, Domine Clementiſſime, non hunc in finem à me excogitatus eſt, tamquam omni opere abſolutus ac perfectus, ſed quicquid Cæſarea veſtra Maieſtas in eodem correctione dignum exiſtimauerit, id facilime mutari vel prorſus amoueri poterit. Spe autem humilima lactor, hancce meam inuentionem non ſolummodo triumphalem, ſed etiam philoſophicomoralem, Cæſareæ Veſtræ Maieſtati tamquam ſapientiſſimæ non diſpliciturام: licet etiam in opere hoc defectus quidam appareant, nihilominus tamen ex eodem diligens inquiſitio, prompta ac humilima mea voluntas cognoſci poterit, quæ hac inuentione non deſiſtat, ſed in iiſdem indies pergat, quibus Cæſareæ veſtræ Maieſtati aliis & nouis inuentionibus inſeruire queam, modo ſi cognouero me hac in re Cæſareæ veſtræ Maieſtati gratificaturum. Hiſce me Cæſareæ veſtræ Maieſtati humilimo obſequio commendo eamdemve rogo, vt dominus meus Clementiſſimus eſſe non deſiſtat.

Ad moram autem tramiſſi huius currus, Domine Clementiſſime, quod attinet, copia Virtutum, ad eundem pertinentium, in cauſa fuit, quæ multum temporis vorarunt vſque dum in ordinem redactæ ſunt. Et niſi Albrechtus Durerus, Cæſareæ veſtræ Maieſtatis miniſter ſummam diligentiam impendiſſet remque ipſus expediuiſſet, moleſtia rem diutius procraſtinari coactus fuiſſem. Id quod hac de cauſa Maieſtati veſtræ ſignifico, vt tam ipſam moram quam exquiſitam Albrechti Dureri diligentiam cognoſcat.

Cæſareæ Veſtræ Maieſtatis

Humilimus

Bilibaldus Pirckeimerus.
Norinbergæ.

P 4 NOSTRO

NOSTRO ET IMPERII FIDELI, DILECTO BILIBALDO Pirckeymero, conſiliario noſtro,

MAXIMILIANVS, DIVINA FAVENTE CLEMENTIA, ELECTVS ROMANORVM IMPERATOR,

Fidelis, dilecte, Lauream (ad Triumphum noſtrum pertinentem) quam ſuperioribus diebus nobis tramiſiſti ſingulari clementia ac beneplacito vidimus & accepimus, idque non abſque ingenti gaudio atque lætitia, ſiquidem per eamdem præfatus noſter Triumphus magis magiſque condecoretur: Iccirco huiuſce tuæ nouæ inuentionis & condecorationis propoſiti noſtri operis, non ſolummodo erimus haud immemores, verum etiam id ſingulari clementiæ adfectu aliquando compenſabimus. Indicauit inſuper nobis conſiliarius noſter Melchior Pfintzingius, Præpoſitus, ſe nouum currum, pro noſtra & curribus prioribus longe diſſimilem, inueniſſe. Quapropter ſummo ſeueritatis ſtudio abs te petimus, vt præconcepti, iſtiuſmodi tui currus, prototypon prædicto noſtro conſiliario ac præpoſito indeſinenter tramittas. Qua in re nobis facis officium gratiſſimum, quodq; ſuo loco clementiſſime tibi remunerabimur. Dabantur Auguſtæ 5. Februarii Anno L VIII. & Imperii noſtri XXXII.

Ad Mandatum Cæſar. Maieſt. proprium.

S. Weſtner prop. manu.

PORTA HONORIS,

Hoc eſt,

DESCRIPTIO PORTÆ HONORIS QVONDAM CÆSAREÆ MAIESTATI MAXIMIliano primo, Anno 1515. Erecta,

per

IOANNEM STABIVM VIENNENSEM MAIESTATIS illius ibidem Hiſtoriographum.

Porta Honoris Sereniſſimi, Potentiſſimi Imperatoris ac Regis Maximiliani, illa forma, qua olim Arcus Triumphales Romanis Imperatoribus in vrbe Roma (quorum quidam collapſi, quidam vero adhuc viſuntur) per me Ioannem Stabium, iſtius Romanæ Cæſareæ Maieſtatis Hiſtoriographum & Poëtam, facta, erecta, ac in ſeptem partes diſtributa eſt, vt ex pictura ſuo loco & ex eo ſcripto manifeſto liquet.

Prima pars continet tres portas maiores quæ infimo loco viſuntur.

Secunda pars magnam turrim, in media magna porta ſitam vna cum ſuis partibus.

Tertia pars oſtendit figuras memorabilium, factorum tum etiam Fortunæ Imperatoris Maximiliani, quæ in quadripartitis campis in duabus portis minoribus, nempe ſuperiori & inferiori (vel dextera & læua) parte pictæ ſunt.

Quarta pars nucleum præſtantiſſimorum Imperatorum ac Regum omnium complectitur, quem Stellagia in ſuperiori ac anteriori latere ibidem circumdant.

Quinta pars Agnationes, Cognationes & Adfinitates viſui expônit, quas quadripartita Stellagia in latere inferiori includunt.

In ſexta parte duæ Turres, quæ in fine portæ Honoris ſuperius & inferius (vel ad dexteram vel ad læuam) ſitæ ſunt, conſpiciuntur.

In ſeptima & vltima parte Ornamenta, quibus porta hæc Honoris vndique veſtita eſt, complectuntur.

Principio itaque ſupra victoriam, in duabus partibus tituli portæ honoris duo feciales, cum duobus Tubicinibus conſpicuntur, qui in vniuerſum omnes conuocant, iiſdemque Maieſtatem honorem, potentiam, agnationem & cognationem, fortia denique & præclara facinora, quæ in hac honoris porta contenta & deſcripta ſunt, annunciant. Sunt itidem in tribus portis peculiares tituli, cum eorundem explicatione, deſcripti: vtpote porta meda, omnium eſt digniſſima, & porta Honoris

noris & potẽtiæ ideo vocata, q̃ a Laus virtutis maxima merces. Cũ idcirco Imp. Maximilianus multis & preclaris facinorib. quæ partim hic inſerta ſunt, inſignis ſit, ideo etiã eidẽ porta hæc erecta, reſerata & aperta eſt, quã etiã Cæſarea ſua Maieſtas, alto & honorifico animo ingreſſa eſt. Similiter & potentia quã Imperator hic cum corona Imperii coniunctã habet, vna cum ſuæ Maieſtatis, hęredũ itidẽ & ſucceſſorum Regnis, indicatur per diuerſimoda nimirũ inſignia Regnorũ, Archiducatuum, Ducatuum, Marchionatuum, Landagrauionatuum, Palatino-comitatuum, Principatuum, Principato-comitatuum, Comitatuum & Dominatuum. Qui omnes per dictam Cæſaream Maieſtatem laudatiſſimæ domui Auſtr. accreuere: Horum ſingula etiam inſignia in ſublimi huius portæ ex vtroque latere, nomine & pictura, viſui adaptata ſunt, nempe in ſuperiori (vel dextero) latere, quæ per Hæreditates & ex veteri conſuetudine Regionibus Auſtriacis inſeruiunt: in inferiori vero (vel ſiniſtro) latere quæ per matrimonia acquiſita, ad domum Auſtriacam peruenere.

Porta in ſuperiori vel priori latere ſita, Porta laudis ideo dicta eſt, quod laus & dignitas vero honori ſemper adhæreant, itaque etiam Cæſareæ huic honoris portæ, ad latus ſuperius vel dexterum, non immerito adiuncta eſt.

Porta Tertia, porta Nobilitatis dicta & portæ honoris Agnationibus Cognationibus & Affinitatibus præſtantiſſimis, ab inferiori vel ſiniſtro latere, adſociata eſt. Turris Media per quam magnæ honoris portæ tranſitus patet, continet Genealogiam & fumoſas imagines laudatiſſimæ domus Auſtriacæ ex qua hic Imperator primæuam ſuam ducit originem. Primo autem inferius tres ſedent fœminæ per quas celeberrimæ & notiſſimæ Nationes & Regiones, Troia, Sicambria & Francia ſignificantur: Quod tali ſenſu acceptandum ſtirpem Mergo-vingico-Maſculam primorum Regum Franciæ à Magnanimo Troiano ex recta linea deſcendente contenuiſſe ac deſiiſſe, quo medio Regiones iſtæ Pannonicæ (hodie Hungaria & Auſtria) Item Sicambria, hac parte Rheni, expugnatæ & occupatæ, ac hinc inde Sicambri & Franci dicti ſunt, quemadmodũ & vniuerſam Galliam, pari modo in ſuam poteſtatem redegere. Et quamuis per pauci Reges Ethnici ad hanc Genealogiã ſanguinis à gradu paterno ad ſequentem pertinent, qui hoc loco neglecti & non poſiti, id tamen potiſſimum hac de cauſa intermiſſum eſt, quia iidem Chriſtiano baptiſmo & fide caruerunt: Singulorum tamen ſingula nomina in libro peculiari pertractantur ac deſcribuntur. Præſens autem Genealogia à Clodoueo, primo Regum Chriſtianorum, præfatæ Meroueicæ Francico-Regiæ familiæ Maſculinæ, deducta eſt: à quo etiam ſtirps hæc gradatim à parente ad parentem & per diuerſimodos caſus, ad principes Habſpurgenſes, ab his ad Archiduces Auſtriæ vſque ad præſentem Imperatorem Maximilianum deriuata eſt. Is ipſus Imperator Maximilianus, qui, vt pictura monſtrat, ſupremo loco in pompa ac Maieſtate Cæſarea ſedet, ſub pedibus ſuæ Maieſtatis, à dextero latere ſedentem cernit Dominam Mariam, Archiduciſſam Burgundiæ, natam ex hodierna familia Regio-francica, coniugem ſuam: à ſiniſtris vero Dominam Iohannam Reginam Hiſpaniæ, etiam à Regiis parentibus familiæ Hiſpaniæ, & Caſtiliæ procreatam coniugem Philippi Regis Hiſpaniæ & Caſtiliæ: & à dexteris, ſub prænominatæ ſuæ Maieſtatis coniugis ſolio, ſedet Domina Margaretha ab Auſtria & Burgundia, Cæſareæ ſuæ Maieſtatis filia vnica, ſidus mulierum omnium. Poſtmodum à Cæſareæ Maieſtatis Excellentia Stirps hæc ſanguinea cum ſurculis & fructibus ſuis aliquantulum curuatus eſt: Nam ſub Cæſarea Maieſtate ſitus eſt Illuſtriſſimus & Nobiliſſimus Rex Philippus, Maieſtatis ſuę filius vnicus; Cui à dexteris aſſident Sereniſſimi Principes, Carolus & Ferdinandus, Regis Philippi & Dominæ Iohannæ Regis & Reginæ Hiſpaniæ & Caſtiliæ filii: à ſiniſtris vero Domina Leonora & Iſabella, Domina Maria & Domina Catharina mododicti Regis & Reginæ Hiſpaniæ & Caſtiliæ filiæ.

In turri, ab vtroque latere, penes ſtemmata illa ſanguinea inſignia iſta, de quibus antea mentionem fecimus, viſuntur, quemadmodum etiam ſupra Cæſaream Maieſtatem viginti tres victoriæ depictæ conſpiciuntur, quæ ſunt alatæ iſtæ fœminæ Laureas manibus ſuis geſtantes, innuentes Laurum apud priſcos victoriæ eſſe attributam, quaque victores eadem coronati fuerint: Et quoniam Arbor iſta ſemper vireſcit foliaque ſua numquam deſerit, ita etiam æqua ac iuſta victoria ſemper vireſcere nec vnquam ex poſterorum memoria aboleri debet. Victoriarum autem harum ſignificatio dilucidius ex Rhytmis adſcriptis explicatur.

Conſpicitur etiam in tabernaculo, ſupra titulum, Myſterium Hieroglyphicum à Rege Oſyride exortum, quod hunc in ſequentem ſenſum explicatur, vtpote: Maximilianus pientiſſimus, magnanimus, potens, fortis & prouidus princeps, dominus perpetui æterni & ſuauiſſimi odoris, ex auita familia ortundus, omnibus Naturæ donis ornatus, Artibus liberalibus & præclara doctrina ſufficienter inſtructus, Romanus Imperator, Dominus magnæ partis orbis terrarũ, forti manu, ſumma prudentia & cum præclariſſima victoria ſubegit potentiſſimum hoc in loco nominatum Regem, quod tamen omnibus hominibus factu videbatur impoſſibile, quo ſeſe ab inſidiis dicti hoſtis prudentiſſime vindicauit & tutatus eſt.

Tertia

Tertia pars. Supra duas portas,ab vtroque latere, rurſus apparent ſtellagia,numero viginti quatuor,in quibus viginti tres numquam ſatis laudabiles materiæ depictæ ſunt, quid autem ſingulæ ſibi velint,hoc in cuiusuis ſuperſcriptione & adiunctis rhytmis explicatur, fit inſuper de hiſce factis & hiſtoriis aliis in libris vberior mentio & explicatio,quare de hiſce plura ſcribere hic ſuperſedeo.

Quarta pars. Imperatores & Reges illi qui excellentiſſimarum hiſtoriarum & honeſtiſſimarum materiarum ſtellagia, à dextero & priori latere, circumdant ex Ordine & Catalogo Imperatorum & Regum tamquam præſtantiſſimi & honeſtiſſimi electi ſunt, circa portam laudis ideo collocari, quia Imperator Maximilianus per virtutem & fidelitatem ſuam numero iſtorum non immerito adſociatur, ipſisque in perpetuum pari laude ac honore conformem præbet comitem, ſiquidem Romanum Imperium & alias regiones ſuas hæreditarias is cum lenitate, prudentia,iuſtitia, pace & quiete non ſolummodo regit, verum etiam contumaces duriſſime caſtigauit, id quod adhuc facit indies,& per Dei gratiam diutius adhuc facturus eſt.

Quinta pars.Reges & alii potentiſſimi principes ac domini, qui ſtellagia cum dictis materiis factorum honoris à ſiniſtris ſuis inſigniis & nominibus amplectuntur, ſunt Cæſareæ Maieſtatis propinqui & adfinitate dumtaxat coniuncti,& illi gradus cognationis qui ſecundum cypheras collocati ſunt. Eſt autem eorumdem hic pars minima,ſed ſolummodo ex diuerſis regnis,domibus & familiis interdum vnus & alter,pauciſſimi tres,qui tempore Maximiliani vixeruut & partim adhuc in viuis ſunt,indicati & comprehenſi ſunt.

Nam ſi omnes & ſinguli qui Cæſareæ Maieſtati tali adfinitatis gradu & cognatione ſunt coniuncti hic apponerentur Auguſta illa Honoris porta omnes comprehendendi nimis foret anguſta, ſed illud ipſum poſtmodum aliis in libris compendioſe deſcriptum reperietur. Et quoniam laude digniſſima domus Auſtriacæ Amicitia ſeſe vbiuis gentium extenderit, ideo porta Nobilitatis non temere Regiis,Principalibus & aliis Illuſtribus perſonis condecorata eſt.

Sexta pars.In iſta parte duæ ſunt turres quæ ambæ portam honoris muniunt,iſtic continentur,in quibus ſalutaribus & vtiliſſimis rebus Cæſarea ſua Maieſtas ab ineunte ætate ſeſe exercuerit & quę indies adhuc ſectetur,primo acquiſitio Dei gratiæ,Prudentia & Regimen Imperii, inuentio tunicæ & veſtitus Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti,qui in vrbe Treuiri per aliquot ſecula occultus latuit,elatio & canoniſatio Leopoldi,benigniſſimi principis Auſtriaci,ſtudiũ variorũ armorũ & tormẽtorũm, venationum,architecturæ exercitatio, itidem peregrinarum & diuerſarũ linguarum, ludorum equeſtrium & aliorum Chriſtianorum operum, quorum Cæſarea ſua Maieſtas quædam perfecit, quædam vero adhuc à ſua Cæſarea Maieſtate in effectum producenda ſunt, videlicet fundatio ordinis S. Georgii, transmutatio domuum Auſtriæ & Burgundiæ in Regna; communis expeditio contra Saracenos auxilio omnium Chriſtianorum Regum & principum,abſolutio Cæſareæ Maieſtatis ſepulchri,multis ac nouis inuentionibus,theſauris,clenodiis & pretioſis lapidibus, auro ac argento, conſeruatione cultus diuini,ſtatus Eccleſiaſtici & pauperum maximopere exornati,vna cum honeſtiſſimo ſepulchro Imperatoris Friderici tertii. Quoniam vero hæ materiæ non adeo dignæ,ſed ſolummodo ſpectabiles aliisque ad exemplum & imitationem æſtimari debent,ideo non in hanc honoris portam,ſed ab iſtius latere eædem collocatę ſunt adiunctis earumdem ſignificationibus rhytmis ibidem explicatis.

Septima pars. Penes magnam iſtam honoris portam,ab inferiori parte,duo Archiduces Auſtriæ, in ſuo ornatu conſpiciuntur,vnus à dextris armatus, alter vero à ſiniſtris principali veſtitu indutus ac inarmatus,quib. ſingulis in honorem miniſter armis & vexillo ſubminiſtrat. Per dictos iſtos Archiduces intelligendum eſt,quod omnes futuri principes Auſtriaci & alii magnates portam honoris perambulare volentes,non ſolum principali habitu & armis, externe, ſed etiam interne omnibus virtutibus heroicis & principe viro dignis condecorati eſſe debeant: per armatum vero ſignificatur conſeruatio & propagatio Iuſtitiæ & quomodo ſubditi à maliuolis & hoſtibus in pace & tranquillitate conſeruari debeant: Habitus vero & arma volunt & expetunt amorem Iuſticiæ, recta ac incuruata iudicia tum pauperibus & diuitibus adiudicanda. Cum itcirco Imperator Maximilianus omnibus heroicis virtutibus inſignitus ſit, & ex domo Auſtriaca omnes haſce tres portas,maxima cum laude & honore perambularit,quilibet ideo futurus princeps Auſtriacus & alii Magnates ab Imperatoria magnanima,principali,heroica ac virtuoſa hac vita exemplum ſibi capiant, tunc pari laude,ſummo decore ac honeſtate portam eamdem permigrare poterunt. Supra iſtos Archiduces Auſtriacos in columnis minoribus non procul à porta maiori,aliquot Sirenes appenſæ ſunt quæ(vt aliis in libris explicatur) Maris tempeſtates & clandeſtinas calamitates innuunt,quæque apud priſcos poetas cantu ſuo ſuauiſono naues euertendo ſuffocarunt, hodie communes mundanæ calamitates nuncupatæ: ſed hæ omnes nobiliſſimæ huic honoris portæ nullam vim intulere, nec vlla læſione moleſtæ fuere neque impoſterum,auxiliante diuina gratia, ſimile quippiam vnquam molientur. Prope has Sirenes in columnis maioribus ab vtroque latere alia figmenta poetica cernuntur dicta Harpyiæ, quas Virgilius facie virginea, impuris corporibus,membris claudicantibus, facie ſemper pallida, famelica ac auara ſpecie formatas eſſe deſcribit; ex quibus colligitur Imperatorem

Maximi-

Digitized by Google

Maximilianum diuitias ſuas ampliſſimas & voluptates honeſtiſſimas non ex tranſuerſo coluiſſe. In columnis maioribus extremo loco quadrati Stellagii ſitis, duo collocati ſunt Sancti, primo ad priorem columnam Sanctus Arnolphus Epiſcopus Metenſis, qui hanc familiam (ex qua oriundus fuit) initiauerat ac conſecrauerat, vt videlicet in virtutibus ac dignitatibus heroicis creſſeret & accreſſeret: Ad columnam vero inferiorem S. Leopoldus, mitiſſimus ille Princeps Auſtriacus, qui hanc familiam, hac cum benedictione penes diuinum auxilium perpetuo defendere ac clementer tueri dignetur. In ſuperioribus autem quatuor magnarum columnarum capitibus, quatuor sereniſſimi potentiſſimi ac inuictiſſimi Imperatores ac Reges Romani ſiti ſunt, Ruldolphus nimirum Bellicoſus, Albrechtus Victorioſus, Albrechtus Fortunatus & Fridericus Deuotus, qui vna cum Imperatore Maximiliano, ex domo Auſtriaca & principatu Habspurgenſi, exorti ſunt: Et quamuis iidem ad arborem ſanguinis collati ſint, nihilominus tamen exterius in columnis depinguntur, tamquam ii qui domum Auſtriacam maxime illuſtrem reddiderunt. In ſupremo loco, quatuor Gryphones quatuor columnis maioribus inſident, quos Imperator Maximilianus ſuæ Maieſtati in Deuiſam vel Liuream, vt vulgo loquuntur, hoc eſt, in ſymbolum clypeare & inſigne militare elegit, nempe duos ad magnam turrim Stirpis ſanguinis, tenentes ſigna fortunata ordinis & ſocietatis Nobiliſſimi Toiſon & aurei velleris Burgundici. Ex duobus Gryphonibus exterioribus, vnus à dextris tenet mala punica Imperatoris Maximiliani Deuiſam vel Liuream, quam Maieſtas ſua ſibi in iuuentute elegit, & tantum ſignificat: quamuis malum punicum externa forma ſapore ac dulci odore careat, interius tamen nobiliſſima dulcedine & beneformatis granis ornatum eſt, quemadmodum etiam ſua Maieſtas ſibi propoſuit ſimiles tales occultas ac tacitas Virtutes cum lenitate, & tempore ſucceſſiuo plantare ac manifeſtare. A ſiniſtris Columnæ Maioris, Gryphon quartus in ſublimi reſidet, tenens Cæſareæ Maieſtatis ſymbolum: Tene Mediocritatem: ſignificans; licet potentiſſimus Imperator ac ferociſſimus princeps ſit & fuerit, in omnibus tamen rebus Mediocritatem ſeruaſſe ac prudentia ſemper vſum fuiſſe. In duabus Portis, Laudis ſcilicet & Nobilitatis, ſingularis ornamenti gratia, depictus eſt Laudabilis Ordo Toiſon, qui per laudatiſſimum principem Burgundiæ Ducem Philippum, cognomento Bonum inuentus & erectus eſt.

Supra ordinem Toiſon vel aurei velleris duo cupidines ab vtroque latere conſiſtunt, indicantes: quod Imperator Maxilianus res multas præclare geſſerit ſimiles ouationi (quæ priſcis Romanis honor fuit paulo minor triumpho, & quibus Imperatoribus talis honor exhibeatur, illi coronobantur ſurculis & foliis Mirti quæ Veneri ſtellæ lætitiarum adiuncta eſt.)

Et poſtquam iſta ouatio penes tot tantaque præclara ac triumpho digniſſima facta in hiſtoriis Imperatoris, reſpectu ſingulari careat, ideo per iſtos duos cupidines de iſtis ſatis dictum eſt, ſunt inſuper cuilibet cupidini, duo alii cupidines vna cum buccinis ouationem iſtam annunciantes, de quibus alio in libro copioſius ſcriptum eſt.

Sub fecialibus iuxta magnam turrim & ſupra Gryphones, duo viri armatura priſca muniti, cernuntur, antiqua Romanorum vexilla tenentes, vnus à dextris Aquilam, & alter à ſiniſtris Draconem apprehendit, quæ ſigna vel clenodia Romani ſuo tempore in bellis plurimum vſurparunt, & Vexilliferi iſti inde Aquiliferi & Draconiferi dicti ſunt. Cum itaque Imperator Maximilianus in numerum Romanorum iſtorum Imperatorum & Regum nunc, laudabili more, ſuffectus, etiam à ſua Maieſtate Romana, iſta corona maximis honoribus geſtata, eidem inſuper Porta Honoris, ſub forma arcus triumphalis, erecta ſit: non immerito duo Aquiliferi & Draconiferi vna cum ſuis Tibicinibus & Buccinatoribus, in perpetuam memoriam, ad hanc Honoris portam collocati ſunt.

Ignes in porta Honoris vndique volitantes, ad illuſtrationem omnium prædictorum, Cæſareæ Maieſtatis, honorum ac laudum, & ad dilucidationem veritatis ordinati ſunt. Corona itidem & pileus Archiducalis, quo duæ turres, ſuperior ac inferior ab vtroque latere, coronatæ ſunt, ſignificant: vtpote pileus Archiducalis, Archiducatum Auſtriacum, à Iulio & Nerone Imperatoribus, vetuſtiſſimum & liberrimum principatum, eſſe Marcham ab Oriente ſolis dictum, & ex eadem laudatiſſimum Regnum Hungariæ, olim dictum Sicambria, originem ſuam traxiſſe, vt expreſſe patet ex media fœmina Sicambria, quæ in Stirpe ſanguinis inter tres fœminas, inferiori loco depicta eſt. Per Coronam autem intelligitur Præſtantia, Laus & Honor principum Habspurgenſium iam Auſtriacorum, vt aliis in libris copioſioribus explicatur: Sunt & quam plurima ornamenta, in hac Honoris porta comprehenſa, quæ breuitatis cauſa hic intermitto, quamuis multa adhuc de iiſdem ſcribi poſſent, quilibet autem pro lubitu, & forſitan melius, eadem interpretabitur.

SEQVI-

Digitized by Google

SEQVITVR NVNC AD VBERIOREM EXPLICATIONEM PRÆSCRIPTÆ PORTÆ HONORIS, QVÆ PROPTER MAGNITVDINEM IN FIGVRA INSEri non potuit, delineatio: omnium inſcriptionum, titulorum, ſuperſcriptionum, encomiorum & materiarum, quæ ſingulæ loco ſuo conueniente, eidem portæ, cum ſcripturis inſertæ ſunt.

ET primo ſuperius in media magna turri portæ honoris, ſub tabernaculo myſtico ſeu Hieroglyphico, inter pręcedentem dictorum fecialium deſcriptionem, quadratum ac magnum conſpicitur ſtellagium, quod titulum & dedicationem totius operis, expreſſa ſcriptura verbis ſequentibus complectitur.

Sereniſſimo, Potentiſſimo Principi ac Domino, Domino Maximiliano, Electo Romanorum Imperatori & Capiti Chriſtianitatis, ſeptem Chriſtianorum Regnorum Regi ac hæredi, Archiduci Auſtriæ, Duci Burgundiæ, aliorumue potentiſſimorum principatuum in Europa &c. in laudem & memoriam ſempiternam honeſtiſſimi ſui Imperii, Lenitatis & Magnanimitatis, glorioſiſſimarumque victoriarum, hæc PORTA HONORIS annexis aliquot ſuis rebus geſtis, erecta eſt.

Proxime ſub hac inſcriptione in duobus ſtellagiis Rhytmi ſequentes leguntur.

Dieſe Victorien hie gemahlt
Solt jhr verſtehn in der geſtalt/
Das Keyſerliche Mayeſtat
So viel vnd mehr getrieben hat
Fürſtlicher ding vnd groſſer Sach
Als je von Fürſten mehr geſchach.

Sub hisce Cæſarea Maieſtas Maximilianus, in ſuo ornatu Cæſareo & Imperii inſigniis throno ſuo inſidet. Sub ſe autem, apud ſupra citatam turrim mediam, ſedentes habet coniugem, filium, filiam, nurum & nepotes, quemadmodum ſuperius & in parte prima illorum facta mentio.

Sub & iuxta iſtum gradum aſcendentem Arbor & Stirps Cæſarei ſanguinis, recta ad arcum portæ honoris, in præſcriptis fœminis Troia, Sicambria & Francia à læua ad dextram incipit.

Quæ tres fœminæ vel Regiones vna cum ſuis clypeis dictum arcum ſupra portam & inferius in illa ſitam turrim, attingunt.

Et quoniam Cæſarei iſti Maiores & Anteceſſores propter ramos arboris incuruatos non adeo congrue coniungi potuerunt, tamen eo ordine, quo videlicet in Francia & in linea aſcendente creſcunt, huc ſunt tranſpoſiti, vtpote:

Clodoueus, Magnus.
Clotharius, Potens.
Chilpericus, Ingenioſus.
Theodobertus, Illuſtris.
Ottpertus, Nobilis.
Bobo, Fortis.
Rhoteries, Manſuetus.
Ethobertus, Bellicoſus.
Gelbo, Firmus.
Rampertus, Chriſtianus.
Gunthrannus, Cordatus.
Luitgardus, Sapiens.
Luitfridus, Laudabilis.
Hunfridus, Honorabilis.
Gunthranus, Fortis.
Bezelinus, Magnanimus.
Radepoto, Conſtans.
Wenherus, Bonus.

Otto.

Digitized by Google

Otto,Conſolator.
Bernher,Beneficus.
Albrechtus,Diues.
Rudolphus,Tacitus.
Albrechtus,Hilaris
Rudolphus,Bellicoſus.
Albrechtus,Victorioſus.
Albrectus,Sapiens.
Leopoldus,Pius
Erneſtus.Ferreus.
Fridericus,Deuotus, & ab ipſius latere:
Leonora Imperatoris Friderici coniunx.

Hoſce ſequitur Philippus Rex Hiſpaniæ, Imperatoris Maximiliani filius,dicti Imperatoris Friderici Nepos: Poſtmodum thronus Cæſareus conſpicitur,vna cum perſonis antea citatis.

Apud hanc ſuæ Maieſtatis Genealogiam,in turri media,à dexteris,ſequentes nominatæ Regiones, Regna,Principatus, Comitatus & Dominatus ad domum Auſtriacam ſpectantes cum clypeis & titulis cernuntur.

Hungaria,	Portugalia,	Anglia.
Bohemia,	Dalmatia,	Croatia.
Boſnia,	Inferior Lombardia,	Auſtria.
Styria,	Carinthia,	Crania,
Alſatia,	Habspurgum,	Sueuia.
Tyrolis,	Goritium,	Pfiretum.
Kyburgum,	Regio ſupra Aniſum,	Burgouia.
Morauia,	Sclauonia,	Portenauia.
Cilia,	Schwartzwaldum,	Nellenburgum.
Hohenburgum,	Glarona,	Sonnenberga.
Feldtkirchum,	Ortenburgum,	Tripergum.
Stauffum,	Achimum,	Freyburgum.
Beregentza,	Saulgauia,	Wallhuſia.
Rauenſpurgum,	Kirchbergum,	Tockenburgum.
Andechſum,	Kazinckſum,	Turgauia.
Reineckum,	Achigerichtum,	Lybeinum.
Ehrenberga,	Weiſſenhornia,	Wallſeia.
Kitzbuhelium,	Rodenburgum,	Kuffſteynium.

A ſiniſtris ſtant ſequentia,ex Regno Hiſpaniæ & Burgundiæ,oriunda.

Caſtilia,	Arragonia,	Legion.
Sicilia citra Pharum,	Sicilia vltra Pharum,	Ieruſalem.
Neapolis,	Nauarra,	Granaten.
Toletum,	Valentia,	Gallitia.
Maiorica,	Hiſpolis,	Sardinia.
Corduba,	Corſica,	Murcia.
Goennis,	Algalbi,	Algiſire.

Gibraltaris & Inſularum Indiarum maris Oceani, XV. Inſulæ Inſularum Canariæ.

Burgundia,	Loterichia,	Brabantia.
Limburgum,	Luzelburgum,	Geldria.
Calabria,	Apulia,	Athenæ.
Neopatria,	Flandria,	Burgundia.
Hennegouia,	Handtorffum,	Hollandia.
Seelandia,	Frieslandia,	Arthois.
Barchinona,	Roſſilion,	Ceritania.
Oriſtan	Gotian.	Biſcaia.
Molinia,	Mechlinia,	Salinia.

Sequitur iam porta Laudis à dextris,media maiore aliquando inferior. Iſta ſuperius, quemadmodum & porta Nobilitatis à ſiniſtris tenet aureum vellus. In huius portæ columna vna, à ſiniſtris,quæ portam Honoris, mediæ maioris turris, attingit,in ſublimiori inter alia ornamenta conſpicitur imago Imperatoris Friderici ſtaturæ mediocris cum hac inſcriptione.

Q Frideri-

Digitized by Google

Fridericus III. Deuotus.

In altera columna è regione ſita, à dextris & ſuperius:

Albrechtus Victorioſus, inferius autem: S. Arnolphus.

In medio hocce & ſuperiori parte huius Portæ, inferius apud aureum vellus, in quadrato Stellagio, hæc leguntur.

Der Keyſer/ ſo hie ſein Formirt/
Der mehrer theyl hat wol regiert/
Zu macht das Römiſch Reich gebracht/
Allzeit nach Lob vnd Ehr gedacht:
Nicht minder Maximilian/
Mag löblich bey den Alten ſtahn/
Bey jhm ſo viel geſchehen iſt/
Als Mann von keinem Keyſer lieſt/
Trefflicher ding vnd groſer That/
Darzu jhm Gott geholffen hat/
Dann Er den hochberümbten Standt/
Beſchirmet hat mit ſtreytbar Handt.

Poſt hæc ab inferiori parte, quatuor Stellagia ſimilia ſequuntur, in quibus ſingulis tres Imperatóres à ſiniſtris huius portæ incipiunt, & ad dexteram ſeſe extendunt cum his ſubſcriptionibus.

	I.	
Tiberius Durus.	Auguſtus Fortunatus.	Iulius initium Cæſ. Maieſtatis.
	II.	
Titus Deliciæ humani generis.	Veſpaſianus, Vindicta Dei.	Claudius, Mirabilium.
	III.	
Hadrianus Manſuetus.	Traianus Optimus.	Nerua Concors.
	IV.	
Alexander Pacificus.	Seuerus Vehemens.	Antonius Bonus.

Hi Imperatores & Reges iuxta columnam à dextris, in qua Albrechtus Victorioſus & S. Arnolphus conſiſtunt nouem in Stellagiis continentur.

		V.	
1.	Gordianus Oblitor	Philippus, primus Imperator Chriſtianus.	Decius Velox.
		VI.	
2.	Aurelianus Retributor	Probus vére Probus.	Diocletianus Potens.
		VII.	
3.	Conſtantinus Chriſtianus.	Valentinianus Fortis.	Gratianus Miſericors.
		VIII.	
4.	Theodoſius Pius.	Arcadius Suauis.	Honorius Mutabilis.
		IX.	
5.	Odaccerus Dux Militum	Theodoricus Veronenſis, Nobilis ex Hiſpania.	Anaſtaſius Placator
		X.	
6.	Iuſtinianus Legiſlator.	Heraclius Recuperator Sanctæ Crucis.	Carolus Magnus.

7. Ludoui-

XI.

7. Ludouicus Optimus	Carolus caluus Nobilis ex Flandria.	Otto: I. Magnus.

XII.

8. Otto. II. atra mors Sarracenorum	Otto III. miraculum mundi	Henricus II. Sanctus.

XIII.

9. Henricus IV. Tentator.	Hericus III. Quietus.	Conradus II. Fundator.

Vlterius continuantur & duabus in Stellagiis columnæ hi ponuntur:

XIV.

Fridericus II. Bellicoſus.	Henricus VI. Potens.

XV.

Ludouicus Magnanimus. Henricus VI. Conſideratus.

Sub S. Arnolpho apud Columnam proximam, in duabus Stellagiis

XVI.

Fridericus. I. punitor	Cunradus III. cognomento der Creutzer.	Rudolphus. I. Lumen altarum rupium in Germania.

XVII.

Alphonſus Ornamentum Hiſpaniæ	Reichardus honor Angliæ	Wilhelmus Corona Hollandiæ.

Hæc porta, laudis nimirum, ſub introitu ab vtroque latere duas paruas columnas in ſe complectitur, quarum ſiniſtra ſtellagium continet cum prototypo horum Regum & eorum titulorum.

XVIII.

Lasla eo tempore potentiſſimus Rex Chriſtianitatis.	Sigismundus diligens.	Carolus. IV. Indigens.

Stellagium è regione à dextris, in duabus paruis columnis iuxta S. Arnolphum, Aquilam tenet Cæſaream.

Inter prædicta quatuor priora Stellagia, à Cæſare Iulio incipientia, in ſublimi turris ſupra hanc portam, quatuordecim alia & maiora Stellagia conſiſtunt, terno numero ſemper coniuncta vel terno ordine numeroque quaterno ſuperaſcendentia, in quibus ſuæ Maieſtatis præſtantiſſima ac heroica facta depicta, quæ à dextris cum aliis Stellagiis, in quibus prædicti Imperatores conſpiciuntur circumdantur. Quorum inſcriptiones, ſequentes Rhytmos & Elogia complectuntur.

I.

1. Gott hat ſein Genadt an jhm erzeigt/
Dann Er zu Frömmkeit wardt geneygt/
Geſchickt zu Ritterlichem Schertz/
Darzu ſtundt jhm ſein Muth vnd Hertz/
Das fieng Er an in ſeiner Jugendt/
Darumb Er wuchs mit groſer Tugendt.

2.

Daß Mann die Sach doch recht verſteh/
Ein Fürſtin nam Er zu der Ehe/
Die Erblich Tochter von Burgundt/
Deßhalb erdacht ein ſolchen Fundt/
Wie Er ſein Kindern Erblich macht/
Mehr Fürſtenthumb mit Friedt vnd Schlacht.

3.

Sein erſten Krieg fieng er wol an/
Halb Henngauw ritterlich gewan/

Digitized by Google

Auch Picardey mit Krieg bezwang/
Zurück ſein Feindt gar tröſtlich drang/
Groß Ehr darumb zu Ruhm einlegt/
Deßhalb ein Cron Er billich tregt.

4.

II. Vor Terwanden hub ſich ein Noth/
Dreyzehen Tauſend blieben Todt/
Mit wenig Volck doch ſolch geſchach/
An ſeinen Feynden da ſich rach/
Daß Feldt behielt Er Ritterlich/
Daß ich jhm Lob vnd Ehr verjeh.

5.

Im Krieg ſo Er im Geldern führt/
Dabey Mann noch ſein Mannheit ſpürt/
Manch ritterliches Blut vergoß/
Wie wols ſein Widertheyl verdroß/
Doch macht Er ſie baldt Still vnd Zahm/
Daß Landt gewaltiglich Einnam.

6.

Biſchoff von Vtrecht Gefangen wardt/
Verdroß den Edlen Prinßen hart/
Von ſeinet wegen das Geſchach/
Darumb Er ſich herwieder rach/
Die Statt mit Geſchütz gar baldt bezwang/
Wiewol Er leydet manchen drang.

7.

III. Die Flemming ſeinen Sohn vnd Landt/
Vorhielten jhm das war ein Schandt/
Daß ſie hernach entgalten viel/
Dann Gott die Boßheit ſtraffen will/
Durch ſtete Krieg vnd harte Schlacht/
Sein Sohn Er wider Ledig macht.

8.

Er zog darnach mit ſtreytbar Handt/
Jnn daß von Luttig eygen Landt/
Der Sachen Endt gar wol betracht/
Daß Volck bezwang mit groſer Schlacht/
Den rechten Biſchoff Er einſetzt/
Daß Landt jhm huldet doch zu Letzt.

9.

Daß Römiſch Reich vmb ſolche that/
Jhn zum König erwehlet hat/
Mit ſolcher Würd billich geziert/
Dann Er ſein Landt gantz wol regiert/

Er

Digitized by Google

Er macht gut Friedt/vnd ziemlich Recht/
Durch jhn viel Auffruhr wurden ſchlecht.

10.

IV. Die Flemming nun zum andern mahl
Erhuben ſich mit Krieges fall/
Darumb im Stürmen Schlachten groß/
Ein newes Blut Er da vergoß/
Mit jhn ſo manchen Sinn erdacht/
Biß Er ſie zu Gehorſam bracht.

11.

Er Kriegt den König von Engellandt/
Deßhalb ein ſolchen Anſchlag fandt/
Mit jhm macht Er ein Brüderſchafft/
Gantz hoch vnd in der beſten Krafft/
Damit ſein Feyndt deſtbaß bezwang/
Die jhm vortheten Vberdrang.

12.

Da Er ſein Tochter ledig macht/
Gar baldt in ſeinem Muth gedacht/
Wie Er ſich wieder rechen möcht/
An dem Frantzoſen/das es döcht.
Darumb mit ſeiner ſtreitbarn Handt
Jhm abedrang gar baldt zwey Landt.

Simili ratione ſupra portam Nobilitatis, inter quatuor ſtellagia cognationis ſuperius (de quibus poſtea dicetur) duodecim alia exiſtunt, quorum primum, iuxta Rudolphi bellicoſi imaginem, in columna, è regione maioris portæ, ſitam, incipiat, ac ſequentes Rhytmos in ſe continet.

1.

I. Sein Vatter etwa viel dauor
Vom Hauß von Oſterreich verlohr/
Durch Matthias von Vngerlandt/
Mit langem Krieg vnd groſem Brandt/
Eh dann drey Monat jhren ſchein
Erfülten/nam Ers wieder ein.

2.

Er zog ins Vngerlandt mit macht/
Stulweiſſenburg zum Sturme bracht/
Das Königreich wol halb gewahn/
Daſſelb verdroß gar manchen Mann/
An Oſterreich/daß war der beſcheydt/
Muſten ſie ſchweren eygnen Eydt.

3.

Die Sachen Er gantz wolbetracht/
Seim Sohn ein Gemahl zu wegen bracht/

Digitized by Google

Deſz Königs Tochter wolbekandt/
Von Hiſpania/damit zu Handt
Er zu jhm bracht erblicher weyſz
Sechs Königreich mit hohem Preyſz.

4.

II. Die Schweitzer Kriegten mit dem Bundt/
Das wardt dem Edlen König kundt/
Er zog gar baldt auſz Niederlandt/
Alſo den Krieg auch vberwandt/
Dann Er dem Bundt war gantz geneygt/
An dem ſein Trew auch offt erzeigt.

5.

Neapolis die Kron ſo gut/
Halff Er gar ſchnell vnd guter Hut/
Seim Bruder von Hiſpania
Dem König gewinnen/auch alda/
Mit ſeinem Volck trieb Er zu Handt
Die Frantzoſen baldt auſz dem Landt/

6.

Im Beyriſchen Krieg viel Schloſz vnd Stätt/
Mit ſeiner Macht bezwingen thät/
Die Behmen zogen auſz mit Macht/
Den gewañ Er ab ein trefflich Schlacht/
Jhr etlich auch Gefangen nam/
Als ſeinen Ehren wolgezahm.

7.

III. Geldern daſz Landt ſeins Eydts vergäſz/
Das wardt bezahlt in ſolcher Maſz/
Daſz jhn hernach kam Leydt vnd Schandt/
Er lieſz ſie Straffen in dem Landt/
Mit Todtſchlag/Brandt vnd Rauberey/
Mit andern Zwangs all auch dabey.

8.

Meylandt hat Er zu jhm gebracht/
Mit groſer Mühe/gar wol betracht/
Wiewol ſie durch argſinnig Liſt/
Von jhm darnach gefallen iſt:
Durch ſein Vernunfft zum Reich behendt/
Mit Lehenſchafft ſie wieder wendt.

9.

Venedig greyff Er darnach an/
Schlug jhn zu Todt viel tauſendt Mann/
Die Zahl nicht wol zunemen iſt/
Von gröſſe wegen/als jhr wiſt/
Auch abgewann manch Flecken gut/
Damit auch ſtrafft jhrn Vbermuth.

Er

Digitized by Google

10.

IV. Er zog darnach in Niderlandt/
Zu hülff dem König von Engellandt/
Bald ſamlten ſie ein Heere groß/
Die Frantzoſen ſolches verdroß/
Ihr manncher darnider lag/
Terwann ward geſchleifft/ Tornay ſich gab.

11.

Von Hungern/ Böhem vnd Pollan/
Die werthen König wolgethan/
Kommen zu jm in ſein eigen Landt/
Groß Zucht vnd Ehr ward jhn bekannt/
Neuw Heyrath vnd Bündtnuß man macht/
Groß Nutz der Chriſtenheit das bracht.

12. Vacat.

Huius ſuæ Gloriæ & memorabilium principalium factorum delineationes, vna cum Encomiis extremo loco, in duab. turribus, ab vtroq; latere (quæ ſuperius in parte ſexta, commemorata ſunt) quatuordecim in ſtellagiis continuantur. Et quidem turris vel columna prima, cui priſci Imperatores, vt dictum, proxime & ordine aſſiſtunt, ſeptem eorundem continet, quorum ſumma ſequitur.

1.

In Sorgen groß vnd Gefährligkeit/
Hat er beweiſt ſein Dapfferkeit/
Dar in jm Gott ſein Leben friſt/
Deß er jm Danckbar worden iſt/
Dann mit jhm S. Georgens Orden/
Viel ſtreitbar Helden/ ſein Brůder worden.

2.

Groſſen Fleiß vnd Ernſt er fürwendt/
Damit der Vnglaub würd zertrennt/
Ein gemeiner Zug ſolt für ſich gahn/
Derhalb mahnt er all Fürſten ſchon:
Gott wöll daß man jm folg bey zeit/
Zu Troſt der gantzen Chriſtenheit.

3.

Er hat das grewlichſt Geſchütz erdacht/
Mit groſſer Koſt zuwegen bracht/
Damit manch Schloſſz in Grundt gefellt/
Man ſchätzt jhn billich für ein Held/
Dann er zu ritterlicher That/
Sich allezeit gefürdert hat.

4.

Sibnerley Sprach ſeind jm bekannt/
Dann wo er kompt in frembde Landt/
Redt er mit mancher Nation/
Die man ſah etwa bey jm ſtahn:

Digitized by Google

Damit ſich auch behelffen thet/
Jn groſſen Kriegen ſo er het.

5.

Auch Trier in der berůhmbten Statt/
Sein Keyſerliche Mayeſtat/
Den Rock deß HERREN Jeſu Chriſt
Gefunden hat/wie jr dann wiſt:
Erhebt S. Leopold deßgleich/
Ein Marggraffen von Oeſterreich.

6. vacat.

7.

Jn Weydwerck er ſich ſorglich wagt/
Gantz dürſtiglich vnd vnuerzagt/
Nach Gembſen/Eber/Hirſch vnd Bern/
Mit den er hat ſein kurtzweil gern/
Die auch gezůgelt in ſeim Landt.
Gefangen mit ſein ſelbes Handt.

Extrema læua Turris in fine portæ Nobilitatis, proxime iſti columnæ in qua propinquitas deſcendendo continuatur, ſimiliter, a ſuperiori initium ſortiendo, ſeptem hæcce ſequentia continet.

1.

Er hat getrieben Ritterſpiel/
Darinn er zeigt auch kurtzweil viel/
Mit Warheit ich das ſprechen kan/
Als vormals nie kein Fürſt gethan/
Das alles doch mit ſolchem Schimpff/
Darauß jm kam Lob/Ehr vnd Glimpff.

2.

Die Häuſer Burgundt/Oeſterreich/
Hat er gemacht zierte Königreich/
Darinn erhebt ſein hohen Stamm/
Die Wapen zogen ſchon zuſamm/
Sein Erben als zu Nutz vnd Ehr/
Zu dem jm ſtundt ſein Fürſtlich geehr/

3.

Seins Vatters Grab hat er vollnbracht/
Deß ſeinen auch dabey gedacht/
Vnd diß mit ſolcher Koſt vollführt/
Als von keim Keyſer iſt geſpürt:
Dann Er daran kein Gelt nicht ſpärt/
Nach Kunſt ſein Ding muſt haben art.

4.

Den gröſten Schatz hat Er allein
Von Silber/Goldt/vnd Edelgeſtein/

Von

Von Perlen gut/auch köſtlich Gwandt/
Als nie keim Fürſten ward bekannt/
Davon zu Gottesdienſt vnd Ehr
Viel geben hat/vnd gibt noch mehr.

5. & 6. vacant.

7.

Er hat gemacht groß Luſt von Bäuwen/
Daß ſich ſein Nachkommen erfreuwen/
Darauff gelegt viel Koſt vnd Gelt/
Mehr dann viel Fürſten in der Welt/
Das ziempt ſeim Keyſerlichen Standt/
Dann er regiert viel Leut vnd Landt.

Quod hoc in loco ſtellagia quæpiam vacua relicta ſunt, id potiſſimum & ſine dubio hac de cauſa, factum eſt, quod in iſta Cæſareæ Maieſtatis egregia facta, quæ eadem partim exorſa, partim vero adhuc perfectura eſt (vt ſuperius ex parte ſexta colligitur) transferri poſſint.

Porro vt nunc etiam ad portam proximam à ſiniſtris, quæ Porta Nobilitatis inſignitur, perueniamus, iſta, quemadmodum & porta Laudis, inter principales columnas duas collocata eſt, altam turrim, portæ Honoris, attingentes, in qua vna cum imagine ſua & ornamentis conſiſtit Rudolphus Bellicoſus.

In altera ad ſiniſtram; ſuperius:

Albrechtus II. Fortunatus; inferius: S. Leopoldus.

In ſuprema, huius columnæ, parte, vnus ex quatuor Gryphonibus, quorum ſuperius in parte ſeptima mentionem fecimus, prominet, vnguibus prioribus ſchedam tenens, in qua Cæſareæ ſuæ Maieſtatis ſymbolum inſcriptum eſt: Tene mediocritatem.

Inter dictas autem duas columnas, in faſtigio portæ Nobilitatis, ſub aureo vellere, quadratum & ſtellagium, ſimile iſti quod in porta Laudis ſitum, cum hac inſcriptione:

So ich die Schrifft gantz wol betracht/
Find ich/ daß dieſer hoch geacht
Jetzt Keyſer Maximilian/
Deß Lob ich nicht wol ſprechen kan/
Den Fürſten auch hie wol bekannt/
Mit Sipſchafft allen war verwandt:
Iſt ſolches nicht ein groſſe Ehr/
Daß er dieſe Fürſten vnd noch mehr/
All hat gehabt in ſeim Geſchlecht/
Als viel jhr hie gemahlet ſecht/
Der aller Schilt bezeichnet ſind
Mit Namen/als man ſie hie find.

Sub hac & alia quatuor parua ſtellagia conſpiciuntur, in vnoquoque autem tres perſonæ regiæ & principales, quæ ſuæ Maieſtati Propinquitate Cognatione & Adfinitate ſunt coniunctæ, vna cum clypeis & inſigniis ſuis depictæ ſunt, quæ à ſiniſtris portæ Honoris incipientes, hic ſequuntur:

1.	Loys Rex Franciæ, propinquus in 4. gradu.	Ferdinandus Rex Hiſpaniæ, Adfinis in 1. gradu.	Iſabella Regina Caſtiliæ, Adfinitate coniuncta in 2. gradu.
2.	Vladiſlaus Rex Hungariæ & Bohemiæ, propinquus in 4. gradu.	Henricus Rex Angliæ, Adfinis in 4. gradu.	Iohannes Rex Portugaliæ, propinquus in 2. gradu.
3.	Sigiſmundus Rex Poloniæ, propinquus in 4. gradu.	Iacobus Rex Scotiæ, Adfinis in quarto gradu.	Chriſtophorus Rex Daniæ, Adfinis in tertio gradu.

4. Al-

Digitized by Google

4.	Alphonſus rex Neapolis propinquus in 4.gradu.	Ludouicus rex Hungariæ propinquꝰ in 5.Adfinis in 2.grad.	Iohannes princeps Hiſpaniæ Adfinis in 1.gradu.

Hæ Propinquitates & Adfinitates, in nouem aliis ſtellagiis continuantur, prope columnam, quæ extremam læuam turrim attingit iuxta duodecim alia ſtellagia deſcendentia.

		I.	
5.	Eduardus Princeps Portugaliæ propinquus in 4.gradu.	†	†
		II.	
6.	†	†	†
		III.	
7.	Albrechtus Saxo Archiepiſcopus Moguntiæ propinquus in 3.gradu.	Iacobus Badenſis Archiepiſcopus Treuirenſis propinquus in 3.gradu.	Ludouicus Comes Palat. Rhen. Elect. propinquus in 4. & Adfinis in 2.gradu.
		IV.	
8.	Fridericus Dux Saxoniæ Elect. propinquus in 3. gradu.	Albrechtus Marchio Brandenburg. Adfinis in 2.gradu,	Sigiſmundus Archidux Auſtriæ cognatus & propinquus in 3. gradu.
		V.	
9.	Carolus Dux Burgundiæ ſocer ac loco parentis.	Albrechtus Dux Saxoniæ propinpuus in 2.gradu.	Ludouicus Senior Dux Bauariæ Adfinis in 4.gradu.
		VI.	
10.	Wilhelmus Dux Bauariæ, propinquus in 2.gradu.	Ludouicus Iunior Dux Bauariæ, propinquus in 2.gradu.	Iohannes Dux ab Orliens in 4. gradu,
		VII.	
11.	Iohannes Dux à Burbon, Adfinis in 4.gradu.	Carolus Dux in Angulem, Delphin, Adfinis in 4.gradu.	Iohannes Dux in Alantzon, Adfinis in 5.gradu.
		VIII.	
12.	Franciſcus Dux Britanniæ, Adfinis in 2.gradu.	Antonius Dux Lotharingiæ, Adfinis in 3.gradu.	Ericus Dux Brunouicenſis, Adfinis in 3.gradu.
		IX.	
13.	Cunradus Dux Maſſouiæ, propinquus in 3.gradu.	Fridericus & Sigiſmundus fratres, propinqui in 3.gradu.	

Item, in duobus ſtellagiis minoribus, columnæ eiuſdem, duæ perſonæ.

14.	Vlricus Dux Wirtenbergicus, Adfinis in 2.gradu.	Philippus princeps à Neuers, Adfinis in 4.gradu.
15.	Iohannes princeps ab Vranien, Adfinis in 2.gradu.	Wilhelmus Marchio Montferatenſis, Adfinis in 5.gradu.

Item, in altera columna ſub S.Leopoldo, duo ſtellagia vna cum tribus perſonis principalibus & earum inſigniis.

16.	Iohannes Dux Cliuenſis, Adfinis in 3.gradu.	Philibertus Dux Saphoiæ, Adfinis in 1.gradu.	Dux à Kukumbre, propinquus in 3.gradu.
17.	Chriſtophorus Marchio Badenſis, propinquus in 2. gradu.	Albrechtus Marchio Badenſis, propinquus in 2.gradu.	Wilhelmus Landgrauius Haſſiæ, Adfinis in 5.gradu.

Item, in duabus paruis columnis prope introitum huius portæ Nobilitatis, à dextris.

18.	Leonhardus Comes Hericius, Adfinis in 5.gradu.	Hermannus Comes Hennebergenſis, Adfinis in 5.gradu.	Comites à Werdenberg, propinqui in 3.gradu.

Et denique in duabus columnis paruis, à ſiniſtris & è regione.

19.	Franciſcus Comes à Zollera, Adfinis in 3.gradu.	Philippus Comes Hanouiæ, Adfinis in 3.gradu.

Et tantum de porta Honoris.

MAV-

MAVSEOLVM DIVI MAXIMILIANI I.
&c. Oeniponte in aula noua conſpiciendum.

QVoniam ſuperior currus triumphalis & porta Honoris in glorioſiſſimi Diuæ memoriæ pr. Maximiliani I. Imper. Auguſtiſs. laudem & honorem eſſicta & depicta, deſcriptaque fuerunt: in iiſque pleræque ipſius Maieſtatis res ſumma cum laude, virtute, felicitate, & totius mundi admiratione geſtæ breuiter attinguntur: non alienum à præſenti opuſculo fore exiſtimauimus, ſi eiuſdem Maieſtatis epitaphium vere Imperatorium, à Sereniſs. recordationis pr. Inuictiſs. D. Ferdinando Rom. Imp. itidem Aug. in templo aulæ Oenipontanæ, contiguo, quod lingua vernacula, den neuwen Baw / vocant, ſplendidiſſime & magnificentiſſime exſtructum, huc relatum litteratenus insereremus: Quia & hoc ipſius Maieſt. decantatiora & magis illuſtria facta, elegantiſſimo & cœlo & calamo effigiata, complectitur. Extat autem in templo iſtius media, ferreis clathris, ſatis artificioſis, & velis ſuis contra iniurias circumdatum: quibus remotis apparent ad caput & pedes, & ex vtroque latere 24. tabellæ, de puriſſimo & candidiſſimo marmore, opere eleuato ſeu anaglyptico ſcitiſſime & faberrime exſculptæ, nigroq; non minus ſplendicanti ſuis ſpatiis inſertæ: quæ prætacta ipſius Maieſtatis illuſtriora, & nunquam intermoritura facinora, ſummo artificio expreſſa, gratiſſimo ſpectaculo viſenda exhibent. Hiſtoriæ vero ſingulæ ſcriptura ſua aureis litteris, nigricanti marmore graphice inciſis, ſubtus compendioſe explicantur: quas antequam recenſeamus, inſcriptionem, quæ in ſuprema circumferentia circumcirca aureis etiam legitur litteris, præmittemus: & eſt eiuſmodi.

IMPERATORI CÆS. MAXIMILIANO, PIO, FELICI, AVGVSTO, PRINCIPI TVM PACIS, TVM BELLI ARTIBVS OMNIVM ÆTATIS SVÆ REGVM LONGE CLARISSIMO; SVB CVIVS FELICI IMPERIO INCLITA GERMANIA, DVLCISSIMA IPSIVS PATRIA, TAM ARMIS, QVAM LITTERARVM STVDIIS; PLVS QVAM ANTE HAC FLORERE, CAPVTQVE SVPER ALIAS NATIONES EXTOLLERE COEPIT. CVIVS INSIGNIA FACTA, TABELLIS INTERIORIBVS, QVAMVIS SVB COMPENDIO EXPRESSA CONSPICIVNTVR.

IMPERATOR CÆSAR, FERDINANDVS, PIVS, FELIX, AVGVSTVS, AVO PATERNO PLVSQVAM COLENDO AC BENEMERITO, PIETATIS ATQVE GRATITVDINIS ERGO P.

NATVS EST XXVII. MARTII, ANNO DOMINI CCCC. LIX. OBIIT ANNO DOMINI M. D. XIX. XI. MENSIS IANVARII.

Tabularum ſubſcriptiones & hiſtoriarum declarationes ſunt ſequentes:

I.

Matrimonio, cum Maria potentiſſimi Burgundionum Ducis Caroli filia, contracto, opulentiſſimæ Belgarum Sequanorumque ditiones, Auſtriacæ domui adiectæ.

II.

Fuſo ad Guynegatam vicum Gallorum, qui ex triginta millibus hominum conſtabat, exercitu; magna pars Hannoniæ, vna cum Imperiali vrbe Cameraco recepta.

III.

Attrebatum Arteſiæ Metropolis, quæ antea Gallorum armis ceſſerat, egregio ſtratagemate per nocturas inſidias, deceptis hoſtium cuſtodiis, in poteſtatem redacta.

IV.

Viuente adhuc patre Friderico III. Imperatore, à ſacri Rom. Imperii Electoribus in regem Rom. vnanimiter electus, ac paulo poſt Aquiſgrani, adhibitis rite ceremoniis coronatus.

V.

Iunctis cum patruele Sigiſmundo armis Roueretum oppidum expugnatum, ac Venetorum copiæ vna cum duce Roberto Sanſeuerino ad vicum Collianum deletæ.

VI.

Vniuerſa inferioris Auſtriæ prouincia, quæ vna cum Metropoli Vienna in poteſtatem Matthiæ Coruini, inclitæ Hungariæ regis, deuenerat, intra trium menſium ſpatium, recuperata.

VII.

Alba Regalis, vrbs nobiliſſima, in qua reges Hungariæ & inaugurari & ſepeliri ſolent, valido exercitu cincta & expugnata, ingenſque illi regno terror illatus.

Facta

Digitized by Google

VIII.

Facta cum Carolo Octauo Gallorum rege pace, Margarita filia vna cum opulentiſſimis Burgundiæ ac Arteſiæ Comitatibus, ante tempus à Ludouico X I. occupatis, recepta.

IX.

Turcarum ingens multitudo, quæ in Croatia & Sclauonia cuncta ferro & igni vaſtauerat, ſolius ipſius auſpiciis, ac aliorum ope ne quicquam implorata, inde eiecta.

X.

Fœdus cum Alexandro V I. Pontifice Maximo, Senatu Veneto, ac Ludouico Sfortia initum, quo mediante Carolus V I I I. Gallorum rex, regnum Neapolitanum, à ſe ſubiugatum, deſerere ac domum redire coactus.

XI.

Ducta in matrimonium Blanca Maria, principis Mediolani filia, receptoque à Lud. Sfortia fidei iuramento, ducatus Mediolani ad Imperij obedientiam ſine ſanguine reductus.

XII.

Conciliatis inter filium ſuum Philippum, ac inclitorum regum Ferdinandi & Eliſabethæ, filiam Iohannam nuptiis, ad ampliſſimorum Hiſpaniæ regnorum ſucceſſionē aditus poſteris ipſius apertus.

XIII.

Bohemi, qui ſororium ipſius Albertum Bauariæ ducem mercede conducti oppugnatum aduenerant, memorabili prœlio, prope vrbem Ratiſponam, plurimis illorum interfectis, ſuperati.

XIV.

Kueffſtainio & Geroltzeckio munitiſſimis arcibus expugnatis, ſeptenæ inſignes præfecturæ ditioni Auſtriacæ partim adiectæ, partim quaſi poſtliminio quodam reſtitutæ.

XV.

Arnhemio, quod primarium Geldriæ oppidum eſt, capto Carolo, duce Geldriæ, qui, Gallorum partes ſecutus, rebus in inferiori Germania nouandis ſemper ſtuduerat, pax ſupplici data.

XVI.

Percuſſo cum Iulio X I. Pontifice Maximo ac Hiſpaniarum & Galliæ regibus fœdere, Veneti tota propemodum continenti, quam in Italia poſſidebant, depulſi, & ad ſummam rerum deſperationem adacti.

XVII.

Inſignes Venetorum vrbes, Patauium, Verona, Vicentia, vna cum magna Fori Iulij parte in poteſtatem redactæ; Brixia vero auxiliaribus Gallorum armis expugnata.

XVIII.

Societate cum Iulio Pontifice & pagis Heluetiorum contracta, Galli penitus Italia eiecti, Maximilianuſque Sfortia, tot iam annis exul, paterno Inſubriæ principatui reſtitutus.

XIX.

Iunctis cum Henrico V I I I. Anglorum rege viribus, iterum ad vicum Guynegatam, locum antiqua Cæſaris victoria fatalem, inſigni prœlio profligatus Gallorum exercitus.

XX.

Terouanna Morinorum exciſa, Tornacum vero priſca bellicoſi ac fortiſſimi Neruiorum populi gloriæ inſignis ciuitas, poſt leuem oppugnationem in fidem accepta.

XXI.

Bartholomæus Liuianus excelſi nominis Dux, cum ingenti Venetorum copiarum apparatu à parua Cæſareanorum militum Germanorum ac Hiſpanorum manu prope Vicentiam fuſus & fugatus.

XXII.

Maranum oppidum aſtu captum, obſidentibuſque id paulo poſt Venetis, eruptione inde facta, cum Paulo Manfronno & Balthaſaro Scipione, acerrimis hoſtium ducibus, feliciter pugnatum.

XXIII.

Conuentu cum Hungariæ ac Poloniæ regibus Viennæ habito, contractiſque hinc inde matrimoniis, nepotibus ipſius via acquirendis ampliſſimis Hungariæ ac Bohemiæ regnis ſtrata.

XXIV.

Vrbs Verona opera Marci Antonij Columnæ, ſubmiſſiſque per Guilhelmum Roggendorffium commeatu & ſubſidiis, aduerſus immenſam vim oppugnantium Gallorum & Venetorum ſtrenue defenſa eſt.

Hactenus Epitaphium Maximiliani I.

PORTÆ

Digitized by Google

PORTÆ TRIVMPHALES ALIÆ.

PRopter argumenti ſimilitudinem non abſurdum putauimus hoc loco breuiſſime attexere duas alias portas triumphales, Norimbergæ olim erectas: Earum vero typus ſeu delineatio, licet neutiquam adeo operoſa & prolixa, ob cauſas partim ſupradictas, partim alia impedimenta, operi pro tempore inſeri non potuit. Interim beneuolus lector, quali quali hac deſcriptiuncula, deſiderium, ſi quod habet, explear. Atque altera quidem iuſta dimenſionis proportione columnis Corinthiacis ornatam, Inuictiſs. Imper. Cæſ. Carolo, eius nominis V. Senatus Populuſque Norimbergenſis, cum XVI. Februarij, anno M.D.XLI. primum eam vrbem eſſet ingreſſurus: Alteram vero, eodem dimenſionis & columnarum ornatu, Inuictiſs. Imp. Cæſ. Maximiliano, eius nominis II. idem S.P.Q.N. cum VII. Iunij, anno M.D.LXX. vrbem primum ingrederetur, honoris ac reuerentiæ ergo erexere.

Erat autem tota earum altitudo, vſque ad Aquilam (bicipitem atque verſatilem) pedum 60. Latitudo vero pedum 82. Color vndique natiuum marmor referebat. Habebantque ſupra portam (mediam ſeu regiam) cuius altitudo 24. pedum erat, duas tabulas, vnam verſus forum, alteram verſus arcem: Ac quatuor virtutes cardinales, ab vtroque ſcilicet vtriuſq; tabulæ latere vnam, elegantiſſimis inſcriptionibus ac epigrammatis inſcriptas: prout ſic ſubnectuntur.

I.

VERSVS FORVM.

IMPERATORI CÆSARI AVGVSTO CAROLO V. HISPANIARVM REGI, &c. ARCHIDVCI AVSTRIÆ, CLEMENTISSIMO AC FELICISSIMO PRINCIPI S. P. Q. N. HONORIS ET REVERENTIÆ ERGO P.

VERSVS ARCEM.

Victrices Aquilas, victricia ſigna potentis
Imperij, tibi quod CAROLE magne ſubeſt:
Norica venturo Reſpublica Cæſare gaudens,
Officium poſuit teſtificata ſuum.

SVPRA IMAGINEM IVSTITIÆ.

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos,
Conuenit ingenio Cæſar ineſſe tuo,
Sentiat optatam per te tua turba quietem,
Subque iugum per te barbarus hoſtis erat.

PRVDENTIÆ.

Quod tibi tam conſtans faueat victoria Cæſar,
Non modo Fortunæ muneris eſſe puta:
Sacra ſed auguſtum moderans Prudentia pectus,
Hunc titulum laudis maluit eſſe ſuum.

FORTITVDINIS.

Sic per te placidam capiat Germania pacem,
Vt tibi nunc animis carminibuſque fauet.
Sic per te Geticus noſtris à finibus hoſtis
Pellatur, vires ſenſit vt ante tuas.

TEMPERANTIÆ.

Inter opes tantas, inter tot regia ſceptra,
Quæ tu diuino munere Cæſar habes;
Temperat excelſam mitis moderatio mentem
Principe quid tanto dignius eſſe queat?

Digitized by Google

DILVCIDA AC BREVIS DESCRIPTIO PORTÆ HONORIS QVATENVS VIDELICET IN forma Corinthiaca, inuictiſſimo Imperatori Carolo V. in Cæſareæ ſuæ Maieſtatis honorem & aduentum (die videlicet 16. Februarij, anno 1541.) à prudentiſſimo Senatu Populoque Norimbergico, humilimi obſequij gratia ibidem erecta fuit.

ALtitudo iſtius portæ Honoris vſque ad Aquilam (quæ Cæſaream Maieſtatem aduentantem ad forum inclinando excipiebat, & poſtea ſeſe inuertens eidem ad arcem appropetanti parem honorem exhibebat) pedum erat ſexaginta, Latitudo vero octuaginta duo. Vndique etiam adeo apposite perpolita erat, tanquam è puro marmore fabrefacta & extructa fuiſſet. Supra ingreſſum, portæ huius, qui ex viginti duobus pedibus conſtabat, duæ pendebant tabulæ cum ſcripturis Latinis: vna iuxta forum, altera iuxta arcem & penes haſce virtutes quatuor cardinales, itidem in ſcripturis latinis admodum ſcite comprehenſæ, adeo vt difficulter in linguam noſtram maternam tranſmutari queant. Cuius tamen ſenſum hunc fuiſſe autumo.

Supra portam maiorem, iuxta forum.

IMPERATORI CAROLO V. AVGVSTO, REGI HISPANIARVM, &c. ARCHIDVCI AVSTRIÆ, DOMINO SVO CLEMENTISSIMO SENATVS POPVLVSQVE NORIMBERGENSIS HOC IN HONOREM ET REVERENTIAM P.

Supra magnam portam, iuxta arcem.

Nürnberg zu Zeugnuß jrer Pflicht/
Guten Willens vnd Zuuerſicht/
Sieghafft Adler vnd ſieghafft Zeichen/
CAROLO dem Großmächtigen reichen
Keyſer/welcher jetzt regiert/
Im Römiſchen Reich guberniert/
Vor Zukunfft ſeiner Mayeſtat/
Zu Ehren auffgerichtet hat.

Supra imaginem Iuſtitiæ.

Keyſer/es geziempt dir voran/
Daß du der deinen Vnderthan
Verſchonen ſolt/welche dir neigen:
Den Hoffärtigen thue Krieg erzeigen.
Die dir vngehorſam widerſtreben/
Auff daß dein Volck im Fried mög leben/
Vnd daß nach der Gerechtigkeit hoch/
Der Türck auch komm vnter dein Joch.

Supra imaginem Prudentiæ.

Keyſer/daß du ſo groſſe Sieg/
Erlanget haſt in manchem Krieg/
Solt du nicht zumeſſen dem Glück/
Welches gantz wanckel iſt vnd flück/
Sondern der heiligen Weißheit/
Welche dein Hertz regiert allzeit/
Die wil auch haben dieſes Lob/
Wann ſie ſchwebet ewiglich hoch.

Supra

Digitized by Google

Supra imaginem Fortitudinis.

Keyſer/wie dir die Teutſchen dein/
Mit Gmůth vnd Schrifften gůnſtig ſeyn/
Alſo verhoffens Fried von dir
Zu erwerben nach Hertzen gir.
Vnd wie der Tůrck vormals dein Gwalt
Befunden hat gar manigfalt/
So werd er widerumb geplagt/
Vnd von vnſern Grentzen verjagt.

Supra imaginem Temperantiæ.

O Keyſer/der durch Gottes Krafft/
Haſt ſo viel Schätz/Reich vnd Herſchafft/
Darinn du gwaltiglich regierſt/
Vnd ſo groſzmächtig gubernierſt/
Noch regiert dein edel Gemůth/
Die Mäſſigkeit mit jhrer Gůt.
Was kůndt eim ſolchen Fůrſtn auff Erden/
Lôblichers zugemeſſen werden.

II.

VERSVS FORVM.

IMPERATORI CÆSARI AVGVSTO MAXIMILIANO II. GERMA. HVNGA. BOHEM. SCLAV. REGI. ARCHIDVCI AVSTRIÆ CLEMENTISSIMO AC FELICISSIMO PRINCIPI S. P. Q. N. HONORIS AC REVERENTIÆ ERGO POSVIT.

VERSVS ARCEM,

En,Regina auium pennis nigrantibus alas
Explicat,& geminum tollit ad aſtra caput.
Sic tua Maieſtas,tua gloria, Cæſar,Olympum
Compleat,& Solis pulſet vtramque domum.

SVPRA IMAGINEM IVSTITIÆ,

VERSVS FORVM.

Sic commune bonum,Cæſar,ſic iura tueris,
Pro merito vt quiuis,te tribuente,ferat.
Iuſtus es,Auſtriaco digna eſt hæc ſanguine Virtus,
Hoc pater,hôc patruus nomine magnus erat.

SVPRA IMAGINEM PRVDENTIÆ,

VERSVS FORVM.

Indicium ratio ſtabilit,ſolertia mentem
Exacuit,grauitas intima ſenſa mouet.
Hinc nihil indignum ſceptro,nec inutile voluis,
Nil inconſulto pectore,Cæſar,agis.

SVPRA IMAGINEM FORTITVDINIS,

VERSVS ARCEM.

Turca ferox ſæuit, gelidoque profectus ab Iſtro
Vaſtat,& immani cæde cruentat agros.
Fortiter hunc Cæſar cohibe,defende Penates,
Pelle Pharetratos,vindice Marte,Getas.

SVPRA IMAGINEM TEMPERANTIÆ,

VERSVS ARCEM.

Sic geris Imperij faſces,vt mitior alter
Te non ſit,vires & moderare tuas.
Hoc agis,vt leges populi,pacemque ſequantur,
Et qui te metuant,te quoque,Cæſar,ament.

Digitized by Google

BREVIS DESCRIPTIO II. PORTÆ HONORIS, QVATENVS VIDELICET EADEM, IN FORMA CO-rinthiaca Potentiſſimo Imperatori Maximiliano II. in Cæſareæ ſuæ Maieſtatis honorem & aduentum (die videlicet 7. Iunij, anno 1570. à Senatu populoque Norimbergico, humilis obſequij & reuerentiæ ergo erecta fuit.

SVPRA MAGNAM PORTAM, VERSVS FORVM.

IMPERATORI MAXIMILIANO II. AVGVSTO, IN GERMANIA, HVNGARIA, BOHEMIA, SCLAVONIA, &c. REGI. ARCHIDVCI AVSTRIÆ, &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO SENATVS POPVLVSQVE NORIMBERGEN. HOC, HONORIS ET REVERENTIÆ ERGO, EREXIT.

Supra magnam portam, verſus arcem.

Sih an der Vögel König dort/
Mit breiten Flügeln auff der Pfort/
Wie er ſein Kopff gar hoch auffreckt/
Vnd ſein Gefider weit außſtreckt:
Alſo auch deine Mayeſtät/
Wachſe/zunemm/vnd mehr ſich ſtet/
Daß jr Lob/Preiß/Tugend vnd Ehr/
Erſchall in dLufft biß vber Meer.

Supra imaginem Iuſtitiæ, verſus forum.

Keyſer/Recht vnd Gerechtigkeit/
Vnd was da dient der Chriſtenheit/
Wirdt von dir ſtets alſo gehöcht/
Daß jeder nach ſeim verdienſt empfächt/
Du biſt gerecht/lobſam deßgleich/
Erhebſt das Hauß von Oeſterreich.
So ward dein Vatter Ferdinand
Vnd Carolus allen bekannt.

Supra imaginem Prudentiæ, verſus forum.

Weißheit/Verſtandt vnd Gſchickligkeit/
Vernunfft vnd alle Erbarkeit/
Deß Menſchen Sinn allzeit regiern/
Daß jhn niemand kan leicht verführn/
Alſo allzeit dein Mayeſtat/
Bedachtſam als vollendet hat/
Vnd nichts anfächt ohn guten Rath/
Damits dein Vnterthan nichts ſchad.

Supra imaginem Fortitudinis, verſus arcem.

Der grawſam Türck mit Vngeſtüm/
Raubt was er find/bringts alles vmb/
Bey der Thonaw in vnſerm Land/
Zeucht immer fort/ohn Widerſtandt/

Dem

Dem wehr Keyſer/vnd treib zu rück
Sein Fürnemmen vnd böſe Stück/
Beſchütz vns Hauß/Leib/Ehr vnd Gut/
Vnerſchrocken mit bhertztem Muth.

Supra imaginem Temperantiæ, verſus arcem.

Mit Glimpff erheltſt dein Regiment/
Dein Gütigkeit hat gar kein End.
Richſt alles auß mit Beſcheidenheit/
Vnd ſihſt nicht an deine Hoheit/
Begerſt von Vnderthan nicht mehr/
Dann Ghorſam vnd Keyſerlich Ehr/
Mit dem haſt du jetzt bracht zuwegen/
Daß auch die Feinde dir ſind gwegen.

FINIS.

DVX ET SENATVS VENETORVM, REIPVBLIcæ & communitati Norimbergenſi.

NOn equidem noſtra culpa, P.N. Cæſar nobis hoſtis eſt; atque adeo eius aures obduratæ ſunt, vt colloquendi nuſquam facultas ſit. Neque id tamen in ipſum referimus, qui clementiſſimus eſt, ſed potius id fieri putamus ſuggeſtione maleuolentium, qui dum ſibi tantum cōſultum exiſtimant, nullam habent rationem collapſuri Romani Imperij. Etenim muneribus capti ſunt, & non vident, Gallos natura Germanis infeſtos eſſe, & geſtire coronam Imperij. Et quidem ea Cæſari in aperto res eſt. Namque ipſe ſæpe etiam profitebatur, facile collapſura machiramenta huiuſmodi, ſi celeri remedio occurratur, ſicut & nos futurum credimus, ſi modo Cæſar ita velit, vt poteſt, obuiam ire: atque ea, quæ facimus, & quæ per Oratores facturi dicturique ſumus, in bonam partem accipere. Et quænam nos egimus aduerſus Cæſarem, niſi ea, quæ plena officij ſunt? Bello laceſſiti, tuendi nos gratia obſiſtimus: & quæ ceperamus, vltro reddidimus, dum ea re regem Maximilianum placatum iri merito putaremus. Inſuper modo nedum cupimus fœdus rite factum validum & inuiolatum eſſe, ſed etiam pacem perpetuam intercedere cum veſtro Cæſare, cuius, ſi poſſumus, eſſe volumus ſemper cultores obſequentiſſimi. Verum obſtant obtrectatores, quibus vos obuiam ire par eſt, dum noſtra ſimul & res veſtra agitur, quando mutua noſtra commercia viciſſim ſemper vſui ſint. Noſtra præſertim in vobis ſpes eſt, & in Deo Optimo Maximo, quem proculdubio ſperamus nobis auxilio fore, non immemorem eorum, quæ ſemper egimus, ſeruandæ & augendæ Chriſtianæ religionis gratia. Namq; alioquin reges terræ nobis infeſti ſunt magis, quam vnquam in Turcas fuerint, & rem Venetam quanto maximo poſſunt ſtudio perditum eunt. Vos igitur, auctore Deo, in vobis, qui ſemper antiqua beneuolentia nobis coniuncti fuiſtis, noſtram quæſo cauſam agite apud Cæſarem, vt veſtra opera ipſo conciliato, nobiſcum vos rebus noſtris omnibus vti poſſitis, atque conſeruata dignitas & ciuitas noſtra non magis, quam vobis ſemper vſui ſit.

BILIBALDI PIRCKHEIMERI ORATIO AD DIuum Carolum V. Imper. in legatione pro Republica Norimbergenſi.

TAmetſi, Inuictiſſime ac Sereniſſime Rex, Maieſtatis tuæ ac ſacri Romani Imperij fideles ſubditi Senatus Magiſtratuſq; Norimbergenſis tibi per oratores ſuos in terra Hiſpaniæ palam oſtenderūt, quali gaudio, quantaque lætitia affecti fuerint, ob feliciſſimam ac nullo æuo intermorituram glorioſam electionem illam, qua ad Romani Imperij culmen digniſſime euectus & exaltatus es: vt tamen nil intermitterent, quo perpetuam ſuam obſeruantiam ac fidelitatem erga Maieſtatem tuam declararent, mox vt perceperunt, illam Germaniæ littora claſſe potentiſſima attigiſſe, nos in occurſum ſerenitatis tuæ properare iuſſerunt, addito mandato, vt poſt humillimam eorum commendationem Maieſtati tuæ omnia fauſta & proſpera imprecaremur, ac immenſam lætitiam, quam ex tam fortunato aduentu concepere, coram oſtenderemus. Nos igitur iuſſa illa humiliter exſequentes, optamus obiter ac precamur, vt acceſſus exoptatiſſimus Maieſtatis tuæ Deo Optimo ac Maximo in

BREVIS DESCRIPTIO II. PORTÆ HONORIS, QVATENVS VIDELICET EADEM, IN FORMA CO-rinthiaca Potentiſſimo Imperatori Maximiliano II. in Cæſareæ ſuæ Maieſtatis honorem & aduentum (die videlicet 7. Iunij, anno 1570. à Senatu populoque Norimbergico, humilis obſequij & reuerentiæ ergo erecta fuit.

SVPRA MAGNAM PORTAM, VERSVS FORVM.

IMPERATORI MAXIMILIANO II. AVGVSTO, IN GERMANIA, HVNGARIA, BOHEMIA, SCLAVONIA, &C. REGI. ARCHIDVCI AVSTRIÆ, &C. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO SENATVS POPVLVSQVE NORIMBERGEN. HOC, HONORIS ET REVERENTIÆ ERGO, EREXIT.

Supra magnam portam, verſus arcem.

Sih an der Vögel König dort/
Mit breiten Flügeln auff der Pfort/
Wie er ſein Kopff gar hoch auffreckt/
Vnd ſein Gefider weit außſtreckt:
Alſo auch deine Mayeſtät/
Wachſe/zunemm/vnd mehr ſich ſtet/
Daß jr Lob/Preiß/Tugend vnd Ehr/
Erſchall in dLufft biß vber Meer.

Supra imaginem Iuſtitiæ, verſus forum.

Keyſer/Recht vnd Gerechtigkeit/
Vnd was da dient der Chriſtenheit/
Wirdt von dir ſtets alſo gehöcht/
Daß jeder nach ſeim verdienſt empfächt/
Du biſt gerecht/lobſam deßgleich/
Erhebſt das Hauß von Oeſterreich.
So ward dein Vatter Ferdinand
Vnd Carolus allen bekannt.

Supra imaginem Prudentiæ, verſus forum.

Weißheit/Verſtandt vnd Gſchickligkeit/
Vernunfft vnd alle Erbarkeit/
Deß Menſchen Sinn allzeit regiern/
Daß jhn niemand kan leicht verführn/
Alſo allzeit dein Mayeſtat/
Bedachtſam als vollendet hat/
Vnd nichts anfächt ohn guten Rath/
Damits dein Vnterthan nichts ſchad.

Supra imaginem Fortitudinis, verſus arcem.

Der grawſam Türck mit Vngeſtüm/
Raubt was er find/bringts alles vmb/
Bey der Thönaw in vnſerm Land/
Zeucht immer fort/ohn Widerſtandt/

Dem

Dem wehr Keyſer/vnd treib zu rück
Sein Fürnemmen vnd böſe Stück/
Beſchütz vns Hauß/Leib/Ehr vnd Gut/
Vnerſchrocken mit bhertztem Muth.

Supra imaginem Temperantiæ, verſus arcem.

Mit Glimpff erhelſt dem Regiment/
Dein Gütigkeit hat gar kein End.
Richſt alles auß mit Beſcheidenheit/
Vnd ſihſt nicht an deine Hoheit/
Begerſt von Vnderthan nicht mehr/
Dann Ghorſam vnd Keyſerlich Ehr/
Mit dem haſt du jetzt bracht zuwegen/
Daß auch die Feinde dir ſind gwegen.

FINIS.

DVX ET SENATVS VENETORVM, REIPVBLIcæ & communitati Norimbergenſi.

NOn equidem noſtra culpa, P.N. Cæſar nobis hoſtis eſt; atque adeo eius aures obduratæ ſunt, vt colloquendi nuſquam facultas ſit. Neque id tamen in ipſum referimus, qui clementiſſimus eſt, ſed potius id fieri putamus ſuggeſtione maleuolentium, qui dum ſibi tantum cõſultum exiſtimant, nullam habent rationem collapſuri Romani Imperij. Etenim muneribus capti ſunt, & non vident, Gallos natura Germanis infeſtos eſſe, & geſtire coronam Imperij. Et quidem ea Cæſari in aperto res eſt. Namque ipſe ſæpe etiam profitebatur, facile collapſura machinamenta huiuſmodi, ſi celeri remedio occurratur, ſicut & nos futurum credimus, ſi modo Cæſar ita velit, vt poteſt, obuiam ire: atque ea, quæ facimus, & quæ per Oratores facturi dicturique ſumus, in bonam partem accipere. Et quænam nos egimus aduerſus Cæſarem, niſi ea, quæ plena officij ſunt? Bello laceſſiti, tuendi nos gratia obſiſtimus: & quæ ceperamus, vltro reddidimus, dum ea re regem Maximilianum placatum iri merito putaremus. Inſuper modo nedum cupimus fœdus rite factum validum & inuiolatum eſſe, ſed etiam pacem perpetuam intercedere cum veſtro Cæſare, cuius, ſi poſſumus, eſſe volumus ſemper cultores obſequentiſſimi. Verum obſtant obtrectatores, quibus vos obuiam ire par eſt, dum noſtra ſimul & res veſtra agitur, quando mutua noſtra commercia viciſſim ſemper vſui ſint. Noſtra præſertim in vobis ſpes eſt, & in Deo Optimo Maximo, quem proculdubio ſperamus nobis auxilio fore, non immemorem eorum, quæ ſemper egimus, ſeruandæ & augendæ Chriſtianæ religionis gratia. Namq; alioquin reges terræ nobis infeſti ſunt magis, quam vnquam in Turcas fuerint, & rem Venetam quanto maximo poſſunt ſtudio perditum eunt. Vos igitur, auctore Deo, in vobis, qui ſemper antiqua beneuolentia nobis coniuncti fuiſtis, noſtram quæſo cauſam agite apud Cæſarem, vt veſtra opera ipſo conciliato, nobiſcum vos rebus noſtris omnibus vti poſſitis, atque conſeruata dignitas & ciuitas noſtra non magis, quam vobis ſemper vſui ſit.

BILIBALDI PIRCKHEIMERI ORATIO AD DIuum Carolum V. Imper. in legatione pro Republica Norimbergenſi.

TAmetſi, Inuictiſſime ac Sereniſſime Rex, Maieſtatis tuæ ac ſacri Romani Imperij fideles ſubditi Senatus Magiſtratuſq; Norimbergenſis tibi per oratores ſuos in terra Hiſpaniæ palam oſtenderũt, quali gaudio, quantaque lætitia affecti fuerint, ob feliciſſimam ac nullo æuo intermorituram glorioſam electionem illam, qua ad Romani Imperij culmen digniſſime euectus & exaltatus es: vt tamen nil intermitterent, quo perpetuam ſuam obſeruantiam ac fidelitatem erga Maieſtatem tuam declararent, mox vt perceperunt, illam Germaniæ littora claſſe potentiſſima attigiſſe, nos in occurſum ſerenitatis tuæ properare iuſſerunt, addito mandato, vt poſt humilimam eorum commendationem Maieſtati tuæ omnia fauſta & proſpera imprecaremur, ac immenſam lætitiam, quam ex tam fortunato aduentu concepere, coram oſtenderemus. Nos igitur iuſſa illa humiliter exſequentes, optamus obiter ac precamur, vt acceſſus exoptatiſſimus Maieſtatis tuæ Deo Optimo ac Maximo in

primis ſit gratus & acceptus, Maieſtati tuæ fauſtus & felix: Ipſis vero Norimbergenſibus & cunctis ſubditis ſecundus & fortunatus. Proinde etſi non dubitant, Maieſtatem tuam meminiſſe, quæ de primo conuentu celebrando rogauerint, ac quæ Maieſtas tua benigniſſime promiſerit: vt tamen in ea quoque parte officio ſuo ſatisfaciant, iterum humiliter & obnixe Maieſtatem tuam rogant, vt illa non tam promiſſorum, quam veteris Romanorum principum inſtituti, ac præcipue Aureæ, quam vocant, Bullæ memor eſſe velit, ac ſacratiſſimum conuentum primum Norimbergæ, & non alibi celebrare. Id ſi fiet (quemadmodum haud dubitamus) ſentiet profecto Maieſtas tua, non tam loci ſitum, commeatuſque abundantiam omnifariam, quam Norimbergenſium ſubditam humilitatem ac beneuolum animum commoditatem opportunitatemque Maieſtati tuæ deſideratam attuliſſe. Nec eſt quod Maieſtas tua peſtis deterreatur fama. Nam quamuis illa ſuperiori anno aliqualiter gliſcere cœperat, Dei tamẽ inprimis benignitate, deinde ſedula cura ac prouidentia diligenti adeo ſedata eſt, atque extincta, vt penitus nullum mali illius reſtet veſtigium: ita vt non ſolum populus vniuerſus Norimbergenſis auidiſſime feliciſſimum tuæ Maieſtatis præſtoletur aduentum, ſed & auræ ſalubritas & cœli temperies illam inuitare & allicere videatur: ſentietq; Maieſtas tua, Senatum Magiſtratumque Norimbergenſem non tam verbis quam factis debitum præſtitiſſe officium.

ORATIO BILIBALDI PIRCKHEIMERI AD S. C. Maieſt. Locumtenentem generalem, habita in legatione pro Republ. Norimbergenſi aduerſus eam infeſtantes, &c.

Illuſtriſſime ac potentiſſime Princeps, Cęſareæ Maieſtatis Locumtenens Generalis, Domine Gratioſiſſime, ex commiſſione Senatus huius vrbis, Dominorum & amicorum noſtrorum Illuſtriſſimam Dominationem veſtram adire, ac illi grauamina quædam, quæ eiſdem Dominis noſtris quotidie accidunt, enumerare cogimur, ſupplicitet rogantes, vt Dominatio veſtra Illuſtriſſima benigne ac hilaratioſe nos audire dignetur.

Illuſtriſſime Princeps: Licet Domini & amici noſtri ſemper & vbiq; in omnib. tam belli, quã aliis Imperij negotiis, ita ſe erga laudabilis memorię Cęſares & Reges geſſere ſuperiores, vt quã ſæpiſſime etiam vltra vires ſuas, præ ceteris & bona & corpora impenderint propria: nilominus tamẽ longiſſimo iam tempore & vltro viginti quatuor annos tot & tanta eis accidere incommoda & damna cum manifeſtis tum occultis hoſtium inſidiis, latrociniis, cædibus, populationib. & incendiis, aliiſq; intolerandis & aſſiduis grauaminibus, vt mirũ non eſſet, ſi ciuitas Norimbergenſis, ob tam inauditas, diuturnas & indeſinẽtes aduerſitates, ita exhauſta & depauperata fuiſſet, vt penitus nulla amplius auxilia & officia ſua, ſacroſancto Romano Imperio impendere poſſet: Quod profecto factũ eſſet, niſi diuina clemẽtia tam abunde & quodammodo miraculoſe vrbẽ hanc protexiſſet. Nilominus tamẽ ita ſemper erga Cęſaream Maieſtatẽ domini noſtri ſe geſſere, vt illa & paratum animum & ſummã obedientiam plane percipere valuerit. Ac vltra id ob commodũ & vtilitatem communem iuſtitiæ & paci totis viribus ſtuduere, ac vias publicas ab aſſiduis latrociniis ac furtis defenderunt, ac quãtum potuere ſecuras reddiderunt, non ſine impenſis & laboribus maximis. Et quamuis non paruam laudem ſe inde acquiſiuiſſe ſperant: nilominus tamen ab improbis iuſtitiæque & pacis oſoribus tanto ob hanc rem violentiorem perpeſſi ſunt perſecutionem, quanto ipſi fidelius Sacri Romani Imperij honori, & publicis commodis operam impenderunt. Inter cetera vero ſæua, inaudita & tyrannica nuper accidere ſcelera, non obſtante quod Regimen Sacri Imperij Norimbergæ eſſet, quemadmodum Illuſtriſſima Dominatio veſtra non ignorat. Quidam enim tam eiuſdem Celſitudinem quam aliorum, nec non dominorum & amicorum noſtrorum ſubditi partim crudeliter ſunt interfecti, partim vero vulnerati: Quidam vero manubus miſerabiliter ſunt mutilati, ita vt amplius ad laborandum & ad vxores ac liberos alendos penitus ſint inutiles. Quæ quidem facinora (quemadmodum Illuſtr. Dominatio veſtra facile perpendere poteſt) non ſolum ita ſunt atrocia, vt & omnipotentis Dei aures aſſiduis fletibus impleant, ſed & condignam exigant vindictam ac vnumquemque iuſtitiæ ac probitatis cultorem ſummopere offendant, & pietate commoueant.

Ceterum cum Norimberga ciuitas exiſtat Imperialis, quæ non ſolum vndiq; truculentis circumdata ſit hoſtibus, ſed & in loco ſit condita ſterili, nec flumine aliquo nauigabili prædita, coganturq; ciues & incolæ ex mercib. & manuum viuere operibus: facile perpendi poteſt, ſi tam aſſiduis ac intolerandis quotidie damnis, offenſionib. & violentiſſimis latrociniis grauari deberet, quiſnã tot malorũ finis nõ ſolum ciues & incolas priuatim, ſed & Remp. vniuerſam maneret. Hæc omnia domini & amici noſtri ob ſingularẽ ſpem ac confidentiam, quã erga Illuſt. Dominationem veſtram gerunt, illi oſtendere ac quã ſuccincte ad memoriam eius redigere voluerunt. Proinde cũ Celſitudo veſtra paſſim ab omnib. vel optime audiat, tanquã iuſtitiæ & pacis amator protector ac fautor ſingularis ſeueruſq; ſcelerũ & latrociniorum oſor & vindex, ac Reſp. Norimbergẽſis omnem ſuam ſpem poſt ſummum Deum & Cæſ. Maieſtatẽ in Illuſt. veſtram Celſitudinem ponat: tanquã Principem optimum, Romaniq; Imperij locumtenẽtem nomine dominorum & amicorum noſtrorũ humiliter ſupplicamus, ac totis viribus ſummopere oramus, vt Illuſt. Dominatio veſtra dignetur ſcelerata hęc, nec non Tyrannica & nefanda facinora clementer ad mentem reuocare, ac inſuper diligenter expendere,

cuius

cuiusnam momenti ſint principaliores Reſpublicæ Imperiales, quantumque interſit tam ipſarum quam totius Imperii Romani eas à vi & iniuria maleficioque ſartas tectas conſeruari.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI DOMINO EGIdio de Viterbio, Sacræ Theologiæ Doctori eximio, totiusque ordinis fratrum Heremitarum Sancti Auguſtini priori generali digniſſimo.

REuerende pater, conſueuerunt maiores noſtri, tanquam veræ fidei Zelatores, religionem Chriſtianam ſummis ſemper viribus tutari, augere ac Sacroſanctæ apoſtolicæ ſedis auctoritate conſeruare, tamen euenit, vt cum temporibus elapſis, Fratres ordinis Heremitarum, in vrbe noſtra in reprobum dari ſenſum, multa abſurda ac religioni minus conuenientia, quotidie perpetrarent, labore haud paruo, expenſisque non contemnendis, illorum abſolutam vitam ad frugaliores honeſtioresque perduxerint mores, id quod interceſſione, auctoritate ac decreto Beatæ memoriæ Pii Secundi, cuius ſanctitati res Chriſtiana demandata erat. Coaluit itaque breui religio prædictorum fratrum, eoque res proceſſit, vt ob vitæ bonitatem, conuerſationem honeſtam non ſolum nobis, ſed & cunctis ditioni noſtræ ac dominio ſubiectis, clariſſimi eſſe cœperint; quapropter eos non ſolum diligere, ſed & vehementer amare cogimur, ita vt benigno animo (vtpote maiorum noſtrorum inſiſtentes veſtigiis) cunctis in licitis & honeſtis, illos amplecti, tutari, ac defendere inclinati ſumus. Cum vero in præſens haud leue diſſidium inter fratres prædictos eorum adhærentes, & nonnullos, qui ſub bonitatis prætextu religionem labefactare conantur, interceſſerit, admodum vicerunt, ne ex præſumpta illa Saxoniæ vnione, exitioſa ſequantur ſcandala, periculumque immineat, vt non ſolum opera, impenſa, ac diligentia maiorum noſtrorum pereat, ſed & regularis vita ac honeſta conuerſatio funditus ruat, ac collabatur, quantũ id religioni ignominioſum, nobis vero moleſtum eſſet, P. V. facile perpendere poteſt. Quapropter paternitatem veſtram ex cordis affectu rogamus, ac in Domino obſecramus, ne rem tam nefandam accidere patiatur, ſed benigne, vt veſtram decet Reuerentiam, cauſam hanc ſedare ac diſcutere velit, ac operam dare, vt prænominati fratres illorum ſectatores & adhærentes, quiete & abſq; vlla moleſtia, quemadmodum huc vſq; vixerunt, honeſta ac regulari vita perfrui queant, ſin vero ob aduerſariorum importunitatem P. V. id minus liceat, ſaltem prædictis fratribus Iuris via haud intercludatur, ſed libere pateat: quemadmodum P. V. ex harum literarum conſignatoribus latius informari poterit; Erit id iuſticiæ conſonum, P. V. dignum, nobis vero admodum acceptum. Datum &c.

Senatus Magiſtratusq; &c. Nurembergenſis.

BILIBALDI PIRCKEIMERI ET LAZARI SPENGLERI.

Scheda Appellationis ad Leonem, X. P. M.

CVm appellationis & prouocationis ac ſupplicationis remedia in ſubſidium & refugium grauatorum & ſe grauari veri ſimiliter formidantium ab vtriusque iuris conditoribus ſint rationabiliter inuenta & permiſſa: Hinc nos Bilibaldus Pirckeimer conſularis, & Lazarus Spengler Secretarius conſulatus ciuitatis Imperialis Nurenbergenſis, Bambergenſis diœceſis communiter & diuiſim, & teſtibus hic præſentibus & rogatis, animo & intentione ad ſanctiſſimum in Chriſto Patrem & dominum noſtrum, Dominum diuina prouidentia Papam Decimum, Sanctamque ſedem Apoſtolicam, vt infra ſequitur, appellandi & prouocandi ac ſupplicandi, ſaluis aliis appellationibus, per nos alias interpoſitis, citra tamen quorumcumque iniuriam (de quo proteſtamur) dicimus & allegamus, Quod licet à tempore, quo ad diſcretionis annos peruenimus, vnam ſanctam, Catholicam, Apoſtolicam, & orthodoxam Eccleſiam ſemper firmiter crediderimus, eiusque mandatis deuote obtemperauerimus, neque vnquam hæreticis, ſchiſmaticis, aut de fide Catholica male ſentientibus, legitime coniunctis, condemnatis & debite publicatis, conſenſerimus, adhæſerimus, aut tales publice fouerimus, receperimus, defenderimus, aut eiſdem in eo auxilium, conſiliũ, vel fauorem præſtiterimus, imo vt fideles & deuotos ſanctæ matris Eccleſiæ filios decet, nos, quantũ humana fragilitas permiſerat, ſemper geſſerimus, habuerimus & oſtenderimus, abſq; omni arrogantia, iactantia & fictione loquendo, fuerimusq; ab eo tẽpore citra, vt tales & pro talibus ab omnib. notitiã noſtri habẽtibus etiam grauibus, altis, dignis & præeminentibus, & honeſtis viris, cum quib. conuerſati ſumus, habiti, teneri, nominati & reputati palam & publice: Tamen quidã dominus Ioannes Eckius doctor, ſe præfati ſanctiſſimi domini noſtri Papæ nuntium & executorẽ gerens & aſſerens, quaſdã litteras & bullas apoſtolicas eiuſdem Sanctiſſimi Domini noſtri Papæ, de datis videlicet Romæ anno incarnationis dominicæ M. D. XX. XVII. Kal. Iulii, Pontificatus ſui anno octauo, contra & aduerſus quẽdam dominũ Martinũ Luther Auguſtinianum, Doctorẽ Wittenbergenſem, & eiuſdem nonnullos articulos & errores reſpectiue tanquã hæreticos, ſcandaloſos aut falſos, offenſiuos & ſeductiuos, dãnatos & reprobatos, prout in eiſdẽ Bullis contineri fertur, emanatas ipſo Martino Luther in eadem bulla nominatim & eius nomine & cognomine expreſſis. Ac contra eiuſdẽ Martini in eo complices, fautores, adhærentes & receptatores, nullo tñ per præfatũ ſanctiſſ. dominũ noſtrum in eiſdem litteris ſeu bullis nominato, ſpecificato aut nominatim expreſſio ad valuas Eccleſiarũ Cathedraliũ ſc. Miſnẽſis XXI. Merſenburgenſis XXV. & Brandenburgenſis XXIX. Septẽbris proxime elapſi anno, ſc. XX.

VIII.

Facta cum Carolo Octauo Gallorum rege pace, Margarita filia vna cum opulentiſſimis Burgundiæ ac Artesiæ Comitatibus, ante tempus à Ludouico X I. occupatis, recepta.

IX.

Turcarum ingens multitudo, quæ in Croatia & Sclauonia cuncta ferro & igni vaſtauerat, ſolius ipſius auſpiciis, ac aliorum ope nequicquam implorata, inde eiecta.

X.

Fœdus cum Alexandro V I. Pontifice Maximo, Senatu Veneto, ac Ludouico Sfortia initum, quo mediante Carolus V I I I. Gallorum rex, regnum Neapolitanum, à ſe ſubiugatum, deſerere ac domum redire coactus.

XI.

Ducta in matrimonium Blanca Maria, principis Mediolani filia, receptoque à Lud. Sfortia fidei iuramento, ducatus Mediolani ad Imperij obedientiam ſine ſanguine reductus.

XII.

Conciliatis inter filium ſuum Philippum, ac inclitorum regum Ferdinandi & Eliſabethæ, filiam Iohannam nuptiis, ad ampliſſimorum Hiſpanię regnorum ſucceſſionē aditus poſteris ipſius apertus.

XIII.

Bohemi, qui ſororium ipſius Albertum Bauariæ ducem mercede conducti oppugnatum aduenerant, memorabili prœlio, prope vrbem Ratiſponam, plurimis illorum interfectis, ſuperati.

XIV.

Kueſſtainio & Geroltzeckio munitiſſimis arcibus expugnatis, ſeptenæ inſignes præfecturæ ditioni Auſtriacæ partim adiectæ, partim quaſi poſtliminio quodam reſtitutæ.

XV.

Arnhemio, quod primarium Geldriæ oppidum eſt, capto Carolo, duce Geldriæ, qui, Gallorum partes ſecutus, rebus in inferiori Germania nouandis ſemper ſtuduerat, pax ſupplici data.

XVI.

Percuſſo cum Iulio X I. Pontifice Maximo ac Hiſpaniarum & Galliæ regibus fœdere, Veneti tota propemodum continenti, quam in Italia poſſidebant, depulſi, & ad ſummam rerum deſperationem adacti.

XVII.

Inſignes Venetorum vrbes, Patauium, Verona, Vicentia, vna cum magna Fori Iulij parte in poteſtatem redactæ; Brixia vero auxiliaribus Gallorum armis expugnata.

XVIII.

Societate cum Iulio Pontifice & pagis Heluetiorum contracta, Galli penitus Italia eiecti, Maximilianuſque Sfortia, tot iam annis exul, paterno Inſubriæ principatui reſtitutus.

XIX.

Iunctis cum Henrico V I I I. Anglorum rege viribus, iterum ad vicum Guynegatam, locum antiqua Cæſaris victoria fatalem, inſigni prœlio profligatus Gallorum exercitus.

XX.

Terouanna Morinorum exciſa, Tornacum vero priſca bellicoſi ac fortiſſimi Neruiorum populi gloriæ inſignis ciuitas, poſt leuem oppugnationem in fidem accepta.

XXI.

Bartholomæus Liuianus excelſi nominis Dux, cum ingenti Venetorum copiarum apparatu à parua Cæſareanorum militum Germanorum ac Hiſpanorum manu prope Vicentiam fuſus & fugatus.

XXII.

Maranum oppidum aſtu captum, obſidentibuſque id paulo poſt Venetis, eruptione inde facta, cum Paulo Manfronnno & Balthaſaro Scipione, acerrimis hoſtium ducibus, feliciter pugnatum.

XXIII.

Conuentu cum Hungariæ ac Poloniæ regibus Viennæ habito, contractiſque hinc inde matrimoniis, nepotibus ipſius via acquirendis ampliſſimis Hungariæ ac Bohemiæ regnis ſtrata.

XXIV.

Vrbs Verona opera Marci Antonij Columnæ, ſubmiſſiſque per Guilhelmum Roggendorffium commeatu & ſubſidiis, aduerſus immenſam vim oppugnantium Gallorum & Venetorum ſtrenue defenſa eſt.

Hactenus Epitaphium Maximiliani I.

PORTÆ

Digitized by Google

PORTÆ TRIVMPHALES ALIÆ.

PRopter argumenti ſimilitudinem non abſurdum putauimus hoc loco breuiſſime attexere duas alias portas triumphales, Norimbergæ olim erectas: Earum vero typus ſeu delineatio, licet neutiquam adeo operoſa & prolixa, ob cauſas partim ſupradictas, partim alia impedimenta, operi pro tempore inſeri non potuit. Interim beneuolus lector, quali quali hac deſcriptiuncula, deſiderium, ſi quod habet, expleat. Atque altera quidem iuſta dimenſionis proportione columnis Corinthiacis ornatam, Inuictiſs. Imper. Cæſ. Carolo, eius nominis V. Senatus Populuſque Norimbergenſis, cum XVI. Februarij, anno M.D.XLI. primum eam vrbem eſſet ingreſſurus: Alteram vero, eodem dimenſionis & columnarum ornatu, Inuictiſs. Imp. Cæſ. Maximiliano, eius nominis II. idem S.P.Q.N. cum VII. Iunij, anno M.D.LXX. vrbem primum ingrederetur, honoris ac reuerentiæ ergo erexere.

Erat autem tota earum altitudo, vſque ad Aquilam (bicipitem atque verſatilem) pedum 60. Latitudo vero pedum 82. Color vndique natiuum marmor referebat. Habebantque ſupra portam (mediam ſeu regiam) cuius altitudo 24. pedum erat, duas tabulas, vnam verſus forum, alteram verſus arcem: Ac quatuor virtutes cardinales, ab vtroque ſcilicet vtriuſq; tabulæ latere vnam, elegantiſſimis inſcriptionibus ac epigrammatis inſcriptas: prout ſic ſubnectuntur.

I.

VERSVS FORVM.

IMPERATORI CÆSARI AVGVSTO CAROLO V. HISPANIARVM REGI, &c. ARCHIDVCI AVSTRIÆ, CLEMENTISSIMO AC FELICISSIMO PRINCIPI S. P. Q. N. HONORIS ET REVERENTIÆ ERGO P.

VERSVS ARCEM.

Victrices Aquilas, victricia ſigna potentis
Imperij, tibi quod CAROLE magne ſubeſt:
Norica venturo Reſpublica Cæſare gaudens,
Officium poſuit teſtificata ſuum.

SVPRA IMAGINEM IVSTITIÆ.

Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos,
Conuenit ingenio Cæſar ineſſe tuo,
Sentiat optatam per te tua turba quietem,
Subque iugum per te barbarus hoſtis erat.

PRVDENTIÆ.

Quod tibi tam conſtans faueat victoria Cæſar,
Non modo Fortunæ muneris eſſe puta:
Sacra ſed auguſtum moderans Prudentia pectus,
Hunc titulum laudis maluit eſſe ſuum.

FORTITVDINIS.

Sic per te placidam capiat Germania pacem,
Vt tibi nunc animis carminibuſque fauet.
Sic per te Geticus noſtris à finibus hoſtis
Pellatur, vires ſenſit vt ante tuas.

TEMPERANTIÆ.

Inter opes tantas, inter tot regia ſceptra,
Quæ tu diuino munere Cæſar habes;
Temperat excelſam mitis moderatio mentem
Principe quid tanto dignius eſſe queat?

Digitized by Google

DILVCIDA AC BREVIS DESCRIPTIO PORTÆ HONORIS QVATENVS VIDELICET IN

forma Corinthiaca, inuictiſſimo Imperatori Carolo V. in Cæſareæ ſuæ Maieſtatis honorem & aduentum (die videlicet 16. Februarij, anno 1541.) à prudentiſſimo Senatu Populoque Norimbergico, humilimi obſequij gratia ibidem erecta fuit.

ALtitudo iſtius portæ Honoris vſque ad Aquilam (quæ Cæſaream Maieſtatem aduentantem ad forum inclinando excipiebat, & poſtea ſeſe inuertens eidem ad arcem approperanti parem honorem exhibebat) pedum erat ſaxaginta, Latitudo vero octuaginta duo. Vndique etiam adeo apposite perpolita erat, tanquam è puro marmore fabrefacta & extructa fuiſſet. Supra ingreſſum, portæ huius, qui ex viginti duobus pedibus conſtabat, duæ pendebant tabulæ cum ſcripturis Latinis: vna iuxta forum, altera iuxta arcem & penes haſce virtutes quatuor cardinales, itidem in ſcripturis latinis admodum ſcite comprehenſæ, adeo vt difficulter in linguam noſtram maternam tranſmutari queant. Cuius tamen ſenſum hunc fuiſſe autumo.

Supra portam maiorem, iuxta forum.

IMPERATORI CAROLO V. AVGVSTO, REGI HISPANIARVM, &c. ARCHIDVCI AVSTRIÆ, DOMINO SVO CLEMENTISSIMO SENATVS POPVLVSQVE NORIMBERGENSIS HOC IN HONOREM ET REVERENTIAM P.

Supra magnam portam, iuxta arcem.

Nürnberg zu Zeugnuß jrer Pflicht/
Guten Willens vnd Zuuerſicht/
Sieghafft Adler vnd ſieghafft Zeichen/
CAROLO dem Großmächtigen reichen
Keyſer/welcher jetzt regiert/
Im Römiſchen Reich gubernjert/
Vor Zukunfft ſeiner Mayeſtat/
Zu Ehren auffgerichtet hat.

Supra imaginem Iuſtitiæ.

Keyſer/es geziempt dir voran/
Daß du der deinen Vnderthan
Verſchonen ſolt/welche dir neigen:
Den Hoffärtigen thue Krieg erzeigen.
Die dir vngehorſam widerſtreben/
Auff daß dein Volck im Fried mög leben/
Vnd daß nach der Gerechtigkeit hoch/
Der Türck auch komm vnter dein Joch.

Supra imaginem Prudentiæ.

Keyſer/daß du ſo groſſe Sieg/
Erlanget haſt in manchem Krieg/
Solt du nicht zumeſſen dem Glück/
Welches gantz wanckel iſt vnd flück/
Sondern der heiligen Weißheit/
Welche dein Hertz regiert allzeit/
Die wil auch haben dieſes Lob/
Wann ſie ſchwebet ewiglich hoch.

Supra

Digitized by Google

Supra imaginem Fortitudinis.
Keyſer/wie dir die Teutſchen dein/
Mit Gmůth vnd Schrifften günſtig ſeyn/
Alſo verhoffens Fried von dir
Zu erwerben nach Hertzen gir.
Vnd wie der Türck vormals dein Gwalt
Befunden hat gar mannigfalt/
So werd er widerumb geplagt/
Vnd von vnſern Grentzen verjagt.

Supra imaginem Temperantiæ.
O Keyſer/der durch Gottes Krafft/
Haſt ſo viel Schätz/Reich vnd Herꝛſchafft/
Darumb du gwaltiglich regierſt/
Vnd ſo groſzmächtig gubernierſt/
Noch regiert dein edel Gemůth/
Die Mäſſigkeit mit jhrer Gůt.
Was kündt eim ſolchen Fürſtn auff Erden/
Löblichers zugemeſſen werden.

II.
VERSVS FORVM.

IMPERATORI CÆSARI AVGVSTO MAXIMILIANO II. GERMA. HVNGA. BOHEM. SCLAV. REGI. ARCHIDVCI AVSTRIÆ CLEMENTISSIMO AC FELICISSIMO PRINCIPI S. P. Q. N. HONORIS AC REVERENTIÆ ERGO POSVIT.

VERSVS ARCEM,
En, Regina auium pennis nigrantibus alas
Explicat, & geminum tollit ad aſtra caput.
Sic tua Maieſtas, tua gloria, Cæſar, Olympum
Compleat, & Solis pulſet vtramque domum.

SVPRA IMAGINEM IVSTITIÆ,
VERSVS FORVM.
Sic commune bonum, Cæſar, ſic iura tueris,
Pro merito vt quiuis, te tribuente, ferat.
Iuſtus es, Auſtriaco digna eſt hæc ſanguine Virtus,
Hoc pater, hoc patruus nomine magnus erat.

SVPRA IMAGINEM PRVDENTIÆ,
VERSVS FORVM.
Iudicium ratio ſtabilit, ſolertia mentem
Exacuit, grauitas intima ſenſa mouet.
Hinc nihil indignum ſceptro, nec inutile voluis,
Nil inconſulto pectore, Cæſar, agis.

SVPRA IMAGINEM FORTITVDINIS,
VERSVS ARCEM.
Turca ferox ſæuit, gelidoque profectus ab Iſtro
Vaſtat, & immani cæde cruentat agros.
Fortiter hunc Cæſar cohibe, defende Penates,
Pelle Pharetratos, vindice Marte, Getas.

SVPRA IMAGINEM TEMPERANTIÆ,
VERSVS ARCEM.
Sic geris Imperij faſces, vt mitior alter
Te non ſit, vires & moderare tuas.
Hoc agis, vt leges populi, pacemque ſequantur,
Et qui te metuant, te quoque, Cæſar, ament.

Google

BREVIS DESCRIPTIO II. PORTÆ HONORIS, QVATENVS VIDELICET EADEM, IN FORMA CO-rinthiaca Potentiſſimo Imperatori Maximiliano II. in Cæſareæ ſuæ Maieſtatis honorem & aduentum (die videlicet 7. Iunij, anno 1570. à Senatu populoque Norimbergico, humilis obſequij & reuerentiæ ergo erecta fuit.

SVPRA MAGNAM PORTAM, VERSVS FORVM.

IMPERATORI MAXIMILIANO II. AVGVSTO, IN GERMANIA, HVNGARIA, BOHEMIA, SCLAVONIA, &c. REGI. ARCHIDVCI AVSTRIÆ, &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO SENATVS POPVLVSQVE NORIMBERGEN. HOC, HONORIS ET REVERENTIÆ ERGO, EREXIT.

Supra magnam portam, verſus arcem.

Sih an der Vögel König dort/
Mit breiten Flügeln auff der Pfort/
Wie er ſein Kopff gar hoch auffreckt/
Vnd ſein Gefider weit außſtreckt:
Alſo auch deine Mayeſtät/
Wachſe/zunemm/vnd mehr ſich ſtet/
Daß jr Lob/Preiß/Tugend vnd Ehr/
Erſchall in dLufft biß vber Meer.

Supra imaginem Iuſtitiæ, verſus forum.

Keyſer/Recht vnd Gerechtigkeit/
Vnd was da dient der Chriſtenheit/
Wirdt von dir ſtets alſo gehöcht/
Daß jeder nach ſein verdienſt empfächt/
Du biſt gerecht/lobſam deßgleich/
Erhebſt das Hauß von Oeſterreich.
So ward dein Vatter Ferdinand
Vnd Carolus allen bekannt.

Supra imaginem Prudentiæ, verſus forum.

Weißheit/Verſtandt vnd Gſchickligkeit/
Vernunfft vnd alle Erbarkeit/
Deß Menſchen Sinn allzeit regiern/
Daß jhn niemand kan leicht verführn/
Alſo allzeit dein Mayeſtat/
Bedachtſam als vollendet hat/
Vnd nichts anfächt ohn guten Rath/
Damits dein Vnterthan nichts ſchad.

Supra imaginem Fortitudinis, verſus arcem.

Der grawſam Türck mit Vngeſtüm/
Raubt was er find/bringts alles vmb/
Bey der Thönaw in vnſerm Land/
Zeucht jmmer fort/ohn Widerſtandt/

Dem

Dem wehr Keyſer/vnd treib zu rück
Sein Fürnemmen vnd böſe Stück/
Beſchütz vns Hauß/Leib/Ehr vnd Gut/
Vnerſchrocken mit bhertztem Muth.

Supra imaginem Temperantiæ, verſus arcem.

Mit Glimpff erhelſt dein Regiment/
Dein Gütigkeit hat gar kein End.
Richſt alles auß mit Beſcheidenheit/
Vnd ſihſt nicht an deine Hoheit/
Begerſt von Vnderthan nicht mehr/
Dann Ghorſam vnd Keyſerlich Ehr/
Mit dem haſt du jetzt bracht zuwegen/
Daß auch die Feinde dir ſind gwegen.

FINIS.

DVX ET SENATVS VENETORVM, REIPVBLIcæ & communitati Norimbergenſi.

NOn equidem noſtra culpa, P.N. Cæſar nobis hoſtis eſt; atque adeo eius aures obduratæ ſunt, vt colloquendi nuſquam facultas ſit. Neque id tamen in ipſum referimus, qui clementiſſimus eſt, ſed potius id fieri putamus ſuggeſtione maleuolentium, qui dum ſibi tantum cōſultum exiſtimant, nullam habent rationem collapſuri Romani Imperij. Etenim muneribus capti ſunt, & non vident, Gallos natura Germanis infeſtos eſſe, & geſtire coronam Imperij. Et quidem ea Cæſari in aperto res eſt. Namque ipſe ſæpe etiam profitebatur, facile collapſura machitamenta huiuſmodi, ſi celeri remedio occurratur, ſicut & nos futurum credimus, ſi modo Cæſar ita velit, vt poteſt, obuiam ire: atque ea, quæ facimus, & quæ per Oratores facturi dicturique ſumus, in bonam partem accipere. Et quænam nos egimus aduerſus Cæſarem, niſi ea, quæ plena officij ſunt? Bello laceſſiti, tuendi nos gratia obſiſtimus: & quæ ceperamus, vltro reddidimus, dum ea re regem Maximilianum placatum iri merito putaremus. Inſuper modo nedum cupimus fœdus rite factum validum & inuiolatum eſſe, ſed etiam pacem perpetuam intercedere cum veſtro Cæſare, cuius, ſi poſſumus, eſſe volumus ſemper cultores obſequentiſſimi. Verum obſtant obtrectatores, quibus vos obuiam ire par eſt, dum noſtra ſimul & res veſtra agitur, quando mutua noſtra commercia viciſſim ſemper vſui ſint. Noſtra præſertim in vobis ſpes eſt, & in Deo Optimo Maximo, quem proculdubio ſperamus nobis auxilio fore, non immemorem eorum, quæ ſemper egimus, ſeruandæ & augendæ Chriſtianæ religionis gratia. Namq; alioquin reges terræ nobis infeſti ſunt magis, quam vnquam in Turcas fuerint, & rem Venetam quanto maximo poſſunt ſtudio perditum eunt. Vos igitur, auctore Deo, in vobis, qui ſemper antiqua beneuolentia nobis coniuncti fuiſtis, noſtram quæſo cauſam agite apud Cæſarem, vt veſtra opera ipſo conciliato, nobiſcum vos rebus noſtris omnibus vti poſſitis, atque conſeruata dignitas & ciuitas noſtra non magis, quam vobis ſemper vſui ſit.

BILIBALDI PIRCKHEIMERI ORATIO AD DIuum Carolum V. Imper. in legatione pro Republica Norimbergenſi.

TAmetſi, Inuictiſſime ac Sereniſſime Rex, Maieſtatis tuæ ac ſacri Romani Imperij fideles ſubditi Senatus Magiſtratuſq; Norimbergenſis tibi per oratores ſuos in terra Hiſpaniæ palam oſtenderūt, quali gaudio, quantaque lætitia affecti fuerint, ob feliciſſimam ac nullo æuo intermorituram glorioſam electionem illam, qua ad Romani Imperij culmen digniſſime euectus & exaltatus es: vt tamen nil intermitterent, quo perpetuam ſuam obſeruantiam ac fidelitatem erga Maieſtatem tuam declararent, mox vt perceperunt, illam Germaniæ littora claſſe potentiſſima attigiſſe, nos in occurſum ſerenitatis tuæ properare iuſſerunt, addito mandato, vt poſt humilimam eorum commendationem Maieſtati tuæ omnia fauſta & proſpera imprecaremur, ac immenſam lætitiam, quam ex tam fortunato aduentu concepere, coram oſtenderemus. Nos igitur iuſſa illa humiliter exſequentes, optamus obiter ac precamur, vt acceſſus exoptatiſſimus Maieſtatis tuæ Deo Optimo ac Maximo in

primis ſit gratus & acceptus, Maieſtati tuæ fauſtus & felix: Ipſis vero Norimbergenſibus & cunctis ſubditis ſecundus & fortunatus. Proinde etſi non dubitant, Maieſtatem tuam meminiſſe, quæ de primo conuentu celebrando rogauerint, ac quæ Maieſtas tua benigniſſime promiſerit: vt tamen in ea quoque parte officio ſuo ſatisfaciant, iterum humiliter & obnixe Maieſtatem tuam rogant, vt illa non tam promiſſorum, quam veteris Romanorum principum inſtituti, ac præcipue Aureæ, quam vocant, Bullæ memor eſſe velit, ac ſacratiſſimum conuentum primum Norimbergæ, & non alibi celebrare. Id ſi fiet (quemadmodum haud dubitamus) ſentiet profecto Maieſtas tua, non tam loci ſitum, commeatuſque abundantiam omnifariam, quam Norimbergenſium ſubditam humilitatem ac beneuolum animum commoditatem opportunitatemque Maieſtati tuæ deſideratam attuliſſe. Nec eſt quod Maieſtas tua peſtis deterreatur fama. Nam quamuis illa ſuperiori anno aliqualiter gliſcere cœperat, Dei tamē inprimis benignitate, deinde ſedula cura ac prouidentia diligenti adeo ſedata eſt, atque extincta, vt penitus nullum mali illius reſtet veſtigium: ita vt non ſolum populus vniuerſus Norimbergenſis auidiſſime feliciſſimum tuæ Maieſtatis præſtoletur aduentum, ſed & auræ ſalubritas & cœli temperies illam inuitare & allicere videatur: ſentietq; Maieſtas tua, Senatum Magiſtratumque Norimbergenſem non tam verbis quam factis debitum præſtitiſſe officium.

ORATIO BILIBALDI PIRCKHEIMERI AD S. Ç. Maieſt. Locumtenentem generalem, habita in legatione pro Republ. Norimbergenſi aduerſus eam infeſtantes, &c.

ILluſtriſſime ac potentiſſime Princeps, Cęſareæ Maieſtatis Locumtenens Generalis, Domine Gratioſiſſime, ex commiſſione Senatus huius vrbis, Dominorum & amicorum noſtrorum Illuſtriſſimam Dominationem veſtram adire, ac illi grauamina quædam, quæ eiſdem Dominis noſtris quotidie accidunt, enumerare cogimur, ſupplicitcr rogantes, vt Dominatio veſtra Illuſtriſſima benigno ac hilaratioſe nos audire dignetur.

Illuſtriſſime Princeps: Licet Domini & amici noſtri ſemper & vbiq; in omnib. tam belli, quā aliis Imperij negotiis, ita ſe erga laudabilis memorię Cęſares & Reges geſſere ſuperiores, vt quā ſæpiſſime etiam vltra vir ſuas, præ ceteris & bona & corpora impenderint propria: nilominus tamē longiſſimo iam tempore & vltro viginti quatuor annos tot & tanta eis accidere incommoda & damna cum manifeſtis tum occultis hoſtium inſidiis, latrociniis, cædibus, populationib. & incendiis, aliiſq; intolerandis & aſſiduis grauaminibus, vt mirū non eſſet, ſi ciuitas Norimbergenſis, ob tam inauditas, diuturnas & indeſinētes aduerſitates, ita exhauſta & depauperata fuiſſet, vt penitus nulla amplius auxilia & officia ſua, ſacroſancto Romano Imperio impendere poſſet: Quod profecto factū eſſet, niſi diuina clemētia tam abunde & quodammodo miraculoſe vrbē hanc protexiſſet. Nilominus tamē ita ſemper erga Cęſaream Maieſtatē domini noſtri ſe geſſere, vt illa & paratum animum & ſummā obedientiam plane percipere valuerit. Ac vltra id ob commodū & vtilitatem communem iuſtitiæ & paci totis viribus ſtuducre, ac vias publicas ab aſſiduis latrociniis ac furtis defenderunt, ac quātum potuere ſecuras reddiderunt, non ſine impenſis & laboribus maximis. Et quamuis non paruam laudem ſe inde acquiſiuiſſe ſperant: nilominus tamen ab improbis iuſtitiæque & pacis oſoribus tanto ob hanc rem violentiorem perpeſſi ſunt perſecutionem, quanto ipſi fidelius Sacri Romani Imperij honori, & publicis commodis operam impenderunt. Inter cetera vero ſæua, inaudita & tyrannica nuper accidere ſcelera, non obſtante quod Regimen Sacri Imperij Norimbergæ eſſet, quemadmodum Illuſtriſſima Dominatio veſtra non ignorat. Quidam enim tam eiuſdem Celſitudinem quam aliorum, nec non dominorum & amicorum noſtrorum ſubditi partim crudeliter ſunt interfecti, partim vero vulnerati: Quidam vero manubus miſerabiliter ſunt mutilati, ita vt amplius ad laborandum & ad vxores ac liberos alendos penitus ſint inutiles. Quæ quidem facinora (quemadmodum Illuſtr. Dominatio veſtra facile perpendere poteſt) non ſolum ita ſunt atrocia, vt & omnipotentis Dei aures aſſiduis fletibus impleant, ſed & condignam exigant vindictam ac vnumquemque iuſtitiæ ac probitatis cultorem ſummopere offendant, & pietate commoueant.

Ceterum cum Norimberga ciuitas exiſtat Imperialis, quæ non ſolum vndiq; truculentis circumdata ſit hoſtibus, ſed & in loco ſit condita ſterili, nec flumine aliquo nauigabili prædita, coganturq; ciues & incolæ ex mercib. & manuum viuere operibus: facile perpendi poteſt, ſi tam aſſiduis ac intolerandis quotidie damnis, offenſionib. & violentiſſimis latrociniis grauari deberet, quiſnā tot malorū finis nō ſolum ciues & incolas priuatim, ſed & Remp. vniuerſam maneret. Hæc omnia domini & amici noſtri ob ſingularē ſpem ac confidentiam, quā erga Illuſt. Dominationem veſtram gerunt, illi oſtendere ac quā ſuccincte ad memoriam eius redigere voluerunt. Proinde cū Celſitudo veſtra paſſim ab omnib. vel optime audiat, tanquā iuſtitiæ & pacis amator protector ac fautor ſingularis ſceleruſq; ſcelerū & latrociniorum oſor & vindex, ac Reſp. Norimbergēſis omnem ſuam ſpem poſt ſummum Deum & Cæſ. Maieſtatē in Illuſt. veſtram Celſitudinem ponat: tanquā Principem optimum, Romaniq; Imperij locumtenētem nomine dominorum & amicorum noſtrorū humiliter ſupplicamus, ac totis viribus ſummopere oramus, vt Illuſt. Dominatio veſtra dignetur ſcelerata hęc, nec non Tyrannica & nefanda facinora clementer ad mentem reuocare, ac inſuper diligenter expendere,

cuius

cuiuſnam momenti ſint principaliores Reſpublicæ Imperiales, quantumque interſit tam ipſarum quam totius Imperii Romani eas à vi & iniuria maleficioque ſattas tectas conſeruari.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI DOMINO EGIDIO de Viterbio, Sacræ Theologiæ Doctori eximio, totiusque ordinis fratrum Herémitarum Sancti Auguſtini priori generali digniſſimo.

REuerende pater, conſueuerunt maiores noſtri, tanquam veræ fidei Zelatores, religionem Chriſtianam ſummis ſemper viribus tutari, augere ac Sacroſanctæ apoſtolicæ ſedis auctoritate conſeruare, tamen euenit, vt cum temporibus elapſis, Fratres ordinis Heremitarum, in vrbe noſtra in reprobum dari ſenſum, multa abſurda ac religioni minus conuenientia, quotidie perpetrarent, labore haud paruo, expenſiſque non contemnendis, illorum abſolutam vitam ad frugaliores honeſtioresque perduxerint mores, id quod interceſſione, auctoritate ac decreto Beatæ memoriæ Pii Secundi, cuius ſanctitati res Chriſtiana demandata erat. Coaluit itaque breui religio prædictorum fratrum, eoque res proceſſit, vt ob vitæ bonitatem, conuerſationem honeſtam non ſolum nobis, ſed & cunctis ditioni noſtræ ac dominio ſubiectis, clariſſimi eſſe cœperint; quapropter eos non ſolum diligere, ſed & vehementer amare cogimur, ita vt benigno animo (vtpote maiorum noſtrorum inſiſtentes veſtigiis) cunctis in licitis & honeſtis, illos amplecti, tutari, ac defendere inclinati ſumus. Cum vero in præſens haud leue diſſidium inter fratres prædictos eorum adhærentes, & nonnullos, qui ſub bonitatis prætextu religionem labefactare conantur, interceſſerit, admodum vicerunt, ne ex preſumpta illa Saxoniæ vnione, exitioſa ſequantur ſcandala, periculumque immineat, vt non ſolum opera, impenſa, ac diligētiā maiorum noſtrorum pereat, ſed & regularis vita ac honeſta conuerſatio funditus ruat, ac collabatur, quantū id religioni ignominioſum, nobis vero moleſtum eſſet, P. V. facile perpendere poteſt. Quapropter paternitatem veſtram ex cordis affectu rogamus, ac in Domino obſecramus, ne rem tam nefandam accidere patiatur, ſed benigne, vt veſtram decet Reuerentiam, cauſam hanc ſedare ac diſcutere velit, ac operam dare, vt prænominati fratres illorum ſectatores & adhærentes, quiete & abſq; vlla moleſtia, quemadmodum huc vſq; vixerunt, honeſta ac regulari vita perfrui queant, ſin vero ob aduerſariorum importunitatem P. V. id minus liceat, ſaltem prædictis fratribus Iuris via haud intercludatur, ſed libere pateat: quemadmodum P. V. ex harum litterarum conſignatoribus latius informari poterit; Erit id iuſticię conſonum, P. V. dignum, nobis vero admodum acceptum. Datum &c.

Senatus Magiſtratusq; &c. Nurembergenſis.

BILIBALDI PIRCKEIMERI ET LAZARI SPENGLERI.

Scheda Appellationis ad Leonem, X. P. M.

CVm appellationis & prouocationis ac ſupplicationis remedia in ſubſidium & refugium grauatorum & ſe grauari veri ſimiliter formidantium ab vtriusque iuris conditoribus ſint rationabiliter inuenta & permiſſa: Hinc nos Bilibaldus Pirckeimer conſularis, & Lazarus Spengler Secretarius conſulatus ciuitatis Imperialis Nurenbergenſis, Bambergenſis diœceſis communiter & diuiſum, & teſtibus hic præſentibus & rogatis, animo & intentione ad ſanctiſſimum in Chriſto Patrem & dominum noſtrum, Dominum diuina prouidentia Papam Decimum, Sanctamque ſedem Apoſtolicam, vt infra ſequitur, appellandi & prouocandi ac ſupplicandi, ſaluis aliis appellationibus, per nos alias interpoſitis, citra tamen quorumcumque iniuriam (de quo proteſtamur) dicimus & allegamus, Quod licet à tempore, quo ad diſcretionis annos peruenimus, vnam ſanctam, Catholicam, Apoſtolicam, & orthodoxam Eccleſiam ſemper firmiter crediderimus, eiusque mandatis deuote obtemperauerimus, neque vnquam hæreticis, ſchiſmaticis, aut de fide Catholica male ſentientibus, legitime coniunctis, condemnatis & debite publicatis, conſenſerimus, adhæſerimus, aut tales publice fouerimus, receperimus, defenderimus, aut eiſdem in eo auxilium, conſiliū, vel fauorem præſtiterimus, imo vt fideles & deuotos ſanctæ matris Eccleſiæ filios decet, nos, quantū humana fragilitas permiſerat, ſemper geſſerimus, habuerimus & oſtenderimus, abſq; omni arrogantia, iactantia & fictione loquendo, fuerimusq; ab eo tēpore citra, vt tales & pro talibus ab omnib. notitiā noſtri habētibus etiam grauibus, altis, dignis & præeminentibus, & honeſtis viris, cum quib. conuerſati ſumus, habiti, tenti, nominati & reputati palam & publice: Tamen quidā dominus Ioannes Eckius doctor, ſe præfati ſanctiſſimi domini noſtri Papæ nuntium & executorē gerens & aſſerens, quaſdā litteras & bullas apoſtolicas eiuſdem Sanctiſſimi Domini noſtri Papę, de datis videlicet Romæ anno incarnationis dominicæ M. D. XX. XVII. Kal. Iulii, Pontificatus ſui anno octauo, contra & aduerſus quēdam dominū Martinū Luther Auguſtinianum, Doctorē Wittenbergenſem, & eiuſdem nonnullos articulos & errores reſpectiue tanquā hæreticos, ſcandaloſos aut falſos, offenſiuos & ſeductiuos, dānatos & reprobatos, prout in eiſdē Bullis contineri fertur, emanatas ipſo Martino Luther in eadem bulla nominatim & eius nomine & cognomine expreſſis. Ac contra eiuſdē Martini in eo complices, fautores, adhęrentes & receptatores, nullo tn̄ per pręfatū ſanctiſſ. dominū noſtrum in eiſdem litteris ſeu bullis nominato, ſpecificato aut noīatim expreſſo ad valuas Eccleſiarū Cathedraliū ſc. Miſnēſis XXI. Merſenburgenſis XXV. & Brandenburgenſis XXIX. Septēbris proxime elapſi anno, ſc. XX.

currente publicari,& eo non contentus etiam nos duos noſtris,& quosdam etiam alios eorum nominibus & cognominibus expreſſis & ſpecificatis vti complices & adherentes ſæpe fati Martini nominando contra tenorem ipſius aſſertæ bullæ. In qua nos duo præfati nuſquam nominati ſumus, taliter qualiter licet de facto & minus iuſte,non abſque noſtri graui ignominia, iniuria & infamia, cum tales & pro talibus nunquam reperti,confeſſi,conuicti,aut condemnati, neque ad id aut propterea à quoquam extra iudicium à perſona priuata vel ſuperiore interpellati aut moniti,multo minus iudicialiter conuenti,impetiti,neque requiſiti ſimus, promulgari & requiri per coaffixionem cuiuſdam ſchedulæ ad dictas valuas feciſſe, & extra noſtram ciuitatem & diœceſin & diuerſis aliis remotis ciuitatibus & diocæſibus,vt præferrut,vt maiori nos iniuria & infamia afficeret publicaſſe dicitur,prout poſt plures dies poſt dictum diem XXIX. Septembris vaga declaratione dici audiuimus, in eo fines mandati, vt prætendit, conceſſi nulliter & illegitime plurimum transgrediendo. Non etiam curans diſtantiam tantam inter ciuitatem Nurembergenſem,vbi moramur, & domicilia habemus, vſq; ad ciuitatem Brandenburgenſem præfatã,cum a Nurenberga vſq; Brandenburgã ſint communi computatione & computentur quinquaginta duo miliaria Almanica vel citra, quæ faciunt decem dietas legales vel citra.Imo per certas ſuas litteras & ſcripta ad alios miſſa vult,ſcribit, dicit & publicat terminum in ſæpe fatis bullis expreſſum & ſtatutum à dicta die aſcriptæ publicationis & requiſitionis Brandeburgæ factæ incurrere nobis debere, non abſq; ſiniſtra machinatione & noſtri præiudicio,cum tamen id ſibi minime competat,nec conceſſum ſit, cum etiam, ſi litteris & æque contra nos procedere voluiſſet,tutum & patentem acceſſum per ſe aut ſuos in Nurembergã, & copiam noſtri quotidie,cum non latitauerimus, habere potuiſſet, nam & ex tunc dictis temporibus & ante hac,& ex poſt prope Nurenbergam iuit,præteriuit,& hoſpitio ſterit dies & noctes abſque omni cuiusuis impedimento. Præfatus etiam Iohannes præmiſſis non ſatiatus ad importunam ſuam inſtantiam poſt præmiſſa apud Reuerendum in Chriſto patrem & dominum noſtrum Dn.Georgium Epiſc.Bambergenſem, tanquã loci ordinarium & in ſpiritualibus ſuperiorẽ noſtrum tanto inſtetit & obtinuit,vt paternitas ſua quandam nudam non ſigillatam non autenticam, ſed de quadam alia copia, non de vera originali bulla ſupra memorata contra ipſum Martinum,vt præfertur & aſſeritur emanata, ſcriptam, ac quandam aliam etiam nudam copiam aſſertarum litterarum commiſſionis & facultatis Apoſtolicæ eidem domino Iohanni Eckio, vti nuncio & executori apoſtolico aſſerto de datis videlicet XV. Cal. Auguſti anno incarnationis dominicæ milleſimo quingenteſimo & viceſimo emanatarum nobis transmiſerit, & die XIX. menſis Octobri proxime lapſis huius anni vigeſimi currentis præſentari fecerit. Ad quarum litterarum ſeu copiarum transmiſſionem & præſentationem nobis factam eidem Reuerendo patri Domino Epiſcopo ordinario noſtro per certas noſtras litteras de lingua vulgari Teutonica impreſſas, ad quas nos referimus & præſentes pro expreſſis habere volentes purum, verum & ſyncerum animum ac mentem detexi-mus,inter alia in eum effectum & intentionem. Quod hactenus ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ, Romanæ ſedi, ſanctiſſimo Domino noſtro Papæ in nullo quod obedientes filios & membra Eccleſiæ Chriſtianæ concernit,vnquam oppoſuerimus,prout neque hodie opponimus. Neque vnquam intentionis noſtræ fuerit,nec hodie ſit Doctoris Martini Luther doctrinis & opinionibus, ſiue ſint in ſcriptis redactæ aut à ſe promulgatæ quouis modo adhærere,eas promouere,obſeruare & defendere,niſi dum ſaltem Chriſtianæ fidei & Euangelicæ veritati conſonæ & conformes,& huic quod quiuis Chriſtianus credere debet, non contrarientur, quod & hodie volumus. Et quid id quod Eccleſia Catholica concorditer in præmiſſis concluſerit aut decreuerit, id pro parte noſtra prout obedientes ſubditi etiam acceptare & obſeruare velimus. Ac quod ſanctæ Catholicæ & Romanæ Eccleſiæ in omnibus quæ nobis credenda & obſeruanda & obmittenda ſunt & concernunt, vti obedientes ſubditi nos ſubiicimus,& vſque ad vltimum exitum inhærere intendimus, prout hæc & alia in dictis litteris,& ſcriptis noſtris ad præfatum Dominum noſtrum Bambergenſem latius & longius ad quę nos breuitatis cauſa referimus,& præſentibus repetimus,& repetita volumus continentur. Et licet præfatus Reuerendus Dominus Bambergenſis huiusmodi noſtras litteras,ſcripturas, exhibitiones ac oblationes aliaque in eis contenta (atque nos ex ſuperabundantia potius quam de neceſſitate obtulimus) ſæpe nominato Domino Iohanni Eckio intimauerit,& rurſus transmiſerit: idem tamen Dominus Iohannes omnia temere recuſauit,reiecit,repulit,& minime aduertit. Cum autem per & ex præmiſſis claro clarius conſtet,quod ſæpe dictus Iohannes nos prænominatos,licet innocentes non conuictos,confeſſos aut condemnatos, neque in bullis præfatis nominatos, pro ſolo ſuo beneplacito ex ſingulari odio contra nos motus tanquam fautores,cõplices & adhęrentes hęreticorũ & ſchiſmaticos per præmiſſa & alias apud graues & honeſtos viros & in diuerſis locis verbo, ſcriptis & litteris ſuis nominare & publice diffamare & proclamare nõ erubuit, nulla præcedẽte infamia,confeſſione,ſententia,condemnatione,aut legitima monitione,metas etiam ſibi per ſupra ſatas litteras Apoſtolicas,vt prætendit,datas & conceſſas temere & iniurioſe excedendo, ac nos indebite moleſtando : Vnde ſentientes,nos exinde indebite moleſtari,& præmiſſa in grauem honoris & ſtatus noſtri ignominiam & iniuriam vergere, & per ea multipliciter læſos & grauatos, timentesque

teſque ex prædictis de futuris coniicientes in futurum ex eiuſdem Iohannis Eckii ſiniſtris machinationibus atrocius & fortius grauari poſſe: Quare omnibus melioribus modo & iure, quibus melius poſſumus & valemus, ab huiusmodi prætenſis & indebitis Iohannis Eckii moleſtationibus & perturbationibus, infamationibus, litterarum, proceſſuum Apoſtolicorum minus legitima contra nos publicatione & affixione, ac ab eisdem proceſſibus Apoſtolicis, requiſitionibus, pœnis, ſententiis & cenſuris, ac quibuscunque grauaminibus aliis, nobis & contra nos, vt prę fertur, latis, comminatis, & ferendis, ac illatis & inferendis ex cauſis ſuperius expreſſis, & ſuis loco & tempore latius exprimendis, ad ſupra dictum Dominum noſtrum Papam, Sanctamque ſedem Apoſtolicam in his ſcriptis prouocamus & appellamus, ac ad melius de præmiſſis & aliis ſanctitatem ſuam informandũ ſupplicamus, reſpectiue & recurrimus, & cauſam ac negocium huiuſmodi deuoluimus: Nobisque deſuper apoſtolos ſeu litteras teſtimoniales ſiue vnum vel plura, & tot inſtrumentum & inſtrumenta publica propterea per vos notarium dari, inſtanter & inſtantiſſime petentes: Subiicientes nos ad omnes & ſingulos huic noſtræ appellationi ſeu ſupplicationi inhærentes, tuitioni & defenſioni prædicti Domini noſtri Papæ, ſanctæque ſedis Apoſtolicicæ: Reſeruata etiam nobis poteſtate huiusmodi appellationem ac ſupplicationem alterandi, augendi, minuendi & declarandi, aliam vel alias interponendi, atq; etiã ſuis loco & tempore his, quorum intereſt, intimandi, & inſinuandi, atq; proſequendi, aliasque & alia in pręmiſſis nobis faciendi, de quib. publice proteſtamur per pręſentes.

Præſens appellatio eſt inſinuata Domino Martino Geuder, & Conrado Haller eo tempore Magiſtratuum, per Dominum Notarium Gabrielem Schеidner Clericum &c. in præſentia Hoie Krichheiner, Iori Hehrel. & Stephani Bayers teſtium ad hoc ſpecialiter rogatorum, in prętorio communi, ante ſtubam conſulatus. Datum prima Decembris, Anno milleſimo, quingenteſimo, vigeſimo.

BILIBALDI PIRCKEIMERI CENSVRA,

De Germaniæ Rebuspublicis.

BILIBALDVS PIRCKEIMERVS BAPTISTÆ EGNATIO PIO VENETO.

S. D.

AVdieram iam pridem, Egnati ornatiſſime, te virum eſſe bonum & apprime eruditum. Nunc vero tuis acceptis literis etiam ſumma humanitate præditum intelligo, non ideo, quia tot laudes mihi attribuis, quas, etiamſi impudentiſſimus eſſem, minime agnoſcerem; ſed quia nepotem meum tam benigne ſuſcepiſti, & mihi ipſiq; nil de te merito operam tuam tam parate offers. Nec ſatis id erat, niſi mę Eraſmo noſtro & reliquis doctis comparaſſes hominibus, à quorum eruditione tam longe abſum, quam illi à me corpore ſunt remoti. Diſtat vero ad me Zaſius duodecim dierum itinere: totidem Huttenus: Eraſmus autem viginti.

Vide nunc, quam prope ad illorũ accedã doctrinam. Quid n. præſtare poſſem, homo ita publicis obrutus negotiis, vt vix nocte mihi quieſcere detur. Sed voluiſti hoc pacto ſingularem tuam oſtendere humanitatem, vt etiam erga eos, quos nunquam vidiſti, eſſes officioſus. Nec inficias eo, fatalem quandam & innatam animi propenſionem eſſe inter Venetos & Nurembergenſes, non ſolum ob mercaturæ commercium, ſed, vt tu quoque ſcribis, ob ſimilem reipublicæ adminiſtrationem, ſi ſaltem parua magnis conferre licet, quam à vobis olim accepiſſe adeo non pudet, vt eiuſce rei gratia libenter etiam gloriamur. Accedit, quod inter omnes Germaniæ Reſpublicas ſola noſtra, inſtar veſtræ, ab optimatibus & patriciis gubernetur. Quid quod annis ſuperioribus, quibus Illuſtris Venetorum Status bellorum mole conflictatus eſt, nos quoque nunquam quieuimus; ſed aut hoſtes repellere, aut iniuriam retaliare coacti fuimus, quod adeo non ſiniſtre ceſſit, vt & vrbes arcesque cepetimus quam plurimas, quas adhuc tenemus, cum hoſtes penitus nihil ex noſtro poſſideant. Cum igitur tot nominibus inuicem ſimus obſtricti, cur non te, qui ſingulari polles eruditione ac virtute, præcipue amem? Omnia igitur, quæ amicus amico debet, lubens offero: & quoniam te rerum noſtrarum cupidum intelligo, frequenter ad te ſcribere curabo. Mitto interim cenſuram quandam meam de Germaniæ rebus publicis. Vale mi Egnati.

Quæ de Rebuspublicis noſtris ſcire deſideras, ita ferme ſe habent. Fuit olim Germania plurimis ac potentibus ornata Rebuspublicis: Sed vt ſunt res humanæ, maior illarum pars peſſundata eſt, cum Tyrannorum violentia, tum regiminis peruerſitate. Præcipue vero illas afflixit Epiſcoporum inſolentia ac auaritia, non ſecus ac flamma quædam cuncta hauriens. Cum enim Imperatores priſci, Principum conſilio vere pernicioſo, ius, quod ipſi in ciuitatibus

habebant

habebant Imperialibus, Epiſcopis conceſſiſſent, illi haud ſegniter tanto munere vſi ſunt; ſed cũ primum plebem contra optimates inſtigaſſent, breui eos vbique eiecere, ac inde ſtulto oppreſſo populo, omnia ſuæ ditioni ſubiecere. Sic periit antiquiſſima illa Treueris, ſic potens Moguntia, ſic aurea Colonia: vixq; ex tanta multitudine vna aut altera ciuitas Epiſcopalis tam ſæuam calamitatem euadere potuit. Iãq; Epiſcopi ciuitates illas obtinent opibus exhauſtas, ac ita cultoribus oppreſſis, vt Turcarum iugum longe videatur eſſe leuius. Nec ſecus Tyranni egere cum ciuitatibus iis, quas vel vi oppreſſerant, vel pignoris loco, vel precario à Cæſaribus acceperant: quamuis non defuerint, quæ ſibi conſuluere, ac vim illam vi repellere auſæ fuerint, veluti Turegum, Berna, Sola-turris, & reliquæ, quæ confœderatis, quos Suitenſes appellant, adhæſere. Horum exemplum paucos ante annos Baſilea ſequuta eſt, iamque Epiſcopali iugo reiecto, ſub Heluetiorum vmbra priſtinas vires reſumere incipit. Et quamuis infinitæ ciuitates eo peſſumdatæ ſunt modo, non pauciores tamen ob regiminis periere imperitiam. Dum enim potentiores plebem opprimere contendunt, illam inſurgere coegerunt: ac ita factum eſt, vt ferme vbique popularis inualuerit ſtatus, præcipue in vrbibus maritimis, & quæ Germanico alluuntur Oceano, à ciuitate Rigenſi, quæ ita ſeptemtrionalis eſt, vt diem longiorem XX. habeat horarum, vſque in Germaniam inferiorem, tractu fere immenſo: Ex quibus etſi hodie plerique polleant martimis præcipue viribus, priuatis tamen potius quam publicis præſtant opibus. Vnuſquiſque enim rei ſuæ ſtudet; communiter vero omnes bona publica depeculantur, ac ideo aſſiduis fluctuant ſeditionibus, Genuenſium inſtar: quas ſtrenue Danorum Reges fouent, qui illas nunc vi aperta, nunc clandeſtina fraude, frequenter vero ſubmiſſis piratis, atterunt, alioqui adeo potentes, vt nemo illis formidini eſſet. Confœderatæ enim ſunt ſeptuaginta numero. Verum omnes eodem morbo laborant. Cæſari non cuncti parent, ſed abiecto iugo libertate male parta peius abutuntur, ac ideo rebelles cenſentur: Velnti Dantiſcum ad Viſtulæ oſtia ſitum: quod eam ob cauſam anno elapſo à magno Pruſſiæ magiſtro obſidionem pertulit. Sed conatus ille inanis fuit, quia mare liberum erat, & præſidium validum à reliquis immiſſum eſt confœderatis. Quin & Hamburgum ad Cimbricam Cherſoneſum & Albis oſtia poſitum, contumax cenſetur, & ſoli ex potentioribus Lubecenſes rite Imperio parent. Adiacent ii quoque Cimbricæ Cherſoneſo, orientem verſus. Ciuitates vero Friſiæ, Holandiæ, Seelandiæ, Flandriæ, Brabãtiæ, & vniuerſæ Germaniæ inferioris Reſpulicas, quamuis ſuperiorem recognoſcant, minime tamen parent, niſi quantum eis collibuit, vere potentes, ſi non ita publica expilarent. Solæ igitur Germaniæ ſuperioris Ciuitates quædam recte & fideliter publica gerunt, ac ideo potentiores inferioribus, quamuis longe à maris abſint vſu: Ex quibus Auguſta Vindelicorum mirum quam paucis his annis ob Monopolia, quæ vocant Portugallenſia diuitiis creuerit. Vlma quamuis Auguſtæ priuatis cedat diuitiis, publicis tamen viribus ac ditione illam ſuperat. His Francfordia ad Mœnum ſita addi poterit, quamuis viribus ſit inferior: Quibus ſi noſtram addideris, nihil peccaueris. Et hæ quatuor ſolæ ſunt Reſpublicæ in Germania ſuperiori cis Rhenum, quæ alicuius potentiæ cenſeantur. Vltra Rhenum vero Argentina eſt, olim potentior; ſed ne nunc quidem contemnenda. Ceterum vrbs Metenſis in Lotharingia ſita, quæ & ipſa Imperio rite paret, omnes præter noſtram rempubl. potentia ſuperat.

INTERPRETATIO QVARVNDAM LITERARVM ÆGYPTIACARVM EX ORO NILIACO, BILIBALDO PIRckeimero auctore.

Immortalis ac ſempiterna fama heros.

AEgyptii immortalitatem ac famam ſempiternam Baſiliſci figura exprimebant. Nam cum tria ſint genera ſerpentum, reliqua animalia abſque morſu ab illo interimi aſſerunt: vnde cum pariter vitæ ac mortis dominus eſſe videatur, Deorum capiti ac Heroum imponere conſueuerunt, vt manifeſte numiſmata oſtendunt antiqua, in quibus ſæpiſſime Baſiliſcus Imperatorum capitibus impoſitus cernitur, quoniam immortalis ac ſempiternæ famæ exiſtunt.

Antiqua ab origine natus.

Stirpem vero antiquam pingentes, papyri exprimunt faſciculum, per hoc priſcorum oſtendentes eſcam. Nam alimenti aut ſtipitis nemo initium inuenire poteſt. Sedens itaque imago ſuper papyri faſciculum, deſignat, quod antiqua origine ſit nata.

Princeps optimus.

Principem optimum exprimere volentes, Canem ſtola decoratum pingebant, quoniam animal hoc templa ingreditur, & Deorum imagines acute aſpicit. Priſcis quoque temporibus Iudices ſoli Regem videbant ſtola amicti.

Animo-

Animoſiſſimus, fortiſſimus, vigilantiſſimus.

Animoſitatem vero, fortitudinem, ac vigilantiam deſignantes, Leonis imaginem pingebant, quoniam animal hoc ſit fortiſſimum, ac animoſiſſimum, omneſque videntes timore perterreat: Vigilantiam vero, quoniam Leo dormiendo ac vigilando oculos ſemper apertos tenere conſueuerit, quod cuſtodiæ ſignum eſſe videtur. Ideo ſymbolice Templorum clauſtris Leones tanquam cuſtodes apponere ſolent.

Cunctis naturæ bonis præditus, artibus & diſciplinis egregie eruditus.

Bona vero naturæ, diſciplinaſque deſignantes, Cœlum rorans pingunt, oſtendentes, quod per cœli rorem ac humorem, omnia bona naturæ oriantur, quodque ros plantas & cetera germinantia emolliat: Quæ vero ſui natura dura ſunt, minime molliri queant. Nam homines ingenioſi diſciplinam vt rorem ſuſcipiant, ac per illum met excoluntur: Inſulſi vero hoc minime facere poſſunt.

Diuinus.

Stellam quoque pingentes, inter cetera, diuinitatem per illam deſignant, quoniam Dei prouidentia victoria & cuncta bona tribuantur, ſtellarumque & vniuerſi cœli motus ex illo pendeat, nam abſque Deo nil conſtare videtur.

Aquil. Rom. Imp.

Per Aquilam à tergo Romanum ſignatur Imperium, vt manifeſte cuncti intelligunt.

Magnæ orbis terrarnm partis Dominus.

Regem vero magnæ terrarum partis Dominum ſignificare volentes, ſemiſectum anguem depingunt, Regem per hoc reptile exprimentes. Sed quia ſemiſectum ſit, non vniuerſi orbis, ſed magnæ partis regem eſſe demonſtrant.

Virtute bellica ſummaque modeſtia.

Virtutem vero bellicam, ſeu virilitatem cum modeſtia oſtendere volentes, Taurum depingunt. Calidiſſimum enim animal hoc eſſe narrant, ita, vt quam primum fœminæ genituram inear, ſine omni motu ſperma emittat. Quod ſi à genitura aberrat, ac in alium locum vaccæ corporis veretrum impingit, nimia ac vehementi intenſione vaccam ſauciat. Præterea admodum modeſtum animal eſſe deprehenditur, quoniam poſt conceptionem vaccam non aſcendit.

Victoriaque excellenti ſuperauit.

Excellentiam vero, ac victoriam oſtendentes, accipitrem pingunt. Excellentiam, quoniam omnia alia volatilia excellere videatur: Victoriam vero, quoniam accipiter volucres omnes vincere conſueuerit. Cum enium à fortiori premitur aue, ſe in aere reſupinat, ita, vt ſurſum vngues; deorſum vero alæ ac poſteriora tendant. Id cum ipſi congrediens auis facere haud queat, ab accipitre demum vincitur.

Regem Gallum potentiſſimum.

Regem vero potentiſſimum ſignificare volentes, anguem pingunt, in medioque domum magnam, vel aliud quid conſtituunt. Gallus itaque ſuper medio conſtitutus angue, regem Gallum potentiſſimum deſignat.

Quod ferme impoſſibile videbatur omnibus hominibus.

Impoſſibile vero quid factu deſignantes, pedes hominis in aqua deambulantis exprimunt; & quoniam impoſſibile videatur, quod homo per aquam incedat, rationabiliter per hoc impoſſibilitatem ſignificant.

Bilibaldus Pirckeimerus colligebat, deſtinabatque honori Inuictiſſimi Imp. Caroli V. poſteaquam is Franciſcum I. Galliarum Regem victum cœperat.

APOLO-

Digitized by Google

APOLOGIA SEV LAVS PODAGRÆ,

Bilibaldo Pirckeimero autore.

REVERENDO DOMINO IACOBO BANNISSIO, DECANO TRIDENTINO Dgniſſimo, Bilibaldus Pirckeimer S. D.

DVo mihi longe diuerſa accidere ſolent, Banniſſi præſtantiſſime. Amici enim quotidie mihi ſcripta, & conuitiis quidem extorquere nituntur, turpe eſſe contendentes, cum docti pariter & indocti hac tempeſtate ſcribant, me ſolum perituræ parcere chartæ. At æmuli nunquam non mihi vitio vertunt, quod homo, vt vocant, Laicus, me litteris & negotiis, minus ad me pertinentibus immiſcere audeam. Vt igitur amicis morem gererem, non tamen offenderem æmulorum aures delicatiores, materiam ſumpſi, nemini præterquam podagricis moleſtam, quorum tamen indignatio, ob pedum tarditatem minus mihi timenda erit. Chiragra vero egregia, me etiam ab manibus illorum defendet, ita vt vndique tutus videar. Nec inſuaue fuit vetera repetere ſtudia, ac ea refricare in ludicris, quæ olim etiam inuitus tractare cogebar, nam & veteranus aliquando arma deſueta & nauita rudentes attrectare gaudet depoſitos, & ni fallor ineptiendo ſenſi, me non in concinne nugari, & ſi frontem perfricare vellem, longe argutius mentiri poſſe, quam pleroſque qui nimis inſulſe etiam in ſeriis nugantur, nemini tamen vnquam perſuadent. Sed & exemplum habeo, cum quidam tyrannidem, alius febrem, ille caluitiem, hic vero ſtultitiam laudauerit. Cur igitur mihi ſoli non liceret, quod nemini prohibitum eſſe cernimus? Tibi vero, Banniſſi optime, non ob communem calamitatem, aut ideo has nugas mitto, vt tu illas aliquid eſſe cenſeas, ſed vt veterem noſtram & nunquam intermorituram refricem amicitiam. Proinde, ſi potes, conſolationem aliquam expiſcare, nam tantum abeſt, quo ego vllam Podagræ beneficium agnoſcam, vt illam quotidie ſentiam moleſtiorem, niſi inter ſecunda, & non potius ridenda putes collocandum, quod ſtultus ego, à ſtultis perſuaſus medicis, perpetuum ſeptennium fruſtra ab omni vini abſtinuerim vſu, idque inter peregrinationes multiplices, & legationes ferme aſſiduas, cum Diuum noſtrum Cæſarem Maximilianum, nonnunquam per eas regiones ſequi cogerer, vbi aquæ potus quoque peſtilens eſſet, ſed tandem reſipui. Tu vero ni irrideri velis, ne in ſimilem aliquando errorem incidas caue, & me vt ſemper feciſti amantem ama. Nurembergæ Kalen. Octobris, Anno Salutis M.D.XXI.

Non ſum ignara, Iudices æquiſſimi, quam ſit res difficilis, ac odii plena, opinionem ſemel conceptam, ac iam diu inueteratam ex hominum delere mentibus, maxime inconditi & imperiti vulgi, quod non tam prudentia ad iudicandum duci, quam omni quodam impetu & furore rapi ſolet. Nec mirum, cum delectu careat, ſi etiam abſque diſcrimine ſententiam ferat. Quo pacto enim recte iudicari poſſet, vbi ſtoliditas prudentiam, temeritas rationem, conſilium animi ſuperauit impotentia? Proinde ſummopere lætor, tempus mihi aliquando oblatum, ac facultatem conceſſam eſſe, vt tandem inimicorum maledictis reſpondere, & inſani vulgo obiecta diluere valeam, ne ſemper male audire cogar, & nunquam mihi libere loqui permittatur. Quamuis non tam mea, Iudices, quam veſtra intereſſe rear, ne quis accuſatus tãtum, minime vero auditus ſeu conuictus pereat, quo non optimus quiſque à peſſimis hominibus temere inſimuletur, inſimulatus condemnetur, condemnatus vltimo afficiatur ſupplicio. Non iniuria igitur conſpectus hic veſter, clementiæ ac manſuetudinis index, vehementer me recreat, ac conſeſſus celeberrimus ita reficit, vt omnem timorem, omnemque ſuſpitionem, penitus ex animo reiecisse videar. Cur enim timerem? cum ea vos ſapientia, ea integritate & innocentia præditos ſciam, vt non ſolum nil mali ſuſpicari, ſed cuncta ſperare debeam, quæ apud homines ſancta, iuſta, pia, & plane exiſtimatione veſtra digna habeantur.

Verum antequam de cauſa dicere incipio, vos, Iudices clementiſſimi, oro & obteſtor, vt attente & cum bona venia, verba mea ad finem vſque audiatis, & me meum dicendi ordinem ſeruare patiamini, ac interim donec à me peroratum fuerit, ſententiam veſtram ſuſpenſam teneatis. Deinde ſiquam contra me concepiſtis iracundiam, exuatis, odium ſeponatis, indignationem abiiciatis, potiusque rem ac cauſam ipſam, quam aduerſariorum dicta, aut perſonam meam conſideretis. Tum autem ne ægre feratis, ſi opinionem aliquam ſiniſtram, ac temere contra me confictam, ſermo conuellat, ratio labefactet, veritas denique extorqueat. Id ſi fiet, plus hodie apud vos veritatem & iuſtitiam valituram ſpero, quam nequitiam, inuidiam aut omnes omnium criminationes & calumnias. Plane enim me oſtenſuram confido, tot ac tanta, quæ mihi obiiciuntur mala, vt plurimum, non tam mea, quam aduerſariorum culpa accidere. Inde ſi qua ſunt non tam grauia, ſed longe

longe eſſe leuiora, quam illi velint aut cenſeant. Demum me etiam multorum bonorum cauſam eſſe, ac maxima & innumera ſæpius afferre commoda. Nolite Iudices nolite perturbari, ſed quieti, vt cepiſtis, me quæſo audite, niſi enim cuncta quæ promitto, & plane quidem oſtendero, in arbitrium veſtrum poſitum erit, me etiam poſt cauſam auditam condemnare, ac ita fiet, vt vosmetipſi ab omni ſuſpicione liberi & à culpa alieni eſſe videamini, nec ego, ſi coniecta fuero, vllam pœnam recuſare auſim. Sin vero omnia quæ polliceor præſtitero, rogo, vt non tam mihi fauere quam officii veſtri memores eſſe velitis, quo ea quę fas & iura permittit, ſententiis etiam conſequi poſſim æquiſſimis.

Ceterum priusquam aduerſariorum obiecta diluere aggrediar, ante omnia mihi neceſſarium arbitror, ad populi rumorem & famæ malum reſpondere. Nam ſi bona (aduerſarii inquiunt) & tam multorum commodorum es cauſa, quare omnes tam impenſe te oderunt, execrantur ac deteſtantur? Nam & ſi fama ſæpius, non tamen ſemper errare conſueuit, præcipue cum inueterauit tam diu ac paſſim & vbique increbuit. At ego egregios illos accuſatores meos viciſſim interrogauero, cur & pueri magiſtros ſuos, etiam ſapientiſſimos, odere? cur improbi etiam leges optimas vituperent? Ideo nempe, quia præceptores diſcipulos bonis imbuunt artibus, ac meliores reddunt: leges vero malis impedimento ſunt, ne cuncta, quæ volunt ac cupiunt, patrare audeant. Verum non ideo magiſtri mali, quoniam à pueris odio habentur, nec leges iniquæ, quoniam à peſſimis hominibus vituperantur, ſed potius iudicio pueri carent, ac quemadmodum febricitantes de potu, ita illi de inſtitutióne male iudicant. Flagitioſi vero cum ſceleribus cunctis ſint inquinati, vellent reiectis legibus, omnia quæ luberent, potius licere, quam mala eorum facinora frœnis quibuſdam coerceri. Non igitur confeſtim malus erit, qui à multis, ſed qui iuſte & à bonis vituperatur hominibus: quemadmodum nec ille bonus, qui multorum, ſed qui proborum tollitur præconiis.

Cum enim ſemper & vbique malorum ſuperet numerus, nemo bonus illorum iudicio bonus eſſet, cum neminem niſi ſui ſimilem laudare conſueuerint. At tantum abeſt, vt inertis vulgi iudicium, præcipue apud bonos, alicuius ſit momenti, vt quam ſæpiſſime, qui male à malis audiunt, optimi cenſeantur viri: quemadmodum è conuerſo peſſimi & nullius frugis ſunt homines, qui populari aura in cœlum vſque feruntur. Vnde & diuinus ille Plato recte cenſebat, Quicquid vulgo placeret, vel ſolum ideo ſuſpicione dignum eſſe, etiamſi virtutis ſpecimen quoddam præ ſe ferre videretur. Deſinant igitur aduerſarii mei, & mihi quoque rumores obiicere inſanos, ac potius ſibiipſis incommoda, dolores & diros, quo non nunquam patiuntur, cruciatus, acceptos referant.

Ita enim viuunt, imò ita bibunt, ita luxu & delitiis cunctis diffluunt, vt etiam me inuitam ſæpiusque reluctantem, in ſuum contubernium pertrahant, ac feſtinare compellant. Raro enim, imo vero nunquam ſponte, ſed ſemper coacte, ad illos accedere ſoleo. Quod ſi peſtis, vt ipſi volunt, vniuerſi humani generis forem, non ſolum quibuſdam, ſed omnibus moleſta eſſem, nunc vero tantum abeſt, vt cunctis nocere valeam, vt etiam à multis quam lubentiſſime declinem. Non enim duris illis & agreſtibus oblector hominibus, qui nunquam quieſcunt, ſed aſſidue corpus labore exercent, nunquam vel raro genio indulgent, famem tolerant, ac ſimplici ſatiantur cibo, ſitim aquæ potu ſedant, male veſtiuntur, peius cubant, & qui ita ſunt animati, vt voluptatibus cunctis renuntiarint.

At præclari illi accuſatores mei, dum die noctuque pergræcantur, ocio marcent, labores vti peſtem execrantur, voluptatibus cunctis, maximé venereis, eneruantur, cibos terra marique conquirunt precioſos, gulam aſſidue cōdimentis omnifariis irritant, bibendi modum non neceſſitate, ſed libidine metiuntur, ac ſitim minime vino extingunt prouinciali, ſed exotico irritant, ſuper plumis voluuntur molliſſimis, ac non ſupetbe tantum, verum monſtroſe quoque veſtiuntur, & omnibus delitiis, quæ humana adinúenit nequitia, abutuntur, ita vt animum pariter & corpus eneruent, mihique ſæpius, quamuis ſim delicatiſſima, ob luxus nimios nauſeam concitent, omnem tamen culpam in me vnam conferre ſolent, penitus immemores, vitam ſuam corruptiſſimam, ac peſſimis vitiis contaminatam tot malorum cauſam eſſe, cumque ipſi tota errent vita, me tamen, ſi diis placet, nunquam accuſare & traducere deſinunt, nihilo iuſtius, quam ſi quis violenter ſeipſum in ignem aut mare præcipitaret, obiterque flammas, ſeu vndas incuſaret, tanquam periculi ſui cauſa eſſent præcipua, & non potius ipſemet ſponte ſe perditum iret. Sed ita natura comparatum humana, vt vnusquisque culpam propriam lubens in alium reiiciat, vt dum illum incuſat, ipſe innocens eſſe videatur, etiamſi ſolus totius mali cauſa exiſtat. Sane non hoc exigo, vt verbis meis ſolis, fides adhibeatur, ipſos precor intueamini, Iudices, ipſorum inſpicite corpora, facies, cutim, ora, colorem, aſpectum, inceſſum, & niſi hæc omnia extremæ luxuriæ ſigna eſſe inuenieris, nihil moror, quin vltimum ſubeam diſcrimen. Non igitur tam ego noxia; ſed ipſi ſunt, qui me delitiis ſuis ineſcarunt, ipſi ſunt qui me inuitam retinent, ipſi ſunt qui omnia peruertunt,

Digitized by Google

ac inde totam in me culpam conuertunt. Adſum, abeſſe me volunt: abſum, vitiis ſuis reuocant: in morbo ſanitatem, in ſanitate morbum quærunt, ſalutem propriam negligunt, ac illum à me non deſinunt repetere, ſibi ipſis malefaciunt, ac à me beneficentiam exigere iuſtum putant, turpiter volunt viuere, inde mihi nequiter maledicere. Conſiderate igitur, Iudices, quid eos impetrare conueniat, quos vita propria arguit, quos corporis habitudo prodit, quos conſuetudo inueterata reprehendit. Non cogitant eos bibere ac eſſe oportere, vt viuant, & non ideo viuere, vt edant & bibant. Non perpendunt tantum lurcones, & ventri deditos mihi infeſtos eſſe. Nemo enim, nemo inquam, tam impenſe me accuſat, niſi luxurioſi; nemo me crudelitatis arguit, niſi luxurioſi: nemo me inauditam eſſe damnatam clamitat, niſi luxurioſi. Hæc cum ita ſe habeant, Iudices audentne aduerſarii mei contra hiſcere? audentne in conſpectum veſtrum prodire, audentne pœnam, quam mihi innocenti irrogare contendunt, deprecari? ſed ego illis infenſa, & inimica ſum. Cupiunt igitur inimicam vlciſci, vt ipſi plane inimiciſſimi eſſe inueniantur? Equidem ſi mihi tam odioſæ nullã concedendam eſſe putant veniam, cur totis viribus contendunt, vt ad eos veniam? Cur non talem viuendi modum inſtituunt, vt nil mihi in eos nec liceat nec lubeat? Etenim ſi efferueſcentem ſuam aliquando frœnarent libidinem, & non tam procaciter omnibus abuterentur voluptatibus, forſitan & me quoq; aliquando mitiorem experirentur: ſin minus, tum ſaltem iuſtam indignandi haberent occaſionem. Sed difficile eſt, eum eſſe abſtemium, qui nil niſi luxuriari nouit, difficile eſt hominem frugi eſſe, qui in tota vita nil niſi potari conſueuit. Ferant igitur quod euitare nolunt, & ita valeant vt viuere conſueuerunt. Etenim ita exiſtimo, qui nil habent in vita iucundius, quam vt vitam turpiſſimis vitiis inquinent, vita eos ac ſanitate penitus eſſe indignos. Nam vehementer errant, qui in tantis voluptatibus ſanitatem quærunt, quemadmodum ſapientes agunt, qui ſanitatis tempore, cupiditates cohercent, aſſidueque de incolumitate cogitant. Porro cum me multis neſcarunt modis & annis, ac vix tot delitiis obſequentem reddidere, indeque repente reiicere, & omnem culpam in me vnam vertere conantur. Quid mirum? ſi & ego obnitar, vindictamque aliquando condignam ab eis exigam, & me durius quam vellent, ob acceptas vlciſcor iniurias: Proinde multos enumerare poſſem, qui cum inuiti, & vltima coacti paupertate, in quam ob luxum inciderant nimium, à lautiori cibo & potu abſtinuiſſent, priſtinam receperint ſanitatem, quod minime euenire potuiſſet, niſi ipſe potius, quam ego in culpa fuiſſent. Atqui cum laboribus cedam, nec penitus ſobrietate eluctor, plane liquet, an ego iniqua ſim, vel potius egregii accuſatores mei delinquent. Quæ vero ad perſonam meam attinent adeo vilipendo, vt etiam inde gloriari ſoleam. Etenim qualiſcunque ſum, omnibus tamen æqualem neceſſe ſcio: Regibus, Pontificibus, Principibus, opulentis, tenuioribus, nobilibus & ignobilibus. Nulla enim apud me perſonarum eſt electio, nullum diſcrimen, niſi quod apud molles & delicatos potius, quam ſobrios & abſtemios eſſe cogor: non ſolum qui ita me ſuis blanditiis ſollicitent, ſed qui vi, & duris aliquando vinculis coerceant. Ceterum obiiciet aliquis, non ſolum nepotes à me infeſtari, ſed etiam temperatiſſimos quandoque homines, & qui mirum in modum à delitiis & luxu abſtinent, male affici, verum ſi id aliquando, raro tamen accidere ſolet, ac ideo haud iuſte in exemplum trahi debet, aut poteſt. Atqui nec tum ego quidem potius, quam illorum parentes, ſum accuſanda. Quid mirum enim ſi cum maiores cuiuſpiam, valetudinarii exiſtant, ſimiles ſibi quoque procreent liberos. Nihil enim conuenientius quam à ſimili generari ſimile: quo pacto igitur, quod illis à natura ingeneratum eſt aut parentum vitio euenit, iuſte mihi obiici poterit? Cum nec maiorum ſtemmata, nec opum ſplendores, mihi referantur accepti. Deſinant igitur mihi alienum vitium tanquam proprium imponere, & ſi maiorum dignitate & diuitiis gaudere iuſtum putant, non indignentur, ſi etiam in morbis & ægritudinibus ſuccedant hæreditariis, qui ſi illi quoque modeſte viuunt, & à ſuperfluis temperant delitiis, longe mitius cum eis ago, quam aut parentum merita aut naturæ exigat peruerſitas. Neque enim vtcunque de me ſentiant homines, tam improba ſum, vt pari pœna, noxios iuxta & innoxios affligam. Nec etiam tam immanis & fera, vt nunquam acerbitatem remittam, quemadmodum multi alii facere ſolent morbi, qui perpetuo cruciatu miſeros affligere ſolent homines, veluti mentagra, pluriaſis, lepra, & reliquæ id genus infirmitates innumeræ, quæ præterquam qui omnem curam reſpuant, ad vltimam mortales perducunt deſperationem. Etenim ab inſidia infeſtationum aliquando interquieſco, & ſubditis meis, ſæpius longa dolorum concedo interualla. Non ſecus ac quiſpiam agricola, qui feſſos boues ſuo tempore ab aratro ſoluit, & optata quiete refocillat. Porro quod non tam noxia ſim, vt me quidem inſimulant, vel inde liquet, quod raro quis moleſte ferre conſueuit, cum primum amicum aliquem à me correptum audiuerit, ſed potius in riſum ſoluitur, accurrit, iocatur, & ferme congratulari videtur. Quod profecto nunquam eueniret, ſi ego tam noxia aut moleſta, vt ipſi prætendunt, exiſterem. Vnusquisque enim cum amicum ſuum morbo aliquo inſanabile corripi audit, haud ridere vel exultare, ſed flere, aut ſaltem dolere conſueuit. Quo pacto enim amicus eſſet, ſi ob amici calamitatem rideret? Cum vero ridet, non me adeo malam & humani generis perniciem eſſe demonſtrat. Etenim ſæpius videres totum amicorum

agmen,

Digitized by Google

agmen, ad aliquem, à me correptum, aduolare, non inſuauibus cauillis laceſſere, & totos dies lætos ducere, quod nunquam, ſi ego tantæ læticiæ & iucunditatis conciliatrix abeſſem, euenire poſſet. Ex quibus plane conſtare arbitror, neminem tam obtuſæ mentis eſſe, quin plane videat, aduerſarios meos non tam me iniuſtæ accuſare, quam ſeipſos præcipuam mali ſui cauſam oſtendere, & ſi qua in me culpa deprehenditur, longe eſſe leuiorem, quam illi arbitrentur, aut forſitan vellent.

Nunc vero ſi potero, edocere pergam, quæ commoda, qualiaque ſæpius affero hominibus bona. Vos tantum Iudices oro, vt mihi, ſicut huc vſque feciſtis, aures atque animos benigne præbeatis. Sane haud nego, me pleriſque & admodum moleſtam eſſe. Verum ſi recte conſiderare voluerint, inuenient profecto, multa eis euenire bona, quibus penitus carerent, ni illa meo prouenirent beneficio. Quot enim mei gratia honorantur, cui nemo alias à via cederet? Nam quam primum me homines al cui comitem eſſe cernunt, illi locum dant, ſecedunt, & ob me ſolam honore afficiunt, etiamſi longe, vel ætate, fortuna, aut conditione præſtent ſeu ſuperent. Multos curru ſublimes, aut equis phaleratis vehi, ſellave geſtari cernitis, qui niſi meo vterentur beneficio, pedibus iter facere cogerentur. Quibusdam, cunctis aliis ſtantibus, & inter Reges & Magnates, ſedere licet, quin non deſunt principes ipſi, qui id iubeant & hortentur, cum interim clientes puluinaria & ſcabella ſedilia afferant, ac eos omni demereantur officio, & cuncta, quæ illis grata eſſe putant, ſubminiſtrent, cum alioqui & citra meum fauorem vix illos alloquio dignos ducerent. Conſiderate, Iudices, num hæc ſint vilia, & non potius votis etiam expetenda? Quin non ſolum in conuentibus, ſed & in conuiuiis præ ceteris honorantur. Nam vt plurimum in ſuperiori accumbunt loco, & quamuis lautiſſima apponatur menſa, & quæ cibo ac potu, vt tunc fieri ſolet, illuſtriſſima ſit, mei tamen cauſa ſemper aliquid accedit, aut cibus delicatior, aut vinum ſuauius. Quinimo cunctis aliis tacentibus, & præſenti contentis abundantia, ſolummodo meis conceſſum eſt, quidquid lubet poſtulare, imo illos hoſpites vltro hortari ac rogare ſolent, vt reiecto pudore libere poſtulent, quidquid appetant. Id enim beneficii loco acceptare conſueuerunt. Sed dicet quiſpiam moroſior, non tam honoribus, quam calamitatis gratia hęc accidere. Ego vero non tam conſiderandū arbitror, cur aliquid fiat, quam quid boni inde eueniat, ac ſatis eſſe tibi ſoli permitti, quod alias nemini conceditur. Nam nec egenus quiſpiam, cur, aut vnde accipiat, tanti facere ſolet, quanti, vt habeat, acceptisq; iucunde frui poſſit. Quid dico de egenis, nonne Reges ipſos quotidie cernimus, integra occupare regna, nec interim curare, ſi iuſte id fiat, aut iniuſte, dummodo illa poſſidere, & ſuæ poſſit ſubiicere cupiditati. Nec dubito, quin innumeros reperire poſſit inopes, qui ſe fœliciſſimos putarēt, ſi tali calamitate frui, & interim à labore, & dura pauperie interquieſcere poſſent. Quid enim diuitib. illis delicatius? quid ornatu eorum cultius? quid habitaculis elegantius? ad quorum ædes ſi acceſſeris, minime vt aliorum hominum ſitu ſqualle͂t, aut neglectæ iace͂t, ſed omnia rident, omnia fulgent, non ſecus ac in nundinis inſtitorum tabernæ, aut feſtis diebus Deorum templa ſplendent, ita vt multos inuenias, qui in tanta abundantia ægrotare mallent, quam in vltima illa paupertate recte valere. Adde quod huc defertur, quidquid egregii, aut elegantis in vrbe eſt, quod vel viſum oblectare aut guſtum recreare, ſiue auditum demulcere poteſt. Hic egregia artificum conſpiciuntur opera, huc fructuum apportantur primitiæ, & ſi quid noui annua producit temperies. Hic demum cernere eſt, quicquid inter homines varium & delectabile habetur. Nec deſunt interim, qui aſſidue rumores afferant nouos, & identidem fabulis ſuauiſſimis aures meorum impleant, ita vt & Imperatorum, Regum, gentium, ac cunctorum hominum, ſiue pacis ſiue belli negotia præclare ibi expediantur, nec quempiā latere poſſit, quid apud Thraces, quid apud Seres, quid etiam apud vltimos geratur Indos. Hæc omnia mea proueniunt opera & ſedulitate, etiamſi interim homines ignorent, quid in propria agatur domuncula. Porro dum mortales negotiis meis detineo, ſæpius à variis grauiſſimisque periculorum conſeruo caſibus. Quam diu enim mihi ſunt obnixii, nec mari ſe credunt furenti, non venando rabidis ſe obiiciunt feris, nō rixas ſuſcitant, non cœdes committunt nephandas, non capiti ob tegularum caſum timere coguntur: Sed extra teli iactum poſiti aliorum pericula ocioſi ipſi recenſere audiunt, quod pleroſque à rerum publicarum adminiſtratione, nec non à moleſtiſſimis Tyrannorum & Aulæ libero negotiis, qui citra fauorem meum, curis indeſinentibus & perpetuis ſubiacerent ærumnis? Atqui nec interim rei deſum domeſticæ, ſed ſtrenue meos ad hanc augendam hortor, & impello. Quod eo eſt facilius, quo minus ob deambulandi impediuntur negotium. Non enim quia pedes aliquando ſuum negant officium, ideo & illi à ſellulariis & quæſtuariis arcentur artibus, ſed tanto ad eos ſunt aptiores, quanto ad ambulandum impotentiores. Igitur ſedendo longe maiores aliquando conquirunt opes quā vnquā currendo, aut etiam ſaltando cogere poſſent, quibus penitus carerent, ſi vagabundi hinc inde diſcurrere, & plena libertate poſſent frui. Non ſunt hęc contemnenda, Iudices, ſed longe maiora audietis. Etenim dum corporis gero curam, minime interim animum negligo, præcipue vero ingenium excolo. Etenim nulli veſtrum dubiū eſt, litterarum, ac bonarum artium ſcientiam longe honoribus & multis anteſtare diuitiis. Atqui ego illas egregie doceo, ac plurimos enumerare poſſem, qui meo beneficio ad linguarum cognitionem,

Digitized by Google

& doctrinam peruenerunt ſummam. Dum enim non habent quod agant, litteris bonis non deſinunt incumbere: & ne fruſtra tempus labatur, quotidie eruditiores euadere contendunt. Sed quid dico de linguis & litteris, cum etiam meos egregie in diſciplinis liberalibus, & vniuerſa circulari ſcientia inſtituere conſueuerim? Potiſſimum vero lepidiſſima illa Muſica, cuius harmonia & concentu, identidem curas pellere, & aures modulaminibus oblectare valeant ſuauiſſimis, Præterea & perbelle Rhetoriſſare doceo: nam me artis eiuſce non penitus ignaram eſſe, vel iam puto intellexiſtis. Quam primum enim inuado quempiam, pariter & excuſationis materiam etiam ex penitiſſimis Rhetorum locis ſubminiſtro, ita vt hic talum intorſiſſe, ille pedem ad lapidem offendeſſe, alius ab alto cecidiſſe, aut aliud quid reticuli prætendat & inueniat, quo hominum oculos præſtringere, & cauſam ſuam quam fauertime defendere queat, idque non ſolum Rhetorum more verſibiliter, aut perſuaſiue, ſed ad dialecticorum conſuetudinem neceſſario & vere addito etiam iuramento, vbi fides defecerit, aut ita negotium exigere videtur. Sed vt obmittamus ſcientias humanas, nonne etiam cœleſtibus meos imbuere ſoleo? veluti Aſtrologia illa, arte vera diuina & antiquiſſima, cuius laudes etiamſi vellem, minime tamen explicare poſſem. Nam & propter excellentiam ſingularem, Deos inuentores habere meruit, ac in tanto olim fuit honore, vt ſolum Regibus & prudentiſſimis cognita eſſet hominibus. Hanc ego præcipue meis trado, ac ita eorum corporibus infundo, vt eam citra calculos, & numerandi artem pernoſcant. Non qui Arithmeticam ignorant, quam vt audiſtis, dum rei pecuniariæ ſtudent, vel præcipue meo tenent beneficio: ſed vt res miraculo ſimilis videatur, & vis mea ſingularis & induſtria ab omnibus cognoſci valeat. Non igitur ob motum cognoſcendum cœleſtem, tabulis quibuſdam, aut inſtrumentis indigent aſtronomicis, ſed priusquam Phœbus Chintiam ad ſuam admiſit complexum, aut per diametrum claro impleuit lumine, efficio, vt affectiones illorum non tam mente intelligere, quam corpore, & re ipſa ſentire queant. Nec ſolum id in luminaris ſplendidioribus, ſed etiam in aſtris præſto errantibus, ita, vt nunquam eos, ſiue frigidi Saturni, aut rabidi Martis, infauſtus latere poſſit aſpectus, ſiue ſe inuicem oblique intueantur, ſeu horoſcopum ipſum, aut corporis gubernatricem lunam, vi ſua infecerint. Nullus igitur vates, ſolis aut lunæ deliquium, verius, quam mei diſcernere; nullus tempeſtates, niues, grandines, aut imbres certius prædicere poteſt, ita, vt prius quam aeris mutatio aliqua accidat, illi antea, toto etiam triduo, ita euenturum, certiſſime præſagiant. Nonne hæc ingentia Iudices? nonne admirationis plena? Ceterum non minore præconio, & laude dignum, qui inſignem medicandi artem, & qua vix aliud præſtantius Dei hominibus conceſſere, meis etiam inuitis inculcare ſoleo, ita, vt etiam aliquando medicis ipſis exactius herbarum, florum, plantarum, ſeminum, radicum, arborum, foliorum, fructuum, lacrymarum, metallorum vim intelligant & pernoſcant, vt interim de animalium ſanguine, pelle, adipe, lacte, felle, oſſib. neruis, lotio &c. egregie ſileam, quid frigidum, quid calidũ, quid aridum, quid humidum, quid ſtipticũ, q̃d repulſiuũ, quid apertiuum, quid attractiuũ, quid reſolutiuũ, quid inſtauratiuũ, quid primę, quid ſecundæ, quid tertiæ ſit virtutis egregie informo, nec intellectus cognitione ſolum, ſed etiam ad actum (vt vocant) practicum deduco, quemadmodum & meis, in cunctis reliquis tribuere ſoleo, vt non minus in rebus agendis quam cognoſcendis & diuidicandis excellant. Nec mirum, cum & dono meo cunctarum gentium hiſtorias, omnium Poetarum fabulas legant & cognoſcant, & quod præcipue generoſi animi eſt indicium, cum omnes homines ad quæſtum ſuum reſpiciunt, ſola ego hæc cuncta gratis, & absque mercede doceo.

Hæc igitur cum ita ſe habeant, & mea vt arbitror, Iudices æquiſſimi, in accuſatores beneficia cognoſcitis, & quemadmodum mihi gratiam referre ſtudeant videtis. Verum enim vero quid iam diu parturiant, & contra hæc noſtra intendant obiicere, perbelle noui, nempe hæc omnia non tam beneficii, quam ſummæ calamitatis eſſe indicia, ac me potius humani generis luem & perniciem, quam fautricem aut benefactricem eſſe, vtpote quæ formæ ſtatum immutem, ſanguinem exhauriam, colorem inuertam, vires atteram, ſomnos adimam, lumina heberem, alacritatem demam, lætitiam auferam, lepores, riſus iocos pellam, manus, digitos, articulos, humeros, genua, talos, totum denique corpus incuruem, frangam, debilitem: atqui dum talia mihi obiicere contendunt, illis accidit, quod cunctis euenire ſolet, qui animi potius morbo, quam ratione certa diiudicant: Ignorant enim homines inepti, & vere ignorant plus ſe mihi accuſatione ſua laudis tribuere, quam obiicere turpitudinis, aut vitii. Etenim dum corpus debilito, animum ſano, dum carnem affligo, ſpiritum corroboro, dum terrenum expurgo, quod cœleſte eſt introduco, dum temporarium adimo, quod immortale eſt confero.

Proinde nemo veſtrum Iudices equiſſimi, tam eſt inſulſus, qui ignoret corpus animæ eſſe contagionem, quæ nunquam florere queat, ni illud deſloreſcat, ſemper enim craſſa hæc moles, impedimento eſt, quo minus homines ad cœleſtia valeant eniti. Siquidem innumera corpus impedimenta obiicit, ac tanquam nebulas quaſdam offundit, quibus mentis heberetur acies & obfuſcetur, quo minus verum cernere, aut ſequi valeat, quantis enim ærumnis homines agitantur,

vt ſolum

vt ſolum mortali huic corpori, quæ ad vitæ vſum ſpectant, poſſint ſuppeditare? Non dico de ſuperfluis, ſed etiam ſumme neceſſariis, tametſi pauciſſimis natura ſit contenta. Sequuntur animi ægritudines, nempe, voluptates, opiniones, timores, conturbationes, cupiditates, amores, odia, & reliqua id genus vitia, quæ raro aut nunquam animum quieſcere permittunt, ſed ſemper exagitant, non ſecus ac ignis vis quædam violenta, quæ ſubinde aquam ferueſcentem ebullire cogit. Bella vero, ſeditiones, pugnas, iniurias, cædes, rapinas, incendia, quid aliud concitat, quam corpus & immenſa eius libido habendi, ac nunquã exſatiata cupido? Omnia enim pecuniæ gratia fieri cernimus. At illas, corporis cauſa, & eius vſu quærere cogimur, ac ita fit, dum corpori indulgemus, quam longiſſime ab animo diſtrahamur. Sunt enim corporis ſenſus, tanquam equi quadrigæ ſine vlla ratione currentes, animus vero inſtar aurigæ currentium fræna retinet, ac ideo, quemadmodum equi absque rectore præcipites ruunt, ita corpus ſine ratione & animi imperio, in ſuum fertur interitum.

Vnde ſapiens quisq;, quam longiſſime à corporis ſe commertio ſegregat, vt animum ad ſupremum tollere, & recte iuxta illum viuere poſſit. Quantum enim ſe à corpore auertit, tantum ſe ad animum conuertit, à corporalibusque deſideriis abſtinet, voluptatibus dominatur cunctis, honores, fortunam, diuitias, nobilitatem, famam, & quicquid apud homines beatum ducitur, flocci pendit, ſpernit, contemnit. Non ignominiam, non paupertatem, non afflictationem, non mortem denique ipſam formidat: ac omnia, quæ corpori ſunt contraria deſiderat: at qui corporis obſequitur ſenſibus, præterquam quod ei à virtutibus excidere neceſſe ſit, nunquam quod deſiderat conſequitur, nam falſis impeditus, quæ vere bona ſunt, perſpicere nequit. Et quemadmodum corpus è terra ortum ſumpſit, ita animi origo de cœlo manat, ac is de mente diuina eſt decerptus, vt non inepte dictum ſit,

Senſum à cœleſti demiſſum traximus arce.

Et alibi:

Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur:
Alterum nobis cum diis, alterum commune eſt cum beluis.

Nil igitur animo præſtantius, nil diuinum magis; tantumque corpori præſtat, quantum dominus ſeruo, aut viuens mortuo, ac quemadmodum corpus nil niſi terrena curat, ita animus liber & rectus, nil niſi cœleſtia cogitat. Videtis ergo, iudices optimi, quanto res ſit præſtantior animus, corpore.

At nunc ſi potero oſtendam, quam egregie ſim mentis excultrix, ac quantum cœleſtem animum efferam, dum corporis vitia continguo, quamuis nec corpori ipſi ſemper nocere, ſed plerunque prodeſſe ſoleam. Nam & pinguedinem ſuperfluam, ac ſuperabundantem attenuo, exſicco, humoresque ob intemperantiam aſſidue redundantes, conſumo, ac ni id facerem, ſæpius in molem immenſam ſurgeret, & ob nimiam obeſitatem haud paruum incurreret periculum. Deinde & vitam, vt medicorum norunt pueri, prolongo, niſi enim noxiam, ac furẽtẽ materiam illam, ad membrorum articulos impellerem, absque dubio in cerebrum, cor, epar aut ſtomachum impetum facerent, ac per quam facile ſpiritum extinguerent vitalem. Ceterum omiſſis iis quæ carnis ſunt, ad hominum deueniamus vitia, quæ ego præ cunctis egregie curare noui: ita vt nemini hac arte cedã, ſiue ille ſit Philoſophus ſiue ſit Theologus. Non ſolum enim impedimento ſum, ne mei præcipites in ſcelera ruant, ſed etiam mala, quæ iam diu inoleuere, deleo, ac ſæpius penitus expello, obiterque, ne impune peccaſſe videantur, diligenter annitor, & ni hæc cuncta præſtatem, plerique nunquam à vitiis deſiſterent, ſed aſſidue cumularent malum malo. Sub initium igitur, parentem ferme omnium malorum, ſuperbiam, & ambitionem domito, ac quam nihil ſit humana arrogantia viribus meis demonſtro, quam euanidum formæ bonum, quam facile corporis pereat robur, quam fluxi ſint humores, quam opes labiles, quam generis nobilitas nihil, quam inanis ſit omnis omnium mortalium gloria, ac ita efficio, vt homines, ſe homines eſſe, meminerint, nec diis ſe cenſeant equales. Pręterea dum illis humanas oſtendo ærumnas, inuidentiam, æmulationem, obtrectationem, ac plane rerum alienarum curam impertinentem extinguo. Quo pacto enim curioſe de alienis cogitarent, qui nequirent ſatagare in propriis? Omnem igitur maleuolentiam adimo, ita, vt mei ne vllas calumnias, fraudes, aut dolos nectere cogitent, non inimicitias, non diſcordias, non rixas concitent vllas, ſed ſatis ſuperque rebus ſuis negotioſi exiſtant. Nam quantum pertinet ad odium, inuidiamq;, efficio, vt nec ipſi inuidi eſſe poſſint, minus vero inuiſi, ſed potius conſolatione & omni miſericordia digni videantur. Non ſunt hæc leuia Iudices, ſed præſtantiora audietis. Tria ſunt, quæ potiſſimũ meis ſunt infeſta, licet ſemper accepta, mihi vero nunquam non vtiliſſima; ingluuies, amor, & excandeſcentia. Atqui ego non tam ad commodum proprium, quam accuſatorum meorum ſalutem reſpicere conſueui. Illos enim identidem moneo, vt ab hoſtibus tam infenſis diligenter cauere diſcant. Si vero mandata mea neglecta eſſe comperio, & me de illis egregie ob contemptum vlciſcor, & in futurum cautiores reddo, ne tam facile imperium meũ contemnere audeant. Quotienscunq;

Digitized by Google

igitur,votando ſe nimium repleuerint,aut merum ingurgitauerint ſuperflue,continuo vindex ſum præſto acerrima, & pœnas quas meruere exigo, & ne de hinc vires meas floccifaciunt, adhortor. Quamuis non ſim tam agreſtis,vt vel cibum debitum ſubtraham,aut Bacchi liquorē penitus denegem: ſed meo beneficio,mei non nunquam & delicatius veſci,& ſuauius bibere conſueuerunt,præcipue cum nymphis ſacraſacere haud neglexerunt. Porro ne libere agreſti illo domino inſeruiant, aut pulchrę Veneris moueantur blandiriis,frequenter deterreo.Nam & eos ab impudicitia conſeruo, ac nuptis pariter,& puellis,pacem impetro, ita, vt nunquam, aut raro,mei ſtupra ſeu adulteria committere audeant. Sin ſecus,ita eos accipio, vt non minus facti pœniteat, quam ſubeat odium fœminei ſexus vniuerſi. Et quid maius amiciſſimus quiſpiam conferre poſſit? quam hominem à tot liberare incommodis,totque eximere periculis,quæ ſemper & vbique imberbem illum,& matrem,plane tale prole dignam,ſequi conſueuerunt.Ceterum quid de excandeſcentia dicam furoris & inſaniæ plena, quam nemo æque ac ego emendare nouit,adeo,vt etiam iræ ac indignationis ſeruos,libertate donare,contemptores vero,pro meritis corripere ſoleam. Talia ſunt,quæ mihi accuſatores mei obiiciunt,talia in me reprehendunt,dum corpus inſeruitutem redigo, meliorem vero partem ſubleuo quam iuſte, neminem veſtrum iudices latere arbitror. Proinde quemadmodum carnem vitiis infectam expurgo,exorno animum, à virtutibus cunctis decoro, nec illum iacere ſino,ſed aſſidue in altum erigo. Equidem minime vos Iudices latere arbitror, magnam hominum partem ita animatam eſſe,vt ſi ſemper ſecunda vterentur fortuna,nunquam conditionem ſuam expenderent,nunquam ad ſuperna reſpicerent, ſed ſemper inferna illis eſſent curæ. Pecorum inſtar voluptatibus dediti, à virtutibus vero penitus alieni: corporis ac ventris curam gerentes, ducem autem animum negligentes: adeo,vt tales, neque philoſophorum præcepta,nec ſaniorum adhortatio,non ius, fas, pietas,non leges humanæ, minus diuinæ à tanta mentis cœcitate eruerent. At ego illis, tanquam nitidiſſimum iubar exorior, & diſpulſa caligine ita tenebras illorum illumino, vt relictis terrenis,plane animum ad cœleſtia tollant, ac cogitent, quam vana ſit omnis mundana gloria, quam fragile & nullius momenti humanum corpuſculum, quam ſpes, cura, ſollicitudo inanis, quis rerum exitus, quæ tandem bonos præmia, quæ malos ſupplicia maneant. Hæc dum meis redigo in mentem, vt Deum vere non vt hypocritæ ſolent, ficte adorent,largior,illum cognoſcant,illum inuocent, illum venerantur, illum demum boni & mali diei eſſe factorem & dominum eſſe ſciant, ac intelligant. Et quid præſtantius, quid vtilius hominibus concedi poſſet? quam & creatorem ſuum agnoſcere,& illi dignas gratias agere quirent, non ſolum ob ſecunda, ſed etiam aduerſa,id enim vel præcipue largior,vt mei dum affliguntur, non minus quam cum proſpere agunt, deum laudent & extollant. Quoniam æquanimes eſſe, & omnes dolores ac labores toleranter perferre didicerunt. Deum igitur variis lachrymis inuocant, ac corde adorant humili. Quod ſi voti compotes euadunt, laudibus laudes accumulant: Sin minus,omnem aduerſitatem fortiter ſuſtinent. Quoniam præſtantiſſimam virtutum patientiam, meo conſequuti ſunt beneficio. Cuius laudes enumerare pergerem, niſi ſcirem,neminem pro meritis illam extollere poſſe. Proin ſi quiſpiam in manus meas incidit,qui reluctando,aut indignando ſuperbire, ſeu obniti audeat,ita illum demulceo,vt & Gratiis humanior,& ſeruis ipſis humilior eſſe videatur. Quis enim viribus, & potentiæ meæ immenſæ reſiſtere poſſet? At qui quanto obnitentibus ſum aſperior, tanto * * in ratione manentibus indulgeo,ac ita fidem corroboro,pariterque ſpem firmiter in Deo ponere doceo. Quo pacto enim non in Deo ſperarent? qui certo certius cognoſcerent, nec bonos meritis,nec malos carituros ſuppliciis. Quandoquidem nullum exactius fœlicitatis eſt ſignum, quam huius ſeculi calamitas,nam quod hic eluitur,minime ſeruatur futuro. Poſſem hoc multis oſtendere argumentis,poſſem ſacris probare litteris,niſi auribus veſtris parcendum,& ſexus,ac conditionis meæ rationem habendam eſſe ſcirem. Proinde mei diſciplina mea eruditi,præ aliis charitatis opera exercere norunt:non ſolū in iis, quę ad cultum ſpectant diuinum,ſed etiam quæ ad ſubſidium humanum pertinent,nam ærumnis edocti propriis,libenter neceſſitatibus ſubueniunt alienis,ſperantes hoc pacto,& ſaluti ſuæ melius conſulere, & neceſſitati alienæ ſuccurrere poſſe. Et hæc ſunt,Iudices æquiſſimi,maleſacta illa nefanda, quæ perpetro, dum corpus humilio, animum vero in libertatem aſſero,vt purgari & ſuperna recte valeat conſiderare. Nam ex ſceleratis pios facio, ex turpibus honeſtos,ex ſuperbis humiles, ex inuidis amicos, ex maledicis benedicos,ex fraudulentis & doloſis officioſos,ex petulantibus continentes,ex iratis manſuetos, ex aſperis clementes,ex ſocordibus ſtrenuos numinis cultores,ex indignantibus patientes,ex auaris liberales: fidem, ſpem,charitatem infundo: humana contemnere, & ſolum cœleſtia amplecti doceo: omnia recto modo diffinire,ac certa ratione & conſilio regere,bona & mala diſcernere, hæc diligenda, illa vero fugienda. Deum colere,mandata eius, fidem, veritatem ſeruare, charitatem exercere, pietatem non negligere, honeſte ac bene viuere, alium non lædere, contra fas nihil agere, innocenti miſereri,benemerentibus gratiam referre, malum pro malo haud reddere, nullo precio, nulla gratia, nulla ſpe, à ſemita recta deflectere, ſed in omnibus ſolam iuſtitiam præ oculis habere:

intrepi-

Digitized by Google

Intrepidum,ac minime meticuloſum eſſe,res humiles ſpernere, ac ſolum excelſas, & magnas expetere: ardua & difficilia quoque honeſtatis gratia voluntarie tolerare, ſtabiliter in ratione permanere, contra ſtimulum non calcitrare, nullo dolore ab officio diſcedere,ſed ſemper ad veram gloriam aſpirare,voluptates turpes non ſuſcipere,cupiditates temnere,calcare, conſiliis gubernare, non temere in odium,iram, vindictamve ruere, humanis caſibus compati, comitatem, manſuetudinem, clementiam habere,pudorem,honeſtatem,autoritatem,modum denique in omnibus rebus ſeruare,cunctaque certo termino metiri,ſeipſum cognoſcere, finem, qui omnem manet carnem aſſidue præ oculis habere: ob recte facta præmia, ob vitia certiſſima expectare ſupplicia, & quid plura? Nihil denique, dum carnem affligo, ſoleo omittere, quo animus melior reddatur, emendetur, & originis ſui memor eſſe valeat. Videtis nunc Iudices, melius ſit corpus, quam animum ægrotare? ac nunquam rectius valere homines, quam cum minime valent. Cernitiſne, aduerſiarios meos ad veritatem cœcutire, non ſecus ac oculos infirmos ad ſolis ſplendorem? Intelligitiſne oportuniſſimis remediis, me vitia ſanare: ac minime reprehendendam,ſi id quod immedicabile eſt, durius aliquando curare videar,cum nec medici ipſi,crudeles cenſeantur,aut iniqui,ſi igne,aut ferro vtantur, quotiens remedia cetera incaſſum fuerint adhibita: imo ſæpius etiam mercede ingenti conducantur,vt vel vrendo, aut ſecando ſanitatem reſtituant hominibus. Sane ſi quis mihi obiecerit, & alios quoque morbos cuncta,quæ enumeraui,præſtare, id non ſolum nego, ſed etiam pernego. Nam vt audiſtis,aut cito mortales opprimunt aut ita affligunt, vt vix aliquãdo de animæ ſalute cogitare poſſint,cum ego penitus contraria facere ſoleam. Nam & recte vires meas intendere, & cum vſus poſtulauerit oportune remittere noui.

Proinde,Iudices, licet innumera adhuc eſſent recenſenda, finem tamen dicendi faciam, ſi prius magnorum hominum exemplo oſtendero,neque turpem meum exiſtere conſortium, neque miſerum. Excelſi vero animi eſſe & proſpera pariter,& aduerſa æquanimiter proferre, diramque ineluctabilem neceſſitatem,in virtutis ſpecimen conuertere. Et vt ſeculi huius magnates prætercam,me Troię ille dominator Priamus in aurea ſua tecta admiſit:me Peleus,me Bellerophontes,me Oedipus non excluſit: me Pliſthenes,me Protheſilaus,me ſapiens ille Vlixes humane ſuſcepit. Et quod forſitan mirum videri poſſit,nec Achilles ipſe,licet pedibus velox,meum effugere potuit imperium. Nugentur Græci vt velint,& ob amicam ereptam iratum fingant,ego tamen eum à prœlio prohibebam, ego illa Briſeis eram, ego Danaum preces ſpernere cogebam. Nonne igitur prudens quiſque malle deberet, cum tantis heroibus, aſpera quæque tolerare, quam cum abiectis & vilis animi hominibus,voluptatibus inſanis & turpiſſimis delitiis eneruari? potiuſque animum virtutibus cunctis excolere,quam beluarum inſtar corpori & ventri deſeruire.

Ceterum,Iudices optimi,cum me iam pręſtitiſſe arbitror,quod ſub initium ſum pollicita,nempe accuſatores meos potius malorum ſuorum cauſam eſſe,quam me miſeram: Dein longe eſſe minora, quæ mihi obiiciuntur, quam vulgus clamitet: Demum multum me & minime vulgaria bona afferre:auribus veſtris amplius moleſta eſſe deſinam.Nec vos Rhetorum more enumerationem aliquam expectabitis,nam & memorię veſtræ pariter & bonitati confido,nec affectus mouere curabo,potius in innocentia mea,ac iuſtitia veſtra,quam in eloquentia vlla ſpem omnem conſtituens. Hoc oro,vt ita decernere velitis,ne mihi miſeræ, vulgi rumorem, plus quam culpam meam nocuiſſe ſentiam. Nam ſi etiam perſona ſim inuiſa,cauſa tamen non inferiorem me eſſe noui. Si digna ſum,quæ male audiam, & vos indigni, qui male iudicetis, nec mea plus quam veſtra intereſſe reor, vt vel vos exiſtimationem veſtram conſeruetis illæſam,aut ego vobis ſalutem meam acceptam referam. Nam ea de vobis hominum expectatio eſt,vt non minus fama veſtra,quam caput meum periclitari videatur. Quapropter quanto magis damnatio iniuſta vobis dedecori eſſet, tanto magis abſolutio æqua erit glorioſa, non ſolum opinione mea, ſed omnium mortalium, amicorum pariter & inimicorum. Proinde quemadmodum nec perſonam meam mihi obeſſe,ita nec accuſatoribus ſuam prodeſſe decet,ſed potius res ipſa expendenda erit & ſola veritas præualere eſt digna. Nam illi,dummodo voti compotes euadere poſſent,parui ducerent,ſi fama veſtra,innocẽtia mea,fas, pietas, iuſtitia demum ipſa periret. Quid enim cũ me ita crudeliter damnari petunt, aliud quam vt iuſtitiam negligatis rogant,demum vt leges ipſorum libidini ſubiiciantur rogant. Atqui vos diligenter conſiderare oportet,quid tales impetrare conueniat, qui totius mali cauſa ſunt & origo, qui morum improbitate ſemetipſos in tantas præcipitant calamitates, qui tot vitiis obruti, ad alienam tamen famam depeculandam parati accedunt. Cauete igitur,& diligenter cauete,Iudices cõſcripti,ne intemperatiſſimorum hominũ verbis callidiſſimis circumſcripti videamini, ſed potius ſi ſapitis, quidnam officij veſtri, non illorum temeritatis ſit,conſiderabitis. Id ſi feceritis, ni fallor,me abiectam, me nocentem, me miſeram communi veſtro calculo, vnanimiter condemnabitis,&c.

MAGNIFICO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO Norimbergenſi, amico & vti fratri.

Theophraſti Characteres illuſtrati à Bilibaldo Pirckheimero.

SAlue. En tibi Theophraſti characteres exſcriptos Græce. Relue iam debitum ex tua ephemeride. Si caſtigatius volumen fortaſſe deſideraris, culpabis librarium, dabiſque ſimul veniam mihi nunc in Italiæ crebris magniſq; tumultibus occupatiſſimo, cui per aſſiduas moleſtiaru[m] moles non licuit libellum per ſe percurrere, ne dum ad exemplar perpendendo conferre. Vale. Mirandulæ die VIII. Septemb. 1515.

Tuus Io. Fr. Picus Mir. Co.

NOBILI ET EXCELLENTI VIRO, DOMINO BILIBALDO Pirckheimero, amico plurimum honorando.

SI ſerius quam aut ego vellem, aut tu fortaſſe cuperes, noſtræ ad Te litteræ perferuntur, in cauſa eſt fidorum tabellariorum inopia. Obtulit ſeſe nobis nuper occaſio, quam præteriiſſe, pene nefas exiſtimamus. Primum igitur te ſaluto. Deinde certiorem facio, bona nos vti valetudine: demum, in otio eſſe nos, tibi ſignifico, nec eo abuti, Dei Optimi Maximi clementia. Abſoluimus examen doctrinæ gentium, & veritatis Chriſtianæ diſciplinæ, diſtinctum in libros ſex, quorum tribus vetus omnis & antiqua prorſus Philoſophia ducitur in controuerſiam: Tribus reliquis Peripatetica doctrina bilance ponitur. Librum item de cauſis calamitatum noſtræ tempeſtatis compoſuimus, & alia. Pleraque nunc ſtanneis litteris exarantur omnia: daboque operam, vti ad vos perferantur, ſi reſciuero, non perdituros operam & impenſam eos, qui impreſſas lucubrationes eiuſmodi curabunt in Germaniam deuehendas. Vale, & Conradum noſtrum Peutingerum meo nomine, ſi commodo id tuo fieri poteſt, ſaluere iube, & eorum, quæ ad te ſcripſimus, certiorem redde. Mirandulæ XIX. Aprilis, 1519.

Tuus Io. Fr. P. &c.

EXCELLENTI IN LITTERIS VIRO, ET AMICO PRÆcipuo, Domino Bilibaldo Pirckheimero.

Jo. Fr. Picus, Bilibaldo ſuo.

NActus occaſionem præſentis nuntij, non putaui cõmittendum, quin has meas ipſi ad te darem, tanquam obſides veteris in te amoris mei, ſinceræque beneuolentiæ. Cupio plurimum reſcire de valetudine tua, deque omnibus rebus tuis, quas non incolumes modo, ſed omnifariam florentes eſſe, qui ad me perferat, tam gratum faciet, quam qui maxime. Neque enim potui non triſtari, tanta nos intercapedine diſiungi, tantoque bellorum incommodo tamdiu vetitum fuiſſe, ne quis in Germaniam tuto, ne quis contra in Italiam proficiſci potuerit. Proindeq; non parum ſuccreuit auiditas ad te ſcribendi, atque vti reſcribas, expectandi. Pelles Zobellinas, quas in Francorum emporio nobili per te meo nomine emptas ad me mitti optaueram, nunc maturius opto. Sint numero centum viginti, quarum quadraginta inſigniores, nigrore ſuffulgido & canis interſperſæ pilis plane conſpicuæ. Mirandulam ſi commode perferri poterunt, gratum fuerit. Sin minus, Venetias. Vbi pretium nouero, ad te illico perferetur. Vale, noſtri memor. Bononiæ Id. Mart. M. D. XXX.

BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS SVO ALBERTO DVRERO S.

[*Theophraſti Characteres, ex Græcis Latinos ab ſe redditos, ei dedicat.*]

LEpidum hunc libellum, à lepido quodam mihi amico donatum, tibi, mi lepidiſſime Alberte, dono dare conſtitui, nõ ſolum ob amicitiam noſtram mutuam, ſed quoniam pingendi arte admodum præcellis, vt cerneres etiam, quã affabre ſenex ille & ſapiens Theophraſtus humanas affectiones depingere nouiſſet. Quæ refrænatæ diutiſſime, tamen aliquando ſe occulere ſolent, & non niſi data oportunitate ex altiſſimis cordium erumpere receſſibus, ac ſi tum primum oriantur, & non potius legalis illius Pædagogi timore, iam pridem conſtrictæ delituerint, quo è medio ſublato, tum demum palam in lucem prodire, & manifeſte ſe oſtendere audent. Quod quidem veriſſimum eſſe, vel præſentia tempora præ ceteris declarant, quibus nimia libertas, nimium etiam procreat contemptum: Ita, vt licet paſſim veritas prædicetur, nil minus tamen interim quam quod illa exigit, peragatur, perinde ac ſi regnum Dei in verbis potius nudis, quam operibus conſiſtat peragendis. Perinde quum omnes adeo teneri ſimus, vt nemo vitia ſua libenter reprehendere audeat, nihil vtilius cenſeo, quam eos relegere libellos, in quibus vnuſquiſque proprij animi habitum tanquam in ſpeculo quodam contemplari, ac contemplando emendare poteſt. Ex quibus hunc vel præſtantiſſimum iudico,

dico, ita acri perlotus aceto, feſtiuiſſime circa præcordia ludit. Accepi illum dono olim Græcum à doctiſſimo & amiciſſimo principe, à Iohanne Franciſco Pico Mirandulę Comite & Domino Cócordiæ: nunc autem tibi quoque amiciſſimo & Græcum pariter dedico & Latinum, vt ſtudioſi habeant, quo ſe in vtraq; lingua valeant oblectare. Tametſi pleriſq; in locis ſcriptoris incuria, aut etiam cura, nó parum fuerit corruptus, reſtitui tamen illum, quantum licuit, donec emendatius aliquando prodierit exemplar. Proinde etſi eum ſtylo elegantiori vertere potuiſſem, nolui tamen longius à Græca diſcedere phraſi, etiamſi eam ob cauſam obſcurior nonnunquam videri poſſit: Sed mox, vt Græca cum Latinis fuerint collata, omnia reddentur clariora. Tametſi in dictionibus quibuſdam transferendis, nec mihi ipſi ſatisfacere potuerim. Quod quidem nó tam culpa propria, quam Latinæ linguæ accidit penuria. Quo pacto enim ἀρεσκείαν, λογοποιίαν, μικρολογίαν ac περιεργίαν aliter vertere potuiſſem? Nec ignoro, quædam eſſe, quæ coniectore potius quam interprete indigeant.

Verum vnicuique liberum erit iudicare, aut ſingula pro libito vertere. Tu vero, mi Alberte, benigne graphicam hanc Theophraſti picturam accipe, & ſi illam penicillo imitari nequis, mente ſaltem diligenter reuolue: nam præterquam quod non parum proderit, abunde riſum prębebit, ac multum oblectare poterit. Bene vale. Ex ædibus noſtris, Kal. Septemb. anno Salutis M. D. XXVII. &c.

BILIBALDVS PIRCKHEIMER, IOANNI REVCHLIN.

SALVTEM.

POſſem merito negligentiæ argui, vir clariſſime, ſi antequam amicitia mihi iunctus eras, te ob virtutes doctrinamque egregiam non ſolum admiratus ſim, verum etiam dilexerim, vehementerq; amauerim: nunc vero, cum arctiore vinculo mihi aſtrictus ſis, tui penitus oblitus videar. Vt igitur amicitiæ noſtræ officioque meo pariter ſatisfaciam, præſentibus litteris earumque latore, homine mihi ſanguinis neceſſitate coniuncto, nec litterarum experti, te ſaluto, admodumque valere cupio. Audio enim te nonnihil animo, ob neſcio quas aduerſitates perturbatum eſſe. Sed cum ſis vir cunctis virtutibus, omniumque diſciplinarum genere non ſolum excellens, verum extra fortunæ quoq; aleam poſitus, nemo, crede mihi, Therſites ſeu Zoilus, tuam candidam denigrare famam ac dignitatem poterit. Fac igitur, vt non ſolum animo forti, quemadmodum tuam decet prudentiam, obtrectationes inimicorumque calumnias feras, ſed & magnanimiter contemnas. Mementoque, ſolummodo vitia inuidentiæ eſſe expertia: virtutes vero ſemper fuiſſe & eſſe inuidiæ ſycophantiis ac æmulationibus obnoxias. Noſti enim, ὅτι τοῖς διὰ τοῦ ἡλίου πορευομένοις ἕπεται κατ' ἀνάγκην σκιά. τοῖς δὲ διὰ τῆς δόξης βαδίζουσιν, ἀκολουθεῖ φθόνος. Vale, & ſi tantillum tibi ſupereſt otij, quemadmodum habeas, reſcribe. Ex Norimberga, Kalen. Octobris, M.D.XI.

BILIBALDVS PIRCKHEIMER, IOANNI REVCHLIN.

SALVTEM.

SCripſi, vir clariſſime, æſtate elapſa cum hinc Treuerim abiturus eſſem, ſimulque tibi oſtendi, Demoſthenis orationes vna cum commentariis ex Venetiis allatas eſſe. Inde cum reuerſus eſſem, à meis intellexi, libros illos ad te fuiſſe tranſmiſſos, vtrum vero illos receperis, nec ne, haud dum compertum habeo. Bene itaque feceris, ſi hac de re me certiorem reddas. Scripſiſſem confeſtim poſt reditum meum: ſed vix limini pedem intuleram, cum iterum abire coactus fui, nűcq; demum poſt multos reuerſus ſum labores. Sed quæ ſcribenda erant, breuibus accipe. Prohibuere olim Epheſij nomen ſcelerati illius hominis, qui Dianæ templum ſuccenderat, litterarum monumentis inſeri ſcilicet, ne ex facinore illo nefaſto perpetuam memoriam aſſequutus eſſe videretur. Tu vero hominem tibi inimiciſſimum, & qui aliter, doctis præcipue, ignotus fuiſſet, libris tuis celebras. Vidi enim nuper libellos tuos à te emiſſos, in quibus ſemiiudæi illius mentionem facis, hominis, cuius memoria de terra viuentium delenda eſſet. Sed ſcio reſpondes, te non laudibus, ſed meritis conuitiis illum proſequutum eſſe: & recte quidem. An non vides, id quod antea dixeram? illum hoc pacto famam, ſeu magis infamiam aſſequutum eſſe, & quod propriis virtutibus ſibi denegatum videtur, id inimici opera quæſiuiſſe, ſcilicet, vt doctorum volaret per ora virorum. nollem itaque dehinc opuſcula tua tali piaculo fœdares, præcipue cum nil ad monſtrum illud attinerent. Hæc vt amicus, qui te ob virtutes tuas innumeras ſuſpicit & vehementer amat, ſcribo. Tu vero, quid faciendum ſit, mature conſiderabis. Reperi Treueri antiquitates varias tam Græcas, quam Latinas. Ex quibus Græca iſta mitto, miſſurus & Latina, ſi tibi id placere intellexero. Tuum itaque erit, reſcribere. Vale, & quæcunque præſtare potero à me fidenter exige. Ex Norimberga, Kal. Decembris, anno M. D. XII.

THEO-

Digitized by Google

THEOPHRASTI CHARACTERES INTERPRETE BIL. PIRCKHEIMERO.

IRoniæ, Aſſentationis, Garrulitatis, Ruſticitatis, Placentiæ, Pigritiæ, Loquacitatis, Confictionis, Impudentiæ, Illiberalitatis, Inuerecundiæ, Intempeſtiuitatis, Sedulitatis, Hebetudinis, Peruicaciæ, * * Iam pridem ſæpius animo voluens, admiratus ſum, & forſitan mirari non deſinam, qui nam, quum Græcia ſub eodem ſit aere, ac omnes Græci æqualiter ſint inſtituti, accidat nobis, vt haud quaquam eundem morum habeamus ordinem. Ego ſane, Polycles, quoniam diu humanam contemplatus ſum naturam, nam annos vixi nonaginta nouem, præterea cum multis ac omnifariis conuerſatus ſum naturis, multaque diligentia bonos & malos conſideraui homines, operæpretium putaui, conſcribere, quę nam alterutri eorum exerceant in vita. Exponam autem tibi ſecundum genus, quæ nam iis genera morum peculiaria exiſtant, ac quo pacto œconomia vtantur. Exiſtimo enim, ô Polycles, filios noſtros meliores futuros, ſi admonitiones tales adepti fuerint, quorum exemplo vtentes, electuri ſunt, cum modeſtiſſimis agere & conuerſari, quo illis haud inferiores exiſtant. Proinde ad ſermonem nunc conuertar, tu vero animaduertendo ſubſequere, & num recte dicam cognoſces. Primum igitur ſermonem faciam de iis, qui Ironiam æmulantur, præfari intermittens, ac multa de re dicere, incipiamque primum ab Ironia, quam & definiam, deinde ironicum, qualis nam ſit, explicabo, & ad quales mores ſit inclinatus, nec non paſſiones reliquas, quemadmodum pollicitus ſum, ſecundum genus manifeſtas reddere conabor.

De Ironia.

Ironia igitur videtur accipienda, vt ſit ſimulatio in deterius, tam operum quam ſermonum. Ironicus vero talis quidam, vt cum inimicis congrediens, videri velit illos alloqui, non odiſſe, præſentesque laudare, quibus clam inſidietur, & illis oppreſſis condolere, & ignoſcere iis, qui male de eo loquuntur, & quæ de ipſo feruntur: humaniterque cum iniuria affectis & indignantibus reconciliari. Solet præterea iubere eos, qui illum properiter conuenire volunt, redire, & nihil ex iis, quæ facit profiteri, ſed dicere, deliberare, & ſimulare, nuper aduenisſe, & ſero factum ipſumque defeſſum eſſe. Apud fœneratores vero & emendi cupidos, ſimulat ſe vendere nolle, & non vendens venditurumque ſe dicit, & laudens quid, videri vult non animaduertiſſe, & cernens, inquit non vidiſſe, & quæ confeſſus eſt non meminiſſe, & aliqua conſideraſſe dicit, alia neſcire, nonnulla admirari, quædam vero & ipſe quandoque ita conſiderauit: & in ſumma, aſſidue tali ſermonis tropo vtendo eſt moleſtus: non credo, non ſuſpicor, admiror: dicit inſuper ſeipſum alium fuiſſe: & hæc haud quaquam mihi enarra: res hæc miranda mihi eſt, alteri cuipiam referto: nondum tamen diffidam tibi, aut illum reprehendo; dubito: ſed vide ne tu has voces cito credas: & tricas & effudias, non malum eſt contingere nihil, nam ea, quæ ſincera non ſunt, ſed inſidioſa, potius cuſtodire oportet, quam quos habes.

De Aſſentatione.

Aſſentationem autem quis cenſere poteſt conuerſationem eſſe turpem, quæ tamen proſit aſſentanti. Aſſentatorem autem talem quendam, vt cum aliquem concomitatur dicere ſoleat, conſidera quemadmodum homines te aſpiciant: hoc nulli in ciuitate præterquam tibi contingit, celebratus fuiſti heri in porta, plus quam triginta hominibus ibi conſidentibus, quumq; ſermo incidiſſet, quis nam optimus eſſet, omnes ab ipſo incepiſſe, ac in nomen ipſius conſenſiſſe, & alia ſimilia dicere conſueuit, & à veſtimento feſtucas tollere: quod ſi palea quædam vento agitata in capitis comam inciderit, illas colligere, ac ſubridens dicere, vide ſi duobus diebus tibi obuiam haud fierem, barbam multis plenam haberes, & iuxta annos comam habes nigram, ac ſi quis alius. quumque ille quid dicere incipit, alios iubet tacere, & laudare ſolet eo inuito, & innuere quam recte ille finierit, & mordens quid, amariter arridere, ac veſtimento os obſtruere ac riſum continere nequeat. Conſueuitque iubere obuiam venientes conſiſtere, donec ille prætereat, ac liberis eius mala & pira coëmens ac inferens, tradere illo vidente, & deoſculans dicere: boni patris iuuentutem. Coëmenſque crepidas pedem dicere calciamento eſſe concinniorem, quumq; iis quem ſectatur ad amicum quendam vadit, præcurrens nunciare conſueuit illum aduenire, conuerſuſque dicere annunciaui. Denique & in iis, quæ ad muliebrem ſpectant congregationem, expedite miniſtrare nouit, & inter manducantes primus vinum laudare ſolet, & accumbens dicere, nonne delicate veſceris? ac tollens quid à menſa illi dicere, ſummum quam bonum eſt iſtud, ac interrogare num frigeat, & num adaperiri velit. Inſuper ipſum tegere ſolet, & hæc dicens, inclinans ſe in aurem ſuſurrare, & in illum aſpiciens aliis loqui, & à puero in theatro auferens puluinaria ipſi ſubſternere ac dicere: domum affabre ædificatam eſſe, & agrum bene cultum eſſe, & imaginem ſimilem eſſe, & in ſumma aſſentatorem cernere eſt, omnia dicentem & facientem quibus gratificari poſſe ſuſpicatur.

De Garrulitate.

At garrulitas narratio eſt verborum prolixorum & inconſideratorum. Garrulus vero talis eſt, vt prope illum conſideat, quem non cognoſcit, & primum vxoris propriæ laudes enarrat. Deinde quæ nocte in ſomnio conſpexit referre ſolet, deinde ſingula recenſere, quæ habuit in cœna, inde negotio

proce-

procedente, dicere homines qui nunc viuunt longe priſcis eſſe deteriores, & quod triticum carum factum ſit in foro,& quod multi aduenjunt hoſpites, & mare poſt Dionyſia nauigabile eſſe, & ſi Iupiter plueret omnia,quæ in terra ſunt,meliora fore,& ager colendo ad iuuentutem redibit, & quod vita difficultatis eſt plena,& quod Damippus maximam facem in myſteriis poſuit, & quod ſunt columnæ in templo odio,& heri vomui,& quinam dies hodie eſt, & quis illum ſufferr, nequaquã eum dimittit.Et quemadmodum Bœdromionis myſteria,& Anepſionis Apaturia,& Neptunin per agros Dionyſia,ita homines tales depellere oportet,& conuitiis abigere,ſi quis febricitare voluerit,moleſtum enim opus eſt,eos ſuſtinere, qui nec otij neque negotij tempora norunt.

De Ruſticitate.

Ruſticitas autem videri poteſt eſſe ruditas indecora. Ruſticanus vero talis quidam eſt,vt Cyceonam faciens ad congregationem pergat dicitq; , vnguentum minime cepit ſuauius redolere, ſoletq; calceamenta pede maiora geſtare,& magna voce loqui,amicis præterea &domeſticis haud credere, cum ſeruis vero propriis de maximis etiam communicare,&iis qui apud eum in agro mercede laborant,omnia ex concione referre,& attractibus genibus conſidere,ita vt nuda eius appareant, ac nullam rem aliam in viis mirari, aut vlla percelli, præterquam ſi bouem viderit, aut aſinum aut hircum: tum enim ſubſiſtens inſpicere, & quam quid é penu deprompſerit, auide vocare & meracius bibere, idque clam proma facere conſueuit, diminuens cum omnibus,quæ intus ſunt etiam neceſſaria ipſa, prandens vero pariter & iumentis fœnum iniicere, & quum quis hoſtium pulſat ipſe exaudire, & canem acerſens, ac roſtro capiens dicere ſolet: heus tu villam nobis & domum, & eos qui intus ſunt cuſtodi, in argenro autem recipiendo vltra reprobationem valde moleſtus eſſe,& identidem permutare & quum aratrum aut cophinum ſe bipennem, vel ſacculum vtendum dedit,illorum nocte propter vigiliam recordari. Quum vero in vrbem deſcendit, ab occurrente perquirere cõſueuit, quanti ſint pellicea & ſalita, & vnum hodie Agon Numeniam ægat, & quidquid vult confeſtim dicere conſueuit, iam proficiſcens rondi, in balneo cantare, calciamentaq; clauis conſolidare,& viam ſuam pertranſiens ab Archio ſalita ferre ſolet.

De Placentia propria.

Placentia ſui ipſius eſt quidem, vt finitione comprehendatur,diſſertatio non ad optimum,voluptatis præparatiua.Sibi ipſi autem placens talis fere eſt, vt à longe compellet, & virum optimum vocet mirum in modum ambabus manibus ſatagens ne dimittat,& parumper præmittens, & interrogans, quando ipſum viderit,etiam diſcedendo laudans,ad arbitrandum vero vocatus,non ſolum illi cui aſſiſtit vult placere,ſed & eius aduerſario, quo indifferens videatur. Ad hoſpites autem dicere ſolet,quod iuſtiora loquuntur quam ciues,ad cœnam vero vocatus hoſpité iubere, vt liberos quoq; aduocet,quumque ingreſſi fuerint,dicere patri ſimiliores eſſe quam inter ſe ficus, compellanſq; deoſculari,& iuxta ſe conſtituere ſolet,hiſquemet colludere inquiens,vter,bipennis. At quę circa ventrem ſunt quum dormit ſimul premens. Ac ſæpius tonderi,denteſque albos habere, veſtes vero bonos permutare,vnguentiſque perfundi conſueuit,& in foro ad numularias menſas accedere,in verò illis gymnaſiis verſari,in quibus exercentur ephœbi, in theatro vero quum ſpectacula eduntur prope primarios conſidere. Sane ipſe nihil emere ſolet,ſed hoſpitibus in Byſantium corollas,canesque Laconicos in Cyzicum,ac mel thymerium in Rhodum, hæc faciens cunctis in vrbe prædicare ſolet. Sed & ſimiam alere eſt potens, & ſatyrum poſſidere,columboſque Siculas, ac talos ex Dorcade,nec non Lecythos feneſtratos & rotundis illis, & baculum curuum ex Lacedæmone, & auleam habentem Perſos intextos, Atriolum quoque palæſtricum habentem cinerem & ſphærulam, & cum illa oberrans ſemper vaticinari ac oſtendere, Philoſophis, Sophiſtis, Optomachis, Harmonicis & poſt ſpectaculorum æditionem ipſe enarrare, & ad ſpectantium alium dicere, cuiusnam fuerit palæſtra illa.

De Pigritia.

Pigritia autem eſt tolerantia turpium operum & verborum. At piger talis quiſpiam,vt pariter cito male audire, & conuitia ſuſtinere poſſit,moribus vrbanus quiſpiam & comtus, & omnia faciens, denique & ſaltare potens, ſobrius cordacenſe tripudium, & perſonam gerens in Comico Choro, & mirum in modum æreos eligere nouit, ſingulos diſcernens, & pugnare cum iis, qui ſymbolum ferunt, & dotem ſeculari dignioribus, & qui poſſit res vendere viles, & lenocinari, ac publicani officio fungi,penituſque nil turpe cenſere,ſed præconem agere,&coquum ludere quoque,& matrem nõ nutrire,furti accuſati,carceres longiori tempore inhabitare quam propriam domum,&hoc etiam eſſe vult videri,illis qui nexorum turbam circumſiſtunt, ac magna voce cohortantur, & acerbe conuiciantur & cum illis loquuntur, ita vt interim ij quidem accedant, alij autem abeant, priuſquam ipſum audiant. Sed his quidem principium, aliis autem ſyllabam, illis vero partem rei enarrare ſolet, nunquam alias pigritiam ſuam inſpicere dignum putant, quam quum panegyris peragitur. Idoneus præterea eſt iudicia quædam fugere, aliqua vero proſequi, nonnulla eiurare, alia autem dimittere, Echinum habens in ſinu, & verſus libellorum in manibus, nequaquam repro-

Digitized by Google

teprobum ducens multis pariter forenſibus imperare, & confeſtim illis fœnerari, & drachmæ vſuram trib. ſemiobolis per diem exigere,& per coquinas,per piſcarias, per ſalitorum fora oberrare,nec non vſuras ex negotiatione in maxillam colligere, negotioſi autem ſunt, ora habentes ad conuitia facile ſolubilia,magnaque voce loquuntur,ita vt ad illam forum reſonet & officinæ.

De Loquacitate.

Loquacitas vero,ſi quis illam definire velit,intemperantia eſſe videtur ſermonis.Loquax vero talis quidam eſt,vt occurrenti inquiat,nil eum quidquid loquatur dicere,&quod ipſe cuncta nouit,& quum ipſum audiuerit addiſcet,& interim dum reſpondet, ſubiicit, dixiſti tu? non me latebat quid eſſes dicturus,& euge mihi in mentem reduxiſti, & quod aliquando loqui eſt vtile, & quod prætermiſeram & cito rem intellexiſti, etiam pridem obſeruabam,numquid in meam conſentires ſententiam, ac alias occaſiones tales præbere conſueuit, quo illi occurrens ne reſpirare quidem valeat, ac quum ſingulos tædio affecit,potens eſt & ad turbas& congregatos tranſire,& fugam facere inter ius etiam dicentes,in ſcholaſq; &palæſtras ingrediens,vetare ſolet pueros tam multa prędiſcere,præceptoribus quoq; & pædotribis prædicere,qui vero diſcedere parant difficulter dimittit, ac domui reſtituit,quumque concilia annunciare audit,prius enarrare ſolet pugnam olim apud Ariſtophontem Rhetorem factam,& Lacedæmoniorũ quoq; ſub Liſandro,&ſermones quos ipſe aliquando locutus eſt celebrati fuere in populo, & hæc turbis enarrãs accuſationes ſimul interponere cõſueuit,quo ſcilicet audientes obliuiſcantur aut obdormiant, ſeu derelinquẽtes interea liberentur, quod ſi vna diiudicat, ſententiam ferre, & cum aliis conſiderans inſpicere, & vna cœnans comedere prohibet,inquiens, difficile eſſe loquaci tacere, & quod lingua ſit in humido, & quod nunquam ſilebunt, nec deceat videri hyrundinibus eſſe loquaciorem &cauillis laceſſitus ſuſtinere,& à liberis ſuis quum iam dormire velit iuſſum hæc dicere,loqui aliquid vobis quo nos ſomnus corripiat.

De Confictione.

Fictio autem compoſitio eſt ſermonum,mendacium & operum iuxta fictoris voluntatem. At fictor talis quiſpiam, vt quum amico occurrit ,confeſtim mores immutat arridens interrogare conſueuit,vnde tu? & quid dicis? aut habes ne de hac re noui quippiam referre? & ſuperadiiciens interrogare, numquid magis nouum quid dicitur? & bona ſunt,quæ feruntur, nec reſpondere permittens,dicere conſueuit,quid agis? numquid audiuiſti, videor mihi te nouis cibare poſſe ſermonibus, eſtque illi aut miles aut puer Aſtij tibicinis,ſeu Lycon operarius obuiam factus,ex ipſa pugna, de qua aiunt audiuiſſe relationes igitur ſermonum tales illi ſunt, quæ neminem latere debeant, refert autem illos dicere: inquiens,quemadmodum Polyſperchon & Rex pugna vicere, & Caſſander viuus ſit captus.Sane ſi quis illi dixerit,tu ne talia credis? inquit, rem per ciuitatem proclamari, & ſermonem increbeſcere, ac omnia concordare. Hæc enim de pugna dicere ſolet: multamque cædem eſſe factam, ſed & ei ſignum eſſe à perſonis huic negotio coniunctis. Cernere enim ipſorum omnium mutabilia,ſed & ſe audiuiſſe inquit de his,quendam in domo celatum,qui quinta ab hinc die ex Lacedæmonia venerit,ac omnia hæc nouerit, Cunctaque explicat,ſecundum quod illi videtur perſuaſibile, ac tanquam commiſeratione ductus inquit: Proh infelix Caſſander! Proh calamitoſus! conſidera fortunam,attamen fortis factus: & illum ſolum hæc noſſe oportere,at omnibus qui in ciuitate ſunt percutrit dicens: Tales homines admiratus ſum, quidnam ſibi fabulas confingentes velint. etenim non ſolum mentiuntur,ſed abſque commodo diſcedunt,ſępius enim ex illis quidam in balneis circumſtantias facientes veſtes perdiderunt, alij in porticu terreſtri & nauali prœlio ſuperantes cauſas diſſeruere proprias. Sunt autem qui plurimi(coactus dico) eligentes obmittere cœnam,admodum autem eorum ærumnoſum ſtudium, quæ enim porticus,quæ officina, aut quæ pars fori, in qua non tota die morantur? audientes hoc pacto defatigantes & emenditis opprimentes ſermonibus.

De Impudentia.

Impudentia autem eſt,vt definitione capiatur,contemptus exiſtimationis,turpis lucri gratia. Impudens vero talis,vt primum, quem exſpoliat,ad illum mutuum petendo accedit. Inde ſacrificans deis, ipſe quidem apud alium cœnare, carnes autem totas ſale recondere ſolet: vocatus vero aſſeclam donare,carne à menſa ſublata,nec non pane, ac dicere omnibus audientibus, veſcere ô honorande. Obſonia autem emens mentionem facit macellarij, à quo ſibi vtile quid factum eſt, ſuperaddens libræ potiſſimum carnes,ſin minus,vel os aliquod iniicit libræ. Et ſi accipit,bene habet, ſin minus,rapto à menſa omento,ridens pariter diſcedit. Hoſpitibus autem ſuis carnem emens, non dat partem videre,ducere autem eos poſtridie etiam pædagogum, & quemcunque aliquis emens portat,ſibi quoque impartiri iubet,& in aliam domum veniens mutuo ſibi dare ordeum,nonnunquam & paleam, & eos qui illis etiam indigent ad ipſum deferre cogit, ſed & impudenter ad vaſa ærea in balneo accedens, ſeque immergens haurire ſolet, clamante balneatore,ac ipſe ſeipſum abluere, & abiens dicere,quod ibi ſit ablutus,etiam cum mala ipſius gratia.

De Illiberalitate.

Illiberalitas eſt expenſæ parcitas intempeſtiua. At illiberalis talis quiſpiam,vt in menſe ſemiobolum

Digitized by Google

lum repetere ſoleat de domo, & in conuiuio numerare quot quiſque calices ebiberit, ac minimum ex concœnantibus Dianæ pro primitiis exſoluere, & quæ paruo quis emit, conſiderat, omnia dicens eſſe cara, & quum ſeruus ollam aut fictile frangit, à neceſſariis exigere, quumque vxor pilos vellere cupit, ipſe vaſa apportare non erubeſcit & menſas, & arcas, inquiritq; tegumenta, & quum quid emit, tanto vendi nequaquam vtile eſſe emptori ait, nec ex horto ſuo ficus comedere permittit, nec per agros eius iter facere, neque oleam aut palmam, quæ ſuper terram cecidere, attolere, & terminos conſiderare, num illi idem quoque hodie permaneant: vehemens etiam in diurno fœnore exercendo, ac vſuram ſuperaddere vſuræ: & conuiuio populares accipiens carnes in minutas fruſtulas conciſas adponere: & obſonans mihi emens ingredi conſueuit, & vxori inhibere nec ſale vti, neque elychnio, nec cymino, neque origano, nec tuberibus, nec corollis, nec placentulis, ſed dicere, quod vilia hæc multa ſunt in anno, & in ſumma, parcorum etiam argenti repoſitoria cernere eſt carie putria, & clauſa, ipſos geſtantes veſtes paruis etiam minores. Præterea ex Lecythis admodum minutis vngi, & in corpore delibutos eſſe ac dimidium diei ablui, & apud fullones immorari, quo ipſorum veſtimenta multam habeant cretam, ne cito contrahant ſordes.

De Inuerecundia.

Haud quaquam difficile eſt definire inuerecundiam, ſiquidem diſciplina eſt manifeſta, & probroſiſſima: At impurus talis, vt liberis, mulieribus obuiam factus pudenda extrahens oſtendere ſoleat, ac in theatro plaudere, quum deſinunt, eoſque exſibilare quos ceteri libenter ſpectant: quumque theatrum ſilet, inclinans ſe mugire, vt ſedentes conuertere faciat, & pleno foro accedens ad nuces, vel poma, aut fructus, ſtans comedere ſolet, interim venditorem alloquens: ac ex prætereuntibus quendam nomine vocare, nequaquam ſibi familiarem, etſi quem feſtinare videt, illum expectare iubet & in magna cauſa condemnatum, quum à iudicio diſcedit adire & vna ſtare, & obſonia emens tibicines etiam conducere, & ad hæc vocare, & occurrentibus obſonata oſtendere, & iis qui ante tonſtrinas & vnguentarias conſiſtunt officinas, dicere, quod inebriari velit, & vinum emens amico vinum dilutum reddere, quumq; ad ſpectaculum aut victoriam ire debet, filios, quoniam dotem abſtulerunt, theatro priuate, quumque publica fungitur legatione, viatica illi à ciuitate data domi relinquere, collegis autem fœnerari, ſeruoque maius onus imponere quam ferre queat, & pauciſſima ex abundantibus neceſſaria & ab hoſpitalitatibus partem ipſius exigens reddere, quumque in balneo vngitur oleum rancidum eſſe dicit, à puero emptum alienoque vngi ſolet: pecuniæ præterea in via à ſeruis inuentæ partem violenter exigit, inquiens, communem eſſe Mercurium, tali etiam parcitatis menſura, ipſe modio ſemiuacuo ſuis menſurare ſolet, neceſſaria valde imminuens, quum in emendo reddere debet, quæ accepit. Sane cum debitum reddit trigeſimam abſcindens, tribus trachmis minus reſtituere ſolet. In ſodalitiis vero epulis pueris quoque ſuis ex communi cibum petere: quæ vero in menſa relinquuntur, etiam raphanos dimidiatos deſcribere, ne pueri miniſtrantes accipiant.

De Intempeſtiuitate.

Intempeſtiuitas igitur eſt alloquutio lædens occurrentes. At intempeſtiuus talis quiſpiam, vt ad occupatum accedens communicare velit, & cum amica ſua febricitante ludere, & cauſam exigentem fide iuſſionē accedens iubere ſolet, ipſum pro ſponſore ſuſcipere, & ad teſtimonium vocatus adeſſe iam diiudicanda, & ad nuptias acceſſitus genus accuſare fœmineum, & qui nuper è longa aduenere via, ad vna deambulandum vocare, potens etiam & emptorem adducere plus dantem, quum res iam ſit vendita. Inſuper eos, qui pridē audiuerunt & didicerunt rurſus exurgere cogit, docens: promptus præterea ea curare, quæ quis fieri nolit, at primitias ſoluere illum pudet. Ad ſacrificantes autem & conſummentes accedens fruſtum poſtulare conſueuit. Quumq; ſeruus flagellatur, aſtans enarrat, quod & ſuus aliquando puer ita plagas ſuſcipiens ſit ſuffocatus, & compoſitionibus interueniens diſcordias ſeminare ſolet, quum ambæ partes reconciliari deſiderant, & ſaltans deficere ſodali nondum ebrio.

De Sedulitate nimia.

Proinde ſedulitas eſſe videtur ſimulatio quædam ſermonum & operum cum beneuolentia. Sedulus autem talis quiſpiam, ſurgens promittit, quæ præſtare nequit, & quum quis rem iuſtam eſſe confitetur, reprehendere pergit & puerum cogere ſolet plus miſcere quam præſentes bibere poſſunt, & pugnantes concitare, & per viam quam non cognoſcit præire mox ignorans quo pergat. Ad exercitus præterea ducem accedere ſolet, quærens quomodo aciem ſit inſtructurus, & quid perendie imperare velit, & occurrens patri annunciare quod mater dormit in domuncula: medico vero inhibente ne vinum detur curato, dicere experire velle num inſtruere poſſit male habentem. Muliere vero aliqua occumbente, monumento inſcribere & mariti eius nomen & patris & mulieris ipſius, ac addere, quod hi homines probi erant, & quum iurare debet ad circumſtantes dicere, quod & antea ſæpius iurauerit.

De Hebetudine.

Eſt autem Hebetudo, vt definitiue explicetur, tarditas animi, tam in ſermonibus, quam rebus. Hebes au-

Digitized by Google

bes autem talis quiſpiam in calculis computans ac ſummam faciens, interroget aſſidentem, quid fiat, & iudicium fugiens, & illud ſubite debens, clam in agrum ire, in theatroque ſpectans ſolus derelinqui ſolet dormiens, & multa vorans nocte, & ſuper ſe deleuatus vicini domum rimari, & quod ipſemet depoſuit illud quærere, & non reperire poteſt, quumque illi quiſpiam annunciat, amicum eius quempiam mortuum eſſe, quo præſens ſit, mœrens ac lachrymans dicere ſolet, bona fortuna, difficilis autem & recipiens argentum debitum, teſtes ſuſcipere, & hyemis tempore cum puero decertare, quur ficus non emerit, & puellos ſuos luctari ac currere cogit, ſed & in labores producit, & in agro ipſis lentes decoquens bis ſaltem in ollam iniiciens incomeſtibiles facere, quumq; ex aere pluit dicere, quam ſuauiter aſtra, putat quod & alij dicunt, craſceſſit. Quum vero aliquis dicit, quod putas perſonas portas efferri mortuos, ad illum dicere, qui mihi & tibi naſcentur.

De Pernicacia.

At peruicacia, moroſitas eſt in ſermonibus. Peruicax vero talis quiſpiam, vt interrogatus vbi quis ſit, reſpondeat, noli mihi moleſtus eſſe, etſi quis illum allocutus fuerit, nihil reſpondere ſolet, & vendens aliquid haud dicere ementibus quanti vendatur, ſed quærere quid inuenit, & honorantibus ac pompam inueſtiuitatibus mittentibus dicere, quod non fient data, & quod non concedat veniam, ſi quis etiam inuitus illum expellat aut impellat ſeu impediat, & amico mercedem iubenti inferre conſueuit dicens, quod & hoc amiſerunt argentum, & in via pedem offendens admodum lapidi maledicere & recordari, nec vllum longo tempore expectare, ſed qui neque cantare, nec iocari, nec ſaltare velit, potens autem nec diis vouere, &c.

VIRI

Digitized by Google

VIRI ILLVSTRIS

BILIBALDI PIRCK-HEIMERI, CONSI-LIARII CÆSAREÆ MAIESTATS

PHILOLOGICA.

Digitized by Google

BILIBALDI PIRCKHEIMERI DISSERTATIO SIVE ΑΝΑΣΚΕΥΗ HISTORICA ET PHILOLOGA, de Maria Magdalena, quod falſo à quibuſdam habeatur pro illa peccatrice ſeu πόρνη.

TAmetſi ea veritatis ſit conditio, vt impugnata & oppreſſa magis niteat ac eluceſcat, vtpote, immortalis ac ſimplex, nullius indiga adminiculi, nullo fuco externoque lenocinio inſtrui cupiens, omnem ornatum phaleratasque argutias tanquam aliena reſpuens: Econtrario vero falſitas, etſi omni dexteritate ingenij defenſetur ac tueatur, ſuapte tandem ſponte defluat ac conſeneſcat, quandoquidem ficta & ſimulata breui tempore durare poſſunt: Cernere tamen plerumque eſt, ita longæuum inoleuiſſe errorem, mendaciumque tam altas ac firmas egiſſe radices, vt nec veritatis ſplendore falſitatis tenebræ illuminari, ſeu fictionis ſtipites facile extirpari valeant. Cuius rei potiſſima cauſa eſſe deprehenditur, quod dubia pro certis, falſaque pro veris nonnunquam recipiuntur, ac ita pertinaciter hominum mentibus inſident, vt oraculi diuini inſtar habeantur. Proinde error hic tolerabilior fortſitan eſſet, ſi in rebus prophanis & parui momenti tantum verſaretur. Ceterum cum in diuinis tandem, ac piis labimur & decipimur, lubenteſque maiorum errata amplectimur, tum nullum excuſationis genus reliquum manet: maxime, ſi admixta mendacio impudentiſſima ſuboleſ impietas, quandoquidem nil tam alienum à ſapiente eſt, quam aut falſum ſentire, aut quod non ſatis explorate perceptum ſit & cognitum, ſine vlla dubitatione defendere. Decet igitur nos vniuerſum laborem & ingenium noſtrum, ad inquirendæ veritatis ſtudium conferre. Cuius & apud gentiles tanta fuit auctoritas, vt in ea ſummi boni præmium eſſe prædicarent. Verum enimuero quidam puſilli ac timidi ingenij homines, ad eos deſperationis peruenere terminos, vt nos maioribus noſtris, nil melius inuenire ſeu verius diſcernere poſſe, non ſolum credant, ſed & vehementer contendant, piaculique loco ducant, ſi quis à priſcorum doctrina vel digitum tranſuerſe declinare audeat. Qui ſi conſideraſſent, rerum naturam non penitus defeciſſe, vel longo temporis æuo conſenuiſſe, ſed quotidie miranda ac antea inaudita producere, quin potius largitorem omnium bonorum Deum, nunc quoque viuere, ac vnicuique ſecundum magnam miſericordiam ſuam tribuere poſſe, minime in aliis reprehenderent, quæ ipſi ingenij tarditate, ne dicam inertia conſequi iam pridem deſperarunt. Igitur cum vniuerſæ viæ domini miſericordia exiſtant & veritas, nec ſit cum ea iniquum quicquam, dominuſque in Euangelio clamet, petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis, veri Dei auxilio confiſus diuæque Mariæ Magdalenæ patrocinio ſuffultus, etſi pollutis labiis, ac impuro ore, inueteratum tamen iam diu & receptum errorem explodere conabor, manifeſteque me oſtenſurum ſpero, digniſſimam ac ſanctiſſimam illam Magdalenam omni honoris præconio laudandam & excolendam, non ſolum a fœdo luxuriæ crimine, ac turpi labe puram & alienam eſſe, ſed nephande ac falſo impudicitiæ argui, tantaque noxia fœminam ſanctiſſimam penitus carere. Ceterum vt planius calumniam tam inſignem refellere valeam, ſub initium & ante omnia originem improbi figmenti conſiderare neceſſe erit. Sic etenim, vt arbitror, lucidius ac clarius error parebit. Equidem mihi Lucæ Euangelium minus recte examinatum iniuſtæ notæ occaſionem præſtitiſſe videtur. Cum enim illis legatur, mulierem peccatricem in Phariſæi domo Saluatoris noſtri pedes vnxiſſe, Iohanneſque Mariam illud idem Bethaniæ feciſſe referat, parum illi conſiderati homines, vnam ac eandem mulierem, peccatricem ſcilicet, ac Mariam fuiſſe exiſtimarunt, tanquam mulieres diuerſæ, vnum ac idem officium, illo æuo admodum frequens & vſitatum, perficere non potuiſſet. Quod ſi preſſius Euangelicæ hiſtoriæ ſeriem perpēdiſſent, luce meridiana clarius cernere potuiſſent, Magdalenam apud Ioannem ſex ſolummodo dies ante Paſcha, opus illud perpetraſſe; Lucæ vero peccatricem, non ſolum ante Dominicæ paſſionis dies aliquot, ſed & annos officium ſuum peregiſſe. Quicquid enim Euangelica hiſtoria

Digitized by Google

hiſtoria poſt peccatricis vnctionem continet,id procul dubio eo quoque ordine,vt refertur, deinde geſtum eſt.Quanta vero & quam miranda ab humani generis redemptore,poſtea ad paſſionem vſq; acta ſint,vtrumq; tam breui tempore, h.e.diebus ſex,hæc omnia fieri potuiſſent, vnuſquiſque ſanæ mentis homo faciliime perpẽdere poteſt.Accedit ꝙ Lucas peccatricis nomen ſupprimit; Mariæ vero Magdalenę confeſtim ſequenti capite mentionẽ facit,ꝙ procul dubio haud feciſſet,ſi Magdalena illa peccatrix fuiſſet. Eodem.n.pacto,quo ſeptem dæmonia à Maria eiecta ſcribit, ita ſi vna & eadem fuiſſet,peccatricem quoq;, de qua paulo antea retulerat,ipſam appellare potuiſſet. Sed quia alia illa erat, per diuerſum quoque miraculum, dæmoniorum videlicet expulſionem, ipſam notare voluit. Longe igitur rectius græci ſenſere auctores,quorum aliqui quatuor,nonnulli tres,omnes tamen diuerſas fuiſſe has mulieres teſtantur:primam cuius Lucas meminit,peccatricem ſcilicet,quę in Phariſæi domo vnguendi opus compleuit:ſecundã cuius laus apud Marcũ & Matthæum fulget: Tertiam vero & vltimam diuam Magdalenam,quam Ioannes refert, quæ omnes pariter dominum vnxere, diuerſo tamen loco,modo & tempore.Magdalena etenim ante ſex Paſchę dies dominum perunxit; aliæ vero duæ biduum,priuſquam Paſcha fieret:tertia vero,hoc eſt peccatrix, longo, vt iam antea oſtenſum eſt,tempore.Magdalena libram integram vnguenti ꝑcioſi attulit. Peccatrix non expenſum ex alabaſtro effudit. Maria autem vngentaria vas penitus fregit. Illa domini pedes lachrymis rigat fletq; peccatorum remiſſionem poſtulat. Alia vero gaudio perfuſa honoriſque gratia, Saluatorem vngit,ac reliquum in ſepulturæ diem ſeruare iubetur.Illę pedes perungunt;aliæ caput tanta fragrantia decorant. Apud Matthæum & Marcum diſcipuli ex bono indignantur propoſito. Apud Ioannẽ vero ſolus Iudas furãdi affectu murmurat.Nil vero huiuſmodi apud Lucam fieri legitur. Apud eundẽ in Ciuitate ac Phariſæi domo res agitur.Apud Ioannem vero in Caſtello,vbi Laſarus diſcumbebat,ac Martha miniſtrabat,Chriſtus vnguento delibutus legitur,Magdalena cœnantẽ dominum aggreditur; Peccatrix vero diſcumbentem,reliquæ vero in Simonis domo recubantem.Lucas ſuam mulierẽ meretricem manifeſte appellat: de Maria vero Magdalena,nil tale ſcriptũ reperitur. Ab illa eiecta ſunt dæmonia;ab alia vero ablata peccata.Quæ cuncta ſi æquus cenſor diligenter perpẽderit, reperiet profecto,in tanta rerum variatione,impoſſibile ac minime credendum eſſe,vnã & eandem mulierem,hæc omnia ac tam diuerſa peregiſſe. Quod ſi bis Saluatorem, ab vna & eadẽ muliere vnctum quidam referunt,quo pacto illud oſtendere valeant,ipſi videant. Mihi etenim ſatis fuit,manifeſte demonſtraſſe,longe diuerſas has fuiſſe mulieres,nec cuncta,quæ de eis referuntur,vno tempore,loco ſeu modo fieri potuiſſe.

Reſtat nunc alium diſſoluere errorem, quo ſcioli illi inducti, ſanctiſſimæ Magdalenæ pudicitiam falſo impugnare auſi ſunt.Siquidem cum Phariſæo Simonis nomen inditũ eſſe legiſſent, in domoq; Simonis leproſi dominum vnctum fuiſſe intellexiſſent, ambos illos ac diuerſos homines, vnum & eundem Simonem fuiſſe arbitrati ſunt, non ſecus nominis ſimilitudine decepti, quam antea perſonarum cõfuſione ſeducti. Videbatur forſitan illis res noua & inaudita,duos homines vno ac eodem appellari nomine.Sed iam antea oſtenſum eſt, vnum in ciuitate Chriſtum ad ſecum manducandum rogaſſe,alium vero in Caſtello Saluatorẽ ſuſcepiſſe, ſed ne dubio vel minimo poſthac aduerſarij noſtri detineantur,age,manifeſte oſtendamus, viros illos, (quemadmodum antea de mulieribus fecimus)penitꝰ alios,ac inter ſe fuiſſe diuerſos. Phariſæus etenim dubitat,ac intra ſe dicit;hic ſi eſſet Propheta,ſciret profecto,quæ & qualis eſſet mulier illa. At Simon ille Bethanicus non ſolũ omni carebat dubio,ſed iam pridẽ à Chriſto curatus,ac ab inſanabili leprę morbo liberatꝰ fuerat:ideo Prophetam, & quidem maximum eum,certo certius eſſe ſciebat, quis igitur ſanæ mentis cũ hæc videat,nõ plane intelligat,nec peccatricẽ in domũ Simonis leproſi Bethanicæ perueniſſe,ſeu D.Magdalenam in ciuitate,ad Phariſæum vnꝗ acceſſiſſe:Sed vtraq; apud diuerſos homines,alieno tempore,mutato modo ac ſegregato loco,ſuum peregiſſe officium,nec eſſe,ſeu vnꝗ fuiſſe, vnam ac eandẽ fœminam, peccatricẽ ſcilicet, ac ſanctiſſimam illam Magdalenam. Nec aliquem moueat,ꝙ Ioannes referat Magdalenã eam eſſe,quę dominũ vnxit priuſꝗ eam narraſſet hiſtoriam, quandoquidẽ verbum illud maxime meæ aſtipulatur opinioni,vtpote ꝙ non ſolum ad tempus præteritum, ſed & futurũ referatur: quaſi dicat,Maria aũt erat illa,quę poſtea dominũ vnxit.Reſtat igitur,vt qui turpitudinis D. Magdalenam accuſent,tantummodo ſuſpicionib ſuam defendant cauſam. Sed pro nobis quoq; admodum præſumptiones ſtringunt.Haud.n.credendum eſt,mulierem tam potẽtem,quæ non ſolũ diuitiis, ſed & amicorũ turba,quæ ad illã conſolandi gratia à Hieroſolymis acceſſerat,polleret,corpus ſuum profanaſſe ac tam publice proſtituiſſe. Atqui neſcio quam adulterino colore, aduerſarij noſtri, infamiam tam inſignẽ tegere audent.Inquiunt etenim,nõ vulgare illam ſcortum fuiſſe,ſed tantummodo quibuſdã amatorib.ſui copiam feciſſe. Quod ſi exquiſite Euangelij verba trutinaſſent,nunꝗ ad tantam ignorantiam,ne dicam dementiam,perueniſſent.Non.n.ſatis erat Phariſæo dixiſſe,quæ mulier eſſet iſta,niſi addidiſſet & qualis.Quam magnam vero peccatricem per hæc verba geminata oſtendere ille voluerit,vnicuique prudenti cogitandum relinquo. Nec vident homines illi,quod ſua tam fragili excuſatione in priſtinum labantur errorem, iterumq; ſanctiſſimam mulierem, in ſcortorum ac meretricum numerum perducere tentent.Centoneq; faciem illius abſtergere,ſeu potius deturpare nitantur.

Digitized by Google

tantur. Quod ſi intemeratæ Dei genitricis, ac ſemper Virginis Mariæ gloriam (& merito quidem) obfuſcari arbitramur, ſi illam in peccato originali conceptam eſſe crederemus: quanta qualiq; ignominia ſanctiſſimam illam Magdalenam afficiemus, ſi ſola ſuſpicione ducti, illam corpus turpiter vulgaſſe aſſeramus? quandoquidem peccati originalis labes ab exordio, & primo parente, in homines etiam inuitos defluxit; Luxuriæ vero crimen, maxime tam frequens, non niſi rationis conſenſu ac libero noſtro arbitrio perfici poteſt. Sed rurſus inſtant aduerſarij noſtri, ac dicũt: Quod vna & eadem mulier, peccatrix ſcilicet, ac Maria Magdalena fuerit, hoc pacto demonſtrare poſſumus, dimiſit Chriſtus meretrici peccata, hoc eſt, eiecit de Maria Magdalena ſeptem dæmonia, per quæ ſeptem peccata deſignantur mortalia. Quibus iterum reſpondeo, nil referre, vtrum Saluator peccatrici ſeptem vel quatuordecim remiſerit peccata. (nam cuncta dimiſit) ſed quod per ſimilitudinem dæmoniorum peccata denotentur, hoc tantum à veritate abeſt, quantum ipſi à recto ac bono iudicio, hoc pacto etenim nuſquam Chriſtus dæmonia eieciſſet; ſed vbicunq; dæmoniorum fit mentio, ibi peccata dimiſiſſet, criminaq; & nõ dæmonia ex hominibus clamaſſent, porcoſq; diuino permiſſu in vndam præcipites egiſſent, quam manifeſtũ vero illud ſit mendacium, quantumq; honoris ac poteſtatis, filio Dei per hanc tam violentam interpretationem detraheretur, ſacræ litteræ vbique paſſam demonſtrant. Neq; enim Lucas (vt iam antea dictum eſt) quaſi non eodem capite ambarum mulierum tam diuerſimode mentionem feciſſet, ſi illæ non diuerſæ, ſed ſolum vna & eadem fuiſſet. Nam peccatrici Chriſtus peccata dimittit, illamq; in pace abire iubet: Conteſtimq; (vt ex ſequentib. Euangeliſtæ verbis liquet) Mariam Magdalenam ſecum retinet, illamq; nõ per peccata notatam, ſed manifeſte à malignis ſpiritib. liberatam, per caſtella & ciuitates circumducit. Quo pacto vero hæc quoq; duo eidẽ mulieri conueniant, quilibet per ſe conſiderare valet. Sed refugiunt tandẽ aduerſantes nobis ad conſuetũ aſylon, Eccleſiam ſcilicet, quã ita ſemper obſeruaſſe, ac in præſens cum eis ſentire affirmant, quib. iterum reſpondeo, vnumquenq̃ Chriſti fidelem teneri ac obſtrictũ eſſe, decreta matris Eccleſiæ obſeruare, ac firmiter credere, pręcipue in illis, quę fidei ſpectant myſteria, q vero mater Eccleſia hanc opinionẽ à primæuo inſtituto ſemper obſeruauerit, homines illi obſtinati nunq probare valebunt. atqui contrarium nos manifeſte oſtendere poſſumus. Nam vltra doctores Græcos, Originem ſc. ac Chryſoſt. & Nazian. ſanctis & catholicis Doctorib. D. Hieron. beatuſq; Ambroſius noſtræ aſtipulãtur opinioni, clare aſſerẽtes, minime credendũ, vnam & eandẽ fuiſſe mulierem, peccatricem videlicet & D. Magdalenam, ne Euangeliſtę ſibi ipſis contraria dixiſſe videantur. Quã vero Sancti illi ſplendidiſſima fidei ſint lumina, quantumq; inter ceteros Eccleſiæ excellant doctores, lõge ſuperuacuum eſſet enarrare. Hoc tantum dixiſſe ſufficiat: Neminem vnq̃ probaturum, peccatricẽ Mariam nomine appellatam, lõge minus Mariam Magdalenam illam fuiſſe peccatricem, quę in domo Phariſæi pedes domini vnxerit. Nec ego ſanctæ matri Eccleſiæ derogare quicquam auſim: (abſit. n. hoc à me) ſed veritatem inquirere, quæ & non quæſita tandem in lucem venit, minime prohibeor. *Nam ea* (vt bonus ille Plato inquit) *apud Deum & homines omnium potiſſima eſt, cuius in primis participẽ eſſe oportet, qui futurus eſt felix. Infidelis autem eſt, cui mendacium voluntarium exiſtit amicum: cui autem inuoluntarium, ſtultus. Vtrumq; igitur fugiendum, cum vterq; tam infidus, quam imprudens, nõ ſit amandus.* Quid vero horum verius ſit, nemo hominum ſed Deus nouit, cui rectius quæſtionem hãc committimus, quam vt aliquid temere, quod ad ignominiam tam ſanctæ mulieris rẽdat, auctoritate noſtra definiamus. Quantũ vero humano ingenio, dum cõiecturis ac ſuſpicionib. res agitur, reprehendere licet, negamus, imo pernegamus ſanctiſſimam Mariam Magdalenam in meretricum numero annumerandam ac turpi lupanãri collocandam eſſe. Abſit enim, quin potius Deus auertat, vt tam officioſiſſimam ac religioſiſſimam illam fœminam, quæ mundi Saluatorem hoſpitio ſuſcepit, quæ omnib. contemptis tam auide verbis domini inhiauit, quæ ad pedes Chriſti ſedendo optimam partem elegit, quæ non ſolum poſt, ſed ante paſſionem redemptorem vnxit, quæ crucifixo aſtitit, contra ſepulchrũ ſedit, angelorum voces audiuit, cui pius ille Hortulanus poſt reſurrectionem apparuit ac mœſtam & plorantẽ affectuoſiſſime ſolatus eſt, quã Chriſtus, vt diſcipulis ſuis reſurrectionem ſuam annuntiaret, dignam duxit, quam demum Deus Opt. & Maximus miraculoſe in Gallias tranſuexit, cœleſti voce pauit ac Angelorũ miniſterio ſubleuauit, ſuſpicionib. tantũmodo incertis, coniecturiſq; fragilibus, ſcortũ triobulare, olidi fornicis lupam profanã ac vulgare ſubmenianum exiſtimem⁹. Proinde quam inexpiabile ſcelus incurrant, qui ſuæ pertinacię innixi, ab noſtra tam pia & longe credibiliori opinione diſſentiunt, ipſi viderint, præcipue cum, vt homines, falli ac decipi poſſunt. Ego vero ſi in re tam clara, longe libentius erro, quam ſi aliquid aſtruerem, quod tamen minus probare valerem: *præcipue cum in re dubia, ſemper & vbiq; tutior magiſq; pia ſit via eligenda ac amplectenda.*

Tu vero ſanctiſſima ac Deo acceptiſſima Maria Magdalena, ſi ab exili ingenio famuli tui indigni, laudibus, honori ac meritis tuis, debitum ſeu congruum quid profectum ſeu depromptum eſt, id omne gratum & acceptum habere velis. Interim cordis mei affectu precor, & oro, tandemque fauere ac auxilium præſtare velis, vt ab mundanis ærumnis ac fragili mortalitate ſolutus, cum Chriſto Deo, tecumque patrona ſanctiſſima in æternum viuere ac gaudere valeam. Annuat his, qui in gloria ſempiterna regnat, ac in perpetuum dominatur, Amen.

ADMO-

Digitized by Google

ADMONITIO EDITORIS AD LECTOREM.

Ne quem hic Epilogus offendat, continens προσφώνησιν ad Diuam Mariam Magdalenam, is ſciat, ſimiles compellationes oratorias defunctorum piorum hominum etiam apud veteres vtriusq; Eccleſiæ Doctores extare, vt Greg. Nazianzenum, & alios, quos hic imitari voluit Bilibaldus, quem in illorum lectione verſatiſſimum fuiſſe conſtat.

BILIBALDVS PIRCKEIMER COCLITI SVO S. D.

TVâ me ne require, cur falcem in meſſem alienam miſerim, ne parum proprias contra nos veſpas illas irrites: ſed quietus perlege, & ſi quid diſplicet, penitus dele. Noſti enim, colores Rhetoricos in litteris ſacris non ita vt prophanis, noſtris placere hominibus. Sed valeant: Quis enim prohibere poterit, ne in te tam pia ingenium exerceam, cum inuitus quotidie apud vulgus imperitum quoque declamare cogar. Vale.

PRISCORVM NVMISMATVM AD NVRENBERGENSIS MONETÆ VALOREM FACTA ÆSTIMATIO, AVTORE BILIBADO PIRCKEImero patricio Nurenbergenſi &c. opus poſthumum.

IOANNI GVLIELMO A LAVBEMBERG, NOBILITATE ET DOCTRINA VIRO CLARISSIMO, ANDR. RVTTELLIVS S. D.

QVum tu nuper Tubingam veniens, me perquam humaniter ædibus meis viſitares, Gulielme nobilis, atq; mea quæ habeo, veterum perluſtrares numiſmata, memori adhuc mente teneo, nos aliis confabulationibus dimiſſis eo tandem etiam prouectos, vt & de vale ac æſtimatione eorundem ad noſtram monetam, cômentaremur. Verum hinc inde conſertis opinionibus, id nobis quod & aliis accidit, vt ſcilicet incerti & dubii noſtræ ſententiæ penitus fere diffideremus. Neq; tamen id immerito cum priſcorum numerorum explicandi ratio, hactenus vel doctiſſimis etiam viris moleſta fuerit, Eſſe tamen aliquot ſcio, qui hoc negotium haud infeliciter ſuſceperit peragendum, inter quos haud poſtremus eſt magnus ille Bilibaldus Pirckeimerus patritius Nurembergen. clariſſi. qui præter eius ſummam doctrinam, inſignem eloquẽtiam, omnium deniq; rerum experientiam haud paruam venerandæ quoq; antiquitatis ſtudium amplexus eſt, ac huius amoris ergo totam hyemem hoc tempore, quo ego eius per quinquennium amanuenſis fui, exploranda veteris monetæ impendit labore, omnia ſiquidem numiſmata, aurea & argentea, item ærea, quorum omnium magnum acerum habuit, & ea etiam quæ apud alios deprehendere potuit, exactiſſime ſingula ad libellam appendit. Animaduertens etiam eo tempore auri & argenti pretium, quo iuſtiſſime omnia examinare poſſet, cum Nurembergenſium tandem monetę contulit valore, vt autem antiquitatis ſtudioſi, hac ſua diligentiſſima opera neutiquam fraudarentur, ac ipſe ſibiipſi vixiſſe argueretur, haud dedignatus eſt compendio quodam perſcribere, vt vel aliis etiam, ad quos aliquãdo perueniret, ſtudium huiuscemodi rei indagandę adderet. Sed quum morte pręuentus, pietatem ſingularem, quam in adiuuandis ſtudiis habuit, præſtare non poſſit, & ego vnicus ab eo libellum hunc & habeam ac veriſſime deſcripſerim, conſultum mihi viſum fuit, vt ego eius nomine officium hoc ſtudioſis & antiquitatis cultoribus exhiberem. Siquidem ipſum etiam neminem cælaturum fuiſſe ſciam, ſed maiora potius exhibiturum, vbi ſuperuixiſſet, vt qui ſtudiis prouehendis natus. Quare hunc ſuum laborẽ libello hoc, licet paruo, pro paruitate tamen ſua vtiliſſimo contentum, vt commodatior fuerit, tuo auſpicio publicandum cenſui. Meretur hoc ſummũ atq; adeo honeſtiſſimum antiquitatis ſtudiũ, quod tu vel inter mille vnus vnice, & cum magno ſumptu amplecti & excolere ſoles, deſerturus nunquã vel ad aras vſque. Meretur & ſumma humanitas tua, qua me ita proſequeris, vt qui maxime. Porro quia aliorum doctorum virorum ſtudium atq; laborem hac in re etiã exſtare ſciam vnum atq; alterum libellum quem conſimili materia, vt dicitur, ediderunt, hunc Bilibaldo libuit reddere, ne minimum quidẽ illis præcipere volens. Non.n.dubito, quia negotium hoc complurium iudicio collato, clarius atq; facilius explicetur. Sunt autẽ quæ addimus D. And. Alciati, Philippi Melanchtonis, item & Budæi, pari paruitate, nec minori vtilitate cõſcripti libelli. Interim tu paruũ hũc Bilibaldi benigno aĩo ſuſcipe, vel venerãdæ antiquitatis amore, cui ille haud inter poſtremos impiger adfuit patronus. Admodũ difficile eſt, priſcã monetã tã auri q̃ argẽti cũ auro & argento ſeu moneta huius tẽporis cõcordare, maxime ob auri & argẽti valorẽ, q aſſidue variatur, idq; monetariorũ culpa q̃b paſſim licẽtia cudẽdę permittitur pecunię. Hi ſiqdẽ quotidie aliqd tã de auri ac argenti puritate, q̃ põdere detrahũt,

Digitized by Google

præcipue belli tempore,& principibus conniuentibus. Hinc accidit,vt ſemper pretium auri & argenti augeatur,monetarii enim quum licentiam habeant monetam adulterandi, non multum de pretii curant augmento,quum detrimentum illud abunde adulterando ſupplere valeant. Mercatores etiam quoties monetarios ob neceſſitatem aliquam emendi cupidos cernunt, aſſidue pretium augent. Verum damnum illud in vulgi, tandem etiam dominorum recidit caput,quum redditus & vectigalia illorum ſemper viliori ſoluantur pecunia. Sed præſens lucrum licet puſillum,magno futuro præfertur damno,non ſine ingenti regnorum,prouinciarum ac populorum detrimento. Hinc eſt quod aureus vngaricus, ſecundũ quem & communiter & aliud regulatur aurum, in maximum aſcendit pretium. Nam noſtra memoria, tres aurei vngarici, quatuor valebant aureos Rhenenſes,& aliquando etiam minus. Verum etiam hoc æuo longe pretium hoc acceſſerunt. Proinde vt ad æſtimationem veteris monetæ,quãtum poſſibile pertingamus, imprimis neceſſe eſt auri & argenti rationem,nec non pretium illorum hoc tempore conſiderare,ita enim quam propinque ad veritatem accedere poterimus. Hoc igitur anno id eſt 1528. auri puri marcha Nurenbergenſis ponderis,hoc eſt viginti quatuor charatorum aureos valebat Rhenenſes nonaginta tres. Licet in hac arte periti negent,aurum ad viginti quatuor charatos decoqui poſſe.Sufficit tamen,vt de puro, quantum poſſibile eſt,intelligamus auro.

Aurum autem vngaricum, valebat marcha, hoc eſt, vnciæ octo, aureos Rhenenſes octoginta nouem, & aliquid plus. Contineret autem aurum vngaricum, vel continere deberet charatos viginti tres.

Aurum vero Rhenenſe charatos quod continet decem & octo, & ſic, niſi tres partes auri puri, aureos valebat Rhenenſes ſeptuaginta & parum plus. Ex marcha auri Rhenenſis aurifabri non faciunt aureos ſeptuaginta,quemadmodum deberent,ſed ſeptuaginta tres & aliquando plus,& quidquid excedit,computant pro opera,ita fit etiam in aureis Hungaricis.

Argentum patrum memoria,valuit marcham,hoc eſt vncias octo Rhenenſes ſeptem, deinde ad octo aſcendit,verum hoc tempore valet Rhenenſes octo cum dimidio & aliquanto plus (Rhenenſes dico aureos,non monetam) non nunquam vero aliquantulum minus. Sed hoc intelligendum de puro, quod ſubinde in moneta adulteratur. Facit autem marcha cum dimidia libram vnam Romanam vnciarum duodecim. Si igitur aurum purum cum argento comparetur puro,conueniunt ferme vndecim partes argenti cum parte vna auri. Licet antiqui communiter decem partes argenti pro vna parte auri computauerint.

Aureus igitur Hungaricus,qui admodum cum veteri auro conuenit,quantum ad puritatem pertinet,pondus habet drachmæ vnius, illius ponderis quo argentum Nurembergæ venditur. Nam eodem pondere aurum & argentum ponderatur. Valet autem hoc tempore aureus Hungaricus aureum Rhenenſem vnum cum tertia vna & denariis viginti Nurenbergenſibus, computando Rhenenſem pro libris nouem monetæ.

Nunc videamus quomodo aurei Hungarici & Rhenenſes cum veteri concordent auro, quod & ipſum fere continet in bonitate ſcrupula viginti tria. Verum antequam id fiat, exactius auri rationem intelligere non eſt neceſſe. Igitur quemadmodum antiqui libram in duodecim diuiſerunt vncias,vnciam autem in drachmas octo, drachmam in ſcrupulos tres, ſcrupulum in obolos duos, obolum vero in ſiliquas tres, ita & nos ex modernorum facimus vſu, ac drachmam quoque ita diuidimus vt habeat ſcrupulos tres, moderni vocant. Say. ſcrupulus autem vt contineat charates ſeptuaginta duos.

Hungarici igitur auri libra Romana vna, continet vncias duodecim, drachmas vero nonginta ſex. valet igitur Rhenenſes aureos tredecim cum dimidio.

Mina vero ſeu pondo habet drachmas centum,& ſic vnciam dimidiam plus quam libra. & valet. aureos Rhenenſes centumtriginta nouem, denarios ſedecim: vncia autem Hungarici auri Rhenenſes valet vndecim,denarios triginta tres.

At vncia dimidia eiuſdem auri Rhenenſes quinque cum dimidio,denarios ſedecim.

Drachma quæ eſt octaua pars vnciæ,& aureus Hungaricus, valet aureum Rhenenſem vnum, libras tres cum dimidia,denarium vnum.

Scrupulus valet libras quatuor,denarios quinque.

Granum autem Hungarici aurei, valet denarios Nurembergen. quinque.

Sane ne hoc prætereundum,quod charatus in auro dupliciter conſideratur, hoc eſt,tam in iudicatura quam in pondere, nempe vt aurum purum contineat charatos viginti quatuor, vel circiter, inſuper vt per charatos etiam ponderetur,ita tamen,vt quidquid de puritate decedat,ſubtrahatur à valore.

Nunc vero aureorum antiquorum pondus conſiderabimus: & primo Græcorum, ex quibus plures appendi,vt pote Philippi, Alexandri, Pruſiæ, Mithridatis, Demetrii,& aliorum,qui omnes fere ex auro conſtabant Hungarico,hoc eſt, viginti trium charatorum, continebant autem in pondere fere omnes pondus aureorum Hungaricorum duorum, hoc eſt drachmarum duarum Nurenbergen.

Digitized by Google

bergen. & prætereà ſcrupulum vnũ. Valet igitur vnus Rhenenſes tres, libras duas, denarios quinq;. Ceterũ triplices Alexandri Magni aureos repperi, ex primis ponderabat vnus aureos Vngaricos tres, alius Hungaricos duos cum ſcrupulo vno & dimidio, tertius vix dimidii Hungarici æquiparabat pōdus, Prætereà inter aureos Romanorum, non paruam deprehendi differentiam, nam & bonitate & pondere multum diſtabant. Etenim à Iulio Cæſare vſq; ad Veſpaſianum auri fere perdurabat bonitas, ſed inde paulatim deficere cœpit, quamuis etiam ſequentium Cæſarum aurei aliqui ex probo conſtent auro, vt plurimum tamen, quanto plus temporis effluxerat, tanto etiā magis auri puritas ac pondus minuebatur. Repperi igitur aureos, ſed pauciſſimos, qui fere eiuſdem ponderis erant, vt Græci, nempe drachmarum duarum cum ſcrupulo vno, & quod mirabar, vnum talem Aurelianum Cæſarem deprehendi. At reliqui etiam qui erant ponderoſiſſimi, duos aureos Hungaricos & grana duodecim non excedebant, vt plurimum tamen non plus quam grana ſex continebant. Inde recentiores, veluti Diocletiani & reliquorum, non plus quam aureum vnum Hungaricum ponderabant. Igitur ſi ii qui communiter drachmas duas cum granis quinque vel ſex ponderant, cum auro comparentur Rhenenſi, valebit vnus aureos Rhenenſ. tres vel circiter. Romanum itaque aureum pro tribus aureis Rhenenſibus æſtimamus, licet aliquid, ſed parum plus, valeat. Et hæc de auro dicta ſunt: nunc vero ad argentum tranſeamus.

Si argenti marcham pro aureis Rhenenſibus octo cum dimidio æſtimabimus, licet iam aliquanto carius vendatur, valebit libra Romana Rhenenſes duodecim cum quartis tribus. Verum id intelligi debet de argēto puro, hoc eſt, cum marcha contineat in iudicatũ vncias octo. Verum nunquā ea bonitate argentum eſt, ſed ad ſummum, vt de puritate drachmæ binæ deeſſent, communiter tamē vt haberet marcha vncias ſeptem cum dimidia. Si igitur marcham vnciarum ſeptem cum dimidia æſtimare velimus, hoc eſt, vt ſemiuncia à perfecta deſit puritate, valebit marcha Rhenenſes octo & parum plus. Libra vero Romana, hoc eſt, drachmæ nonaginta ſex, Rhenenſes quaſi duodecim. Vncia vero valebat Rhenenſem dimidium. Drachma vero circiter denarios triginta tres, ſcrupulus denarios Nurembergenſes vndecim.

Græci denarii ponderoſiores ac magni, quos appendi, pentadrachmi erant, ponderabant enim drachmas quinq; & ita valebat vnus aureum Rhenenſem dimidium & denarios Nurenbergen. triginta tres. Erant, & aliqui tetradrachmi, hoc eſt, drachmarum quatuor, minores vero ponderabant drachmam vnam, ſcrupulum vnum, valebat ergo vnus denarios Nurembergen. quatuor. Inter Romanos vero denarios non paruā repperi differentiam. Nam antiquiſſimi quidam, maxime conſulũ, ad quatuor ſcrupulos, quemadmodum Græci adpropinquabant. Alii vero & præcipue Cæſarum non vltra drachmam ponderabant. Tertiis vero de drachma aliquid decedebat, & quemadmodum deficiebat in pondere, ita etiam longius ab argēti aberant puritate, imo magna pars illorum erat adulterata. Si igitur drachmam vnam Nurembergenſem pro denario vno acceperimus, quemadmodum etiam pro maiori parte ponderant, & marcham pro vnciis ſeptem cum dimidia æſtimemus, valebit denarius argenteus Nurembergen. denarios triginta tres, & hac ratione octo denarii argentei facient quaſi Rhenenſem aureum vnum. Vndecim vero quaſi aureum Hungaricum. Et hoc pacto quum nec aurum non argentum ad plenam accedat puritatem, quaſi vndecim partes argenti cum vna parte auri, concordabunt, & ſi aliquid decedit, hoc monetariorum fraus ademit. Ceterum nec hoc omittendum eſt, auri & argenti pondus multum ſecundum regiones variari, non ſecus ac libram, nam quod alicubi drachma eſt, id alibi ponderat quatuor ſcrupulos, & è conuerſo. Nos vero pondus illud ſecuti ſumus, quo Nurembergæ aurum ponderatur & argentum. Quum igitur denarius argenteus ex drachma conſtet, ponderis Nurembergenſium centum denarii, hoc eſt, mina vna ſeu pondo, valet Rhenenſes duodecim cum dimidio. Mille denarii, valebunt aureos, Rhenenſ. centum viginti quinque quaſi.

Seſtertii quatuor, vel numi qui erant ærei, valebant denarium vnum argenteum, & ſic Seſtertius valebat denarios Nurembergen. quaſi octo. Seſtertii centum valebant aureum vnum, ſed qui iuſti eſſet ponderis, Rhenenſes vero tres, denarios triginta tres.

Mille vero Seſtertii valebant Rhenenſes triginta vnum & quatuor quaſi.

Seſtertium vero maius in neutro genere, quod non in ęre, ſed argento intelligi debet, minas duas argenti cum ſemiſſe continebat, hoc eſt, drachmas vel denarios ducentos quinquaginta. Valebat igitur Seſtertium, aureos Rhenenſes triginta vnum, quartam vnam, & parum plus. Seſtertium & Mille Seſtertii vnum & idem eſt, & valet, vt dictum eſt, Rhenenſ. triginta vnum & quartam quaſi. Decem Seſtertia, & decem milia Seſtertia numorum, vnum & idem eſt, & valet Rhenenſ. trecentos duodecim cum dimidio. Centũ Seſtertia valet Rhenenſiũ tria milia, centum viginti quinq;. Decies Seſtertium, decies centena milia Seſtertium ſignificat, & hæc ſumma centies maior eſt decē Seſtertiis, nā idē decies Seſtertium ꝙ mille Seſtertiũ, valetq; Rhenenſes ſemel & triginta milia, ducētos quinquaginta. Centies Seſtertiũ deſignat centies centena milia Seſtertium numorum, & valet Rhenenſes trecētum & duodecim milia quingentos: Milies Seſtertiũ valet ſemel & trigeſies centũ,

& viginti

Digitized by Google

& viginti quinque milia. Ex talentis autem licet multa extiterint, duo tamen præcipue in vſu fuere, talentum magnum Atticum, quod & Euboicum dictum eſt, & talentum Atticum minus. Talentum magnum Atticum ſeu Euboicum continebat minas octoginta, & valebat talentum magnum auri Rhenenſ. decem milia nongentos ſexaginta quinque vel circa. Talentum vero magnum, ſeu Euboicum argenti, valebat Rhenenſium mille vel circiter. Talentum Atticum minus, habebat minas ſexaginta, & valebat talentum auri, Rhenenſes quaſi octo milia trecentos quadraginta quatuor. Talentum vero Atticum minus argenti valebat Rhenen. ſeptingentos quinquaginta. Talentum Babylonicum habebat minas ſeptuaginta. Talentum Æginetum continebat minas centum.

Ceterum vt etiam de ære dicamus, ſciendum; vbi legimus milia æris grauis, ibi milia aſſium intelligere debemus. Et licet denarius vrgente Hannibale pro ſedecim aſſibus permutatus ſit, in militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem aſſibus datus eſt. Valuit itaque Nurembergen. Denarios tres & paulo plus. Centum igitur aſſes decem faciebant denarios, hoc eſt, minam vnam, ſicque valebant aureos Rhenenſes duodecim cum dimidio.

Quadrantes quatuor valebant aſſem vnum. Seſtans quadrante minor erat.

Vt igitur rurſus & quaſi à lare inchoemus; Denarius ſeu Drachma argenti valuit Denarios Nurenbergenſium circiter triginta tres. Denarii centum, hoc eſt, mina vna ſeu pondo, valeat aureos Rhenenſ. duodecim cum dimidio. 12$\frac{1}{2}$.

Mille Denarii, hoc eſt, decem pondo, valent Rhenenſium centum viginti quinque fere. 125.

Seſtertii quatuor, vel numi qui ærei erant, valebant denarium argenteum vnum. Seſtertius valebat Denarios Nurenbergenſium quaſi octo. Seſtertii centum valent aureum vnum Romanum, ſed qui iuſti eſſet ponderis: Rhenenſium vero tres cum denariis triginta tribus, tribolos 33. Mille ſeſtertii valent Rhenenſium triginta vnum cum quarta quaſi. 31$\frac{1}{4}$.

Seſtertium in neutro genere valet Rhenen. triginta vnum cum quarta fere. 31$\frac{1}{4}$.

Seſtertia decem valent Rhenen. trecentos duodecim cum dimidio. 312$\frac{1}{2}$.

Seſtertia centum valent Rhenen. milia tria centum viginti quinque. 3125.

Seſtertia ducenta valent Rhenen. milia ſex ducentum quinquaginta. 6250.

Seſtertia quadraginta Rhenen. milia duodecim quingentos. 12500.

Seſtertia quingenta Rhenen. quindecim milia ſexcentum viginti quinque. 15625.

Seſtertia ſexcenta Rhenen. decem & octo milia ſeptingentos quinquaginta. 18750.

Seſtertia ſeptingenta Rhenenſ. milia viginti & vnum octingentos ſeptuaginta quinque. 21875.

Seſtertia octingenta Rhenenſium viginti quinque milia. 25000.

Seſtertia nongenta Rhenenſium viginti octo milia centum viginti quinque. 28125.

Seſtertia mile Rhenenſium triginta quatuor milia trecentum ſeptuaginta quinque. 34375.

Decies Seſtertium, id eſt mile Seſtertia Rhenen. milia vnum & triginta ducentum quinquaginta. 31250.

Duodecies Seſtertium Rhenenſium triginta ſex milia ſeptingentos quinquaginta. 76750.

Quindecies Seſtertium Rhenenſium quadraginta quinque milia nongenti ſeptuaginta quinque. 45975.

Vicies Seſtertium Rhenen. duo & ſexaginta milia quingenti. 62500.

Quadragies Seſtertium Rhenen. centum & viginti quinque milia. 125000.

Quinquagies Seſtertium Rhenen. centum & quinquaginta ſex milia ducenti quinquaginta. 156250.

Sexagies Seſtertium Rhenenſium centum & octoginta ſeptem milia quingenti. 187500.

Centies Seſtertium Rhenenſium, trecenta & duodecim milia quingenti. 312500.

Quadringenties Seſtertium Rhenen. duodecies centena & quinquaginta milia. 1250000.

Quingenties Seſtertium Rhenenſium quindecies centena & ſexaginta duo milia quingenti. 1562500.

Milies Seſtertium Rhenen. ſemel & trigeſies centena, nec non viginti quinque milia quingenti. 3125000.

Libra auri Hungarici, quod idem eſt cum Romano auro, valet Rhenen. centum triginti tres cum dimidio. 133$\frac{1}{2}$.

At mina ſeu pondo Rhenen. centum triginta nouem, denarios ſedecim, quia continet quatuor drachmas plus quam libra. 139. 16.

Talentum magnum auri quod & Euboicum, valet Rhenen. decem milia nongentos ſexaginta quinque. 10965.

Talentum minus auri valet Rhenenſium octo milia trecentum quadringenta quatuor. 8344.

Pondo argenti ſeu mina valet Rhenen. duodecim cum dimidio. 12$\frac{1}{2}$.

Talentum magnum argenti valet Rhenenſes mille. 1000.

Talenta

Digitized by Google

Talentum minus argenti valet Rhenen. ſeptingentos quinquaginta.750.

Talenta quinque argenti minora Rhenen.tria milia ſeptingentos quinginta.3750.

Talenta decem Rhenenſ. ſeptem milia quingentos.7500.

Talenta quindecim Rhenenſium vndecim milia ducentum quinquaginta 11250.

Talenta viginti Rhenen. quindecim milia. 15000.

Talenta viginti quinque Rhenenſium decem & octo milia ſeptingenti quinquaginta quatuor. 18754.

Talenta triginta Rhenen. viginti duo milia quingenti. 22500.

Talenta quadraginta Rhenenſium triginta milia. 30000.

Talenta quinquaginta Rhenen. triginta ſeptem milia quingenti 37500.

Talenta centum Rhenenſium ſeptuaginta quinque milia.75000.

Talenta ducenta Rhenen.centum quinquaginta milia.150000.

Talenta quadringenta Rhenenſ. trecentum milia. 300000.

Talenta quingenta Rhenenſ.trecentum ſeptuaginta quinque milia.375000.

Talenta mile Rhenenſ. ſeptingenta quinquaginta milia.750000.

Talenta duo milia Rhenenſium centies & quinquagies centena milia.1500000.

Talenta decem milia Rhenenſium. 7500000.

Siclus,Teſte Hieronymo & Ioſepho,quatuor drachmas argenti valebat: Græcis eſt Stater.

SVMPTVVM QVORVNDAM ÆSTIMATIO.

Singula Perſica valebant Romanæ numos triginta, hoc eſt, libras Nurenbergen. tres , denarios nouem.

Par columbarum,quod vendebatur pro ducentis numis, faciebat aureos Rhenenſ. ſex & quartam. Si quatringentis, duodecim Rhenenſ. cum dimidio. Si pro mile numis , quemadmodum eximia vendebantur,valebant Rhenenſes tredecim & quartam.

Pauones ſinguli quinquaginta denariis vendebantur,hoc eſt,Rhenenſibus ſex & quarta.

Turdi tribus vendebantur denariis.

Pediti Romano decem aſſes quotidie pro ſtipendio dabantur, hoc eſt,denarius vnus.

Pœna Camilli à populo indicta,quindecim milia grauis ęris,id eſt,ſex milia mimum, valuit Rhenen. centum octoginta ſeptem cum dimidio.Prima claſſis cenſus à Seruio Tullio inſtituta fuit,quæ centum milia æris vel ſupra habuit,valuere autem Rhenen. mile ducentos quinquaginta.

Secunda claſſis fuit eorum qui habebant in cenſu ſeptuaginta quinque milia , hoc eſt , Rhenenſ. nongentos triginta ſeptem cumdimidio.

Annua centena,qua Veſpaſianus Latinis & Græcis rhetoribus conſtituit, aurei Rhenenſes fuere ter mille centum vinginti quinque.

Cœna Pompeio & Ciceroni à Lucullo in Apolline data, impendia quinquaginta milium valuit,Rhenen. mile quingentos viginti duos cum dimidio.

Mancipia communiter veniebant mille drachmis,hoc eſt,Rhenen.centum viginti quinque,pretioſiora vero mille quingentis drachmis,hoc eſt,Rhenen.centum octoginta ſeptem cum dimidio.

Serui Lectores vendebantur centum milibus numorum , hoc eſt , Rhenen. mile ducentis quinquaginta.

Coci,Paraſiti,& vinitores vendebantur Rhenen. ducentis quinquaginta duobus. Eodem pretio vendebantur & equi.

Captiui Romani ab Achæis redempti à Flaminio admoniti ſtatuerunt pretium pro capite denarios quingentos,hoc eſt,Rhenenſes ſexaginta duos cum dimidio.

Craſſi domus ſexagies ſeſtertio æſtimata, valuit Rhen.centum octoginta ſeptē milia quingentos.

Cicero vigeſies ſeſtertio habitauit,hoc eſt, Rhenen. 62500.

Pomponius Atticus Ciceroni è patria fugienti,ducenta quinquaginta ſeſtertia donauit , hoc eſt, Rhenen.ſeptem milia ſeptingentos duodecim. Caput Ciceronis ab Antonio decies ſeſtertium eſt licitatum,hoc eſt,Rhenen. triginta vnum milibus ducentis quinquaginta.

Virgilius pro ſingulis verſibus dena ab Octauio accepit ſeſtertia,hoc eſt,pro ſingulis verſib.Rhenen. trecentos duodecim cum dimidio , Virgilius poſſedit centies ſeſtertium,hoc eſt,Rhenen.trecenta & duodecim milia quingentos.

Cœnæ ab Auguſto taxatæ fuere ducentis ſeſtertiis,hoc eſt,Rhenen.ſex cum dimidio,diebus vero feſtis ſeſtertiis trecentum,hoc eſt,Rhen.nouem,lib.tribus, denariis nouem. Repotiis vero , hoc eſt, poſtridie poſt nuptias ſeſtertius mille,id eſt, Rhenen.triginta vno & quarta Tot Cæſar viritim populo legauit.

Bucephalus Alexandri ēptus tredecim Talētis valebat Rhe. nouē milia ſeptingētos qnquaginta.

Speuſippi libri,ab Ariſtotele trib.empti Talentis, valuere Rhe. duo milia ducētos quinquaginta.

Libri Philolai à Platone empti valuere tredecim milia noningentos ſex.

Laidis

Digitized by Google

Laidis poſtulatio à Demoſthene pro concubitu, decem milia Denariorum fuere Rhenen. mile ducenti quinquaginta. Si vero centum petiit ſeſtertia, vt quidam voluit, fuit pretium Rhenenſ. tria milia centum vigingi quinque.

Equeſtris cenſus ſub Iulio quadringentis ſeſtertiis conſtitit, hoc eſt, Rhenenſ. duodecem milibus quingentis.

Auguſtus auxit cenſum ſenatorum à quadringentis ſeſtertiis ad ſeſtertia mile ducenta, hoc eſt Rhenenſ. triginta ſeptem milia ducentos ſeptuaginta quinque.

Iſocratis oratio viginti talentis vendita valuit Rhenenſ. quindecim milia. Eraſiſtratus ſanato rege Antiocho centum Talentis donatus eſt, hoc eſt, aureis Rhenenſ. ſeptuagintia quinque milibus.

Ariſtidis thebani pictoris tabula totidem æſtimata fuit.

Æs alienum Cæſaris, pro quo Craſſus ſpopondit, octingentorum & triginta talentorum fuit, hoc eſt aureorum Rhenenſ. bis & ſexagies centena & viginti quinque milia.

Cæſar quum in Hiſpania diceret bis milies & quingenties centena milia ſibi adeſſe oportere, vt nihil haberet, faciunt hæc 250000000. Rhenenſes.

Diuitiæ Craſſi talenta ducenta quinquaginta faciunt Rhenenſ. 4625000.

Cæſar Seruiliæ margaritam emit ſexagies ſeſtertium, hoc eſt, centum & octoginta ſeptem milia quingentis Rhenenſ.

Cleopatræ magarita valuit centies ſeſtertium, id eſt, Rhenenſ. trecenta & duodecim milia quingentos.

Appelles pictor Alexandrum viginti talentis auri pinxit, hoc eſt, Rhenenſ. 166880.

Mullus ſex milibus, ſcilicet, æris apud Iuuenalem emptus, facit Rhenenſ. centum octoginta ſeptem cum dimidio.

Coruus ab Auguſto viginti ſeſtertiis emptus, valuit Rhenenſes ſexcentos viginti quinque.

Demoſthenes quindecim talenta ex patris hæreditate accepit, hoc eſt, Rhenenſes vndecim milia ducentos quinquinginta, &c.

VIRI

VIRI ILLVSTRIS

BILIBALDI PIRCKHEIMERI, CONSILIARII CÆSAREÆ MAIESTATIS

EPISTOLICA.

Digitized by Google

BILIBALDI PIRCKHEIMERI EPISTOLARVM DEDICATORIARVM LIBER VNVS.

EPISTOLA I.

PRÆFATIO IN PLVTARCHI LIBELLVM DE SERA NVMINIS VINDICTA, A SE LATINE FACTVM.

REVERENDÆ MATRI, CHARITATI PIRCKEIMERIN, Abbatiſſæ Virginum Seneriores Diuæ Claræ Inſtituti Nurenbergæ Bilibaldus Pirckeimer Frater S.

NOn eo ſolum mihi Chara es, mea chariſſima Charitas, quoniam ſoror germana, eiſdem orta parentibus, arctiſſimo naturæ ac ſanguinis vinculo mihi aſtricta es, ſed quæ & præter vitæ inſtitutum laudabile tibi cum eruditione commercium eſt, bonarumq; diſciplinarum præcipuo teneris deſiderio. Sortita eſt familia noſtra vltra honores ſane, ac opes, (quibus iam diu floruit) præclaram hanc, bonitate diuina, gloriam, vt longa ſerie, non ſolum viris ornata fuerit erudititiſſimis, Chriſtianæque pietati arctius addictis, ſed & fœminis decorata religioſis, ac impenſe doctis. Nam vt virile decus, ac vetuſtiora prætercam, quid amita noſtra magna, vrbs hæc, cultius, doctius, aut abſolutius vidit? quam tu indolis fœlicitate adeo ex amuſſim refers, vt plane ex diſciplina magiſtræ ſpecimen dignoſci queat. Ita rurſus exuperas, vt maiori laudi id illi, quam tibi ipſi ceſſiſſe videatur. Sunt hæc veræ virtutis bona, titulis omnibus caducis ſpecioſiora, non in marmore aut ære, ſed monumentis ſempiternæ gloriæ inciſa, opibus longe potiora, honoribus ſplendidiora, ac generis ſtemmate præſtantiora, reliquis deniq; cunctis extrariis, fluxis, & euanidis rebus firmiora, ſolidiora, ac ſtabiliora, vtpote, quæ non ſolum homines, in hoc mundano errantes & fluctuantes ſalo, ſecure ac intrepide ad ſummæ fœlicitatis, immortalitatisque portum percudere queant, ſed & aduerſitatibus humanis, calamitatibusq; cunctis, ſalubriter mederi valeant. Prudenter igitur Stoici Dei munus aſſerunt, quod viuimus: Philoſophi autem, quod bene viuimus. Nec mirum, cum nil maius aut præſtantius adeo hominibus datum ſit. Non de captioſa illa, & cauillatrice loquor, quæ nil aut parum ad bene beateq; viuendum confert, ſed de ea, quæ (vt Cicero inquit) animis medetur, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, timoresq; omnes pellit. Ea igitur, ſuauiſſima ſoror, inſtructi & armati incommoda cuncta, dolores, calamitates, ac labores fortiter toleremus, maxime vero improborũ iniurias magnanimiter feramus (recte enim quid dicam tenes ac intelliges) ſiquidem nequeunt ſcelerati, iudicium dei, nec viui nec mortui effugere. Iupiter enim (vt Poetæ referunt) tandem expergiſcitur, *tarditatemq;* (vt ille ait) *ſupplicii pœnæ grauitate compenſat*. Quandoquidem impoſſibile eſt, periurum & mendacem virum, vim conſequi ſtabilem ac perpetuam, verum etſi breuis fœlicitas illi contigit, tempore tamen (vt Demoſthenes ait) defluet, Proinde vt intelligeres, quid de numinis vindicta tardiore ſceleſtorumq; hominum animaduerſione lentiore, illi quoq; homines, in quibus non ſpiritus ſed carnis viguit imperium, litteris mandauerunt, hunc Plutarchi (viri grauiſſimi ac doctiſſimi) libellum è Græco in latinum vtcunq; vertere, nominiq; tuo clariſſimo dicare volui. Cui enim potius meum deſudaret ingenium? Suſcipe igitur munus hoc carthaceum (ſi recte coniector) haud penitus ingratum, viriq; gentilis ſcripta diligentius reuolue. Id ſi feceris, cognoſces profecto, priſcos illos Philoſophos haud longe à veritatis aliquando aberraſſe tramite. Vale Soror præſtantiſſima, germanamq; communem Claram in litterario ſtudio currentem, benigne adiuua. Inane etenim ac vanum eſt omne mortale bonum.

Nobilis at virtus æterna in ſæcula durat.

Iterum vale, ex ædibus noſtris, Cal. Iunij, Anno Salutis M.D.XIII.

IN

Digitized by Google

IN SEX ORATIONES GREGORII NAZIANZENI LATINE REDDITAS PRÆFATIO.

BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS REVERNDO PATRI Venzeslano Linco, Sacræ Theologiæ Doctori, ac Auſtriacenſium Vicario Digniſſimo

S. D. II.

EN tibi Pater Reuerende, Diui Gregorii orationes, quas ni tantopere efflagitaſſes, diutius preſſiſſem. Verum memineris, & iubentis & obſequentis periculum eſſe commune. Noſti enim quam moleſte quidem ferunt, cum laicos, vt appellant, ſancta manibus verſare cernunt, tanquam committant piaculum, ſi Chriſtianus Chriſtiana tractare audeat. Accedit his Iurisconſultorum quorundam reprehenſio, quoniam veneranda & fructifera legum maieſtate neglecta, ad ſterilia hæc, & vt ipſi contendunt, inania diuerterim ſtudia, cum nec interim amici boni conſulant, quod tot curas, cum publicas tum priuatas, & etiam literarum degrauem incommodo: vt obiter Criticorum contemnamus latratus. Adde quod hæc, non tam eruditis, quam ſacris ſcripta ſunt virginibus, nempe Caritati & Claræ ſororibus meis ſuauiſſimis. Quapropter longe tutius fuiſſet, tacenda inuidiam effugere, quam ſua ſponte graſſantem vltro irritare. Verum cum ita tibi videat, age contempto liuore, ratem procellis committamus, forſitan æquus lector, conatum noſtrum laudabit, aut ſaltem non reprehendet. Ceterum de viri ſanctitate, eruditione, ac eloquentia nil ſcribere attinet, cum omni æuo ob virtutes innumeras maior ſit habitus, quam cui inuidia nocere poſſet humana. Hoc vero haud mihi prætereundum erit, longe me labore minori, imo fœlicius, ni fallor, Demoſthenis orationes totidem vertere potuiſſe, quam vel vmbram quandam Gregorianæ aſſequi facundiæ, id verum eſſe experiet quicunque in eandem deſcenderit paleſtram. Nil igitur mirum, ſi quædam duriora, aut & etiam obſuriora videbunt, cum latinis non eadem liceant quæ græcis, & Autor ipſe in lingua ſua non tam multiplici verborum nouatione ſit varius, quam ſententiarum grauitate inſignis. Qui ſi æmulis hæc noſtra diſplicuerit, fingant me interim potaſſe, aut etiam nucibus luſiſſe; alius maiora ac ſplendidiora in Dei templum afferat, ego quod potui feci, non ignarus bonitatem diuinam, animum etiam, vbi vires deficiunt, paterne reſpicere. Bene Vale Pater obſeruande, Nurenbergæ ex ædibus noſtris, quarto No. Martii, Anno Salutis M. D. XXI.

EPIGRAMMA ENCOMIASTICON IN ORATIONES GREG. NAZIANZENI, LATINE A BILIBALDO Birckeimero redditas.

PRÆCLARISSIMO DOMINO BILIBALDO BIRCKHEIMERO, Patritio ſenatorique Norico, vtriuſque linguæ viro peritiſſimo Oſualdus Heloneſiotes.

QVis te non merito, Vir præſtantiſſime, laudet,
  Atque tuum tollat nomen ad vſque Polum?
Qui ſemper latio Graios ſermone Libellos,
  Mutes, vnde quidem commoda multa fluant.
Nam reliquos vt ego taceam, quid clarius iſthoc,
  Propter Doctrinam poſſiet eſſe ſacrum?
Hic etenim non verborum certamina vana,
  Queis plerique ſolent ſe cruciare, docet.
Sed quo nos pacto Chriſtum veneremus Ieſum,
  Eximia certe cum grauitate refert.
Hunc ideo Lector tranquilla fronte capeſſat,
  Et grates tibi agat deinde labore tuo.
Denique ſummus vti tribuat tibi Iupiter, optet,
  Tempora cum ſano corpore Neſtorea,
Quo tua non ſolum nobis præſtantia, verum &
  Olim venturis, vtilis eſſe queat, &c.

Digitized by Google

DEDICATIO LIBRI PLVTARCHI, QVOD NON OPORTEAT FOENERARI.

BILIBALDVS PIRCKEIMER NOBILI AC ERVDITISSIMO viro, Bernhardo Adelman de Adelmansfelden, Eyſtetenſis ac Auguſtanæ Eccleſiarum Canonico

S. D. III.

ISocratis eſt ſententia, vir clariſſime, decere filios, quemadmodum in ſubſtantia relicta, ita & in paterna ſuccedere amicitia, eam ſæpius reuoluens, ac mecum reputans, quo amore optimum quondam genitorem meum proſequutus fueris, non poſſum te quoque non amare, obſeruare, longeque vel precioſiſſima re aliqua hæreditaria chariorem æſtimare. Igitur cum nuper tanquam vſurariæ prauitatis hoſtis acerrimus efflagitaſſes, vt Plutarchi commentarium, de vitanda vſura, ex Græca in latinam verterem linguam, quamuis id mihi tot alioqui curis degrauato, cum ob authoris facundiam, tum ſententiarum grauitatem, difficilimum videretur, malui tamen parendo temeritatis crimen ſubire, quam negando ingratitudinis vitio accuſari. Negotium itaque aggreſſus, eodem & quidem perpetuo ſpiritu abſolui, tametſi mihi ipſi minus, at ſaltem deſiderio tuo ſatis feciſſe videar.

Quis enim lympidum ac purum Græcæ eloquentiæ liquorem, adeo fœliciter in vas alterum transfunderet, vt priſtinam ſinceritatem retinere exiſtimaretur, Ceterum quo fato accidiſſe dicam, vt vno eodemque tempore tuo iuſſu, fœneratorum fraudes coram doctis refricarer. Senatus vero Nurenbergenſis ampliſſimi mandato, latronum ſcelera apud optimum Imperatorem accuſare coger. Atqui videte, ne perſonam Herculis & Cothurnos infanti aptaueritis, cum mihi res tam arduas demandaſtis ſeu (vt rectius dicam) flagitia tractanda commiſeritis, vix diſcernenda, vtrum illorum pernitioſius, aut abominabilius exiſtat, ille fraude & oculte nititur, hic vi & palam rem aggreditur, ille volentes tantum ſubigit, hic & repugnantes proſternunt, ille ſanguinem exugit, hic poſt cruorem vitam quoq; adimit. Et, o ſæcula, o mores, ille ob vſurarium emolumentum ignominia notatur. Hic pręter furta cædes latrocinia palam gloriatur, ac non ſolum execrandæ prauitatis cõplices, ſed & receptatores, ac protectores. quos minime decet, inuenit. Ah infœlix & miſera Germania, quæ poſt abiectam feritatem, depoſitam barbariem Chriſti receptam fidem, adeo in latrocinii exercitatione perſeueras, vt rapacitatem præter omnium ius gentium, tanquam peculiare & inſigne ornamentum fortitudini attribuis. Quæ tamen abominanda ſcelera tu vir præſtantiſſime, nobili ortus ſanguine, Homerici Vliſſis inſtar, vt inferni portas execraris. Sed omiſſis tandem inutilibus lamentis, Plutarchum noſtrum rem ſuam agentem, & longe acriter vſurariam perniciem deteſtantem, audiamus, &c.

IN INTERPRETATIONEM DIALOGORVM PLATONIS, QVI INSCRIBVNTVR, AXIOCHVS, Eryxias, De Iuſto &c. & aliorum, Wilibaldo Birckeimero autore.

Præfatio.

NOBILI ET CLARISSIMO VIRO D. BERNHARDO Adelman de Adelmasfelden, &c. Bilibaldus Birckeimer

S. P. D. IV.

PArui tandem monitis tuis, Bernharde Clariſſime, ac me à graſſantis peſtis mortifera eripui ſæuitia, tardius forſitan, quam tu voluiſſes, citius tamen, quam mihi commodum foret, ob multiplices, cum publicas, tum curas priuatas. Neque enim me voluptas quædam aut ſegnities tam diu retinuit: minus vero temerarius aliquis mortis contemtus, ſed mera neceſſitas impedimento fuit, quo minus hucusque mihi fuga conſulere quirem. Quis enim ſegnitiæ aut ignauiæ locus inter tam manifeſta eſſet pericula? quæ iucunditas inter tot gemitus, funera, & lachrymas? ſane etſi mortem non adeo timeam, ac plane ſciam, naturæ debitum mihi aliquando perſol-

Digitized by Google

perſoluendum eſſe,non tamen ita me vitæ piget,vt fata ſollicitare , ac vltro illis occurrere cupiam. Contuli autem me in pagum quendam nō minus terræ ſitu,quam cœli temperie ſalubrem,& quod potiſſimum hoc tempore eſt,non nihil à via publica & hominum contagione remotum.Eius dominus eſt Martinus Geuderus mihi affinis,cuius tu filios latinis & Græcis litteris eruditos Auguſtæ aliquando vidiſti,cum in Italiam diſcendi cauſa pergerent,& te nomine meo ſalutarent. Patet autem Martino,non ſolum vicus iſte,ſed magna etiam regionis eius pars ac villæ quam plurimæ : ingens præterea hominum multitudo tam mero quam mixto illius ſubeſt imperio.Diſtat vero à Nurēberga Boream verſus miliariis tribus ,quæ eques quiſpiam expeditus haud grauate horis tribus abſoluere valet.Situs eſt in planicie diffuſa,quæ tamen vndiq; collib.cingitur imminentibus,non aſperis quidem,ſed lętiſſimis & apricis,qui que leniter in altum ſurgant,& ſe lætiſſime in apertos diffundāt campos,theatrum diceres affabre à rerum natura affictum,vnde regionis forma pulcherrima eſt, ac mira varietate exculta. Hic enim ceteris dona aruis albicant excultis ac ſpe non vana ruſticos paſcūt animos.Hinc ſegetes prata interſerant virentia,vndiq; floſculis decorata vernantibus, odoremque ſpirantib. ſuauiſſimum: vnde & apum altrix eſt regio,quæ dulci ſuſurro paſſim flores delibant & ſucco ſpoliant mellifero: Atqui nec hortorum deeſt honos,ſed vbiq; terra fructiferas conſita eſt arboribus,quæ pomis luxuriant redolentibus.Hæc omnia ſyluis,lucis ac nemoribus cinguntur opaciſſimis, hinc mira varietas,aſpectusq; lætiſſimus.Quocunq; enim oculos flectis,omnia florent , omnia rident,ita vt non ſolum viſus tam iucundo oblectetur ſpectaculo , ſed & animus mire exhilaretur. Vinetis ager caret : ſed damnum hoc haud paruis rependet commodis. Nam vltra ſoli fertilitatem ſyluam præſtat cæduam, & paſcendo pecori eſt aptiſſimus.Manantibus præterea ac perennibus vndiq; irrigatur fontibus,qui paſſim ſcatebris efferueſcunt gelidiſſimi , non tam irrigandis pratis apti, quam ſtagnis & viuariis piſculentis commodiſſimi. Paſſim enim per collium defluunt cacumina,in mediaq; vici commiſcentur, planicie fluuiolumq; generant limpidiſſimū ac piſculētū, qui per vallis cōcauitatē occaſum verſus blādiſſimo labitur murmure,ac fluore ſuo lacus & piſcinas abūde replet. Hinc montium afflatus dulciſſimi,auraq; placidiſſima, nunquam non caloris ardorē ſua refrigerans tēperie.Quapropter etim lætę ibi herbę proueniūt,odoriferę pleræq; ac ſanandis morbis aptiſſimæ, quas non temere alibi reperias.Proinde etſi omnia ſint amœniſſima,antrum tamen quoddam vetuſtiſſimum,mirum ac iucundum ſpectaculum præbet.Situm eſt illud igitur haud longe,à vici ingreſſu in conualle penitiſſima,ſecus multorum fontium decurſus,in viuo marmore affabre exciſum , ita vt homo quiſpiam ſolitarius non incommode ibi habitare poſſit. Nam & lapideus ineſt thorus,viuoq; ſedilia ſaxo,nunc ferme exeſa,ſuperne patulis arboribus ac ſerpentibus tegitur hederis:inferne vero iuxta hoſtiolum fons ebullit gelidiſſimus,pariter & ſuauiſſimus,ita vt non minus ob virentem & muſcoſam opacitatem quā ſcaturiginem vndoſam oblectari poſſis: hyeme tepidum eſt,frigidiſſimum æſtate,ac plane tale,quale Apollinis & Muſarum antrum eſſe ferunt.Nam & inter virgulta lætiſſima & vepres condenſos,omne auium conſociatur genus,& dulci & garrulo concentu lenes auras demulcere nunquam ceſſat.Præcipue tamen Philomela canora querelas repetit ſolitas, ac Itim ſuum voce deflet ſuauiplora. Narrant incolæ,ſpecum hanc Heremitarum olim fuiſſe habitaculum, qui Dei incluſi amore carnem affligebant propriam: nunc vacua,ac paſtorum tantum ob cœli iniuriam tutiſſimum eſt refugium.Porro in colle altiore,qui ad arctum tendit,arx eminet inſignis, lapide ſtructa quadrato,ac variis exornata ædificiis , foſſa inſuper & propugnaculis egregie munita , ex qua vndiq; proſpectus ita patet,vt vniuerſa regio oculorum ſubiiciatur obtutui. In ea fons ebullit limpidiſſimus,fiſtulis ligneis per tractū longiſſimum ex monte inductus aduerſo ita librata aqua,vt cum à ſummo ad imum delapſa ſit, curſus ſe in altum tollat, ac per aduerſi collis ſubrepat faſtigia, adeo larga,vt non ſolum in vſum ſufficiat humanum, ſed etiam arcis foſſas abunde repleat,ac inde in piſcinas exoneret ſubiectas,tam gelida vero vt ſi in diebus æſtiuis manus intingere tentet,vim frigoris immenſam nec paruo tempore ſuſtinere queat.

Ex appoſito autem arcis & auſtrum verſus,templum ſurgit, non parum decorum ,late foſſis & illud, ſectoq; circumdatum lapide,vt non ſolum paganis ipſis,ſed & armentis ac gregibus tutiſſimum ſit r fugium,quotieſcunque prædatoria manus aut vis maior aliquando ingruerit , quā cui facile reſiſti poſſit. Siquidem ea regionis eſt conditio,vt frequenter latronum obnoxia ſit incurſibus. Inter arcem itaq; & Eccleſiæ munimenta pagus ſitus eſt,ita , vt vtrinq; tormentorum iactu haud difficulter protegi poſſit,olim celebrior erat,ac ne nunc quidem infrequens eſt,licet proximis his incendio ſit abſumtus,primum igne fortuito,ac vix reſtauratus iterum belli conflagrarit iniuria. Cōfluunt ad locum hunc homines è villis propinquis cum lauandi cauſa (nam balneum habet publicum) tum orandi gratia,potiſſimum diebus feſtis , tum enim ſacris interſunt ac verbi diuini audiunt præconium. Iis peractis genio indulgent,& alii ſe in tabernis potatione oblectant,alii orbe ligneo pyrramides ſubuertunt. Nam aleæ luſus permiſſus non eſt. Qui vero ætate adhuc pollent,iuuenes ſimul & puellæ choreas celebrant & tripudia iucunda,ad tibiæque cantum identidem pedes mouent.Hæc omnia ex ſumma arce contueri licet.Sed quid dico de ludicris ? cum etiam hinnulorum & leporum venatio , nec non viuariorum & arcis foſſarum piſcatio plane oculis noſtris ſubiiciatur. His

Digitized by Google

enim frequenter ſe mei exercent, & nunc ſaltus retibus cingunt: nunc canum indagine feras è luſtris excitant, ac moloſſorum pernicitate inſequuntur. Apros vero non ſolum venabulis conficiunt, ſed foſſis etiam fallunt occultis, quibus pariter & lupis inſidiantur rapacibus: ſolum ab vrſorum feritate & libenter quidem ſe condemni patiuntur: qui tamen rari, & incolæ non ſunt, ſed mellis dulcedine, cuius ingens eo loci eſt copia, allecti, è remotioribus aduentant ſyluis, euerſiſque alueariis, & apum ſatiati labore, mox fugientes retro abeunt improbi. Volucrum autem genus non ſolum area, illecebris, laqueis & retibus inſectantur, ſed etiam decipulis fallunt, quas in eum vſum vndique per ſyluas vltra ducentas habent paratas. Verum non ſolum iis alites capiunt, ſed & lepores, nec non muſtelas, & quas marires vocant, ac ſciuros; perdices inſuper & his ne guſtu inferiores, nec forma præter roſtri enormitatem diſſimiles, roſtratas. Ego autem raro ex arce præterquam ad Eccleſiam prodeo, tumque equeſter, non quod rubri montis illius vicinitatem timeam (per miliare enim diſtat) ſed quia male pedatus ſum, vt noſti, & tot alioqui ſpectaculis abunde oblectari poſſim, mane itaque poſt adorationem diuinam, ab alto non ſine voluptate balantes oues ad paſcua binis feſtinantes gregibus inſpicio. Præcedunt has vaſtæ magnitudinis moloſſi propter luporum inſidias armillati pariter & ſubſequuntur, nec vnquam fidam deſerunt cuſtodiam, horum veſtigiis cornigera hærent armenta, demum ſetigera ſequuntur agmina, nunquam non ſubulcis reluctantia, & turmatim hinc inde diſcurrentia. His peractis lectioni ad multam diei incumbo partem maxime Platonicæ; idque diligentius quã vnquã antea, vtpote à negotiorum mole ſolutus & liber. Inde prandeo, mox viſum recreo, hiſtorias lego, aut lætiora quædam ago, interdum Muſicæ indulgeo vel ad me ſcribentibus, quorum ingens eſt numerus, reſpondeo. Nonnunquam amici, qui & ipſi ad proximas confugere villas, cum vxoribus pariter & filiis ſalutandi ad me concedunt gratia: quos in tanta piſcium & carnium abundantia, vel lautiſſime accipere valeo, aliquando & Athnis ipſe me viſitat: ſed raro. Nam quia Triumuirum agit, haud diu ab vrbe abeſſe poteſt. Soror frequentior aduenit. Filiæ vero ambæ periculo meo maritos ſecutæ ſunt, Auguſtam, vt noſti, vna: ad Miſnenſes alia. Quod ſi amici deſunt, villicos ad prandium voco; præcipue diebus feſtis, tumque cum illis de terræ cultu, & rerum natura diſſero, quin & vniuerſam paganorum multitudinem conuiuio interdum excipio, cum vxoribus pariter, puerisque, innuptisque puellis. Poſt hæc iterum libros in manus reſumo, ſacros nonnunquam, gentilium ſæpe, ac præcipue eos, qui de moribus aut naturæ ſcribunt maieſtate, ita vt ad multam vigilem noctem, quod ſi cœlum ſerenum eſt, inſtrumentis aſtrologicis errantium ſtellarum obſeruo curſum. Tres enim ſuperiores, nocte iam, in noſtro lucent hemisphærio. Demum ſemper incœnatus cubitum concedo.

Habes Bernharde optime, ſeceſſum ac vitæ pariter, nec non ſtudiorum meorum rationem, verboſius forſitan quam ſit pretium operæ. Verum quid aliud agerem, tam ocioſus, & ab indeſinentibus negotiis & curis aliquantiſper liberatus? Quod ſi tibi ſcribere vellem, quam me libertas iſta oblectet, quã ſolitaria arrideat vita, quã fortunati mihi videantur agricolæ, ſi bona ſua norint, longiſſimam cogerer ordiri cantilenam. Sed modus ſit rebus. Ceterum ne me legendo & verbis ſolum, ſed etiam ſcribendo, & re ipſa operoſum eſſe videas, mitto ad te Platonis dialogos quoſdam, à me in ſeceſſu iſto verſos, qui tametſi nothi putentur, nec vbique ſtylus venuſtate, vel ſententiarum fœlicitate Platonicæ reſpondeant maieſtati, non tamen vſque quaque indigni exiſtunt, quin legantur. Nam arguti plerunque ſunt, & figurati, nec non grauitate ſua haud parum decori. Porro etſi non ignorabam, Axiochum olim à Marſilio Ficino, viro optime de Platone merito, ac æterna memoria digno, necnon ab Agricola Germano, eoque eruditiſſimo, verſum eſſe, quia tamen exemplaribus illis tum carebam, ac reliquos iam vertiſſem, volui & in illo periculum facere, Clitiphonem autem à Ficino eſſe trãslatum, tum penitus neſciebam, ſed id demum illo abſoluto, ac cum reliquos Platonis reuoluerem libros, intellexi, nec me poſt collationem laboris pœnituit. Sed illud tuum eſto iudicium. Quod ſi quædam reperias, quæ minus tibi arrideant, rutalia hæc eſſe memineris, ac multum inter vrbanam & ruſticam intereſſe Muſam. Quin & exemplaris deprauatio in locis quibuſdam, me hallucinari coegit: quod etiam bono illi Ficino aliquando contigiſſe video. Bene vale Berharde præſtantiſſime, & me, vt facis, amare non deſine. Ex ſeceſſu noſtro Neopagano. Cal. Septembris Anno Salutis noſtræ M. D. XXI.

PRÆFA-

PRÆFATIO IN DIALOGVM LVCIANI, CVI TITVLVS, NAVIS, SEV VOTA.

CLARISSIMO VIRO HVLDERICHO VARENPHVLER Cæſarei regiminis Cancellario digniſſimo, Bilibaldus Pirckheimerus S. D. V.

ACcipe Holderice amantiſſime, nugatoris Luciani fabulas ridiculoſas, non abſimilis illis, quas nobis communis amicus noſter Albertus Durer nuper referebat, dum ex ædibus noſtris bellica intueremur ſpectacula, ac omnia tubis, armis, clamore & haſtarum perſtreperent fragore, iis enim quandoque, non ſecus ac ſuauiſſimo alicui ſomnio ita inuolui dicebat, vt ſi res ipſæ cogitationibus reſponderent, vel beatiſſimus videri poſſet, atqui haud ignoramus, talia non ſolum Alberto noſtro euenire, ſed perpaucos eſſe homines, qui non interdum vanis cogitationib. ita agantur tranſuerſe, vt veriſſimum Satyrici illud experiantur. O curas hominum, ô quantum eſt rebus inane. Sed voluit fortiſan rerum natura, ita mortalium ſolari animos, vt quod reipſa denegauerat, vanis ſaltē expleret imaginationibus, ita vt infœliciſſimus quiſq; ſemetipſum quoties vellet conſolari & oblectare, nec non opib. regiis & ſummis delicijs licet inaniter frui poſſet, quæ cuncta Lucianus, vitæ humanæ cenſor, ſeu mauis irriſor acerrimus, minime ignorauit, ita enim vanitatum vanitates ob oculos ponit, vt non minus irridendo ſit iucundus, quam admonendo præſtabilis, proinde quum ſales illius potiſſimum noſtris conueniant ſermonibus tempuſq; perbelle quadrare videatur, volui & ipſe aliquantiſper à negotiis ſolutus, in illo vertendo ineptus eſſe, ne ſolus in communi lætitia ſapere cenſerer. Quo pacto enim horas perituras melius collocare potuiſſem? quā vt tibi riſum mouerem, pariterq; teſtarer amorem noſtrum iam diu inueteratum, nequaquam mihi animo excidiſſe. Ceterum cur ſexum nonnunquam immutauerim. Verecundus lector per ſe facile deprehendet. Lege igitur Holderice ſuauiſſime nugas has non penitus inanes, & ſub luſu quod te oblectare, pariterq; admonere poſſit, inuenies. Bene vale ex ædibus noſtris quarto Cal. Martij, anno ſalutis noſtræ M. D. XXII. &c.

PRÆFATIO BILIBALDI IN GEOGRAPHIAM PTOLOMÆI LATINE CONVERSAM.

AMPLISSIMO PRINCIPI AC REVERENDISSIMO DOMINO Sebaſtiano Epiſcopo Brixinenſi, Bilibaldus Pirckheimerus S. D. VI.

SIij qui ante nos, Princeps ampliſſime, Ptolomæi Geographicæ manus adhibuere, ita ſuſcepto vſi officio, vt nihil omiſſum videri poſſet, quod ad tam clariſſimi ſcriptoris mentem explicandam neceſſarium foret, plane ſuperuacuus hic meus eſſet conatus, vtpote, qui nil aliud, quam iam rem antea actam, iterū agere moliretur. Verum quum manifeſtius liqueat, quam negari poſſit, & tranſlationibus prioribus, vix vmbram quandam Ptolemaicę venuſtatis & eruditionis ad Latinas perueniſſe aures operepretium non defuturum exiſtimaui, ſi & ego periculum facerem, num forſitan ceptum fœlicius mihi quam prioribus ſuccederet interpretibus. Etenim cum duo (quantum ſcio) extiterint, qui librum hunc vertere ſunt auſi, Iacobus nempe Florentinus & Ioannes Berenherus conterraneus noſter, Italus tamen, licet græca aliquantulum calluiſſe videri poſſit, diſciplinas tamen Mathematicas ita ignorauit, vt plerunque nec ſemetipſum intellexerit. Germanus vero, tametſi in Matheſi admodum excelluerit, in græcis tamen adeo aliquando hallucinatus eſt, vt rebus potius caliginem obfuderit, quam luminis aliquid attulerit. Ego vero, quamuis de eruditione mea, tam Græca, quam Mathematica non admodum gloriari poſſim, aut debeam, nullius tamen viri boni ac docti iudicium in hac mea tranſlatione formido, cum aſtipulante veritate affirmare auſim, illam & prioribus dilucidiorem, & magis ad Ptolomæi accedere mentem. Qua in re vel vnicus teſtis Iohannes nempe de Regio monte, omnium Mathematicorum noſtræ ætatis facile princeps mihi ſufficiet, cuius authoritatem in pleriſque me ſecutum eſſe, adeo non diſſimulo, vt etiam fragmenta adnotationum eius, quæ penes neminem, præterquam me fuere, his meis lucubrationibus adiungi voluerim. Quamuis eruditius quiſque potius mirari poſſit, quur non longe plura notarit, quam quod tam pauca perſtrinxerit, quod ij demum intelligent, qui noſtra cum Græcis aut aliorum collaturi ſunt editione. Sane ſi maledoctus quiſpiam, aut inuidus labori huic meo obgannire auſus fuerit, ille ſciat, me tot iam annis, & in publicis, & in priuatis attritum eſſe negotiis, vt non ſolum improborum maledicta & calumnias non vereri, ſed & magnanimiter contemnere didicerim. Saltem hanc (vt ſpero) in negotio hoc euitabo ſycophantiam, ne Roma (vt antea mihi accidit) ad dicendū fidei & Euangelij cauſam euocer, à viris merito laudandis, ſi tam idonei erunt, ad reſtringendum immane hoc ab eis per Germaniam conflatum incendium, quemadmodū antea fuerunt ſtrenui, ad ſuſcitandum. Quin nec mea referre ſi quibuſdā leuiora quā exiſtimatio mea aut legalis admittat mihi

Digitized by Google

quum ſacras quoque tractarem litteras, ſed longe etiam clariſſimis obiectum eſſe viris ſcio, cui enim parceret inuidia? Verum cum nec gloriam, cuius iam me tenet ſatietas, venari cupiam, nec diuitias, (quas mihi alioqui diuina benignitas vel abunde conceſſit) quæram, nullum mihi ſtudium vile erit, dummodo ſit honeſtum. Patiantur igitur ſuaues illi viri animo me aliquantulum meo morem gerere, meiſque non penitus aſpernandis perfrui delitiis, cum nec ego multiuariis eorum inuidiam voluptatibus, forſitan ita fata tulere mea, vt tum alius aliis indulget oblectamẽtis; ego interim, tanquam plane à negotiis feriatus, in piſtrino me torqueam litterario, non ſine bonæ valetudinis diſpendio, amicorum obiurgatione, vulgi denique riſu & ſubſannatione, à qua nec olim militum meorum abſtinuit petulantia, cum me in caſtris nonnunquam libellos manibus tenere, ac inter bellicum furorem lectioni operam impendere viderent. Perſuaſum enim habent Germani, litteris animum effeminari virilem, nequaquam manu ſtrenuum pariter & eruditione clarum eſſe poſſe. Sed rideat quiſque vt lubet, meumque tam ambitionis, quam lucri ſubſannet contemptum, dummodo & mihi ſtudia honeſta, nullique viro bono culpanda tractare liceat, quin vt magis mihi illudant æmuli, ſciant, nihil æque me poſt ſacras litteras ac Mathematicas oblectare diſciplinas, ſine quibus omnis Philoſophia, præcipue vero Platonica manca eſt, etiamſi illis longe adhuc abiectiores & inertiores viderentur. Non deerunt forſitan, qui mihi ob hanc nauatam operam bene precentur, præcipue ij, qui haud difficulter intelligent, quantum mihi in ea laboris exhauſtum, quantumque tedij deuoratum fuerit, teſtabor & obiter me inter viuos aliquando egiſſe. Proinde cum nihil in rebus humanis adeo perfectum & abſolutum exiſtat, vt omni careat menda, ac reprehenſione, nec me lateat pleraq; in hoc opere ita deprauata eſſe, vt haudquaquam vnico reſtitui poſſint momento, vnumquemque ſyncerum & in Mathematicis eruditum ac exercitatum (nam alias manum ne admoueat) hortor & obſecro virum, vt ſi quid vel ob exemplariorum vitium ſeu interpretis incuriam, aut ſcriptoris oſcitationem, authoris menti parum reſpondeat, rationibusve quadret mathematicis, candide illud emendet, ac benigne corrigat. Etenim palam cernere eſt, non ſolum græca, ſed & latina ex diametro fere inter ſe diſcrepare exemplaria, præcipue vero in cõputatione numerorum, vbi ego fidem meam haud quaquam interpono, quum toties vitiantur, quoties ab indiligenti deſcribuntur notario, nec mirum, cum græca hæc elementa. Γ. ς. Σ. S. eam inuicem referant ſimilitudinem, vt plerumque aliud pro alio ſubſtituatur, ac ideo vbi ternarius legi deberet, ibi ſenarium aut ſextantem adnotatum inuenies, & è conuerſo. Quin ſi ob ſcriptoris negligentiam nulla. Γ. nota addita fuerit, iam pro tertiis duabus, vnicam ſolum intelliges. Talia itaque cum multa paſſim occurrant, peculiarem tamen in libro octauo locum ſibi vendicarunt: ibi enim plus quam in quadragintis locis, non diei longitudo, non locorum à meridiano Alexandrino diſtantia, non ſolis tranſitus verticalis, cum veritate conueniebat, adeo, vt impoſſibile mihi fuiſſet, tot reparare mendas, ni omnino reiectis exemplaribus, ad veras & Mathematicas confugiſſem rationes. Nec mirum ſi ob numerorum inuerſionem tot errores in prophanas irrepſere litteras, quum nec ſacræ remanſerint incontaminatæ. Quod enim apud Marcum legitur Euangeliſtam, Saluatorem noſtrum hora tertia affixum cruci fuiſſe, apud tres vero reliquos hora ſexta, ob nullam aliam accidit cauſam, quam quod ſub initium ſcriptor parum diligens, pro nota ς. interpoſuit Γ. quod cum in tanta numerorum contigerit varietate, quid de librorum illorum cenſendum erit certitudine? Vbi cuncta non niſi numeris tranſiguntur. Porro quantum temporis & laboris in ſola annullari cum orbe ſphæra mihi inſumptum ſit, nemo nouit, niſi, qui & ipſe in ſimilibus periculum fecit, ibi enim non ſolum numeri, ſed & litterarum notæ, linearum deductiones, omnia denique adeo deprauata ac inuerſa erant, vt penitus inter ſe diſſiderent, ac pugnarent, planeq; coniectore aliquo indigerent. Verum ni fallor, ita reſtituta ſunt ſingula, vt non minus autoris menti, quam rationibus quadrent Mathematicis. Sane nec hoc ſilentio prætereundum, quod cuncta tam græca quam latina, quæ mihi obtigere exemplaria, non nihil in diſtantia parallelorum à circulo variant æquinoctiali. Ceterum ego eum ſecutꝰ ſum numerum, qui ὡς αἱ γραμμικαὶ δείξεις ἴσχειν ὑποβάλλουσι (vt Ptolomæi verbis vtar) verior exiſtit, licet ſi quis nos imitatus per mathematicas demonſtrationes, aut rationes calculi, parallelorum, noſtro tempore diſtantiam à maxima Solis declinatione, quæ partium 23. ſcrupulorumque 29. eſſe cenſetur, ſumere velit, non paruam à priſca illa, quæ Ptolomæi ætate partium fuit, 23. ſcrupulorum vero 50. varietatem deprehendet, ob Eclypticæ forſitan octaui circuli motu. Hæc ideo retuli, vt Geographiæ ſtudioſis cogitandi & inquirendi occaſionem ſuggerem, qui etiam ex Ptolomæi inſtitutione loca, quæ noſtro æuo exactiori cura & diligentia obſeruata ſunt, induſtria ſua emendare curabunt, id ſi fiet, breui Ptolomæi noſtri maieſtatem ad priſtinum ſuum nitorem reſtitutum iri confido. Ego quidem ſi Deus permiſerit, nouas aliquando tabulas edere conſtitui, meridianis æque diſtantibus, vt Ptolomæus iubet, & haud quaquam inclinatis, quo longitudo recte ex vtraque tabulæ extremitate, cum latitudine cõueniat, conſeruabitur & certa parallelorum ratio, non ſolum cum meridianis, ſed in vera quoque ab æquinoctiali diſtantia, ac quantitate diei, iis locis pro fundamento poſitis, quæ noſtro etiam tempore diligentiori obſeruatione ſunt rectificata, quum haud quaquã ſit obſcurum, quod non quadret hæc noſtra ætate, in locis pleriſque, maxime Danubianis, Ptolomęi conſideratio, tametſi non deſit, quod

illum

Digitized by Google

illum poſſit ab errore & negligentia excuſare, quod ſi aliter ſuperis viſum fuerit, non deerunt tamen, qui his noſtris inſiſtentes veſtigiis, ea quæ inuida nobis denegarunt fata, euentu abſoluent fœliciori. Ceterum vt tandem ad te Princeps Illuſtris reuertar (nam in Geographiæ nunc laudibus per ſe claris verſari nil attinet) hunc laborem meum nemini potius quam Amplitudini tuæ dedicãdum eſſe cenſui, non ſolum ob præcipuam, quam in Mathematicis diſciplinis tenes ſcientiam, nec non virtutes alias tuas innumeras, quæ te & merito quidem citra vllum fortunæ ſubſidium in tanto collocarunt faſtigio, ſed etiam propter amicitiam noſtram vetuſtam, ſingularemque animi tui fauorem, quo me multis iam proſecutus es annis, præcipue quoties apud Inuictiſſimum, & nunquã oblitterandæ memoriæ Cæſarem noſtrum Maximilianum, in patriæ cauſis Legati munere functus ſum, teque præſentem eſſe contigit. Quinetiam cum nuper in magno hoc conuentu imperiali, hac in vrbe celebrato inter ſummos adeſſes Principes, nec ego amplitudinem tuam officij gratia præ valetudine aduerſa viſitare poſſem, tu veteris non immemor humanitatis & conſortij noſtri, omni depoſito faſtu, vltro ad ædes meas accedere, ac tua me præſentia honorare ac ſolari voluiſti. Quapropter vt & ego, eam ſaltem, quam poſſem, animi gratitudinem, oſtenderem, te vel tenui hoc demereri volui officio, quo & obſeruantiæ in te meæ pignus aliquod haberes, ac Ptolomæus noſter tanto ſuffultus patrono, tutior in publicum exiret, & à vitiligatorum dentibus foret ſecurior. Ea igitur Princeps colendiſſime, qua ſoles benignitate, animi potius obſequium, quam munuſculi ſuſcipe paruitatem, ac Iohannis de Regio monte triangulorum, quos penes me vidiſti libros, nec non eiuſdem Theonis contra Trapezuntum defenſionem, breui expecta, ac interim fœliciter viue. Norimbergæ, Kalendis Septembris, anno Salutis noſtræ M. D. XXIV. &c.

IN CLAVDII PTOLEMEI OPVS GEOGRAPHICVM.

VETVS EPIGRAMMA GRÆCVM, EX MSC. COD. HVIVS autoris deſcriptum, & nunc primo verſum dupliciter, editumque

Per Cunradum Rittershuſium IC.

Ἐν γραμμαῖσι κόσμον ἀριθμηθέντα νόησον.
Ἄρκτους, ὠκεανὸν, δύσιν, ἀντολίην τε, νότον τε;
Χεῖμα: θέρος: φυσικάς τ᾽ ἀτραπούς, σκολιάς τε κελεύθους:
Αἰθίοπας τ᾽ ἀσθενεῖς Γερμανῶν δύσμορα φῦλα:
Σαυρομάτας χοίροισιν ἐοικότας: ἠδὲ καὶ αὐτῆς
Αἰνομόρου Σκυθίης χαλεπὸν γένος, ἄχρις ἐς ἠῶ:
Ἰνδῶν τε, Σηρῶν τε· τὸ γὰρ πέρας ἀντολίης γῆς.

PRIOR INTERPRETATIO LATINA, VERBVM VERBO REDDENS.

COgnoſce mundum in lineis numeratum:
Septentriones: Oceanum: Occaſum: Ortumq; & Auſtrum:
Hyemem, æſtatem, naturaleſque vias, obliquoſque anfractus:
Æthiopaſque imbelles: Germanorum infelicia ſecula:
Sauromatas porcis ſimiles: atque etiam ipſius
Ærumnoſæ Scythiæ difficile genus, vſque ad auroram:
Indorumque, Serumque: Hic enim terminus eſt Orientalis terræ.

EADEM SENTENTIA NVMERIS INCLVSA.

Lineolis orbem hic numeratum, en aſpice, Lector:
Arctos, Oceanum, atque Ortum, atque obitum, & ſimul Auſtrum:
Æſtatiſque, hyemiſque vices: Naturaque curſum
Dædala quem teneat, vel qua ſe obliquet eundo:
Imbelles ſimul Æthiopas ſimul aſpera ſecla
Germanorum hominum: ſuibus nihil abſimileſque
Sauromatas: Scythiæ & dura gentem vſque ſub Ortum,
Indorum ac Serum: quæ terra eſt extima meta.

ALIVD EPIGRAMMA IN EVND. PTOL. AVTORE BILIBALDO Pirckheimero, quod is ſua manu præſcripſit Voluminì octo librorum Ptolomæi, quos latinos fecit.

IVpiter aſpiciens Ptolemæum effingere terram,
Riſit, & humanum, proh, ait, ingenium!
Sed poſtquam vidit cœlo feliciter illum
Admouiſſe manus, territus obſtupuit:
Mercuriumque foret mox claudere iuſſit olympi,
Humanum rurſus ne genus irrueret.

ERASMI

Digitized by Google

ERASMI ROTERODAMI IVDICIVM DE PTOLEMAICÆ GEOGRAPHIÆ VERSIONE PIRCKHEIMERIANA:

Adſcriptum ex ipſius Eraſmi præfatione in Ptolomæum ad Theobaldum Fettichium.

NVper vir ſempiterna dignus memoria BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS pulcherrimum opus feliciter aggreſſus eſt, quod vtinam ei abſoluere licuiſſet! Mors & illi ſucceſſum & nobis fructum hunc inuidit. At nunc opera Frobenianæ officinæ prodit Ptolomæus ipſe ſua lingua loquens. Nam licet Alexandrinus fuerit, tamen Ægyptus id temporis maxima ex parte græce loquebatur: in qua lingua apparet hominem non infacundum fuiſſe: quamquam huiuſmodi diſciplinarum tractatio magis requirit ſermonem diſtinctum, ſanum ac perſpicuum, quam ſplendidum aut copioſum. Equidem non nego, plurimum laudis deberi Bilibaldo. Sed tamen qui græce peritus Græcum legerit Ptolomæum, fatebitur, nonnihil intereſſe inter lacunam quantumuis puram, & fontem ipſum, &c. Apud Friburgum Briſgoiæ, Calendis Februariis, anno a Chriſto nato M. D. XXXIII.

PRÆFATIO IN ORATIONEM GREGORII NAZIANZENI DE OFFICIO EPISCOPI.

CLARISSIMO VIRO VLDARICO ZASIO IVRIS APVD Friburgum Interpreti primario Bilibaldus Pirckheimerus S. P. D. VII.

NIl mirum optime ac doctiſſime Zaſi, ſi te eruditiſſimi ac ſanctiſſimi Gregorij Nazianzeni ſcripta vehementer oblectent, quum non ſolum elegantiſſima ſint, expolita, ac omni dicendi venere ornata, ſed & nil niſi ſanctum & ſublime planeque cœleſte ſpirent. Vnde non immerito vir tantus ob præcipuam doctrinæ excellentiam, apud Græcos, Theologi ac magni nomen eſt ſortitus, ſane etſi cuncta ſcripta eius lucidiſſimæ facis inſtar reſplendeant, præcipue tamen oratio, quam de Epiſcopali ac Sacerdotali officio habuit, digna mihi videtur, quæ laudibus celebretur ſummis, ac identidem à veris animarum paſtoribus relegetur, ac manibus teratur, præcipue hoc calamitoſo tempore, quo nemo nō docendi munus ambire, ac vltro ſuſcipere audet, ita vt pleriq; doctoris officio prius, quam diſcipuli minime digni ſint, fungantur, & longe aliquando ad agrum colendum, ac pecora paſcendum, quā ad Chriſti verbum ſeminandum & gregem eius inſtituendum forent habiliores. Nil mirum igitur ſit tot vndique pullulent errores, committentur ſeditiones, perpetrentur cædes, omniaque tumultu ac ſeditione plena eſſe videantur. Verum longe aliter Gregorius, ex Apoſtoli ſententia, Epiſcopum ſuum, & verbi inſtituit dipenſatorem, à quo præcipue doctrinam, & ſacræ Scripturæ exigit intellectum, deinde prudentiam & in rebus agendis experientiam ſingularem, ſuper omnia vero innocentiam vitæ & conſcientiam puram, quo non ſolum ore ac verbis, inanis tintinabuli inſtar reſonet, ſed opere etiam ac factis commiſſam ſibi diſpenſationē comprobet. Cęterum num eruditis ſingularis, ac rerum vſus præcipuus iuuenilibus & inexercitatis animis obtingere queant, videant alij, certe Gregorius non ſolum hic, ſed & alibi vehementer iuniores reprehendit, quod ſeniores docere audeant, prius quam ætate ac moribus venerabiles habeantur, quum preſbyteri nomen haud aliunde quā à ſenectute ſit deriuatum. Hoc ſane conſtat, quemadmodum mel à fucis colligi nequit, ita nec ab improbo verbi ſeminatore fructus produci poteſt maturus. Faceſſant igitur qui Deum in hoc negotio hominis perſonam nequaquam reſpicere aſſerunt, ſed vnumquemq;, qualis ſit, ad docendum aptum eſſe contendunt, nec curandum quis dicat, ſed quid dicatur, qui enim talia deblaterant, plane cordis ſecreta detegunt, & quid de ipſis ſit ſeruandum, palam oſtendunt. Poſſet forſitan coriarius quiſpiam ſceleſtus optimum conficere corium, ſed vir improbus nunquam eccleſiam Dei recte ædificare valebit. Vnde & Saluatoris noſtri vox illa; Viperarum genimina, quomodo poteſtis bona loqui quum ſitis mali. Et impio dixit Deus: Quid tibi vt enarres ſtatuta mea, & aſſumis fœdus meum ſuper os tuum? tu autem odiſti diſciplinam & proieciſti verba mea pro te. Etenim quo pacto alios docere poſſent, qui ſe ipſos non docent, qui prædicant non furandum & furantur, ac ea reprehendunt, quæ ipſi palam committunt? quonam non alios curarent, qui vndiq; ſcaterent vlceribus, ac morbo laborarent incurabili? quomodo aliorum peccata expurgarent, qui ſordidiſſimi eſſent, illotiſque manibus ac pedibus, non ſolum ad ſacra irrumperent, ſed & ambirent, & vltro ſe inculcarent ac ingererent? Vere igitur nomen Domini propter tales male audit, quū Deum ſe ſcire profitentur, quem tamen factis negant, in quo enim ſalietur ſi ſal infatuatus fuerit? proinde & Apoſtolus quoq; Sacerdotes ſuos & verbi miniſtros, irreprehenſibiles eſſe vult, quo nemini dent vllam offenſam ne vituperetur miniſterium eorum, ſed vt ſint forma & exemplar fidelium, non ſolum in ſermone, ſed etiam in conuerſatione, in dilectione, in ſpiritu, in fide, in puritate, immaculati, conſcientia puri, ſobrij, non vinolenti, modeſti, & à pugnis alieni, non inflati, faſtuoſi, & ambitioſi,

Digitized by Google

tioſi,non turpis lucri cupidi,& ſanctiſſimi Euangelij caupones nefandiſſimi, demum ab omni culpa alieni, tanquam diſpenſatores Dei viuentis, & hoc non tantum coram Domino, ſed & hominibus cunctis,quod ſi aliter ſe gerant vitandos eſſe iubet ac cauendos, tanquam canes & operarios malos, necnon inimicos crucis Chriſti,quorum Deus venter eſt,& gloria in decore,finis vero perditio. Proinde ſi nihil refert qualis ſit perſona docentis, Euangelij negotium lenonibus etiam ac peſſimis recte committi poteſt nebulonibus,quo exemplo diſperdant,quod verbis &ſimulata garrulitate ædificare cupiunt. Et quidem mirum ſi tales quoque docendi munus ſubire conarentur, quum cernamus præſentem ætatem adeo fertilem eſſe inſtruentium turba, vt non ſolum homines mali,rudes & imperiti, populum Chriſti erudire audeant, ſed & mulierculæ quædam ſe ad officium tale optimas eſſe cenſeant,& ni Pauli reſiſteret autoritas, procul dubio etiam declamãdi gratia ſuggeſtum aſcenderent.Et quur non? quum omnes θεοδιδάκτους eſſe oporteat, & fœmininum genus præcipua polleat garrulitate.Quid enim facilius quam alios reprehendere,quemadmodum difficilimum ſeipſum inculpatũ exhibere, interim nos inter tantã docentium multitudinẽ titulotenus Chriſtianiſmus, morum autem prauitate gentiles etiam ſuperamus,Euangelica gloriamur libertate, quã tamen penitus in carnis conuertimus occaſionem. Baptiſmo corpora noſtra abluta eſſe iactamus, quum interim mens ſordidiſſimis inquinata ſit vitiis. Spem omnem in Chriſto ponere videmur, quẽ tamen ſolum vitiorum noſtrorum tegumentũ habemus. Charitatem ſimulamꝰ,quum interim odio & factionib. vbiq; digladiemur, & in ſumma nil minus ſumus quã quod fingimus Domini enim nihil de iure eorum volunt remittere,ſubditi autem oppreſſis ſuperioribus cupiunt dominari,& cuncta in prædam vertere.Diuites ſua vellẽt augere & conſeruare,tenuiores vero diteſcere & abundare, otioſi, & nihil agentes, acquirere, ac per ſegnitiem vita lauta & quieta perfrui. Quid enim iucundius eſſe poſſet, quam ſub Euangelij prætextu gloriam,diuitias,vxores,victum,veſtitum, ſuppellectilem precioſam, ac cuncta alia, quibus vulgo humana fœlicitas conſiſtere cenſetur, acquirere? Et quod omnium eſt belliſſimum,quum tales ſimus taliterq; viuamus, ſuauiſſime nobis ipſis blandimur, Chriſtumq; pro omnibus ſatisfeciſſe, autumamus, quo nos ob precioſi ſanguinis eius effuſionem, ſecure in alteram aurem dormiamus, & otioſi ac delitiis cunctis diffluentes, molliſſime viuamus. Fidem igitur prætendimus,licet illa ſine operibus ſit mortua, quẽmadmodum & opera ſine fide, Charitatis vero affectus ita in nobis ardet, vt plane ex factis noſtris appareat quanti momenti apud nos illius ſit effectus. Verum per opera externa, vt quidam aiunt, non ſemper homo internus diſcerni poteſt,quum in illis non minimam quandoq; partem ſibi vendicet ſimulatio, ſed eſto quod per actionem directam homo nequaquam dignoſcatur, certe per actionem contrariam, qualis nam vnuſquiſque ſit, manifeſte liquebit, quandoquidem conficta & ſimulata haud diu latere queunt, licet enim hominibus nonnunquam imponi poſſit, Deus tamen non irridetur, nec vir bonus eſſe poterit, qui palam inique agit, vtcunq; Fidem, Euangelium, Charitatem, nec non pauperem, cruentum & crucifixum prætendat Chriſtum, à fructibus enim eorum, veritas inquit, cognoſcetis eos, nec quicunque dicet: Domine,Domine,regnum ingredietur Dei, ſed qui voluntatem patris fecerit cœleſtis, quoniam non in ſermonibus regnum Dei eſt, ſed in virtute. Nec qui legem audiunt iuſti ſunt apud Deum,ſed qui legem factis exprimunt, ac ideo palea igni exuretur inextinguibili, nam omnes ſtatuemur ad tribunal Chriſti,& vnuſquiſque de ſeipſo rationem reddet,quo reportet iuxta id quod fecit ſiue bonum, ſiue malum, tametſi ex operibus legis non iuſtificetur omnis caro. Quicunque vero fecerit & docuerit, hic, magnus vocabitur in regno cœlorum. Vnde & Gregorius noſter quodam in loco inquit ita: Sicut ſine fide nullum opus bonum acceptabile ducitur, quoniam multi ob humanam gloriam,aut etiam naturæ inſtinctu boni aliquid agunt, ita fides ſine operib. mortua eſt. Nemo igitur vos ſeducat verbis inanibus,ex numero eorum,qui omnia facile indulgent, & pro vno ſolo,nempe vt credatur fidei,imo potius infidelitatis ſuæ malo operi,mercedes præparant peſſimas. Ego autem vobis Apoſtolici verbi authoritate denuncio: Ex operibus veſtris oſtendite fidem veſtram,& ex vbertate fructuum manifeſtum facite quod ſitis bona terra. Hæc Zaſi doctiſſime nõ ideo ſcribo,qui me purum & ab omni crimine alienum putem, quum ſciam me iniquitatibus cõceptum eſſe,ac in carne mea nil niſi peccatum habitare. Verum nec hoc ignoro, magnam recuperandæ ſanitatis ſpem eſſe, morbum cognoſcere proprium, nec quenquam periculoſius ægrotare, quam qui ſe recte valere putat, dum iterum pernicioſiſſimis ſuccumbit infirmitatibus. Indigeo igitur miſericordia Dei,ac ſi quis alius,quam & fides necnon ſpes,quę non confundit,diuinumq; mihi promittit oraculum,quum dominum Ieſum ore cõfitear & corde credam,qui peccata mundi tulerit, & Deus illum à mortuis excitauerit. Quicumque enim illi fidit,non pudefiet. Verum nequaquam ita credo aut ſpero, vt per fidem ac ſpem ſolam charitatem & opera laudabilia irrita cenſeam facienda, ſed potius ſtabilienda, quum ſciam fidem vtcunq; magnam ſine charitate,quę ſua præſtantia tam fidem quã ſpem longe exuperat,eſſe inanem. Sed quid interim prohibet infœlicis huius ſeculi calamitates deplorare,ac dolore laxare fręna,obiterq; Deum rogare,vt nobis recte & pie viuẽdi & agẽdi deſideriũ per gratiã ſuam infundat,& non nobis ſecundũ delicta noſtra retribuat,ſed memor ſit miſericordiæ ſuæ magnæ,peccauimus enim ac inique egimus,& niſi ipſe ex mera ſua gratia ſubueniat,nequaq̃

ſalua

Digitized by Google

ſalua erit omnis caro. Ceterum ne quibuſdam nimis videamur ſeueri aut etiam amarulenti, rurſus ad ſanctum reuertamur Gregorium. Regebat ille eccleſiam apud Nazanzum Cappadociæ, quam hæreditario quaſi iure à patre ſuſceperat Epiſcopo, quumque ibi ſtrenuum ſe contra hæreticorum inſidias athletam præſtitiſſet, ac magnam tam vitæ, quam doctrinæ exiſtimationem conſequutus eſſet, ad Conſtantinopolitanam gubernandum eccleſiam eſt vocatus, quæ tum maximis hæreticorum agitabatur procellis, quos ille tamen breui adeo extirpauit & emendauit, vt tum primum vera fides emergere videretur. Siquidem non minus probitate vitæ & exemplis, quam eruditione & ſermone populum inſtruebat, ac nil aliis imperabat, quod ipſe non antea plane expleuiſſet, vnde ſtatim inuidia gloriam hanc eſt ſubſequuta. Quidam enim ſubmurmurare ceperunt, qui eccleſiam Conſtantinopolitanam haud quaquam iure occupaſſet, ac ideo alium eſſe ſubrogandum, qui non ſolum doctrina, ſed & generis nobilitate polleret, & ipſe animaduertens, quamuis ſedem illam per viam retinere potuiſſet, potius tamē vltro cedere, quam tumultum aliquem ſuſcitare maluit. Abſit enim, dicebat, vt mei cauſa ſimultas aliqua inter Dei ſacerdotes oriatur. Si propter me eſt tempeſtas iſta, tollite me Ionæ inſtar, ac mittite in mare, & deſinet à vobis quaſſatio. Relicta igitur vrbe Conſtantinopolitana, ad eccleſiam regreſſus priorem. Verum non ideo ſeditio illa ſedata eſt, ſed longe vehementius exarſit, vnde iterum ab amicis Conſtantinopolim reuocatus, & regreſſus, hanc habuit orationem, qua luculenter ſe excuſat, quur cedere potius maluerit quam contendere, obiterque oſtendit, quantæ ſit difficultatis gregem Chriſti recte, & vt decet, paſcere. Ceterum quum factio aduerſa Maximum quendam, Apollinaris infectum veſania, Epiſcopum elegiſſet, Gregorius populo perſuaſit, vt Nectarium, non minus virtutibus, quam generis nobilitate præſtantem, illi præferrent. Maximum vero eiecerent. Quumque Nectario fidelem nauaſſet operam omniaque in ordinem reducta eſſent meliorem, rurſus regreſſus eſt ad ſuam eccleſiam, vbi & reliquum vitæ tempus exegit, ætate tandem feſſus, & corpore inualidus, ſucceſſorem ſibi ipſi delegit. Hanc igitur orationem tibi Zaſi optime, tanquam pignus noſtræ dedico amicitiæ, nō quod me magni quid præſtitiſſe cenſeam, ſed vt animi erga te mei gratitudinem oſtenderem. Etenim quum me haud mediocriter diligere videaris, ac plura mihi tribuas quam ego vnquam agnoſcere poſſem, plane ingratus forem, ſi te quoq; non mutuo amore proſequerer. Quod ſi ſtylus tibi aliqualiter durior videbitur, hoc nequaquam autori ipſi, ſed ignorantiæ meæ imputato, tametſi quædam elegantius repræſentare potuiſſem, ſi longius à græca phraſi diſcedere voluiſſem, ſed ita libuit. Feliciter igitur age, Zaſi doctiſſime, & munuſculum noſtrum benigne ſuſcipe. Norimbergæ Idib. Martij, ann. Salutis noſtræ M.D.XXIX. &c.

SVO BILIBALDO PIRCKHEIMERO NORIMBERGO PATRITIO, HERMANNVS NVENAR COMES S. D. VIII.

EN Philoſophaſtri impudentiſſimas rixas. En linguam quouis Cynico, ne dicam Cynedo, petulantiorem. O mores Theologicos! ô acerbiſſimam reuerendi nominis iniuriam! adeone in vilipendium ſui, Chriſtianæ fidei ſacroſancta maieſtas deiicietur, conculcabiturque, vt cuiuis vel ſpurciſſimo nebuloni, citra pœnam liceat ſibi Theologiæ titulum vendicare, cui magis conueniat cum ipſis lenonibus, ſeu cuiuſuis ordinis maxime abiectis prorritiſque hominibus, ne mireris me iſta proferre, non mea me ſtimulat cauſa, non illatæ iniuriæ, hæ quippe ad magnam gloriam accedunt, quis à talibus vituperari ad gloriam ſibi non adſcribat: ſed ego fidei iniuriam meam eſſe duco, ſic quoque ſentire te non addubito, miſſa ſed iſta ſint, de me (vt ſpero) bene ceder. Diſcat oportet helluo Flandrus, eſſe, quibus non deſit lingua, niſi vetet modeſtia, quam in tam abiecto cuculo nolumus quoquo modo labefactare, tibi gratulor vel ipſius noſtri illius boni Theologi teſtimonio, qui eam ſortitus nunc es facultatem, vt poſſis vel ex nihilo creare Theologos. Ego tuæ creationis plaſma, à Theologis Cynicis iſtis in harenam vocor, mallem à te creari cauponari, ſi ita occaſio ferret, quam eſſe, & haberi apud iſtos Theologus, quanquam neque tu me creaueris, neque ego ſi creaſſes, vllo honore idipſum repudiare potuiſſem, ſummum hominem, incomparabili & authoritate & prudentia præditum, merito debeo ſuſpicere & amplecti, blaterent iſti quoad velint. Et ſolus ego, ex tanto doctorum virorum excerptus numero, Theologus dicar Bilibaldi: Quandoquidem ſi iniuria eſt, æque Reuerendiſſimum Cardinalem Gurcenſem, alioſque primarios viros tangit. Si gloria, ſolus ego hanc adſecutus ſim. Ego tamen mihi pro certiſſima gloria Bilibaldi amicitiam vendico, meam quoque indubitato agam contra iſtum cauſam, teque mecum vlciſcar: hoc tantum precatus, vt conſilio litterario adſis, materiam adiuues, argumenta (ſi per ocium licebit) aliqua ſaltem ipſe mihi viciſſim exponas, varia ſunt apud me: copia magis obtundit, quo circa ſaniorum conſilio vtendum erit.

Hæc ſumma cum acceleratione, vt ipſe facile iudicare poteris, adnotauimus, tu ſis cenſor æquus. Vale, ex Colonia Agripp. VII. menſis Martij, &c.

RESPON-

Digitized by Google

RESPONSORIA AD SVPERIOREM ET DEDICATORIA FVGITIVORVM LVCIANI.

ILLVSTRI AC CENEROSO DOMINO HERMANNO COMITE de Neuenar, Bilibaldus Pirckheimerus S. D.

QVemadmodum Illuſtris ac Generoſe Comes ſanctiſſimi & vere Theologici viri, tibi ſtomachū, ita mihi lienem quoq; commouerunt. Etenim ſi me legentem ac interim ſpurciſſima conuicia, imo laudes noſtras certiſſimas, tam effuſe ridentem cōſpexiſſes, vix tu quoq; (vt ſi iuſtiſſima indignatione accēſus) à riſu temperaſſes. Quid enim iucundius quam talibus diſplicere hominibus? qui neminē niſi laudando vituperare, nec niſi vituperando laudare poſſunt. Quid gratius quā infeſtiſſimos hoſtes merita ſupplicia vltro etiam expendere? ac ita delirare, vt id ſibi laudi ducāt, ꝙ flagitioſiſſimo cuiq; merito vitio verti poſſit. Quid ſceleratis & maledicis hominib. dignius, quā propria improbitate & loquacitate Deum ac homines in ſe concitare? ita igitur affectus, cōfeſtim tibi reſcribere cœpi, epiſtolam, etiā priori illa, quā iuxta Theologicam traditionem, nimis prolixam eſſe cōqueruntur, longiorem eam haud abſq; riſu & ſi plane ἀγέλαστος eſſes, legere poſſes, nō ſolum quia par pari retulerim, ac ſanctimonia claros homines, natiuo ſuo depinxerim colore, ſed quia ineptos, frigidos & moroſos iocos haud illepide in ſuos retorſerim artifices. Ceterū cum ardor ille aliquantiſper deferbuiſſet, nec non omnia riſus plena forent, me ipſum quoq; deridere coactus fui. Ridebam etenim, ꝙ leuiſſimis ac fœdiſſimis contumeliis impulſus, contra inſanientes inſanire vellem, ac illos imitari, qui ob nephandā eorum improbitatem, ac petulantiſſimam maledicentiam, merito omnib. odio eſſent. Ridebam, ꝙ ea præſtare conarer, quæ ſapientiſſimi viri ſummis quærerent actibus, ſc. cum eruditione ac virtute propria nequirent, concertatione tamen flagitioſa ac teterrima verborū digladiatione, nomen ſibi vel famoſum cōparare ſtuderent. Ridebā tandem, ꝙ inſulſos, barbaros & ineruditos homines reſponſo aliquo dignos putarem, quorū tam dicta q̃ facta ſempiterna poti⁹ obliuione delēda eſſent, q̃ vllis litterarum monumentis cōmittenda. Proprio igitur riſu, imo rationib. veriſſimis inductus, maxime vero Chriſtianis inſtitutis prohibitus, paſſiones frænaui epiſtolā retinui, & ne malum pro malo redderē, reſq; vnde inceperat in riſum deſineret, tam virulenta, rabioſa, & tetra maledicta, ac penitus à Chriſtiana pietate aliena conuicia, ridens deriſi, ac magnanimiter contempſi. Proinde tantū abeſt vt iam inſanas illas contumelias mendacia cōſarcinata, & egregiorū illorum Theologorū obtrectationes ęgre feram, vt ēt mihi periculū imminere timeam, ne eiuſce rei gratia me aliquem eſſe putem, ac plus æquo nugis illis extollar, quandoquidē cernere eſt, probos illos viros, non omnes maledicentia ſua dignos cēſere, ſed in primarios, & ſumā tantummodo capita delirādo graſſari. Ideo res eo deuenit, vt optimus quiſq; longe magis eorū delectetur cōuitiis q̃ gaudeat præconiis. Hæc ideo Comes Generoſe ſcribo, vt tu pariter tantorū patrum laudes, quas cōtumelias eſſe arbitraris, benigne amplecteris, ac minime moleſte feras. Potiuſq; ratione obtemperes, q̃ opinioni indulgeas. Etenim q̃uis decebat ſanctiſſimos homines, ſi non tui, ſaltē illuſtrium progenitorū tuorum rationem habere, linguā frænare, & non tam procaciter, impudenter & petulanter virulentis flagitioſis & impuris debacchari cauillis. Cum tñ nil niſi maledicere ſcirēt, quo pacto bene loquerentur? quo pacto quid ſani præ ſe ferrent, quos tanti contagij peſtis corripuit? quo demū pacto terrenis parcerent, qui cœlo quoq; gigantū inſtar man⁹ inicere haud veriti ſunt: Minime igitur vir generoſe piacularia illorum moueant ꝓbra, nec quid nobis dicatur, ſed quis dicat conſideremus Satis ſit ſi Aug. illud habeamus, ne nobis malefacere poſſint. Quinimo ſi remotis animi paſſionib. rem exacte perpēdere volumus, non magis nos q̃ illos à ſemetipſis deprehendemus eſſe læſos. Nā vt offenſam diuinam, ac veræ legis prætereamus tranſgreſſionem, vt pietatē Chriſtianam, æquitatē ac omnem honeſtatē omittamus, obiterq; de prudentia modeſtia, maxime vero de cōpendio, diſpendioq; ſileamus, nonne ſtultitiam ſuam ne hominū laberetur memoria, ineptis, barbaris, & plane ineruditis ſuis perpetuarunt libellis? quis. n. vir bonus, cū legat eos de malo cordis theſauro, tam improba protuliſſe maledicta, non cōfeſtim intelligat? maligni dæmonis hanc eſſe linguam, ac plane diabolum per os eorū locutū fuiſſe. Quæ itaq; maior vindicta à nobis optari poſſet, quam ea, quā ſponte à ſemetipſis exegere, & qua Deo pariter & mundo ſe reddidere odioſos. Quapropter ex Chriſtiana cōpaſſione magis nō decet, ob infœliciſſimorum hominū pernitioſa crimina cōmiſeratione moueri, quā iuſtiſſimam, & plane meritam vltionē deſiderare. Quandoquidē non ſolum quales nam ſint palam oſtenderunt, ſed & tot bonos, tam ſuæ, quā Theologicæ cōfeſſionis viros, adeo fœde contaminarunt, vt vulgo (ꝙ tamen abſit) fere omnes ſimiles & eiuſdem farinæ æſtimentur. Ceterum vt improbitatē pariter & tantam excuſarent ſtoliditatem, ſacras quoq; litteras contaminare non erubuerunt, etenim ſcriptum eſt, inquiunt, propter multitudinē calumniantium clamabūt, tanquam Saluatoris noſtri, & Apoſtolorum doctrina, deuouentib. male precari, ac maledicentib. remaledicere iuberet. Nōne etiamſi male audiſſent, vel patienter ferre, aut diſſimulare præſtabat, quā tam rabioſa ſtultiloquentia miſerā onerare conſcientiam, impudentiā quoq; & leuitatē nec non tam perditi exempli facinus paſsim diſſeminare, quamuis nemo, pręcipue bonus à malis læſus, vel vt ipſi fecere, palam nomine traductus fuerit,

tametſi nō negauerim cunctos à me notatos eſſe,qui iniuriis potius quam modeſtia, conuitiis quam ratione,mendaciis quam veritate,contendere auſi ſunt.Quin & hoc dixiſſe fateor,neminem minus decere,tam ſpurcis,deteſtandis & incomptis velitari maledictis, quam inſolētiſſima poſtinummia, quæ non niſi mendicando victum & veſtitum quærūt,adde ſi lubet palliata mendicabula,quæ ideo populi ſaginantur peccatis,vt tam effrænate,petulanter & temerarie in omnem hominum conditionem,paſſim & abſq; delectu graſſentur,nec ſaltem amicis,aut illis à quorum maioribus innumerata acceperunt beneficia parcant.Quod ſi in hac re contumelioſus fui,diiudicent honeſti ac boni,& minime Chriſtiana aliqua ſeu impura Iudaica eiectamenta. Proinde ſi ipſi boni ſunt, cur malorum deteſtatione indignantur? Sin vero mali, cur bonorum numero cenſeri deſiderantur? ſi culpa carent, quis eos redarguit,ſi noxij,cur falſo ſe excuſare nituntur: Ceterū longe ob diuerſam cauſam,atra illa bilis ex acerbata eſt.Non.n.ſancti viri ob prauorum deprehenſionem,ſed potius optimorū virorum laude dementare cœperunt. Te.n.vir Illuſtris, citra doctrinam, & vt ipſi volunt, ex nihilo Theologum creaueram.Optimum doctiſſimum & innocētiſſimum Capnionem laudib.extuleram,ac calumniatorum obtrectationib.vindicaueram, & plane ab omni ſcelere innocentem eſſe oſtenderam, Germanæ nobilitatis decus & litterarum columen Huttenum noſtrum, plus æquo præconiis decorauerām,hinc illæ lachrymæ,& dignæ profecto cauſæ, ob quas non ſolum degener, impudens, contumelioſus,indoctus,ſed etiam blaſphemus,impius,& hæreticus appellarer. Verum longe ſatius eſt quempiam vel falſo laudare, quā tam impie, ſpurce,& flagitioſe,vt ipſi faciunt, maledictis inſectari, quamuis parciſſime,& nequaquam pro dignitate,in tantorum virorum laude verſatus fuerim. Ceterum illi vt velint inſaniant,non vero omni diligentia caueamus, ne eis ſimiles videamur, maxime ne contaminata eorum nomina(id enim ſolum expetunt)noſtris famigeremus ſcriptis,ſed aliis prurientem eorum ſcabiem confricandam relinquamus.Quandoquidem nihil moleſtius ferent,quam ſi ſenſerint ſceleratas perditas & execrandas eorum calumnias,iniurias & contumelias,à nobis ſperni,negligi & derideri.Cetera illi permittamus,qui ait: Mihi vindictam & ego retribuam.Quod ſi omnino mos vel grauiſſime de illis vlciſci volumus,ardentiſſime virtutibus,& bonis incumbere litteris peragamus, vt eos re ipſa potius quam verbis, vt ipſi ſolent arguamus, ſeu potius inuidia propria torqueamus,ſed vela contraham,ne iterum à doctiſſimis illis Theologis,prolixitatis arguar. Verum ne Epiſtolam illam longiſſimam Comes Generoſe deſiderares, pro illa Luciani Fugitiuos mitto,qui forſitan exactius tibi mores hominum & egregiam illorum vitam deſcribet.Ita vt nec Sophiſtis ipſis (adeo lepidus eſt)diſplicere poſſit, non quod tu græca ignores, ſed ꝙ ſub nomine tuo tam Illuſtri & Generoſo in publicum exeant,ac crucienter inuidi cum videant quantum Theologo illi meo,quem ex nihilo,talem,tantumq; feci,tribuam. Vale Comes Generoſe, & iterum memineris,vt vanas hominum nugas, magnanimiter contemnas Generoſis & vere probis Comitibus Thomæ & Iohanni de Ryneck concanonicis tuis, & olim Ticini condiſcipulis meis,fac me commendes. Tuæ vero dominationi doctum & egregium virum Iohannem Cæſarium commendare non deſinam, donec illum opera & fauore tuo euectum, & vt meretur digne ornatum conſpiciam. Iterum vale, Norimbergæ Idibus Maij.&c.

PRÆFATIO IN PLVTARCHI LIB. DE IRA COMPESCENDA, LATINE INTERPRETATVM.

ILLVSTRISSIMO ET EXCELSO PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO Friderico Saxoniæ Duci Marchionique Miſniæ, &c. ſacri Romani Imperij Electori prudentiſſimo, Bil. Pirckheimerus commendat. IX.

SI boni amicorum non ſolum æqualium, ſed etiam inferiorum beneuolentia accepta eſſe ſolet,ac nos illis arctiori copulat vinculo,qua nā ego animi gratitudine Illuſtriſſime & Potentiſſime Princeps tuum erga me fauorē ac gratiam ſingularē amplecti debeo ac venerari?Qui quū ſis heroes,non ſolum bonis extrariis,& quæ in hominē cadere poſſunt,cunctis decoratus, ſed etiā internis adeo ornatus,vt nil virtutū tantarum cumulo addi queat. Quū tamen ſacrū hunc Imperij cōuentum tuo illuſtraſſes aduentu,minime dedignatus es, perq̄ gratioſe de ſtatu meo q̄rere: & quū aduerſa me valetudine laborare audiuiſſes,per Spalatinū tuum,virū & vita & eruditione inſignē,humaniſſime conſolari,munere ꝓterea donare gratiſſimo,ideo forſitan,vt Celſitudinis tuæ effigiem,pectori meo iam pridē inſculptam,oculis etiā quoties liberet, inſpicere poſſem.Quamobrē etſi Dominationi tuæ Illuſtriſſimæ dignas gratias agere vellem,minime tn̄ id opis meę eſſe ſcirem,tanta.n.eſt Celſitudo tua, vt nec vllis meis laudib.extolli,quemadmodum nec improborum detractionib. minui queat,vt tamen animi mei gratitudinem,etſi non eo modo quo vellem,ſaltē quo poſſem oſtenderē,cartaceum hoc munuſculū Illuſtri tuæ offero ſublimitati,manſuetiſſimis morib. conuenientiſſimum. Nam ita animi affectus ꝓcipue vero iræ violentiam compeſcere noſti,vt lōge plus recte & moderate agendo, quam Plutarchus beneſcribendo & docendo excelleas.Noſti.n.veram laudem non in verbis,ſed rebus demum conſiſtere agendis. Solita igitur Princeps Illuſt. bonitate tua non tam doni paruitatem, quam animi mei voluntatem ſuſcipe,& me Celſitudinis tuæ addictiſſimum eſſe ſcito clientem. Norimb.Kal.Aug.anno ſalutis noſtræ M.D.XXII.

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆFATIO IN PLVTARCHI LIB. DE GARRVLITATE, LATINE VERSVM.

ILLVSTRI AC AMPLISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO Cunrado Epiſcopo Herbipolenſi, ac Franconiæ Duci potentiſſimo Bilibaldus Pirckheimer ſe commendat. X.

TRitum eſt prouerbium: Princeps Illuſtris ac Domine Reuerendiſſime, honorum ac diuitiarum acceſſione hominum etiam ingenia & mores immutari, atqui tam immenſum & honorum, & opum incremẽtum illud non ſolum nil priſtinæ humanitati ac ſuauiſſimis morib. tuis ademit, ſed & contra vulgi conſuetudinem non parum comitatẽ ſolitam benignitate adauxit, rara prorſus ac nunquam ſatis laudata gloria, quum plerumq; videamus potentiores faſtu potius & inſolentia, quã animi manſuetudine & humanitate laudem quærere. Tua vero amplitudo in tanto faſtigio pere uam manſuete homines compellat, benigne ſalutat, ac nõ tam ex ore, quam pectore verba humaniſſima depromit, & quod pulcherrimũ eſt, illa & factis adimplere conſueuit. Hinc eſt, quod D.T. illuſtris R. minime cõſuetudinis noſtræ & amicitiæ olim in Italia, quum ibi ſtudiorũ cauſa ageremus, cõtractæ immemor exiſtat, ſed me nunc quoque in ſuorum numero habeat, quæ res, vt illa digna, ita mihi eſt gratiſſima. Ceterũ cum nihil ſit, quod ego vel reprehendere poſſim, aut amplitudo tua indigere videatur, ne tamen ingratus cenſerer, ſaltem itinerario hoc officio animi mei gratitudinem oſtendere volui. Ita enim euenit, vt quum forte fortuna libellum hunc manib. terrem, ab Amplitudine tua inter prandendum interrogatus eſſem, ecquid noui iam depromere cogitarem: accipe igitur Princeps Illuſtris, ea qua ſoles benignitate non tam muneris vtilitate, quam animi mei teſtimonium certiſſimum. Et ſi tibi aliquando à rerum mole interiungere licebit, Plutarchi opuſculum hoc perlege. Id enim ſi Ill. D. tua fecerit, non minorem voluptatem, quam vtilitatem inde conſequi poterit, cui me plurimum commendo, &c.

PRÆFATIO IN LIB. PLVTARCHI DE CVRIOSITATE, LATINE VERSVM.

ILLVSTRI AC GENEROSO DOMINO VLRICHO, COMITI de Helffenſtein, &c. Bilibaldus Pirckheimerus S. P. D. XI.

QVamuis Comes Inclitiſſime ex nobiliſſima pariter & antiquiſſima ortus ſis progenie, indignum tamen duxiſti, ſi maiorum tantum ſplendoris titulis, & nõ virtute propria generoſiſſima etiam exornares ſtemmata. Quapropter vt plane oſtenderes, tantam tibi nobilitatem non ſorte quadam aut iure hęreditario ſolum obueniſſe, ſed etiam à te auctam, decoratam, & illuſtratã eſſe, eam litteris, & optimis excolere voluiſti diſciplinis: non ſecus, ac ſi quis gemmam precioſam elutiſſimo includat auro. Cognouiſti enim verã & vnicam nobilitatem eſſe virtutem. Hinc eſt, qui non ſolum inter res tam arduas, ſæuiq; pericula Martis, optimis autorib. diligentẽ impendis operam, ſed etiam cunctos litteris deditos ſumma proſequeris beneuolentia. Ac ideo quum inter ceteros Germaniæ proceres Cæſareo huic regimini adhibitus eſſes, aliquoties cum ſummis quibuſdã viris, ad ædes meas accedere, meq; humaniſſime ſalutare, ac de optimis litteris mecum fabulare cõſueuiſti, plus mihi tribuens, quam ego vnquam agnoſcere poſſem. Vt autem tantæ humaniti tuæ vel frigide reſponderem, Plutarchi de Curioſitate opuſculum hoc, quod tum forte manibus terebam nomini tuo clariſſimo dicare volui, vt & te legendo oblectare poſſes, & beneuolentiæ noſtræ indicium haberes certiſſimum. Tuæ igitur generoſitatis erit munuſculum hoc benigne accipere, & me tui amantiſſimum putare. Bene vale Comes generoſe, cum Vito noſtro Werlero viro doctiſſimo. Ex ædibus noſtris pridie K. Septemb. anno ſalutis noſtræ M.D.XXII. &c.

PRÆFATIO IN GREGORII NAZIANZENI ORATIONES CONTRA IVLIANVM CÆSAREM.

ILLVSTRI AC GENEROSO DOMINO HERMANNO A NVEVARE, Comiti ac Præpoſito Colonienſi ampliſſimo, Bilibaldus Pirckheimerus S. D. XII.

QVum infœlicis huius ſeculi noſtri calamitates animo reuoluo, Comes Illuſtris, plane mihi Conſtantini Magni, ac Conſtantij tempora rediiſſe videntur, quib. eccleſia Dei infinitis erroribus, præcipue vero Arriana agitata fuit inſania, ac tantum non penitus euerſa. Ceterum quemadmodum ſubito Iulianus ille apoſtata emerſit, ac nimiam vitæ licentiam, rixandique libidinem acerbiſſime compeſcuit, ita ſummopere timendum erit, ne & præſens ætas, aliquem nobis Iulianum ſuſcitet, qui effrænem ac nimis petulantem λογομαχίαν, nec non conuitiendi rabiem pluſquam gentilem, tumultus & ſeditiones coherceat. Verum hæc diuinæ relinquenda erunt prouidentiæ, quæ peccata no-

Digitized by Google

ſtra iuſta punire nouit vindicta. Proinde quum nuper huiuſce rei ergo, Gregorij Nazianzeni viri doctiſſimi ac ſanctiſſimi orationes duas, contra Iulianum Cæſarem, in linguam vertiſſem latinam, quo temporis illius Tragœdia fieret manifeſtior, tuq; forte per hanc vrbem ad conuentum Ratiſponenſem legatus tranſires, ac me ob veterem noſtram amicitiam, perquam humaniter in ædibus proprijs viſitares, & inter cetera has quoq; vidiſſes, hortatus es, vt illas in publicum emitterem. Qua in re vt amplitudini tuæ morem gererem, id potiſſimum ſub nomine tuo clariſſimo facere volui, quo tuo patrocinio ſecurius in publicum procederent, ac tu tanquam Græcæ linguæ peritiſſimus diſcernere poſſes, quanta ætate, quantaq; fœlicitate fuerint conſcriptæ, tametſi non ignorem, vix me vmbram Gregorianæ eloquentiæ attingere potuiſſe. Sed ne hoc me latet, phraſim aliquando eſſe duriorem, malui tamen fidi interpretis, quam elegantis paraphraſtę, officio fungi, quum ſcio quoſdam, dum nimis politi in vertendo videri volunt, ab authorum etiam animi conceptu nonnunquam excidiſſe. Quis enim ſermonis grauitatem tantam, ſententias adeo crebras, nec non tropos ac ſchemata, quib, vbiq; vir tantus redundat, adeo fœliciter repreſentaret, vt ornatũ pariter venuſtum, ſubtilitatemq; tam exacte retinere videretur? nec alia cauſa accidiſſe reor, quod adeo pauca ex tam multis Gregorij ſcriptis ad latinas aures peruenerint, quam quod homines difficultate abſterriti, trãſlationis munus tam arduum ſubire nequaquã auſi fuerint, quod quum doctiſſimis hominibus acciderit, nemo bonus mihi vitio vertere poterit, ſi nec ego quemadmodũ voluiſſem, rem abſoluerim, maxime quum ſtudia mea legalia, longe à tali remota ſint profeſſione, ac nunquã ad iucundiora hæc, niſi animi cauſa, aut egritudinum ſolandarum gratia, diuidere ſoleam. Tu igitur vir generoſiſſime, officium hoc noſtrũ benigno animo ſuſcipe, & ſi Deus annuerit, breui alia quoq; Theologi huius, ita enim à Græcis adpellatur, ſcripta in publicum exire videbis, præcipue vero orationẽ elegantiſſimam de munere Epiſcopali, ꝙ me tunc in manib. habere vidiſti. Interim bene valeat amplitudo tua, & Soliniana hiſtoria, quemadmodũ rogaui, animo ne excidat. Ex ędib. noſtris K. Iun. an. ſalutis M.D.XXVIII. &c.

CLARISSIMO VIRO BILIBALDO PIRCKHEIMERO THOMAS VENATORIVS S. D.

HAud te clam eſt, doctiſsime vir, quanta ſpiritus vehementia olim non ſolum Prophetæ ſancti, verum etiã multo poſt renaſcentis Eccleſiæ tempore Apoſtoli Chriſti, peruerſam quorũdam de Deo opinionẽ, quorundam autẽ non minus peruerſum ſtudium erga fratres, proſecuti ſint. Id quod ſacris cum veteris tum noui Teſtamenti libris proditum, non obſcurũ eſſe poteſt Chriſtianis lectoribus. Quemadmodum autem illis nunquã in fidei negotio defuit hoſtis, ne ſcilicet citra laborem prima illa regionis noſtræ fundamenta iacerentur: ita hodie quoq; (nobis in eorum labores intrantibus) non ceſſat ille antiquus humanæ propaginis hoſtis, in agrum dominicum zizania ſpargere, vt enatã Euangelici ſeminis ſegetẽ aut inficiat, aut obductis nebulis obſcuraret ſaltem: dum tanquam ex ſilice excuſſo nouo igne, nouarum rerum cupidos indies, magis, magiſq; furore quaſi quodam accendit, qui falſa & incerta veris, vitioſa ſyncetis ſubdola interpretatione anteponere non verentur. Quorum tamen infœlix lolium, fœlici omine, iam iam innoteſcere cœpit, nimirum Spiritu ſancto eorum ſtudia detegente, palam intelligit mundus, quam impie verſentur, vel erga Deum fide, vel erga fratres officio charitatis. Quippe dum veræ pietatis gloriam falſo ſibi ſpondent quidam, venerandum Dei noſtri nomen dehoneſtant: quidam autem dum plus æquo ſuo quærunt, crudeles & inhumani potius quam officioſi inueniuntur erga fratres. Vtriq; ſane neq; Deo, neq; hominibus probati. Vtriq; in extremam prolabuntur impietatem. Illi, quod veram iuſtitiam (quæ per fidem eſt IESV CHRISTI) non agnoſcant, aut ſi quidam ex eis ſunt, qui eam nobiſcum confitentur; iuſtitiam eſſe coram Deo, quæ eſt per fidem IESV CHRISTI, nihilo ſecius tamen negant hanc fidem ſubſiſtere poſſe & in paruulis. Alij autem, quia zelo iudicioq; carnis Adæ ducuntur, affectu integri amoris carent, dum paruulos eo ꝙ eis diuinitus inſpirari hactenus recte credidit Eccleſia CHRISTI, cõtra mentem Spiritus ſancti, ſpoliare conantur, quaſi vero Spiritus S. gratia, fideiq; myſteria limitibus occludi poſsint ab humano ingenio præſcriptis, quaſi paruulorum ſpiritus nulla creatoris dona percipiant, priuſquam ſurgentibus annis cum tempore creſcant & proficiant. Quibus me pro ingenij huius medioctitate, reſpondendum oppoſui. Sunt autem multo plura, quibus deplorati homines, Germanicũ dementant orbem. In nullis tamen ita coniurati ſunt, atq; in hac vna contra baptiſmum expeditione. In aliis quod cuiq; viſum eſt ſequuntur. 1. Sunt qui dicant Scripturam ſacram ſolum impiis eſſe datam, non etiam piis. Qua in re cõtra Apoſtolũ linguę ſuę rabiem acuentes, nõ intelligunt, quæ loquuntur neq; de iis aſſeuerant. An verum nõ eſt quod Romanis dicit: ſe ſegregatũ eſſe in Euangelium Dei, ꝙ promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis de filio ſuo? & Corinthiis ſcribens: Tradidi, inquit, vobis in primis, quod & acceperam, quod CHRISTVS mortuus fuerit pro peccatis noſtris ſecundũ ſcripturas, & ꝙ ſepultus ſit, & ꝙ reſurrexerit tertio die, ſecundũ ſcripturas. Si impiis ſolũ, non etiam piis data eſt ſcriptura ſancta, cur omnib. coniunctim Corinthiis hæc ſcribit Apoſto-

Digitized by Google

Apoſtolus? Cur tantopere ſtudiũ à Luca cõmendatur Theſſalonicẽſium, qui receperant ſermonem, cũ omni animi promptitudine, quotidie ſcrutantes ſcripturas, an hęc ita ſe haberent? Quid eſt quod alio loco ſcripſit idẽ Apoſtolus, ſi impiorum eſt ſcriptura, non etiam piorum? Ait enim: Omnis Scriptura diuinitus inſpirata, eſt vtilis ad doctrinã, ad redargutionẽ, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ eſt in Iuſtitia, vt integer ſit Dei homo, ad omne bonum apparatus, & alia quæ hic dici poſſent.

2. Deinde inter eos ſunt, qui ſomniorũ viſiones indifferenter, ceu rem ſacroſanctam, amplectuntur, contra Domini præceptum, dicentis: Non augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia. Qui etiam in Deuteronomio tales Prophetas & ſomniorum fictores interficere iuſſit.

3. Præterea aliam impietatem blaſphemiæ ſuæ ſuperaddentes aſſerunt, omnes impios cũ ipſo patre eorum Diabolo, ad ſalutem vitæ beatæ poſt reſurrectionem redituros. Tuncq; fieri vt curuentur Deo omnia genua, cœleſtium, terreſtrium & infernorũ. Huius opinionis ferũt olim fuiſſe Originem, qui de reſtituendis dæmonibus dogma ad poſteros tranſmiſit, ſed iam longe ante nos per veteres Theologos expugnatum.

4. Sunt qui Euchetarum impiam pietatem imitantur, dicentium, orationem caput eſſe & ſummam bonorum omnium: non recte intelligentes, vel quid ſit vera oratio, vel quomodo vere orare oporteat. Nam veri adoratores Deum in ſpiritu & veritate adorant. Quamuis etiam impia ſacra, & infandos concubitus habuiſſe perhibentur. Auguſtinus vult Euchetas ab oratione traxiſſe nomen, quod oratio Græcis εὐχὴ vocetur. Hi ab aliis Pſalliani dicti ſunt.

5. Quidam de Baptiſmo & Euchariſtia perinde iudicant. Vtrumq; enim neq; obeſſe, neq; prodeſſe. Et quidem in re δεῖπνου κυριακοῦ à te, deinde & à Luthero fœliciſſime pugnatum eſt. Et in Baptiſmi negotio, quia id poſtulare videbatur Chriſtiana Charitas, ego vltro mihi laborem aſſumpſi. Ceterum non me præterit quid de hac re ſcripſerint cum Auguſtinus, tum reliqui eccleſiæ doctores. Certe hic labor vnus eſt omnium, eam traditionem ab Apoſtolis accepiſſe eccleſiam, ne fruſtra baptiſentur infantes. Et hæc cum dico, lubens etiam crediderim non ignoraſſe alioqui tam doctos & ſanctos viros in baptiſandis paruulis propriam vniuſcuiuſq; requiri fidem, qui ſeſe Hęreticis tam pertinaci ſtudio, ne arcerentur à baptiſmo paruuli, oppoſuerũt. Qui vero de propria paruulorum fide expreſſe, vt ita dicam, aliquid ſcripſerit, non facile inuenias quenquam.

6. Inuenti ſunt etiam qui in proximo ab hinc biennio Chriſtum venturum ad iudicium ſimpliciori bus ex vulgo perſuaſerunt. Ideoque poſthabere prorſus omnes manuarias operationes, omnem agricolationem ſuperfluam eſſe.

Et alia id genus portenta indies magis emergunt, non ſine graui Chriſtianæ Reip. iactura, quibus tot coniuncti ſunt errores, vt nec ſi iniiteris, nec ſi auerſeris, modum præſcribere poſſis vnquam. Et mirum ſi tanta eſſe poteſt humani cordis cœcitas, quod, tanqnam in tenebris poſitum, nihil ſolaris radij admittit. Adeſt petra miſericordiæ riuos iugiter fundens, & proh pudor, nos in mediis aquis ſiti areſcimus? Adeſt manna verbi Dei, cur in abundantia cibi labeſcunt animæ noſtræ? Sed miſſa ſunt hæc, ne dum iuſto dolore nimis indulgere ſtudeo, epiſtolaris anguſtiæ ſepta min⁹ cuſtodiantur. Faxit Deus noſter, vt nulla ſint poſt hac in eccleſia ſua ſchiſmata, donecq; nobis vt idẽ mutuo ſentiam⁹ ſecundum IESVM CHRISTVM, vt vnanimiter vno ore glorificetur ipſe ab omnibus, impleamurq; in ſpe per potentiam Spiritus ſancti. Bene vale. Norimberg. Sexto Cal. Maij, ann. M.D.XXVII. &c.

PRÆFATIO IN LVCIANI RHETOREM, LATINE EX GRÆCO TRANSLATVM.

CLARISSIMO VIRO HIERONYMO EMSERO, Bilibadus Pirckheimerus S.D. XIII.

TAmetſi Hieronyme doctiſſime, Græcarum litterarum ſtudium à non parum multis reprehendi & contemni ſoleat, nemo tamen ſanæ mentis inficias ire poterit, magnas & nequaquã vulgares vtilitates, ex illarum cognitione ortum habere. Et vt reliqua prætereamus commoda, quis vnquam putaſſet, egregiam illã maledicendi artem, & quam viliſſima ſcorta, Lenones impuriſſimi, ac reliquæ extremæ ſortis homines, præ ceteris callent, arte conſtare, & peculiaria ſua habere præcepta, niſi ex Græcorũ id monumentis expiſcatus fuiſſet. Quapropter nemo de hinc exiſtimet, probos illos viros, qui tam fœde in Generoſum & inclytũ Comitem de Neuenar, nobilẽ & doctiſſimũ Huttenum, me quoq; ac omnes deniq; bonos & eruditos, ſpurciſſimis debacchati ſunt conuitiis, abſq; ſingulari dicendi ratione adeo deliraſſe, quoniam ſacrũ illud Capnionis, & nunquã ſatis laudatũ caput, noſtris extulerimus præconiis, græciſſarunt etenim homines ſuaues, vtpote qui aſſidue pergræcantur. Ceterum id forſitan mirũ videri poteſt, quo pacto ad tam profundæ ſcientiæ cognitionẽ peruenire quiuerint, cum non ſolum Græcarum litterarum ſint expertes, ſed ab omnib. bonis diſciplinis penitus alieni. Neceſſe itaq; vt tantum bonorum cumulum, à quopiam græcorum gnaro olim acceperint, & tanq̃ veſte ignẽ cuſtodierint illibatum, alioqui nunquã exacte admiranda illa præcepta conuitiando obſeruare potuiſſent. Ne igitur ars tam pręclara diutius in gręcis litteris ſepulta lateret, aut eam præ-

Digitized by Google

ſtantiſſimi illi homines, tanquam Midæ diuitias ſoli poſſiderent, illam inde eruere, & latinis quoq; auribus impertiri ſtatui, non vt optimus quiſq; (illorum inſtar) dicendi normam inde ſumeret, ſed quo tam venuſtam lepidam & iucundam Veneris & Gratiarum fœturam diſcernere, ac diſcernendo recte vitare poſſet, ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις τῶν ἐναντίων ἡ ἐναντία, & ille probe bona eligit, qui male rite fugere nouit, quanquã ſanctiſſimi viri non indigni eſſent, qui artis huius præſidio, talia audirent qualia ipſi dixerunt, indigni tamen ſunt, vt à probis male audiant, indigniores vt bonorum vituperatione ornentur, indigniſſimi qui Reuchliniſtarum inſectione nomen vel famoſum (quod ſummopere exoptant) conſequãtur, quamuis nec hoc negauerim iuſta eos indignatione nonnunquã dementare, ac heluarum inſtar ſæpiſſime excandeſcere. Nõ enim vſq; adeo inſulſi ſunt ac hebetes, quin ſe barbaros, inertes, rudes, ineptos, ſtupidos, illiteratos & plane diſciplinarum cunctarum inſcios eſſe cognoſcãt. Aduerſarios vero ſuos homines politos, cõpoſitos, excultos, aptos, perſpicaces, eruditos, & nullius rectę ſcientiæ ignaros, vt interim de moribus & vitæ honeſtate ſileamus. Et quod longe intolerabilius eſt, Idiotas etiam, ſupinam eorum ignorantiam diiudicare. Cur igitur non doleant, ac rabioſe nõ maledicant, cum longe facilius ſit tam ſtupenda conuiciandi ratione munitos, quicquid in Buccam venerit effutire, & omnes homines virulenta lingua dilacerare, quam ignorantiam abiicere, optima perdiſcere, & animum bonis quibuſq; artibus exornare. Quin hoc quoq; vel modeſtiſſimo eorũ bilem moueret, cum nõ ſolum prouectioris ætatis viros, ſed adoleſcẽtes ipſos, & vix ex ephœbis egreſſos, tanta præditos doctrina cerneret, vt de arduis quoq; rebus egregie diſſerere, & in cunctis rectiſſime ſentire poſſet, iuſtime igitur tam furenter inſaniunt, & vt aſſidue ſui ſint ſimiles, quod ſemper facere conſueuerunt, nunquam facere deſinunt. Et recte quidem, non enim de Aſini vmbra, ſed de aſini ipſius pelle agitur. Petulcum enim animal, non ſolũ de fama & exiſtimationis iactura ſolicitum eſt, ſed & lucri defectum, ac venturum detrimentum perquam callenter perpendit; timetq;, ne detracta leonina pelle, rurſus antiquum illum aſinũ oſtendere, & præter dira verbera, labores immenſos, iam pridem deſueta onera iterum ferre cogatur. Igitur proterua & temeraria beſtia, cõditionem ſuam tam miſeram deplorare ac fortunæ iniquitatem execrari non deſinat. Nos vero Hieronyme præſtantiſſime, ſalutari annulo muniti, Sycophantorum morſus, & improba Rabularũ conuicia non ſolum benigne feramus, ſed & floccifaciamus, cõtemnamus & irrideamus. Quin potius exultemus, nobiſq; applaudamus, quod in hanc ſaltim, hoc nomine fœlicem incidimus ætatem, qua veteres diſciplinæ reuiuiſcere, litterarum ſtudia florere, & omnes bonę artes in lucem prodire incipiunt. Quibus breui vniuerſi illi Barbari hoſtes profligari, pelli & penit⁹ è medio tolli poſſunt, ita vt noſtra Germania, non ſolum bellica laude, maiorum nobilitate, ac Romani imperij præeminentia excellat, ſed omnium bonarum litterarũ ſcientia, cunctarum diſciplinarum eruditione clariſſimorum ingeniorum fœlicitate, illuſtretur, celebretur, decoretur. Quandoquidem ad tantam conſequendam victoriam, neq; militum deeſt exercitus, Imperatorum etiam ſupereſt manus. Nam vt reliquos ſtudiorum prætereamus reſollicatores, nonne illuſtriſſimi illi Saxoniæ Duces, quamuis maiorũ titulis adeo ſint inſignes, opibus tam potentes, animi & corporis dotibus perinde fortunati, vt nil ad tam abſolutum fœlicitatis cumulum addi poſſe videatur. Vltra hæc tamen litteraria inſtauratione immortalem, veram & nunquam intermorituram ſibi peperere gloriam. Quam enim maiorem, firmiorem, & honeſtiorem ſui memoriam, Magnus ille Romani Imperij Elector Fridericus Saxoniæ Dux incomparabilis relinquere potuiſſet, quam talem tamque egregiam Academiam erigere, quæ etiam cum priſcis illis contenderet, præſentium vero nulli inferior, plurimis eſſet ſuperior. Siquidem cœli quis ſtellas antea numeraret, aut tot doctiſſimorum virorum merita præconia celebrare poſſet. Hoc nullo nõ memorandum æuo, primos fuiſſe Witenbergenſes ſapientes, qui poſt tot ſecula oculos aperire, verum à falſo dignoſcere, & deprauatum philoſophandi rationem à Chriſtiana Theologia ſecernere inceperint. Huius tanti principis veſtigia ſequutus illuſtriſſimus Dominus tuus Georgius Saxoniæ dux florentiſſimus, qui ne Patruo virtutib. cederet, aut pace minor quam bello eſſet, Lipſenſem ſuam Academiam ita doctis viris exornat, ita ſtudiorum incuriam diligenter emendat, ita bonarum artium cupidos inſtigat, vt non minorem inde gloriam conſequatur, quam diſciplinarum candidati, vtilitatem adipiſcãtur. Quod ſi verbis reliquas tanti Heroi tui virtutes complecti vellem, nil aliud profecto agerem, quam ſolis ſplendorem facula illuſtrare. Ceterum vt tandem ad Lucianum noſtrum reuertar, ego tibi mi erudítiſſime Hieronyme, tam lepidum Rhetorem, & venuſtum dicendi Magiſtrum dedico, non ſolum vt amicitiæ noſtræ pignus ſit certiſſimum, ſed quemadmodum me olim in bellicis rebus, Martialium copiarum ducem eſſe vidiſti, ita nunc in Reuchlinianis Caſtris ordines gerentem non penitus ignauum [illegible] eſſe cognoſcas, maxime cum tu quoque ἀλαζόνων illorum præcipuus hoſtis exiſtas, & in Reuchliniano commilitio (abſit verbo inuidia) acerrimus propugnator habearis. Accipe igitur Hieronyme amiciſſime, munus vt arbitror non omnino ingratum, ac Bilibaldum tuum amore & beneuolentia, vt ſemper feciſti, proſequere. Paulum Prachtbectium Iureconſultum clariſſimum, & Henricum Stromerum Medicum præſtantiſſimum meo nomine ſaluta. Tu quoque fauſte & fœliciter viue ac vale. &c.

PRÆ-

PRÆFATIO IN B. FVLGENTII LIBROS PRIMVM INVENTOS ET EDITOS.

REVERENDÆ MATRI CHARITATI PIRCKEIMERIN, Abbatiſſæ Diuæ Claræ Nurinbergæ, Sorori ſuæ Chariſſimæ Bilibaldus Pirckheimer

S. D. XIV.

QVum annis ſuperioribus, egregia & chariſſima ſoror mea Charitas, Reipubl. noſtræ legatus ad inuictiſſimum & nunquam intermorituræ gloriæ Cæſarem Maximilianum in Germaniā tenderem inferiorem, ex viaq; Herbipolim perueniſſem, Ioannem Tritemiū, olim abbatem Spanheimenſem veterem conueni ac ſalutaui amicum, à quo cum peramice fuiſſem exceptus, ac multis vt fieri ſolet de ſtudiis noſtris confabularemur, vetuſtiſſimorū quoq; codicū mentio incidit, quibus ille oppido quā abundabat, vt pote qui eos vndiq; ex Germaniæ etiā magnæ corraſerat monaſteriis, hortatus ſum itaq; virum, vt ad cōmunem ſtudioſorum vtilitatem illos aliquādo in publicum emitteret, præcipue quos iam conclamatos, & tamen non deperditos eſſe cognoſceret, quod ille tum per quam benigne ſe facturū pollicitus eſt. Ceterum mors inuida haud ita multo poſt inſequuta, cuncta interturbauit, & ne tam præclari tum græci tum latini ederentur libri impedimento fuit, non citra iacturam rei literariæ & eruditorum cunctorum detrimentum. Verum poſtquam vir tantus reb. exemptus eſſet, ſummis laboraui viribus, vt quod ille in vita nequiuiſſet, ego ſaltem poſt eius præſtarem obitum. Sed fruſtra, adeo enim repente cuncta quæ reliquerat diſparuere, vt ne veſtigia quidem ſupereſſe viderentur. Tandem vero poſt ſpem omnem proiectam, vnicus tamen ad me liber delatus eſt, vetuſtatis miræ & litteris ferme ignorabilibus conſcriptus. Quem vt primum inſpexi adeo veneranda illius antiquitate ſum oblectatus, vt theſaurum vel precioſiſſimum inueniſſe me putarem. Sed non parum angebar, qui ſubinitium ne verbum quidem legere poſſem, adeo priſcum quid & obſoletum litteræ illæ præ ſe ferebant. Repueraſcere igitur, & iterum prima elementa addiſcere coactus. Scripturam illam preſſius intueri, litteras diſcernere, inde connectere, & rurſus diſſoluere cœpi. Ac tantum ea effeci nocte, vt quamuis pedetentim, plane tamen cuncta legere poſſem. Deprehendi itaque. B. Fulgentii opera, eo contineri libro, viri tam vitæ ſanctimonia, quam doctrina & eruditione clariſſimi. Quapropter operæ precium non defuturum exiſtimaui, ſi tam ſplendidum Chriſtianæ fidei lumē, haud ſub modio occultarem, ſed cunctis, præcipue vero ſacrarum litterarum ſtudioſis, benigne perferrem. Quam primum igitur Cobergero noſtro accerſito, illum hortatus ſum, vt ob commodum publicum librum imprimi curaret. Quod ſe confeſtim (vt eſt vir humaniſſimus) facturum, & nullis impenſis parſurum obtulit. Ceterum alia difficultas, quæ animi noſtri conceptum impedire conabatur, obiecta eſt. Is enim qui librum poſſidebat, venalem eſſe negabat. Nos vero qui haud magnopere id curabamus, & ſaltem tranſcribendum commodaret precabamur, ſed fruſtra. Alia igitur via hominem, cuius iam mens ſuboluiſſet, aggredi ſumus coacti. Paulatim enim licitando eo rem deduximus, vt non tam precibus quam precio voti compotes euaderemus, & eo inquam precio, quo vix alius, vel plures tales emeret libros. Adiecta obiter de reſtituendo ſtipulatione & apocha ſignata. Verum codice tandem impetrato, aliud confeſtim impedimentum emerſit. Nam cum plures adhibuiſſemus notarios, nemo tamen fuit, qui deſcribendi periculum facere auderet, adeo res non ſolum videbatur ardua, ſed & deſperata, tametſi me ducem fore, & tantæ caligini faces adhibiturum pollicerer. Iterum igitur in vadis hærebamus. Ceterum forte fortuna diebus illis Ioannes Cocleus noſter, vir & ingenii rari, eruditionisque ſummæ, ex Italia aduenerat, vbi poſt multos ſudores Theologiæ Doctoratu (vt vocant) ornatus fuerat. Cumque Franckfordiam properaret, (nam ibi apud diuam Virginem Decanum agit) ob peſtem, quæ tum illic graſſabatur, hic ſubſiſtere coactus eſt. Hunc itaque pariter aggreſſi ſumus, ac vt negotiū hoc ſuſciperet, exorauimus, qui & illud, vt cernere licet, per quam ſoleiter abſoluit. Hæc ſoror chariſſima longiori fortitan quam neceſſe fuiſſet, perſequutus ſum filo. Sed ita libuit, vt cognoſceres, quanta difficultate, quantisque impenſis ſanctiſſimi viri ſcripta, è tenebris & tetro eruerimus carcere. Fuit autem (ne illud quoque prætereamus) Fulgentius Apher, patria Carthaginenſis, qui non tam ob generis nobilitatem, (tametſi perquam nobili ortus eſſet familia) quam eruditionem, & vitæ ſanctitatem Rupenſis factus eſt Epiſcopus. Cumq; in Arrianorum gratiam, Vandali, per totam Aphricam Catholicos cœdibus & exiliis affligerent, illorumque templa vndique clauderent, Fulgentius quoque cum reliqua Epiſcoporum turba in Sardiniam deportatus eſt, vbi ſuos aſſidue docere, hortari & in tanta calamitate ſolari non deſtitit. Tandem ab exilio reuocatus, ſummo honore, vir ſummus à Cathaginenſibus ſuſceptus eſt. Demū vero abiecta cura eccleſiaſtica, in Circinna Inſula, legendo, ſcribendo, & Deo inſeruiendo diem fœliciter clauſit. Hæc igitur B. Fulgentii, nec nō reliqua, quæ eodē libro continebantur opera, & nobis, quoniam vna reperta eſſent, haud ſecernenda videbantur, tibi Charitas chariſſima & communi ſorori noſtræ

Claræ dedico, recte ſciens, ſpirituale hoc donum longe vobis gratius eſſe, quam ſi rem præcioſiſſimam ſed euanidam accepiſſetis. Et eo magis qui nil terrenum, aut ex humanis traditiunculis depromptum, ſed plane diuinum quid & cœleſte, tanti viri redoleat ſcripta. Quod tum demum verum eſſe deprehendetis, cum exactius illa relegeritis, id vt faciatis, admonere haud attinet. Cum & equus generoſus, potius frœno quam calcaribus indigeat. Bene vale ſoror præſtantiſſima, cum virginali illo cœtu, non minus eruditione, & bonis litteris, quam moribus & vitæ probitate clara. Nurinbergæ ex noſtris ædibus decimo Kalendas Ianuarii. Anno ſalutis humanæ. M.D.XIX.

PRÆFATIO IN XENOPHONTIS GRÆCARVM RERVM LIBROS SEPTEM, A BILIB. LAtine reditos.

SEBALDO ET GEORGIO GEVDERIS, VRBIS NOREMBERgæ Patriciis, Thomas Venatorius. XV.

REpetenti mihi varia litterarum ſtudia, ad quæ nos ſtatim in ipſo adhuc iuuentutis flore, vt veræ laudis gloriam aſſequamur, mittunt parentes, nullum equidem mihi viſum eſt, vel iucundius ſingulis, vel vtilius, ac perinde magis neceſſarium vniuerſis, his præſertim quibus olim Reipub. gubernacula reſeruantur, Sebalde & Georgi Genderi Patricii ornatiſſimi, atque eſt illa multiplex & copioſa geſtarum rerum teſtis Hiſtoria. Quia enim nuncia eſt vetuſtatis, vt præclare dixit Cicero, fieri non poteſt, quin ipſa ſit, ceu quædam honeſtæ vitæ officina, ex qua in dubiis rebus certa ſibi quiſque petere conſilia, [illegible] ſibi & tanquam viuas ad bene viuendum proponere imagines & poſſit & audeat. Nam [illegible], quas vocant liberales artes vniuerſæ, quid quæſo in Repub. facient, vbi non illis acceſſerit geſtarum rerum cognitio? Atqui Hiſtoria non tam exempla, quam incitamenta etiam quædam habet, quæ vel crudeliſſimos, & ab omni penitus humanitate alienos, in quandam manſuetioris vitæ conſuetudinem inuitare vel rapere potius poſſint: Id quod nec vllæ hominum leges, neque vlla Philoſophorum præſcripta præſtare queant. Quid enim leges queant aliud, vbi non ex aliqua præclaræ rei geſtæ cognitione emanarint, præterquam cogere, terrere, punire? Philoſophi autem in vmbra & otio quædam libere, ad formandos indocti vulgi mores in diſputationem vocarunt: quæ hoc minus peccandi licentiam arcent, quo minus eſt videri aliquid, quam eſſe, hoc eſt, quo maior eſt opinione veritas. Quando enim non ab honeſto iuſtitiæ ad iniuſticiam declinauit, qui vel rigidarum vim legum vel ſuperencilioſa Philoſophorum duntaxat præſcripta calluit? Ab iniuſtiria vero ad immiſericordiam nonne facilis eſt tranſitus? Immiſericordiam nonne, tanquam neceſſario, ſequitur crudelitas? Crudelitatis nonne comes eſt ferina illa, & quæ omnem prorſus agendarum rerum electionem excludit, immanitas? Dii melius, quam ſic vnquam habenas rerum teneant honeſtatis ignari. Porro quiſquis præteritarum rerum cognitionem tenuerit, facile ex his, quæ virtutis adminiculo facta recenſent hiſtoriæ, intelliget, quãtum ei qui aliis præeſt, crudelitatem fugere liceat: Et hoc agere ſemper, vt quam maxime fieri poſſit, ametur à plurimis, timeatur à paucis. Nam ſi maioribus noſtris credimus ciuitates & regna fide & clementia magis quam vi & armis tuentur. Crudelitatem enim exercere in ciues, vt eſt puſilli, & omnia timentis animi ſignum, ita clementia conciliare ſibi non vnos duntaxat ciues, ſed & hoſtes, excelſi & magnanimi ſpiritus argumentum eſſe ſolet. Quocirca non infrequenter maior eſt virtus ſeruaſſe hoſtem, quam extinxiſſe. Seruato enim hoſte, ſæpius victoriæ triumphos, ducere ſæpius clementiæ documenta præbere licebit: quorum neutrum aſſequitur victor, ſi temere & quo ſeſe fortunæ impetus rapuerit, feratur in hoſtem. Etſi enim difficile eſt temperare conceptis animo affectibus, tamen quiſquis famæ, ſtudio, & honeſtæ laudis cura tangitur, non magis indulgere ſibi, quam imperare etiam glorioſum duxerit. Qui ſecus eſt affectus, illumne Therſites ille quidem, omnium qui ad expugnandam Troiam venerunt ignauiſſimus, in hoſtes ſecum ducturus fuerit. Nam ignauos duces non raro mutationes rerum ſequuntur: quæ deinceps cœdem, fugam, aliaque hoſtilia, vt ſcriptum à Saluſtio, portendunt. Atqui ſerum eſt cauendi tempus in mediis malis, & quando iam nihil profutura ſit illa ſtulte agentium vox; Non putaram. Cum hæc dico, nolite quæſo exiſtimare, velle me quenquam ab obeundis publicis patriæ officiis remorari, ob eam tãtum cauſam, quod difficile eſt, bene imperare aliis. Non eo propterea inſtituta eſt oratio mea, quo minus liberum ſit, cuique parare ſibi immortalem gloriam, ſi oblata eius fuerit occaſio. Etſi enim difficile eſt bene imperare, haud ideo tamen publicorum officiorum molem, cuiquam egregio viro, ſi ea vltro offeratur, fugere permiſerim. Qui alios enim regit & ſeruat, dum plurimorum curam gerit, dum miſerorum neceſſitas tanquam in humeros ſuos tranſtulit, ille demum ſibi immortale & omni quoque ære perennis nomen parat. Qui vero nullam earum rerum, quas hic recenſemus, habuerint ſcientiam, illos ego nimirum ad paſcendos armentorum greges tantiſper relegauerim, dum facti prudentiores intelligant, quam non ſit tutum illotis, vt aiunt, pedibus, ad tam auguſtum ſeruandæ Reip.

minus

Digitized by Google

munus accedere, Nam vt alibi ſcripſit Xenophon noſter, πάντων τῶν ἄλλων ζώων εἶναι ῥᾷον, ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν. Quod tamen paulo poſt facilimũ fere oſtendit, ſi rerum agendarum vſus cum prudentia acceſſerit. Quis enim non pareat illi, qui cum ſumma rerum prudentia, ſummam quoque fidem, clementiam, conſtantiam, æquitatem, vigilantiam, ſedulitatem, labores, ſobrietatem, & alias id genus heroicas plane virtutes ſibi copulauerit? Credite mihi, tantus eſt quiſque in Repub. quantum ſeſe virtutibus oſtendit, & quiſquis præficitur aliis, tanquam commune aliorum ciuium ſpectaculum conſtituitur. Quem nemo facile præcipientem audiet, niſi illud, ad quod euectus eſt faſtigium, ſuis quodammodo virtutibus reddat ornatius. Animi ornamentis opus eſt, quæ quidem à virtute proficiſcuntur, vbi magiſtratus audientes velint habere ciues. Cuius vos rei præſens atque adeo domeſticum habetis exemplum, parentem veſtrum, virum ſenatorem, qui Dei primo benignitate, deinde ſua ipſius induſtria, per omnes gerendæ Reipub. gradus adſcendens, nullam tamen virulentæ, & optima ſemper carpentis linguæ rabiem pertimuit vnquam. Quid dicam de auunculo veſtro, Bilibaldo illo Pirckeimero, viro ex æquo & græce & latine doctiſſimo? Quid vnquam enim fecit ille Reipub. gratia, in quo non omnia generoſi animi indicia perſpecta ſint? Quando vnquam non fuit ſolicitus ille, vt bene eſſet patriæ? vt tranquille inter ſe agerent ciues? Nemo illum vidit vel gratiam vel beneficium vendere vnquam. Et quemcunque ad gratiam dicere aut ſcribere ſententiam intellexiſſet, indignum eſſe cenſebat, cui puniendi flagitioſos delegaretur prouincia. Nam pauci ſunt, inquit, qui non ſe, ne puniantur redimere queant, ſi manus ad munera expoſitas inuenire liceat ipſis. Hinc ſummam peccandi licentiam arripere vulgus, & ſacroſanctas patriæ leges ab improbis rideri, haberique ludibrio, ac randem etiam apud poſteros contemptui futuras. Vnde eos præficiendos aliis dicebat, qui nihil per gratiam, nihil per vim aut odium agerent, ſed ſemper iuxta inculpatæ iuſtitiæ oculum omnia iuſte & ſancte vel damnarent vel abſoluerent. Quocirca Chryſippi ingenium ſæpe commendabat nobis, qui iuſtitiæ imaginem expreſſurus, luminibus oculorum vt acrioribus, ita etiam rectis & immotis pingere ſtuduerit: quo nimirum ſignificaret, magiſtratum nullius gratiam præferre debere iuſtis legibus, ſed in improbos ſeuerum & inexorabilem, in probos mitem & manſuetum eſſe oportere. Hac enim via, inquit, dum ingrederentur maiores olim noſtri, aduerſus multas ſimul aut motas aut ſuſpectas immutationes rerum, & ſe & ciuitatem hanc ſuam munierunt, ſeruaruntque. Ceterum ne ad formandos optimos cuiquam mores recta deſint ſtudia, vtque non tam priuatam quam publicam patriæ quoque ſalutem tuere contendant ciues, ac ſubinde nouam ſemper patriæ gloriam comparare ſtudeant, ad ea duntaxat adiiciendus eſt animus ſtudia, quæ bonorum omnium conſenſu ad omnem ſunt virtutem accommodatiſſima. Quo in ordine vel primas obtinet hiſtoria, ex qua tanquam ab oraculo ciuilia petenda cenſemus inſtituta, cum quod ea ſit vna quæ recte aut ſecus factorum memoriam habeat, tum quod quenque officii ſui commonefacit magis, quam vllæ ſtatuæ, magis quam vllæ pyramides aut imagines maiorum. Sed hic ſcio non deerunt, qui hunc noſtrum de hiſtoria calculum improbare auſint, quique ex legibus petenda duxerint, cum æqua tum iniqua diſcrimina rerum. Illis ego nihil durius in præſentia dicturus ſum, ſi vnam duntaxat conſiliorum meorum rationem eluſerint. Dicant quæſo mihi, ſi vera eſt illa, quam tanto ſtudio tuentur, de legibus ſententia, vndenam originem ſuam duxerint leges, aut merito intra vrbium mœnia admiſſæ ſint? Nonne ab vſu rerum magiſtro? Longo namque rerum vſu veteres olim ſapientes cum domi tum foris acquiſito, varia ac vere ſemper pugnantia vulgi ſtudia cognoſcentes, varias vitiorum pœnas, varia viciſſim egregie factorum præmia ſtatuerunt: id quod hodie vna, & prorſus vnica nobis præſtare & tanquam in ſpeculo quodam repræſentare queat hiſtoria.

Quod ſimul atque mecum ſenſiſſet Bilibaldus Pirckeimerus, rectiſſimi vir iudicii, vidiſſetque etiam tum extare Græcorum aliquod Hiſtoricorum, Thucididem & Herodotum Romane loquentes, operæ putaui precium, vt eos etiam libros, quos de rebus Græcorum poſt Thucididem ſcripſerat Xenophon, & Rhetor & Philoſophus ille, latinæ legerent ſcholæ. Quamuis autem nulla vnquam affectatio, ſi Fabio auſcultamus, inaffectatam illam Xenophontis iucunditatem conſequi potuerit, vel quod ipſe quaſi ſermonem Græcis finxiſſe videatur, vel quod de Pericle veteris comœdiæ teſtimonium eſt, in hunc transferri iuſtiſſime poſſit, in labiis eius ſediſſe quandam perſuadendi deam: tamen nemo bonus fidem & ſedulitatem auunculi veſtri, viri incomparabilis, iure improbare poterit, quando in hoc vnum reſpexerit, vt hoc labore ſuo prodeſſet multis, vt ad virtutes, animi ornamenta, inuitaret quam plurimos.

Hæc delectatio illius, hoc gaudium, hoc deſiderium fuit. Porro ego cum eos nuper libros, fauentibus Muſis, poſt fata illius nactus eſſem, officii mei partes eſſe duxi, vt quam emendatiſſimi, ſub veſtri nominis patrocinio ederentur: tum quod ipſemet adhuc viuens ad ea vos ſemper inuitauit ſtudia, quibus egregiam familiæ veſtræ famam ad poſteros tranſmittere poſſeris: tum quod

Digitized by Google

quod in hiſce equidem libris crebro ſeſe offerunt grauiſſimæ, & ductis ab arte argumentis, ad perſuadendum validiſſimæ orationes, quibus, vt Fabius autor eſt & ingenium exercetur multiplici variaque materia, & animus contemplatione recti prauique formatur, & multa inde cognitio rerum venit: Exemplisque, quæ ſunt in omni genere cauſarum potentiſſima. Nam hiſce in rebus mire excelluiſſe Xenophontem aiunt. Hinc ipſe à Priſcorum eruditis ἀττικὴ μοῦσα, quemadmodum Diogenes Laërtius tradidit, cognominatus eſt. Et Cicero ſermonem illius melle quoq; dulciorem dicit Cyropediam eius. Scipio ille, cui Aphricano cognomen ex virtute fuit, in tantum probauit, vt eam nunquam è manibus depoſuiſſe legatur. Et merito quidem. Nam vbique ſui ſimilis Xenophon, amœnus iuxta ac fœcundus, neque ſterilis, neque aridus vnquam, non tam ſupra quam oportet, effuſus: quo amœniſſimo narrationis genere doctiſſimi cuiuſque & ſenſus & affectus equidem facile capiuntur, ducunturque. Sed eius iam ego vos quod dixi, periculum facere velim magis, quam in laudes autoris intentum audire diutius. Nam ſi ad Xenophontem vos receperitis, primo præcipuam vos honeſti illius, quod virtutem vocarunt quidam, curam habere declarabitis, deinde conceptam olim de vobis auunculi veſtri opera non defraudabitis, ac poſtremo illam generis veſtri vetuſtam claritudinem, longe clariorem ad poſteros transmittetis.

Valete. Norimbergæ XI. Calend. Maii Anno
M. D. XXXII.

BILI-

Digitized by Google

BILIBALDI PIRCKHEIMERI EPISTOLARVM FAMILIARIVM

LIBER MISCELLVS,

CONTINENS VARIAS VARIORVM EPISTOLAS THEOLOGICAS, POLITICAS, HISTORICAS ET PHILOLOGICAS.

EXCELLENTISSIMO VTRIVSQVE IVRIS DOCTORI, Domino Iohanni Pirckheimer, patri ſuo chariſſimo, Nurenbergæ. I.

BILIBALDVS filius S. P. D. Habui litteras veſtras, Pater chariſſime, ex quibus accepi, quindecim aureos vos perſoluiſſe. Quamobrem gratias ago atque habeo. Ex ea enim te facile perſpicere poſſum, veſtram in me ſingularem, vt patrem in filium decet, beniuolentiam. Sed tamen cum tranſactis diebus hos pro neceſſitate expoſuiſſem, alios XVI. Ducatos ab affinibus noſtris mutuo accipere coactus fui: quos ſoluere velitis, rogo. Ego vero operam dabo, ne inutiliter pecunias conſumere videar. Si tamen me vnquam pecuniæ profuſum intelligetis, cupio, ne ſolidum quidem detis. Sed de pecuniis hactenus. Opus Marſilii Ficini affinibus dedi, qui id ſe transmiſſuros dixerunt. Theologiam Marſilii ſeu Platonis non reperio. Sultonius cum comment. abſolutus eſt, ſed Quintilianus nondum. Aiunt meras eſſe ineptias. Imprimitur iam cum annotationibus & correctionibus, quas laudant. Opus Laurentii Vallenſis non reperio. Catilina Saluſtii cum Comment. Vallæ iam impreſſus eſt, Imprimuntur Orationes Tullii cum Commentariis. Valete, & me, vt ſpero, commendatum habeatis. Data Paduæ, quarto Nonas Maii, Anno 1491.

Idem Eidem. II.

Bilibaldus filius Patri ſuo amantiſſimo S. P. D. Habui litteras veſtras, Pater chariſſime, quibus ſcribitis ſimultatem inter me & Rectorem vobis diſplicere. Fuit quemadmodum in practicis eſſe ſolet; ſed iam pridem ſublata. Eſt homo leuis. Multa rotulo præterito tam Doctoribus quam Scholaribus etiam fide data promiſit, pauca ſeruauit. Omnibus ludibrio eſt. Lecturæ Inſtitutionum duæ, Vſuum Feudorum duæ, Lecturæ Decretorum tres, vniuerſitatis Lectura, & Notariæ, omnes à Domino ſublatæ ſunt. Rector id tempore ſuo factum nihili pendet. Omnes clamitant indigne factum, cum non impedimento fuiſſe cum potuiſſet. Nullum Marſilii opus reperio. Florentię imprimuntur. Ideo rara hic ſunt. Quintilianus cum Comment. abſolutus nondum eſt. Nihil noui in Theologia audio impreſſum. Accepi mutuo ab affinibus noſtris X. ducatos, quos ſoluere velitis rogo. Omnia in pretio hic ſunt. Inſuper anni futuri ſpes omnis agricolis adempta eſt. Omnia hieme præterita frigore periere. Si placet, prouidebo, vbi anno futuro maneam. Reſcribite: nam tempus inſtat. Rogo etiam, vt telam pro camiſiis mittatis, nam commode poteſtis, hic ſummo in pretio eſt. Valete felix, & auo me commendetis. Iterum valete. Datum Paduæ, quarto Idus Iulii, Anno Domini 1491.

Hutteno ſuo Bilibaldus S. III.

AVlam tuam legi, ac relegi quidem ἀνὰ μὲν ἠγάλλετο. Sed tu me iudicem ſtatuis, & ex animi ſententia iudicare imperas. Quid igitur faciam, γελαστὸς γελοῖος? Num πρὸς ἀλήθειαν ἢ πρὸς χαριεντισμόν; πρὸς ἀλήθειαν, ſat ſcio, inquies. Parebo igitur, ſed tu videbis, qualem nam iudicem conſtitueris. Ἄρξω γοῦν. verum tu ne moueąris. Immatura res tua videtur AVLA. Ἀτεχνῶς, nondum dixi verum; duriore verbo rem appellare nolui, ſcilicet vt nonnihil amicitiæ tribuerem. Quid enim, ſi intempeſtiuam nominaſſem? vt interim procaciā omittam, veluti θρασύτητα, λαμυρότητα, & reliqua id genus verba. Sed non nimis aſpere cum amico agere volui. Proinde ſi blanditias καὶ κολακείαν, expetis, alium deinceps quærito iudicem, ὃς κύριος σκηνοῦ tritum illud ingeminet, ἰὴ παιάν, ἰὴ παιάν. Sed λῆρον ληρεῖς inquies: tandem quod agis agas. Atqui num ſolus φλυαρεῖν prohibeor? καὶ σύ γε ἐμοῦ ἄκων ἀδολεσχίας. At nimiū te detineo. Audi igitur. Tune aulica deſcribere audes incommoda, nondum aulicas expertus συκοφαντίας? Quid ageres, ſi, vt nos, millies deceptus, circumſcriptus, excluſus, reiectus, vel potius eiectus eſſes? ταῦτα πάντα, καὶ ταῦτα ἔτι δεύτερα experiri oporteat, ac luſtra quatuor deteſtandæ, ingratæ & perfidę inſeruire aulæ. Tum demum perbelle & veris lacrymis fabulam egiſſes rem expertam potius, quam ab aliis auditam enarrans, ὤτων γὰρ πιστότεροι ὀφθαλμοί. Hæc cauſa fuit, mi Vlriche, quare Aulam tuā immaturam dixerim. Proinde tu quoq; diiudica mihi, rem ſuo nomine appellarim nec ne. Verum iam tecum nugari deſinam. Vtinam, mi Vlriche, tu minime aulicis inſeneſcas ærumnis; ſed potius ea felicitate, qua rem tam affabre depinxiſti, extra Cyclopes, Centauros, Sphyngem, Chimæram, Scyllā, καὶ τὴν μυσαρώτερον ἔτι καὶ φοβερώτερον, effugias. εὐδαιμονέστατος γὰρ ἔσῃ, ſi alieno periculo ſapies. Id vt tibi eueniat, etiam opto. Etenim dignus es, cui omnes ob ingenium & eruditionem tuam innumeram bene precentur: dignus, cui digna reſpondeat fortuna: digniſſimus tandem, qui ab omni Aulica præſerueris peſte. Sibi, amicis & Muſis viuens γελῶν. Vale.

EPISTO-

Digitized by Google

EPISTOLA DOMINI PIRCKEIMERI AD IMPERATOREM MAXIMILIANVM I. ETC. EX IPSIVS PROPRIO MANVSCRIPTO EXCERPTA. IV.

INuictiſſime ac Potentiſſime Imperator, Domine Clementiſſime, litteras Cæſareæ veſtræ Maieſtatis, continentes typum, hic olim precibus Ioſephi Grumpecki diuulgatum, demiſſa animi ſubiectione, debitaque reuerentia accepi, ac iuſſu & mandato veſtræ Maieſtatis Typographum, libri iſtius gratia, compellaui, qui mihi retulit quod nullum iſtorum librorum exemplar amplius ſuperſit, ſed quod Grumpeckius maximam partem iſtorum primo ſibi comparauerit, & Bohemo cuipiam per alium (quem in puncto mihi oſtendit) ad ſe deductum, typorum formam iam pridem vendiderit: Quapropter rem hanc ſicco pede præterire coactus ſum, nec eandem in effectum producere potui. Quod autem veſtra Maieſtas monumentum illud antiquum Treuirenſe, quod incorruptum adhuc & lectu haud difficile ibidem conſpicitur, ante hac à me peti curauerit, en illud ipſum iam Maieſtati veſtræ humili cum obſequio tramitto: cognoſcet autem antiquitatem iſtam, ſepulchrum, non autem (vt vulgus iudicat) memoriam Conſtantini eſſe. Hiſce me Cæſareæ veſtræ Maieſtati, tamquam Domino meo Clementiſſimo, humillime commendo. Datum N.

ANTIQVA INSCIPTIO TREVIRENSIS.

LI. SECVNDINI. SECVRI. ET. PVBLIÆ. PA. GAIÆ. CONIVGI. SECVNDINI. AVENTINI. ET. ISACIO. MODESTO. MACEDONJ. FILIO. ET. IVSV——SECVNDINVS. AVENTINVS. ET. SECVNDINI. SECVRVS. PARENTIBVS. F. F. CVNCTIS. ET.

EPISTOLA IOAN. CVSPINIANI HISTORICI CÆSAREI AD BILIEALDVM PIRCKHEIMERUM. S. P. D. V.

SEculum mihi videtur, quod ad te non ſcripſi & ſeculo longius. Id fecit horrendum illud incendium: quod ita euaſtauit hanc vrbem noſtram, & ſex pene horis abſumpſit quadringentas & ſexaginta domus: Templum Diui Michaelis ſecundum poſt Diui Stephani idem. Tria monialium Cœnobia, imo vero potius clauſtra bene exedificata ex lapidibus. Heu crudele incendium quo & domus mea abſorpta eſt cum magna parte ſuppellectilis. Et in ſuburbio altera item domus plena frugibus. Paſſus ſum ob id ſex millium florenorum damnum certo & amplius. Tertia nempe die poſt incendium ex coruſcatione ac fulmine omnia mea pene vineta perierunt. Octaua poſt die fregi tibiam ſiniſtri pedis: heu meminiſſe piget, totus annus mihi tum ex damno, tum ex ægritudine adeo moleſtus fuit, vt totus ſim factus canus ſupra ætatem. Librorum ſuppellectilem Deus mihi ſeruauit. Cogor itaque inopia etiam preſſus quærere viam, quo refociller. Et opus meum, quod iam penitus abſolutum eſt, edere. Et id olim ſuaſit Chronſerus Scheurle, vt ciui veſtro Koburgio, qui profecto habet characteres non ſpernendas, darem ad inuulgandum: ſi modo velit recte mecum agere. In primis ſcias, duas eſſe operis partes abſolutas. In tertia adhuc laboro. Habet prima pars omnes Coſſ. Caſſiodori, cum omnibus regibus Aſſyriis, Latinis & Romanorum, vſque ad Cæſarem Iuſtinianum: cum noſtris ſcholiis & annotationibus omnium qui extant Autorum Græcorum & Latinorum. Imo & cum Pontificibus, qui ſub iis Cæſaribus extiterunt, cum Tribunis inclitum, qui conſularem habuerunt parentem. Sunt horum Coſſ. anni annotati triplici numero: Per Olympiades, per annos vrbis conditæ, per Reges eiectos. Sub Augusto accedit numerus annorum Chriſti vſque ad finem operis. Vbi plane deprehendes, qui ſe Euſebii Chronica habere autumant, ne vmbram quidem habere. Quot illic deprehendes loca Iuris Ciuilis, & Plinii ac Hiſtoriarum pene omnium. Malo te prius videre quam mihi credere. Præpoſui iis Coſſ. Ruffum Sextum, qui ad Valentinianum ſcripſit, mirum compendium de regia ac conſulari poteſtate, quo tempore ſingulæ prouinciæ ac regna in poteſtatem Romanorum venerint, quaſi prodromon, & veluti Geographiæ ad hiſtorias noſcendas præuium: Ac item cum noſtris ſcholiis ac annotationibus non ponitur. Eſſet autem mihi animus hanc mei operis partem primam, quæ in iuſtum iam creuit volumen, dicare ſenatui Norinber. viris clariſſ. quia ante aliquot annos hinc prodierit Chronica mundi populum ſibi ſubditum. A quo merito diſcere poſſunt & duces & principes, imo & Reges, quo pacto ſint habenæ nectendæ, præſertim hoc noſtro ſeculo. Puto illos pro ſua humanitate etiam labores meos æſtimare nonnihil. Cum autem tantum habeas iuris in ciuem tuum Koburgium, aut merito te ſuſpicetur atque admiretur, & tanquam parentis loco habeat, facile illi

illi perſuaſeris: nunc præſertim, cum princeps noſter Rex Bohemiæ ſit deſignatus, & ille innumera habeat vaſa aurea & argentea, vendibilia: Vt ad Viennam pauliſper diuertat, & vno labore rem ſuam agat & codicem ſecum aſportet. Credo equidem gratificatum vniuerſæ Reipub. litterariæ, & in primis ſenatui inclyto. Habes primæ partis operis mei ſummam & argumentum. Audi patienter, quid altera pars habeat. Cathalogus eſt inprimis Cæſarum omnium à Iulio Cæſare ad Maximilianum Imperatorem cum familia omnium & parentela, vbi haberi poteſt, à rebus geſtis cum effigie ſingulorum ex antiquis Numiſmatis. Tandem cum tetraſtichis, quæ Auſonius Burdegalenſis fecit: Ego autem, vbi deſinit, ſuppleui ad Maximilianum vſque, iis demptis, qui in Oriente imperarunt, & Turcis: Quorum tamen nomenclaturam cum ſuis geſtis & omni viuendi ritu enarraui, ſpeciali veluti opuſculo annexo. Dum enim Oratorem Cæſaris Maximiliani per annos pene viginti agerem: Fœlici Petancio Raguſino viro docto & integro, oratori Vladislai Regis Hungariæ, qui multis annis apud Turcas agebat, familiariter iunctus, multa didici & ab autoribus, qui Budam appulerunt, audiui, quæ ſcire nullum eſt diſpendium. Peregrinationibus itaque variis edoctus, congeſſi, quæ multos latent. In Imperatoribus vero Græcanicis vſus ſum Zonora Græco authore, qui à condito orbe ſuam orſus hiſtoriam ad Alexium Comnenum Imperatorem perduxit. Dehinc variis libellis græcis excuſſis, ac ſimul latinis, Res imperatorum Græcorum vſque ad originem Turcorum, bonis vt credo auibus proſequutus ſum. A Carolo autem Maximo auſpicatus noſtratum ſcribere hiſtorias per omnes familias Bauariæ, Auſtriæ, Saxoniæ, Sueuiæ, vſque ad ſecula noſtra. Sic excuſſi ſchedas omneis & monumenta, vt etiam curioſius Lector nihil deſiderare queat: Temporum pene interualla ita attemperans, vt ſerie quadam concinna, opus magnum & ingens alioqui confuſum, vnum compactum è diuerſis membris corpus appareat. Id Principi noſtri Regi Ferdinando dicare ſtatui, aut ſi videbitur Carolo V. Cæſ. Te quæſo, æſtima, quod fuerint mihi græci ac latini authores perluſtrandi. Dico etiam, Barbari & Annales vernaculi. Nihil enim horum aſpernatus ſum, veſtigia ſequutus illius, qui nullum aſſeruit librum tam fore malum, quin parte ex aliqua prodeſſet. Seniores itidem & maiores natu, inueſtigaui: à quibus non parum multa edoctus ſum.

Id quod omnes addecet ſcriptores, vt Plinius aſſeruit. Id quoq; perpetuo ſtylo ac familiari pro mediocriter eruditis concinnaui. Fuit enim nonnunquum data opera mihi ad Barbariem vſque deſcendendum, propter Barbarorum ineptias: Quanquam vt latratus obloquentium fugiam non ſcribo. Nemo enim tam oculatus vnquam extitit, quin malignum inuenerit interpretem. Boni lectores æqui bonique conſulent, moroſos facio nauci. Sed vt ordine Cæſarum omnium Catalogum habeas huius operis, ſic accipe.

C. Iulius Cæſar
Octauianus Auguſtus
Claudius Tiberius Nero
C. Caligula
Claudius Cæſar
Domicius Nero
Sergius Galba
M. Siluius Otho.
A. Vitellius
Flauius Veſpaſianus
Titus Veſpaſianus
Domicianus
Cocceius Nerua
M. Vlpius Traianus
P. Ælius Hadrianus
Antonius Pius
M. Antonius Verus
Duo Augg. Cæſſ.
L. Annius Seuerus
L. Ælius Commodus
P. Ælius Pertinax
Didius Iulianus.
(Peſcennium Nigrum & Seuerum Imperatores occidit, occiſus & ipſe poſt duos menſes, & ideo ab aliis prætetitur, licet Auſonius Tetraſtichon de eo ſcribat.)
L. Sept. Seuerus
M. Antonius Baſſianus Caracalla
Opilius Macrinus.

Digitized by Google

Hic Auſonii Tetraſticha deficiunt,& noſtra incipiunt vſque ad calcem operis.

Antonius Heliogabalus.

Aurelius Alexander

Maximus Auguſtus

Gordianus Maximus, Balbinus Impp.

Philippi duo, pater & Filius Impp.

Decius Imp.

C. Vibius Trebonianus Gallus Imperator Cæſar cum Vibio Voluſiano filio.

P. Licinius Valerianus,& Licinius Gallienus Cæſar. Aug. cum XXX. Tyrannis.

M. Flauius Claudius.

Valerius Aurelianus.

P. Annius Tacitus.

M. Annius Floruinus frater.

M. Aurelius Probus.

M. Aurelius Charus cum Filiis Numeriano & Carino Cæſſ.

Conſtantinus Max. Aug. Maxentius Cæſſ. Iulius Licinianus Aug.

Galerius Maximianus.

Conſtantinus II. & Conſtans fratres ac Dalmatius Cæſſ. Augg. cum nonnullis alus Tyrannis.

Flauius Claudius Iulianus.

Iouianus.

Fl. Val. Valentinianus Aug. Imp. ac Fl. Valens frater Aug. Imp. Procopius Tyrannus.

Fl. Gracianus Cæſ. Aug. Imp. Fl. Valentinianus.

Iunior Auguſtus

Theodoſius Aug. Maximus, Victor, Eugenius Tyrannus Arcadius & Honorius fratres Augg. Impp. Conſtantius III. Cæſar ac multi Tyranni. Stilico. Gildo. Eutherius, Theodoſius Iunior Imp. Oriental. Valentinianus III. Imp. Occidentis cum Tyrannis Ioanne & aliis.

Fl. Val. Marcianus Aug. Imp. Or. ac Tyranni multi Occidentales.

Fl. Val. Leon. I. Imp. Tyranni ſub quibus defecit Imperium. Anthemius, Romanus, Glicerius Nepos, Horeſtes Auguſtulus.

Fl. Val. Leon. II. Fl. Val. Zenon Impp. Oriental. cum duobus Tyrannis Orientis Baſil.

Fl. Val. Anaſtaſius.

Fl. Val. Iuſtinus II. Senior Imp. Or.

Fl. Val. Iuſtinianus.

Fl. Val. Iuſtinus II. Imp.

Tiberius II. Imp. Conſtantinus Imp. Or.

Mauricius.

Phocas Imp. Aug.

Heraclius Or. Imp.

Conſtans Imp. Or.

Conſtantinus IV. Pogonatus Imp. Or.

Iuſtinianus minor Imp. Or.

Iuſtinianus minor Imp. Aug. Tib. III. Apſuarus Imp.

Leontius Imp.

Philippicus Imp. Aug.

Anſtaſius II. Imp. Or. Arthemius.

Theo-

Digitized by Google

Theodoſius III. Adramicenus Imp. Or.
Leo III. Imp. Or. Iſaurus ſiue Conon cognominatus.
Conſtantinus V. Copronymus dictus, Or. Imp.
Leo IV. Imp. Or.
Hirene Augusta Conſtantinus VI. Imp. Or.
Carolus Maximus Cæſ. Aug.
Nicephori Or. Imp. cum Stauratio filio.
Michael Raucabe, Curopalates Or. Imp.
Leo Armeniacus Or. Imp.
Ludouicus pius Aquitaniæ Rex. Imp. Aug.
Michael Phryx Traulus Imp. Or.
Theophilus Or. Imp.
Lotharius Imp. Occidentis.
Michael III. & Theodora Imp. Or.
Ludouicus II. Imp. Aug. Occidentis.
Baſilius Macedon. Or. Imp.
Carolus II. Caluus dictus, Imp. Aug. Occidentis.
Ludouicus III. Balbus dictus, Imp. Aug.
Carolus Craſſus. Imp. Aug.
Leo Philoſophus Imp. Or.
Alexander Imp. Or.
Arnolphus Germaniæ Rex ac Imp.
Ludouicus IV. Romanorum Rex.
Confuſio Imperii per Longobardorum Reges facta de
Guidone Berengario, Lamberto, Ludouico Boſoni.
Rudolpho, Hugane & Alberto.
Conſtantinus VII. Imp. Or. ac Romanus Lacapenus Cæſ.
Chunradus Francus Ro. Rex.
Henricus Auceps dictus, Dux Saxonum.
Otho Magnus, Dux Saxoniæ Imp. Aug.
Romanus Iunior Imp. Or.
Nicephorus Phocas Or. Imp.
Iohannes Zimiſces Or. Imp.
Otho II. Dux Saxoniæ Imp. Aug.
Otho III. Dux Saxoniæ Imp. Aug.
Baſilius Or. Imp.
Conſtantinus Baſilii frater Imp. Or.
Henricus II. Ro. Imp. Aug. Dux Bauariæ.
Chuenradus II. Salicus Imp. Aug.
Argyropolus Romanus Imp. Or.
Michael Haphlagon. Imp. Or.
Michael Calaphates Imp. Or.
Conſtantinus Monomachus Imp. Or.
Theodora Imperatrix Or.
Henricus Niger pius dictus, Imp. Aug.
Henricus IV. Imp. Aug.
Michael Senior Imp. Or.
Iſaacius Comnenus Or. Imp.
Eudocia Imperatrix, cum tribus filiis Cæſſ.
Michaele, Andronico & Conſtantino.
Romanus Diogenes Imp. Or.
Michael Parapinacius Or. Imp.
Nicephorus Boroniates Or. Imp.
Alexius Comnenus Or. Imp.
Henricus Iunior V. Imp. Aug.
Lotharius II. Imp. Aug.
Conradus III. Ro. Rex.
Calo Ioannes Comnenus, Or. Imp.
Manuel Or. Imp.
Alexius Pupillus Or. Im.

Andronicus Comnenus Or. Imp.
Iſaacius Angelus Or. Imp.
Alexius Angelus fricida Or. Imp.
Iſaacius Iunior Imp. Or.
Fridericus I. Barbaroſſa Imp. Aug.
Henricus VI. Imp. Aug.
Philippus Dux Sueuiæ, Ro. Rex & Imp.
Otho IV. Dux Saxoniæ Imp. Aug.
Balduinus I. Flandrenſis Comes Or. Imp.
Henricus Flandrenſis Comes Imp. Or.
Petrus Antiſiodorenſis Comes Imp. Or.
Rubertus Antiſiodorenſis Comes Imp. Or.
Balduinus II. Imp. Orient.
Fridericus II Imp. Aug. Rex Siciliæ & Hieruſalem.

Interregnum.

Henricus Dux Sueuiæ Ro. Rex.
Conradus Dux Sueuiæ Rõ. Rex.
Henricus Haſſiæ & Thoringiæ Marchio, Ro. Rex.
Guilelmus Comes Holandiæ Ro. Rex.
Richardus Comes Cornubiæ Ro. Rex.
Aphonſus Caſtellæ ac Legionis Ro. Rex.
Rudolphus Comes de Habspurg Ro. Rex.
Adolphus Comes de Naſſau, Ro. Rex.
Albertus I. Dux Auſtriæ Ro. Rex.
Henricus VII. Comes Lucelburgen. Imp. Aug.
De diuiſione Imperii ob duos competitores Ludouicum, Bauarum, & Fridericum Auſtriæ Ducem.
Fridericus Dux Auſtriæ

Romani Impp.

Ludouicus IV. Bauarus
Carolus IV. Rex Boemiæ Imp. Aug.
Guntherus Comes de Schwartzenburg. Ro. Rex.
Venceslaus Boemiæ Rex. Ro. Imp. Aug.
Iodocus Barbarus Marchio Brandenburgen. & Morauiæ Ro. Rex.
Rupertus, Palatinus Rheni Ro. Rex.
Sigiſmundus Rex. Boemiæ & Hungariæ, Marchio Brandenburg. Imp. Aug.
Albertus V. Dux Auſtriæ, Marchio Morauiæ Imp. Aug.
Fridericus III. Dux Auſtriæ Imp. Aug.
Michael Paleologus Or. Imp.
Andronicus Senior, & Michael filius Or. Imp.
Andronicus Iunior Or. Imp.
Ioannes Paleologus Calo Ioannes dictus ac Ioannes
Catacumſenus Or. Imp.
Manuel Paleologus Or. Imp.
Ioannes II. Paleologus Or. Imp.
Conſtantinus VIII. & vltimus Or. Imp. Hic videbis miſerandam cladem Conſtantinopolitanam, quam ſine lachrymis nemo leget.
De origine Turcorum
De Mahomete, Sarracenorũ Phylarcho & Pſeudoproph.
De origine Othomannorum, & familiæ ſucceſſione.
De Othomanno primo Turcorum Amyra.
Orchanes II.
Amurathes maior III. Turcorum Rex.
Baſaietes IV. Turcorum Rex.
Calapin⁹ V. Turcorũ Rex, Orchanes ei⁹ Filius, Moſes vero Frater mutuo ſeſe in Imperio ſuccedentes.
Mahometes I. VI. Turcorum Rex.
Amurathes II. VII. Turcorum Rex.

Mahu-

Digitized by Google

Mahumetes, II. VII. Turcor. Rex [illegible] Con-
ſtantinopolim [illegible] de Imperatore [illegible] Cæſ. ſecti
Baiazethes II. Othomannus Turcor. [illegible] Cæſ.
Zelymus [illegible] annus, X. Turcor. [illegible] Cæſ.
Solemeth, IV. & vltimus [illegible]
De [illegible] vere vltimus [illegible]
cipe [illegible] bellis [illegible]
Chriſti [illegible].
De [illegible]
De [illegible]
Modus [illegible] Turcorum & de [illegible]
bus.
De Religione Turcorum, [illegible]
corum [illegible]
Religio [illegible], & de [illegible]
peregrinis.
De ceteris [illegible] Turcorum.
[illegible] Petri [illegible], [illegible]
grediundi, in aliquot capita diſtincta.
Maximilianus Imp. & Cæſ. Auguſtus.

Sic habes mearum lucubrationum [illegible] quam [illegible] præcepit Horat: in nonum vſq; annum edere diſtuli. [illegible] toto hoc opere inferui. Quot remotiora loca paſſim explicant [illegible] velut [illegible]. Si itaque tantum opus dignum videtur editione, Mallem [illegible] patria mea in lucem prodire, vnde & ego prodii. Recte [illegible] Kobergerio, tuo ciui, qui tibi [illegible] ad nos venit, aut [illegible], & vtrumq; opus [illegible]. Dum in [illegible] con-[illegible] certe [illegible] ſufe-[illegible] non [illegible] adhibe [illegible] [illegible] Anno Chriſti M. D. XXVI.

Tuus Cuſpinianus, &c.

NOBILI PATRICIO BILIBALDO PIRCKHEIMERO
[illegible]
[illegible] S. P. V. L.

ACcepi [illegible] [illegible] Ex Vienna XXV. [illegible] Anno M. D. XXVI.

[illegible]

[illegible]

PRÆCLARO VIRO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO ET SENATORI NORIMBERgenſi, amico ſuo S. D. VI.

SVſceptæ illius profectionis meæ fructum hunc vel maximum cepi, Vir præſtantiſſime, quod te, virum (id quod ſine adulatione ſcriptum exiſtimes) eruditorum prudentiſſimum domi tuę conuenerim. Quæ res quantum mihi voluptatis attulerit, non facile ſcripſerim: Iucunda certe fuit. Quo magis doleo, quod in reuerſione mea te non ſalutarim. Et niſi me mei facti ratio conſolaretur, angore penitus conficerer. Nam quotieſcunque illius rei in mentem mihi venit, primo intermiſſi officii recordatio perquam acerba eſt. Deinde vero vbi negotia tua, maxima quidem illa, cogitatione complector, rectius factum puto, quod illud officium quantumcunque ſit, intermiſerim, quam ſi te meo colloquio à tantis tamque præclaris reipub. tuæ curis auocaſſem: non quod illud tibi moleſtum fuiſſet, cum tu omnia ea, quæ aut amanter aut officioſe fiunt, æqui & boni conſulas; ſed quia tua abuti humanitate eſſet plane abſurdum. Hic certo ſcio, te pro tua ſingulari benignitate grauius commoueri: Sed tamen ſine, vir optime, nos aliquando non tuæ humanitatis, ſed occupationum tuarum rationem habere. Quod igitur à me vel intermiſſum, vel (ſi ita mauis) peccatum eſt, in bonam accipe partem. Nunc, vt videas, tuam humanitatem mihi penitus perſpectam eſſe, hæc ad te ſcribere audeo. Tu autem ſine, vt hæ meæ litteræ quoddam veluti fundamentum amicitiæ noſtræ iacere videantur. Qua re, ita me Dii ament, nihil mihi iucundius, nihilque gratius eſſe poterit. Venit ad vos Crotus Rubianus, vir ille & bonus & eruditus, tuique amantiſſimus. Is ſecum adducit Petrum quendam, in Græcis ſane eruditum: qui cum pueris veſtris recte & ſumma cum fide græcas literas tradat, & Crotus cupit, & ego rogo, vt is, ſi quo modo fieri poſſit, in veſtra florentiſſima ciuitate mercede aliqua ad publicum docendi munus conducatur. Qua in re ad tuam confugimus authoritatem. Cetera ex Croto noſtro rectius intelliges. Tu autem vide quid mihi de tua humanitate perſuadeam: quippe qui vltro tuum beneficium expoſco. Quod reliquum eſt, te ſemper colere atque obſeruare inſtitui. Bene vale, diuque viue & nobis & reipub. tuæ, raptim Bononiæ, Septimo Idus Februarias, Anno M. D. XIX.

T. Iulius Pflugk.

CLARISSIMO VIRO, DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, AMICO CVM PRIMIS OBſeruando S. P. D. VII.

EX Topographia, quæ mihi tuo nomine donata eſt, magnum cepi fructum, Primum quod tua eſſet illa; Deinde vero, quod me domum quodammodo duceret. Nam ante hac ſic verſatus ſum in ſcriptis veterum de Germania noſtra, vt in ipſa patria peregrinari viderer. Nunc vero te duce quibus in locis ſim, video. Magnam, crede mihi, lucem intuliſti Tacito. At cui hiſtorico? Ei nimirum, qui res geſtas maiorum noſtrorum ita perſecutus eſt, vt nemo vnquam vel verius, vel accuratius. Hic ſi reuiuiſceret, magnam tibi haberet gratiam, quod nunc demum tuo beneficio ſit tam dilucidus, vt à nobis intelligi poſſit. Me vero magno beneficio tuo affeciſti, quod eum tuum librum mihi donaſti. Itaque operam ſum daturus, vt intelligere aliquando poſſis, Te beneficium hoc apud hominem non ingratum poſuiſſe. Vale Auguſtæ Vigeſimo primo, Septembris, Anno M. D. XXX.

Iulius Pflug.

BILIBADVS PIRCKHEIMERVS N. N. SVO S. P. D. VIII.

BInas tuas nuper accepi litteras, Amice chariſſime, necnon opuſcula Græca, quæ ad me miſiſti. Ego vero quam primum Fuckaris (vt rogabas) ſatisfeci. Id tibi reſcripſi. Sed de tribus illis ducatis, quos mihi pro libris mutuaſti, ſe nihil ſcire dicebat, nec eos acceptare voluit. Quapropter huc vſque nemini de his ſatisfeci. Reſcribe tamen, & cui iuſſeris dabo. Feciſti mihi rem gratam, Græca volumina ad me mittendo, quibus ſummopere delector, rogoque te, ſi quid noui Florentiæ imprimetur, facias vt id ſciam. Nullum tamen amplius librum emas, ne bis eoſdem libros habeamus. Nam Antonius Creſſ. Mediolano nuper circa viginti volumina miſit. Præterea finitis caloribus, Deo dante in Italiam ibo, vt ibi gradum Doctoratus accipiam. Nam vt antea tibi ſcripſi, labores Reipublicæ noſtræ multum me grauant, ac à litteris, quibus vnice

Digitized by Google

[illegible] ſim à Republica. In- [illegible] illud [illegible]. Cum [illegible] libros Græcis [illegible]. Quod vero [illegible] de R[illegible] feciſſe. Videtur mihi [illegible] Schilling. Literas etiam tuas [illegible] Rogo tamen, quantum [illegible] auſtere cum admonebit, quod [illegible] perdatur. Mitto dominis tuis [illegible] pelles [illegible] es pro calot[illegible], quod [illegible] Placet mihi, quod ſcripſiſti. Dominos [illegible] prodetur. Adhorrebat C[illegible] Albertus [illegible] quod tali viro non liceret. Fallit ergo [illegible] mutuatis, ac nuper in vrbe [illegible] appellãt, forte ſaxa [illegible] iſtius artis gnarus eſſem. Cum [illegible] volui.

DOMINO BILIBALDO PIRCK[illegible]MERO, AMICO SVO NORIMB[illegible] S. D. P. IX.

FVgi peſtem, fugi [illegible] famem. [illegible] hoc marte decoxi, dum à [illegible] noſtra [illegible] victores, bis [illegible]. [illegible] autem homo ſum, qua [illegible] meæ Bibliothecæ [illegible] dimidiatam [illegible] reliqui, & ego cum minutis libellis [illegible] potuit, Anglopoliro, quam Ingolſtadium appellant, me [illegible] M. D. XX.

[illegible]

[illegible]

CONSVLTISSIMO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIME[illegible], AMICO SVO [illegible] S. P. D. X.

IT[illegible] & [illegible] experi[illegible] vota [illegible] pol[illegible] be[illegible] ad[illegible] eg[illegible] ſo[illegible] & glo[illegible] ri[illegible]. Du[illegible] in hæc [illegible] * * Bulas [illegible] commoda [illegible] lituras ſingula h[illegible] te [illegible]. I[illegible] nihil [illegible] quod [illegible] lum [illegible] cupidior eſſe [illegible] ſocero. Nihil [illegible] venit in mentem [illegible] & [illegible] magnitudine [illegible], ſi q[illegible] poſt [illegible] mulier. Et [illegible], q l[illegible] Bilibalde [illegible] cupiam, te [illegible] ſe [illegible] Quapropter [illegible] tibi [illegible] m ad[illegible], quæ meo nomine [illegible] illud factum [illegible] & dua[illegible] monialib. tuis. Cum.n. cogitarem [illegible] modo efficerem, vt [illegible] factæ virgines,

illibatæ,intactæ,incorruptæ,Veſtales,meo ſtudio gauderēt, ecce arripio veterem pauonis pennam, nondum tuis calamis vſus, ob caram parſimoniam, & Athanaſij benedictionem ex eo volumine, quod ad virgines ſanctus ille vir compoſuit, iſtis litteris adiunctam exaro, vel deliro potius, vti cernis. Tu vero,qui aptiore manu es,&loco,tempore,calamis,charta,triclinij quiete fortunatior,velim eiſdem exſcribas atque tradas,& vt bene valeant,meo nomine iubeas,obſecro.Ipſe quoque vale feliciter,mi tu.Anglopoli X.Kal.Februarias,anno M.D.XX.

Johannes Reuchlin Phorcenſis
L L. Doctor.

BILIBALDO PIRCKHEIMERO PATRICIO NORIMBERGENSI, CLARISSIMO VIRO, AMICO SVO S. D. P. XI.

NOn dubium,quin videris,Bilibalde, Petri Galatini Minoritani nobile illud opus nuper Auguſtam Cæſari Roma miſſum, cuius titulus hic eſt: *Religioſi viri Petri Galatini, ordinis Minorum, artium & ſacræ Theologiæ Doctoris,ac Reuerendiſſimi Domini,D.Lau.Pucij,ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ tituli Sanctorum quatuor coronatorum præſbyteri,Cardinalis familiaris, opus de Arcanis Catholicæ veritatis in hebraicis libris, præſertim in Thalmud inuentis: In Defenſionem præſtantiſſimi viri Ioannis Capnionis,& aduerſus Iudaicam noſtri ſeculi obſtinationem dialogo editum, atque Inuictiſſimo Maximiliano Cæſari ſemper Auguſto dicatum.* Et ſunt Volumina XII. In duodecimi libri capite vltimo pollicetur ſcribere VI. libros contra Articulos illos Hochſtraticos,contra me publicatos. Ait autem ſic: *In alio ſiquidem opere, quod in ſex diſtinctum libros iuxta articulorum Hogoſtrati diſtinctionem, propediem (Deo fauente)me in lucem editurum ſpero,ampliſſimus dabitur nobis diſputandi locus: vt tandem articulis ipſis ſolerter diſcuſſis, rationibuſq; vtriuſque veſtrum diligenter auditis,veritas ipſa quam tanto ſtudio quæritur luculentius determinata pateat.*

Horum librorum nuper ab Vrbe initium aliquot foliis comprehenſum mihi ab inimicis miſſum eſt.Cuius titulus ita inſcribitur: *Petri Galatini Minoritani, artium & ſacræ Theologiæ Doctoris ac Reuerendiſſimi Domini,D.Laur.Pucij,ſacroſanctæ Romanæ Eccleſia II. Sanctorum minorum coronatorum preſbyteri,Cardinalis familiaris. Opus de Capnionis & Hogoſtrati diſputatione diuo Leoni Pontifici Maximo dedicatum.*

PRÆFATIO.

Inter locutores: Galatinus,Capnio. Hogoſtratus.

ETſi ego quoque,ò Capnion,plane ac ingenue fateor, Galatini noſtri opus de Arcanis Catholicæ veritatis, tale profecto eſſe, quod per illud non ſolum Iudæorum noſtri temporis & duriſſima ceruix funditus contunditur, & obſtinata perfidia conuincitur, verum etiam orthodoxa fides noſtra plurimum roboris accipit, & Chriſtiana religio mirum in modum exaltatur. Tibi tamen opus ipſum nihil(vt ex animi ſententia loquar)prodeſſe poſſe arbitror.quatenus per illud defendi quoquo modo valeas. Spero te primum opus iam habere,quo in religione Chriſtiana nihil vnquam vidi excellentius. Secundum autem opus iterum iterumque ſpero nos cito habituros. Quo quæſo quaſi laqueos Theologiſtarum. Vale. Stutgard. XII. Kal. Martias,anno M.D.XIX.

Iohann Reuchlin Phorcenſis
L L. Doctor.

CONSVLTISSIMO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, NORIMBERGENSI PATRICIO, AMICO SVO S. P. D. XII.

VIdes Bilibalde prudens homo, vitæ meæ rationes quorſum fluant, domeſticarum me pecuniarum exinaniuit facultate genus hoc belli veſtri cum moleſtiſſimi tum ignauiſſimi, vt prope decocta re cogar iocalia mea [illegible] conſumere, quod conſtat multum ab auro noſtra ætate diuulgato diſtare Sed deficiente quotidiano victu cum nihil habeam quod aliunde ſumam,oportebit me hanc vetuſtatem auream,cum moneta noſtræ conſuetudinis argentea mutare.Sum vero imperitus nummularius,& ignorans,quid pro quo. Te igitur pro noſtra veteri amicitia oro iterum atque iterum,tuam probitatis integritatem obteſtando, vt qui es omni in re domeſtica plurimum exercitatus,velis de antiquiſſimorum florenorum valore me facere certiorem,quorum nunc duos aureos nummos his incluſos tibi mitto. Nam huiuſcemodi habeo quaſi triginta, quos etiamſi quam

maxime

Digitized by Google

maxime vellem, tamē victu victus retinere non poſſum. Accede propterea monetarios veſtros, & iube, tales aureos ad lydium lapidem probari atque reperto pondere valoreq́; , ſtatuas velim cum illis pacta, quid Rolebaciorum argenteorum pro ſingulis quibuſque aureis darum ſint. Tibique mittam vſque ad triginta, vt commutatione facta redire ad me facias argētum vulgatum. Mira philoſophia, πῶς αὐτὸς ἄλυπος ἐν ἀλγεινοῖς τῇ φιλοσοφίᾳ: Certe alio erit medico opus quam Anglopoli qui alatur, vbi omnia quotidie græca mercamur fide. Vellem porro neque promus eſſe neque condus. Sed ita caſus vrget, vt alia ſit vita noſtra quam Anacharſis illius Scythæ. Si poſſem differre in Martium, retinere poſſem. Ita enim Domi Curator promiſit, de cella mea vinaria poſſe vino vendito centum ſe mihi aureos circiter menſem Martium reddere. Sententiam tuam mihi propere impertiaris obſecro. Vale fœliciter. Si inter aurum vulgare hos atque tales, quales cernis, exponam, certe, vt noſti, non nihil de valore perdam. Et ſimul erubeſco tam bonum aurum in agreſtes homines ſpargere. Iterum vale, amice integerrime, 3. Non. Ianuarias, Ingolſtadij, anno M. D. XX.

Iohannes Reuchlin Phorcenſis
L L. Doctor.

CONSVLTISSIMO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO NORIMBERGENSI AMICO SVO COLENDISSIMO ET INTEGERRIMO.

XIII.

SAlue Bilibalde, tempeſtatum mearum ancora, & mirifica ſpes mea. Heus tu quam metuo mihi à fluxa fide! quam vereor ne deſideres in me illum Martium menſem, quo nomen ſoluam. Sed fuit certe illutio Caſtanerij vectoris noſtri, & magis tamen regionis tuæ, formidandorum latrunculorum cauſa, quod diſtuli, ne prius ad te perueniret τοῦτο τὸ δάνειον. Sæpe Aurigam ipſe acceſſi: qui tum meam feſellit expectationem, tum aiebat, non à ſeipſo quadrigam ad te agitari, ſed per ſeruum. Cui ambo noluimus tanti periculi ſummam credere. Quo fit vt non meæ culpæ ſit, mi Bilibalde quod huc vſque ſuſpenſa eſt [illegible], ſed fortunæ τῇ τῶν πραγμάτων διοικήσει. ἣ μέχρι τούτου πάντα ποιεῖν δύναται. Igitur noli pendere animo. Promiſit Caſtanerius ſe cito apud te futurum: & habebis quod debeo. Interea vellem, ſi tibi eſſet integrum, vt omni diligentia inſtares, quatenus Heſychium haberem, illum Græcum ὀνομαστικόν, haud longe poſt, etiam quocunque argento vel dato, vel pollicito: quod tibi reddam Et ſimul dum fieri poſſet Ælium Herodianum quibuſcunque in operibus græce. Nolim autem illum Hiſtoriographum, ſed Grammaticum, nec ea quæ ἐν τῷ κέρατι Ἀμαλθείας inſerta ſunt: quæ quidem habeo. Sed alia ſua vel περὶ ἁμαρτημολογίας, vel ſimilia poëtarū critica, vel res τρύφωνος, vel χοιροβοσκοῦ vel θεοδοσίου εἰσαγωγὰς Grammaticas: Quando me nunc anno iſto elementarium effecit δίκαιοσύνη τύχη. Quotidie namque de Throno doctorum, frequenti auditorio publice prælegendus eſt à me in lingua Hebraica, mane, Rabi Moſe Kimhi, & veſperi Plutus Ariſtophanis, diſcipulis plus trecentis: & multo inquam plus. De Franciſco meo, immo omnium litteratorum, poſt ad te ſcribam. Quando Capitulum fratrum Dominicalium, quod nunc Francofordiæ habetur effluet, pollicitus is mihi eſt pacem veram. Vale, Anglopoli Nonis Maij, anno M. D. XX.

Iohann. Reuchlin Phorcenſis
L L. Doctor.

CONSVLTISSIMO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO NORIMBERGENSI, AMICO SVO PRÆCIPVO S. P. D.

XIV.

NOndum Caſtanerius auriga iſtinc ad nos rediit, mi Bilibalde, lumen meum. Quare de negotio quod mihi tecum eſt, iam nihil ſcribam, niſi quod me recte hortat⁹ es, ne ſit redeunti mihi, quo Anaxagoras oſtendit, cura de viatico. Cuius conſilij habeo tibi gratiam. Sed ita ſcripſiſſe videris, quaſi decrepitum me credas meis crepundiis plus æquo gaudere. Tu vero noli obſecro deſiderium hoc vetuſtatis in priſcis nummis vitio mihi dare. Amœnitas in cauſa eſt, non auaritia: & ſimul, quod ij ſoli è manibus prædonum & tyrannorum fugerunt. Si auarus eſſem, pluribus abundarem, & plura quærerem. Et quidem eram dignus habere, ſi tibi non moleſta eſt hæc mea iactantia. Sed diuitiæ non mihi cordi ſunt. Heri ad me legati à fratrum Prædicatorum prouinciali venerunt, duo Theologiæ doctores, alter regens Heidelbergæ, alter prior in Eſslingem: qui poſt litteras commendatitias obtulerunt capitula pacis, optantes redire mecum in gratiam. Ego pacem non repuli, ſed ca-

ſed capitula recuſaui. Tum demum de re illis certa eos feci certiores: cauſam meam nobili Franciſco Sicano ſiue de Sickingen ceſſiſſe exequendam, in qua procuratorem eum conſtituerim itreuocabilem in rem ſuam, cum libera, vt eam poſſit quoque in alteros transferre, quando libeat. Quare vt cum eo agant quoquo modo, non inficiar, ſi velint pacem conſequi. Hæc ſumma rerum, ſi auarus eſſem, & pecuniarum cupidus, putabiſne, me nihil inde potuiſſe lucri retuliſſe? putas abiiſſe illos ſine pollicitatione? Sed poſt hæc tecum pluribus. Nunc enim accinctus itineri Dn. Io * * * * * * concionator apud vos, S. Sebaldi vadit, qui has litturas ad te fert. Vale, omnium dilectiſſime Bilibalde, atque fœliciter vale, ſpes mea. Anglopoli 14. Calend. Februarias, anno M.D.XX.

Iohannes Reuchlin Phorcenſis
L L. Doctor.

CONSVLTISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO NORIMBERGENSI, AMICO SVO PRÆCIPVO S. D. P. XV.

NE velim quidem quod quibuslibet litteris meis reſpondeas, niſi in cauſa neceſſaria. Noui enim occupationes tuas. Non otiaris, ſed in præſenti re peto conſilium tuum. Heri namque à curia Romana redditæ ſunt binæ ad me litteræ, tum procuratoris, tum ſollicitatoris mei. Datæ 13. Ianuarij, quib. me certiorem faciunt de aduerſariorum meorum peruerſa machinatione. Nam cum ſentiunt, ſe in cauſa principali & materia litis noſtræ fore victos, propter quod ante annos tres aut quatuor mandatum de ſuperſedendo impetrarunt, & iudicibus inhibuerunt, ne procederent, atque ita quieuerunt interea, quod appellationem ſuam & cauſam non ſint proſecuti vſq; ad hæc tempora: Nunc relicta materia principali, ſuper qua prius proceſſerunt, volunt (vt me latius fatigent vſque ad mortem) volunt inquam venire ad præparatoria iudiciorum, ex quibus volunt intendere nullitatem proceſſus Spirenſis. Quia impetrarunt alium Iudicem loco Reuerendiſſimi Cardinalis Grimani, qui abeſt à curia, & illi ſurrogatus nomine Dominicus de, Iacobutiis Cardinalis nuper à Leone creatus ſit. S. Bartolo in Inſula, acutiſſimus, vt aiunt, Iuriſta coram quo volunt de apicibus iuris ſophiſmatizare, ſi forte poſſint me ad expenſas retorquere. Inchoantur autem hæc poſtquam Franciſcus eos diffudauit. Scripſit autem idem Franciſcus ad me, quod in die Natiuitatis Chriſti venerit ad eum prouincialis cum quibuſdam patribus prouinciæ, & impetrauerunt iterum ab eo vnum menſem, in quo velint mecum tractare. Et concluſerunt cum eo, quod caſu quo mecum infra eum menſem non concordarentur, quod tunc pro nunc conſentirent, quod acciperet ad ſe aliquot viros doctos & Eccleſiaſticos pro parte mea, & ipſi acciperent ad ſe aliquos pariter viros doctos & Eccleſiaſticos, qui circa Dominicam Oculi litem hanc per amicabilem concordiam componerent & finirent. Super quo venerunt ad me miſſi à Prouinciali ad colloquendum ſuper capitulis pacis, & quia nolui cauſam recipere de maioribus nobilis Franciſci, cui ceſſerim: ideo impetrauerunt à me conſenſum habiti tractatus, vt præfertur, & nominatæ ſunt perſonæ illorum amabilium compoſitorum, in quas non ambæ partes conſenſimus, & ita à me receſſerunt, quod dixerunt, omnino hanc litẽ fore extinctam, quia promiſi eis, me omnia grata & rata habiturum, quę hac in cauſa ex vtraque parte concluderent. Cum igitur conſidero diem Natiuitatis Domini, quo inducias menſis impetrarunt, & conſidero diem 13. Ianuarij, cum mei procuratores ad me litteras obſignabant, poſſum cogitare quod ea Romæ ſint nuperrime moliti, vt nobilis Franciſci inſtitutum negotium impediant. Ego autem ſcripſi Romam, vt procuratores mei ſupplicent Papæ, quatenus ad tempus, etiam mei cõtemptione ſuperſedeatur, ſicut iam tribus annis poſt mandatum de ſuperſedendo, ob aduerſariis meis impetratum, etiam me inuito fuit ceſſatum. Item quod dicant Reuerendiſſimis Iudicibus, cauſam de conſenſu partium iam tractari per compoſitores electos ad amicabilem concordiam, quare nolui præcipitare rem. Tu reſponde ſi potes, quid facturus ſim commode: & vale feliciter. Anglopoli 4. Idibus Februarij, anno M.D.XX.

Iohan. Reuchlin. L L. Doctor.

CONSVLTISSIMO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO NORIMBERGENSI AMICISSIMO SVO S. P. D. XVI.

NE tabellario huic, ſe aſſerenti Norimbergam iterum, nihil litterarum ad te darem, qui ſane feſtinabat, has ſaltem pauxilli momenti ſcribo: quibus certiorem te facio, conſilium me tuum eſſe ſequutum. Nam omnem retexi Sicano meo fraterculorum in curia Romana fallaciam, & quod nouum Proceſſum moliantur, agentes per leguleiorum captiunculas & brocardica vafrامenta ad Nullitatem ſententiæ Spirenſis: quam de more curiæ per ſordes facile poterunt impetrare, vt expenſas

penſas pendam. Spero illum Herculem ponere nequitiis modum. Dies amicabilis tractatus ad medium quadrageſimæ conſentientib. partibus ſtatutus coram illo eſt. Ceterum vt de nomine ſoluendo fortius ſperes, hoc te velim ne ignores: hodie mecum ex commiſſione Illuſtriſ. Principis D. Wilhelmi Ducis Bauariæ actum & peractum eſſe, vt Anglopoli & Græca doceam & Hebraica. Annuum mihi conſtitutum eſt ſtipendium ducentorum aureorum. Cumque huius noſtræ calamitatis intemperies me huc adegit, vt ad tempus oporteat extra patriam viuere, acceptaui conditionem, ne nihil agerem. Perſuaſus etiam à Ducalibus commiſſariis, vt ſingularem Principis erga me Clementiam nonnihili facerem: qui & me in bello captum ſeruauit, & omnia mea bona cum tota familia ſub colore prædæ bellicæ confiſcata liberauit, belli ſummus Imperator. Ad Kalendas igitur proximas Deo adiuuante linguas docere incipiam. Quod futurum fœlix ſuat. Tu vale fœliciter. Et me Principem Siciliæ Dionyſium Corinthi puerilia docentem ſpectato. Iterum vale Anglopoli prid. Calend. Martias, anno M. D. XX.

Iohannes Reuchlin Phorcenſis
L L. Doctor.

CONSVLTISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO PATRICIO NORIMBERGENSI, AMICO SVO COLENDISSIMO. XVII.

SAlutem tibi opto καὶ χαίρειν. Nuper ad circiter prid. Kal. Iunias redeunti mihi à cōmuni amico noſtro Kiliano de Rebdorf, & Gabriele de Schawmberg, Canonico Dryopolitano, tui amātiſſimis, redditæ ſunt litteræ à Nobiliſſimo Franciſco de Sickingen, quibus me fecit certiorem, opera ſua extinctam eſſe litem, quæ tam fuit hactenus diuturna inter Prædicatores meque. Impetrabunt enim à ſanctiſſimo Leone litis & cauſæ extinctionem, cum honore meo, ſuis expenſis, in meliore forma, quæ & mihi & mei amantibus iam concepta placet. Et eſt expenſarum litis in proceſſu Spirenſi poſt obtentam à me contra illos diffinitiuam ſententiam taxata ſumma, in bono auro mihi iam perſoluta. De iis poſt hac pluribus, Dilectiſſime Bilibalde, mitto ad te quos mihi tam liberaliter mutuaſti 30. aureos, in auro, quo nomen ſoluo. At grates perſoluere dignas nullo poſſum ſtudio, quod excogitare queam tuæ vrgenti erga me beneuolentiæ. Dij tibi perſoluant. Eraſmus Santbach Kobergi, amici, vt ais, tui negoriorum geſtor ſeu inſtitor Bibliam Hebraicam cum Commentariis vendidit petenti mihi, pretium ſoluo octo aureorum. Eidem etiam pro Heſychio tradidi aureos tres quarta minus. Omnia miſi Nerobergam per eundem Santbach, qui Domino ſuo hæc & alia mittit. Tu igitur à Iohanne Koberger tuos aureos recipias velim. Et me num receperis, facias certiorem. Interea enim regionis tuæ mihi ſunt mores formidandi. Scripſi hæc admodum properans. Iterum vale. Prid. Kal. Iunias, anno M. D. XX. Anglopoli.

Iohannes Reuchlin Phorcenſis
L L. Doctor.

MAGNIFICO NORIMBERGENSI PATRICIO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, VIRO DOCTO ET ELEGANTI, AMICO SVO S. D. P. XVIII.

IN medio malorum collocatus, cogito diligenter, qua via trāquilliori animo philoſophari queam. apud nos regnat peſtis, regnat victorioſorum vindicta, regnat inuidia, regnat bonorum oppreſſio, regnat concuſſio, præceſſit fames, ſequutus eſt gladius: concludit peſtilentia. Quodque maius malum eſt, factione laborat tota fere noſtra terra, cum plures ſint qui ære alieno & paupertate premantur, quam qui abundent pecunia, & vulgi ſit ſtudium, prædari ac diuitum ſubſtantiam rapere: cuius autorem pari affectione præditum, ducem ſuum, perdidere. Inde illa cogitatio, quo nam modo poſſint Principem latronum recuperare. Quod niſi caute prouideat prudens confœderatio, actum eſt de omnibus bonis viris atque probis, Wirtembergenſe territorium habitantibus. Quapropter nunc ad Danubium me confero, & Ingolſtadij tantiſper cum doctis verſabor, dum videro mutatas res. Ad me igitur tuas litteras, ſi quando perſcribere voles, Ingolſtadium mittito, quo in loco hibernare cogitaui. Non enim potui commodius effugere tantas turbationes, niſi autoritate clementiaque Illuſtriſſimi Ducis Wihelmi Boiorum Principis, & noſtri belli Imperatoris. Vale. Stutgardiæ V I. Idus Nouembris, anno M. D. X I X.

Iohannes Reuchin Phorcenſis
L L. Doctor.

CLA-

Digitized by Google

BILIBALDO PIRCKHEIMERO PATRICIO NORIMBERGENSI, VIRO FORTI, ET IN LITTERIS ABSOLVTO: Amico bono ac integro Salutem. Tuus Reuchliniſta, Vlrichus de Hutten, eques. XIX.

NE tibi in officio cedere videar, quemadmodũ tu feciſti, Bilibalde fidiſſime, cum hodie tuam epiſtolam acceperim, hodie reſpondeo. Dij te mihi ſeruent, vere amice. Ita tempeſtiue neceſſaria de re, certiorem feciſti. Dicam enim vt eſt: Tu primus monuiſti: Tu amici curam geſſiſti. Quod vt poſt hac item facias, mire velim. Iam enim ſatis eſſe puto, ſi quid abs te petendum ſit, vt dicam: ſic volo: Aut ſi ampliſſime, quemadmodum nunc: mire velim. Ad populum iſta: oro, obſecro, obteſtor. Fortiſſime Bilibalde, quid ſic metuis noſtri Capnionis cauſæ? quem ſua innocentia aduerſus animum inſultus tutum reddit. Tot millia peſſimorum perſequuntur: quidam boni (dico enim bonos qui hoc faciunt) quidam inquam boni tuentur. Vtrum maioris apud poſteritatem? quod multi perſecuti ſint mali, an quod quidam defenderint boni? At damnabit N. N. Phratorum auro inuerſus. Damnet. Contra Eraſmus, Faber, Bilibaldus, Mutianus, & optimus quiſque innocentiam tueri, veritatetem amplecti dignum duxit. Et ſi me torques, verum dicam, abs te malle probari me, docto & bono, quam ab ipſo omni palea leuiore, omni pluma mobiliore. Neque perſuadebis mihi, vt minoris faciam, aliquod Eraſmi ſpiculum, quod in malum quempiam detorſerit ille, quam ſexcentas illius Florentini Excommunicationes, quæ iam multis & magnis de cauſis vileſcunt, apud eos quis eſt teſticuli vena vlla paterni. Proinde impetrent illi omnia; nos innocentiam tuemur partis, quæ non minus nota eſt omnibus quam perſuaſa eſt ſenſato cuique ſanctiſſimi Leonis improbitas: nam ſi quis nondum intelligit, dices illi cum Chryſippo: οὐ γὰρ καταληπτικὴν φαντασίαν ἔχεις. Redeo ad priora. Nondum ſcribentibus Huttenis, per te intellexi, regraſſari Tyrannum, & bellum eſſe. Idem fac poſtea ſi quid contingit. Et omnia, quæ in rem meam eſſe duxeris, celerrime ſcribe. Neque enim in cauſa gentili, ſi dubitas, extra periculum ego ſum, quiddam auſus ſingulare, & quod non ignorat carnifex, multo ante edoctus. Da litteras, & vale cum tuis omnibus Bononiæ, VIII. Cal. Iunij.

Mitte piſcatorem vbi editus eſt. Pulchre in præfatione poteras Theologiſtas notare. Hi ſunt illi iaculatores, à quibus periculum eſt omnibus qui verum dicunt. Hi ſe cohortati ſunt, mutuo iam pridem aduerſus bonum Capnionem Hagoſtrato præmonente βάλλε, βάλλε τὸν κηρύσσοντα τοῖς ἀφθόνοις λίθοις. Et illi: πάντες ἅμα ξυνασπιστῶμεν ἐπ' αὐτόν. Sed quia de Hagoſtrato incidit mentio: Nuper hac iter fecit ſceleſtus in Germaniam abiens ad quoddam conciliabulum, vbi mira tractabunt nebulones. Scies tu inter primos, vide vt nobis quoque manifeſtes quid actum ſit. Quidam eius ordinis frater apud contubernales meos effudiuit: Audiſſe ſe ex Hagoſtrato, perſecutionem fore in Eraſmum propter Noui Teſtamenti temerarium, vt ille ait, editionem. Crede mihi niſi quippiam ſit, quod magno illi ſtudio conentur, non faſſus eſſet, ſi vbi ſit Eraſmus notum habes ſcribe, & ex me hominem ſaluta. Item, Capnionem, cui quod non poſſum ſine ſui periculo ſcribere, pene dirumpor. Iube eſſe bono animo. Nunquam deero, vt communi periculo. Neque vt tuear patriam, id eſt, litteras, dubitauero cum bono viro vel in κ α μ ω impingere, quamquam tu hoc tanti facias, vt in extremis ducere videaris. Vale iterum. Nondum vidimus Capnionis triumphum, mitte.

BILIBALDO PIRCKHEIMERO, ALEXANDER SCHWED S. D. P. XX.

ETſi, Vir Magnifice, nulla ſe hactenus occaſio obtulit, qua te, quod cupij, facultate mea, quamlibet illa vel exigua exiſtat, ſeu demereri, ſeu potius de illius in me beneficiis collatis dignas illi vices rependere potuiſſem: atque eam ob rem, nullum hinc inuicem ius mihi ſuppetit, qua Magnificentiam tuam in rebus meis vel fouendis, vel promouendis ſollicitare aut interpellare admodum fas ſit, facit tamen ea notitia, quæ iam pridem per litteras inter nos intercedit, vt & tu tibi nullum non officium, quo tibi & tuis gratificari & inſeruire poſſim, à me alacriter & quam paratiſſime præſtari, perſuaſum habeas, & ego id mutuo, cum in omnibus rebus, tum hoc ſequenti negotio meo, non minus cupido ac fidenti animo à te expoſtulare fortiter audeam. Memini, mi Pirckheimere, Magnificentiam tuam anno ſuperiori tuis ad me litteris, inter cetera mihi eſſe congratulatam, quod tributum Cæſaris apud Schweinfordenſes centum aureorum conſequutus fuerim: vbi & iſta verba videlicet adiiciebas, vt quod dehinc maiora ſequerentur, ſperaremus. De qua certe tua congratulatione bonaque ſpe concepta, quippe non infelicis ominis, dummodo ſaltem Magiſtratus Norimbergenſes voluerint, atque de quibus futurum vt volent nunc confidimus, tametſi iam tandem

Digitized by Google

tandem & ſero gratias ago, eas tibi tamen (quod tibi velim perſuadeas) inde ab illo tempore ex animo vſque & vſque voui & habui. Neque vero Te, mi Bilibalde, latere dubito, quin ſub idipſum tempus, quum tu hæc mihi ſcriberes, vel iam me maiora conſecutum putarim. Nam quum Cæſarea Maieſtas tum commodum domino meo de Naſſau de tributo Norimberg. & vna cum aliis, mihi ſuper eodem de ducentis florenis annuatim ad noſtram vitam prouiderat, nos ſane certiſſimam ſpem habuimus, ipſos dominos Magiſtratus Norimbergenſes eam gratiam nobis factam (quod & adhuc ſperamus) non inuidere, nec ingratam habituros. Sed fuit tamen cauſa, cur ij dictum tributum domino meo de Naſſau ſoluere primum tum requiſiti recuſarunt, ſimul quod priuilegiis (id quod antea nos ignorauimus) donati eſſent, iuxta quæ id non niſi ad Romanorum Imperatorum ſeu Regum ipſas manus & quitantias ſoluere tenerentur, ſimulque, quod Cæſar illis de certis nominibus à Cæſare Maximiliano glorioſiſſimæ memoriæ relictis, quorum ſolutionem ſibi in eodem tributo aſſignanda ſupplicauerunt, obſtricta eſſet, quemadmodum non dubium eſt, quin omnia hæc optime pernoueris. Sed in præſentiarum ſuper iiſdem vtriſque articulis ſua Maieſtas, quatenus pro temporum & rerum ratione fieri commode potuit, ipſis clementer reſpondit & prouidit, adeo vt amplius cauſæ nihil videamus, cur dicti domini Magiſtratus poſtulationi & deſiderio ſuæ Maieſtatis in hoc poſt hac non gratificari & velint, & debeant. Quam in rem, iuxta idipſum Cæſaris reſponſum & promiſſionem, & dominus meus de Naſſau, & ego, & alij, dominis Magiſtratibus Norimbergenſibus iam quoque ſcripſimus, vt de his omnibus Magnificentiam tuam certiorem redditum iri non dubito. Quam ob cauſam de meis longioribus, de his vel informandum vel grauandum haud exiſtimaui. Illud à te ſummopere ôrans, quum me non lateat, quantum tu boni tua prudentia & autoritate in iſto negotio noſtro facillime interponere ac efficere poſſis, vt tu hoc ipſum negotium noſtrum, vbi & apud quos id facto opus cenſueris (quod tamen omne non aliter quam præter incommodum tuum fieri cupimus) ſic commendatum ſuſcipere promouereque non dedigneris, vti ex mea parte in tuam Magnificentiam mea integra ſpes eſt repoſita. Et confido fore, Magiſtratui & ciuitati Norimbergenſi neque indecorum, neque inutile, ſi ij Maieſtati Cæſareæ ad ſuam tam clementem requiſitionem hac in re deſcendere atque gratificari ſuſtineant. Quæ quidem res ſic certe non tantæ videntur, ob complures bonas cauſas, quas tua Magnificentia certior reddita de litteris Cæſaris iam ad Magiſtratum ſcriptis, ſimulque prouiſionibus ipſis deſuper pactis, ac denique litteris & dicti domini de Naſſau, & aliorum facillime inuenire & æſtimare poterit, vt ea ſuæ Maieſtati non ſane amplius recuſari debeant. Præterea autem ſpero, neque dominum meum de Naſſau, neque alios, quibus ſuper eo vna mecum aſſignatum eſt, neque denique me inter minimos illis iiſdem dominis Magiſtratui & ciuitati Norimbergenſi, ſi quando tui in curia Cæſaris negotia forte agenda habuerint, quæ ij nobis credere & committere voluerint, atque alias, pro facultatibus noſtris non omnino incommodos neque aſpernandos amicos & ſeruitores futuros. Tua vero Magnificentia me illi iam nunc vel deuinctiſſimum eo deuinctiorem etiam reddere. Quam ipſam fœliciſſime viuere & valere cupio. Ex Valliſoleto die vltima Martij, anno Chriſti milleſimo quingenteſimo viceſimo ſeptimo.

Scripſiſſem quoque hac de re & patri & fratri domini Georgij Geuderij, & aliis amicis ſuis, niſi te non dubitaſſem plus vnico verbo quam me pluribus epiſtolis profecturum. Vale igitur iterum atque me dictumque negotium commendatum habe, &c.

E. Magnificentiæ Tuæ

Ad omnia deditiſſimus Alexander Schwed.

CLARISSIMO AC VNDECVNQVE DOCTISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO.

XXI.

VIx credas vir grauiſſime, quantum voluptatis pepererit, cum aliis compluribus, tum mihi imprimis, nuperus ille Geuderi tui, aut ſi mauis noſtri, conſpectus, quum is nobis ex ſuo perfuncto munere, delegato ſibi à Cæſarea & Catholica Maieſtate Domino noſtro Clementiſſimo ex Germania huc in Hiſpaniam incolumis rediit. Ea enim præſentia ſua, nos leuauit à dolore non parum multo, quem nos de illo concepimus propere. Qui ſubinde varia de eo noua inaudieramus, vtputa, ex vnis, eum ex obito eodem munere ſuo, certum in Angliam ad portum perueniſſe, prima nauigatione tranſmiſſurum. Mox item aliis, à portu eum ſoluiſſe, proximeque diem in Hiſpaniis appulſari, aliis vero poſt, ſoluiſſe quidem eum, ſed aliquot naues, ex vno illarum, quibus cum ipſe

Digitized by Google

ſoluerit,in portubus Hiſpanici appulſas,in quibus ipſe non eſſet,quæq; vtiq; nunciarent, nonnullas ex dictis nauibus horrendas tempeſtates, naufragiumque perpeſſas. Quibus ex nuntiis, maxime quum illa vſque adeo variarent, certumque interim compertum fuiſſet, naues aliquor reuera interiiſſe, nata eſt ſuſpicio, ſparſuſque rumor,indies magis ac magis increbeſcens, vt ſolent res huiuſmodi, in aula præcipue, ipſum, vna cum aliis in mari periiſſe. Itaque quem rumorem, vt eadem ſua præſentia vanum teſtata eſt, ita quoque pro ſua erga omnes ſuauitate & merito, nos rurſum iure alacres reddidit. Sed mi vir eximie eam voluptatem magis mihi etiam auxerunt, tua ab eo mihi reddita epiſtola,tam humana,tam amans, tuæq; denique Rhetorices illæ tuæ lucubrationes. Quas ſane,quanti ego fecerim,faciamque, quantumque me hinc debere putem,tum eidem Georgio noſtro, quippe qui has procurauerit in gratiam meam, tum tibi, quo eas non minus propenſo in me animo (tametſi tibi alias ignoto) donarit, prout hæc reipſa declaraſti,facili negotio video. Atque vtinam tum occaſio,tum pares animo vires vtrique veſtrum referendi gratias ſuppetant. Iamque videntis, neutrum beneficiis ſuis fruſtratum, eaque in ingratum haud quaquam contuliſſe. Tibi mi clariſſime vir, qui tam ſero ad dictas litteras tuas reſpondeo, culpam deprecor: quoniam tu vel etiam mihi (præſertim cupienti quicquid iſtuc eſt admiſſi poſt hac quantum poterit officio ſarcire) tanto leuiorem imputare debebis quam ea non ex animo contumacij, ſed per nonnulla negotia, quibus per hocce dies (vt & tuus Geuderus) diſtentus fui, factum eſt. Quæ quidem negoria etiam in cauſa fuerunt, vt nec in tuis euoluendis ac exercendis, quam voluiſſem, hactenus vacare potuerim. Sed erit tamen hortula poſt hac ad ea aliquoties ſuffuranda. Vtrumque tuam Podagram in mediis etiam occupationibus ex prima gratia legi, & legi, & etiam relegi ſæpius, quæ & mihi niſi optime placere non potuit, quaque ſimul, quod in ea viam iuxta dogmata vix mihi ſubodorari ſum viſus, id quod hebetudine factum mea eſt, riſum mihi non ſemel concitauit, precor Deum,vt is morbus qui vt ab aliis audio eſt moleſtiſſimus, ita tibi contingat poſt hac omnino nullus, aut certe leuiſſimus. Commixtum eſt in dictis tuis lucubrationibus vnum quoddam exemplum, nimirum, qui à regiis eſt epiſtolis, eum oportere ſummam diligentiam cum prudentia coniungere; Quod mi Bilibalde exemplum quoniam eſt verum, atque mihi ex animo placuit: ſed quid ego igitur facio, qui has tibi audeam ad tuas reſpondere? Quicquid ſit. Id ipſum ego aliquoties quoque ſenſi, tametſi ſi ita præſtare non poſſim, atque hoc quoque in cauſa fuit, vt cum alia tum hæc tua Rhetorices præcepta, ab aliquantulo inde tempore, vſque adeo adamans, cupierim & cupiam, ſi tamen illa ad hæc vllo modo mihi prodeſſe poterint, alioqui ingenio vſque adeo plumbeo.

Hoc vnum à te oro omnibus quibus precibus poſſum,vt ſi quid ſit futurum, quo vel tibi vel tuis officio meo prodeſſe & inſeruire poſſim, Eo vti digneris, omnino prorſus non aliter ac tuo, ſiquidem hoc firmiſſime tibi perſuaſum velim, vbi mihi tale quippiam ſignificaueris, te mihi eo ipſo facturum rem tam gratam, quam omnibus modis gratiſſimis: quia nullo meo erga te merito adeo me dictis tuis Rhetorices vigiliis deiunxiſti,vt vbi potero ſatisfacere cupiam, Interim vale vir integerrime. Cui me ex animo plurimum colendo.

Noua quæ hic habemus in præſentiarum tibi pauculis impertio incluſa, imprecans vt ea, nimirum pax iſta noſtra,& nobis & vniuerſo mundo ſit fauſta & perpetua.

Sacram Cæſaream & Catholicam Maieſtatem deſponſam Reginæ filiæ Regis Portugalliæ non dubito quin ſis admonitus. Idque quibus conditionibus, quare hinc tibi quicquam ſcribere ſuperſedeo. Ante quindenam, plus minus, Archiepiſcopus huius ciuitatis Tholeti, & vna cum illo ſeptem Duces horum Regnorum hinc ſunt profecti, produturi dictæ Reginæ obuiam, eamque ad Cæſaream Maieſtatem deducturi. Quo locorum, vt nuptiæ celebrentur adhuc non conſtitutum eſt. Sit id quoque matrimonium, ipſis inprimis, deinde nobis omnibus fauſtum atque fœlix. Vale iterum. Ex dicta ciuitate Tholeti. M.D.XXVI. Ianuarij die XXI.

Tuus in omnibus, vt ſuus
Alexander Schwed.

BILIBALDVS PIRCKHEIMER, IOHANNI REVCHLINO SALVTEM.

XXII.

SCripſi vir clariſſime æſtate elapſa,cum hinc Treuerim abiturus eſſem,ſimul oſtendi Demoſthenis orationes vna cum commentariis ex Venetiis allatas eſſe.Inde cum reuerſus eſſem à meis intellexi,libros illos ad te fuiſſe tranſmiſſos. Vtrum vero illos receperis necne,haud dum compertum habeo.Bene itaq;feceris,ſi hac de te me certiorem reddas.Scripſiſſem confeſtim poſt reditũ meum;ſed

vix

Digitized by Google

vix limini pedem intuleram, cum iterū abire coactus fui, nuncq; demum poſt multos reuerſus ſum labores. Sed quæ ſcribenda erant, breuibus accipe. Prohibuere olim Epheſij nomen ſcelerati illius hominis, qui Dianæ templum ſuccenderat, litterarum monumentis, inſeri, ſcilicet ne ex facinore illo nefaſto perpetuam memoriam aſſecutus eſſe videretur. Tu vero hominem tibi inimiciſſimum, & qui aliter doctis præcipue ignotus fuiſſet, libris tuis celebras. Vidi enim nuper libellos tuos à te emiſſos, in quibus ſemiudæi illius mentionem facis, hominis, cuius memoria de terra viuentium delenda eſſet. Sed ſcio reſpondes, te non laudibus, ſed meritis conuiciis perſecutum eſſe, & recte quidem: at non vides, id quod antea dixeram, illum hoc pacto famam, ſeu magis infamiam aſſecutum eſſe, & quod propriis virtutibus ſibi denegatum viderat, id inimici opera quæſiuiſſe, ſcilicet vt doctorum volaret per ora virorum, nollem itaque dehinc opuſcula tua tali piaculo fœdares, præcipue cū nil ad monſtrum illud attinerent. Hæc vt amicus, qui te ob virtutes tuas innumeras & vehementer amat, ſcribo. Tu vero quid faciendum ſit mature conſiderabis. Reperi Treueri antiquitates tam græcas quam latinas, ex quibus græca iſta mitto, miſſurus & latina. Si tibi id placere intellexero, tuum itaque erit reſcribere. Vale, & quæcunque præſtare potero, à me fidenter exige. Ex Norimberga, Kal. Decembris, anno M.D.XII.

SPLENDIDISSIMO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO, SENATORI NORIMBERGENSI, Eraſmus Bilibaldo ſuo S. D. XXIII.

IAm pridem ardebam deſiderio tui, neq; mediocrem amoris in te flammam è tuis conceperam lucubratiunculis, in quibus mihi viſus ſum Bilibaldi mei velut expreſſum ſimulacrum agnouiſſe, hominis, vel potius herois cuiuſpiam incomparabilis, in quo viciſſim & fortunæ ſplendorem ornarēt litteræ, & litteras ornaret fortunæ ſplendor: vtrumque commendaret morum integritas, & hæc pari ingenij comitate ſuauitateque cumulata. Accendit ardentem, & iuxta Græcorum prouerbium, πῦρ ἐπὶ πῦρ addidit Beati Rhenani, quo non alius tui nominis ſtudioſior, prædicatio. Nam huius pene cotidiana conſuetudine, doctiſſima pariter & mellitiſſima, ſic delector, vt hac re me plane putem eſſe, quod ille dicitur. Is mecum de nemine confabulatur vel ſæpius, vel honorificentius, vel amantius, quam de ſuo Bilibaldo. Super hæc acceſſit epiſtola tua, non illa quidem ad me, ſed tota de me ſcripta. Et tamen ad me quoq; ſcripta, quādoquidem ad eum data eſt, quē ego vere μίαν ψυχὴν poſſim appellare. Ambis noſtram neceſſitudinem, & optas conſuetudinem, quorum vtrumq; iampridē ipſe magnis votis ſuſpirabam verius, quam ſperabam. Quanquam ſeiuncti ſumus, nihil vetat, quo minus arctiſſima neceſſitudine copulemur. Demus operam, vt mutuis item fruamur amplexibus. Eduntur Adagiorum Chiliades, ſic emendatæ, ſic locupletæ, vt nouum opus videri poſſit. Eduntur vniuerſa D. Hieronymi monumenta, argumentis & ſcholiis à me illuſtrata, nec ſine ſummis ſudoribus emendata, notatis ac ſemotis, quæ notha fuerant admixta. Emendauimus totum nouum inſtrumentum, additis ſcholiis; Molimur obiter & alia. His laboribus ſic obruimur iam ſextum ferme menſem, vt vix valetudinem tueri poſſimus. Et tamen non mihi potui temperare, quin his plus, quam extemporarius magis Bilibaldum laceſſerem. Sciebam quid tua poſtulabat dignitas, quid eruditio: ſed boni conſules, quod non ſuaſit, ſed imperauit amor tui. Præter expectationem nuntius hic oblatus eſt. Malui eum ineptis quam nullis meis litteris comitatum venire. Dabitur breui pluſculum otij, iamq; non litteris, ſed voluminibus tecum agam. Vtinam propius adeſſes, nam menſe Martio Britanniam repeto. Bene vale, præcipuum noſtræ Germaniæ decus. Baſileæ Non. Cal. Febr.

ORNATISSIMO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, SENATORI INCLYTÆ CIVITATIS NORIMBERGENSIS, Eraſmus Bilibaldo ſuo S. D. XXIV.

NEc erat argumentum ad te ſcribendi, nec otium, vtpote iam ad iter accincto: & tot iam iam menſium laboribus tantum nō extinctus eram. Et tamen nactus, qui perferret, non potui non ſcribere ad meum Bilibaldum. Nouum Teſtamentum vtcunque eſt abſolutum. Hieronymus iam ad metam anhelat, propemodū exiturus in manus hominum. Exceditur nunc libellus de Inſtitutione Principis, vna cum aliis aliquot. Nos humiles, quod licet, molimur, & rei litterariæ ſuccurrimus pro virili. Tu, quo felicior es, hoc potes maiora. Quæcunque regio nos habitura eſt, ſemper Bilibaldum animo circumferemus. Etiam atque etiam te rogo, vt Annotationes in Nouum Inſtrumentum tuæ vocis præconio omnibus commendes. Scis enim, nouitatem omnem obnoxiam eſſe inuidiæ. Bene vale, litterarum decus. Baſileæ poſtridie Pentecoſtes, anno M.D.XVI.

Digitized by Google

ERASMVS BILIBALDO SVO S. D. XXV.

ACcepi libellum vna cum litteris tuis, vir clariſſime, ad quas vt paucis reſpondeam, quippe ſummis diſtrictus laboribus, viuo vtcunque, verſorque Louanij, cooptatus in conſortium Theologorum, licet in hac Academia non ſim inſignitus titulo Doctoris. Id malui, quam Principem Carolum in Hiſpanias comitari, maxime cum viderem, aulam in tot ſectarum factiones Hiſpanos, Marauos, Ciuericos, Gallos, Cæſareanos, Neapolitanos, Siculos, & quos non? proximo vere cum Angliam ob priuatum quoddam adiſſem negotium, rex vltro me mira complexus eſt humanitate, atq; item Cardinalis rex alter, vt ita loquar. Obtulerunt pręter ędes magnificas ſexcentos florenos in ſingulos annos. Sic egi gratias, vt nec acciperem cōditionem oblatam, nec reiicerem. Hic licet maximo meo ſumtu viuam: tamen certum eſt menſes aliquot deſidere, partim vt abſoluam, quod eſt in manibus, partim vt videam, quorſum euaſuræ ſint ſpes ampliſſimæ, quas Principis nomine mihi diſcedēs hinc oſtendit Cancellarius Burgundiæ Ioannes Syluagius vir vt eruditiſſimus, ita litteratorum omniū patronus. Nouum Teſtamentum, quod pridem Baſileæ præcipitatum fuit verius, quam editum, retexo ac recudo, & ita recudo, vt aliud opus ſit futurum. Abſoluetur vt ſpero, inter quatuor mēſes. Perplacuit tuus libellus, vt illa tam amica Reuchlini defenſio, in qua mihi videre ſolito facundior, credo q vt Fabius inquit, pectus quoq; te reddiderit eloquentem, non tantū ingenium, aut eruditio. Sed ego nihil puto calamitoſius, quā quocunq; modo bellare. Tum autem nihil eſſe calamitoſius, quā ſi res incidat cum hoſte ſordido ac pudendo. Nam cum quib. tandem eſt conflictandū Reuchline! Cum populo crabronum, quē & ipſe Romanus Pontifex vereatur prouocare, adeo, vt Alexander ſolitus ſit dicere, ſe tuti⁹ ſibi putare quemlibet ē ſummis regib. offendere, q̄ vnum quemuis ē gregib. iſtorum mendicorum, qui ſub abiecti nominis prætextu verā in orbem Chriſtianū exercerent tyrannidem. *Etiamſi hoc, q paucorum vitio committitur, non opinor æquum in ordinē vniuerſum conferre.* Deinde vide quæſo, quonam organo vtantur iſti veræ religionis haudquaquam veri profeſſores Homine prorſus idiota, frontis perfrictæ, & de quo peccando nullū omnino detrimentum fieri poſſit, cui nō eſſet impingendū ſemiiudæi vocabulum, niſi factis ſeſe declararet ſeſquiiudæum. Quod aliud inſtrumētum optaret ſibi Diabolus, Chriſtianæ religionis æternus hoſtis, quam iſtiuſmodi angelū Satanæ transfiguratum in angelū lucis, & falſiſſima defendenda religionis prætextu, id vbiq; turbantem, q noſtræ religionis, & caput eſt & optimum? nempe publicam orbis Chriſtiani concordiam. Quid indignius, quā viros immortali memoria dignos cū iſtiuſmodi portēto digladiari? cuius ego ſolo nomine chartas pollui puto. Diſpeream, niſi ille ſe non alio conſilio tingendum aqua curauit, niſi vt maiore pernicie graſſaretur in Chriſtianos, & nobis admixtus, vniuerſum populū ſuo Iudaico veneno inficeret. Quid enim lædere poterat, ſi Iudæus, vt erat, manſiſſet? nunc demum verum agit Iudæum, poſteaq̄ Chriſtiani perſonā induit: Nunc ſuo reſpondet generi: illi Chriſtum ſunt calumniati, ſed vnum. Iſte debacchatur in tot integros ac ſpectatos vita ac eruditione viros; Nullū officium poterat ſuis Iudęis pręſtare gratius, quā vt perſugam ſimulans, rem Chriſtianam hoſtib. proderet, homo ad cetera lapis, tantū ad calumniandū ingenioſus. Quod ſacrificium poterat Satanę fieri acceptius, quā inter omnes Chriſtianos iſtiuſmodi diſſidiorum iaci ſemina. Vnde Satanas dictus Hebræis? nimirū ab aduerſando. An non illius vices gerit, qui claris viris pulicā vtilitatem molientibus, nepharijs modis obſtat & obſtrepit, & huic vni rei ſe natū putat? Vnde Græcis Diabolus dictus eſt? non à fœnerando, non ab adulterio, non à furto, non ab alio vitio, ſed à calumniando dictus eſt. An nō huius Apoſtolus eſt, qui totam vitam huic ſtudio dedicauit, vt apud imperitam plebem optimorum virorū nomina infamet ac traducet? ad rem omnium ſceleratiſſimam religionis abutens titulo: quæ non cuiuſuis Dæmonis, ſed inſignite verſuti cuiuſpiam techna eſt. Scit, ſe doctis ac bonis viris placere non poſſe, nec his facile imponi. Atq; ea gratia apud indoctā plebem quiritatur, inter mulierculas ſuperſtitioſas, & vt Paulus inquit, oneratas peccatis gannit, & peſſimo ſemini terrā captat habilem. His magnificis titulis offundit fumos, his defenſionē Chriſtianæ religionis, his hæreſes, & excōmunicationes occinit. Qui craſſiores ſunt, q̄ vt animaduertant graſſatorē lupum ſub ouilla pelle latentem. O ſceleratum granum, & illi diſſimillimum, q cadens in terram, & mortuum vitæ pabulum attulit? Hoc granum Diaboli manu iactum eſt, Aconiti puto, aut ſi quid aconito peſtilētius, quod nī in tempore proſpicietur, nocentiſſimum diſſidiorum venenum in Chriſtianorum inuehet concordiam. Quid enim futurū eſt tandē, ſi ſinetur ille ſycophanta ſic in omnes ſui diſſimiles ad eundē debacchari modum? & impuriſſimę belluæ docti viri cogentur libris reſpondere, qui indignus eſt, qui nominetur inter homines. Crede mihi, Bilibalde doctiſſime, latius ſpectant hæc oſſa, quam fortaſſe vulgus hominum intelligit. Videmus ex quantula fauilla, quantum aliquoties naſcatur incendium. Proinde demiror Epiſcopos hîc non aduigilare, vt iſtam hydram in tempore exurāt, & malo venenum victori, & per omnia peruagato occurrant. Sceleſtus ille maledicus vinci non poteſt, qui totus ex maledicentia conflatus eſt, & habet tot ἀλάστορας, qui defeſſo ſuggerant nouas vires. Conuiciis igitur ille nunquam vincetur. Hanc vnicam laudem ille affectat, ſi omnium eruditorum libris quocunque modo decantetur apud poſteros. Sic ſane agitat ἐλλήνων ἐν τινί: Si paucis bonis ac doctis ero infamis, mihi ſat eſt, quod

Digitized by Google

eſt, quod maiori hominum parti placeam. Quodſi detectis technis ac præſtigiis euulgatis apud vniuerſos Chriſtianos fiam execrabilis, certiſſimam gloriam adipiſcar apud meos Iudæos, qui tum intellecturi ſunt, quod non inimico animo ab eis defecerim. Igitur erudiri non ſolum turpiter, verum etiam inaniter contra hunc congrediuntur, à quo præter infamiam nihil poſſunt contrahere, ſiue vincant, ſiue vincantur. Carnifex aliquis melius iſtam compeſcat rabiem. Id curare Epiſcoporum eſt? eſt iuſtiſſimi Cæſaris Maximiliani: eſt magiſtratuum inclytæ vrbis Agrippinæ: non fouere viperam tam virulentam in certiſſimum Chriſtianæ religionis exitium, niſi pareretur antidotus tali digna malo. Atque hæc dixerim nullo quidem priuato ſtomacho; nihil enim me læſit vnquam, aut ſi quid in me blaterauit, nihil me mouet, & cauſa ne tantillum quidem ad me pertinet, ſed tamen doleo, concordiam plebis Chriſtianæ ſic indigne diſciſſum iri, vnius verpi, prophani & indocti præſtigiis, idque illorum auxiliis, qui ſe Chriſtianæ religionis columina profitentur. Sed hiſce de rebus ſatis eſto. Ne nihil reprehendam, mi Bilibalde, in tuo libello alioquin doctiſſimo, mihi non admodum Catalogus ille Reuchlino fauentium probatur. Quis enim vſquam illi non fauet, eruditus ac pius? quis non iſtam execratur beluam, niſi qui aut cauſam non intelligit, aut publico malo ſuis conſulit commodis? Deinde dum in Dialecticos ac Philoſophos expatiaris, maluiſſem reteris intactis hoc ſolum agere quod agebas. Bene vale, Clariſſime Doctorum & Clarorum doctiſſime. Louanij poſtridie omnium Diuorum, anno M. D. XVII.

ERASMO ROTERODAMO BILIBALDVS S. D. XXVI.

ANte quatuor ferme menſes ad te litteras dedi, mi amantiſſime & colendiſſime Eraſme, Ceterum quia nullum à te accepi reſponſum, ſuſpicor vel meas tibi, vel tuas poſtea mihi litteras redditas non fuiſſe: Verum tamen litterarum interim loco, tua Clariſſima fuit æditio, qua non minus ſancte & fideliter, quam fauſte ac fœliciter nouum explanatum eſt teſtamentum. Vindicaſti tuum nomen ab omni temporis iniuria, peregiſtique rem non minus Deo Optimo & Maximo acceptam, quam omnibus Chriſti fidelis neceſſariam & vtilem. Macte igitur virtute, qui negotium cunctis hominibus, à mille annis citra negotium abſoluiſti. Sed quid ego verbis tuam extollere doctrinam & eruditionem conor, rem viribus meis penitus imparem?

Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δὲ μοι ἦτορ ἐνείη.

Vt Poeta inquit. Satius igitur verecunde tacere, quam laudes tuas minus digne perſonare: quas ſi nimis frigide tractare videor, non viribus, ſed imbecillitati meæ imputandum erit: ſed de his hactenus. Quid vero agas, quam belle valeas, quid denique parturias admodum ſcire deſidero, etſi tibi moleſtum non erit, reſcribe: vt habeam, quod amicorum tuorum incognitorum turbæ reſpondeam, quandoquidem à me quotidie per litteras, quid Eraſmus noſter agat, anxie perquirunt. Vide, mi Eraſme, quam auidi rerum tuarum, non dicam ingrati ſimus, qui cum immenſa, & maiora quam expectare potuiſſemus, præſtiteris, etiam vltra quid quærimus, & quodammodo exigimus. Verum id virtuti tuæ, non vitio noſtro acceptum referas: & bene valeas gloria & ſplendor humani generis. Ex Norimberga, XX Maij, anno M. D. XVI.

Salutat te iterum Stabius Cæſaris hiſtoriographus, vir doctus & bonus. Salutant te geminæ meæ ſorores, Abbatiſſa ſanctæ Claræ vna, altera eiuſdem regulæ ſectatrix, quæ aſſidue tua ſcripta manibus retinent: maxime vero iam nouo oblectantur teſtamento: quo mire afficiuntur mulieres, multis viris, qui ſibi ſcioli videntur, doctiores. Scriberent ad te latine, niſi indignas ſuas exiſtimarent litteras, &c.

BILIBALDVS ERASMO SVO S. D. XXVII.

REm gratam, vir præſtantiſſime, non ſolum mihi, ſed pluribus tuis feciſti amicis, cum certiorem me reddideris, quam valeas, quidnam & vbi agas. Inprimis itaque placet, in tantorum te eſſe dignatione regum: Verum diſplicet illorum affectum haud ſortiri: ſiquidem non verba magnifica quempiam opulentiorem reddunt, ſed in actione demum omnis laus virtutis conſiſtit. Noui ego probe conditiones Principum, vtpote diutius inter hos verſatus, & eorum promiſſionibus vel ditiſſimus: quibus tamen ſi ſuſtentari deberem, bonis (vt aiunt) ſæpe dentibus male comedere cogerer. Sed plerunque ita euenit, vt qui vel maxime bona fortuna ſint digni, illa careant; Sed quid dico careant, cum ſæpius hi qui male fortunati cenſentur, omnium ſint fortunatiſſimi, etſi opulenti ſint minime? Quis enim te fortunatior? Qui non externis bonis tibi laudem pepe-

riſti,ſed virtute & eruditione ita excellis, vt non ſolum in vita ſis clariſſimus, ſed & immortalitatem & quidem viuens,induiſſe videaris. Sed de his ſatis, ne adulari videar. Gratum fuit, mi Eraſme, tibi meas non vſquequaque diſplicuiſſe nugas: longe vero grarius, quod tam ſyncere & candide, quid non probes oſtendis: quod profecto minime faceres, niſi me, & vehementer quidem, amares, niſi mea ex omni parte abſoluta eſſe cuperes. Verum noſti, nemini vnquam excuſationem defuiſſe, ac maxime vnumquemque in propria defenſione ingenioſum eſſe. Ne igitur in hac parte ſolus hebes videar, benigne excuſationem meam audi. Atqui nolo cantilenam eam prætendere: Homo ſum variis negotiis tam publicis, quam priuatis implicatus: ac potius ardore quopiam ſtimularus, quam vera ratione ductus, ſcripſi, ſcriptaque præcipitanter emiſi: nam in promptu eſſet Catonis illud, ſed racere poteras. Verum audi. Non ego, ornatiſſime mi Eraſme, eos homines, qui in Caralogo noſtro recenſentur, omnes honoris gratia appellaui. Minime enim me latet, indoctos doctis, ac improbos bonis permixtos eſſe: & quod plus aliquis miretur, inimicos amicis. Verum docti & boni laude digni eranr: boni vero & potentes, quamuis non admodum eruditi, quaſi pro vallo malis obiiciendi: at docti ſed minus boni, vel ſocij dubij incitandi, aut confirmandi: inimici vero inimicis ſuſpecti reddendi. Nec opinione penitus deceptus ſum: maiores enim, quam ſub initium putaueram, turbas concitaui: non ſolum enim vacillantes ſtabiliui, ſed & pleroſque ad nos traduxi, ita vt verbis & ſcriptis rem noſtram defenderinr. Quin inimicorum noſtrorum amiciſſimos ac fautores quoſdam in ſuſpicionem ingentem, & non paruum perduxi odium: niſi forte reprehendendum cenſes, quod orationes cum crabronibus commiſerim: & quod riſum mihi ciet, coguntur ſanctiſſimi viri cõceptam indignationem ſupprimere, & laudem moleſtiſſimam læta fronte diſſimulare: non quod ita me ament, ſed quia me rebus ſuis, & prodeſſe & obeſſe poſſe cognorunt. Noſti enim quam ſoleant omnia ex commodo ſuo metiri, ſed id ſub protextu honeſto. Maluiſſes dein, dum in dialecticos expatior, me ceteris intactis hoc ſolum agere, quod agebam. Atque fateor, mi Eraſme, hæc potius animi quodam impetu, quam iudicio præmeditato ſub initium conſcripta eſſe: Verum cum feruor ille, ſeu (vt rectius dicam) perturbatio aliquantiſper deferbuiſſet, pleraq; male concocta eſſent digeſta, multa immutata, nonnulla penitus oblitrerata ac deleta: & quamuis mihi tum quod agebam, agere viderer (ſiquidem demonſtrare volebam, Reuchlinomaſtiges, non ſolũ improbos, ſed & penitus indoctos & barbaros eſſe, ac Luciani inſtar, quaſi per tranſennam oſtendere, quantum eis ad perfectam deeſſet eruditionem) omnino tamen egreſſionem illam abolere decreueram; ſed reclamantibus amicis, contra mentis voluntatem inracta remanſit. Quin tum prædixi fore, vr ad ingenij ſeu eruditionis potius oſtentationem, quam ad rem, de qua egebatur pertinere videretur. Proinde etſi facta infecta fieri nequeant, ideo tamen placent, quia tuam amiciſſimam ſuſcitarunt admitionem, & quæ longe mihi gratior fuit, quam ſi te cuncta probare ſcripſiſſes. Nam plane liquet, te noſtris mentem adhibuiſſe, & non minimam curam exiſtimationis meę gerere, in qua re plane beneuolum, & verum te oſtendis amicum. Vtinam tibi pares gratias aliquando referre poſſem. Facerem id equidem non tam benigne, quam libenter, vtpote homini omnium, qui viuunt, amantiſſimo & maxime obſeruando. De Reuchlinozoilis nil ſcribo, ſiquidem nil tuis diſertis & veriſſimis ſcriptis addi poterat. Valeanr igitur. Audio eos neſcio quid, per idolum ſuum contra me moliri: ſed quicquid id ſit, parum me mouebit: tamdiu enim iam in publicis verſor, vr iniurias & calumnias non ſolum patienrer ferre, ſed & irridere didicerim. Sed audi obſecro, quid neſandi nebulones egere. Cum Ioannem Reuchlin vndique oppugnaſſent, taudem Principis ſui, quod ſemper timui, neſcio quibus fraudibus indignationem concirarunt: id ne in extremam calamitatem hominem coniiciat, vehementer timeo, nec eum à Tyranni faucibus, niſi Deus eripiet. Vide mi Eraſme, quid iniquitas non audeat, præcipue illorum hominum, qui populi deuorant peccata, cœlique claudendi & reſerandi ſe ius habere exiſtimanr. Nouum Teſtamentum tuum auide expectamus, quin & Pauli magni enarrationes. Verum iniurij ſumus, cum tu tam multa præſtes; nos vero indies alia poſtuleraus. Sed tu in cauſa es, qui nos ſemper allicias, nunquam tamen exſaties: vel, vt verius dicam, auaritia noſtra nos reddit inſatiabiles. Apologiam tuam, non ſine animi dolore legi, non quia amico ficto fictis reſpondes verbis, ſed quia vereor, ne maiores inde concitentur turbæ: quamuis re pleriſque cauſſis coactum fuiſſe recte conſiderem, vr acrius inſurgeres. Sed licet aliquando, imo neceſſe eſt incandeſcere, ſi pacem habere velimus, quam abſque bello conſequi minime poſſumus. Vale mi eruditiſſime Eraſme, & bene vale, meq; vt facis ama, qua re nil mihi gratius euenire porerit. Vtinã te aliquando coram cernere poſſim, vtinam ribi in menrẽ veniar, vt me aliquando viſites, nam id te feciſſe non pœnitebir, idq; abſque incommodo fier, ſi vnquam Baſileam proficiſci volueris. Senties equidem beneuolentiam meam, non verbis, ſed re ipſa, & ſi non eam qua dignus es, ſed eam ſaltem, quæ opis erit noſtræ. Irerum vale, litterarum decus eximium.

Norimbergæ, prid. Calend. Ianuar. anno
M.D.XVII.

ERA-

ERASMVS RODEROD. BILIBALDO ſvo S. D. XXVIII.

NEſcio cuius culpa factum ſit, vt prolixior illa tua epiſtola mihi tam ſero ſit reddita. Ea mihi declarauit, Bilibaldum (cuius humanitatem, integritatem atque eruditionem, iam ante perſpectam habebam) virum eſſe ſingulari etiam præditum prudentia, animique magnitudine, quę deceat hominem neutiquam plebeium. A Principibus facile contingeret fortuna, niſi mihi nimium dulcis eſſet libertas. Nimio emptum videtur, quicquid huius emitur diſpēdio. Poſteaquam ego hic quantulacunq; fortunula contentus ſum, me tranquillo fiet, ſiue dabunt aliquid, ſiue nihil dabunt. Atq; vtinam non pauperior etiam eſſem his veris opibus, quibus tu me beatum prędicas. Facti tui rationē ſic reddis, vt mihi plane perſuadeas. Tuæ vero ciuilitatis eſt, quod pro admonitione noſtra, audaci potius quam tempeſtiua, gratias etiā agis. Cum horū tumultus & conſpirationes mi Bilibalde, mecū reputo, partim demiror, qd ſibi velint, partim indignor, partim miſeret cæcitatis ac demētiæ. Aſtrologi tradunt quaſdā peſtes, vt animorum, ita & corporū ab aſtris immitti: poetæ ab inferis: Homerus huiuſmodi perturbationum cauſam in Aten reiicit: nōnulli Pani deo ſimile quiddam tribuūt. Hoc malum, vndecunq; venit, fatale eſt. De recutito nō libet meminiſſe, quem vel nominare ominoſum puto. Quod venit in mentem Gratio, vt ſuas litterulas turpitet ſeruire vellet quorundā ſtultitiæ, ſeu potius ambitioni, cum eo videatur ingenio præditus, vt ſi vero iudicio iuſtam operam adiunxiſſet, inter eloquētes ac litteratos haberi potuiſſet. Nunc non alio facinore natus eſt, niſi quod calumniatus eſt Reuchlinum & huius amicos, quodq; quorundam inſani malitiæ, mercenarium ciboq; conductum rhetorculum præbuiſſe videatur. Quoties in animo fuit admonere Iacobum Hoechſtratū, ne ror annorū ſtudium, in rixoſum hoc negotiū collocaret, neue ſe apud eruditos viros ſuis libellis traduceret? Quos legens, quoties illud mecum: Vtinā te meis viderē oculis? Sed cum homine mihi adeo nulla intercedit familiaritas, vt neuter alteri conſpectus ſit. Et expertus noui quā non ſemper ſuccedat etiā inter amicos liberior admonitio. Itaq; verebar, ne ſedulo famæ ipſius conſulens, in ſuſpicionem venirem, quaſi Reuchlini negotium agerem: qui cum ſic mihi intercedit neceſſitudo, vt à cauſa ſim plus quā alieniſſimus. Sunt qui prædicent, Hoechſtratū moribus eſſe non omnino inciuilib. alii ſecus narrant. Ego ſemper malo credere bene, quā male prædicantibus. Tamē vt ingenue fatear quod verū eſt, vbi libellos hominis deguſtauimus, bene quā antea de illo ſentire coactus ſum, ipſa videlicet re. Habet ſodales aliquot, qui applaudant, qui ſuffundāt frigidam, qui [illegible] accinant: ex horū vel iudicio, vel adulatione, totius orbis ęſtimat ſuffragia. Habebat & hic ſuffragatores, ſed qui clam ac technis rem agerent: etiāſi nuper ceperunt perfricare faciē, diuq; celatum animi morbū prodere. Nec adhuc queo ſubodorari, quæ res illos adeo cōmoueat, niſi quod (vt ſentio) ſibi ſtultiſſime perſuaſerunt, ſi meliores litteræ paſſim efflореſcāt, ita vt faciunt, fore, vt auctoritas horum, qui præter recentem hanc doctrinam, nihil neq; didicerunt, neq; ſperant, prorſus labefactetur. Cuius mali nos ipſi cauſam aliqua ex parte damus, dum illorum ſtudia nimium acriter inſectamur, & noſtra ad inuidiam vſq; iactamus, dumq; illos imitari malumus in malo, quam in bono vincere, dumq; prius eſt, perpendere, quid illorū mereatur improbitas, quam quid nobis dignum ſit. Ego locis aliquot attingo Theologos, parū ſynceros parumq; dignos eo titulo; ſed quales apud nos nullos eſſe putabā. Tales expertus ſum quoſdam, vt ſimiles nuſquam gentiū eſſe crediturus fuerim Lenones. Parū mihi propitius ſit Chriſtus, ſi quid mentior. In tam virulentis ſycophantiis, quibus vndiq; tundor, cōſolor me primū conſcientia recti: deinde cōplurium iudicio, quos nemo non fatetur, & vita graues, & eruditione præcellētes, & iudicio exquiſito præditos. Nouum teſtamentū rurſus nouatum exibit breui, ſatis elaboratum, ſed aliquando minus etiā, quam vellē, ob valetudinis aduerſitatem, ex cuius viriculis penſi modū metiamur oportet. Quod mihi cum Fabio incidit conflictatio, non minus male habet animum meum quam tuum: idq; cum multis nominibus, tū hoc præcipue, quod dolerē hanc fabulam fore gratiſſimam iis, quib. ingratiſſimæ ſunt bonæ litteræ. Tamen & opera datur, & ſpes eſt, futurum, vt hoc vulnuſculum aliqua cicatrice obducatur. Faber animo meo charus eſt, & me arbitror illi non prorſus inuiſum. De te viſendo, ornatiſſime Bilibalde, vtinam æque mihi foret facile vehementer optas. Bene vale. Baſileæ Anno M. D. XVII.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKEIMERO, LITTERARVM ET GERMANIÆ DECORI, ERASMVS Bilibaldo ſuo S. D. XXII.

EQuidem arbitror fatali quadam propenſione ingenii fieri, vt Bilibaldum meum tam vnice deamem. Teſtis eſt mihi Beatus Rhenanus, cum vix dum guſtaſſem libellum abs te verſum, protinus flāmam noui cuiuſdam amoris erga te concepiſſe. Nunc & è litteris ad me tuis, & doctiſſimis ingenii tui monumentis cotidie nonnihil adiungitur. Prorſus rariſſima es auis huius ſeculi, qui tā eximiam eruditionem cum tanto fortunæ ſplendore, rurſum cum hoc tantum comitatis & humanitatis copularis, vt qui me meiq; ſimiles homunculos non graueris in tuorum amicorum numerum

aſſcribere,Libellum quendam abs te verſum Brugis exhibuit mihi Thomas Morus ex Anglia reuerſo. Nam is tum apud nos regis ac gentis ſuæ nomine legatione fungebatur. De litteris nulla mentio. Tantum adiecit obiter,ad me miſſum,nec explicuit,à quo. Suſpicor te commiſiſſe litteras tuas D. Roberto Wimphildo,qui cum me ſæpius in Anglia ſalutarit , & quodam die diutius etiam fuerit collocutus,demiror, quam ob rem ne verbum quidem vnquam ſuper hac re fecerit. Quod mihi tantum tribuis laudum,quas ne ſi immodeſtiſſimus quidem ſim,poſſim agnoſcere , hoc certe effeciſti, vt paulo minus mihi diſpliceam. Obruimur hic duplici ſarcina, quarum vtrauis Herculem,non Eraſmum , requirat. Præter alia minutiora,ſuſtinemus Hieronymum & Nouum teſtamentum, quod nunc typis excuditur.Fœmina,quam tibi ex Mechlina commendaui , ſoror eſt eius cui Enchiridion dicaui. Id operis nuper excuſum eſt Argentorati. Adieci commentarium in Pſalmum,Beato Rhenano noſtro dedicatum, Nihil enim hoc amico amicius. Miſſurus eram codicem, ni reſpondiſſent, iam iſthuc eſſe deportatum. Scripſimus hæc,non ſolum incredibilibus obruti laboribus , verum etiam à cœna ſubito de tabellionis diſceſſu admoniti. Vnum illud adiiciam , quantumuis eruditione & fortuna vincatur Eraſmus , ſtudio & amore nunquam ceſſurum licet inuicto Bilibaldo. Vbi dabitur commoditas (dabitur autem,vt ſperó , breui) totis voluminibus tecum agam,nedum epiſtolis. Beatus Rhenanus plane Pythagoricus amicus,hoc eſt, μία ψυχὴ, ſalutem abs te libenter acceptam multo cum fœnore repræcatur.Bene vale,præcipuum rei litterariæ decus. Baſileæ Natali diui Galli ad multam noctem.

ORNATISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI INCLITÆ ÇIVITATIS NVREMbergenſis. S. P. XXX.

ORnatiſſime Bilibalde,Nuper mihi redditæ ſunt tuæ litteræ,quibus expoſtulas, quod tuis non reſponderim. Id adeo miror, cum mea reſponſio copioſa iam pridem excuſa ſit Baſileæ. Demiror,te citatum eſſe Romam, cum ſciam , Pontificem hoc in primis dediſſe in mandatis,ne quem innoxium læderent,imo conſcios etiam ac fautores,vt ipſi vocant , hæreſeos, modis omnibus allectarent.Sed aliter viſum eſt furioſis Theologis aliquot.Cupio te quam optime valere , ac fugere poſtea fæliciter. Ego hic in quotidianis concionibus lapidor à prædicatoribus , & Luthero copulor, qui cum mihi nihil eſt negocii,ſed ita ſtolide rem gerant , vt populus etiam craſſiſſimus intelligat. Non poterunt magis officere Romano Pontifici , neque magis Lutherum commendare affectibus hominum. Nunc demum incipiunt illi fauere. Vtinam Leo ſciret,quibus modis hic res agatur. In illos primum eſſet Leo. Bene Vale vir optime. Louanii 7. Cal. Feb.

Eraſmus ex animo Tuus.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, SENATORI NOREMBERGENSI, ET CÆſareæ Maieſtatis Conſiliario S. XXXI.

ORnatiſſime vir,poſtremæ litteræ tuæ mihi redditæ ſunt , confabulanti Aleandro. Nam cum forte agebamus Louanii in eodem diuerſorio,is mihi ſæpius de te verba fecit, & ita fecit , vt tibi videretur fauere. Nam oſtendit diploma quo liberareris ab iſta moleſtia. Iſta querela mi Bilibalde tibi cum multis eſt communis. In me non ſimplex exitium moliuntur. Equidem demiror, quis Deus Lutheri animum moderatus ſit , vt tot amicis à prouocando pontifice deterrentibus ſemper acerbiora ſcripſerit.Magis autem demiror malitioſum quorundam ſtudium , qui volentes nolentes conati ſint aliquot in ſuam ſententiam pertrahere : quaſi cuperent perire cum multis, quid enim aliud quæſiere talibus libellis quam exitium ? Qui ſic ſcribunt, qui ſic minantur , debebant habere paratas copias,ſi voluiſſent eſſe incolumes. Vide vero quantum promouerint. Bonas litteras deprauarunt inuidia,& optimus quiſque,qui maxime fauet Euangelicæ veritati , affinis eſt ſuſpicioni periculoſæ, ingens orbis diſſidium excitatum eſt inter omnes , fortaſſe duraturum in multos annos,& ſemper in peius progreſſurum. Pro ſiniſtro tentata libertate duplicatur ſeruitus : adeo vt ne vera quidem liceat tueri.Porrectum eſt telum ſceleratiſſimis quibusdam,quo ſe vleiſcantur aduerſus optimum quemque.Inuſta eſt non leuis nota Germaniæ, vt ſolet paucorum temeritas vniuerſitati imputari. Deſiderabant in nobis prudentiam & conſilium, & qui vel armis ſolemus eſſe formidabiles,contemnemur & à contemptiſſimis,vt qui nec mentem habeamus nec arma. Nobiles aliquot hic minitantur Sacerdotum opibus,quaſi huc ſpectet finis Lutheranæ fabulæ,& ita Collegia omnia concilient aduerſæ parti. In me nihil adhuc tentatum eſt palam,niſi quod Louanii potiſſimum prædicatores quidam me mendaciſſimis concionibus infamant apud populum : apud Princi-

Digitized by Google

principes variis titulis deferunt. Quidam cogunt vt ſcribam aduerſus Lutherum, cui non eſt ocium vllum, vt vel legam illius libellos. Nihil ego video melius quam in hac re muſſare. Tibi ſuaſerim, vt pro tua cauſa ſcribas ipſi Leoni. Eſt ingenio mitiſſimo & fauet viris eruditis. Apud Aleandrum ea de te loquutus ſum, quæ ſint in rem tuam, quæque puto eſſe vera Baſileæ. Bene vale Prid. Natalis S. Andreæ Anno 1521. Raptim.

In quibusdam germanis, quibus toto pectore fidebam minimum reperi fidei.

Eraſmus tuus.

ORNATISSIMO VIRO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CÆSAR. MAIEST. A CONSILIIS. S.

XXXII.

NIhil mihi fuit tuis litteris gratius ornatiſſime Bilibalde. Nunc vt occupatiſſimus, paucis agam quod volo. Nemo neſcit, quantum bonæ litteræ debeant Frobenio, qui ſolus omnium ſuo damno noſtris ſtudet compendiis, ſed vt ſunt [illegible], plerique inſidiantur homini propemodum conniuato, vt illum perdant. Vbi quid noui operis prodit, quod putent fore vendibile, mox vnus atque alter ſuffuratus ex ipſius officina exemplar, excudit ac venditat minimo. Interim Frobenius immenſam pecuniam impendit in caſtigatores, frequenter & in Exemplaria. Huic importuni facile ſuccurreretur, ſi hat Imperatorium interdictum, ne quis librum primum à Frobenio excuſum aut cui ſit aliquid ab autore additum excudat intra biennium. Tempus longum non eſt, & officina Frobeniana vel ob hoc fauore digna eſt, quod nihil ex ea prodit ineptum aut ſeditioſum. Excuditur nunc Paraphraſis in Euangelium Iohannis Ferdinando dicata, cuius partem ad [illegible], vt oſtendas, ſi videbitur commodum. Non dubito, quin res facile poſſit impetrari. R[illegible]en, ſi id fiat quam primum. Si non eſt commodum, vt fiat per te, poteris aliis mandare. [illegible] Spiegel mihi cum primis amicus, homo candidus, adeſt [illegible] Apoſtolicus, qui pro ſua humanitate mihi ſemper fauit vnice. [illegible] & tamen Frobenii ac litterarum cauſa [illegible] tibi ſum obſtrictiſſimus. Si diploma Cæſareum non ſtatim poteſt expediri, ſaltem [illegible] impetratum eſſe vt in his nundinis Frobenius poſſit vti titulo. Summus Pontifex ad me diploma plenum honoris ac beneuolentiæ miſit. Iurat illius Secretarius non eſſe vulgare, ſed vere omnia ab ipſo Pontifice dictata. Bene vale vir huius ſeculi decus. Baſileæ 5. Cal. Febr. Anno 1522.

CLARISSIMO VIRO BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI NORINBERGENSI S. P.

XXXIII.

VTinam ſicut alter alteri [illegible], & alter alterum conſolamur, ita nobis inuicem mederi liceret. Quanquam mihi tanc ſumma dolorum pars eſt corporis morbus. Ego mihi teſte Chriſto [illegible] me nihil ambire eorum, quæ ſunt huius mundi, volens emigrauero ex hoc domicilio, [illegible] atque euocauerit ille noſter Imperator, neque detractem tamen interim vel immori [illegible], ſi modo fructum aliquem adferre liceat Ieſu Chriſto, ſed videmus imbecillitatem vel potius infelicitatem noſtram, videmus hoc ſeculum prodigioſum, adeo, vt neſciam, cui parti me addicam: niſi quod conſcientia mea ſatis confidit apud Iudicem Iohann. Qui ſub nomine Pontificis neſcio quod agunt negocium, ſic vrgent omnibus laqueos veteris Tyrannidis, vt videantur additum citius multa, quam quicquam detractum, ruſus qui ſub nomine Lutheri præ ſe ferunt vindicationem Euangelicæ libertatis, neſcio quo ſpiritu rem gerunt. Certe multa ſe admiſcent, quos malim non admiſcere, ſi meum eſſet negocium. Interim exitialibus diſſidiis vbique ſcinditur charitas Chriſtiana. Interim in ſuſpenſo ſunt hominum conſcientiæ. Qui propenſi ſunt ſuapte natura ad licentiam, facile accipiunt occaſionem è libris Lutheranis. Qui modeſtiores ſunt, inter ſacrum & ſaxum hærent. Hinc vident argumenta probabilia, & ſenſum naturæ, illinc vident autoritatem principum ac turbam innumerabilem. Quorſum autem res ſit euaſura, neſcio; ego coactam & extortam fidem non magni facio. Grauis eſt autoritas bullarum, grauior diplomatum Cæſaris, ſed iſta fortaſſe cohibebunt ad tempus, linguas

nguas hominum an animos vertere poſſint, neſcio. Vtinam Deus placatus nobis hoc immittat animis principium, vt concordibus & ſynceris animis, nec alio ſpectantibus, quam ad gloriam Chriſti, eruentur haud mali fontes, & remedium aliquod efficax ac duraturum adhibeant, idque quam minimo orbis tumultu, hoc eſt, quam minimum conuulſo Reipub. ſtatu. Quid multis? res eo delapſa eſt, vt omnino ſuccurrendum ſit populi Chriſtiani libertati. Adeo multa irrepſerunt paulatim in publicos mores, & ceu præſcriptiones vim legis inerutabilis occuparunt. De conciliis non auſim aliquid dicere, niſi forte proximum concilium Lateranenſe concilium non fuit. Multum item ſumpſit Scholarum autoritas paulatim aucta, quæ nunc ſuas definitiones propemodum pro articulis fidei haberi poſtulauit. Iam ſub vmbra Romani Pontificis cauponantur, partim nimirum ſibi vindicarunt, partim eo inſolentiæ progreſſi ſunt, vt omnibus fuerint intolerabiles. Quæ paulatim collegere robur, non poſſunt ſubito conuelli, & magna tum autoritatem palam contemnere nec tutum eſt, nec vtile, mea ſententia. Nunc ex vna parte res agitur bullis & edictis, minisque: ex altera licentioſis, ne dicam ſeditioſis libellis. Quod ſi principes aliis rebus occupati, non poſſunt his animum aduertere, demiror non exiſtere bonos viros, qui prudenti conſilio tantis malis occurrant. Mea res non admodum agitur. Inſtat vitæ meæ terminus. Sed morientis etiam eſt, bene velle rei Chriſtianæ; Si modo recte perſuaſum eſt nobis, Chriſtum eſſe caput immortale totius Eccleſiæ. Alius conſulit ſuis priuatis commodis: alius metuit, ne perdat quod habet: alius abhorret à tumultu, & quieſcit: ſed interim gliſcit periculoſum incendium. Me quorundam maleuolentia tanta grauauit inuidia, vt fruſtra ſim conaturus, ſi quid tentem. Theologi quidam ſentientes renaſcentibus per nos antiquis ſtudiis ſuæ autoritati paulatim aliquid decedere, etiam priuſquam Lutheri nomen audiſſet orbis, nihil non moliebantur in me. His Lutherus telum porrexit, quo nos conficerent: tamen ſemper abſtinui à Lutherano negocio, niſi quod hortabar ſedulo, vt aliter ſcriberet, ſi vellet proficere. Succeſſit Aleander, vt ante Lutheri nomen hoc Eraſmo, quod figulus figulo natura excellus, ferox, irritabilis, cui nihil neque lucri neque gloriæ ſatis eſt. Hunc quidam impleverunt falſiſſimis mendaciis, & ſic inſtigarunt hominem, vt nihil haberet, quid de me prædicaret, etiam apud ſummos viros, modo perderet. Et tamen apud me deierabat, non viuere quenquam amiciorem Eraſmo, quam eſſet ipſe. Diſcedens reliquit Organa ſua probe inſtructa duos Theologos Louanienſes D. Caracciolam Epiſcopum Laodienſem, hominem linguæ facilis, & Hiſpanum neſcio quem in aula Cæſaris ſuſpicor eſſe apud Mottenſem. Habet Romæ Stunicam, hominem omni iudicio inſanum, & ad maledicentiam natum. Is exhibuerat Leoni Libellum, qui continebat ſex Myriades hæreſeum decerptas è meis lucrubationibus, & ea cauſa periclitabar, niſi mors intercepiſſet Leonē: alioqui non infenſum Eraſmo. Lutherani multi palam minantur libellos maledicos, & Cæſari propemodum perſuaſum eſt, me fontem & caput eſſe totius Lutherani tumultus. Atque ita magnifice periclitor vtrinque: de omnibus bene meritus decreui iam aliquid ſcribere, non aduerſus Lutherum, ſed de concordia, verum video partes ambas ſic ardentes, vt præſtet quieſcere. Quanquam vellem iam ante duos annos in me ſcripſiſſent Lutherani. Leuaſſent me graui inuidia. Conſului doctiſſimos Theologos, ſi quid eſſet in nono cap. Epiſt. ad Rom. Negant quicquam eſſe mali, niſi hoc iſtis malum videtur, quod aliquid tribuam libero arbitrio, tam eſt perpuſillum. Bene vale vir clariſſime, noſque, quod ſoles & facis, ama. Baſileæ 3. Cal. April. Anno 1522.

Eraſmus tuus raptim ſcripta mane,
Non vacauit relegere Epiſtolam. Quare ignoſce.

CLARISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, SENATORI ET CONSILIARIO CÆSAREO S. XXXIV.

NEc ego poteram ſecus de tuo prudenti candore ſuſpicari mi Bilibalde, ſed erant qui me litteris admouerunt, vt te placarem. Vtinam Deus immittat animis principum orbis ſalutifera conſilia. Pudet me horum tumultuum, dicas Phaethontem admotum currui ſolis. Et interim nobis videmur Chriſtiani, & agimus de Rhodo. Stunicam ſemper contempſi. Vellem autem quoſdam Lutheranos negocium Euangelicum tractare prudentius. Nunc in ſummo tumultu ſum, quod inſtent nundinæ. Poſt ſcribam copioſius. Bene valebis interim. Baſileæ ſexto Id. Ianuarias, Anno 1522.

Eraſmus tuus ex animo.

ORNA-

ORNATISS. D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, [illegible] CONSI[illegible] S. P.

XXXV.

VEhementer grata [illegible] litteræ, vel ob hoc [illegible] quod alacritatem quandam præ ſe ferebant. Nos his [illegible] dolori coniunctus, [illegible] vocant, peniſſime liberarat ab his vitæ mali[illegible] tum eſt hoc corpuſ[illegible] vt verear ne non pugnum, quod eſt è manibus actorum [illegible] mortem. Satis enim [illegible] Optarem aliud mitius mortis genus. Nunc quot [illegible] calculi partus? Et quoties [illegible] nda mors: Sed Dei voluntati nos ſubiiciamus oportet. [illegible] Septimus magn[illegible] Romam vocat.

Illuſtriſ. D. Marg[illegible] Brabantiam, ali[illegible] penſio, quæ iam plus quā biennium non [illegible]. Hic [illegible] Lutheram ingenioſiore[illegible] Lutherus ad ſuos ſcribit nobis parum [illegible]. Romæ [illegible] ſatis diuino, ſunt enim illic, qui gladiatoriis animis mihi certum exitium [illegible] ante mortem Adriani. Cui cum ſcripſiſſem conſilii mei partem, [illegible] ſecretis, mox [illegible] duos. In Brabantia furioſis datus eſt gl[illegible] quam Lutherum. Hic nihil [illegible], quam ægroto. Inuitat iam ſæpe rex Galliæ. [illegible] fugiſſe, id inimici [illegible] Cæſari, qui adhuc ſatis fauet Eraſmo. Rex Angliæ [illegible] aduerſus Lutherum [illegible] videatur indigne laturus, ſi pergam negare. [illegible] feceris pergratum, ſi et reliqua quæ iſthic aguntur, perſcripſeris, [illegible] Lutherus omnes inimi[illegible] nobilitat ac ditat. Demiror quis ſit exitus [illegible] & apparatu ad bellum, quod [illegible] vndique. Concurrent montes opinor. Deus [illegible] bonum publicum. De fuſili Eraſmo recte coniecturas. Feli[illegible] ex materia cupro ſtannoque temperata. Et terminus, qui à tergo eſt, obſtat, quo [illegible] exprimatur. [illegible] tentare. Gaudeo Durero noſtro contigiſſe ſutorem [illegible] & item Vatenbuho. Hoc ægre ſcripſi manibus adhuc à morbo [illegible] ſubmonitu. Fabro noſtro precor omnia fœlicia. Scribe [illegible] precationem dominicam, quam opinor [illegible] Anno 1524.

Eraſmus.

CLARISSIMO [illegible] BILIBALDO, CÆSAREO [illegible] S. XXXVI.

DVrero noſtro [illegible] qui nunquam moriatur. Cœperat me pingere Bruxellæ. [illegible] quo ille malo ex re nihili nato perſentiebam [illegible] turbulentiſſimo ſeculo migraturus eſſem ad Chriſtum. [illegible] Scripſeram Pontifici conſilium meum, [illegible] apud Pontificem valere plurimum. Ego me [illegible] bus tractandis videor mihi [illegible] ſed nondum perlegi. Si tu recte vales, [illegible] parte reddendi libros meos [illegible] Ferdinandus & litteris [illegible] mi Bilibalde, ſi creditu[illegible] vanitatis, virulentiæ, quā[illegible] Hutteni. [illegible] Toties per me ſuo Cardinali [illegible] commendatus eſt, de [illegible] & loquebar. Nunquam à me [illegible] eſſet, [illegible] detuli ei officium, ſi quid [illegible] vellet. Nihil minus expectabam, quam hunc aſſultum ab Hutteno. Multis coniecturis [illegible] Henricum Eppendorpium huius fabulæ artificem. Adeo ille ſubito factus eſt Hutt[illegible]. Ego tamen [illegible] ſimilis mei. Nondum ſtatui, an velim illi reſpondere. [illegible] Fugitat ac latitat nunc apud Eluetios, non [illegible] periculo. [illegible] Thuregii, [illegible]. Bene valeat meus Bilibaldus. Reliqua cognoſces ex Egiano. Baſileæ 14. Cal. Aug. Anno 1522.

Eraſmus vere tuus.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, SENATORI NORINBERGENSI digniſſ. S. P. XXXVII.

CApiro ſcripſit ad me, queri neſcio quid Varenbulium ob librum carius emptum à Conpergio. Iube illum eſſe bono animo. Efficiam, vt iſthuc quicquid eſt, bene penſetur. Mihi plumbeam imaginem, videlicet ineptiens apud amicum. Cupio ſcire, de ea quid ſit actum. Spero Fabrum Conſtantienſem Vicarium, ſic moderaturum autoritatem ſuam, vt non prodat Chriſtum Phariſæis, Scribis, & Pontificibus. Vellem hos quoque plus ſapere in generatione ſua. Moneo ſedulo & proficio nonnihil, minus tamen quam vellem. Tu nos amare perge. Nos noſtri diſſimiles nunquam erimus. Bene Vale cum tuis omnibus, vir Clariſſime. Baſileæ XI. Cal. Decembr. 1523. Reſaluta noſtrum Appellem.

Eraſmus tuus.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO S. XXXVIII.

PRioribus litteris tuis iam reſpondi, quibus nunciabas, Leum adeſſe, ac de Dureri tabulis cenſuram egiſſe. An meas acceperis, non ſatis quiui ex tuis litteris intelligere. De rebus τῶν ἀρχόντων ſcito, te mihi quidem tuto ſcribere, ſi modo tuto commiſeris litteras, quod ante hac bene ſucceſſit. quod Clemens Septimus fœdus aduerſus Gallos renunciat, non ſatis intellexi, nam renunciat, qui nunciat; & renunciat, qui reſcindit. Nihil minus decet quam Pontificem, qui pater eſt omnium, cum hoc aut illo ferire fœdus, ſed æquum omnibus oportebat inter omnes componere concordiam. Et hoc omnibus bonis viris optandum eſt. Et Galli Chriſtiani ſunt. Imperii titulo minus faueo, quod videam eſſe perennem fontem bellorum. Sed iſta θεῶν ἐν γούνασι κεῖται. Veriſſimum eſt, quod ſcribis Lutherum plurimos euehere, ille creat canonicos, Epiſcopos, Cardinales, atque etiam docet plurimos, velint nolint. Sed rurſum multos deiicit ac ſpoliat, quorum de numero ſum ego, cui per Margaretam ac Cæſarem promittitur penſio conſiliarii, ſed in patriam reuerſo. Verum illic regnat Edmondanus homo furioſus, armatus gladio, qui me duplo peius odit quam Lutherum. Habet collegam Franciſcum Hulſtum mirum hoſtem bonarum litterarum. Primum coniiciunt homines in carcerem: ac poſt quærunt, quæ obiiciant. Iſta Cæſar neſcit, quæ tamen operæ precium eſſet illum ſcire. Interim mihi debentur quingenti floreni aurei. Periclitatur & altera penſio reſignatæ præbendæ. Iterum atque iterum magnis promiſſis Romam inuitor, vt aduolem. Cancer volabit, ego vix viuo, & hæc ſcribenti nunciatur mors Wonaci ex calculo. Humaniſſimo Varnbulio curabimus vt ſatisfiat, cui & ipſe plurimum debeo. Pontifex hic deputauit ſex cardinales eruditiſſimos, qui de rebus Lutheranis reſpondeant. Addunt & illud: Germaniæ principes imploraſſe auxilium pontificis aduerſus Lutherum. Itaque ſperant rem breui confectum iri. Nec dubito, quin inter hos ſex præcipuus ſit Caietanus, etiamſi mox, vbi hæc ſcripſeram, audio eum eſſe in Hungaria legatum. De fuſili Eraſmo ſcripſeram, ex quo coniicio, litteras eas non fuiſſe redditas. Si artifex quiſpiam plumbeum archetypum expreſſius purgatis angulis, fœlicior eſſet fuſio. Deinde materia mixta ex ære & ſtanno fœlicius reddit imaginem. Poſtremo ſi ſolus Eraſmus abſque Termino funderetur, opinor melius cederet, nam denſitas ſaxi, & aggeris, qui eſt à tergo, obſtat, quo minus bene reddatur facies & collum, licebit vtrumque experiri. Si bene ceſſerit, fundat ac vendat ſuo bono. Si mihi miſerit aliquot exemplaria felicia, quæ donem amicis, numerabo quod volet. Bene vale patrone magne. Baſileæ poſtridie Dominicæ quinquageſimæ Anno 1524.

Eraſmus tuus.

ORNATISS. D. BILIBALDO SENATORI NORIMBERG. XXXIX.

AEgranus ſolet exaggerare omnia, quanquam nihil ad huc accidit mihi indignius hoc facto Hutteni. Hanc technam ſtruxit Heinricus Epphendorpius, qui omnia ſua conſilia miſcuerat cum Hutteno, quum eſſet Baſileæ. Vterque debebat animam, viſum eſt illis hac via poſſe extundi ducentos florenos ab amicis Eraſmi. Et extorſiſſent aliquid niſi obſtitiſſes. Nam olfeci technam. Cum viderent, nihil extorqueri poſſe, ſaltem à Typographo voluerunt paululum abradere. Neuter fecit odio mei, quum de vtroque ſim bene meritus: ſed amore prædæ. Nunc ab aliis quibusdam extorſerunt ſexcentos florenos, & triginta. Huttenus habet ducentos. Iuuenis, cuius nomine bellum indictum, quadringentos: Epphendorpius legatus triginta. Fauit alea, & hæc ſors attulit ei lucrum nonaginta. Iſti habentur hic pro honeſtis viris. Spongiam meam, qua Hutteno reſpondeo iam pene excudit

excudit Frobenius. Itaque ſero mones. Quanquam reſpondeo contemptim. Emſerum exiſtimabam eſſe defunctum. Simile quiddam accidit mihi Louanii. Scripſeram Hardmanno Gaudano, qui præter vtriuſque linguæ litteraturam non vulgarem Lutetiæ primam lauream meruit, familiariter de rebus ad ipſum pertinentibus, nec credebam fore, vt vlli ſuorum eas litteras oſtenderet. Epiſtola circumfertur excuſa, In ea, vt ſcribunt, taxantur Franciſcus Hulſtus & Ecmondanus Carmelita, quibus Cæſar & Pontifex regnum commiſit, exurendi Lutheranos. Nondum vidi epiſtolam. Pontifex impoſuit ſilentium Ecmondano. Itaque muſſant Theologi. Neſcio an tibi ſcripſerim de Tragœdia exorta in Anglia. Iniecta erat regi ſuſpicio, me adſuiſſe Luthero in nouo ludicro libello. Ea de cauſa miſi famulum. Is rediit omnibus fœliciſſime geſtis. Rex excuſat ſeſe: & item Cardinalis. Amicis veteribus accreuit & amor, & numerus. Donarunt famulo ſupra triginta florenos. Buſchius Hutteno furioſior, ſemper à me laudatus, & humaniter acceptus Baſileæ certe nullo verbo à me læſus, excudit neſcio quid in me: quod fortaſſis exibit hiſce nundinis. Huiuſmodi conciliant non optimam famam Germaniæ. Nihil ſtolidius. Principes omnes hortantur in Lutherum. Ego autem non ſcribam, aut ita ſcribam, vt qui pugnant pro regno Phariſaico, malint me ſiluiſſe. Bene vale, 4. Cal Sept.

Eraſmus tuus.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, AMICO INCOMPARABILI S. P. XL.

CHariſſime Bilibalde adiit me Antwerpiæ iuuenis ſingulari indole tuæ ſororis maritus, & mihi tuo nomine ſalutem dixit, ſimulque officium ſuum mihi attulit. Prodiit tandem liber Eduardi Lei, quo nihil vnquam natum eſt neque virulentius neque mendacius, neq; ſediciosius, addo, neq; ſtultius, neque indoctius, & tamen homo ſibi placet, & inuenit, quod in ** applandunt. Reſpondimus ex tempore illius inuectiuis, ad quas ſi conferantur ſcripta Hoechſtrati & Peſercorni, nihil ſunt niſi merum mel. Nos, quod ad rem attinet ſatis ſtrenue nos geſſimus in refellendo. Ceterum quomod[illegible] perniciem bonorum ſtudiorum ſit à vobis expediendum, ex amicorum l[illegible] dedimus. Niſi peſtis nos deterrebit, fortaſſis hoc vere toto co[illegible] in Germania. [illegible] optime valeas, amice magne & Patrone incomparabilis. Louanii 4. Calend. April.

Eraſmus ex animo tuus,
Raptim.

ORNATISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO S. XLI.

DOleo tibi rem eſſe cum podagra. Si Luciano credimus, ſolent hoc tempore huius Deæ myſtæ redire ad ſuas cantiones. Hoc magis iraſcor morbo tuo, quod nos priuat dulciſſimis tuis litteris. Nos aliquot dies expatiati ſumus in Burgundiam, abſterſuri ſitum, quem diutino otio latebriſque contraximus. Expectamus, quid illic agatur, ſi quid tamen agitur. Qui has reddit, prædicat, ſibi neſcio quid affinitatis tecum intercedere. Alioqui non eram ſcripturus. Bene vale, vir optime. Baſileæ Poſtrid. Id. April. Anno 1524.

Eraſmus Rot.

ORNATISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, SENATORI NORIMBERGENSI S. XLII.

VIr Ornatiſſime, ſcripſi nuper per eum, qui fuſiles imagines reddidit, ſimulque ſignificaui, tuas litteras hactenus bona fide mihi redditas fuiſſe, quod videreris aliud ſuſpicari. Clemens VII. miſit ad me diploma honorificum, cum honorario munere ducentorum florenorum, quos non accepiſſem, niſi nominatim expreſſiſſet, ſe miſiſſe ob paraphraſim inſcriptam. Pollicetur & in poſterum magnifice. Cardinalis Campegius miſit ad me proprios nuntios, quibus reſpondi, quæ mihi videbantur pro publica concordia facere. Quamquam, vt nunc agitur hæc fabula, ego nullam video cataſtrophen. Ita me Ieſus bene amet. Res indies ſerpit latius. Neutra pars agit de componendo diſſidio: Imo pleriqne nihil aliud agunt, quam vt oleum addant

Digitized by Google

cæmino. In Hollandia mea paſſim fugiunt monachæ, ac nubunt in Domino. Camelus ille exauctoratus eſt & à Cæſare & à Pontifice. Hulſtus illius collega vix effugit capitis ſupplicium. Studia fœliciſſime procedunt, fruſtra frementibus Theologis. Me clamant hæreticum. Sed nemo credit illis. Scripſit ad me Martinus Lutherus per Ioachimum quendam ſatis humaniter. Cui non ſum auſus pari humanitate reſpondere propter ſycophantas. Reſpondi tamen paucis. Melanchthon, vt audio, cupiebat colloqui nobiſcum: ſed non audebat me grauare inuidia. Ego certe eam inuidiam contempliſſem. Eſt iuuenis ingenii candidiſſimi. Argentorati magnus eſt tumultus, etiam in ſenatu. Noſter magiſtratus cœpit moderatius fauere Lutheranis. Timent exemplum Argentinenſium. Othonis libellus rurſus exiit per autorem recognitus, & ni fallor auctus. Nondum vidi. Exiit & epiſtola Alberi omnium ſtultiſſima. Ea non dubito quin ſit Buſchii, tametſi ſtylum quantum potuit diſſimulauit. Sed noui penitus illius ingenium. Is homo ſemper à me amanter cultus, ne verbo quidem vnquam à me læſus eſt. Huiuſmodi muſcæ perdent vnguentum & Euangelii & bonarum litterarum. Hiſce præſtigiis delectatur Epphendorpius. Gaudet lædere, & vult me ſcire; ſed ſic, vt apud alios poſſit inficiari. Poſthac non eſt animus, talibus næniis reſpondere. Romæ excuſi ſunt clam duo libelli Stunicæ, in quorum altero defendit Interpretem à ſolœciſmis, quos illi impegeram: ſed interim diſſimulat innumeros quos tueri non poterat. Et hos quadraginta opinor ſic tuetur: Græce eſt ὤρθριζεν: Igitur interpres recte dixit, manicare: quia licet fingere noua vocabula. Aut reddidit figuram, aut Hebraicum: Igitur non commiſit ſolœciſmum. Nam in Græco eſt ἐπίλεγε, ergo bene vertit, per ter, in Actis. In altero prodit, quid ex ipſius Annotationibus caſtigarim tacito ipſius nomine, quaſi parum fuiſſet, illi libro reſpondiſſe, niſi totum opus Annotationum inauſpicato nomine contaminarem. Romæ ridetur ab omnibus. Et tamen homo ſibi plaudit. Promittit enim, ſe non conquieturum, donec Eraſmus agnoſcat, vnum Stunicam præ ceteris extitiſſe, qui ipſum vincat non ſolum in ſacris litteris, verum etiam in profanis. Pontifex tamen vetuerat excudi. Nec audent vendere. Clemens VII. miſit legatum in Angliam quendam Minoritam Archiepiſcopum, qui pacem indiceret Principibus. Sed nihil egit. Itaque magnam pecuniæ vim à Rege oblatam recuſauit accipere. Arbitror Angliæ regem iam traieciſſe. Sic imus in Turcas. Iuſſerat Cæſar, mihi ſolui penſionem: ſed excuſant belli onera. Promittunt tamen cum fœnore redeunti. Libens aliquo demigrarem vel ob inuidiam, qua me grauat amicitia Frobenii apud Typographos. Nondum ſtatui. Sed ſtatuam breui. Quando rumor libelli de libero arbitrio ſparſus eſt, ne quid ſuſpicentur atrocius, opinor eſſe ſatius edere. Nam ego rem ea moderatione tracto, vt ſciam, nec ipſum Lutherum indignaturum. Inuiſimus Biſantium; ſed affecti pituita vix reuolauimus in nidum. Vbi reuixiſſemus, ſic adortus eſt calculus, vt nunquam ante hac periculoſius. Vtor nonnunquam terebinthino. Balneis, quoniam non aſſueui, non audeo me credere. Bene vale vir incomparabilis. Baſileæ 12. Cal. Aug. Anno 1524.

Noſti manum tui mancipii.

ORNATISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, SENATORI NVRENBERGENSI S. XLIII.

ARbitror omnes epiſtolas tuas mihi bona fide redditas, quarum nulla mihi non fuit iucundiſſima. De meis dubito. Nam de prima imagine ænea mihi reddita illum ſcio me bis ſcripſiſſe. Et nunc has accepi, quas promiſeras litteris per ciuem quendam ſcriptis, vna cum epiſtola, qua ſignificas, quid poſt abitum principum ſit iſthic geſtum. Ferdinandus fuit Briſaci ac Friburgi. Faber ſtudioſe me ad Principis colloquium euocauit: id mea magnopere intereſſe. Ego ſedulo excuſaui. Cupiunt conflatam inuidiam mecum diuidere. Vbi videro, partem vtramq; ſe præbere ad concordiam, non deero meo officio. Scripſit ad me Lutherus; ſed ſuo more, pollicens, ſe ignoſciturum imbecillitati meæ, ſi modo ne ex profeſſo ſcribam aduerſus illius dogmata. Illi reſpondi, ſed pauciſſimis, ac meo more ciuiliter. Non vacabat pluribus, nam aderat eodem tempore Hieroslaus Baro, Regis Poloniæ orator, homo candidus, & noſtri amantiſſimus: ſed Luthero vehementer infenſus, quem admodum & Rex ipſe. Melanchthon inuiſit patriam ſuam, me, vt aiunt, inuiſurus, ni metuiſſet me grauare inuidia. Miſit ad me Ioachimum quendã, quem vnice diligit, & ſcripſit de me ad Pellicanũ amantiſſime. Scis, opinor, Petrum Moſellanum vita defunctum. Hedio noſter penultimo Maii duxit vxorem Argentorati, bene dotatam.

Ego & Cardinali, & Pontifici, atq; etiam Fabro ſcripſi, ne rem tractarent ſæuitia, neue odio malorũ

læderent

Google

læderent bonos. Et promiſerunt,ſe facturos. Miſcent ſe huic negotio quidam,qui nihil aliud videntur affectare,quam tumultum ac ſeditionem. Magiſtratus hic incipit minus fauere Lutheranis. Hæc ægre ſcripſi,mi Bilibalde,miſere grauidus calculo, quo iam menſes aliquot carueram, poſteaquam deſieram veſci pyris aſſis,ſed vt hic ſunt,ſyluestribus. Quidam putant,fuſionem felicius euenturam, ſi cyprio æri miſceatur ſtannum,ex quali materia funduntur campanæ. Eſt & aliud remedium, ſi caput termini vertatur ad latus. Nũc vtrinq; reſpondens denſitas facit,vt vultus minus fœliciter reddatur. Eſt inſuper & ars contrahendi imaginem: ſed longum id eſt,& laborioſum: ſi excipiatur argilla incluſo circulo æreo: deinde ſiccescat. Idque fiat ſæpius. Tandem ex argilla excipiatur plumbea. Id commodius fieret,ſi haberetis fontem. Is eſt in plumbo,ſed apud artificem, quamquam is pollicitus eſt,ſe mihi illum redditurum. Nam habuit ex me ſupra triginta florenos operæ ſuæ pretium. Tantum idem habuit pro pictura. Et rurſus nuper miſi in Angliam Eraſmum bis pictum ab artifice ſatis eleganti. Is me detulit pictum in Galliam. Rex me denuo vocat. Paratum eſt amplum ſacerdotium. Hic ob vinum ſubinde periclitor. Si qua pax affulſerit,fortaſſis eo me conferam. In Aprili contuleram me Biſantium. Magiſtratus ſimul & Canonici obtulerunt ampliter. Egi gratias,& reſpondi,mihi ſatis eſſe ad ſimplicem victum: Me malle meo otio & illo libero fauore vti,quam pacta munificentia. Expecto propediem famulum meum ex Anglia & Barabantia, tum ſtatuetur aliquid. Id quicquid erit,tu non ignorabis. Vtinam meus calculus coniugatus tuæ podagræ ſimul exularent apud Indos. Experior,quod ſcribis,omnes fere litteras aut intercipi,aut reſignari. Scripſi pridem Duci Georgio,ab ipſo prouocatus. Quum non reſponderet, idem argumentum per alium miſi. Nec reſponſum eſt. Rurſum nuper ſcripſi aliis de rebus. Eas ſuſpicor ſuppreſſas, quamquam ibi nihil erat,quod ad Lutherum pertineret. Bene vale. Baſileæ. Tertio die Iunii.

Has non relegi. Ignoſces.

Noſti manum.

ORNATISSIMO VIRO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO S. XLIV.

Vir clariſſime, Iam bis ſcripſi,licet paucis. Primas ſuſpicor non eſſe redditas. Erat Minorita,qui cucullum excuſſerat, ſed improbitatem non excuſſerat. Dedi ſeptem plapardos,pollicitus largiora, ſi hic fidem hominis comprobaſſet. Talibus erronibus nunc plena ſunt omnia. Scripſi rurſus per negotiatorem quendam. Annulum, & fuſilem Bilibaldum, mox & pictum fœliciſſima Dureri manu,accepi. His vtrumque cubiculi mei parietem ornaui, vt quocunque me vertam, obuerſetur oculis Bilibaldus. Vtinam ſcripſiſſes, quid haberent argumenti nugaces iſti libelli. Suſpicor ex Argentorato venire. Nam Epphendorpius apud quoſuis etiam iactat,ſe ſcripſiſſe in me. Othonis furias noſti. Hoc tantum nunc licuit ſcribere,mi Bilibalde,vix a morte reſtituto, imo verius alteri carnificinæ ſeruato. Parturii totos decem dies. Tandem prodit calculus ingens iam deſperatus. Ita ſubinde ſe variat morbus,nec ſit remedium. Scribam breui copioſius; Scripſi pridem Roberto à Mosheym & Ioachimo Camerario,quem audio nunc eſſe Bambergæ. Si potes iſthinc, cura vt Epiſtolę ad illos perueniant. Durero ſalutem plurimam. Baſileæ 5. Feb. Anno. 1525.

ORNATISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO S. P. XLV.

Accepi meum Bilibaldum,primum fuſilem, cum anulo & litteris. Nunc etiam pictum ab Apelle. Reſpondi pridem per quendam impudentiſſimum planetam, qualibus nunc impletur mundus. Dedi Plapardos 7. quæ res illi vertat male,pollicitus largiora, ſi bona fide perferret. Is, vt video,verba dedit. Quæ iſthic geruntur,vbique fient breui,niſi quis Deus proſpexerit. Huc omnino prouocant Euangelici vel reclamante Luthero. Plane quidam tendunt in exitium rerum & diſciplinarum omnium. Cuperem huius tumultus fœlicem exitum. Lutherum plane contemnunt, poſtquam cœpit eſſe moderatior. A Durero cuperem pingi,quidni à tanto artifice? Sed qui poteſt? cœperat Bruxellę carbone,ſed iam dudum excidi opinor. Si quid ex fuſili & memoria ſua poteſt,faciat in me, quod in te fecit, cui addidit aliquid obeſitatis. Pharmaco tuo nondum auſus ſum vti. De meis ſcribam breui. Nam auriga qui tuas reddidit,poſtridie mane abiturus,poſt cœnam renunciatur abire. Et idcirco nolui multum ſcripturæ periclitari. Bene vale. Octaua Circumciſionis, Anno 1525.

Eraſmus, noſti.

Digitized by Google

ORNATISS. D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI S. P. XLVI.

DE Philippo facile ſatisfactionem accipio. Neſenus erat vehemens & conſtans amicus, ſed mihi infœliciſſimus. Is, vti ſuſpicor, inſtigauit Lutherũ, vt ſic ſcriberet in Regem Angliæ & in Cochleum. Oecolampadio curaui protinus reddendas litteras tuas. Quid ille moliatur neſcio. Quod meminiſti de litteris ac munere ducis Georgii, litteræ iampridem redditæ ſunt ex Baden, vbi fuit diſputatio. De munere nihil audio. Copergius miſit duas pelles Gabellinas, ſed Epiſtola Bonifacio miſſa mentionem facit vaſciculi albarum pellium, forte Polonus mutato conſilio ſeruauit per alium mittendas Alberto Durero, quam gratiam referre queam cogito. Dignus eſt æterna memoria. Si minus reſpondet effigies, mirum non eſt. Non enim ſum is, qui fui ante annos quinque. Iam fere biennium eſt, quod ſub Februarium laborans Calculo ſic concuſſus ſum vomitionibus, vt ex hoc tempore ſemper decreuerit corpuſculum, quod ante ſolet poſt morbum ſarciri. Aliquot menſes ſat commode valueram. Sed præter expectationem velut ex inſidiis obortum eſt aliud malum. Mirus vrinæ fluxus, primum ſine dolore, mox cruciatus velut ex locis exulceratis, cum fluxu materiæ, veluti gypſatæ, mira copia. Medici non plus adferunt ſpei, quam muſcæ. Aut veſicæ calculus, aut exulceratio mors erit. Dabit Dominus, vt ſpero, tolerantiam. Memoriam mei vobis amicis cõmendo. Alias copioſius: hoc nunc tantum licuit. Bene vale. Baſileæ 3. Cal. Aug. Anno 1526.

In quibuſdam de Euchariſta ego velut parum eruditus ſubdubitarem, niſi me confirmaret autoritas Eccleſiæ. Eccleſiam autem voco, conſenſum populi Chriſtiani per vniuerſum orbem. Litteras quas ſcripſi duci Georgio cuperem quam celerrime ad eum perferri.

ORNATISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEImero S. P.

OPinor iam redditum opus Chryſoſtomi Græcum, cui præfationem ad te præfiximus. Si has reddat Iacobus Ceratinus, rogo, vt hunc velut alterum Eraſmum amplectaris. Vir eſt ita callens Græce, nec minus latine, vt poſſet cum dignitate vel in quauis Italiæ parte profiteri, tum moribus plane niueis. ſed adeo modeſtus, vt pene putidulus. Nec aliud habet vicium, ſi tamen hoc vicium, eſt. Hunc iuſſu vel flagitatione potius Georgii Principis per litteras euocaui, non admodum ſperans futurum, vt hanc conditionem non aſpernaretur. Nam & apud ſuos amplius præmiis ad publicam profeſſionem inuitabatur. Succedet Petro Moſellano, ſed decem Moſellanis eruditior, etiamſi Moſellanũ doctrinam, & ingenium haud vulgariter adamabam. Alius fortaſſis indigne ferret, quod iuuenes præcurrunt ſenem, ego magnam capio voluptatem, quoties video, minores eo profeciſſe, non nihil etiam adiutos noſtris lucubrationibus, vt his, quos habuere præceptores, poſſint ipſi viciſſim præcipere. In Ceratinum itaque, ſi quid officii collocaris, gratius mihi futurum eſt, quam ſi in me ipſum contuliſſes. Non deeſt illi viaticum, nec deerit, niſi contigerit obiter ſpoliari. Id ſi accidat, quod auertat Deus, me ſponſorem accipe, ſi quid illi mutuaris. Plura ſcriberem, ſed vehementer incertum erat, an Ceratinus eſſet iſthac facturus iter, quod tamen ille videbatur cupere, vel tui videndi gratia. Saluta Ritium ac Durerum. Nuper rurſum enixi ſumus viperium partum, atque etiamnum anceps eſt valetudo. Bene vale vir Ornatiſſime. Baſileæ. 5. Id. April. Anno 1525.

Eraſmus agnoſcis tuum.

ORNATISSIMO BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI NOREMBERGENSI S. P. XLVII.

ORnatiſſ. Bilibalde, volupe eſt te recte valere. Scripſi per Frobenium, per quem expecto tuas litteras. Nullus mundus vacat ab hoc tumultu. Quo ſit euaſurum hoc Euangelium neſcio. Mihi certe peperit certum exitium, quod ad huius mundi fœlicitatem attinet. De Ceratino doleo & metuebam, ne ſuum commendatorem pudefaceret, oblitus monitorum. Sic fere ſunt noui Euangelici Profeſſores. Chriſtus omnia vertet in ſuam gratiam. Tuas mihi reddidit hic iuuenis mire modeſtus ac placidus. Saluta Durerum & medicum. Baſileæ. Pridie Matthei 1525.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI NORENBERGENSI S. XLVIII.

VIr Ornatiſſime. Huc me contuleram, vt adeſſem meis lucubratiunculis excudẽdis. Et ſtatim ad nidorẽ hypocauſtorũ grauiter ægrotare cœpi. Idẽ mali gen⁹, quo laboraui, quũ hic eſſe pæne cõualueram,

ualueram,ſed ex interuallo repetiit nos morbus priore grauior. Iamdudum expecto,quem exitum ſit habitura Lutherana tragœdia. Omnino ſpiritu quodam res geritur,an ex Deo ſit neſcio. Ego qui nunquam fauerim Luthero,niſi quomodo fauet,qui hortatur ad meliora,vtrique parti ſum hæreticus. Apud noſtros pauci quidam actis de cauſis inimici,etiam Cæſari perſuadere conantur,me caput eſſe huius tumultus,non alio argumento,q̃ quod non ſcribo aduerſus Lutherũ. A Lutheranis proſcindor in profeſſionibus,quaſi Pelagianus,quod plus tribuam Libero arbitrio,nonne belle mecum agitur. Abſolui Paraphraſin in Mattheum iuſſu Card. Sedunenſis. Bene vale vir clariſſ. Saluta ſorores tuas,& ſi qui ſunt,qui diligant Euangelicam doctrinam. Baſileæ Prid. Id. Febr.

Eraſmus tuus.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKEIMERO, CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO S. P.

XLIX.

REdditæ ſunt epiſtolæ tuæ,ſuper alias aliæ, quæ mihi magno fuere ſolatio. Quid attinet Dureti mortem deplorare,quum ſimus mortales omnes? Epitaphium illi paratum eſt, in libello meo. Allatus eſt huc rumor,qui mire doctos exhilarauit,ſed præcipue Bonifacium Amerbachium, iſthic ſumptu & autoritate Senatus excudi Pandectas: Optarunt & Grçca Iuſtiſtiniani excudi. Opinor Dilfum tibi narraſſe de reatu meo. Ego hac in re obſecundaui conſilio Beati Rhenani,& Lodouici Beri, alioqui ſciebam illum nihil acturum. Fumos hominis iam olim noui. Sed Beati ingenio ſemper abuſus eſt ad huiuſmodi dramata. Turbam amoliti ſumus qualibuſq; conditionibus, pacem iniquam æquo bello præferentes. Nihil omiſſum eſt, compromiſſum eſt. Adhibiti duo teſtes. Arbitri datis dextris ſtipulati ſunt obſequium. Pronunciatum eſt de ſcripto arbitrum. Aſſenſimus vtriq;. Subſcripſimus manu vtriq;. Deinde bibimus ex eodē poculo, tracto inter nos pane, datæ dextræ. Ominatus ſum amicitiam fore perpetuam. Annuit ille, & comprobauit. Exhibitum eſt omnibus conuiuiũ φίλιον. In abitu petiit Epiſtolam ad ducem. Id præter pacta præſtiti,ne quam darē occaſionem. Petiit præfationem in librum ipſi dicandum. Id quanquam abſurdum & ineptum, tamen autore Bonifacio feci. Quid conſequutum eſt? Mox dicitur miſiſſe famulum proprium, qui ſub nundinas vulgaret atrocem rumorem, Eraſmum [illegible] Baſileæ, conditionibus grauiſſimis, vt ſcriberet librum & Epiſtolam contra ſeipſum, deinde [illegible]. Et hic ante abitum iactaret ſe adegiſſe Eraſmum ad conditiones ad quas ipſe noluerit deſcendere pro tribus millibus aureorum. Hic rumor mirumq; exhilarauit plerosq; [illegible]. Quid multis? Quæ exultatio de nihilo? Hæc ego ſuſpicabar futura,ſed neque Beato,neque Bero potui perſuadere,qualis eſſet artifex. Et eram plus quam occupatiſſimus,præſertim in nouis libellis. Quæ eſt hæc Germaniæ leuitas? Omnes Euangelici ἐκκέχηνον exultabant Eraſmi autoritatem ſepultam, amici metuebant. Et hæ fabulæ de Hutteno,de Othone, de hac lite aguntur per quondam Euangeliſtam Argentinenſem,qui ſe fingit amiciſſimum, & putat me non intelligere,ego cogor diſſimulare. Semper prouocaui principes à ſæuitia, quo ſtudio concitaui mihi quorundam iras. Poſthac nec compeſcam illos nec incitabo,ſed relinquam illos ſuo ingenio,nec enim vllum finem fore video,niſi [illegible], quam ad multos peruenire miſerandum eſt. Sed hæc Chriſto relinquam. Mitto ad te poſtulationes illius, meam reſponſionem, & arbitrorum ſententiam, vt rem omnem cognoſcas,& amicis communices.

Libelli inſcriptionem promitto,iam amico,& amicitiæ nomine. Nec eſt prçſcriptum tempus,nec ſemper naſcuntur libelli,& multi ſunt quibus hoc officium debeo pro meritis.

Epiſtolam ad ducem promitto ciuilem, & quatenus licet cum tali principe agere. Fortaſſis odit Epph. ob alias cauſas mihi incognitas. Neq; enim ſine cauſa eſt,quod ſeptem annis hic agens ocioſus nunquam interim inuiſit patriam. Arbitrium nominatim dicit, ad euitandam moleſtiam & citra notam alterutrius. Ac præſcribit, vt vtrinq; offenſç & querelç aboleantur. Primos tuos articulos ita mihi pręſtandos dicit,vt ſcripto præcepi,ſcriptum vides,quod lædit & probauit Epphendorpius.

De Eleemoſyna non grauor. Nam arbitrium Iudicum facile cum meo conſentit, nec eſt præſcriptum tempus & plus largio mea ſponte.

Fortaſſis negabit ſe ſparſiſſe hos rumores: quod ſi fecit,quid hac perfidia deteſtabilius?

Dixit apud me,te ſibi ſcripſiſſe: tuere famam tuam: ſtringe calamum in Eraſmum. Sciebam rem ſe aliter habere. Dixit Melanchtonem ſibi reſpondiſſe,quod ſcripſerat,de alio quodam ſcripſiſſe. At Melanchton affirmauit,nec ſe ſcripſiſſe quicquam vnquam Epphendorpio,nec illum ſibi. Optarim mi Bilibalde,horum exemplar communicari amicis,atq; etiam mitti in cõſilium ad amicos, præſertim ad Hermannum Nouæ Aquilæ comitem,& Iohannem Vlattenum omnium mortalium candidiſſimum. Tibi precor proſperam valetudinem. Nos tenuiter valemus,ſed interim ſufficientes immenſis laboribus. Nam Auguſtinus quatuor prelis exceditur: Adagia,duobus,præter alia. De Pandectis quæſo vt nos reddas certiores. Baſileæ 8. Cal. Maias Anno 1528.

Non relegi,ignoſce. Agnoſcis tuum.

BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS ERASMO ROT. S. P. D.

SVum officium facit affinis iſte meus, Eraſme amiciſſime, quod te colit, ac ſubinde meo nomine ſalutat: probe enim nouit, qua te proſequar beneuolentia. Poterimus eius opera in mittendis litteris vti, quæ neſcio quo fato, aut tardiſſime redduntur, aut etiam penitus intercidunt. Diu enim nullas abs te accepi, quamuis ipſe aliquoties ſcripſerim: & niſi ex Epiſtolarũ tuarum farragine te mihi reſpondiſſe deprę hẽdiſſem, ne nunc quidẽ id ſcirẽ. Quã vero fideliter & meæ tibi redditæ fuerint, vel Alamiri noſtri diligentia ſatis declarat. Ceterum inſulſiſſimam inuectiuã Eduardi Lei legi, imo vetius vidi. Quis enim ſuſtineat legere librum tam ſine mente, ſine fronte, ſine litteris, ſine omni dote humana? Legi & tuam Apologiam, quæ tamen pollicetur reſponſionem ad illius Annotationes. Scire cupis, quid ſentiam? vellem omnino tacuiſſes, aut ita homini vt dignus erat reſpondiſſes. Sed periculum erat, ne ſilentio obiecta videreris agnoſcere. Quaſi vero optimus ac doctiſſimus quisque non intellecturus fuerit, cuncta quæ ille furioſius & impotens ſui euomuit, meras eſſe ſycophantias & impudentiſſima mendacia. Habet ſuam faciem veritas. Et iſte rabioſulus adeo apud ſe non eſt, vt ipſe frequenter prodat ſeipſum. De improbis vero & mendicis, nulla tibi debebat eſſe cura. Quanquam, qui inter hos ſunt paulo minus ſtolidi ſentiunt ac damnant hominis prodigioſam arrogantiam, inſcitiam ac virulentiam: quam execrantur etiam ii, qui tibi parum bene volunt, & indignantur propugnatori leuo, magis quam Leo, qui ſuam cauſam tam infœliciter egerit, vt melius fuerit quieuiſſe. Vtinam igitur, poſteaquam tibi non eſſe ſilendum cenſueras ementitæ, & fictæ modeſtiæ immodeſtiſſime reſpondiſſes, & cuncta Rhetorices ſpicula contra tam purulenta, ac tartareo veneno tincta conuicia ſcelerati capitis diſtrinxiſſes. Sed volebas modeſtiæ memor eſſe, nec malum pro malo reddere: ſanum profecto propoſitum & à nemine bono non laudandum. Verum ſi ita perpetuo feceris, quid tibi ab æmulis expectandum ſit cogita, ſi viderint cuiuis audaci ac ſtolido impune eſſe Eraſmo maledicere, & capiti tuo illudere. Quare te per tuam gloriam, ac per noſtram amicitiam obteſtor, ne poſthac quemuis rabulam reſponſione tua dignum cenſeas, aut ſi omnino reſpondendum duxiſti, non per te ipſum, ſed per coquum quempiam aut ſtabularium reſpondeas. Agnoſce te ipſum, qui maior es, quam vt cum talibus in eam palęſtram deſcendas, ex qua victor etiam nil niſi ignominiam referre poſſis. Quod ni ita feceris. Sycophantarum turba tandem obruare neceſſe eſt. Nunquam enim quieſcunt iſti, ſed aſſidue contra optimum ac doctiſſimum quemque, nec non veritatem ipſam debachantur. Nec mirum, quo pacto enim benedicerent, quo nil niſi maledicere didicerunt? quorum animus, ingenium, mores eiuſmodi ſunt, vt longe præſtet, ab iſtis vituperari, quam laudari maleque quam bene audire. Ceterum cum ſint inſanies ipſi, vt animi veneno delit oratio, cum ſint inertes, vt noluit interim abeſſe à ſuis voluptatibus. Poſtremo cum metuant, ne minus colligant caſeorum, indies accreſcente aduerſus eos orbis odio, non mirum ſi quærunt talem hiſtrionem, qualis eſt Leus, qui perſonatus & inſtructus alienam agat fabulam, & infamem gloriam præmii loco ferat? Hunc oportet, nec frontis habere quicquam, nec cordis, ſed tantum linguam effrenem ac meretriciam procacitatem. Quo quidem in genere Leus iſte vincit omnes, quotquot ante hac prodierunt in proſcenium, quos tamen aliquot ſpectauimus inſigniter impudentes. Quis enim non intelligit, à quibus conſutus ſit iſte calceus? Sed Leus induit, acturus pro multis fabulam, hoc eſt, orbi exhibiturus teterrimum monſtrum, ex inſcitia, arrogantia, vanitate, virulentia, impudentiaque conflatum. In ſumma tale quale depinxiſti in libello quo reſpondens Latoni dialogis, mira quidem breuitate, ſed vt nihil fieri poſſit abſolutius. Quemcumque contemplabaris animo cum illa ſcriberes, certe deſcriptio tua aptiſſime congruit cũ imagine operis Leici. Et in hoc vno viſus eſt mihi aliquid humanæ mentis habere, quod agnouit imaginem ſuam. Scio te non imperitum eſſe pictorem. Sed nemo poterat Leum exprimere rectius, quã expreſſit ſeipſum. Totus ille tibi placuit, & ſe totum expreſſit. Quod ſi tu prædicaſſes hominem ad inſaniã vſq; glorioſum, vſq; adeo ſibi placentem, vt miretur non verti in roſam, quicquid calcauerit, ſe vnum admirantem, ſibi pulchrum, ſibi doctum, ſibi ſanctum, cum nulla omnino re bona ſit præditus, nec quicquam habeat in pectore, præter venena, quanquã veriſſima dixiſſes, tamen fortaſſis nõ omnes erant tibi credituri. Nunc ipſe Leus ſe talem expreſſit. Ego mi Eraſme pluimum fido tuæ ſimplici probitati, vix tamen eram crediturus tantum ſtultitię, tantum arrogantiæ, tantum fuci, tantum ſtoliditatis, tantum malitiæ eſſe in vllo pectore humano. Si tamen iſte Leus homo dicendus eſt, ac non potius teterrima belua. Si quiſquam fuiſſet nequior, ſi quiſquam inſanior, hunc ſibi delegiſſent huius prouinciæ, quam iam pridem agunt, proconſulem. Neque enim nouum eſt quod agunt. Vetus hoc iſtis ſtudium eſt, inſignium virorum famam contemerare, & optima conantibus obſiſtere. Nam vt vetuſtiora prætereamus, quæ pars orbis ignorat, quam peruerſis, quam ſycophanticis, quam ſceleratis machinationibus vexauerint inclytum & optime de Germania, optime de litteris meritum Capnionem? Vt interim ſileam ſpurciſſima conuicia, quæ in eximium illum ac vere generoſum

nouæ

nouæ Aquilæ Comitem, quæ in nobilem Huttenum, deniq; in me & omnis Capnionis amicos euomuerunt. Quid non moliti ſunt in optimum Iacobum Fabium? Nam quæ aduerſus Lutherum iam pridē machinantur, forſitan tacere præſtat, ne me quoq;, quod iam diu egere, ſub amicitię illius prętextu in ius rapiant, ac de crimine hæreſis cauſam dicere cogant. Verum id nullus ignorat, eo temeritatis illos progreſſos eſſe, vt & Pontifici ſummo, ad quem pręcipue huiuſce rei cognitio ſpectat, negotium hoc, quod eum tum in manibus habere ſciebat, extorſerint, & priuſquam ille ſententiam tuliſſet, hæreſeos cōdemnauerint authorem. Ceterum per gratias quid aliud tot ſycophantiis, probris ac conuiciis effecere, quam quod ſuam ſtoliditatem parem malitiæ traduxere, ſeque Deo pariter ac hominib. reddidere inuiſos? ſiquidem res illorū culpa deducta eſt, vt iam nihil placeat bonis omnibus, quā quod iſtis maxime diſplicet, iſq; optimus eſſe videatur, de quo ipſi peſſime ſentiunt. Macte igitur virtute, qui dignus ſis viſus, quem impuriſſimi ſycophantæ per ſceleratiſſimum hiſtrionem Leum virulentis ſuis maledictis inceſſerēt. Haud enim maiori laude extolli poteras, quam vt talium ornaueris vituperiis, nec vnquam bonis & eruditis placeres, niſi Leo Leique ſimilibus indoctis hypocritis diſpliceres. Ne quid igitur Eraſme commouearis, ſi inuidi ac vere miſeri homines ſeipſos torqueant, & ſuo fungantur officio, idque faciant quod nunquam non faciunt. Talia enim veræ virtutis tibi iacta ſunt fundamenta, talem probitatis & eruditionis conſequutus es exiſtimationem, vt eam nullus liuor, quamuis edax valeat abolere. Tantos deniq; ac tales vndique tibi conciliaſti amicos, vt etiam tacente te defendere, & a ſceleratorum rabularum iniuriis & contumeliis vindicare poſſint & audeant. Sed te laudare deſinam, ne Leus rumpatur inuidia, cui precor lentum ac longum exitium, quo digniſſimus eſt. Si tamen prius commemoraro, à quo crimine te nuper defenderim. Conueneramus plerique, ac inter cetera de te ſermo incidit. Cumque nonnulli te tuaque ſummis extuliſſent laudibus, ſanctiſſimus quidam, qui forte aderat ex mendicorum genere Theologus, laudes tuas admodum moleſte ferebat, ac ſubinde concutiens caput, neſcio quid ſecum cornicabatur. Id ſentiens rogo; nunquid eſſet quod in te minus probaret. At ille vultu ad grauitatem compoſito, multa eſſe reſpondit, quæ quis merito in te reprehenderet. Cum adigi non poſſet, vt vnum proferret, tandem importunitate mea ſubactus, tametſi decreueram ſilere, inquit: Tamen quando me vrges, ne quis me putet inuidia ſtimulatum dixiſſe, quod dixi: Eraſmus ille veſter, & quem tantis effertis præconiis, libenter comedit gallinas, idque non aliorum relatu, ſed cum hominem Baſileæ cognouiſſem, duobus hiſce oculis conſpexi. Tum ego, Furtiuasne an emptas? Emptas, ait ille. Longe inquam pernicioſior eſt vulpecula illa ſceleſtiſſima, quæ mihi quotidie è corte gallinas rapit, nec vnquam ſoluit precium. Rogabam num vero gallinas poneret inter flagitia. Maxime, inquit. Nam eſt gulæ vitium, & eo grauius cum aſſidue & [illegible] committitur. Adieci, forſitan diebus quibus fas non eſt. Non, inquit, ſed nos ſacros viros ab omni epularum lautitia abſtinere decet. Atqui bone pater, ni fallor inquam, haud farre, aut hordeo tantum ſaginaſti aqualiculum (nam obeſior erat) & ſi gallinæ quibus ventrem farsiſti, adhuc pipare poſſent, vel exercitus ac turbarum ſtrepitum vincerent. Vide quam ſtrenue impiam ac nefariam defenderim ὀψοφαγίαν. Sed tu me forſitan nugas agere exiſtimas, ego tibi per ſanctam hypocriſin me vera ſcribere paratus ſum deierare. Sed ne cuncta tua laudare videar, habes quæ & ego non iniuria reprehendam. Nempe quod Leo tam diuino viro ſacris [illegible] ſenectutis tempore, ſomniando, ſeu potius paſtoris illius inſtar bibendo, litteras Hebræas & Græcas omnes deuorarit. O felicem Eccleſiam, ſi illi ſuum dulce otium reliquiſſes. Nunc opinor habet quod agat in extremam vſque ſenectam. Sed oportet nos eſſe fauentes homini, quibus non nihil laudis ab eo viſus eſt aſpergere. Quod niſi agnouerimus, vereor ne nos omnes appellet mortalium omnium ingratiſſimos. Quare noſtrum erit quotannis Leico nomini, aliquo panegyrico gratificari, [illegible] hoc eſſe ſatis abunde repoſitum. Quod in ſuperiorem Germaniam te venturum eſſe ſignificas, multis de cauſis probo conſilium. Nam præterquam quod hic me conſpicies, quales quantoſque vndique tibi conciliaueris amicos. Inuitarem te vt primum ad nos accederes, niſi hic peſtis recrudeſceret, egoque fugam circumſpectarem. Sed breui deſituram ſpero. Nam ſumma diligentia occurritur malo. Sub Carolo regis aduentum te expectabimus, interim lues graſſari deſinet. Ex veteri enim inſtituto, primus noui Regis conuentus hic celebrari conſueuit. Oſtendi Alardo aliqua noſtra cubicula quibus te accipiam non in amœna, ipſe regia eſſe dicebat. Quin & hoc polliceor, vltra gallinas gallos gallinaceos, filios ac filias gallorum me abunde appoſiturum. Tu interim bene vale Eraſme amiciſſime. Etiam atque etiam meminetis, te longe feliciorem eſſe contumeliis ſtolidorum, quam laudibus amicorum, quas nunquam tam ægre ferrent, niſi mihi certo certius cognoſcerent te eruditione ac probitate, immortalitatem etiam viuenti induiſſe. Iterum vale. Norimbergæ pridie Calend. Maias. Tuus Bilibaldus Pirckheimer. Cum hæc ſcripſiſſem, certior factus ſum, Oecolampadium noſtrum vigeſimo tertio April. monachum eſſe factum, in monaſterio Saluatoris iuxta Auguſtam, ordinis S. Brigidæ, in quo mulieres primas tenere conſueuerunt. Vtinam ſibi rectius conſuluiſſet.

ERASMVS ROTERODAMVS BILIBALDO PIRCKHEIMERO S. D. LI.

NOn deerant Bilibalde clariſſime, qui mihi darēt idem conſilium, quod tu nunc prudenter quidem, & amice, ſed tamen ſero das. Deus auertat, vt vllius hominis virulentia ſic me à ſtatu mentis dimoueat, vt laxatis maledicentiæ habenis debaccher in famam alterius. Quid enim hoc aliud ſit, quam cum inſaniente inſanire? & ſic alienam vlciſci malitiam, vt ipſe fias malus? Atq; vtinam is ſim, qui iuxta doctrinam Apoſtolicam, benefactis malefacta vincam. Certe decreueram obticeſcere, ſed ab eo propoſito duo tresve quędam res auocabant. Primum verebar, ne ſi ipſe diſſimulaſſem, pro me vno multi exiſterent, qui Leum multo inclementius accepiſſent, quam ego accepi. Qui etiamſi durius, aut eruditius aggreſſi fuiſſent hominem, tamen haud ſcio an rem æque appoſite fuerint tractaturi: fortaſſe quidam ignari, quam nihil ſapiat, quamque & apud ſuos contemptus ſit Leus, plus illi tribuiſſent, quam meretur. Et vt eſt hominis ingenium, hoc ipſum palmarium ac triumphale iudicaſſet, ſi pluribus celebribus, & eruditis viris mouiſſet ſtomachum. Mihi tota hominis natura, & omnes negotij circumſtantiæ penitus erant cognitæ. Deinde toto biennio miris cuniculis egerat hoc, mirus his in rebus artifex Leus, vt eſſet Annotationum ſuarum incredibilis apud omnes expectatio. Scribebat ſexcentas epiſtolas, ad hunc vſum habebat amanuenſes aliquot: primus excipiebat aduenas, præſertim Anglos, eos conuiuiis faciebat ſuos: mox arte confictis mendaciis implebat, ſed miram interim modeſtiam ſimulans, quo maiore cum fide læderet famam proximi. Abeuntes omni mendaciorum genere dimittebat. Quibuſdam oſtendebat etiam ſi quid eſſet in Annotationibus ſpecie frondeque plauſibilius. Monaſteriorum fauorem xeniis, cibo vinoque redimebat, præſertim horum, quæ ſciret apud populum opinione ſanctimoniæ commendata: habebat omnibus locis, in quos huius fabulæ ſcenas fuerat partitus, quorum nemo non ſtrenue erat in negotio. His rebus tandem effectum eſt, vt hi quoque redderentur ſolliciti, qui me probe norant, & ſe Leum noſſe putabant. Itaque ſi nihil reſpondiſſem, periculum erat, ne ad menſes aliquot, alienatis complurium animis periret nonnulla pars fructus, quem tot vigiliis venabar. Nam meç gloriæ iactura ſane leuiter mouiſſet animum meum. Cur enim verear aliquam famæ partem Chriſtianis ſtudiis impendere, qui vitæ bonam partem impendam: Proinde ſic Leo reſpondimus, vt & illi ſtultiſſime ſperatam gloriam detraxerimus, & veterem noſtram modeſtiæ laudem tueremur. Habes optime Bilibalde conſilij mei rationem, cuius me nōdum admodum pœnitet. Etiamſi nullius temporis iactura me grauius affecit, quam illius ſeſquimenſis, quo Lei nænias non minus inamœnas, quam indoctas, ac virulentas & legimus & refellimus. Porro quod vereris ne hæc mea lenitas multorum inuitet maledicentiam. Ego grauius eſſe periculum arbitror, ne ſi maledicentia maledicentiam inuitet, nullus ſit inſaniendi finis, quando iam propemodum res in rabiem exiit. Hoc cōſilio Deus vetuit, ne quis de Cain ſumeret vindictam, ne reciprocis vindictæ vicibus nullus tandem eſſet finis. Vtcunq; res habet, ego ſycophantarum turba malui obrui, quam committere, vt hanc gloriam amittam, neminem adhuc ſcriptis meis factum eſſe nigrum. Nam Leus ſibi imputet oportet, ſi qui male de illo ſentiunt. Porro quod ſuſpicaris Leum ſubornatum hiſtrionem, vt monachorum ac Theologorum partes ageret, quanquam facile credam huius actionem gratam fuiſſe quibuſdam, quod male volūt bonis ſtudiis, tamen magis arbitror illi potiſſimum in conſilio fuiſſe proprium ingenium, ad hæc natura propenſum. Non alium fuiſſe prædicant, qui nouere puerum: ſemper ſæuus erat ac vindex, omnibus inuidebat, non ferebat quenquam parem, multo minus ſuperiorem: ſolus haberi in pretio volebat, gloriarum ſitientiſſimus, ſuæ ſententiæ mire pertinax. Talis erat puer, talis adoleſcens, talis iuuenis, talis nunc etiam vir eſt, niſi quod cum ætate fere ſolent accreſcere vitia. Atque vtinam vel ſenex fiat aliquando ſui diſſimilis. Quod mihi plurimos non minus doctos quā potentes amicos gratularis, quod nominis immortalitatem recte factis parram, quod me liuore maiorem facis, nimium facis amanter, mi Bilibalde, dum amicum vndique impetentibus ſycophantarum machinis, periclitantem, vt tu putas, blanda conſolatione ſubleuas. Ego iſtam immortalitatem nihil moror. Recte facta non agnoſco, tantum adniſus ſum aliqua ex parte induſtria mea prodeſſe ſtudiis publicis, & ad ſynceram amplectendam Chriſti doctrinam excitare mortalium animos. At vereor ne res in diuerſum exeat. Hactenus ad ſcholaſticam ac diſputatricem Theologiam pigebant ac nauſeabāt piæ mentes, & mox ad Euangelicæ veritatis guſtum ceperant hilaraſcere, ſed tanta contentione conſpiratum eſt ab iis, qui ſuam gloriam Chriſti gloriæ præferunt, vt verear ne res in diuerſum exeat. Et hæc geruntur per eos, qui vulgo habentur lux mundi, habentur ſal terræ. Nunc ſanctum ac pium eſt in ſacris concionibus, pro veritate Euangelica, improbis mendaciis, veluti de plauſtris debacchari in famam proximi. Et ô peruerſam malitiam, in odium quorundam & in gratiam principum, quorum fauorem captant, ea prædicant apud populum, quæ ipſi apud ſe damnant: Nouos libros reiiciunt, ſed qui bonis litteris, quas cane peius oderunt & angui, conditi ſunt: Verum quid iſti interim ſuis nouis libris nos doceant, in præſentia nec vacat, nec libet referre, & tamen pudet meminiſſe, quod illos non pudet ſcribere. Iam de Luthero nihil aliud dicam, niſi quod in præſentia ſolum impune licet, mihi vehementer do-

Digitized by Google

ter dolere, tale ingenium, quod videbatur futurum inſigne quoddam organum obueniendæ veritatis Eccleſiæ Euangelicæ, ſic exaſperatum eſſe rabioſis quorundam clamoribus. Fabulam de τῆς ἀνθφαχίας calumniatore riſi ſatis; & tibi tam bono patrono xenium debere fateor me. De dulci feliciq; Lei otio, ſalſe tu quidem iocis, ſed tamen extra iocum, vtinam ille vel nunc ad ſuum otium reddeat expertus Martis aleam. Sed dicitur magno conamine redintegrare bellum, fretus abbate quodam longe ſtolidiſſimo, qui ſolus illius nænias appellauit ſacras Annotationes. Quis credat illi micam eſſe mentis ſanæ, quem non pudeat re tam turpiter geſta, rurſum in harenam prodire? Quod ſi facit, certum eſt non colluctari poſthac cum illa ſcabie. Docti complures è Germania miſerunt ad me faſciculos epiſtolarum, ſeu potius voluminum, quibus Leum fruſtulatim diſcerpunt. Eas omnes ſic preſſi, vt nec legendas cuiq; dederim, ſiue quod cupiam huius tragœdię finem eſſe, ſiue quod nolim Leum videri tāti, vt in illum, tot ac tales viri ſtylum ſuum acuant. Quare ſicut arbitror plane eſſe, ita plane ludum ac iocum eſſe cupio, quod minitaris Germaniam illi panegyricis annuis litaturam. Nā id ſi fiat, ipſe ſibi plane Deus eſſe videatur. In adornāda profectione Germanica, plane Callipidē agimus. Regiam tuam cupide videbimus, ſi modo citra magnum itineris diſpendium liceat. Mihi vero vel tugurium quauis regia ſplendidius erit, quod habeat Bilibaldum. Sed ais peſtem ſub Caroli Principis aduentum deſituram. Quis vates iſtuc futurum prædixit? Quod ſcribis ab Oecolampadio factum, iam ex illius litteris ſubodorabar futurum. Id ſiue iudicio fecit, ſiue animi morbo, quādo mutari non poteſt, precandum eſt, vt illi ac nobis quam optime vertat. Video res humanas ſic vndiq; corruptas, vt nullis vnquam ſeculis exiſtimem plus licuiſſe impudentiæ, plus licuiſſe ſtoliditati plus licuiſſe ſceleri. Et nonnunquam libet aliquo profugere, ſed vereor ne quocunque me reuertero, ſequatur moleſtia. Proinde tutius arbitror mali remedium ab animo petere potius, quam à loco aut vitæ inſtituto. Bene habet, quod Chriſtus in tanta vitiorum caligine nobis Euangelicæ doctrinæ ſcintillas reliquit. Bene vale vir ornatiſſime. Louanij, Nonis Septembris, anno M. D. XX.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO S. P. LII.

A Tuo, mi Bilibalde, calamo, nunquam metui, iam pridem expertus & prudentem tuam ciuilitatem & animū in amicitia tuenda cōſtantiſſimum. Verum illud me male habebat, Oecolampadium meum nomē præter cauſam ſuis libris admiſcere, cū ex me ſciat, mihi ingratū eſſe ab eo nominari: ingratius vituperari: ingratiſſimū laudari. Nec tamen ille finem vllum facit. Huius rei nihil vnq̄ imputaui meo Bilibaldo. Nam multa dolent, quæ nulli poſſum imputare de ſilentio tuo præter ſolitum, ſi non nihil dubitaui, mirum videri non debet, quum & ipſe ſcias, quantę ſint humanorum animorū mutationes, Euripū dicas, quot artes quæ improbitas linguarum, præſertim hoc ſeculo. Huius tamen ſuſpiciūculæ quemlibet leuis nō omnino me pœnitet, quæ litteras tuas deſideratiſſimas extorſit. Quod me reuocas ab apologiis, agnoſco prudens & amicū cōſilium: nec id tuum vnius eſt, ſed omnium fere cordatorū qui mihi bene volunt. Verū hoc eſt fati mei, plurib tamen obticui quam reſpondi, certe ſutori reſpondiſſe ſemper pœnituit, quod tamen magni amici impulſu feci. Dorpiū toties ad ingenium redeuntē vici. Si Lec tragicas molitiones, & ſtunicæ fumos ex Hiſpaniis, quę parum ſuccedebāt, Romam translatos pernoſſes, minus improbares factum. A Luthero quietem agere, per Principes nū licuit. Lutetiani Theologi quidā per Leum quem noſti, olim orſi ſunt ſuam fabulam, q̄ nunc eodē impulſore renouarūt ſubornato Bedda cui reſpondi. Qua de re mihi omnes amici gratulantur, hęc eſſe ꝑdita me viuo. Nā expectabant indies mortē meam, vbi vident viuaciorem q̄ vellēt, Impatientia victi proſilierunt in proſcenium, impune vt putabant peracturi ſuam fabulam, Eraſmo ſepulto. Idem quidā in Hiſpaniis conflato rurſus libello ſycophantico tantū tumultus ibi excitauit, vt res & Cæſarem & aulam, & Archiepiſcopos & Academias exerceat. Tantū valet illud ſtolidū animalculū, ad diſſidia natum. Quanquā nec hic illi res ſuccedet, licet habeat ſeptem monachorū ordines ab ipſo ſtantes. Nec ita nullum temporis operi in his rixis colloco. Longe plus datur epiſtolis, interdum nec iucūdis, nec neceſſariis Facile credo quod ſcribis de Eccleſiaſtis. Nam video populum exoriri, à quo vehementer meus abhorret animus, de cataſtrophe magnopere metuo, perit cōcordia charitas, fides, diſciplinæ, mores, ciuilitas. Quid ſupereſt? Iuuenis ille glorioſus de quo ſcribis, magnum malum acceſſit ſibi, nec facit finem. Quum totius Huttenicæ tragœdiæ fuiſſet autor abuſus familiaritate noſtra, miratur ſi Principi ſcripſi, vt illud ingenium ab illis nugis ad honeſtam aliquam functionem auocaret. Calculum tibi meliorem gratulor. Meus mutatus eſt in aliud morbi genus perpetuum ſed tolerabilius. Ego medicis valere iuſſis, Deo me cōmiſi, de Alberti Dureri nomine celebrando mea ſponte cogitabam. Tamē admoneri gratū eſt. Iam iſti podagræ mea quoq; cauſa male precor, per q̄ tibi non licuit epiſtolam tuam abſoluere, quum tuarū prolixiſſima quęq; mihi ſoleat eſſe iucundiſſima. Cæſarē ornare te pro tuis meritis ſane gaudeo. Vtinā & morbū queat auferre. Hęc ad tuas ad me litteras. Nūc ad epiſtolā, qua veluti ἐπιμετρῶν de Oecol. cuiꝰ negotij me iudicē eſſe noluiſti,

noluiſti, nihilo ſecius tamen licuit ex ea ſummam capere voluptatem, non tantum ob id, quod lepidiſſimis ſcateat iocis, ſed quod te quoque hilariter viuere declaret. Ex ea didici quod neſciebam, me rurſus ab illo attractam opinionem illius longe meliorem nunquam dixi. Illud inter amicos dixi, me poſſe in illius ſententiam pedibus diſcedere, ſi probaſſet eam autoritas Eccleſiæ, ſed adieci, me nullo pacto ab ea poſſe diſſentire. Eccleſiam autem voco totius populi Chriſtiani conſenſum. An idem dixerint hypocritæ, quorum meminiſti, neſcio. A me certe ſine fuco dictum eſt, & ex animo, nec vnquam Euchariſtiæ veritate vacillaui. Quantum apud alios valeat autoritas Eccleſiæ, neſcio. Certe apud me tantum valet, vt cum Arrianis & Pelagianis ſentire poſſim, ſi probaſſet Eccleſia, quod illi docuerunt, nec mihi non ſufficiunt verba Chriſti: ſed mirum videri non debet, ſi ſequor interpretem Eccleſiam, cuius autoritate perſuaſus credo ſcripturis canonicis. Eſt fortaſſe plus vel ingenij, vel roboris in aliis. Ego nulla in re tutius acquieſco, quam in certis Eccleſiæ iudiciis. Rationum & argumentationum nullus eſt finis. Agnoſcit tua prudentia quibus epiſtolæ tuæ verbis per hæc reſponderim. Plura tecum libebat quidem, ſed minime licebat. Excuditur totus Auguſtinus. Hoc oneris cum ſemper recuſarim, tamen obtruditur humeris meis. Bene vale. Datum Baſileæ poſtridie Lucæ, M. D. XXVII.

ERASMVS ROTEROD. TVVS.

LIII.

ORſus eram de Euchariſtia ſcribere aduerſus Oecolampadij ſententiam ante annum, & initium adhuc apud me eſt. Verum conſiderabam, me nihil aliud profecturum, niſi vt hic excitarem tumultum. Tum enim regnabat Oecolampadius & adhuc plebem habet addictam. Præterea audiebam Roffenſem & Parriſinos ad hanc prouinciam accinctos. Nec mihi deeſt, quod agam, vt hoc non agam. Rurſum vale. Durerum ſalutabis meis verbis amanter. Clareanus totus tuus eſt. Berus item & ſuffraganeus applaudunt.

ERASMVS ROT. BILIBALDO BIRCKHEIMERO S. D. LIV.

MAgnam voluptatem attulit mihi Epiſtola tua, Bilibalde, tam alacris ac geſtiens, declarat enim tibi a podagra & calculo ferias eſſe; quod vtinam ſit perpetuum. Quod mihi gratularis elapſo, tu quidem & amanter facis, nec ſine cauſa. Vt enim nihil fuerit periculi Baſileæ, certe Friburgi magiſtratus me ſumma cum humanitate excepit. Cœlum autem comperio tam amicum meo corpuſculo, vt hic propemodum videar repubeſcere. At antea mihi perſuaſum erat, hic Iouem eſſe triſtem & incommodum, ſemper nubilũ ac nebuloſum: & habimus ſane cœlum iam diu prodigioſe pluuium, qua de re tetraſticho luſimus:

Obſecro, quid ſibi vult, ingens quod ab æthere nimbus
Noctes atque dies ſic ſine fine ruit?
Terrigenæ quoniam nolunt ſua crimina flere,
Cœlum pro nobis ſoluitur in lacrymas.

Verum hoc incommodum huius regionis non eſt proprium. Baſileæ torrens quidam, qui ſub terra labebatur, ſubito erumpens, tantam inuexit calamitatem, vt negent iacturam centum millibus ducatorum ſarcire poſſe. Tamen hoc quoq; cœlo ſat commoda valetudine ſumus. Ceterum quemadmodum gaudemus diſceſſiſſe: ita vehementer inuiti diſcedebamus. Ante annos quindecim cœpi cum ea ciuitate habere commercium, quam toties è Brabantia recurrens inuiſi, denique annos ferme octo, perpetuo illius hoſpitio ſum vſus, commodo ſane bonoque. Ibi Iohannes Frobenius obtigerat amicus, quo ſynceriorem ne optare quidem à ſuperis poteram. Nec alius erat in me totius familiæ animus; vnde & mea erga liberos beneuolentia nihil illius morte eſt imminuta. Proinde ciuitatem illam propemodum adoptaram in patriæ locum. Nec ego, ni fallor, illi fui grauis aut incommodus hoſpes, id quod nauim ingreſſurus tetraſticho ſum teſtatus, quod aureus ille Bonifacius Ammerbachius, qui profectionis fuit comes, ſuis tabellis excepit. Eſt autem plane nauticum, ſi libet audire:

Iam, Baſilea, vale, qua non vrbs altera multis
Annis exhibuit gratius hoſpitium.
Hinc precor omnia læta tibi, ſimul illud, Eraſmo
Hoſpes vti ne vnquam triſtior adueniat.

Certe arbitror in ea ciuitate neminem eſſe, cui ſit quod iure de me queri poſſit. Priuſquam Lutheraniſmus eo demigrarat, eram & Eccleſiaſticis, & Magiſtratui, & populo gratioſus. Mox vbi perſpexerunt, à me nunquam impetratum iri, vt me tumultuoſo negotio comitem præberem, nedum ducem, ſordidi quidam & intemperantiores cœperunt obgannire. Tandem epiſtolis, picturis, ac libellis

bellis inceſſere. Id facile deuoratum eſt. Nec aliud illi profecerunt, niſi quod, quo vehemẽtius adnitebantur, vt me vel inuitum in factionem propellerent, tanto magis abhorreret animus. Tales enim vidi mores, vt etiamſi minus diſplicuiſſent dogmata, non placuiſſet tamen cum huiuſmodi fœdus inire. Quum perſpicerem rem paulatim ad ſumma tendere, iamque vix inuidiam principum, & obtrectatorum apud meos ſuſtinerem, qui iactitabant, me non tot annos in ea ciuitate commoraturum fuiſſe, niſi tacitus probarem, quæ illic gererentur: ſubinde abiturientem me, nunc remorabantur orſa, quæ niſi adeſſem, abſolui non poterant, nunc alia quædam alligabant, ſed inprimis periculum, ne mihi pernicioſum eſſet, ſi nidum ſatis commodum, cui tot annis aſſueuiſſem, magno ſalutis diſcrimine relinquerem. Sola enim vita recuperari non poteſt ſemel amiſſa. Ceterum vbi publicitus omnia templa ceſſiſſent ei factioni, cui me nunquam volui addicere, & ſublatis aris ſæuitum eſſet in ſtatuas ac picturas, tum nihilo ſecius his peractis, identidem noui quippiam exoriretur, reſque videretur ſpectare ad ſeditionem, ſtatui vertere ſolum, vtcunque cederet profectio. Huc quum me magis etiam animaret Ferdinandi regis voluntas, qui tum Spirenſi conſilio præſidebat, nonnihil etiam ſtimulabant quædam non ſatis auſpicata præſagia. Nunc ſtolidus ille Thraſo minitabatur iudicia, nunc alter ille Viperinus, ſimile quippiam moliebatur: quumque nihil haberent, quod obiicerent, tamen amicos videbam ſolicitos, ne vel optimam cauſam ſub talibus iudicibus perderem, quibus vtcunque dediſſe anſam, ſatis erat futurum. Ergo quum ſtaret ſententia diſcedere Baſilea, conſultatum eſt, vtrum furtim ſubducerem me, an palam excederem. Alterum erat tutius, alterum honeſtius. Nos honeſtum tuto prætulimus. Iam præmiſeram duo plauſtra ſcriniis & ſarcinis onuſta. Nam id clam fieri non potuit. Poſtridie nunciatum eſt mihi, Eccleſiaſtes omnes mihi vehementer infenſos, duabus de cauſis: Altera, quod aditurus hortum Frobenianum, ipſis conſpectis deflexiſſem ad dextram, ore veſte obturato, quaſi geſtu ſignificarem abominationem: quum os texerim ob ventos incommodos, qui admiſſi ſolent interdum dentium cruciatus gignere, & ad dextram ex more deflexerim, quod altera via eſſet, vt anguſta, ita excrementorum fœtoribus moleſta: altera quod in colloquio Cyclopé notaram quendam prælongo naſo, qui ouem geſtaret in capite, vulpem in pectore. Is iocus cum tortus eſſet in vnum ex amanuenſib. meis, qui ſat bene naſatus, pileo ouillo vteretur (nam tale pileum geſtare Oecolampadium, nunquam audieram) exiſtimabant eo notatum Oecolampadium. Ab his igitur ne quid forte mihi moueretur Tragœdiæ, præſertim rebus ad eum modum exulceratis, per litteras excuſaui me paucis Oecolampadio, inuitans etiam ad colloquium, ſi pluribus vellet mecum agere. Is nihil cunctatus venit, eiq; facile ſatisfeci: negabat enim ſe fuiſſe offenſum. Quod ad amicitiam attinebat, negaui me vnquam inimico in illum fuiſſe animo, niſi quod in dogmatibus quibuſdam diſſentirem. Tandem cœpit ſuadere, ne diſcederem, ad eam rem, quum multis argumentis vteretur, interrupi ſermonem, fruſtra inquam hic diſertus eſſe laboras. Nam iam diſceſſi, præmiſſa tota ſuppellectili, etiam cum pecuniis. Egit, ne diſcederem nunquam rediturus: Reſpondi me in proximum nidum euolaturum: Id in ſuccederet, obſeruaturum quo me vocaret Deus. Poſtridie Tribunus arripit Beatum Rhenanum, rogauit num verus eſſet rumor me demigrare, ait eſſe veriſſimum. Sciſcitatus eſt, num qua re offenſus diſcederem: non arbitror, inquit, ſed inuidiam Principum ac Theologorũ diutius ferre non poteſt, aliaq; multa dixit Tribunus, quæ huc redibant omnia, ne diſcederem. Conducta eſt nauis, quæ me cum aliquot veheret Neapolim oppidum plus ſatis adamatũ Rheno flumini. Nam ceteri terra faciebant iter equis, apud Neapolim occurſuri. Mihi, qui nec ciuis eram, nec cuiquã vel publice, vel priuatim obnoxius, cum nemine quicquam erat negotij, & habebam litteras regias, quib. me ad ſe euocabat, ſi commode poſſem, dum diploma publicum, quo per vniuerſam Cæſaris ac Ferdinandi ditionem iter facerem immunis. Et tamen neſcio quid remorarum inuexerunt quidam, nunc hoc nunc illud cauſantes, mecum tamen nihil actum eſt. Viſum eſt amicis & nautæ, vt ſoluerem, nõ iuxta pontem, qui locus eſt frequentiſſimus vrbis, ſed iuxta diuum Antonium, qui & ipſe portus eſt ciuitatis publicus Nauta ſemel atq; iterum reuocatus eſt in Senatum, plus duabus horis conſultatum eſt. Quid rei fuerit neſcio. Illud certum eſt, nauta vetitus eſt aliunde ſoluere quam à ponte. Nauta reſpondit, ſemper licuiſſe illicà quocunque portu publico ſoluere. Reſponſum eſt, illi nunc non licere. Id quum nullius referret, videtur non æquo animo in me fuiſſe, qui id vetuit. Quid facerem? parui magiſtratui, & à ponte ſolui, meque populo ſpectandum aliquamdiu præbui. Præterea nihil accidit moleſti. Reliqua omnia fuere proſperrima, nec multis annis vllius rei me minus pœnituit, quam relictæ Baſileæ. Diſceſſi autem non modo ſummo cum dolore amicorum, verum etiam eorum, qui fauent nouis rebus, ſi qui ſunt inter eos paulo cordatiores. Sic abire malui, quam pleriſque gaudentibus. Hic nihil accidit adhuc non ex animi mei ſententia. Itaque patera tua ſane quam eleganti, quam dono miſiſti, libauimus σωτῆρι χαριστήριον non tertium, vt habet prouerbium, ſed primum, ſecundum & vltimum: ſiquidem is eſt heri & hodie idem in ſecula. Munus ſcito mihi fuiſſe gratiſſimum, vtpote ab animo profectum, qui poſſet etiam vitreo munuſculo gemmarum pretium addere. Terminus inſculptus admonebit me, non procul abeſſe diem ſupremum. Et annulus pridem miſſus quotidie refricat mihi Bilibaldi mei memoriam. Tametſi altius infixus eſt animo noſtro Bilibaldus, quam vt eius

Digitized by Google

vt eius generis mnemoſynis ſit opus. Ante paucos dies præter omnem expectationem vir egregius Antonius Fuggerus dono miſerat poculum mira forma, & pulcherrime inauratum, nihil præterea non offerens, & humanitatis & benignitatis, ſi voluiſſem Auguſtam demigrare. Ac ne cauſari poſſem de viatico, deſignauit vnde Baſileæ centum florenos aureos acciperem. Video, mi Bilibalde, non omnes eſſe Sutores, Beddas, Leos & ſtunicas. Ac plane malueram in celebri ciuitate vitam agere, vbi nihil non reperiatur; ſed quidam apud me infamarunt cœlum Auguſtanum, & tam male tum de me ipſe ſentiebant, vt vix ſperarem, corpuſculum hoc dimitati diei equitationem laturum. At illa profuit etiam. In Brabantiam crebris amicorum litteris reuocor, cœlum ac terram obteſtantium, quod alienas regiones illuſtrans, (ſic enim loquuntur) ſolam patriam nullo digner honore, & ſane magis decebat in patria ſeneſcere. Sed quoties ſuccurrit illius aulæ frigus, præſertim quum de numerando agitur, quoties meo cum animo reputo, quas digladiationes multis illic annis cum monſtris quibuſdam pertulerim, minus me tædet exilij. Vbi bene es, ibi patria eſt, habet prouerbium. Libebit ſaltem ad annum hoc tam amico cœlo frui, niſi nos Mauors hinc propulerit. Scis quanto impetu nuper procurſum ſit ad arma; acies ferro ac machinis inſtructæ minimo ſpatio dirimebantur: feruntur fuiſſe viginti millia. Sed muſca non periit. Tantum Ceraſorum magna fuit ſtrages. O bellum incruentum, & vt Græci dicunt ἀδάκρυς πόλεμος. De actis Spirenſis Concilij nec admodum fui curioſus, vt ſcirem, &, ſi ſciam, præſtaret Harpocratem agere. Cum Iohanne Fabro ſemel hic duntaxat ſum collocutus. Ex eius oratione diuinaui nonnihil, quod vtinam bene vertat, vanumque ſit hic animi mei præſagium. De conciliandis regum animis, (quæ res tot annis florentiſſimas Reip. Chriſtianæ partes, Italiam & Galliam, miſere perdit) nihil bonæ ſpei oſtendunt amicorum litteræ, quin potius ſignificant ad veteres monarcharum iras quotidie nouas accreſcere: tantum abeſt, vt ſimultatem poſituri videantur, quum nullum verius ſit argumentum ſublimis animi, quam quaſdam iniurias negligere, quaſdam ignoſcere, etſi non promeretur is, qui læſit, certe Reipubl. condonare. Quid enim fieret de nobis, ſi Deus omnium rerum veriſſimus Monarcha ſemel offenſus neſciret iram ponere? Iam tot annis nulla fere Europæ pars vacat à tumultu, nec adhuc quicquam video, præter belli præludia. Fortaſſis hi rerum motus haudquaquam inutiles ſunt Hiſpanis militibus. Verum quid facias? Hæc eſt rerum humanarum natura, ſurſum deorſum voluuntur ac reuoluuntur, in morem Euripi. Zaſium plane beaſti miſſis libris Digeſtorum. Non enim aliter exiliit geſtiitque gaudio, quam ſi regnum obtigiſſet; Ceterum vt illi non inuideo munus, ita vereor ne nobis tanta felicitate ſit factus aliquanto ferocior. Miſerat mihi cœnanti litteras tuas, indicans eſſe properandum. Exemi ſyngrapham Germanicam, eique miſi, duobus verbis rogans, rem ſuo curaret arbitratu, meis impendiis. Poſt biduum miſit pateram, dedi puero aſſes duos; ac meis litteris, quibus illi gratias agebam, incluſi coronatulum in viatici rationem. Ac ne dolo dicam, nonnihil metuebam litigatricem epiſtolam, ſed non tam atrocem. Remiſit aureum incluſum litteris, in quibus videbatur me vocaturus in ius, niſi hoc honoris haberet cliens ſuo patrono, noſti hominis immodicam modeſtiam: negat ſibi toto anno quicquam grauius aut magis inuiſum accidiſſe, & meam liberalitatem appellat inſolentem. Mirabantur, vt ait, conuiuæ tam ſtupendam liberalitatem; ipſe non ſtupebat modo, verum etiam expaueſcebat tantum proluuium. Negat, illic amicitiam eſſe ſinceram poſſe, vbi numus mercator, non patitur gratuita eſſe officia. Quamque me Zaſius ante multos annos, & multis & magnis officiis onerarit, quibus ne micam quidem gratiæ rependi vnquam, nec in me tantum fuerit gratis officioſus, ſed in alios quoque, vel notitia mei commendatos, tamen ſua officia ſic extenuat, ſic deiicit, vt aſſis non æſtimet. Poſtremo numina iurat, ac per principis ſalutem deierat, ſe quadrantem à me non recepturum. Hanc cauſam mira copia parique vehementia ſic agit, vt non auſus ſim cum homine tam Iuriſconſulto, tamque diſerto experiri, ceſſi cauſa, litemque cum aduerſario compoſui. Extra iocum, mi Bilibalde, nihil adhuc vidi in Germania, quod æque ſim admiratus, atque huius viri ingenium. Non eſt candidus in amicos, ſed ipſe candor. Corpore conſeneſcit; ſed vix credas quam adhuc totus vigeat animus, nihil deceſſit iudicio, nihil memoriæ, orationem vero ſic ex tempore bonis verbis boniſque ſententiis, nec id ſine lepore, ſcatentem, nec in Italo quoquam adhuc animaduerti. Adde huc morum vere Chriſtianam ſinceritatem. Nullus ab illius colloquio non ad pietatem inflammatior. Quidam, qui nihil aliud ſunt, quam numeri, & fruges conſumere nati, cornicum viuacitatem ſuperant. Hic vir prorſus eſt immortalitate dignus. Verum quo minus ſæpe liceat illius optatiſſima conſuetudine frui, illud in cauſa eſt, quod cum ille ſurdaſter ſit, ego ſum parum vocalis. Vt nihil eſt in rebus humanis, cui non aliquid admiſceat incommodi Nemeſis illa. Dominus te quam diutiſſime nobis ſeruet incolumem, ornatiſſime Bilibalde. Datum Friburgi, Id. Iuliis, anno M. D. XXIX.

EXEM-

Digitized by Google

EXEMPLVM CODICILLORVM D. ERASMI AD IOAN. OECOLAMPADIVM, QVORVM MEMINI SVperiore epiſtola. LV.

ANte dies complures cupiebam te euocare ad colloquium: nam & tempus erat incommodum, & affligebat pituita tenaciſſima non ſine febri, ſed verebar ne quid hinc fabularum naſceretur in populo, quod res tum minus eſſent quietæ, quam nunc ſunt. Hodie mihi narrauit Hieronymus Frobenius, eſſe, qui neſcio quid ſiniſtri ſuſpicerentur de animo in te meo, quaſi te ſcriptis meis perſtrinxerim; deinde quaſi nuper deflexerim ab itinere, ne te ſalutarem. Scito, vtrumque eſſe vaniſſimum ſomnium. Nullam litteram ſcripſi, qua te perſtrictum volui, aut quam ſcribens, de te cogitaui. Quum excuderetur colloquium Cyclops, quidam ex operis Frobenianis ſuſpicati ſunt, quod dicitur de oue in capite, vulpe in pectore, deque longo naſo, ad te pertinere; quum conſtet, hoc luſum in Nicolaum Cannium famulum meum, qui cupiebat in colloquiis celebrari. Is talem geſtat pileum, & colore eſt fuſco, capillitio nigro. Te ſimili vti pileo, nunquam audieram, niſi tu hac occaſione. Non ſum tam ineptus, vt talibus nugis vtar in viros. Ambiebat & Polyphemus celebrari, qui circumferebat codicem Euangelicum belle ornatum, quum ipſius vita nihil eſſet inquinatius. Sic res habet de ſcriptis. Iam ea via ſoleo fere ſemper adire hortum Frobenij, quum cœlum eſt commodius, quod altera ſit anguſtior & fœteat. Itaque ſi nullus adfuiſſet, illac tamen eram iturus. Nec te tum noui aduerſum, ſed famulus admonuit. Itaque reflexiſſem iter ad te, niſi plures adfuiſſent mihi ignoti, quorum cœtum turbare nolui. Itaque tum dixi famulo. Sic habet de ſuſpicione. Quod ſi quid aliud eſt rei, hodie circa horam quartam vſque ad ſextam ero in horto Frobeniano, ſi dignaberis eo venire, vno comitatus, aut ſi mauis alio die, libenter tecum conferam. In libello quo reſpondes Bilibaldo notas me, quaſi dixerim, tuam de Euchariſtia ſententiam eſſe longe meliorem. Hoc fortaſſe Iohannes Danus ad te pertulit, ſed perperam. Dixi tuam ſimpliciorem, quod minus habeat quæſtionum perplexarum. Alioqui ſi mihi certo perſuaderem, tua dogmata eſſe meliora receptis, ſic vt in ea perſuaſione conſcientia mea poſſit acquieſcere, hac ipſa hora profiterer eadem, quæ tu profiteris, vlturus meo more furioſos quoſdam monachos ac Bedaicos Theologos: Nunc quod vnum poſſum, opto, & operam do, vt hi tumultus habeant lætiorem exitum. Bene vale. Reliqua in colloquio ſi videbitur.

ERASMVS ROTERODAMVS CAROLO ROMANORVM IMPERATORI SEMPER AVGVSTO S. D. LVI.

VT fateor me tuæ maieſtati plurimam debere gratiam, Cæſar inuictiſſime, quum priuatim meo, tum publice ſtudiorum nomine, quod me ſuo fauore benigniter ſubleuare non eſt grauata: ita vehementer optarim, vt iſta tua virtus, quæ potentiſſimos Reges domat ſubigitque, parem habeat vel autoritatem, vel fœlicitatem in domandis quorundam improborum tumultibus. Ego Pontificum ac Principum, ſed præcipue tuæ maieſtatis præſidio fretus, Lutheranam factionem, quæ vtinam non tam late pateret, totam in me concitaui, magno ſane capitis mei diſcrimine: cuius rei ſi quis fidem requirat, teſtabitur Lutheri ſeruum arbitrium, quod in me plus quam hoſtiliter ſcripſit: teſtabuntur Hyperaſpiſtæ libri duo, quibus illi reſpondeo. Nunc cum Lutherana res incipit declinare, idque ex parte mea opera meoque periculo, cooriuntur iſthic quidam ſimulato religionis prætextu, ventriſque tyrannidiſque ſuæ negotium agentes: nos enim pro Chriſto pugnamus, non pro commodis hominum, & Hiſpaniam tot alioqui nominibus fœliciſſimam incompoſitis tumultibus reddunt irrequietam. Ex iſtiuſmodi præludiis, videmus aliquando grauiſſimas, oriri tempeſtates. Certe Lutheranum hoc negotium ex multo leuioribus cauſis ortum eſt. Quod ad me pertinet, non deſinam vſque ad extremum halitum Chriſtianæ pietatis cauſam tueri, tuæ vero maieſtatis ac pietatis fuerit conſtanter ac perpetuo fauere iis, qui ſinceriter ac fortiter propugnant Eccleſiam Dei. Sub Chriſti tuiſque ſignis milito, ſub iiſdem moriar, ſed æquiore moriar animo, ſi prius videre liceat, tua potentia, tua ſapientia, tua fœlicitate tranquillitatem redditam tum Eccleſiæ, tum vniuerſo populo Chriſtiano. Quod vt per te largiatur nobis Chriſtus Optim. Maxim. orare non deſino, qui tuam maieſtatem ſeruare dignetur, ſemperque in melius prouehere.

Datum Baſileæ, Poſtridie Calend. Septembris, anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo ſeptimo.

CAROLVS DIVINA CLEMENTIA ROMANORVM IMPERATOR, DESIGNATVS AVGVSTVS.

LVII.

HOnorabilis, deuote, dilecte. Fuerunt nobis tuæ litteræ duplici nomine iucundiſſimæ, & quia tuæ erant, & quod ex his intelleximus, Luthetanorum inſaniam declinari: quorum alterum debes tu quidem ſingulari noſtræ erga te beneuolentiæ: Alterum verò non tam nos tibi debemus, quam vniuerſa Reſpubl. Chriſtiana, quum per te vnum id aſſequuta ſit, quod per Cæſares, Pontifices, Principes, Academias, atque per tot viros eruditiſſimos hactenus obtinere non valuit. Vnde tibi & apud homines immortalem laudem, & apud ſuperos perpetuam gloriam nequaquam defuturam, & quam lubentiſſime videmus, & hanc tibi fœlicitatem cõtigiſſe ex animo gratulamur. Supereſt, vt prouinciam hanc fœliciter à te ſuſceptam, pro viribus ad finem vſque perducere adnitaris. Nos enim tuis ſanctiſſimis conatibus omni auxilio & fauore nunquam defuturi ſumus. Ceterum quod ſcribis de his, quæ in tuas lucubrationes apud nos tractari cœpta ſunt, moleſte admodum legimus. Nam videris noſtro in te animo ac voluntati quodammodo diffidere: Quaſi nobis præſentibus quicquam aduerſus Eraſmum, cuius Chriſtianam mentem exploratam habemus, eſſet ſtatuendum. Ex inquiſitione enim, quam exin tuis libris permiſimus, nihil eſt periculi, niſi vt ſi quid humani lapſus in his inueniatur, tu ipſe amanter monitus, id vel corrigas, vel ita explanes, vt nullum offendiculum puſillum relinquas, & hac via tuis ſcriptis immortalitatem pares, & obtrectatoribus ora occludas. Si vero nihil calumnia dignum repertum fuerit, vides quantam gloriam tibi, tuiſque lucubrationibus aſſequuturus es. Bono itaque animo te eſſe volumus, tibique perſuaſum, ſumma nos tui honoris atque exiſtimationis ratione nuſquam non habituros. Pro quiete Reipublicæ, quod in nobis fuit, huc vſque nos ſtrenue præſtitiſſe non eſt, quin aliquis dubitare debeat. Quid in præſentia præſtemus, quidve deinceps præſtaturi ſumus ea malumus operibus declarare. Hoc vnum à te petimus, vt tuis precibus actiones noſtras omnes Chriſto Opt. Max. ſemper commendes. Vale. è ciuitate noſtra Burgenſ. die XIII. Decembris, anno Domini M.D.XXVII. Regni noſtri Romani Nono.

Carolus.

Inſcriptio à tergo hac erat: Honorabili, docto, deuoto, nobis dilecto Des. Eraſmo Roterodamo, Conſiliario noſtro.

Alph. Valdeſius.

DES. ERASMVS BILIBALDO PIRCKHEIMERO S. D. LVIII.

VIr Clariſſime, opinor Franciſcum Dilſum apud te fuiſſe, talemq; compertum, qualem depinxeram. Ab eius abitu redditæ ſunt mihi tuæ litteræ, ſatis & alacres, & copioſæ, quæ mihi triſtitiam omnem abſterſere, quam ex prioribus illis litteris, quas oborta tibi paralyſis interruperat, conceperam. De fide amicorum etiam poſt illam meam querimoniam, talia comperi, vt totã anchoram ſacram & non ſacram fixerim in Chriſto, qui ſolus nec vult, nec poteſt fallere. Homines mirum quã interdũ ſimulent & diſſimulẽt, & ſi qui ex animo bene volunt, immane quam h. e. temporarium, quam leui occaſione tot⁹ ille fauor vertitur in odium. Ibi quã tenax offenſæ memoria, quã profunda beneficiorũ omnium obliuio. Sunt qui prodeſſe, ſi velint, nihil poſſint, quum lędere nemo nõ poſſit. Sunt qui dum imprudenter prodeſſe ſtudent, lædunt maxime. Cum talib. amicis nobis res eſt, ꝙ quidem mihi recũ commune eſſe doleo, moderatius laturus, ſi mihi proprium eſſet incõmodum. Mones autẽ & prudenter, & amanter, vt horũ mores boni conſulam, ni malim in ſolitudinẽ aliquam demigrare. Humana vitia facilime cõdono amicis; capitales perfidias ab iis, in quos fui cumulatiſſime beneficus deuoro quidem, ſed non ſine tędio. Abſit autem, vt tale quicquã de te ſuſpicor. Quanquã noui, quoſdã huic rei natos dirimendis bonorũ amicitiis. Facile boni conſulo, quæ ſcribis de Oecolampadiano negotio, modo tu probes, quod in eo quietẽ ago. Fuerã orſus, ſed ilico ſenſi me nihil aliud profecturum, quam vt hic concitarem tumultum, reb. nimium ſuppuratis. Et iam nunc meditor fugam, nec video quo. In Hiſpaniis tantos tumultus excitarũt μοναχῶν παῖδες, vt nec Cæſaris, nec Archiepiſcoporũ autoritas poſſit eos compeſcere. Lutetiæ Theologi quidã duce Bedda moliuntur extrema. Louanij, qui princeps eſt huius carnificinę, mihi capitalis dicitur inimicus, vt eſt bonis omnibus. In Anglia inuitat amantiſſime tum Rex, tum Archiepiſcopus Cantuarienſis. Sed plurima ſunt, quæ me deterrent ab ea Inſula. Verum quorſum attinet hæc deliberatio? quũ hæc valetudo non patiatur vllam profectionem, cũ ægre domi tuear vitam, ſi tamen hoc eſt vitam, & non potius animã agere. An Philippus adfuerit Luthero aduerſus Diatribam, nec ne, mea quidẽ haud magni refert. Articulos rurſus

hic

Digitized by Google

hic excuderunt. Videtur Lutherus nõnihil adulari ſuo principi. Vbicunq; regnat Lutheraniſmus, ibi litterarum eſt interitus. Et tamen hoc genus hominum maxime litteris alitur. Duo tantum quærunt, cenſum & vxorem. Cetera præſtat illis Euangelium, hoc eſt, poteſtatem viuendi, vt volunt. Regis Ferdinandi res ſat pulchræ habent in Vngaria, ſi liceat per Turcam. Vrſinus Velius iam conſcripſit librum de rebus ab eo geſtis. Anabaptiſtas potiſſimum ſuppliciis torret, qui tollere dicuntur omnem principatum. Calculus meus verſus eſt in calcem, cuius magnam vim quotidie eiicio, ſed tolerabili cruciatu. Diuino malum conceptum ex vino & ſaccaro, quorum vtrumque venefici calce temperant. Vtinam tibi pro iſta aqua, qua vitam, quemadmodum ſcribis, ſuſtentas, contingat ambroſiæ ſuccus, qui te reddat immortalem, vt patriæ quam diutiſſime prodeſſe queas. Dureri vicem vehementer doleo. Arbitror te legiſſe locum, in quo mentionem illius facio. Totum opus nunc abſolutum eſt. Fortaſſe dices eſſe coactius. Fateor, ſed non dabatur alia occaſio, & arbitror eum libellum, qualis qualis eſt, maxime volitaturum per manus hominum. Clebergus iam pridem hinc abeſt, nec ſcio, quid egerit. Me bis inuiſit; abiens non ſalutauit. Glareanus hic nunc ſolus habet diſcipulos frequentes. Deeſt homini ſors, nunc cogitur in diem viuere. Hactenus ad tuas litteras, quas decimo quarto Februarij ſcripſeras. Dilphum apud te fuiſſe puto. Scire cupio, quo modo tibi iuuenis placuerit. Cæſaris epiſtolæ, quam ad me dedit proximam, exemplum ad te mitto. Ex Apologia, quæ nunc prodit, cognoſces aliquam Hiſpanicæ Tragœdiæ partem. Si Lutherani abſtinuiſſent ab Euchariſtia conuellenda, miſſa abroganda, imaginibus tollendis, ac ſuos in primis prouocaſſent ad vitæ ſinceritatem, ſperari poterat lætior exitus. Nunc Lutherus tacet, Melanchthon mitigat; ſed ſero, vt ais, ſapiunt Phryges. **Bene vale.** Baſileæ, anno milleſimo quingenteſimo vigeſimo octauo.

ERASMVS PIRCKHEIMERO SVO S. P. LIX.

TAndem vertimus ſolum, ex Rauracis facti Briſgoi. Dum promiſcua fex plebis armata ac diſpoſitis machinis verſaretur in foro, nemo non timebat ſibi, cui domi eſſet quod nolit perire. Aliquãdiu res videbatur ſpectare ad arma. Melior pars fauebat Eccleſiaſtico negotio, ſed numero minor. Nam altera multos habebat admixtos exteros, multos decoctores, multos palam infames. Hãc tragœdiam orſi ſunt ſub ipſam brumam, ne cui promptum eſſet vel fugere, vel accerſere ſuppetias. Eccleſiaſtica pars, vbi videret contra Senatus edictum, contraq; iuſiurandum fieri conuenticula, induit arma, mox idem fecit altera, operas etiam educens in forum, ac bombardas. Autoritate Senatus factum eſt, vt pars Eccleſiaſtica deponeret arma, quod ęgre fecit & altera, ſed ad tempus. Nam quum decretum eſſet ſecure in diuos ac diuas, condenſant ſeſe in foro, diſpoſitis tormẽtis æneis, & aliquot noctibus illic ſub dio agebant, extructa pyra ingenti, magno omnium metu, in nullius tamen ædes irruperunt; neque cuiuſquam corpus attigerunt, niſi quod conſul vir facundus & de Republica crebro bene meritus, ſcapha ſubduxit ſeſe, periturus ni id feciſſet. Profugerunt & alij complures metu, qui tamen ex autoritate Senatus reuocati ſunt, ſi vellent iure ciuium viuere, è Senatu vero ſubmoti ſunt, quotquot fauerent priſtinæ religioni, ne qua eſſet illic ſuffragiorum diſſenſio. Hactenus tamen Senatus moderatus eſt tumultum, vt per fabros & artifices tollerentur è templis, quæ tolli placuiſſet. Tantis autem ludibriis vſi in ſimulacra diuorum atque etiam crucifixi, vt mirum ſit, nullum illic æditum miraculum, quum olim tam multa ſoleant ædere vel leuiter offenſi diui. Quidquid erat pictarum imaginum, calcea incruſtura oblitum eſt, quod erat capax ignis in rogum coniectum eſt, quod ſecus, fruſtulatim cõminutum. Nec pretium nec ars impetrauit, vt cuiquam omnino parceretur. Mox in totum abrogata miſſa, vt nec priuatim domi fas eſſet ſacrificare, nec in finitimis pagis audire ſacrum. Vbi ſumus ille metus ademtus eſt, ac propemodum ſpes eſſet fore, vt in nullius facultates aut caput ſeuiretur, ad hanc clmentiam adhortante Oecolampadio, quotidie tamen ex ſynodis illorum prodibant noua plebiſcita, cœpi de migrando cogitare, ſed diſſimulanter. Anxie vero metuebam, ne male mihi verteret, vertere ſolum, non nihil etiã verebar, ne quam abituro remorã iniicerent; Itaq; procurarã à rege Ferdinando duo diplomata, alterum quo me accerſit ad ſeſe, alterũ quo tutus & immunis irem per ipſius ac Cæſaris totam ditionem. Primũ omnium emitto clam nummos & vaſa argentea, quæ potiſſimũ inuitant prædonem. Aliquanto palam onero duo plauſtra ſcriniis & lectis. Hoc facto nuntiatur mihi Oecolampadiũ & Eccleſiaſtas infenſos eſſe, id duab. de cauſis, quas ex litteris adiunctis intelliges, pluſquam friuolas. Ego tamen reputans mecum quis eſſet rerum ſtatus, ſcripto placaui Oecolampadium, ſimulq; ad colloquium euoco. Collocuti ſumus diu, ſed abſq; contentione. Obtulit ille ſinceram beneuolentiam, quam ego non recuſaui, modo pateretur me in quibuſdam dogmatibus ab ipſo diſſidere. Tandem cœpit diſſuadere, ne relinquerem Baſileam. Reſpõdi me à mihi gratiſſima ciuitate multis nominib. inuitum diſcedere, ſed me diutius inuidiam perferre non poſſe, Viderer enim probare quicquid hic publice fit. Cum vrgeret, reſpondi eam operam fruſtra ſumi, quum tota ſuppellex eſſet Friburgi, inſtabat vt ſaltem abirem reditur⁹, Friburgi inquam

Digitized by Google

menſibus aliquot commorabor, illinc profecturus quo me Deus euocauerit. Sic datis vtrinq; dextris diſceſſum eſt. Hunc ſermonē communicauit, vt ſuſpicor tribuno plebis, qui ſemper fuit hu9 negotij coryphеus, vir prudens ſedatiq; ingenij. Agit cū Beato, ne diſcedam multis argumentis. Mihi nemo verbū fecit. Si dixiſſem me offenſum abire, ꝓmiſiſſent ſatisfactionem, ſi ob id, quod non probarē ea, quæ illic inſtituerentur, vocaſſent me ad elenchum, eoq; allegaui iram principū, & inuidiam Theologorum. Alioqui exceperam voces aliquot feroculas ac minaces eorum, qui plurimum valerent hac factione. Et acciderant quædam præludia. Itaq; non arbitratus ſum eſſe cōſultum in ea ciuitate viuere, in qua nullus eſſet tā abiectus quin poſſet me cædere. Nec enim conſentaneum eſt, magiſtratū ac plebē ex animo fauturos ei, qui dictis ac ſcriptis ab ipſorum dogmatib. diſſentiret. Quū ipſe conſcenſurus eſſem nauim, neſcio quas difficultates iniecerunt de ſarcinis ancillæ. Cupiebam nautā ſoluere à portu ſecretiore, ne populo eſſemus ſpectaculo. Id conſtanter vetuit Senatus, quum ante hac ſemper fuerit liberum à quouis ciuitatis portu ſoluere. Parui. & à ponte ſolui, comitantib. aliquot amicis. Mihi nemo verbum. Hæc profectiuncula melius ceſſit quam expectaram. Huius vrbis magiſtratus obtulit omnem humanitatem ſua ſponte, priuſquam me rex Ferdinandus ſuis litteris commendaret. Dederunt ædes regias, & Maximiliano extructas, ſed imperfectas. Sedebimus aliquot menſes hic, niſi bellum oriatur. Complures enim huc confluunt è Baſilea, ferturq; totum canonicorum collegium huc commigraturū. Ea res citius huc inuitaret hoſtium ſeuiciam. Videor hic ſatis gratioſus omnibus. An tibi notus ſit Ludouicus Berquinus neſcio. Is 15 Calen. Maias Lutetiæ exuſtus eſt, pridie duodecimas iudices pronunciarant, vt exuſtis libris ac peracta palinodia lingua illi perfunderetur. Quum is appellaret regem ac pontificem, irati iudices reſponderunt: ſe curaturos ne poſt hac quoq; appellaret, ac poſtero die tradiderunt hominem incendio. Id ſi nō commeruit doleo, ſi commeruit bis doleo, nec enim mihi cauſę ratio ſat cognita eſt. Nec Berquinū noui, niſi ex ſcriptis & quorundam commemoratione. Vitam hominis nemo non probabat, fortuna erat ſat ſplendida, regi cum primis charus. Quod euenit ſemper illi timui, nec vllas ad illum litteras, niſi in quibus non anxie dehortater ab hac contentione, cuius nō poſſet non infœlix eſſe exitus. Primam cauſam vicerat. Eam cauſam iactabat etiam ſcripto. Deterrui ne faceret, ſed fruſtra admonui, vt titulo legationis aliquo ſe ſubduceret, ſineret crabones. Ille plenus fiduciæ iubebat me bene ſperare. Retractus eſt paulo poſt in carcerem, & perierat, ni rex ab Hiſpaniis reuerſus illum eripuiſſet incendio. A carcere datus eſt aulæ ſub cuſtode tamen. Tandem liber cauſam agere cœpit, aduerſus tres priores, qui ſua ſententia illum damnarunt hæreſeos, aduerſus facultatem ſacratiſſimam. Ego ſemper illi vaticinatus ſum infœlicem exitum, etiamſi cauſam haberet non omnino malam, ille contra ſibi mihiq; ue pollicebatur indies ſpecioſam victoriam. Quid facies eis, qui deuoti ſunt exitio. Hæc res mire tollat criſtas Beddæ aduerſus linguarum ac politioris litteraturæ cultores. Proximis litteris ſcripſerā Berquino, me à nullo hactenus fuiſſe infœlicius adamatum, nec quenquam vidiſſe conſiliis fortioribus, ſed infœliciſſimis, nec alium cui ſpes eſſent æquæ pertinaces, ſed fallaciſſimæ. Dominus, vt ſpero, recepit illum in requiem ſuam. Bene vale. Friburgi 7. Idus Maias, anno M. D. XXIX.

ERASMVS BOTZEMO SVO S. D. ANTE ICTVM FOEDVS CVM HENRICO EPPHENDORPIO.

LX.

QVam vellē te hic nunc adeſſe, quo patrocinreris Eraſmo tuo, rem nouā aggreſſuro. Hactenus gladiaturā exercui cum Beddis & ſudorib. commiſſus, nunc ſi ſuperis placet, fio litigator, & ab Hercule ad Mercuriū transfugio. Venit huc Hen. Epph. è Thraſone factus Phormio, vel vt melius dicam ex vtroq; conflatus. Vix ingreſſus eſt vrbem, nemo neſciebat illū mihi diem velle dicere. Habuit obuiam Beatum: In illū effudit ſtomachum ſuum, meis litteris factum eſſe, vt Ducē Georgium ex amiciſſimo haberet infenſiſſimū, excidiſſetq; ab ampliſſima fortuna, vt minimum dicam, trium millium flor. matrimonium opinor ſignificabat. Beatus, vt eſt vir melior quam vt ſuſpicari poſſit inter homines eiuſmodi portenta, tū quietis amans, & vtriq; bene volens, ſuaſit vti prius colloqueretur, deinde ſtatueret. Ita ſolent Imperatores. Colloquium non omnino recuſauit Epph. ſed negauit ſe domum meam venturum, quum ego ſic affectus eſſem, vt totos quinq; menſes, domo pedem nō extuliſſem. Interim in foro, in diuerſorio, in viis publice priuatimq; vociferabatur πάλαι πραχικῶς, quam indigna perpeſſus eſſet ab Eraſmo. Hæc ſubveſperam. Poſtridie adiit, vt audiui proconſulem, ſignificans ſe velle legibus agere contra me. Reſponſum eſt: Senatū nunc eſſe occupatiſſimum, differret in aliquot dies. A prandio poſtridie venit colloquium, vultu mire compoſito ad iracundiam. Dixiſſes Mezentium quempiam è tragœdia. Legit mihi epiſtolā quandam ſcriptā ad Saxoniæ Ducē Georgium, mihi quidem ignota manu. In qua cōtexta fuerat hiſtoria quomodo ſe geſſiſſet Friburgi, mox Baſileæ, demum Argentorati, in qua tamen fere nihil erat, præter ea de quibus ipſe pene ſolet etiam gloriari. Vellem hic adfuiſſes & vultum hiſtrionis, tibi nō ignoti compoſitum vidiſſes, abſq; perſona ſuam agentis fabulam. Miror ipſum potuiſſe à riſu temperare: ego certe nō potui, quum & æger eſſem, & res eſſet

eſſet inuiſa. Quum ad ſingulos epiſtolæ articulos exclamaret, indignum facinus, ſic lædi famam hominis innocentis ac ſimplicis, reſpondi me non agnoſcere eam epiſtolam, nec meum eſſe vel tueri, vel impugnare, quod an ſcripſiſſem neſcirem: ſi meam proferret epiſtolam Ducis ad ipſum ſcriptam, ex illa liquere me talia non ſcripſiſſe. Nam ſummam argumenti ad me ſcripſerat Simon Piſtorius Ducis Cancellarius. Iam abnegata epiſtola quid teſtat, niſi vt aut doceret eſſe meam, aut obticeſceret? Nihilo ſecius pergebat recitare. Tandem quum aſſeueraret ſe habere manum meam cum Symbulo Termini, iuſſi proferret. Sciebam enim illum hoc non poſſe. Nec poſt vnquam protulit, quum toties homo veridicus aſſeueraſſe ſe habere. Reſpondi tamen obiter ad quædam, velut ad aliena. Diſceptantes, interpellauit Beatus, hortantes, vt omiſſis querimoniis de ſarcienda concordia tractaremus. Ad id profeſſus ſum me eſſe propenſum. Interea tamen fremebat illam illibatiſſimam antea famam meis litteris fuiſſe contaminatam. Obieci me grauius ab ipſo fuiſſe petitum, qui ter miſſa ſcheda denunciauerit pluſquam hoſtilia, tam horrendis minis, vt homini ſeni, valetudinario, ac timido poſſent ſubitam adferre mortem, quod compluribus accidiſſe ſcimus. Atque ego ſane ſuſpicor illum hoc animo talia ſcripſiſſe, vt aut extorqueret pecuniam, aut occideret. In earum vna vocarat me ſceleratiſſimum furciferum, homo totus innocens. Ad id reſpondit ſe non ea feciſſe ex animo. Alioqui putas, inquit, me tamdiu dilaturum fuiſſe? Nonne bella defenſio? Hoc colore ſe quiuis fur tueri poterat. Suſtuli, ſed non ex animo. Deinde iactabat ſe fuiſſe læſum prius. Reſpondi me primum omnium fuiſſe læſum, quod Huttenum in me prouocarat, l bellum ædiderat. Nec hoc contentus, Othonis cuiuſdam furore in me ſit vſus. Inficianti, quod facturum ſciebam, faſſus ſum iſta non tam facile probari poſſe, mihi tamen tot argumentis collecta, vt propemodum pro compertis haberem. Citaui Hereſbachium teſtem, citaui Carolum Harſtum, Hutteni libellum ipſo caſtigatore fuiſſe æditum: item quum Othonis libellus æderetur, illum in Scotti typograyhi ædibus fuiſſe aſſiduum. Peſſime omnium habebat illum, quod in epiſtola dictus eſſet, ſceleratiſſimæ Eccleſiæ propugnator. Reſpondi illum his titulis celebrari ab Othone & Lonicero libris æditis. Nam Otho huius laudibus paginas aliquot expleuit: Lonicerus maiuſculis ſubinde vocat illum Germaniæ procerem. Ibi magna impudentia negauit ſe ſcire, quod eſſet in libris Othonis nominatus. De Lonicero minabatur mihi, quaſi id fingerem. Exiſtimat enim homo veridicus mendacium eſſe crimen capitis ſupplicio dignum. Dixi librum Argentorati excuſum eſſe & præſtare paſſim venalem, ſi quid de fide mea dubitaret. Otho etiam hoc addidit ſuo libello, quod inſcio Epphendorpio hæc faceret. Quid hoc fuco ſtultius? Hoc nimirum prodere eſt non accuſare. Sed regibus ſufficit, quilibet obtentus. Obiecit epiſtolam quam Hymelbergius huc miſit à Melanchthone, vt putabatur, ſcriptam. Eam Hedioni miſeram, cui tunc fidebam toto pectore. Is vt apparet communicauit Capitoni, Capito Epph. Pro Tra. N. poſueram H. E. Has litteras interpretatus eſt, eſſe quendam alium, cuius nomen & cognomen iiſdem litteris inciperet, ſe ſcripſiſſe ſuper hac re Melanchthoni, illum id eſſe verum reſcripto teſtatũ fuiſſe. Hic nil aliud quam ridere libebat, ſcienti rem aliter habere. Nam ipſe Philippi manum proferre poſſum, qua teſtatur ſe nunquam ſcripſiſſe Epph. nec vnquam ab eo accepiſſe litteras. Addebat ſe habere litteras à Bilibaldo, ipſius manu deſcriptas, quibus hortaretur, vt ſtringeret calamum in Eraſmum, ac tueretur famam ſuam. Hic nugator vultu ac voce miram aſſinxit δείνωσιν, non ſine dentium ſtridore. Reſpondi Bilibaldum ſua manu proximis litteris mihi ſignificaſſe, quod Epph. ſcripſiſſet, vt inſaniendi finem faceret: epiſtolam eſſe in promtu, ſi cuperet videre. Obiecit in epiſtola ad Ducem ſcriptũ eſſet, quod ſe geſſiſſet pro nobili. (Hic appellabat me an vnquã ſe geſſiſſe pro nobili) quum ipſe mihi priuſquam iactarim nobilitatẽ meam, Obticui mirans quur ille diceret. Repetiit eadẽ verba: Interiectione, nõ verbo reſpondi, veluti non curans. Tũ ille mire cõpoſito vultu: Atq; ho. inquit fortaſſe male habet principẽ meum condidiſſe mulem nobilitatem meam. Ad hæc proxima ſcheda, quo tertio denũtiauit bellum ſcripſerat ſua manu. Item ab Epph. equ. clypeus illius pendet pro diuerſoriis, cum galea feneſtrata, gladius diametro diſſecat clypei ſpatium: nec ſe vulgari more denominat à loco, vt a Roma Romanus, ſed addit præpoſitionẽ, quaſi ſit dominus eius loci. Nã veteres hac ſermonis forma ſignificabãt munus ac functionem aliq̃, velut à cubiculo Cæſaris dicitur, qui præfect⁹ eſt cubiculo, ſic Epiſcopus dicebatur ab Hippone regio, qui ei ciuitati præſideret. Eadem forma nunc magnates cognomina habent à loco, non quod ibi nati ſint, ſed quod illic dominẽtur. Ita ſcilicet eſt noſter Henricus à Epphendorf fortaſſis ob cauponem cereuiſiariam ab illius maioribus adminiſtratam. Quoties autem impleuit aures meas mentione arcium paternarum? Ante annos ſex referẽs prolixam fabulam de monacho quodã ſagittandi peritiſſimo, quẽ pater in arce ſua fouerat. Præterea quum neganti ſe curare quo animo Princeps in ipſum eſſet, dixiſſem. Quid igitur metuis. vultu mire ſerio reſpõdit, ſe vereri ne paternas arces occuparet. Nec dubito quin ſimilia iactarit apud te. Nam apud alios feciſſe complures noui. Conſtantiæ quum Epiſcopus rogaret Beatum, num eſſet Epph. nobilis, vſq, ambigue reſpõdiſſet, Epph. obticuit, & primũ menſæ locum occupare ſuſtinuit. In hoc iter ſequutus eſt nos, equo quo nihil miſerius. Verum aiebat ſe Rinueldiæ à nobilibus equum commodato ſumturum. At nil actum. Nobiles aberant ſcilicet. Eundem fucum luſit Schafhuſiæ, atq; etiam Conſtantiæ, vt iuxta prouerbium, fur furem co-

gnouit, & lupus lupum, ita nobilis nobilem nouit, ſed mala quadam fortuna, nuſquam erant illi quos volebat. Indignabatur quod in Spongia vocaſſem ipſum Hutteni Achatem, at non indignabatur, q in eadem feciſſem ipſum nobilem, ſic enim tum ſuſpicabar, non prorſus eſſe plebeium. Quum agnouit q non erat? Ad hæc habet famulos, in quibus Germanos duos, qui nunquam nō appellent illum Iuncherum. Quid multis: videtur hoc vnum modis omnib. agere, vt pro nihili habeatur. Hoc non ignorabat me ſcire, nec tamen illum pudebat huius ſermonis. Addebat ſe ſuam familiam qualemcunq; tanti facere, vt nulli principum ceſſurum ſit impune, ſi quis eius famæ maculam aſpergat. Hunc Thraſoniſmum magis rideres ſi legiſſes, quæ de eius familia narrauit Ægranus, ſcripſit Emſerus, nunc & popul⁹ nouit. Poſt tales aliquot querimonias, oratio reuoluebatur ad animum ducis, alimentum, & ſacram famam impetitam, cuius iacturam tanti faciebat, vt negaret ſe vel Cæſari tale quicquam condonaturum, & vitā citius amiſſurum quam nominis ſui detrimentum paſſurum. Reſpondi quum adhuc agerem in ædib. Frobenianis, ipſum mihi narraſſe ſe Ducem habere male propitium: Roganti cauſam addebat, vellem me ſcholaſticum eſſe ſordidum: non poſſum inquit. Rogabā quare meruerit Ducem, ſi nihil ab eo peteret. Metuo inquit arcibus paternis ne eas occuper, & fratrib. meis. Id factum non inficiabatur, ſed aiebat poſt, ducem fuiſſe reconciliatum, & agi cœptum, vt magno ſuo commodo reuocaretur in patriam. Si dux inquam fuit iratus quod nō reſponderes illius expectationi, vnde poſt fuit reconciliatus, quum aliquando licentius vixeris quam antea? Tum ad irritandum in te principis animum nō erat opus Eraſmo, quum haberes Hieronymum Emſerum hoſtem capitalem apud ducem. Sed ad nomē Emſeri cœpit infremere, veluti iam dilaceratur⁹ hominem. Audierat opinor eſſe mortuum. Itaq; tutum erat ferocire. Rurſus amici qui aderant, interpellebant expoſtulationum catenam nunquam finiendam, ad amneſtiam & ſarciendam amicitiam prouocantes. Id non omnino recuſabat, modo præſcriptis conditionib. Iuſſus eſt proponere. Reſpondit ſe homo grauis tum eſſe commotiorem, per Beatum poſtridie ſignificaturum de conditionib. allatæ ſunt poſtridie leges ipſius manuſcriptæ, quarum exemplar ad te mitto. Reſpōdi mea manu, quorum exemplar etiam ad te mitto. Agitatum eſt de compromiſſione. Conſenſimus in duos optimos huius vrbis viros, & illi nō minus amicos quam mihi, Beatum Rhenanum & Bonifacium Amerbachium, Iuris Cæſarei profeſſorem. Habes hactenus actam fabulam, quid ſit ſequuturum neſcio. Vtinam his adeſſes quo liceat tuis vti conſilijs, qui iuris ſcientiam profiteris. Conſultamus enim vtrum ſatius ſit, acceptis conditionibus otium emere ab otioſo nugone, & his rebus nato, an experiri iudicio. Poſterior ſent. mihi placebat. Noueram enim famas vaniſſimi Thraſonis, & ſciebā illi magis dolere crumenā quam famam, hoc eſt, magis eſſe famis negotium, quam famæ. Vtrumq; componeret Satrapæ vultum, & verba funderet ſeſquipedalia. Promiſerat hoc proxima ſcytala, qua bellum denuntiabat. Reuocabitur inquiens tibi tragœdia Huttenica. Hic præter morem, non eſt mentitus. Prorſus eadem tragœdia eſt. Scis ipſe, tunc miris fumis & artib. captatam prædam, poſteaquam Huttenus ad ſacram confugiens ancoram, ex prædone factus eſt Sycophāta. At hic vt agnoſcas vtriuſq; fabulæ artificem, vide vt diſſimulat prædæ ſtudium. Prætexit famam læſam, damnum ſcil. inæſtimabile, præſertim tali viro, cui nihil vnq̄ prius fuit honeſta fama, quum illius vita nihil ſit nequius, idq; adeo non clam, vt glorietur inſuper? Deinde petitur libellus dicatus glorioſo ipſius nomini: mox epiſtolam ad Ducem, quaſi dux ignoret nugonis ingenium ſic ab illo deluſus. Tandem homo pius curam agit pauperum, qui Friburgi degunt, vbi tam ſancte vixit, vt eo nunquā ſit reuerſus: tum qui Baſileę, vbi multo notior eſt quam putat, in horum ſubſidium imperat trecentos florenos homo clemens. Harum ſummarum non poſtulat eſſe diſpenſator, ne quid hinc ſuſpitionis ac maculæ aſpergatur illibatiſſimæ famæ. Ceterum quoniam Argentorati eſt maxima pauperum vis, quas ipſe nouit ac diligit, quorum de numero primū arbitror ipſum Henricum Epph. ducētos ducatos poſtulat, quos ſecū deferat, ſuoq; diſpenſet arbitrio. Nec tamē explicat, quos ducatos poſtulet, de camera, largos, in auro, in argento, an Hungaricos, homo minime moroſus. Fortaſſis accipiet pro ducatis coronatos, mō iuſti ſunt pōderis. Hoc erat artis, id q erat toti⁹ negotij caput, vlt. loco ponere, & rei fœdiſſimæ titulū plauſibilem prætexuit eleemoſinæ. Quis. n. neſcit illi ſemper curā fuiſſe pauperū? Abnegatis litteris quas proferebat, quum certum haberē ab illo probari non poſſe meas eſſe, & arbitror ſic à me ſcriptas nō fuiſſe, quid egiſſet ſi prouocaſſem ad iudices? Et à me ſcriptas non eſſe declarabat ipſa ducis ad illū epiſtola, q̄ nullo pacto proferre voluit, haud dubie prolaturus ſi pro ipſo feciſſet. Iam ſi probaſſet, habebā atrociorem [illegible] denuntiato bello ſchedis q̄ potuit atrociſſimis ſcriptis. Dixiſſem homicidij genus eſſe tātum terroris incutere ſeni, valetudinario, & natura formidoloſo, deniq; laborib. fracto enectoq;, plurimi qui non ignorarē virtutem ducis & vim militum. Neq;. n. paucos audiimus ſic ſubito extinctos. Quid. n. refert gladio mortē adferas an metu? Et ꝓbabile eſt illū hoc animo ſcripſiſſe tā atroces ſchedulas, vt aut interirē, aut q opinor pro ſua clementia malebat, miſſa pecunia placarē generoſum ipſius animū. Proferre poterā epiſtolas multorū probatę fidei virorū, in quib. ſuis depingitur colorib. Verū ſententia hæc diſplicuit Beato cū primis, tū Bonifacio & Bero, qui autores erant quibuſcunq; conditionib. componendū eſſe pacem cū loquaci, fucato & otioſo nepote, qui vt nihil aliud ageret, certe regionē hanc fabulis ac rumore cōpleret. Eraſ. Senatui Baſilienſi factū reum. Tū eſſe non paucos, qui nihil ob

[illegible] male velint, eamq; nunc eſſe temporum conditionem, vt quamuis [illegible] apud Germanos [illegible] deco- [illegible] Hæc atq; id genus [illegible] agnoſcebam eſſe veriſſima, tum me [illegible] Saltem [illegible] quinq; [illegible] dū ſeptem [illegible] quibus [illegible] mi- nutiore [illegible] Nec poterat [illegible] libelli, de pronunciando & de [illegible] Quid multis, impar eram negotio [illegible] Dependebam quæ tragœdiæ monachorū agerent apud Hiſpanos, Theologos apud [illegible] Hiſpanica [illegible] ceſſit, ſpero Lutetianano [illegible] gloriosis exhibebat negotium. Vltro [illegible] & patronus, ambiendi fauores. Adde [illegible] Iam ſi vacaſſet, ſi libuiſſet [illegible] vt nihil rem certā facerent, [illegible] Quod Hutte- [illegible] inſtigarit, vt me ſtylo [illegible] quæ me lęderet. Atqui [illegible] Conſtantiæ [illegible] apud hoſpitē meum [illegible] ex quibus [illegible] hic Basileæ, quū quotidie blandus me [illegible] Quum huc veniſſet Huttenus, per Hen. Epph. ex [illegible] colloquium, [illegible] Mihi narrabat Epp. non ſemel quod mandata bona fide retuliſſet, quod Huttenus meā [illegible] excuſationem boni conſuluiſſet, ex Heresbachio & H[illegible] litteris deprehendi rem ſecus habere. Quū hic etiamnū ageret Huttenus, & inter ſuos ſodales fremeret in me, dira minitans. Epph. hæc omnia diſſimulans, finxit illū pacato eſſe in me animo. Si quid mihi inter confabulandū excidiſſet, interpretatione deprauatum ad illum referebat. Velut illud roganti mihi quamobrē Huttenus ſcripſiſſet amarulentum libellum in Comitem Palatinum, qui [illegible] erat, ti quem typographum tam inſanum nanciſci potuiſſet, quoniam inquit [illegible] & innocentiſſimum, qui tres Abbates, in ditione Principis illius [illegible] verum inquit. id [illegible] dominum miſſi. Hic ego ridens. Num [illegible] in mantello deprehendi furto, diceret, ſe quicquid feciſſet [illegible] ſed ita detulit ad Huttenū, vt ille miris modis fremeret [illegible] plebem [illegible] Huiuſmodi multa poſt comperi, longe plura comperturus, niſi [illegible] Tandem hinc metu ſe ſubduxit Huttenus. Ad quem quum Epph. ſubinde recurreret, alia apud illum, alia apud me loquebatur. Id crebro ſuſpicatus poſt comperi. Scripſeram forte per alium quendam Hutteno Mil- [illegible] inſcio Epph. reſpondit ille his verbis. Vbi fingis odioſam nunc fabulam de hypocauſtis, quorum apud me nulla vnquam mentio facta eſt. Etſi Epph. id mandaſſes, in promptu quod reſponderet habuiſſet, nempe quod operę non eſſet ad me [illegible] ferre quum ſoleam cum aliis amicis ad duas aut tres nonnunquā horas in foro ad colloquium detineri, adeo non potui abeſſe [illegible] hypocauſtis. Hæc Huttenus. Atqui Hen. Epp. mihi dixerat: Huttenū [illegible] morbū non poſſe abeſſe [illegible] hypocauſtis. Crebro mihi reſponderat illū boni conſulere, quod ipſum non [illegible] colloquium. Atqui poſt cognoui ex Heresbachio & aliis, rem longe aliter habuiſſe. Rurſus ad alias [illegible] Huttenus reſpondit hæc. Hoc quod tu conſtanter affirmas, Epph. fortiter negat. Qui [illegible] ex more velut amicus inuiſeret Epph. An non talia inquā mandam tibi referenda Hutteno? Faſſus eſt. Nonne dicebas illum talia reſpondiſſe? Faſſus eſt: mox epiſtolam [illegible] vt legeret, legit. Et aliquādo narrabat illū longe diuerſa dixiſſe. Hæſit homo, nec tñ erubuit. Rñ. [illegible] ſe autorem premēdi libelli, quem Huttenus ſcripſerat, nec dubito, quin ipſius hortatu. Exaggerabat [illegible] apud amicos, vt pecunia redimerent tantum malū. Ipſe ſe prædicabat velle de ſuo quinquaginta florenos [illegible], ne talis liber prodiret, videlicet vt amicorū liberalitatem eliceret. Frobenius [illegible] quinquaginta. Id ſuſpicabar antequam fateretur Frobenius. Epph. mihi narrabat, eſſe quendā Baſileæ qui quinquaginta florenos offerret, ne liber veniret in lucem, expectans quid ego offerrem. Nihil reſpōdi, niſi me neſciuiſſe hactenus, quod tales amicos haberē Baſileæ. Iam enim audito Frobenio putabant eam pecuniā in tuto eſſe. Quum Hutteni famulus hinc abiret, dixit aſtante Beato [illegible] de me ſolicitis. Vtinam inquit is liber non prodeat, impenderem de meo, de meo inquam quinquaginta florenos, quum id temporis vix dimidiatum haberent Huttenus ſimul & Epph. Paulo [illegible] Botz. quem [illegible] amantiſſimū mei, [illegible] rumore territus huc accurrebat ē Conſtantia. [illegible] ſimul atq; licuit [illegible] colloqui, Nam Epp. huius fabulæ Choragus nuſquam [illegible] [illegible] rogo num ea de [illegible] veniſſet: Fatetur. Nulla inquam mentio de pecunia? Faſſus eſt [illegible] Quantum inquam pecuniæ? Modicam inquit ſummā, florenos ſeptuaginta. Quum Epp. in [illegible] narrarem, quo [illegible] Huttenus abieciſſet Abbatis Volzii epiſtolam in qua [illegible] Reſpondit munus Hutteno dignū non fuiſſe. Si miſiſſet inquam florenos

quinquaginta. Approbauit. Huiuſmodi technis admonebat me officii. Tandem vt magis me terreret exhibuit librum ſcriptum, quem negabat ſe aperuiſſe priuſquam redderet. Iuſſi vt recitaret. Recitauit initium. Riſi, negans ibi quicquam atrox eſſe, quum ſcirem illum aliud expectare: Volebat enim atrociſſimum videri. Tum ille, aſt alia inquit ſunt intus, & paulo ante negaret ſibi inſpectum codicem. Adeo raro ſibi conſtant qui fingunt. Coierant inter amicitiam [illegible], & vterque debebat plurimum, nec habebat obolum, Huttenus etiam criminibus onerabatur, multis ſuſpitionibus premebatur Epph. Ad tales amicos acceſſit hæc cauſa. Monueram amicos ne darent aſſem mea cauſa. Iam enim liber per multorum manus vagabatur, & poſt numeratam pecuniam erat illis in manu ridere nos. Hinc ſtomachus illorum in me, quia feſellit præda. Tot interceſſere coniecturæ, multo plures etiam fuere, quam ego referre queam. Omitto enim voces ſicophanticas, quas apud alios effutire ſolet. Iam ſi quis legat Huttonicas ad me Epiſtolas, quas per Epphendorpium miſit, nihil ſpirant niſi prædam. Quum tandem ſentiret Epph. ſe magis ac magis grauari ſuſpicione. Iam enim multis olebat fucus, Tigurum accurrit ad Huttenum & retulit epiſtolam, quæ valde diligenter teſtabatur, libellum nunquam exiturum fuiſſe, ſi Epph. paruiſſet conſiliis. Et adeo nullum mihi eſſe naſum putabat, vt has technas non olfacerem. Tam diligens excuſatio, quid aliud erat quam accuſatio? Conceſſit Argentoratum, prius apud me teſtatus, quod eſſet nobilis. Nec prius excudi cœpit liber Huttenicus quam ille eo commigraſſet, & qui illinc huc veniebant, affirmabant librum ipſo caſtigatore excuſum, vbi vidit ilico prodiiſſe Spongiam, & hoc rete nihil traxiſſe, ſubornauit Othonem: ac ne qua in ipſum caderet ſuſpicio, curauit vt aſſcriberet inſcio Epph. libellum eſſe æditum. Curauit vt prædicaretur vobis eques: quam ad rem abuſus eſt & Loniceri ingenio, quem poſt ſui facti pœnituit: Hæc eo procurabat, quod in Germania nihil non licet Equitibus, & à multis etiam formidentur, adeo vt creditores putent prædure ſecum agi, ſi non petant maiorem pecuniæ ſummam, hoc eſt, ſi non amplius ſpolientur mutui nomine. Ad hæc habeo multorum epiſtolas illum ſuis oſoribus depingentes, quas tamen honoris ipſius cauſa nec amiciſſimis vnquam communicaui. Petrus Moſellanus obiurgat me, quod in Spongia faciem eum nobilem, quum conſtet eſſe plebeium. Emſerus ſcripſit illius patruum aut patrem fuiſſe cauponem ceruiſiarium in vico, vnde ſibi nomen vſurpat, matrem fuiſſe parum ſecundæ famæ: eiuſdem farinæ ſorores eſſe, ipſum Duci eſſe inuiſiſſimum. Ad hæc multi narrant illius ſororem in deliciis eſſe cuidam Card. Narrant & ipſum mutuo amore hærere diuerſorii in quo verſatur dominæ, & hinc accedere partem impendiorum. Neque enim deſunt qui ſuſpicentur, illi non deeſſe manus, ſi quid incuſtoditum obtigerit. Hæc vera an falſa ſint, mea nihil refert. Illud demiror, ac mecum alii complures, quod his iam annos ferme 8. agit ocioſus, nec vnquam inuiſit ſuam patriam, ac Ducem bene meritum, quum iter ſit non admodum prolixum. Obiecit mihi quod meis litteris fuerit in periculo, ne dux reuerſo in patriam amputaret caput. Hoc odium ex aliis cauſis dux conceperit oportet, quando nec in illis litteris, quas mihi recitabat, erat aliquid morte dignum. Peſſime ſentit de principe, ſi tantum ab eo periculum timet homo ſimplex & innocens. Stomachabatur quod inſimulaſſem ipſum Lutheraniſimi, quum & hodie profiteatur ſe propugnatorem Hutteni, qui Eccleſiæ Lutheranæ protector eſt præcipuus, ne id diſſimulabat, quum viueret Huttenus, nobis glorianter denarrans quibus periculis eum fugientem huc atque illuc deduxiſſet. Ego ſane nunquam ſuſpicatus ſum, illum quicquam de Euangelica fide cogitaſſe, aliud agit, offenditur inſimulatione vanitatis, quum tot inſignia mendacia protulerit in vno colloquio, nec erubuit ea confirmare, coram quibus contraria mihi dixerat ipſe. Vſque adeo nihil habet frontis. Habeo epiſtolam ipſius manu ſcriptam ad Othonem Equitem ducis Saxoniæ, in qua iactat ſe Epph. ſoluere debita Hutteni, & illius cauſa periclitatum, ne coniiceretur in carcerem. Summam enim excedere centum quinquaginta florenos, quaſi ille vnquam pilum pro Hutteno ſoluerit vel ſoluturum ſpoponderit. Ille ſcilicet diſſoluet æs alienum ab altero conflatum, qui quod ipſe contraxit, non poteſt diſſoluere? in eadem ſcribit, ſe hactenus omnes conatus, omnia ſtudia ſua huc contuliſſe, vt & principi & patriæ poſſit eſſe tum vſui, tum ornamento. Quid hac vanitate impudentius? Et ſimilia non veretur ſcribere cordatiſſimo Principi, oportet illum Othonem eſſe ſanctiſſimum virum, cui in iiſdem litteris committit & vitam & famam ſuam: Illud ſatis ingenioſe, quod ad hanc fabulam ſemper adhibuit viros huius ciuitatis probiſſimos, Beatum, Bonifacium & Ludouicum Berum, quibus ſcit meam exiſtimationem chariorem eſſe quam mihi. Probiores autem ſunt, quam vt illis perſuaderi poſſet, eſſe mortales vllos tanta malitia. Ipſe vix tandem ſenſi, quamquam alias cum talibus impoſtoribus conflictatus, cum quibus mihi à puero fatale diſſidium fuit: priuſquam ſcirem quid eſſet mentiri aut imponere, arcano quodam naturæ ſenſu execrabar, hoc peſtium genus, eoſque viciſſim infenſiſſimos habui. Neque enim vlla cauſa à me, porrecta eſt, vt in me eſſet iniquiore animo. Fui illi ſedulus monitor. Frequenter illum duci ac magnatibus commendaui olim Louanii, ſemel hic ex mea commendatione recepit florenos quinquaginta. Id perſcripſit Petrus Moſellanus. Ingeſſit ſe in intimam familiaritatem, ac pene quotidie duabus horis à prandio, quibus feriæ dabantur à chartis & alea mecum fabulabatur. Adducebat ad me quoſcunque volebat, & inter ceteros quendam veſte coriacea, quem mihi perſuaſerat eſſe nobilem,

lem, quum mox compertum ſit, illum fuiſſe coquum cuiuſdam magnatis ruri: & paulo poſt fugit è diuerſorio furatus equos aliquot. Talem affabulonem adduxit mihi, quum is neſciret latine. Sed vrgebat hominem inopia non odium. Adde leuitatem ad ſtultitiam malitiæ parem. Dabo ſpecimen: Orauerat me pridem, vt ſe commendarem duci. Scripſeram in ſcheda laudes illius præpoſteras, iuuenem eſſe mire ſobrium, nunquam potare, nihil eſſe negotii cum chartis & alea, nihil cum ſcortis, nuſquam videri in foro, nec in diuerſorio, ſed aut in templis orantem, aut in muſeo ſtudentem, vnum tantum in eo metuendum, ne ſtudio immodico parum conſuleret valetudini ſuæ. Miſi ioco famulum ad illum ſcheda, ſi placeret ea commendatio, putans illum riſurum ironiam, probabat ſerio, vno excepto, de periculo valetudinis. Hinc æſtima hominis prudentiam. Accipe aliud æque ridiculum. In thraſonico illo colloquio, quum recitaſſet ex epiſtola, quod multis eſſet obæratus, vultu in me detorto. Quid inquit an tu putas infame debere? Infames igitur ſunt maximi quique reges ac principes Quid vllus Thraſo poſſit magis thraſonice? Bene eſt; habet Epph. aliquid commune cum Cæſaribus & regibus. Credo futurum vt exemplo regum indicat etiam bellum iis quibus iraſcitur, & confiſcet bona, & in exilium agat. Et hoc dicto ſibi mire placet, adeo frequenter & apud alios habet in ore. Verum illud interrogat bonos viros, an honorificum ſit, iuuenem nullo aut tenui cenſu, nulla nobilitate, tantum pecuniarum nequiter profundere, nec interim pili facere voces hominum demirantium, vnde illi ſcateat in voluptates tanta nummorum vis, nec interim reſoluere quibus debet? Iam ſi quis harum rerum [illegible] efficiat, quid boni rei poterit de illo ominari? Frons nulla, lingua vana, otii dulcedo, luxus & libidinis intemperantia, animus contemnens bonorum tacita iudicia populique voces, cum perditiſſimo quoque intima familiaritas, commoratio tot annorum extra patriam, morum ſumma leuitas, faſtus pluſquam Thraſonicus, famuli ſuſpecti, ſurſum ac deorſum curſitantes, tanta profuſio, quum non appareat, vnde ſuppetitentur hæc, quem non reddant ſuſpectum in ciuitate benemorata: Sed eligit eas ciuitates, in quibus eſt ſumma licentia. Hoc nomine placuit Baſilea, ſed magis Argentoratum, viuat ad iſtum modum Norimbergæ aut in ſua patria, & audiet quæ non vult. Sunt alia huius generis argumenta innumera, verum qui ſunt iudices tam ocioſi, qui hæc patienter audire poſſent? Nec arbitror illum vnquam iturum ad iudices, ſed interim in foro, in diuerſorio concionabitur, quemadmodum nunc facit. Nuſquam enim adeſt & pudet nihil. Plura ſcripturus eram ad te, ſed hic nuncius parum erat certus. Venerat è Burgundia, Hollandus mihi viſus eſt erro, tamen affirmat: ſe velle iſthuc proficiſci, & pecuniam credidi & has litteras. Quæ ſi perlatæ erunt, fac huc aduolet quam primum. Vereor enim ne compromiſſariorum autoritas parum ſit valitura: attamen periclitabimur. Bene vale Datum Baſileæ Pridie Purificationis, Anno à Chriſto nato M. D. XXVIII.

Traduxit me non modo apud principem, cui licet vitæ & necis vis in me eſſe videtur, ſed etiam apud plures priuatos, illius cauſa fama periclitamur, quam neceſſum eſt reſarciat, quod per epiſtolam vnam atque alteram vix fieri poterit, ſed opus erit inſcriptione cuiuſdam libelli, vbi pro ſua prudentia rem illam temperet, vt ſit præter ſuam infamiam; nec Lectori relinquat, quid de ſuſpitionis inſcriptione, alioqui homini non tantopere ambio. Principi ſcribat autem in aulam vbi epiſtolam ſuam ſparſam ſcio, atque veteri de me expectationi de integro reſtituat, litteris tamen prius à me lectis, ne per obliqua & aliqua ſua magis deprimet quam ſeruet.

Quod vero innocentē me ſic conatus eſt perdere, & hiſtoriam de me contexuit, vt Friburgi concitato tumultu coactus ſim diſcedere, quum diuerſum & vrbs ſciat, & teſtes vitæ probe illic actæ eſſe poſſunt vniuerſi ciues. Pro læſa innocentia ibidem centum elargiatur ducatos. Itidem in hac vrbe faciat, ducentos vero in Argentoratos, quos ipſe feram, & pro meo arbitrio egenis diſpenſaturus ſum: Hæc omnia pro imperita & ſimplicitate & innocentia.

Damna læſæ famæ, etſi maiora ſunt, quam quæ æſtimare poſſunt, tam ob vetera in me merita, tam pietate ductus, condono lubens, ſi priora recipit.

Quod ſi recuſat Eraſmus, vita ſciat me potius periclitaturum quam fama.

Hæc quæ præcedunt ſcripſerat Epph. ſua manu.

Hæc reſpondit Eraſmus.

EPiſtolam quam prælegit non agnoſco. Nec arbitror me ſcripſiſſe talia, nec exemplar in meis ſchedis reperio. Et Epiſtolam ducis ſi proferat, teſtabitur me talia non ſcripſiſſe. Tantum admonui ducem, vt illum ad honeſtam functionem ab ocio reuocaret, aut certe mihi quietem ab illo impetraret. De inſcriptione libelli, ſi videro animum illius factum amicum, non grauabor, maiora facturus amicitiæ nomine.

Quam ſit illi princeps iratus neſcio, aut quas irarum cauſas habeat mihi non conſtat. Habebat Epph. Emſerium hoſtem capitalem apud principem. Si ex mea querela princeps factus alienior eſt, non grauabor hoc meis litteris ciuiliter ſcriptis mitigare, quatenus licet cum tantis principib. agere.

De eleemoſynis ipſe curabo quum mihi Deus in mentem miſerit. Nec mea refert, quomodo hic aut Friburgi vixerit. Quo ſanctius vixit, hoc magis gaudeo. De aureis quos poſtulat ſibi dari

præſtat

Digitized by Google

præſtat ſileri, ne videtur ob hanc cauſam intendiſſe calumniam. Agat amice & deſinat populum in me concitare, non patiar me vinci ciuitate. Vberius illi prodeſſe poſſum officiis, quam ſi dem ducentos aureos.

Hæc inquam reſpondit Eraſmus ſua manu.

Sequitur ſententia arbitrorum.

QVoniam ex conſenſu vtriuſque nobis ius feciſtis diſſidii inter vos amice componendi, viſum eſt nobis vt D. Eraſmus ad euitandum moleſtiam & alendam Chriſtianam concordiam, præſtet duos articulos ſicut ſcripto recepit. Pro tertio eodem animo non grauabitur in ſubſidium pauperum dare florenos circiter XX. noſtro arbitrio diſpenſandos. Et hæc facienda cenſemus citra notam alterutrius, tantum vt vtrimque offenſis, querelis, ac ſuſpitionibus abolitis, de integro certamen inter vos ſit beneuolentiæ cum obliuione prӕteritorum omnium, perinde quaſi nihil eſſet aut dictum aut factum, D. Hen. Epph. premat ſi quid ſcripſit, & vtrique liberum relinquimus, an viciſſim aliquo beneuolentiæ ſymbolo, an potius mutuo animo contenti eſſe velint. Actum Baſileæ poſtridie Purificationis Anno M. D. XXVIII.

B. Rhenanus & B. Amerbachius &c.

ERASMI EPISTOLA CONTRA RVMORES AD PIRCKHEIMERVM.

QVi tandem obſecro ſunt iſti, male linguaces, qui vt ſcribis per omnem pene Germaniam ſparſere, me modis atrocibus tractatum ab Hen. Epph. fœdisque conditionibus cum illo rediiſſe in gratiam? Quod etiamſi ex parte verum eſſet, quid eſt hic quod geſtiant, quod exultent, quod triumphent ii qui ſe titulo Euangelii venditant, qui nuſquam non præfantur pacem & gratiam: Fingant me læſiſſe Epph. fingant ab illo læſum, fingant vtrumque ab altero læſum, denique fingant nihil interceſſiſſe offenſarum, ſuſpitionibus humanis ac ſycophantarum delationibus diremptam amicitiam, Vtrum hic inſultare mihi par eſt, an potius vtrique reſarta concordia gratulari? Vbi hic eſt ille ſpiritus Euangelicus, qui ſemper illis natat in labiis, qui pingitur in epiſtolis? Vbi Chriſtiana charitas, quæ nullius gaudet malo? Sed applaudunt Epph. victoriæ. Erant qui Huttenicæ temeritati plauſum darent, nec immerito, ſi ſucceſſum habuiſſet audacia. Profitebatur enim ſeſe veritatis Euangelicæ propugnatorem, quum nemo magis offecerit iſtorum Euangelio. Cum Epph. vero quid iſtis tandem eſt rei? An credunt illum in Hutteni locum ſucceſſiſſe? An id fecerit neſcio, profiteri non arbitror. Etſi profiteretur, quid quæ cauſa facit ad veritatem Euangelicam? At ſine cauſa malis alienis delectari ferinæ cuiusdam malitiæ, tantum abeſt vt ſit Euangelicus ſpiritus. Nunc aperiam quam fruſtra ſemet iſta voluptate titillarint. Non hic refricabo cauſam, quæ inter nos verſabatur, ne quam ſtipulati ſumus præteritarum offenſarum ac ſuſpitionum obliuionum oblitus videar. Illud tamen dicam mea in ipſum merita nec ipſum Epph. inficiari. Ceterum nihil eſſe in quo illi præſtiterim animum minus amicum quam innumeris argumentis declararit, hoſtilem in me animum, vt quam ille iuſtam habuit cauſam mihi gratias agendi, tam ego iuſtam haberem cauſam expoſtulandi cum illo, ſi contendere vel libuiſſet vel vacaſſet. Sed vt inquit Paulus. *Seruum domini non oportet litigare*, & ſi non id prohiberet pietas, expertus ſum quam bene tolerantia redimitur animi tranquillitas, Sed mea in illum merita non commemoro: Quid illum offenderet dicam. Scripſeram ſemel atque iterum Duci Georgio, vt iuuenem alioqui bonis naturæ dotibus præditum, ab ocio vitaque voluptaria, quam tot annis agit, ad functionem aliquam honeſtam auocaret. Atque huc & præſens dictis & abſens litteris ipſum aliquoties ſum hortatus? Quod conſilium ſi ſequutus eſſet, iam fortaſſe pro famulis gloriolarum, quibus apud leues iuuenes nunc ludit, nec raro eluditur, apud principes viros & homines eruditos ſolidam veramque gloriam obtineret. Et in eam rem pollicitus ſum operam meam. Audiebam quotidie voces ac ſuſurros hominum. Quur hic tot annis hæret, nec reuiſit ſuos? Quid rerum gerit? Vnde ſuppetit illi res tantis impendiis? Vnde illius ſtemmata? Vbi habet arces ſuas? Cur eas deſerit? Quid illi cum Hutteno; cui ob manifeſta facinora nullus iam locus erat tutus? Qui diſſoluet æs alienum quod nuſquam non contrahit? Hæc aliaque multa, quæ nunc referre non libet, occinebantur à cordatis, etiam ab his qui videbantur illi vehementer amici. Et interim non deſinebant meis ſtudiis faceſſere negotium, ſubinde ſchedas extrema minitantes huc mittens. Appellaui Ducis prudentiam, quæ ſimul & illius ſaluti & meæ quieti conſuleret, meo quidem commodo, ſed Epph. maiore bono. Hoc animo quid eſſe poteſt amicius? An non idem frater pro fratre, pater ſcriberet pro filio? Hoc quod factum ſciebam, non ſum inficiatus, epiſtolam quam proferebat, quoniam neſciebam nolui agnoſcere. Erat barbarica deſcripta manu, ſine conſule, vt aiunt, ac die: nullam habebat ſubſcriptionem, nullum ſymbolum. Fieri potuit vt aliquis eam finxit: fieri potuit vt aliquis ea, quæ voluit admiſcuerit. Quid me ſtultius ſi talem Epiſtolam quam volebat ante complures annos eſſe ſcriptam, agnouiſſem? Niſi forte putant me memoria

tenere

Digitized by Google

tenere, quicquid vnquam ſcripſerim, quum præter libros, interdum vno die quadraginta ſcribam epiſtolas, quarum vix vllam relego. Quamquam illius etiam hæc ſumma fuit, vt dux iuuenem pertraheret ad aliquod honeſtum munus, in quo omiſſis voluptatibus, ingenii ſui dotes exerceret. Atqui hæc erat ſumma Epph. querimoniæ. Finge hoc à me factum acerbius, certe ſcopus erat, vt ille ab ocio vitaque multorum fabulis obnoxia reuocaretur ad opes ac dignitatem. At mihi ſuppetebant multa alia querimoniarum argumenta, quæ malo premere, quam vllam reſcindendæ concordiæ materiam præbere. Iam non immitis eram hoſtis. Agnoſcere de quo dubites, extremæ ſtultitiæ eſt. Fauere ſic minitanti aduerſus te ipſum ſummæ dementiæ eſt. Iam ſi protuliſſet epiſtolam: quæ manus meæ ſimilitudinem præſe ferret, niſi mihi conſtitiſſet à me ſcriptam, ſtultum fuiſſet protinus agnoſcere, quo læderetis, ſunt in hoc quidam excercitati, vt manu exprimant alienam, tanta ſimilitudine, vt nec is qui luditur poſſit deprehendere. Fecit hoc animi gratia Alexander Archiepiſcopus D. Andreæ, filius Iacobi quodam Scotiæ regis, eius qui nunc regnat frater, oſtendit mihi codicem quendam typis excuſſum, quem certo ſciebam nunquam à me lectum, multa annotaret in ſpaciis marginariis, protinus agnoui manum meam. Rogo vnde nactus ſit eum librum. Agnoſco inquam figuras meas, verum Codicem hunc nec legi vnquam nec habui. Ille contra lexiſti olim, ſed excidit, alioqui vnde hæc tua ſcriptura, Tandem cum riſu faſſus eſt dolum. Ac pridem is qui Argentorati diſſectus eſt infœlix, non ignotus Epph. quas tragœdias excitatat multorum manus effingens? Nonne D. Hieronymum olim æmuli conati ſunt fictis litteris, velut ab ipſo ſcriptis infamare? Vetus hic ludus eſt aliquid facinoris molientium. Non hæc eo dico, quod tale quiddam ab Epph. factum videri velim, ſed quod ab alio fieri potuerit. Itaque quum nec ego litteras agnoſcerem, nec ille poſſet vllo argumento conuincere, nihil illi reſtabat, quod de me quereretur, mihi potius erat quod de illo quererer, qui vlla de cauſa non ſolum atrociter expoſtularet. Verum etiam leges ac tribunalia minaretur. Ad hæc fingamus ea omnia à me ſcripta quæ recitabat, non negaui me ſcripſiſſe, ſed negaui me agnoſcere: & ſi negaſſem eam epiſtolam à me ſcriptam quam oſtendebat, nihil mentitus fuiſſem. Non enim erat manus mea. Hic ſubclamabitur, dolus malus. Imo dolus bonus eſt, quoties ſcopo bono fallitur, qui falli dignus eſt. Sic Medicus fallit ægrotum: Sic Chriſtus interdum fefellit Iudæos, quia merebantur, ſic apoſtolos quia expetebat. Hæc tamen ex ſuperfluo mihi dicuntur. Certe principis epiſtola, qua iuſſit Hen. Epph. à me impetendo quieſcere, docebat, me talia non ſcripſiſſe, qualia habebat illius epiſtola. Illud ingenue citra illius contumeliam fateri poſſum, præter amicitiam quæ Chriſtianorum inter ipſos omnium debet eſſe communis, nihil eſſe rei, quur Hen. Epph. viſum aut auditum velim. Nam interius illud & ſanctius amicitiæ genus, quam inter bonos conciliat ſtudiorum ſimilitudo, nunquam mihi cum illo interceſſit, & ſi intercederet, facile renunciaturus ſim. Non quod obſiſtere ſtudeam, quo minus illum quilibet tanti faciat, quanti ipſe haberi poſtulat, ſed quod ſeni longe aliud agenti, tam iuueniliter amantis amicitia nec vſui poſſit eſſe nec honori. Huius concordię caput erat, ne obturbaret, ne maledicentia læderet, quod cuiuis etiam ſcurræ in manu eſt. Sed ille inquiunt præſcripſit conditiones, tu accepiſti. Accepi conditiones, fateor. Sed culpam non agnoui: itaque pacis amore ſuperior fui, non cauſa inferior. An non ſuadet nobis Euangelium, vt cum aduerſario controuerſiam finiamus, priusquam veniamus ad iudices. Non ſtatim inferior eſt, qui leges accipit. Nam boni viri ſæpe malunt improbo litigatori cauſam cedere, quam experiri legibus, neque raro numerant turpi ſycophantæ, quietem pecunia redimentes. Res precioſa eſt tranquillitas. Hanc paruo comparauit qui pecunia redemit. Quid quod viator interdum à piratis, latronibus, ac ſicariis conditiones accipit & gratias agit: Sic ocium redimerem, à Leone, à ſcurra, ab ebrio, à furioſo, denique à Turca. Quid quod à moleſto cane non nunquam obiecto oſſe quietem emimus, etiamſi confabulantibus oblatret, tantum mordendi impotens? Hæc in Epph. dicta videri nolim, ſed in iſtos qui talia iactitant, dum me lædere ſtudent, amaſium ſuũ denobilitant. Poſtremo ſi extorſiſſet à me bonam pecuniæ ſummam, nemo prudens, cui noſtrum vterq; fuiſſet notus, aliud ſuſpicaturus erat, quã me rẽ chariſſimam viliore redemiſſe. Siquidem ocium, quod mihi ſemper charum ac dulce fuit, tum multis variisq; laboribus diſtento, ſic erat neceſſarium etiam, vt nunquã magis. Ego adhuc vſq; diem nec in ius vocaui quemquam nec à quoquam, poſtulatus ſum. Et adeo nihil eſt ocii, vt ægre tuear vitam in his laboribus, quos publicis ſtudiis iuuandis perfero. Et Germanice litigandum erat, vtique per aduocatos. Quem autem amicum ſuſtinuiſſem tali onerare negotio? Adde quod rebus humanis ad hunc modum exulceratis nullum animal tam vile eſt, tam abiectum, tam nihili, quod non poſſet cuiuis bono viro negocium faceſſere. Id itaque delectum eſt, quod & nobis & amicis erat commodius, quoq; Chriſtianis dignius. Hæc dicere potueram, etiamſi leges mihi graues accepiſſem. Nunc qui habent iuſtæ conditiones quur debuerit per ambaſios ac veredarios circumferri? Neq; enim animum poſſum inducere; Epph. vel tam nullius eſſe fidei, vt poſt iunctas dexteras, poſt pactam omnium offenſarum ac ſuſpitionum perpetuam obliuionem, poſt ſuſceptum certamen officiorum & beneuolentiæ, poſt commune poculum ac φιλοτησίαν, poſt menſam hoſpitalem, hæc procurauit in meam ignominiam, vel tam ſtultum, vt exiſtimet tales præſcriptiones iactandas, ex quib.

homines cordati facile colligerent opinionem de homine ſiniſtram, qui ventilet præfationem cuius liber non extet. Nam quæ hic ſparſerat Epph. ſe adegiſſe me ad conditiones, ad quos ipſe nollet pro multis aureorum milibus deſcendere, ſic interpretor, ante ſartam concordiam eſſe factum, quamquam & illam vocem complures, qui propius nouerunt hominem exceperunt cum riſu. Non poſſum igitur mihi perſuadere, hæc opera Epph. fieri, niſi mihi prius perſuaſero, eum hominem eſſe inſigniter perfidum, nec minus ſtultum quam malitioſum. Quod abſit vt de i llo ſentiam, niſi ipſe fidem fecerit, quod abſit vt faciat. In his igitur qui ſpargunt, non ſolum Chriſtianam mentem, ſed omnino prudentiam deſidero, qui dum hæc faciunt, plus labis aſpergunt Epph. nomini quam meo. Exigit enim hoc à me fœdus amicitiæ, vt illius famam æque ac meam tuear. Quid enim dicent homines cordati, quum in primo ſtatim articulo legent hæc verba, apud Principem, cui ius vitæ ac nesis in me eſſe videtur? An aliquid commiſit morte plectendum? Ne illa quidem epiſtola quam proferebat tale quicquam habebat. Quid autem veniet in mentem, qui vitam illius vt demus immunem à ſcelere, certe quod nec ipſe diſſimulat, ocioſam ac voluptuariam nouerunt? Et hic poſtulat meis curari ſcriptis, ne quid ſiniſtræ ſuſpitionis de ipſo naſcatur. In ſecundo articulo petit, vt litteris meis de integro veteri apud principem expectationi reſtituatur. Quid hic dicent naſuti? Num ego noui quid princeps ab ipſo expectet, niſi quod ab ipſo cognoui, principem in hoc iuuiſſe ſtudia illius, vt abſolutus ſcientia iuris aut profiteretur Lypſiæ, aut aliquo munere fungeretur. Iam conſtat principem illi fuiſſe infenſum, etiam tum quum illum meis litteris commendarem, & mihi quoque ſubiratum, quod illum ſic viuentem tam magnifice prædicaſſem. Nec mihi ſi maxime velim in manu eſt, illum de integro reſtituere, niſi ea præſtat, quæ princeps expectabat. Quid autem expectet, facile coniectandum eſt. Hoc ipſum ſi præſtet, non eſt noſtrum defuturum officium. At quomodo poſtulat, vt ipſum reſtituam in priſtinam principis gratiam, quum hanc ipſam tragœdiam mouerit in me contra principis litteras? Nam ille vetuit ne mihi negotium exhiberet, hic perinde quaſi iuſſiſſet, orſus eſt tragœdiam. De tertio quid ſuſpicaturi ſunt qui naſum habent? Ducentorum ducatorum ipſe poſtulat eſſe diſpenſator, & hoc poſtremo loco poſitum ſuſpicabuntur eſſe totius cauſæ caput. Notum eſt illum ſumptuoſe viuere, non pauca debere, nec prorſus ignorantur illius reditus. Quorſum attinebat hanc ſuſpicandi anſam præbere multis, præſertim quum, vt dixi, ſæpe voces audiam rogantium: vnde ſuppetat Epph. pecunia quam profundit? Nec illa fortaſſis ſine roncho legent quidam, quod homo tam licenter viuẽs tam de fama ſollicitus eſt, vt vita ſit citius pericliaturus, quam paſſurus illam contaminari, quod toties prædicat ſimplicitatem & innocentiam ſuam. Si vero fauent Epph. prudentiam, in eis deſidero qui diſſeminant. Si non fauent, deſidero Chriſtianam Charitatem. Lædere nihil commeritum malitiæ eſt, lædere cui ſtudes prodeſſe, non vulgaris eſt ſtultitiæ. Iam hoc quoque nomine prudentiam in iſtis deſidero, qui iactant illiuis poſtulationes, quaſi non ſoleat iniquum peti, vt æquum impetretur: aut quaſi non liceat cuiuis quiduis à quouis petere. Nihil refert quid ille poſtularet, ſed quid ego receperim, & quid arbitri præſcripſerint: Nam arbitrii bona pars ex meo pendet reſponſo. Primum epiſtolam non agnoſco. Hic protinus ille non habet quod poſtulet, ego habeo quod expoſtulem, qui mecum litiget, quum ipſe dux ad eum ſcripſerit, me talia non ſcripſiſſe qualia obiiciebat, ſed id tantum, quod ego me ſcripſiſſe non nego. Quod ſi ex illis litteris meis ſparſis in aula male audit, Duci imputet, aut Othoni Equiti qui cum ipſo neceſſitudinem arctiſſimam ipſorum litteræ teſtãtur. Nam huius opera factum audio, quod epiſtola venerit ad manus multorum. Quanquam hoc agunt iſti, ne quiſquam hoc neſciat. His iuſtius indignetur quam mihi, qui epiſtolam obſignatam vni miſi. Porro libellum quomodo promitto? Non quod agnoſcam culpam, ſed amicitiæ nomine, ſi ſenſero illum poſuiſſe hoſtilem animum & induiſſe amicum. Eius rei nec verbis, nec vno die mihi poterit fieri fides, quum diuinæ quoque litteræ, quæ probant reconciliationem, admoneant ne ſecuri ſimus ab amico reconliato. Nec alia ratione præſcribit arbitrium de libello, quam ego recepi. Citat enim meum reſcriptum. Atqui libello dicando nullum eſt præſcriptum tempus. Nec enim mihi vacat ſemper, & ſunt quibus hoc officium iam annis aliquot debeo, nec quoduis argumentum conuenit Epph. De reconciliando principis animo quid polliceor? Si princeps meis ſcriptis factus eſt ab illo alienior. Nam quod ille iactabat eſſe periculum, ne Princeps reuerſo in patriam amputaret caput, vt demus non eſſe conuictum, certum eſt ex meis litteris ortum non eſſe. Nec ego principem quicquam noui docui. Non ignorabat quomodo viueret Epph. tantum oſtendi viam, qua poſſit ingenio iuuenis mederi. Nec promiſi niſi litteras ciuiliter ſcriptas: nec hoc contentus addidi, quatenus licet cum tantis principibus agere. Nam ſi magnifice prædicaſſem Epph. Princeps non ignarus rerum, quas fortaſſe nec ipſe ſcio, crederet ſe mihi eſſe ludibrio. De eleemoſinis nil pollicitus ſum reſcripto. Habes poſtulata & reſponſa, nunc arbitrium vide. In arbitros compromiſſio facta eſt, in quibus ille nec excepit quicquam, nec potuit excipere. In arbitrio præfantur ſibi ius datum diſſidii amice componendi; præfantur ea quæ præſcribunt, non præſcribo mihi, niſi ad euitandam moleſtiam & alendam Chriſtianam concordiam. Nec aliter præſcribunt duos primos articulos quam ſcripto recepi. Scriptum extat quod me refellat, ſi quid mentior. De tertio articulo quid præſcribunt? Eodem inquiunt animo non grauabitur. Quid eſt eodem animo?

Digitized by Google

animo? Nimirum ad euitandam moleſtiam. Nec his contenti addunt, citra notam alterutrius. An hic non ſatis declarant viris cordatis, quo conſilio res ſit acta? Quid eſt igitur quod iſti gloriantur, Eraſmum atrociter tractatum? Et vbi ſunt illæ terribiles conditiones; ad quas Henricus Epphendorpius noluiſſet pro multis aureorum milibus deſcendere? Quid quod pecuniæ dandæ nullum tempus præſcriptum eſt, & remitti poterat ab arbitris, quamquam quid opus remitti, quum ego mea ſponte plura dem interdum paucis diebus, quam ibi præſcriptum eſt. Et à me maiorem ſummam tribus verbis amice dictis impetraſſet Epphendorpius: Rurſus vbi præſcribunt obliuionem offenſarum, querelarum ac ſuſpitionum vtrinque; nonne pares nos faciunt in cauſa. Quid igitur hic eſt, quod iſti iactent, quo nomen Euangeij iactant? An quod gratis meas offenſas condonaui? Hoc pietatis laudem mereatur. An quod per arbitros rem tranſigi malui, quam occupatiſſimus, linguæ ignarus, rudis fori, cum homine ociosiſſimo nec elingui litigare? Hoc erat prudentiæ tribuendum. Verum vtcunque hæc habet, ſi fauent Epph. quod Hutteni cauſam perſequitur, hæc in bene merentis gratiam cum primis erant premenda. Nec enim deerunt, qui ſuſpicentur; immo non deſunt qui prædicent hos rumores Hen. Epph. opera ſpargi iactarique. Siquidem illud conſtat, famulum illius, protinus cum litteris in Saxoniam ablegatum fuiſſe. Quod ſi verum eſſet, quæ rogo Pœnorum perfidia, quæ Cecropum malitia poſſit cum hac comparari? Bene meritus fueram de illo; nihil exprobo, habeam grauiſſimas expoſtulandi cauſas: amore quietes & concordiæ accepi conditiones. Nec enim mihi Epphend. amicitia vſquam eſt opus, nec eſt vt iam dixi qur illum viſum aut auditum velim; niſi me mouerat ſtudioſorum amor & Chriſtianæ concordiæ.

Res acta eſt præſentibus teſtibus, viris grauiſſimis, Ludouico Bero, & Henrico Glareano. Arbitri datis dextris; ſtipulati ſunt obſequium. Promiſimus vtrique. Pronunciatum eſt deſcripto arbitrium. Comprobatum eſt ab vtroque, primum voce, mox etiam ſubſcriptione. In ſignum amicitiæ porrectum panem altrinſecus fregimus, mox ex eodem bibimus poculo, quod Georgius Dux dono miſerat; Rurſus ſtipulatus ſum perpetuam amicitiam: aſſeuerauit Epphen. fore perpetuam. Datæ ſunt dextræ rurſus. Poſtridie omnes accepi cœna. Nihil omiſi quod erat viri obliti omnium offenſarum. Dicas ſatis religionis adhibitum, etiamſi fuiſſet occiſus homo, poſt cœnam Epphen. cœpit efflagitare epiſtolas ad ducem, in poſtridianum mane. Quamquam illi ſuo ſcripto mihi liberum fecerat vel Duci ſcribere vel in Aulam: nec erat præſcriptum tempus. tamen quoniam inſtabat, ne diſſiliret gratia, priuſquam ſatis coiiſſet, ſupra quam debui ſum obſequutus. Flagitabat & præfationem. Id non ſolum erat iniquum, verum etiam ineptum, quum liber nondum eſſet natus. Ægre quidem illud, ſed tamen hortantibus arbitris vel rogantibus potius, & ſum hic obſequutus. In Epiſtolam inſerui locum ipſius arbitrio, nec illud erat pacti me ex illius arbitrio ſcribere. Flagitauit & aliud quiddam, quod arbitri mihi non ſunt auſi proponere, nec à me dicetur in præſenti, ne & hoc iactent cum illius dedecore. Poſt hæc ita geſta ſi Epphendorpius curaſſet fabulam per Germaniam ſpargendam; quid dici poteſt ſceleratius aut perfidius ſi rem ſpectes? Aut quid ſtultius ſi grauium virorum ſpectes iudicium? Quid enim cogitabunt homines cordati, quum audient iactari præfationem, cuius nullus eſt liber? An dux Georgius adeo ſtultus creditur, vt non intelligat ex epiſtola me quietem ab ocioſo redemiſſe? Iam inſignem perfidiam, tantam malitiam, tantam ſtultitiam ne tum quidem Epphendorpio tribuebam, quum illi iraſcebar: tantum abeſt vt nunc illi tribuam poſt fœdus initum. Sed quo magis illum libero, hoc magis eos grauo, quorum arte hæc procurantur. Ille ſe læſum putabat. Iſti nunquam à me læſi ſunt, niſi lædere eſt, quod nolo profiteri; quæ mihi non poſſum perſuadere. Etiam de præteritis hoc æquior ſum Epphendorpio, quod multis argumentis colligo, illum quod fecit aliorum inſtinctu feciſſe. Neque me latent huius artificis machinæ, quamquam mire ſe credunt omnes fallere. Iidem inſtigarunt miſerandum Huttenum, vt in me ſtyli mucronem ſtringeret. Iidem impulerunt Othonem. Sic inquiunt eleuabimus autoritatem Eraſmi. O conſilia Euangelica. Fingite Eraſmi autoritatem apud omnes extinctam, quæ iam nunc vel nulla eſt vel quam minima, continuo ne vos eritis dii? Quanto rectius veſtram autoritatem muniretis, non per calumniam infamandis aliis, ſed moribus Euangelio dignis, quos mundus in vobis iam pridem deſiderat. Iſtiusmodi technis nil agetur, & ſi ſtultis imponatur ad tempus, erumpet quando fucis proditis veritas. Turcæ non magis officiunt Euangelico negotio, quàm iſtis ſeditioſis, corruptis, minimeque Euangelicis moribus. Per iſtos non ſolum non reparatur Euangelica libertas, ſed conduplicatur ſeruitus. Per quos enim inuecta eſt dura ſeruitus, niſi per homines intractabiles & nulli quamuis bene monenti morigeros, per quos inducta eſt tyrannis, niſi per ciues, nec legibus æquiſſimis obtemperantes? Si quid ſanæ mentis eſt Luthero, & ſi qui ſunt alii quibus hoc negotii curæ eſt, nullos magis odiſſe par eſt, quam iſtos tumultuarios & prorſus ἀνόμους, quos nec Epiſcopi, nec principes, nec magiſtratus, nec vlla reſpublica ferre poſſit. Hanc iſtorum iactationem mox excepit alius rumor. Iactabant Hen. Epphendorpium mihi dictis ac

litteris obiicere perfidiam, qui libellum promiſſum non præſtiterim. Quid ille dixerit aut fecerit alii viderint, certe ad me nulla peruenit littera. Quid autem poterat in illum fingi probo viro indignius? ſub nundinas ictum eſt fœdus, protinus à Paſcha iactatum eſt de perfidia, quaſi libros, vt mucum è naribus emungeremus. Sed demus annum præteriiſſe, fortaſſe poterat amice expoſtulare, perfidiæ crimen impingere qui potuit, quum nullus eſſet præſcriptus dies, qui ſi ex æquo & bono præſcribendus erat, iudicum arbitrio fuerat præſcribendus. Sed demus fuiſſe præſcriptum, an continuo perfidiæ reus eſt, qui promiſſum ante diem conſtitutum non præſtat? Ita perfidiæ tenebitur qui creditori pecuniam non reddit ad diem præſcriptum? Qui commodatum non reddit ad tempus deſignatum? Tenebitur faber & veſtiarius, qui ad diem promiſſum non abſoluit opus, itaque perfidiis plena erunt omnia. Si in contractibus ciuilibus locum habet excuſatio, ſi non licuit, ſi commode non potuit, quanto magis valere debebat in hoc negotio, quod amicitiæ legibus peragitur? Rurſus donemus fuiſſe præſcriptum diem, non erat ſimplex promiſſum, ſed additæ ſunt duæ conditiones, amicitiæ nomine, & ſi compertum haberem, illum mihi ex animo factum amicum, iam vt vana ſint quæ iactat rumor, illum frequenter totis conuitiis in meum nomen deſtomachare, ſcriptum in me neſcio quod famoſum hoſpitibus recitare, litteras nihilominus hoſtiles quam antea ſcribere, quod ſpecimen dedit, vnde certum habeam illum mihi ex animo factum amicum? Per quem iuſſit ſaluere? Apud quem amanter de me loquutus eſt? Atqui his officiis nihil eſt vulgarius, nec ex huiusmodi poſſis habere perſpectam hominis in te beneuolentiam, quam niſi certis declararit argumentis, ne debetur quidem libellus. Tametſi non illud actum eſt per arbitros, vt ille ſic à me libellum exigeret, quemadmodum miles pactam pecuniam exigit à ruſticis, incenſurus horrea ni ſtatim numeretur, ſed vt ſartæ iam & coaleſcentis amicitiæ hoc aduerſus calumnias hominum quaſi teſtimonium eſſet. Id autem officiis ambiendum erat potius quam conuiciis efflagitandum. Vides quam nihil eſt in quo mea fides poſſit deſiderari, qui tam multa præſtiterim vltra præſcriptũ arbitrii. Primum exegit, idq; nec ciuiliter nec amice, vt ipſi Duci ſcriberem, quũ ipſius poſtulatio mihi liberum faciat, Vtrũ vellem ad Principẽ, aut alteri cuipiam ex aulicis ſcribere, hoc extorſit vltra præſcriptum. Deinde quũ litteras eas non aliter pollicitus eſſem, quã vt ciuiliter, & quatenus tanto principi ſcribere liceret, denique quatenus liceret ſine mei honoris detrimento, ille poſtulauit, vt certas aliquot ſententias adderem. Et hoc impetrauit vltra pactum. Tertio poſtulauit veſperi circa nonam horam, vt poſtridie mane habeat litteras paratas, vt mihi noctu fuerit in lecto ſcribendum. Quæſo te an homini quicquam ſomniaret arbitri? Quarto flagitauit eadem hora præfationem, ad quid? niſi vt iactaret: ſi libuiſſet eſſe ſuſpitioſo. Datum eſt & hoc illius improbitati.

Quinto voluit epiſtolam ad Ducem ſibi tradi legendam, ipſoque præſente per famulum meum obſignari, ne quid fraudis admiſceretur, Quam ſtatim non amicum erat ſic diffidere? Tametſi quid ſtultius etiam? Si libuiſſet fallere, an poteram alias litteras per alium mittere? Quod ſi hoc ipſum applauſu dignum putant, tantum potuiſſe extundere gratulentur eadem opera prædonibus, qui bonum virum ſic animatum, vt nec occidi velit nec occidere hunc adigunt interdum, vt crumenam deponat, & inſuper abiuret omne ius vlciſcendi. Vter magis recedit à pactis, qui plus exigit quam habet contractus, an qui minus præſtat?

Statim quum amanuenſis adferret epiſtolam, cœpit illum obiurgare quod ſcripſiſſet epiſtolam, quam à me ſcriptam ne minimo argumento probare poterat. Et vbi hic promiſſa ſuſpitionum & offenſarum omnium obliuio?

Ad hæc an verus ſit rumor, illum in conciliabulis & conuiuiis remis veliſque in meum nomen inuehi, melius norunt illius compotatores. Si verum eſt quod iſti iactant, ea demum vera perfidia eſt, non dicam, non præſtare aliquem fœderis articulum, ſed aduerſum id facere, quod eſt totius fœderis caput. Nam hic non criminor Epphen. ſed illius cauſam ago. Certe hic me adactum ad conditiones, ad quas ipſe pro multis aureorum milibus nollet deſcendere, apud plures iactant, quam vt arbitror ipſum inficiaturum.

Quis ex hiſce coniecturis non collegerit, illum fucato animo rediiſſe in gratiam? Sed vbi de pecuniæ ſpe decidiſſet, aliud vindictæ genus quæſiiſſe? Ego tamen omnia candide ſum interpretatus. Et illius iactatur ſimplicitas, fides & integritas, ego peruidus violaui fœdus, qui tam multa præſtiterim vltra præſcriptum, qui tot argumenta malæ mentis interpretor in bonam partem. Nondum enim Epphen. fœdus renuncio, ſed aduerſus iſtos pugno, qui dum nuſquam non nugantur de negotio, quod non intelligunt magis eius famæ nocere, cui volunt videri ſtudere, quam meam. Hæc igitur pro Epphen. non contra Epphendorpium ſcripſerim. Arbitror enim iam ex fœdere mei eſſe officii illius honorem ac famam pro mea virili ſartam ac tectam habere, quatenus per illum licebit.

Tibi vero vir Ornatiſſime ſcriptum hoc miſi, vt habeas quod blateronibus iſtis reſpondeas, qui ſimul atque ventrem & ea quæ ſub ventre expleuerint, nihil habent quod agant, niſi vt omnibus

maledi-

Digitized by Google

maledicant,atque ita fruuntur Euangelica libertate. Bene vale. Datum Baſileæ Calend. Maii. Anno M. D. XXVIII.

EPISTOLA ERASMI AD HEN. EPPH. LXII.

TAnta religione inter nos amicitiæ fœdus ictum eſt, vt non poſſit ſine ſummo perfidiæ crimine violari. Quanquam vt ſcis, tua amicitia mihi nuſquam eſt opus, lædere licet & vermiculis & ſcarabeis. Quantum autem tu poſſis lædere neſcio. Certe ego prodeſſe cupio omnibus, lædere neminem. Si famam venaris, honeſtiorem tibi parares alia via, quam mihi obtrectando. Si pecuniam captas, eam tametſi mihi perquam exigua eſt, ſummiſque parta laboribus, tamen citius communicarem amico, quam hoſti minitanti.

Etiamſi magis conueniebat, vt tu tua pecunia ſubuenires ætati laboribusque meis, quam vt tuis impendiis.

Scis quum hic diſcederes me plura præſtitiſſe, quam arbitri præſcripſerant, ne præberem occaſionem reſcindendæ recens ſartæ concordiæ.

Hic iam tum erat ſparſus rumor ſæuus, me per te adactum ad conditiones, quas tu pro trib. aureorum millibus nolles ſubire. Id cõmode ſum interpretatus, abs te dictũ priuſquã dextris iunxiſſemus.

Mox atrociter etiam rumor peruaſit totam Germaniam vſq; ad Aquiſgranum. Et hoc comiter accepi miſſisq; litteris ſic compeſcui rumorem, vt tuum negotium agerem potius quam meum.

Deinde tales ac tam multi retulerunt voces tuas plusquam hoſtiles, vt vix potuerim vel diffidere nunciantibus vel in bonam partem interpretari quod nunciabant.

Nondum tamen libuit eam perſuaſionem penitus demittere in animum meum, ne quã per me ſtaret, quo minus maneret ſarta gratia.

Ac prorſus opto eſſe vana omnia quæ mihi relata ſunt.

Illud opinor non inficiaberis, te deſiderare in me fidem quidem, qui hactenus non emiſerim libellum quem pacto recepi. Atqui ſcit tua prudentia non tam facile naſci nouos libros, neque neſcit, non quodlibet argumentum tibi congruere. Illud autem hic nemo neſcit, me in caſtigandis Auguſtino & Seneca ceterisq; quæ ſunt in manibus ſic obrui laboribus, vt amici me clament eſſe parricidam. Deinde iam quaternis litteris efflagitur à me, vt ſicut Reginæ Angliæ ſcripſi Chriſtianam vxorem, ita Mariæ Cæſaris Germanæ, quondam Hungariæ reginæ ſcripſi viduam Chriſtianam.

Adde quod mihi cum tot monſtris Theologorum ac Monachorum, iuge & capitale bellum eſt. Quid multis ſi ter frater eſſes non potuiſſem hactenus tibi ſatisfacere. Quod ſi licuiſſet non fuiſſet opus vllo monitore. Id ſat arguit quod in ceteris & plus debito præſtiti & ante tempus.

Iam ſcis huic rei nullum fuiſſe præſcriptum tempus, & adiectum fuit, ſi comperiſſem te ex animo factum amicum.

Quod ſi prorogaſſem æquo longius, admonitionem oportuit præcedere, priusquam ad minas aut inimicas voces veniretur, & arbitrorum erat diem præfigere.

At narrant te mecum per litteras acerrime expoſtulaſſe de perfidia, quum ad me nulla ſit perlata ſyllaba.

Vbi locus perfidiæ, vbi nullum præſcribitur tempus? Etſi præſcriptum fuiſſet, non ſtatim eſt actio perfidiæ, vbi non præſtatur promiſſum? Alioqui quotiens debitor non numerat pecuniam ad diem conſtitutum deberet accuſſari perfidiæ. Quod quam ſit abſurdum, nemo te melius nouit.

Præterea contractus ad diem præſcriptum recipit excuſationem, vt inciderit morbus, aut alia neceſſitas. Hæc excuſatio magis valere debet, vbi nullus eſt præſtitutus dies.

Iam de declarato animo tuo, deq; conditione promiſſi, nihil cauſificor, ne videar vſquam defuiſſe concordiæ. Habebam in animo, ſi qua poſſem his nundinis ſatisfacere pactis. Sed ſi vera ſunt quę narrantur à tam multis, neſcio quid mihi ſit faciendum.

Si animum hoſtilem iam palam declaraſti, quid dicent, ſi liber prodierit? Quid niſi aut te tantum improbitate valuiſſe, vt huc adegeris Eraſmum, aut me tam timidum eſſe, vt cuiuslibet imperata faciam.

Vides opinor eam rem vtrique pariter dedecoram futuram. At pactum habet, vt negotium citra alterutrius notam tranſigeretur.

Illuſtriſſ. Dux Georgius putat inter nos ſummam eſſe concordiam. Id ad me ſcripſit quidam illi intimus, Quod quidem ille putat eſſe confectum ſuis litteris.

Ottho Eques iam, vt aiunt, de capite periclitatur. Tuas ad hunc litteras mihi tranſmiſerunt, & ad Ducem Germaniæ ſcriptas ſimili argumento. Verum eorum quæ facta ſunt, ante ſartam amicitiam, non refrico memoriam. Fac ita agas, ne quis in te ſynceritatem ac fidem deſideret. Etenim ſi conſtiterit, te fucato animo mecum reddiſſe in gratiam, ſatis diuinat tua prudentia, quid de te ſenſuri ſint Dux ceterique mortales.

A me nihil fiet noui, niſi me de tuo animo per litteras feceris certiorem.

Digitized by Google

litteris obiicere perfidiam, qui libellum promiſſum non præſtiterim. Quid ille dixerit aut fecerit alii viderint, certe ad me nulla peruenit littera. Quid autem poterat in illum fingi probo viro indignius? ſub nundinas ictum eſt fœdus, protinus à Paſcha iactatum eſt de perfidia, quaſi libros, vt mucum è naribus emungeremus. Sed demus annum præteriiſſe, fortaſſe poterat amice expoſtulare, perfidiæ crimen impingere qui potuit, quum nullus eſſet præſcriptus dies, qui ſi ex æquo & bono præſcribendus erat, iudicum arbitrio fuerat præſcribendus. Sed demus fuiſſe præſcriptum, an continuo perfidiæ reus eſt, qui promiſſum ante diem conſtitutum non præſtat? Ita perfidiæ tenebitur qui creditori pecuniam non reddit ad diem præſcriptum? Qui commodatum non reddit ad tempus deſignatum? Tenebitur faber & veſtiarius, qui ad diem promiſſum non abſoluit opus, itaque perfidiis plena erunt omnia. Si in contractibus ciuilibus locum habet excuſatio, ſi non licuit, ſi commode non potuit, quanto magis valere debebat in hoc negotio, quod amicitiæ legibus peragitur? Rurſus donemus fuiſſe præſcriptum diem, non erat ſimplex promiſſum, ſed additæ ſunt duæ conditiones, amicitiæ nomine, & ſi compertum haberem, illum mihi ex animo factum amicum, iam vt vana ſint quæ iactat rumor, illum frequenter totis conuitiis in meum nomen deſtomachare, ſcriptum in me neſcio quod famoſum hoſpitibus recitare, litteras nihilominus hoſtiles quam antea ſcribere, quod ſpecimen dedit, vnde certum habeam illum mihi ex animo factum amicum? Per quem iuſſit ſaluere? Apud quem amanter de me loquutus eſt? Atqui his officiis nihil eſt vulgarius, nec ex huiuſmodi poſſis habere perſpectam hominis in te beneuolentiam, quam niſi certis declararit argumentis, ne debetur quidem libellus. Tametſi non illud actum eſt per arbitros, vt ille ſic à me libellum exigeret, quemadmodum miles pactam pecuniam exigit à ruſticis, incenſurus horrea ni ſtatim numeretur, ſed vt ſartæ iam & coaleſcentis amicitiæ hoc aduerſus calumnias hominum quaſi teſtimonium eſſet. Id autem officiis ambiendum erat potius quam conuiciis efflagitandum. Vides quam nihil eſt in quo mea fides poſſit deſiderari, qui tam multa præſtiterim vltra præſcriptũ arbitrii. Primum exegit, idq; nec ciuiliter nec amice, vt ipſi Duci ſcriberem, quũ ipſius poſtulatio mihi liberum faciat, Vtrũ vellem ad Principẽ, aut alteri cuipiam ex aulicis ſcribere, hoc extorſit vltra præſcriptum. Deinde quũ litteras eas non aliter pollicitus eſſem, quã vt ciuiliter, & quatenus tanto principi ſcribere liceret, denique quatenus liceret ſine mei honoris detrimento, ille poſtulauit, vt certas aliquot ſententias adderem. Et hoc impetrauit vltra pactum. Tertio poſtulauit veſperi circa nonam horam, vt poſtridie mane habeat litteras paratas, vt mihi noctu fuerit in lecto ſcribendum. Quæſo te an homini quicquam ſomniaret arbitri? Quarto flagitauit eadem hora præfationem, ad quid? niſi vt iactaret: ſi libuiſſet eſſe ſuſpitioſo. Datum eſt & hoc illius improbitati.

Quinto voluit epiſtolam ad Ducem ſibi tradi legendam, ipſoque præſente per famulum meum obſignari, ne quid fraudis admiſceretur, Quam ſtatim non amicum erat ſic diffidere? Tametſi quid ſtultius etiam? Si libuiſſet fallere, an poteram alias litteras per alium mittere? Quod ſi hoc ipſum applauſu dignum putant, tantum potuiſſe extundere, gratulentur eadem opera prædonibus, qui bonum virum ſic animatum, vt nec occidi velit nec occidere hunc adigunt interdum, vt crumenam deponat, & inſuper abiuret omne ius vlciſcendi. Vter magis recedit à pactis, qui plus exigit quam habet contractus, an qui minus præſtat?

Statim quum amanuenſis adferret epiſtolam, cœpit illum obiurgare quod ſcripſiſſet epiſtolam, quam à me ſcriptam ne minimo argumento probare poterat. Et vbi hic promiſſa ſuſpitionum & offenſarum omnium obliuio?

Ad hæc an verus ſit rumor, illum in conciliabulis & conuiuiis remis veliſque in meum nomen inuehi, melius norunt illius compotatores. Si verum eſt quod iſti iactant, ea demem vera perfidia eſt, non dicam, non præſtare aliquem fœderis articulum, ſed aduerſum id facere, quod eſt totius fœderis caput. Nam hic non criminor Epphen. ſed illius cauſam ago. Certe hic me adactum ad conditiones, ad quas ipſe pro multis aureorum milibus nollet deſcendere, apud plures iactant, quam vt abitror ipſum inficiaturum.

Quis ex hiſce coniecturis non collegerit, illum fucato animo rediiſſe in gratiam? Sed vbi de pecuniæ ſpe decidiſſet, aliud vindictæ genus quæſiiſſe? Ego tamen omnia candide ſum interpretatus. Et illius iactatur ſimplicitas, fides & integritas, ego peruidus violaui fœdus, qui tam multa præſtiterim vltra præſcriptum, qui tot argumenta malæ mentis interpretor in bonam partem. Nondum enim Epphen. fœdus renuncio, ſed aduerſus iſtos pugno, qui dum nuſquam non nugantur de negotio, quod non intelligunt magis eius famæ nocere, cui volunt videri ſtudere, quam meam. Hæc igitur pro Epphen. non contra Epphendorpium ſcripſerim. Arbitror enim iam ex fœdere mei eſſe officii illius honorem ac famam pro mea virili ſartam ac tectam habere, quatenus per illum licebit.

Tibi vero vir Ornatiſſime ſcriptum hoc miſi, vt habeas quod blateronibus iſtis reſpondeas, qui ſimul atque ventrem & ea quæ ſub ventre expleuerint, nihil habent quod agant, niſi vt omnibus maledi-

Digitized by Google

maledicant,atque ita fruuntur Euangelica libertate. Bene vale. Datum Baſileæ Calend. Maii. Anno M. D. XXVIII.

EPISTOLA ERASMI AD HEN. EPPH. LXII.

TAnta religione inter nos amicitiæ fœdus ictum eſt, vt non poſſit ſine ſummo perfidiæ crimine violari. Quanquam vt ſcis, tua amicitia mihi nuſquam eſt opus, lædere licet & vermiculis & ſcarabeis. Quantum autem tu poſſis lædere neſcio. Certe ego prodeſſe cupio omnibus, lædere neminem. Si famam venaris, honeſtiorem tibi parares alia via, quam mihi obtrectando. Si pecuniam captas, eam tametſi mihi perquam exigua eſt, ſummisque parta laboribus, tamen citius communicarem amico, quam hoſti minitanti.

Etiamſi magis conueniebat, vt tu tua pecunia ſubuenires ætati laboribusque meis, quam vt tuis impendiis.

Scis quum hic diſcederes me plura præſtitiſſe, quam arbitri præſcripſerant, ne præberem occaſionem reſcindendæ recens ſartæ concordiæ.

Hic iam tum erat ſparſus rumor ſæuus, me per te adactum ad conditiones, quas tu pro trib. aureorum millibus nolles ſubire. Id cõmode ſum interpretatus, abs te dictũ priuſquã dextris iunxiſſemus.

Mox atrociter etiam rumor peruaſit totam Germaniam vſq; ad Aquiſgranum. Et hoc comiter accepi miſſisq; litteris ſic compeſcui rumorem, vt tuum negotium agerem potius quam meum.

Deinde tales ac tam multi retulerunt voces tuas plusquam hoſtiles, vt vix potuerim vel diffidere nunciantibus vel in bonam partem interpretari quod nunciabant.

Nondum tamen libuit eam perſuaſionem penitus demittere in animum meum, ne qua per me ſtaret, quo minus maneret ſarta gratia.

Ac prorſus opto eſſe vana omnia quæ mihi relata ſunt.

Illud opinor non inficiaberis, te deſideraſſe in me fidem quidem, qui hactenus non emiſerim libellum quem pacto recepi. Atqui ſcit tua prudentia non tam facile naſci nouos libros, neque neſcit, non quodlibet argumentum tibi congruere. Illud autem hic nemo neſcit, me in caſtigandis Auguſtino & Seneca ceterisq; quæ ſunt in manibus ſic obrui laboribus, vt amici me clament eſſe parricidam. Deinde iam quaternis litteris efflagitur à me, vt ſicut Reginæ Angliæ ſcripſi Chriſtianam vxorem, ita Mariæ Cæſaris Germanæ, quondam Hungariæ reginæ ſcripſi viduam Chriſtianam.

Adde quod mihi cum tot monſtris Theologorum ac Monachorum, iuge & capitale bellum eſt. Quid multis ſi ter frater eſſes non potuiſſem hactenus tibi ſatisfacere. Quod ſi licuiſſet non fuiſſet opus vllo monitore. Id ſat arguit quod in ceteris & plus debito præſtiti & ante tempus.

Iam ſcis huic rei nullum fuiſſe præſcriptum tempus, & adiectum fuit, ſi comperiſſem te ex animo factum amicum.

Quod ſi prorogaſſem æquo longius, admonitionem oportuit præcedere, priusquam ad minas aut inimicas voces veniretur, & arbitrorum erat diem præfigere.

At narrant te mecum per litteras acerrime expoſtulaſſe de perfidia, quum ad me nulla ſit perlata ſyllaba.

Vbi locus perfidiæ, vbi nullum præſcribitur tempus? Etſi præſcriptum fuiſſet, non ſtatim eſt actio perfidiæ, vbi non præſtatur promiſſum? Alioqui quotiens debitor non numerat pecuniam ad diem conſtitutum deberet accuſari perfidiæ. Quod quam ſit abſurdum, nemo te melius nouit.

Præterea contractus ad diem præſcriptum recipit excuſationem, vt inciderit morbus, aut alia neceſſitas. Hæc excuſatio magis valere debet, vbi nullus eſt præſtitutus dies.

Iam de declarato animo tuo, deq; conditione promiſſi, nihil cauſſificor, ne videar vſquam defuiſſe concordiæ. Habebam in animo, ſi qua poſſem his nundinis ſatisfacere pactis. Sed ſi vera ſunt quę narrantur à tam multis, neſcio quid mihi ſit faciendum.

Si animum hoſtilem iam palam declaraſti, quid dicent, ſi liber prodierit? Quid niſi aut te tantum improbitate valuiſſe, vt huc adegeris Eraſmum, aut me tam timidum eſſe, vt cuiuslibet imperata faciam.

Vides opinor eam rem vtrique pariter dedecorſam futuram. At pactum habet, vt negotium citra alterutrius notam tranſigeretur.

Illuſtriſſ. Dux Georgius putat inter nos ſummam eſſe concordiam. Id ad me ſcripſit quidam illi intimus, Quod quidem ille putat eſſe confectum ſuis litteris.

Ottho Eques iam, vt aiunt, de capite periclitatur. Tuas ad hunc litteras mihi tranſmiſerunt, & ad Ducem Germaniæ ſcriptas ſimili argumento. Verum eorum quæ facta ſunt, ante ſartam amiciciam, non refrico memoriam. Fac ita agas, ne quis in te ſynceritatem ac fidem deſideret. Etenim ſi conſtiterit, te fucato animo mecum rediiſſe in gratiam, ſatis diuinat tua prudentia, quid de te ſenſuri ſint Dux ceterique mortales.

A me nihil fiet noui, niſi me de tuo animo per litteras feceris certiorem.

Digitized by Google

RESPONSIO HEN. EPPH. LXIII.

Literas noſtras tibi non redditas intelligo. Verum accipe quid ſcripſerim, fidei te & pacti admonui, quod tu tanta religione inter nos actum ais, vt non poſſit ſine ſumma perfidiæ nota violari. Vide bone vir quam te tuis telis confodias. Qui nec pacto ſteteris, & reconliatam bonorum virorum opera amicitiam, ſcelerata tua Epiſtola denuo dilaceras. Scripſi me vnquam tibi mea amicitia opus eſſe? quum tu tuam tam impudenter toties apud me iactaris: adiiciens quantus ſis in aſpergendis bonis viris artifex, putans ſcilicet ſic nos à tuenda exiſtimatione noſtra abſterreri poſſe. Ego te læſi nunquam, quum tu nos & vita & fama ſemel perdere perfide conatus es. Scio qua via paranda ſit fama etiamſi tu non indicaris.

Pecuniam alienam ſic capto, vt etiam meæ plusquam profuſus ſim, nec libet hic referre, quibus laboribus tu tibi congeſſeris pecuniam, ſubuenies cui velis, nec te impendii noſtri rogo pigeat.

Quod præſtitiſti inita iubebat concordia, illud quam decorum tibi erat, te appello. Certe non pluribus aureorum milibus numeratis, ego eo adigi potuiſſem, quæ vox fortaſſis inter conuiuas excidit homini qui nihil fama charius ducit.

Qui rumores exorti ſunt neſcio, quid ad te relatum ſit, ego ex huiuſmodi rumoribus, nec famam, nec queſtum, nec tuam quæro infamiam: Quod inde intelligis quia pacti tam ſero meminerim, nihil minus futurum putans, quam quod hic fidem deſiderarem tuam.

Librorum nec effœtus es, & habebas quod commode nobis inſcribi poterat, inſcribas ſanctos ſeuerosque labores cui velis, nec mihi quicquam cum viduis commune eſt. Bella quæ ſubinde cum Theologos exhauris, vide ne ipſe quoque tibi accerſas, at nihil ad nos hæc, fidem ſaltem in te quæro.

Iam vero quorſum attinet excuſare perfidiam, tam odioſa comparatione, eum ſcilicet eſſe obnoxium perfidiæ, qui ad conſtitutum diem debitum non diſſoluerit, quod nemo melius ac ego nouerim.

Obteſtor te per deum dic cui debeam vltra præſcriptum diem? ſi ignominia eſt debere, infames ſunt ſummi Reges & Imperatores, ſed tu ſic ſoles nunquam non dente ludere.

Arbitri quid iubeant neſcio, tu ſcis quid pactum & innocentia mea exigat, non opus eſt vt imperata mea facias, fac quod bonorum virorum iuſſu debes. Georgius dux ſi quam de nobis concepit concordiam, hanc per me non amittet, Othonis cauſa ad nos nihil pertinet, nec video quid tibi velis cum litteris tum ad principem tum ad eum ſcriptis, poſſum ferre quod illas proferas. Otho cauſa ſua ſtet aut cadat.

Porro eo animo tecum redeo in gratiam, vt perpetuo tibi futurus eſſem amicus, ſi modo per te liceat, nec morabor aut ſæculi malignitatem aut improbas linguas. Vale Argentorati Anno XXIX. &c.

Henricus ab Epphendorph. tuus ſi tibi placet.

ORNATISS. D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO S. P. LXIV.

Opinor tibi redditas litteras, quas ante dies aliquot miſi, quibus inſtruxeram te aduerſus rumorem, quem Epphendorpius videtur per totam Germaniam ſparſiſſe, non minus atrocem quam vanum. Nunc quid velim, paucis expediam. Opſopœus edidit epiſtolas Baſilii & Gregorii Nazianzeni Græcas, quas in manus ſumpſi verſurus, quo Polono epiſcopo Cracouienſi, qui me vltro honoratio munere ſexaginta ducatorum prouocauit, gratificarer. Sed comperi, deprauatiſſime editas. In ipſo ſtatim titulo eſt, πατρῶν pro πατρός. Nam πατρῶν apud Græcos non dicitur. In prima epiſtola coniicio fuiſſe ſcriptum βατιακάρα. pro *granato crapula*. Is fecit, βαθιάκαρα, quod nec Græcum eſt, nec latinum. Ex his coniectans cetera, abſtinui à vertendo. Proinde te rogo, vt ſi exemplar manu deſcriptum eſt apud Opſopœum, iubeas mihi communicari. Id ſi in tempore fiat, ante autumnum emittam. Sin minus, primo quoque tempore. Simul non eſt committendum, vt tantus autor ita deprauatus maneat. Huiuſmodi iuuenes audaciores quam eruditiores, & auidiores rei quam commodi publici magnam peſtem inuehunt litteris. Opto te quam belliſſime valere. Datum Baſileæ 5. Cal. Iunias. 1528.

Eraſmus & mancipio & nexu tuus.

CLARIS-

Digitized by Google

CLARISSIMO BILIBALDO CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO S. P. LXV.

EXiſtimo tibi redditas litteras, quibus rogabam, vt Codicem calamo deſcriptum Epiſtolarum Baſilii & Nazianzeni ad me mitteres. Vehementer enim hoc cupio: nec leuibus de cauſis, & fiet abſque tuo detrimento. Sed expecto his nundinis ſcripta tua. Ferdinandus honorificentiſſime ſcripſit ad me, inuitans Viennam, ſalario quadringentorum florenorum, tantum vt illic viuam. Sed non eſt animus in alium migrare mundum. Si cognouero te recte valere, erit longe gratiſſimum. Bene vale, vir Ornatiſſ. Baſil. 8. Cal. Septemb. 1528.

Eraſmus Rot. tuus, ex tempore.

CLARISS. VIRO, D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CÆSAREÆ MAIESTATIS CONSILIARIO S. P. LXVI.

CLariſſime Bilibalde, Iuſſi, vt Hieronymus ad te mitteret vnum volumen epiſtolarum. In his reperies vnam, qua tibi gratias ago pro patera tua: quod munus non minus gratum mihi fuit, quam ſi talentum auri ponderet, quod quaſi pignus eſſet conſtantiſſimæ tuę erga me beneuolentiæ, quam ego non in infima fœlicitatis meæ parte duco. De Codice Græco, ignoſcat tua humanitas mihi, quod nõ præſto fidem. Sub nundinas cœpimus conferre, quo ſumus ingreſſi altius opus, hoc plus offendimus portentorum. Interdum toti verſus omiſſi ſunt, multa mutata, ſtudio, vt videtur. Quin & epiſtolæ multæ omiſſæ. Poſtrema, plusquam tertia pars voluminis abeſt. Collatio peracta eſt: ſed cœpimus, quod nobis deeſt, deſcribere. De Codice ne ſis ſollicitus, erit domino ſuo incolumis. Fortaſſe curabimus excudendum exemplar noſtrum. Plura ſcribere in præſentia non vacabat. Nam & vrget tempus, & autumnus me grauiſſimo dentium apoſtemate, non ſine febri, parum humaniter ſalutauit. Cupio te quam optime valere, patrone & amice incomparabilis. Friburgi Briſgoiæ 7. Id. Sept. 1529.

Eraſmus Rot. raptim mea manu.

ORNATISS. D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CÆSAREÆ MAIESTATIS A CONSILIIS S. P. LXVII.

NOs hactenus ſub medicis ac chirurgis miſere fuimus excarnificati, necdum ſatis firmi, & tamen fugam adornamus, nec partem vllum video tutum ac tranquillum. Ab Italia deterret iter & prolixum & periculoſum. In Galliis videtur quies à Beddis, vereor, ne & illuc ſe proferat bellorum incendium, imo vix audeo ſperare à bello quietam fore Brabantiam. Iam enim bellum ardet cum Phryſiis. Suſpicor autem hoc eſſe in capitulis fœderis, vt Gallus ſibi vicinam Heluetiam inuadat, ſi nolint ab hæreſi reſipiſcere. Iam enim illos admonuit rex, precibusque minas regaliter addidit. Cæſar videtur omnia facturus ex præſcripto Pontificis, quæ religioſa optimi principis obedientia magno malo eſt Florentinis, Vereor ne & Germaniæ. Res agitur per Iohannem Fabrum & Eccium. Adeſt Epiſcopus Hippalenſis, homo ſeuerus vt aiunt, qui mihi tamen in monachorum Hiſpanienſium tumultu bonam nauauit operam. Adeſt alter Hiſpanus genere, profeſſione Theologus Sorbonicus frater eius dominicani, qui apud Hiſpanos vexillifer fuit aduerſum me. Adeſt Franciſcanus Cæſaris à concionibus, male mihi volens Eccius, quod non expectaram, inter hæreticos ponit aliquot meas ſententias, niſi quod pro Eraſmo ponit quidam. Te perſtringit etiam veteris odii memor. Multorum litteris inuitatus ſum Auguſtam, Cæſaris tamen nomine nondum. Decreueram hiſce nundinis petere Brabantiam. Sed Faber & Epiſcopus Conſtantienſis ſuadent, ne quo moueam pedem ante perſpectum Concilii exitum. At qui tamen mihi ſerum erit moliri fugam bello cœpto & vrgente hyeme. Quidam Gerardus Nouimagus è Brabantia profugus, & ex amiciſſimo ſubito factus capitalis hoſtis, nouam Tragœdiam mouit Argentorati; nebulo ſeditioni natus. Is eſt ficto nomine Vulturius. Quid rei ſit libelli te docebunt. Liber, qui prodiit titulo miniſtrorum verbi Argentorati, dicitur eſſe Buceri, cui adfuit Nouimagus. Nihil vnquam legi ſeditioſius, nec fucatius. Quin & Albertus Pius rurſum ingens volumen ſcripſit in me per conductos aliquot, omnibus locis è lucubrationibus Eraſmi decerptis, quæ patent calumniæ. Aleander agit Venetiæ, diciturq; quicquid eſt operum meorum diligentiſſime euoluere in hoc, vt ſuſpicor, quo Alberto ſuo ſuppeditet calumniãdi materiã. Magna inter molles concordia. Brabantia habet Franciſcũ Titelmannũ, iuuenem glorioſſ. loquacẽ, apud Hiſpanos eiuſdẽ ſodalitii ſatis gladiatorie furit Carnaialus, ſed talibus tabulis poſthac ero mutus. Agnoſco ruſticitatem meã, ornatiſſime Bilibalde, qui toties liberalitate tua prouocatus, nihil repono gratiæ. Debebam opera Auguſtini ad te mittere. Sed tamen non venit in mentem.

Digitized by Google

Nunc iuſſi vt mittant tibi Chryſoſtomum. Ex quo ſi quid habes abs te verſum, velim communices. Habemus Commentarios eius in Epiſtolam ad Romanos, ſed quibus dederamus vertendi negocium, nobis dedere verba, Curabimus tamen, vt ad Paſcha accedant Nonnullam ſpem præbuit & Baptiſta Egnatius. Opto te quam optime valere, vir immortalitate digniſſime. Datum Friburgi 4. Cal. Septembr. 1530.

Eraſmum tuum agnoſcis.

CLARISSIMO ET OMNIVM IVSTISSIMO VIRO, DOMINO BILIBALDO PIRCHEIMERO, PATRICIO NORIMbergenſi, Domino ſemper colendo.

LXVIII.

GRatia & pax à Chriſto. Optime Bilibalde, non poſſum ignorare, varios de me rumores circumferri: nec deeſſe, qui de me loquantur male, quandoquidem & hic ſycophantas patior, per ſingulos dies noua in me mendacia fingentes. Ego autem gratias habeo Chriſto Ieſu, inutilia eſſe vaſa impiorum, & mendacia, eo quod nullo præſidio ſunt fulta, ſua ſponte abſque ſubuerſore corruere. Sane tam importunos, tam implacabiles, tã oculatos habeo aduerſarios, vt ſi vel de minimo crimine conuincere poſſent, neruis omnibus laborarent, enecerer, vel perderer: maxime cum videant, quotidianis ſudorib. meis demulſam plebem tandem mihi minus impropitiam: vt taceã, quid ipſis decedat. Sunt qui extrema minentur, conſpirent, & ſi quã opportunitatẽ nanciſcantur, audeant. Protexit tñ in hunc diem Dominus. Quod ſi illi victoriam ſperarent, quid putas omitterent? Porro quod ad doctrinã attinet, publice doceo & ſcribo, paratus cuique rationem fidei reddere. Sed quid eſt, quod male loquuntur? Si hominib. placere voluiſſem, poteram ante decenniũ in paterno ruſculo deliteſcere, at nõ eſt hoc agere ſeruum Chriſti. Denckius à me nullum venenum hauſit, ſi venenum hauſit. Neſcio an multa de ſacris contulerim cum eo. Audiuit aliquot lectiones Eſaiæ. Sed quales illæ ſint, iudicet lector. Nihil impudentius illis dixi. Et non opinor multum in illis veneni. Præterea de Euchariſtia quam timide ſemper loquutus ſim, ſciunt qui audierunt. Sed cum Denckio nihil: tametſi ab hinc decennium eſt, quum multa ſuper ea re à doctiſſimis quibuſdam inter angulos referri audirem, à quibus fortaſſe & ille audiit. Paulo ante aduentum Carlſtadii, quem nec in hunc diem vidi, aperire mentem meam coactus ſum, fratribus quibuſdam rationem fidei meæ poſtulantibus. Ceterum videor mihi ſimpliciter & catholice ſentire. Panem quidem panem fateor; ſed iam non communem, ſi quidem conſecratus fuerit. Scio quæ ſit vis verbi myſterii. Nunquam negaui, in myſterio adeſſe corpus Chriſti: & certus ſum, veteres Doctores in noſtra ſententia fuiſſe, tametſi pleriſque in locis αἰνιγματικωτέρως tractent. Confido autem in Chriſto, Ieſu & hanc rem prope diem fore dilucidiorem, mundumque ab hoc errore valde inueterato purgatum iri. Crebro decernitur à Senatu noſtræ vrbis diſputatio habenda, vel potius collatio, in qua & de hoc negotio tractabitur. Vbi dies deſignatus fuerit, curabo reſciſcas. Vocabuntur è longinquis viri docti. Vtinam & è veſtris quidam aduenirent, & ſicubi erraremus, docerent. Nam ex his qui Papæ non ſumus addicti, nemo hic eſt qui non cupiat erudiri verbo Dei. Habeo autem & hoc nomine gratias Chriſto, quod nihil moratus aliorum calumnias de me tenes opinionem priſtinam. Orabo autem Deum, ne falſa de me ſentias, vtcunque traducar. Denique quod ad calcem ſcribis, de viua Dei voce, & trino ſono, haud ſatis intelligo. Fortaſſis vranii illi Prophetæ tale quiddam garriunt. Mihi non conſtat quid velint. Satis mihi fuerit, è ſcripturis ſacris fideliter doceri. Scio autem fruſtra illis me incumbere. Proinde oro Deum, vt mentem meam illuſtret, & ita ſim vere θεοδίδακτος, neque enim caro, quæ Dei ſunt, cognoſcit. Ædificaſſe me ſcio ſuper petram, quoniam Chriſtus iuſtitia mea eſt, & illi ſoli gloriam deberi confiteor. Quod ſi periclitor, dico, non eſſe Chriſtum. Sed ruent cœlum & terra, & in Chriſto periclitari non potero, vt vt interim labar & errem: à quibus me tam non excuſarim, quam hi qui me amicis deſcribunt. Denckius ante menſem ſcripſit, deſignatum ſibi docendi munus in Mülhauſen Tyringorum. Non meminit cauſæ, quare iſthinc ſoluerit. Vale, virorum optime, & quod per corporis valetudinem denegatur, interni hominis innouatione quotidiana tibi cumulatim accedat. Baſileæ 25. Aprilis.

T. Io. Oecolampadius.

PRÆ-

Digitized by Google

PRÆSTANTISSIMO VIRO, BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI NORIMBERGENSI, AMICO ET domino ſuo chariſs. LXIX.

SP. in Chriſto. Non eſt rarum, vir ornatiſſime, ſi hac tempeſtate præcones verbi male audiant, & multa Satan excogitet, quibus obſiſtat. Nam & præceptor noſter Chriſtus factus eſt in ſibilum & opprobrium, quæſitaq; ſunt aduerſus eum teſtimonia falſa. Quomodo eniteſceret veritas, ſi nõ probaretur per aduerſarios? Sane hac in re ſatis ipſe ſum fœlix, etiamſi virtutibus nulli miniſtrorum Dei comparandus ſim. Vnum conſilium eſt, vt fiam tanquã ſurdus, & non habens in ore redargutiones, propter eum, qui promiſit, nos per patientiã poſſeſſuros animas. De Müntzero, vt res ſe habeant, audi. Venerat huc exul, & me ſalutarat, cuius ego faciem nunquam videram, nomẽ vix tenebam, quod primo congreſſu non prodidit. Conferebamus igitur pauca quędam, plane nullius momenti, neque enim ille ſe mihi credebat. Nihilo minus quid peregrinis & exulib. debeamus ex præcepto Domini, mecum recogitans, etiam ipſe exul, rogabam, vt mecum cœnam ſumeret, qui annuit, & cũ Hugualdo venit. Tunc tandem edidit nomen, & cauſam itineris. Quid facerem? Solabar hominem, vt patienter ferret omnia, & de materia crucis colloquuti ſumus multa, atque adeo illam commendabat vir, vt nõ male de eo ſentirem. Abeunti à cœna dicebam, die ſequẽti de libello eius plura nos colloquuturos, quem tunc nec probabam, nec improbabam. Precabar quoq;, nę inſalutato me hinc diſcederet. At poſt colloquium illud non fuit à me viſus. Neque mihi conſtar, num illi ſcripſerim. Quod ſi ſcripſi, nihil periculi fuit. Hoc ſcio, quod Hugualdo dixi, ſalutem illi per litteras ex me diceret. Et ô vtinam vota mea audiſſet Deus! ſaluus ille fuiſſet cum multis. Nihil tale ſpirat genius meus, quale ab hoc attentatum, neque conſcius ſum. Itaque res ſaluæ ſunt, vbi conſcientia innocens. Hugualdus interim plane alius homo factus eſt, Rebaptizatus, vt aiunt: vnde cum eo iam male conuenit mihi. Ita hinc & inde exercemur. At eſt fortaſſis ille dies magnus Domini. Ceterũ quæ de Euchariſtia ſcripſi, ex nundinis mittet opinor Cratander. Liber hic nõ eſt impreſſus, neque exemplarium fuit copia. Indiligenter excuſus eſt, per ſe obſcurus. At tu boni conſules, ſciens, eos qui Deo ſeruire volunt, hominibus an placeant, nõ curare. Quod iſthic veritas Euangelica verbis celebratur, vnus fœlicitatis gradus eſt: neque benedictione omni carent, qui cœleſti pluuia compluuntur. Addat Dominus, vt & lętam ſegetem, imo meſſem multorum operũ bonorum ſpectetis. Qui hic pure euangelizamus, multis ſtipamur contradictoribus. Vulgaribus & humilibus verbum crucis magis arridet: ſcandalum eſt multis & potentibus. Vereor ne noſtris accidat ſeculis, quod & ſuperioribus contigit, præclaras prophetias ſubſequuta magnarum gentium excidia. Auditum enim erat verbum, vt magis fierent inexcuſabiles. Periit in Eccleſiis omnis diſciplina, nulla eſt docentium authoritas. Præualet apud multos Pſeudoprophetarũ malitia. Quid igitur expectaremus? Bene valeat præſtantia tua, & me, vt ſolet, commendatum habeat. Baſileæ in die Matthæi Apoſtoli, anno 1525.

T. Oecolampadius.

CLARISS. VIRO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, NORIMBERGENSI PATRICIO PRIMARIO, Egnatius S. D. LXX.

SAtis tibi eſſe & debuit & potuit, quod annis ſuperioribus librorum faſcem dono ad me miſeris. Ceterum ne non ſemper nota omnibus extet liberalitas hæc tua, egregiaq; animi propenſio, excogitaſti, non ſolum qua ratione maiorem ex ea fructum indies perciperes, ſiquidem hæc virtus in dandis beneficiis inprimis eniteſcit, verum etiam ſolerter adinueniſti, quid iterum ad me mitteres, quod ego non poſſem non accipere. Quis enim Sciotericum hoc abs te paulo humanior non libenter acceperit? cuius præter egregium artificium ipſa etiam nouitas vel ἀμουσοτέρους inuitare poſſet. Ego vero, quod etiam ad te ſcripſi antea, admirabar etiam atque etiam nobilitatem hanc tuam & gentis & animi: admirabar litteraturæ vtriuſque excellens ſtudium tuum: vnum te & noſtratibus multis & Germanis præferebam veſtris: Qui in magnis ſemper negotiis verſatus, & principibus acceptiſſimus tuis animum ad elegantiores Muſas primum applicaſſes: Tum quod verã ac rectam ſtudiorum ingreſſus viam, eloquentię vim & ornatum ad ſacram rem iuuandã contuliſſes. Nam cũ Nazianzeni orationes lego abs te verſas, iurare tibi poſſem, idq; ſanctiſſime, ne illum quidẽ ipſum tam pure, tam ornate loqui: vſque adeo, vt tamen etſi Athenas ipſas oleat, in quibus diu verſatus eſt. Tu hoc ipſo cœlo, ab illis tam diſſito, eaſdem pene auribus doctiſſimi cuiuſque reddas. Verum hæc, quæ in aliis admiranda forent, obſcurantur abs te maiore tua & vberiore laude. Nam cum mecum ſępe animo repeto, quæ certa penes nos fama de te prædicat, neſcio quo pacto obſoleſcunt illa, quæ longe maxima videri poterant. Quanti.n. apud Principes ſemper tuos ſis habitus, nemo nõ nouit. Quãtus poſtea domi in Rep. adminiſtranda fueris, omnes prædicãt. Quales in doctos & bonos viros exiſtas,

Digitized by Google

deſcendiſſent, quam vt vltro aut ſibi delicias facerent vnguentati, aut te falſo accuſarent. Ego verò nunquam dubitaui, te eum plane eſſe, qui pro tua ſapientia, rerumq; maximarum vſu, & litterarum peritia, modeſte ſimul & prudenter te geſſeris; quidquid etiam litteris mandares. Tu autem huiuſmodi nænias, Bilibalde clariſſime, magno animo contemnito, & cepas edere iubeto huiuſcemodi tenebriones: ac Homerum ſecutus, ὑπὸ πῦρ τοὺς ἐχθροὺς crucis Chriſti, & domi, quod tu ſcribis, deliteſcens, vt vero ego interpretor, hoc conſilio multo celebrior orbi factus, in litteris & bonis artibus otium conſumito, ſi quando tibi per podagram hanc tuam licuerit, quam tibi infeſtiorem eſſe etiam atque etiam doleo. De Haloandro feciſti, quod te, quod patria hac tua præſtantiſſima dignum maxime erat. Nec dubito quin ad egregias tuas & Norimbergæ laudes, huius etiam tam præclari factnotis acceſſio ſit futura non contemnenda. Ego cum aliquid eorum legero, quæ ille edenda curauit, quid ſentiam de iuuenis optimi induſtria, certiorem te faciam. Pro nomiſmate autem tuo & imaginibus, mitto Syneſij orationes duas περὶ προνοίας, quas veteres maxime admirari ſunt ſoliti: quippe qui cum ingenium illius & pietatem ſuſpicerēt, hunc de prouidentia ſermonem, miris laudibus extollentes, θαυμάσιον τὸν λόγον κατ' ἐξοχὴν appellabant. Floruit autem Syneſius Epiſcopi dignitate apud noſtros homines Honorij Iunioris ætate, niſi fallor: qui cum multa ſcripſerit, quæ poſteritas non ſine admiratione legeret, præcipue tamen Epiſtolas maxime laudatas, & hunc θαυμάσιον λόγον περὶ προνοίας, & alia monimenta reliquit, quæ apud nos extant. Si quid aliud occurrat interim, quod in hoc genere gratum tibi fore arbitror, occaſioni nunquam deero. De Turcarum bello, quo Selymus eorum princeps rem Sultanicam afflixit, nihil adhuc litterarum monimentis eſt proditum. Si quid expiſcari potero, quam diligentiſſime curatum ad te mittam. Tu fœliciter vale, & me ama. Venetiis M. D. XXIX. die XV. Septemb.

CLARISS. ET DOCTIS. D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CÆSAREO CONSILIARIO, IO. EGNATIVS S. LXXII.

NIhil mihi gratius euenire potuit, quam iniungi mihi abs te aliquid, in quo tibi operam probare poſſem meam, in hoc præſertim litteratio genere. Curata igitur ſunt à me omnia quam diligentiſſime, & inuentæ orationes illæ Gregorij duæ: quas exſcriptas, primo qui iſthinc ad vos proficiſcetur, perferendas dabo. Non dubito, ſuperiores meas litteras tibi redditas cum aliquot Syneſij Epiſcopi orationibus. Quibus ſcriptis ſi te delectari intellexero, mittam ad te & plura & meliora cotidie. Non longius ad te nunc ſcribere potui, cum Hieronymus ad me ſub veſperam veniens petaſatus properaret. Dij te & tua fortunent omnia. Legi orationes abs te verſas, & magnam partem tuarum lucubrationum: quæ, vt breuiter dicam, nam mox latius ad te ſcribam, omne ſane punctum referunt. Haloandro cupio ſalutem amantiſs. à me dici, & ſi qui ſunt alij huiuſce notæ homines. Pleniores expectato non multo poſt. Venetiis, die XX. Octobris, M. D. XXIX.

Egnatius tuus.

EGNATIVS BILIBALDO PIRCKHEIMERO CÆSAREO CONSILIARIO S. LXXIII.

NEc voluntati propenſiſſimæ in te me ſtudium, nec ſtudio fortuna defuit. Nam poſt excuſſam vnam alteramve ex his, quæ nos penes viſuntur, bibliothecam, inueni tandem, quē quærebam, φιλολόγου χειρογραφίαν Codicem. Quare vt quam maturrime, quod in tuo deerat, deſcriberetur, curaui: quæ tibi fide operaque Iacobi mercatoris officioſiſſimi reddita, non dubito. Quod à me ſic accipias velim, vt ab homine, qui te non modo propter excellentem animi virtutem, verum etiam ob tua in me maxima promerita, & amet & colat. Id ꝙ cum optem etiam poſteris teſtatum eſſe, nō deſino cotidie Deum immortalem fatigare precibus, vt tantum mihi ab hoc profitendi munere quietis & otij detur, quantū teſtandæ gratiæ & beneuolētię erga te meæ & amiciſſimos aliquot ſit ſatis. Interea vero ſic tibi perſuadeas velim, nihil vnquā tam graue, tamq; magnum nobis abs te iniungi poſſe, quod non idem pro te ſuſceptū mihi perfacile iucundiſſimumq; ſit futurum. Quo animo cum ſemper erga te fuerim, ex quo mihi de litteris & officiis multis es cognitus, futuruſq; perpetuo ſim: ita tamen plane mihi accidit, vt minime mihi in te amando ſatisfaciam, tametſi tibi & aliis fortaſſe ſatisfaciam. Ceterum vt me, quo poſſum ad præſens munere, nō ingratiſſimum experiare mortalium, dedi ad te proximis hiſce, diebus Syneſij Ptolemaidos ex Africæ Pentapoli Præſulis orationes aliquot: cuius ego ingenio cum maxime ſemper delectari ſoleam, eundem tibi nō iniucundiſſimum fore exiſtimaui: Quib. litteras ad te adiunxi meas longiores: ad quas breuiores acceſſere poſtmodum vnæ. Eas tibi

redder,

Digitized by Google

LXXV.

GRatia & Pax à Deo patre, & Domino noſtro Ieſu Chriſto. Cum audiſſem de te prędicari, bonum illum Chriſti odorem, & fortem tuæ confeſſionem fidei: Magnifice Pirckeim. non modo intelligere, ſed & ſentire apud me cepi, q́d ſibi hoc Pauli vellet, quod ſuis ita ſcribit Romanis: Cõmunem capiam cõſolationem in vobis, per mutuam fidem veſtram, ſimul & meam: Tanta enim gaudio afficiebar, de tua quam te eſſe audieram fide, vt abſtinere non poſſem, quin & mea (quantulacunq; eſt) rurſum fide te confortarem: aut certe ſolarer. Cum enim non neſciam te: tanquam virum Chriſtianum, foris cum carne pugnas, intus autem conſcientiæ terrores habere (tempus tñ non ſine pace, quam fides indubie ſequitur) certus fui, conſolationem hanc meam non importunam tibi fore. Dico autẽ me hoc ſcire: quod omnes, qui volunt in Chriſto pie viuere, perſecutionem patientur. Perſecutionem namq;, non tam externam, quæcunq; illa ſit, carnis internam, longe acerbiſſimam, animi: Hulcerũ tantus numerus ſine dubio, vehementer torquebant S. Iobum: verum nõ illa, ſed Dei iudicium ꝙ intus ſentit, vel ſolum deprecatur. Eſt autem (ſuo modo) Iob. omnis Chriſtianus, aut ꝓfecto Chriſtianus non eſt. Te autem Chriſtianum, non tam à te ſcio: vel aliis, q̃ cum laude & gloriam tuam prædicant famam, quam ex Dei iſto verbo: Quem diligit Dominus corripit: & quaſi pater in filio, complacet ſibi. Tu autem plerunq; laboras corporis tui incommodis, filius quo es. Quoties amãtiſs. Pirck. ſpiritus eius officium vel ſolum eſt (quod vel ex nomine paracleti certum eſt) apud illos, qui triſtitiæ tantũ habent, tibi hæc, quæ dixi ſapienter verba inter dolores corporis, occinit? Quoties dicta in ædificationem fidei tuæ, quam in aduerſis animi oppugnatur: & quandoq; etiam expugnare videtur, legiſti ac relegiſti? Quidnam maiori tibi poteſt eſſe cõſolationi, quam quod iſtic paulo ante dulciſſimus Chriſti ſpiritus nobis præſtitit legendũ afflictis: Habe (inquit) fiduciã in Domino ex toto corde tuo: & ne innitaris prudentiæ tuæ: In omnibus viis tuis, cogita illum: & ipſe diriget greſſus tuos. Deeſt aliquid tuæ in Deum fiduciæ, quod tamen deſideras impleri: aut certe malles nõ deeſſe? Beatus es tamen, beati enim qui eſuriunt iuſtitiam, prę municantur. Obiicit tibi prudẽtia carnis: mala & effrænis beſtia: Deum animæ tuæ ita aduerſari: quemadmodum corpus afflixit? quum ei ſic reſpondes: Abi poſt me Satanas, obſtaculo es mihi, quia non ſapis ea, quæ ſunt Dei, ſed quæ ſunt hominis. Augetur tibi quandoq; vel exterior cum carne pugna, aut (haud quaquã enim hæc deſunt Chriſtiano) interim per Deum vexantes infœlicitatis fructus, adeo vt impatientia frangeris? memineris, quem hanc viam eſſe hominum, vt ſuperentur: ille autem Dei ſpiritus, te verbis admonet prioribus: vt in omnibus viis tuis, Deum cogites, ſic fiet, vt & malum impatientiæ tibi cooperatũ ſit in bonum: cedet enim illud tuum peccatum, in laudem Dei, cum (ipſo agnito) illud diſplicet: & vel diſplicando, deprecaris. Meminerit quoq; prudentia tua, iſtiuſmodi militia ſuper terram qua perpetuo nunc afflicti vincimur, nunc victores in Deo euadimus: non aliud velle miſericordiarum patrem efficere, quam, vt non ſimus confidentes in nobis: Imo, experiamur, quam nihil ſimus, nobis relicti, & vt tandem vere poſſimus, non tantum mundum, ſed & nos ipſos abnegare, adeo: vt toto ſic ad Deum clamemus deſiderio: Cupio diſſolui. & eſſe cũ Chriſto. Quis me eripiet ex hoc corpore morti obnoxio? Atq; hæc vult ille, cuius delitiæ ſunt, eſſe cũ filiis hominum, vt nos rurſum deſideremus eſſe cũ, illo. Deniq; Deus ille viuus conſeruet te Norimbergenſibus, nuper vere Chriſto regnantib. donec ipſi perueniant ad vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei: in virum perfectum: in menſuram ætatis plene adultę Chriſti, vt nõ amplius ſint pueri, qui fluctuent, & circumferantur quouis vento doctrinæ, per verſutiam hominum, per aſtutiam qua nos adoriuntur, & qua impoſitum eſt iam miſeris mortalibus: & nunc nouo quodam modo imponere nituntur ſecundum, nunc à dextris, vt olim à ſiniſtris. Et vt te monitore & duce veritatem ſectentur ſolius Euangelij. In charitate adoleſcant, virtute ſpiritus Chriſtus meruit omnibus: vt ſic nomen veſtrum olim in vitæ libro clarum reddatur ſuperum atque vtriſque inferis in æternum, quemadmodum iam bono tempore modo clariunt; Quod faxit Deus per Chriſtum. Gratia tibi & pax adeo reliqua, quæ tuæ prud. ſcribenda fuiſſent vere præſens tabellio enarrabit.

Conradus Cordatus.

CLARISS. VIRO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, SENATORI NORIMBERGENSI, PATRONO OPTIMO S. D. LXXVI.

EA eſt, clariſs. Bilibalde, vitæ meæ, & huius vrbani huc muneris ratio ac occupationum moles, vt non ſolum huc vſque amicorum abſens ſtudiis, ſed plerumque & mihi ipſi commodiſq; meis defuerim. Quamobrem obſecro, ne quicquam priſtina erga te mea beneuolentia hac intermiſſione defluxiſſe arbitreris: quæ certe tanto aliquando vehementior videbitur, quanto diutius conſuetudinis vſu caruerit. Nunc vero etſi, vt nunquam antea, negotiorum onere premor, non potui tamen Philippo Obermaiero. cui tuo ad vos proficiſcenti deeſſe, cum ob ſingularem neceſſitudinem, qua mihi tot annos omni officiorum genere iungitur, tum quod ij ſint ſtudiorum ipſius fructus, vt

omnium

Digitized by Google

Meo nomine multam Geudero tuo ſalutem dices. Spalatini item verbis tibi ſalutem nuntio. Amiciſſime tu quoque Capnioni me, ſi quando ad illum ſcribes commendabis. Interim da veniam τῇ χειρογραφίᾳ.

Philippus Melanchthon
Tuus.

IOANNI HVTTICHIO BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS S. P. LXXIX.

VIx mihi iucundius quid hoc tempore accidere poſſet, mi Huttichi, quam quod te laborum meorum correctorem offers. Et profecto niſi Cobergerio noſtro identidem roganti morem geſſiſſem, haud quaquam exemplar Argentinam miſiſſem. Videbam enim in prioribus Ptolomæi libris multa perperam impreſſa & inuerſa eſſe: ex quibus facile conſtabat, Bibliopolam non admodum gnarum eſſe litterarum, minus vero diligentem. Sed quid faceremus, cum tabulis careremus? quas licet multis in locis ineptas, nullo ille tamen pretio nobis locare ſeu commodato dare voluit. Inuitus itaque, ac ſpe non bona oneratus, Cobergerio obtemperaui. Verum tu omnem timorem ademiſti, ac fato quodam te vltro ad id obtuliſti, quod nobis ſummopore optandum erat. Per bonas itaque litteras ac amorem noſtrum te rogo, vt laborem hunc ſuſpicias, non tam nobis quam ſtudioſis omnibus rem gratam facturus. Noſti enim, libros tales nullius eſſe momenti, imo plus damni quam commodi adferre, quoties inemendati in publicum exeunt. Permoleſtum profecto mihi foret, ſi tot labores mei, & maiores quidem, quam facile quis, niſi expertus, credere poſſet, ab ineptis contaminarentur impreſſoribus. Exemplar vero elaboratum eſſe confido, niſi vbi quibuſdam in locis ſcriptoris erratum eſt incuria. Verum id diligentia tua facile reſtituetur. Accelerare coactus fui Cobergerij noſtri precibus; aduerſa etiam degrauatus valetudine. Proinde ſi quid dubij incidet, ſemper me certiorem reddere poteris. Quid vero aliud adponi debeat, bibliopolæ commiſi arbitrio. Ptolomæus primo ponetur loco. Dein Ioan. de Regio monte ſequentur adnotationes. His demum Fabulæ tam antiquæ, quam modernæ adnectentur, licet multis in locis ſint ineptæ. De reliquis Bibliopola videbit. Nollem ego alienum damnare laborem. Tantummodo cupio, vt mea maneant incontaminata. Si liber hic impreſſus fuiſſet, Ioannis Schöneri Geographiæ introductionem, vt vocant, adiunxiſſem. Tu cum amicis in medium conſulite, & libero hac in re vtimini arbitrio. Ego tabulas tam nouas, quam antiquas delineare cœpi. Si Deus annuerit, aliquando abſoluentur, & denuo Ptolomæus noſter imprimetur. Beatum Rhenanum, ſi apud vos eſt, nomine meo ſaluta. Et tu quoque bene vale, mi Huttichi.

BILBALDVS PIRCKHEIMER BEATO RHENANO S. LXXX.

GRatæ mihi fuere litteræ tuæ: Longe gratiſſimum, quod videam, te abſoluiſſe ea, quæ multi voluere, pauci potuere. Tibi igitur non ſolum Germania noſtra, ſed & omnes eruditi, præcipue vero Germani, plurimum debent, quoniam commnuem patriam, ac omne Germanicum nomen non ſolum exornaſti, ſed & ab obliuionis iniuria vindicaſti. Labores igitur tuos honeſtiſſimos Cobergero noſtro, vt dignum erat, commendaui, hominemque induxi, vt illos impreſſioni mandare conetur, dummodo tecum conuenire poſſit, quemadmodum ex litteris eius plane intelliges. Ego veró quamuis totius operis ſpecimen ex Indice deprehenderim: tamen ob amicitiam recens initam te admonere, imo rogare volui, vt præcipue Gothorum gentem, tanquam vere Germanicam nobis vindicares, quam Gothorum & Longobardorum fex (Italos dico) nobis ob innatam inuidiam eripere conatur, ac ob Germanici nominis odium Gethas pro Gothis eſſe contendit. Oſtendes igitur ex priſcorum ſcriptorum autoritate, gentem eam Germanam origine lingua Germanica vſam fuiſſe. Dein quemadmodum diuiſa fuerit in Oſtrogotthos, Wiſigotthos vel Hyppogotthos, Vandalos & Geppidas: ex quibus Longobardi & Turcilingi Longobardorum optimi, Anures quoque initium ſumpſerint: quæ omnes gentes nomine tantum diſcretæ, vna tamen & eadem vſæ ſunt lingua: quod plane Paulus Barnefredus oſtendit. Dicendum quoque erit, quo pacto Gothi totam Aſiam vſque ad Ægyptum ſubiugarint: cuius rei Herodotus quoque meminit: quemadmodum inuicem hi ad Orientem, alij ad Occidentem conceſſerint. Quibus viribus Brennus Aſiam inuaſerit, id ex Pauſania, quamuis mendace, intelligere datur. Quemadmodum Huni, & ipſi Germani, Gotthos inuaſerint, vicerint, ac cedere coegerint. Quo pacto Atila Scythica & Germanica regna poſſederit, militantibus Sueuis pedibus, Hunis arcu, Alanis graui armatura, Gotthis enſibus. Quo pacto per legatos vlteriorem ſubegerit Hiſpaniam. Quemadmodum regnum Germaniæ verſus Ortum cum Oſterreich, verſus occaſum cum Weſterich terminauerit: Hunnorumque nobiliores ſedes in Hundsruck, hoc eſt, Hunnorum, vt appellant, ſeceſſu, poſuerit. Deſcribendæ quoque

Digitized by Google

erunt, auctoribus Radeuico, Ammonio, Warnefredo, Iornande, Luitprando Sueuorum, Francorum, Vandalorum, Rugorum ſedes. Præterea Terungi pars alia Gotthorum: Turcilingi Herculi, & horum ſtirps Brenni, Thaiphali, Aſtringi, Carpi, Alani, Sciri, Burgundiones, Vitungi, Chaibones, Hermunduli. Quemadmodum Gotthi, Sueui & Vandali deuaſtata Gallia Hiſpanias inuaſerint: Sueui Luſitaniam: Wandali Beticam, Gotthi Hiſpaniam poſſederint. Inde quo pacto Wandali Aphricam quoque ſibi ſubiecerint. Deſcribenda quoque erant Hunnorum, Wandalorum, Alanorum geſta, & bella, quæ Turcilingi cum Rugis, Longobardi cum Gepidis, Sueui cum Gotthis geſſere. Quemadmodum Franci ruptis limitibus Galliam ingreſſi ac illa potiti ſint: Quo pacto Germani Maſſiliam cum omni maritima ora, ac Arelate regnum in ditionem ſuam redegerint: Quæ omnia, Procopius de bello Gotthorum oſtendet. Narrandum quoque erit, quemadmodum Odoacer genere Rugus, auxilio Turcilingorum, Sueuorum & Herulorum, Italiam inuaſerit & ſubegerit. Demum Longobardorum geſta diligentius deſcribenda erunt: quomodo auxilio Saxonum Italiam irruperint, ac illam poſſederint: Angli Britanniam occupauerint: Nortmanni, & ipſi Germani, Gallias vaſtauerint. Hæc omnia etſi minime dubitem à te ex amuſſim deſcripta eſſe, amice tamen admonere, & tanquam generoſo equo calcaria adigere volui. Tu vero, vt vir bonus ac doctus, amice omnia accipies. Quin & hoc adnitendum, ne in quibuſdam decipiaris. Nam libro tertio, capite quinto, Hungorum gentem, non vetuſtam, ſed moderniorem, pro Hunis accipere videris, qua in re & Michael Ritius non indiligens ſcriptor errauit. Deceptus quoque eſt bonæ memoriæ optimus ille amicus noſter Celtes in quibuſdam, quem & tu in Oddonis ſylua ſequeris: cum non ab Ottone, ſed ab Oriente Oſterwalt, quemadmodum ab Occidente Weſterwalt, nomen ſortita ſit. Præ cunctis vero cuperem, vt antequam tua hæc Germanica emittererentur, amico noſtro Stabio, & quibuſdam aliis doctis examinanda traderentur, non quod aliquid in te deſiderem; ſed quia labores tuos dignos, qui à doctis legantur, exiſtimem: ac vellem, vt Zoilorum, quibus nemo caret, iudicium tuto ſubire poſſes. Nam vſus, experientia, & doctrina facit, vt multi plus quam ſinguli videant: facileque eſt inuentis addere. Vale.

BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS BEATO RHENANO S. P. D.

LXXXI.

ACcepi, vir clariſſime, litteras tuas, nec non libellos, quos vna miſiſti. Ceterum aliquantiſper moleſtum fuit, anxiam illam tuam legere excuſationem, tanquam mihi ſuſpectus eſſes minus ſincere mecum agere. Noli quæſo tam ſiniſtre de me iudicare. Quo enim officio amici colendi ſint, ſatis mihi noſſe videor. Ideo vanam illam ſuſpicionem depone, ac tibi perſuade, non ſolum illa, ſed & quæ penes me latent, tibi eſſe communia. Doctorem Paulum per te mihi conciliatum eſſe, gaudeo. Nam præter litteras, virtute quoque præditum eſſe audio. Sed omnium gratiſſimum fuit intelligere, noſtrum Roterodamum viuere. Nam cum vitam cum morte commutaſſe non ſine magno animi dolore audieram. Noſtrum dico, quamuis hominem nunquam viderim: attamen ob doctrinam ac ingenij fœlicitatem non ſolum tanquam noſtrum diligo, ſed & vehementer amo. Epigrammata Mediolanenſium non accepi. Cocleum tamen ac Chelidonium tuo nomine ſalutabo. Ceterum promiſſi memorem eſſe te, etiam atque etiam hortor, vt ineunte vere ad nos accedas, ad ædeſque meas, quas tibi benigne offero, diuertas. Non ſolum enim verbis, ſed & operibus tibi declarare cupio quam tibi ſim amicus. Vale.

D. BILIBALDO PIRCKH. GLAREANVS S. D.

LXXXII.

PTolomæum abs te reſtitutum, ornatiſſime Bilibalde, vehementer gaudeo. Eſt enim Geographiæ ſolus ac vnicus artifex. Ceterum quod ad librarios attinet, hoc vnum ſcito, omnia illis ad lucrum tendere, ac vnicum eſſe illis ſcopum, vt ὅσ᾽ τ᾽ ἄλφιτα ſint, quæ premant. Præterea nullus hic eſt, qui vllas habeat figuras, Argentorati citius acquiſieris, quippe qui tantas expenſas impenderunt in ſtultiſſimas indoctiſſimi cuiuſdam Nænias, vt miſerear plane eorum, qui adeo nullius ſunt iudicij, vt quicquid lucidum viderint, ſtatim aureum exiſtiment. Et vt nunc eſt ſeculum omnium quotquot vnquam fuerunt tumultuoſiſſimum, propediem fore timeo, vt diſciplinæ bonæ omnes vna cum linguarum notitia peſſum eant. Ad hoc ſpirant quidam, qui tamen pietatem ſe inſtaurare prædicant, & Sophiſtarum ſe flagella profitentur, ipſi omnibus Sophiſtis ſtolidiores. Ego vt pietas nobis abſque diſciplinis bonis, & græce linguæ notitia reſtituatur, plane non video. Et tamen hi magno boatu clamitant, nõ eſſe græce latinove ſtudendum, ſat eſſe ſi hebraice, ac germanice ſciamus. Diſpeream, ſi non eſt hoc conſilium, vt ex Chriſtianitate nobis alteram Turciam efficiãt. Ego modeſtiam ſane quorundã omnino magnorũ deſidero. Eadẽ conqueritur parẽs ac præ-

ceptor

Digitized by Google

ceptor noſter Eraſmus,qui laborē tuum ſumme probat,iniquitatē ſeculi deplorat,ſed hęc hactenus. Iuuenis hic,notus antea tibi,eruditus eſt, bonus eſt,modeſtus eſt, quem adeo cōmendatum apud te ac tuos velim,vt qui commendatiſſimus,ita Lutetiæ, ita Baſileæ, ita Solodori, vbi natus eſt, ſe geſſit, vt nemo ſit,qui non vitam ac mores eruditionemque eius ſummopere commendet. Cetera ex eo intelliges. Mihi porro gaudium haud mediocre erit,ſi ſentiam meam apud te tuoſque profuiſſe intercesſionem. Hic tales ſumus,vt propemodum plures ſint præceptores quam diſcipuli, Tempeſtas ingens eſt in honeſta ſtudia,maior quam cum ſophiſtæ graſſarentur. Sed hæc Chriſto commendanda. Vale vrbis tuæ & totius Germaniæ decus. Baſileæ ex Collegio noſtro. M. D. X I V. anno à natali Chriſti,vndecimo Calend.Maias,&c.

D.Bilibaldo Pirckheimero Senatori Norico, Græca latineque doctiſſ. litterarum antiſtiti,amico tanquam parenti.

DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO VIRO CONSVLARI VRBIS NOR. OPTIMATVM OPTIMO.

D. BILIBALDO PIRCKH. VIRO CONS. GLAREANVS S. D. LXXXIII.

HAbeo gratiam haud mediocrem benignitati tuæ,ornatiſſime Bilibalde,pro dono tuo mihi miſſo, quanquam vellem id tuo animo tam ſatisfacere, quam ſcio ſynceto, & amico animo ad me miſſum. Augurabar hoc,vt laboribus tuis,accurataeque diligentiæ non reſponderet librarij. Et plane non reſpondit,vt litteræ tuæ teſtantur cum ad me,tum ad D.Eraſmum miſſæ,Sed quem vnquam librum eximium excuderunt illi,quem non magis deprauarunt? At retulit mihi D. Eraſmus te alteram adornare editionem.Ideoque iuſſit me ſcribere tibi,de qua tamen te vix conſtabat mihi, niſi vt gratias agerem, tibi de dono miſſo. At ego paratus ſum tibi cum codicem remittere,multis in locis notatum,ea tamen lege,vt nouum exemplar, ex iis quo nunc adornas ad me mittere digneris. Notaui autem facta in hoc,vt iudicio tuo ſubiicerem, tuque ea vel probares, vel reprobares,ac ſi vſui tibi futura ſint iis vtere ſis,ſuppreſſo meo nomine. Atque vtinam omnes ita animati eſſemus, qui iuuare litteras volumus, vt in reſtituendis authoribus alius alij auxilio eſſet, ac non quiſquis ſuas quæreret gloriolas.Malo ego eximios viros iuuare pro virili,ſub quorum nomine libri exeant. Nunc vero tot ſunt,qui libros edant,etiam ineptiſſimos, neglectis bonis ac antiquis autoribus.Ptolomæum emendare immenſi laboris opus eſt, ac vellem eſſe multos, quorum ſinguli ſingulos acciperent libros ac ſingula capita, ac collatis exemplaribus, tamen etiam facta Plinij, Straboniſque collatione ad Ptolomæi reſtitutionem reſtituerent loca, nam id fieri poteſt,temere fieri non ſuadeo, ſed adhibito iudicio: Mihi,qui ſum occupatiſſimus, in hac temporum iniquitate, licebit fortaſſis quædam reuidere,omnia non licet,faceſſunt enim negotium,qui omnes litteras extinctum iri vellent. Adeo debacchantur hic in omnia ſtudia improbi quidam, ſed nominibus abſtineo, facilius etiam in me, cui videt perpetuum eſſe bellum max. mis,ipſi interea belliſſime ex noua iſta hypocriſi comminantes,ſurchones,bibones,comedones,ventres,abdomines, etſi quid aliud,quod dicere nolo. Quare mi doctiſſime Bilibalde meam operam tibi promitto,nec vllam aliam ob rem,quam vt ſim tibi chariſſimus. Atque vtinam ſit aliquis,qui tabularum picturæ ſuccurrere velit. Romæ tabulæ in æs inciſæ erant atque vnum tale apud me exemplar eſt,immenſis vt puto, factum expenſis. Quæ Argentinæ factæ ſunt,mihi diſplicēt tabulę. Atque adeo quædam ita deprauatæ, vt deprauatiores eſſe non poſſint. Vt in codice nuper edito eſt noua Europæ, ac quarta Aſiæ. Tu ſcribis mihi ſi placuerit,quod te in re me facere velis,ac quando ea inchoare,inuenies me clientem.Orbe redempto M.D.X X V I. quarto Calendas Auguſt.

EXIMIO AC VERE GENEROSO VIRO DN. BILIBBALDO PIRCKH. NORIMBERGENSI, MECOENATI AC DOMINO noſtro ſumme colendo. LXXXIV.

MAgnas atque adeo ingentes benignitati tuæ ago gratias,ornatiſſime D. Bilibalde, de munere tuo. Video enim in amicorum tuorum albo locum habere non extremum. De quo cum multa benignitas tua mereatur, ille nihil præter animum addictiſſimum tuæ clementiæ adferre poteſt. Sed voluiſſe referre gratiam, cum nequeat, ita ab illo accipias, vt á clientulo nominis tui ſtudioſiſſimo. Porro plurimum gaudeo Ptolomæum nobis in integrum á præſtantia tua dari propediem. Sed heus tu optime D.Bilibalde,Lampas noſtra ita nunc lucet Baſileæ, Vt Glareano egregiæ ſit ieiunandum, ni propere illinc faceſſat. Et timeo ſane hic cum pietate etiam interitura omnia honeſta

 ſtudia,

ſtudia. Quare ego his diebus Friburgum conceſſi, nactuſque ſum poetices profeſſionem, paucos poſt dies totus illuc vna cum omni ſupellectile migraturus. Nam ego quietam nullā video, vbi hic Lampas regnat. Nunquam deſiit tumultum excitare hic cum ſua cohorte. Sed qui nihil minus ſua opinione facit, totus Euangelicus, totus pius, totus Paulinus. O Dij boni. Vtinam liceat vel vnam horam iſtic tecum libere de hoc portento fabulari. Sed enim nunc deſino tibi eſſe moleſtus, Deus Optimus Maxim. benignitatem tuam incolumem ſeruare dignetur, Baſileę, ex Collegio neſcio quamdiu noſtro, certe quod dixit ille, ſic vos non vobis nidificatis aues: Aut veteres migrate Coloni. Vale. Anno Chriſti 1529. nonis Februariis, &c.

VERE NOBILI AC EXIMIO VIRO, D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO NORICO, OPTIMATVM OPTIMO, AMICO ac Domino inprimis colendo, Glareanus S. D.

LXXXV.

TErtio Idus Aprilis D. Doctor Zaſius in choro ſummi Templi Friburgi tuas oſtendit mihi litteras, plenas omnis in me cum benignitatis, tum humanitatis plus quam officioſæ. Nam in eis vidi, quam vere me ac vnice ames. Pro qua re quid viciſſim retribuam, nihil plane habeo, niſi vnum animum in te certe promptiſſimum. Sed faxit Deus Optimus Maximus, vt tuæ benignitati aliter æquum reddatur beneficium, quam vt eo deuenias, vt ego vel quiſquam mei ſimilis tibi queat referre gratiam. Oſtendiſti enim boni perfectique officium viri, & amici minime fucati. Sed de his ſatis. Animum tene pro gratia. Baſilea diſceſſi non abſque cauſa. D. Eraſmus quoque propediem Friburgum ſe recipiet, vbi magnifica illi domus eſt Theſaurarij Cæſaris, quem Villinger vocant. Oppidum plane mihi arridet, tot elegantibus fluminibus, populo ſatis mundo ac modeſto, ritibus adhuc vetuſtis. Itaque nullius rei vnquam minus pœnituit, quam quod à Baſilea mutata habitatio. Scripſit ad me Georgius Hartman, ſancti Sebaldi neſcio Decanus an vicarius (nam ſubſcriptionem legere non potui) olim congerro meus Agrippinæ. Eius memoria fixa hæret pectori meo, non ſecus ac fratris. Is ad me miſit horologium, priſtinæ amicitiæ μνημόσυνον, vt puto, ac ingenij ſui fidum apud me monumentum: Quod equidem his diebus allatum nondum in ſuum repoſui locum; ſed adoleſcenti cuidam rei mathematicæ ſtudioſo dedi qui curaret. Nam ego nouus hoſpes publice Liuium, priuatim vero Homerum græce, Ouidij Metamorphoſin, ac Virgilium, quatuor grauiſſimos authores profiteor, vt profecto non ſit mihi tantum otij, vt vel eam rem dono miſſam ipſe iam tentem, vel illi digne, vt decuit, reſpondeam. Oro itaque clementiam tuam, oratoris apud illum fungaris officio, mei cauſa, magnaſque gratias me dicere, dicturumque porro, quo ad referre aliquando queam. Sed iam deſinam moleſtus eſſe tibi. Tuum recens elaboratum, expectamus Ptolomæum, non immemores, quantum prioris editio adiuuerit multos, quantumuis ſæuierint in eum barbari bibliopolæ. Vale fœlix. Friburgi, anno à Chriſto nato M.D.XXIX. pridie Idus Aprileis.

EXCELLENTISSIMO ORNATISSIMOQVE VIRO, DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, OPTIMAtium optimo, amico ac Mecœnati noſtro ſumme colendo, Glarenus ſalutem dicit.

LXXXVI.

VIx dici poteſt, ornatiſſime D. Bilibalde, quantum gaudij ex epiſtola tua acceperim, atque id quidem non tam mei ſtudioſorum omnium cauſa. Fœlicem Germaniam talibus proceribus, talibus viris, Ptolomæi Geographica quantum geſtit, quantum deſiderat ab omnibus doctis. Sed hoc vnice dolendum quod librarij non adſunt ad notum quoq; quæſtui ſtudent, laudi nullus. Dij boni quantum campi haberet his iuſta in illos ira. Vidimus olim in Bibliotheca D. Iohannis Rinch C o s s. Agrippinenſis, qui adoleſcentiam meam vnice promouit, tabulas Ptolomæi in æs inciſas. Placuit id nobis maxime, ac poſterioribus annis talem & nos nacti, quanquam cuiuſdam Cœleſtini monachi traditionib. contaminatum, adiectis nouis tabulis pluſquam ineptis, meo quidem indicatu. At in tuo codice mirum, quam omnibus doctis placuit, in ipſis authoris libris, hoc eſt, in fontibus tam locos quam fœliciter reſtitutos. Mihi ſane, vt verum fatear, quantumuis cupido non fuit tantum otij ab occupationibus meis, vt ex animi mea ſententia conferam eam cum Plinio, ac Scarabone. Nulla mihi à labore, quos. E Baſilea ceſſi, ædificata illic multis expenſis pulcherrima domo, atq; hæc quidem omnia voluntarius. Friburgi alia mihi purganda reſtituendaq;, quæ eſt Dominorū ab Stonffen prope prædicatores. Quod porro ad profeſſiones attinet, animo

Digitized by Google

animo neminem miſeriorem in re videri, quam nos bonarum litterarum profeſſores. Iura, medicina atque ipſa etiam Theologia * * non audeo dicere ſuum quæſtum. Sed certe ea, quæ ſunt πρὸς τ' ἄλφιτα. Nos quibus eſt res anguſti domi, ac nunc ab illis prædicantibus in ſuggeſtu apud populum traducti, tanquam qui doceamus gentilitatem, qui græco latineque loqui nitimur, omnium infœliciſſimi merito iudicamur, certe in Heluetiis iidem clamatores conſtantiſſime in omnia ſtudia apud vulgus indoctum clamant. Vt nunc apud eos, nihil ſcire, ſit prope laudi. Et iuuenes, qui nunc ad nos mittuntur, plerique adeo infantes veniunt, vt non abſque ingenti animi dolore mecum apud Chriſtum deplorem, ſæpiuſque illud Euangelicum væ clamare cogor, qui paruulos, quorum eſt regnum cœlorum, & quorum curam tantopere præcepit Chriſtus, ita negligunt. Hæc ratio eſt, cur omnibus aliis prope relictis rebus, iuuentuti erudiendæ intendam, putans talentum meum mihi lucri fore apud Deum. Itaq; ſæpe quinque horis vna die prælego, maximumque tempus meum ita perdo aut * potius. Enimuero, vt mihi quidem videtur, librorum pluſquam ſatis eſt. Melius facerent, qui veteres reſtituerent authores exemplo tuo, atque tui ſimilium. Ac profecto ego quoq; nunc in hoc incumbam. In Liuij duas decadas ſcripſi prope mille annotationes, Vnumque hoc mundo oſtendere conabor, hactenus Liuium oſcitanter lectum. Apparo etiam Chronicon ab vrbe condita, cum omnibus olympiadibus Græcis, regibus, ac reliquis magnatibus ad Cæſarem vſque Auguſtum. Qua in re vtcunque adiuuor Caſſiodori Catalogo de C o s s. Romanis, quamquam is pleriſque in locis deprauatus eſt. Dionyſius Halycarnaſeus maxime prodeſſet, ſi integrum haberemus, quod de Polybio quoque conqueror. Quanquam audio Dionyſium Lutetiæ totum græce ſupereſſe. At quidem ſibi hæc retinent publicæ inuidentes, vt multi quidem * * militari, vt ſoli ipſi iudicentur docti. Budæus recte ſæpe eum græce citat. Nunc quid ego te velim eruditiſſime D. Bilibalde, paucis accipe. In Ptolomæi lib. 8. reſpondentia graduum terræ ad cœli gradus dicitur eſſe ſtadiorum 500. cum apud Rotoſthenem, quem Scraba, Plinius, ac veteres plerique ſequuntur, ſit 700. ſtadiorum. Vnde hoc tam magnum in ſingulis gradibus diſcrimen inciderit, cum ſæpius ea de re cogitauerim, tamen id reperire nequiui. Rurſus cum Clima ſit vbi diei quantitas mediata varietur hora, qui fit, vt Climata non dupla ratione inſtituantur, ad Parallelorum rationem, ita vt vbi Paralleli quadrantibus horæ progrediuntur, Climata dimidiatis horis ? Quanquam dubitare quis poterit, haud immerito, quam vetuſta ſit Climatum in Geographicis tractatio. Certe Parellelorum conſideratio quam libro ſecundo tractat Ptolomæus περὶ τῆς μεγάλης πραγματείας longe aptior videri. Porro de paſſu ac Orgyra variatum eſt apud ſcriptores. Cum ego cum Valla eadem eſſe putem, videlicet menſuram inter manus expanſas, vt ex Suida vertit Budæus, vt ſit à pondo, quamquam nemo neſcit etiam pro gradu accipi, quid græci τὸ βῆμα, vt ſequitur, quæ patrem non paſſibus æquis. Sed hæc obiter, vtinam liceret cum benignitate tua vel biduum eſſe. Quid porro ſi Ptolomæi codex, cum ſit tibi adeo correctus etiam græce excuderetur? Id quod fere tam paruo nunc fieri poſſit, vt latine, fœliciter vbique naſcentibus formulis. Baſileæ Ioannes Bibelius Ariſtotelis omnia opera nunc græce promit pulcherrimis ac plane græcis characteribus. Si formæ illi eſſent tabularum, credo virum facile induci, vt Ptolomæi quoque opus premeret. Sed nunc ſubit mentem, atq; adeo miror, quo manifeſte elegantiſſimæ formulæ deuenerint, quibus Romæ excuſus olim Ptolomæus, ſi hæc quoque in manus tuas vna cum reliquis rebus deueniſſent, quam vellem. Nihil enim fœlicius eſſet, ad abſolutam tuam illam editionem. Quapropter Hungariæ tabulam, quam benignitas tua mihi dono miſit, exculpſit, oppido placet. Vobis potentibus ac diuitibus hac in re enitendum. Nam me conantem, cupidum præter optime vires deficiunt. Inter Chorographica, quæ multa nunc parari ſcribis, vellem & Syracuſas, vt apud Liuium, lib. 4. & 5. decados tertiæ. Et apud Thucydidem, lib. 6. ac 7. digna me hercule ingenio magno pictura. Denique id quoque vtile operi tuo putarim, vt index latinus ad Alphabeti ordinem in totum opus fieret. Quod Argentinenſes in prima editione vtrumque præſtiterunt, in tuo Codice addo intricatam quidem appoſuit, vt Delio nacutori, quemadmodum recte conqueſtus es aliis tuis litteris. Verum alius index a mediocri aliquo docto fieri poterit, & tantum laboris vel bibliopola facere poſſit. D. Eraſmus ex morbo conualuit, at Senium, quo tamen non admodum magno eſt, multum virum grauare videtur, aut fortaſſe turbæ inimicorum quotidie pullulantium, item immenſi illi labores, quibus pluſquam obruitur. Abitum dixit mihi nuper ſe parare, quod hic non habeat quæ velit. Verum ego miror, vbi locum eum inuenire queat, potius timendum locum eum inuenturum, in quo ſint, quæ nolit, hoc eſt, imperioſos monachos aut Theologiſtas ſupercilioſos. Ex animo ſi illi conſulere velim, neſcio an auſim. Hic nemo ei moleſtus eſt, ſed perdices ac auiculas pro arbitrio non inuenit ſemper. At ego putabam pluris eſſe deberi animi quietem. Salutabis D. illum Georgium Mathematicum, qui horologium quondam ad me miſit. Tibi porro Eximie D. Bilibalde, pro tuis in me beneficiis nihil poſſum remittere. Vnum oro, vt ſim tibi ex animo charus, vt vere te ſuſpicio ac veneror, qui dignus es omni veneratione. Mitto etiam hic ad te meas de Geographico lucubrationes, vt ſi quando male locare tuas velis horas, non deſit materia. Neſcio enim num apud nos libellus vendatur. Ipſe qui preſſit Ioannes eſt Emmeus Iuliacenſis, homo ad bonas litteras & græcas & latinas, etiam Mathematica doctus, optimis plane formulis, quas ipſe qua eſt dexteritate exculpſit.

 Vtitur

Vtitur autem D. Eraſmus nunc eius præl ** Nam eandem Oecodiaboli inuidiam eum Baſileá expulit, qui Pelargi hominis docti aduerſus eundem preſſerat apologiam. Is nunc meo hortatu mittit nouam D. Eraſmo apologiam contra Argentinenſes Prędicantes. Cupitque tibi inprimis innoteſcere, quod equidem te ſcire volui. In libello meo pro virili enixus ſum maxime principia ad Geographica tradere, vt rudes viam ad illa maiora haberent, poſſetque Ptolomæi opus doctum iuxta atque vtile à mediocriter eruditis etiam alius * legi, potiſſimum etiam in hoc ſcripſi, vt in Scholis prælegi ea poſſint. Ideoque poſteriora omnia ad eius præſcriptionem direxi. Puto autem Ptolomæi codici coniungi poſſe vel hæc, vel ſimilia. Nam vt mea adiungantur, tantum abeſt, vt magnopere ambiam, & cum ſuis alterius malim, modò is melius introducat rudes ad eiuſmodi ſtudium. Reliqua in præfatione ſatis, vtpote à nobis declarata ſunt. Vide quam copioſe garrio. Sed iam deſino eſſe moleſtus tibi. Vale Germaniæ decus, & veræ eruditionis ſydus. Friburgi Nonis Septembr. anno à Chriſti natali M. D. XXX.

CLARISSIMO VIRO ET DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CONSILIARIO CÆSAREO ET PATRICIO Norimbergæ, Domino ac Mecœnati ſuo plurimum colendo S. D. P. LXXXVII.

SCripſi ante menſes aliquot ad te, clariſſime vir, nomine Stoffleri noſtri, eius ſcilicet imaginis conficiendæ gratia, quam indies expectat, & quotidianis quaſi conuitiis à me efflagitat. Sed quia reor Matthæum Artificem hunc comitiis etiam intereſſe Auguſtæ, euenit fortaſſe, vt nondum perfecta ſit, vel ne cœpta quidem. Quidquid ergo in mora ſit, quæſo nobis ſignifices, perlibenter enim vellem, vt optimus ille Senex, mortalitatis ſuæ vmbram videre poſſet priuſquam humo conderetur. Quod autem hac priuiciam, vt tu ſ. procures, tibi iniunxerimus, ne quæſo iniquo animo ſuſcipias, cum te harum rerum diligentiſſimum inſpectorem cognouerim. Abiuiſſem & ego & Auguſtam, vbi artificem ipſum ſuper hac re conuenire licuiſſet, ſed inopinata matris meæ indulgentiſſimæ mors hanc profectionem impediuit & inſtitutum meum omnino intercidit. Siquidem hoc iter non ſolum, vt multarum rerum cauſas cognoſcerem, ſuſceperam, ſed potiſſimum & amore antiquitatum, quarum magnam copiam apud Peutigerum me aquiſiturum ſperabam, opem promittentibus aliquot amicis, illi enim me ei familiarem ſe reddituros ſpoponderant. Ego quotidie inquirere ſoleo, non ſolum nummos, ſed & antiquas ſcriptiones, quarum multas modo apud Rotenpurgum Necchari, item & in ducatu noſtro inueni, vtinam liceret aliquando illam quam tu ex Treueris habes, furtim ſc. depingere, haberem ſiquidem pictorem Norimbergæ, qui tantum opere meo nomine libenter ſubiret, vbi tu eandẽ mihi & impartire haud dedignareris, & eſt Lucas ille quem & Georgius noſter nouit. Exſcripſi modo librum iuſtæ magnitudinis, refertiſſimum antiquarum inſcriptionum, quem Cardinalis quidam noſtræ Germaniæ, Romæ tranſcribi mandauit, is inquam liber elegantiſſimis characteribus & tenui membrana conſcriptus, ademptus ei eſt, in tumultu Ruſticorum propter aureas clauſuras, & alia ornamenta à milite quodam, qui poſtea detracto auro libri paruipendens, nobili cuidam docto dono dedit, is familiaris breui mihi factus eundem ad me tranſmiſit. Liber ille non ſolum habet antiquitates Romæ inuentas, ſed & totam fere Italiam, item Hiſpaniam. Præterea quod mea opinione præclariſſimum videtur continet illuſtrium virorum memoriam à primordio orbis terrarum vſque ad annum Chriſti M. CD. XXXII. quos olim Iordanus Cardinalis Vrſinus Papæ ſumus pœnitentiarius in cenaculo magnifice depingi curauit. Hæc autem omnia ordine quo depicta fuerant Rainaldus Vrſinus Florentiæ Archiepiſcopus Iordani pronepos in vnum libellum deſcribi iuſſit, ne tempore quod omnia conſueuit, nomina ac res geſtæ clarorum virorum vna cum pictura, abolerentur. Hunc certe libellum paruum antiquitatibus additum tibi deſcripſiſſem, ſed ſerius de nuntij abitione certior factus non potui, vbi autem intellexero te id vel videre ſaltem velle, curabo vt breui habeas, ſcio librum hunc inuito maxime poſſeſſori excidiſſe, cum vix alius inter Germanos Epiſcopos, qui antiquitatem ita curet, ſed ne ineptiis plus nimio tibi moleſtus ſim hæc ſufficiant. Interim te Deus Opt. Max. diu nobis incolumem conſeruet. Ex Tübinga die XXV. Septembr. anno M. D. XXX.

Stutgardiæ mirum in modum peſtis graſſatur, adoritur modo Tübingam noſtram quo fugiamus non eſt locus, premimur & magna caritate annonæ qualem vix ſenſere panes poſt menſem. Sed ita diis placuit.

Tuus Andr. Ruttelms, &c.

CLA-

CLARISSIMO VIRO, BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO VRBIS NORICIÆ, IVRISCONSVLTO EGREgio, patrono ſuo S. LXXXVIII.

PRimum tibi vt debeo gratias ago, vir Clariſſ. Cum me non ſolum humanitate incredibili, verum amore quoq; ſummo ſemper es complexus. Quorum alterum perpetua tuæ conſuetudinis ſuauitas, alterum in noſtris difficillimis rebus deliberationis diligentia & conſilii fidelitas nuper declarauit. Velim autem tibi perſuadeas, quamuis vt tibi vllam gratiam referam, propter meam tenuitatem ſperare non auſim, nunquam tamen eſſe commiſſurum, vt meritorum tuorum oblitus, aut parum gratus erga te fuiſſe videor, ſcire vero debes illam tuam conſultationem, de mutanda accuſatione in ſupplices querelas & deprecationem, omnibus, quibus expoſui, ita te quoque pro tuo candore iubente, valde fuiſſe probatum: Me autem in primis magnam voluptatem è tuo conſilio percepiſſe poſtquam huc adueni, & horum iudiciorum formam perſpexi. Placebat mihi primum ille ἁπλοῦς τῆς ἀληθείας λόγος: ſed valde verum eſſe intelligo, quod Euripides ait, neque ſolum ad cogitationes ſed conſultationes etiam pertinet, αἱ δεύτεραι πως φροντίδες σοφώτεραι. Modeſtiſſime vero queſtus ſum, & citra vllam acerbitatem, de ſæuiſſ. iniuriis. Itaque impetraui, vt miſericordia motum concilium Sueuorum ſociorum legatis Epiſcopi negotium dederit, vt Epiſcopo de communi ſententia ſignificent, ſe hoc facto magnum dolorem accepiſſe, & petere, vt tolerabilibus conditionibus frater meus amittatur. Quod ſi ea ſpes eſt in legatis, quam mihi faciunt, plus confido me conſecuturum, quam ſi atrociſſime Epiſcopum accuſaſſem, & iactaſſem noſtram innocentiam immodice. Nunc ſedeo hic otioſus, expectans epiſcopi reſponſum. Quod ſi non ἀλλ' ἐκ ἰδίων δυσχερὴς λιπαρεῖν. At omnia integra erunt, & rem, ſat ſcio, non fecero peiorem. Equidem credo te facile exiſtimare, quanto animi cruciatu tam indignas contumelias, quibus per ſummam iniuriam afficimur, feramus: verum τὴν κραδίην πλήξας τοίῳ τὴν ἠνίπαπε μύθῳ, Τέτλαθι καρδί' ἐμή. Quid enim poſſum aliud? Iraſcar, arma capiam, inſaniam? vana eſt ſine viribus ira. Quare cum omnia ſumma fratris mei charitas requirat: Ego nihil eorum prætermittam, quæ vel ſalutis meæ periculo debere facere videbor; quo pacto officium meum, vt arbitror, præſtitero. Ceterum exitum, ſicut is in noſtra manu non eſt, ita præſtare non poterimus. Hæc ad te ſcripſi ſimul, vt quoniam feſtinata mea diſceſſio gratias me tibi agere non eſt paſſa, animum meum litteris teſtarer, ſimul vt te de noſtris rebus facerem certiorem. Quod ſupereſt, te clariſſ. vir oro, vt quo nos ab initio tibi à Philippo Melanchthone commendatos, ſtudio & beneuolentia es proſecutus, conſerues ac cuſtodias, mihique credas, memores habiturum & gratos. Vale. XIII. Cal. Quintilis ex inſula Danubii.

Ioachimus Camerarius.

VIRO PER OMINA MAGNO BILIBALDO PIRCKHEIMERO PATRICIO NORIMBERGEN. AMICO forti & cognito ſalutem Huttenus.

LXXXIX.

HAbes, mi Bilibalde, perpetuum, niſi omnis nos, quam in litteris repoſuimus, ſpes fallat, teſtimonium de te meum aut teſtimonium potius amicitiæ noſtræ, quam rogo ſtudioſiſſime colas. Mitto Dialogos L. item Orationes quinquaginta, Kobergo danda exemplaria. Verum Epiſtolæ CC. mittuntur, non idcirco, quod Kobergo omnia tradi velim, ſed quia Stromer obnixiſſime flagitat mitti ſibi. Tu igitur, qui vtrunque amas, mihi vero in re adhuc nulla defuiſti, quia aliter à me Lipſim, quo ille vult, mitti non poſſunt, datis Kobergo L. aut centum, ſi vult, reliqua Lipſim, quam potes cito perferenda cura in ædes Melchioris Lother, apud quem ea quæret Stromer. Ego bene valeo. Breui aut me, aut copioſiſſimas litteras à me habebis. Interim vale. Accepi commentaria Cæſ. heri. Vale heroice. Auguſtæ Martinalibus.

CLARISSIMO VIRO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI S. P.

XC.

VIr Clariſſime, Libellum tuum de Euchariſtia lecturus ſæpe, nunquam hactenus licuit perlegere, tot obruor vndiq; tragœdiis. Strages agricolorũ ſic in ſpẽ victoriæ erexit animos omniũ.

Sunt Romæ quidam Pegani,qui peſſime volunt germanis omnibus , ſed duo præcipue mihi peculiariter infenſi,qui nunc extrema moliuntur denuo,quum id facere nunquam ceſſarint. Pontifex bis miſit mandatum ad academiam Louanienſem,vt blaterones illos coherceret,& per Rectorem totius acadamiæ nomine fieri cœptum: Reuerſus Latomus cum ſuo collega preſſerunt rem. Interim is,cui commiſſa fuerat executio,Theologus eſt,perſuaſus à Latomi collega quo nullum animal ſceleratius viuit, ſcripſit clanculum Datario,quod mutarit conſilium, excuſaret ſe Pontifici. Datarius clam miſſis literis probauit factum,probauit prudentiam,& promiſit ſilentium. Venit edictum Cæſaris admodum ſeuerum , & hoc eluſerunt. Impetrarunt ab aula edicti interpretationem hoc eſt irritationem. Habet Iodocum præſidem ſenatus Mechlinienſis, hominem plusquam capitaliter infenſum bonis litteris. Beda miſit ad me plusquam ducentos articulos damnabiles , ex libris meis collectos,nullius momenti. Lodouicum Berquinum præfectum & conſiliarium regium iterum coniecerunt in carcerem,non ob aliud, niſi quod libellos quoſdam meos vertiſſet gallice. Mater bis ſcripſerat, vt expectarent Regis reditum , delegati nihilo ſecius progreſſi pronunciauerunt eum Hæreticum. Articuli ſunt ad me miſſi,qui nihil aliud declarant , quam impudentiſſimos illorum ſycophantias,& craſſiſſimam inſcitiam. Quibus reſpondi. Rex vbi rediit, & quid eſſet actum cognouiſſet, miſit caduceatorem,denuncians illis , ſe velle cognitorem illius cauſæ fieri,ſcripſit per alium , ſe vitam ac mortem Berquini ab ipſis repoſciturum , ſi quid eſſet factũ.Quid deinde tactum ſit,neſcio. Iacobus Faber,qui metu profugerat,non ob aliud niſi quod verterat Euangelia,Gallice reuocatus eſt in aulam.Romæ Verpus quidam,quem noſti,qui miſere inuidet omnibus doctis Germaniæ , exhibuit libri partem olim in me ſcripti,niſi quod adiecit quædam ex hoc temporum ſtatu furioſe nomen ſuum diſſimulat. Inter cetera dicit ſe mirari,quod in Germania tot hominum millibus cœſis,ego ſuperſim , qui ſic docuerim Germaniam. Deinde dicit Lutheranos,quamquam impiiſſimos ideo ſcribere in me,quod impietatem meam ferre non poſſint , qui Virgini Mariæ detraxerim ſuam Virginitatem, Chriſto ſuam diuinitatem,aliaque his furioſiora.

In Hiſpania monachus quidam ſcripſit ad me librum plenum laudibus, ſed virulentis aculeis reſperſum. Lutherus ſic ſcripſit,vt nullum amicitiæ locum reliquerit, & tamen videtur ſibi mire cohercuiſſe ſtomachum. Dum aduerſus Lutherum pugno, ſcio me iuuare partes quorundam, qui me mallent extinctum, quam ipſum Lutherum. Liber tuus de Euchariſtia vehementer arridet antilutheranis, Oecolampadianis mire diſplicet. Hoc diſſidium ſi tantum læderet nocentes , tolerabilius eſſet,nunc illis diſſidentibus erigunt caput quidam , qui nulli bono bene volunt , Optaſſem eam materiam fuiſſe trãslatam in aliud tempus,aut ſaltem fuiſſent in vero concordes.Mihi non diſpliceret Oecolampadi ſententia,niſi obſtaret conſenſus Eccleſiæ. Nec enim video quid agat corpus inſenſibile,nec vtilitatem allaturum ſi ſentiretur,modo adſit in ſymbolis gratia ſpiritualis. Et tamen ab Eccleſiæ conſenſu non poſſum diſcedere,nec vnquam diſceſſi. Tu ſic diſſentis ab Oecolampadio,vt cum Luthero ſentire malis,quam cum Eccleſia.Citas autem illum reuerentius alicubi, quam erat neceſſe,quum aliorum authoritatem potuiſſes adducere. Vbi extricaro me aliquantulum,perlegam totum librum tuum, deinde dilucidius intelliges quid ſentiam , ſi tamen pateris , me de tuis ferre ſententiam. Has litteras pro tua prudentia non communicabis quibus libet , faciesque , me de iis,quæ iſthic geruntur certiorem. Vale Baſileæ poſtr. Non. Iunias Anno 1526.

Eraſmus.

GEorgius Saxoniæ dux crebris litteris perpulerat me,vt mitterem,qui Moſellano ſuccederet,miſi Iacobum Ceratinum egregie peritum vtriusque litteraturæ. Res non optime ſucceſſit. Fortaſſis incidit in ſuſpitionem,quod non ſatis abhorrerem à doctrina Lutheri, ſi vacat iſthic profitendi locus,fac vt ſciam. Nam Sigiſmundo decretum eſt,hinc non diſcedere,pro Ptolomeo tuo & Dureri libello,iam gratias egi,nunc pictum Eraſmum expecto.

SVMMO VIRO BILIBALDO PIRCKHEIMERO PATRICIO ET SENATORI NORIMBERGENSI S. IN Domino. XCI.

PAulus omnibus omnia factus,non ita moderabatur ſermones ſuos , quin non nullos contriſtaret, neque id ei dolebat,quandoquidem plerisque vtiliorem cognoſcebat triſtitiam. Itaque mi Bilibalde , neque ego pœnitudine ducor eorum quæ ſcripſi , etiamſi ſecus euenerit atque ſperaueram,& offenſi ſint ii, quos minime ſuſpicatus eram mihi ſuccenſituros. Et quid mihi inexpectatius immedicabili ira tua? Vnde reſcire poteram , te in proſcenium protrahi , in tanto concionatorum numero? qui ad rauim vſque contra me clamant,& multas chartas commaculant? Miror ſane,vnde ita ſubito in amicum proſilieris hoſtiliſſime , & antea multorum longe intempeſtiuiores libros decoqui potueris? Vix mihi tempero,quin amicitia noſtra indignas ſuſpiciones admittam. De fama mea nihil periculi eſt apud eos,qui ſobrie ſapiunt, neque ego ſummam rei in nominis immortalitate

Digitized by Google

litate conſtitui. Hoc mihi curæ eſt, vt Domino, qui eſt ipſa veritas, non diſpliceam. Is me, vbi tempus fuerit, per gratiam ſuam etiam coronabit. Verum vt honoris cupidine non valde moueor, ita neminem deſamare ſtudui: imo hic caui, vt ab omnium nominibus abſtinerem. Neque prius iniurius fui cuiquam, quam inſignes antea contumelias excepiſſem. Neſcis tu quales acceperim litteras, quomodo pro ſuggeſtu me atque alios quidam dedolarunt. Hoc autem non ignoras, quare tui triadem Satanicam vocarint Eccleſias Tigurinenſem, Baſilienſem & Argentinen. id quod ex tuis litteris accepi. Verum non tam conuicia, quam veritatis iactura ſpiritum meum excitarunt. Quin & adhuc certus ſum, me conuiciis longe inferiorem, & manſuetudine ſuperiorem aduerſariis. Quod ſi illis ita otioſum ac iucundum, contra amicum inuehere, quis ego ſum, vt prohibeam. Scio tamen, mihi aliquando fore vindicem Chriſtum. Nondum deliberaui, an tuo Commentario reſpondere velim. Inſuper quod precaris mihi mentem meliorem, & ego & mihi & tibi precor. Sed quod ad hanc veritatem Euchariſtiæ pertinet, nihil minus opus tuis precibus. Neque enim eſt frigida opinio, vt tibi vel aſſentatoribus videtur, ſed Chriſtiana ſententia, longe certioribus ſubnixa rationibus, quam vulgo credatur. Dic tu, quæ illa diuina oracula, in quibus Chriſtus hanc poteſtatem Sacerdotibus ſe daturum promittit? Nam in his verbis aliud ſubeſt, quam cortex inconſideratis mentibus oſtendat. Neque opus eſt vt Adelmannus aut quiſpiam alius ad conciliandos nos, vel diiudicandum inter nos à quiete ad nos reuocetur. Veritas ipſa ſatis declarabit propediem, quo quiſque ſpiritu ad ſcribendum incitatus ſit. De peccatis noſtris quid mereantur, ſcribis. Non ignoro. Sed ego à miſericordia Chriſti pendeo, qui pro peccatoribus mortuus eſt: & ſpero, quod me à blaſphemia ſui nominis conſeruaturus ſit. Demum, mi Bilibalde, doce me primum male habere, & deinde iube, vt reſipiſcam. Longe enim verius dicere poſſum, me confirmatum ex libro tuo, quam tu ex meo. Si videbitur res poſcere, ſcribam & ego pro mea tenuitate ac ſimplicitate; Sed nullius propterea amicitiæ renuntiabo, quatenus per Chriſtum licet. Tu multo ciuilius cum amico agere potuiſſes. Vale, & purius in Chriſto fratres ama. Baſileæ XIII. Aprilis.

T. Oecolampadius.

PRÆSTANTISSIMO ET AMPLISSIMO VIRO, DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, ſenatori inclytæ vrbis Norimbergenſis, in omnibus eminentibus litteris viro principi, amico ſelectiſſimo S. D.

XCII.

QVi te in omnium virtutum exempla, Bilibalde præſtantiſſ. genitum negant, illi mihi vel plane cæci, vel iniqui æſtimatores eſſe videntur. Ita in te collocari videmus, quicquid in homine vſque inſigne & commendabile iudicatur. Cum enim eruditionis & doctrinæ gloria in ſtudiis humanis iam diu principatum teneas, emaculatam tamen illam ſanctiſſimæ fidei ſinceritatem ita tuæ eminentiæ adiunxiſti, vt Orator ne vehementior, an abſolutior ſis Theologus, diſcerni non facile poſſit: In vtriſque certe victricia ſigna feras. Incidimus nuper in libellum immortali præconio dignum, quæ contra iuſtam Satanæ prolē, Occolampadium (ſic enim Occatorem Lampadis nomino) veritatem corporis Chriſti Saluatoris noſtri in Sacramento altaris adſeris & defendis. Legi per tranſcurſum locos aliquot, nec enim totum pellegere licuit, vt quem fortuito nactum, reſtituere mox fuerim coactus. Verum obitanea iſthæc lectio, vehementi me partim admiratione, partim gaudio peruaſit. Gaudebam, te ſanctæ fidei rectitudine tam egregie conſtantem. Ceterum ſcribendi modeſtiam vrgentiſſimis iunctam rationibus, non mediocriter admirabar, contra eum maxime hominem, qui peſtilentiſſimis doctrinis acerrima caſtigatione dignus eſſet. Libelli exemplum necdum meo iure habere potui, quod abominor. Noſtri enim Bibliopolæ nihil niſi furfureas chartas circumferunt. Munere me optato imparties, ſi eius libelli copiam feceris. Qui enim à tua ſententia, immo à Chriſto pertinaciſſime, tuos laudatos illos labores legere percupio, vt qui voto meo quam maxime ſubſeruiant. Apud nos vix vnus aut alter contra Beſtiam nititur: apparentque rari nantes in gurgite vaſto. Eraſmum, virum cum paucis principem, anxie exſpectamus. At nihil dum ſcripſit, loco fortaſſe deterritus. Tota enim paulo minus Baſilea ciuitas veneno Beſtiæ infecta eſt. Ferunt peſtiferum iſtum Occatorem Lampadis, tuis modeſtiſſimis admonitionibus, conuicioſe, ſuperbe, & vſque ad effrenem contumeliam reſpondiſſe. Sed quid aliud faceret furiis actus,

actus, immo plenus Dæmonibus? Status cauſæ ſuſceptæ ſatis ſeſe prodit, vter diſceptet fundatius. Tu ſtationem retenta, verbisque & fide nixus, modeſtia plane Chriſtiana hominem vrges. At occator iſte cum cauſæ diffidat, turpibus conuiciis, & mera cauillatur impoſtura, & velut nebulæ, quæ à procella feruntur, ſurſum verſum iactatus, immo in omnem ſeſe Protea conuertens, quod iuſta ratione non poteſt, ſcommatis, mendaciis, ſuggillationibus ſubſtruere conatur. Tui proinde officii erit, vir Ampliſſ. cum hæretico, immo hæreticorum antiſtite, amplius non congredi. Veritas ipſa, omnium bonorum virorum iudicio, in quibus tu primas tenes, tuas, quin potius Chriſti Saluatoris noſtri doctrinas adprobat: quod puto ſufficere. Cetera Dominum præſtolabimur, qui huius beſtiæ & tyrannidem & familiam, cum ei viſum fuerit, conficiet. Vale, & parce intempeſtiue tecum loquenti. Libellus enim tuus, etiam non plene perſpectus, inuitabat vt ſcriberem. Gregorii Nazianzeni ſi quæ habeas nouiter translata, fac meis mittas pecuniis, quas Clariſſ. Vir, amicus ſelectiſſ. Dominus Doctor Chriſtophorus Crugelius meo mandato tibi numerabit. Fulmen cœlo vel ſereno vel non turbido ſuperioribus diebus Baſilien. afflixit. Turrim altam, machinis & nutrimentis iaculatoriis referram, cum eius muri bona parte, non perculit modo, ſed funditus euertit. Vineas, domus, & quicquid intra trecentos paſſus erat, vna cum hoſtibus extirpauit. XIV. homines in vineis extincti reperti ſunt: nec pauci adhuc deſiderantur. Complures ſaucii languent. Moles lapidum quadratorum, immo ſaxorum, nutrimentis machinalibus eiectorum, damnum dedere vix reparabile. Paria Turegii ante menſes eueniſſe feruntur. Vereor vt iſta fulmina N. & N. debeamus: vtpote quod Dominus noſter commonere maleſanam plebem pergit, vt præſentiſſima hæreſum venena fugiant. Nam & Baſileæ peſtis non dico regnat, ſed graſſatur, M. D. hominibus & eo amplius, breui abſumptis. Argentina hæreticis iſtis obſeſſa ita inſanit, vt me illuſtris ciuitatis miſereat. Nos Friburgi adhuc in officio manemus, ſed clero neſcio an ad exemplum honeſtatis compoſito. Denuo vale. Ex Friburgo V. Kalendas Octobris Anno XXVI. Franciſcum Froſchium Doctorem cum doctrina ſingulari integerrimum, ſi iſthic ſit, meo nomine ſalutem dicere ne grauator.

Tuus ex animo Huldericus Zaſius LL. & Doctor
& ordinarii Fryburgi Briſſ. Rector.

AMPLISSIMO ET PRÆSTANTISS. VIRO, DOMINO BILIBALDO BIRCKHEIMERO, MELIORVM LITTERARVM Ornamento, inclytæ vrbis Norimbergæ Senatori primario, Domino obſeruantiſſimo,

XCIII.

SEſe commendat. Fortunatus eſſe vel ex euentu mihi videor, Ampliſſime & præſtantiſſime vir, quod tuam tanti Herois amicitiam merui, cui ſatis fuiſſet, vel inter ſeruitia tua connumerari. Ornare me vel operibus meo exiguo nomini inſcriptis non dedignaris, denique nihil apud te pulchrum eſt, cuius me non facias participem. Nam & Pandectas ex archetypo emendatas dono dediſti, res quam facilius mirari, quam ex iuſto commendare poſſim: & inſuper ſpecimen eius translationis, quam vir Doctiſſimus Greg. Haloander in Authentica Imperatoris meditatur, exhibuiſti: ſi interim prætereeam, quod nihil ex Greg. Nazianzeno abs te editur, cuius me non facias participem. Pandectæ magno mihi commodo ſunt: ex quarum verioribus LL. multa mihi difficultas non ſine præconio tui & Haloandri tollitur. At de interpretatione Authenticorum tam eleganti, tam propria, tam remota ab omni ſorde barbarica, vſque adeo non dico lætatus ſum, ſed vel exſilui, vt id verbis conſequi non poſſim. O beatiſſimum & plane cedro dignum Haloandri ingenium, ora, manus, animum, qui nos è lacu miſeriæ eripit, & velut cœlo reſtituit! O humanitatem mirificam hominis doctiſſimi, qui noſtram egeſtatem miſeratus, & in Pandectis magnum in modum, & in Authenticis transferendis nobis quam maxime commodauit! Velim, Ampliſſime Heros, me tam eminenti viro commendes, & meis verbis commoneas, horteris, impellas, vt eam tralationem acceleret, facturus operæ pretium, quæ in mille annis nemo vnquam non dico fecit, ſed nec cogitauit. N. in ſpelunca iacet, ſi quo rapere innocentes poſſit. Harpocratem induit, vt cui mens præſagiat, quo periculo ei ſit Diui Cæſaris aduentus. Vale. Plura ſcribere volentem, is nobilis præſentium exhibitor præcipit, è veſtigio diſcedere paratus. Iterum vale, ſeculi ornamentum. Ex Friburgo, Quarto Kal. Maii Anno M. D. XXX.

Eraſmus noſter grauiter ægrotat, ſperamus tamen eum à morbo euaſurum, multum affligitur ab inſolentia ſuorum aduerſariorum. Cupio vt eum aliquando conſoleris, & ad animi tranquillitatem horteris.

Tuæ Amplitudinis obſequentiſſimus Vdalricus
Zaſius LL. Doctor. Rector.

MAGNI-

Digitized by Google

MAGNIFICO ET CLARISSIMO VIRO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO ET SENAtori Norimbergenſi, Domino colendo.

XCIV.

SAlutem & commendationem Magnifice & Clariſſime vir, Domine mi colende. Digeſtorum libros, Iuſtiniani Codicem, tum cetera Iuriſprudentiæ volumina ad vetuſtiſſimorum exemplarium recognitionem emendata, in illa tua Norimberga, vel tuo ipſius nomine inclyta, imprimenda eſſe cognoui ex nepote tuo, ornatiſſimo & humaniſſ. viro Sebaldo Geudero, qui plane, ornat & illuſtrat comitatum veteris amici noſtri Antiſtitis Hildesheymenſem Hæc autem res in primis æternam in poſteris nomini tuo gratiam comparabit. Et vtinam tam diu accidiſſet! Fortaſſe plures æquiori animo fuiſſent in Iureconſultos, qui, vt ſcis, ab ipſis etiam monachis, nedum eruditorum vulgo, male audiuerunt. Profecto diſſimulari nequit, corruptorum partim Codicum vitio, partim inexcuſabili & plane fœda interpretum ignorantia candoris & proprietatis ſermonis Romani, qui (quod paucis contigit) tibi eſt Atticiſſimo etiã puriſſimus, Intellectus eſſe inuectos, ab omni non tantum legis ratione, ſed ſenſu etiam communi prorſus abhorrentes. Perge igitur, macte vir eruditione, & pectus ſapientia plenum, vrgeque & inſta, vt tam neceſſarium opus, publiceque vtile futurum, mihi, meique ſimilibus, quos remoratæ ſunt ſalebræ, poſſit eſſe vel ſero vſui. Et ſimul, quantum, per laudatam à te primum podagram licet, de tuo ingenio, tanquam inſtructiſſimo pœnore, ſemper aliquid, vt conſueſti, promere non ceſſes. Sic pleno ad immortalitatem gradu contendes. Tuorum ego ſum librorum & admirator & lector non indiligens. Expecto à Rhenano noſtro vnico iam apud nos delicio & domicilio Muſarum homilias tuas nuper verſas. Auunculus meus Wympfelingius plenus dierum abiit à nobis ad beatas ſedes. Vale, & me, vt ſoles, ama. Ex Seleſtadio, XXIII. Ianuarii. M.D.XXIX.

Tuus ex animo cliens

Ia. Spiegel.

ORNATISSIMO VIRO, D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO INCLYTÆ CIVITATIS NVREMBERGENſis patricio S. D. P.

XCV.

OSualdus eſt, ni fallor, Iuriſconſultus, quem inter ceteros legum tractatores apud Ingolſtadium regnare ſcribis, nam nobiles noſtrates, qui ſuperiorbus annis in Italia Iuriſciuilis Doctoribus operam dederunt, hominem hunc & ingenii & induſtriæ gratia magnopere prædicari, vel apud Italos aiunt. Sed male ſit iſtis obtrectatoribus ſeditioſis, quo vt omnibus bonis vbique, ita & optimo Oſualdo iſthic negotia faceſſunt. Atque vtinam vir ille, ſi quando æmulorum tædio iſthinc alio commigrare ſtatuit, ad nos potiſſimum ſe transferret. Quanquam enim & hic non mododii ſunt, quemadmodum de caſa ſua olim dicebat Hieraclitus, ſed & διάβολοι, qui meliorum conatibus odioſis obtrectationibus obſtrepere nuſquam ceſſant, tamen video litteris litteratiſq; viris in principum Saxoniæ ditione non omnino peſſime eſſe. Quod ad me attinet adoleſcentem meum in Gallias aut Italiam citius, quam iſthuc in tantas factionum turbas miſero, Attamen inclinat animus, ſi parentes annuerint Friburgum eum prius mittere, vt Neſtorem illum Zaſium aliquantiſper audiat. Atq; hinc alio ſtudia ſua traducat. Iam vero Nazianzenum meũ tibi non improbari, magnopere gaudeo. Tametſi ſunt, quæ ipſe in primo libro non nihil mutari cupiam. Fefellit enim me ſemel atq; iterum reconditiſſimum & argutiſſime contortum viri illius acumen, vt qui ſingulis pene ſylabis, ſingulas ſententias ἐμφατικῶς informet, certe mihi magno ſudore lucubratio ea conſtitit. Porro autem τῶν μαθημάτων Studioſos, etſi non magno hic ſunt numero, in magnam ſpem de Ptolomæi tui editione maturando conieci. Neque deerunt præſertim apud Gallos & Polonos, qui ceteros libros Mathematicos, quorum mentionem facis, ſi imprimantur cupide emant. Nouum mihi vero accidit, eſſe qui Ptolomæi editionem parum decorum tibi cauillentur. Nam ſi decorum fuit ſummis olim viris hæc ſtudia ſola ſectari, tibi vero omni decorum genere ornatiſſimo ni eadem ex tempore veluti expectati pudori erit? Sed faceſſat hæc craſſa vulgi cogitatio. Tu vero vir optime res optimas pro tua virili adiuuare perge. Vale. Lipſiæ poſtridie trium Magorum M. D. XXIV.

Tuus Petrus Moſelanus.

BEATVS RHENANVS D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO D. S. P. XCVI.

REſcripſi hęc, vix dum tuis, vt verũ dicam, inſpectis, nã abiturus iã tuas mihi reddidit tabellarius. Cupis ſcire, ſi recte legi, qd nũc pa eat Baſin. Recognoſcit ſuos in nouũ inſtrumẽtũ Anotationes

& auget

& auget, imprimitur nunc hic illius Adagia iam certum locupletata. Querela pacis, Declamatio de morte, Luciani verſa ab eodem epiſtola, in Eſaiam Baſilius Latinitate donatus. Suetonius, Ælius Spartianus, Lampridius, cum reliquis recogniti & annotati; Theodori Gazæ Grammaticæ inſtitutionis libri duo verſi, Epiſtolæ eiuſdem Thomæ Mori Britanni de optimo Reipublicæ ſtatu libellus elegantiſſimi tituli Vtopiam fecit, Item Mori Epigrammata. Eraſmus in Paulinam epiſtolam paraphraſin parat. Ad Calend. Septembr. ab eo litteras accepi. Luciani ** alias mittam, nam tabellarius nunc petaſatus & ſuffarcinatus aſtat ſubinde me vellens, ne tam diu moraturus videtur, his in meas ædes me conferam, nam alienæ me domi reperi apud Frobenium ſcilicet: de exilio Plutarchū non habeo, libens tibi Pater libellum miſero, ſi modo lubens iſte tulerit. Reſcribam proximis accuratius & fuſius. Bene vale eximie vir. ex Baſilea XVIII. Nouembris Anno M. D. XVII. Curſim.

CLARISSIMO PARITER ET DOCTISSIMO VIRO AC DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO NOrimbergenſi ſenatori, amico & patrono ſuo incomparabili S. D. P.

XCVII.

QVanquam ſcio occupatiorem te eſſe reipub. arduis negotiis, quam vt cuiuſuis nugas legere ſufficias, non poſſum tamen committere, vt aliquando tui oblitus videar. Editum eſt nobis hiſce diebus Lipſiæ ratum omnino & iucundum ſpectaculum. Nempe Theologorum inſignium diſputatorius congreſſus. De quo non dubito quin plura ſcire geſtias, ſed grauiſſimi morbi, qui me totos quatuordecim dies decumbere coegit, reliquiæ non ſinunt rem accuratius perſcribi. Tum itineris moleſtiæ, quod ex rei familiaris negotiis ad Treuiros inſtitui, multum quoque alacritatis adimunt. Itaque rerum capita paucis tibi ſignabo. XXVII. Iunii, qui dies condictus erat, illuſtriſſimi principis meæ Georgii iuſſu & ſumptu magnificum ſacrum mane omnis generis muſica adhibita in honorem ſancti ſpiritus, ceptum. Quo peracto, doctores peregrini, qui diſputaturi erant, honeſtiſſima totius Scholæ noſtræ pompa in arcem deducebantur. Ibi enim ſpacioſiſſimus locus in auditorium erat auleis ac tapetis pulpitis ſuggeſtis inſtructus. Hunc locum armatorum ciuium manus ita obſedit, vt non cuiuis gregario (confluxit enim ad id ſpectaculi magna vis hominum doctorum pariter & indoctorum) aditus eſſet. Huc vbi ingreſſum eſt, & conſeſſum, ipſe conſcenſo ſuggeſtu illuſtriſſimi principis mei nomine diſpudaturos commonui ſui officii, longa oratione diſſerens de diſputandi ratione, prçſertim in re theologica. Quam partes liberius fortaſſis tractaui, quam vt omnium auribus grata fuerit. Princeps ipſe lectam orationem, antequam pronunciaretur vehementer probauit. Hoc vnum mirabatur eſſe tam ſtultos Theologos, immo malos, vt locum facerent eiusmodi reprehenſionis. Eam orationem principis iuſſu editam hic vna mitto. Tu ſi quando vacabit lege & iudica ad rem. Poſteaquam ipſe peroraram tibicines pariter & liricines tum cantores dulciſſimo concentu Canticum illud: Veni ſancte ſpiritus, ter modulabantur. Quod ipſum ex meo conſilio princeps demandaret. Hic finis apparatus. Iam prandii tempus appetebat. Quare diſputationis ſerium initium in horam ſecundam dilatum eſt. Quod tempus vbi aduenit. Partes vtrinque pro more Theologico ſimplicitatem ſuam proteſtabantur. Martinus hoc adiecit, ſe hoc grauatim ferre, quod ex fratribus prædicatoribus, qui eam tragœdiam primi exuſcitaſſent, nemo diſputaturus adeſſet. Cum tamen in ſingulis ſuis concionibus grauiter Martinianos errores in inuidiam vocaſſent. Commiſſi ſunt primum Caroloſtadius & Eccius par omnino diſſimile. Nam Caroloſtadius voce, vultu, geſtu, inceſſuque modeſtiam theologicam præ ſe ferebat. Diſputabat non ad ingenii gloriam, aut victoriam, ſed veri rectique inquiſitionem. Quare nil niſi adhibitis libris aſſerebat, nihil item ab aduerſa parte adductum admittebat, niſi ſententiam ſcriptoris ex præcedentibus ac ſequentibus collegiſſet. Qua diligentia doctis ſe vehementer commendauit. Indocti timorem & tarditatem interpretabantur. Eccius contra clamore, vultu militari, ac truci geſtu hiſtrionico pene & inceſſu impetuoſo feroculus quiſpiam apparebat. Omnia illa externa corporis ſigna animum parum theologicum declarabant. Dixiſſes Gorgiam quempiam diſputare non theologum. Adeo leuiter & impudenter ſubinde iactabat. Magnam adeo nominis ſui iacturam apud nos fecit; leuiſſime aſſerit, quæ falſa ſunt; impudentiſſime negat, quæ pro certo vera. Idq; cum iactatione ſui. Quo res fit odioſior. Res fuit Eccio cum Caroloſtadio de libero arbitrio, omne ne bonum opus proficiſcetur è diuina gratia, an non nihil etiam de ſuo conferat humani arbitrii actio, priorem ſententiam Caroloſtadius, poſteriorem Eccius tuebatur. Tum illud iactatum, ſit ne omnis Chriſtianorum vita pœnitentia, vnde fluit in omni opere ſuo hominem peccare. Contra quæ niſus eſt Eccius. Porro Martinus negauit pontificis Romani poteſtatem primariam iure diuino, hoc eſt, ſacræ ſcripturæ teſtimoniis poſſe comprobari, immo ſacerdotem quemuis ex æquo (quod ad Paulinam Theologiam attineat) Apoſtolis ſuccedere, habereque facultatem & culpæ & pœnæ remittendæ. Si neceſſitas ita ferat. Hic Eccius in aduerſum multa decreta, multas patrum autoritates congeſſit,

Digitized by Google

congeſſit,cum iure diuino tantum primatus pontificis eſſet aſſerendus. Ventum tandem eſt ad ſacram anchoram.Nempe illud Matthæi XVI. Tu es Petrus & ſupra hanc Petram &c. Hic Martinus Petram ſolidam fidei confeſſionem interpretabatur ,& totũ corpus eccleſię cum Origene aut Chriſtum ipſum,cum Auguſtino.Eccius cum recentioribus,hominem Petrum & ſucceſſores , eamq; expoſitionem aliquot Bernhardi & Hieronymi verbis decerptis firmauit. Quæ omnia Martinus mire eluſit,per hoc quod toties Eccleſia redderetur ἀκέφαλος, quoties Epiſcopus Roma. aliquis moreretur.Nam eo tempore quo nec dum ſurrogatus ſit in ſedem aliquis Pontifex,dubio procul ἀκέφαλον, reddi eccleſiam.Nam quod de Cardinalium cętu,qui interim agat pontificem reſpondeatur,duplici de cauſa friuolum eſſe.Primum quia Cardinales haud ita multa ante ſecula eſſe cœperint , qui tamen multa capita faciant,non vnũ. Deinde quod quæ iure diuino ſtatuantur nullius hominis morte, immo ne cœlorum ruina interpellari poſſe.Iactatæ item ſunt in diſputationis aleam indulgentię, ſed magis pro ludo,quam re ſeria,De purgatorio item diſceptatum. Non quod eſſet , ſed quomodo erga Deum afficerentur in eo ſupplicio detentæ animæ.Eiuſmodi contentionibus tres pene hebdomadæ ſunt conſumptæ,certe (quantum mihi iudicare licet) maiore expectatione quam fructu. Neque enim quidquam eſt decretum.Nec vlla de re partes conſenſerant. Res tota notariorum fide eſt excepta. Iudices diſputatis ſunt delecti. Erphurdienſes ac Pariſienſes. Erphurdienſes quantum priuatim ex quorundam colloquio coniicere potui,grauatim tanti oneris ſarcinam in humeros ſuos recipient.Cum ob alias cauſas tum maxime,quod Eccius optimos quoſq; & doctiſſimos Theologici ordinis,vt ſibi ſuſpectos à iudicio ſubmouit.Hoc præiudicium vulgo iactatur, in primatu Pontificis aſſerendo Eccium ſeſe turpiter daturum. Vt vt eſt futurum,meâ nil refert, mihi hoc diſceptandi genus theatricum nunquam niſi eſt manſuetiſſima Chriſti doctrina dignum,Nec adduci poſſum vt credam ſpiritum ſanctum pacis authorem ad eiuſmodi pugnas vnquam ſeſe demittere. Chriſtiana theologiæ veritas citius impetratur orando quam inueniatur diſputando.Habes totam hanc diſceptationem ex tempore à me,& negligentiſſime deſcriptam. Si qua reliqua ſunt,fama ad te pertulit, ſed vide ne fidas,tam eſt ficti quam veri tenax , & ſcis vt πρὰ τὸν πόλεμον κινά. Eccius credo ipſe iſthac tranſiens te conueniet & triumphos meros deprædicabit.Scribo hæc ex Erphurdia nondũ reformata valetudine,iter facturus neſcio quam hanc vndique neq; metum incutit, ſęuit maxime Franckofordiæ, Moguntiæ. Nec Heſſeni ab hac flamma ſunt immunes. Per quos Confluentiam verſus equitare pene ſtatui. Bene vale Clariſſime Bilibalde ,& litteras tuo patrocinio fouere perge. Quinto Nonas Auguſti Anno M. D. XIX.

Stutionem noſtrum pariter & Venatorem Saluto.

Tuus Petrus Moſellanus &c.

CLARISSIMO D. BILIBALDO PIRCKHEIMERO S. P. XCVIII.

QVod ſemper ad moderatiora conſilia votum pars altera vocauit timiditatem:altera colluſionẽ cum Lutheranis. Nunc cum vtraq; pars mordicus tuetur ſua,& adeo nihil remittit de iure ſuo, vt prioribus & iam occupatis nonnihil etiam addat,res eo progreſſa eſt,vt ſolus Deus tempeſtatem rerum humanarum in tranquillitatem poſſit vertere nuſquam non peruagatur fatale malum.Aiunt Archiepiſcopum Hungariæ profligatum. Carolus Campegius ſeſe recepit in Italiam,ceſſit & Ennius Epiſcopus Verulanus,Archiepiſcopatus Salisburgium obſidetur.Hic rurſus ruticolæ & nobiles in armis ſunt,alter alterius internecionem minitantes. Baſilienſes conati ſunt compoſitis rebus ſanguinis effuſionẽ excludere ſed inanis ſumpta eſt opera.Ferdinandus agit apud Wirtenbergſes, expectatur Friburgi, an venturus neſcio. Et ciuitas Brabantiæ ſatis ampla frequensq; ſyluam ducis appellant , hic populus eiecit minoritas & dominicanos omnes. Eam nunc obſidet Margareta Cæſaris amica.Antwerpiæ quidam auſi ſunt extra ciuitatẽ cõcionati,nec veritus eſt illo populus confluere, contemptis omnibus Cæſaris,Margarethæ & Magiſtratuũ edictis.Itaque tota ciuitas illa feruet periculoſo tumultu. Agũtur excubiæ nocturnæ diurnæq;. Caſtigatis Briſci ducenſibus,vereor ne impedatur Antwerpia.Vtraq; ciuitas eſt oppulenta.Proceres inuitabit prædæ magnitudo,cui nunquam non inhiant, ſic vt ſufficiat quæuis leuis occaſio.Apud Hollandos meos aliquot damnati ſunt hęreſeos. In hos ſæuietur.Hultius pridem exarmatus,denuo per Cæſarem armatus eſt.Is erat ſolus profanus inquiſitorum Corypheus. Maxima populi pars apud Hollandos,Zelandos & Flandros ſcit doctrinam Lutheri,& odio plusquam capitali fertur in Monachos : Qui cum plerīq; ſint mali, tamen pro his nunc belligerabimur.Qui ſi vicerint,actum erit de bonis omnibus Incipiunt nunc ferocire. Lambertus Campeſter,Lutetiæ corrupit mea colloquia,ero dominicanus. Petrus Sutor Carthuſianus edidit libellum in me Parriſus,ſimpliciter inſanum. Cui reſpondimus,non reſponſuri , ni præfatio Gallica teſtaretur,autoritate theologorum excuſum. Louanii ſceleratiſſimus nidus eſt quorundam dominicanorum. Vincentius homo rudentibus aut ſtiue natus , nunc theologiæ doctor, ante annos aliquot ſcripſerat librum in me , eum vt liceret edere,profectus eſt ad ſuum Vicarium. Is omnino vetuit,ne tale facinus auderet. Conquieuit , ſed egre. Nunc tandem exiit liber, quo nil

Digitized by Google

fingi poteſt barbarius, inſulſius, indoctibus, mendacius, impudentius, inſanius. In eo laboratum eſt à quatuor: Vincentius addidit ſua venena, Cornelius Iuuelandus bonam operam partis confecit, Tertius quidam expoliuit, additis aliquot floſculis, Godefredus Toxander famã operis in ſe recepit. Ad hæc conniuent theologi Louanienſes. Latomus tres emiſit libellos, in quibus miris ſtrophis me petit. Huic reſpondit Oecolampadius. Aiunt titulum eſſe, Elleberum. Nondum enim vidi. Vereor ne hic tumultus citius in Italiam transuolet, quam expectet Pontifex. Nos interim non agnoſcimus manifeſtam iram Dei, prouocantis nos ad pœnitentiam, ſed Ægyptiorum exemplo tot plagis admoniti, nihilo reddimur meliores. Multis in locis durè tractati ſunt Monachi, verum plerique cum ſint intolerabiles, alia tamen ratione corrigi non poterant. Tot priuilegiis, tot exemptionibus, tot phalangibus armati ſunt. Ciuitates aliquot moderatioribus conſiliis vtuntur, permittunt exire, qui reddita ratione cupiunt mutare vitæ genus, his datur aliquid vnde viuant ab ipſis monaſteriis, etiamſi nil intulerunt, ceu longæ ſeruitiæ merces. Iubentur abire, qui illic profeſſi non ſint, nec licet illis ſuas colonias aliunde alio mittere, quemadmodum ſolent. Nec fas eſt nouitios ſuſcipere, niſi permiſſu magiſtratus. A curandis virginum collegiis arcentur. Nec permittitur illis concionari, niſi in ſuis monaſteriis, idque conſuetis duntaxat horis. Qui ſimul omnes volunt mutare cultum, permittitur. Qui nolunt, coguntur tamen obedientiam mutare magiſtratui in his quæ pertinent ad reipub. commodum. Ita futurum arbitrantur, vt aut nullos habeant Monachos, aut habeant magis ſobrios. Vacua monaſteria vertentur vel in parochias, vel in pædagogeia. Nec poſt hac paſſuri ſunt, vt à quoquam ſuſcipiantur vota perpetua, quæ vocãt, qui minor ſit triginta ſex annis. Tota cura transferetur huc vt ſint probi paſtores. Quod ſi continget, non erit magnus numerum monachorum. Aliquot Monaſteria relinquentur, ſed inſignia, & extra ciuitatum mœnia, immo procul in agris, quo ſeſe gnauiter exerceant opere manuario. Cultuum infinitam varietatem omnino tollendam autumant. Nec ferunt anniuerſaria conuenticula, quæ illi capitula vocant, nec exemptiones, quibus abutuntur ad impune peccandum, ſed erunt ſubditi ſuis Epiſcopis ac Magiſtratibus, quemadmodum ceteri ſacerdotes & laici. Hæc an probanda ſint, in præſentia non diſputo, certe minore tumultu cohercebitur malorum monachorum tyrannis, & bonis Monachis conſuletur, immo iuuenibus omnibus, ne in talium ſeruitutem poſthac dedant ſeſe. Quod populari tumultu geritur, infœlicem habet exitum. Quod pro ſua quiſque libidine genus vitæ mutat, improbis feneſtram aperit ad nequitiam. Si res ageretur Pontificis & Epiſcoporum authoritate, rectiſſime fieret. Nunc certe proximum eſt vt magiſtratus authoritas excludat confuſionem, & ita conſulat bonis, vt malis non detur peccandi licentia. Vtinam omnes eſſemus veri Monachi, hoc eſt, mundo mortui. Verum hos populos coniuratos, has fomites mundus non videtur diutius laturus. Et quanquam immane videtur, quod ruſtici monaſteria quædam diripuerunt, tamen huc iſtorum improbitas prouocauit, qui nullis legibus corrigi poſſunt, vt ipſe inter ſeſe conniuent. Scripſeras mihi de poculo quod dono miſiſſet Epiſcopus Olmucenſis: Cuius tamen in poſterioribus litteris non memineras. Id autem datum eſt, mihi quidem inſcriptum, ſed quoniam Beatus acceperat litteras ab Olmucenſi de phiala inaurata miſſa, & item à Velio, cum mihi nil eſſet ſcriptum, nec data eſſet Epiſcopo occaſio, cur mihi mitteret aliquid, traddidi poculum Beato, ſuſpicans Conpergium errâſſe in nomine. Si quid habes hac de re compertius ſcribito. Ptolomæum tuum nondum vidi: ſed tamen curabo vt habeam. Hic neminem inuenio qui ſciat ex Gypſo fundere imagines. Itaque maluiſſem archetypum apud te manere. Linguam emiſimus vt faris, poſthac Eraſmum elinguem fore. Calculus iam aliquanto mitius me tractat, poſteaquam aſſueui vinum omne diluere aqua ex Glycyrrhiza decocta. Sed tamẽ corpuſculum hoc indies attenuatur & exareſcit. Breui ni fallor, abiicietur hoc Syphar & exiliet noua cicada. Martinus Torpius nos anteuertit, periit & Linacrus in Anglia: Longolius Bononiæ, & Baptiſta Caſalius Romæ, & Franciſcus De loinus Lutetiæ, magnus bonarum litterarum patronus. Hic ſeſqui menſem perpetua durauit pluuia, vt quaſi parum ſit, commaturiſſe imbre cœleſti, ſtant in procinctu nobiles & agricolæ, congreſſuri, quo magis madeſcant mutuo ſanguine. Saluta Durerum artis Appelleæ principem. Et Paulum Rizium: Cuius Cataporio ſum vſus hodie fœliciter. Non ſumo, niſi quantum eſt dimidium, niſi aut minus etiam, & tamen ſoluit aluum citra moleſtiam. Expectamus Eraſmum, illa fœliciſſima Dureri manu pictum, ſimulque litteras tuas. Bene vale. Datum Baſileæ quinto Calendas Septembris, Anno M.D.XXV.

Agnoſcis manum tui, &c.

CLARIS-

Digitized by Google

CLARISSIMO VIRO BILIBALDO PIRCKHEIMERO SENATORI NORIMBERGENSI GRECE ET LAtine eruditiſſimo, Domino ſuo Io. Cocleus Noricus S. D. P.

XCIX.

GEographiam Pomponii Melæ iam pridem noſtros docere adoleſcentes, animum induxi, præſtantiſſime Domine Bilibalde, ob plurimas ſane, maximasq; (quas præ ſe fert) vtilitates. Verum exemplaria alibi impreſſa, diu mihi incaſſum deſiderata ſunt: Ideo curaui, vt hic denuo procuderentur. Etenim nec poetas, nec hiſtoricos ſine Coſmographiæ intelligentia, plane quiſpiam intelliget, ſed ne leget quidem fructuoſe ac iucunde, niſi prima ſaltem rudimenta eiuſmodi artis calluerit. Imo vero littus arare videtur, Siſyphiq; rotare ſaxum, qui aut poeſi aut hiſtoriæ, ſine Coſmographia vllam impendit operam. Haud ſecus atq; oculis captus, qui de colorum natura varietateq; diſſerere conetur. Illi enim ignota ſunt loca, in quibus res dicuntur geſtæ ac tranſactæ. Quemadmodum, huic ignotum eſt lumen, in quo colores conſpiciuntur. Qui ſi cauſentur, iuuenculos primis litterarum rudimentis initiatos, hanc lectionem capere non poſſe, meminerint quæſo, ſubiectam huius artis materiam ſenſibilem eſſe omnem. Intellectum perinde diſcipulorum facile poſſe iuuari, & fideli præceptoris inſtructione, & oculari locorum demonſtratione. Mihi profecto tres in eum vſum mappæ aſſeruantur, duæ ſcriptæ, & vna impreſſa. Adieci inſuper breue compendium, quo Pomponii intelligentiã promouerem. Nam de zonis ac climatibus terræ, ac de circulis cœli, poliq; eleuatione, atq; de vocabulorum Geographiæ recta acceptione, nihil ſollicitus fuit in ſua deſcriptione Pomponius. Ideo pauca de illis ſubiicere, dignum ſimul & neceſſarium fore viſum eſt, quandoquidem ſine iis perfecta nequit eſſe eius artis traditio. Ceterum de Germania pauciſſimis (quæ tunc ignota adhuc erat) ſcripſit. Pro cuius elucidatione breuem adiunxiſſe deſcriptionem fas ſit quæſo, ne patriam noſtram contemnere videamur, cum priſcis illis ſcriptoribus. Hæc tibi nuncupo omnia, quę vt boni æquiq; facias, rogo, pro mea in te obſeruantia, diſcipulorumq; communi profectu. Vale ex Scholis noſtris, ſexto Calendas Decembris. Anno 1511.

AD BILIBALDVM PIRCKHEIMERVM CONSVLEM NVRENBERGEN.

COnſilii, famæ, decoris, pietatis & artis
Aoniique gregis paſtor. virtus honor & laus
Iam tua tornato canerem præcordia verſu,
Si mihi muſarum fontes, ſi ianua Phœbi
Donarent dignam tanto pro corpore venam.
Nam te prægnanti condignor carmine vatem,
Qui ſapis & noſti Vilibalde perite cohortis
Pieriæ quid ſit, quanta conſurgere laude
Illi conceſſum veros vbi labra liquores
Imbiberint, & vbi proles eſt notior illis.
Nota magis nulli tua nunc eſt fama poetæ,
Quam mihi, qui partim viſu tua geſta notaui,
Et partim ſcriptis doctorum nempe virorum,
Te docti coluere viri, te carmina Celtis
Hoſpitium cui tu largumque bonumq; dediſti
Hoſpes es aonius. Muſarum magnus alumnus
Et generale Poetarum laudaris aſylum,
A teneris quorum didiciſti carmina cunis
In latium miſſus flores vbi carpere legum
Cœpiſti, & variis operam perſoluere rebus,
Ad Latii voces poſt ad Græcas & Hebreas,
Flectere te primum mira virtute ſolebas,
Poſt ad dicendi fontem, quo pulchrius vnquam
Nil eſt auditum, recta ratione dediſti
Te mentemque animumque tuum dulci labra fonte
Vnctus & eloquii quo nunc Ciceronis haberis
Filius, vt patet orandi tibi ianua ſemper,
Muſarum fontes quoniam ſpes vnica dici
Iamque tuis docto meruiſti pectore amicis:
Hinc cum patre tuo muſarum condere ludum

Veniſti, illorum tibi nunc defenſio detur
Indoctus rauca quando iam voce ſacerdos
Obloquitur vati, vel muſis irrita blactret.
Scilicet vt quondam rabies ſæuiſſima quando
Inſulſo ſtolidas intrauit corde cucullas
Spurcidico ſacros maculauit & ore poetas.
Tunc ſpes nulla fuit patris, nec vita ſuperſtes
Horum ſtulticiam quæ nobis vlta fuiſſet.
Sæpe mei triſtes Heinrici labra querelas
Gruniger i dederant, patrisque tui meditatam
Virtutem, quæ cœleſtes adſcendit ad arces,
Et ſua pietiæ liquiſſet iura cohorti,
Sæpe etiam illius laudabat noſtra iuuentus
Iura, quibus miro viguit certamine ludus
Muſarum, cuius defenſor & ipſe fidelis
Illius. Sed cum gemitu non vita redibit
Viuet cum Chriſto. tu dico ſed pace Camœnas
Cum rurſus tetro blactiuerit ore ſacerdos.
Quem Veneris feſtum, Feſtum quem torquet Iachi
Dedecus & crimen, ſcelus & turpiſſima mentis
Inſanies. Inferre licet tunc iura paterna,
Atque illos toto debes defendere corde
Victrices per te Bilibalde vireſcere lauri
Pirckheimer hei poſſint fac, neu marceſſere ſine
Grandis honor primos meruit Nurnberga poetas
Cum fertur. Domus huic muſarum pulchra patebit,
Hic vbi virtutum locus eſt, vbi ianua ſacræ
Auditur vocis, puerisque vbi verba latine
Eloquio pandunt: ſacris redolentia ſcriptis
Et fiunt habiles poſt ad ciuilia iura.
Et quaſcunque artes, illorum tu documenta
Fac age confirmes, verbis defende probatis
Te ſequitur præſtans magna virtute ſenatus
Quem variis ornas linguis, quem moribus arte
Quam magna, ſolus quem tu ſuper omnia tollis
Ornamenta virum magno cum numine diuum.
Iam fœlix illis dicaris ſplendor in orbe &c.

BILIBALDO PIRCKHEIMERO.

CI.

CLariſſime vir, venit in manus meas quæſtio ſuper paſcendi Iure, in vno itemque altero iudicio hic vſque ad definitiuos terminos agitata. In ea ego te pro altera parte hinc oratoria quadam copia, illinc orationis mundicie dicentem deprehendere mihi viſus ſum. Verum cum ipſa quæſtio, ex meris Iuris terminis conſtaret, putaui non è re mea futurum, ſi tibi meæ opinionis de ipſa cõtrouerſia rationem ederem, non alio nomine, niſi vt ſi qua deuiare tibi viderer, tua autoritate & eruditione, monitus rectam capeſſerem. Obiicit iterum atque iterum pars appellata, ſe in poſſeſſorio iudicio victoriam retuliſſe, eſto, quid inde, nunquam ergo ea victoria petitorio præiudicabit? minime, in eo enim interdicto, prætor non inquiſiuit iure ne confeſſoria agentes, ſeruitutem impoſitam habuerint an non? ſed hoc tantum an ipſa ſeruitute ruſtica hoc anno vſi ſint, non vi, non clam, non precario. Eſſe ergo potuit, vt ipſi, tanto vel longiore tempore & citra vſi ſint paſtu, eoque nomine in poſſ. à prætore tutati, ſiue enim inquit Iureconſult. in l. 1. de itin. actuque pri. habuerit quis ius viæ ſiue non habuerit, in ea conditione eſt, vt ad tuitionem prætoris pertineat, ſi modo hoc anno vſus eſt, vel modico tempore, id eſt, non minus quam triginta diebus &c. nec tamen vllum ius ſuæ poſſeſſionis habuerit.

Sed dicunt appellati. Ex hac confirmata poſſeſſione præſumitur pro poſſeſſionibus. Et poſſeſſor titulum ſuæ poſſeſſionis allegare vel probare non cogitur, non enim curamus de iure poſſeſſionis, niſi conſtet de Iure petitoris per legem finalem, Codice de rei vindicatione. Et eſt Placentini opinio, quæ in dubio præſumatur, quæ ipſi poſſeſſori competat ipſum Ius ſeruitutis, niſi eius aduerſarius probet, nullum Ius ſeruituris ei competere quæ negatiua poſſit probari per vicinos circum-

Digitized by Google

circumſtantes qui deponant, ſe nunquam vidiſſe aduerſarium vti tali ſeruitute, & quod non potuiſſet ea vti, quin ipſi teſtes vidiſſent &c.

Reſpondetur l. final. intelligi de poſſeſſ. rerum mere corporalium. Nam pro eo qui poſſidet rem corporalem præſumitur de eius dominio. Et opin. Placentini eſt ab omnibus reprobata. Nam pro poſſeſſore non præſumitur quod ei ſeruitus debeatur, niſi aliunde probet ſeruitutem ſibi ſeu prædio ſuo quæſitam modis legitimis vt & Dd. clare in l. ſi quis diuturno: Eſt ergo differentia longa in eo qui poſſidet Ius incorporale, vt eſt ſeruitus, cum non præſumatur quod aliqua ſeruitus conſtituta ſit, ratio huius eſt manifeſta, quam & tu ſæpius vt ſacram anchoram vt certe eſt adduxiſti, quia quælibet res à natura ſui præſumitur libera. l. Altius. C. de ſeruit.

Cum ergo hoc modo ſit appellantis intentio fundata de Iure communi, quid reſtat niſi vt contra Iuris prǽſumptionem, ſuper qualibet re, vt libera habetur, neceſſe ſit inducere contrariam prǽſumptionem. argumento l. ſuper ſeruis. C. qui milit. poſſunt. lib. XII. Quomodo autem in petitorio obtinere potuit pars appellata, quæ nihil aduerſus eam præſumptionem probauit, nec probaturam ſe aliquid recepit, nec ſuffragari poterit longiſſima præſcriptio, quæ nuſquam vt video, adducitur, ſed quadragenanæ fit ſaltem vno atque altero loco mentio, quæ tamen in hac ſeruitute habente cauſam diſcontinuam nullo modo ſufficit.

Nec coniicere poſſum quomodo vlla præſcriptione ſe recte tueri poſſet pars altera. Cum de interruptione per teſtes in acta præſentia translatos manifeſtario conſtet, quod autem ea ſit vera præſcriptionis interruptio conſtat ex l. naturaliter. ff. de vſucap. quæ naturalis interruptio, vtpote cum quis vi de poſſeſſione deiicitur, vel alicui res mobilis eripitur, maioris etiamnum eſt efficaciæ quam ciuilis, vt per Dd. ibid.

Nec obſtat quod vi hoc fecerit, ſi enim poſſeſſor turbetur in Iure ſeruitutis extra iudiciũ, poteſt de facto reſiſtere. Et qui per vim poſſ. ſuam retinuit non videtur vi poſſidere l. 1. §. 1. ff. de vi & vi armata. Et quod ſuper ciuili poſſeſſione in animo retenta pars appellata nititur nihil ſtringit, vt & tu eam quæſitam rationem ſuſtuliſti. Ciuilis enim non ſufficit, cum naturalis eſt per alium occupata, fit enim hoc caſu interruptio. Stat ergo mea ſententia, iudices noſtros contra apertiſſima iura pronunciaſſe, de quibus tuam aliquando ſententiam coram audire deſidero.

Tibi deditiſſimus

Chriſtophorus Gugel. D.

CLARISSIMO VIRO BILIBALDO PIRCKHEIMERO NVREMBERGENSI SENATORI ANDREAS Francus Camiczianus S. D.

CII.

Miraberis, Bilibalde, eius ad te venire Epiſtolam, cuius ne fama quidem ante hac peruenit. Me certe iam multis inde annis, vt taceam reliquam operum eiuſmodi familiam. Piſcator tuus eloquentiæ ſuæ rhetibus in littus tuum attraxit, vt te in animo egregie charum, inter eos ſemper habuerim, qui laborantem ex legibus humanis Chriſtianiſſimum, è manibus ſuperborum de mundanis theologiſtantium exprimere ſollicitiſſime nauant piam operam, freti doctrinarum clypeo, tum lorica recte pro Chriſti gloria conſcientiæ. Nec tamen auſus fui ad te, tam illuſtrẽ omni ſtudiorum genere, ego cum chartis in tenebris modo muſſitans ſcribere, niſi addidiſſent animum multi tuæ virtutis amatores maximi, quorum hic magnus eſt numerus. Simulatque occaſio ſeſe probe capillata oſtentaſſet, qua commodius amicitiæ tuæ fores pulſarem, & receptus ſubinde tibi hoſpes venirem: hanc ego ſic apprehendi. Nuper vbi, vt fit, ſalutatum Stromerum medicum veniſſem: & ille in oraculis turbæ valetudinariorum promendis occupatior, mei rationem non admodum haberet, inieci manum litteris Huttenicis, & aliorum Germaniæ nobilitatis procerum ad eum, quibus legendis oblectarem me, donec moleſtum conſultorum agmen profligaſſet (nam tantum vſurpaui mihi apud illum pro iure amicitiæ) tum inter faſciculos duas repperi epiſtolas bene longas, ſed bene Chriſtianas, ſed doctas, etiam interim lectu iucundas, vnam eius ipſius Stromeri, alteram Gregorii Coppi eiuſdem monetæ amici, auidius vtranque legi, atque adeo fauente Mercurio ſublegi, egomet continuo mecum ſic cogitaui, edendas prorſus neque poſtea amiculi in ſenatum meum adhibiti diſſuaſerunt nempe, vt ex opinione tantorum hominum, & ceteri eius profeſſionis ſacrorum lectionem ſuſciperent, iuuentusque ſaniorem mentem de religionibus vt inducerent. Næ horum medicorum magna eſt in Germaniis penuria: Chariſſime Bilibalde (nam Eraſmi Stellæ Ricii, Chriſtophori Schönfelt, Adelphi raræ ſunt aues) qui ita inter ſe de Chriſtiana republica ſermones multo pulcherrimos miſceant. De ceremoniis pluſquam Iudaicis:

Digitized by Google

de faſtuoſo & ſtulto ſophiſtarum grege: orbi vt Fici oculis incumbente, de ridiculis ad populum concionibus, deque multis aliis ſynceram pietatem reſpicientibus. Videas medicos ne huius quidem de lege Chriſti ſollicitos, quam meditari debent omnes homines, inflati & farti phyſicis, contenti Auicennæ canonibus, ex Euangelio vix litteram tenentes, à Bibliis abſtinentiores, quam minoritæ à contractu pecuniæ. At hi noſtri rem ſecum recta reputantes via, in terram peccatoris, vigilantiſſimo patre familias animo ſementem Euangelicam ſpargunt, vt inde neceſſarios fructus metant, vt Chriſto villico olim exigenti, poſſint rationem animæ ſalutarem facere. Mitto autem vtriusque epiſtolam ad te, cum quod ſciam Stromerum, & ipſum noſtræ vrbis ſplendidiſſimæ ſenatorem tibi dilectum, vna cum Coppo, vel ex Eraſmicis tibi noto, tum vt his veluti alienis plumis obtruderem me tibi, quouſque meis ego ſatis conueſtitus, ſpectaculum aliquando edam te dignum. Et quamuis intelligam indigne laturum Stromerum, qui modeſtia inſigni, non putat ſua lucem ferre, ad tot Germaniæ lumina inprimis familiariter ſcripta, nec in hoc vt ederentur, fructus tamen reipublicæ ex hoc facinore rediturus vicit offendiculum, de Stromero placando poſt factum videmus, cuius cauſam præbuit etiam aliam genius tuus longe fœliciſſimus, qui robur erit huic noſtro qualicunque officio, contra eorum morſus, quibus non ad rem facit, ſi de recto moneatur Germania, & iterum alia Apologia quædam iſta infantiſſima, qua te è ſapientum Collegio in numerum cogunt eorum, qui nihil ſciunt in Theologia, grauiſſima terræ pondera picæ, ſed vultibus humanis Eobanicæ, quæ degenerem ſcilicet à tuis ciuem ex te vnico & eloquentiæ & ſapientiæ columine faciunt, quo nobilior facta inſigniter Nuremberga, gloriatur ſe patricium habuiſſe, viſum beatæ memoriæ Maximiliano Cæſari, quo conſiliatio terris fœlicius imperitaret. Nunc intelliges non te cum vno huiuſcemodi ludos ludere fraterculos; ſed vbique terrarum, tanquam ex demoniacis conciliabulis emiſſarios, bonis viris obſtreperos, mille modis iniurios. Vel huic Coppo, probitate vitæ, & ſcripturarum opibus excellenter diuite, quam impudenter inſultauerunt? quam craſſa ignorantia oblatrarunt? Porro orationis filum, quod tuas aures non opplebit forſan, vel me tacente ſic excuſabis, medici ſunt, atque hi ita poſſunt fœliciter ex tempore ſcriptitare, quid ſi in tempore & de compoſito epiſtolas concinnaſſent, quibus eloquentiæ doctrinarumque viribus tyrannicos oppugnarent? bene vale Chariſſime Bilibalde nobis ſimiliter ſcribe. Et quoque ſi neſcis, nos tua turba ſumus. Vnice gaudeo Huttenum nobis ex Brabantia reducem atque ſaluum, familiaritas inter nos nuper per litteras admodum eſt, quod ſi ſcripſeris homini rogo te per omnes gratias, noſtri memoria eius de me opinionem augeas, ſic enim fiet, vt facilius me totum in amicitiam recipiat, nam ego illius amore iam multo prius captus adeo ſum, vt etiam toto pectore cupiam præſens videre vas illud fictile, in quo tantus tanti animi theſaurus lateat, etiamſi optima eius pars in editis libris appareat, & Stromer, vt eſt facundiſſimus, nuper anxie mihi querenti illuſtri quodam ſermone totum Huttenum deliniauerit. Iterum vale, Lipſiæ Anno Dominico M. D. XX. Septembris 27.

MAGNIFICO VIRO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO PATRITIO NVREMBERGEN. Viro vndequaque Doctiſſimo, Præceptori & Amico ſuo inprimis honerando.

CIII.

SAlutem & plurimam mei commendationem. Accepi litteras tuas, vir Magnifice datas Nurembergæ, pridie Kalendas proximi Februarii, ex illisq; intellexi, quid actum agendumq; fuerit, vt illuſtriſſimo Principi Domino de Naſſau, alias & mihi in negotio pecuniæ à me Cæſareæ Maieſtati à Nurembergen. debitæ mos gereretur. In quo plane vſus ſum conſilio tuo, prælegique ac interpretatus ſum easdem litteras Magnificentiæ tuæ eidem Illuſtriſſimo Principi ad verbum, tametſi in hoc Magnificentia tua eas non ſcripſerit, nec ita fieri iuſſerit, ac ſuperaddidi etiam ea quæ in rem viſa ſunt conuenire. De quibus quidem litteris non paruam ſane iniuiſti gratiam apud ſuam Illuſtriſſimam. D. De me quantum mihi gratum feceris, nihil ſcribere lubet, ac tibi vel iam pridem totus ſum addictus. Eſt autem modus rebus ni fallor adhibitus, itaque actum in cauſa, vt cum Legati reciperent Nurembergen. contra ſuam Illuſtriſſimam. D. nulla fœdera cum Lanrgrauio iniiſſe, nec alioqui quicquam temere egiſſe, vnde & D. de Naſſau illorum deſiderio acquieuit, ac ipſi dictam pecuniam ſolutam iri ad litteras promiſſas indemnitatis, ne hæc ſolutio Nurembergenſibus in ſuis Priuilegiis fraude ſit futura, ac congruas quitantias fidem dederunt. Vix ceſſam in proximo menſe Aprili Auguſtæ in manus illuſtriſſimi Principis de Naſſau & aliorũ, vel ſuo nomine Bartholomei Welſeri & ſocietati illic agentiũ, vſurã autem ſuis loco & tẽpore opportunis. Quod quidẽ negotiũ iam tandẽ ita confectũ eſſe ſane gauiſus ſum & gaudeo non ſolũ pp cõmodum meum

Digitized by Google

meum,ſed etiam propter ipſosmet Norimbergenſes,ſcit enim magnificẽtia tua , quam multa in aulis principũ deferri ſoleant , vana ac temeraria etiam plerumq; , & tametſi dilata ſit hactenus ſolutio pecuniæ,putaui tamen perpetuo eam olim cõceſſam iri,ac idcirco mei officij eſſe,vt ſemper pro Norimbergenſibus,vbi deferrentur,quatenus poſſem,defenſorem agerem , quod & certe ita feci , licet poſtremum,quũ illi tres legati affuiſſent,nõ omnia ex voto meo ceſſerint. Vix autẽ potuiſſent commodiores his legatis huic negotio deſtinari,nec res fortaſſe prudentius(quod tum mea cauſa nõ volo temere dictum)agi,eo quod iidem legati in mandatis haberent me primũ alloqui,meoq; conſilio & ductu agere,egi autem apud omnes vbi viſum eſt,ſingulatim ac priuatim,illiſq; dein proponentibus ſua cõmiſſa aſteti,etiam apud ipſummet Cæſarem,vt res iam ſit eo deducta,quo Norimbergenſes habeant Clementem Imperatorem,amicum Illuſtriſſimum Principem de Naſſau, & Godefrido defuncto ſuperſtitem Georgium Flachen,quibus hæc pecunia aſſignata eſt, fortaſſis non inutilẽ ſeruitorem,& me inprimis. Quod vt factum ſit in præſentiarum,illi ipſi legati,de quo nõ dubito, teſtabuntur,daboq; operã,vt & poſt hac Norimbergenſes cognoſcere poſſint, hanc pecuniam quatenus ad ratã meam mihi perſoluere non vtiliter conſenſerint. Norimbergenſibus à Cæſare & Naſſau clementer ac benigne ſcriptum eſt , reſponſumq; eſt item à me, ſicuti, non dubito,cognoſces,quare de ſerie litterarũ hic nihil repeto,niſi hoc vnum,quod equidem velim,quum res Norimberg. nunc ſit in bono loco,vt in temerariis ſolum nouitatib. horum temporũ caute agerent. Hoc ita ſentio,videlicet quod ipſis videretur faciendum,id ita facerẽt,vt ea ad maiora mala,vel ſeditiones,vel tumultus euitandos feciſſe videri poſſint,alios aut ductores eſſe turbarũ ſinerent,& in omnib. prudenti modeſtia vterentur,& tamẽ ſi videretur agerent,quæ conſulta viderentur, ne ſcilicet inter inuentores vel ductores nouitatũ exorbitantium coargui vel culpari poſſint. Res eo loci tamẽ deuenit, vt ſemel peragenda ſit & diffinienda,in quo velim ſibi alios quam Norimbergen. ſi ita ipſis viſum ſit,malã gratiam conciliare,quemadmodum & illis de eo,ſed cumulatius pro meo erga eos animo ſcripſi , & agã ego, ad reliqua,ſedulũ ſeruitorem & amicum, cui & in omnibus,quæ mihi credere voluerunt,mihiq; officij mei cauſa licuerunt libere committere poterunt. Aliud non ſuper eſt, niſi vt tuæ magnificentiæ agam,ſicuti ago de dictis litteris,quam maximas poſſum gratias,relaturus etiam & tibi,& tuis,vbi in mea facultate fuerit. De Georgio noſtro Geudero nihil , niſi quod Dei gratia fœliciſſime valet , qui tuæ Magnificentiæ,quod non dubito, de omnibus ſcribet. Quod de ſtudiis tuis ſcripſiſti,nihil moleſtum fuit,niſi quod tibi ſoli fœlicitatem iſtam inuideo , qui in libris bonorum authorum etiam ſæpius verſari magis deſiderem,quam in negotiis mei officij,quibus in Italia hactenus ſatis & plus ſatis ſæpe diſtentus fui,ſed veſcendum eſt panem ſudore,vt ſcis,vnicuiq; fortaſſis pro ſua ſorte cui me neceſſum eſt etiam accommodem. Spero me aliquando cum Cæſare Norimbergam venturum , & te & tua,quam nunc transfers,viſurum. Hodie ſua Maieſtas hinc diſcedit,in Germaniam profecturus, & omnia Deo dante fœliciter compoſiturus. Quod faxit idem ipſe Deus,qui tuam Magnificentiam conſeruet incolumem. Ex Bononia die 22. Martij,anno 1530.

Ex. Mag. veſtra

Ad omnia paratiſſimus Alexander Schweiz.

CONSVLTISSIMO SENATORI ET PHILOSOPHO LONGE FOELICISSIMO BIL. PIRCKHEIMERO, PATRONO SVO venerando S.P.D. CIV.

CApnio noſter occaſionem mihi dedit ô doctiſſime Sanator Pirckeimer, vt hoc meum ſcribendi ad te inſtitutum,quo iam diu plus quam δὶς διαπασῶν abfui, nunc quodam quaſi poſtliminio repeterem ac plane magis intenderem,ſed quid ego aduena & peregrinus , quemadmodũ omnes patres mei de Capnione viro omnium longe illuminatiſſimo dixerim ? Qui cũ diu in terræ huius tenebris non abſq; ingenti ſacrarum litterarum gloria conuerſatus eſt ? Qui Dei cooperator eſt. Dei agricultura,Dei ædificatio eſt. Cui merito cum patre illo multarũ gentium Abrahamo, terra illa æternæ hæreditatis repromittitur,vt Geneſeos verba intonant. Tibi dabo terram hanc & ſemini tuo. Cui præter cõmunes animi dotes,mater natura nonnihil addere dignata eſt, vt iam non vnius non duarum linguarũ,ſolum autem trium peritiam haberet peritiſſimarum. Sed vel πολύγλωττον,vel ἑπτάγλωττον, aut ſi placet omnium linguarum moderatorẽ eum dicere par ſit. Nemo doctior,nemo integrior, nemo fœlicior,nobilior Capnione nemo. Quis enim Cæſarum vnquam,tãtam ex inimicis reportauit gloriam ? quis tot illuſtres geſſit triumphos ? Capnio non viribus , non militum agminibus peditumque equitumque certauit , ſed innocentia , ſed vitæ integritate , ac fide , ſpe & charitate,& id genus virtutibus , ſed miſſa ſint hæc. Caponio in Bauaris eſt , nobiſcum eſt , atque adeo non longe abeſt,vt pater ille Chilianus in Rebdorff ac ego , proximis cum ſequentib. diebus,ad eum demigrare conſtituerimus. Gaudeo deſiderio meo oportunitatem acceſſiſſe,vt quẽdiu ac olim ſemper videre

Digitized by Google

deſiderabamus, iam concupiſcentibus animis ipſe ſeſe vltro nobis offerat, ſatis dixi, Capnion Ingolſtadij eſt. Nos eius virtutem ac beatitudinem acceſſuri ſumus, vtinam te quoque à tuæ vrbis adminiſtratione & Republica parumper abeſſe liceret, donec cum viro deſideratiſſimo tuum oblectares animum ac plane ſatiares. Dij faxint, vt aliquando caſus ſe offerat, qui te & hunc in amplexus conſtringat ac longo tempore teneat. Vale viue, & Capnionem rediiſſe, viciſſe, triumphaſſe gaude ſtudioſorumque fœlicitate applaude, Ex ædibus S. Burburgis, 3. Calend. Ianuarias, anno M.D.XX.

Si aliquando Hieronymum Holtzſchuet videris, dic quod optem eum ſaluum, dignus eſt enim cuius in me benemerita nunquam intermoriantur.

Thomas Venatorius tibi deditiſſimus.

DOCTISSIMO ET CONSVLTISSIMO VIRO SENATORIO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRONO SVO venerando S. D. P. CV.

PRoximis ad te datis litteris doctiſſime & conſultiſſime Senator Capniona in Bauaris eſſe ſcripſi, eoque nos, vt coram videre poſſemus, profecturos eſſe. Quod & factum eſt. Altera enim die poſt currentis anni caput, Pater ex Rebdorff ac ego Capnionem acceſſimus, admodum doctum virum. Qui quam exultauerit, nemo vel maxime eruditus ſcribere poſſet. Namque ſeſe beatum reputabat, qui in omni locorum viros ſibi conciliaſſet amicos. Quin & ipſi beatos nos reputauimus, qui tanti viri fruitione ac colloquutione digni habiti ſumus. Dicebamus ô lætum diem, ô ſalutarem profectionem, ô Deis dignũ virum. Hinc & ipſe cantaui: Vidim⁹ & deſiderio vis aucta videndi. Hos animos rapuit, nec ſatiare poteſt. O vtinã adfuiſſes, & quo cum honore tui memoriam egiſſet, audiiſſes. Equidẽ credo, Neſtorem illum Homeri: quamuis mellitæ eloquentiæ virum, huic haud prætuliſſes, ita nihil loquitur, ꝙ aut fucum aut adulationem ſapiat vnq̃, ſed ſincera veritate cum grauitate cuncta relucent. Dicebat etiam, cum olim Demoſthenis orationibus careret, & id tibi conqueſtus eſſet, mox è veſtigio eum illis donaſſe, & cum tres aureos nummos tibi in pretium tranſmiſiſſet, te ægre tuliſſe. Quibus erga eum amicitiam tuam non eſſe vulgarem intellexit. Addens diis benefacientibus, illuceſcente vernali tempore te acceſſurum. In quo me itineris comitem fieri rogauit. Ego quam facile annuerim, iam nõ ſim dicturus, Sed de Capnione hæc breuiter? Ceterum litteras ad me miſiſti, quæ 9. Calend. Decemb. anno XIX. datæ ſunt, vix tandem Nonis Ianuarij, anno XX. ad me perlatæ ſunt. Interea tamen binas ego ad te dedi litteras. Verum quod de Eccio impuro Theologo ſcribis, nihil te moleſtet, impius enim eſt, occaſionem quærit, qua omnes ſtudioſos in ſui odium trahat, Quod facile aſſequetur. Nam & Capnio ab eius ſententia abit quam longiſſime, Aliique bona pars Academiæ Ingolſtadienſ. Hiſce enim diebus quando Bibliopola tractatus quoſdam Mart. Lutheri inuexiſſet, publico ædicto decreuit (iuncto ſibi Gymnaſio) hos omnes vulcano tradere. Inde qđ aſſequutus, iam non ſcripſerim omnibus riſum mouit ipſe, confuſionis rubore perfuſus ſolus abiuit. Blaſphemiæ vitio triumphans, præterea nihil egit. Poſtremo nec hoc tacebo, Capnio copias habet litterarum, quæ male prædicatoribus precantur, ab Franciſco illo Reuchlinianæ iuſtitiæ executore emiſſæ. De me autem niſi bene ſperare debes nihil. Equidem breui tecum affuturus. Vale & me tibi commenda. Ex Epſtett VII. Idus Ianuarij, anno M.D.XX.

Thomas Venatorius tibi deuinctiſſimus.

PRÆSTANTISSIMO AC CLARISSIMO VIRO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO NORIMB. Patrono ſuo colendiſſimo S.D.P. CVI.

ARguunt non nihil me poſteriores tuæ Mediolanum tranſmiſſæ litteræ mi colendiſſime Patrone, quaſi promiſſa minus ſeruarim nihil nouarum rerum ad te ſcribens, ſed fruſtra. Haud ſecus atque tua humanitas fruſtra expectaſſe ſe aſſeuerat. Equidem quo minus pollitica morarer nihil non ante hac conatus ſum, Hiſtoriam ſane omnem, quo pacto illuc vſque cum copiis Cæſareis ventum fuerit, alieno ſtylo compoſitam, vbi tranſcribi curaſſem, Auguſtam Simperto Hoſerio ex caſtris iam dudum, Placentiæ agros tũ occupantibus, priuſquam illinc diuerterem, deſtinaui, tibi videlicet tranſmittenda, impellebar non modo ardore exequendi promiſſa; verum, & quod duplicem inde gratiam conſequuturum me nihil diffiderem, alteram ab heroe meo, Domino Georgio à Fraintſperg, quem quod ſua egregia facta vndique propallent immodice delectat. Alteram vero quod ſciam tuam humanitatem, ſtudiiș alioqui ac omnifariam negotiis cõtinuo obturbatam nihilo magis

Digitized by Google

magis atque nouarum rerum exploratione refocillari, præſertim vbi tanta expectatio, quantam ego, de rerum Cæſaris huiuſque fœliciſſimi exercitus bellico euentu, apud nos eſſe nec dubito nec ignoro, quandoquidem & ipſi nos ſub Cæſare militãtes ardentius hucuſq; præſtolati ſumus nihil, eam ipſam (quam tu ſic vocas) deſidiam vehementer improbantes, deſidiam, inquam, quam Pont. ſummus eiuſque Cardineus cœtus celeritatem, ſi quis interroget, appellabunt. Accipe igitur, quæ nouiſſime ad nos delata ſunt noua. Cæſareæ copiæ Romam nono huius menſis, armata manu occuparunt, Cardinales tres cum ingenti numero militum, nec non & religioſorum vtriuſque ſexus (quod aiunt) trucidarunt, tres item cardinales captiuos effecerunt alios, vna cum Pontif. & nonnullis aliis primoribus vrbis Romæ in Arce ſancti Angeli obcluſos & obſeſſos taliter detinent, vt nulla ſit eis euaſionis ſpes, Florentia factione Pontif. expulit, Cæſari ſeſe dedere cupiens. Hæc ſunt ſummariæ quæ apud nos circumferuntur, quo vero pacto ſingula ad vnguem ſucceſſerint, nemo eſt adhuc qui ſciat, litteras expectamus in horas, & omnem ex ſerie ſucceſſum & Pontif. captiuitatem nunciantes. Vale fœliciſſime & me tibi commendatum habe. Datæ Mediolani ſub ſtrepitu machinarum bellicarum & reſonantibus vndique Campanis triumphantibus, die XXII. Maij, anno M.D.XXVII.

Tuæ humaniſſ. Dominationis ſemper ſeruitor

Nicolaus Ziner Doctor.

BERNHARDO ADELMANNO BIL. PIRCKH. S. D. CVII. ἀκέφαλος.

Ceterum perplacet, quod tibi conſilium meum de abſolutione à rerum publicarum onere placeat: quamuis plures ex amicis, ne id faciam, orando & precando inſtent. Ego vero in ſententia permaneo. Num vero mihi propoſitum illud ex ſentẽtia cedet, nec ne, tempus comprobabit. Verum quod æmulos meos culpam deteritionis τῆς δόξης in me conferre ſcribis, inſuper & minis aduerſus me velitare: didici ego, mi Bernharde, iam pridem, non ſolum eorum verba, ſed & facta floccipendere. Dies enim prius me relinqueret, quam ſycophantias, calumnias, & illorum aduerſus me machinationes & inſidias cunctas enumerarem. Sed Dominus mihi fuit adiutor: nõ igitur timeo, quid faciat mihi homo. Fuit ille mihi olim & anteaquam ad maiora aſcenderet, amicus. Nondum enim magiſtratus, qualis nam homo eſſet, declararat. Sed cum illum euectum furiis agitari tandem, ac nihil penſi habere cernerem, quo minus leuitate, ſuperbia ac auaritia diuina ac humana cuncta permiſceret, illum derelinquere coactus fui. Longe enim ſatius exiſtimabam, homines quam Deum offendere. Et quamuis certo certius cognoſcerem, labores, quos varios in bellis & pace per multos annos Reipublicæ impenderam, nihil illo reluctante mihi prodeſſe (nam ſolus omnia cum complicibus ſuis poterat) malui tamen ſceleribus eius reluctando parui momenti eſſe, quam cum fauore ipſius multa poſſe. Id cum cerneret, penit⁹ nullum calumniæ genus obmiſit, quo me infeſtaret & opprimeret. Longum eſſet ſcribere, qua æquanimitate ac patientia aduerſitates per illum mihi illatas ſuſtinui. Et profecto ni ſacræ & gentilium fuiſſent litteræ, quæ mirum in modum me conſolabantur, procul dubio defeciſſem, ac tot tantiſque iniuriis ſuccubuiſſem. Sed dices forſitan, cur te non tum à curis publicis abſoluebas, illaſque pluris quam quietem faciebas. Ceterum ſcias, nil vnquam ipſum maiori inſtantia quæſiuiſſe, quam quo pacto me, quem ſceleribus ſuis præcipue reſiſtere videbar, è Senatu deturbaret. Hæc enim illa Helena erat. Nam cum palam & via recta id perficere minus poſſet, omnibus modis me eo deducere quærebat, vt tot incommoditatibus & calumniis oppreſſus, ſponte abſolutionẽ quærerem. Id cum non ſolum ego, ſed & amici & omnes boni intelligerent, aſſidue inſtabant ac orabant, ne malis cederem, ſed fortiter agendo vincerem. Nec conſcientia mea id me facere patiebatur. Sciebam enim, ſi me à pedibus ſuſtuliſſet, nihil ipſi reliquum fore, quod non improbitate ſua aggrederetur. Suſtinui igitur incommoda cuncta, perpeſſuſq; ſum non ſolũ indignos & nihili homines mihi præferri, meque iniuriis omnifariis irritari, ſed & amicos meos mei cauſa ab illo modis variis moleſtari cernere coactus fui. Eo tandem dementiæ peruenit, vt impedimento totis viribus eſſet, ne res aut cauſæ arduæ ac laboribus plenæ mihi demandarentur, veritus, ne laudem inde reportarem. Et quamuis vndique me quotidie oppugnaret, non deſtitit tamen ſuos ſubinde ſubmittere, qui amicitiam ſuam mihi offerrent: quam profecto non repuliſſem, niſi plane intellexiſſem, eo amico, Deum mihi plane inimicum ac iratum fore. Tandẽ anno elapſo cum ob publica negotia Cæſarem in Lintz inſecutus fuiſſem, ſubmiſit quendam Nebulonem, qui periurus & profugus erat, vt Senatui Norimbergenſi ſcriberet, meque inuidia oneraret, ac iniuriis calumniiſque infamaret, qui non ſolum egregie id peregit, ſed & ad viginti circiter ciues litteras dedit, quibus tot mala de me inſeruit, vt honeſtæ aures vix ea tollerare poſſent. Addidit, quibus modis

Digitized by Google

modis vnumquemque eorum priuatim læſiſſem, adeo inſigni mendacio, vt nonnulli ex eis eſſent, quibus cum nullum vnquam ſermonem contuliſſem. Adeo moleſte vero Senatus nefandum illud ſcelus tulit, vt priuſquam excuſationem meam audiret, plane me abſolueret, idque honorificis & conſolationis plenis ad me perſcriberet litteris, orans & obteſtans, ne grauius æquo aduerſariorum ferrem iniurias: oſtendens inſuper, ſe paratum eſſe, rem tam mali exempli non inultam relinquere, illamque non meam, ſed propriam exiſtimare. Regreſſus itaque, etſi abſolutus, tamen ita calumniis inimicorum reſpondi, vt non ſolum denuo abſolutus fuerim, ſed & plane cuncti intelligerent, artificem & omnium ſcelerum machinatorem τὸν δεῖνα fuiſſe. Multa tamen ſpiritu quaſi fatidico prædixi, quæ vera aliquando futura, exitus manifeſte docuit. Noueram enim, vultum Domini ſuper facientes mala, & tandem improbis iraſci numina poſſe. Hæc quoque cauſa fuit, cur Plutarchum de lenta Dei vindicta in publicum edidi. Quam moleſte vero ipſe & ſequaces ſui id tulerint, vix dici poteſt. Aſperrimis itaque verbis tum apud Seniores correptus fuit, ac palam ei dictum eſt, ni à malefactis ſuis deſiſteret, fore, vt non ſolum ab officiis, ſed & Senatu ignominiæ cauſa moueretur. Sed homo ſceleribus excœcatus nō ſolum propoſitum ſuum in melius non mutauit, ſed tanquam rabie actus quotidie flagitiis facinora accumulauit. Sunt interim nonnulli ex ipſius complicibus ignominia notati, ac ab officiis depoſiti: inter quos & N N. fuit: qui dein Cæſaris iuſſu reſtitui quæſiuit: ob quam cauſam ego Inſpruck miſſus ſum. Et, quod mireris, omnes, quos homini nequam & improbo, de quo iam antea verba feci, conſilium ſeu operam præſtitiſſe ſuſpicatus ſum (ſunt vero ſex) omnes ignominia affecti abierunt. Demum vero cum à quodam incuſatus eſſet, quod Reipub. ſecreta contra iuramentum præſtitum reuelaſſet, litteræque manu ſua conſcriptæ oſtenſæ fuiſſent, detentus eſt, & interrogatus de nonnullis aliis delictis, abſq; violentia aliqua confeſſus eſt, contra iuramenti formam plures accepiſſe pecunias. Et quamuis ob varia malefacta criminaliter puniri potuiſſet: Senatus tamen bonitate motus illum ſolum ademptis honoribus in vinculis habendum decreuit, donec ſtatuatur, qua pœna affici debeat. Ea augebitur ſeu minuetur ex propinquorum ipſius actis: qui ſi ſapiunt, quieſcent, nec mihi aliive innocenti culpam hanc impingent, ſed improbitati ac ſceleribus facinoroſi illius hominis adſcribent, qui nec Deum nec homines reueritus eſt, quo minus omni ſcelerum genere debaccharetur, ô quot & quanta mala partim peregit, partim vero adhuc mente verſauit. Nego enim, quemquam bonum cuiuſcunque ſexus, ætatis aut conditionis improbitatis eius expertem eſſe potuiſſe. Sed valeat. Iam enim in foueam cecidit, quam fecit, & dolor in caput ipſius conuerſus eſt. Longam cantilenam cecini, mi Bernharde: ſed, vt mihi viſum fuit, ob amicitiam noſtram neceſſariam. Multa tamen intermiſi, multa etiam conſulto præterij, ſed ſolum capita quædam annotaui, vt intelligere valeres, ęmulos meos, quemadmodum omnes peccatores facere ſolent, culpam propriam mihi acceptam referre: quos tamen minime timeo. Non potuerunt me, cum in exultatione ſua eſſent, quantumlibet voluiſſent, offendere. Longe minus nunc verbis lædent. Dicant quicquid velint: tamen ex fructibus eorum cognoſcentur. Intrabit profecto gladius eorum in cor eorum. Vale.

PRÆSTANTISSIMO AC HVMANISSIMO VIRO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, CÆSAREO CONSILIARIO PATRIcio, nec non Senatori Norico, prudentiſſimo Fædericus Nauſea Plancicampianus S. P. D. CVIII.

QVanta me nuper vir humaniſſime: cum inclyti Baronis Chriſtophori de Schwartzenberg nomine tecum Noricæ eſſem, tuis, quibus abs te non tam benigne quam liberaliſſime condonabar, muneribus, lætitia affeceris, arbitror nullis nec litteris, nec vocibus vnquam explicare poſſe. Quippe qui tuam in me ſingularem & animi beneuolentiam, & munificentiam hactenus demirari ſat nequiuerim. Gaudeo ea propter mirum in modum talem te certo offendiſſe, qualem omnium ore paſſim prædicari audiueram, cui vel tandem (ni fallor) me gratum fuiſſe non poſſum non augurari. Gaudeo inquam mihi perquam maxime cui talis contigit amicus, quo melior, humanior, eruditior, ſapientior alius eſt nemo, quem vel à pueris vſque & videre, audire, & alloqui quam ardentiſſime deſiderauerim. Nunc equidem nihilo mirari ſoleo, quod te omnes viri & docti, & apprime eruditi tantopere cum diligant & obſeruent tum ſuprema denique veneratione extollant. Quandoquidem is mihi plane videaris, qui ab omnibus iis non amandus tantum verum etiam colendus, veneranduſque. Quis enim tui animi moderationem, prudentiam, bonitatem non iure laudet? Quibus ipſe virtutibus me hercle fulcitus, tantum hanc in diem aſſequutus in vniuerſa es Germania, vt vel hæc in vitæ genere priorem inuenire licet neminem. De tua autem magnidicentia aut (ſi malis dicere) liberalitate, qua etiam vnica virtute magno viro qualis ipſo haud dubie vnice es cenſendus, arbitror eſſe laudibus, honeſtius magiſque conſentaneum nihil: plura quid dicere attinet. Illud ipſe vnum ingenue fateri auſim, me hactenus multorum & eorundem doctrinis illuſtrium conſuetudine vſum, ex iis tamen, qui te vno aut facilior, benignior, liberaliorq; fuiſſet inueniſſe neminem nullum.

Digitized by Google

nullum. Nam de tuis mihi muneribus quid referam, aut qua laude merito extollam ſane me præterit. Muneribus dico, quibus alia penitus munera nulla conferri poſſe autumo, quibuſque Ædepol nihil ſplendidius, decentius, maiuſque inuenire quiſſet. Siquidem non fuere qualibus calaber hoſpes (vt eſt apud Flaccum) veſci iuſſit, ſed quibus C. Pompeium profeſſoribus artium liberalium Rhodi ampliora largitum eſſe haud facile credam, nec Ptolomæum Philadelphum ſeptuaginta ſenibus Bibliacæ hiſtoriæ ſolertiſſimis à Iudæa vſque in Ægyptum accerſitis maiora dediſſe fatebor. Tu etenim vtramque in me liberalitatis rationem es haud obſcure amplexatus, quippe qui & mihi indigo opera induſtriaq; & pecunia beneficiis eſſe minime dubitaſti. Quandoquidem duobus me muneribus primo pecuniario & ſane opulento & opimo: Altero litterario liberaliſſime condonaſti. Quorum illud eo mihi fuit iucundius acceptiuſque, quo vitæ vſui, magis enim neceſſarium tum accommodatum nemo ignorat. Quo enim quæ nunc caret prorſus (ꝙ tamen nephas ſit puto) inutilis ceterorum conſuetudine propemodum indignus habeatur & cenſeatur. At hoc mihi tam gratũ extitit quã quod omnia maxime, quo medius fidius nihil præclarius. præſtantius, antiquius delectabilius denique præſtatẽ potuiſſes aliud minime. Quod ſit fortaſſe quæris, ſunt egregia nõnulla, quæ eruditiſſime è Greco Marte (vt dicitur) tuo in Latiale colloquium tranſtuleris opuſcula. O miram cum doctrinã tum eruditionẽ, qua inſtar e vndiquaq; monumẽta perinde quibuſdam gemmulis ſunt adornata. Hæc certe mihi perſpicuo ſunt argumento, qua præ cunctis noſtra ætate viris artiũ maieſtate fulgeas: Hæc inquã ſole clarius ingenij tui acrimoniam animi magnitudinem, cõſilium, probitatem arguunt hæc profecto hunc te limpidiſſime declarant, quo Norimbergenſis florentiſſima Reſpub. te vno nihil habeat cõtinentius, nihil moderatius, nihil ad omnes illuſtres actiones vel ſplendidius, vel ſtrenuum magis. Harũ me hercles tuarum lucubrationũ lectione vel eadẽ oppido ſuaui (quia ſæpius millies ferme lectitaui) adeo vſq; ſum delectatus & lętatus, vt hoſce legẽdis me plane fœlicẽ (ſi modo ꝙ in humanis ſum⁹ vlla poſſit eſſe beatitas) autumauerim. Nam quid illis aut eſſe, aut reperiri poſſit cultius, maturius, exactius & quid poſtremo ſalubrius in illis nimirũ te mihi totum oſtendis, qualem iam pridẽ æſtimauerim: *doctum, elegantem, diſertum, probum, & omni virtute conſpicuum. Et vt ſemel hac de re ſuperſedeam, tuum me porro ingenium optime delectat, delectat in illis eruditio, per munda deniq; mihi tua eſt, qua nõ vno in loco mihi vteretur, humanitas, ſunt inſuper ea ipſa tuæ & perſpicaciſſimæ mineruæ monumẽta grauiſſimis (ſi mõ me iudice quippiã poſſit aut ſupprimi, aut laudatũ iri) ſentẽtiis verbiſq; nitore pleniſſimis referta & prorſus talia, quæ ab eruditiſſimo eloquentiſſimoque viro profecta cenſeantur & videantur. Proinde minoris ipſa nequaq̃ fecerim quam olim Alexander ille cognomẽto magnus Homeri carmina feciſſe proditur. Is nempe (vt eſt apud Plinium ceteroſq; legere ſcriptores) poſt Darium prœlio ſubactum cum in regia eſſet præda ſcriniolum auro & gemmis præcioſiſſimis fabrefactum, adeptus, è veſtigio ab iis, qui Perſicæ erat luxuriæ haud vſi, quæritans. Ecquis tam operis tam precioſi foret vſus audiente, vt regia in eo vnguenta ſeruari ſolita eſſent. Quin inſit, rei magis pretioſæ poſt hac ſit cuſtos, itaq; mox hoc in belliſſimo ſcriniolo Homeri libros clauſit. Sic, vir clariſſime, mecum, lectitatis ingenij tui impẽſe egregiis monumẽtis propediem ſtatui, vt hæc tua, quib. equidẽ apud me p̃ſtantius ducitur nihil, opera primarium inter ceteros, quos famo libellulos occupauerint locum, tantime hercle hęc ipſa, quib. me tam amice tamque liberaliter cõdonaueris facio munera. Ceterorũ dicet meorũ quiſpiam amicorum, virtutis vt rationẽ habeam, cohortantis ſane Nauſea. Quid ergo ipſe muneris tuo doctiſs. Bilibaldo, pro tantis ſuis in te & donis & beneficiis refundes. Nam equidẽ te ingratitudini ꝙ à pueris vſq; ſummopere ſemperq; deteſtatus ſis, obnoxium eſſe deceat. Enimuero quidẽ ſi id tecum vitij apud te locum habere ſinas, non iniuſtus tantũ, ſed impudens quoq; ab omnib. merito ſis habendus & iudicandus * quidem à viris equidem doctiſſimis & ſapientiſſimis ingratitudini impudentiam, perinde atq; comitate conglutinatam didici. At homo impudens quo queat flagitio vocare minus video. Ille hactenus. Cui ipſe Ciceroniani de officiis (ſi rite recordor) docuimus, ꝙ haud obſcure monemur, vt ꝓ in nos beneficiis aliquãdo vel maiore menſura (agrum imitantes fertilem) gratias ſumus relaturi neſcius ſum minime. Sed dij boni quid abs me huic queat integerrimo viro oblatum iri, ꝙ ſatis eo dignum foret, quo vel ipſe careat. Quidquid enim porrexero, vereor γλαῦκας εἰς ἀθήνας, ꝙ interpretamur: Noctuas Athenas, de pecuniis namq; mittendis prorſus ſileam, quippe quarũ ipſe difficultate, quia pauperculus, laboro, quibus ille meus Bilibal. oppido abundat, quoniã ei diuina benignitate fortunarũ nulla deeſt cõmoditas. Mitterẽ non nulla ingenioli munuſcula, & ea quidem chartacea* *alioqui delectatur: at timeo, quæ ſub mea incude fuerint depromta nõ iucunditati ſeu poti⁹ faſtidio futura, nẽpe quæ ex otio ac plane inſulſo ſermone (quo tanti viri iucundiſſimas aures multarũ nephandũ ſit reor) ſcateant. Hinc doctiſſ. mi Bilibalde, quid aliud tua excellentia dignũ tibi referre poſſim, habeo ædepol nihil, niſi vt te orẽ & obſecrem, tibi (ꝙ recte ſecus vſu venire nunquã comperies) etiam atq; etiam perſuaſum ſit, eum eſſe Nauſeam, ꝙ mihi auitum patriumq; à maiorib. extat cognomen, tum, atq; ſemper fore quo queas omni in re vel peculij iure intrepide vti, cuiq; ſis omniũ indubitato chariſſimus & indies chariorẽ fore, ſi me meaq; abs tua obſeruantia non aſpernatum iri ſenſero. Quo circa ſi quid in me eſt, quod tibi aut vſui, aut voluptati futurum ſit (horum quanquam ne vnum quidem mecum eſſe ſubuereor)

Id iuxta

id iuxta tua in poteſtate collocatum eſſe velim, atque ea cuncta, quæ peculij iure cenſeri ſolita ſunt. Tibi autem (ne ſim ingratus) gratias quas referre opis non eſt meæ, eas ingentes & habeo & ago, quod me pro innata tua humanitate atque ſingulari animi & munificentia, & magnitudine non obſeruaberis ſolum, ſed omni vel officij, vel pietatis, dum tecum fueram, opera fueris proſecutus. Et vt quatantenus magis liquido intelligas quam lubens tuis in me beneficiis gratiam eſſem relaturus, hoſce ad te mitto humilimeq; offero piſciculos, qui licet paruuſculi, de optimo tamen piſcium, qui nobiſcum degunt genere, quas trudas vocant, ſunt ſelecti. Quos obteſtor te Deo gratius, acceptius, benigniuſque ſuſcipias, quod tibi à Nauſea tuarum rerum amantiſſimo, qui te omni ſtudio & induſtria cum colit, tum apud quoſcunque & laudat, & veneratur, miſſi ſunt. Nec velim hoc me tuæ excellentiæ exiguo munuſculo ſat gratiarum retuliſſe, ſed vt apud tuam claritudinem vberioris memoriæ pignus adipiſcerer. N. mirum tibi tantum debere fateor, quantum à me diſſolui poſſe diffidam. Quod vero voluntate, ingenio, litteris, ſtudiorum opera, lucubrando poſſum: id equidem, ita lubens facio, vt vix aliud quicquam magis. Et hæc hactenus. Nunc Bilibalde mi ſuauiſſime, quæ mea cauſa te facere impenſius obteſtatum velim, accipito. Tuum precor de meis nuper adde ſedendariis lucubratiunculis, tuæq; à me amplitudini, ſubmiſſius dedicatis, quibus fortaſſe ineptius huiuſmodi titulus eſt inditus: Dialogus de virtutis ac probitatis contemptu, iudicium (quod æquis ſcio lancibus libratum) ſcribendo vel breuiuſcule citraque formidinem adaperias, ne ſcilicet eædem vel minus abs te viro inſtructiſſimo & integerrimo probantur, ſint ne lectu viſuque dignæ. Id etenim ſi lucubratiunculorum à te viro omnium noſtro tempore, & mihi obſeruātiſſimo probatum iri animaduertero, poſt hac medius fidius nullis nec laboribus, nec ſudoribus parcam, quin indies effecturus ſim, quibus tuum clariſſimum nomen, quantum quiuerim, immortalitati apud poſteros commendarem. Deinceps plurimum rogito, hoc adnuntio ire ſtatuas ſintagma de hiſtoriis conſcribendis, quod tua egregia muſa, è Græco idiomate in latinum conuertit eloquium: quo, quia te interprete in medium prodiit, nunc gratius eſſe poterit nihil. Eius autem valoris preciolum vna breuiter ſignificato, quod ipſe procul dubio, vel quantumuis & grando ſit, ſoluam refundamque. Poſtremo per immortalem te quæſo Deum, libellulum ſi quempiam tuam apud excellentiam detentum habes, qui in Græcā litteraturam, perinde ac introductorius aut amuſſis, aut, vt ſic dicam, perpendicularis foret, ad me quamprimum hoc tabellione dare nō negligas: Cuius pariformiter pretium quo queat & vendi & emi, ſignifices velim. Tu namque nuperis diebus cum mecum variis de rebus commendabaris, inter ceteros quos mecum dulciſſimos conferebas ſermones, me ad diſcendas græcas litteras, quippe ſine quibus te arbitro, id quod & ceteri artium profeſſores haud incelebres aſtruxere, nemo ſit conſummate latinus litteratuſque (vti decet virum probitate inſignem & ſane humanum) inhortabaris. Quod profecto tuum conſilium quia ſit ſalubre, & à beneuolentiſſimo in me animo latum, non laudans modo verum probans & manibus pedibus ſequi & ſtudeo & ſtudebo. Quapropter ne ipſe fruſtra.

CLARISSIMO VIRO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, PATRICIO NORIMBERGENSI, VINCENTIVS Obſopœus S. D. CIX.

CVm nuper inſpiciendum mihi obtuliſſet ex Bibliotheca tua Bilibalde clariſſime Georgius Leutius, codicem epiſtolarum Baſilij & Gregorij, quem cum ob litterarum characteres, tum ob vetuſtatem vehementer videre cupiebam. Eſt enim, vt mihi coniecturam facienti viſum eſt, ante ducentos aut amplius annos deſcriptus, inque regis Vngariæ Bibliothecam repoſitus: in eo ergo cum auidiſſime verſarer, cœpi epiſtolas quoq; aliquot excutere, quæ prima ſtatim deguſtatione (quantum quidem nos in litteris Græcis palati habemus) ita mihi ceperunt arridere, vt magnum nefas ducerem, tantum & tam inſignem elegantiſſimarum epiſtolarum theſaurum ita defoſſum eſſe, ac non omnium potius vſui & lectioni obuium & expoſitum. Sed enim cum animaduerterem huius tam rari codicis pretium nulla tua inuidia premi, cum alias tuæ inſtructiſſimæ Bibliothecæ vtriuſque linguæ authores ſtudioſis à te flagitantibus, candidiſs. & libentiſs. vtendos dare ſoleas, ſed potius librarij penuria hactenus in obſcuro delituiſſe, cepi te per Andream Rutellium familiarem tuum interpellare (ne quid in rebus tuis te inuito & neſcio facerem aut ſtatuerem) me deſcribendi laborem & tædium libenti animo ſuſcipere & deuorare velle, modo meæ voluntati tuus aſſenſus non refragetur. Ibi tu nihil cunctatus, perliberaliter reſpondiſti ſumme tibi probare noſtrum inſtitutum, atque vt ceptum laborem ſtrenue vrgerem, amice cohortatus es. Itaque ego hoc tuo tam liberali reſponſo ſum non mediocriter erectus & exhileratus, tuæque cohortationi non illibenter obſequutus, eas vel hoc nomine diligentius transſcripſi, partim quod antea nunquam editas compererim, partim quod ſperarem ſtudioſis & candidis lectoribus me non vulgariter gratificaturum, ſi noſtra opera tanti ac tam rari theſauri potirentur. Promiſerat quidem Aldus ipſe optime de litteris meritus, in epiſtolio ad Codrum Vrceum, quod ſecundo libro Græcarum epiſtolarum præfixum eſt, eas

aliquan-

aliquando ſe editurum. Verum quid eius voluntatem ab edendo retraxerit, parum compertum habeo, paucos ſaltem Baſilij ad Libanium Sophiſtam, & alios nonnullos in ſecundo volumine edidit, quas nō in hoc libello conſulto prætermiſimus. Porro autem, qui aliquem fructum harum epiſtolarum lectione conſequentur, eundē tibi iure optimo acceptū ferendum exiſtimo, deinde non minorem gratiam Ioanni Secerio ſolertiſſimo Typographo habendam, propterea ꝙ illas tua humanitas non grauatim exſcribendas dederit, & ille eaſdem ſuis impenſis & laborib. non parcens diligentiſſime excuſas inuulgauerit. Neq; enim vulgarem de litterario profectu illi merētur gratiam, qui id genus auctores in lucem edunt & producunt. Qua in re & te, iam per multos annos fœliciter elaboraſſe & ſudaſſe conſpeximus, dum vnum hoc ſeduló curas, vt vetuſtis auctoribus, ſuus reſtituatur nitor & dignitas. Ceterum præter alia, quæ in hiſce epiſtolis continentur & tractantur lectu digniſſima, facile videre eſt, quæ miſera ſit & perturbata Eccleſiarum conditio, vbi Chriſtianorum vnanimis & conſentiens per fidem concordia, hæreticorum impiis conflictationibus diuulſa fuerit & impugnata. Vixerunt enim eo tempore in Cæſarea Cappadociæ quidem Baſilius, Conſtantinopoli autem Gregorius quo vehementiſs. viguit Arriana hæreſis, quam ſub Conſtantino Magno, Alexandriæ emerſiſſe accepimus, cuius perfidia & malitia tunc Chriſtianiſmus crudeliſs. conuellebatur. Eas ergo turbas, quibus Eccleſiæ miſere infeſtabantur quibuſque ſimplicium conſcientiæ variis erroribus inuoluebantur, dictu mirum, quibus lamentationibus, quibus lacrymis, quibus denique querimoniis vbique fere deflet Baſilius, acerrimus alioqui Arrianorum impugnator, dum lacrymans monet, obſecrat, hortatur ac aliquoties interminatur Epiſcopis, vt relicta inutili & ambitioſa, cumque multis offendiculis coniuncta contentione Chriſtianorum mentes ſolo Dei verbo pure & ſyncere paſcant & ductitent, nec eas hæreticorum peſtifera & lethali contagione imbuerēt. Verbi diuini puritatem & ſimplicitatem adulterantes & contaminantes, plenæ ſunt harum querimoniarum pleræque Baſilij Epiſtolæ, quas qui non oſcitanter legerit, haud dubie in illis noſtri infœlicis ſeculi miſerandam faciem & ſtatum ad amuſſim expreſſum eſſe videbit. Neque enim minore multorum ruina & offendiculo iam furiunt hæretici Müntzerani, & omnium maxime Oecolampadiani, quam olim inſaniebant Arriani, Chriſtum in verbis ſuis (proh impietatem execrabilem) plus quam blaſphemo ore mendacem coarguentes, Chriſtianæ pacis concordiam maligne & factioſo conſcindentes & perturbantes, ſimplicium conſcientias malitioſe erroribus non dicendis illaqueantes, dumq; rationis ductum & fallibilem carnis ſapientiam furiis per preceps acti ſequuntur, ſacrarum litterarum ſimplicem ſenſum ad ſuas blaſphemas & impias nænias comprobandas violenter pertrahunt, adeo vt mihi ex tripode prodita videntur iſta verba, quæ nimium graphice de hæreticis protulit Baſilius. Ita enim ſcribit in Apologia ad Caſarienſes, & quid vetat Græce eius verba ſubiungi cum ſint & veriſſima & elegantiſſima * * * *

vide vero quam ſtrictim & compendioſe talium hominum mores & conatum tetigerit, quibus profecto nequaquam ſtudio eſt, vt ex ſacris litteris ſimplicium animas inſtituant, ſed potius externa ſapientia, ipſam veritatem funditus ſubuertunt; ſenſiſti haud dubie hoc ipſum & tu in conflictu cum Oecolampadio (quem longe verius οἰκόσκοτον quis dixerit, cum tantas Eccleſiæ Dei, & ſacræ Scripturæ offundat tenebras) Sibillinis foliis eſſe certius. Verum iſta præſentis non ſunt inſtituti, Prius tamen quam epiſtolam claudam, vnum hoc reticere nequeo; quandoquidem ipſi adeo patrum ſcriptis innituntur, quę tamen pro more ſuo falſo & temere, vt ſacram quoque Scripturam citant, erroneis interpretationibus deprauata ſubiiciant, quidnam de Sacramento corporis & ſanguinis Chriſti, idem ſenſerit Baſilius, quem ex vetuſtiſſimis autoribus vnum eſſe ſatis certo conſtat. Ad hunc enim modum in eadem ad Cæſarienſes Apologia ſcriptum reliquit, ſuper illud Iohannis, Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα, quod vſurpatur ab Arrianis in hoc, vt probarent Chriſtum non eſſe ęqualem patri. Ille ergo inter cetera ita ſubiungit exemplum inferens * * * * * *

Sed facile hariolor, quid ad iſta dicturi ſunt, nempe de ſpirituali manducatione intelligenda eſſe (vt homines ſunt plus quam cœleſtes, plus quam ſpirituales) & minora hæc eſſe, quam vt hiſce verbis quicquam probari poſſit. Næ, ſi iſta dicunt, recte pro ſpiritus ſui veſano & vertiginoſo ductu dicunt, quibus quæcunque ab aliis producta fuerint pauca, hoc eſt, nihili videntur, & nullo ſpiritu condita. Ceterum quæ ab ipſis in medium allata fuerint, ex opulentiſſimo ipſiſſimi ſpiritus ærario deprompta ſunt. Qui enim iſti Bacchantes & furioſi ſpiritus mouerentur, aut crederent ſcriptis Baſilij, quorum perditam veſaniam nec Chriſtus ipſe, nec Paulus nec tot patrum conſentiens authoritas ad ſanam mentem retrahere poteſt. Atqui nec propterea iſta produximus, Oecolampadianis & Müntzeranis ſpiritibus, vt crederent, qui nihil prorſus ſolent credere, niſi quod illorum perfidiæ videbitur conſentaneum, nempe, quod cernitur & palpatur, & ratione percipi poteſt. Quaſi vero Baſilius non hiſce paucis verbis egregium & præclarum præſtiterit ſuæ fidei teſtimonium, quid de Sacramento recte ſentiendum ſit, ipſumque illud, ſi opus fuiſſet, etiam quam copioſiſs. vt alia teſtatus eſſet. Quis

autem crediđiſſet aliquando orituros peſtiferos & ſeditioſos hoſce Müntzeranos & Oecolampadianos ſpiritus, qui ita crudeliter & impie Chriſti verba eſſent dilaniaturi, diſcerpturi & abnegaturi, vt ſuis blaſphemis nugis fidem facerent & ſtatuerent. Atqui ita iam miſſa faciamus, neque enim humane patitur iſtorum ſpirituum intolerabilis arrogantia alicuius mediocris admonitionem, curioſiſſima ingenia moderate non audiant, ſed contemptiſſime quoſque faſtidiunt, contenti interim quod & Baſilius vna nobiſcum aduerſus illos de Sacramento ſentiat, cuius vnius calculum omnibus Müntzerano & Oecolampadiano ſpiritu Bacchantium ſuffragiis anteferendum exiſtimo. Quanquam homini vere Chriſtiano, parum quid hic aut ille dixerit, aut ſenſerit curæ eſt, cui vnius adeo Chriſti verba, qui ſolus eſt via, veritas & via, quique certius de ſe dicere poſſit illud, quod Ioui ſuo tribuit Homerus, οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν, οὐδ' ἀτελεύτητον γ' ὅ τί κεν κεφαλῇ κατανεύσω, vera videntur. Hominum autem eatenus vera, quatenus à Chriſti verbis non abhorrent & diſcrepant. Siquidem Euangelion omnis veritatis, imo omnium verborum eſt amuſſis, & regula & plane lapis, quod aiunt, Lydius. Nos hac de re iam deſinemus, tibi Bilibalde clariſs. hanc Lampada deferrentes, qui iſtam pugnam prior cepiſti, & hactenus non inauſpicato Marte depugnaſti. Faxit Chriſtus, vt per te & Martinum noſtrum incomparabilem illum ſacræ doctrinæ vindicem, perque omnes cum Euangelio ſentientes quam primum triumphet veritas, aduerſariorum impia perfidia & vanitate detecta & profligata. Bene vale, vir clariſſime, & nos vt facis ama, &c.

REVE-

REVERENDÆ MATRIS CHARITATIS PIRCKHEIMERÆ, ABBATISSÆ ORDINIS S. CLARÆ IN COENOBIO NORIMBERGENSI,

EPISTOLARVM LIBER VNVS.

Digitized by Google

FEDERICVS PEYPVS LIBRARIVS IVRATVS LECTORI S. D.

VEnerunt in manus meas fortuito quattuor aut quinque Epiſtolæ, quas CHARITAS PIRCKHEMERIN *Abbatiſſa aliquando ſcripſit, non animo deliberato, ſed calamo veloci: non vt pluribus, ſed vt vix vni legerentur. Cum autem ea matrona fœminei ſexus, & noſtræ ciuitatis præcipuum ſit ornamentum, in quam vnam Saluator noſter plus eruditionis cõtulit, quam in multas alias huius temporis mulieres, putaui eas quoq; publicandas fore, quatenus libellus ipſe vendibilior fieret, & in argumentum à fœmina caperes, bonis litteris incumbere, & Deo ſeruire frugaliſſimum eſſe. Quicquid id eſt, boni conſule: gratiam autem, quam ab auctrice non expecto, repende, & doctam familiam mecum dilige atque honora. Vale. Norimbergæ, anno a partu Virgineo 1515. menſe Aprili.*

EPIST. I.

AD REVERENDAM ET ERVDITAM MATREM CHARITATEM PIRCKHEIMERIN NORIMB. CENOBII DIVÆ Claræ Abbatem Chriſtophori Scheurli, ſtudij Bononienſis Sindici Epiſtola.

SIxtum Tucherum hominem librati iudicij & iurium interpretem acutiſſimum, dicere ſolitum accepimus, reuerenda mater, ſe in omni vita duos potiſſimum viros vidiſſe, qui claritudine natalium & diſciplinarum ſplendore illuſtrarentur: in quibus & naturæ dotes & fortunæ bona cumulatim congeſta eſſent. Ioannem Picum Mirandulanum Comitem Concordiæ, & Ioannem Camerarium Dalburgium, Vangionum antiſtitem. Hunc Germanicum illum Italicum. Et me hercules recte ille quidem, vt cetera omnia. Noſtris enim temporibus tam rarenter bona mens bonaque fortuna: ex quibus duobus clariſſimi philoſophiæ conditores, humanam fœlicitatem metiuntur, copulantur, quam frequenter glacie media naſcuntur violæ, de niuibus roſæ, de pruinis liliæ. Ego vero qui doctorem Sixtum emulandum mihi propoſui, & illius veſtigia adoro, dicere audeo, me hucuſq; duas tantum matronas noſſe, ab ingenio & fortuna dotatas, litteris & opibus conſpicuas, pudicitia & forma, quibus alioquin magnum inter ſe eſt bellum ornatas, quas facile cum Lelij & Hortenſij filiabus, & Cornelia Gracchorum matre conferre poſſis. Caſſandram ſcilicet fidelem Venetam. Et Charitatem Pirckheimerin Norimbergenſ. Nam vt illam in præſenti, ſilentio præteream, vtpote ſuis & doctorum monumentis, ſatis ſuperque celebratam. Tu ex familia Pirckheimera orta apud Norimbergenſ antiqua patricia, famigerata, in qua anno ab hinc quinquageſimo floruit Thomas, iuris pontificij Licentiatus, quem Eneas Siluius Nicolao Pontifici, vtpote virum doctum ſpectatum, & Cæſari Federico conciuibuſque gratum, commendandum putauit. Floruit dein Catharina, amita tua magna, qua neſcio quid doctius, cultius abſolutusve vrbs noſtra viderit? Sed & Ioannes auus, & Ioannes pater tuus, nunquid ambo diuini & humani habiti ſunt iuriſconſultiſſimi doctores? In præſenti autem eminet & tanquam luna inter minores ſtellas ſplendeſcit Bilibaldus humaniſſimus frater tuus Cæſaris à Conſiliis, pariter iureperitus, vt græce & latine vehementer eruditus & belli & pace clarus, optimus Orator, optimus Senator, optimus Imperator, qui Plutarchum de vitanda vſura, vel quod non oporteat fœnerari, & his qui tarde à numine corripiuntur, Romane loqui docuit, qui Lucianum de ratione conſcribenda latinitate donauit. Qui Xenophontis Paralipomena, & ſeptem libros de rebus Græcorum traduxit, & quidem latiniſſime adeo, vt ſi in omni imperio, multifariam doctrinam, eloquentiam, prudentiam, natalium claritudinem, diuitias, præſtantem formam reſpicias, anteferatur huic nemo, pauci pares putentur, cuius virtus nullius laudatione creſcit, nullius vituperatione minuitur. Omnes vero Pirckheimeri viri boni, ſpectabiles, improborum inimici & clariſſimi Iureconſulti. Nam ſicut ipſum ius

noſtrum

noſtrum ciuile cum ſeculalis naſci videbatur: vnde etiam cognominatū eſt ſcedo hæreditarium Verum tu familiari ſplendore minime cōtenta, quum videres pulchritudinem aut tempore euaneſcere, aut infirmitate recedere. Voluptatem eſcam malorum, potentiam libidinum miniſtram, diuitias magis nequitiæ quam probitatis ſupellectilem. Et in ſumma omnia hæc externa bona fragilia caduca & poſſidentium magis eſſe quam cuiuſque, vt in thalari ludo hucatque illuc tranſeuntia: iudicaſti ſolam virtutem & viuenti, & mortuo ſtabilem eſſe & firmam poſſeſſionem: cetera omnia, præter quod regnare eſt ſeruire Deo, quandam vanitatem, immo vanitatem vanitatum: contuliſti te exemplo maiorum tuorum ad bonas litteras; voluiſti pro lana librum, pro fuſo calamum, ſtylum pro acu tractare: donec ſuper ingenij muliebris captum ad tantum litterarum faſtigium perueniſti, vt epiſtolas ſcribas, & orationes componas, ſubtiles, elegantes, latinas, eruditas, & quanquam virginali quadam gratia dulciſſimas: tamen etiam mira ſententiarum grauitate refertas. Ceterum quum doctrina & religio nodo pulcherrimo inter ſe copulentur conſocienturque tamque conueniant, quam bene gemma auro clauditur, & roſæ liliis contexunt, vitam tuam à pueris religioni diuæ Claræ addixiſti, in cuius cœnobio quum probitatis tuæ, eruditionis, virtutum longo tempore ſpecimen dediſſes: magno omnium aſſenſu electa es abbas. Quam dignitatem ita geris, vt reliquæ ſacerdotes, ex inſtitutis tuis viuendi formulam mutuent. Quæ quum ita eſſent, quumque audirem patronum meum, præſulem Sixtum, ad te ſuauiſſimam materteram meam Appoloniam Tucheram, quæ eum apud te magiſtratum obtinet, quām apud dictatorem magiſter equitum: tales ſubinde mittere epiſtolas, quales olim ad Paulam & Euſtochiam diuus Hieronymus ſuam, cœpi ego quoque iam dudum cogitare, quidnam ad te ſcriberem religione tua & me dignum, quo amicitiæ tuæ magis atque magis inſinuarer, & tibi quod de me ingenue ſentis & magnifice loqueris gratiam referrem. Occurrerunt mihi quædam epiſtolæ non Ciceronis, ſed ad Chriſti Optimi Maximi vitam pertinentes. Collegi apud Eccleſiaſticos doctores maxima quædam commoda, quæ ex auditione miſſæ & oratione pro defunctis aſſequimur, quæ omnia in vnum libellum redegi, qui vt in iuſtam magnitudinem exceſceret, ſubnexa ſunt nonnulla alia ab inſtituto noſtro non aliena, quæ vt breui lectione dignetis, & boni conſulas, te etiam atque etiam rogo obſecroque. Vale. Bononiæ Calendis Septembris, anno Salutis ſexto ſupra milleſimum quingenteſimumque.

EPIST. II.

DOMINO CONRADO CELTI, PHILOSOPHO ET POETÆ, PRÆCEPTORI SVO OBSERVANDO, EXIGVA alumna ſoror Charitas profeſſa ordinis ſanctæ Claræ, ſalutem dicit in eo, qui eſt omnium ſalus.

EGregie Doctor, accepi litteras veſtras, vtique odore ſuauiſſimo, mirificæ humilitatis atque inopinatæ beneuolentiæ flagrantes, pellegi eos non mediocri admiratione & ſtupore: admirabilem namque ſtuporem mentis mihi ingerunt, dum inſignis veſtræ dominationis excellentiam, meamq; ruſticitatem, inertiam, ingenioli quoq; mei imbecillitatem recolo, nec ſatis admirari poſſum, tam præcipuum doctorem, tam peritū philoſophum me idiotam, ignaram ac ſimplicem puellam, in qua nec ſcientia, nec facundia, nec quicquam laude dignum inuenitur, ſuis dulciſſimis litteris ſalutare dignari. Fateor tamen egiſſe vos ſecundum ſapientis monita, inquientis: Quanto maior es, tanto humilia te in omnibus. Compaſſionis præterea gladio intime confiteor me confoſſam, dum ex eiſdem litteris accepi, vos tam inhumaniter à truculentis latronibus ſpoliatum, tamque crudeliter verberatum, & ſi non diffidam excellentiam veſtram eſſe de numero perfectorum philoſophorum, qui cuncta aduerſa æquanimiter norunt tollerare, ſi omnia caduca & tranſeuntia eis auferantur, modo carum theſaurum, veræ ſcientiæ & ſapientiæ, cunctis opibus precioſiorem reſeruent, quapropter in aduerſis magis conſolantur, quam de illatis iniuriis contriſtentur, profecto non ignari talia pati ſapientibus, magis prodeſſe quam obeſſe. Quid enim latrones vos ſpoliantes fecerunt, niſi qui curam temporalia ſeruandi abſtulerunt? Et quid vos verberantes egerunt, niſi quod materiam exercendæ virtutis præbuerunt? potiſſimum ſanctæ ſapientiæ, quæ ſecundum Apoſtolicum dictum, perfectum opus habet, quia vt etiam ſanctus Iacobus aſſerit, beatus prædicatur vir, qui ſuffecit tentationem. Quinimo non tantam veſtram dominationem eximium philoſophum, verum etiam optimum Theologum, & quod honorabilius eſt, Chriſti diſcipulum fore non ambigo, qui non modo aduerſa æquanimiter, ſed & gaudenter ſuſtinet, noſtri redemptoris intuitu, qui haud inuitus, ſed ſpontaneus paſſus eſt opprobria, ludibria verbera, flagellationem, ſpoliationem; atque mortem amariſſimam. Hæc meditari dixit ſanctus Bernardus ſummam eſſe philoſophiam, quid quod doctor quoque gentium vas electionis ſe iactabat coram regibus & gentibus, coram

Digitized by Google

græcis & latinis,aliiſque ſapientibus, nihil ſcire niſi Ieſum & hunc crucifixum? Idcirco non fortuitu, ſed diuina diſpenſatione,puto hanc tribulationem ſuper vos irruiſſe,hoc ſacratiſſimo tempore: quo Dominicam paſſionem celebramus, vt ipſe, qui maiora pro humana redemptione ſuſtinuit, occaſionem vobis, non ſolum ſuam ſanctiſſimam paſſionem meditandi, verum etiam experiundi tribueret.

Ceterum ſuperioribus diebus accepi etiam ſcripta amabilia Roſuitæ virginis doctiſſima à veſtra dominatione mihi exiguæ,nullis meis meritis exigentibus,deſtinata,vnde vobis immortales gratias ago & habeo, gaudeo enim qui largitor ingenij, non ſolum iuris ſapientibus, & doctis profundam ſapientiam impartiri ſolet: ſed & fragili ſexui abiectiſque perſonis, aliquas non denegat micas de menſa diuitum doctorum cadentes. Verificatum eſt in illa prudentiſſima virgine illud Apoſtoli. Infirma mundi eligit Deus,vt fortia quæque confundat,laudanda eſt pro certo gratia almi pneumatis, quæ iſtud ingenium virgineum, tantis ſplendoribus ſcientiæ & induſtriæ decorauit illuſtrauitque. Extollenda atque laudanda veſtra humilis diligentia, qua ſtuduiſtis ſcripta & carmina mulierculæ, in lucem producere, atque arti impreſſoriæ tradere, non ſpernendo fragilem ſexum, humilemque ſtatum ſanctimonialis pauperculæ. Plane non poſſum non fateri: feciſſe vos contra conſuetudinem multorum æruditorum,vel forte potius ſuperborum, qui abuſiue nituntur omnia verba, facta ac dictamina mulierum in tantum paruipendere, quaſi vterque ſexus non vnum haberet conditorem, redemptorem ac ſaluatorem, non animaduertentes manum ſummi artificis, adhuc non eſſe abbreuiatam. Ipſe habet clauem ſcientiæ,diuidens ſingulis prout vult, non enim eſt acceptor perſonarum. Egregie vero vos ô ſapientum ſapientiſſime imitamini diuum Hieronymum, qui & ipſe noſtrum genus nequaquam ſpreuit, nec horruit Deo dicatis virginibus, ſacras ediſcere litteras, ad earum requeſtam, quas viri inertes & deſides ab eo inueſtigare negligebant, dabitis quæſo veniam audaciæ, præſumpſi meis puellaribus & indoctis ſcriptis v. d. occupare. Reuera verecundia atque confuſio operuit faciem meam in ſcribendo litteras tam incultas atque incongruas,ſed fit hoc amore fratris mei amantiſſimi,qui ſingulariter vobis afficitur,& quos ille amat, merito & ego, illa autem charitas,quæ omnia ſuffert,excuſet deſiderio meos errores. Valete perennij hoſpitate,&c.

EPIST. III.

DOMINO CONRADO CELTI PRÆCEPTORI COLENDISSMO, HVMILIS ORATRIX SOROR Charitas, profeſſa ordinis ſanctæ Claræ Norimbergæ.

CVpio vos bene valere mente ac corpore in Chriſto Ieſu,ſaluatore ſupremo. Egregie domine Doctor, Philoſophiæq; doctiſſime accepi debita reuerentia & gratiarum actione permaxima, iterum libellū precioſum a.v.d. meæ paruitati deſtinatum, vna cum litteris veſtris dulciſſimis, quæ admodū gratæ mihi fuerunt. Sed quia pauper nil pro tanto munere rependere valeo, illū inuoco à quo omne datū optimum,& omne donum perfectum, vt ſua ſolita clementia, vices meas gerat erga veſtram humanitatem,illuminando nec non accendendo veſtrum ingenium ardens,ſplendore atque amore veræ ſapientiæ, quæ de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum, ita vt non ſolum viſibilia & terram,verum etiam inuiſibilia & æterna ſapere vobis incipiant,ſecundum admonitionem apoſtoli dicentis: Quæ ſurſum ſunt ſapite,non quæ ſunt ſuper terram, nempe nō poſſum non fateri quin deſcriptio atque commendatio patriæ terrenæ in libello iſto contenta, quam optime mihi placeat, tametſi delectabilior ac ſuauior mihi foret, deſcriptio ac laudatio patriæ cœleſtis Hieruſalem, videlicet ſupernæ, quæ ſurſum eſt, è qua exulamus hic in valle miſeriæ, calamitatis & ignorantiæ: ad quam aſpirare totis viribus debemus: in veritate nouit dignitas veſtra me indignam veſtram alumnellam,ſingularem fautricem,addo etiam amatricem veſtræ ſalutis; Idcirco toto animo rogo vos inſtantiſſime, mundanam philoſophiam non derelinquere, ſed potius in melius commutare, hoc eſt,de litteris gentilium ad ſacras paginas,de terrenis ad cœleſtia,de creaturis ad creatorem vos conferre. Quid enim ruant omnes creaturæ, ſi à creatore erimus neglecti? quod nobis facile eueniret,ſi creaturas conditori præponeremus,quod abſit: Enimuero nō eſt culpanda ſcientia,aut quæuis rei notitia,quæ bona eſt,etſi conſiderata,& à Deo ordinata,ſed præferenda eſt ſemper myſtica theologia ac bona & virtuoſa vita: Quippe ratio humana debilis eſt, & falli poteſt, fides autem vera & ſana conſcientia falli non poteſt. Recogitate peto inſigniſſime Doctor, qui ſapientiſſimus hominum poſt inueſtigationem omnium ſub ſole fatetur: Vanitas inquit vanitum, & omnia vanitas, & afflictio ſpiritus,plenitudo autem ſapientiæ timere Deum: ſi ergo omnia vana ſunt,præter Deum timere,colere & amare,cui ſeruire regnare eſt, vtiq; vanitati non eſt adhærendum, ſed omni celeritate,ad certiſſimam veritatem,quæ in ſacra Scriptura recondita eſt,recurrendum: Ibi enim inueniuntur margaritæ precioſiſſimæ: quia in agro illo dominico trahit myſtica theologia, de teſta nucleum, de lit-

Digitized by Google

de littera ſaporem, de petra ſugens oleum, de ſpinis legis florem, ad hanc occupationem meditandi in lege domini ac diuina ſcriptura V. D. ſumma cum affectione inuito, vtpote meum ſpecialiſſimum dominum ac præceptorem, quem opto magnum reputari in oculis dei, oroq; hoc non amplius in craſtinum protelare. Agite nunc chariſſime quidquid agere poteritis. Neſcitis enim quando moriemini, abſconditum etiam eſt ab oculis veſtris, quid vobis poſt mortem ſequetur. Cras eſt dies incertus, & ignoratis ſi habebitis craſtinum. Ergo dum tempus habetis, congregate vobis diuitias immortales. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Et quidem nō reuelatum eſt nobis, quando nos oporteat exire, de hoc luto fecis, nudos & rei nihil nobiſcum præter virtutes & peccata portantes; pro quibus remunerationem vel punitionem accepturi ſumus, in diſtricto examine iuſti Iudicis, qui à nobis non dicta ſed facta exigit. Tunc vt ait ſanctus Gregorius apparebit ceterum quod videbitur rectum, quia quanto plus & profundius ſapimus, tanto grauius inde iudicabimur: niſi ſanctius vixerimus. quapropter d. v. pro ſingulari noſtra amicitia horror, deſiſtere à prauis fabulis Dianæ, Iouis, Veneris & aliorum damnatorū, quorum animæ in præſenti gehennalibus flammis cōcremantur: vnde nomina eorum & memoria orthodoxis viris, qui Chriſtiana profeſſione cenſentur, omnino ſunt reſpuenda, deteſtanda ac obliuioni tradenda: Facite nunc vobis amicos dei ſanctos venerando & eorum actus imitando, vt cum defeceritis in hac vita, illi vos recipiant in æterna tabernacala, fiat, fiat. Quæ omnia potius amicæ confabulationis, quam docendi gratia perſcripſi: quod ſi exceſſi vel reuerentiam veſtram minus obſeruaui, in eum proculdubio retorquenda eſt culpa & pœna, qui mihi rudi & imperitæ puellæ, ſub pœna obedienntiæ vobis reſcribere mandauit. Humilis itaque obedientia V. excuſet quæſo errorem. Reliquū eſt, vt de facultate nominis Charitatis pauca ſiſterem: quam tamē (vt verum fatear) ſolum nomine & non re porto, quia vt Iohannes Gerſon Doctor Pariſienſis teſtatur, miſtica theologia nihil aliud eſt niſi ars amoris vel charitatis in ſcientia deum amandi: ſcientia vero ſine charitate magis damnabilis quam laudabilis dinoſcitur, iuxta Apoſtolicum dictum, ſcientia inflat, charitas vero ædificat, littera enim occidit, ſpiritus autem viuificat, germana mea Clara puella vtique bonæ indolis vna mecum vos optat valere perenni ſoſpitate nunc & in æuum. Ex ædibus ancillarum regis ſeculorum, Anno à partu virginis 1502. die vero 25. Aprilis, &c.

EPIST. IV.

AD CHARITATEM DE FAMILIA PIRCKHEIMEROR.

SANCTIMONIALEM ORDINIS SANCTÆ CLARÆ Norembergæ profeſſam Conradi Celtis Carmen.

Virgo Romana benedocta lingua
Virginum clarum iubar & corona
Hoc meum paruum rogo fronte læta
Suſcipe donum.

Quo tuæ laudes patriæ videbis
Et leges quanto niteat decore
Quales & ſancti fuerit beati
Vita Sebaldi.

O Soror noſtris meritis camœnis
Digna: & æterno mihi iuncta amore
Charitas lingua mihi dans latine
Candida verba.

Teutonis rarum decus es ſub oris
Virgo Romanis ſimilis puellis,
Quas vel Hiſpanis tenuit vel olim
Gallia clauſtris.

Docta tu Doctum ſequeris parentem
Qui fuit legum canonum & peritus
Præſulum charus ducibusque noſtris
Sæpe patronus.

Docta tu fratrem Bilibaldum in vrbe
Norica doctum ſequeris pudica
Græca qui claro ingenuaque miſcet
Scripta latinis.

Nuper in diros cecidi latrones
Aurum & argentum mihique auferebant

Et dabant noſtro truculenta ſeui
Verbera terga.
Duce ſolamen mihi epiſtola mox
Virgo reddebas variis medelis
Quæ mihi triſtes pepulere & acres
Mente dolores.
Hinc tibi grates meritas rependo
Virgo Germanæ decus omne terræ
Charitas noſtra recolenda ſemper
Pectore virgo.

Tuis ſanctis & ſororum tuarum orationibus me commmendo &c.

EPIST. V.

OPTIMO, PRÆCLARO DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, FRATRI SVO DILECTISSIMO ac Præceptori vnico, ſoror Charitas tua diſcipula.

IEſus plenus gratiæ & Maria mater eius ſint tecum in omni via, germane amantiſſime. Mitto ad te exemplum litterarum, quas tuo iuſſu atque imperio, cui refragandum nunquam cenſui, ad Doctorem Celtem ſcribo, rogans vt pellegas, errores corrigas, fatuitatem caſtiges, ac tandem ſi placet, reddas, profecto ni timuiſſem te offendere, ſimul & charitatem fraternam lædere, nequaquam tanto doctori auſa fuiſſem ſcribere, maxime litteris latinis, quas vt noſti, nec ſcribere nec proferre didici. Sed forſan hoc proderit, propter infirmitatem, quam à te recipere ſpero, non tam ad me quam ſororum mearum inſtructionem & conſolationem, quibus lubenti animo, & prompta voluntate, omnia, quibus me imbuere dignaberis, & ſine inuidia cõmunicabo. Dein rogatũ te velim, vt Celtem tuum nullatenus ad noſtram locutorium perducas, niſi prius me informaueris, qualiter cum tanto philoſopho fari debeam, quia puer ego ſum & loqui neſcio, arbitror litteras meas incultas, & feſtino calamo exaratas, in præſenti non admodum gratas illi futuras, propter ſtimulationem inſertam, quod tamen bono animo & recta & ſimplici intentione feci, puto homini magis expedire quam obeſſe, diẽ mortis aliquando præ oculis habere: Tu me prouocaſti magnanimiter ſcribere, quod ſi offendo obediendo, oportet te meum eſſe aduocatũ. Præterea ago tibi cordialiter gratias, ô frater amantiſſime, & non ſolum frater & pater fideliſſime, pro omni beneuolentia ac beneficia, noſtro conuentui à te gratioſiſſime exhibita, ſpero incunctanter te plenam mercedem recepturum, in iuſtorum retributione à iudice iuſto promittente, quod vno ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis, ille cuſtodiat animam tuàm & corpus tuum in æternum & vltra. Salutabis meo & Claræ communis ſororis nomine vxorem tuam probam ac pudicam. Vale &c.

EPIST. VI.

CHARITAS ABBATISSA DIVÆ CLARE NVREMBERGÆ BILIBALDO PIRCKHEIMERO fratri ſuo.

SOlum pax & gaudium tibi ſemper ſit, pater & frater chariſſime, Accepi nuper læta fronte admiratione etiam permaxima theſaurum incomparabilem, ſexternum videlicet de libello, Plutarchi, viri clariſſimi, mei amore à te, non ſine ingenti (vt credo) labore de Græco in latinum translatum, quæ res mihi vt eſſe debet admodum grata eſt atque acceptiſſima, imprimis vero gratias ago cuncti potenti creatori, qui ſua ſolita Clementia tuum accutiſſimum ingenium perluſtrauit ſumma ſapientia, tribuitque tibi gratiam inueniendi illam precioſam margaritam, tam diu in agro Græcarum litterarum abſconditam. Fodiant alii aurum & argentum ac de latentibus eruant venis, tu vero de occultis traxiſti, ac in lucem produxiſti vendicaſtique gemmam nobiliſſimam omni auro & argento precioſiorem & chariorem, non ſolum ad meam, vt ſpero, ſalutem & vtilitatem, ſed etiam, vt ita dicam, totius Chriſtiani orbis commodum. Omnes enim, vt ait Apoſtolus, quippe volunt viuere perſecutionem patiuntur, patientia ergo nobis neceſſaria eſt, ad hanc patientiam incitant atque inuitant dogmata illius patientiſſimi Plutarchi, cuius argumenta ſunt ignita, ac medullas cordis penetrantia, neque enim ſcribit vt infidelis gentilis, ſed vt optimus theologus ac imitator Euangelicæ perfectionis. Mira res, quæ mihi gaudiũ pariter ſimul ac ſtuporem attulit. Intelligo enim verba ſua, non vt gentilis, ſed vt doctoris eximii, puto me audire ac legere alterum Iobbum, ita quantumcunque prouocatus, attamen imperturbalilis eſt animi, ſcio non minoris prudentiæ, de rudi

quaque

Digitized by Google

quaque ſpina florem decerpere, quam fructum de arbore nobili manducare. Eia bene feciſti frater dulciſſime, qui talentum tibi à deo creditũ, non celaſti. In diuinis enim (teſtante diuo Ambroſio) voluminibus, reus ſcribitur, qui non ſtuduerit, dare gratis, quod ipſe gratis accepit. Quidquid enim eccleſiæ Dei profuturum erat ſubtraxiſſe arguetur, cum voluerit dare omnibus, quod ipſe non celandum acceperit. Feciſti mihi rem gratiſſimam, ſector vtique factus es Theophraſti Hieronymi, qui etiam ad inſtantiam virginum maiorem partem ſacrarum ſcripturarum, de Hebręo tranſtulit in Latinum. Non autem te fugiat me plus confuſam quam gauiſam, lecta præfatione illius precioſiſſimi libelli, in quo laudas ea quæ in me minime reperiuntur. Vnde operuit confuſio faciem meam timens, ne forte præſumas de me, ſupra quam eſt in me. Non enim vt ipſe ſcis, docta ſum, tametſi amatrix doctorum, litterata etiam non ſum, attamen gaudeo audire & legere ſermones litteratorum. Quapropter indignam me agnoſco, tam precioſi muneris, quamquam vt verum fateor, bene & optime feciſti, qui tam eximium opus nomini charitatis dedicaſti: Charitas enim communis eſt virtus, facitque omnia bona communia, illa charitas qui ſpiritus ſanctus eſt, reddat tibi gratias immortales, hic & in futuro, vbi bonorum laborum, glorioſus erit fructus, fiat, fiat. Salutat te ſoror communis, gaudet nempe plurimum, quod eam in præfatione ſic honoraſti, ſciasque filiam tuam non ſolum mihi, ſed omnibus ſororibus maxime gratam, tum propter ingenii ſubtilitatem, tum propter morum grauitatem. Ecce enim non vt puella quindecim annorum, ſed vt matrona plena dierum, ſic honeſte, mature ac prudenter incedit. Vniuerſus conuentus gaudet ſe habere talem puellam tam bonæ indolis. Videmus in ea multa bona indicia, quæ vt ſperamus ſunt præſagia futurorum bonorum. Vale frater vnice, ac dimidium animæ meæ: his incultis ac incongruis litteris veniam da, multis enim occupationibus præpedita, nec tempus nec ingenium ſcribendi habeo. Iterum vale ac in æternum & vltra bene vale, &c.

EPIST. VII.

INTEGERRIMO ATQVE ERVDITISSIMO VIRO, DOMINO BILIBALDO PIRCKHEIMERO, GERmano vnico & præceptori dulciſſimo: tuæ charitatis indigna diſcipula: Illum cui ex charitate nimia crucifigi placuit loco charitatiuæ ſalutis.

Remitto tibi germane chariſſime, carmina deuota Prudentii poetæ Chriſtianiſſimi, quæ ſuauiter ad ſtomachum mihi faciunt: Reperi compluſcula, quæ per circulum anni in noſtro choro dicantur: & ſi illorum auctorem vſque huc ignorauerim: Volumen vero egregium patris ſancti, moralium ſpecialiſſimi Theophraſti ſcil. diui Hieronymi, copioſi placet diutius reſeruare: videor enim vero theſaurum mihi inueniſſe precioſiſſimum, legendo ſcripta ſuauiſſima eiuſdemque patris ſanctiſſimi, quæ mihi ipſum reddunt ſuper omnes ſanctos amabilem. Immortales gratiarũ actiones, mille milleſies replicatas, corde magno, affectuq; anheloſo, tuæ refero ingenti humanitati, qua me nec non & germanam noſtram Claram ſæpiſſime ſacris libris conſolari amaris, in quib. delectamur ſicut qui inuenit ſpolia multa, quia in illis delectatio bona, theſaurus vitæ & diuinæ ſalutis: Tametſi ambæ, vt noſti, ſimus ſimplices ac idiotę, tamen iuxta modulum noſtri ingenii, legimus cupidiſſime ea, quæ ad ſalutem noſtram ſcripta ſunt, dabis veniam meis incultis atque incongruis litteris, quas ideo ad te exaraui, vt habeas occaſionem corrigendi meam ruditatem, ceteraſque congruitates in lingua latina, cuius minime ſum perita, cum nullum vnquam habuerim præceptorem, præter te germanum meum amantiſſimum, quem non ſolum amplector fraterna charitate, vt meum fratrem vnicum, ſed etiam veneror vt patrem fideliſſimum, præceptoremq; colendiſſimum, cuius correctioni per omnia me humilime ſubiicio, deſideroq; cordaliſſime, vt aliquãdo nacta opportunitate non dedigneris venire ad nos, cauſa informationis, quia etſi quid modicum mediante dei gratia ex diuina ſcriptura intelligo, tamen neſcio intellecta mentibus iuuencularum meæ eruditioni commiſſarum ſatis imprimere. Reuera res eſſet magnæ vtilitatis ſi ingenioſæ virgines, diuino cultui die noctuque mancipatæ, talem haberent præceptorem, qui doceret eos, mel ſugere de petra, oleumque de ſaxo duriſſimo, alioquin frequenter pſallere & fructum pſalmodiæ non poſſe carpere, quam tædioſum ſit ipſe cogitare poteris: Interea altiſſimum deprecor, vt cunctorum bonorum deſideriorum tibi concedere dignetur complementum. Vale in gratia Dei & memento mei. &c.

Digitized by Google

EPIST. VIII.

BILIBALDVS PIRCKHEIMERVS REVERENDÆ MATRI CHARITATI, ABBATISSÆ DIVÆ CLARÆ, Sorori ſuæ chariſſimæ S. D.

QVemadmodum nautæ variis acti tempeſtatibus, immenſiſque exhauſti laboribus, aciam iam præſenti morte votis ac precibus ab imminentibus liberati periculis, tandem præter ſpem amica potiti terra querulis ſe ſolantur verbis, & adhuc naufragii timore præteriti, vixque etiam tuti, ac procellas tumentesque aſpicientes fluctus piis lacrymis præ gaudio fluentibus inuicem ſe ſalutant: ſic te, chariſſima ſoror, ac magna pars afflictæ animæ meæ, multis affectus laboribus, ac periculis erutus, timoriſque & ſpei adhuc plenus, te pio affectu amplector, lacrymantibusque ſaluto verbis. Quod mihi congratularis, tamque fraterne ſolaris, plus quam ſcribi poteſt, gratum fuit. Nam præterquam quod te vnice diligam, neſcio quemadmodum tua me cuncta delectant ſcripta, penituſque ſancte animæ meæ inhærent. Congratulor ergo & tibi, quod pene amiſſum recuperaſti fratrem. Nam qui mortuus erat, reuiuiſcere cœpit: qui perierat, repertus eſt. Vtinam à periculis ac etiamnum imminenti cura liberatus. Chariſſima germana, ago tibi gratias ob ſedulam curam tuam, & orationes ad Deum effuſas. Conuentui vero tuo dignas gratias rependere non poſſum. Retribuat Deus omnium bonorum retributor. Salubres enim fuerunt. Vale, mea Charitas.

EPIST. IX.

EPISTOLA CHARITATIS PIRCKHEIMERÆ, BILIBALDI SORORIS, ABBATISSÆ COENOBII S. CLARæ, apud inclytam Norembergam, &c. ex germanica lingua in latinam fideliter traducta.

GRatia Dei nobis omnibus adſit, Prudentiſſime, ſapientiſſ. & dilectiſſ. Domine Præfecte: Tuas litteras iterum percepi, & agnoſco equidem longe me inferiorem atque imparem eſſe, quæ tuæ prudentiæ, ac multo minus Doctori alicui eximio reſpondere queat aut cum ipſo diſputet: quod etiam non iudico neceſſarium eſſe. Quæ noſtra ſit ſententia, ex proximis litteris cognouiſti: in qua etiam nunc perſiſto. Doleo autem non poſſe te in illa acquieſcere. Quomodo autem acquieſcere poſſetis in eo, ſi ad omnia poſtulata veſtra annueremus, cum interim non ex animi ſententia id faceremus, ſed roderet nos conſcientia noſtra, & aliud nobis dictaret monſtraretque. Quid hoc rei eſſet, aut quem decepiſſemus? Neminem profecto alium præter nos ipſas. Nouit prudentia tua, Neminem mortalium quicquã habere, niſi quod à Deo ipſi datum fuerit, ſine cuius voluntate nihil ſit rerum omnium. Iam ſi nobis Deus, quem dies noctesque oramus animorum noſtrorum illuſtrationem, & incrementum veræ fidei Chriſtianæ, non tamen dat amorem nouæ illius fidei, certe nos non poſſumus nosmetipſas refingere, & alias præſtare quam quales vt ſimus, ordinat Deus. Si igitur propter hominum fauores, aut terriculamenta aut minas nos exhibeamus aliter quam in animo ſentiremus, magna profecto hæc eſſet hypocryſis: Quod vt faciamus, procul dubio tua Prud. à nobis minime deſiderat. Deo enim hoc eſſet repugnare. Quod autem T. Prud. quaſi pro comperto & explorato habet, vti nos conſilio quorundam turpilucri cupidorum Miſſificatorum: ſane per fidem meam nunquam in vita mea conſilium aut machinationem vllam ab iis duobus, quos nominaſti, aliiſue illorum ſimilibus petii. Nam ipſi ſibi conſulere aut opitulari non poſſunt miſeri. Neminem iudicare debemus, quisque ſuo domino ſtat vel cadit. Is ſuo tempore eum iudicabit. Si quis eſt qui Miſſarum nundinationem exerceat, aliiſue improbis artibus deditus eſt, profecto à nobis minime hoc probabitur, quicquid etiam ſecundum voluntatem Dei nobis fiat. Quod autem mihi adſcribit T. Prud. Me maiori præditam eſſe acumine ingenii, quam in præſenti negotio tibi gratum ſit: ſcio equidem, miſeram & fragilem me eſſe hominem, indoctam atque rudem omnis boni: Quamobrem etiam quouis ludibrio digna ſum. Scio etiam, omnem mundanam ſapientiam coram Deo ſtultitiam eſſe. Opus autem mihi foret quam maxime, vt hisce difficilimis temporibus Deus mihi ſuum ſanctum ſpiritum largiretur, vt ſcirem quid agendum quidue omittendum eſſet mihi. Animaduerto enim, hoc tempore, maximis etiam & doctiſſimis quibusque viris ſuam deficere intelligendi facultatem, non ſolum illis qui à Papæ ſtant partibus, ſed etiam illis, qui ſe Euangelicos appellant, adeo vt multi ex ipſis non amplius ferant carnem & ſanguinem Chriſti ſub pane & vino: & hoc tamen etiam Dei verbum eſſe volunt. Quod porro de nobis Prud. tua ſcribit, ſe deſperare propemodum, equidem mihi dolet. Nos vero de Deo non deſperabimus, quin imo confidimus, non ſubtracturum nobis ſuam gratiam & miſericordiã, cum eam adeo vehementer atque ex animo ambiamus, & quod rectum eſt facere cupiamus. Quantumuis exiremus ex

Cœno-

cœnobio, non ob id tanto beatiores efficeremur, ſicut neque in cœnobio ſtatim de ſalute certi ſecurique eſſe poſſimus. Nam certe externæ illæ res nihil neque dant neque adiuuant, ac libertate ſua gaudere debent, ſicut quotidie nobis in ſuis concionibus occinunt. Sancti ſane Apoſtoli (quod negari non poteſt) ſimul habitarunt cum ceteris fidelibus, omniaque inter ſeſe communia habuerunt. Quid ni etiam nobis liceat ſimul habitare, & inter nos mutuam exercere caritatem quæ ſorores deceat. Bone Deus! Tamen lupanaria tolerantur. Quamquam audire cogimur, illis nos deteriores eſſe atque improbiores. Equidem fatemur, ſatis nos eſſe improbas. Deus nos pro ſua bonitate corriget. Si ſciremus, hanc Dei voluntatem eſſe, noſque cœnobii deſertione ſaluos fieri poſſe, profecto nondum cunctaremur, non enim certe mollis ac delicatæ vitæ perfruendæ ergo in cœnobio commoramur. Id nouit mundus, & Deus, in quo omnis noſtra ſpes omneque refugium conſiſtit. Neque nos (de quo teſtem appellamus Deum) verbum Dei improbamus. Sed vt pro verbo Dei habeamus multiplices illas verborum contumelias, obtrectationes, diffamationes, approbria, & honoris detractiones, id ſane fieri non poteſt. Nouimus quippe, ſanctum Euangelium legem eſſe dilectionis, quæ proximum non contemnat. neque iudicat; ſed omni abhibita moderatione eum corripit. Neque vero nos ſolæ ſumus, quibus oboritur de concionatoribus aliqua dubitatio. Neſcio quales habeantur conciones, ſæpe tamen audio, multos in hac ciuitate eſſe homines, qui fere deſperabundi ſint redditi, & à concionibus deinceps audiendis omnino abhorreant. Sic enim aiunt, ſe per conciones perplexos ac perturbatos eſſe, vt quid credant, neſciant, magnoque redemptum vellent, nunquam ſe vllam eiuſmodi concionem audiuiſſe. Iam & nos CXI. conciones tales audiuimus, & aliquando tua præſente prudentia Doct. Andr. Oſiandrum per horas quaſi quatuor auſcultauimus: ſed & Doctoris Wenceslai ſcriptum diligenter perlegimus ac deſcripſimus. Ex quibus omnibus ſatis inſtructionis percepimus, de omnium ipſorum fundamento, animo ac ſcopo. Nimis infirmæ ſumus quam vt poſſimus aduerſus tantos Doctores diſputando conſiſtere. Quicquid dixerimus, in errore verſari dicemur: Atque hæc vnica fere cauſa eſt, ob quam huc vſque cum Prædicantibus illis non multum verborum facere voluerimus, ne verbis noſtris offenderemur, indeque occaſionem arriperent, multa ſuper his declamitandi in ſuis concionibus: quamquam hocipſum nobis parum profuit: Nam tametſi verba noſtra non audiuerunt, tamen conantur arcana cordium noſtrorum, quæ ſoli Deo ſunt perſpecta & cognita, adeoque inter nos ſenſus & cogitationes illas, quæ nobis tamen per Dei gratiam nunquam inciderunt, tam fœdi atque craſſe proponere non dubitant, magno cum ſcandalo auditorum, & tam graui ſuper nobis ac ſeuero iudicio, quaſi ipſi Dei perſonam ſuſtinerent. Sed hoc Deo commendamus, qui optime nouit, quare in ſuo iuſto & irreprehenſibili iudicio in nos permittat hæc & alia fieri. Ipſe ſit benedictus in ſecula, de omnibus opprobriis, quæ in nos permittit: detque nobis, vt ea patienter & æquis animis feramus. Scitote quoque hoc pro certo, quamquam nobis, vtpote hominibus, non ſtupidis neque inſenſatis, valde ſit graue, tot tantaſque paſſim pati calumnias atque obtrectationes detractioneſque, multo nos tamen malle iſta omnia pati, quam aliqua facere. Conſolamur interim nos conſcientia veritatis, quæ ſuo ac iuſto tempore patefiet, in lucem prolata. Non dubitamus, quin, ſi cœnobio deſerto improbis artibus ſtudere inciperemus, futurum eſſet, vt à quibuſdam pro bonis Chriſtianis & plane Euangelicis hominibus celebraremur, & à multis laudaremur. Sed miſericors Deus talem à nobis laudem prohibeat. Ignoſcat, quæſo, mihi tua Prud. Fieri poteſt vt modum excedam. Sed quia ſic omnino de nobis deſperas, & tamen ſcribis te ſincere hanc rem agere velle, meum quoque eſt, cor meum tibi aperire clare, ac ſincere negotium hoc tractare, vt ſemper quoque apud tuam Prud. feci. Confidimus etiam Deo, nos nullam inter nos fouere idololatriam: multoque minus errores noſtros agnoſcere recuſamus. Hoc enim Deo & rectæ rationi repugnaret. Quod autem non quolibet ſpiritu nos moueri ſinimus, non poteſt à quoquam vitio nobis verti bona cum ratione. S. Paulus nos docet: Omnia probare, quod bonum eſt tenere & ſequi. Neſcimus vllos aduerſarios, nec cum quoquam factioſe conſpiramus; ſed, proh dolor, ab omnibus fere deſertæ ſumus. Deus noſtri miſereatur. Nouimus quoque, non debere nos fiduciam collocare in Regula noſtræ vitæ monaſticæ, ſed in ſolo Deo, & in vnico eius filio Ieſu Chriſto Domino noſtro, qui nos ſua paſſione & ſancto ſanguine redemit, & cœleſti ſuo patri reconciliauit. Is diuinam ſuam gratiam vobis pariter ac nobis omnibus largiatur, ne ſua paſſio in nobis ſit inanis & irrita. Speramus de tua prudentia, non futuram aduerſum nos tam duram atque inclementem, quam nobis minatur, ſed potius Chriſtianam & fraterna charitate erga nos vſuram: Et (vt magis etiam aperiam viſcera cordis tui) non aliter nobiſcum acturam eſſe, quam velles tecum agi, ſecundum præſcriptum ſacroſancti Euangelii.

Atque

Atque hæc tuæ prudentiæ litteris à me imprudente & rudi fœmina reſponſa ſunto quam breuiſſime. Reuera non ita ſum idonea vt poſſim ad omnia, pro vt res ac neceſſitas poſtulat, reſpondere. Quare ſicubi modum exceſſi, per Deum oro vt ignoſcat mihi Prud. tua. Sicubi vero omiſſum eſt aliquid, quod ad rem neceſſario pertineret, meæ adſcribendum eſt imperitiæ. Nam vt antea dixi, indoctior ſum certe quam vellem, qualemcunque tandem T. P. me eſſe iudicat. Quod ad N. attinet, nunquam nos quidem T. P. habuimus ſuſpectam. Alioquin non ſcripſiſſem tibi. Sed negotium ipſius idcirco tibi ſignificaui, ſi forte nos iuuares, vt à quotidiano onere interpellationum libelleremur. Nam affligimur, moleſtamur atque interpellamur. Et nobis deinde obiicitur, à nobis miſſos eſſe ipſos. Omnes conantur nos docere & inſtituere, quid faciendum ſit nobis. Quod ſi tot haberemus opitulatores, quot informatores & magiſtros, ſatis inſtructi eſſemus, ad reſiſtendum exercitui ruſticorum. Et ſi omnia illa facienda nobis eſſent, quæ nobis conſulunt, regimen habituræ eſſemus mirabilius etiam, quam cœtus erronum illorum qui Zygeini appellantur. Iterum pero mihi abs te ignoſci. Porro quod nuper T. P. ad me ſcripſit, de Domino Oliandro, ipſius doctrinam mihi non probari: Fateor ſane, nullam mihi probari doctrinam, præterquam Chriſti & Apoſtolorum eius. Homines ſunt, homines non minus hodie quam ante mille annos. Verbum autem Domini manet in æternum. Optandum eſſet ipſum docuiſſe rationem auertendæ ſeditionis, priusquam tanta hominum ſtrages fuiſſet edita. Quanquam etiam nunc bonum eſt, ipſum docere, quo pacto futuræ ſit occurrendum. Faxit Deus vt hoc fiat. Omnia curaui deſcribi, etiam Doctoris Wenceslai ſcriptum. Quæ cauſa eſt diuturnæ illius retentionis meæ. Philippum Melanthonem huc vocatum eſſe, perlibenter audio. Iam diu enim eſt, quod de ipſo audiui, virum eſſe perquam probum, honeſtum, & ſincerum, iuſtitiæque amatorem. Non credo ipſi omnia probatum iri, quæ fiunt, inprimis illud, quod homines ad religionem ſuſcipiendam vi cogere nonnulli annituntur, & ad res illas, quæ ipſorum conſcientiis repugnant. Deus ipſi pariter & nobis omnibus ſanctum ſpiritum ſuum largiatur. Eidem T. S. & P. in æternum commendatam eſſe volo. Omnia in bonam partem velim accipias.

T. Prudentiæ & Sapientiæ

Humilis filia Caritas Pirckheimeriana, Abbatiſſa ad S. Claram.

POST SCRIPTA.

PRudentiſſime & ſapientiſſime vir, Domine Præfecte amantiſſime. Litteras tuas heri ſub noctem accepi, legi. Ex illisque intelligo, tuam erga nos fidem. Placet conditio & cum gratiarum actione accepto, vt T. Prudentia, ſed ſola cum Domino Philippo in locum confeſſionis veniat. Deſiderio teneor audiendi illum virum, de cuius moderatione tam multa ex tuis litteris & ex aliis quoque intellexi. Quanquam ego me inferiorem reputo, quam vt poſſim cum tantæ eruditionis viro ſermones conferre. Confido tamen, vbi adeſt moderatio, ibidem etiam humilitatem adeſſe, in qua noſtram neceſſitatem etiam cogniturus ſit, & D. N. M. Deum noſtrum ſpero neutri parti gratiam ſuam denegaturum. Cuperem etiam à T. P. mihi præſignificari, quo tempore ad nos venturi ſitis. Bene beateque Vale.

Abbatiſſa.

VIRI

Digitized by Google

VIRI NOBILIS CHRISTOPHORI SCHEVRLI, I. V. D. ET PATRICII NORIMBERGENSIS COMMENTARIVS,

DE VITA ET OBITV REVERENDI PATRIS ANTONII KRESSEN, I. V. D. PRÆPOSITI NORIMBERGENSIS IN COLLEGIO S. Laurentii.

EIVSDEM SACERDOTVM DEFENSORIVM.

Digitized by Google

CHRISTOPHORO, SCHEVRLO, I. V. D. ACADEMIÆ WITTENBERGENSIS RECTORI LIBERALISSIMO.

GEORGIVS SIBVTVS POETA ET ORATOR LAVREATVS.

Ex Latio nobis veniſti nuper ad Albim
Doctrina inſignis, vita preclarus honeſta,
Moribus argutus, forma vt laudatus Iachus.
Mox tua cum virtus pollebat cognita nobis,
Tota caterua tuas conata eſt dicere laudes.
Poſt vbi compoſitos docto de vertice libros
Effuſos legi, patriam mirabar, & ortus.
Ex te quaeſiui. dixti, Nuremberga parentes
Ipſa meos genuit, me Norica tellus.
Inde nouem crebris Latium me viderat annis:
Sed me Dux fortis Fridericus miſit ad Albim.
Ecce noui quicquam ſit opus, ne hoc carmine dignum.

DOMINO HIERONYMO EBNER SENATORI ET DVVMVIRO, NVREMBERGEN. DOMINO PATRONO ET AFFINI ſuo integerrimo clariſſimoque Chriſtophorus Scheurl, I. V. D. obſequia parata.

PLurimorum beneficiorum, tuæ integritati, humaniſſ. vir fateor me debitorem: quum diſcendi gratia ſedecim annis abſuiſſem, non ſolum ad patres primus retuliſti, de conducendis operis meis, arbitratus me, non mihi tantum, quandoq; oportere illi rationem reddere ſtudiorum meorum: verum etiam triennio hoc, quo pro ſenatu conciuibus, dictaui ius & reipublicę ſeruiui, meam paruitatem complexus es familiariter & benigne fouiſti. Quę res ornamento mihi cœdit & commodo: tu enim hoc fœliciſſimo reipublicæ anno, ad decimum nonum Calendas Ianuarias, concordibus patrum ſuffragiis, Domino & cognato meo, Antonio Tucher: qui iam multo tempore diuina benignitate principem locũ, & primas partes in curia tenuit, deſignatus es Collega: & omnibus acclamantibus huius inclytæ ciuitatis adeptus es primarium magiſtratum, quem duumuiratũ dicunt: id quod toto animo cupio & opto tibi tuisq; ac populo Nurembergenſi eſſe fœlix fauſtumq;, ſicut hucusque fœlix fauſtumque fuit. Quod autẽ ad me attinet, certe in omni vita parum mihi accidit iucundius: quin pro tanto munere quotidie gratias ago Deo immortali, qui tandẽ ſua Clementia ſuos reſpicere dignatus eſt, & quid non agerem? ſententia Platonis eſt, beatas fore reipublicas, ſi eas vel ſtudioſi ſapientiæ regerent, vel earum rectores ſtudere ſapientiæ contigiſſet, & apud Vegetium, nullus eſt, quem oporteat, vel plura, vel meliora ſcire, quam principẽ, cuius doctrina debet omnibus prodeſſe ſubiectis: Hoc eſt, ꝙ Eccleſiaſtici ſcribitur. Regnũ à gente in gentem transferetur, propter iniuſtitias & contumelias & diuerſos dolos. E regione vero, teſtatur Ariſtoteles, iuſtitiã regentis vtiliorẽ eſſe ſubditis, q̃ temporis fertilitatẽ. Tua autẽ amplitudo, in ſuauiſſ. morib. & dulciſſimis litteris, vno cum Reuerendo patre Antonio Kreſs, à puero, & in eodẽ contubernio, ſub iisdẽ rectorib. imbuta atq; educata eſt, vnde veſtra amicitia, quę iuſtitiã religionẽ & Dei timorem fundamentũ habebat, cum ętate creuit, durauitq; perpetuo, quare arbitratus ſum, facturũ me operæ precium, & tibi minime fore ingratum, ſi cõmunis amici vitam, tuæ dignitatis amore, componerem: atq; in mille exemplaria tranſcriptã, tuo nomini dedicarem, vt ita te autoritate & patrono, poſteritati legeretur, ſpero, vt etiam eo pacto, te facile intellecturũ, meã deuotionẽ, ac paratam voluntatem, quo nihil magis cupio, q̃ de excellentia tua, cui beneficiũ dare, recipere eſt, pro virili mereri bene. Si quid igitur integerrime patrone, in me eſt, vel vnquã futurum erit, quod ad tuam, vel tuum, vel tuorũ vtilitatem vel ornamentũ pertinere putaueris, quantuluscunq; ipſe ſum vel vnquã futurus ero, hoc totũ tuæ humanitati ſolemniter ſtipulor, dedico, dedo, voueo, polliceor, imo obnixe rogo, nõ dedigneris vti operis & vigiliolis meis, vale cum pudiciſſ. vxore Helena conſobrina mea, & me habe cõmendatum quemadmodũ hucuſq; feciſti diligenter. Iterum vale ornamentũ populi Nurembergenſis, præſidium & refugiũ meũ. Data ex officina mea litteraria, in profecto diui martyris Chriſtophori, ſingularis patroni mei, anno à partu virginis quinrodecimo ſuper mille quingentos, &c.

AD

Digitized by Google

AD DOMINVM HIERONYMVM EBNER SENATOREM ET DVVMVIRVM NVRENBERGENSEM, REVERENDI PATRIS Anthonij Kreſſi, Iuris vtriuſque Doctoris, & Præpoſiti S. Laurentij vita, per Chriſtophorum Scheurlum Doctorem ædita.

MAiores Anthonii Kreſſi iureconſulti, ſupra ducẽtos annos, quemadmodũ monumenta litteraria teſtantur, Nurembergam incoluerunt, & continuò ex agris & redditibus ſuis honeſte vixerunt: vndè genus Kreſſium apud Nurembergenſes antiquum, patritium, & conſulare habetur, honoratiſſ. familiis affinitate, longa ſerie, frequentiſſime coniunctum. Ipſe in ædibus auitis, apud forum fructuum (vbi ego quoq; fere quinquennio poſt natus ſum) patre ſenatore, matre vero Katharina Löfelholzia, fœmina inſigni pudicitia, in hac tenebra ſuſceptus eſt: anno à partu virgineo octauo & ſeptuageſimo, ſupra milleſimum quadringenteſimum, ad tertium Nonas Februarias: circiter diei horam primam, Sixto 4. & Friderico 3. habenas eccleſiæ & imperii Romani moderantibus. Puer ſingulari memoria & ſumma docilitate, grammaticam didicit. Ferunt à coæqualibus, inter ludendum plebanulum ſubinde cognominatum. Regebat ſub id tempus Laurentinum templum Doctor Laurentius Tucherus, homo magnanimus, ſed ſtaturæ breuis: Cuius imaginem repreſentare, & morum grauitatem præ ſe ferre adoleſcentulus iam videbatur. Fuit hæc puerum compellatio, omen credo futuræ ſucceſſionis in dignitate. Sic M. Tulium in tenera ætate conſtat à condiſcipuls patritiis in medio per viam duci conſuetũ, quod tandem aſſecutam dignitatem ſignificaſſe interpretatum eſt. Miſſus deinde, vt primum per ætatem licuit Ingoſtadium humanitaris & Iuris cœpit eſſe candidatus: vſus præceptore Sixto Suchero iureconſulto, qui tum magna celebritate, ac frequenti auditorio, publico ſtipendio profitebatur, Hic præ ceteris condiſcipulis, Hieronymi Ebneri moribus, probitate & eruditione, vehementer oblectatus, illius ſe familiaritati, immo etiam contubernio dulciter inſinuauit. Quippe trahuntur à conuerſantibus, mores: vt vetus verbum ait, ſimilia ſimilibus lætari. Et iterum: pares cum paribus facillime congregantur. Et Platonis ſententia, bonos omnes inter ſe oportet amicos eſſe, etiam ſi ſint minus noti, quorum mores ſectæque conueniunt, & apud Ciceronem nihil amabilius, nec copulatius, quam morum ſimilitudo bonorum, in quibus enim eadem ſtudia ſunt, & eædem voluntates in his, fit vt æque quiſque altero delectetur, ac ſe ipſo, & iſtæ ſunt veræ diuturnæ amicitiæ, quæ in ſcholis conciliantur. Vixit itaque cum illo, vſque in mortem, fraterne, amice, ſinceriter, coniunctiſſimeque, ſeptemuirum vidit, nec non ſignifetum, & qui in ſenatu primus ſententia rogaretur, parum abfuit, quin & duumuirum conſalutaſſat. Ita integritas vitæ, coniuncta Dei timore, quæ vera eſt prudentia, ad ſummos patriæ honores Ebnerum, vix triginta ſex annos natum cum publica ſalute Dei benignitate euexerat. Deinde quum ſatis lactis hauſiſſet, & iam ſolidiori cibo aptus videretur, Italiam litterarum litteratorumque altricem ac parentem, tanquam ad mercaturam bonarum ortium, petens. Ticinum peruenit, commotus autoritate illuſtris Iaſonis Maini, principis huius ætatis iureperitorum, quem audiuit, donec turbato à Ludouico Sphorcia principatu, Patauium ſeceſſit, cauſa commodioris ſtudii, vbi res pacatiores erant. Vtrobique totum ſe iuri Cæſareo & Pontificio permiſit: ac ſi omne tempus periret, quod ſtudiis non impenderetur, quo melior non euaderet, quantum animo conniti potuit, quantum labore contendere curabat, ne domum rediret, inanis litterarum, cum dedecore gymnaſiorum magiſtrorum, in hunc modum egregiam nominis ſui famam & expectationem de ſe concitauit, Quumque pararet Viennam Pannoniæ contendere: vt quæ priuatim didicerat iura, honeſta conditione alios doceret publice, forte accidit, vt Sixtus Tucherus præfectura Laurentii populi, quam à patruele Laurentio, per ceſſionem acceperat, tametſi renitente ſenatu & grege inuita, libere ſe abdicaret: vt ita à pulcherrimo munere quieſcens, ocium ſibi ſumeret aliquando, & à cœtu hominum frequentiaque, in ſolitudine Deo Maximo tranquillius famularetur. Quum igitur plerique candidati primariam dignitatem ambirent, & patres diu multumque conſultarent, cuinam animas ſuas tuto crederent, quenque ſibi præficerent rectorem, haud ignari. Prælatorum prauitatem plerunque ſubditis præſtare cauſam magni caſus; taceo quod oues aliquando ſuum ſequuntur paſtorem. Et tandem Hieronymus Ebner, vtpote eruditiorum eruditus patronus, & Mecœnas præcipuus, Anthonii virtutum, quam, vt ſupra memorauimus, ab ineunte adoleſcentia perſpectam habuerat, in ſenatu pleno ore dilaudaſſet, patres eius authoritatem ſecuti, vota ſua, in hunc vnum, etſi abſentem & huius rei omnino inſcium, declinarunt, ita enim Gregorius in paſtorali præcipit, locum deſiderantibus negandum eſſe, fugientibus offerendum. Vnde acceptis litteris, ſenatui gratias egit: parenti vero reſcripſit: ſe paterno forſan affectu, huiusce dignitatem, contra decreta canonica ambiuiſſe, certum modo habere, quandocunque hoc reſciceret, ſeſe illa abdicaturum. Ceterum intellexit, omnia ſinceriter, integre, fideliter acta, ſicut reuera

acta erant, Romam contendit, vbi de more Apoſtolico dyplomate expedito, mandataque cura animarum, ſacerdotio inſignitur, mox etiam Senis, diuini & humani iuris doctor, non abſque laude, declaratur. Initio poſtea menſe Aprili, Anno 1504. officio paſtoris ſe totum ad curam commiſſi gregis, quæ duodecim milia communicantium tranſcenderat, conuertit, & plane per omnia vixit vitam, Deo & hominibus acceptabilem. Homo fuit verus, integer, apertus, nihil habuit ficti, nil ſimulati, non ad ocium, non ad ſegniciem ſed ad præclaras res agendas natus videbatur, rem diuinam caſte & pie faciebat, frequenter culpam ſuam dicebat, ſicut etiam aliquos audiuit, aſſidue celebrabat, horas Canonicas & quidem debito tempore, intermiſſit nunquam. Paulum, Hieronymum, Aurelium & Kunegundam, præ ceteris diuinis dilexit habuitque patronos, cum mulieribus nullum ſibi vnquam, aut ſaltem adoleſcenti rariſſimum crediderim fuiſſe commertium: iura eccleſiæ, dignitatis & perſonæ ſuæ tuebatur: Conſtanter anniuerſarios inueteratos reſtituit: redditus parrochiales auxit ſua opera & conſilio, iuxta parrochiam erectum ſacellum animarum, quod nuper indulgentiis vrbis Romanæ, quas ſtationes vocant, perperuo dotatum exiſtit, rem noſtro ſeculo prius non auditam, pari modo reparaturus erat eccleſiolam diuæ Kungūdis, ſi paulo longior vita contigiſſet. Delectatus etiam eſt ingeniis noſtri temporis: Et in magno precio habuit Albertum Durer Nuremberġen. quem ego Germanum Appellem per excellentiam appellare ſoleo. Teſtes mihi ſunt, vt reliquos taceam, Bononienſes pictores, qui illi in faciem me audiente, publice, principatum picturæ, in vniuerſo orbe detulerunt, affirmantes, iucundius ſe morituros, viſo tam diu deſiderato Alberto. Teſtis liber, quem de ratione pingendi, poſt Appellem noſtro æuo ſolus perſcripſit: de quo pictores iudicent, & poſteritas, mihi in meo ſuauiſſime Durer non minus grata ſunt ingenuina probitas, facundia, comitas, facilitas, humanitas. Itaque vnum præterire nequeo, Iacobus Vimphelingius nunquam à me ſine honoris præfatione nominandus capite. 68. Epitomatis Germanorum, tradit: Albertum noſtrum vſum eſſe præceptore Martino Schön Columbarienſi, ceterum Albertus ad me, hoc ſignificantem ſcribit, ſæpe etiam coram teſtatur, patrem Albertum is ex vico Cula propè Voradium ciuitatem Hungariæ natus erat, deſtinaſſe quidem, ſe adoleſcentulum, tertium decimum annum natum, Martino Schön, ob celebrem famam, in diſciplinam traditurum fuiſſe, & ad eum, eius rei gratia dediſſe etiam litteras: qui tamen ſub id tempus exceſſerit, vnde ipſe in Gymnaſio, vtriusque noſtrum vicini & municipis Michaelis Wolgemuts, triennio profecerit, tandem peragrata Germania, quum anno nonageſimo ſecundo Colmariam veniſſet à Caſpare & Paulo Aurifabris & Ludouico pictore, item etiam Baſileæ à Georgio aurifabro, Martini fratribus ſuſceptus ſit, benigne atque humanæ tractatus: Ceterum Martini diſcipulum minime fuiſſe, immo ne vidiſſe quidem, attamen videre deſideraſſe vehementer. Sed de Alberto alias plura. Ad Anthonium redeo. Is quod nobiliſſimi ciuis eſt, patriæ ſuæ augmenta cogitauit: Non cenſebat fœlicem rempubl. non modo turpe ſtantibus mœnibus & ruentibus moribus. Habere quæſtui rempub. non modo turpe, ſed ſceleratum etiam, & nepharium ducebat, ſi qui honores & iura venalia habebant, hos perpetuo bello, & eo quidem acerrimo perſecutus eſt. Nullam putabat ciuitatis, peſtilentiorem gladem excogitare poſſe, quam rectorem prudentem, qui prudentia & potentatu ſuo abuteretur, nihilque minus cogitaret, quam Deum: hunc quam primum è medio tollendum dictabat. Sæpe Platonem, teſte Laertio, interrogatum, qualium locorum vel vrbium habitatio vitanda eſſet: reſpondiſſe aiebat, non habites, vbi ſumptus lucra exuperant: vbi mali præualent bonis, & vbi plurimum domini mentiuntur & periurant, E contra vero, ſi qui publica commoda priuatis anteponebant, his ſingularem ſedem, apud ſuperos collocatum aſſerebat. De Anthonio Tuchero patre patriæ ita ſentiebat, vt diceret, eo abſente, ſenatum viduum, & eo ſtante, ſaluam fore rempub. atque incolumem. Rogatus qualiter ciuitas bene regi poſſet? Reſpondit, ſi maiores Dei mandata cuſtodierint, & ſecundum legem vixerint, Illud Biblicum frequenter in ore habebat: à verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius ſtercus & vermis eſt: hodie extollitur & cras non inuenietur: quia conuerſus eſt in terram ſuam, & cogitatio eius periit. Homo proponit inquiens, Deus autem diſpouit. Item illud Hieronymianum. Bene eſt, quod malitia habet non tantas vires, quantos conatus, periret innocentia, ſi ſemper nequitiæ coniuncta eſſet ſapientia, & totum quicquid cupit calumnia præualeret. Sæpe teſtabatur ſcripturam vſuuenire, diuino etiam indicio comprobatum oſtendi, quæ quis aliis fecerit, eadem patiatur. Cum Paulo ſcimus ait quis dixit: Mihi vindictam, & ego retribuam. Aurelio etiam Auguſtino ſubſcribebat, qui ſine Saluatore ſalutem vult habere, & ſine vera ſapientia, æſtimat ſe prudentem, fieri poſſe non ſanus, ſed æger, non prudens, ſed ſtultus in ægritudine aſſidua laborabit, & in ciuitate noxia demens & ſtultus permanebit. Quapropter ipſe in Dei timore ſemper ambulabat, quando curiæ limen introibat abiecta priuata charitate, publicam induebat, non ſtatus, non dignitatis rationem habuit, nihil amicitiæ, nihil odio datum, non ſanguinem, non amicis pepercit, prout quisque meritus erat, ita eum ciuiliter damnandum, vel abſoluendum pronunciabat. Orta contentione cum vicinis, liceretne mercatori dare centum, & eis ſaluis pacto quotannis recipere quinque, ipſe partem negatiuam, vtpote

magis

Digitized by Google

magis piam & conſcientiæ amiciorem ſuſtinuit, aduerſariorum argumenta luculenter refellens extat ſuper ea re conſilium egregium, quo facile ſe oſtendit clariſſimum fuiſſe iureconſultum. In conſolationibus propter dignitatem, primus de iure reſpõdebat, ita diſſerebat, acute, grauiter, modeſte, ita in vtramque partem factum liberabat priusquam decerneret, quem hominem ſæpe ſtupidus fuerim admiratus, qui ætatem virtute longe ſuperauerat, priuatim quoque multos clientulos, etiam pauperes, pupillos, & viduas patrocinio iuuit, quorum cauſas paſſim tutatus eſt, diſſidentes item coniuges conciliauit ſedulo, Alioquin paucis admodum familiaris, ſicut etiam in conuiuiis rariſſ. acceſſu tamen faciliſſime, nimium hoſpitalis non eſt habitus, ſed temporis & pecuniæ parcus, attamen egenis, maxime erubeſcentibus, honeſto ſanguine natis, nec non infectis morbo gallico, clam egregiam opem ferebat, illius Hieronymiani memor: Menſulam tuam pauperes & peregrini nouerint, tu cum illis Chriſtum conuiuam noueris. Et iterum: legi, relegi, perlegi, nunquam vidi hominem pium mala morte perire, ſupra omnia diligentiſſimum patremfamilias egit, ex præſcripto dirigebantur ſingula, mediocri cibo vtebatur, non exquiſito & lauto, cibos raro ſibi apparari iuſſit, quod apponebatur hoc edebat, vini parciſſ. dilutique ac leuis magis quam auſteri amator, circa cultum corporis, neque moroſus neque negligens, habitui ſacerdotali amictus, ſolitudine gaudebat, publico frequenter abſtinens, præter eccleſiam & curiam, alienam exiſtimatione apud ſe lacerari nunquam paſſus eſt, delatores ſummo odio habens, ipſe ad iudicandum tardus. Quibus artibus patribus conſcriptis admodum gratus, & apud vniuerſam ciuitatem haud mediocris authoritatis haberi cœpit, ita vt quibuſdam in dubium veniſſe ſciam, contuleritne ipſe plus dignitatis Præpoſituræ an acceperit? Homo fuit ſtaturæ modicæ, corpus natura illi dederat gracile, macilentum & continuis laboribus exhauſtum, molli carne caput habuit ante annos, multa caluicie inſigne, in vniuerſum albenti colore, decente rubore interſperſa, ceſiis & vigilibus oculis, dentibus quoque candidis & æqualibus, aſpectu ſaueritatem facilitate conditam oſtendebat. Poſtremo gentem Tucheram, vtpote maxime eminentem elegit, cum qua affinitatem conſtitueret, collocata in vxorem ſuauiſſ. fratri Chriſtophero, mox ſenatori, Helena Tuchera, ſorore mea amitina, cui mulieri cuncta bona à Summo opifice & natura data ſunt, procera ſtatura, facies candida, moderatus rubor, facundia ſuauis, ſermo comis & tardus, grauitas morum, prudentia ſingularis, amor mariti, obſeruantia ſacri, ſanctimonia vitæ, & quod omnium amabiliſſ. eſt, pudicitia præcipua, Dei timori coniuncta, quas animi & corporis dotes, in fratria ſummopere dilexit coluitque perinde ac dimidium animæ ſuæ, vt Helenam compellaret margaritam, mel & delitias ſuas, addo etiam vnicum ſolatium ſuum, quam animi cauſa libenter adibat, habuitque amaſiam dulciſſ. diem nuptiarum indixit, decimo ſexto calendas februarias, anno dominico tertio decimo, quam præſentia ſua illuſtrauit, patronus meus Hippolitus Eſtenſis, Romanæ Eccleſiæ tituli S. Luciæ in ſilice diaconus, Cardinalis optimus maximus, qui Iulium ſecundum declinans, eo die, me Senatus nomine obuiam progrediente, Nurembergã forte venerat, nullo non honoris genere exceptus. Ceterum quin omnia ex ſententia ſuccederent, vt ſunt res humanæ, fragiles & caducæ, comprobatum eſt illud Plinianum: ingenium præcox ſignum eſſe præmaturæ mortis. Itaque in magna fœlicitate cœpit Anthonius graui atque ardentiſſime, ne dicam peſtilenti febri affligtari, quo genere morbi etiam Philippum Beroaldum, præceptorem meum proch dolor vidi excedere, tantæ autem conſtantiæ & fortitudinis fuit, vt tota ægritudine, impacientiæ aut perturbationis nullum vnquam ſignum dederit, neque mortem exhorruit, ſed ſigna integerrimi Chriſtiani, omnibus in rebus præ ſe tulit, ſua innocentia & conſcientia bene actæ vitæ fretus, petiit ſponte ſacramenta omnia, quo viatico magna deuotione communitus, accerſito prætore ſe fecit a patre emancipari, mox condidit teſtamentum, quo Chriſtum inſtituit hæredem, cauitque perpetuo, ſingulis angariis memoriam ſuam miſſis & vigiliis celebrari, deinde ſancto Laurentio librum miſſalem vbi ſe effigiatum, his verbis: Delicta iuuentutis meæ ne memineris, indiuiduæ Trinitati, præſentauit patrono ſuo, quem exquiſita cura parabat, aureis quaſi centum donauit cauſa mortis, pariter monaſterio in Bildenreut propter ſororem Magdalenam ſanctimonialem, aureos quinquaginta, nec non cenobio ſanctæ Claræ, cui ob virtutem meæ Charitatis Pirckheimerin abbatiſſæ ſingulariter afficiebatur, aureos centum prælegauit, quæ mulier vniuerſi fœminei ſexus, ſingulare decus & ornamentum præcipuum habetur, denique quidquid in egregiam fœminam laudis dici poteſt, & in hac vna beneficio naturæ collatum eſt. Ita iam video multo tempore in ciuitate noſtra, vſũ venire, prout quisque ingenio aut potentia præſtat, ita charitatis dexteritatem, eruditionem, humanitatem, eloquentiam, ſapiẽtiam, integritatem certatim colit, ſuſpicit, amat, diligit, miratur, reueretur que, patri vero grandæuo hæreditatem maternam, quippe mater pridie Nonas Martias Anno 1505. naturæ debitum ſoluerat, reſtituit, aſcriptis Chriſtophoro, Georgio & Katharinæ Schulerin fratribus, nec non amicis, legatis quibuſdam, diligenter prouidens, vt quidquid ex eccleſia percepiſſet, hoc totum exemplo ſui prædeceſſoris, cuius veſtigiis libenter inhærebat, ſecundum Hieronymi, & canonicas ſanctiones pauperibus reddetur, bona vero aduenticia, & quæ conſul-

tationibus pepererat, amicis diſtribuerentur, & quoniam in Sixtina veſtigia incidimus. Ipſe quoque de reſtituenda ſenatui dignitate cogitare cœperat; quam etiam vita comite reſtituiſſet, ita in ſolitudine Deo & ſibi commodius viueret: quanquam aliquibus perſuaſum ſit, ſalubrius mortuum fuiſſe paſtorem, quam priuatum: iuxta illud, paſce oues meas, & iterum: redde rationem villicationis tuæ. Condito teſtamento Bilibaldum Pirckheimerum, vndecunque eruditum & Lazarum Spengler, ſenatus ab epiſtolis, hominem amœni ingenii & gnauum, accerſiri curauit: quin eorum acceſſu lætatus, cum eis de rep. ſuauiter interlocutus eſt. Ceterum ingraueſcente quotidie maligni febris ardore, ſimul ac capitis dolore tam vehementi, vt abſque ſumma difficultate audire non poſſet, cum iam quintum decimum diem lectulo æger decumberet, vix duas horas priusquam animam efflaret, collacrymantes, vt credere pium eſt, probum patrem & amicos circumſtantes, iuſſit eſſe forti animo, monuitque bene viuere, & Deum timere, conſtantiſſ. aſſeuerans non poſſe male mori, & ſi ipſe proch dolor is non fuerit, qui bene vixerit, nihil inſuper mali eſſe in morte, quæ finis ſit ærumnarum & ianua paradiſi, vnde dolore vacuo temperarent, & potius pro ſe rogarent, in omnibus Deo gratias agentes. Fratriæ vero accerſitæ, quæ tota infirmitate nunquam diſceſſerat, & propter continuos ſingultus & mœſtas vigilias, iam faciem mutauerat, iunxit dextram & ſtrinxit, quodque difficulter ſine lacrymis refero: Vale inquiens, vale mea Helena, & eſto fœcunda marito tuo: aliud nihil in te deſideratur, in hunc modum omnibus valedictis, & anima Deo commendata, leniter extincto ſimilior quam mortuo, anno tertio decimo ſupra quadringentos & mille, anno regiminis decimo ad ſeptimum, Idus Septembris, qui dies diuæ Kunegundæ patronæ diœceſanæ ſacer erat. Horam circiter primam ante noctem, quum iam finitus eſſet cantus, quo ſingulis quintis feriis ex ritu, apud nos anguſtia domini honoratur, cui diligenter adeſſe conſueuerat. Funus ſequenti die, octo domeſticorum ſacerdotum, quos capellanos dicunt, humeris elatum, proſequuntur optimates quinque, accurrente tota plebe, me quoque ordine progrediente, non abſque frequentibus lacrymis, quippe non eram neſcius, quantam iacturam paſſa eſſet dulciſſ. patria mea, moriente tanto ciue, in quo virtutes & iuſtitia cum ætate creuerant: Cuius opera vendicandi reip. libertatem maxime neceſſaria erat, quamquam illo interceſſore & nuncio apud Deum, crediderim ſerenitatem ſubſecutam tempeſtati, cadauer peractis de more exequiis ſepelitur in Baſilica Laurentiana, pro maiori altari diui Laurentii, tutelaris noſtri Dei, indutum lacera caſula, quam in ſacriſtia quoties viderat, ita exhorruerat, vt tandem efferre mandauerit, ac ſi futurum illius vſum triſtrem funebrem auguratus ſit, ſic etiam paulo ante, optime adhuc valens, quibusdam libris Chirographo inſcripſerat, hunc codicem delego ego Antonius Kreſſ. Doctor & præpoſitus bibliothecæ Laurentianæ, quæ res memorem me facit eius, hoc in libro Alphonſi Borgæ, poſtea Caliſti tertii de execrandis Turcis, in pontificia dignitate repertum memoratur. Hieronymo autem Ebner, cuius memoria mihi ſacro ſancta eſt, ob ſingularem fidem ac integritatem, vna cum parente Antonio & Ioanne im Hof, quam familiam etiam multi fecit, vltimæ voluntatis executio credita demandataque, quo defuncto monumentum, & ſimulacrum æneum ſub ſtatua ſua diuo Paulo dicata, iuxta aram magnam poſuere, vixit annos triginta quinque, menſ. ſeptem, dies quatuor, mortuus eſt ingenti de ſe relicto deſiderio, & optimo nomine. reuiuiſcente autem republica, quippe non poteſt niſi ſalua eſſe ciuitas, vbi Magiſtratus dantur bene meritis, vbi honores tribuuntur bonis. Cuius rei locuples argumentum eſt, quod decedente Anthonio, patres quaſi ſummam vrbis dignitatem, ſpretis candidatis patriciis, decernunt abſenti, inque demortui locum Pontifici Romano præſentant, Georgium Beham Theologum eruditum & præſtantem, qui tum Moguntiæ Canonicus diuæ virginis ad duodecim gradus, ſacras litteras, frequenti audientium turba, magna dignitate profitebatur, nullius rei minus gnarus aut ambitioſus, quam huiuſce nominationis. O diuinum conſilium, o gratiam cœlicam, o beatum populum. Remiſit nuper ſenatus plebi tributum annonæ, moriar, ni credam, magis placuiſſe patres ciuibus, hac nominatione, quam remiſſione tributaria, tunc annona vilis eſt, quando magiſtratus, cum Dei timore, coniunctam habent potentiam. In hac electione nihil datum ſanguini, nihil ambitioni, nihil præcibus: ſolius eruditionis, ſolius integritatis, ſolius bonæ vitæ habita ratio, tametſi genus Beham, apud noſtrates honeſtum ſit, antiquum & probum, in quo, hoc tempore plures docti conſpiciuntur, quam in aliqua alia domo, quocunque nomine cenſeatur. Ita rari ſunt, apud noſtros patritios, immo ciues omnes, eruditi, libenter dicerem: inſtruere nos vniuerſam Europam ingeniis & artificibus noſtris, ſolos ingenuis diſciplinis elaboratos oportere nos ab exteris inuehere quos paucos habemus, haud ſcio, quo alio remedio, publicus luctus mederi potuerit, niſi hac vna ſurrogatione, neque quisquam fruſtratus eſt opinione, & hic quoque præpoſitus quotidie celebrat, prædicat; ita caſte, ita probe, ita ſancte viuit, vt nos ceteri ex eius vita, viuendi normulam mutuemus. Homo iuſtæ ſtaturæ, capite caluo, colore inter aquilum & candidum, quinquaginta duos annos, & ad litteras natus, qui à puero nihil aliud fecit præter legere, docere, orare, ſummus amicus & maior meus honorandus, quem Deus publicæ ſaluti diu conſeruet fœlicem: qui non minus me diligit, quam Helenæ matris meæ frater amitinus, Melchior Pfintzing diui Sebaldi

baldi Præpoſitus & Cæſaris à Conſiliis. Audite viri Norimbergæ, lex gregis eſt flamma paſtoris, ſi vultis diu regere, ſemper ſic eligite, habete Deum præ oculis, eſtote memores ſalutis animarum veſtrarum, cogitate quæſo quare maiores veſtri inſtituerint redditus Eccleſiaſticos. Date honores viro, non virum honoribus, ſed forte hoc fato quodam accidit, quippe vulgo perſuaſum eſt, diuum Laurentium apud ſummum Deum impetrare ſolitum, vt ſuæ Eccleſiæ ſemper hi præficiantur, qui ſunt boni, eruditi, egregij, integri & ſalutis Reipubl. & commiſſæ gregis & amantes, & auidi: quemadmodum iam longa ſerie, & quaſi vltra memoriam noſtram, cum publica lætitia, compertum habemus, benignitate diuina, cui laus gloria & honor, in ſempiterna ſecula, & vltra, amen.

Finit vita D. Antonij Kreſſen, I.V.D. & præpoſiti S. Laurentij, ad dominum Hieronymum Ebner, ſenatorem & duumuirum Norimbergenſem, per Chriſtophorum Scheurl. iureperitum, ſupra mille quingentos. **Laus ſoli Deo, &c.**

Fortes fortuna formidat.

C. S. D.

Digitized by Google

CHRISTOPHORI SCHEVRLI I. V. DOCTORIS LIBELLVS, DE SACERDOTVM AC RERVM ECCLESIASTICARVM PRÆSTANTIA, TAM CHRISTIANIS

quam Ethnicis exemplis abunde demonſtrans, Deo dicatis bonis ſub interminatione futuri & præſentis iudicij laicis abſtinendum fore atque parcendum. Clericos autem etiam malos honorandos, & cum eorum bonis, diuino ac humano iure ab omnibus exactionibus & muneribus ita immunes eſſe, vt eis aut rei Eccleſiaſticæ iniuriantes anathema ſint, & plerumque mala morte pereant. Quod & inſcribi placuit:

SACERDOTVM DEFENSORIVM.

AD IOANNEM SCHEVRLVM IVRIVM DOCTOREM, Canonicum multiiugum, Vratiſlauienſis Antiſtitis Vicarium, Richardi Sbrulij Endecaſyllabon.

Joannes relegas tuum libellum,
Hoc eſt, auſpiciis tuis vagantem:
Is ſi forte tibi quater legatur
Vultu Socratico quater placebit:
Tam pulcher, placidus, pius, politus,
Quando religio fideſque noſtra
Hoc ſe ceu ſpeculo videt libello:
Hoc ſe ceu clypeo ſimul tuetur.
Ergo te moduli monent amici,
Qui de pectore confluunt amico:
Ioannes relegas tuum libellum,
Qui te præcipue petit patronum.

R. S.

RICHARDVS SBRVLIVS AD DOCTOREM CHRIſtophorum Scheurlum:

Hic Scheurlina ſimul, Tucherinaque ſigna refulgent.
Quæ doctor gemini Scheurle parentis habes.
Hæc duo, diuerſæ celebrant inſignia gentes
Sarmata Pantheram, Noricus Ethiopem.

CLARO AC INTEGRO VIRO DOMINO IOHANNI SCHEVRLO, PATRICIO VRATISLAVIENSI, I. V. DOCTORI, CAnonico Auguſtano, Tridentino, Legnizenſi & Vratiſlauienſi, Archidiacono Glocouienſi, aulæ epiſcopali Vicario & Officiali generali, agnato ſuauiſſimo iucundiſſimoq;, Chriſtophorus Scheurlus Doctor fœlicitatem.

QVum aliquando Romani Aſiam ingreſſi Ilion veniſſent, mutua gratulatio Ilienſium ac Romanorum fuit, Ilienſibus Æneam ceteroſq; duces à ſe præfectos Romanis ſe ab his procreatos referentibus: Tantaque lætitia omnium fuit, quanta eſſe poſt longum tempus inter parentes & liberos ſolet. Sic ego quoq; (ſi modo licet ima ſummis comparare & diſſimili vti ſimilitudine) quum nuper pro Principibus Saxoniis, apud Monſterbergium legatione functus eſſem: vt primum Vratiſlauiam ciuitatem nobilem & potentem Sleſitarum

rum

Digitized by Google

rum caput redij, ſummum ac præcipuum tibi ac mihi ſtudium fuit; nos inuicem viſendi & in mutuos amplexus veniendi, vt qui eouſque, & ſi arctiſſima neceſſitudine iuncti, ſolo tamen nomine & fama noti, nos mutuo colueramus, etiam præſentes, coramque amicitiam conſtitueremus, atque beneuolentiam, & plane ſumus tanta voluptate affecti, quanta ſolent affici ingenui agnati, nunquam ſibi viſi, ſc. ſtudiorum tantum & morum ſimillimi: ita vt vterque eum diem niueo lapillo non immerito ſibi ſignandum putauerit. Ceterum dum inter cœnandum ſermo natus eſſet, qui tum maxime per omnium ora volitabat, de rege ſcilicet Vladiſiao, quod à clericis ſuis iterum intolerabilia tributa exigeret, neque in vſus domeſticos verteret, ſed proceribus ſuis elargiretur, multa vtrinque egregia ac præclara diſputata ſunt atque commentata de ſacrarum rerum præſtantia ac ſacerdotum dignitate. Tu ſacros codices percurrebas, ego gentilium hiſtorias allegabam. Alter pios cultores ſummis laudibus in cœlum tollebat, alter ſacrilegos aceruatis teſtimoniis ad inferos deprimebat. Hinc ſacerdotum & religionis obſeruatoribus ampliſſima præmia proponebantur. Illinc ſacrarum rerum exactoribus clades iacturæ & manifeſtum exitium interminabatur. Sed dum alió ſe noſtra flecteret oratio, dixiſti me tibi gratum facturum, ſi eas cogitationes noſtras aliquando ordine in litteras referrem. Ego vero etſi imbecillitati meæ non ignarus, attamen nihil magi optans quam tibi morem gerere, qui es ſingulare decus & columen familiæ noſtræ, mox vt Wittembergam ad officinam meam litterariam reuertor, vix ſumpto calamo ex Senatuſconſulto decernitur mihi prouincia cuiuſdam Sarmatæ ſacerdoti inſigniendi. Vnde initio concilio, iudicaui me & tibi & candidato, addo etiam vniuerſæ concioni facturum ſati, ſi ad illuſtrem Academiam noſtram orationem haberem, qua nonnihil Celſum Veronenſem Canonicum ſecutus, autoritate & ratione abunde demonſtrarem colendos eſſe ſacerdotes, contenderemque ſuper omnia rebus ſacris parcendum eſſe atque abſtinendum. Et profecto (ni fallor) ea oratio viſa eſt multis ex patribus, qui tum frequentes, & vt ita dicam, turmatim gratulatimque conuolauerant, luculenta, erudita Chriſtiana, præcipueque Ottoni & Sbrullio meis digna iudicata, quæ publico donaretur atque libertate, tanquam ſacerdotum defenſorium, & rerum Eccleſiaſticarum fortiſſimum propugnaculum. Eam igitur clariſſime vir, in mille exemplaria transſcripta ad te tranſmitto, & celeberrimo nomini tuo nuncupatim dedico, vt ſit meæ in te obſeruantiæ perpetuum monumentum, ſimulque intelligas me accepti beneficij minime eſſe immemorem. Quippe vt reliqua taceam aduentum meum in ſignum ſuſceptæ lætitiæ auro & gemmis exornaſti, quod aſſerebas Doctori annulos conuenire. Et me hercule oratio noſtra tota ſacerdotalis, tota religioſa, tibi quoque meo iudicio quam belliſſime congruit, qui es totus probus, elegantior, politus, modeſtus, hamanus, religioſus, & ſacerdotum gemma ac præcipuum ornamentum. Ceterum quum lux & cultus ſacerdotalis doctrina ſit, tu in Italia & maximæ Romæ ita de ingenuis diſciplinis, & Scæuolarum ſcientia meritus es, vt domum tuam effeceris Vratiſlauienſium oraculum, vt tuo grauiſſimo iudicio fere omnes lites, quæ in prouincia oriuntur, iuſte ſapienterq; diffiniantur, quem maximus antiſtes Iohannes Quintus tam charum hodie habet, quam olim Panetium Scipio, Ariſtandrum Alexander. Quum itaque munera etiam aurea qualia tua fuere quandoque interitura ſunt. Chartacea vero nullo ſenio oblitterantur, ſed vetuſtate ipſa ſanctiora fiunt durabilioraque; munus noſtrum non minus pretioſum quam aureum, neque minus fulgens quam gemmeum tibi potiſſimum videri debet, qui optime noſti bona animi tanto extrariis præſtare, quanto animus corpori antecellit. Suſcipe ergo libellum noſtrum hilari fronte, & obuiis (vt aiunt) manibus, quem vt legeris & boni conſuleris, eius quoque reuerendiſſimo Epiſcopo domino meo ſingulari ceteriſque concanonicis tuis, quorum amicitiæ me inſinuaui, atque familiaritati legendi copiam facias, & vt eis me commendes, te oratum velim. Interea vale & viue Neſtoreos annos, meque agnatum tuum mutuo ama. Iterum vale. Wittenbergæ ex ædibus noſtris. Calendis Martias, anno à reconciliata diuinitate vndecimo ſupra ſeſquimilleſimum.

ORATIO DOCTORIS SCHEVRLI, DE SACERDOTVM ET RERVM SACRARVM LAVDE, HABITA AD ACADEmiam Wittembergenſem in promotione Andreæ ſacerdotis Sarmatæ, die decima Februarij, anno milleſimo quingenteſimo vndecimo.

Chriſti Optimi Maximi, Mariæ reginæ cœli, totius cœleſtis hierarchiæ auxilio ſuppliciter implorato.

MAndata mihi hodierno die prouincia Andreæ ſacerdotis noſtri promouendi generoſe Rector, patres conſcripti, ne illam illotis manibus aggrederer, iudicaui me operæprecium facturum, ſi de ſacerdotum ac ſacrarum rerum laude paucula quædam perſtringens, apertiſſimis exemplis ac ratio-

Digitized by Google

rationibus,variç atq; ornatç manifeſtum facerem diuina numina ſequentibus,omnia proſpera euenire,aduerſa & horrida ſpernentibus, hoc eſt, eos qui ſacerdotes honorant, & res ſacras intactas inuiolataſque ſeruant,bene habere. Econtra vero cum his, qui non verentur Dei miniſtros irreuerenter tractare,& Deo dicata bona in prophanos vſus commutare,peſſime agi.

Quæ res vobis omnibus grata & iucunda eſſe debet. Nemo enim ex vobis erit, qui in commendandis rebus ſacris non ſentiat fuiſſe ſe in his quam ampliſſime commendatum,ac ſi qui ſacri initiati non ſunt, attamen omnifaria eruditione referti, quæ cum ſacerdotio ita iungitur, vt roſæ liliis miſcentur,& gemmæ auro cluduntur. Quippe religio vitiorum expultrix Deo nos conciliat, & vinculo pulcherrimo connectit. Doctrina vero virtutis indagatrix imo ipſa virtus animos noſtros exornat,excolit,venuſtat.

Propter hanc vicinitatē, Pythagoras ille philoſophiæ primus nuncupator, inter plurima quæ humano generi ſaluberrima documenta præcipit.Cum primis monet Deum religione colendum eſſe, animum diſciplinis excolendum,adeo quod conditores Eccleſiaſticæ litteraturç celeberrimi prodiderunt.Cæcum animalDeo offerri quotieſcunque illitteratus ſacris initiatur,fitque aſcriptitius militiæ religioſæ,quod tam ciuiles quam canonicæ leges diligenter prohibuerunt.

Omitto quod in vniuerſum ad omnes pertinet inſtituta cauſa & oratio hoſtra: quoniā Chriſtiani nominis decus,Chriſtianæque religionis ratio præcipue cuſtoditur, ſi inter alia quoque res ſacroſanctæ immaculateque cuſtodiantur. Omnium nempe rerum (Ariſtotele teſte) prima cura eſſe debet religionis ſacrificiique diuini,deinde reipublicæ, poſtremo vero priuatæ.

Quibus de rebus ſermo habendus ſit audiſtis, vtpote de his, quæ neque auribus veſtris iniucundç,neque mentibus infructuoſç futuræ ſunt,quæ dum à nobis ſummatim pertractantur vos quæſo, (ſicuti facere conſueuiſtis) benigne attenteque audire dignemini.

Prouerbio celebrari ſolet. Amantem Deum colere & ſacerdotes. Sacerdotes inquam quos ipſe Chriſtus honorauit dum ad eos leproſos mitteret,qui quantum ad ſacramentorum diſpenſationem attinet, vicarij Dei ſunt, & Apoſtolorum locum tenent, & lumen mundi ſunt, quos nemo dubitat regum & principum omniumque fidelium patres & magiſtros cenſeri,quum videamus illorum colla genibus eorum ſubmitti, quorum dextra oſculata ſe credunt orationibus communicari vel muniri,qui diuinis eloquiis aliquando dij, aliquando angeli vocantur. Scriptum eſt enim: Diis non detrahes,ſcilicet ſacerdotibus.Et apud Prophetam: Labia ſacerdotū cuſtodiunt ſcientiam,id eſt,Iuſtitiam & legem exquirunt ex ore eius,quia angelus Domini exercituum eſt. Ita Gregorius ad Mauricium Imperatorem,& repetitum eſt in Decretis canonicis,11.q.1.

Ceterum dum annales reuoluo,monumenta & hiſtorias,inuenio nullum vnquam tempus, nullam ætatem extitiſſe, in qua ſacerdotes tam illiberaliter atque indigne habiti fuerint, ac noſtra tempeſtate. Apud Ægyptios namque (autore Diodoro) quum vectigalia omnia tres in partes æquiſſime diuiderentur: primam ſibi partem ſacerdotes vendicabant. Tantaq; apud eos auctoritate erant, vt eorum conſilio & auſpicio cuncta gererentur,immuneſq; & ab omni prorſus onere liberi; ſecundum poſt Reges dignitatis locum obtinebant.

Indi vero quum vniuerſum populum in ſeptem tribus diuiderent, primam ſacerdotum tribum conſtituebant, quam quidem ab omni opere & onere liberam, ſummo cultu, ſummo honore dignabantur.

Apud Æthiopes ſacerdotes templorumque cultores tanto in honore fuerunt, vt ex ipſis ſolum regum ſumeretur electio, quodque incredibile dictu putatur, tanta fuerunt autoritate, tantaque illis fides adhibebatur, vt quum ſibi videretur regibus nunciarent, vt mortem oppeterent. Ita enim dicebant, Deorum ſuorum iubere reſponſa. Quam ob cauſam omnes reges vſque ad Ptolomæi ſecundi tempora,ipſis ſacerdotibus non vi neque armis coacti, ſed ex veteri quadam conſuetudine ſponte paruiſſe & mortem oppetiiſſe traduntur. Vnde hunc ſuæ tantæ pietatis in Deos gloriantur fructum mercedemque tuliſſe, quod nihil illis hoſtilis incurſus, nihil vnquam inimicorum crudelitas obfuit,quod nunquam ſub externarum gentium ſunt poteſtatem redacti. Nam Cambyſes Perſarum rex potentiſſimus,quum infeſtiſſimo bello eos ſemel aggreſſus fuiſſet,maxima ſuorum ſtrage accepta, totum pene exercitum turpiter amiſit. Hercules ac Dionyſius toto orbe peragrato, Æthiopes propter eorum ſummam religionem intactos reliquiſſe feruntur.

Concilium Lateranum librorum Geneſeos meminit. Vbi etſi Ioſeph ille ſanctiſſimus præfectus, vniuerſam Ægypti regionem ob famis ſæuitiam in poteſtatem Pharaonis redegiſſet: ita vt vſque ad Moyſen (ſacro id atteſtante eloquio) quinta pars omnium fructuum regibus ſolueretur. Sacerdotali tamen terra, & quæ ad ſacerdotes templorumque cultores pertinebant, ab hac lege immunia permanſerunt. Non ſolum ingentia illis prædia contulit Pharao: licet diuinæ legis inſcius, verū etiam ex publicis horreis toto famis tempore ſtatuta cibaria præbuit, quapropter nequaquam ſicut ceteri omnes poſſeſſiones ſuas ac vtenſilia reliqua vendere compulſi ſunt, neque maxima rerum penuria & acerrima fame quantumuis paruum tributum, vel exactio prædiis ſacerdotalibus iniuncta fuit.

Quid

Digitized by Google

Quid Romanos commemorem, nonne apud illos ampliſſima ſacerdotia ſacrorum miniſtris conſtituta erant: Nonne ſummum illis ſtudium, ſummaque vigilantia fuit, non ſeruandæ ſolum, verumetiam amplificandæ religionis. Omnia namque (vt placet Valerio maximo) poſt religionem ponenda illa ciuitas duxit, adeo vt ipſis ſacris, ſummi quoque magiſtratus ſeruire non dubitarint. Ita demum ſe humanarum rerum imperium ac principatum aſſecuturos exiſtimabant, ſi diuinæ potentiæ religioſe fuiſſent famulati.

Intelligebant enim cuiuſq; Reip. optima gubernacula quibus conſeruatur, augetur & propagatur imperium, duo præcipua eſſe, religionem ſc. atq; iuſtitiam, quibus quidem ſtantib. & imperium ſtare neceſſe eſt, & pariter cum labentib. labi. Huiuſcemodi itaq; artibus & inſtitutis magi quã armis imperium terra mariq; latiſſimum facile parauerunt. Vbi vero hæ artes & optimæ diſciplinæ labi ac declinare cœperunt, illico imperium quoq, ipſum magis ac magis, minui ac retrofluere cœpit.

Xenophon Philoſophus egregie luculenterque deſcribit Ageſilaum clariſſimum Imperatorem templa, quæ etiam inter hoſtes erant ſummo ſemper ſtudio, ſummaque diligentia venerari ſolitum, exiſtimantem immortalem Deum non inter amicos ſolum, ſed etiam inter hoſtes pia religione colendum, parique modo Dei ſupplices atque cultores etiam inimicos nullo penitus pacto vexari patiebatur. Abſurdum quippe ac immaniſſimum ſcelus eſſe dicebat, vt quicquam ex templis delubriſque diuinis vnquam demeretur, aut eorum ſacerdotes damno ſeu aliquo afficerentur incommodo; quapropter capitali admodum odio tales impios, taleſque ſacrilegos ſemper inſectabatur. Hoc namque pacto & hoſtes debellare & exercitum ſuum ſtrenue deducere poſſe ſperabat.

Iulius Cæſar gladium ſuum in templo Aruenorum ſuſpenſum, tanquam ſpolium à ſummo Imperatore raptum conſpicatus, ſubridens obmutuit, quum amici eum detrahi inde iuſſiſſent, id nequaquam fieri permiſit. Et optime ac religioſe quidem, eum namque ſicut & cetera quæque templorum ornatui ac cultui dedicata, iam ſacram rem exiſtimabat. Vnde nephas cenſebat talia amplius in vſus humanos transferre.

Sacri canones teſtantur Conſtantinum primum Chriſtianum Imperatorem diuini cultus tam munificum illuſtratorem extitiſſe, vt ipſam Romam caput orbis, imperij ſui ſedem, beato Petro, ſucceſſoribuſque donum fecerit. Quumque apud Niceam Synodo præſidenti clericorum accuſationes afferentur, vocatis reis, libellos incendit dicens. Vos à nemine iudicari poteſtis: quia ſolius Dei iudicio reſeruamini, dij etenim vocati eſtis, ite & inter vos cauſas veſtras diſponite, quia dignum non eſt, vt nos iudicemus Deos. Et alio loco ait religioſiſſimus Imperator. Vere ſi propriis oculis vidiſſem ſacerdotem Dei, aut aliquem eorum, qui monachali habitu circumamicti ſunt peccantem, clamydem meam expoliarem & cooperirem eum, ne ab aliquo videretur. Et me hercule prudentes & catholicæ. Sunt etenim à nobis etiam mali, ſi qui ſunt honorandi ſacerdotes: Tum quia noſtrum non eſt illorum vitam diſcutere, ſed quid de domino loquuntur prouidere. Tum quia adhuc neſcimus quis in terribili iudicio Dei qualis futurus ſit, prohibente Paulo egregio prædicatore, nos ante tempus iudicare quoad vſque veniat Dominus, quia multa ſunt, quæ de iudicio ipſius homines ignorant: quia fortaſſe, quæ nos laudamus ille reprehendet, & quæ nos reprehendimus ille laudabit.

Huc accedit quod etſi omnia ſacramenta obſint indigne tractantibus, proſunt tamen per eos digne ſumentibus, quando beneficia per indignum data, nulla ex hoc detrimenta ſentiunt, declarante hoc ipſum Domino manifeſtiſſima voce. Scribæ inquit & Phariſæi ſuper cathedram Moyſis ſederunt, quæcunq; dicunt facite, quæ autem faciunt nolite facere, dicunt enim & nõ faciunt. Si ergo dixit audiendos, qui ſuper cathedram Moyſis ſederunt, quanto potius, qui ſuper cathedram Petri reſident audire debemus. Itaque ſiue per bonos, ſiue per malos miniſtros intra Eccleſiam diſpenſetur: ſacramentum tamen eſt, quia Spiritus ſanctus myſticæ illud viuificat, nec bonorum diſpenſatorum meritis ampliatur, nec malorum attenuatur, dicente Paulo. Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit: quia neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Adeo autem non requiritur quis vel qualis prædicet, ſed quid prædicet? qui nõ conſiderat merita perſonarum, ſed officia ſacerdotum, quorum precibus inuocatum promiſit ſe affuturum, dum ait. Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Cumque iuſſiſſet Spiritum ſanctum ſuſcipi, continuo ſubiecit. Si cui dimiſeritis peccata, remittuntur ei, hoc eſt, Spiritus ſanctus dimittit, non vos.

Nam Spiritum ſanctum datorem gratiarum, non perſonam ſequi digni aut indigni, ſed ordinem, vel hinc colligi poteſt, quod de nequiſſimo Caipha interfectore Saluatoris ſcriptum eſt. Hoc autem à ſeipſo non dixit, ſed quum eſſet Princeps & Pontifex ſacerdotum anni illius prophetauit. Et vt ſemel finiam, ſacramentis Dei nihil obeſſe mores malorum hominum, quo illa vel non ſint, vel minus ſancta ſint, docet diuus Hieronymus aſſerens. Sicut ſterquilinium ſeu ſtercorum immundities non inquinat ſolis radios, ſic ſacerdotis vinculum corporis Chriſti ſacramentum minime maculat.

Ex qui-

Ex quibus omnibus luce meridiana clarius ſatis ſuperque monſtratum eſt, ſacerdotes in vniuerſum omnes, tam bonos quam malos (ſi qui ſunt) honorandos nobis eſſe, colendos atque adorandos, vel ſaltim Deum ipſum qui ſua diuinitate officium eorum effectus complet.

Et vt ad gentiles redeamus. Sic tradunt Ioſippus & cęteri; Alexandrum Macedonem inuictiſſimum regem, qui multa ac inſignia ſacratiſſimo illi Iudæorum templo munera contuliſſet, tanto honore, tantaque reuerentia Iaddum, eo quod ſummus illius templi ſacerdos eſſet, proſecutum eſſe, vt etiam humi ſtratus eum adoraret. Iuſſeritque vt iidem ſacerdotes templique miniſtri, quicquid vellent libere poſcerent, quibus inter cetera ingentia dona libere contulit, vt genti illi perpetuo patriis liceret legibus vti, nec non, vt per ſeptem annos vniuerſa Iudæorum gens ab omni prorſus tributorum onere libera eſſet & immunis.

Quippe Alexandri in res ſacras ceremoniaſque diuinas liberalitas & munificentia oſtendit, quod quum adhuc admodum iuuenis eſſet ætate; & inter ſacrificandum vtraque manu thura ac pretioſa odoramenta pro ipſis ſacrificiis diuitis exciperet. Tum Leonidas inquit: O Alexander quum terris ferentibus aromata imperitabis hoc pacto tam large tamque effuſe euaporare poteris. Cui Alexander. O Leonida id à te potiſſimum expeto, vt ſi ſecunda peroptas, tum ſacris numinibus parcus eſſe deſiſtas. Vnde quaſi diuina virtute communitus, incredibili celeritate Porrum illum potentiſſimum Indorum regem inſigni victoria ſuperauit.

Hoc pacto (vt auctor eſt Oroſius, lib. 6. cap. quoque 6.) Pompeius Magnus in expugnatione Hieroſolymitana templo pepercit, & à direptione militem prohibuit. Putat Sabellicus libro exemplorum quarto, cœli prouidentia non hominum concilio accidiſſe, quod duo cognomento magni Hebraicæ religionis cultum non modo non aſpernati ſunt, ſed inoffenſum etiam ab omni iniuria præſtiterunt. Vnde Cneus non tantum apud Plinium de Mithridate & Tigrane regibus triumphauit, ſed etiam iuxta Ciceronis ſententiam tantum ei fauit atque arriſit ſecunda fortuna, vt nemo vnquam tam imprudens arbitrandus ſit aut fuerit, qui à Deo immortali tot ac tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas ad ipſum pleniſſime Deus contulerit.

Et vt ad noſtra veniamus. In commentariis Suitenſibus (vel vt rectiùs loquar Confœderatorum) de Rudolpho comite Habſpurgio, & Alſatiæ ſuperioris Lantgrauio, maiore Maximiliani noſtri res memoratu digna narratur, & à ꝓpoſito noſtro minime aliena. Dum is anno ſalutis quinquageſimo primo, ſupra duodecies centeſimum Habſpurgam (arx eſt munita & vetuſta, vnde familiæ nomen inditum, prope Bruggam non longe Künigfeldo, vbi gentilium ſepulchrum, in finibus Ergoæ ſita ad præſens à Turregiis occupata) adhuc incoleret, tradunt obequitantem ſacerdotem, quem tum forte obuiam habuit cum venerabili Euchariſta rogaſſe, quid pedibus iter faceret? Intellectaque beneficij tenuitate, equum cui inſidebat muneri dediſſe. Quo exemplo motus comes, qui vnus tantum aderat ſuum quoque edituo dono obtulit. Quumque præter morem pedibus ventum eſſet ad hæremitam quendam, reſponſum accepit Habſpurgius: ſibi ob reuerentiam quã eo die ſummo Deo exhibuiſſet, triginta annos cuncta proſpere euentura, altiſſimas quaſque conſecuturum dignitates, & tandem perpetua fœlicitate fruiturum.

Neque inanis vates fuit, quippe non ita multo poſt imperium, dum duobus & viginti annis vacaſſet, magno omnium aſſenſu ſortitus eſt, quod ita ſalubriter adminiſtrari poſſe iudicauit, ſi de Eccleſia Dei præclariſſime meritus eſſet. Vnde Bononiam, quam vocant feracem, caput Æmiliæ & matrem ſtudiorum, vna cum tota Flaminia, id eſt, Romandiola patrimonium fecit, & ſummo Pontifici perpetuo iure habendam permiſit. Erat enim non modo religione, ſed & pietate, clementia, humanitate, modeſtiaque inſignis. Auctor eſt Speculator in titulo de reſcripti præſentatione. Cui ſubſcribit illuſtris Iuriſconſultus Iaſon Maynus in ea oratione, quam ad diuum Maximilianum habuit, dum illi Blancam Mariam Mediolanenſem, quæ his proximis diebus vitam cum morte commutauit, conſtitutis in dotem quadringentis & ſexaginta millibus aureum nummum (Itali ducatos vocant) nuptui traduceret, anno abhinc decimo ſeptimo.

Regnante autem Rudolpho Ottocharus in tantum potentiæ euaſerat, vt nõ modo Bohemiæ regio nomine, ſed & Auſtriæ, Carinthiæ, Stiriæ, Carniolæ, Marchiæ, Sclauonicæ portui Naonis, & præterea Veronenſibus, Feltrinis, Taruiſinis, & multis Foro Iulienſibus dominaretur, quo inſtinctu vxoris bellum indicere, & iuxta Danubium occiſo, Habſpurgius Auſtriam, & iure feudi ad imperium reuerſam, & pacto dotali ad ſe pertinentem, filio Alberto hæreditarie habendam conceſſit, creauit ducem. Inde factum eſt, vt Habſpurgij Comites Archiduces Auſtrij vocitarentur.

Rudolpho ad ſuperos migrante, imperium quanquam modico interuallo Albertus filius accepit, tradiditque regnum Bohemiæ filio ſuo, ſed dum in Gallos bellum parat, quippe Bonifacius, eius vocabuli octauus, auctor ſexti, abrogato Philippo, regnum Franciæ illi aſſignauerat, pugione nepotis ex fratre mortem occubuit.

Fuit liberalitas, potiſſimum in rem diuinam genti Auſtriæ peculiaris ſemper, atque munificentia hæreditaria, quæ in hodiernum vſque diem abunde durat, vtpote in principe amabiliſſima ac ſummopere commendanda. Sicut econtra auaritia teterrimum vitium ac plurimum deteſtandum. Exiſtima-

Digitized by Google

ſtimarunt ſemper Auſtrij eos, qui religionem coluerunt, veneratique ſunt, fœlices ſeruatos, auctoſq; fuiſſe. Econtra vero, qui lacerauerunt, & ipſos laceratos cladibus periiſſe.

Quæ ſane res effecit, vt Auſtriam domum, non modo Leopoldus dux ſuá ſanctimonia, quippe inter cœlicolas relatus eſt, illuſtrarit, verum etiam Romanum Imperium tanquam firmiſſimam ſedem ſibi delegerit, in qua ſeptuaginta cōtinuis annis habitauit. Ex qua præterea tanquā ex equo Troiano ſæpe Pannoniæ, ſæpe Bohemiæ, aliquando Poloniæ, ſicut & noſtra tempeſtate Caſtiliæ, Hiſpaniæ, Granatæ, Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ reges prodierunt.

Taceo Burgundiam, Lotharingiam, Brabantiam, Holandiam, Selandiam, Stiriam, Carinthiam, Carniolam. Prætereo Comitatum Tyrolis, magnam Laty partem & multa id genus.

Quum omnes ſciant nobiliſſimam domum Auſtriam hoc æuo à mari Adriatico ad Oceanum vſque Germaniæ inferioris, ob religionis cultum fœliciſſimè regnare. Speramuſque indies longe maiora de Chriſtianiſſimo ac religioſiſſimo Cæſare noſtro Maximiliano, quem Deus ob ingenuam bonitatem nunquam deſtituet. Cuius laudes nulla vnquam ætas conticeſcet. Qui Alexandro Magno, Cæſari dictatori, Hannibali Pœno virtute imperatoria non immerito eſt conferendus: Qui milites ſuos (quod etiam ex Senatuſconſulto facere conſueuerunt Norimbergenſes mei) vbique ſacramēto adſtringit, vt bello ab Eccleſiis & rebus ſacris abſtineant, & ſacerdotibus Deoq; dicatis bonis, manus contineant impollutas:

Quamobrem ſi hi, de quibus ante Conſtantinum & Maximilianum diximus, tam deuoti, tamq; religioſi, ſuperſtitioſe diis falſis obſequendo fuerunt, quanto magi nos Chriſtiani id agere debemus, qui veri & æterni Dei cognitionem tenemus. Si Pagani principes, qui verum Deum neſcientes, diis ligneis & lapideis ſeruiebant, & tamen eorum ſacerdotibus honorem maximum tribuebant, qua cura, qua diligentia honorandi nobis ſunt ſacerdotes noſtri Deique miniſtri, qui perpetuo ſtudio cultui diuino pro noſtra omnium ſalute vacant, qui peccata noſtra comedunt, & pro nobis in diuino examine reddituri ſunt rationem, quos Saluator ipſe modo chriſtos, modo reges voluit nuncupari, mandans & in veteri inſtrumēto nolentes his obedire occidi. Quod ſi his olim, qui holocauſta & victimas tractabant tantū tribui voluit, quid noſtris ſane tribuendum putemus, qui diuina ſacramēta ore conficiunt, & fidelibus pabula æternæ vitæ diſtribuunt, qui vix ſuſceptos ab vteris matrum, à conceptionis labe mox proluunt atque purificant, Deoque initiant, qui poteſtatem deniq; claudendi cœlum & aperiendi ſuper homines habent, ſine quibus ne Chriſtiani tandem eſſe poſſumus, ſed nec vlla re ſacra lætari? Horū quicquam nullus regum, nullus Imperatorū poteſt efficere. Hinc apud Ambroſium, aurum non tam pretioſius eſt plumbo quā regia poteſtate altior eſt ordo ſacerdotalis. Soli ſacerdotes omnium digniſſimi hoc vt poſſint, electi prædeſtinatiq; cœlitus ſunt, quib. honor & debetur prope diuinitus, & qui ab aliis accipiant tanquam domini partem, decimas atq; primitias vero non ſoluant. Non agendi ſub iugum itaq; ſunt, aut muneribus, maxime ſordidis & perſonalib. grauandi, ſed primis honoribus collocandi, commodiſque iuuandi.

Si igitur ô ciues Wittembergenſes amici mei rem veſtram domi ac fori, publice priuatimque creſcere in animo eſt, mihi credite, non ſufficit Chriſtianos principes ex lutea vrbe lapideam facere, lapideam foſſa valloq; fortiſſimis munire, aut quæ maxima ſunt ornamenta veſtra ludum litterarium inſtituere, Eccleſiam collegiatam erigere, vndique litteratos comportare, aut multa vobis, vtpote præcipue dilectis priuilegia elargiri, niſi & vos quoque religionem colatis; ſobrie continenterq; viuatis, ſacerdotes honoretis, Dei miniſtros & eorum bona debita libertate & immunitate decoretis, & poſtremo tributa à maioribus veſtris dicata diligenter pendatis, & fideliter diuæ virgini rationem reddatis.

Quod ſi feceritis, profecto Deus Optimus Maximus nunquam deſeret hanc vrbem, quæ à Vitikindo, quem Carolus Magnus fidem ſuſcipere coegit, & ex ſacro fonte ſuſcepit, tempore lucis ſola condita nomen accepit, quæ tot ac tantis diuina & principum prouidentia, ſanctorum reliquiis & indulgentiis ornata ac munita exiſtit, vt nunquam adduci poſſim illam facile perituram tanquam ſummi Dei peculiarem. Sed ecce dum amphoram formare volo, vrceum finxere manus. Redeo igitur vnde digreſſus ſum.

Quo inquam conatu, qua pietate & obſeruantia, excolenda nobis eſt vera & indubitata religio? qua verus ille cœli terræque creator & rector colitur & adoratur, qui non ſolum nobis cuncta hæc terrena ac temporalia bona, fœliceſque rerum euentus, ſine cuiuſquam adminiculo iugiter præſtat, verum etiam animis ipſis, quum è corporum cuſtodia exceſſerint, beatam immortalitatem ac æternam tribuit fœlicitatem, ſi tamen vitam hanc recte laudabiliterque duxerimus. Quæ quidem dij illi gentilium non ſolum cultoribus ſuis præſtare non poterant, verum etiam in nullo prorſus abſq; Dei nutu illis prodeſſe aut obeſſe valebant.

Si qua vero commoda aut etiam detrimenta eos aliquando hominibus legimus intuliſſe, id ſolius Dei, & eo quidem æquiori quo ſecretiore eueniſſe permiſſione firmiter ſentiendum eſt. Neq; enim quicquam in hoc mundo fieri aliquando poteſt abſq; eius imperio, qui ſolus eſt omnium rerū fons, origo, primumque principium, qui ſolus hunc mundum regit, moderatur & mouet.

Digitized by Google

Non poſſum profecto hoc loco Federicum & Ioannem Saxonios, nō ſummis extollere laudibus, quos inter ceteras illuſtres maximaſque virtutes hac præcipua religionis diuinarumque rerum obſeruantia reliquos ætatis noſtræ principes antecellere conſtat. Qui exemplo Themiſtoclis ſplendidos ſacrarum rerum apparatus diu noctuque cogitant, & Dei templis donaria offerunt. Qui omni diligentia, omnique cura inſpectant, ne quid vſque deſit quod ad Dei religionem & ſacerdotum cultum optime norunt pertinere.

Qui diuino conſilio (quod etiam in libello noſtro, quem ſuper ea re poſteris edidimus, ordine & copioſe monſtratum eſt) in commune omnibus diuis domicilium in huius vrbis arce ita ex omni parte politum ac ornatum inſtruxerunt, vt ſi ſanctorum reliquias, pontificum indulgētias, diuinum cultum, ſacerdotum eruditionem, mundum Eccleſiaſticum, gemmas, aurum, argentum, ſericum, picturam, ſculpturam, ficturam, architecturā ſimul reſpicias, in orbe Chriſtiano fere nulli ſit ſecūdum.

Et vt cetera taceam, in medio Baſilicę optimorum principum iuſſu, & impenſis columna marmorea tantæ pulchritudinis, vt Ænea putetur nuper erecta, erectū ſimulacrum Deiparę virginis ex vtraque parte, quippe duplicatum eſt, filiolum & ſceptrum geſtantis impoſitum conſpicitur. Virgini hærent angeli ſeruientes ad quadraginta, duo illam coronant, quattuordecim candelabra lucentia tenent: alij dominam laudant in tympano, in cithara alij: opus in officina Chronachia arte & ingenio Conradi Vangionis ſculptum & pictorum opera, ita ſuis locis deauratum exiſtit, vt præter ſpiritum parum deeſſe putes. Vt qui mores hominum multorum viderunt & vrbes, affirment longe lateque tam egregium non extare.

Regina cœli tota pulcra, tota amabilis, facie oblonga, vultu ſereno & delectabili, crinibus expaſſis, oculis demiſſis. Hinc puero vuis alludit, illinc aue angelus applaudit. Quam die in noctem vergente clerici ordine circumſtant, alta voce reuerenter cōſalutantes. Quod & ipſi religioſiſſimi principes his diebus inſtituerunt, quibus gloria, pax, victoria & ſempiterna ſalus.

Hinc eſt quod præ ceteris Germaniæ ducibus monſtrabiles exiſtunt, opibus & potentia præſtant, conſilia & actoritate ita valent, vt magnam imperij partem ſuis manibus habere vulgo credantur.

Quippe munera placant Deos & homines. Hilarem datorem diligit Deus, neq; eleemoſyna minuit bona. Scriptum eſt. Honora dominum de tua ſubſtātia, & de primitiis omnium fructuum tuorum da pauperibus, & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia redundabunt. Propter mandatum aſſume pauperem, & propter inopiam eius ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam propter fratrem & amicum, & non abſcondas illam ſub lapide in perditionem. Pone theſaurū tuum in præceptis altiſſimi, & proderit tibi magis quam aurum. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Eleemoſyna viri quaſi ſacculus cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillum conſeruabit, & poſtea reſurget, & retribuet illis retributionem vnicuique in caput illorum. Non apparebis ante conſpectum domini vacuus. Hæc enim omnia propter mandata Dei fiunt. Oblatio iuſti impinguat altare, & odor ſuauitatis eſt in conſpectu altiſſimi. Sacrificium iuſti acceptum eſt, & memoriam eius non obliuiſcetur dominus. Bono animo gloriam redde Deo, & non minuas primitias manuum tuarum. In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione ſanctifica decimas tuas. Da altiſſimo ſecundum donatum eius, & in bono oculo ad inuentionem facito manuum tuarum, quoniam dominus retribuens eſt, & ſepties tantum reddet tibi.

Hæc tamen à me dicuntur, non eo conſilio, vt mihi perſuadeam, paſſim omnes eleemoſynarios eſſe ſanctos. Scio quod Paulus Tharſenſis ad Corinthios ſcripſerit, quod ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Nam iniquorum dona altiſſimus non probat, nec reſpicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Et alio loco. Noli offerre munera praua, non enim ſuſcipit illa, & noli ſuſcipere ſacrificium iniuſtum, quoniam dominus vindex eſt, & non eſt apud illum gloria perſonæ.

Audiuiſtis viri ornatiſſimi, quemadmodū tam Chriſtianis, quam gentilib. piis cultoribus ingentia præmia, fœliceſque rerum ſucceſſus æquiſſimo Dei iudicio concedantur. Reliquum orationis in eo verſabitur, vt oſtendamus ſacerdotū ac religi[illegible]s contemptoribus, & rerum ſacrarum exactoribus, graues vltiones ſemper inflictas fuiſſe. Quo[illegible]am tranſeunter à nobis fit, vobis moleſtū non ſit audire, mihi moleſtum non erit dicere. Quippe video vos tantum ſilentium ſeruare, vt ne vnius quidem ſcreatus, quaſi dixiſſem reſpiratio, ſentiatur, vt mihi iucundiſſimum foret. Neq; enim Dei benignitate aut ingenij, aut corporis vires deeſſent in tam honorata concione integrum diem dicere. Et profecto, ſi cuncta antiquorum exempla huic propoſito noſtro accommodata complecti vellem, prius me dies deficeret, quam orationis meæ finem inuenirem. Tot namq; ſunt, vt præ eorum multitudine vix enarrari queant.

In Macchabeorum itaq; libris memoratur Antiochus, rex ille ſceleſtus, qui tanta ſuperbia, tantaque arrogantia ſe ſupra humanum modum extulerat, vt ſibi etiam videretur fluctib. maris poſſe imperitare, & ipſa cœli aſtra contingere, & montium altitudines in ſtatera appendere. Dum igitur contempta veri ac æterni Dei ſacra religione, maximum illud ac celeberrimum Iudæorum templū ſacrilegis nephandiſque manibus expoliare non timet, ſubito tam dura, tamque horribili percuſſus eſt

plaga

Digitized by Google

plaga, vt de impiiſſimo corpore vermes ſcaturirent, & horrendo admodum cruciatu viuentes eius carnes effluerent, donec ſuum cruciatum ac fœtorem ferre non potens: Iuſtum eſt inquit ſubditum eſſe Deo, & mortalem non paria Deo ſentire, promittens templum cuius paulo ante ornamenta ac pretioſiſſima vaſa impie abſtulerat, ſe multis optimis muneribus ornaturum. Ipſoſque ſumptus ad ſacrificia pertinentes de redditibus ſuis ſe cumulate impenſurum. Verum ob immania ſcelera maximaq; ſacrilegia ſua miſericordiam conſequi indignus ſceleſtam vitam digna morte finiuit.

Non multum diſſimile eſt quod in eiſdem libris legitur de Heliodoro Seleuci regis legato, qui dum à rege ad diripiendam templi pecuniam miſſus, iniunctum ſibi negotium ſtrenue perficere nititur, quicunque eius ſacrilego imperio parere auſi fuerunt, extemplo diuina quadam virtute ruentes, in diſſolutionem formidinemque conuerſi ſunt. Heliodorus autem è cœlo, quodam ſibi numine apparente, & equo ornato cum impetu priores calces clidente ſubito in terram deiectus, flagellatus & variis eſt confectus vulneribus. Quamobrem omni ſalutis ſpe deſtitutus, ex eo ipſo loco, quem paulo ante ſumma ſuperbia, ſummaque iactantia ingreſſus fuerat, maxima ſatellitum ſtipante caterua, à paucis poſtmodum ſemianimis extractus eſt, donec reddita ſibi, amicorum hortatu Oniæ ſummi ſacerdotis orationibus, priſtina inſperataque ſalute, quum multa vouiſſet, infecto negotio ad regem cum exercitu remeauit. Vbi quum ea, quæ ſibi apparuiſſent è cœlo, & quæ in ſeipſo expertus fuiſſet opera magni Dei, vbique priuatim ac publice vti iuſſus erat teſtaretur, à rege interrogatus eſt. Quisnam hac de cauſa Hieroſolymam iterum mitti ſibi aptus videretur? Si quem, inquit habes hoſtem, aut regni inſidiatorem illuc eum tranſmittito: eum enim, ſi tamen viuus euaſerit, flagellatum recipies, quod in eo ipſo loco vere ſit quædam virtus cœleſtis atque diuina. Nam maximus ille cœli terræque creator, qui ſummo conſilio, ſummaque ſapientia omnia regit moderatur atque gubernat eiuſdem loci cuſtos, viſitator & adiutor acerrimuſque defenſor exiſtit. Quicunque igitur ſpreta religione vim aliquam eidem intulerint impiasve manus iniecerint, nequaquam ſibi putent impune futurum. Tales etenim eo vſque inſequitur, variiſque calamitatibus & cruciatibus afficit, quoad perpetrati facinoris luant meritas pœnas atque ſupplicia. Huius vero rei ego ipſe optimus teſtis exiſto, qui hac dira paulo ante in memetipſo periculum feci.

Et ne longe vagemur. Quum illud idem Iudæorum templum vniuerſa terra ſanctius, Marcus Craſſus diripuiſſet, atque ſicut Ioſippo placet, inter cetera auream trabem templi centum & quinquaginta minarum auri confregiſſet, & in militum ſumptus impie conuertiſſet, adeo infœlici poſtmodum & infeſtiſſimo bello contra ipſos Parthos decertauit, vt inter maximas & grauiſſimas Romanorum clades ac iacturas non immerito connumeretur. Filio enim amiſſo legionibus vndecim, quæ totius Romanæ militiæ decus erant, miſerabili ſtrage confectis, ipſe ſatis quidem iuſto optimi Dei iudicio ab hoſtibus captus, ne in ditionem regis Ariſtonici perueniret, virgam, qua ad regendum vſus fuerat equum, in vnius Barbari oculum adeo direxit, vt illum excœcaret, qui vi doloris accenſus latus Craſſi ſicca confodit. Sicque confoſſus duro mortis genere impiam animam efflauit. Quumque corpus inter permiſcuas cadauerum ſtrues, auium ferarumque laniatibus obiectum & perditum, caput vna cum dextra manu abſciſſum ad regem deportatum eſſet, ſummo hoſtibus ludibrio fuit, & vti viro auariſſimo, & de rebus ſacris peſſime merito aurum liquidum in rictum oris iuſtiſſime infuſum eſt, vt cuius animus nepharia ſacri auri exarſerat cupiditate, etiam eius mortuum & exangue corpus auro ipſo aduretur, dicente Barbaro: Aurum ſitiſti, aurum bibe. Cuius etiam meminit Aurelius Auguſtinus ad Permenianum, & repetitum eſt in decretis Canonicis, prima quæſtione primæ.

Verum ne perpetuo Hieroſolymitano templo immoremur, Legimus apud Trogum Pompeium Brennum regem Gallorum, quum Macedones bello deuiciſſet, quaſi terrena iam ſibi ſpolia ſordeſcerent, animum ad Deorum templa ſpolianda conuertiſſe, ſcurriliter iocatum, locupletes Deos hominibus largiri oportere. Quumque Delphos ad Apollinis templum diripiendum properaſſet, vbi maxima vis erat auri atque argenti, ſubito exorto terræmotu, montis non modica pars abrupta eſt, quæ vniuerſum fere Gallorum ſtrauit exercitum. Ipſe vero Brennus vulneribus plurimis affectus, ſeipſum proprio pugione peremit, ſicque ob auſum ſcelus debita ſupplicia digna morte perſoluit. Sic enim humana conſilia caſtigantur, vbi ſe cœleſtibus præferunt.

Sic Xerxes Perſarum rex, quum quattuor armatorum millia Delphos ad hoc ipſum Apollinis templum diripiendum miſiſſet atque vaſtandum, tota illa multitudo imbribus atque fulminibus deleta eſt ac penitus conſumpta, vt vel ſic intelligeret Xerxes, quanto maior eſſet Deorum iniuria, tanto nullas eſſe aduerſus Deos hominum vires atque conatus.

Quintus Fuluius Flaccus auctore Valerio, quia tegulas marmoreas ex Iunonis Locrinæ templo, in eam quam Romæ extraxerat ædem Fortunæ impie tranſtuliſſet, haud immerito aduerſa mentis valetudine captus per ſummam animi ægritudinem paulatim contabuit, ac miſerrime expirauit. Quum ex duobus filiis in Illyrico militantibus alterum audiſſet è vita migraſſe: alterum vero crudeli morbo affectum grauiſſime torqueri. Quo quidem caſu Senatus populuſque Roma-

nus non mediocriter commotus, publico decreto cenſuit eas tegulas fore Locros referendas, vt eo pacto & impium Cenſoris opus emendaretur, & præclarum poſteris exemplum præberetur immortali Deo ſemel dicata, haud vnquam eſſe abſque nephario ſcelere ſubmouenda, aut in alios etiam honeſtos & optimos vſus transferenda. Sic nos quoque monemur vitandas eſſe tranſplantationes.

Pyrrhus verò cùm Locrenſes ex theſauro Deæ Proſerpinæ magnam ſibi pecuniam dare coegiſſet, quumque hac nepharia præda onuſtus enauigaret, vi ſubitæ tempeſtatis tota cum claſſe, vicinis Deæ littoribus totis illiſus eſt, in quibus deinde reperta pecunia denuò theſauri cuſtodiæ reſtituta eſt.

Carthago illa Romanis inimiciſſima, quum vi tandem ab eis eſſet oppreſſa, & Romanus miles quadam contempta religione, in ipſa vrbis direptione Apollinis, qui veluti Deus ab omnibus colebatur, ſtatuam aureà veſte nudaſſet, ſapienti iuſtoque æquiſſimi Dei conſilio ſacrilegæ manus, inter fragmēta veſtis inuentæ ſunt abſciſſæ, quo doctiores in poſterum ceteri redderentur, quam maxime à rebus ſacris atque diuinis abſtinendum eſſet.

In hunc modum Lucullus, quemadmodum in vita eius quam Leonardus Iuſtinianus latinitate donauit, proditum eſt: Mitridatem dum pedeſtribus naualibuſque copiis vrbem Lizicenorum populo Romano confœderatam, ingenti manu aggreditur, oborta ilico tempeſtate, maxima exercitus ſui parte in ea pugna trucidata atque conſumpta, turpiter profligauit, ita vt dum ſaluti ſuæ ſola fuga conſulere nititur, relicta naui, quæ ob procellæ magnitudinem iamiam naufragium ſubitura videbatur, ſeſe neceſſitate coactus piratis committeret. Tantam enim cladem, tantamque calamitatem ferunt non immerito illi intuliſſe Dianam: quia impiis manibus maxima cum religionis iniuria atque dedecore eius templum expoliare, eiuſque ſimulachrum inde detrahere præſumpſiſſet.

Poſtremo quum Quintus Cepio Conſul Tholoſanum oppidum in terra Italia diripuiſſet, multumque auri atque argenti in templis compertum fuiſſet, quiſquis in ea direptione aurum contingere præſumpſit, horribili ſtatim dolore ac cruciatu è vita migrando perpetrati ſacrilegij pœnas meritas dedit. Quippe in leges diuinas impie agere impunè non ceſſit.

Scelus hoc non priuata ſolum, ſed publica etiam clade quandoque expiatum, octoginta & amplius millibus hominum Cimbrico bello circa Rhodanum vnico prœlio amiſſis, quia Cepio, cuius ductu & auſpiciis eſt tam infœliciter dimicatum, eiuſmodi auro non abſtinuiſſet. Hoc autum admonet Strabo libro Geographiæ quarto Delphicæ pecuniæ partem fuiſſe. Brennus enim Prauſus natione Tetoſagis auxiliantibus Delphos incurſauerat. Deinde (quemadmodum refert Iuſtinus, lib. 22.) Quum Tetoſagi ſe in antiquam patriam Tholoſam recepiſſent, peſtilentia laborare ceperunt, à qua non prius ſunt liberati, quam Haruſpicum reſponſis moniti, aurum argentumque ſacrilegio quæſitum in Tholoſenſem lacum mergerent, quod omne magno poſt tempore Cepio Romanus conſul abſtulit.

Hinc ortum eſt Prouerbium. Aurum habet Tholoſanum, quod in eum vſurpat Aulus Gellius, qui magnis ac fatalibus afficitur malis: nouoq; ac miſerando exitio perit. Durat enim apud vulgus hæc opinio, vt exiſtiment omnes miſere perire, quicunq; à ſacris rebus non abſtinent manus violentas. Quippe creditum eſt, fatum inſtare ei, qui ſacris rebus, ac Deo dicatis bonis manus iniecerit, aut qui pios homines, aut certè fungentes ſacris miniſteriis oppugnarit, veluti Pontificem Romanum, epiſcopos, abbates, etiamſi parum fuerint piis moribus, id quod prope modum olim dictum eſt ab Homero, & Eraſmus Roterodamus nobilis Germanus Chiliade tertia ſic interpretatur:

Cum diuo certare viro, ſimul atque cupit quis,
Cui Deuſque bene vult, malum huic breui imminet ingens.

Talia ſunt igitur munera, talia præmia, taliſque mercedis retributio eorum, qui res ſacras diuino cultui dedicatas diripere ſibique vendicare, aut in alios vſus diſtrahere præſumuntur.

Sed dicet aliquis. Bene quidem ô Orator. Sed cur nobis gentilium, torque ſceleſtiſſimorum Deorum, qui à vera erant diuinitate ſemoti, exempla proponis? Quid non potius adducis veri Dei in Chriſtianos ſacrilegos domeſticas vltiones? Non ſolum enim antiquorum nobis exempla ſufficere debent, ſi & noſtra quoque commode afferre valeamus? Cui ego ſic reſponſum velim. Me idcirco iſtiuſmodi Deorum exempla commemoraſſe, vt facilius inde planiuſque perciperemus, quam acer timus ſuipſius vindex eſſe debeat noſter, imo omnium Deus in eos, qui cultui ſuo dedicata bona impie diripere, & in alios vſus transferre præſumunt. Ex quo hi, qui falſo dij vocitabantur & erant, tam ſæuas vltiones, tamque pernitioſiſſimas clades ob ſpretam religionem, & ſacratum rerum impiiſſimam deputationem, imo vero magis Deus ipſe per eos traditur intuliſſe.

Ceterum quum vobis vtpote Chriſtianis, Chriſtiana magis placere audio, percurram Italiam quam breuiſſime, quæ litterarum litteratorumque altrix ac parens, & vniuerſi orbis domina & regina deſcribitur. Incipiam à Venetis potiſſimum, qui nunc maxime per omnium ora verſantur, & volitant: Mox vbi de Germanis, Gallis, Polonis, Brutenis & Pannoniis paucula verba adiecero. Complicatis velis inſtar boni nautæ in portum feſtinanter properabo & receptui canam.

Veneti

Veneti itaque (quod omnibus conſtat) donec iuſtitiam & rem diuinam ſumma obſeruantia coluere, & imperium ſuum non modo integrum ſeruauere, ſed etiam longe lateque propagauere. Cuius tanta erat auctoritas, tanta maieſtas, vt toto orbe haud obſcure celeberrimum vagaretur, non ſine cunctorum populorum, regum atque principum formidine atque admiratione, verum (ita enim natura comparatum video, vt nunquam expleatur aut ſatietur regnandi libido, ſed quanto maior imperij fuerit acceſſio, tantoque creſcit & augetur dominandi cupido) dum miſeri præ magnitudine victoriæ anguſtos ſe fines habere arbitrantur, dum ſibi perſuadent ſeſe totius Italiæ imperio poſſe quandoque potiri, dum Rauennam, Ceruiam, & extincto Alexandro Ariminum & Fauentiam diuo Petro auferunt, dum in res ſacras, & ſummi Dei miniſtros paſſim impias manus iniiciunt, & ſacroſanctum Cæſarem ſine honoris præfatione adire præſumunt, tum demum multa aduerſa, multa incommoda ac maximas calamitates perpeſſi ſunt, vtpote qui vno momento, pene vniuerſum terreſtre imperium, trucidatis prius Gallorum virtute 12. milibus turpiter ignominioſeque amiſerunt, & adhuc non eſt finis.

Tantarum calamitatum paulo ante cauſam attulit (ſæpe enim, vt ſupra quoq; monaſtrauimus, principes prophetizant) diuinus Maximilianus in ea oratione qua prophetico ſpiritu afflatus aperte prædicit: compulſurum ſe Venetos in piſcatoria cimba victum quæritare, quem cum regali luxu nauibus & vltimis orbis terminis conuectabant. Cauſam dico, quod non modo Iacobum Cypri regem opera vxoris Venetæ & pleroſque Italiæ regulos. Item Pium Secundum arma in Turcos machinantem Anchone veneno necaſſe credantur. Verum etiam ſpiritualium & Deo dicatorum hominum bona diripuerint, quippe qui bona Eccleſiaſtica ſingulis annis bis decimabant, qui decemuiros creabant, qui vniuerſum ordinem Eccleſiaſticum ad ſua ſubſellia Venetias euocarent. Ita enim in exigendo ſe auſteros, rigidos & in humanos præſtabāt, vt niſi ad diem præfixum pecuniæ præſto eſſent, aderant ſæui exactorum miniſtri in miſeros ſacerdotes (quod dolenter refero) impetum faciebant, conuitiis lacerabant, opprobriis onerabant, cōtumeliis variiſque calumniis ſauciabant, eorum ſubſtantiam ac ſupellectilem aſportabant, diripiebant, auctionibus vendebant, plus fere in prædam quam ſolutionis ſortem cedebat. Heu omnibus retro ſeculi inaudita impietas. O ſumma crudelitas omni ſupplicio vindicanda. Hæc ne Chriſtiano nomini conuenire cenſenda ſunt. Igitur non mirum ſi Deus tanta facinora contemnere amplius non potuit.

Sunt qui ſcribant Carrarienſium calamitatem ex inſolita rerum ſacrarum exactione tanquam è peſtilenti quodam fonte manaſſe, quando non modo celeberrimam vrbem Padauinam adeo & natura & opere munitiſſimam, vt vix expugnari poſſe cenſebatur, facillime amiſerunt. Verum etiam publico decreto in carcere Veneto necati ſunt. Hi Carrarij ſunt, ex quorum familia Ziliola Rodulpho Saxonio nupta apud vos cordigeros quieſcit, quæ Zanam oppidum ad quintum lapidem ab vrbe noſtra celebre reddidit, quod illi in donationem propter nuptias conſtitutum erat.

Quo tempore ego in Italia ſtudiorum gratia Dei, Neapolitanum quod regnum adeo vertigine fortunæ circumactum eſt, vt fortaſſis octo reges habuerit, miraretur quiuis tantam mutabilitatem, niſi in promptu cauſa eſſet, quod Neapolitani Eccleſiæ Romanæ annuum tributum non pendent.

Quę etiam ratio aſſignari poteſt, quod Forum Cornelij Liuij Fauentia, Ariminum, Piſaurum, Ceſenna, Fanum & reliquæ ciuitates per Valentinum Cæſarem bello vexatæ, non ſemel, ſed ſæpius captæ atque expugnatæ ſunt.

Quid dicam de Ludouico Sphortia Inſubrium principe, qui inter homines terrenus Deus colebatur, qui omnium Italorum facile ſapientiſſimus potentiſſimuſque habebatur. Cuius nutu Italia regebatur, in cuius manibus erat leges belli & pacis Italis præſcribere, qui prouerbio iactitare audebat: vnum Deum in cœlis eſſe, vnum Ludouicum in terris. Nonne tamdiu ſecundos in rebus ſuis ſucceſſus habuit, & omnia ſibi ex ſententia contigere, quamdiu religionem amauit, & ſacerdotes veneratus eſt. Ceterum dum ad eam inſaniam, eamq; dementiam inclinat, vt nō modo clericos mutuum ſibi dare coegerit, verum etiam indiſcriminatim Eccleſiaſtica bona abſq; Dei timore vendicare præſumpſerit, ipſi ſcitis quam inaudito & nephando exemplo à militibus ſuum ſtipendium merentibus anno abhinc duodecimo traditus ac venditus, opulentiſſimo principatu excuſſus miſeram mortem obierit, quum prius ad octo annos apud Gallos carceri mancipatus fuiſſet.

Alphonſi Ferrarienſium principis calamitatem quippe anathemate notat⁹ Mutinam amiſit, non deſunt qui minus doleant quod Bononienſis præſulis bona in dotem accipere, & Lucretia filia Eccleſiaſtica Eſtenſem domum alioquin illuſtrem turpiter fœdare non erubuerit.

Sed venio nunc in Germaniam. In recenti memoria habetis quemadmodum Baioaria igni ferroq; miſerabiliter vaſtata ſit, feruntur in id bellum expenſa aureum nummum vltra duodecies centena millia. Nunc perpetuo incommodo, amiſſis rebus Baioarij pace inita, affinitate iunguntur, potuiſſent profecto hæc, cum ſempiterna Baioarica ſalute principio fieri, ni Deus principes emendare voluiſſet, quorum alter cognomento diues (impleuerat enim turres argento) ſacellum Othingenſe diripuiſſe, alter (vt Wiſſenbergam taceam) Martinum ſpoliaſſe creduntur.

Digitized by Google

Ioannes vero Sagonum dux, quod abbatem ſuum poſſeſſione turbauerat, ad tantam mendicitatem redactus eſt, vt diuæ memoriæ Erneſto & Alberto Saxoniis, vniuerſum principatum ſuum vendere compulſus ſit.

Dagobertus Francorum rex in collegiorum cœnobiorumque fundationibus confitetur ſeſe Eccleſiarum Dei quandoque fuiſſe deſtructorem, & bonorum clericorum diſſipatorem, ſed à Deo per viſionem pœnis atrocib. addictum, interceſſione diui Dionyſij patroni ſui pœnæ dilationem & pœnitentiæ tempus obtinuiſſe. Vnde idipſum cunctis fidem Chriſtianam profitentibus notum fieri dignum duxit, ad exemplum correctionis, vt quiſquis fidelis audito ſuo periculo, ab Eccleſiarum Dei vaſtatione & clericorum iniuria ſeſe contineret.

Animaduertimus etiam ſpatio paucorum annorum ex Poloniæ regibus re prius ad hoſtem peſſime geſta, tres, vnum ſuper alium abſque hærede ob Peruſſiæ (ita enim latini Pruſſiam vocant) occupationem eſſe vita functos.

Experientia quoque didicimus, quod eo bello immaculatam virginem apud Mariæpurgios diripuerunt, ad vnum omnes ſceleſtam vitam cum ſceleſta morte commutaſſe.

Vnde puto te monendum ô Vladiſlae, qui Vngaris imperitas, qui orationi noſtrę occaſionem dediſti, eo quod à clericis tuis, ſi modo tui dicendi ſunt, & non potius altiſſimi Dei, intolerabilia vndique tributa exigis. Scio hoc fieri non tua culpa, qui diues es, ſed procerum tuorum inſano conſilio, qui nephariam prædam ſibi partiuntur.

Satis enim compertum habes ſubſidia laicis à clero præſtari, inhoneſtum & iniuſtum eſſe, non legitimum, ſed legi contrarium. Audiſti præterea prædeceſſorem tuum Matthiam, quum identidem in rebus ſacris, clericorum bonis, & potiſſimum epiſcopatui Vratiſlauienſi cognomento aureo inhiaret dum eum emungeret, & vt ſanguinē eliceret, dum ſic deplumaret anſerem, vt clamorem extolleret pelle conuulſa. Sacerdotes exemplo Oniæ contra Heliodorum conueniſſe, vnum annum Deus laudem orare, & nondum finito anno, negotio infecto, regem ſatis miſerabiliter Viennæ periiſſe. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones exhibere, magni beneficij eſt indicium. Non arbitreris igitur id tibi magiſque ceteris impune futurum. Lento enim quandoque gradu ad ſui vindictam diuina procedit ira, tarditatemque ſupplicij pœnæ grauitate compenſat.

Nam vt ſummatim dicam, quod ſentire debet quiſque bonus vir Eccleſiæ, Eccleſiaſticæ perſonæ & res ipſorum, non ſolum iure humano, ſed etiam diuino à ſecularium perſonarum exactionibus ſunt immunes. Imperatores Honorius & Theodoſius, item etiam Federicus Secundus, quum Romæ diademate inſigniretur, publicis legibus ſanxerunt, clericos & eorum bona ad extraordinaria & ſordida munera, vel tributa ſoluenda minime teneri, quod ſi quis eos turbauerit, voluerunt tanquam ſacrilegum perpetuo deportari, & tanquam bannitum, id eſt, hoſtem imperij reſarcire triplum. Eam libertatem religioſiſſimus Conſtantinus, ad coniugia etiam clericorum liberos & miniſteria extendenda putauit.

Inde apud Eſdram (cuius librum vel potius rotulum propria manu ſcriptum vidimus quamque in archiuis Bononienſium apud diuum Dominicum loco magni theſauri aſſeruari) dicit rex Adageniis ſuis miniſtris. Vobis quoque notum facimus de vniuerſis Sacerdotibus & Leuitis, cantoribus, ianitoribus & miniſtris domus Dei, vt vectigal & tributum & annonas non habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos.

Propterea ſummi Pontifices tantum honorem tribuendum ſtatuerunt in commune omnib. clericis, id eſt, qui de ſorte domini, vel domini partem habent, quales ſunt epiſcopus, preſbyter, diaconus, ſubdiaconus, regularis canonicus, monachus acholytus, exorciſta, lector, pſalmiſta, oſtiarius, conuerſus, quod publicis decretis excommunicatos declarauerunt omnes reges, principes & quoſcunq; alios, etiamſi priuilegiati exiſtant, qui clericos verberant, aut quantumcunq; leui iniuria afficiunt, vtpote in eos expuendo, aquam fundendo, aut veſtem lacerando. Necnon illos, qui quouis ingenio quicquam ſtatuunt, aut ſtatuentibus conſilio fauoreve pręſto ſunt, contra libertatem Eccleſiaſticam, quod Innocentius interpretatur contra priuilegia conceſſa eccleſiis per Imperatorem vel Papam. Et Bartolus intelligit, vnde clerici redduntur timidiores & laici audaciores. Item eos qui clericis, & eorum bonis tributa imponunt, aut quas vulgo dicunt, tallias, collectas, decimas, viceſimas, centeſimas, aut pedagia ſeu peſſagia exigunt, etiamſi ſint Eccleſiaſtici. Vnde facile colligitur, quod nec ſacerdoti ſacerdotis bona inuadere impune cedit.

Platina in Calixto tertio ſcriptum reliquit, & refert Sabellicus Ænead. decima. item exemplorum, lib. 1. Repertum eſſe chirographū in quodam libro ipſius Calixti nondum Pontifici in hæc verba. Ego Calixtus Pontif. Deo & indiuiduę trinitati voueo, me bello maledictis interdictis execrationibus, & demū quibuſcunq; rebus potero. Turcos Chriſtiani nominis hoſtes ſæuiſſimos perſecuturum, & quanquam admirationi, ꝙ dignitatem nondum adeptus Pontifici nomen chirographo adoptaſſet homo iam decrepitus minimeq; ambitioſus: indixiſſe tamen ſtatim bellū Turcis, ſuſcepiſſeque Alphonſum regem Neapolitanum (ex cuius ſorore neptis Leonora Cæſari Federico nupta erat) & Phi-

Digitized by Google

& Philippum Burgundiæ ducem, crucis ſignum quod profeſſi erant, ſe quoque in hoſtem ituros: ſed quia voluptatibus irretiti tantam gloriam omiſerunt, ſanctam expeditionem facile reſediſſe.

Fando audiuimus Burgundum rogatu vxoris & ceterarum mulierum, quarum mariti profecturi erant cauſantem valetudinem à pontifice indignabundo, vſque in tertiam generationem maledictam eſſe: ad quod crimen expiandum Philippum teſtamento mandaſſe, cor ſuum Hieroſolymis apud Minores ſepeliri: eiſque in ſingulos annos, quamquam in præſenti non reddantur, legaſſe aureum numum quatuor milia.

Vtcunque ſit, conſtat defuncto Philippo, eius filium Carolum multis cladibus acceptis in prælio Granenſi à confœderatis miſerę occiſum. Eius quoque filiam Mariam quæ paternam hæreditatem tot clariſſimos principatus Maxiliano dotem fecerat, in venatione vterum ferentem æquo præcipitatam, & qui ex illa ſuſceptus erat, Philippum Auſtrium regem Caſtellę non abſque veneni ſuſpitione mortem obiiſſe, anno ab hic quinto pręmonſtrante hoc vt aſſolet cometę, quem nos quoque Bononiæ vidimus.

Quo terribili exemplo monemur: non ſolum eccleſiaſticis rebus abſtinendum, ſed etiam eccleſiaſticis fidem tenendum eſſe.

Iudicatur ergo non minus ſacrilegus qui ſacerdotes inſequitur, aut eis fidem frangit, quam qui eccleſiam Dei deuaſtat, & eius prædia & donaria ſpoliat & inuadit, vt autor eſt Pius papa. & repetitur in decre. cano. xvij. q. iiij. c. ſicut.

Et profecto ſi iuſti rerum æſtimatores eſſe volumus, in vniuerſum omnes ſacrilegi ſuo ſe mucrone conficiunt. Nullus vnquam non ſolum noſtrorum, verum etiam antiquorum temporum inuentus eſt, qui Deo dicatis rebus impias quandoque manus admouerit, aut illas mercatus ſit, cui longo tempore res ſuæ proſpere fœlicique curſu ſucceſſerint, ſi modo non ſtatim meritas pœnas exoluit. Nemo vnquam extitit qui eccleſiaſticos perſecutus, finem ſuum attigerit cum honore. Hic aquis eſt obrutus, ille ſitu & ſqualore carceris interiit, alius equo delapſus ſubito interiit.

Quippe res ſacræ nullum ſubſidium, nullum afferunt adiumentum, quin immo veluti lethale venenum, ac peſtis quædam ſæuiſſima, mortifera contagione ſua vicina ac prima queque inficere & maculare conſueuerunt: Hoc eſt quod in commune omnes pecuniæ quotidie fruſtra dantur & incaſſum, quia partim ab eccleſiæ ruſticis, qui eccleſiaſtica immunitate gaudere deberent exiguntur. Vnde Itali, prouerbio dicunt. Maledictam domum cui infertur lapis ſanctus.

Tullius & Ouidius exiſtimant parum arma foris valere niſi conſilium præceſſerit domi. Pectora ſunt potiora manu vigor omnis in illis eſt. Nos vero arbitramur arma foris nihil valere penitus, niſi iuſta cauſa & religionis obſeruantia domi & foris, pace & bello cuſtodiantur. Conſtituimusque duplicem militiam, vnam quæ ferro multoque milite continetur, alteram quæ pietate, lacrymis, ieiuniis, eleemoſynis orationibusque depugnat, qua Moſes Pharaonem, Iudith Holofernem. Ezechias Sennacherim & cœlum Ioſue ſuperauit. Sunt igitur milites mundi, & milites Chriſti, & in his porro (vt ſentit apoſtolus) ſtipendiis nemo militat ſuis.

Quod autē temporalia arma ſine ſpiritualibus inutilia ſint, & religioſa militia ſeculari lōge præferenda ſit, pulcherrimum nobis argumentum præſtat Exodi hiſtoria luculenta ſane & miranda. Vbi dum Amalechitę filios Iſrael bello in Raphidim adorſi cœpiſſent grauiter oppugnare, Moſes vero conſpicatus Iſrael premi, trepidare omnes, ad arma vndique conclamari, de vtraque militia mox cogitans, Ioſua virum fide experientiaque clariſſimum cum robuſtioribus aliis mandat eſſe in armis, & aduerſus hoſtes quanta vi poſſunt dimicare. Ipſe vero vna cum Aaron & Aſſur montis verticem occupat, dum in plano ſtringitur gladius, dum contrariis haſtis concurritur, dū intorquentur in alterutros tela, & pugna graui marte committitur, euadit hoſtis longe ſuperior. At Moſes ratus arma eccleſiaſtica (quæ diximus plurimum valere) precari ardentius & iunctas manus in cœlum attolere, dum orat & manus regit immobiles, Iſrael vincit, dum orationem manuſque remittit fit rurſum Amalechita ſuperior. Tanta hac ſpiritualium virium Moſes deprehenſa virtute, neque à precibus ceſſat, neque manus demittit, donec ad ſolis occaſum, Deo aſpirante Amalechitę partim trucidantur, partim funduntur atque fugantur. Ecce quod arma manu facta & pugnantium robur non potuit, aſſecuta eſt pietas atque religio. Huius rei etiam mentionem facit Sabellicus in li. exemplorum. ti. de precum effectu.

In hunc maxime modum, eccleſiaſticis ſanctis magis quam humana ope, anno ab hinc xxxij. defenſa eſt Rhodus inſula contra ſpurciſſimum Mahumetem. Nam mœnibus mille & tercentū bombardorum ictibus concuſſis, tenente obſidione vndenonaginta dies, quum Rhodii ſua vi freti, tantis barbarorum conatibus haud dubiæ impares fuiſſent, ferunt crucem auream, media oppugnatione in cœlo conſpectam ab hoſte, cum ſimulachro Deiparę virginis haſtam vibrantis viſam, & Ioannis Zachariæ effigiem cum numeroſa manu vrbi præſidentem.

Probandum eſt igitur vehementer oraculum Hebræi poetæ dicentis: in Domino magis confidendum eſſe atque ſperandum. Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei noſtri victores erimus. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. Et niſi Dominus exercicituum iuuerit: inuanum profecto laborat qui illum prudentia ſua deducere nititur. Sic illa quoq; ſancta Iudith, vt paulo anre etiam tactum eſt, cum inſolentiſſimi caput Holofernis proprio eius mucrone detruncaſſet, egregie Domino præcinebat. Non in multitudine eſt virtus tua Domine, neque in equorum viribus voluntas tua, ſed humilium ſpiritus & manſuetorum tibi placuit deprecatio. Quemadmodum non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt. Hinc Titus Liuius putat, vbi cauſa iuſta ibi fere ſemper victoriam ſtetiſſe.

Si itaque viri Chriſtiani, ſi Deum omnium bonorum largitorem optamus habere propitium, curemus vt religionis & diuini cultus integritas accuratius obſeruetur. Ne quid impium erga templa ac Deo dicata bona, ne quid à nobis erga ſacerdotes Deique miniſtros peragatur indignum.

Cetera quidem peccata etſi grauia, veniam tamen aliquando placato Deo contritione merentur, ſed vbi clericis iniuratus fueris, vbi rebus ſacris violentas manus inieceris, tum denique Deum iratum expaueas, adeſt enim ſubito vindex impietatis, ac debitas pœnas illico diſtricto & horrido iudicio repoſcit.

Nam vt auctor eſt Gulielmus Pariſienſ. In ipſam quoque Chriſti matrem iniurii ſunt, qui vel Dei miniſtros iniuriis afficiunt, vel loca Deo & ſanctis dedicata violant, vel per quos bona temporalia ad ſuſtentandos miniſtros, Deo & ſanctis conſecrata diripiuntur, aut quouis modo minuuntur.

Refert poſtremo diuus Auguſtinus, tutelaris & gymnaſticus noſter Deus, in eo quem de ciuitate Dei edidit libro, quod cum Romæ peſtilentia quædam grauiſſima mulierum ſimul ac pecoris exorta fuiſſet, adeo vt præ morientium multitudine iam defecturum genus animaliū crederetur. Hiems inſuper illa (qualis eſt noſtra) tam incredibilis frigoris immanitate ſæuiret, vt horrendæ altitudinis niues, per dies quadraginta præter ſolitum in foro durauerint, & Tiberis (ſicut nunc albis) plurima glacie conſtringeretur. Tum ferunt fuiſſe reſponſum, quod ea eſſet peſtilentiæ cauſa, quia plurimas edes ſacras multi priuati occupatas tenerent, quibus poſtmodum reſtitutis tum demum tot clades, tot prodigia ceſſauere. Dixi.

REVERENDIS AC DEO AMABILIBVS SACERDOTIBVS, NEC NON IN COMMVNE VNIVERSO CLERICOrum contubernio Chriſtophorus Scheurlus Doctor deuotionem filialem.

TAm etſi patres reuerendi ſacerdotalis veſtra dignitas tantæ excellentiæ exiſtat, vt nullius præconio creſcat, nullius vituperio minuatur, animaduertens tamen ego non abſque ſumma animi moleſtia, pleroſque mortalium, tanquam ad malum natos vobis Dei miniſtris, quibus tamen ipſi nihil vnquam dederunt, natura ita infenſos eſſe, vt arbitrentur ſe obſequium crucifixo præſtare, ſi vos aut bona veſtra ſub iugum miſerint, tributum exegerint, munera impoſuerint, libertatem impedierint, prædia igni vaſtauerint diripuerintque, aut quod horribile eſt dictu, inſidias ſtruxerint, ceperint, mutilauerint, occiderint, aut quauis alia iniuria affecerint. O miſeros homines. O ſtulta capita. O inſana conſilia, per Deum immortalem cogitate obſecro; quid nobis faciant ſacerdotes. Orti ſacerdotum manu, in ſacro fonte, quod Chriſtianæ religionis fundamentum eſt, abluimur, adultiores ad baptiſmi confirmationem pontificibus præſentamur. Matrimonia ſine ſolenni ſacerdotum precatione infauſta putantur. Enixis mulieribus turpe eſt nouæ ſoboli operam dare, niſi ſacerdotalem ante benedictionem acceperint. Prima ſemina mulris in locis per ſacerdotem luſtrantur, quot annis ſacerdori crimina noſtra confitemur & venerabili euchariſtia cōmunicamur, morituri ſacro oleo perungimur, & ſacerdoti ſepeliendi reſtituimur. Quid quod reges & imperatores regno atque imperio indigni iudicantur, quos religioſe ſacerdotes non vnxerint. Et in ſumma vobis ſacerdotibus commiſſa eſt ſalus noſtra, in veſtris manibus eſt cœlos nobis aperire & claudere. Quamobrem ſi forte ſacrilegos & nequiſſimos homines à tam nepharia temeritate non nihil auocare poſſem, compilaui libellum pręſentem, in quo diligenter fideliterq; aperriſſimis hiſtoriis tam Chriſtianis quam ethnicis, tam recentibus quam antiquis, doceo, manifeſto, declaro eis qui vos clericos, etiamſi parum piis ſitis moribus (vt par eſt) honorant, obſeruant, adorant, cuncta proſpera & fœlicia euenire. Econtra vero qui de vobis ac veſtris id eſt Deo dicatis bonis male merentur, plerunque ſceleſtam & infœlicem vitam cum turpiſſima ignominioſiſſimaque morte commutare, & tam in præſenti quam in futuro ſeculo perpetrati ſceleris dignas pœnas luere. Iuxta illos Hebræi poetæ verſiculos. Omnes principes eorum qui dixerunt hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei. Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti. Sicut ignis qui comburit ſyluam, & ſicut flamma comburens montes. Ita perſequeris illos in tempeſtate tua, &

Digitized by Google

In ira tua turbabis eos. Imple facies eorum ignominia & quærent nomen tuum Domine. Erubeſcant & conturbentur in ſeculum ſeculi, & confundantur, & pereant. Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus. Tu ſolus altiſſimus in omni terra. Quæ omnia ſi ſummatim, ieiune, debiliter & tranſeunter magis attigi quam vt debui, copioſe, eleganterque tractaui, dabitis veniam ætati ac imbecillitati meæ. Qui dat quod poteſt, ſatis dat, & in magnis etiam voluiſſe abunde pulchrum æſtimatur. Quod ſi qui veſtrũ ſunt qui has vigiliolas meas boni conſulunt, quibus lucubratiunculæ noſtræ probantur, eos amice benigneque oratos velim, vt nonnunquam apud vltramundanum Deum ſuis orationibus pro me & benefactoribus meis intercedere dignentur, quatenus diuina gratia aſſiſtente quandoque maiora ſcribere, & tandem vobiſcum vita æterna frui liceat, apud eum qui eſt benedictus per infinita ſæcula. Datæ Wittenbergæ ex Officina noſtra litteraria, in feſto Annuntiationis Dominicæ. Anno eiuſdem vndecimo ſupra ſeſquimilleſimum.

Finit libellus de Sacerdotum & rerum eccleſiaſticarum præſtantia, compoſitus in florida academia Wittembergia, per egregium virum dominum Chriſtophorum Scheurlum Nurembergenſem, Iuris vtriuſque Doctorem, Ciuilis ordinarium, nec non Ducalem Saxoniæ Senatorem. Anno vndecimo.

APPEN-

Digitized by Google

APPENDIX
OPERVM PIRCKHEIMERANORVM,
QVÆ SERIVS AD NOS PERLATA SVNT, QVORVM PLERAQVE POLITICA, CETERA Epiſtolica.

Digitized by Google

DE ORANDI MODO EX D. BASILIO ET IOHANNE CHRYSOSTOMO SVMPTO.

QVoniam compertum habemus, excellentiſſimos quosq; apud omnes gentes ſapientia viros Deum quotidie inuocare, precibusque placare conſueuiſſe, maxime Chriſtianos homines pure, feruide ac aſſidue Deum inuocare & deuote orare conuenit, docente nos ſaluatore noſtro & dicente: *Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur. Quis enim* inquit, *ex vobis amicum habens & ad eum nocte media veniens, dicat: Amice, commoda mihi tres panes, vt quendam peregre venientem nuper excipiam, & ille intus reſpondeat, ne ſis mihi moleſtus iam clauſa ianua & pueri mei ſunt in lecto, nequeo ſurgere, dico vobis & ſi non ſponte aut ob illius amicitiam, ſaltē ob importunitatem, ac moleſtiam ſurgit, & quod opus ei dabit.* Quo ſc. exēplo nobis ferme præcipitur, vt orationi ꝑcibusq; aſſidue inſtemus, & omni ſtudio perſeuerātiaq; q̄ à Deo ſancte petimus, cōſequi mereamur.

Eſt autem oratio mentis ad Deum aliquid petendo elatio. Illam Platonici ita definiunt, quod ſit primum notio quædam eius, quod adorandum eſt, & qua ſit ratione colendū. Secundum vero adſimulatio quædam vitæ noſtræ, cum diuinitate, vitæ puritate, caſtitate, ſanctitate, diſciplina, ordine & diuina beneuolentia proficiſcens. Tertium coniunctio quædam per quam diuinam attingimus eſſentiam ad ipſamq; aſcendimus ſummitatem. Quartum, ingreſſio quædam in luminis diuini veſtibulū. Quintum deniq; animæ coniunctio cum diuina voluntate, vt non iam amplius noſtri, ſed Dei ſumus ſplendore obruti & circūfuſi, qui modus vltimus eſt & perfectiſſimus adorationis. Sola igitur adoratio recta animos beatæ patriæ reddit, ſola ſanctimonia eſt plena virtus, ſolus vir bonus Deū feliciter precatur, ſola cū Deo conſuetudo beatos facit, ab hac n. flagitioſi omnino alieni ſunt, & tanq̄ profani à votis & ſacrificiis arcendi. Corā diuina igitur maieſtate oraturus ſe ipſum colligat ac omnia negotia terrena ex animo deponat, vt libere mētem in cœlum attolere poſſit. Quo pacto enim qui mente errat, ac res alias agit, attente orare valet, quo pacto quis rite Deū placare & inuocare poterit, qui ante illum conſtitutus, in foro tamē, aut domi, vel etiam in rebus variis aut turpiſſimis vagatur, & quid ipſe petat minime conſiderat, ſed ore tantum orat, & incaſſum nugatur, cum cor ipſius longiſſime ſit à Deo remotum. Etenim ſi ante Principem terrenū aliquem conſtiturus negligentius nos habeamus, nonne illum non ſolum non placabimus, ſed potius ad maiorem iracundiā prouocabimus? Quanto igitur magis corā maieſtate diuina orantes & veniā petentes attente nos orare decet, non ore ſolū, ſed & corde, ac totius animi viribus, qui non ſolum quid nam poſtulaturi ſumus longe antea cognoſcit, ſed conſcientiam, cogitationes, & delicta noſtra cuncta ex amuſſim percallet. Igitur precaturus omnem Deo honorem exhibeat ac ita oret, vt omnes cogitationes ſuas colligat ac cum animi dolore contendens, ipſum inuocet, & hoc ſolum reb. cunctis interim reiectis omni diligentia peragat, arbitreturq; ſe non cum ſeipſo nugari, ſed ipſius Dei maieſtatem præſentem contueri.

Quod ſi adhibita pro virili parte diligentia mentis infirmitate tamen quadā alio traharis, fidelis eſt Deus, qui tuam reſpiciens infirmitatem, miſericordia proſequitur, nec ſine fructu relinquet. Proinde cum non in verborum multitudine, ſed mentis ſolertia poſitū ſit, vt exaudiamur, oportet orātem neq; longos extendere ſermones, & tñ iugiter orare. Breues enim & frequentes orationes fieri Saluator noſter Chriſtus & Paulus præceperunt paruis ex interuallis. Non n. numero Deus, ſed pondere animiq; ardore flectitur: Etenim ſi in longū ſermonem extenderis in negligentiam frequenter lapſus multam diabolo ſubrependi facultatem dederis ſupplandādiq; & abducendi cogitationē ab his quę dicuntur. Si vero crebras ac interpolatas orationes facies, poteris facile modeſtiā exhibere & ipſas orationes cum multa ſolertia perficere. Igitur cum orare cœperis non confeſtim ad id quod petis deſcende; ſed prius à ſummi Dei laudib. & gratiarum actionib. incipe, conſiderans quod impoſſibile ſit creatorem rerum omnium dignis extollere laudibus, vel pro tot beneficiis acceptis meritas gratias agere. Poſtquam vero laudes & gratiarum actiones perfeciſti, ad vilitatem & humilitatē tuam deſcende ac conſidera, quod peccator ſis infinitis delictis obnoxius; nullus enim homo ſine culpa ac ſolus Deus omni vitio caret, ſæpiusq; peccamus quamuis minime intelligamus. Nam quāuis Apoſtolus *nil ſibi conſcius eſſet, non tamen in hoc ſe iuſtificatum fatetur*, quaſi diceret, valde quidem pecco, ſed minime intelligo, vnde & Propheta ait, *delicta quis intelligit*, & alibi: *non intres in iudiciū cū ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens,* Ideo ſi ſapis te propter omnes alios peccaſſe, pluraq; admiſiſſe fateberis. *Cum feceritis omnia*, Chriſt' ait, *dicite ſerui inutiles ſumus*, ideo ſemper oramus *vt debita noſtra dimittantur, niſi enim illa ſemper eſſent, ſuperfluum foret orare vt dimitterentur.*

Ceterum

Ceterum non ſolum pro nobis noſtriſque orare conuenit, id enim neceſſe eſt, ſed etiam pro aliis, tam viuis quam defunctis, maxime vero ex Chriſti doctrina pro inimicis, id enim vera eſt charitas & perfectio. Sic Moyſes orabat, vt populo peccatum remitteretur, ipſe vero deleretur. Sic Paulus, vt pro fratrum ſalute futura gloria excideret.

Quæ vero à Deo peti debent, iuſta ſint, modeſta & ſpiritualia, quæ expectationi conueniant futuræ, non ſeculo præſenti. Non igitur petantur diuitiæ, non fragilis & fluxa gloria, non corporis valetudo proſpera, non parentum, filiorum, vxorum, amicorum vita longior, quin etiam nec propria, diuturnior, ſed melior. Etenim cum ea quæ ad corpus faciunt appendices ſint animæ, minime orationi commiſcenda vel ſaltem ita poſtulanda, vt diuina noſtra fiat voluntas. Iraſcitur enim Deus, ac vt vere munificus faſtidit, cum vilia poſtulantur. Hæc namque ipſo docente, citra nos præbet, *aſpicite*, inquit Chriſtus, *voluntalia cœli, quæ nec ſerunt neque metunt, & pater veſter paſcit illa.* Quæ vero ſunt animæ & virtutũ, niſi nobis legitime certantibus, & inſtanter petentibus minime dabuntur. Quinimo ſi aliter quam decet rogamus, vel indigni ſumus qui exaudiamur, vel ſi etiam exaudiremur, nobis ipſis nociua imprecaremur: Illi igitur, qui nos ſemel creauit ac continuo tuetur & vegetat omnia permittamus, ſolumque vt noſtri miſereatur, & bona nobis tribuat noxiaque repellat oremus, probe enim nouit, quæ vnicuique ſint bona & expediant, vel nociua & officiant. Aſſidue igitur in ore noſtro ſit illud, *Miſerere mei Deus*, breue etenim verbum eſt & clementiæ pelagus continet, nam vbi miſericordia ibi omnia bona ſunt; vbicunque igitur conſtitutus es, ſiue in Eccleſia, vel extra, ſemper clama dicens: *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam*; ſiquidem neceſſe eſt, vt miſericordia ſit magna, vbi tot tantaque remittenda ſunt crimina.

Hæc igitur totis viribus & affectibus ſunt optanda, optata vero fide ac patientia quærenda. Credidit enim Abraham Deo & reputatum eſt ei ad iuſtitiam, quamuis non ſtatim compotes fiamus, non propterea deſperemus, neque dicamus quod Deus peccatores non exaudit: Chriſtus enim de induſtria verbum illud addidit, & ſi non ob amicitiam quis dabit, ſaltem illud propter moleſtiam faciet, non igitur quicquam mereri decet ob poſtulatorum dilationem, ſcit enim Deus quid nobis opus ſit, ac temporis dandi occaſionem longe melius quam nos, qui etiam in propriis negotiis, vt plurimum decipimur nouit. Si igitur diſtraheris vel deſtineris, hoc tibi fortaſſe expedire Deus intelligit, fructus enim dudum deſiderati longe ſapiunt ſuauius, diligentuiſque cuſtodiuntur. Subita impetratio rei conceſſæ contemptum parit; Durandum igitur nec vlla deſperatione aut animi triſtitia à cœpta ſupplicatione deſinendum. Si enim te minime petentem multis muneribus ornauit Deus, quid tibi petenti ſperandum? & ſi fodienti talentum datur, quanto magis id minime fodienti augebitur. Si demum ante mundi conſtitutionem non adhuc exiſtentes dilexit, cur in lucem productos ac ſalutis cupidos repellet? Quæ ſane ſigna clare oſtendunt, occulta illius diuinæ benignitatis conſilia, plus nobis in receſſu præbere, quam in fronte promittere, & quæ videntur humanæ cupiditati ſæpe contraria magnopere ad extremum prodeſſe.

Ceterum haud neceſſe eſt oranti ſemper ad Eccleſiam currere, ſed vbique ac omni tempore Deum inuocare & orationes ſuas offerre poteſt: Vbicunque enim es, poteris Deo altare conſtituere, ſiue ſis domi, ſiue in cubili, aut in foro, & tribunali affixus: nam & tacentes Deus exaudit & decumbentes, ſedentes ac deambulantes. Non igitur locus quærendus eſt, ſed loci principium. Ieremias erat in cœno & Deum exorauit, Iob erat in ſtercore & Deũ reddidit propitium, Ionas in ventre ceti & facilem habuit, non eſt enim Deus vt homo, vt locum petat; ſed ſemper prope eſt, adhuc te loquente adeſt, nondum orationem feciſti, & ipſe medicinam affert.

Verumtamen, non tam voce opus eſt, quam cogitatione, neq; manuum extenſione, quam animi intentione, neq; figura ſed intellectu, ideo ſi nec genua flectas neq; pectus percutias, nec in cœlum manus protendas, ſi mentem tantũ verendam exhibueris, orationis perfectionem conſeruaſti. Deus enim non tam exteriorem orantis habitum quam internam mentem conſiderat, quæ etiam orationem reddit perfectam: cum ſæpius externi geſtus potius ſimulatio quam animi ad Deum ſit elatio.

Vertit Bilibaldus Pirckheimerus.

BILIBALDI PIRCKHEIMERI EPISTOLA AD S. D. N. ADRIANVM P. M. DE MOTIBVS IN GERMANIA, PER DOMINICANOS, & horum complices excitatis, & de occaſione Lutheraniſmi.

QVum anteactam vitam tuam, Adriane Pontifex Maxime, conſidero, ac diligenter mecum reuoluo, qualiter illam ab ineunte inſtitueris ætate, ſemperque virtute & optimis excolueris literis, tandemque ad ſummum culmen rerum ſine malis euectus ſis artibus, plane diuinæ bonitatis in te gratiam exuberare perſpicio. Quo pacto enim hoc tam improbo, ne infœlici dicam, ſeculo eo pertingere potuiſſes, quo nec vnquam cogitationes tuæ peruenerant, niſi plane Deus, qui vniuerſas

vias

vias tuas ab ineunte direxerat ætate, te etiam in ſummo faſtigio collocare voluiſſet, præcipue nil tale cogitantem, minus vero ambientem aut ſolicitantem? Quum igitur ſolius Dei nutu adeo ſis exaltatus, minime dubitandum eſt, te etiam quæ Dei ſunt, & in ſuam tendant gloriam, velle, exoptare ac ſummopere deſiderare. Quo pacto enim in publicis, & vbi de fide, pace, ac certiſſima animarum Chriſtianorum agitur ſalute, non optima, & quæ in Dei gloriam & gregis commiſſi vergant ſalutem concupiſceres? cum in priuatis etiam nil niſi quod rectum ac ſanctiſſimum fuit, probaris, elegeris, ac ſectatus fueris. Quod quum ita ſe habeat, conſentaneum quoque eſt, te haud aſpernaturum, ſi quis in hoc tumultu ac rerum diſcordia conſilium vtile, vel ſaltem haud contemnendum, in medium afferat, non quod tu conſilio indigere videaris, in cuius pectore omnimoda incluſa videtur ſapientia; ſed vt recte de imminentium rerum mole inſtruaris, ad monearisque, quid tibi potiſſimum ſectandum, quidque ſit fugiendum: in qua re vel maxime huc vſque erratum fuit. Licet enim per te recte ſapias, multisque ac ſapientiſſimis abundes conſiliatiis: conſtat tamen, eos qui huc vſque ſedis Apoſtolicæ negocium apud Germanos egere, non parum in eo fuiſſe deceptos, cum rerum & linguæ ignorantia, tum ob morum diuerſitatem, ac nimiam adulatoribus fidem adhibitam: ſiquidem non omnes populi vno ac eodem modo conciliari aut tractari volunt, ſed habet gens quæque peculiare aliquid, & à ceteris diuerſum. Id niſi quis recte diſcernere, & aliter inter Germanos, aliter inter Italos, Gallos, aut Hiſpanos ſe gerere nouit, is præterquam quod vix aliquando voti compos euadet, in multis fallatur & aberret neceſſe eſt, etiamſi ipſe ſibi vel calidiſſimus videatur: vt obiter prætercam, quod optimis ferme dominis peſſimi vt plurimum miniſtri obueniant, qui quum ſæpe perquam vtilia habeant in mandatis, iis tamen omiſſis deteriora ſectari minime dubitant, quum ſciant, non omnia ad dominorum cognitionem peruenire poſſe, partim quod maiorum rerum vrgeantur mole, partim quod mentem eorum præſtigiis quibuſdam obtenebrari poſſe confidant.

His rationibus, præcipue tamen patriæ motus amore, has litteras ad S. tuam dare auſus fui, non quod prudentiæ meæ, quam admodum tenuem eſſe non ignoro, multum tribuerem; ſed quia longis iam annis & ab ineunte ætate in rebus verſatus eſſem gerendis, mores quoque noſtrorum perbelle noſcerem; litteras vero non penitus ignorarem: ac ideo diuturno vſu edoctus longius mihi proſpicere viderer, quam homines quidam temerarii, quos temere eſt animi magis impetu quam certis rationibus, aut vlla moderatione præcipites ferri, & qui nihil penſi habent, dummodo voti ſui compotes fieri, ac libidini, arrogantiæ, auaritiæ ac reliquis vitiis cunctis indulgere poſſint, ac interim verbis ſe ſpiritales appellare non erubeſcunt, cum re ipſa omnibus laruis mundaniores & peruerſiores exiſtant. Ceterum ni Sanctitas tua rite percipiat, vnde turbæ tam immenſæ exordium ſumpſerint, vix vllum remedium adhibere valebit: quemadmodum nec medicus quiſpiam, etiam peritiſſimus, ægrotum aliquem curare poterit, ni antea morbum & illius cauſas plane intellexerit. Conſtat igitur, dolos, Sycophantias, ac omnes malas artes Fraterculorum illorum, qui Dominicaſtri vocantur, tam horrendas concitaſſe Tragœdias. Id enim cum longo rerum ſucceſſu criſtas in immenſum extuliſſent, iamque nil humile animo volutarent, ac ſibi ipſis perſuaſiſſent, omnia quæ luberent ac conducerent, confeſtim etiam ſine vllo probitatis aut honeſtatis reſpectu licere, iamque ab egregio illo Bernenſi excidiſſent molimine, alia via, quoniam illa minus ſucceſſerat, graſſandum eſſe cenſuerunt. Quo pacto enim quietem agerent, quos non ſolum victus & veſtitus alienus irritaret, ſed plane diuina exagitaret vindicta. Bonarum igitur litterarum odio flagrantes, ac omnes eruditos, tanquam machinationibus ſuis minus idoneos, deprimere, aut etiam è pedibus tollere ſatagantes, primum virum optimum & apprime doctum Io. Capnionem ſelegerunt, vt potiſſimum in illum inuolitarent, ac venenata arma ſua ſub pietatis prætextu diſtringerent. Eo enim deuicto vel etiam oppreſſo, nil ſibi reliquum fore cenſebant, quod non ludibriis eorum expoſitum foret. Ceterum ne potius inuidia aut calumniandi gratia pronunciam, hanc ſuſcepiſſe viderentur, neue, ſi res parum ex voto ſucceſſiſſet, ſoli ipſi periculum ſuſtinerent (iam enim Bernenſi calamitate aliquantulum redditi erant cautiores) Theologos nonnullos, quos pari odio flagrare ſciebant, in conſortium ſumpſere, ac Iudæum quendam male ablutum, in Capnionem immiſere, ita inſtructum, vt quam primum ipſe pugnam ciere incepiſſet, ſe cum vniuerſis copiis ſubſidio venturos expectaret. At ſatelles ille ſceleris rem gnauiter aggreſſus eſt, ac bonum Capnionem inſtructis conuiciis ac iniuriis laceſſere cœpit, qui cum doli inſtructi pœnitus eſſet ignarus, ac ſibi cum ſolo ſemi Iudæo rem eſſe cenſeret, totam tandem ſceleratorum hominum aciem in ſe vnum explicari ſenſit. Porro quibus commentis, dolis, impoſturis ac ſimulationibus egregii illi Dominicaſtri rem egerint, enumerare operæ pretium haud eſt, quum nemo bonus aut doctus tam Romæ quam per Germaniam vniuerſam tantarum Sycophantiarum ſit ignarus. Nec ſat erat, Capnionem ſubdole circumuenire, niſi etiam Deum optimum ac maximum technis ſuis teſtem adhibuiſſent, ac nefandis periuriis maieſtatem illius contaminaſſent. Securus enim Capnio, promiſſionibus & præſtito fidebat iuramento, nec rem aliquam nefandam illos molituros ſuſpicabatur:

Digitized by Google

batur: cum interim Sanctuli illi clam omnē lapidem Romæ mouerēt, ac pollicitationibus, fraudib. & muneribus fas & iura ſubuetterent, ac optimum virum omnium impietatum earum ignarū circumuenirent. Quantum vero laudis aut dedecoris machinationes tam nefandæ illis pepererint, iam pridem, ni fallor, plane ſunt experti. Hoc vero nemo ignorat, omnes ſ; qui nondum ob execrandum Bernenſe facinus abalienati fuerant, plane ob illuſiones tam abominandas ab illis deſciuiſſe, & Vatiniano odio illos proſequi cœpiſſe: nec mirum, cum non ſolum tam perdite in Capnionem velitati fuiſſent, ſed optimum quemque, quem tam nefandam rem moleſte ferre, aut Capnioni amicum eſſe reſciuiſſent, mordicus arripuiſſent, & omni cōuitiorum genere lenonum inſtar proſcidiſſent, nulla ratione habita generis, conditionis, honeſtatis aut eruditionis, vt eo pacto tanquam furiis agitati omnes tandem exaſperarent, & in caput propiium irritarent: quamuis & lutelli expectatio viros tam lepidos in tantam egiſſet rabiem. Iam enim ſpe haud penitus inani Iudæorum vorauerant aurum. Ceterum hoc hominum ſceleſtorum ſcelus ſceleratiſſimum, non ſolum Leoni Pontifici ac vrbi Romanæ ſempiternam notam inuſſit, Dominicaſtros in odium & abominationem omnium coniecit, ſed & optimum quemque ac doctiſſimum in Lutherana caſtra propere migrare coëgit. Iam enim viri egregii, ne tantiſper deſiderent, Tragœdiam illam aliam & incendium nouum excitare inceperant. Quo pacto enim Satanas quieſceret? Nam cum indulgentias illas ſuas plus æquo extollerent, nefandiſſimis quibuſdam contaminarunt blaſphemiis, ita vt inter cetera deteſtanda homines ſacrilegi palam obgannire auderent, ſi quis etiam Beatiſſimam Dei genetricem (proh ſcelus, etiam auditu horrendum!) ſtupraſſet, ſe illum abſoluendi poteſtatem habere, nec ſe Chriſto vllo pacto inferiores eſſe, &c. Quæ cum optimi cuiuſque aures offendiſſent, nemo tamen libenter ſe mendicabulis illis palliatis opponeret, quæ non niſi litium & contumeliarum auidiſſima eſſe ſciret, tandem Lutherum impulerunt, vt vel modeſtiſſime obuiam illis iret. At illi, lætiſſimi, occaſionem perquam opportunam ſibi oblatam eſſe putarunt, vt in virum bonum ac doctum venenatam ac ſolitam ſuam rabiem euomere poſſent: quem etiam facinoribus ſuis impulerunt, vt longe maiora aggredi auderet. Ceterum quum iam viderent, temeritatem ſolam ad Lutherum debellandum haud ſufficere, ac ſe doctrina & eruditione longe illo eſſe inferiores, ad ſolidas confugerunt verſutias, nonnulloſque ſollicitare cœperunt, quos noſcerent non tam inuidia quam inanis gloriæ cupiditate flagrare: quos ita in illum inſtigarunt; vt tandem longe plus ſemetipſos & ſedem Romanam quam Lutherum offendiſſe ſentirent: vt interim ſileam, quantis ludibriis propugnatores ſuos expoſuerint. Aduenit tum forte fortuna (vel potius eorum infortunio) Cardinalis quidam Caietanus, olim hæreſin eandem ſectatus, cuius præſentia ita elati ſunt, vt iam plane debellatum eſſe cenſerent. At vir ille bonus, cum potius modeſtia & ingenii dexteritate tantum incendium extinguere deberet, ita alere cœpit, vt etiam ſumma rerum faſtigia comprehenderet. Porro quæ Prierias quidam cum complicibus ſuis ſcripſerit ac egerit, nil attinet enumerare, præter id ſolum, quod mundo manifeſtum reddiderint, ſe neque fide, neque veritate, neque vlla doctrina ſana præditos eſſe. Dominicaſtri interim, vt nil intentatum relinquerent, planeq; è fumo flammam excitare poſſent, præcurſorem illum ſuum Eckium Romam delegarant, quem ſcirent omni facinorum genere pollere, ac iam Lipſica diſputatione experti fuerant, temeritate & impudentia nil eis inferiorem eſſe. Ille igitur Romam properans, nugiſque & clamoribus ac vanis promiſſionibus omnia complens, Bullis quam plurimis ſuffarcinatus in Germaniam rediit. non ſolum Lutheranis infenſus, ſed optimum quemque, quem aut virtutis aut eruditionis gratia oderat, Bullis ſuis inf. ſtare cœpit, vt priuatam malignitatem ſuam ſub publica vindicare auctoritate poſſet.

* *Cetera in autographo imperfecto deerant.*

EPISTOLA BILIBALDI AD PHILIPPVM MELANCHTHONEM, CONTINENS QVERELAS de Monialium vexatione.

SAlue. Cogor ad te, mi Philippe, confugere, tuumque conſilium & auxilium implorare: quæ ambo te benigne mihi impartiturum ſpero. Atqui nolo exigere quicquam, quod honeſtati aut conſcientiæ aduerſum videri poſſit, ſed lubens tuis obtemperabo conſiliis. Eſt apud nos monaſterium S. Claræ, in quo binæ meæ agunt ſorores, ſed & filiæ totidem, quæ ante annos *** ſunt ingreſſæ, cum amitæ exhortatione, quæ ibi Abbatiſſæ fungitur officio, tum permiſſione mea, nam, vt ingenue fatear, errabam tum cum ceteris, putabamque natis optime cōnſultum, ſi religionem, vt vocant, ingrederentur. Fuere autem virgines illæ huc vſq; ſub fratrum vere

minorum

minorum obedientia. Verum cum ſenatus huius vrbis rationabilibus motus cauſis Iuſtitiarijs illis frænum impoſuiſſet, inter reliqua quoque à monialium eos cura abegit. Tulere id moniales perquam moleſte: ſed neceſſitati tandem parere coactæ ſunt. Ceterum quum alios aſſumere vellent confeſſores (vt appellant) eosque ſacerdotes laicos,& non monachos,prohibitæ ſunt à ſenatu,qui neminē admittere voluit,præter eos quos ipſe dediditſet aut probaſſet. Moniales vero confeſſionē liberam eſſe debere cenſentes,illos quos ſenatus nominauit reiecere. Et profecto tales erant,vt nec ego lubens delicta mea illis manifeſtaſſem.Per totam igitur quadrageſimam ad hūc vſq; diem confeſſione & Euchariſtia abſtinere maluerunt, quam eorum hominum opera vti,qui nec ſibi ipſis recte conſulere valent. Submiſere interim Concionatores ſuos, vt illis verbum Dei annuntiarent, quod illi adeo quidem contumelioſe & arroganter fecere, vt pauperculas illas contumaciores potius quam meliores redderint. Vult enim ſexus ille,vt noſti,perſuaſionibus duci, cogi vero minime. Accedit,quod concionatorum illorum facta haut quaquam dictis quadrent. Hinc fit,vt moniales fidem illis non adhibeant,ſed potius doctrinam eorum habeant ſupectam, quum cernunt, eos non ſincere ambulare, ſed & verbum Dei cauponantes, priuatum commodum magis, quam animarum ſalutem quærere. Id quum vident concionatores, ſe contemptos exiſtimant, clamant, maledicunt, imo inſaniunt, ac omnem lapidem mouent, vt omnium hominum indignationem contra pauperculas cōcitare valeant,aſſerentes,quum verba haut proſint, vi eas adigi deberi. Quaſi fides violentia potius quam perſuaſione aut Dei dono acquiratur. Nec ſurdis hominibus fabulam cecinere; ſed eo res deducta eſt, vt quicunque miſerandas illas offendere & inceſſere audet, obſequium Deo ſe præſtitiſſe arbitretur. Idque non ſolum à viris agitur,ſed & à mulieribus: & illis mulieribus,quarum liberis omnem exhibuere caritatem. Non ſolum enim viris, qui alios docere contendunt, ſe ipſos vero minime emendant,vrbs noſtra referta eſt, ſed & mulieribus curioſis,garrulis ac otioſis, quæ omnia potius,quam domum propriam gubernare ſatagunt. Et profecto miraculo haut eſt abſimile, quod monaſterium non pridem ſit direptum & euerſum. Adeo infeſtum contra calamitoſas ſuſcitatum eſt odium. Quotidie igitur & omni hora imminens præſtolantur exterminium,aſſiduoque timore, morte etiam acerbiori conflictantur. Verum an talia Chriſtiana pietas, aut vera fides, quæ ſine caritate mortua eſt,admittat,tute cōſidera. Hoc profecto ſcio, ſi præſens eſſes,ac tot taleſque cerneres ſycophantias,illuſiones,calumnias & machinationes,quibus miſellæ illę quotidie vexantur,oppugnātur,vix à lachrymis tēperares.Proinde non nego——*ἀτελὲς.*

BILIBALDVS CHARITATI ABBATISSÆ S. CLARÆ, SORORI SVÆ CHARISSIMÆ, NEC NON alteri ſorori ac filiabus dilectiſſ. eiuſdem monaſterii monialibus.

TAmetſi non ſim ignarus,ſorores ac filiæ chariſſimæ,quam male à quibusdam audiam ,quod effrenem ac petulantem virginum quarundam ſacrarum defectionem minus bonis conſulam, facile tamen illorum fero contumelias, quum non ſolum opinionis meæ rationem ſufficientē reddere queam, ſed tot ſanctiſſimos Eccleſiæ Doctores habeam aſtipulatores,qui omnes vno ore caſtitatem ſemel Deo dedicatam violantes condemnant, ne dicam deteſtantur. Verumtamen non ita ſentio,vt omnia quæ in monaſteriis aguntur, recta aut laude digna eſſe cenſeam: quum non clam ſit, apud pleroſque humanas conſtitutiones diuinis etiam anteferri præceptis,adeo, vt ſæpius plus hominum tribuatur operibus & meritis,quam gratiæ,ac iuſtitiæ, quæ eſt per fidem Ieſu Chriſti. Id quam impium ſit & abominandum,nequaquam præſentis inſtituti eſt enarrare. Hoc plane conſtat,quod ii qui ſalutis ſuæ ſummam in ceremoniis ac operibus potius quam in meritis Chriſti conſtituunt,tam extra quam intra monaſteria ad Gehennam ædificant,quamuis hoc haut ita accipi velim,vt opera reijciam, quum fides abſque factis mortua ſit; ſed quod diuinis nequaquam humana præferenda cenſeam,&c.

Cetera deſunt.

ORATIO APOLOGETICA, MONIALIVM NOMINE SCRIPTA A BILIBALDO, QVA VITÆ AC FIdei ipſarum ratio redditur, & æmulorum obtrectationibus reſpondetur,petiturq;,ne per vim è monaſterio extrahantur.

TAmetſi,Patres conſcripti, pleriſque res factu videatur facilima, quempiam cauſam ſuam vtcunque iuſtam verbis defendere, ac cordis innocentiam oris tueri ſermone: ad eam tamen animi anguſtiam nos miſeras redactas eſſe ſentimus, vt nihil nobis difficilius exiſtat, quam in de-

Digitized by Google

fenſionem noſtram coram vobis verba facere; non quod vereamur, ne illa nobis ſint defutura, aut cauſæ noſtræ minus fidamus, ſed quia iam pridem expertæ ſumus, verba nobis non ſolum haud profuiſſe, ſed abfuiſſe etiam plurimum. Etenim ſi liberius nos quandoque proloqui contingit, arrogantes cenſemur & procaces: Sin humiliter & ingenua procumbentes, tanquam ſimulatrices & ſubdolæ irridemur: Si vero penitus tacemus, ſilentesque aduerſa tolerare conamur, obſtinatæ habemur ac pertinaces. Ita euenit, vt ſiue loquamur ſiue taceamus, ſemper reprehenſionibus ac culpæ ſubiacere videamur. Ceterum quum nos plane perituras cernamus; ſaltem prius quam funditus pereamus, denuo experiri cogimur, num indignationem veſtram, ſine illa noſtra culpa conceptam, verbis emollire, ac innocentiam noſtram veritatis ſubſidio tueri valeamus, ne penitus tacendo vos contemnere, ſeu noxam aliquam agnoſcere videamur, aut conſcientiam noſtram omni defenſione omiſſa, in futurum etiam degrauemus, ſemper ſuſpicantes, nos propria periiſſe taciturnitate, quum tamen loquendo ſaluæ eſſe potuiſſemus. Proinde, Patres honorandiſſimi, cum non paruum ſit calamitatum delinimentum, dolori frenos relaxare, ac iuſtæ indulgere anxietati, rogamus vos per Chriſtum, ne vobis vitio vertatur, ſi in rebus noſtris vltimis ac pene deploratis lacrymas effundamus, ac pectus exoneremus ſuſpiriis, quum vix vlla maior ſit calamitas, quam miſerum eſſe, nec id audere profiteri, vultuque ſimulare hilaritatem, quum animus vulnere ſaucius ſit altiſſimo. Deinde quum eam vobis conſuetudinem eſſe ſciamus, vt nec vltimo afficiendis ſupplicio audientiam denegetis, neque haud quaquam ſimus alienigenæ, ſed omnes ciuium veſtrorum filiæ, in hac vrbe natæ ac educatæ, magnaque ex parte vobis ſanguinis ac propinquitatis iure coniunctæ; ſummopere precamur, ac humiliter oramus, vt & nos miſeras omnique calamitatis genere oppreſſas, taciti ſaltem ac benigne audire velitis. Id ſi feceritis, plane perſpicuum erit, ſimus ne moribus tam improbæ ac vita adeo ſceleſtæ, quemadmodum aduerſarii noſtri clamitant; aut potius ipſi iniuriis ac calumniis referti innumeris. Etenim niſi in omnibus, quæ nobis obiiciuntur, eam reddamus rationem, quæ honeſtas ac Dei timore conſtrictas decet virgines, nihil moramur, quin grauiora etiam (ſi poſſibile ſaltem ſit) patiamur mala & incommoda. Sin minus, ſaltem hoc rogamus, ne nobis innocentia noſtra obſit, nec aduerſariis calumniæ eorum, vt plurimum confictæ, proſint, quum ſciamus, has noſtras iniurias nequaquam vobis omnibus imputandas eſſe, ſed quam pluribus ſummopere etiam diſplicere: Alios vero ignorantia potius quam malitia errare, vtpote ab aduerſariis noſtris perſuaſos, nihil execrabilius eſſe in terris, quam virgines Deo ſacras, & quæ caſtitatem ſuam illibatam conſeruare ſtudent. Omiſſis igitur longioribus ſermonibus, quam breuiſſime fieri poterit, ſingula diluemus obiecta, ne vobis nimis moleſtæ videamur, nobisque ipſis ſuſpicionem aliquam ob nimiam in dicendo anxietatem, ac ornatus affectationem concitemus.

Accuſationis igitur capita, quæ nobis obiiciuntur, hæc fere eſſe videntur, Quod ſanctiſſimo Dei ſpreto Euangelio in operibus noſtris plus quam vera fide confidamus: Quod nimium Pontifici Romano, & illius tribuamus decretis, tenaciusque humanis innitamur traditionibus: Quod non, relictis monaſteriis votisque contemptis, ad ſecularem conuerſationem reuertamur, ac nubamus: Quibus omnibus, cum appendicibus ſuis, breuiſſime, vere, ac ex ordine reſpondere conabimur.

Sub initium igitur, & quantum ad contemptum Euangelii pertinere videtur, nihil moramur, ſi vel minimum ſacræ ſcripturæ contemnamus apicem, quin omnium habeamur ſceleſtiſſimæ, quum plane ſciamus, credamusque firmiter, vniuerſam ſalutis noſtræ ſummam ab Euangelio, & tam bono ac læto pendere nuntio. Illud igitur quotidie in manibus habemus, ac perlegimus, non Germanice tantum, ſed etiam latine, quum eam linguam Dei dono non ſecus ac vulgarem intelligamus, vitamque noſtram omnem ad illud, tanquam ad amuſſim quandam, effingere conamur: Qua in re potiſſimum Dei gratiam imploramus, ſine qua vires & conatus noſtros nihil valere ſcimus, quo Chriſti iugum ſuaue, ac crucem eius ſanctam tollere, ac poſt tanti magiſtri veſtigia portare queamus. Ceterum nemo nobis vitio poterit vertere, ſi antiquorum & ſanctiſſimorum Doctorum interpretationi potius, quam obtortæ alicui inuerſioni fidem adhibeamus, quum proh dolor manifeſte conſtet, non minus diuerſos ſenſus quotidie à ſancto Dei Euangelio elici, quam hominum ſint mentes ac formæ, tametſi Deus nequaquam auctor ſit confuſionis, ſed pacis. Hinc omnium malorum ac tantarum turbarum ac ſeditionum fomes & exordium, quum vnuſquisque indoctus etiam ac rudis ſacræ ſcripturæ interpretationem tractare audeat, illamque potius ad vtilitatem ſuam & commodum proprium, quam ad ſalutem tam ipſius quam fidelium reliquorum, adaptare conatur. Ita fit vt Chriſtiana libertas, quæ plane ſpiritalis eſt, penitus in carnis vertatur occaſionem, delicias, & temeritatem. Teſtatur hoc ingens vtriuſque ſexus turba, nubentium & monaſteria ſua derelinquentium. Teſtatur hoc lacrymabilis illa

Illa agricolarum ſtrages ac tragœdia, nunquam ſatis deploranda, quam impii quidam, falſi ac doloſi ſuſcitarunt operarii, qui Chriſti & Apoſtolorum perſonam ſubdolè aſſumpſerunt, ruſticisque, vt quam maximè inſanirent, perſuaſerunt, Potiſſimum eos Euangelii defenſores ac protectores: tametſi nemo iam videri velit tantæ calamitatis auctor extitiſſe. Teſtatur demum Euangelii peruerſionem, quod ex tali doctrina nullus dignus fructus pullulare cernitur; ſed quod omnia ruunt, linguę, diſciplinæ, mores, inſtituta ſancta & ſalubria, pax, concordia, Dei timor, omnisq; proximi caritas & amor. Nec mirum, quum verbis tantùm Euangelica extollatur veritas; operibus verò planè deprimatur & expellatur. Facile enim eſt, verbis abundare: at factis excellere, id demum operæ ac laboris pretium exiſtit. Regnum enim Dei nequaquam in ſermone eſt, ſed in virtute. Nec quisquis dicit, Domine Domine, introibit in regnum cœlorum, ſed qui fecerit voluntatem patris cœleſtis.

Conſiderate igitur, P. C. num juſtè ab æmulis noſtris ob ſanctiſſimi Euangelii accuſemur cōtemptum, cum nihil magis ad ſalutem noſtram pertinere cenſeamus, quàm veram & germanam illius obſeruationem. Nemo enim deſpicit quod tantopere veneratur, nec reiicit, quod ſummo ſtudio imitari ſtudet.

Verùm hîc alia nobis ab aduerſariis noſtris impingitur culpa: nempe quod, licet vos, Patres conſcripti, veritatis prædicatorem nobis, publicis etiam nec paruis conduxeritis expenſis, verbum tamen Euangelicum ex ore eius audire vel omninò contemnimus, vel minus illi animum adhibemus. Equidem quod opipare pauperum alatur eleemoſyna, nitida eius cutis & petulantia plane oſtendunt. Quod vero magnifice etiam donetur, argentea eius ſuppellex & cultus nequaquam monaſticus abunde indicat. Ceterum ſi vnquam Euangelium ſeu Dei nobis prædicauit verbum, paratæ ſumus mendacii pœnas dare: niſi quis hoc Euangelium vocare voluerit, quod ſummo Pontifici, Cæſari, Epiſcopis, ſacerdotibus, monachis, ac omnibus demum amarulenter & aſſidue maledicit ac nemini parcit, qui peruerſæ eius doctrinæ minus adhærere dignum ducit. Nam quod nos virgines fatuas ac dementes appellat, quod vigilamus, quod pſallimus, quod corpora noſtra ieiuniis maceramus, nihil noſtra refert, quum ob conuicia talia potius exultemus, quam indignemur. Quod vero illum quandoque minus audiamus, aut ſurgentes diſcedamus, nequaquam culpa noſtra, ſed peruerſa & deteſtanda eius accidit prauitate. Tam obſcœna enim & impudica vt plurimum eructat verba, vt non ſolum virginum auribus ſint deteſtanda, ſed etiam coram impudiciſſimis mulieribus intoleranda forent. Sed quomodo aliter loqueretur, quam ſemper fecit? putat nos adeo leues, quemadmodum moniales illas quas blandis ſuis verbis è monaſteriis elicuit, ac publice ſecum ſub chirurgici prætextu circumduxit. Nec obſcurum eſt, quid ipſum rurſus ad Carthuſianorum monaſterium impulit. Hoc ſane nemo ignorat. Herbipolitanæ ſeditionis illum præcipuum auctorem extitiſſe, ac miſeros illos ruſticos in extremā calamitatem impuliſſe, cuius rei profecto pœnas daret, ſi non in tam tuto lateret aſylo. Talis igitur Euāgeliſta eſt noſter. Et quid mirū, ſi ab eius abhorreamus Euangelio, quū haut quaquā vox ſit clamantis in deſerto, ſed plane Satanæ verbum infernale, & nihil aliud conqueratur, quam quod nec minis nec conuiciis nos è monaſterio extrahere poſſit: quod quidem parum ad nos ſpectat, dummodo à violentia tutæ remaneamus. Nam quod nobis regnum cœlorum promittit, quam primum relicto monaſterio ad ſecularem vitam reuertamur ac nubamus; Inferni vero tormenta comminatur, ſi diutius ſub regulari vita perduremus, ſuis id polliceatur apoſtatis, quas miſerabiliter non ſolū coram mundo ignominioſas reddidit, ſed proh dolor coram Deo etiam abominabiles fecit. Nos enim nequaquam lupi verbis credimus, minus vero obtemperabimus, etiamſi omni Philomela caneret ſuauius.

Ceterum fidem in nobis aduerſarii noſtri requirunt, aſſerentes, nos potius in operibus mortuis, quam in nouitate fidei ambulare. Verum quam iuſte id faciant, paucis P. C. accipite. Nos præ omnibus & ante omnia ſcimus, quod Iuſtus ex fide viuit, & quod ex operibus legis non iuſtificamur, gratis per gratiam diuinam ac redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, per quam remiſſionem præteritorum habemus peccatorum, ac ideo arbitramur, fide iuſtificari hominem, abſque operibus legis, credimusque & plane nouimus, quod ex fide datur hæreditas, ad quam per ſola opera nemo peruenire poteſt. Ore igitur confitemur, & corde credimus, quod Deus filium ſuum Ieſum Chriſtum pro redemptione humani generis in mundum demiſerit, qui nos per paſſionem ſuam redemit, & morte mortem ſuperauit, quem & Deus à mortuis ſuſcitauit, quo in eo ſepulti cum eo quoque reſurgamus; quinimo & hoc firmiter credimus, quod omne, quod non eſt ex fide, hoc ſit peccatum, ac ideo nouimus, quod infidelium ſiue non credentium opera, vtcunque ſpecie bona videantur, nequaquam ad ſalutem ſint vtilia, ſed ſolum quæ ex recta fide procedunt, & charitate ſuſcipiuntur, hæc eſſe quæ Deus à nobis exigit. Ceterum cum ita credamus, num ideo in peccato manebimus, vt gratia abundet? Abſit. Quum enim nos peccato mortuas eſſe conueniat, quomodo poſthac viuemus in eodē? Scimus enim, quod quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulare decere, vt quam minime peccatum in mortali corpore noſtro regnet, ne obediamus illi per cupiditates eius; ſed quod accommodemus nosmetipſas, velut ex mortuis viuentes. Longe igitur à nobis abſit, vt verbis fidem iactemus, operi-

Ii 3 bus

bus vero manifeſte illi contradicamus, quoniam non amplius ſimus ſub lege, ſed ſub gratia. Ita enim nos in libertatẽ aſſertas eſſe ſcimus, vt ſeruæ factæ ſimus iuſtitiæ, ac ideo nos decere, vt membra noſtra præbeamus ſerua iuſtitiæ ad ſanctificationem, quum autoramentum peccati mors ſit, donum autem Dei vita æterna per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum. Si igitur cum Chriſto reſurreximus, conuenit vt ſuperna curemus, & haut quaquam terreſtria, ſi ſaltem emortuę fuerimus, & vita noſtra abſcondita ſit cum Chriſto in Deo, vt mortificemus membra noſtra terreſtria ab omibus immunditiis, poſtquam veterem exuimus hominem cum factis ſuis, & induimus nouum, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius, qui condidit illum. In libertate igitur, qua Chriſtus nos liberauit, ſtare iubemur, & non rurſus ſeruitutis iugo implicari, nec libertatem dare in occaſionem carni, ſed per charitatem ſeruire inuicem. Proinde poſtquam fide iuſtificatæ & Deo reconciliatæ ſumus per mortem filii eius, & cum eſſemus oleaſter, in arborem inſitæ ſumus fructiferam, decet etiam, vt illa fructum ferat in tempore ſuo. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur, & paleam comburet ignis inextinguibilis. A fructibus enim arbor cognoſcitur, nec de ſpinis colliguntur vuæ, aut de tribulis ficus. Bona vero arbor fructus bonos facit: Putris autem arbor fructus malos facit. Non poteſt arbor bona fructus malos facere, neque arbor putris fructus bonos facere. Quapropter neceſſarium ducimus, vt non ſolum nos, ſed omnes, qui Chriſto nomina dederunt, fidem non verbis tantum iactitemus, ſed etiam re ipſa & operibus illam in nobis viuere oſtendamus. Nihil enim facilius, quam verbis fidem profiteri, quemadmodum nihil difficilius, quam illam rectis operibus exprimere. Nequaquam enim fides ficta & mortua, ſed viuens ac vera à Chriſtiano exigitur homine, quæ non niſi per opera bona oſtendi poteſt, non quo nos operibus noſtris, vt dictum eſt, iuſtificari arbitremur, ſed quod iam iuſtificati nequaquam deſidere otioſi, & (ſi recte credimus) ſine bonis operibus viuere poſſumus: & ſi non ob aliam cauſam opera bona facienda eſſent, ob animi ſaltem gratitudinem eſſent præſtanda, quo Deo optimo ac maximo filioque eius vnigenito ob redemptionem noſtram & tot beneficia dignas gratias agere, & charitatem, quam nobis exhibuit, proximis etiam noſtris retribuere poſſemus, maxime quum conſtet, gentilium quoque philoſophos quoſdam, in quibus non ſpiritus, ſed carnis viguit imperium, eo naturali perueniſſe inſtinctu, vt virtutis opera, honeſtatem vitæ, ac proximorum dilectionem, omnibus huius mundi prætulerint rebus. Id quum à gentilibus ſit factum, quanto magis à nobis requiritur, qui iam fide ſumus illuminatæ, & Ieſu Chriſti ſanguine à peccatis expurgatæ? Iubemur igitur, vt lux noſtra coram hominibus luceat, vt videant bona opera noſtra, glorificentque Patrem noſtrum qui in cœlis eſt: Licet multi ex æmulis noſtris negent, opera bona cerni poſſe, tanquam Saluator noſter aberrauerit, dum ait: Ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Verum curnam tam impie contra Chriſti doctrinam deblaterent, veſtræ potius prudentiæ diſcernendum relinquimus, quam quod illorum figmentis quæramus reſpondere. Nam ſi & bona opera cerni nequirent, mala tamen nequaquam abſcondi poſſent, ex quibus plane deprehendere liceret, num illa cum verbis conuenirent, aut potius illis eſſent contraria ac penitus à fide aliena. Quiſquis igitur fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum, & non ille, qui dicit Chriſto, Domine Domine, introibit in regnum cœlorum, ſed qui fecerit voluntatem patris eius qui in cœlis eſt: Ille etiam frater eius eſt & ſoror & mater. Huc & illud quoq; pertinet: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, & quod Chriſtus iubet diſcipulos ſuos docere, quo omnia ſeruentur, quæcunq; ipſe præceperit eis, & ſi hæc nouiſtis, ait, beati eſtis, ſi feceritis ea. Et, qui habet præcepta mea, & ſeruat ea, ille eſt qui me diligit. Vnde & Apoſtolus, Quæcunq; (inquit) honeſta, quæcunq; iuſta, quæcunq; accommoda, quæcunq; boni nominis, ſi qua laus, hæc cogitate, quæ & didiciſtis & audiſtis & vidiſtis in me, hæc facite. Rurſusq;; vt ambuletis digne Domino, vt per omnia placeatis in omni opere bono, fructificantes & creſcentes in agnitionem Dei. Fides enim ſine factis mortua eſt, quemadmodum & ex factis eſt perfecta. Nã ſicut corpus abſq; ſpiritu mortuũ eſt, ita & fides abſq; factis viua non eſt. Tenemur itaq; vt ex cõuerſatione bona opera noſtra cum manſuetudine oſtendamus, & non verbis ſolum gloriemur. Qui enim dicit: Noui eũ, & præcepta eius non ſeruat, mendax eſt, & in eo veritas non eſt. Qui autẽ ſeruat ſermonẽ eius, in hoc vero charitas Dei perfecta eſt. Qui facit voluntatem Dei, manet in æternum, & omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt. Qui exercet iuſtitiam iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt. Qui cõmittit peccatum, ex diabolo eſt, quoniã ab initio Diabolus peccat. Non igitur verbis diligamus, neque lingua, ſed opere & veritate. Nam qui ſeruat præcepta Dei, in illo manet, & ipſe in eo. Hæc eſt enim caritas Dei, vt præcepta eius ſeruemus, faciamúsque opera digna iis qui reſipuere.

Ceterum hic nobis æmuli obiiciunt, Non omnia opera, ſed ſolum ea quæ ex recta fide ac caritate proficiſcuntur, meritoria eſſe, & à Deo exigi. Atqui nec hic contradicimus, quum certiſſimæ ſumus, abſque fide nihil perfecti eſſe poſſe. Vnde, vt prædictum eſt, nec infidelium opera, etiamſi optima eſſe videantur, vllius ad ſalutem eſſe momenti nouimus, cum haut quaquam ex recta fide procedant. Quæ vero ex charitate ſuſcipiuntur, hæc ſunt, quæ Deus à nobis exigit. Verum hic æmuli

noſtri

noſtri exultant, ac ſi confeſſæ ſimus, nos in operibus noſtris confidere. Ceterum verbis Saluatoris edoctæ ſumus, quod etiamſi omnia fecerimus, teneamur tamen nos inutiles ſeruos cenſere, quum ſolum id egerimus, quod debebamus. Verùm quid prohibet, nos etiam in operibus ſperare? ad quæ nos Deus non ſolum per remunerationis præmium prouocat, ſed etiam per pœnæ comminationem deterret à contrariis. Tametſi nequaquam in illis, ſed ſolum in gratia Dei noſtri ac meritis filij eius vnigeniti confidamus, cum rectè teneamus, quod filius hominis, quum in gloria ſua venerit, mundum ex operibus ſit iudicaturus, & quod ij qui bona fecerunt, prodibunt in reſurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in reſurrectionem condemnationis: Et Apoſtolus nos doceat, vnumquemque reportaturum, quæ fiunt per corpus, iuxta id quod fecit, ſiue bonum, ſiue malum. Cur igitur non diligenter caueremus, ne nudæ repetiamur, nobiſque accidat, quod fatuis illis virginibus, quarum lampades ob olei defectum extinguebantur: aut fici inſtar fructib. carentis, excidamur: quum ſciamus, laborem noſtrum non eſſe inanem in Domino, nec Deum iniuſtum eſſe, vt obliuiſcatur operis noſtri & laboris ex charitate ſuſcepti. Nã quid de operibus, quæ haut quaquam ex fide aut charitate procedunt, ſentiamus, iam antea fecim⁹ manifeſtum. Spe igitur, fide ac charitate, diuina præterea promiſſione repletæ, illis etiam ſeruari credimus adoptionem, expectantes redemptionem corporis noſtri, ac neutiquã veremur, ne vnquam ſpe decipiamur, fruſtremur aut cõfundamur: Tametſi nihil hîc diſcutere attineat, quur Deus fidelibus ſpem etiam ex operibus fecerit, neq; enim ſummi Dei ſecreta nimis anxie indagare ſtudemus; ſed ſatis nobis eſt, quod & operum nobis retributionem ſit pollicitus, atq; ideo verbis & promiſſionibus eius, tanquam infallibilibus, plenariam fidem adhibemus, quę adeo bonitate & clementia ſunt referta, vt etiam hauſtum aquæ frigidæ ex charitate præſtitum Deus ſe remuneraturum ſpondeat.

Ceterum quod nobis Summi Pont. obiicitur veneratio, nequaq̃ negamus, & illi & omni poteſtati ſemper nos debitã exhibuiſſe obedientiam, quum omnis anima poteſtatib. excellentib. ſubdita eſſe debeat, & qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtat. Quænam igitur paupercułæ tandem ſumus, vt tantæ poteſtati reluctari poſſemus, aut etiam deberemus, cui & Reges & Principes orbis colla ſubiiciunt? aut quid illius demit ſeu addit potentiæ, ſi ab eo deficiamus, aut diutius ſub obedientia eius perſeueremus, cum puluis exiſtamus & vmbræ? Ceterum longe à nobis Deus auertat, vt ei in re aliqua impia, nefanda aut iniuſta adhæreamus, aut fidem præſtemus, quum diuina gratia inter bonum & malum non penitus diiudicare ignoremus. Quod ſi aliquando in rebus quibuſdam lapſæ ſumus, euenit nobis quod mundo ferè vniuerſo. Quis enim nõ aliquando ſeductus aut deceptus fuit? Nam quod Papa ſit ſanctiſſimus, aut potius ſceleſtiſſimus, Chriſti vicarius aut Antichriſtus ipſe, nihil ad nos, quæ à veri Dei gratia pendemus & miſericordia, necnon à cruce filij eius vnigeniti, per quam redemptæ ſumus ac liberatæ. Ita tamen ſentimus: Satius interdum eſſe, poteſtatem, imo tyrannidem aliquam grauem ac moleſtam, non dicimus impiam aut ſaluti aduerſam patienter ferre, quam per indignationem iugum reiicere, & adeo faciliter à longæua diſcedere conſuetudine, præcipue quum ea nihil habeat, quod admodum conſcientias poſſit degrauare: ſiquidem dum vulgus ad Pontificis & Epiſcoporum irritatur contemptum, interim etiã proprios deſpicere incipit dominos, ita vt tandem omnẽ contemnat poteſtatem. Teſtantur hoc clades innumeræ, ſanguinis Chriſtiani effuſio miſeranda, tot cædes, rapinę, ac monaſteriorũ euerſiones pluſquã hoſtiles, quum interim pax fuerit altiſſima in iis locis, vbi populus in ſuo retentus eſt officio. At quanto melius fuiſſet, vel tyrannidẽ interim aliquã toleraſſe, quoad Deus populum ſuum liberaſſet, aut ſaltẽ per Principum conuentus & conſilia res ad meliorẽ ſtatum fuiſſet redacta, quam ita furenter inſanire, & ima ſummis commiſcere. Sed hoc fuit voluntas Dei, cui reſiſtere nemo poteſt. Proinde ꝙ aliquid humanis tribuamus inſtitutis, non penitus nos cenſemus errare, quum impoſſibile exiſtat, priuatã etiam domum quandam, nedũ monaſterium aliquod, ſine illis gubernari ac rite conſeruari poſſe, Apoſtoluſq; doceat, omnia decẽter & ſecundum ordinẽ fieri debere. Sed Deus prohibeat, vt humana ſtatuta diuinis comparemus præceptis. Quantum igitur ad cibum & potum pertinet, rectè nouimus, regnum Dei nec in cibo nec in potu conſiſtere, ſed potius id eſſe iuſtitiam, pacem & gaudium in Spiritu ſancto. Omnia igitur pura puris eſſe credimus, noſque poteſtatem edendi & bibendi habere ſcimus, ſed non omnia nobis licere, neque omnia conducere, nec omnium nobis poteſtatem eſſe, etiamſi ſub nullius redigamur poteſtatem. Eſcæ ventri deſtinatæ ſunt, & venter eſcis. Deus autem & hunc & illas abolebit. Quis igitur eſt, qui de alieno famulo iudicare audet? Proprio domino ſtat aut cadit: Imo fulcietur, vt ſtet. Potens enim eſt Deus efficere, vt ſtet. Qui igitur veſcitur, domino veſcitur. Gratias enim agit Deo. Et qui non veſcitur, Domino nõn veſcitur, & gratias agit Deo. Verum non ob vnam ſolam cauſam, ſed varias & multiplices aliquando à licitis etiam abſtinemus cibis: quamuis non tam rudes ac pertinaces ſimus, vt ſemper ac etiam exigente neceſſitate non carnibus quoque & reliquis minus conſuetis veſcamur eduliis. Fatemur, omne tempus Chriſtiano homini æquale eſſe debere, hoc eſt, vt omni tempore Dei miſericordiam ac ſuam agnoſcat fragilitatem, ac nunquam à bonis ceſſet operibus. Ceterum negare haud poſſumus, nondum ad eam perfectionem nos perueniſſe, vt ſemper & omni hora debito perfrui valeamus officio.

Digitized by Google

Quid igitur prohibet aliquando ſaltem à licitis etiam abſtinere , & non ſemper indulgere ed & bibendi deſiderio, ne dum omni tempore ventri inſeruiamus, nunquam mentem attollamu cœleſtia, præcipue quum non poſtrema ſit virtus ſobrietas, ad quam nos Apoſtolus adhorta Proinde ne dormiamus, ſicut & ceteri, ſed vigilemus & ſobrij ſimus. Et ne inebriemini vino, in luxus eſt; ſed impleamini ſpiritu, &c. Et beatus Petrus ſuccinctis nos lumbis mentis noſtræ ſob ſperare iubet. Quam quidem ſobrietatem Apoſtolus in multis locis extollit, ac præcipue à mulie exigit. Non igitur in comeſſationibus & ebrietatibus ambulare nos decet, quibus cubilia & laſc adhærent, ſed hoc potius, vt induamus Dominum Ieſum Chriſtum, & carnis curam ne agam concupiſcentias. Quin & hoc conſtat, nihil magis ad vitæ diuturnitatē ac ſanitatem pertinere, q moderatum edendi & bibendi vſum, ex quo ſpiritus vitalis potius roboratur, quam ſuffocatur. cis enim natura humana contenta eſt, quam ſi plus quam neceſſe ſit obruere velis, aut noxium quod ingurgitaueris, aut ſaltem iniucundum. Teſtantur hoc monachorum ac monialium exe quotidiana. Illi ſiquidem ob abſtinentiam ac ſobrietatem vitæ ad æternam perueniunt ſenectu quod quidem foret impoſſibile, ſi edendi potius, ac bibendi aſſidue operam darent. Sane ſi e quotidie carnibus veſci vellemus, facultates noſtræ haut quaquam tantis ſuppeterent ſumpti Sexaginta enim & vltra ſumus, familiamque copioſam agri & pecoris cauſa alere cogimur, q plane carnibus exaturare neceſſe eſt, quum interim herbis, lacticiniis, pulmentariis & reliquis v ribus ſuſtentemur eduliis.

Verum enimuero nobis hic obiter & orationes longiores ac vigiliæ obiiciuntur. Ceterum hîc nos aberrare credimus, licet quidā nos fatuas ideo ac ſtultas appellent, quod non ſecus ac ru tota fere nocte clamore ac campanorum ſono omnibus vicinis moleſtæ ſimus. Nam præterq quod Chriſtus nos ſemper orare iuſſit, licet etiam breues orationes eſſe voluerit, Apoſtolus nos tis in locis orare, pſalmos cantare, ac vigilare iuſſit, inquiens, precationi inſtetis. Et iterum: Obſe tioni inſtate vigilantes in ea cum gratiarum actione. Rurſuſque vult, vt loquamur nobis ipſis pſalmos & hymnos, nec non vt cantiones ſpirituales in corde noſtro cantemus, Dominoq; in om bus gratias agamus. Et alio loco: Adhortor igitur, vt ante omnia fiant deprecationes, obſecratio interpellationes, gratiarum actiones. Et, docete commoneteque vos inuicem cantionibus & laudibus, & cantilenis ſpiritualibus, cum gratia canentes in corde veſtro Domino Porro de vigiliis Saluator ait: Vigilate, quia neſcitis, qua hora Dominus veſter venturus ſit. Et ne id de animi cura tantum ac ſolicitudine, ſed etiam de corporali vigilia dictum putetur, ait ad diſcipulos: Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Rurſuſque: Vigilate, omni tempore orantes. Et Apoſtolus: Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, eſtote fortes, omnia à vobis cum charitate fiant. Et iterum: Ne dormiamus, ſicut & ceteri, ſed vigilemus, & ſobrij ſimus. Et mox: Semper gaudete, indeſinenter orate, in omnibus gratias agite. Et beatus Petrus: Sitis igitur ſobrij, & vigilantes ad orandum. Ac rurſus: Sobrij eſtote, vigilate, quoniam aduerſarius veſter Diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem deuoret. Sane, patres conſcripti, ſi ieiuniis, vigiliis ac orationib. corpus macerare & affligere peccatum eſſet, perquam facile à talibus abſtinere poſſemus delictis, inſtar æmulorum noſtrorum, qui ſe diu noctuque ingurgitare non deſinunt, ac illud in ore habent: Edamus & bibamus, cras enim forſan moriemur. Verum quum ſciamus, carnem aduerſus ſpiritum concupiſcere; ſpiritum autem aduerſus carnem, & qui Chriſti ſunt, eos carnem ſuam cum affectibus & concupiſcentiis crucifixiſſe, neceſſarium ducimus, vt illam per inediam, labores, & vigilias domemus, ſpirituique reddamus obedientem, quo non ſemper in terrenis obambulemus, ſed etiam mentes noſtras ad cœleſtia valeamus extollere. Vere enim ſi in hac vita tantum ſpem in Chriſto fixam habemus, maxime miſerabiles omnium hominum ſumus.

Ceterum quæ nobis de habitu ac ſilentio cum reliquis quibuſdam minutiis obiiciuntur, digna non ſunt, vt diluantur, quum omnis habitus, dummodo ſit honeſtus, Chriſtianas deceat mulieres: quæ etiam cum vt plurimum garrulæ cenſeantur, non melius quam ſilentij pœna plecti poſſint, ſi ſaltem pax & concordia inter eas conſeruari debeat. Contraria enim contrariis curantur. Nam quod in commune viuimus, & bona noſtra inter nos publicamus, ex inſtituto facimus Apoſtolico.

Proinde iam ad virginitatis crimen deueniamus & continentiæ, quoniam ibi tota fere litis dependet cōtrouerſia. Nam ſi illam abiiceremus ac conculcaremus, procul dubio bonæ ac fideles cenſeremur mulieres. Verum longe Deus auertat, vt, quod illi ſemel verbis promiſimus, rurſus re ipſa abnegemus, vtcunque ob vota male audiamus. Scimus, honorabile eſſe inter omnes coniugium, & cubile impollutum, quum & Chriſtus ipſe nuptias ſua præſentia honorauerit. Ceterum diuina inſtitutione edoctæ, virginitatem nequaquam poſteriorem eſſe concedemus, quum regnum cœlorum ſpontanea caſtratione conquiri poſſit, & Apoſtolus omnes homines eſſe cupiat, vt ipſe erat obſcure oſtendat, quid magis conducat, dum ait: Bonum eſt homini, vxorem non attingere: Et, de virginibus præceptum ſe non habere; Bonum tamen homini ſic eſſe, & ſi ſolutus ſit, vt haud nubere quærat, quoniam diuiſa ſunt hæc duo, mulier & virgo, quum nupta curet, quæ mundi ſunt, & quomodo viro placere poſſit; Innupta vero, quæ ſunt domini, vt ſit ſancta cum corpore & ſpiritu. Ac mox ſubiungit.

iungit: Itaq; qui elocat virginem ſuam nuptum, bene facit: attamen qui non elocat nuptum, melius facit. An hîc obſcure oſtendit, quidnam ſit bonum, quid ve melius exiſtat? Ceterum aduerſarij noſtri caſtitatem non omnibus à Deo eſſe datam, ac ideo nec ab omnib. ſeruari poſſe aſſerunt. Sed eſto: non ſit omnibus data; non tamen omnib. eſt negata. Verũ vnde repente hoc pro nobis ſolicitudo emerſit, cum in reliquis cunctis nulla noſtri cura habeatur? Scimus, in mortali noſtro corpore ac carne nihil niſi peccatum habitare, nec nos viribus propriis cogitare aliquid, imo nec velle, minus vero perficere poſſe, niſi gratia & dono Dei, qui quum nos prædeſtinauit ſecundum propoſitum ipſius, & vi cius fiant vniuerſa, poteſt etiam in nobis agere, non ſolum, vt velimus, ſed vt efficiamus pro bono animi propoſito. Omnia enim per Chriſtum, qui nos roborare valet, poſſumus, etiamſi ex nobis ipſis nequaquam idoneæ ſimus, vt vel quicquam cogitemus. Nam diues eſt ſponſus virginis, & omnium bonorum largitor, licet multis videatur abiectus & pauper, ac ideo nos inſtaurare, fulcire, roborare & ſtabilire valet, vt quod ore promiſimus, opere quoq; perficiamus, non ſolum quantum ad carnis pertinet integritatem, ſed & puritatem mentis. Nobis igitur curæ hæc ſuperuacua relinquatur. Quod ſi aliqua ex nobis nubere, aut monaſterium relinquere ſatius eſſe ducat, quoniam vos ita præcipitis, iubetis ac vultis, abeat, diſcedat, nubat, ſuaque carnali fruatur libertate: Sed hoc interim petimus, vt nulla inuita (ſicut iam factum eſt) abſtrahatur, aut nubere cogatur. Sed Lutherus, inquiunt, manifeſte oſtendit, nullius momenti eſſe caſtitatem, aut voti obſeruationem tam impij. Verum quur ille aliud diceret quam faceret. Nos autem hautquaquam in Lutheri iurauimus verba, præcipue vbi non ſolum contra manifeſtam pugnat ſcripturam, ſed omnes antiquos & ſanctos condemnat doctores. Lõge igitur magis nobis perſuadet Tertullianus, ille autor tam antiquus, Cyprianus martyr glorioſus, Hieronymus ſacer, Auguſtinus venerandus, Ambroſius celebris, Nazianzenus doctus, Chryſoſtomus aureo oris flumine excellens, Fulgentius pius, ac plures alij: qui omnes vno ore ex diametro cum Lutheranorum pugnant dogmate: nec ſolum opiniones ſuas ex propriis ac humanis confirmant rationibus, ſed plane cum diuina ac minime detorta corroborant ſcriptura, quemadmodum legere volentibus abunde patebit: nos enim iam breuitati ſtudere cogimur. Et profecto ſi matrimonij ſtatus tam perfectus fuiſſet, forſitan & Chriſtus ipſe, qui in omnibus extitit perfectus, à nuptiis haut abſtinuiſſet. At ille non ſolum cœlebs remanſit ipſe, verum etiam à pura virgine naſci voluit. Vnde & beatus Hieronymus inquit, virginitatem vouentibus non ſolum nubere, ſed & velle damnabile eſt, quum Apoſtolus manifeſte eas reiiciat viduas, quæ cum laſciuire incipiunt aduerſus Chriſtum, nubere volunt, habentes condemnationem, quod primam fidem (id eſt, caſtitatis votum) irritum fecerunt. Et ideo virgines, quæ poſt conſecrationem nupſerunt, non tam adulteras, quam inceſtas vocat. Si igitur Chriſti eſſe cupimus, carnem noſtram cum affectibus & concupiſcentiis crucifigere cogimur, & ſi ſpiritu viuere quærimus, contempta carne ſpiritu incedere eſt neceſſe, & hautquaquam dicere: Edamus, bibamus & ludamus, cras enim forſitan moriemur.

Veruntamen quod aduerſarij noſtri non ideo ægre ferunt, nos à nuptiis abſtinere, ac in clauſtris remanere, quia bene nobis velint, aut quod ſalutis noſtræ curam aliquam gerant, vel inde liquet, quod quam primum ſubdolis ſuis verbis ac cõſiliis moniali alicui perſuadent, vt relicto monaſterio ad ſecularem redeat vitam, non amplius de illa ſunt ſoliciti, aut aliquam ei opem afferre conãtur, ſed ſufficit eis, ſi tantummodo extrahatur à clauſtris, minime curantibus, quicquid inde ſequatur. Hinc miſerarum illarum querelæ, quibus ſe identidem deceptas ac circumuentas clamitant. Hinc deſperationes illæ horrendæ, ac corporum proſtitutio publica & nefanda, quam profecto non ſine amariſſimis lacrymis recolere poſſumus, quum audimus, vaſa Domini, Spiritu ſancto dedicata, ad eam peruenire immunditiam, vt publice omnium expoſitæ ſint ſpurcitiei & libidini. At interim Chriſtiani illi viri ſuauiſſime cauillantur & rident, aſſerentes, quum ſatis ſuperque pergræcatæ fuerint, eas tandẽ vltro deſituras, peſſimamq; meretricẽ optima moniali eſſe meliorem. Hæc eſt vera hominum illorũ & Chriſtiana charitas, &, ſi illis credimus, ſacris litteris etiam confirmata & comprobata. Publicani enim, inquiunt, ac meretrices præcedent eos in regnis cœlorum. Sed interim de pœnitentia ſilent. Ac vtinam mulieres illi pœniterent! non amplius enim publice corpora ſua proſtituerent, & meretricio nomine eſſent indignæ. Sed non ignoramus, quid eos ad tanta impellat facinora, nempe malæ conſcientiæ reatus nequaquam obſcurus. Vellent enim, vt cuncti eorum veſtigia ſequerentur, ac omni Dei timore abiecto, honeſtateque publica conculcata, diſciplinaque ſeueriore contempta, eorum inſtar debaccharentur, quo vitia ſua, quæ nulla ratione excuſari poſſunt, multorum delictis contegere poſſent. Sed & illos præcipue cruciat, quod vident, ſexum infirmiorem longe viris tam præſtantibus eſſe fortiorem, ſtabiliorem, continentiorem. Quapropter alienam virtutem in ſuam ac propriam accipiunt contumeliam: Tametſi eos Mammon interea ſolicitare non deſinat, ſiquidem ſperant, ſe hoc pacto ad monialium expulſarum aut deceptarum bona aditum ſibi patefacere poſſe, quæ etiam ſpe iam deuorarunt, vt quæ illis per vim adimantur, eis nefande accreſcant, nulla habita ratione, ſitne hoc iuſtum aut honeſtum, necne. Nullum igitur maius vitium eſſe cenſent, quã quod nos bona monaſtarij nõ publicamus, ac quemadmodum ipſi fecerunt, ad pauperum conferamus vſum. Sed Deum immortalem, quænam eſt hæc

libera-

Digitized by Google

liberalitas? Tradiderunt monaſteria nequaquam ſua pauperibus,ſed ea conditione, vt ipſi ab omni ſubleuentur egeſtate & inopia nō ſolum victus & veſtitus, ſed etiam, vt pecunia immenſa remunerentur,vt ſiue nubere velint,ſeu cœlibes remanere, habeant vnde lautiſſime viuere queant. Nū hæc eſt in pauperes collatio,aut potius pauperum ſpoliatio, cauponatioque nefanda, ſi ea, quæ illorum non ſunt,vendere,ac interim de donatione pauperibus facta gloriari audent? Etenim ſi pauperibus bona illa reliquerunt,quid ipſi, poſtquam habitum ac diſciplinam abiecerunt monaſticam, faciunt in monaſteriis,diu noctuq; nihil aliud agentes, quam quod vino & gulæ indulgeant, vt de aliis turpioribus ſileamus, præcipue ij, qui ſani ſunt,ac ad laborem adhuc validi: quum Apoſtolus eum, qui operari non vult,manducare quoque prohibeat. Si vero verbis tantum tradiderunt,re autem minime(quemadmodum & fecerunt)quid attinet, eos tantopere gloriari in facinore, quod nullo prætextu excuſari poteſt? Etenim priuſquā ipſi omnes vita fuerint functi, omnia illa bona deuorabunt ac dilapidabunt,ita,vt nihil tandem perueniat ad pauperes,ac interim eſuriat egenus. Equidem,patres conſcripti,non ſine magno damno ac pauperum detrimento iam experti eſtis, longe ſatius fuiſſe, monaſteria illa nequaquam ſub tam illicitis conditionibus eſſe ſuſcepta, quam tantis expenſis, quæ longe reditus exuperant perceptos,turbam tam immenſam alere & otioſam. Nec dubitamus, ſi hæc facta haut fuiſſent,quod nunquam eſſent euentura. Exitus enim docuit,contractus tales non ſolū reb.publicis vtiles nō fuiſſe,verū etiam obfuiſſe plurimum. Sed nondū finis. Nec ſatis illis erat, monaſteriorū bona dilapidaſſe,niſi vaſa etiā ſacra ac reliquiarū receptacula cōfregiſſent, diſtraxiſſēt, deuoraſſent:ſacras præterea veſtes in vſus profanos,ac præcipue in mulierum illarū,quas vxores vocāt,abuſum vertiſſent:quā recte ac pie,tempus fortaſſis oſtendet. Quę cū ita ſint,cur tam vehementer à nobis miſeris exigitur, & omni calumniarum genere id agitur, vt ſi non ſponte, coactæ tamen, monaſterium cum bonis ſuis tradamus,&aliquando emigrare incipiamus.Sed quo tandem calamitoſæ nos virgines,& omnibus ærumnis repletæ emigremus? Ad nubendum inquiunt aduerſarij noſtri,aut ad aliis inſeruiendum hominibus.Sexaginta ſumus,& amplius: ex quibus ſeptem ſaltem ſeptuageſimum exuperarunt annum; vltra quindecim vero quinquageſimum excegerunt: vt interim de inualidis & ratione læſis ſileamus.Et quo pacto illæ nubent,quæ ad anilem ſenectutem peruenere? aut quo modo aliis inſeruient? quum ipſæ potius aliorum indigeant cura & ſeruitute.Sed iuniores,inquiunt,emigrent,vbi vero reperient apoſtatæ viros? At quid de ſenioribus erit? Deus, aiunt, prouidebit. At iam prouidit. Ita enim inuicem inſeruimus,vt nulla alterius ope careat. Sed non etiam iis(dicunt)qui in ſeculo degunt,opera veſtra prodeſt. Atqui ſi etiam in ſeculo ageremus, numquid omnibus opera noſtra ſufficere poſſet? aut ſorores illæ noſtræ Chriſtianæ nō ſunt, vt opera noſtra ſit inanis,aut eis minus debeatur? Facimus igitur quātum poſſumus, & nequaquam minori charitate inuicem inſeruimus,quam ſi omnes in mundo degeremus, nō ſolum commonialibus noſtris, ſed & aliis pauperibus ac indigentibus, quibus quotidie, quantum tenuitas facultatum noſtrarum patitur,ſubuenimus: nec melioris apud nos conditionis ea cenſetur,quæ mille intulit aureos,quam ea,quæ nihil præter animum attulit promptum & obſequentem: de qua re, patres conſcripti, ſi lubet, eas interrogate ſorores, quæ vi à nobis auulſæ, ac à monaſterio ſunt abſtractæ: Et inuenietis, qua animi promptitudine,charitate,ac vnanimitate inter nos viuamus. Speramus enim eas omnia vere & quemadmodum ſe habent prolocuturas: nec vos illis fidem negare poteſtis, quum partim veſtræ ſint filiæ, partim vero ſanguinis vinculo vobis propinquæ. Proinde ſi ideo pertinaces videmur & iniquæ,quia monaſterium noſtrum vna cum bonis ſuis tradere & publicare recuſamus,nihil moramur,quin coram mundo habeamur ſceleſtiſſimæ,quum Deus,qui eſt ſcrutator cordium,mentis noſtræ ſit inſpector,& recte inter prauum & bonum,iuſtum & iniquum diſcernere noſcat: acideo potius perperi valemus, vt per vim expellamur, ac cuncta nobis huius mundi bona eripiantur, quam vt ſponte turpiſſimis pactionib. conſcientias noſtras degrauemus. Quid enim nobis prodeſſet,ſi totum etiam orbem acquireremus,ac interim animas perderemus proprias,ſtimulumque nobis ipſis infligeremus perpetuum, ac notam inureremus nunquam abolendam. Quo pacto enim, quod non ædificauimus,poſſemus demoliri,aut quod noſtrum non eſt,proprij commodi gratia tradere? quum ea,quæ ſemel Deo ſunt dicata,amplius ad humanos vſus redire nequeant. Ceterum ſi nobis per vim aliquid auferatur,ſecundum Saluatoris noſtri inſtitutionem paratæ ſumus non ſolum pallium amittere,ſed & tradere tunicam. Nihil enim in hunc mundum intulimus; nihil quoq; nobiſcum efferre poterimus. Nec noſtra refert, ſi proptereà contumaces reputamur, aut arrogantes, quum nos hîc conſcientia noſtra nequaquam redarguat. Glorientur igitur aduerſarij noſtri fictitia illa donatione ſua in pauperum vſus; Nos vero in Domino & noſtra gloriemur innocentia,vtcunq; male audiamus.

Ceterum quoniam paulo ante prædeſtinationis incidit mentio,non ab re fuerit,proferre,quid de illa & libero ſentiamus arbitrio,nam & id quoq; à nobis exigi videmus. Scimus igitur,quod non eſt volentis neque currentis, ſed tantum miſerentis Dei: & quod libertas arbitrij ſibi ſola ſine præſidio gratiæ ſufficere nequit.Omnia igitur ad diuinam referimus gratiam,ſiue inchoationis principia,ſiue conſummationis extrema,ita tamen,vt poſt acceptam gratiam,ſine qua nihil ſumus,officioſæ ſerui-

tutis

Digitized by Google

tutis laborem afferamus, ac modis interim omnibus arrogantiæ crimen effugiamus, quoniam quantum detrimenti eſt non laborare, tantum periculi eſt de laborare præſumere. Semper itaque laborem gratiæ ſubiicimus, ſemperque laborem cum gratia ſociamus. Qui enim orare iubet, nequaquam ſtudium operandi excludit. Pulſare iubet, non vt fores claudantur, ſed aperiantur. Qui vero ſolam gratiam ſine operis & laboris exercitio, nec non affectum moderatione ſufficere affirmat, nihil aliud aſtruit quam vt nemo oret, nemo vigilet, nemo ieiunet, nemo indigentibus ſuccurrat, nemo miſericordiæ opera perficiat, nemo luxuriæ repugnet, nemo ſpiritui carnē ſubiiciat, nemo vitiis bellum indicat, nemo humani generis hoſtē crucis armatūra repellat; ſed contra ignea inimici iacula nudum pectus exponet. Habeamus igitur theſaurū hūc in vaſis teſtaceis, vt virtutis eminentia ſit Dei, & non ex nobis; ſi tamen induti & nō nudi reperiamur. Ac ideo libertatē voluntatis humanæ non penitus ob tranſgreſſionem extinctā eſſe ſcimus, ſed attenuatam ac infirmitatam, ita tamen, vt per gratiam diuinā haut difficulter reſuſcitari valeat. Nam quod ſcriptum eſt: ſine me nihil poteſtis facere: & niſi Dominus ædificauerit domum, &c. &, Nemo venit ad me, niſi Pater traxerit eum, cum ſimilibus, contra Iudæos & Pelagianorum arrogantiam, nec non eos, qui ſolum in operibus eorum confidunt, dictum eſt. Ad Chriſtianos vero hæ pertinent voces: Operamini bonum ad omnes. Et, ſtabiles eſtote, immobiles, abundantes in opere Domini ſemper, quum ſciatis, quod labor veſter non eſt inanis in Domino. Et, ne regnet peccatum in corpore veſtro mortali; ſed in nouitate ſpiritus ambulate, illud ſcientes, quod vetus ille noſter homo cum Chriſto eſt crucifixus: Siquidem autoramentum peccati mors; donum autem Dei vita æterna. Et alio in loco: Mortificate membra veſtra terreſtria. Eratis enim quondam tenebræ; nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate, & abiiciamus opera tenebrarum, & induamur armis lucis, & carnis curam ne agatis ad concupiſcentiam. Et, luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, glorificentque patrem veſtrum, qui eſt in cœlis, &c. non vt de ſolo labore præſumant, ſed conatibus ſuis aſſiduam & quotidianam Dei miſericordiam & iugem gratiam implorandam eſſe ſciant. Neminem enim Chriſtus vult perire, ſed omnes homines ſaluos fieri, quoniam pro omnibus mortuus eſt. Generalis igitur præſcientia apud Deum de potentia naſcitur abſoluta; ſed nequaquam in cauſa eſt, vt homines peccent. Aliud enim eſt præſcire, aliud vero prædeſtinare. Præſcientia enim ad potentiam, prædeſtinatio vero ad iuſtitiam pertinet. At quæ eſſet iuſtitia, hominem prædeſtinare antequam natus foret? multumque iuſtitiæ derogaretur & remunerantis gloriæ, ſi deſides coronarentur, & laborantes condemnarentur. Nec vllam cauſam ad humanam carnem induendam Chriſtus habuiſſet; minus etiam moriendi neceſſitatem, ſi alij ad mortem præordinati, alij ad vitam iam prædeſtinati fuiſſent. Quid enim nouum remedium agere potuiſſet, ſi ante cuncta ſecula res humanas definitio vetuſta præfixiſſet? Vere enim Deus cauſa peccati eſſet, ſi præſcientia ſua ad peccatum compelleret. Quod vero ſcriptum eſt: Ego indurabo cor Pharaonis, &c. haut aliter intelligendum eſt, quam, Ego illum patientia & longanimitate mea in peſſimum hominē euadere ſinam. Nec illud: Iacob dilexi; Eſau autē odio habui, de perſonis dictū eſt, ſed de gentibus duabus, vt hoc exemplo Iudæorū comprimeretur præſumptio, qui improbe de legis intumeſcebant operibus. Verum hoc admiratione dignū eſt, quod quum aduerſarij noſtri omnia prædeſtinationi attribuant, penituſq; liberum à nobis tollant arbitrium, interim tamen nos cogere volunt, vt contra voluntatem noſtram è monaſterio emigremus, ac omni voto contempto rurſus nos ſeculi immiſceamus negótiis. Si enim à Deo prædeſtinatum eſt, vt in monaſterio, obſeruato voto, remaneamus, nec totus mundus nos inde extrahere quiret, nec nos, ſi vel maxime vellemus, contra vim fati emigrare poſſemus. Si vero præordinatum eſt, vt relicto monaſterio ad ſecularem vitam reuertamur: minime, etiamſi contra nitamur, in monaſterio tandem remanere valebimus, ſed omnino aliquando emigrabimus. Ne igitur accelerent, ſed expectent, ac prædeſtinationi illi ſuæ totum committant negotium, quæ vltro & nemine adigente tandem oſtendet, quid in fatis fuerit. *Nam vi quempiam ad rem aliquam cogere, non ſolum prædeſtinationi, ſed fidei etiam contrarium exiſtit, quæ quum donum ſpeciale Dei ſit, nulla violentia in hominum mentes penetrare poteſt. Si vero coacta fuerit, potius ſimulatio quam fides erit. Quicquid enim violētum eſt, durare nequit. Hypocritam igitur vis quempiam reddere poteſt; meliorem vero minime.*

Et profecto ſi videremus apud æmulos noſtros fructus defectione eorum dignos, forſitan & nos deſciſceremus, ac vltro monaſteria relinqueremus. Sed quum operibus plane oſtendant, qualesnam ſint, & olim etiam fuerint, quamq; ob cauſam è monaſteriis elapſi rurſus ſe negotiis immiſceant ſecularibus; nemo tam hebes eſt, quin intelligat, quid eas ad hanc carnis, & nequaquam ſpiritus, adigat libertatem. Ex operibus enim eorum, veritas inquit, cognoſcetis eos.

Ceterum quod æmuli de noſtra garriunt impatientia, reliquis adiungamus figmentis. Etenim ſi non omnia aduerſa, quæ in homines cadere poſſunt, & æquanimiter quidem tolerauimus, nequaquā recuſamus, quin cuncta iterum (ſi ſaltem poſſibile foret) ſuſtineamus. Sane tametſi nos in ærumnis noſtris enumerandis ambitioſas eſſe haut deceat, rogamus tamen, patres conſcripti, vt cum bona veſtra venia tantorū malorum, vel breuiter meminiſſe liceat, non quo vobis quicquā exprobrare conemur,

mur,ſed vt manifeſtum fiat,an ea animi æquitate, quæ bonas ac Deo dicatas decet virgines,aduerſitates noſtras ſuſtinuerimus,aut contra ſtimulum calcitrare fuerimus auſæ. Sub initium enim quum confeſſores noſtri,vt vocant,expulſi ſunt,tolerauimus. Ablata eſt nobis facultas alios eligendi: Tolerauimus.Euchariſtiæ ſacratiſſimæ conuiuio nobis adempta eſt,ita vt quinque iam annis continuis ſanctiſſimo Chriſti corpore caruerimus: Tolerauimus,non ſine ingenti tamen animi noſtri dolore, quum apud Turcas etiam & nationes barbaras libera Chriſtianis communicandi facultas relinquatur.Prędicatorem nobis attribuiſtis,qui omiſſo Dei verbo nihil aliud egit,quam vt aſſiduis nos laſciuerit conuiciis: Tolerauimus. Sorores tres per vim ac contra voluntatem earum ſunt extractæ: quod quidem non ſolum tolerauimus,ſed & Deo egimus gratias,quod non etiam monaſterium totum ſit direptum,ſpoliatum,& penitus euerſum. Alia perſuaſa,à nobis emigrauit,cui omnia,quæ in communem vſum attulerat,reddere fuimus coactæ: Tolerauimus,& paruimus. Habitus conſuetus nobis prohibitus fuit: Tolerauimus. Feneſtrarum clauſuras contra longæuam & bonam conſuetudinem aperire coactæ ſumus: Tolerauimus. Sororibus cum omnibus,etiam ſolis,loquendi facultatem tribuere fuimus perpulſæ: Tolerauimus: vt interim prætereamus minas, iniurias, ſannas, calumnias,deciſiones,etiam dum ſacros decantaremus hymnos: quæ omnia ea qua potuimus tolerauimus æquanimitate. Impoſuiſtis nobis tandem grauiſſimum, tam ob vini quam ceruiſiæ potum vectigal,ita vt vnico anno plus quam cẽtum quinquaginta perſoluerimus aureos, ac vltra 400. ſoluere iubeamur, cum interim tamen nobis nec ad victum ſuppetant neceſſaria: Obediuimus, nec vnquam onus illud contra leges publicas eſſe proclamauimus. Et tamen, ſi Deo placet, impatientes,& rebelles appellamur, quia potius cum aquæ potu ac extrema victus penuria in monaſterio perſeuerate,quam contempta religione, neglectis votis & promiſſionibus degrauata conſcientia laſciuire, ac non ſecus quam ruſticæ fœminæ paſſim diſcurrere, ac omnia in carnis libertatem vertere nitamur. Verum quia nouimus, has tam ingentes aduerſitates non ſine Dei ſpeciali fieri permiſſione,in patientia animas noſtras poſſidere conabimur, quum tribulatio patientiam pariat, patientia vero probationem, probatio autem ſpem,quæ non pudefacit. Quem enim diligit Dominus,corripit,ac flagellat omnem filium quem recipit. Nondum talia perpeſſæ ſumus, qualia Dominus & magiſter noſter Chriſtus,qui innocens tot tantaſque ſuſtinuit aduerſitates ac pœnas, tandemque pro miſeris nobis peccatoribus crudeli etiam morte fuit peremptus. Is nobis concedat,vt in omnibus ſimus patientes,ac per tolerantiam curramus in propoſito nobis certamine,quo tanti magiſtri ſequamur veſtigia, ac crucem noſtram recte poſt eum portare valeamus. Nequaquam enim pares ſunt afflictiones temporis præſentis ad gloriam,quæ reuelabitur erga nos.

Quum igitur,patres conſcripti, totius vitæ noſtræ veriſſimam, licet breuiſſimam, reddiderimus rationem,accuſationique æmulorum noſtrorum, quantum temporis anguſtia perpeſſa eſt, reſponderimus,rogamus vos,ac per miſericordiã Dei noſtri obſecramus,vt non tam grauitatis veſtræ quam innocentiæ noſtræ memores, aduerſariis noſtris aures haut tam benignas præbeatis, nec horrulum hunc noſtrę & Chriſtianę inſtitutionis adeo tenere plantatum per feras has ſiluestres deuaſtari ſinatis: quandoquidem ſi vel minima charitatis ſcintilla, ſine qua vera fides conſiſtere nequit, in tam duris remaneret pectoribus,ab omni violentia, ne dum calumniis & confictis abſtinerent criminibus. *Quis enim vnquam audiuit,fidem per vim aliquam infundi poſſe? ac ideo ſi etiam in quibuſdam aberrauimus, deceret tamen eos placidos erga nos eſſe, ac propenſos ad docendum, quum malos etiam Apoſtolus tolerandos,& cum manſuetudine eos erudiendos, qui obſiſtunt,iubeat, ſi quando det Deus pœnitentiam ad agnoſcendam veritatem, quo reſipiſcant è Diaboli laqueo, capti ab eo ad ipſius voluntatem.* Sane,ſi quicquam aliter quam decet,à nobis actũ eſt, non recuſamus,quin duriſſime emendemur,ac graues delictorum pœnas expendamus. Habetis apud vos ſorores à nobis extractas, illas interrogate, ab illis explorate,annon cum Dei timore,proximi charitate ac omni ambulemus honeſtate. Non tacebunt, ſi quid turpe viderunt ſeu audierunt. Quum igitur neminem lædamus, multis etiam proſimus, nemini præterea vel mendicando vel degrauando moleſtę vel iniuriæ cenſeamur: per diuinam vos rogamus maieſtatem, vt omnem vim à nobis arceatis, nec nos immaniſſimis hominibus ludibrio eſſe ſinatis,vt ſine vlla culpa à monaſterio expulſæ per mundum oberrare, & panem mendicare, aut durius etiam nobis conſulere cogamur. Non decet hoc grauitatem veſtram,patres conſcripti: non maiorum gloriam,hęreditario iure acquiſitam,qua apud multas nationes eam tulere laudis gloriam,vt omnia iuſte,prudenter ac honeſte peregerint. Horum vos potius veſtigia ſequi decet,quam ſeditioſorum hominum voces impias. Quæ enim vos gloria manere poſſet ob tam debilis ſexus iniuriam? quæ vtilitas ex noſtris incommodis? quæ demũ laus ex tam violenta expulſione: cum etiam Iudæis & Saracenis inter Chriſtianos habitandi non denegetur facultas. Miſeremini igitur noſtri, patres, miſeremini,vt & Deus vobis miſericordiam ſuam in extrema mortis hora haud deneget. Miſeremini calamitatis noſtræ. Miſeremini imbecillitatis fœmineæ,memores,quod à mulieribus geniti eſtis, & illarum vbera ſuxiſtis. Indignæ enim ſumus,vt tam acerba patiamur. At longe vos indigniores,vt talia permittatis. Tandem ſi nihil preces noſtræ,nihil tot vos lacrymæ commouent,conſiderate ſaltem,vos Romano ſubditos eſſe Imperio,Cæſariſq; legibus ſubiectos,quas adeo conculcatas & contemptas,

Digitized by Google

temptas, nequaquam Imperator ipſe boni conſulere poterit. Ac ideo ſi nō ob commodum noſtrum procurandum, ſaltem ad incommodum veſtrũ auertendum mitius nobiſcum agite, & vim tam nefandam à nobis arcete. Quod ſi nihil horum vos mouebit, nec vlla rerum humanarum cura tanget, ſed omnia contemnetis, ſpernetis ac ridebitis, ad diuinum tandem auxilium confugere compellemur, illudq; ob tam innumeras acceptas iniurias inuocare nō deſinemus: nec dubitamus, quin cœli numen, quum humana nos æquitas & auxilia deſtituunt, afflictis rebus noſtris ſalutem aliquam ſit allaturum, quum nunquam magis ſit propinquum, quam quum longiſſime abeſſe videatur. Quem enim Deus vnquam firmiter in eum ſperantem dereliquit, etiamſi ipſius animam ad infernum vſq; deduxerit? Quemadmodum igitur populum Iſraeliticum, Dei auxilium inuocantem è Pharaonis manu liberauit, Danielē ex lacu leonum, Ionam ex ventre Ceti, omnes deniq; ad eum cōfugientes, & ſpem certam in illius miſericordia ponentes, ab omnibus aduerſitatibus eripuit: ita illum & nobis calamitoſis, miſeris, & ærumnarum plenis virginibus opem ſuam diuinam haud penitus denegaturum certo certius nouimus ac ſcimus, non ſolum, vt ab omni violentia ac iniuriis cunctis liberari poſſimus, ſed & ſub vmbra alarum eius ſecurę ac imperterritę in æuum deliteſcere valeamus. Quod ſi aliter diuinæ maieſtati eius viſum fuerit, aut peccata noſtra nondum tot calamitatibus ſunt expiata, fiat voluntas eius, cui ſubſunt omnia. Nudæ de vtero matris ſumus egreſſæ: nudæ quoque in terram reuertemur. Dominus cuncta, quæ habemus, dedit. Dominus & auferre poteſt, cuius nomen ſit benedictum in ſecula.

ORATIO *ad Deum Optimum Maximum, poſtquam precibus apud homines nihil impetrari potuit.* * * * *

DE PERSEQVVTORIBVS EVANGELICÆ VERITATIS, EORVM CONSILIIS ET MACHINATIONIBVS,

COMMENTATIVNCVLÆ BILIBALDI PIRCKHEIMERI FRAGMENTUM, ſcripta poſt conuentum Norimbergenſem.

QVum olim Pontifices, Scribæ, ac Phariſæi Deo ac Saluatori noſtro Chriſto varias & innumeras tetendiſſent inſidias, quo eum aut verbis capere, aut ementito aliquo prætextu morti tradere poſſent, cernerentq;, dolum ac fraudem parum procedere, rabie perciti in manifeſtam tandē prorupérunt inſaniam, palamq; vi graſſari cœperunt. Proditione enim captum, ac falſis teſtimoniis conuictum Pontio tradidere Pilato, à quo & minis extorſerunt, vt eum, licet innocentem cognoſceret, vltimo ac crudeliſſimo afficeret ſupplicio, fore rati, vt veritatis magiſtro è medio ſublato, nemo eorum vitia corripere aut deregere auderet, ſicq; impune, quicquid liberet, omni abiecto metu, perpetrare poſſent. Non enim Dei honorem, non proximi quærebant commodum; ſed ſolum id agebant, vt ſub ſanctitatis ſpecie cunctis imponerēt hominibus, obiterq; crumenam pecuniis, corporis vero affectus nefandiſſimis explerent deliciis. Per horum ſceleratorum hominum veſtigia Principes quidam Germaniæ, Scribæ ac Pontifices ſtrenuè ingredi pergunt, non quod Chriſtum ipſum crucifigere poſſint, qui ſemel mortuus amplius non moritur; ſed quod longe abominabilius eſt, æterni Patris verbum, ob humani generis ſalutem per vnicum filium mundo reuelatum, penitus excindere & abolere contendunt, non à fraude & dolo, vt Iudęi inchoantes, ſed palam vim ac tyrannidem intentantes, in hoc à flagitioſiſſimis differentes Iudæis, quod illi dubij ac non penitus certi erant, Chriſtum Dei eſſe filium. (Nunquam enim, ſi id cognouiſſent, Regem gloriæ affixiſſent cruci,) Noſtri vero tametſi de verbo diuino haud quaquam dubitare poſſint, ſed illud etiam inuiti ac nolentes agnoſcere cogantur, veritatem tamen opprimere, ac totis viribus extirpare adnituntur, nulla nec Dei nec hominum, habita ratione, ſed ſolum quæ ſua ſunt & mundi quærentes, tantum perfidis Iudæis deteriores, quantum res dubia à certa diſtat ſcientia. Si quidem quum nuper Principes ac Pontifices frementes & inania meditantes Norimbergæ aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius conueniſſent in vnum, multaque ac varia incidiſſent, quæ conſilio prudenti ac matura ope indigere viderentur, quo aliquando feſſis ac nondum penitus deploratis Germaniæ rebus ſuccurri poſſet: omnibus tamen, poſt multos labores, contentiones varias, temporis & impendij iacturam, neglectis, Euangelica veritas ſub Lutheri nomine adeò inique, acerbe & odioſe tractari cœpta eſt, vt nil præter gladios & ignem deeſſe videretur, non quod iis magnates illi carerent, ſed quod arbitrio ſuo abuti nequirent: quæ res inprimis animum eorum male habuit, vtpote tyrannidi, crudelitati, ac cunctis malis artibus aſſuetum. Quod igitur ſolum permittebatur, calamo cum complicibus ſuis gladij loco vtentes, minaſque, execrationes ac hæreſes conſcribentes, haudquaquam dubitabant, quin omnes ſibi tanquam parti maiori aut fauore conciliati aut metu perterriti aſtipulaturi forent. Iam quod Epinicion etiam ante victoriam partum decantare cœperunt, mirumque in modum geſtiebant, minime conſiderantes, Deum Optimum Maximumque etiam non vocatum

tam impiis conſiliis intereſſe, ac verbo ſuo diuino opem ferre poſſe. Ceterum quum ſacroſancta illa ac tanquam è Sybillæ foliis conſcripta in medium deducerentur decreta, parſque Euangelicæ veritatis inimica ea magnis approbaſſet clamoribus: repente ſuorum corda Deus tetigit, ſurrexereque primum nunquam ſatis laudati Principis Federici Saxoniæ Ducis legati, qui palam eius nomine proteſtati ſunt, ſe tam impiis, abominandis & deteſtandis ſcriptis non ſolum aſſentire nolle, ſed etiam totis viribus obuiam ire velle. Hos Comitum & Baronum, nec non ciuitatum Imperialium cunctarum ſecuti ſunt legati: qui etiam eandem ob cauſam, nec alia quidem acta ſigillis ſuis, vt moris eſt, roborate voluere, niſi diſerte proteſtatio eorum iis inſerta foret. Sicque ille, qui habitat in cœlis, impios irriſit, & Dominus ſubſannauit eos. Ceterum quam ægre illi tulerint, quod conſilia eorum ita eluſa eſſent, nil ſcribere attinet. Palam enim tam inſignem animi dolorem & verbis & factis præ ſe tulerunt, vtpote qui cuncta humanæ machinationi, & haudquaquam diuinæ accepta ferrent voluntati. Tenuit enim eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate & impietate ſua. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum. Tranſierunt in affectum cordis: cogitauerunt & locuti ſunt nequitiam: Iniquitatem in excelſo locuti ſunt. Sane quum conſiderarent, nec machinamenta ſua procedere, vim vero apertam intentare haud auderent, ad longe turpiora conuerſi ſunt conſilia. Siquidem indicto conuentu Spiram mox ſoluto cœtu Principes ac reliquos dimiſerunt Proceres, ad ciuitatemque Eſlingenſem pro inſtaurando Regimine & Cameræ iudicio conuenire iuſſerunt, vt inde abſolutis negotiis illis Spiram migrarent, tamquam ad locum admodum malo propoſito eorum idoneum, & vbi propter incolarum raritatem, cum vellent, vi etiam, ſi dolus parum proceſſiſſet, vti poſſent. Iam enim ſanctus ille Cardineus pater in hoc eos reprehenderat, quod Norimbergæ conuentum indixiſſent, vbi propter ciuium potentiam, vi, quum vellet, graſſari nequirent. Caute enim aſſerebat à ſummis Pontificibus obſeruatum eſſe, ne vnquam vel concilij etiam tempore in loco aliquo, vbi viribus ſuperiores non eſſent, tanquam Leo in Cauea incluſi detinerentur. Ibi enim tantum conueniri debere, vbi cuncta ex eorum arbitrio ac libitu perpetrari poſſent. Quum igitur Principes ac reliqui Germaniæ primates cuncti abiiſſent, rurſus illi ad ſolitas conuerſi ſunt artes, ac non ſolum impia, nefanda & minis plena, ſed & infinitis mendaciis referta conſcripſerunt decreta, eaque contra communis Germanici conuentus autoritatem & voluntatem emittere cœperunt. Quapropter operæ pretium non defuturum, imo ſummopere neceſſarium exiſtimauimus, vt decipulæ & malæ eorum detegantur artes, & palam fiant, quo ignari admoneantur, puſillanimi conſolationem capiant, omnes denique Chriſtiani ſciant, tam impia eorum dogmata non ex communi conuentus auctoritate, ſed peſſimorum quorumdam hominum, imo Satanæ ipſius procedere conſiliis. Si enim Propheta ille magnus reum ſe agit, ac labia ſe habere polluta clamat, non quod loquuutus ſit, ſed quia tacuerit: iuſte & ego miſer ac minime tam ſancto comparandus viro à Domino corripi mererer, ſi tot, quæ cognoſco, N. & N. abſconderem, & non palam cunctis annuntiarem Chriſtianis: maxime quum Iſaias populo tantum prophetauerit Iſraelitico: Ego vero vocem meam ad Germanos vniuerſos, & aliarum quoque nationum Chriſtianos homines peruenturam eſſe haud dubitem. Fiducialiter itaque agam, nec timebo quid faciat mihi homo, quia Deus Saluator meus. Hoc ſolum precor, vt æquis audiar auribus: & ſi cui amarulentior & vehementior videbor, cogitet, non de humana re aut cauſa aliqua profana, ſed ſummi Dei ac Regis agi gloriam, quam Chriſtianus quiſque ad effuſionem etiam ſanguinis defendere eſt aſtrictus: animarum periclitari ſalutem, quam Chriſtus ipſe paſſione & morte ſua nobis contulit: demum de veritate opprimenda, verbo diuino conſeruando, libertate Chriſtiana, qua nos Chriſtus liberauit, retinenda tractari. Ac vtinam mundi huius poteſtates ita ſe gererent, vt eos iuſte laudare, & non vituperare cogeret. Quum vero Deum ipſum blaſphemiis ſuis contaminare non deſinant, cur non & ipſi factis ſuis merita audirent præconia: Indignentur igitur vt velint, dummodo veritatem audiant: Etſi lætantur quum malefecerint, exultantque in rebus peſſimis, haud quaquam indigne ferre poſſunt, ſi ea menſura, qua ipſi menſi ſunt, merito remetietur eis, &c.

DIALOGVS
CONTRA INEPTAM ET INANEM AMICI PRO AMICO SOLICITVDINEM, ET NIMIAM CREDVLITATEM rumuſculorum, & ſuſpicionum vanitatem.

Interlocutrices

CHARITAS ET VERITAS.

C. Quod frater meus filiam, quæ ex quinque reliqua erat, viro collocauerit, gaudeo, Deoque gratias ago, quē precor, vt hoc connubium fœlix fauſtumq; ſit: ſed illud me angit, & nō modicum vexat, quod nuper confidenter mecum locutus fuit, ſcilicet ꝙ magis ſit inclinatus affinitatem cum priuatis quam magni nominis hominibus conciliare: huiuſque rei rationem non vanam aſſignauit.

Qua-

Quapropter admodum timeo, ſi talia coram aliis ſit locuturus, ne in maximum ipſius vergat detrimentum, ſibique pro amicitia inimicitias, & non paruum odium pariat, ideo ipſum multis, & fraterne quidem, verbis rogaui, vt à talibus deinde abſtineat ſermonibus, ne æmuli ſui illas in opprobrium ſuum dictas eſſe interpretent. V. Voluiſti forſitan ne nimis ob contractam affinitatem exultaret, fragilitatis humanę eum admonere ac ita amaram reprehenſionē cum amicabili gratulatione tanquā fel aceto commiſcere. C. Non hoc, ſed quod frater eſt, eumq; vnice diligam, fraterne admonere. V. Magnum profecto prædicas amorem, cum inepta, nē dicam abſurda, cūcta de illo ſuſpicaris, vel relata certiſſime credis. C. Imo me amor cogit, vt & timeam ac illum corripiam, ſcriptū eſt enim: melior eſt manifeſta correctio, quam amor abſconditus. & iterum: vir prudens & diſciplinatus non murmurabit, correctus igitur frater meus benigne feret correptionem meam, imo mihi gratias aget, quod tam ſollicite pro illo vigilem. V. recte ais: nam ſi inſanit, moleſtas illas ſuſpiciones & quotidianas obiurgationes, quas nemo etiam patientiſſimus tollerare poſſet, benigniſſime feret. Sed dic mihi quæſo, nū eum talia aliis dixiſſe audiuiſti, vel à te ipſo ſimilia effingis ſomnia? C. Num aliis ipſe dixerit ignoro, ſed ego nihil audiui: tamen non poſſum pro ipſo non ſollicita eſſe, quod eum amo. V. Sed ipſe forſitan odium potius mallet, ſi hoc pacto ſemper amas. Sed & hoc reſponde: ſi ab aliis ſimilia audires, nunquid illud continuo crederes? C. Quid ni crederē, qui ex illius ore audiui? V. Nonne vt ingenia ſunt malorum quiſpiam ex veriſimili coniectura talia effingere poſſet. Sed ſi bene memini, te non temere credituram pręſtita ſecuritate permiſiſti, cum ipſe conquereretur quod adeo leuiter mala cuncta, & cunctis quidem de eo crederes: nam & ipſum primoribus huius vrbis pariter & mercatorib. cunctis odio eſſe, tibi pertinaciſſime perſuaſeras, quamuis poſtea aliter informata fueris, & iam opulentus quoq; mercator filiam ſuam filio expetierit. Quin mulierem quandam honeſtam, quam familiarius in domo ſua conuerſantem audieras, turpitudinis inſimulaſti, nec à ſemel cōcepta ſuſpicione, quamuis diſſimulare coneris, vnquam deſtitiſti. C. Crediderā equidem: nam multi quotidie ad me talia deferebant, & boni quidē viri & mulieres, quiq; amicitiæ cauſa talia faciebant. Cur fratri, quē amabam, talia non obiicerem? Sed iam bene promiſi, quod nō velim eo inaudito credere. Sed. V. Quid? Sed. C. Ego vero iam nihil audiui, ſed dubito cum mihi talia dixerit, etiā aliis dicere poſſet. V. Mihi credis, ſi talia diceret, maiori eum quam antea odio proſequerētur? cum noueris, potius occaſionem aliquam coloratam ab illis quam veritatem quęſitam eſſe, & quod beneficia, quę in eum conferūnt, non amoris vel beneuolentiæ gratia, ſed vt ſuperbiam & malitiam eorum contegere poſſint, excogitata eſſe. Sed vt illa obmittamus, credis, vere eos, qui talia ad te detulerūt, bonos fuiſſe? C. Neſcio, ſed credo, quod boni fuerint. V. Quo pacto igitur poſtea mendacij conuicti ſunt? C. Quis hoc ſcit, an mentiti fuerint. V. Non ignorabam, te in fratris cauſſa ſemper vacillare, & nunc quoque dubitare, ac peſſima quæq; facinora facile de illo credere. Sed quo pacto amici fuerunt? cum tamen pleraque emendita fuiſſe, certiſſime cognouiſti, vt concedamus aliqua vera fuiſſe. C. Sed ego fratrem amo: ideo talia non celaui. V. Acerbus profecto amor, ob quem illum etiam mortem tibi inferre conqueſta es, cum in Nebulonis iſtius cauſa non quam primum ficticiorum quorundam conſilia amplecteretur. C. Sed iam promiſi, non tam facile dehinc hominibus fidem adhibere velle. nec hoc ab aliquo audiui, nec credo: ſed quod ipſe talia retulit, ſolicita eſſe cogor. V. Egregie pacta ſeruas, quæ cum aliis fidem amplius non adhibes, tu iam per te peſſima quæq; confingis. C. Atqui non fingo, ſed ipſe talia dixit. V. Verum nunquid, vt ais confidenter, ſermones hos tecum conſeruit? C. Sic dicebat. Sed quis ſcit, num & aliis talia credidit. V. Recte dicebam, omnia te mala de fratre ſuſpicari. C. Non ſuſpicor, ſed illi timeo. V. Nunquid times, ne ſe ſuſpendat. V. Bona verba, quæſo: tale ne quid frater ageret? C. Cum omnia mala de illo credis, ſuſpicaris, imaginaris, vel confingis, vix peius quid excogitare poſſes, quam illum vim ſibi manibus propriis allaturum. C. Ego non fingo vel ſuſpicor: Imo non vellem, vt ſibi quid mali eueniret. Igitur eum admoneo. V. Egregia hercle admonitio. C. At. V. At dic mihi ſi quotidie tuas obtunderet aures, ac detrahentibus fidem præſtaret, & peſſima quæque crimina tibi obiiceret, num tu talia ſemper tollerare poſſes? C. Sed iam antea dixi, quod non omnia amplius credo, nec illa audiui, ſed illum admonere volui. V. Noui, quod non omnia credas; ſed multa tamen. Quod ſi te admoneret; ne flagitium aliquod peſſimum committeres, vel relicto ordine ac contempta honeſtate cum Monacho quodam à clauſtro aufugeres, nunquid patienter talia ferres? V. Meliora quæſo: non tantum frater inſanit, vt in talibus me admoneret, quæ nunquam factura eſſem. V. Intelligo, tibi liberum eſſet, quid in mentem venire tibi illi obiicere: ſed ſi ille ſimile quid auderet, ſcio cœlum & terram commoueres. C. Scio, quod frater me diligit, ideo nunquam me de talibus admoneret. V. Bene igitur ſuum collocat amorem, quod nil niſi optima quæque de te credit. Tu vero peſſima cuncta ſuſpicaris, vel referentibus fidem adhibes. Atqui non ſunt hæc Charitatis opera, quæ amantem copulat cum amato, ſed potius odium, & timida puſillanimitas, non fidei, ſed diffidentiæ; non ſpei, ſed deſperationis, & tandem, niſi abſtineas, pro amore non paruum ſuſcitabunt rancorem & amaritudinem. Nam ſi omnino frater iniq; agere voluerit, nec tuis obtemperaret monitis, quid tu aliud efficies obiurgationibus, quam vt ſurdo fabulam decantes. Si vero recte viuere cupit, nil talibus opus erit correptio-

nibus. Nam vel ipſe ſapit, & ſuperflua tua cura erit, vel in hac ætate minus quod rectum eſt, peraget; & ſuperflua erit monitio. C. Sed iam antea dixi, quod ipſe ſolicitudinis meæ cauſſa eſt, à quo hæc audiui. V. At confeſſa es, tibi hæc confidenter dicta: conſidera igitur, num frater poſthac facile tibi quid confidenter ſit dicturus, cum intelligat, omnia quæ tecum ex animo loquatur, tantas concitare ſuſpiciones, non faciet hercule, ſed tacebit & diſſimulabit. C. Sed curas abiicere nequeo, etiamſi mori deberem. V. Sed nec frater tantas importunitates & leuiſſimas tollerabit ſuſpiciones. C. Quid igitur faciet? num naturæ & fraternæ amicitiæ iura diſſoluet? cum tamen vere amore eum proſequar. V. Non opinor, ſed vt dixi, vel tacebit, vel diſſimulabit, vel ſi moleſta eſſe deſines, à congreſſu tuo abſtinebit. C. Sed ſi ego illum adire nequeam, litteris tamen admonebo. V. Quid ſi illas legere noluerit? quid tum ages? C. Non faciet. V. Tu videris. C. Quid igitur, vt agam, ſuades? Nam ſolicitudinem nemo mihi niſi mors abſtulerit. V. Si non alia via puſillanimitati tuæ ſuccurrere poteris, vel fraternæ amicitiæ renuntiabis. Scio enim facilius verum tolerabit odium, quam tam moleſtiſſimum ferat amorem.

BILIBALDI RESPONSVM,

DE VI ET EFFECTV QVIETANTIÆ SEV APOCHÆ GENERALIS, QVAM NOBILIS DEDIT EPIſcopo Wirceburgenſi, &c.

In Chriſti ac Beatiſſimæ eius matris nomine, Amen.

IN der Sach / ſo ſich helt zwiſchen Hanſen von Veringen / als Anwalt ſeines Vatters vnnd Klägers / eins / vnd dem Hochwürdigen Fürſten vnd Herrn / Herrn Lorentzen / Biſchoffen zu Wirtzburg / als Antworter anders theils / betreffend das Vngelt zu Arnſtein / vor den Geſtrengen / Erbarn vnnd Ehrnueſten dem Obmann vnd den Zuſetzen im Anlaß beſtimpt fürgewendet / iſt die Frag / was dem Obmann vnd Zuſetzen auff Verhör eyngebrachter Klag vnd Antwort zu ſprechen ſey.

Vnd ſtehet dieſe Frag / meins bedünckens / allein darauff / ob durch die letzten Quittantzen / etwann durch Eberhart von Veringen Biſchoff Johanſen geben / vnd was von wegen meines Gn. Herrn von Wirtzburg eyngelegt / ſey auffgehaben die Verſchreibung vnd Kauffbrieff / betreffend das Vngelt zu Arnſtein / Oder ob dieſelbig Verſchreibung vnd Kauffbrieff noch in Würden vnd bey Kräfften ſey.

Vnd damit der Grundt deſto läuterer an Tag komme / wil ich dieſe Sach pro & contra diſputiren / zu Teutſch vnd Latein / damit den Gelehrten vnd Leyen gnug beſchehe. Vnd erſtlich nim̃ ich für mich partem affirmatiuam, / Nemlich / daß der Kauffbrieff noch bey Kräfften / vnd durch gegebene Quittantzen nicht auffgehaben ſey / zeig ich alſo an:

Erſtlich ſo mag nicht angezeigt werden / daß vmb das Vngelt zu Arnſtein je gerecht ſey worden / ſondern die Anforderung / ſo die von Veringen zu dem Stifft gehabt haben / ſind vmb Schuld vnd andere Anforderung beſchehen / wie ſich dann das lauter auß der andern Quittantzen erfindet / darumb die general Clauſul / Nichts außgenommen / ꝛc. wirdt eyngezogen vnd reſtringiert allein zu dem / darumb die Anforderung iſt geweſen / vnd davon ſonderlich meldung in der Quittantz beſchicht / als zu der Schuld / videtur eſſe caſus in l. ſi de certa. C. de tranſact. & text. in l. cum ex pluribus. in princ. D. de ſolut. & in l. ſi ita quis. §. fin. D. de verbor. oblig. vbi liberatio vel tranſactio facta per verba generalia, reſtringitur ad ſpecificata tantum in inſtrumento: & hæc videtur eſſe generalis Regula, quod ſemper verba generalia ad ſpecificata reſtringantur, l. quæſitum. §. 1. de leg. 3. l. Aurelius. §. Sticho. D. de lib. leg. & l. fin. §. cui dulcia. D. de vino trit. oleo leg.

Zu dem andern / wo Quittantz oder Inſtrument mit gemeinen worten zwiſchen Parteyen auffgerichtet werden / ſollen doch ſolche Wort verſtanden werden / vm̃ Sachen / die den Obligantzen ſonderlich vorhin ſind anhängig geweſen: Aber in dieſer Quittantzen geſchicht kein meldung von dem Vngelt zu Arnſtein / caſus eſſe videtur in l. emptor. §. Lucius. D. de pact.

Zu dem dritten / ſo iſt das die Natur vnd Eigenſchafft der Verträg vnd Quittantzen / daß die beſchehen vmb Sachen vnd Spän / die ſich zwiſchen Parteyen gehalten haben / l. 1. de tranſact. l. 2. C. eod. Nun mag abermals nit angezeigt werden / daß deß Vngelts halb gerecht ſey worden / darumb kan ſich die Quittantz nit dahin ſtrecken / da nichts gefordert iſt worden. Et iſtud eſt, quod videtur determinare Bart. & Io. de Imol. in l. de pupillo. §. ſi in plurib. D. de op. nou. nuntiat. & gl. in d. l. emptor. §. Lucius.

Zu dem vierdten / ſo ſoll dieſe Quittantz nicht anders verſtanden werden / dann auff die Wort / ſo in ſolcher Quittantzen erſtlich verfaſt ſind: Dann auff die erzehlung der wort: Schuld / Anſpräch vnd Forderung / ꝛc. ſoll auch die Quittantzen verſtanden werden / vnd kan ſich nicht weiter ſtrecken. Volo dicere, quod ea, quæ in narratione ſunt expreſſa, videntur expreſſa & repetita in abſolutione poſtea facta. l. Titia. §. Idem Iulianus. D. de v. o. l. item Iuliano eod. tit. l. item quia. D. de pact. & in l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus, de v. ob. Vnd wo anders geſagt ſolt werden / müſt von nöten folgen / daß das Vngelt zu Arnſtein ſtillſchweigend /

Digitized by Google

gend/vmb ſonſt/oder ſchanckSweiſe nachgelaſſen were worden/dann ſich nirgendt befind/daß ſolchen Vn-
gelts halben/was dem von Veringen ſey entricht oder bezahlt worden / welche Vermuhtung aber kein ſtatt
hat/mag ſich auch nicht leiden/l.tamen in dubio.D.de probat.l.ſi cum aurum. D.de ſolut. l. eleganter.
§.qui reprobos.D.de pignor.act.

Ferner vnd zu dem fünfften/ſo iſt es offenbares Rechtens/ wo ein ſonderlich oder ſpecial Klag wird für-
gewendet / vnd gehet auff dieſelben ein gemein oder general Vrtheil / ſo kan vnd mag doch die generaliter
derſelben Vrtheil nit anders verſtanden werden/dañ vmb die ſpecialia vnd ſonderliche Ding/darumb dañ
geklagt iſt worden/l.licet. C.de iud. darumb ſo kan dieſe gemeine Entledigung ſich nicht auff die generalia,
noch weiter dann auff Schuld ſtrecken / Aber das Vngelt zu Arnſtein iſt kein Schuld/ꝛc. Dann tranſa-
ctio & liberatio æquiparantur ſententiæ,l.non minorem.C.de tranſ.l.2 D.de iureiur.

Zum ſechſten/ſo ſeind die wort in gemeldter Quittantzen tunckel vnd zweiffenlich/kan auch auß denſelben
nit lauter verſtanden werden/daß ſich die auff das Vngelt zu Arnſtein erſtrecken/oder verſtanden möge wer-
den / Demnach ſollen die nach vnd für die meynung deß Quittirers verſtanden werden/l. nepos Proculo.
D.de verb.ſignif.& quod ibi notatur.l.in ambiguo. D.de rebus dub. So nun dem alſo/müſſen die von
noth wegen wider den / der quittiert iſt /verſtanden vnd außgelegt werden / ſoll auch demſelben zu Nachtheil
kommen/daß er ſich nit baß verwart / vnd mit außgedruckteren worten quittiren hat laſſen/l. ſi emptorem,
in princ.D.de R.I.& plene in l.Labeo.D.de contrah.empt.l.quidquid ſtringendæ. D.de verb. oblig.
& no.in c.ex litteris,de ſponſ.c.contra eum,de reg.iur.in 6.

Aber vnangeſehen dieſer Argument aller/auch alles deß/ ſo von wegen deß von Veringen fürgebracht iſt/
acht ich das/ſo dem entgegen iſt/die Warheit/vnd im Rechten gegründet ſeyn/Nemlich daß dieſe Quittantz
ſich nit allein auff Schuld/Dienſtgelt/oder dergleichen/wie der von Veringen vermeynt/ ſondern in ein ge-
mein auff alle Anforderung/wie die erdacht mögen werden / vnd alſo auch auff das Vngelt zu Arnſtein/er-
ſtrecke/darumb dann mein G. Herr von Wirtzburg von dieſer Klag billich ſoll ledig erkannt werden. Vnd
das gründtlich anzuzeigen/nim̃ ich für mich l.plurib.D.de acceptil. das wil/ daß ein gemeine oder general
Erledigung oder Quietantzen ſich vnverſcheidenlich zu allen Klagen/Sprüchen vñ Forderungen erſtrecke/
gantz nichts außgenommen/ſecund.Iac.de Butr.& Salic.in l.age.C.de tranſact. & Salic.in l.ſi de certa.
eo.tit. Vnd das iſt auch alſo war/ dz ſolch general Quietantzen begreiffen auch die Ding / Sprüch vñ An-
forderungen/von denen/darvor gantz kein Span geweſt iſt/l.emptor, §. Lucius.& ibi gl. &Dd. D.de pact.
vnd ſolchs beſchicht/vñ iſt darumb/ damit nit not ſey von der rechten vnd general Verſtändungen der wort
abzuweichen/Dieweil nun in der letzten Quietantzen gantz gemeine wort/vnd nicht einmal/ſondern offt ver-
läubt ſind/nemlich/aller Spruch vnd Forderungen/biß auff dieſen heutigen tag/ nichts außgenommen/ꝛc.
folget von nöten/daß ſolche general oder gemeine Wort ein general vnd gemeine Wirckung haben vñ brin-
gen/aller vnd jeglicher Sach/gantz nichts außgenommen noch hindan geſetzt/l.1 §.generaliter. D.de leg.
præſt.l.regula.§.fi.D.de iur.& fact.ignor.l.1.§.cũ vrbem.D.de offic.præfect.vrb. Vnd diß iſt der gantze
Grundt dieſes Handels/es werde geſagt vnd gearguirt was da wöll/ſo iſt dz die Warheit/Wer vm̃ alle ding
in gemein quietiert/der nim̃t nichts auß/d.l.1.§.generaliter,de leg.præſtan. Vñ iſt wol war/daß die Quie-
tantz in krafft eines Vertrags ſich allein auff die außgedruckte wort / als Schuld /ꝛc. zeucht / Aber in krafft
pacti der gemeinen Ledigzehlung vnd Quietantz/wirdt die generaliter vnd in allen Sachen verſtanden/wie
dann die Dd. an angezogenen orten lauter zu erkennen geben. Zu dem / wo ein general clauſula oder libe-
ration nicht mag allein verſtanden werden in ſonderlichen Obligationen/nach Vernunfft vnd Verſtänd-
nüß einer rechten vnd gewönlichen Rede/ſo ſoll die nicht reſtringiert vnd eyngezogen werden allein ad ſpeci-
ficata vnd ſonderlichen Dingen/ſondern ſoll außgeſtreckt werden zu allen Sachen/ per d.l.plurib. Dieſer
opinion Bart. folget auch nach Ant.de Butr.in c.de tranſact. Vnd als ſie ſagen / ſo irret nicht/ ob jemand
ſprechen wolt/daß die Quietantzen vnd Erledigung allein beſchehen vmb Sachen vñ Spän/ſo ſich zwiſchen
den Parteyen gehalten haben/wie dann hievor in dem dritten Argument gemeldt iſt/ Dann dem iſt nit alſo/
daß allein Quietantzen vñ Liberation vmb vergangen Sach auffgericht werden/ſondern auch vmb zukunff-
tige/vnd vorkommnüß willen künfftiger Spän vnd Irrung/l.2. C.de tranſact. & l.1. D.eod. Darzu iſt es
ohn zweiffel/dem von Veringen/der quietiert hat/iſt was geben worden/ oder beſchehen / darumb daß er ſich
aller ſeiner Sprüch vnnd Anforderung verzichen hat: Dann wo er nicht bezahlt/vergnügt/vnnd jhme ſein
Will darumb gemacht were worden / het er ohn zweiffel nicht quietiert / vnd ſich ſeiner Anforderung verzie-
hen: Zu dem / daß ſich das lauter auß der Quietantzen erfindet/in den worten / Gütlich entrichtet/ꝛc. Die-
weil nun dem alſo / ſo thut ſolche Vergnügung ſo viel / daß die gemeinen wort / in der Quietantzen verleibt/
nicht anders verſtanden werden / dann vmb alle Sach / gantz vnnd gar nichts außgenommen / l.ii ſuper
poſſeſſione. C. de tranſact. & l. 2. ſecundum vnum intellectum,eod. Das wirdt auch gnugſam an-
gezeigt per Bal. in l. pactum quod dotali. 14. 15. 16. quæſtio. C. de collation. Daſelben rath er allen de-
nen/ſo handeln/ ſich verzeihen / quietieren oder verſchreiben / daß ſie ſich fleiſſig hüten / daß ſie in Verſchrei-
ben oder Quietantzen nicht gemeine oder general Wort ſetzen / als nemlich / Vmb alle Sach/ nichts auß-
genommen / vnd dergleichen: Damit ſie ſolcher Wort halb nicht in Gefährligkeit fallen / vnd jhnen die zu
Nachtheil kommen. Cod.de dot.prom. l. fin. in fin. Vnd das iſt die Vrſach / als Baldus ſagt / daß kein
Gläubiger mit Recht genötiget kan werden/das er auff bezahlung der Schuld general clauſuln in die Quie-

tanßen ſeze / adde Bartol. in l. Aquiliana. cum l. ſeqent. D. de tranſact. Zu dem allein / ſo wircken dieſe general clauſul ſo fern vnd weit / daß ſie ſich nicht allein bedeuten oder erſtrecken auff Gerechtigkeit oder Anſpruch / ſo einer gegenwertig hat / ſondern auch auff die er künfftige zeit gewinnen möchte / ſo fern ſich anders dieſelben general Wort ſonſt zu nichten ſchicken oder reimen / als dann in dieſem Fall nicht iſt: Dann ſolte die Qittanz allein auff Schuldt vnd Dienſtgelt verſtanden werden / Warumb ſolten dann die nachfolgenden wort: Vmb alle Sach / nichts außgenommen / ꝛc. in die Quittanz geſezt ſeyn / ſo ſie gar nichts wircken ſolten / das doch nicht ſeyn kan oder mag. Ita Bart. in l. qui Romæ. §. duo. D. de verb. oblig. l. ſi quando. D. de leg. 1. c. ſi Papa. de prou. in 6. Vnd das noch mehr iſt / ſo ſtrecken ſich ſolche general clauſuln nicht allein auff das / ſo vor Augen vnd wiſſentlich iſt / ſondern auch auff das / davon man nit weiß / vnd erſt nachfolgend an Tag kompt. Darumb / ob der von Beringen gantz nichts von dem Vngelt zu Artiſem gewiſt / vnd erſt nachfolgend erfahren / daß er deßhalb Sprüch vnd Anforderung gehabt hette / weren ihme dieſelben durch die general Quittierung benommen vnd abgeſtellt / viel mehr ſo er davon gewiſt / als ſich dann auß der erſten Quittantzen erſcheint / vnd darüber ein gemeine vnd general Quittantzen geben hat / l. ſub prætextu ſpecierum. & ibi Dd. de tranſact. & Bartol. in l. fin. §. idem. D. de cond. indeb. Vnd wiewol dieſe concluſion diſputierlich / dannoch ſo wil vnd beſchleuſt der meiſte theil der Doctorn / zuvor Bald. in l. tres fratres. in 4. notabili. & in ſecunda oppoſit. D. de pact. & in d. l. ſub prætextu. Daß die general Clauſuln ſich auch auff vnwiſſende Ding ziehen / es were dann / daß der Quittierende betrogen were worden / vnd ſolches lauter am Tag lege / das aber in dieſem Fall nicht iſt / noch angezeigt mag werden / vnnd ſezt Baldus deß ein Vrſach / nemlich / daß die thörechten Wort vnnd die general Clauſeln dem Widertheil nicht Schaden ſollen bringen / ſondern dem / der die ſo vnbedächtlich / vnd in ein gemein in die Verſchreibung vnnd Quittierung geſezt hat / argum. l. quicquid adſtringendæ. de verbor. obligat. Vnd ob das alles nicht were / vnd allein zweiffenlich were / oder nicht lauter köndt verſtanden werden / ob der Kauffbrieff oder Quittung in Würden vnd Kräfften bleiben ſolt / (das doch auß angezeigten Vrſachen nicht iſt) dannoch ſo ſolte die Vrtheil für den Antworter vnd nicht den Kläger gegeben werden / vnnd das darumb / daß der Antworter in der Poſſeſſion vnnd Gewehr iſt deß Vngelts zu Artiſem: Dann wo ein Sach zweiffenlich iſt / ſoll die allwegen dem Antworter vnd Beſizer zu vortheil auffgelegt vnd verſtanden werden. Textus eſt in cap. ſi à ſede. in princ. de præbend. in 6. facit quod notat Specul. in tit. de oblig. & ſolut. §. 1. per Cyn. in l. exercendis. in 2. q. C. de fid. inſtr. Vnd damit wil ich die intention, als die im Rechten gegründet iſt / für den Antworter fundirt haben.

Wiewol nun durch dieſes Anzeigen vñ Fundament ein jeglicher Gelehrter oder Verſtändiger gnugſam Antwort erfindet / zu den hievor eyngebrachten Argumenten: Dannoch / damit die Sach keinen Zweiffel hab / wil ich kürzlich vnd noch läuterer zu denſelben antworten.

Vnd zu dem erſten Argument ſag ich / wiewol regulariter die general Clauſeln ſollen gezogen werden zu den ſpecificitas, &c. welche dañ gar ein weitläufftige materi iſt / de qua in regula generali per ſpeciem. de reg. iur. in 6. & Bart. in l. quæſitũ. §. ſi quis fundus. D. de fund. inſtr. & Bald. in l. quotiens. C. de fam. hercisc. Dd. in l. Mæuius. §. tamen. de leg. 2. Aber ſo viel not iſt zu dieſer Rechtfertigung / antworte ich / daß ſolches war iſt / wo das die Verſtändnuß gemeiner vnnd rechter Red erleiden mag: Wo aber das die Verſtändnuß der Red das nit erleidet / hat die Regel nit ſtatt. Dañ ſolt ſich die Quittantz allein auff Schuld vnd Dienſtgelt zihen / warfür ſolten die andern wort / Sprüch vnd Forderung / nichts außgenomẽn / ꝛc. verſtanden werden: Darumb ſolle erſtlich die Schuld für Schuld / vnd ſpecialiter tanq̃ vigore tranſactionis verſtanden werden / vnd nachfolgend die general Clauſel generaliter, vnd für alle andere Sprüch vnd Forderung / tanq̃ pactum generale, vernommen werden / vnd leidet die Verſtändnuß gemeiner Red kein andere Außlegung / dañ der ſich aller Sprüch vnd Anforderung / nichts außgenomẽn / verzeihet / kan vnd mag jhme nichts vorbehalten / noch ſagen / daß er ſich allein ſonderer Ding verzichen hab: Wie dann hievor gnugſam angezeigt iſt / per l. plurib. de acceptil. & l. 1. §. generaliter. D. de leg. præſtand.

Zu dem andern Argument antwort ich kürzlich nach meynung der gl. in l. emtor. §. Lucius. D. de pact. Daß ſolches war iſt / wo nit außgedruckten worten gehandelt wird / dz die general Clauſul gezogen werd ad ſpecificata tantum, oder nach dem gemeinen Verſtand der Doctorn / daß die general Clauſul möcht nach Vernunfft rechter Red allein auff die ſpecificata gezogen oder verſtanden werden / ſecus in caſu noſtro.

Zu dem dritten Argument / dz die Verträg vnd Quittantzen allein ſollen verſtanden werden vm̃ Spän vñ Irrungen / ſo ſich zwiſchen den Parteyen gehalten haben / ꝛc. Darzu antwort ich / vt not. per Bart. in d. l. ſi de certa. de tranſa. wie dann oben gnugſam angezeigt iſt worden: Darzu erfind ſich auß den worten / Gütlich entricht / ꝛc. nit allein ein ledigzehlung / ſondern auch daß ſolche Quittierung beſchehen iſt in krafft pacts, vnd darum̃ auß krafft vnd vermögung ſolcher Wort ſoll ſolch pactũ auch gezogen werden zu Sachen / die hievor nit ſpänig geweſt ſind / facit l. ſi. C. de dona. l. materia. D. de ſeruit. l. cum pater. §. filius matrem. de leg. 2.

Zu dem vierdten Argument antwort ich / daß nit irret / ob geſagt wirdt / daß die vorgehenden wort in den nachfolgenden ſollen für repetiert verſtanden werden: Dann durch ſolches folget nicht / daß darumb / ob gleich die erſtgemeldten Wort auff Schuld / oder andere ſpecialia, mögen verſtanden werden / daß ſie darumb nit auch in ein gemein vnd generaliter ſollen verſtanden werden: Dañ (wie vor auch angezeigt iſt) ſolte die lezte Quittantzen allein in Schulden vnd Dienſtgelt verſtanden werden / Warumen ſolten dañ die wort /

Nichts

Digitized by Google

Nichts außgenommen ꝛc. verſtanden werden? Darumb ſo mögen vnd ſollen dieſelben erſtlich auff das/ ſo erſtlich geredt worden iſt/ verſtanden werden/ vnd nachfolgend auff alle andere Forderung/ ſie ſeyen genennt wie ſie wöllen/ nichts außgenommen/ vnnd daß nach vermöge einer jeglichen gemeinen vnnd rechten rede/ vnd das noch mehr iſt/ wann zu den vorgeghende die General Clauſul allein ſolt referiert werden/ wirckten die gar nichts/ darumb müſſen ſie auch zu den nachfolgenden gezogen werden. c qui ad agendum, de procura. in 6. l. alimenta. §. Baſilicæ. l. Stichus. de ali. & cibar. leg. Datzu iſt das nicht eygentlich vnſer materi oder Fall/ vt colligitur, ex notat. per Bart. & Dd. in l. ſi ita ſtipulatus, §. Chryſogenus. de V. O. cum concord. Es irret auch nicht/ daß durch ſolchs ſich einer Schenckung zu vermuten were/ dann ſich erfindt auß der Quittantzen ein anders/ Nemblich das der Quittierer entricht ſey. Iſt er dann entricht/ kan ſich niemandt einer donation vermuhten/ ſonder daß jhme vmb all ſein Sprüch vnnd Forderung ein vergnügung beſchehen ſey/ ohn die er ſonſt quittiert hett/ vnd ſich ſeiner Sprüch begeben. Bart. in l. Aurelius. §. Gaius. de liber. leg. Darumb ſo der quittierendt General Wort in die Quittantzen geſetzt hat/ die er zu ſachen nicht ſchuldig geweſt were/ ſolle jhme ſeiner vnbedächtligkeit nach/ vnd ſeiner Erben zu nachtheil reichen. Zum Fünfften Argument irret nicht/ ſo auff ſonder klag Gemein oder General Vrtheil gehen/ daß dieſelben der klag nach allein ſpecialiter ſollen verſtanden werden/ dann gar ein groſſer vnderſchied iſt/ zwiſchen Vrtheylen vnd verträgen/ gloſſ. Bald. & Salic. in l. ſub. textu ſpecierum. & in l. age. C. de Tranſact. & Io. Imol. c. 1. de Tranſact. Vnd das iſt die vnderſchied/ das in der Vrtheyl gemeiniglich werden angeſehen die Mittel der beweiſung/ dann nach fürbringen vnnd beweyſunge/ ſol der Richter Vrtheylen. l. illicitas. §. veritas. D. de off. præſid. Aber in verträgen vnd Quittantzen kan kein Auffmerckung der Verträg halben ſein/ dann man nicht Zeugnuß in denſelben führet/ ſondern wirdt allein angeſehen/ warumb die Spän oder Anforderung geweſen ſein. l. 1. de Tranſact. Vnd ob gleich gehalten ſolt werden/ daß es eben ſey in den verträgen/ als in derer Vrtheyl/ (als dann helt Bart. in d. l. ſubtexta ſpecierũ,) Mag geantwort werden ad l. licet. de Iudic. daß da ſolchen nach rechten Verſtändnuß die gemeinen wort mochten verſtanden werden in ſpecificatis, quod ſecus in caſu noſtro. Zum Letzten irret nicht/ da geſagt wirdt/ als ſollen die Wort in gemelter Quittantzen Vnlauter ſein/ oder zweiffenlich ꝛc. Dann datzu antwort ich/ daß gar nicht geſtanden wirdet/ darumb daß die Wort generalia ſind/ ſie auch Dunckel oder zweiffentlich/ dann gar ein groſſer vnderſcheydt iſt zwiſchen Gemeinen worten/ vnd zweiffentlichen/ Bart. & Dd in l. veteribus. D. de pact. l. quoties in ſtipulat. D. de Reg. Iur. Dann ſonſt folgt von notwegen/ das alle Generalwort dunckel oder zweiffentlich weren/ könten die gemeinen Wort kein Wirckung haben/ noch einige Quittantzen für gnugſam auffgericht werden/ das dann wider alle Vernunfft vnd recht were/ & contra l. pluribus. de Acceptil. & notatur in l. emtor. §. Lucius. de pact. cum aliis. Ambiguitas enim vel obſcuritas intelligitur de æquiuocatione, vt dicit Bart. in d. l. veteribus. Zu dem ſo iſt ein Regel/ daß die zweiffentlichen Wort ſollen außgelegt werden wider den/ der ſie Außſpricht/ vnd alſo wider den der quittiert hat. l. veterib. l. Latro. D. de contrahen. emt. Vnnd damit will ich die Argument/ ſo erſtlich dargethan ſind/ verantwort haben.

Nachfolgendt zu Antworten auff etliche Gründ/ darauff ſich der Kläger legt/ ſag Ich/ das dieſelben gnugſam von der Widerparthey verantwort ſind/ darumb von vnnöten/ ſich derhalb weyter zu mühen/ zu dem das ſolche alle allein auff Vermutungen geſtellt ſind/ welche Vermutungen gnugſam auß erzehlten Vrſachen/ vnnd die gemeinen Wort in der Quittantzen begriffen/ abgeleint ſind/ zu dem wo auff Vermutungen ſoll geurtheylt werden/ ſo were die Vermutung wider den Kläger. Dann durch den Kläger wird nicht vermeint/ das mein G. Herr von Wirtzburg in der poſſeſſion ſey deß Vngelts zu Arnſtein/ wie er aber vber Verkauffung deſſelben wider darzu/ vnd in die poſſeſſion kommen ſey/ kan Kläger nicht anzeigen/ darumb ſich zu vermuten iſt/ were das Vngelt nicht gelößt/ er were nicht in die poſſeſſion kommen/ vnd das ſolches mit einem rechten guten Tittel vnd ankommen beſchehen ſey/ Nam ex titulo poſſidentis præſumitur bona fides. l. pen. C. de euict. Es wolte dann geſagt werden/ die antwortend Partey hett ſich mit gewalt zu ſolchem Vngelt gethan/ das doch nicht angezeigt/ noch zuvermuthen iſt/ ſonder/ wie gemelt/ ein widerwertigs/ vnd alſo/ dieweil mein Herr von Wirtzburg in der poſſeſſion iſt/ vnd alle vermutung für jhme. Es jrret auch nicht/ daß der Hauptbrieff noch in deß von Vernigen Erben Händen iſt/ dieweil der durch die General Quittantz iſt abgethon worden/ wie dann das gnugſam von wegen meines Herrn von Wirtzburg verantwortet iſt worden/ vil minder kan die Clauſul/ in dem Kauffbrieff begriffen/ die da wil daß der Hauptbrieff/ nach erlöſung deß Vngelts wider ſoll geben werden/ dem von Wirtzburg nachtheil bringen/ dann ſolche Clauſul iſt nicht dem von Vernigen zu Vortheil oder gute in den Brieff geſetzt/ ſondern dem Stifft zu Wirtzburg/ vnd nemblich darumb/ wo das Vngelt erlößt würde/ das dann der von Vernigen/ ohn widerred den Brieff wider zugeben ſchuldig were. Iſt jhme nun der innen gelaſſen/ kan er jhme darumb kein Gerechtigkeit geben. Es iſt auch von vnnöthen/ der Verjährung halb zu diſputirn/ dann das ein weitläuffige materi iſt/ zu dem das ſolcher mein Herr von Wirtzburg oder ſein Anwaldt ſelbs abſteht/ vnd nicht vnweißlich/ dann dieweil derſelb gnugſam mit der General Quittantzen gegründet iſt/ thut jm nicht noth/ ſich mit andern weitleufftigen exceptionem zubehelffen.

Dem allen nach beſchleuß ich/das denn Schidsrichtern vnnd beyſitzern zu ſprechen gebürt / daß der Antworter dem kläger dieſes ſpruchs halber nichts zuthun ſchuldig ſey / ſondern von ſolchem ſpruch ledig vnd loß erkannt werde. Daneben rath ich einem jeglichen/ daß er nie weyter quittiere / dann vmb das /ſo er empfangen oder entrichtet wirdt/ſich auch enthalte von allen General oder gemeinen worten vnd Clauſuln/ er wölle dann gemeinlich vnd vmb alle ſach quittiern / welcher aber ſolches verachten will / ſoll ſich nicht beklagen / ob jhme durch ſein Thorecht quittiern nachtheil komme / dann ob jhme vnrecht beſchehe / vnnd der Richter deß nicht vnterricht möchte werden / müſt er die Vrtheil nach vermögen der Recht wider jhne ergehen laſſen. Laus Deo, & matri eius benedictæ, Amen.

APPEN-

BILIBALDI EPISTOLA PRIMA, CONTINENS APORIAS DE LVCE, QVÆ A DEO CONDITA SCRIBITVR, GENES. CAP. I. ANTE SOLEM ET LVNAM AC NESCIO CVIVS HOMINIS ſcioli : & arrogantis ſupercilium retundens.

SAlue. Cum nuper in prandio, cui & tu interfuiſti, variis de rebus, vt fit, colloqueremur, inter alia ego quoq; nonnulla protuli, ſcitu, vt tum mihi videbatur, non indigna. Tu vero neq; à me interrogatus, ſeu vlla iniuria laceſſitus, protinus intuliſti quæſtionem illam eſſe ſcholaſticalem (illo enim verbo barbaro tum vſus es) & quamuis non ignorarem, id animo iniuriandi te protuliſſe, & forſitã vt te extolleres, meliusq; de te tum præſentes ſentirent me vero illuderes, ſeu vt rectius dicam contemneres; modeſte tamẽ, vt bonum decet virũ eam tuli contumeliam, placideq; abs te, qui tibi tam ſciolus videbaris, quæſtionis propoſitæ ſenſum petiui, præcipue, cum ea tibi tam facilis, mihi vero multum difficilis videretur. Tu vero bone vir priori non ſatiatus iniuria, reſpondiſti: non eſſe tẽpus ſeu locum idoneum de his diſſerendi, tanquã tibi maledicere liceret, docere vero minime. Et quamuis hoc quoq; te mei ſcrutandi gratia dixiſſe intelligerẽ, me tamen continui ac tacui, non ob tui reuerentiã, qui aliter de me meritus fueras, ſed ceterorũ hoſpitum, qui tũ aderant, quos te quoq; reuereri decuiſſet, cum optimates huius florentis Reipublicæ eſſent, ſi tibi, qui minimus ex his ſum ludibrio dignus viſus fuiſſem, quorũ honori ſi non detuliſſẽ ſuperfuiſſet mihi mens ac animus taliter tibi reſpondendi, vt poſt hac non tam facile quempiã abſque cauſa maledictis laceſſere auſus fuiſſes, præcipue incognitũ; Ignotũ, dico, qui quantum ſcio, te numquam ante hac vidi, ſeu cognoui, nec ſi rurſus te viderem, cognoſcerem. Mihi enim curę non eſt, ater ſis an albus homo: Non tñ inficias eo, eam tuã arrogantiam ægre tuliſſe, nã & ſi pueriliter vt ais quæſiuiſſem, parcendũ fuiſſet ignorantiæ meæ, decuiſſetq; profeſſionem tuã modeſtius verba facere, & ſi, vt tu, impudentia niti vellẽ, ita tecum agerem, vt neminẽ poſthac tam facile contẽmneres, ſed ne quod in te merito reprehẽdo, mihi imputari poſſit, quieſcã, & ſi nulla re alia te vincam, ſaltẽ modeſtia, æquanimitateq; te ſuperabo, iuuenis ſeniorem, imperitus doctum, & vt tu dicebas, ſcholaſticus magiſtrum, nilq; aliud à te exigã, niſi quæſtionis huius nucleum ſeu intellectũ: qui tibi tam puerilis eſſe videtur; quãuis id non animo diſcendi faciã. Quam n. de te diſcendi ſpẽ concipere poſſem, plane inde intelligere licet, ꝙ tu rem à ſummis & ſanctis viris in controuerſiam deductam, ſummopere hinc atq; illinc iactatã, ac pene indiſcuſſam relictã, puerilem appellare auſus fuiſti. Ne tamen tu aut tui ſimiles, vt ſoliti eſtis inter mulierculas ſeu imperitos, de me tanquã aliquo egregio certamine deuicto, gloriari poſſitis, has ad te dare volui litteras, quamuis tardius ac conſtituerã, cum publicis tum priuatis impeditus negotiis. Appello aũt tui ſimiles non doctos, aut peritos viros ſiue Theologos ſeu Philoſophos, vel aliis optimis artibus inſtructos, quos non ſolũ non contẽmno vel paruipendo, ſed vt optimos veneror & colo, quantumq; imbecillitati meę permittitur, ſemper & vbiq; pro his intercedo, tueor ac foueo, ſed illos dico, qui ſumma nituntur impudentia, quiq; reliquos præ ſe contemnunt, ſolumq; conuitiis rem agunt; Indeq; ſibi nomen ſeu famam, vel vt verius dicam infamiam quærunt. Ego vero quamuis multarum rerum me ignarum ſcio; ſedulum tamen ac diſcendi cupidũ eſſe non ignoro. Quapropter primo quæſtionem proponam, poſtea vero ſuccincte breuiterq; quid hac de re ſummi ſenſere viri tangam, vt non adeo rudem me ſentias, ſeu ſcholaſticum, vt forſan tecum conceperas, demũ vero enarrationem quęſtionis peram, vt videam, an facta ampulloſis ſeſquipedalibusq; tuis quadrent verbis, fuit igitur quæſtio talis: Cum Deus omnipotens in principio poſt creationem cœli & terræ feciſſet & lucem, quarta vero poſtea die plaſmaſſet ſolem & lunam, quæritur, quænam fuerit lux prima creata die, quæ ſeparate à ſole & luna ponitur.

Doctores tam Græci & Hebraici quam latini, qui hac de re ſcripſerunt, multũ inter ſe diſſidentes, varios dant intellectus: Aliqui n. ex ipſis lucẽ hanc ſpiritualem, reliqui vero corporalẽ fuiſſe volunt: qui ſpiritualem intelligunt, per lucem hanc intellectualem, cœleſtem, & angelicã ſubſtantiam deſignari putant, diſtinctionẽ quoq; rei formatæ ab informi, &c. ꝙ vero ſenſus ille litteræ minime congruat, plurib. poſſet demõſtrari rationib. quas cõſulto breuitatis quoq; gratia ꝓtereo, pręcipue cũ illa à Doct. abũde afferantur. Alii vero per hanc lucẽ notari volunt creaturæ informitatẽ, & imperfectionem antequã formaretur, quod ab aliis reprobatur: Alii vero credunt lucem hanc conſummati operis terminũ fuiſſe, futuriq; indicationẽ, ſed quia per intellectum iſtũ diuinæ detraheretur potentiæ,

non

Digitized by Google

non immerito reiicitur, prætermitto; quam plures alias opiniones tanquam vulgares minusque conuenientes. Ceteri vero qui lucem hanc corporalem fuiſſe volunt, dicunt hanc fuiſſe accidentalem, per quam reliqua cœli lumina illuſtrarentur, & ſic prima die accidens, quarta vero ſubſtantiam creatam, quaſi Deus ab accidente inchoaſſet, ac non vna die potuiſſe ſolem & lunam cum ſuo creare ſplendore. Addunt præterea ac quærunt cum corporalis fuerit hæc lux, quænam ea ſit, quam cernere non poſſumus cum ſol occiderit. In qua quæſtione potius ſe inuoluunt, quam reſoluunt, omniaque in dubio ponunt; dicunt enim forſan lucem hanc adeo ſoli iunctam, vt propter claritatem diſcerni non poſſit, vel potius in ea parte factam, vbi & Deus hominem facturus eſſet, quaſi ſol clarior luce illa fuerit, ſeu Deus hominem facturus abſque lumine viſurus non eſſet. Alii vero lucem hanc dicunt partes ſuperiores illuſtrare, ideo minime obtuitum noſtrum illac peruenire poſſe, ſolem vero ac lunam ad inferiorem factam illuſtrationem. Reliqui credunt lucem hanc factam temporaliter mutabiliter quoque, &c. quamuis forſan vox iſta, *fiat lux*, temporaliter facta ſit, verbum tamen Dei fuiſſe coæternum patri, & ſic rurſus non tēporaliter, Græci vero qui ipſi multum inter ſe diſſident, iam illam, iam aliam amplectuntur opinionem; quidam vero ex ipſis per hanc lucem ſignari volunt ſpiritum ſanctum: alii vero verbum, quod in principio fuit, tanquam ſpiritum creatum & non procedentem filium quoque ac verbum factum & non genitum, quæ omnia cum ab fide noſtra abhorreant prætereunda ſunt ac contemnenda. Hinc enim exordia varia ſumpſerunt hæreſes, de patre, filio, & ſpiritu ſancto non recte ſentientes: Alii vero aliam dant interpretationem, quæ non penitus litteræ incongrua eſſe videtur: Vbi enim nos habemus lucem aliqui Græci codices habent ſplendorem, alii lumen, ita vt non paruam faciant differentiam, inter lucem, lumen & ſplendorem, diſcutiuntque illud diligentius, quod Deus fecit die prima lucem, & quarta luminaria duo, & cur illa magna appellauerit, quaſi maiora ſint luce prima creata die: Alii vero ſubtiliorem rimantur intellectū, de filio & ſpiritu ſancto, examinātq; ex amuſſim verbum fecit, ꝙ in fieri inſit eſſe, lumenque iſtud æternum æquale ſemper fuerit, ac ſit primum vel patri. quamuis verbum: facta eſt lux, tēporaliter, & ſic non æternaliter ſonuerit. Eliciunt igitur ſenſum abſtruſum & penitiorem, quem nunc prætermitto. Nam nimis longum eſſet cuncta enarrare, & forſan intellectus tuus rerum harum ſubtilium minus capax; Cum ergo tot tantæque ſint inter doctos hac de re diſceptationes, quam tu puerilem appellas, & vnusquisque ſuam tueatur opinionem, eam veram credens, in qua tamen decipi poteſt. Credere vero vt tu dicis ſit ſcire, quæ igitur verior ſit, cum tu eam ſcias, ac in textu poſitam eſſe ais, nobis aperi, & cum ſis magiſter in Iſrael, ediſſere nobis parabolam hanc, & credemus tibi; ſin minus, vt videre licebit, ridebimus potius iactantiam vanamque illam præſumptionem tuam, quam te laudentes ſeu vituperantes. Si vero tibi aliqua ex his quæ ſcripſimus duriora videntur, tibi culpam hanc imputabis, à quo initium res hæc ſumpſit, quodque materiam ac occaſionem præſtitiſti, Vellem enim vt tibi ſcribere coactus non fuiſſem, & niſi de iactantia tua dubitarem, te litteris meis dignum non cenſerem, nec ad te ſcriberem. In tuo igitur arbitrio poſitum erit reſpondere, ſeu tacere. Non enim iniuria me aut humanitate vinces, ſed potius ſi perges, vt cœpiſti conuitiis contendere, & dicere quæ voles, quæ non voles audies, & non ſolum verbis ſcholaſticum, ſed contumacem me experieris, ac reipſa malum ſenties ephœbum. Vale.

S. P. 2.

VTinam ſicut alter alteri συμπαθοῦμεν, & alter alterū conſolamur, ita nobis inuicē mederi liceret: Quanquam mihi ſane minima dolorum pars eſt corporis morbus. Ego mihi, teſte Chriſto conſcius, me nihil ambire eorum, quæ ſunt huius mundi, volens emigrauero ex hoc domicilio, ſimul atque euocauerit ille noſter Imperator, neque detrectem tamen interim vel immori piis laboribus, ſi modo fructum aliquem adferre liceat Ieſu Chriſto. Sed videmus imbecillitatem, vel potius infelicitatem noſtram, videmus hoc ſeculum prodigioſum, adeo, vt neſciam cui parti me addicam: Niſi quod conſcientia mea ſatis confidit apud iudicem Ieſum, qui ſub nomine pontificis, neſcio quod, agunt negotium, ſic vrgent omnes laqueos veteris tyrannidis, vt videantur addituri citius multa, quam quicquam detracturi: Rurſus, qui ſub nomine Lutheri præ ſe ferunt vindicationem Euangelicæ libertatis, neſcio quo ſpiritu rem gerunt, certe multi ſe admiſcent, quos malim non admiſceri, ſi mecum eſſet negotium: Interim exitialibus diſſidiis vbique ſcinditur charitas Chriſtiana! Interim in ſuſpenſo ſunt hominum conſcientiæ: Qui propenſi ſunt ſuapte natura ad licentiam, facile arripiunt occaſionem è libris Lutheranis: Qui modeſtiores ſunt, inter ſacrum & ſaxum hærent, hinc vident argumenta probabilia, & ſenſum naturæ: illinc vident autoritatem principum ac turbam innumerabilem. Quorſum autem res ſit euaſura, neſcio; ego coactam & extortam fidem non magni facio, grauis eſt autoritas bullarum, grauior diplomatum Cæſaris, ſed iſta fortaſſe cohibebunt ad tempus linguas hominum, an animos vertere poſſint, neſcio. Vtinam Deus placatus nobis, hoc immittat animis principum, vt concordibus & ſynceris animis, nec alio ſpectantibus, quam ad gloriam Chriſti ſcrutentur huius mali fontes, & remedium aliquod efficax ac duraturum adhibe-

ant.

ant,idq; quam minimo orbis tumultu,hoc eſt,quam minimum conuulſo Reip. ſtatu. Quid multis? Res eo delapſa eſt,vt omnino ſuccurrendum ſit populi Chriſtiani libertati. Adeo multa irrepſerunt paulatim in publicos mores,& ceu præſcriptione vim legis in euitatibilis occuparunt. De conciliis non auſim aliquid dicere,niſi forte proximum concilium Lateranenſe concilium non fuit. Multum ſcholaſticor. theologor. auctoritas tranſſumpſit ſcholarum autoritas paulatim aucta,quæ nunc ſuas definitiones propemodum pro articulis fidei haberi poſtulant,iam, ſub vmbra Romani Pontificis cauponantur,partim nimium ſibi vindicarunt,partim eo inſolentiæ progreſſi ſunt,vt omnibus fuerint intolerabiles. Quæ paulatim collegere robur,non poſſunt ſubito conuelli,& magnatum autoritatem palam contemnere, nec tutum eſt, nec vtile; mea ſententia, nunc ex vna parte res agitur bullis & edictis,miniſque: ex altera litentioſis,ne dicam ſeditioſis libellis; Quod ſi principes aliis rebus occupati,non poſſunt his animum aduertere, demitor non exiſtere bonos viros, qui prudenti conſilio tantis malis occurrunt. Mea res non admodum agitur,inſtat vitæ meæ terminus; Sed morientis etiam eſt,bene velle rei Chriſtianæ. Si modo recte perſuaſum eſt nobis, Chriſtum eſſe caput immortale totius Eccleſiæ. Alius conſulit ſuis priuatis commodis: Alius metuit,ne perdat quod habet; Alius abhorret à tumultu & quieſcit,ſed interim gliſcit periculoſum incendium. Me quorundam maleuolentia tanta grauauit inuidia,vt fruſtra ſim conatutus, ſi quid tentem. Theologi quidam ſentientes renaſcentibus per nos antiquis ſtudiis ſuæ autoritat ipaulatim aliquid decidere,etiam priusquam Lutheri nomem audiſſet orbis nihil non moliebantur in me,his Lutherus telū porrexit,quo nos conficerent: tametſi ſemper abſtinui à Lutherano negotio,niſi quod hortabar ſedulo, vt aliter ſcriberet, ſi vellet proficere,ſucceſſit Alexander, & ante Lutheri nomen hoc faciens,quod figulus figulo,natura excelſus,ferox,iritabilis,cui nihil neque lucri,neque gloriæ ſatis eſt, hunc quidam impleturt falſiſſimis mendaciis,& ſic inſtigarunt hominem,vt nihil haberet penſi,quid de me prædicaret,etiam apud ſummos viros, modo perderet. Et tamen apud me deierabat: non viuere quemquam amiciorem Eraſino quam eſſet ipſe. Diſcedens reliquit organa ſua probe inſtructa: duos theologos Louanienſes,Dn. Carociolam Epiſcopum Leodienſem,hominem linguæ nimium facilis, & Hiſpanum neſcio quem in aula Cæſaris,Suſpicor eſſe epiſcopum Mottenſem. Habet Romæ Scunicam,hominem omnium iudicio inſanum, & ad maledicentiam natum. Is exhibuerat Leoni libellum,qui continebat ſex myriades hæreſeos decerptas è meis lucubrationibus. Et iam cauſa periclitabar niſi mors intercepiſſet Leonem: alioqui non infenſum Eraſino. Lutherani mihi palam minantur libellos maledicos. Et Cæſari propemodum perſuaſum eſt, me fontem & caput eſſe totius Lutherani tumultus. Atque ita magnifice periclitor vtrunque. De omnibus bene meritis,decreueram aliquid ſcribere, non aduerſus Lutherum, ſed de concordia, verum video partes ambas ſic ardentes,vt præſtat quieſcere. Quanquā vellem iam ante duos annos in me ſcripſiſſent Lutherani, leuaſſent me graui inuidia Conſului doctiſſimos theologos, ſi quid eſſet in Nono capite Epiſto. ad Rom. negant quicquam eſſe mali,niſi hoc iſtis malum videtur, quod aliquid tribuam libero arbitrio,tametſi perpuſillum. Bene vale vir Clariſſime,noſque quod ſoles & facis,ama.

Eraſmus.

IOAN. COCHLEI AD BILIBALDVM ETISTOLA. 5.

SVenerunt nuper ad me Egra (quod mireris) litteræ tuæ,obſeruantiſſime ac perpetuo memorāde Domine Bilibalde, Pattone chariſſime,& eæ nō ſolæ,ſed comitatæ venerabili illo Theologo Greg. Nazianzeno. Deus bone,quanta fuit in viro illo dicendi vis, quantā & profanarū & ſacrarū litterarum cognitio. Vehementer tamen miror,quod is Conſtantio,quē omnes,quos nouerim Catholici pro ſummo Arrianæ perfidiæ defenſore condēnant,tm̄ tribuit pietatem,ſed facit id forſitan non ſimpliciter,ſed in cōparatione ad Iulianum. Quid aūt dicemus de Conſtantino patre eius,quē Hieronymus quoq; ſub finē vitæ Arrianū factum feciſſe cōmemorat,baptizatum ab Euſebio Nicomedienſe? Rogo itaq; Magnificentiā tuam,vt ſuper iis duob. breue ſaltē reſcribas aliquando reſpōſum,nō ad contēdendū. Quis n. ſum ego,vt tecū contendā? ſed ad inſtruendū me. Mihi neq; otium eſt neq; facultas,ne libri quidē,vt exacte de iſtis Principibus certā ſententiam definire valeā, quales ab Eccleſia haberi debeant,cū variēt ſcriptores; Ego certe à te diſcere nunquā erubui,neq; erubeſcā in æternū: Quāuis in dogmatum contentione,quæ ad Eccleſiæ determinationē pertinent,animæq; ſalutē tangunt,non auſim per omnia tuā ſequi ſententiā, quando ſic ab Eccleſiæ decretis longe aliquando diſſentis. Cedo quidē tibi de harena contentionis; ſcio n. te longe inſtructiorē omni armorū genere,ſiue in Rhetoricis,ſiue in theologiæ alteriusue facultatis locis cōtendendum ſit; Neq; tn̄ per omnia tibi aſſentior,qui captiuū teneo intellectum meū in obſequiū Chriſti & Eccleſiæ Catholicæ, q̄ in conciliis vniuerſalib. maxime agnoſco. De Clemēte VII. nihil opus eſt reſcribere, quin aiunt eū iam vita functū,ſub Dei ſtare iudicio. De conciliis credo Chriſto Matt. 18. De vna ſpecie ſacramenti

Laicis

Laicis danda, ſufficit mihi voluntas & poteſtas Eccleſiæ, quanquam & Chriſti atque Apoſtoli habemus exempla. De cœlibatu ſacerdotum gratias ago tibi plurimas, propter libellum, quem miſiſti; Tranſmiſi eum Lipſiam, vt edatur quam primum; ſub eo titulo quem adſcripſiſti, addi tamen pro clariori intelligentia adhæc verba: De Votiuo cœlibatu, addidi, inquã, ſeu voto caſtitatis, propter rudiores. Non modicum ex eo ſpero fructum apud eruditos; Quem vbi ſenſero, mox & Teutonice editurus ſum eundem, niſi aliud forſitan videatur tibi. De Bigamiæ vidi atroces veſtrorum Apoſtatarum propoſitiones, de quibus nihil adhuc reſcripſiſti mihi: Emeram aliquot exemplaria Francoforti: Nepos tamen meus aberrauit in tranſmittendo, pro illis enim alias miſit: Ego tamen in odium Apoſtatarum ad multos, dum ibi agerem, miſi, in Angliam quoque. Obſecro te Clariſſime ac Obſeruantiſſime Domine Bilib. vt fœturam illam 500. propoſitionum aut edas per te, aut per alium edi ſinas. Sed & ſannas in monachum matura, ſcio quam dextrum ad eas tibi ſit ingenium, & facile conicio, quantum autoritatis ei ademptururs ſis eiuſmodi dialogo, præcurret ad eam rem ruſticum opiſculum meum Lutherus ſepticeps, cuius pars Tentonice his diebus Lipſiæ edita eſt, mihi tamen nullum adhuc exemplar eſt, Latine aũt exiet totus mox poſt Paſcha ad nundinas Lipſenſes: Ego autem gratiam ludendi & fingendi non habeo, te tuli verba eius, quæ plerunque vehementer contraria ſunt, quod ipſe quoque & fateris & deteſtaris. De Scheurlino & Spenglero non opus eſt vt reſcribam, ſed gratias tibi potius ago propter conſolationes & conſilia quæ ſcripſiſti. Non credo equidem illorum potentiam diu duraturum. Illuſtr. Princeps meus te magnifacit, non fui tamen auſus totam ei exhibere epiſtolam tuam, ne forte hic noua excitaretur tragœdia, propter ſecreti proditionem, de qua ſcripſiſti. Mitto Magnific. tuæ libellum hic iam excuſum, indignum quidem quià te legatur, niſi forte ob Principis mei amorem legere digneris, cupio tamen, ſi graue tibi non fuerit, tuam quoque intelligere ſententiam ſuper diſcordantiis in Latinis, Græcisq;, & Hæbraicis Bibliorum exemplaribus, de quibus non nihil in libello, Impreſſor Dreſdenſis pauper eſt, neque Latinas, neque Græcas, neque Hæbraicas habet litteras, boni conſule quæſo rudiratem. D. Eraſmus ſuum hic habet nuntium, cui & has trado litteras, qui ad te rediturus eſt. Obſecro te, vt ſeni placabilem te præbeas, nunquam profecto ex libris eius, quos legerem notare potui ſiniſtri quippiam in te; Deus longe auertat, ne vos duo in contentionem vllam publice deſcendatis, per quam totum Germaniæ lumen in tenebras abiret perpetuas, haud ſecus, atque fieri ſolet in mundo; dum in coniunctione fit deliquium, credentibus ruſticis, pugnam eſſe grandem inter duo lumina cœli, ſolem & lunam. Dolet mihi vehementer, tanto viro fieri negotium & moleſtias à juuenibus illis vſque adeo imparibus & obſcuris.

Aiunt Lutheranos contra ſepticipitem meum depinxiſſe grande Cochlear Wittenbergæ, cui plurima adiunxerunt Cochlearia minora, vt par pari referant, ſed ego picturas & ſannas eorum patienter ferre didici, Deo ſit laus & gratiarum actio.

Ad ea quæ copioſe contra ſententiam & opinionem meam ſcripſiſti, reſpondere non auſim, conſcius mihi probe, quanto ſim te inferior, ac viribus impar, nec decet, vt ineptiis meis bonas tibi horas perdam, Ad vnicum reſpondeo ſyllogiſmum, bene conuictum & acre dilemma. Scribis ſi legerim vitas Pontificum, quorum plerique fuerint hæretici, depoſiti, condemnati & exuſti, quod videar te tentare, quod certe non feci. Sin vero non legerim officio meo non videar fungi. Ego certe longe facilius fatebor tibi culpam negligentiæ, quam improbitatis. Ex animo enim ad te ſcribere ſoleo; nec ſatis ſcio, an vnquam Platinam perlegerim totum, frequenter tamen legi, vbi opus videbatur; ſed non memini me vllum ex Roman. Pontific. reperiſſe, qui hæreſeos damnatus fuerit, niſi quod Liberius poſt exilium Arianis communicaſſe legitur, & ego pro mea ſimplicitate tribuere ſolitus ſum, eam fidei integritatem illi verbo Chriſti, Luc. 22. Ego pro te rogaui, Petre, ne vnquam deficiat fides tua; Legi quidem peſſimos in vita pleroſque fuiſſe, ſed hæreticos fuiſſe non legi, & rem gratiſſimam faceres mihi, ſi quando per otium aliquot mihi breuiter commemoraueris. Scribis enim plurimos pro hæreticis haberi.

Hæc omnia confidenter ſub antiquæ in me beneuolentiæ tuæ fiducia ſcribo, plurimum rogans, vt ſi quæ te offendant, inſcitiæ tribuas aut ſimplicitati, Vix enim eſt alius quem minus offendere velim quam te. Si quando igitur offendo, errore fit, non ſtudio. Gratias tibi ago plurimas pro inſtructione ad ſeruandam ſanitatem. Bibo quidem vtrunque potum, ſed neuter naturæ meæ ſic conuenire videtur, ſicut vina ſolent Rhenenſia, vehementer timeo ne Chiragram affetant mihi vina patriæ huius. Habet enim & Albis (quod ſæpe miratus ſum) ſuas vineas. Bene vale obſeruantiſſime Domine Pater & Patrone, perpetuo memorande. Ex Dreſda 10. Martii.

Magnific. T. ſemel addictiſſimus
in perpetuum Io. Cochleus.

Lutherus Eraſmo. 4.

GRatia & pax à Domino noſtro Ieſu Chriſto. Iam ſatis diu ſilui, optime Eraſme, & quamuis expectarem, vt tu maior & prior ſilentia rumperes, tamen cum fruſtra expectarim tam diu, ipſa

puto

puto charitas me cogit incipere. Primum nihil cauſor,quod alieniorem te erga nos habueris; quo magis tibi eſſet integra & ſalua cauſſa tua contra hoſtes meos Papiſtas. Denique non ægre tuli admodum,quod editis libellis,in aliquot locis pro illorum gratia captanda, aut furore mitigando, nos acerbiuſcule momorderis & perſtrinxeris. Quando enim videmus nondum eſſe tibi à Domino datam eam fortitudinem, vel & ſenſum, vt monſtris illis noſtris libere & fidenter occurras nobiſcum. Nec ij ſumus, qui à te exigere audeamus,id quod vires & modum meum ſuperat.Quin imbecillitatem meam & menſuram doni Dei,in te tolerauimus,& venerati fuimus. Nam id plane non poteſt negare totus orbis,quod litteræ florent & regnant, per quas ad ſyncerum Bibliorum lectionem venitur. Donum etiam Dei in te eſſe magnificum & egregium, de quo gratias agere oportuit. Proinde ego quidem nunquam optaui,vt deſerta aut neglecta menſura tua,noſtris caſtris miſcereris,cui negotio, etſi ingenio & eloquentia multum prodeſſe poſſes, tamen cum non adſit animus,tutius erat in tuo dono ſeruire. Hoc ſolum timebatur,ne quando per aduerſarios adduceris, editis libellis in dogmata noſtra graſſari,& tum nos neceſſitas vrgeret, tibi in faciem reſiſtere. Compeſcuimus ſane aliquos, qui iam paratis libris,te in harenam trahere volebant, atque ea ratio fuit,vt & Hutteni expoſtulationem optarim non editam: multo minus tuam Spongiam,in qua niſi fallor,tu ipſe iam ſentis,quam facile ſit de modeſtia ſcribere, & in Luthero immodeſtiam arguere. Sed difficilimum,imo impoſſibile præſtare,niſi dono ſpiritus ſingulari. Credas igitur vel non credas,teſtis eſt Chriſtus,ex animo me tibi condolere,tot & tantorum odia vel ſtudia eſſe in te irritata. Quibus vt non mouearis (quod tua eſt humana virtus tantis molibus impar) credere non poſſum Quanquam & illos forte moueat iuſtus zelus,vt ſibi videantur indignis modis à te prouocati. Et. (vt libere fatear) cum tales ſint, qui tuam acerbitatem,& ſimulationem, quam tu prudentiam, & modeſtiam velis intelligi, pro ſua quoque infirmitate ferre nequeant, habent certe ob quod merito indignentur,nihil habituri,ſi fortiores eſſent animis. Quamuis tamen & ego irritabilis, irritatus fuerim ſæpius,vt acerbius ſcriberem,tamen hoc non feci,niſi in pertinaces, & indomitos. Ceterum clementia & manſuetudo mea erga peccatores & impios,quantumuis inſanos & iniquos, arbitror non modo teſte mea cônſcientia,ſed multorum experientia, ſatis teſtata ſit. Sic hactenus ſtylum cohibui,vtcunque pungeres me, cohibiturum etiam ſcripſi,in litteris ad amicos,quæ tibi quoque lectæ ſunt,donec palam prodires. Nam vtcunque non nobiſcum ſapias, & pleraque pietatis capita,vel impie vel ſimulanter damnes, aut ſuſpendas, pertinaciam tamen tibi tribuere non poſſum,neque volo. Nunc autem quid faciam? vtrinque res exacerbatiſſima eſt. Ego optarem(ſi poſſem fieri mediator)vt & illi deſinerent te impetere tantis animis,ſinerentque ſenectutem tuam cum pace in Domino obdormire; id ſane facerent, mea quidem ſententia, ſi rationem haberent tuæ imbecillitatis,& magnitudinem cauſæ,quæ modulum tuum iam dudum egreſſa eſt,perpenderent. Præſertim cum res eo peruenerit,vt parum ſit metuendum periculum noſtræ cauſæ, ſi Eraſmus etiam ſummis viribus oppugnaret,nedum ſi aliquando ſpargit aculeos & dentes,tamen rurſus tu,mi Eraſme, ſi illorum infirmitatem cogitares, & à figuris illis Rhetoricæ tuæ falſis & amaris abſtineres,vt ſi omnino neque potes, neque audes noſtra aſſerere, intacta tamen dimitteres, & tua tractares. Nam quod illi morſiones tuas iniquius ferunt (etiam te iudice) nonnulla cauſa eſt, ſcilicet,quod humana infirmitas cogitat, & male metuit authoritatem,& nomen Eraſmi, & longe aliud ſit ab Eraſmo ſemel eſſe morſum, quam ab omnibus Papiſtis ſemel eſſe commolitum. Hæc volo dicta, optime Eraſme,in teſtimonium candidi in te animi,vt qui optet tibi dari à Domino ſpiritum dignum numine tuo, quem ſi diſtulerit tibi Dominus dare,interim à te peto,vt ſi aliud præſtare non potes,ſpectator ſis tantum tragœdiæ noſtræ,tantum ne copias adiungas aduerſariis, præſertim ne edas libellos contra me, ſicut nec ego contra te edam. Deinde eos qui Lutherano nomine ſe peti quæruntur,homines eſſe tui meique ſimiles cogites. Quibus opus eſt parcere & ignoſcere, & vt Paulus ait: Onera inuicem portare. Satis morſum eſt,nunc prouidendum eſt ne conſumamur ab inuicem,quod eo eſſet miſerabilius ſpectaculum, quo certiſſimum eſt, neutram partem ex animo male velle pietati,& ſine pertinacia ſua cuique placere. Boni conſule meam infantiam,& in Domino bene vale. M. D. XXIV.

BILIBALDVS PIRCKHEIMER GEORGIO GEVDERO SVO. S.

SAlue,Georgi optime: litteras binas per fratrem tuum à te accepi, ex quibus intellexi, te ſæpius ad me ſcripſiſſe. Ceterum te non ignorare volo litteras penitus nullas abs te mihi conſignatas eſſe: neque Cuglerum, aut Sidelmannum, quos tu nominas vnquam vidi, aut quinam hominum ſint,ſcio. Non enim me adeo humanitatis expertem cenſeas, quamuis negotiis cum publicis

Digitized by Google

tum priuatis occupatiſſimus ſim, vt ſcriptis tuis lectis non reſpondiſſem. Bonos enim omnes diligo, litteris vero deditos etiam ſummopere amplector. Negligentiæ igitur non me, ſed tuos inculpare poteris, qui minus iuſſa tua exequuti ſunt. Quod vero me (vt ſcribis) tam vehementer amas, tibi ago gratias, ſed quod innumeris me efferts laudibus, imo laberis in mei amore. Haud enim me latet illum non eſſe, quem prædicas, nec tali me dignor honore; malo tamen à te falſo laudari, quam culpari. Quod vero te ſacris initiatum ſcribis, tibi gratulor iuſte, optoque vt res ea tibi honori ac ſaluti cedat. Mitto ad te prouerbia Tarthæi & Xyphilini græca, quibus operam dare poteris, multa enim ſcitu digniſſima his inſunt, ſi vero quid agam ſcire deſideras, audi, quod negotiis tempus (quod breuiſſimum eſt) ſubtraho, litteris impendo, habeoque in manibus Τὰ τοῦ Ξενοφῶντος παραλειπόμενα, ἅπερ καὶ ἑλληνικὰ ἐπιλέγεται, &c. Iamque libros quinque cum omnino ſeptem ſint, in latinum verti, breuique Deo dante hiſtoriam eam plane abſoluam, quam tu forſan ac docti alii videbunt. Vale & me ama, &c. Nolo te ignorare Doctorem Hieronymum fatis ceſſiſſe. Sit ei terra leuis: vir enim fuit digniſſimus. ***

BILIBALDVS PIRCKHERVS NICOLAO GERBELIO. S. P. 6.

BEne eſt, mi Gerbeli, ſi ſceleratorum nebulonum conuitia tot mihi quotidie conciliant amicos; ac illos non vulgares, ſed optimum quemque ac eruditiſſimum, equidem ignorabam mihi Gerbelium quoque amicum eſſe; verum impudentiſſimi blaterones illum vel amiciſſimum eſſe oſtenderunt. Mihi itaque gratulor, quod tam feliciter Auſtrum pertulerim, ac res longe aliter procedat, quam diabologi illi exiſtimarunt; ideo tantum abeſt vt ego ſanctorum virorum concacationes ægre feram, vt etiam ſuauiſſime ridere coactus fuerim, quod me tam petulantiſſimis inſectati ſint cauillis: ſiquidem non aliter me laudare potuiſſent, niſi tam improbe culpaſſent. Pergant igiter, & maledicere non deſinant, dummodo probris ſuis, etiam inuiti me quotidie ornent. Conſtitueram illis ſub initium reſpondere, verum indigni viſi ſunt, quibus boni viri male, ne dum bene dicant. Valeant igitur vitiligatores, barbara turba, nos vero optimum ac amiciſſimum Capnionem minime derelinquemus, ſed ſemper & vbique pro viribus tueri conabimur, quod eruditiſſimum quemque mecum facturum minime dubito, inter amicos meos. Ceterum etſi laudes tuas minime agnoſcam, rem tamen mihi admodum feciſti gratam, cum te talem mihi amicum eſſe ſignificaſti. Poteris igitur amicitia ac opera mea dehinc non ſecus ac propria vti, Interim bene vale, ac doctos cunctos, quorum apud vos eſſe audio, ad parentis vti Capnionis hortatum non deſine ***

GEORGIVS GEVDER BILIBALDO PIRCKHEIMERO S. 7.

EN tibi, obſeruandiſſime auuncule, Alexandri noſtri epiſtolam, cui certe vt animus eſt, tibi in amore non concedere, ita ob prouocatum abs te primũ, iam reponere aggreditur. Sollicitus eſt ſane non parum ne tardiorem, tu minus boni conſulas; precatur ne eius tarditatem negligentiæ, magis quam ſummis attribuas negotiis! Abſoluetur me quidem teſte; ſi vero quis intercedet, non aptum me ſatis teſtem, innumeros adducet teſtes, qui te cauſa deiicient. Vix certe ſummopere te amat ac ſuſpicit, nec quicquam tam habet in manu, dum negotia concedunt, quam tuam Rhetoricam, ſed vereor, ne vxor eius propediem in ius te vocet, grauiſſimumque dicat diem. Media enim nocte conſueuit è lecto ab ea ſurgere, atque in clarum vſque diem tua magis oblectari Rhetorica, qua tibi quoque opus erit, dum in iudicio ab ea accuſabere, domum ſuam tua cauſa detrimentum habere, ſuppellectilem æruginem contraxiſſe. Sed nimium ioci: in aula, mi auuncule, quicquid iam noui eſt ex Alexandri epiſtola probe, quantum ſcribere licet, intelliges: Mihi perendie cum Cæſare & hero meo ad Regem Galliæ proficiſcendum erit, vbi ſi quid comperero, quod te ſcire curare putauero ad te ſcribam ſedulo. Interim me tibi totum dedo: atque adeo precor, vti ad nos frequentius ſcribas. De patria nonnihil ac communi apud vos tumultu, rogo non ſit graue Albertum Durer, tuas & ſorores duas & filias mihi ſalutare. Vale, Toleti XXII. die Ianuarii, Anno M.D.XXVI.

Præclariſſimo Viro, Domino Bilibaldo Pirckheimero patricio Nurembergenſi, auunculo ſuo opt. Nuremberg.

Tuus

Georgius Geuder, &c.

BILIBAL-

BILIBALDI AD IGNOTVM QVENDAM EPISTOLA DE PLATONIS DOGMATIBVS NON ſcriptis. 8.

S. Quamuis me non eum eſſe putem, qui deſiderio tuo, vir eruditiſſime, ſatiſfacere poſſit, vt tamen petitioni tuæ περὶ τῶν τοῦ πλάτωνος ἀγράφων λεγομένων δογμάτων ſatis faciam, ſcias, Platonis non ſcripta dogmata frequenter apud Græcos citari, apud Latinos vero non ita. Sunt vero ea dogmata quæ Plato ex Pythagoricorum præcepto, quos ſecutus eſt, non libris, ſed voce docuit, vel adeo implicite & obſcure conſcripſit, vt ab diſciplinæ ſuæ ignaris, etiamſi legerentur, intelligi nequirent, ac pro non ſcriptis haberentur. Noſti enim, apud Pythagoreos in primis obſeruari ſolitum, ne quid ex iis, quæ in eorum ſchola dicebantur, in vulgum emitteretur; neque auditoribus quinquennio integro quid interrogare, vel de iis quæ dicebantur, percunctari licebat. Audiebant duntaxat, quæ à præceptoribus legebantur, & taciti ſecum voluebant, quin & rerum diuinarum ſecreta per omnem vitam occulta tenebant, quæ non litteris, ſed voce tantum tradere fas erat: cuius ſimile quid apud Iul. Cæſarem de Druidum inſtitutis legimus, apud quos non erat fas quicquam litteris mandare; oportebat potius dogmata cuncta non ſcripto, ſed viua voce perdiſcere. Cauſam vero cur Plato tam implicite pleraque ſcripſerit, in epiſtola, quam de natura primi entis ad Dionyſium ſcripſit, manifeſte ponit. Scribendum eſt, inquit, per ambages atque ænigmata, ne ſi forte mari vel terra iactari librum contigerit, qui legerit, intelligat, &c.

Cetera deſiderantur.

BILIBALDVS CAPNIONI S. 9.

NOn ignoras, inuictiſſime Capnion, Medium quendam ex Alexandri olim adulatoribus fuiſſe, qui homines hortaretur, vt calumnias in optimum quemque audacter confingerent. Nam etſi vulnus, aiebat, linguæ gladio inflictum, obductum fuerit, nihilominus tamen cicatrix remanet. Pariter & vituperones tui non ſecus ac diri alites gemitu, (quæ ſola eorum vox eſt) ex tenebris & obſcuro, dum Lucianus noſter ederetur, interturbare conati ſunt; exiſtimantes, etſi morſum infigere nequirent, ſerpentina tamen lingua ac animi rabie innocentiæ tuæ notam aliquam inurere ac teterrimi veneni luridam tabem affigere poſſe. Verum, conſtantiſſime Capnion, caue ſis, vt quadruplatorum illorum obſcœna loquacitate mouearis, & à vera animi ratione decidas; ſed libitinarum harum deliramenta generoſe, & vt virum bonum decet, feras, ne te Deo Optimo ac Maximo præferre videaris. Cum tu taces, pro te Veritas loquitur. Vale.

FRAGMENTVM EPISTOLÆ BILIBALDI PIRCKHEIMERI AD NOB. VIRVM VDALRICVM HVTTEnum, De morte Alberti Dureri, Appellis Germanici. 10.

S. Tametſi, mi Vdalrice, longior ætas inter potiora hominum connumeretur vota, vix tamen aliud quid perniciofius excogitari poteſt, quam vita diuturnior: quod ego quidem nunc vel præcipue experior quotidie. Nam vt reliqua ſenectutis omittam incommoda, morborumque variorum genus omne, quid moleſtius homini accidere poſſet, quam quod aſſidue fere non ſolum natorum ac propinquorum, ſed & amicorum ac cariſſimorum ſuorum funera deplorare cogitur. Sane etſi iam ſæpius dolorem, qui ex morte neceſſariorum ſuboriri ſolet, expertus fuerim, neſcio tamen, an cuiuſquam obitus talem mihi vnquam luctum attulerit, qualem nunc optimi ac amiciſſimi noſtri Alberti Dureri abitus repentinus concitat. nec iniuria, quum neminem ex omni humano genere, qui mihi ſanguinis ſaltem vinculo iunctus nō eſſet, magis dilexerim, ac pluris ob innumeras eius virtutes probitatemque ſingularem fecerim. Proinde, mi Vdalrice, quum ſciam, calamitatem hanc communem mihi tecum eſſe, potiſſimum apud te dolori meo habenas laxare auſus fui, quo pariter amico tanto iuſtas perſolueremus lacrymas. Obiit Albertus noſter, Vdalrice optime, proh fatorum ordo inexorabilis! proh miſera conditio humana! proh dura inclementia mortis! Vir talis tantusque nobis ereptus eſt, quum interim tot inutiles ac nullius frugis homines fortuna proſpera perpetua, vitaque fruantur pluſquam diuturna, &c.

Digitized by Google

EPISTOLA BILIBALDI AD CVNRADVM CELTEM PROTVCIVM, PRIMVM E GERMANIS poetam Imperatoriis manibus coronatum. 11.

Βιλιβάλδος Πιρκαίμερ Κονράδῳ Κέλτῃ τῷ ποιητῇ καὶ ἀγαπητῷ μου εὖ πράττειν. Σὺ μὲν δὶς πρὸς ἐμὲ γέγραφας· ἐγὼ δὲ οὐκ εἴσιν ὑπείληφα, πλημμελὴς ὢν ὅπως τὴν ἐπιστολὴν πέμποιμι, νῦν δὲ τἄλλα ἃ γράφεις ἀνέγνωκα, καὶ τόδε μὴ ἀγέλαστος, ὅτι γεννάδας ῥαστώνην πρὸς ἐμὲ γράφειν· καὶ πάνυ μοι δοκεῖ μετὰ γέλωτος ἄξιον εἶναι θαυμάσαι. ἀλλὰ πάντως τῶν ἤδη γραφέντων ἱκανὴ ἀπολογία. ἐγὼ δὲ σοι ῥᾷα πιστεύω, καίπερ ἀμέλειάν σου γινώσκω. πλευτὴν τοῦ Ἰωάννου δυσκολαίνω. ἄριστος γὰρ καὶ γνωμονικὸς ἦν ἀνήρ. ἀλλὰ Μοῖραν δ' οὔτινα φημὶ πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν, οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται. περὶ τούτοις δ' ἐμοὶ ἐπιφημίζεις τὸν πίνακα τὸν μιρανδυλανὸν, ἀπειράστημον. ἴσθι δὲ ἄνδρα ἐννεαετὴς καὶ προσφιλέστατον ἐμοῦ εἶναι. καὶ ἵνα τόνδε ἀριθμὸν ἄμεινον δαῇς, πέμπω σοι ἀντίγραφον ἐπιστολῆς ἣν ἄρτι γραφὸν ἐπιστολῆς, ἣν ἄρτι πρὸς ἐμὲ γέγραφε. περὶ δὲ τῶν βιβλίων παρὰ σου ἐγχειρισθέντων, ἀρέσκομαι σου ἡ ἀκρίβεια. τῶν δὲ ἀρχηγῶν ὀνόματα βαρβαρικόν τι κλάζουσι. Ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Ῥεύχλιν εἴληφα. οὐ δὲ ἀπολόγημα. κέκρικε γὰρ πρὸς ἡμᾶς ἐλθεῖν. Ἑρμηνείαν τοῦ Ὁμήρου πρὸς ἐμὲ ἀπόπεμπε, ὡς ὑφέστηκας. Βιβλίων ἑλληνικῶν ἐντετύχηκέ μοι μεγάλη πληθύς, οἷς πολὺ σχολάζω. καὶ νῦν ἐν χερσὶν ἔχω Θουκυδίδου καὶ Ἡροδότου ἱστορίας, ἄλλα τε πολλά, καὶ τοῦ Λουκιανοῦ διαλόγους παμπόλλους εἰς τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον μετενήνοχα, ὄφελον οὕτω καλῶς ἅπερ εὐχερῶς. καὶ ὡς ἔλπομαι πρότερον προθήσομαι. διὸ καὶ σοὶ ἑλληνιστὶ γέγραφα, ἵνα ὁρώης τήν μου προκοπὴν ὅση καὶ χάρις διδασκάλου. Ἔρρωσο, καὶ ἀντίγραφε. ἐν Νωριμβέργῃ. τῇ ι. μηνὸς --- ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας χιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ τρίτῳ.

EGREGIO AC DOCTISSIMO VIRO, VINCENTIO LONGINO P. LA. A. 12.

POſt ſui commendationem S. D. Scripſi ad te ante aliquot menſes, nec vero Rhoſinæ libellum ad te miſi. Tu vero nihil reſcripſiſti, hinc arbitror, te neque litteras meas, neque libellum percepiſſe. Bene ergo egeris, ſi hac de re me certiorem reddes, vt ſi Eyſtetenſes illi litteras amiſerunt, libellus non perdatur. Interrogauit præterea Iohannes Im hoff nomine tuo, an ille Pollo aliquas mihi dediſſet pecunias. Tu velim ſcias, me nunquam hominem vidiſſe, neque eum quidquam mihi conſignaſſe, quod & in litteris meis, de quibus mentionem iam feci, ad te ſcripſi, non enim adeo tardus ſum, vt ſi quid dediſſet, non te quam primum certiorem reddidiſſem. Præterea ſcias, me hoc anno penitus immunem à repub. noſtra eſſe: idque induſtria magniſque laboribus vix conſecutum eſſe. Ne vero anno futuro, ſi ſuperuixero, rurſus cogar, atque in idem piſtrinum detrudar, conſtitui autumno proximo Italiam petere, ac ibi gradum Doctoratus accipere, niſi me peſtis impediat. ** Credo te inſtitutum meum non culpare, cum te otii ac litterarum cupidum ſciam, quas minime intermittam. Fateor tamen, nos multa reipubl. ac patriæ debere, nullumque laborem pro his renuendum, hoc verum exiſtimo, ſi laboribus tuis prodeſſe quid poſſis, vbi vero laborando nil niſi odium quæris, extremæ id dementiæ eſt, in his amplius immorari. Tu vale, & me tibi commendatum habeas.

BILIBALDVS VINCENTIO, PRO BONIS LITTERIS RENASCENTIBVS, ADVERSVS Barbariem, eiusque ſatellites ac φωμάχους Sophiſtas. 13.

SMiraris forſitan, cur ad te, quem nunquam viderim, cuique penitus incognitus ſim ſcribam, imitatus Homericum illum Menelaum, qui, vt poeta ait, αὐτόματος δέ οἱ ἦλθε βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος. At ille ad fratrem; Ego ad penitus ignotum venio. Sed mirari deſine. Nam te mihi non ſolum notum communis amicus noſter Conradus Celtes, vir (vt noſti) doctiſſimus, reddidit, ſed amicum penitus ac familiarem. Legi præterea carmina quædam tua elegantiſſima, quæ mirum in modum te mihi conciliauere. Nam ex his plane intellexi, tibi nec doctrinam, nec ardorem Poeticum deeſſe. Perge igitur, mi Vincenti, conceptumque ſpiritum minime ſuffoces, aut per deſidiam frigeſcere patiaris. Nam vt Homerus inquit, αἶψα δ' ἐπαλαστέρωι ἀνδρῶν φρένες ἠερέθονται. Spero enim breui fore, cum opera tua, tum reliquorum doctorum virorum, quorum magnus vndique emergit numerus, vt exploſa tandem omni Barbaria, cultiores ad nos litteræ reuertantur, quibus tanquam ſagittis confodienda ſunt inertia iſta pecora καὶ κνώδαλα ζῶα. quæ nihil niſi fœnum rodere didicere, ac omnem cibum lautiorem aſpernantur, quia eo veſci iam pridem deſperauerunt. Eos dico, qui ſe Philoſophos appellant, & vulgus eſſe putat: quos tamen rectius Philopompos, aut ſi mauis φηλητὰς, quaſi ſapientes iuuenum deceptores vocabis, expertes non ſolum veræ Philoſophiæ, quam ſibi inter indoctos temerario nimis auſu vindicant, ſed omnium bonarum artium ignari, quos ſi prudenter interroges, imperitos deprehendes, ſi loqui audies, plane barbaros cognoſces

cognoſces,qua lingua etiam Ariſtotelem eloquentiſſimum vti coegere: Si vero vitam ac mores eorum inſpicies, vituperes ac deteſteris neceſſe eſt. Hi ſunt, qui vere μηδὲν λέγοντες, & nihil niſi tenebras & inutilem fumum ſectantes, puerili, futilique argutiarum meditatione conſeneſcunt, & quid ſibi velint, penitus ignorant, quos merito Plato ille diuinus μοιχοὺς Philoſophiæ καὶ μὴ ἀκοίτας nuncupauit, & Callicles apud eundem in Gorgia verberibus afficiendos recte putat. Ait enim: ὅταν δὲ δὴ πρεσβύτερον ἴδω ἔτι φιλοσοφοῦντα, καὶ μὴ ἀπαλλαττόμενον, πληγῶν μοι δοκεῖ ἤδη δεῖσθαι, ὦ Σώκρατες, οὗτος ὁ ἀνήρ. Sed ego, mi Vincenti, dum in iſtos blaterones, καὶ τράγους θαλαττίους, omniumque bonarum artium ac litterarum acerrimos hoſtes iuſte inuehor, quaſi epiſtolæ modum exceſſi. Abeant ergo τέρατα iſta καὶ κεφαλαὶ μορμολυκίων, in maximam malam crucem, & Aiacis quandoque exemplo cum nullius eſſe momenti ſophiſticas ſuas argumentationes ac inanes captiones cauillationesque intelligent, propriis ſe iugulent manibus. Tu vero vale, & alacrem litteris operam da, tibique perſuade, me penitus iam tuum effectum.

BILIBALDI EPISTOLA AD AMICVM DE CONVICIATORIBVS ET CRIMINATORIBVS FERENDIS: & de Io. Reuchlini aduerſariis iniquiſſimis. 14.

S. Quod me Reuchlinus pariter & Eraſmus, plus quam ego agnoſcam, laudent, amore decipiuntur, quamuis longe ſatius ducam, falſo laudari, quam vere culpari, præcipue à talibus viris ſeu potius Heroibus, quibus vix liuor ipſe inuidere poſſet. Quod vero quidam me ſcriptis ſuis laceſſere conatus eſt, nil mea refert, quamuis tibi gratias agam, quod pro me ſolicitus ſis. Reſpondeo vero, quæ & ceteris amicis meis, qui hac de re ad me perſcripſerunt, reſpondi, tantum abeſſe vt ægre feram, ſi Reichliniſta appeller, vt etiam maxime ob illius amicitiam glorier, viri quem nec improbi laudare digni exiſtunt, poſſem & ego contra inſanientes inſanire ac non ſolum crimina, ſed & fulmina iaculari, vtpote Rhetoricis attritus exercitiis, nec alibi latior pateret campus, ſeu vberior daretur materia, ſiue in veteratorum iſtorum vitam ſceleratam, moresque peruerſos inuehi, ſeu craſſam ac ſupinam eorum ignorantiam carpere luberet, verum abſit, vt imitator eorum ſim, qui ob virulentã linguæ rabiem merito reprehenduntur. Illi loquantur ſpurcitias, qui & ſpurca committere poſſunt. Ego vero Chriſtianis & diuinis inſtitutis edoctus, ſcio, Saluatoris noſtri eſſe præceptum, ne maledicentibus maledicamus, gloriamq; eſſe viro, qui ſe à maledictis auertit; Stultum vero eum eſſe, qui talibus ſe obliget, quin imo ſi Chriſtiana pietas linguæ intemperantiam haut deteſtaretur, ſaltim gentilium Philoſophorum imitatione, à petulanti, teterrima ac effrenata illa verborum contumelia abſtinendum eſſe cenſerem. Sæpius cum Ioh. Reuchlinum viderem, affectu potius, quam ratione præcipitem ferri, eum reprehendi. Verum reſpondit vir bonus, & talibus contumeliis indigniſſimus, Hæreſeos crimen eſſe atrocius, quam vt vllius quamuis manſuetum ingenium id ferre poſſet, ſua cuiq; dolere; in alienis facile quemq; temperatum eſſe. Num igitur quod in amiciſſimo, optimo ac doctiſſimo viro diſplicuit, id mihi in longe diſpari homine placebit? Verum contra Euangelicam præceptionem, inquit crudeliter me damnauit. Ceterum quo pacto illũ damnare poſſem, qui iam a veritate diiudicatus eſt, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergetur in profundum maris? Nunquid ſcriptum eſt, omnis qui detrahit fratri ſuo, homicida eſt? homicida vero partem in regno Dei non habet. Apoſtolus quoque contra illum ſententiam tulit, dum inquit, Maledici regnum Dei non poſſidebunt. Quod vero, quis ego ſim, ignorare ſcribit, etiam honori mihi duco, vtinam à ſimilibus nunqnam cognoſcar hominibus. Nunquid enim, dum ille neſcit, quis ego ſim, ideo Ceſareæ M. Conſiliarius, vel Senator Nurenbergenſis non ero? nunquid litteris carebo? vel fortunis ſpoliabor? quantum præſtat à ſimilibus non laudari? Antiſthenes cum aliquando ab improbis laudaretur, magna, inquit, anxietate maceror, ne forte mali quippiam fecerim. Deblateret igitur & ille, vt aſſueuit, quoniam nunquam tacere poteſt, quem morbus tenet loquendi. Siquidem nil facilius, quam linguæ rabies & vilitas morum, & Apuleius inquit, talia quisque loquitur, qualia nouit & didicit, nã malæ mentis mala lingua eſt indicium: ac ex abundantia cordis os loquitur. Valeat igitur ille cum complicibus ſuis, non vt in æternum ingemiſcant (quemadmodum contra Chriſtianam religionem optimo viro Io. Reuchlino imprecatur) ſed vt conuertantur & viuant, ſaniorem induant mentẽ, pertinaciam exuant, ac rabioſam petulantiſſimamq; abiiciant maledicentiam, quominus quidquid in buccam venerit eblaterent, non enim dubito, bonis & doctis Colonienſis academiæ alumnis diſplicere, quod à nonnullis in tam multorum ſcandala, delirantium anicularum inſtar, fanda atque infanda euomantur, quinimo eos, qui mendicando victũ & veſtitum quæritant, publicaq; ſuſtentantur eelemoſyna, conuiciis velitari minus quam reliquos decere aſſero, in pariq; noxa eſſe, & illum qui caninam exercet facundiam, & qui non prohibet, cum prohibere poſſit. Sed longior ſum quam ſub initiũ conſtitueram. Verũ cum & ceteris amicis ſimilia ſcripſerim, tuis pariter reſpõdere volui litteris. Vale & mea opera, cũ indigueris vtere. Ex Nurenberga Kal. Dec. M.D.XVI.

STROMERO. IC. LIPSIAM. 15.

SAluus ſis, mi Stromere. Accepi libellum tuum à Luthero conſcriptum, ſed quid nobis fiet, ſi legere non permittimur, ſi innocentes diris etiam execramur deuotionibus. Audio n. Eckium illum apud Miſnenſes neſcio quas bullas publicaſſe, ac nomen quoq; meum publice traduxiſſe. Res plane Iuſtitiæ conſona, vt cum in Norico habitem, apud Saxones tamen traducer. Ceterum quia inquietū illum (ne aliter dicam) forſitan bullæ illius, cui & meum nomen inſertum eſt, copiam apud Lipſenſes reliquiſſe ſuſpicor, te per amicitiam noſtram rogo, vt diligentiam adhibeas quo deſcribatur, ac quam primum ad me mittatur, vt ſciam, quid mihi in hac re ſit agendum, nollem enim per inſidias & æmulorum criminationes ad inquietudinem & vanas perduci expenſas, facies mihi rem gratiſſimam ac amicitia noſtra dignam. Audiſti procul dubio, Capitonem noſtrum poſt initam concordiā ab aduerſariis ſuis rurſus moleſtatum & condemnatum eſſe, quod illi fore prædixi: Noui enim peſſimorum hominum ſimulationes, & quā omni careant fide. Proinde audio neſcio quas ineptias ſub titulo Eckii dedolati apud vos circumferri, ac omnes, præcipue vero Moſellanum noſtrū, me illarum autorem aſſerere: tanquam nemo præter me ineptire ſciret. Dolor ille S. ſeu mauis Doctor S. in quē multa contuli beneficia, primus me huius rei inſimulauit. Verū cū hoc illi per amicos, qui nos nuper in gratiam reduxerant, obieciſſem, penitus negauit. Sed nil talia curo, tu vero credas, non ſolum me, ſed & alios ineptos eſſe ſcire. Bene vale, mi Præſtantiſſime Stromere, & ſi poſſibile eſt, fac vt vos cōpos, ac quam primum quidem, euadam. Ex Neopago. XVIII. Octobris, Anno Salutis. M.D.XX.

Carolus de Miltitz de Bulla hac me certiorem reddidit, ſed illius copiam, quaſi eam prius haberem, non miſit, qua fide, ignoro. Sed hæc tecum.

Tuus Bilibaldus Pirckheimer.

BILIBALDVS ERASMO. 16.

Non omnium conuicia vel curanda vel reſponſo digna iudicanda eſſe: Magnumque probitatis argumentum eſſe, improbis diſplicere ac vituperari.

S. Recte fecit neceſſarius ille meus, quod te Antuerpiæ conuenit, & meo nomine ſalutauit. Probe enim nouit, quanta te beneuolentia proſequar. Poterimus & eius opera in mittendis litteris vti, quæ neſcio quo fato aut tardiſſime conſignantur, aut penitus intercidunt. Diu enim nullas à te accepi, quamuis aliquoties ſcripſerim: & niſi ex Epiſtolarum tuarum fartagine, te meis reſpondiſſe, deprehendiſſem, ne nunc quidem id ſcirem. Quam vero fideliter & meæ tibi redditæ fuerint, plane Alameri noſtri diligentia oſtendit. Ceterum inuectiuam Angli illius, nec non reſponſionem tuam legi. Scire cupis, quid ſentiam? Vellem vt omnino tacuiſſes, aut ita homini, vt dignus erat, reſpondiſſes. Sed periculum erat, ne ſilendo obiecta agnoſceres? Quaſi optimus ac doctiſſimus quiſque non confeſtim intelligeret, cuncta hæc meras Sycophantias, & impudentiſſima eſſe mendacia. De improbis vero & ineruditis nulla cura habenda erat. Vtinam igitur, cum tibi haud ſilendum cenſebas, emenditæ & fictæ modeſtiæ immodeſtiſſime reſpondiſſes, ac iuncta Rhetorices ſpicula contra tam fœda ac teterrima diſtrinxiſſes conuicia. Sed voluiſti tui memor eſſe, nec malum pro malo reddere. Sanum equidem conſilium, & à nemine bono non laudandum. Verum ſi ita facere perges, quid tibi ab æmulis expectandum ſit, cogita, cum impudentiſſimo cuique impune maledicere & capiti tuo illudere licebit. Te igitur hortor, ac ob amicitiam noſtram obteſtor, ne dehinc vnumquemque Nebulonem reſponſione tua dignum cenſeas: aut ſi omnino reſpondendum videatur, non per te, ſed coquum aliquem aut ſtabularium id fiat. Maior tu es (etiamſi illi moleſtiſſime laudes tuas ferant) quam vt cum talibus in eam palæſtram deſcendas, ex qua etiam victor, nihil niſi ignominiam referre poſſis. Etenim ni ita feceris, ſycophantarum turba tandem obruaris neceſſe erit. Tot enim ac tales ſunt Ἀλάστορες illi, vt nec vnquam quieſcere valeant, ſed ſemper contra optimum quemque ac veritatem ipſam debacchentur. Quapropter longe præſtat, ab illis vituperari quam laudari, ac male quam bene audire, qui ad tacendum ſunt impotes, ad loquendum vero penitus inepti. Quid mirum igitur, ſi tandem hominem iuxta cordis ſui deſiderium inuenerunt, qui perditam eorum improbitatem ac deteſtandam dicacitatem teterrima nugarum colluuione ac nefando verborum lenocinio fucaret? Quis enim tam inſulſus eſſet ac hebes, qui non cerneret, venerandos Magiſtros noſtros calceum hunc confuiſſe; probum vero illum virum induiſſe? Vnde non immerito maiori excandeſcit indignatione, cum egregios illos Magiſtros aliquantiſper durius tractas, quam cum Scripturam ſanctam (vt illi volunt) peruertis. Et hoc facit caritas illa non ficta, quæ ſub religionis & modeſtiæ prætextu etiam lenonibus turpiora audet. Et tu obiter miraris, inuenire, qui inſanienti Euge illud

accinant?

accinant? cum ego maiori admiratione ducerer, ſi non multos ſui ſimiles, ac eiuſdem farinæ reperiret. Nam per immortalem Deum, cui boni Nebulones iſti vnquam pepercerunt? Atque vt vetuſtiora prætereamus, quis ignorat quam peruerſis technis & ſceleratis machinationibus optimo & doctiſſimo Capnioni illuſerint? vt interim ſileam probra & conuicia, quæ in Generoſum Nouæ Aquilæ Comitem, Huttenum, me, & omnes Capnionis amicos eructauerint. Quinimo inuidia exagitati nec à ſui ordinis abſtinent hominibus. Nam præter cetera quid intentatum reliquere, vt diuam Mariam Magdalenam aſſertori ſuo Fabro eriperent, ac cum turpiſſimis ſcortis in olidum lupanar detruderent? cum tamen potius deceret in re tam dubia eam ſequi opinionem, quæ ad pietatem accederet propius. Quæ vero contra Lutherum auſi ſunt, forſitan tacere præſtat, ne nos quoque ſub amicitiæ illius prætextu in ius rapiant, ac de crimine hæreſis cauſam dicere cogant. Id enim iam pridem machinati ſunt. Verum hoc nemo ignorat, eo temeritatis illos progreſſos eſſe, vt & Pontifici ſummo, ad quem præcipue huiuſce rei cognitio ſpectat, cauſam, quam tamen eum in manibus habere ſciebant, extorſerint, & priuſquam ille ſententiam tulerit, autorem de hæreſi condemnauerint. Ceterum per immortalem Deum, quid aliud tot ſycophantiis, probris & conuiciis effecere, quam quod ſemetipſos traduxere, & Deo pariter ac hominibus reddidere odioſos. Eo ſiquidem illorum culpa res deducta eſt, vt non ſolum vulgo præclarum Theologiæ vocabulum ludibrio habeatur, ſed & Theologi ipſi (de perſonatis loquor) quibusvis ſcurris & nebulonibus improbiores cenſeantur, ac is optimus eſſe videatur, de quo ipſi peſſime ſentiant. Macte igitur virtute, qui dignus viſus es, in quem impuriſſimi halucinatores ſpurciſſima ſua effutirent maledicta. Haud enim maiori laudi affici poteras, quam dum tam ſceleſte vituperaris, nec vnquam bonis & eruditis placeres, niſi tam indoctis & peſſimis his diſpliceres hypocritis: qui & optimum Capnionem longe magis virulentis ornarunt conuiciis, quam ſi eum vel ad cœlum vſque contumelioſiſſimis ſuis extuliſſent laudib. Ne igitur, Eraſme optime, mouearis, ſi inuidi & vere miſeri homines ſe ipſos torqueāt, & ſuo fungantur officio, quodq; ſemper facere conſueuerũt, aſſidue faciant. Nam talia veræ virtutis tibi iacta ſunt fundamẽta, vt illa nec Liuor ipſe euertere queat: Talem probitatis & eruditionis conſequutus es exiſtimationem, vt eam nec omne æuum abolere valeat: Tales deniq;, ac tantos tibi vndiq; peperiſti amicos, vt etiam tacentem te defendere, & à ſceleratorum rabularum iniuriis & cõtumeliis vindicare poſſint & audeant. Quemadmodum nuper à me factũ memini. Cum enim in multorum doctiſſimorũ conuentu tui mentio incidiſſet, ac pleriq; te tuaq; ſummis extuliſſent laudibus, ſanctiſſimus quidã, qui tunc aderat, Theologus ex mendicorũ & eo ordine, qui vulgo perdocti habentur, ſibi ipſis vero nihil vidẽtur ignorare, admodũ moleſte has laudes ferebat, ac quaſſato capite, neſcio quid ſecũ ſubmurmurabat. Tũ ego, nunquid eſſet, ꝙ in te minus probaret, quæſiui. At ille vultu ad ſeueritatẽ compoſito, multa eſſe reſpõdit, quæ quis merito reprehẽderet: Inter cetera vero peſſimo & haud ferendo flagitio te eſſe obnoxium. Cumq; ego vehementius inſtarem, vt tam horrendum ſcelus elicerem, ille vero pertinaciter negaſſet, forſitan vt detractoris culpam euitaret: tandem importunitate mea ſubactus, tametſi tacere, inquit, ac tam immane facinus occultare inſtitueram, cum tamen ita me vrges, haud vltra ſilere, ſed veritatem dicere compellor: Eraſmus libenter comedit gallinas: Idq; non aliorum relatu didici, ſed cum hominẽ Baſileæ cognouiſſem, gemino hoc obtutu conſpexi. Tum ego, ſuffuratus ne, an coemptas? At ille, emptas ait. Longe igitur inquam deterior eſt vulpecula illa ſceleſtiſſima, quæ mihi quotidie ex villa gallinas rapit, nec vnquam pretium perſoluit. Sed ad hoc reſponde, obſecro, Num inter peccata cenſetur, gallinis veſci? Et ille: Maxime, cum à deuotis fit hominibus, idq; aſſidue. Forſitan dieb. prohibitis, intuli. Imo & cõceſſis, reſpõdit. Sacrũ enim virum ab tanta epularum lautitia abſtinere decet. Atqui bone Pater, ni fallor, inquam, nec farre nec hordeo talem ſaginaſti aqualiculum (nam obeſior erat) & gallinæ, quibus ventrem farſiſti, ſi pipare poſſent, etiam tympanorum & tubarum ſtrepitum multitudine ſua exuperarẽt. Riſere qui aderãt, quod tam ſtrenue ὀρνιθοφαγίαν defendiſſem. Sed tu me forſitan nugas agere exiſtimas. Ego vero tibi etiam per ſanctam Hypocriſin, me vera ſcribere, iurare ſum paratus. Ceterum ne cuncta tua laudare, aut nimium tibi tribuere videar, habeo etiam, quæ non iniuſte reprehendam, nempe quod tali vito impedimento fueris, quo minus litteras Græcas & Hebræas tantum non ſomniando, aut paſtoris illius inſtar bibendo hauſerit, ac Magiſtris-noſtris operam nauando, tametſi conuiciando longe melius peſſimas horas collocauerit.

Quod vero in ſuperiorem Germaniam te venturum polliceris, laudo. Prætetquam enim quod minus ibi à Theologicis infeſtaberis veſpis, non ſine ingenti animi tui oblectatione conſpicies, quales quantoſque tibi vndique conciliaueris amicos. Inuitarem te, vt nos accederes, niſi peſtis hic gliſcere inciperet, quam tamen breui deſæuituram ſpero, ita vt cum Sereniſſimo Rege noſtro, quem indies expectamus, ſecure ad nos venire poſſis. Nam ex veteri Cæſarum inſtituto primus noui Regis conuentus Norimbergæ celebrari ſolet. Oſtendi Alamiræ noſtro cubicula, quibus te excipiam, luculenta: Ipſe Regia dicebat. Quin & hoc polliceor, non ſolũ gallinas me tibi abunde appoſiturum, ſed & illarum ſobolem, filios ac filias, nec non gallos gallinaceos, & de omni genere muſico cuncta, quæ manducari ſolent, volatilia cœli. Tu interim bene vale, Eraſme optime, ac iterum memineris,

 te fœ-

te fœlicem inuidorum contumeliis eſſe, qui nunquam laudes tuas tam moleſte ferrent, niſi certò certius cognoſcerent, de eruditione ac probitate immortalitatem, & quidem viuentem, induiſſe. Gulielmus Neſenus tibi Læti ſcripta miſit. Iterum vale.

BILIBALDI EPISTOLA AD PRÆLATVM QVENDAM, GRÆCARVM LITTERARVM STVDIOSVM. 16.

Inuectiua eſt in Barbaros moroſophos.

SAlue Pater Venerandæ. Legi litteras tuas,&,quemadmodum deſideras,interpretationem Græcorum ad te mitto,quamuis elegantius aliqua verti potuiſſent. Sed volui verbum verbo reddere. Non mirum cum dictionario careas,ſi ea minus intellexiſti: Imo potius admiratione dignum,quod tantum ſine illo præſtare poſſis: nam ego quoque illo duce ingredior; abſque eo vero claudus ſum. Quod vero de dictione ἂν quæris,ſcias illam eſſe coniunctionem *ſi*, vt plurimum tamen nil ſignificare,ſed ſolum eſſe ſyllabicam adiectionem. Recepi inſuper nomine tuo orationem ſeu λόγον Luciani, quam in latinum verteram,nec non picturam illam egregiam: quæ quamuis grata ſit,aliquantulum tamen me moleſtat: ſuſpicor enim,te arbitrari, humanitatem meam (ſi qua eſt) venalem, ac retributionem exigere. Vtcunque eſt,tamen tibi gratias ago: ſed ſola mihi amicitia tua ſatis eſt, ac ſemper amplectenda. Vtinam plures tui ſimiles haberemus Prælatos! non equidem ita bonarum artium eſſemus expertes, nec tam pulchra ac egregia corrumperentur ingenia; ſed omni exploſa Barbarie cultiores ad nos tandem reuerterentur litteræ, quibus tanquam ſagittis confodienda eſſent inertia iſta pecora, καὶ κτηνώδη ζῶα, quæ nil niſi fœnum rodere didicere,ac omnem cibum lautiorem aſpernantur, quia eo veſci iam pridem deſperauerunt: Eos dico, qui ſe tempore noſtro Philoſophos appellant,& vulgus eſſe putat:quos tamen rectius philopompos aut ſi mauis φηλοσόφους,quaſi ſapientes iuuenum deceptores vocabis, expertes non ſolum veræ philoſophiæ, quam ſibi inter indoctos temerario nimis auſu vindicant, ſed & omnium bonarum artium ignaros: quos ſi prudenter interroges,imperitos ac plane Barbaros deprehendes, ſolumque inani faſtu ſuperbientes,ignorantiamque ſimulatione morum ſanctioriſque vitæ opinione protegentes, vere παῖδες γέροντες,& nil niſi tenebras & inutilem fumum ſectantes, doctioreſque contemnentes, puerili futilique argutiarum meditatione ſeneſcentes, & quid ſibi ipſis velint penitus ignorantes: quos merito diuinus ille Plato philoſophiæ μοιχοὺς καὶ μὴ ἀκοίτας nuncupauit,& Callicles apud eundem in Gorgia verberibus afficiendos putat,dũ ait: ὅταν δὲ δὴ πρεσβύτερον ἴδω ἔτι φιλοσοφοῦντα, καὶ μὴ ἀπαλλαττόμενον, πληγῶν μοι δοκεῖ ἤδη δεῖσθαι, ὦ Σώκρατες, οὗτος ὁ ἀνήρ, ſed ego, Pater Reuerende,dum iuſtos Blaterones καὶ πράγους διλακτίους, inuehor,quaſi epiſtolæ modum exceſſi. Abeant igitur in malam crucem, ac Aiacis exemplo cum iam elegantiores contempſerunt litteras,propriis ſe iugulent manibus.

BILIBALDVS PIRCKHEIMER HELIO EOBANO HESSO S. D. 17.

NOn ſum tam inhumanus, ne dicam barbarus,mi Heſſe, vt immemor ſim libellorum, quos ad me miſiſti. Sed nec valetudo mea aduerſa impedimento fuit, quo minus ad te ſcripſerim: verum aliæ taciturnitatis meæ fuere cauſæ: quas etſi premere ſilentio ſtatueram, quum tamen ita me vrgeas, nihil diſſimulans expediam. Noſti tu optime, antequam huc venires, quod te in amicorum albo ſtatuiſſem. Poſtquam vero adueniſti, amice te excepi, & operam meam qualemcunque tibi obtuli, adhortans, vt quotieſcunque tibi commodum foret, me conuenire non dubitares, quo interdum de bonis ſtudiis colloqui poſſemus. Quid vero impedimento fuerit, quo minus id feceris, tute præ ceteris noſti. Ego vero quum ſcirem, nonnullos, in quos multa contuleram officia, familiares quoſdam meos admonuiſſe, vt à congreſſu meo abſtinerent, quoniam haut ſincere de religione ſentirem, te quoque veneno tali afflatum eſſe, non iniuria ſuſpicari cœpi. Auxit ſuſpicionem hanc, quod à fide dignis accepi hominibus, quum aliquando ad Forenheym acceſſiſſes, ac ibi forte fortuna mei mentio incidiſſet, te parum amice, imo infeſtiſſime de me verba feciſſe. Id licet mihi haut parum fuerit moleſtum, quoniam mihi conſcius eram, quod te nulla in re vnquam læſiſſem: potius tamen iniuriam illam tacendo diſſimulare ſtatui, quam expoſtulando aliquam ſuſcitare Tragœdiam, præcipue quum pietas Chriſtiana ab omni me deterreat contentione; ætas vero ac rerum vſus longior talia prohibeat certamina. Verum poſtquam tu ita coegiſti, rem tibi ingenue aperire volui, non quod tibi iniuriam aliquam obiicere quæram, quum talia potius contemnere quam vindicare ſoleam, ſed vt ſilentij mei rationem reddam. Scio enim, quod nemo me offendere poterit, niſi me ipſum lædam. Extorſiſti itaque, mi Heſſe, ſilentij mei rationem, vt arbitror, haut inanem. Quid enim ſcriberem, quum taliter te ſcirem affectum? Verum tantum abeſt, vt

tibi

tibi iraſcar, vt quam optime euenire cupiam, & culpam, ſi qua eſt, potius fato meo quàm vlli hominum acceptam feram. Sum enim amicorum delectu parum fortunatus, adeo, vt omnes fere, quos multis demerui officiis, malam mihi quotidie referant gratiam. Verum nõ ideo à benefaciendo deſiſtam. Quapropter, niſi tu renueris, me potius amicum quam inimicum habebis. Bene vale.

HVTTENO SVO BILIBALDVS S. 18.

Ridentem dicere verum, quid vetet?

AVlam tuam legi ac relegi quidem: ἀλλὰ μὴ ἀγέλαστος. Sed tu me iudicem ſtatuis, & ex animo iudicare imperas. Quid igitur faciam γελαστὸς κριτής; Num πρὸς ἀλήθειαν, ἢ πρὸς χάριν δικάζω; πρὸς ἀλήθειαν, ſat ſcio, inquies. Parebo igitur: ſed tu videbis, qualemnam iudicem conſtitúeris. Ἄρξω νῦν: verum tu ne mouearis. Immatura res mihi tua videtur Aula: Ἄωρον nondum dixi verum. verbo rem appellare nolui, ſcilicet vt non nihil amicitiæ tribuerem. Quid enim ſi intempeſtiuam nominaſſem? Vt interim procaciam omittam, veluti θρασύνεσθαι, λαμυρεύεσθαι & reliqua id genus verba. Sed non nimis aſpere cum amico agere volui. Si blanditias καὶ κολακείαν expetis, alium dehinc quærito iudicem, ὃς κέρκῳ σαίνων, tantum illud ingeminet, ἰὴ παιάν, ἰὴ παιάν. Sed λῆρον ληρεῖς, inquies. Tandem quod agis, agas. Atqui num ſolus φλυαρεῖν prohibeor? καὶ οὐχ ἡμῖν ἄνευ ἀδολεσχίας. At nimium te detineo. Audi igitur. Tune aulica deſcribere audes incommoda, nondum aulicas expertus συκοφαντίας; Quid ageres, ſi (vt nos) millies deceptus, circumſcriptus, deluſus, iniuriis, calumniis, & innumeris affectus contumeliis, excluſus, reiectus, vel potius eiectus eſſes? Ταῦτα πάντα καὶ ἔτι δεινότερα experiri oportebat, ac luſtra quatuor deteſtandæ, ingratæ & perfidæ inſeruire Aulæ. Tum demum perbelle ac veris lacrymis egiſſes fabulam, rem expertam potius, quam ab aliis auditam enarrans, ὅπου γὰρ παθόντες ὀφθαλμοί. Hæc cauſa fuit, mi Vlriche, quare Aulam tuam immaturam vocarim. Proinde tu quoque deiudica, num rem ſuo nomine appellarim, nec ne. Verum iam tecum nugari deſinam. Vtinam tu, mi Vlriche, minime aulicis inſeneſcas ærumnis; ſed potius ea fœlicitate, qua rem tam affabre depinxiſti, etiam Cyclopes, Centauros, Sphingam, Chimæram, Scyllam, καὶ ἔτι μυσαρώτερα, καὶ φοβερώτερα εἰσί, effugias, εὐδαιμονέστατος γὰρ ἐστι, ſi alieno periculo ſapies. Id vt tibi eueniat, etiam atque etiam opto. Etenim dignus es, cui omnes ob ingenium & eruditionem tuam innumeram bene precemur: dignus cui digna reſpondeat fortuna: digniſſimus tandem, qui ab omni aulica præſerueris peſte, Tibi, Amicis & Muſis viuens χαίρων.

BILIBALDVS HVTTENO S. 19.

NIhil aliud in cauſa fuit, Huttene optime, quod tam diu nihil ad te ſcripſi, quam certi nuntij penuria: nam incertis nihil committere volui. Noſti enim maleuolorum inſidias, quorum improbitate non ſolum litteræ intercipiuntur, ſed & interceptæ deprauantur, deprauatæ vero traducendi gratia circumferuntur. Accedebat, quod ignorarem, vbinam à facie tanti inimici deliteſceres, aut quo tandem litteræ eſſent mittendæ. Sed dubia hæc Bucerus (iam & noſter) ſuſtulit: cuius opera priſtinam negligentiam reparare poſſumus. Quod vero mihi ob Romanenſium iniurias compateris, ac me tam amice ſolaris, gratias humanitati tuæ ago. Omnem mouerunt lapidem, vt mihi obeſſent. Sed Deus me huc vſque ab eorum fraudibus cuſtodiuit, ac dehinc (vt ſpero) plane liberabit. Proinde tametſi in ciuitate libera ſim natus, non tamen penitus mei iuris ſum. Senatui igitur noſtro me obedire oportuit, qui rem hucvſque prudentius quam virilius egit, nec ſine impenſa tamen. Nec mihi tam Lutheri quam Capnionis amicitia nocuit, cuius inimici præcipue me infeſtarunt. Sed cuncta hæc mihi laudi duco. Quin & Eckius dedolatus non paruas mihi ſuſcitauit turbas. Nam me ineptiarum illarum auctorem aſſerunt. Ita vndique inimici in me impetum fecerunt, & talem quidem, vt etiam vir conſtans terreri poſſet. Sed adhuc viuo, & vitali perfruor aura, quamuis illi me adhuc infeſtent. Sed valeant. Quam prudenter in omnibus egere, oſtendet exitus. De litteris nihil, niſi podagrans podagræ ſcripſi laudes, quas, ſi iuſſeris, ad N. mittam, qui ideo mihi carus eſt, quia me carum habet. Vale.

VENERANDO AC CLARISSIMO PATRI, AVGVSTINO LVPF, SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORI, PRIORI H. amico ſuo præcipuo. 20.

Renouans veterem amicitiam, inuitat ad reſcribendum, & ſignificat, ſe cupere negotiis R. P. liberatum ad ſtudia litterarum redire.

VT plurimum ſalue. Quemadmodum herbæ nuper plantatæ, niſi rigentur, ſubindeq; ablaquentur, aut languent, aut penitus intermoriuntur: Ita amicitia niſi frequentetur, aſſiduiſque cele-

Digitized by Google

celebretur officiis, aut tepet, aut omnino euaneſcit. Id ne nobis quoque eueniret, has breues ad te litteras dare conſtitui, quibus & amicitiam olim inter nos contractam, ac ferme inueteratam renouarem, tibique pariter occaſionem darem, vt & tu prouocatus aliquando ad me ſcriberes, familiaritatemque noſtram, iam ferme ſepultam, reſuſcitares. Ex quo enim primum conſuetudine tua vti cœpi, non deſtiti te & ob doctrinam, & ob vitæ probitatem diligere, obſeruare ac vehementer amare. Nec factum muto, potiuſque ſummopere volo & cupio oportunitatem mihi offerri, vt quæ verbis polliceor, re ipſa præſtare poſſem. Sentires equidem, ex amuſſim dictis facta quadrare. Si vero, quid agam, tu quoque certior fieri cupis, ſcias me ſumma niti ope, vt publicis rurſus liberer negotiis: idque breui me conſecuturum ſpero. Quod ſi fiet, nihil mihi iucundius accidere poteſt. Quantam enim dulcedinem, ſepoſitis moleſtiſſimis * * * * curis, litterarum afferant ſtudia, tu qui earum teneris deſiderio, optime noſti. Ideo & me libertati diſciplinisque reſtitutum iri, etiam atque etiam non ſolum deſidero, ſed etiam importunitate ac violentia extorquere poſſe ſpero. Vale, & me, vt ſemper feciſti, ama. Audio te calculi laborare morbo. Id ſi ita ſe habet, aſſueſcas vti vitro cui ruta ſicca (quam Weinrauten appellamus) indita ſit: in prandioque & cœna parumper ebibito, ſenties in re leui non leuem, vt ſpero, vtilitatem.

BILIBALDVS ANONYMO CVIDAM, A QVO PRÆCLARIS ORNATVS FVERAT LAVDIBVS, QVAS MODESTE recuſat, & ab ſe remouet. 21.

SAlue. Quamuis longe ſatius eſſe ducam, falſo ab amicis laudari, quam iuſte ab inimicis culpari: non tamen adeo hebes ſum, vt quempiam (dummodo ſapiat) arbitrer, laudanti amico potius, quam ſibi ipſi de ſe credere oportere. Quamuis igitur tu laudes haut modicas in me congeſſeris, quibus me forſan præditum potius optaſti quam exiſtimaſti (nec enim mihi perſuadeo, cum te virum bonum eſſe iudicem, quæ ſcripſiſti, ſubſannandi cauſa excogitata eſſe) non tamen maiorem me hac in re tibi, quam mihi ipſi, fidem adhibere decet. Non enim ignoro, multas non ſolum deceptos, ſed & funditus peſſundatos eſſe, dum ſe temere aliis potius quam ſibi ipſis excutiendos tradiderunt. Gratum tamen fuit tuum de me iudicium. Quis enim tam agreſtis eſſet, vt non à viro bono, à docto laude dignum ſe cenſeri cuperet? At non propterea, cum te nimio mei amore prolapſum, ac (pace tua dixerim) penitus à vero aberraſſe ſentiam, diutius te hoc errore duci patiar. Imo ingenue fateor, has tantas virtutes non ſolum, vt minus legitimam ſobolem me non cognoſcere, ſed tanquam notham & ſubdititiam exponere, abiicere, & longe repellere, & ita à me alienas exiſtimare, vt te etiam atque etiam rogitem, ne dum incautius progredieris, eodem facto pergas, & tibi inuidiam ſuſcitare, & mihi ſtultitiæ vanæque gloriæ crimen impingere. In reliquis vero tuis negotiis, cum id res poſtulat, non vulgarem, quemadmodum huc-uſque expertus es, me amicum ſenties.

Vale.

INDEX

Digitized by Google

INDEX AVCTORVM QVORVNDAM, IN OPERE HOCCE PIRCKheimeriano citatorum, ordine Alphabetico digeſtus.

A.

Albertus Krantz. 8
Aldus Manutius. 14
Ambroſius. 38
Ammonius. 314
Andreas Alciatus. 25
Andreas Oſiander. 347
Archelaus Tragœdus. 52
Arrianus Nicomedienſis. 37
Ariſtoteles. 10.37.112.118
Aſinius. 99
Auguſtinus. 368
Auguſtinus Lupſius Theologus. 27
Aulus Gellius. 364
Auſonius Burdegalenſis. 253

B.

Bachylides. 22
Bartolus. 366
Baſilius Magnus. 14.37
Beatus Rhenanus. 271.281
Benedictus Chelidonius. 34
Bonifacius Amerbachius. 281

C.

Capito. 293
Cato maior. 21
Carolus Harſtus. 293
Celtes. 314
Cęſar. 107.108
Cicero. 6.14.16.22.24.227.250
Claudius Ptolomaus. 14
Crates Thebanus. 6
Chriſtophorus Scheurlius, I C. 3
Chryſippus. 15.249
Chryſoſtomus. 17.37.44
Cunradus à Lichtenau. 8
Cunradus Celtes. 2.14.23.139.140
Cunradus Cordatus Theologus. 27
Cunradus Geſnerus. 15
Cunradus Peutingerus I C. 25
Cunradus Ritterſhuſius. 63

D.

David Rex & Vates Sanctiſſimus. 11
Demoſthenes. 228
Diogenes Laertius. 250

E.

Emſerus. 294
Eppendorpius. 293
Epictetus. 37
Epiphanius. 17
Eraſmus Roterodamus. 14.43.201.238
Euclides. 14
Euſebius. 37.252

F.

Fabius. 149
Fœlix Petantius. 257
Franciſcus Guicciardinus. 34
Franciſcus Irenicus. 24.38
Fridericus Nauſea, I C. 34
Fulgentius. 3

G.

Glareanus. 291
Gregorius Haloander. 322
Gregorius Nazianzenus. 14.15.17.22
Guilielmus Pariſienſis. 368

H.

Hartmannus Gaudanus. 277
Hedio. 293
Helias Eobanus Heſſus. 27.141.142.& ſeq.
Henricus Clareanus. 25
Henricus Stromerus. 246
Hereſbachius. 293
Hermannus Nouæ Aquilæ Comes. 281
Herodotus. 37.59.60.249.313
Heſiodus. 12.127
Hieronymus. 3.17.118
Hieronymus Baumgartnerus. 168
Hieronymus Emſerus Theologus. 34
Hymelbergius. 293
Hogoſtratus. 24
Homerus. 2.11.66
Horatius. 37
Huttenus. 201

I.

Iacobus Vimphelingus. 352
Iaſon Maynus, I C. 4.351
Ignatius. 17
Ioachimus Camerarius. 1.25.279

Ioachi-

INDEX AVCTORVM.

Ioachimus Vadianus Theologus & Coſmographus, conſul Sancti Galli. 27
Ioannes Emmeus Iuliacenſis. 317
Iohannes Alexander Braſſicanus I C. Hiſtoricus & Poeta. 27
Iohannes Baptiſta Egnatius. 308
Iohannes Capnio. 24.373.374
Iohannes Cochleus Theologus. 24.247
Iohannes Cuſpinianus. 24.252
Iohannes Damaſcenus. 14
Iohannes de monte Regio. 126
Iohannes Greningerus. 133
Iohannes Franciſcus Picus Comes Mirandulanus. 15.23
Iohannes Iacobus Boiſſardus 15.
Iohannes Ludouicus Viues. 3
Iohannes Paulus Lancelotus, I C. 4
Iohannes Stabius. 24.62
Iohannes Trithemius. 24.274
Iohannes Vlattenus. 281
Iornandes. 314
Ioſias Simlerus. 15
Ioſippus. 360
Irenaus. 37
Iſaacus Caſaubonus. 22
Iſocrates. 16.37.228
Iulius Caſar. 93.94

L.

Lactantius. 43
Lampridius. 18
Leonhardus Iuſtinianus. 364
Lonicerus. 293
Lucianus. 14.15
Lucius Apuleius. 117
Lucretius. 24
Ludouicus Berus. 281
Luitprandus. 314

M.

Marſilius Ficinus. 251
Martinus Lutherus. 25.272
Maximus. 3
Melchior Pfintzinger. 62.355
Michael Humelburgius Theologus. 34
Michael Ritius. 314

N.

Nicolaus Reiſnerus. 15
Nilus Epiſcopus & Martyr. 3.16

O.

Oecolampadius. 280
Oppianus. 11
Oroſius. 370
Ouidius. 2.10.117

P.

Papinianus. 6
Pannonius. 38
Paulus Barnefredus. 313
Paulus Iouius Nouocomenſis, Epiſcopus Nocerenſis. 32
Paulus Prachtbechtius. 246
Paulus Rizius Hiſtoricus. 27
Pauſanias. 313
Pericles. 249
Petancius Raguſinus. 253
Petrus Bembus Cardinalis. 34
Petrus Moſellanus. 34.180
Philippus Decius. 4
Philippus Melanchthon. 8.25
Pythagoras. 4.358
Platina. 366
Plato. 15.37
Plinius. 94
Plutarchus. 3.16
Pomponius Mela. 99.104
Procopius. 107.314
Poſidippus D. ibid.
Ptolemaus. 99.104.107.108.124

R.

Radeuicus. 314
Reuchlinus. 246
Robertus Wimphildus. 272

S.

Sabellicus. 360.366
Saluſtius. 16.51.248
Scipio Aphricanus. 250
Sebaſtianus Sperantius. 62
Simon Lazius Hiſtoricus. 27
Sixtus Olhafius, I C. 3
Sixtus Sacherus I C. 351
Sybeius Ægrarius. 275
Syneſius Epiſcopus. 209
Solinus. 107
Solon. 22
Strabo. 94.97.99.108.364
Sultonius. 251

T.

Tacitus. 15.16.94.99
Terentius. 10
Tertullianus. 17
Theopompus. 61
Theophraſtus. 15
Titus Liuius. 368
Thomas Morus. 272
Thomas Venatorius. 14.34.248
Thucydides. 249

V.

Valerius Maximus. 17
Vegetius. 350
Vdalricus Zaſius. 25
Vincentius Opſopeus. 34
Virgilius. 37.227
Vrſinus Velius. 291

W.

Warnefredus. 314
Wenceſlaus Linckius Theologus. 27

X.

Xenophon. 6.59.62.63.249.359

Z.

Zaſius. 43.288
Zeno Philoſophus. 19
Zonoras. 253

FINIS.

SEQVI-

Digitized by Google

SEQVITVR NVNC RERVM AC VERBORM INDEX LOcupletiſſimus.

A.

ABbas Sancti Galli à Conſtantienſibus implorat auxiliũ, ſed à Suitenſibus fœderatis vincitur. 67

Abbatiſſa Monaſterij Vallis, cõbuſto monaſterio, à Cæſareanis abducitur. 75

Abderitæ tempore & imperio Lyſimachi quem in morbum ridiculoſum inciderint, & quo pacto priſtinæ ſuæ ſanitati reſtituti. 52

Acciburgium ciuitas nunc Aſpuch. 100

Accipiter cur ab Ægyptiis victoriæ præfiguretur. 203

Adamas ducis Burgundi maximo pretio æſtimatus in Suitenſium peruenit manus. 71

Aduerſariis nihil terribilius quã aduerſæ partis ſubitaneus aduentus. 71

Adula mons. 75

Affectus paternus, ſecundum Papinianum, ſemper melius conſilium pro liberis capere præſumitur. 6

Ager Bernenſis ab Anglis inſtar tempeſtatis deuaſtatur. 66

Ageſilaus Imperator clariſſimus, templa etiam hoſtium, ſummo ſtudio veneratus eſt. 359

Alba Regalis vrbs Nobiliſſima, Regibus Hungariæ locus inaugurationis & ſepulturæ. 191

Alba Regalis à Maximiliano vi capitur. 74

Alani & Roxolani vbi olim habitauerint. 105

Albertus Comes Haſpurgenſis filius Rudolphi, à parente, dux creatur, & Auſtria potitur. 360

Albertus Durer, iudicio pictorum Bononienſium, pictorum princeps. 352

Albertus Durer pictor Noricus Excellentiſſimus. 6. Apelles dictus Germanicus. 16

Albertus Dux Auſtriæ Baſilea, quam obſederat, pellitur. 69

Albertus Dux Bauariæ inclutus, Ioannem Pirckheimerum, Bilibaldi parentem, ex aula Epiſcopi Areatini ſiue Euſtatenſis, in numerum conſiliariorũ ſuorum adſcribit. 2

Albertus Dux Bauariæ Ratiſponam occupat. 74

Albertus Dux Bauariæ Bilibaldum Imhofium ad κειμήλια celebratiſſimi armarij meliorem in ordinẽ redigenda citat Monacum. 36

Albis magnus Germaniæ fluuius vbi oriatur. 109

Albis vbi, ſecundum Tacitum, oriatur. 103

Aldus Manutius Romanus, decus & ornamentum Typographiæ. 14

Alexander Macedo, humi proſtratus, Iaddum ſummum Sacerdotem, adorat. 360

Alexander Magnus, Homeri carmina quanti fecerit. 335

Alexander Magnus librum Ariſtoboli, ſibi adulantis, in Hidaſpen fluuium proiicit. 54

Alexander Magnus poſt mortem cur modicũ duntaxat tempus reuiuiſcere voluerit. 59

Alexander Schweis, Cæſar. Mai. Secretarius. 24

Almonus fluuius in tota Germania piſculentiſſimus. 109

Alphonſus cognomento ornamentum Hiſpaniæ. 183

Alphonſus princeps Ferrarienſium amittit Mutinam. 365

Alta palus Regio. 99.

Amaſius fluuius. 100

Ambroſius quibus laudibus Imperatorem Theodoſium Maiorem euehat. 38

Ambitus murorum vrbis Norimbergenſis. 146

Amici viro politico in reb. ſecundis vel aduerſis magnum & ornamentum & præſidium. 23

Amicitia quæ vera ac diuturna. 351

Amicitiæ ex virtute ortum trahẽtes conſtantes ac perennes. 37. ſecus illæ, quæ lucri aut voluptatum gratia ſuſceptæ. ibid.

Amiſus inſignis fluuius Weſtphaliæ. 101

Amor ſuiipſius ſiue φιλαυτία vnicuique officit. 1

Anna fluuius iuxta Reualiam erumpens. 104

Andreas Imhofius quando natus. 35

Angli, tum temporis per Frãciam graſſantes à principibus & nobilitate contra Suitenſes vocantur in auxilium. 66

Angra die Hanger, fluuius Hangerhordt Rheno ſeſe commiſcẽs. 100

Anguis ſemiſectus quid Ægyptiis. 203

Antiochus Rex ſceleſtiſſimus, tragica morte, occumbit. 362. 363

Antonius Fuggerus Eraſmum donat inaurato poculo, cum quo eundem ſimul Auguſtam vocat. 288

Antonius Kreſſus mittitur Ingolſtadium 351. à pueris & æqualib. dicitur plebanulus, idipſum quid poſtmodum denotauerit. ibid.

Antonius Seleuci filius. 58

Antiquitates variæ prope Treuerim. 293.94

Antwerpia, periculoſiſſimo tumultu feruet. 325

Appellatio Bilibaldi Pirckheimeri & Lazari Spengleri ad Leonem X. Pontificem Maximum, contra Ioannen Eckium. 199. 200. 201

Apelles Alexandrum pinxit, ob id centum talentis donatus eſt. 208

Appencellenſes à Suitenſib. in tutelam recipiuntur. 67. neglectis excubiis opprimuntur. ibid.

Aphranius Rhetor. 57

Apollo Muſarum ductor ac vniuerſæ eruditionis Princeps. 55

Ara fluuius velociſſimus. 108

Aranei viroſi natura ac proprietas. 1. Quis eidem aſſimiletur. ibid.

Arar fluuius vnde exortus. 108

Arces Hegeuenſium impugnabiles quo pacto in manus Heluetiorum peruenerint. 80

Archelaus Tragœdus cur media æſtate in calore vehementiſſimo Abderitis Andromedam recitauerit. 52

Digitized by Google

Arcis imperialis Norimbergenſis deſcriptio. 147.148
Architriclinia, Alea, Taxilli cur Norimbergæ non concedantur. 134
Arcus triumphales in vrbe Roma quidā collapſi, quidā vero adhuc integri conſpiciuntur. 176
Argentina olim quidem potentior, ſed ne nunc quidem cōtemnenda. 202
Argentoaria an à quibuſdam recte Colmar nuncupetur. 98
Arriana hæreſis, vbi potiſſimum locorum graſſari cœperit. 337
Ariſtides pictor tabulam ſuam quanti vendiderit. 228
[illegible] Norica. 134
Ariſtoteles libros Speuſippi quanti emerit. 227
Arleniıus mons. 12
Arma foris parum valent, niſi domi præcedat conſilium. 367
Armamentaria Reip. Norimbergenſis inſtructiſſima. 132
Armamētarij Norico-publici deſcriptio. 154
Armel caſtrum. 104
Armele ſiue die Meinel fluuius. 104
Armeni magni mercatores, nam Ægyptum Perſiam & Indiam vſque mercaturas ſuas exercent. 106
Arnhemium primarium Geldriæ oppidum in gratiam Imperatoris Maximiliani recipitur. 192
Arnolphus S. Epiſcopus Metenſis, familiæ Imperatoris Maximiliani conſecrator. 179
Ars res ardua ac difficilis non niſi naturali induſtria prædito communicatur. 58
Artis muſicæ cum animis humanis cognatio. 4
Artobria nunc Weltenburg monaſterium. 96
Aſtrologia in quanta olim exiſtimatione fuerit habita. 208
Aſtutæ puellæ Helueticæ aſtuta reſponſio ad Cæſareorum quæſtiones directa. 86
Atheſis fluuius. 81
Audacia cuiuſdam architecti, pollicentis Athon in imaginem Alexandri Magni formaturum exploſa. 54
Augſt pagus à Baſilea quantum diſtet. 97
Auaritia præſidis ſyluæ Nigræ grauiſſime animaduerſa. 91
Auguſta Vindelicorum quantum ob Monopolia creuerit. 202
Aula diuerſimoda incommoda. 6
Auro loquente nil poteſt quæuis oratio. 91
Aurum habet Tholoſanum quale prouerbium. 364

B.

BAcenis ſylua infinitæ magnitudinis. 108
Balthaſar Scipio dux Venetorum acerrimus. 192
Baro de Brandis à Suitenſibus capitur. 76
Baro de Caſtelwardt nouiſſimus iſtius familiæ interimitur. 88
Barones de Fürſtemberg / & de Nidau principū aduerſus Suitenſes, Duces exercitus. 65
Baro de Saxo à Cæſareanis magno detrimento afficitur. 76
Bartholomæus Liuianus excelſi nominis Dux cum magnis Venetorum copiis à Cæſareanis fugatur. 192
Baſilea ex Auguſtæ ruinis creuit. 97
Baſilea fulmine grauiſſimo atque pernicioſiſſimo tacta. 322
Baſilienſes à Delphino regis Gallorum filio grauiſſimis copiis cinguntur. 68 69
Baſilienſes à Duciſſa Burgundiæ Friderici Vidua obſidentur. 67
Baſilienſes exorto tumultu ad munitiora vrbis loca conuolant. 91
Baſiliſcus vitæ pariter ac mortis dominus. 202
Baſilius Seleuciæ Epiſcopus Chryſoſtomi coætaneus. 17
Baſilius vbi & quando vixerit. 337
Batani quid olim obtinuerint. 99
Batanodurum nunc exciſum penitus. 100
Wattemberg arx. ibid.
Batini populi. 102
Beyerſdorfius & Pirckheimerus pretioſis equorum tegumentis donantur. 90
Beyreyt. 107
Bella à Burgundo, dum adhuc in flore, geſta. 73
Bellinzona à Suitenſibus empta proditione à Duce Mediolanenſi illis ſubtrahitur, ob id ab vtraque parte bellatur. 68
Bellorum ingentes miſeriæ. 10
Bellum cruentum ac difficile Heluetiorum cum Imperatore Maximiliano. 7.64
Bellum Helueticum geminum. 63
Bellum Heluito-Cæſareanum funeſtiſſimum cum vtriuſq; partis calamitatibus non exiguis & multorum optimorumq; militum amiſſione finitur. 92
Bellū inter Maximil. I. Cæſarem ac Regem Gallorum in inferiori Germania maximum. 4
Bellum rerum omnium pater. 52
Benochema vbi locorum degerint. 102
Bergen principalis Noruegiæ ciuitas & emporium. 104
Bernenſes cum Suitenſibus fœdus ineunt. 65
Bibliotheca Pirckheimeriana vbi conſeruetur. 2
Bilibaldi extremum votum & cygnea quaſi cantio ex Eraſmo deſumpta. 38
Bilibaldus Imhofius ab Alberto duce Bauariæ muneratus Norimbergam patriam ſuam repetit. 36
Bilibaldus Pirckheimerus Maximiliani I. & Caroli V. nepotis eius, Imperatorum Auguſtiſſimorum Conſiliarius. 36
Bil. Pirck. oratione apud Cæſ. maieſt. locum tenentem generalem intercedit pro Rep. Norimberg. aduerſus eandē infeſtantes. 189
Binda ingens fluuius. 104
Blanca Maria Mediolanenſis cū maxima dote nubit Rudolpho Comiti Habſpurgico. 360
Blāca Maria principis Mediolani filia Imperatoris Maximiliani I. coniunx. 192
Bohemi qua lingua vtantur. 103
Bohemi prope Ratiſponam à quo profligati. 192
Boiochæmi magna olim Bohemorum gens. 113
Boriſthenes fluuius Lithuaniæ. 105
Braius mons. 10
Bregentum ab Appencellenſibus obſeſſum. 67
Bregitz oppidum. 76
Brennus Aſiam quomodo inuaſerit. 313
Brennus rex Gallorū, ob nimiam ac intolerabilem auaritiā, punitur diuinitus. 363
Briel & Dorderacum portus Batauorum famoſiſſimi. 100
Briſacienſes Petrū Hagenpachium tanquam

tanquam tyrannum crudeliſſimum in vincula coniiciunt ac capitis damnant. 69
Briſgoienſes à Baſilienſibus grauiſſima agri ſui iactura & depopulatione affecti. ibid.
Brixia auxiliaribus Gallorum copiis expugnatur. 192
Bructeri à Druſo nauali prælio victi. 101
Bucephalus Alexandri Magni tribus talentis conſtitit. 227
Bufalaura mons Italiæ excelſiſſimus. 12
Burckhardus de Knoring eques auratus ſenex ac rei militaris peritiſſimus. 79
Burgundia vnde ſic dicta. 101
Burgũdi denuo pecorum ritu mactantur, & in præterfluentem præcipitantur. 73
Burgundus denuo, amiſſa maxima clade nobilium & ignobilium à Suitenſibus fugatur. 72
Burgundus ſe orbis fore ſperãs dominum Italiam inuadit. 69
Burgundus Dux confoditur. 73
Buſacteres maiores populi vbi reſederint. 101
Buſacteri an recte Bructeri. 100
Butorgio qualis exiſtimata ciuitas. 102

C.

Calixtus Pontifex Romanus Burgundiæ duci Philippo, vſque in tertiam generationem cur maledixerit. 367
Calumniatores, facta obtrectatione quod lædant. 37
Cambyſes rex Perſarũ potẽtiſſimus ab Æthiopib. innumerabili exercitu in fugam verſus. 358
Canis apud Ægyptios, ſtola decoratus, quid denotarit. 202
Captiuus quidam Heluetius à Cæſareanis intercipitur & ſuſpendio punitur. 87
Caracciola Epiſcopus Laodienſis. 274
Carrarij à Venetis necãtur in carcere. 365
Charitas & Clara Bilibaldi Pirckheimeri ſorores non tantum latina lingua, ſed & diuinarum litterarum gnariſſimæ. 3
Carmen Sapphicum Cunradi Celtis ad Charitatem Abbatiſſam S. Claræ in Norico. 343
Caroli homines & mercatores Barbari. 104
Carolus Burgundus multis in prælio Granenſi acceptis cladibus à confœderatis miſere occiditur. 367
Carolus Campegius Cardinalis recipit ſe in Italiam. 325
Carolus Dux Geldriæ à Maximiliano I. Imperatore capitur. 192
Carolus Dux Burgundiæ princeps potentiſſimus ac bellicoſiſſimus. 69
Carolus Dux Burgundiæ amiſſo opulentiſſimo in caſtris auri, argenti ac gemmarum pretioſiſſimarum theſauro, à Suitenſibus in fugam vertitur. 71
Carolus Dux Burgundiæ in omnibus bellis nunquam laborauit inopia. 73
Carolus Magnus Imperator foſſam in Almonem ducere fruſtra attentat. 109
Carolus Magnus regem Witekindum ad fidem Chriſtianam ſuſcipiendam cogit. 361
Carolus VIII. rex Gallorũ fœdus ſancit & pacem conſtituit cum Imp. Maximiliano I. 192
Carolus V. Maximiliani Imper. nepos. 13
Carolus rex Gallorum duci Mediolanenſi exitium parat. 88
Caſtitatis elogium. 22
Caſuarij, Nertereani & Danduri quales populi. 102
Catalogus omnium & ſingulorum Comitatuũ ac Baronatuum, penes omnem nobilitatem, à Suitenſibus euerſorum & funditus deletorum. 68
Catha & Cati Cheruſcorum propinqui. 102
Catti pedeſtris diſciplinæ periti. 100
Cato maior & Pirckheimerus quomodo inter ſe inuicem comparentur. 21
Chaluſus fluuius. 109
Cauchi populi cognomento parui. 100
Cauſa cur homines hodierno ſeculo maiores priſcos vitæ longæuitate non adæquent. 5
Cauſa quamobrem auctor bellum Helueticum deſcripſerit. 64
Cauſæ cur ſexus muliebris, à litterarum ſtudiis incolendis, excludatur. 3
Cecius mons Norici. 108
Celſus Canonicus Veronenſis. 357
Cenſura Bilibaldi Pirckheimeri de Germaniæ Rebuſpublicis ad Baptiſtam Egnatium Pium Venetum. 201
Ceremoniæ Academiæ Paduanæ in creandis Neo-doctoribus. 41
Ceremonia & ritus in auguratione ſacræ virginis Norimbergæ adhibiti. 130
Cereuiſiarij Norici eorundemve auaritia à Senatu caſtigata. 131
Certamen ſingulare Cæſareani cuiuſdam & ſacerdotis Suiceri. 75
Cæſar, compoſito bello Geldrenſi, auxilia à ſtatibus Imperij ad conterendam Heluetiorum potentiam poſtulat. 78
Cæſar ignauiæ ducũ indignabundus ſuccenſet. 82
Cæſar in exoneratione tormentorum, ad præfixum aliquem ſcopum omnes magiſtros eorundem præcellit. 90
Cæſar opes Imperij mittit contra Burgundum. 70
Cæſar per Pirckheimerum à Republica Norica ſupplementum petit. 85
Cæſar Reginæ ex Germania inferiore aduentanti magnificũ inſtruit conuiuium. 89
Cæſareani magis de fuga quam de pugna cogitantes ſumma cum ignominia reuertuntur ad ſuos. 81
Cæſareani poſt factas cum Heluetiis inducias domus quaſdã ruſticas incẽdunt & pecora abigũt. 75
Cæſareani licet Heluetiis numero multo maiores nihilominus tamẽ rurſum in fugam vertuntur. 78
Cæſarum Romanorum catalogus. 253. 254. & ſeq.
Chamauni & Angriuarij vbi habitent. 101
Chati quas in ſedes ob ſeditionem tranſgreſſi ſint. 99
Chemæ populi. 101
Cherſoneſus Cymbrica hodie ducatus Holſatiæ & Schleſuicenſis. ibid.
Cheruſcorum antiqua ſedes. 102
Chriſtianiſmus ob graſſantẽ Arrianiſmum grauiſſime concuſſus. 337
Chriſtophorus Scheurlus & Chriſtoph. Gugel Reipublicæ Noricæ à conſiliis. 25
Chriſtoph. Scheurlus, I. V. D. & Academiæ Wittenb. Rector. 350

Digitized by Google

Chryſoſtomus Baſilij vitæ ſocius & Achates. 44
Churienſes, Engadinenſes & Griſenſes à Maximiliano multis vexantur iniuriis. 74
Cicero è patria fugiens à Pomponio Attico ducentis quinquaginta ſeſtertiis donatur. 227
Circinna Inſula in qua Fulgentius vitam ſuam finiit. 247
Ciues ſeruare & hoſtes cōciliare, nō dumtaxat eſt clementia, ſed excelſi & magnanimi quoq; ſpiritus argumentum. 248
Ciuitas in qua Dux Moſcouiæ reſidet tota lignea excepto caſtro & arce Ducis ex lapidibus conſtructà. 105
Ciuitas S. Galli quo pacto è manu hoſtium liberata. 67
Ciuitates Imperiales quo pacto in manus Epiſcoporū, & aliorum Tyrannorum peruenerint. 202
Ciuitatum ſupra Rhenum deſcriptio. 98
Ciuitatū Vindeliciæ antiquarum enumeratio. 25
Clades Burgundi ob arrogantiam & hoſtium contemptum potiſſimum accepta. 72
Clades Cæſareanorum ex non ſeruato ordine exorta. 77
Clades Romanis à Germanis illata ſicco pede prætereuntur. 94
Clauſtra templorum cur leonibus exornata. 203
Clemens Septimus Pontifex Maximus fœdus aduerſus Gallos renunciat. 276
Cleopatra Gemma quanti æſtimata. 228
Clitus ab Alexandro Magno in conuiuio transfoſſus. 58
Cnidius Architectus nomen ſuum quomodo æternitati commendauerit. 61
Collatio auctoris cuiuſdam cum ſeruo ex domini ſui, ſubſtantiis ditato. 56
Colonia quo pacto iugo Epiſcoporum ſit ſubiecta. 202
Columna marmorea in Baſilica Wittembergenſi, à quib. principibus erecta. 362
Commentarius de vita & obitu reuerendi patris Antonij Kreſſen, I.V. Doctoris, & in Collegio S. Laurentij Norimbergenſi, Præpoſiti. 250
Comes de Fürſtenberg collecto exercitu quatuordecim millium peditum, equitū vero duorum millium hoſtium Heluetiorum fines inuadit. 87
Comes de Pitſch in bello Heluetico interemptus. 88
Comes Remondi cognita Burgūdi domini ſui fuga, relictis omnib. tormētis & inſtrumētis bellicis in pacatum abire feſtinat. 72
Comes de Toggenburg & comes de Werdenberg amiſſo ingēti numero nobilium & præda magna à Glareanis fugantur. 67
Comes de Toggenburg ſeminibus diſcordiæ ſatis Suitēſes inuicem adeo irritat, vt funeſtiſſimū inde bellū inteſtinum exortū. 68
Cometæ vt nō ſubito exiſtunt ſic nō illico euaneſcunt. 35. eorundem differentia & præſagia. 35
Comites Habſpurgenſes, quo pacto facti ſint archiduces Auſtriæ. 360
Comites Kyburgenſes, Neuburgenſes & de Fallendis principum, aduerſus Suitenſes bellantium, Duces exercituum. 65
Comites de Sultz Turegenſium ciues. 78
Comitia celeberrima Colonia celebrata. 18
Confictio quid Theophraſto. 226
Confœderati à Delphino regis Gallorum filio grauiſſimam cladem patiuntur. 69
Confœderati Cæſareanis longe inferiores vincuntur. 75
Confœderati Heluetiorū ex quib. populis oriundi. 65
Conſilia Ducum Suitenſium de commode aggrediundo Burgundo. 71
Conſilij officium duplex. 53
Conſtantia fortitudinis Magiſtra. 173
Conſtantia Heluetiorū in ſeruando ordine militari. 77
Conſtātia Heluetiorum in propaganda ac dilatanda maiorum ſuorum gloria. 86
Conſtantienſes cur à Suitenſib. pacem quinq; millibus aureis redimere coacti ſint. 69
Conſtantienſes quo pacto iuriſdictione Turegenenſiū ad hodiernum vſq; diem ſint priuati. 91
Conſtantinus ſacerdotes ac monachos in adulterio deprehenſos, chlamyde cooperire cupit, ne ab alio videantur. 359
Contraria cōtrariis curantur. 380
Controuerſiæ inter operarios Norimbergæ exortæ quibus remediis tollantur. 134
Controuerſia ducum Bauariæ ſublata. 62
Conſuetudo laudabilis Suitenſium in bellum proficiſcentium. 70
Conſul Baſilienſis fuga ſibi vitæ ſalutem comparat. 291
Conſules Norimbergenſes quamdiu regnent. 134
Conſultatio Cæſaris cum reliquis belli ducibus de accepta cladis vltione. 82
Conuenticula ſiue occulta, ſiue publica in Republica Norica cur non tolerentur. 134
Copenhagia caput regni Daniæ quot gradus in longitudine & latitudine contineat. 104
Cordis non verba oris Deus reſpicit. 35
Cornelia mater Grachorum, liberorum ſuorum in ſtudiis litterarum ipſa informatrix. 3
Cor regis in manu Dei eſt, qui iſtud diuino ſuo nutu dirigit. 173
Corinthij aduentante Philippo, in quibus rebus occupatiſſimi deſudauerint. 52
Cornouallū an ad Vbios recte pertineat. 29
Cornu bouinum ab Heluetiis inflatum Cæſareanis timorem incutit. 82
Coruus ab Auguſto quanti emptus. 228
Coſmas Cōtareno I.V.D. Cancellarius ſtudij Paduani, & in ſpiritualib. Vicarius generalis. 40
Cracouia regia ciuitas Poloniæ, à Moſcouia quod milliaribus diſtet. 105
Creſcentia Bilibaldi Pirckheimeri coniunx quando demortua. 16. eiuſdem monumentum ſepulchrale à marito poſt ſe relictū poſitum. ibid.
Crudeliſſima crudelitas Suitenſium in Turegenenſium cadauera. 69
Crudelitas erga ciues puſilli & omnia timentis animi ſignum eſt. 248
Cula vicus prope Voradium ciuitatem Hungariæ. 352
Culmbach. 107
Cultus muliebris quā ſtricte Norimbergæ

Digitized by Google

rimberga obſeruetur ne contra leges ac ſtatuta Senatus peccetur. 135
Cunradi Ritterſhuſij de Bilibaldo Pirckheimero Parodia. 39
Cunradus Celtes primus in Germania Poeta laureatus Cæſareus. 3
Cunradus Epiſcopus Herbipolenſis. 37
Cunradus II. Romanorum. Imp. quando Norimbergam ad Imperium traxerit. 114
Cunradus Vangionenſis egregius ſculptor. 362
Cura omnium, quæ prima eſſe debeat. 358
Curia Norica deſcriptio. 131
Currus falcati ſiue præliares quo tempore neceſſitatis à Noricis conquirantur. 134

D.

Dagobertus rex Francorũ interceſſione Dionyſij pœnæ dilationem impetrat. 366
Dantiſcum Emporium celeberrimum. 101
Dantiſcum, quã ob cauſam, à magno Pruſſiæ magiſtro obſidionem pertulerit. 201
De annona & victualibus vrbis Norimbergenſis. 137
Decem millia aureorum in vnico caſtro Hoburg reperta ex multorum hominum ſpoliis inique corroſa. 80
Decem millia ruſticorũ & ſupra, tempore neceſſitatis à Noricis colliguntur. 134
De domib. Noricorũ frumentariis publicis, de fame itidem & generibus panum inſolitis. 130
De duobus anguſtiorib. templis & hoſpitalib. Noricis, eorundemve opibus & reliquiis. 129
De imagine & deſcriptione Norimb. de inſulis eius ac thermis, vt & de prato Hallerio. 123
Delphinus regis Gallorum filius ingentibus copiis fines Baſilienſium ingreditur. 68
De magiſtratib. vrbis Noricæ. 134
Demoſthenes quantum ex hereditate patria receperit. 228
Deneper fluuius qui & Boriſthenes dicitur. 105
De nouem vrbis Norimbergenſis monaſteriis, & eorundem ſanctis probatisq; moribus. 130
Deorũ ac heroum capitib. cur Baſiliſcus apud priſcos impoſit⁹. 202
De pœnis apud Norimbergicos ſontium. 135
De pietate & eleemoſynis vrbis Noricæ, vt & de leproſis. 132
Deſcriptio crudeliſſimæ famis Noricæ. 131
Deſcriptio currus triumphalis in honorem Maximiliani Primi iuuentus. 173
Deſcriptio ſtudiorũ ac vitæ rationis Pirckheimerianæ elegãtiſſima ac ſuauiſſima. 233.234
Deſcriptio Treuirenſis vrbis antiquiſſimæ. 93
Deuiſa vel Liurea quid ſic dicatur. 179
Deus omnium rerum fons, origo primumque principium. 361
Deus quomodo ſuperbiam ac temeritatem punire ſoleat. 87
Deus vni homini non dat omnia, ſed aliis alia partim concedit, partim denegat. 2
De vniuerſali vrbis Norimbergicæ iuſtitia, legib. conuiuiorum, nuptiarum, Iudæorum & vini corruptorum. 136
Dies apud Rigẽſes, viginti, & amplius, horis longiores. 201
Dietmarſi gens indomita. 109
Dietmarſi quaſi populoſi Marſi, vnde ſic dicti. 103
Dietenhofen regia Caroli Magni. 98
Diligentia ſola quã plurimas alias virtutes complectitur. 22
Diogenis factum ridiculum. 52
Diſciplina militaris ab Heluetiis diligẽtiſſime obſeruatũ nec quicquã niſi ex præſcripto agunt. 76
Diſcordia inter Suitenſes ſeritur. 68
Diſſenhofen & Frawenfeld quo pacto in Suitenſium poteſtatem peruenerint. 69
Diſputatio Badenſis. 280
Diſputatio Theologorum Germanorum, cum papicolis, Lipſiæ habita. 324
Diuerſa ſuppliciorum apud Noricos genera. 135.136
Diuinitas quomodo apud Ægyptios præfigurata. 203
Diuitiæ rebus ſunt ornamenta ſecundis. 6
Diuitiæ Craſſi quãti æſtimatæ. 228
Diuitiæ tam malis quam bonis hominibus communes. 173
Doctrina vim promouet inſitam. 37
Domus Senatorio-Noricæ deſcriptio. 156
Dorderacum portus famoſiſſimus. 100
Dorneck caſtrum. 87
Draco Parthorum, ſignum multitudinis. 57
Druſus Rhenum cum ponte vbi coniunxerit. 98. vbi oppetierit. 102
Ducatus Burgundiæ Ludouico Francorum regi, per dominum de Alebert, traditur. 73
Duces Bauariæ, qui tum potentes, Cæſaris contemptores. 74
Duces Saxoniæ magnam tenent partem Imperij. 362
Duces Zeringiæ magnam partem Sueciæ olim poſſederunt. 65
Duna fluuius. 104
Dux Burgundiæ cum Suitenſibus hoſtibus ſuis hæreditariis fœdus ſancit. 69
Dux Cæſareanus coram Cæſare obiecta crimina ignauia diluit. 82. nunquam tamen poſtea ad propria redire auſus eſt. ibid.
Dux Geldriæ contra Philippum à rege Gallorum concitatur. 74
Dux Mediolan. ab Heluetiis, non ſine exigua Germanicæ nationis ignominia, Gallis proditur. 92

E.

Eccleſia Conſtantinopolitana maximis agitata procellis interuentu & opera S. Gregorij ſedatur. 140
Eccij in diſputando impudentia ac militaris clamoſitas. 324
Eckij petulantia, quoſuis pios ac eruditos viros infeſtando, taxatur. 374
Edicula corporis Chriſti ciuitatis Norimbergenſis deſcriptio. 163
Egle villa prope Treuerim. 93
Ægyptij quem, per pictum Leonem, ſubintellexerint. 203
Ægyptij vectigalia ſua tres in partes diuidunt, primam ſacerdotibus impertiunt. 358
Ægra fluuius vbi cum Alba miſceatur. 103
Eduardus Leius ſcriptor virulentiſſimus & ſedicioſiſſimus. 227
Eychſtadium vrbs à quo ſic dicta. 122
Elbing ciuitas. 104
Elcebus an recte dicatur Schlettſtatt. 98
Elegia de morte Alberti Dureri pictoris

pictoris Norici & Apellis Germanici ſcripta à Bilibaldo Pirckheimero. 26
Eleemoſyna abſque charitate nulla eſt. 362
Elicurt ciuitas ducis Burgundiæ, Cæſaris iuſſu à Sigiſmundo duce Auſtriæ obſeſſa. 70
Eliſabetha regina Angliæ ſingularis exempli fœmina. 3
Elogia aliquot in honorem Bilibaldi Pirckheimeri à diuerſis conſcripta. 45.46.47.48.49
Eloquentia quibus modis acquiratur. 58
Embden. 100
Emblema Pirckheimeri paulo ante obitum à ſe conſcriptum. 19. eiuſdem euolutio. 20
Engadinenſes fuga ſalutẽ ſibi quæritant. 84
Ennius Epiſcopus Verulanus. 325
Enumeratio & conſignatio maiorum ſiue anteceſſorum Maximiliani Primi Romanorũ Imperatoris. 180
Eobani Heſſi Idyllion ad Hieron. Baumgartnerum de ciuitate Normbergica. 168.169.170
Epictetus philoſophus probiſſimus & ſanctiſſimus. 37
Epiſcopi ciuitates dolo acquiſitas opibus exhauſtas ac cultoribus oppreſſis ita obtinent, vt Turcarum iugum longe videatur eſſe leuius. 202
Epiſcopus Brixienſis Romanæ Eccleſiæ Cardinalis à Sigiſmundo duce Auſtriæ capitur. 69
Epiſcopus Colonienſis dux Angriuariorum. 101
Epiſcopus Churienſis moritur poſt cuius mortem arces quaſdam ad Epiſcopatum pertinentes, à Cæſareanis occupantur. 75
Epiſc. Eyſtadienſis bello tentatus & in eo opera Bilibaldi Pirckheimeri plurimum adiutus. 4
Epiſtola Alberi vel potius ſecundum Eraſmi iudicium, Buſchij omnium ſtultiſſima. 278
Epiſtola Bilibaldi Pirckh. ad Adrianum Pontific. Maximum de motibus in Germania. 372. 373.374
Epiſtola Bilib. Pirckheimeri ad Franciſcum Irenicum. 113
Epiſtola Bilibal. Pirckheimeri ad Iacobum Cæſareæ Maieſtatis à ſecretis & conſiliis. 62
Epiſtola Chriſtoph. Scheurli ſtudij Bononienſis Syndici ad Charitatẽ Pirckheimerin diuæ Claræ Abbatiſſam in Norico. 340
Epiſt. Def. Eraſmi Roterodami ad Carolum Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum. 289
Epiſtola Def. Eraſmi Roterodami ad Georgium ducem Saxoniæ. 41
Epiſtola Ducis & Senatus Venetorum ad Remp. & communitatem Norimbergenſem. 197
Epiſtola Maximiliani Romanorũ Imperatoris ad Bilibald. Pirckheimerum. 172
Epiſtola Pirckheimeri ſcripta ad Andream Imhofium. 35
Epiſtola amicitiarum pararia. 24
Epiſtolæ aliquot Ioh. Franciſci Picicomitis Mirandulani ad Bilib. Pirckheimerum. 212
Epitaphia ſuper obitũ Alberti Dureri Apellis Germanici. 33
Epitaphium Bil. Pirckheim. quod conſpicitur in Cœmiterio Norimbergico ad S. Ioannem. 44
Equites apud Rheinfeldiũ in præſidio conſtituti cunctâ Heluetiis abſentib. & de pace tractantibus, igne & ferro vaſtant. 91
Equites Cæſareani ab Heluetiis cũ ignominia ad pugnam prouocantur. 89
Equites Cæſareanorum impetrata ſalute, armis ac veſtimentis à Suitenſibus ſpoliantur, ſicq; retentis tamẽ primoribus, dimittuntur. 78
Equus generoſus freno potius quã calcaribus indiget. 248
Eraſiſtratus ſanato rege Antiocho, centum donatus eſt talentis. 228
Eraſmi Roterodami iudicium de verſione Ptolemaicæ Geographiæ Pirckheimeriana. 238
Eraſmus accuſatur tanquam cauſa totius Lutheraniſmi. 274
Eraſmus Roterodamus Pirckheimeri amicus fideliſſimus. 14. phœnix litterarum dictus. 22
Eraſmus Melanchthoni ingenium candidiſſimum attribuit. 278
Erichus Comes de Leyningen. 25
Ermetingen vicus occupatur. 77
Error in Iconibus clarorum virorum Baſileæ & Francofurti impenſis vbi commiſſus. 3
Error in prophanis tolerabilior, quam in rebus diuinis. 220
Æthiopes, ſacerdotes templorumque cultores, in quanta exiſtimatione habuerint. 358
Eruditi morbo Abderitico laborantes. 52
Europus vrbs Syriæ. 56
Euangelium ſolum, amuſſis regula & lapis quaſi Lydius. 338
Excurſiones Cæſareanorũ & Heluetiorum diuerſimodæ. 78
Excuſatio Tribuni pro ſuis militibus grauiſſima & falſorum obiectorum in ipſos aduerſarios retorſio cordatiſſima. 90
Exercitia iuuentutis Noricæ in diebus feſtis. 128
Exercitia Maximiliani Imperatoris, in quib. Cæſarea ſua Maieſtas, ab ineunte ætate ſe exercuit. 178
Expers coniugij eſt vita onroſa minus. 6
Explicatio veteris Germaniæ cur difficilis. 24
Expoſiti liberaliſſime à Republica Norica fouentur, tuentur ac nutriuntur. 132
Exemplorum in vtramq; partem quanta vis & efficacia. 1
Exemplum codicillorũ D. Eraſmi Roterodami ad Iohannem Oecolampadium. 289
Exemplum famis ingentis memorabile. 10

F.

Faber Vicarius Conſtantienſis. 276
Fabula accolarum Treuirenſium de deſponſatione Conſtantini & Helenæ. 24
Fabula Francorũ de fabuloſa ſuæ gentis iactatione exploſa. 100
Fabula in oratione quomodo applicanda. 61
Fabula ſcriptoris cuiuſdã de morte Seueriani. 56
Facta & res geſtæ vetuſtiſſimorum Germanorum minus digne & fideliter, ſed maligne ab exteris ſcriptoribus poſteritati relictæ. 64
Fama ſempiterna ſiue immortalitas qua forma animalis ab Ægyptiis expreſſa. 201
Fames ingens in caſtro Cæſareanorum. 85
Fames ingens Norimbergæ quo tempore graſſata ſit. 130

Fami-

Digitized by Google

Familia Kreſſiorum quamdiu Norimbergam incoluerit. 351
Fatalis & innata propenſio inter Venetos & Norimbergēſes. 201
Fatuus ob animi ſimplicitatē Leupoldo duci Auſtriæ charus, euentum belli Heluetici hero prædicit. 65
Ferdinandus ex agro Wirtenbergico rediturus, Friburgi expectatur. 325
Fœminarum aliquot Romanarum eruditiſſimarumque enumeratio. 2
Fœminæ Norimbergenſes Andromedæ & in maritos imperia exercentes. 128
Fœminæ præcipue gaudent garrulitate. 239
Ficta & ſimulata breui tempore durant. 210
Ficus, ficus, ſcapha ſcapha dicenda. 59
Φιλαυτία oculos impedit, quo minus, quid in ſe deſideretur deprehendatur. 1
Filij, ſecūdum Iſocratem, vt in paterna ſubſtantia, ſic viciſſim in paterna amicitia ſuccedāt. 231
Finis hiſtoriæ vtilitas. 54
Finis Sueuiæ quis. 104
Flandria & Brabantia, ni Cæſaris filius Maximilianus nominè interueniſſet, in regis Galliæ ditionem perueniſſet. 73
Flumina Germaniæ quamplurima. 108
Fluuij in Pontum Euxinum fluentes. 110
Fœdera, Confœderatorum Suitenſium renouantur ac augētur 66
Fœderati Burgundum naſo ſuſpēdunt & hoſtem inſcium à tergo adeunt. 77. victoriam confuſo ipſo Burgundo reportant. ibid.
Fœderati Heluetiorum auxilium implorant & cōſequuntur. 75
Fœderati Suitenſes qua occaſione copioſam nobilitatē Ergau vel honoratum pagum in ſuam poteſtatem redegerint. 68
Fœderatio Sueuica arrogantiam eam quam Bauariæ dux Georgius exuerat, induit. 74
Fœdus nouum inter Suitenſes, Vrienſes, Vnderwaldenſes, Lucernenſes, Turegenſes & Zugenſes. 65
Fontis Norimbergenſis pulcherrimi deſcriptio. 158
Fori maximi Norimbergenſis deſcriptio. 157
Fortitudo vera ſine bonitate non conſiſtit. 173
Franci à Sycambris orti. 100. per Franckofordiam Galliam inuadunt. ibid.
Franciſcus de Sickingen. 262
Francones, ſubactis equis, ab acie declinant, & ad locum vnde egreſſi, digrediuntur. 80
Fraterculi Dominicani, apud Adrianum Pontificem Maximum à Bilibaldo Pirckheimero accuſantur. 373
Fribochi Mediomatricum ſucceſſores. 97
Friburgenſes & Bernenſes inducias ad viginti annos vſque prorogant. 67
Friburgenſes Eraſmum magna cum humanitate excipiunt. 286
Friburgenſes principum & nobilium Suitenſibus aduerſantium receptatores. 65
Friderici & Johannis ducum Saxoniæ laudes & encomia. 362
Fridericus dux Bauariæ cur à Sigiſmundo Imperatore omnibus bonis ſuis exutus ſit. 67
Fridericus dux Saxoniæ cognomento ſapiens. 37
Fridericus dux Saxoniæ Imperij Elector, ſtudiorū & muſarum Cunradi Celtis amicus & patronus maximus. 117
Fridericus III. Romanorum Imperator, vnde genus ſuum maternum ducat. 123
Friſij, Holandi, Selandi, Flandri, &c. Imperio parent, quando placuerit. 202
Fuga Burgundorum plus quam ipſum prælium aſſumpſit. 72
Fulgentius Apher, patria Carthaginenſis vir nobilis & eruditus, Epiſcopus Rupenſis. 247
Fumo ſuo tinguntur, qui alij fumum offundere conatur. 19
Fumus Heluetiorum ſignum quo à ſuis implorare ſolent ſubſidium. 76
Fürſtenbergum à Cæſareanis occupatum. 75

G.

Gabreta ſylua. 107. pars ſyluæ Bohemicæ. ibid.
Gabriel de Schaumberg. 263
Galeatius Vicecomes legatus Mediolanenſis. 91
Galli ad vicum Guynegatam, inſigni prœlio, à Cæſareanis, & Angliæ Regis adiunctis viribus rurſum profligantur. 192
Galli natura Germanis infeſti ſunt & coronam Imperij Romani geſtiunt. 197
Galli trium horarum ſpatio Heluetiis murorum deiectionē pollicentur. 91
Gallus Maximiliano tum apertas tum clandeſtinas ſtruit inſidias. 74. poſt multas acceptas clades à manifeſto bello deſiſtit. ibid.
Garrulitas quid Theophraſto. 214. 215
Gelb pagus prope Linem arcem Epiſcopi Colonienſis. 99
Genealogia Maximiliani Primi Romanorum Imperatoris. 180. 181. 182. 183
Genoſia oppidum. 98
Gens Pirckheimeriorum multis ab hinc ſeculis clara & nobilis. 2
Genuenſes, à Danorum regibus, ſtrenue defenduntur. 202
Georgius dux Bauariæ ditiſſimus & potentiſſimus. 74. ciuitates Sueuorum vicinas aſſiduis iniuriis laceſſat, nec earum legatos admittit. ibid.
Georgius dux Saxoniæ. 14
Georgius Sibutus orator & poeta laureatus. 350
Germania vix vnquam ſine bellis quieta extitit. 64
Germania olim pluribus ac potentibus ornata cur hodierno tempore maior illarum pars ſit peſſundata. 201
Germani Mercurio & Iſidi antiquitus ſacrificarunt. 127
Germani olim ſyluæ Hercyniæ inhabitatores. 107
Germani, ſecundum Cæſarem, & legibus à Gallis differunt. 95
Germaniæ ex variis ſcriptoribus explicatio. 94
Germanis Gallis Gallia pulſis, vbi poſtmodum conſederint. 122
Geroltzeckium arx munitiſſima à Maximiliano Primo Romanorum Imperatore ſubiugata. 192
Giraſſi gens bellicoſiſſima. 106
Glareani nobilium iniuriis vexati, fœdus confœderatorum implorant, ac in eorundem ſocietatem recipiuntur. 66

Digitized by Google

Glurens oppidũ ab Heluetiis combuſtum. 82
Gotlandia Daniæ inſula. 104
Gothi multipliciter diuiſi. 313
Gothi vinearũ cultores inde enim victitant. 106
Gracchi ex inſtitutione liberali materna, & ſublime Senatus faſtigium euecti. 3
Granſon vrbs à fœderatis duciſſæ Sabaudiæ tumultu ademta. 70
Græcarum litterarum imperitia omnium diſciplinarum παιδολιτεία putata. 22
Græci de Germania nil niſi fabulas ſcripſerunt. 24
Græcia nõ ſolũ his temporibus, Imperij & gloriæ, ſed & nominis & famæ ruinam patitur. 23
S. Gregorius vbi Eccleſiæ præfuerit. 240
Gregorius quo tempore & loco vixerit. 337
Grõningen ciuitas inſignis. 100
Guilhelmus Roggendorffius Cæſareanis ſubmittit commeatum & ſubſidia. 192
Guijnegata vicus Gallorũ triginta millia hominum continens. 191

H.

HAbſpurgenſis & Nobiles poſt Anglorum in auxilium vocatorum diſceſſum, Suitenſes vexare non deſinunt. 66
Hagenpach decollatur. 69
Hamaſia quid Straboni. 101
Hãnonia cũ magna Picardiæ parte à Ducatu Burgundiæ deficit. 75
Harpyiarũ deſcriptio Virgilij. 178
Hartenberg arx. 25
Hartzwald. 107
Hebetudo à Theophraſto explicata. 217
Hegeuenſes ab Heluetiis igni & ferro inuaduntur. 80. vltro cedentes hoſti caſtra munitiſſima hoſti ſpolianda poſt ſe relinquunt. ibid.
Heydelberg vnd Bergſtraß. 100
Heliodorus regis Seleuci legatus, vnà cum ceteris ſuis ſacrilegis punitur diuinitus. 363
Heluetiis ab externo hoſte quieti in ſemetipſis arma conuertunt. 67
Heluetij à tumultu bellico, ob interemptum & ſublatum Burgundum pauliſper quieſcũt. 73
Heluetij de fœdere ineundo cum à Gallorũ rege Carolo, tum à duce Mediolanenſi creberrimis legationibus moleſtantur. 88
Heluetij maiorum ſuorum ac proprij decoris tam multis ac periculoſiſſimis bellis parti, propugnatores ſtrenui. 64
Heluetij non niſi implorato nomine diuino bellũ exordiuntur. 70
Heluetiis non nimium fidendũ. 92
Henricus Dux Bauariæ Eccleſiæ Norimbergenſis fundator. 114
Henric. Epphendorpius & Huttenus vnius Gallinæ filij. 276
Henr. Greningerus monachio Norimbergã vocatus primus ibidem profeſſor Romani ſtipendij. 133
Henricus III. Romanorum Imperator Norimbergam grauiſſima obſidione quando cinxerit. 114
Henr. Wolleben Heluetius magna audacia & virtute ſanguinem pro patria profuſit. 79
Hercinia ſylua vnde ſic dicta. 121
Hercules ac Dionyſius, toto orbe peragrato, cur Æthiopes intactos reliquerint. 358
Hermannus Comes Nũenarius ſiue Noua Aquila. 23
Hermiones ſecundũ Pomponium Melam vltimi Germaniæ populi. 104
Herodotus & eiuſdẽ ſcripta quanta in exiſtimatione fuerint. 59
Hertzberg. 102
Hillige fluuius Rubonis. 104
Hymnus Conradi Celtis Sapphicus in vitam S. Sebaldi. ibid.
Hieronymus Ebner Senator & Duumuir Norimbergenſ. 350
Hieroslaus Baro, regis Poloniæ orator. 178
Hiſpana Inſula quantũ ab Hyſpali diſtet. 113
Hiſtoria teſtis temporum, lumen veritatis, cõſeruatio memoriæ, magiſtra vitæ & vetuſtatis nuncia. 64
Hiſtoria iuxta Ciceronem, nuntia vetuſtatis. 248
Hiſtoria an rectè in duas partes, oblectationem videlicet & vtilitatem, à quibuſdam diuidatur. 53.54
Hiſtoria belli Suitenſis ſiue Heluetici à Bilibaldo Pirckheimero deſcripta. 63
Hiſtoria de Friderico Imperatore & collectis pueris totius Reip. Norimbergenſis. 128.129
Hiſtoria de furto neceſſitate ingentis famis commiſſo Norimbergæ. 131
Hiſtoriarum vtilitas maxima. 15
Hiſtoria quo pacto conſcribenda. 52.
Hochtrũg ditio Comitum de Naſſau, &c. ibid.
Hof ciuitas Foytlandiæ. 107
Holfeld ciuitas. 107
Homerus vatum maximus. 2
Homerus de Achille multa fabuloſa retulit. 59
Homines in cernẽdis ac obſeruandis aliorũ vitiis & delictis lynceos, in ſuis antẽ ipſis, talpa cæciores, habent oculos. 1
Honores quamplurimi ex podagra oriundi. 207
Honorius & Theodoſius Romani Imperatores ſacerdotibus ſecularium perſonarum exactiones, dimittunt. 366
Horreorũ Norimbergenſium publicorum deſcriptio. 155
Hoſpitalij ſiue Xenodochij maximi intra Norimbergam deſcriptio. 159
Hoſtium numerus nõ quantus, ſed vbi conſiſtat quærendum. 71
Horti Cæſaris Friderici Norimbergæ penſiles. 126
Horti extra vrbem Norimbergenſem deſcriptio. 165.166
Hu[illegible]aldus rebaptizatur. 207
Huldricus Varenbuler regiminis Cæſareani Cancellarius. 24
Hulge fluuius. 109
Hulſtus vix capitis periculum euitat. 278
Hungari & Moſcouitæ in quantum differant. 104
Hunni quicquid ad ortum poſſederunt Oeſterreich vocarunt. 97.

I.

IAcobus Ceratinus Græcarum litterarum peritiſſimus. 280
Iacobus de Banniſſis Cæſareæ Maieſtatis à ſecretis conſiliis Decanus Tridentinus. 61
Iacob. rex Cypri opera vxoris Venetæ, à Venetis veneno tollitur. 365
Iaddus ſummus ſacerdos, ab Alexandro Macedone humi proſtrato, adoratur. 360
Iagellus Magnus Lithuaniæ princeps fidẽ Chriſtianorum quando ſuſceperit. 105

Iaſon

Digitized by Google

Iaſon Mainus Iuriſconſultorum Italorum princeps. 351
Ioachimus Camerarius Varro Germanicus. 25
Ioannes à Bayerſdorff vir ſtrenuus & multarum palmarum Bellatorum. 7
Iohannes Baro Schwartzenburgicus. 23
Iohannes de Beyerſdorff eques auratus Bilib. Pirck. in bello Heluetico adiunctus. 81
Iohannes comes Sabaudiæ in bello occumbit. 66
Ioh. Capnio ἀλεξιφάρμακος Hercules Germanicus & monſtrorum innumerabilium domitor. 24
Iohannes Cuſpinianus præſtantiſſimus Cæſareæ Maieſtatis Hiſtoriographus. 24
Iohannes Dalburgius Wormatienſis Epiſcopus. 138
Iohannes de monte Regio Aſtronomorũ & Mathematicorum ſuo tempore princeps. 126
Iohannes Heſſus I.C. Epiſcopatus Vratiſlauienſis Epiſcopus. 27
Iohannes Hofmannus Pictor Noricus & Alberti Dureri imitator ſedulus. 36
Iohannes Imhof patricius Norimbergicus. 2
Ioh. Ludouici Viuis libri de diſciplina Chriſtiana fœmina. 3
Ioh. Picus Mirandula Comes habitus pro miraculo. 23
Iohannes Pirckheimerus Bilibaldi atauus ante ducentos annos cũctos Norimbergenſes diuitiis Cunradus vero proauus omnes eoſdem doctrina & ſapientia ſuperauit. 2
Iohannes Birckheimer. ſtipendij Romani in Republica Norica fundator. 133
Iohannes Pontifex Maximus ex Concilio Conſtantienſi elapſus. 67
Iohannes Syluagius Cancellarius Burgundiæ. 268
Iohannes Stabius Mathematicus clariſſimus portaq; honoris Maximiliano I. ſacræ inuentor. 24
Ila, nõ longe à Feldkirchio, fluuius inſignis. 108
Ilingi vbi habitauerint. 102
Ilſing magnæ exiſtimationis vir & audax quo pacto vna cum ſimulo ſuo vitæ conſuluerit. 79
Imago ſedens ſuper papyri faſciculum, quid Ægyptiis. 202
Imperator cur Reipublicæ Norimbergenſi aquilam virgineo vultu ac capite deformatam conceſſerit. 128
Improbi cur leges bonas improbẽt. 205
Impudentia à Theophraſto deſcripta. 216
Incendium grauiſſimum & perniciosiſſimum Viennæ exortum. 252
Indi, vniuerſum populum quot in tribus diuiſerint. 358
Induciæ inter ducem Auſtriæ & confœderatos. 66
Induciæ inter Cæſareanos & Heluetios. 75
Ingenium humanum in cernendis aliorum vitiis quomodo comparatum. 1
Iniuria à præfectis affecti Suitenſibus ſe adiungunt & à nobilibus deficiunt. 65
Inſolentia nimia morbum nõ exiguum generat. 59
Inſtituta ciuilia ex quo ſtudiorum genere petenda. 15
Inſtrumenta armamentarij Norimbergenſis diuerſiſſima. 132
Inſula quædam trans columnas Herculis à mercatorib. Carthaginenſium inuenta. 112
Inſulæ Saxonum à quibus populis inhabitentur. 103
Inſula inter Rheni oſtia dua. 99
Integritas vitæ cũ timore Dei coniuncta, vera prudentia. 351
Interpretatio quorundam litterarum Ægyptiarum, ex ore Niliaco. 202
Inuidia virtutis comes indiuiduus. 13
Inuiti non ambientes in Rempubl. collocandi. 18
Iocus in imperioſas Andromedas Noricas. 128
Iodocus orator regis Poloniæ. 275
Iordanus Cardinalis Vrſinus, Papæ Summus Pœnitentiarius. 318
Ironia à Theophraſto definita. 214
Iſaacus Caſaubonus maximus ætatis noſtræ philologus. 22
Iſera fluuius rapidiſſimus. 109
Iſlandia quot gradus in longitudine habere credatur. 104
Italia litterarum, litteratorumque altrix ac parens. 351
Itali in laudes ſuas effuſiſſimi. 68
Itali Gothorum & Longobardorum gentem, Germanis conantur eripere. 313
Italorum ciuilitas, temperantia & eruditio. 5
Italorũ, de ſacrilegis, prouerbium. 367
Iudæi cur è Norico expulſi. 125
Iudæi ſeptem annorum ſpacio, tributorum onere ab Alexandro Macedone, eximuntur. 360
Iuliani I C dictum de amore litterarum. 22
Iulij Cæſaris ac veterum Hiſtoriographorum de vrbe Treuiri iudicium. 93
Iulij Cæſaris error. 94
Iulius Cæſar gladium ſuum tanquam ſpolium in Aruenorum templo ſuſpenſum, detrahi prohibet. 359
Iura ciuitatis Norimbergenſis, quando in patriciorum manus peruenerint. 114
Iuraſſus mons. 75
Iuriſprudentiæ vtilitas. 4
Ius Noricorum ſummum apud quos repoſitum. 134
Iuſtitia, Fortitudo, Prudentia & Temperantia, vbi hæ virtutes deſunt, ibi etiam nullum regnum ſtabile ac firmum eſſe poterit. 174
Iuſtitia non nimis rigida, ſed clementia permixta ſit. 173
Iuſtitia Regentis, ſecundum Ariſtotelem, vtilior ſubditis quam temporis fertilitas. 350
Iuſtitia vniuerſalis alienæ vtilitatis ſpeculatrix. 136
Iuſtus ex ſancta lingua idiomate quis denotetur. 37

K.

Katharina Löffelholtzia Anthonij Kreſſij, I. V. Doctoris, & ad ſanctum Laurentium in Norico præpoſiti, mater. 351
Kilianus de Rebdorff. 263
Kleckau prouincia. 91
Koſam caſtrum. 104
Kueffſtainium arx munitiſſima à quo expugnata. 192
Künigsfeld monaſterium in quo Leopoldus dux Auſtriæ amiſſa clade maxima, ſepultus. 66

L.

Lacobardi & Dulingi vbi ſedem ſuam fixerint. 102

Lais

Lais quantum pro concubitu, à Demoſthene petierit. 228
Landeckum. 12
Landeck caſtrum. 67
Landsknecht vocabulum vnde originem traxerit. 73
Lapidicinarum ex quibus vrbis Noricæ ædificia conſtruuntur deſcriptio. 152
Laſla potentiſſimus Rex Chriſtianitatis. 183
Latrocinia nobilium & deprædationes viatorum culpantur. 80
Latrocinia qua diligentia à Noricis præcaueantur. 121
Latrones & parricidæ qua morbis pœna à Noricis adficiantur. 135
Laudantes circa quam curam potiſſimum ſint occupati. 53
Laudare quo tempore conueniat ac deceat. ibid.
Laudes & encomia ampliſſima Caroli Ducis Burgundiæ. 73
Laudes & præconia Heluetiorum rei militaris & vera virtutis flagrantium. 92
Lauffenberg oppidum Rhenēſe. 75
Lauffenberg oppidum ab incurſione Heluetiorum munitur. 90
Laupheim oppidum ditionis Bernenſis obſidetur, ſed virtute & auxilio Suitenſium defenditur. 65
Laurentius Behaim Iuris Doctor & Canonicus Bambergenſis. 27
Laurentius Tucherus Doctor S. Laurentij in Norimberga præpoſitus. 351
Laurus apud Priſcos victoria attributa. 177. ſemper vireſcit. ibid.
Laus & encomium Friderici Electoris Saxoniæ propter inſtitutam Academiam Wittenbergenſem. 246
Lazaretum Noricum à quo extructum. 177
Leberden. 100
Legati Cæſaris in magno Baſileæ conſtituto periculo. 91
Legati Churienſes à Cæſareanis cū ignominia dimittuntur. 75
Legatus Mediolanēſis Norimbergenſ. copias in ſui ducis præſidium à Pirckheimero poſtulat. 92
Legatus Mediolanenſis fruſtra pacis conditiones expectat. 90
Legatus Pontificis, de ſedāda principum diſcordia, in Anglia nihil proficit. 228
Leges bonæ cur ab improbis contemnantur. 205
Leges Cæſareanorum ſub pœna capitis promulgatæ contraria iiſdem facientibus. 75
Leges Noricorū contra delicta diuerſimoda diuerſimodæ. 136
Leges vnde originem ſuam duxerint. 249
Leo, apud Ægyptios, quem denotet. 203
Leopoldus S. princeps Auſtriæ mitiſſimus. 179
Leproſorum numerus maximus quo anni tempore à Republica Norica reficiatur. 133
Leproſoriorum quatuor extra vrbem Norimbergenſem deſcriptio. 161
Lætitia in humana vita tam abſoluta non exiſtit, vt omni careat triſtitia. 71
Leopoldus Comes Habſpurgenſis Dux Auſtriæ ingenti collecto exercitu Suitenſium fines inuadit. 65
Leupoldus II. Dux Auſtriæ vna cum quadringentis Comitibus Baronibus & Nobilibus, & alia turba innumera, prope Sempach oppidum cōfœderatorum, in bello occumbit. 66
Lex gregis flamma paſtoris. 355
Liberalitas in viro principe amabiliſſima, ac ſummopere commendanda. 360
Libri Herodoti muſarum nomine appellati. 59
Libri Philolai à Platone quanti empti. 227
Lycus fluuius ingens ac rapidus. 108
Liechtſtall oppidum. 87
Lymacia flumen rapidiſſimum. 108
Lindauium ciuitas. 12
Lingones nunc dicti Burgundi. 75
Lingua Græca, futuro Iuriſconſulto & politico non plane inutilis, vt imperiti quidam clamitant. 5.
Littera commendatitia Alberti Ducis Bauariæ datæ Iohanni Pirckheimero ſuo & Imperatoris Conſiliario. 42
Litteræ Heluetiorum ad Cæſarem tranſmiſſæ in quibus omnē belli ac effuſi ſanguinis culpam à ſe reiiciunt. 86
Littera Senatus Norimbergenſis ad Egidium de Viterbio, Theologiæ Doctorem, & ordinis fratrum Eremitarum S. Auguſtini, priorem generalem. 199
Lithuania quomodo Moſconiæ coniuncta ſit. 105
Liuonia quo fluuio à Moſcouia diſterminetur. 104
Locus ambientium vocationem & dignitatē quampiam, ſecūdum Gregorij præceptum, negandus & fugientibus offerendus. 351
Lona inſignis Haſſiæ fluuius. 100
Lona iuxta Lonſtein oppidū, Rheno ſe adſociat. ibid.
Lonſtein oppidum. ibid.
Loquacitatis definitio Theophraſti. 216
Lotharingus à Suitenſibus petit & impetrat auxilium. 72
Lotharingus Carolū Ducem Burgundiæ confoſſum Nanſeij honeſtiſſima ſepultura adfici curat. 73
Louenburg ditio antiquorum Ducum Saxoniæ. 101
Lubeca per coniecturam Millheim vrbs inſignis & nouiter condita. ibid.
Lubecenſes ſoli ex aliis potentioribus, Imperio parent. 202
Lucatan Inſula nuper reperta. 113
Lucianus Auctor, vt ſuauiſſimus ita & acerrimus, grauiſſimus. 51
Lucius Apuleius eiuſdemve fabula commendatur. 117
Lucullus naufragium faciens turpiter profligatur. 364
Ludouici Sphortiæ principis Inſubriæ prouerbium de ſeipſo iactatum. 365. eiuſdem fatum miſerabile. ibid.
Ludouicus Aurelienſis Dux Ducatum Mediolanenſem ad ſe pertinere contendit. 88
Ludouicus Comes Sabaudiæ inuitus & quaſi coactus contra Suitenſes militat. 65
Ludouicus Berquinus Lutetiæ exuſtus. 292
Ludouicus Comes de Nidau Ioannis Ducis Sabaudiæ filius vna cū Patre & Comite de Fallendis bello Heluetico occumbit. 66
Ludouicus de Hutten. 25
Ludouicus rex Francorum ingentem vim auri ad compeſcēdum Burgundum, Lotharingo dat mutuo. 73

Ludo-

Digitized by Google

Ludouicus Sfortia Dux Mediolanenſis.10. *Cæſareanis promittit commeatum*. ibid. *ſed nō ſtat promiſſis.* 11
Lümburg & Falckenburg ducatus. 99
Luna ſylua. 103
Lupia Caſtellum. 100
Lupia ſiue die Lipp *flumen.* 100
Luppia apud Weſaliam Rheno commiſcetur.100. *vnde nomen trahat.* ibid.
Lutherus multos euehit & docet plurimos, velint nolint. 276
Lutherus ſcribit ad Eraſmū. 278
Luti Buri quam terram incoluerint. 102
Luti Diduni populi. 102
Lugelſtein *locus montanus & anguſtus.* 76
Luxuria ſola podagram culpat & accuſat. 206

M.

Madera Inſula. 112
Magiſtratus ſummus apud Romanos, ſacris inſeruire, non erubeſcit. 359
Maiores Heluetiorū vnde quondam egreſſi, & vbi demū ſedem fixerint. 64
Mala irreparabilia cito obliuioni tradere non infima fœlicitas. 88
Malus oppidum comburitur. 82
Malum punicum externa forma ſapore ac dulci odore caret. 179
Malus neminem niſi ſimilem laudare conſueuit. 205
Mammea mater Alexandri vbi cæſa & ſepulta ſit. 98
Mancipia vilia & hiſce pretioſiora quanto pretio olim vendita. 227
Mankup caſtrum à ducibus Gothorum contra vim & incurſionem Tartarorum ſtrenue defenſum. 106
Maranum oppidum à Cæſareanis aſtu capitur. 192
Mare glaciale pigrum. 103
*Marcomannorū ſedes antiqua.*103
Marcus Craſſus propter Hieroſolymis commiſſum ſacrilegium, infœliciſſime pugnat cōtra Parthos. 362. *à Barbaro quodam cōfoditur, eidemue ob nimiam auaritiam, aurum liquidum mortuo infunditur.* ibid.
*Margarita quadā à Cæſare Seruilis emta quantū conſtiterit.*228
Maria Burgunda Maximiliani Imperatoris cōiunx in venatione equo præcipitata. 367
*Maria Caroli potentiſſimi ducis Burgundionū filia, vxor Max. I. Romanorum Imperatoris.*191
Mariæ virginis Deiparæ in Baſilica Wittembergenſi, extructæ deſcriptio. 362
Martinus Geuderus ab Heroltſperga Reipub. Noricæ Duumuir. 36
Mart. Schön Columbarienſis, an Alberti Dureri, Apellis Germaniæ præceptor fuerit. 352
Matthæus Langus Cardinalis Gurcenſis. 115
Mattiaci populi exempti & duntaxat ad bellorum vſus reſeruati. 103
Matthias Coruinus Rex Hungariæ. 191
Matthias Rex Hungariæ, Maximiliano abſente vniuerſam fere Auſtriā & Metropolim Viennā parenti Friderico adimit. 74
Muſakas. 57
Mauſeolum D. Maximiliani I. vbi conſpiciendum. 191
Maximiliani Imperatoris dictum de veteranis militibus. 8
Maximilianus Friderici Cæſaris filius cur maximis agitatus ſit procellis. 74
Maximilianus Imperator poſt Alexandrū Magnum & Iulium Cæſarem, princeps litteratiſſimus & bellicoſiſſimus. 51. *eiuſdem in Bilibaldum Pirckheimerum liberalitas ac munificentia.* ibid.
Maximilianus Pirckheimero Ioannem Monachum è Græco in latinum ſermonem transferendi prouinciam imponit. 93
Maximilianus I. Romanorū Imperator, quo pacto poſteris ſuis ad ampliſſimorum regnorum Hiſpaniæ ſucceſſionem præparauerit aditum. 192
Maximilianus Imperator diuitias ſuas ampliſſimas & voluptates honeſtiſſimas non ex tranſuerſo coluit. 179
Maximilianus Sfortia, tot iam annis exul, paterno Inſubriæ principatui reſtituitur. 192
Mediolanenſis à Gallorum rege ſolio Imperij eijcitur. 91
Mediolanum, ſine profuſione ſanguinis, ad Romanū Imperium, à quo tranſlatum. 192
Meyenfeldt *oppidum à Cæſareanis occupatur.* 75
Melanchton cum Eraſmo cupit colloqui. 278
*Melchior Pfintzing D. Sebaldi Præpoſitus & Cæſari à cōſiliis.*355
Melibocus mons, appendix Abnobiorum montium. 107
Menapij populi eorundemue fines & territoria. 29
Mendacium, etiam momentaneum, ex profeſſione Hiſtoriarum excluditur. 53
Mercatorum Noricorum numerus maximus. 114
Mercurius primo è ſolo Norico progreſſus creditur. 127
Michael Ritius vbi errauerit. 314
Miles quidam Romanus punitur diuinitus. 364
Mildenburgum oppidum Franciæ Orientalis. 122
Milites Burgundi in arboribus ſalutem ſibi quærentes à Suitenſibus inſtar auium pyxidib. deijciuntur. 72
Milites cruciferi, adiunctis copiis Chriſtianorū principum, Liuoniam, Pruſſiam & Poloniam obtinent ac defendunt. 105
Milites Lotharingici inuenta ingente vi mellis adeo eo ſeſe præ nimia inedia ingurgitarunt, vt quidā inflati ægrotarint, quidā vero prorſus extincti ſint. 72
Milites quidam Cæſareani ob famem maximam ad inſaniam redacti. 84
*Militis cuiuſdā fœderati magnanimū reſpōſum ad ſuperba ducis Burgundiæ cōminationē.*70
Militum Norimbergenſium, color & ornatus rubeus. 81
Militum ordo duplex. 367
Minoritæ & Dominicani, monaſteriis ſuis excipiuntur. 325
Mirtus Veneri, ſtellæ lætitiarum, ſacra. 179
Mœnus vel Moganus fluuius nauigabilis. 108
Modus laudando Hiſtorico obſeruandus. 53
Moguntia prima ſculpſit ſolidos ære characteres & verſis litteris docuit ſcribere. 122
Moguntia quomodo poteſtati epiſcoporum ſubiugata ſit. 202

Momi

Digitized by Google

Momi & Zoili poetarum taxantur. 117
Monachæ Hollandæ relinquunt monaſteria ac nubunt. 278
Monaſteria in vrbe Norica à Senatu reguntur. 130
Monetarij qua mortis pœna à Norimbergenſibus adficiantur. 135
Montes ac Syluæ Germaniæ licet diuerſis appellentur nominibus ab Alpibus tamen omnes incipiunt. 108
Monumentum antiquum prope Treuerim. 24
Monumentum conſtans ex ſex imaginib. lapideis in monaſterio ad radices Piniferi. 133. Earundem imaginum explicatio. ibid.
Monumentum Creſcentiæ coniugis Bilibaldi Pirckheimeri ab Alberto Durero depictum. 16
Morabudus dux Romanis bellis clarus. 103
Morbus Abderitarum ridiculoſus. 52
Mores à conuerſantibus trahuntur. 351
Morini Vicini Menapiorum populi. 22
Mors ærumnarum finis & paradiſi ianua. 354
Moſci vnde deriuati. 105
Moſcouia cui ſubiecta. 104. quã late ſe extendat. ibid.
Moſcouitæ gentes Barbaræ & extremæ ſeruituti ſubiectæ. 105
Mulhuſium cur fœderatis ſe adſociauerit. 69
Multa male parta male periere. 80
Multitudo ingens Cæſareanorum in lacuna ſuffocati. 76
Multitudo Norica qua arte & ingenio ſine ſeditione & tumultu à Senatu regatur. 134
Müncerus Anabaptiſta, immiſit Oecolampadium. 207
Munitiones à Cæſareanis relinquuntur. 82
Muri ciuitatis Noricæ. 147
Murton Oppidũ à Burgundo obſeſſum à cõfœderatorum præſidio egregie defenditur. 72
Muſicæ dignitas & excellentia. 208

N.

NAbus fluuius. 103
Namurcia comitatus. 22
Nanſeum caput prouinciæ Lotharingicæ à Burgundo deficit, & ad Lotharingum redit. 72. à Duce Burgundo obſidetur. ib.
Narua fluuius. 104
Natale ſolum nemo relinquit, vt deteriorem terram occupet, ſed vt ab informi ad pinguiorem commigret. 64
Natura populo tam maligna non eſt, vt ſi pauca negat neget omnia protinus vni. 144
Natura ſequitur ſemina quiſque ſuæ. 5
Naus vbi cum aliis fluminibus in Rhenum incidat. 102
Nazianzenus ſcriptor grauiſſimus ac difficilimus à quo tranſlatus ſit. 22
Nellemburg arx. 80
Nemeti an recte Spirenſes dicantur. 98
Nemo niſi à ſeipſo læditur. 37
Neoburgum oppidũ à præterfluentis Rheni impetu fere abſorptũ. 89
Neopaganum Genderorũ ab Heroltſperga prædium. 36
Neumburg oppidum cinctũ eiuſq; incolæ, qui ſe dediderant omnes à Burgundo arboribus ſuſpenſi. 70
Neuſſa inſignis fluuius prope Caminum ciuitatem epiſcopalem. 101
Nicernus ſiue Necarus fluuius celebris. 108
Nigra vnda fluuius. 100
Nobiles à Turegenſibus vocantur in auxilium vnde ſeptennale bellum grauiſſimum ſecutum. 68
Nobiles & agricolæ tumultuantur. 325
Nobiles Suiteſium paucitatem irrident, ſed vna cum peditatu & equitatu trucidãtur, & qui ſuperſtites in fugam vertũtur. 66
Nobilis de Erlach Bernenſium copiarum Dux. 65
Nobilis de Rechberg Sueuus Dux Sagittariorum. 80. Pyxidis ictu magnum in brachio vulnus accipit. ibid. Francones timidos ad præliandum adhortatur, ſed fruſtra. ibid.
Nobilitas ex Heluetia expulſa & funditus deleta. 68
Nominati qui apud Noricos ſic dicantur. 134
Nominis Chriſtiani decus, & religionis Chriſtianæ ratio quomodo præcipue cuſtodiatur. 358
Norici à Romanis expulſi quem in locum conceſſerint. 110
Norici delinquentes vltra quatuor flumina & totidem ſyluas proſcribunt. 135
Norici nouarum rerum Cupidi. 126
Noricum vbi incipiat & vbi deſinat. 96. ciuitates in eodem comprehenſæ. ibid.
Norimberga tres in partes diſtributa. 134
Norimberga periculoſiſſima ac iniquiſſima obſidione obſeſſa. 34
Norimberga quando & à quo Cæſare ad Imperium tranſlata. 114
Norimbergenſes denuo apud Cæſarem negligentiæ & conſpirationis accuſantur, quos Bilibaldus Pirckheimerus certis rationibus defendit. 89
Norimbergenſes apud Carolũ V. Romanorum Imperatorem intercedunt, vt ſecundum ſtatuta aureæ Bullæ, primum conuentum ſacratiſſimũ Norimbergæ, non autem alibi, celebret. 198
Norimbergenſes nõ vt ceteri mortales, terra cœlo aut aere, ſed ſolo nummo victitant. 137
Norimbergenſes variis linguis exculti. 127
Norimbergicæ ciuitatis Encomiũ ampliſſimum Franciſci Irenici. 113
Nohaienſes Tartari ſeptentrionales Moſcouiam quotidianis incurſionibus infeſtant. 104
Nortmanni Galliæ afflictores vehementiſſimi. 101
Nouogradia ciuitas Mediterranea. 104
Nulla tam modeſta eſt fœlicitas, quæ malignitatis dentes euitare queat. 18
Numiſmatum quorundã ad Norimbergenſis monetæ valorem æſtimatio. 223, 224. & ſeq.
Nummus apud Francos Druidenſis cur & vnde ſic dictus. 123
Nuptiæ ſecundæ ſecundum Chryſoſthomum reprehenſionibus obnoxiæ. 17
Norimbergenſes in bello Heluetico ſocietate Ducũ Bauariæ vtuntur. 81. falſorum multorum accuſantur. ibid.

Nũs

Digitized by Google

Nus urbs circa Rheni ripas ſita à Sigiſmundo duce Burgundiæ obſidetur. 69

O.

Obrincus qualis ſit fluuius. 98
Obtrectatio in obtrectatoris calumniando quot perſonas lædat. 57
Octoginta millia hominum in bello Cimbrico circa Rhodanum delentur. 364
Oculi certiores auribus. 57
Odera amnis inſignis. 101
Odiū inter Heluetios & Hegeneſes indies auctum & dilatatum. 80
Odoacer cur occupata Italia omnes fere Romani nominis incolas in Italiam reduxerit. 59
Oenus fluuius mira pernicitatis. 109
Officina Ferraria Norimbergenſis deſcriptio. 163.164
Omen adoleſcentiæ M. Tullij Ciceronis. 351
Oppida & arces quorundam nobilium cur à Suitenſibus expugnata, & nobiles inde eiecti. 66
Oppida ab Heluetiis non facile oppugnantur. 78
Oppidū S. Nicolai ducis Burgundi à Lotharingo occupatum. 73
Oratio ad Deum mentis eſt elatio. 371
Oratio Bilib. Pirckheimeri ad D. Carolum V. Romanorum Imp. in legatione pro Republica Norimbergenſi. 197
Oratio Bilib. Pirckheimeri Apologetica ſcripta pro monialib. 375.376. & ſeq.
Oratio Iſocratis quanti vendita. 228
Oratio nobilis de Erlach ducis præſtantiſſimi & rei militaris peritiſſimi, ad milites ſuos Suitenſes. 65
Orbis terrarū amore ortus & abſolutus eſt. 118
Ordo Toiſon, ſiue aurei velleris, à quo inuentus. 179
Oſtphali & Beſtphali. 101
Oſtrogothi & Viſogothi. 105.106
Ottenwald. 107
Ottocharus rex Bohemiæ à Rudolpho Comite Habſpurgico, iuxta Danubiū profligatur, quo occiſo Auſtria ad Imperium refertur. 360
Ottomannus quando à Tartaris ſe iunxerit, & nomen Turcarum aſſumpſerit. 106
Ouatio qualis apud priſcos Romanos honor. 179. paulo minor triumpho. ibid.
Ouidius eiuſque liber Metamorphoſeon miris extollitur laudibus. 117

P.

Padua omnium ſcientiarū mater glorioſa. 40
Pannonia ſuperior vbi originem & finem ſortiatur. 96
Papa vna cum ſuis in arce S. Angeli, grauiſſime à Cæſareanis, Romæ obſidetur. 333
Pares cum paribus facilime congregantur. 23.351
Paretonia pelagi Ægyptiaci locus periculoſiſſimus. 61
Phanum diuæ virginis à Carolo IV. opere magnifico extructū. 125
Pharao, licet diuinæ legis inſcius, ſacerdotes in magno honore ac exiſtimatione habuit. 358
Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit. 1
Phaſmatum apparitio & præſignificatio ſoli Deo cognita. 35
Patauium ſedes ac magiſtra ſtudiorum. 4
Patauium vna cum magna Fori Iulij parte, in poteſtatem Imperatoris Maximiliani redigitur. 192
Patriæ vtilitas commodo priuato anteferenda. 21
Paupertas tacito tutior ipſa viro eſt. 6
Paulus de Liechtenſtein & Goſſenbrat olim mercator Auguſtenſis. 75
Paulus Manfronnus dux Venetorum. 192
Pautzen & Gerlitz oppida. 102
Pax inter Cæſareanos & Heluetios quibus conditionibus pacta. 91
Pecora Heluetiorū multis morbis obnoxia niſi iiſdem ſalis remedio large ſubueniatur. 92
Pegneſi fluuij deſcriptio. 148
Pegneſus & Regneſus amnes Norici non ignobiles. 120
Pelles animalium & dētes magnorum piſcium Barbararum gentium tributa. 104
Periculum maximum ſcriptori Hiſtorico prolicenter euagari & in furorem poeticum præcipitari. 59
Peritia naturæ duntaxat munus & addiſci nequit. 58
Permeska regio Moſcouitica. 104
Perſona magnifica ſcriptori hiſtorico, in deſcribendo quocunque iſtius vitæ genere & rebus bene vel male geſtis, non reſpicienda. 52
Peſtis & annona caritas maxima Stutgardiæ. 318
Peſtis in Germania quot euolutorum annorum ſpacio redire ſoleat. 127
Peſtis maxima Romæ quomodo ſedata. 368
Petantius Raguſinus, Vladiſlai regis Hungariæ, Cancellarius. 253
Peter ab Hagenbach à Carolo duce Burgundiæ præfectus generalis conſtituitur. 69
Peucini & Baſtarni populi Dacis contermini. 103
Pfung vicus. 58
Pigritia definitio Theophraſti. 215
Philippus ab Aſtero Amphipolitanus ſagittarius in obſidione Olinthica exoculatus. 58
Philippus Auſtrius rex Caſtellæ non abſq; accepti veneni ſuſpicione, vitam cum morte commutat. 367
Philippus, cognomento bonus, inuentor aurei velleris. 179
Philippus dux Burgundiæ, cur cor ſuum Hieroſolymis ſepeliri voluerit. 364
Philippus dux Mediolanenſis Suitenſib. magnam cladem infert. 68
Philippus Melanchton à Charitate Pirckheimeriana Abbatiſſa ad S. Claram, egregiis exornatur laudibus. 348
Philippus Rheni Palatinus, Straſpurgenſes itidem ac Baſilienſes bellum ſedare conantur ſed fruſtra. 77
Philippus rex Hiſpaniæ Imperatoris Maximiliani filius & nepos Imperatoris Friderici. 181
Pirckheimerus de obtrectatorum ſuorum calumniis conqueſtus, eaſdem in præſentia Cæſaris, ac aliorum Principum conſtanter diluit. 85
Pirckheimerus Cæſarem ad iaculandi certamen inuitauit. 90
Pirckheimerus Friburgi milites

ſuos numerato ſtipendio, dimittit. 92. Norimbergenſi Senatui aurea donatur patera. ibid.
Pirckheimerus quando vixerit. 1. vltimus ſuæ familiæ maſculus extitit. 2
Pirckheimerus Xenophon Germanicus. 63
Pyrrhus, vi quadam ſubita exorta tempeſtatis, cum tota claſſe illiditur & quaſi diuinitus punitur. 364
Piſtorum Noricorum nequitia, durante calamitoſiſſimo famis tempore à Senatu correcta, atque apertis domibus frumentariis propriis ſublata. 131
Pythagoras primus philoſophiæ nuncupator. 358
Placentia propria à Theophraſto definita. 215
Podagra à Pirckheimero deſcripta. 15
Podagra quibus hominibus delectetur. 205
Podagræ laus ſeu Apologia, ad Iacobum de Banniſſis, Decanum Tridentinum. 204
Podolia frumenti ac mellis fertiliſſima. 105. per Tartaros ac Turcas miſere vaſtatur. 106
Poeta non quotannis naſcitur. 32
Poetis lex & libertas vna præſcripta iiſdem ſiquidem, & pictoribus omnia licita. 53
Pomerania ducatus & ditio antiquorum ducum Saxoniæ. 101
Pompeius Magnus in expugnatione Hieroſolymitana, tẽplo parcit & militem à direptione ac ſpolio, arce ſiue detinet. 360
Pœna Camilli à populo indicta quanti æſtimata ſit. 227
Pœna Heluetiorũ, ob proditionem ducis Mediolan. grauiſſima. 92
Pœna ridicula mulieribus delinquentibus à Norimbergenſibus impoſita. 135
Pons quando ſupra Rhenum ædificatus ſit. 97
Populi ſub Rhetiæ nomine comprehenſi. 95
Porta Honoris, quondam Maximiliano I. erecta, deſcriptio Iohannis Stabij Cæſaris Hiſtoriographi. 176
Porus potentiſſimus rex Indorum, ab Alexandro rege Macedonum, inſigni victoria ſuperatur. 360
Poſteritas imitationis exemplum vnde ſibi capiat. 1
Prati Allerij deſcriptio. 149. 150
Pratum Norico-Hallerenſe amœniſſimum. 114
Præda inclyta à Suitenſibus parta. 66
Præda ingens rurſum à Suitenſibus reportata. 73
Præfatio Bilibaldi Pirckheimeri in ſex orationes Gregorij Nazianzeni ad Wenceſlaum Lincum Theologum ac Auſtriacenſium vicarium. 231
Præfecti ac nobiles Heluetiorum inimici, capiuntur, trucidantur, munitiones eorundemve arces deſtruuntur. 65
Præfectus ſyluæ nigræ contra ruſticos quoſdam à Bilibaldo Pirckheimero petit auxilium & impetrat. 91
Prælatorum prauitas cauſa magni caſus in ſubditis. 351
Præmium centum aureorum propoſitum ſi quis Heluetium captiuum poſſet adducere. 85
Prætor Arualis quale apud Noricos officium. 134
Princeps iuxta præceptum Vegetij, quomodo debeat prodeſſe ſubditis. 350
Princeps quidam Bauariæ cognomento diues, turres argento impletas poſſidet. 365
Principes ac ciuitates Imperij in ſubſidium properare denuo à Cæſare iubentur. 81
Principes aliquot de titulo Rugorum contendentes. 103
Principes Auſtriaci portam Honoris, perambulare volentes, quomodo debeant eſſe adfecti. 178
Principes de titulo Rugorum contendunt. 103
Principes & nobiles Suitenſium hoſtes, Bernenſibus indicunt bellum. 65
Principum Chriſtianorũ officium. 361
Priſenſes, Engadinenſes & Churienſes quos Rhætiæ montes occupauerint. 75
Priuilegium doctoratus Iohanni Pirckheimero Bilibaldi parenti conceſſum. 40
Proba Falconia poetria. 3
Proceres de lenicula cauſa exorta ad prædam inuitantur. 325
Procopius deſcriptor belli Gotthici. 314
Profeſſio poetices & hiſtoriæ vbi differant. 332
Proteſtatio & excuſatio obiectorum, Ducis & Senatus Veneti ad Rempublicam Norimbergenſem. 197
Prouincia inferioris Auſtriæ vniuerſa à Maximiliano I. trium menſium ſpacio recuperata. 191
Prudentia ciuilis & peritia, duo optime cõſcribendæ hiſtoriæ fundamenta. 58
Pruteni ex gente Æſtiorum oriundi. 104
Pſeudohiſtoricorum quorundam corrupta peruerſitas. 56
Pueri cur magiſtros ſuos odio habeant. 205
Pugna & victoria Suitenſium quo anno obtenta. 65
Pulchritudo & elegãtia vrbis Norimbergicæ. 145

Q.

Quatuor duntaxat, alicuius potentiæ, Reſpublica in Germania. 202
Quatuor millia cæſorum corpora inter ſpoliandum à Helueticis inuenta. 66
Querela ſuper homines leues, rudes ac imperitos, populum Chriſti erudire ac docere attentantes. 239
Querimonia Pirckheimeri de Germanicæ gentis infortunio & ſcriptorum hiſtoricorum penuria. 64
Quæſtores ſummus apud Noricos magiſtratus. 134
Quinquaginta viri ac viginti tres mulieres Norimbergæ aqua abſorpta. 114
Quinqueuiratus Noricus quibus in caſibus ius dicat. 134
Quintilij vari & legionum interitus a quo recenſeatur. 24
Quintus Fuluius Flaccus ob ſurreptas, ex Iunonis Locrinæ templo tegulas marmoreas cõtabeſcendo expirat. 363

R.

Radiantia & Tramaricus fluuius. 108
Rha fluuius. 104
Rainaldus Vrſinus Archiepiſcopus Florentinus. 318
Raurici vbi habitent. 97
Reditus Reip. Norimbergicæ quis quotãnis in ſubſidiũ pauperum ciuium à Senatu elocantur. 132

Digitized by Google

Reges Æthiopum omnes, vſq; ad Ptolomæi ſecundi tempora, ſolo ex precepto ſuorum ſacerdotum mortem oppetiere. 358
Regionum & ciuitatum quarundam nomina. 110.111.112
Regna & ciuitates magis fide & clementia, quam vi & armis tuentur. 248
Regnum Dei in quibus conſiſtat. 377
Regnum Hungariæ olim Sicambria, vnde ſuam traxerit originem. 179
Regnum Neapolitanum à Carolo Octauo rege Gallorum ſubiugatũ, quo pacto redditum. 192
Rhenus fluuius diues Concharum Margaritas producẽtium. 109
Reipublicæ quales præficiendi. 18
Rheinfelden oppidũ Rhenenſe. 75
Reinhardus dux Lotharingiæ à Burgundo omni ditione ſpoliatus, fœderatis ſe adiungit. 71
Religio atque iuſtitia duo firmiſſima fulcra Reipublicæ. 359
Reliquiæ quænam à Noricis in hodiernum vſque diem aſſeruentur. 129
Renalia ciuitas. 104
Rheni, ſecundum Strabonem, duo oſtia. 92
Rhenus cum ponte vbi & à quo coniunctus. 98
Reſpublica Germana Epiſcoporum auaritia & inſolentia vexata. 201
Res geſtæ Germanorum cur tam pauca litteris notatæ reperiantur. 94
Res geſtæ cum veritate congruentes poſteris relinquenda. 59
Res humanæ ſurſum deorſum, voluuntur ac reuoluuntur, in morem Euripi. 288
Reſponſum Senatoris cuiuſdã Norimbergenſis ad Fridericum Imperatorem. 134
Reſpublica Norimbergica Ariſtocratica. 2
Reſpublica Norica nulli vniuerſæ Germaniæ conferenda. 113
Reſpublica, ſecundum ſententiam Platonis, quando beata. 350
Rhetiæ nomine qui olim comprehenſi. 95
Rex Angliæ & Archiepiſcopus Cantuarenſis, Eraſmum vocãt in Angliam. 290
Rex Galliæ cum Heluetiis fœdus percutit. 77
Rex Scotorum præcedẽte phaſmate ab Anglis occiſus. 35
Riga ciuitas. 104
Rigodolum, ſecundum Ammianum, oppidum. 98
Rigol pagus. ibid.
Robertus à Moßheim. 272
Robertus Sanſeuerinus dux Venetorum à quo profligatus ſit. ib.
Rhodus Inſula cõtra ſpurciſſimum Mahumetem, diuino prorſus auxilio protegitur. 367
Roma à Cæſareanis occupatur. 333
Romani & Ilienſes cur maxima lætitia accenſi. 356
Romani propriæ gloriæ admiratores incommoda à Germanis ſibi illata callide tegunt. 94
Romani Imperatores, qui & qua de cauſa, myrto coronati. 179
Romani quamdiu Rhetiam, Vindeliciam & Noricum poſſederint. 95
Roſach oppidum. 86
Roſtochium ſiue Roſtock ciuitas, à quibus condita. 101
Roueretum oppidum à quo expugnatum. 191
Rufiniana quæ vrbs. 98
Rura, ſiue die Roer, fluuius. 100. vbi exoriatur. ibid.
Ruſia fluuius perniciſſimus. 108
Ruſtici ex alta quapiã templi turri magnifice ſe defendunt & Cæſareanis ex eadem admodum ſunt moleſti. 89. tandem vaſe pulueris ſulphurei ſubiecto & incenſo in aerem diſſipantur. ib.
Ruſtici quidam, qui à Comite de Sultz defecerant copiis Pirckheimeri caſtigantur. 91
Ruſticitas à Theophraſto deſcripta. 215
Ruteni ac Moſcouitæ qua lingua vtantur. 105

S.

Sacerdotes vicarij Dei & Apoſtolorum locum tenentes. 358. apud Indos & Ægyptios in magna exiſtimatione habebantur. ibid.
Sacrilegi, grauiſſime ab Ageſilao Imperatore puniti. 359
Sacrilegi Romani ſub Quinto Cepione cõſule Tholoſanum oppidũ diripiente, mirabili ac diuina quaſi pœna plectuntur. 364
Sacrilegi quo mortis genere Norimbergæ puniantur. 135
Sala fluuius ab Albi excipitur. 103
Salsburgium Archiepiſcopatus obſidetur. 325
Salis penuria in bello Heluetico. 92
Samarcãda Tartarorum Metropolis. 106
Sametz vicus à Cæſareanis incenſus ac combuſtus. 75
Sarmatia Europæa à quibus populis inhabitata ſit. 104
Saus, ſiue die Sauw, amnis maximus iuxta Taurum in Danubium influens. 109
Saxartes maximus Sagdianæ fluuius in mare Caſpium prolabitur. 106
Scala arx ducis Mediolanenſis. 11
Scafhuſen cur amicitiam & fœdus cum fœderatis inierit. 69
Scaneu vicus. 84
Sclaues Sorabes ac Vilci gens hodierno æuo miſera & ab omnibus contempta. 101
Sclauini populi. 105
Schletſtatt an recte Elcebus dicatur. 98
Schlexini gens multitudine ſua numeroſiſſima. 104
Schanoia vel Scania Inſula hodie Schonlandia dicta. ibid.
Scopus ſcriptori Hiſtorico qualis præfixus. 59
Scholæ nuper Norimbergæ inſtitutæ deſcriptio. 166. 67
Schonlandia Inſula Daniæ. 104
Scripta à Pirckheimero edita diuerſimoda. 15.16
Scriptio hæc quem in finem ſuſcepta ſit. 1
Scriptor quid potiſſimum in ſcribendis hiſtoriis obſeruare debeat. 59
Scriptores exteri cur erga gentem Teutonicam tam iniqui, rigidi falſique cenſores. 64
Scriptorum priſcorum negligentia & incuria. 94
Schwaderloch ſylua. 77
Sebaldus Clamoſus Extuctor Lazareti Norici. 127
Sebaſtianus Sperantius præpoſitus Brixenſis. 62
Seckingen oppidum Rhenenſe. 75
Seditio & tumultus populi Baſilienſis. 291
Seditio inter ipſos Suitenſes exorta, Bernenſium interceſſione ſedatur. 67
Seditiones, factiones & diſcrimina popularia vnde ꝑerumq; pullulent. 134

Digitized by Google

Sedulitas nimia à Theophraſto deſcripta. 217

Sempach *oppidum confœderatorum à Leopoldo II. duce Auſtriæ obſidione cingitur.* 66

Sedunenſes cõtra dominum ſuum inſurgentes & poſtmodum arma in confœderatos conuertentes graui numerata pecunia deuincuntur. 68

Senatorum Norimbergenſium deſcriptio. 113

Senatus Baſilienſis cur Lutheranis funere inceperit. 278

Senatus Baſilienſis ad Comitem de Fürſtenberg *legationem inſtituit quam cauillis Co... laceſſiuit.* 87. *ſed ſuperbia huius mox pœnas dedit, nam milite Heluetico confoſſus periit.* ibid.

Senatus Norimbergenſis ex ſex & viginti viris conſtat. 134

Sententia & dictiones quales in hiſtorico ſcriptore requirantur. 59.

Septennale bellum Suitenſe quo pacto & medio ſolutum. 69

Sepulchri D. Sebaldi deſcriptio. 161

Serpentum quot genera. 202

Serui lectores quanti conſteterint emtentem. 227

Sideni populi ad Viadrum fluuium. 101

Sidones cuius terræ incolæ. 102

Sigiſmundus Archidux Auſtriæ, ſuo tempore princeps potentiſſimus. 3

Sigiſmundus dux Auſtriæ de retentione prouinciarum & ciuitatum ſuarum deſperãs eas Carolo duci Burgundiæ, per Hypothecas tradit. 69

Sigiſmundus Imperator omnes finitimas ciuitates in excidium Friderici Ducis concitat. 67

Sigiſmundus Maximiliani patruus, Dux Auſtriæ inter omnes iſtius ætatis duces, princeps optimus, humaniſſimus & liberaliſſimus. 74

Signa militaria quot à Suitenſibus & Bernenſibus, finito & fœliciter confecto bello, recepta. 66.

Similia ſimilibus lætantur. 351

Simpicitas voluntatis Deo plus grata & accepta quam diuitiarum opulentia. 51

Sylua Hercynia ſuam vnde trahat originem. 107

Sylua Semana ſiue Turingorum. 107

Sylua Ottonis vnde ſic dicta. 122

Syluæ vrbi Norimbergæ circumfuſæ laus & deſcriptio. 151

Sirenes maris tempeſtatũ & clandeſtinarum calamitatum prænunciæ. 178

Sitones vltimi populi Sueuiæ. 104

Situs vrbis Norimbergicæ. 144

Sixtus Tucherus Iureconſultus & Profeſſor Ingolſtadianus celeberrimus. 351

Solodorenſes ac Bernenſes Comiti de Fürſtemberg *copiis ſuis obuiam procedunt.* 87

Somnium de Alberto Durero Apelle Norico-Germano. 32

Sophi rex Perſarum quo in loco à Selymo Turcarum Imperatore victus. 106

Speculatores Suitenſes de Burgundi copiis ac apparatu certiores redduntur. 71

Speſgart. 102

Spes afflictorum ſolatium ac refugium. 19

Sportulæ eleemoſynariæ Noricorum diuerſimodæ. 132

Stengerwald. 107

Steyn *oppidum.* 80

Stipendia ſtipendiariorum Noricorum quinquennalia. 133

Stirps Pirckheimeriana inter gentes patricio-Noricas quondam clariſſima cum ipſo Bilibaldo inuentos receſſit ac penitus extincta. 63

Stotach *oppidum, præſidio ab incurſionibus Heluetiorum ſtrenue defenditur.* 80

Stockholma ciuitas Sueciæ præcipua quot gradus in longitudine & latitudine contineat. 104

Strabo corrigitur. 109

Strabonis error. 94

Stratagema Heluetiũ. 87

Studia litterarum armis & togata vita militari præſtantiora. 4

Studioſi iuris quot annos, ſecundum Iuſtinianum, in ſtudio iuriſprudentiæ terere ac conſumere debeant. 5

Stunica homo inſanus omni iudicio, & duntaxat natus ad maledicentiam. 274

Subditi Suitenſes grauiſſimis tributorum oneribus preſſi ac intolerandis præfectorum iniuriis affecti excuſſo iſto iugo, in libertatem ſeſe vindicarunt. 65

Succinum vbi colligatur. 104

Sueui & Cæſareani clamore ferociſſimi, manibus vero in bello ignauiſſimi. 76

Sueui cur Norimbergenſib. in bello Heluetico infenſi. 81

Sueui Seranones vbi reſederint. 101

Sueuorum Angillorum, & Sueuorum Seranorum differentia. 101

Sueuus fluuius vbi ſe in mare Germanicum exoneret. ibid.

Suitenſes à Suetia Balthici maris peninſula exorti. 64. *cunctis vicinis gentibus adeoque ipſi Cæſari repugnare auſi ſunt.* ibid.

Suitenſes ex militibus pauperrimis ſubito facti ſunt ditiſſimi & locupletiſſimi. 71

Suitenſes immenſum in modum augentur, adeo vt principibus ſint formidabiles. 65

Suitenſes opima præda & pyxidum numero ampliſſimo rurſum victis Cæſareanis locupletãtur. 78

Suitenſes pedites hoſtes equitantes prælio excipiunt, vincunt, proſternunt ac reliquos in fugam vertunt. 66

Suitenſes Turegenſium cadauera dentibus lacerant ac illorum cruorem potant. 69. *à Conſtantienſib. male tractatur, id quod vlciſcuntur.* ibid.

Superbia Georgij ducis Bauariæ, numerata prius ingenti ſumma pecuniæ finita. 74

Supplementũ Norimbergenſe Cæſari in conſpectum producitur. 90.

Sutzium oppidum ab Engadinenſibus ipſis incenſum. 84

Suum cuique pulchrum. 38

T.

Tartari Koſanenſes ducis Moſcouiæ ſubſunt Imperio. 104

Tartari nõ amplius in campis, ſed ciuitatibus lapidibus conſtructis habitant. 106

Tartarorum aliquot differentiæ. 104

Taurus animal calidiſſimum ac caſtiſſimum, nam vaccam poſt conceptionem, nõ aſcendit. 203

Telina vallis. 10

Templi D. Petri, quod vulgo Sebaldinum

Digitized by Google

baldinum vocant Norimbergæ, deſcriptio. 161
Templi virginis matris in FORO NORICO deſcriptio. 158.159
Templi Xenodochio iuncti deſcriptio. 160
Tencheri & Viſipij quibus populis proximi. 103
TENE MEDIOCRITATEM, Imperatoris Maximiliani ſymbolum. 179
Tengeri & Tugriones vbi habitarint. 100
Theodoricus de Blumeneck antiquus & peculiaris Helvetiorum hoſtis oppido Thüngenſi à Cæſareanis occupato præficitur. 78 turpem deditionem facit noctu cum aliquibus egreſſus. ibid.
Theodoſius Maior Imperator, moribundus plus de Eccleſiæ ſtatu quam de propriis ſuis periculis ſolicitus. 38
Theopompus cur culpandus. 61
Terra Deorum parens an extiterit. 127
Terrlipp caſtellum. 100
Terouanna Morinorum & Tornacum Nerviorũ civitates fortiſſimorũ populorum levi oppugnatione in fidẽ accipiũtur. 192
Therſites omnium, qui ad expugnandam Troiam venerant, ignauiſſimus. 248
Terungi pars Gothorum. 314
Teterang oppidum & caſtrũ Cæſareum. 81
Tettenangia oppidum. 7
Tiburina Metropolis Norici. 96
Timor maior minorem vincit. 70
Tiras ſive der Neſter fluuius. 110
Titulus ſive inſcriptio Friderici III. cognomento deuoti Romanorum Imperatoris. 182
Thomas Venatorius Bilibaldi Pirckheimeri amicus ſuauiſſimus. 14
Tormenta Cæſareanorum, prædâ nimia oppleta nihil contra Helvetios irruentes prævalent. 78
Tormenta & ſigna bellica quamplurima à Suitenſibus victoria obtenta. 66
Tragœdia exorta in Anglia & qua de cauſa. 277
Tranſſylvania adhuc hodie reliquias Germanorũ oſtendit. 103
Trebera Ninus ac Semiramis filius à matre ad ſtuprum allectus. 93
Treveris à quo extructa ſit. 93
Treveris quomodo in manus Epiſcoporum peruenerit. 202
Tribuni ac Centuriones peditũ apud Cæſarem, ſibi ab adverſariis obiecta crimina diluunt. 90
Tribuni militum fruſtra milites à fuga retrahere conantur. 86
Triginta millia Burgundionum à Suitenſibus cæſa. 72
Triuſgei quibus ſecundum Strabonem adiaceant. 97
Tubera amnis non parui nominis. 108
Thucydides. 53.57.59.60
Tumultꝰ Argẽtinæ in Senatu. 278
Tumultus leuiſſima de cauſa Norimbergæ exortus. 130
Thüngen oppidũ Comitũ de Sultz à Cæſareanis occupatum. 78. à Suitenſibus comburitur. ibid.
Turcæ Croatia & Sclauonia, ſolius auſpiciis Maximiliani Imperatoris Romani eiiciuntur. 192
Turcæ & Mahometani cur à mercatoribus Armenis nullum vectigal exigant. 106
Turegenſes clancularii nobilium à bello Helvetico ſuperſtitum, artibus technis ac latrociniis vexati, Bernenſium implorãt auxilium. 66
Turegenſes & Suitenſes funeſtiſſimo bello inter ſe inuicem confligantur. 68
Turegium obſeſſum & ager vitibus ac arboribus frugiferis conſitus, fœde deuaſtatur. 68
Turres Norimbergenſes. 146.147
Turris Norimbergica veneranda antiquitate conſpicua. 126
Turones & Martunges quam terram olim tenuerint. 102

V.

Vallis Engadinenſis tota à Cæſareanis combuſta. 75
Vandali deuaſtata Gallia Hiſpanias inuadunt. 314
Vangiones an recte Wormatienſes dicantur. 98
Varſpurgum arx à fœderatis cingitur. 68
Varus vbi cum legionibus Romanis cæſus ſit. 202
Vaticinium Pirckheimerianum de Papa ruina ac orbis terrarum diverſa mutatione veritati non abſonum. 35
Vberlingen oppidum. 80
Vdalricus Zaſius, idem Germanis quod Iaſon Italis profuit. 25
Vectigalia Ægyptiorum tres in partes diſtributa. 358
Weltenburg olim Artobria, monaſterium ſupra Ratiſponã. 96
Velum inſigne matronale. 118
Veneti à Sigiſmundo duce Auſtriæ bello tentati. 74
Veneti denuo tota fere Italia depulſi & tum temporis, ad ſummam deſperationem adacti. 192
Veneti per omnium ora verſantur ac volitant. 364
Veneti vna cum copiis ſuis ad vicũ Collianum à quo deleti. 191
Venlo & Kempen oppida. 99
Verda oppidulum Noricum vnde ſic dictum. 125
Verda ſuburbis deſcriptio. 165
Veritas hiſtoriarum mater quà amiſſa in fabulas & anilia exeũt deliria. 64
Veritas & vtilitas publica inimicitiis anteponenda priuatis. 59
Veritas quo magis impugnata & oppreſſa eſt, eo magis nitet & elucescit. 228
Veritas vbi exulat iuſtitia ibidem conſiſtere nequit. 174
Verona opera Marci Antonij Columnæ aduerſus Gallos & Venetos ſtrenue defenditur. 192
Verona ac Vicentia, inſignes Venetorum vrbes, in poteſtatem Maximiliani Imperatoris rediguntur. 192
Veſpu ciuitas Gotlandiæ in inſula Daniæ ſita. 104
Veſtitus Norimbergenſium varius ac diuerſicolor. 127
Veterani milites Cæſareani, Comiti de Fürſtenberg negligentiam militaris indecẽtem ac plenam periculi obiiciunt, qui cum indignatione eoſdem ad locum ſuum remittit. 87
Veteres Germani bellis plus quam litteris operam dederunt. 94
Veteres non ſolummodo aliorum bonorum auctorum, ſed & ſui ipſius vitæ curriculi deſcriptores. 1
Veteres ſcriptores in deſcriptione fluuiorũ Germaniæ plurimum impingunt. 94
Victoria cur accipitre notata. 203
Victoria Suitenſium cur in ingenti exiſtimatione ſit habita. 66
Vidrus fluuius. 100
Vidua Friderici ducis Auſtriæ Baſilienſibus bellum infert. 67

Digitized by Google

Sedulitas nimia à Theophraſto deſcripta. 217
Sempach oppidum confœderatorum à Leopoldo II. duce Auſtriæ obſidione cingitur. 66
Sedunenſes cōtra dominum ſuum inſurgentes & poſtmodum arma in confœderatos conuertentes graui numerata pecunia deuincuntur. 68
Senatorum Norimbergenſium deſcriptio. 113
Senatus Baſilienſis cur Lutheranis fauere inceperit. 278
Senatus Baſilienſis ad Comitem de Fürſtenberg legationem inſtituit quam cauillis Comes laceſſiuit. 87. ſed ſuperbia huius mox pœnas dedit, nam milite Heluetico confoſſus periit. ibid.
Senatus Norimbergenſis ex ſex & viginti viris conſtat. 134
Sententiæ & dictiones quales in hiſtorico ſcriptore requirantur. 59.
Septennale bellum Suitenſe quo pacto & medio ſolutum. 69
Sepulchri D. Sebaldi deſcriptio. 161
Serpentum quot genera. 202
Serui lectores quanti conſteterint ementem. 227
Sideni populi ad Viadrum fluuium. 101
Sidones cuius terræ incolæ. 102
Sigiſmundus Archidux Auſtriæ, ſuo tempore princeps potentiſſimus. 3
Sigiſmundus dux Auſtriæ de retentione prouinciarum & ciuitatum ſuarum deſperās eas Carolo duci Burgundiæ, per Hypothecas tradit. 69
Sigiſmundus Imperator omnes finitimas ciuitates in excidium Friderici Ducis concitat. 67
Sigiſmundus Maximiliani patruus, Dux Auſtriæ inter omnes iſtius ætatis duces, princeps optimus, humaniſſimus & liberaliſſimus. 74
Signa militaria quot à Suitenſibus & Bernenſibus, finito & fœliciter confecto bello, recepta. 66.
Similia ſimilibus lætantur. 351
Simpicitas voluntatis Deo plus grata & accepta quam diuitiarum opulentia. 51
Sylua Hercynia ſuam vnde trahat originem. 107
Sylua Semana ſiue Turingorum. 107
Sylua Ottonis vnde ſic dicta. 122
Sylua vrbi Norimbergæ circumfuſa laus & deſcriptio. 151
Sirenes maris tempeſtatū & clandeſtinarum calamitatum prænuncia. 178
Sitones vltimi populi Sueuiæ. 104
Situs vrbis Norimbergicæ. 144
Sixtus Tucherus Iureconſultus & Profeſſor Ingolſtadianus celeberrimus. 351
Solodorenſes ac Bernenſes Comiti de Fürſtemberg copiis ſuis obuiam procedunt. 87
Somnium de Alberto Durero Apelle Norico-Germano. 32
Sophi rex Perſarum quo in loco à Selymo Turcarum Imperatore victus. 106
Speculatores Suitenſes de Burgundi copiis ac apparatu certiores reddunt. 71
Speßgart. 102
Spes afflictorum ſolatium ac refugium. 19
Sportulæ eleemoſynariæ Noricorum diuerſimode. 132
Stengerwald. 107
Steyn oppidum. 80
Stipendia ſtipendiariorum Noricorum quinquennalia. 133
Stirps Pirckheimeriana inter gentes patricio-Noricas quondam clariſſima cum ipſo Bilibaldo innuptos receſſit ac penitus extincta. 63
Stolach oppidum, præſidio ab incurſionibus Heluetiorum ſtrenue defenditur. 80
Stockholma ciuitas Sueciæ præcipua quot gradus in longitudine & latitudine contineat. 104
Strabo corrigitur. 109
Strabonis error. 94
Stratagema Heluetiicum. 87
Studia litterarum armis & togata vita militari præſtantiora. 4
Studioſi iuris quot annos, ſecundum Iuſtinianum, in ſtudio iuriſprudentiæ terere ac conſumere debeant. 5
Stunica homo inſanus omni iudicio, & duntaxat natus ad maledicentiam. 274
Subditi Suitenſes grauiſſimis tributorum oneribus preſſi ac intolerandis præfectorum iniuriis affecti excuſſo iſto iugo, in libertatem ſeſe vindicarunt. 65
Succinum vbi colligatur. 104
Sueui & Cæſareani clamore ferociſſimi, manibus vero in bello ignauiſſimi. 76
Sueui cur Norimbergenſib. in bello Heluetico infenſi. 81
Sueui Seranones vbi reſederint. 101
Sueuorum Angillorum, & Sueuorum Seranorum differentia. 101
Sueuus fluuius vbi ſe in mare Germanicum exoneret. ibid.
Suitenſes à Suetia Balthici maris peninſula exorti. 64. cunctis vicinis gentibus adeoque ipſi Cæſari repugnare auſi ſunt. ibid.
Suitenſes ex militibus pauperrimis ſubito facti ſunt ditiſſimi & locupletiſſimi. 71
Suitenſes immenſum in modum augentur, adeo vt principibus ſint formidabiles. 65
Suitenſes opima præda & pyxidum numero ampliſſimo rurſum victis Cæſareanis locupletātur. 78
Suitenſes pedites hoſtes equitantes prœlio excipiunt, vincunt, proſternunt ac reliquos in fugam vertunt. 66
Suitenſes Turegenſium cadauera dentibus lacerant ac illorum cruorem potant. 69. à Conſtantienſib. male tractatur, id quod vlciſcuntur. ibid.
Superbia Georgii ducis Bauariæ, numerata prius ingenti ſumma pecuniæ finita. 74
Supplementū Norimbergenſe Cæſari in conſpectum producitur. 90.
Sutzium oppidum ab Engadinenſibus ipſis incenſum. 84
Suum cuique pulchrum. 38

T.

Tartari Koſanenſes ducis Moſcouiæ ſubſunt Imperio. 104
Tartari nō amplius in campis, ſed ciuitatibus lapidibus conſtructis habitant. 106
Tartarorum aliquot differentiæ. 104
Taurus animal calidiſſimum ac caſtiſſimum, nam vaccam poſt conceptionem, nō aſcendit. 203
Telina vallis. 10
Templi D. Petri, quod vulgo Sebaldinum

baldinum vocant Norimbergæ, deſcriptio. 161
Templi virginis matris in FORO NORICO deſcriptio. 158.159
Templi Xenodochio iuncti deſcriptio. 160
Tencheri & Viſipij quibus populis proximi. 103
TENE MEDIOCRITATEM, Imperatoris Maximiliani ſymbolum. 179
Tengeri & Tugrionei vbi habitarint. 100
Theodoricus de Blumeneck antiquus & peculiaris Heluetiorum hoſtis oppido Thüngenſi à Cæſareanis occupato præficitur. 78
turpem deditionem facit noctu cum aliquibus egreſſus. ibid.
Theodoſius Maior Imperator, moribundus plus de Eccleſiæ ſtatu quàm de propriis ſuis periculis ſolicitus. 38
Theopompus cur culpandus. 61
Terra Deorum parens an extiterit. 127
Terrlipp caſtellum. 100
Terouanna Morinorum & Tornacum Neruiorũ ciuitates fortiſſimorũ populorum leui oppugnatione in fidẽ accipiũtur. 192
Therſites omnium, qui ad expugnandam Troiam venerant, ignauiſſimus. 248
Terungi pars Gothorum. 314
Teterang oppidum & caſtrũ Cæſareum. 81
Tettenaugia oppidum. 7
Tiburina Metropolis Norici. 96
Timor maior minorem vincit. 70
Tiras ſiue der Neſter fluuius. 110
Titulus ſiue inſcriptio Friderici III. cognomento deuoti Romanorum Imperatoris. 182
Thomas Venatorius Bilibaldi Pirckheimeri amicus ſuauiſſimus. 14
Tormenta Cæſareanorum, prædâ nimia, oppleta nihil contra Heluetios irruentes præualent. 78
Tormenta & ſigna bellica quamplurima à Suitenſibus victoria obtenta. 66
Tragœdia exorta in Anglia & qua de cauſa. 177
Transſyluania adhuc hodie reliquias Germanorũ oſtẽdit. 103
Trebera Ninus ac Semiramis filius à matre ad ſtuprum allectus. 93
Treueris à quo extructa ſit. 93
Treueris quomodo in manus Epiſcoporum peruenerit. 202
Tribuni ac Centuriones peditũ apud Cæſarem, ſibi ab aduerſariis obiecta crimina diluunt. 90
Tribuni militum fruſtra milites à fuga retrahere conantur. 86
Triginta millia Burgundionum à Suitenſibus cæſa. 72
Triuſgei quibus ſecundum Strabonem adiacent. 27
Tubera amnis non parui nominis. 108
Thucydides. 53.57.59.60
Tumultꝰ Argẽtinæ in Senatu. 178
Tumultus leuiſſima de cauſa Norimbergæ exortus. 130
Thüngen oppidũ Comitũ de Sultz à Cæſareanis occupatum. 78. à Suitenſibus comburitur. ibid.
Turcæ Croatia & Sclauonia, ſolius auſpiciis Maximiliani Imperatoris Romani eiiciuntur. 192
Turcæ & Mahometani cur à mercatoribus Armenis nullum vectigal exigant. 106
Turegenſes clancularius nobilium à bello Heluetico ſuperſtitum, artibus technis ac latrociniis vexati, Bernenſium implorãt auxilium. 66
Turegenſes & Suitenſes funeſtiſſimo bello inter ſe inuicem conflictantur. 68
Turegium obſeſſum & ager vitibus ac arboribus frugiferis conſitus, fœde deuaſtatur. 68
Turres Norimbergenſes. 146.147
Turris Norimbergica veneranda antiquitate conſpicua. 126
Turones & Martunges quam terram olim tenuerint. 102

V.

VAllis Engadinenſis tota à Cæſareanis combuſta. 75
Vandali deuaſtata Gallia Hiſpanias inuadunt. 314
Vangiones an rectè Wormatienſes dicantur. 98
Varſpurgum arx à fœderatis cingitur. 68
Varus vbi cum legionibus Romanis cæſus ſit. 202
Vaticinium Pirckheimerianum de Papæ ruina ac orbis terrarum diuerſa mutatione veritati non abſonum. 35
Vberlingen oppidum. 80
Vdalricus Zaſius idem Germanis quod Iaſon Italis profuit. 25
Vectigalia Ægyptiorum tres in partes diſtributa. 358
Weltenburg olim Artobria, monaſterium ſupra Ratiſponã. 96
Velum inſigne matronale. 128
Veneti à Sigiſmundo duce Auſtriæ bello tentati. 74
Veneti denuo tota ferè Italia depulſi & tum temporis, ad ſummam deſperationem adacti. 192
Veneti per omnium ora verſantur ac volitant. 364
Veneti vna cum copiis ſuis ad vicũ Collianum à quo deleti. 191
Venlo & Kempen oppida. 99
Verda oppidulum Noricum vnde ſic dictum. 125
Verdæ ſuburbis deſcriptio. 165
Veritas hiſtoriarum mater qua amiſſa in fabulas & anilia exeũt deliria. 64
Veritas & vtilitas publica inimicitiis anteponenda priuatis. 59
Veritas quo magis impugnata & oppreſſa eſt, eo magis nitet & elucescit. 226
Veritas vbi exulat iuſtitia ibidem conſiſtere nequit. 174
Verona opera Marci Antonij Columnæ aduerſus Gallos & Venetos ſtrenue defenditur. 192
Verona ac Vicentia, inſignes Venetorum vrbes, in poteſtatem Maximiliani Imperatoris rediguntur. 192
Veſpu ciuitas Gotlandiæ in inſula Daniæ ſita. 104
Veſtitus Norimbergenſium varius ac diuerſicolor. 127
Veterani milites Cæſareani, Comiti de Fürſtenberg negligentiam militaris indecẽtem ac plenam periculi obiiciunt, qui cum indignatione eoſdem ad locum ſuum remittit. 87
Veteres Germani bellis plus quam litteris operam dederunt. 24
Veteres non ſolummodo aliorum bonorum auctorum, ſed & ſui ipſius vitæ curriculi deſcriptores. 1
Veteres ſcriptores in deſcriptione fluuiorũ Germaniæ plurimum impingunt. 24
Victoria cur accipitre notata. 203
Victoria Suitenſium cur in ingenti exiſtimatione ſit habita. 66
Vidrus fluuius. 100
Vidua Friderici ducis Auſtriæ Baſilienſibus bellum infert. 67

Vilna à Cracouia, Regia ciuitate Poloniæ, quot militaribus diſtet. 105
Villæ cunctæ ad Letzium vſque comburuntur. 82
Vindelicia Rhetiæ incluſa quouſq; terminetur. 95
Vinum ex colore, ſapore & odore conſtet. 136. *eiuſdem adulteri grauiſſime puniendi.* 137
Vires confœderatorum in immenſum dilatatæ. 69
Virgilius quot ſeſtertia, pro ſingulis verſibus, ab Octauio receperit, & quantum in vniuerſum poſſederit. 227
Vir honeſtus à bono propoſito non deterreatur. 1
Viri boni officium. 21
Virtus interire neſcit. 37
Virtus nullũ habet inimicum niſi ignorantem. 18
Virtus ſola nobilitatis verum ſimulacrum. 113
Virtutes cum omnes res reliquæ euaneſcunt, ſolæ firmæ manent ac conſtantes. 173
Viſipij & Tencheri ſecundum Tacitum, Cattis proximi. 103
Viſogothi qui ſic dicti. 105
Viſtula fluuius. 101
Vitia paruis & magnis ciuitatibus ſunt communia. 18
Viuitur ingenio, cætera mortis erunt. 37
Vladiſlaus à Clericis intolerabilia tributa exigit. 257
Vlma vbi Auguſtæ Vindelicorum cedat, & qua in re eandem ſuperet. 201
Vlricus Comes Helfenſteinius. 23
Vnda nigra vnde oriatur. 109
Vnderwaldenſes à Comite Straſpergenſi obſidione cinguntur. 65.
Vogtey von Geldern. 99
Vratiſlauia vrbs nobilis ac potens, Sileſiorumque caput. 357
Vrbium Rhetiæ vetuſtarum enumeratio. 95
Vrbs Metenſis, inter ceteras Lotharingiæ potentiſſima. 202
Vrbs Norimberga carmine heroico illuſtrata per Eobanum Heſſum. 141
Vrienſes & Vnderwaldenſes libertatum ſuarum vindicatores acerrimi. 65
Vtilitatum & voluptatum manſio non perennis & incerta. 37

W.

Walgeuenſes vallem foſſa ac vallo muniunt. 78
Walghut *oppidum Rhenenſe.* 75
Wandali per totam Aphricã cædibus Chriſtianos perſequuntur eorundem templa claudentes. 247
Warthauß *arx.* 104
Weiſſenburgk. 108
Weſterrich *à Hunnis quid ſit dictum.* 97
Weſterwald. 100
Wildlappmanni cur ſic dicti. 104
Wilhelmus dux Bauariæ, Reuchlino annuum conſtituit Ingolſtadij ſtipendium. 263

X.

Xenodochia ſiue hoſpitalia Noricorum quatuor. 129
Xenodochij ad D. Sebaſtianum deſcriptio. 160
Xerxes rex Perſarum ingentem armatorum militũ numerum perdit, punitus diuinitus. 363

Y.

Ya fluuius. 79
Ymbſt oppidum. 67

Z.

Zana oppidum Saxoniæ prope Wittembergam. 365
Zarmis Gethuſa domus Venationis regis Zarmidis. 97
Zelandia & Holandia, ni Maximilianus Cæſaris natus præoccupaſſet, Gallorum regi ceſſiſſet. 73
Zeyſolphus de Roſenberg. 25
Ziadus flumen quomodo hodie dicatur. 109
Ziliola vxor Rudolphi Saxonici. 365 365
Zoilorum naturæ prauitas ac peruerſitas. 1
Zugenſes in confœderatorum ſocietatem recipiuntur. 66
Zuina fluuius maximus. 104
Zwinglius. 275

FINIS.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

Digitized by Google

ERRATA QVÆDAM TYPOGRAPHICA SIC CORRIGANTVR.

*Fol.40.linea 9.lege Comitis.ibidem lin.ead.dele ſtudy.f.84.lin.36. leg.obſeruaſſet.f.113.lin.1.leg.horarum.f.176.lin.9.leg.condecoratur ib.lin.12 adde pronomini noſtrâ perſonâ. fol.177.lin.6.leg.Landgranionatuum.f.185.lin.23.leg.incipit.f.197.lib.17.leg. obturata. f.202.lin.16.leg maritimis f.206.lin.31. leg.me eſſe.f.208.lin.55.leg.æquiſſimi.f.231.lin.42.leg.veneremur.f.241.lin.3.leg.*COMITI *f.246.lin.19. leg.iuſtiſſimè.f.264.lin.34.leg.temerariam.f.272.lin 36.leg.diurno.f.290.lin.52.leg.Angliam.f.298.lin. 7.leg.euitandam.f.301.lin 9.leg.Euangely.f.317.lin.vlt.leg.exſculpſit.f.323.lin.vlt.leg.annotationes. f. 324.lin.29.leg.diſputaturos.f.325.lin.42.leg.Wirtembergenſes f.326.lin.5.leg.Elleborinæ.f.336.lin.30. leg.commentabaris.f.342.lin.26.leg.perenni Soſpitate.ib.lin.33.leg philoſopheq;. ib.lin.5. à fine leg.vanitatum.f.350.lin.36 leg.Reſpublicas. f.351.lin.21.leg.Ingolſtadium.f.352.lin.8.leg.intermiſit. f.353.lin. 13.à fine leg.patrono.f.372.lin.11.leg.volatilia.f.360.lin.à fine leg.Sclauonica.*

Cætera obreptitia, Lector Candide, pro candore tuo facilimè emendabis, fieri enim, (propter diuerſiſſimas, eaſque paſſim corruptas ac deprauatas, amanuenſium deſcriptiones) non potuit, quin opus prorſus, ſine mendis, æderetur. Tu boni conſules &, ne, in numerandis iiſdem ſicubi vacilles, etiam lineas minutiſſimas connumeratas eſſe ſcito. Vale.

Digitized by Google

Vilna à Cracouia, Regia ciuitate Poloniæ, quot miliaribus diſtet. 105
Villæ cunctæ ad Letzium vſque comburuntur. 82
Vindelicia Rhetia incluſa quouſq; terminetur. 95
Vinum ex colore, ſapore & odore conſtet. 136. *eiuſdem adulteri grauiſſime puniendi.* 137
Vires confœderatorum in immenſum dilatata. 69
Virgilius quot ſeſtertia, pro ſingulis verſibus, ab Octauio receperit, & quantum in vniuerſum poſſederit. 227
Vir honeſtus à bono propoſito non deterreatur. 1
Viri boni officium. 21
Virtus interire neſcit. 37
Virtus nullũ habet inimicum niſi ignorantem. 18
Virtus ſola nobilitatis verum ſimulacrum. 113
Virtutes cum omnes res reliquæ euaneſcunt, ſolæ firmæ manent ac conſtantes. 173
Viſipij & Tencheri ſecundum Tacitum, Cattis proximi. 103
Viſogothi qui ſic dicti. 105
Viſtula fluuius. 102
Vitia paruis & magnis ciuitatibus ſunt communia. 18
Viuitur ingenio, cætera mortis erunt. 37
Vladiſlaus à Clericis intolerabilia tributa exigit. 257
Vlma vbi Auguſta Vindelicorum cedat, & qua in re eandem ſuperet. 202
Vlricus Comes Helfenſteinius. 23
Vnda nigra vnde oriatur. 109
Vnderwaldenſes à Comite Straſpergenſi obſidione cinguntur. 65.
Vogtey von Geldern. 99
Vratiſlauia vrbs nobilis ac potens, Sileſiorumque caput. 357
Vrbium Rhetiæ vetuſtarum enumeratio. 95
Vrbs Metenſis, inter ceteras Lotharingiæ potentiſſima. 202
Vrbs Norimberga carmine heroico illuſtrata per Eobanum Heſſum. 141
Vrienſes & Vnderwaldenſes libertatum ſuarum vindicatores acerrimi. 65
Vtilitatum & voluptatum manſio non perennis & incerta. 37

W.

WAlgeuenſes vallem foſſa ac vallo muniunt. 78
Walßhut *oppidum Rhenenſe.* 75
Wandali per totam Aphricã cædibus Chriſtianos perſequuntur eorundem templa claudentes. 247
Warthauß *arx.* 104
Weiſſenburgk. 108
Weſterrich *à Hunnis quid ſit dictum.* 97
Weſterwald. 100
Wildlappmanni cur ſic dicti. 104
Wilhelmus dux Bauariæ, Reuchlino annuum conſtituit Ingolſtadij ſtipendium. 263

X.

XEnodochia ſiue hoſpitalia Noricorum quatuor. 129
Xenodochij ad D. Sebaſtianum deſcriptio. 160
Xerxes rex Perſarum ingentem armatorum militũ numerum perdit, punitus diuinitus. 363

Y.

YLa fluuius. 79
Ymbſt oppidum. 67

Z.

ZAna oppidum Saxoniæ prope Wittembergam. 365
Zarmis Gethuſa domus Venationis regis Zarmidis. 97
Zelandia & Holandia, ni Maximilianus Cæſaris natus præoccupaſſet, Gallorum regi ceſſiſſet. 73
Zeyſolphus de Roſenberg. 25
Ziadus flumen quomodo hodie dicatur. 109
Ziliola vxor Rudolphi Saxonici. 365 365
Zoilorum natura prauitas ac peruerſitas. 1
Zugenſes in confœderatorum ſocietatem recipiuntur. 66
Zuina fluuius maximus. 104
Zwinglius. 275

FINIS.

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE IN ROMA

Digitized by Google

ERRATA QVÆDAM TYPOGRAPHICA
SIC CORRIGANTVR.

Fol. 40. linea 9. lege Comitis. ibidem lin. ead. dele ſtudy. f. 84. lin. 36. leg. obſeruaſſet. f. 113. lin. 1. leg. horarum. f. 176. lin. 9. leg. condecoratur ib. lin. 12 adde pronomini noſtrâ perſonâ. fol. 177. lin. 6. leg. Landgrauionatuum. f. 185. lin. 23. leg. incipit. f. 197. lib. 17. leg. obturata f. 202. lin. 16. leg maritimus f. 206. lin. 31. leg. me eſſe. f. 208. lin. 55. leg. æquiſſimi. f. 231. lin. 42. leg. veneremur. f. 241. lin. 3. leg. COMITI *f. 246. lin. 19. leg. iuſtiſſimè. f. 264. lin. 34. leg. temerariam. f. 272. lin 36. leg. diurno. f. 290. lin. 52. leg. Angliam. f. 298. lin. 7. leg. euitandam. f. 301. lin. 9. leg. Euangely. f. 317. lin. vlt. leg. exſculpſit. f. 323. lin. vlt. leg. annotationes. f. 324. lin. 29. leg. diſputaturos. f. 325. lin. 42. leg. Wirtembergenſes. f. 326. lin. 5. leg. Elleborum. f. 336. lin. 30. leg. commentabaris. f. 342. lin. 26. leg. perenni Soſpitate ib. lin. 33. leg philoſophe q;. ib. lin. 5. à fine leg. vanitatum. f. 350. lin. 36 leg. Reſpublicas. f. 351. lin. 21. leg. Ingolſtadium. f. 352. lin. 8. leg. intermiſit. f. 353. lin. 13. à fine leg. patrono. f. 372. lin. 11. leg. volatilia. f. 360. lin. à fine leg. Sclauonica.*

Cætera obreptitia, Lector Candide, pro candore tuo facilimè emendabis, fieri enim, (propter diuerſiſſimas, eaſque paſſim corruptas ac deprauatas, amanuenſium deſcriptiones) non potuit, quin opus prorſus, ſine mendis, æderetur. Tu boni conſules &, ne, in numerandis iiſdem ſicubi vacilles, etiam lineas minutiſſimas connumeratas eſſe ſcito. Vale.

Digitized by Google

Digitized by Google

by Google